

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ОСВІТА ТА НАУКА – 2018

Матеріали звітної-наукової конференції студентів

16-20 квітня 2018 року

Київ - 2018

УДК 1:316.3]:37.011(063)

ББК 87.6:74.48я431

Н 34

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова*

Редакційна рада:

- Андрущенко В.П.** доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова (*голова Редакційної ради*)
- Андрусишин Б.І.** доктор історичних наук, професор
- Бондар В.І.** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- Булах І. С.** доктор психологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
- Висоцький А.В.** доктор філологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України
- Зернецька А.А.** доктор філологічних наук, професор
- Євтух В.Б.** доктор історичних наук, професор, академік НАН України
- Дробот І.І.** доктор історичних наук, професор
- Жалдак М.І.** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- Ісаєнко В.М.** доктор біологічних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України
- Корець М.С.** доктор педагогічних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, заслужений працівник освіти України
- Кудін А.П.** доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з дистанційної освіти та інноваційних технологій
- Мацько Л.І.** доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України
- Покась В.П.** академік Академії наук вищої школи України, заслужений працівник освіти України, доктор філософських наук, професор
- Працьовитий М.В.** доктор фізико-математичних наук, професор, академік АН ВШ України
- Синьов В.М.** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- Сергієнко В.П.** доктор педагогічних наук, професор
- Сушко О. О.** доктор історичних наук, професор
- Тимошенко О.В.** доктор педагогічних наук, професор
- Торбін Г.М.** доктор фізико-математичних наук, професор (*відповідальний редактор*)
- Шут М.І.** доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України

Програмний комітет:

Божок О.С.	кандидат педагогічних наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету іноземної філології
Волощук Ю.І.	кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук, вчений секретар Ради НТТСМ факультету політології та права
Горбенко С.С.	в.о. декана факультету мистецтв, кандидат педагогічних наук, професор, Заслужений працівник культури України
Гризоглазова Т.І.	кандидат педагогічних наук, професор фортепіанного виконавства і художньої культури, вчений секретар Ради НТТСМ факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Фрачук В.М.	декан факультету інформатики, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп'ютерної інженерії та освітніх вимірювань
Іщенко Ж.М.	кандидат історичних наук, доцент кафедри джерелознавчих дисциплін вчений секретар Ради НТТСМ факультету історичної освіти
Кархут В.Я.	вчений секретар Ради НТТСМ факультету інформатики
Коханко О.Г.	кандидат педагогічних наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету педагогіки та психології
Кузьменко В.У.	доктор психологічних наук, професор, заступник декана з науково-дослідної роботи та міжнародного співробітництва факультету психології
Лебединець Н.В.	кандидат біологічних наук, доцент кафедри анатомії, фізіології та шкільної гігієни вчений секретар Ради НТТСМ факультету природничо-географічної освіти та екології
Ляшенко М.Ю.	викладач кафедри теорії та методики професійної підготовки, вчений секретар Ради НТТСМ інженерно-педагогічного факультету
Макарець Ю.С.	кандидат філологічних наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка
Нестеренко Г.О.	доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри інновацій та інформаційної діяльності в освіті факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації
Охмуш-Ковалевська О.І.	старший викладач кафедри інновацій та інформаційної діяльності в освіті факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації
Семенишена Т.О.	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри тифлопедагогіки, вчений секретар Ради НТТСМ факультету корекційної педагогіки та психології
Січкач Т.Г.	кандидат фізико-математичних наук, професор кафедри загальної та прикладної фізики, відмінник народної освіти України, вчений секретар Ради НТТСМ фізико-математичного факультету

- Степико В. П.** кандидат філософських наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету соціально-психологічних наук та управління
- Темрук О. В.** кандидат психологічних наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету філософської освіти і науки
- Тимчик М.В.** кандидат педагогічних наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету фізичного виховання та спорту

Відповідальний секретар – Парфенюк І.П.

Освіта і наука – 2018. Зб. наукових праць. – К: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. – 983 с.

До збірника увійшли матеріали звітно-наукової конференції студентів «Освіта та наука», що відбулася 16-20 квітня 2018 року в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова

УДК 1:316.3]:37.011(063)
ББК 87.6:74.48я431
Н 34

ЗМІСТ

Вечірній факультет	6
Інженерно-педагогічний факультет.....	30
Факультет інформатики	120
Факультет іноземної філології	134
Факультет історичної освіти	238
Факультет корекційної педагогіки та психології.....	244
Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського.....	309
Факультет психології	325
Факультет педагогіки та психології	431
Навчально-науковий інститут неперервної освіти	497
Факультет політології та права.....	566
Факультет природничо-географічної освіти та екології.....	591
Факультет української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка.....	593
Факультет філософської освіти і науки.....	639
Фізико-математичний факультет.....	746
Факультет соціально-психологічних наук та управління.....	916

Бударіна Алла Іванівна
студентка I курсу магістратури,
вечірнього факультету
спеціальності «Філологія. Германські мови
та літератури (переклад включно)»
Науковий керівник:
доцент кафедри англійської філології
Ізюмцева Ганна Валентинівна

LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECT OF MODERN ENGLISH ANTHROPONYMS BASED ON THE MATERIALS OF THE OFFICE FOR NATIONAL STATISTICS (ONS)

The study of anthroponyms (names of people), their functions and semantic peculiarities is a significant issue in modern onomastics [2]. Anthroponyms identify people in a society and reflect their cultural, social and religion background [1]. On the one hand, anthroponyms are lexical items and belong to the lexico-morphological language subsystem. On the other hand, they constitute a unique sign system with its own specificity of formation and spreading [3, p. 315].

The topicality of the study is determined by anthropomorphic orientation of modern linguistics, which necessitates further research of English anthroponyms, and elucidation of linguocultural factors affecting the choice of personal names of the United Kingdom (UK) citizens born in a period 1996-2016. Further development receives the problem of relationship between language, culture and ethnic identity.

The aim of the research is the linguocultural analysis of modern English anthroponyms based on the material of the Office for National Statistics (ONS).

The object of the research is modern English anthroponyms.

The subject of the research is the lingual and cultural particularity of modern English anthroponyms.

Methods of the research have included inductive, component methods and quantitative analysis.

To determine the popular names of boys and girls, data from the Office for National Statistics of the United Kingdom from 1996 to 2016 were analyzed. The sample is made on 100 most popular girls' names and 100 most popular boys' names.

Results and conclusions. The analysis of the investigated materials has shown that the anthroponyms of the modern period of development of the English language: 1) have the linguocultural basis; 2) there is a tendency to maintain conservatism in the names; 3) the increasing number of old, consecrated names is observed.

Thus, the most popular names among girls for the last ten years from 1996 to 2016 are the following: *Amelia, Olivia, Emily, Jessica, Sophie, Ellie, Chloe, Grace, Charlotte, Ella, Megan, Lauren, Hannah, Lucy, Rebecca, Amy, Megan, Shannon, Katie, Mia, Isla, Lily, Isabella, Alice, Poppy, Ruby, Daisy, Emma, Holly, Bethany, Georgia, Laura, Sarah*. Among the boys' names of the inhabitants of England and Wales, the following are popular: *Oliver, Jack, George, Harry, Jacob, Noah, Charlie, Muhammad, Thomas, Oscar, William, James, Leo, Henry, Joshua, Freddie, Isaac, Archie, Alfie, Daniel, Ethan, Samuel, Joseph, Dylan, Mohammed, Lucas, Benjamin, Luke, Callum, Lewis, Matthew, Ryan, Liam, Jordan, Connor, Alexander, Adam*.

In addition, the quantitative analysis has revealed three most popular names given to girls, namely: *Olivia, Amelia, Emily*. An interesting fact is that it was not until 2000 that the name *Amelia* gained popularity and occupied place among the top ten. Moreover, the analysis shows wider usage of Christian names, such as the Old Testament Hebrew names (*Benjamin* 'son of my sorrow', *Daniel* 'The God has judged'), as well as the growing popularity of names of Germanic origin:

Amelia, Olivia, Emily, and names of Muslim religion (*Muhammad, Mohammed*), which indicates the general trend towards globalization.

References:

1. Герасимчук В.А. Антропоніми: історія і сучасність/ В.А. Герасимчук, А.Ф. Нечипоренко. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2002.-151 с.
2. Зубко Андрій Українська ономастика: здобутки і проблеми / Зубко Андрій // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – 2007. – №15. – С. 262.
3. Корнієнко І. А. Лінгвокультурологічні засади дослідження антропонімів / І. А. Корнієнко // *Studia methodologica*. – Ternopil, 2015. – Issue 40. – P. 315 –317.
4. Sysoieva, Y. General Semantic Characteristics of English Evaluative Anthroponyms [Text] // *Linguistic Studies : collection of scientific papers / Donetsk National University* ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2013. – Vol. 26. – P. 219-224.
5. The Office for National Statistics – Access mode: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/livebirths/datasets/babynamesenglandandwalesbabynamesstatisticsgirls>

*Гайдашук Ярослав Олегович,
студент I курсу магістратури,
вечірнього факультету
спеціальності «Філологія. Германські мови
та літератури (переклад включно)»
Науковий керівник:
доцент кафедри англійської філології
Ізюмцева Ганна Валентинівна*

GRAMMATICAL METAPHOR AND ITS STYLISTIC FUNCTION

We all are surrounded by a good portion of metaphors. They are considered as innovative way of thinking and shaping thoughts of others. According to George Lakoff and Mark Johnson (1980) The "human conceptual system is metaphorically structured and defined" [6, p.7].

The significance of the study is determined by the great interest of modern linguists to the problem of language and mental interaction, necessity to study the stylistic potential of language phenomena to reveal author's knowledge, attitude and emotions. Metaphor is a "window to a human mind"[4], which manifests itself at all levels of a language structure. Grammatical metaphor is an essential component in systematic-functional linguistics; a variation of the expression of meaning.

The **aim** of the study is to research the phenomenon of the grammatical metaphor and discover the features of its stylistic function in texts of English novelists.

The **object** of the research is the stylistic function of grammatical metaphor itself.

The **subject** matter is the characteristics of stylistic function of the grammatical metaphor in works of English novelists.

Grammatical metaphor is a type of oppositional reduction (substitution of one grammatical structure for another). The term ("reduction") points out the fact that the opposition is contracted, losing its formal distinctive force. It is a binary type of opposition; that is one member of the opposition is marked (strong) and another one is unmarked (weak). The marked member of opposition is characterized by presence of characteristics the other member of opposition is lacking. In various contextual conditions, one member of an opposition can be used in the position of its counter-member. In case, if unmarked member of opposition is used instead of the strong member of opposition, no stylistic effect is produced. Such stylistically neutral oppositional reduction is called neutralization. Another type of oppositional reduction is called transposition. It is also known as a marked clause structure [1, p. 31].

Languages have their most natural ways of encoding the meanings which they express. This is called a congruent way, and the non-congruent ways of encoding language are referred to as grammatical metaphor [2]. Grammatical metaphor is a substitution of one grammatical class, or one grammatical structure, by another, for example, "his departure instead of he departed" [3, p.79]. Halliday used the term grammatical metaphor to refer to the meaning transference from a congruent to the non-congruent (metaphorical) in grammar. Congruent forms reflect the typical ways that people use to construe experience" [5, p.30].

Let us consider a sentence *The waters came into my soul* 'води вже аж до душі підійшли' [3, p. 422]. The noun *waters* in the quoted sentence is used in the plural form. The category of number of the English language nouns is based on the functional opposition of two forms: singular :: plural. The plural form is a marked member of categorical opposition singular :: plural. The noun *water* belongs to the group of uncountable nouns that are invariable (they have only one form). In case of the noun *water*, it is a singular form. Thus, a singular form of the noun *water* is an unmarked member of categorical opposition singular:: plural. The substitution of the unmarked member of opposition (*water*) for the marked member of categorical opposition (*waters*) yields the stylistic effect. The author uses grammatical metaphor to express her feelings and emotions.

Grammatical metaphor can be understood as "a deliberate shift in the fixed distribution of morphemes" that " can be created by means of: a) the violation of the usual combinability of morphemes within a word, e.g. the plural of uncountable nouns (*sands, times*), or the Continuous forms of the verbs of sense perception (*to be seeing, to be knowing, to be feeling*); b) the violation of the contextual distribution of morphemes, which is called form transposition". However, since the oppositional reduction is a categorical reduction, the existing diversity of verb, and relatively noun categories, forms (especially verb forms) makes these parts of speech the richest ones as to their stylistic potential [2].

Thus, grammatical metaphor is a very important feature of human language, especially author-specific language; it is a language device to produce a stylistic effect.

References:

1. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка: [учебник для студентов филол. фак. ун-тов и фак. англ. яз. педвузов] / Марк Яковлевич Блох. – М.: Высш. школа, 1983.–383 с.
2. Методичні вказівки до семінарських та практичних занять із стилістики англійської мови для студентів IV курсу стаціонару / Уклад. О.П. Воробйова, Л.Ф. Бойцан, Л.В. Ганецька, О.Ю. Дубенко, І.О. Іноземцева, Л.Р. Чеботарьова, Л.Д. Якимчук. (англ. мовою) – К.: КДЛУ, 1997. – 64 с.
3. Brontë Ch. Jane Eyre / Charlotte Brontë. – New York: Barnes & Noble books, 2003. – 650 p.
4. Gibbs Jr., R. W. Why many concepts are metaphorical [Electronic document] // Cognition. – Vol. 61 (1996). – P. 309–319.– Access mode: http://psychology.illinoisstate.edu/jccutti/psych480_24/readings/gibbs1996.pdf
5. Halliday, M A. K. / Halliday, M A. K., Christian M. I. M. Matthiessen. – London: Arnold, 2004. – 242 p.
6. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p.

*Дужа Вікторія Орестівна
студентка I курсу магістратури
вечірнього факультету
спеціальності «Філологія. Германські мови
та літератури (переклад включно)»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Жовнірук Андрій Іванович*

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

Відомо, що емоції - це суб'єктивні відношення людини до дійсності, які виражаються у міміці, інтонації і, власне, у мовних засобах. Сфера емоцій, у більшості випадків, недоступна прямому спостереженню. Незаперечним є той факт, що сучасні праці присвячені питанням семантики, прагматики і граматики, не можуть бути повними без урахування емоційного фактора.

Емоції належать до універсальних лінгвістичних категорій, оскільки формуються в кожній мові та закріплюються в різних мовних засобах, лексичних, граматичних, фразеологічних тощо. [2, с. 45].

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю детального аналізу особливостей відображення емоцій у фразеологічному значенні кожної із зіставлених мов, браком досліджень специфіки фразеосемантичного поля "Емоції людини". [1, с. 66]. Тому назріла нагальна потреба вивчення мовних шляхів та механізмів утворення емотивності фразеологічних одиниць, які існують не лише для номінації об'єктів позамовної дійсності, але й для вираження ставлення до них.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей фразеологічної системи української та англійської мов, особливостей світосприйняття та вербалізації його носіями української на англійської мов.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: сформулювати теоретичні засади вивчення лінгвостилістичних особливостей фразеологічної лексики на позначення емоцій, встановити національно-культурну специфіку фразеологічних одиниць, розкрити зміст концептів на позначення емоцій в українській та англійській ментальності, встановити відмінності та граматична структура мови.

Існують такі способи перекладу фразеологізмів: еквівалентний переклад, переклад із вживанням аналога, описовий переклад, калькування та контекстуальна заміна. Еквівалент – це наявний в українській мові адекватний фразеологічний зворот, що співпадає з англійським за змістом, і за образною основою. Фразеологічні еквіваленти можуть бути повними і частковими. Аналог – стійкий український зворот, який за значенням адекватний англійському, але образно, повністю або частково, відрізняється від нього. Якщо англійський фразеологізм не має еквіваленту або аналогу в українській мові варто вдаватися до описового перекладу. [5, с. 23]. Це передача сенсу англійської ФО вільним словосполученням. Коли фразеологізм не має ні еквіваленту, ні аналогу в рідній мові, перекладач вдається до дослівної передачі образу. [4, с. 65]. Такий спосіб може бути застосований в тому випадку, якщо в результаті калькування отримаємо вираз, образність якого легко сприймається українським читачем та не створює враження непридатності загальноприйнятим нормам української мови. Контекстуальні заміни при перекладі полягають в тому, що перекладач намагається знайти таку українську ФО, яка хоча і не відповідає по значенню англійському фразеологізму, але з достатньою точністю передає його зміст у даному конкретному контексті. [6, с. 15]

Список використаної літератури:

1. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німец. мови): монографія / М. В. Гамзюк. – К.: Вид. центр Київ. держ. лінгвістич. ун-ту, 2000. – 255 с.
2. Изард К. Эмоции человека: (Пер с англ.) / Под ред. Л. Я. Гозманя, М. С. Егоровой; Вступит. сл. А. Е. Ольшанниковой / К. Изард. – М.: МГУ, 1980. – 439 с.
3. Кунин А.В. Английская фразеология / А. В. Кунин. – М.: Высшая школа. 1970, – 343 с.
4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков/ А.В. Кунин. – №3– Дубна: Феникс+, 2005. – 488с.
5. Ларін Б.О. Фразеологія та лексикографія / Б.О. Ларін.– К.: Наукова думка, 1989. – 227 с.
6. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка/ А.И. Смирницкий. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1956. – 260с.
7. Lectures on English Lexicology. Учебное пособие для студентов иностранных языков. – Казань: ТГГПУ, 2010. – 95 с.

*Карпенко Олена Дмитрівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Ширяєва Людмила Миколаївна*

ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРОФЕСІЙНИЙ ВИБІР

Проблема професійного самовизначення в умовах сучасності надзвичайно значуща, насамперед, у зв'язку із зростаючими вимогами до формування активної творчої особистості, здатної знайти своє місце в житті, самовизначитися та реалізувати себе, а також у зв'язку з необхідністю визначення духовного потенціалу молодого покоління, чий цінності багато в чому є відображенням цінностей суспільства. Тому вона викликає інтерес як у психологів, так і у соціологів, філософів і педагогів.

У психологічній та соціально-філософській літературі проблема професійного самовизначення особистості розглядається в дослідженнях М.І. Алексєєвої, Б.Г. Ананьєва, Б.С. Бакірова, Г.О. Балла, М.І. Бобневої, М.Й. Боришевського, А.П. Вардемацького, В.О. Василенко, Є.І. Головахи, Г.Я. Головних, О.Г. Здравомислова, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, С.Д. Максименка, В.М. М'ясищева, С.Л. Рубінштейна, В.О. Ядова, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла та інших.

У психології існують різноманітні підходи до визначення психологічних факторів ухвалення рішення про вибір професії. Ряд дослідників дотримуються точки зору на вибір професії як на вибір діяльності (Є.О.Клімов[3], С.М.Пряжніков[5], Н.В.Самоукіна[6]). Професійне самовизначення розглядається при цьому як процес розвитку суб'єкта праці. У контексті розуміння професій як вибору діяльність поширена також точка зору, що основною детермінантою правильного вибору є професійний інтерес або професійна спрямованість (В.М.Васильков[1], Д.О.Леонтьєв[4]). Ряд авторів дотримуються погляду на вибір професії як на окремий випадок соціального самовизначення, тобто вибір професії – соціально задане явище, обумовлене насамперед соціальними характеристиками професій. Найбільш продуктивним є підхід до вибору професії як одного з найважливіших подій у цілісному житті людини. Вибір професії пов'язаний з минулим досвідом особистості, а процес професійного самовизначення простирається далеко в майбутнє, беручи участь у формуванні загального образу «Я» людини, визначаючи план його життя. Розглядаючи

вибір професії як систему суб'єкт об'єктах відносин, необхідно зупинитися на характеристиці як самого об'єкта вибору професії – того, що вибирають, так і суб'єкта що обирає.

Традиційно загальна схема опису професії має на увазі чотири аспекти:

– соціально-економічний (коротка історія професії, умови професійної освіти, роль у системі народного господарства, дані про підготовку кадрів, перспективах просування, заробітній платі, престижності професії);

– виробничо-технічних (дані про технологічний процес, об'єкт, знаряддя праці, робоче місце, форми організації праці);

– санітарного-гігієнічний (інформація про кліматичні умови, характер освітлення і інші санітарні фактори, режими ритмів праці, медичні протипоказання);

– психофізичний (вимоги професії до особливостей психічних процесів і властивостей особистості) [2].

Є.О. Клімов виділяє вісім основних факторів, що визначають професійний вибір: позиція старших, родини; позиція однолітків; позиція шкільного педагогічного колективу(учителі, класні керівники і т.д.); особисті професії і життєві плани; здібності та їхні прояви; домагання на суспільне визнання;інформованість про ті або інші професійні діяльності;схильності [2].

Отже, важливими факторами в професійному самовизначенні є:

- здатність адекватно оцінювати свої якості як фактори вибору професії;

- здатність вивчати світ професій, спираючись на невідомі фактори; формувати адекватне представлення про нього;

- здатність виділяти головне для себе при виборі професії, тобто сформувані індивідуальну ієрархію факторів, максимально адекватно оцінити ситуацію вибору професії.

Вибір професії відбиває визначений рівень особистих домагань, заснованих на оцінці своїх здібностей та можливостей. Метою подальших наших досліджень є вивчення особливостей прояву рівня домагань як умови професійного самовизначення старшокласників.

Список використаної літератури:

1. Васильков В.М. Соціально-психологічні питання професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах /В.М. Васильков. // Педагогіка і психологія. – 2000. -№ 3. – С.59-66.

2. Клімов Е.А. Как выбирать профессию [Текст] /Е.А.Клімов. – М.: «Просвещение», 1994. – 347 с.

3. Клімов Е.А. Психология профессионального самоопределения./ Е.А. Клімов. – М.: Академия, 2004. – 304 с.

4. Леонтьев Д.А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д.А. Леонтьев //Вопросы психологии. – 2001. –№ 1. – С.57-72.

5. Пряжников Н.С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения /Н.С.Пряжников. – 2-е изд., – М. – Воронеж. – 2003 – 400с.

6. Самоукина Н.В. Активное профессиональное ориентирование школьников./Н.В. Самоукина – М., 1988. – 33с.

*Klymenko Anna Olehivna,
student of the 1st year of Master's Degree
evening faculty
specialty «Philology. German languages
and literature (translation included)»
Supervisor:
PhD on psychology, assistant prof.
Zhovniruk Andrii Ivanovych*

FEATURES OF THE TRANSLATION OF TEXTS OF PEACEKEEPING ORGANIZATIONS

The texts of peacekeeping organizations have special terminology. Translator must reproduce the language of the original by the appropriate term of the language of translation during the translation the official documents of peacekeeping organizations. Only in the absence of such an equivalent, translator may use a certain type of translation.

Military terms are divided into groups:

1. “The terms denoting the realities of foreign reality are identical to the realities of Ukrainian reality, for example: *field hospital – польовий госпіталь*” [2, p. 79].

2. “The terms referring to the realities of foreign reality are absent in Ukrainian reality, but there are generally accepted Ukrainian terminological equivalents, for example: *Air National Guard – національна гвардія ВПС...* The context becomes very important during the translation these terms of this group, which allows you to derive the general meaning of the term from the values of its components” [2, p. 79].

3. “Terms that denote realities of foreign reality are absent in Ukrainian reality and do not have commonly accepted Ukrainian terminological equivalents, for example: *alert hangar – ангар вильоту по тривозі*. Such terms are difficult to translate, because their correct reproduction can not be carried out without careful and sometimes even etymological analysis of the components.” [2, p. 79].

The abbreviation is an integral part of all official documents of peacekeeping organizations. All abbreviations that function in the original text “must be decoded according to common and special abbreviations. Abbreviations that can not be decoded remain in the original language.” [1, p. 12].

Transliteration is one of the most common lexical and grammatical transformations that is used during the translation of the titles of institutions, countries, positions, for example, *UNESCO – ЮНЕСКО*.

Also, there are very often used such as specification - “replacement of the word, which has a broader meaning, a word with a narrower, specific value” [3, p. 87], modulation is “an acceptance for the creation of correspondences by changing the type of message describing an identical situation” [3, p. 115], omission - “reduction and compression of the text by omitting semantically superfluous elements of the source text” [3, p. 130], etc.

The analysis allowed to reach the following conclusions regarding the lexical peculiarities of the translation of official documents of peacekeeping organizations:

- the necessity to reproduce the terminological units of the original, which is possible provided that the functional identity of the terms is established in the English and Ukrainian languages, the use of the systematic organization and structural analysis of various types of military terminology, the discovery of the hierarchical dependence of terms, their species and tribal affiliation, penetration into the depth of the notion;
- widespread use of occasional abbreviations and abbreviations in English texts requiring them to be contextualized;
- the absence in Ukrainian of many correspondents to the realities of peacekeeping activities of such organizations;

- wide use of neologisms, which also do not have lexical counterparts in the Ukrainian language yet, which requires the use of such translation techniques as transliteration, translation and descriptive translation.

References:

1. Voloshin E.P. Abbreviations in the lexical system of the English language: Dis. ... Candidate Phil Sciences: 15.04.01 / E.P. Voloshin. - M., 2005. - 279 p.
2. Kovtun O. V. The restoration of English military vocabulary in the Ukrainian language (on the basis of NATO documents) / O. V. Kovtun // Herald of the KNU. Philology Series. Volume 17. - 2014. - No. 2. - P. 77-85.
3. Nelyubin L. L. Explanatory Translational Dictionary / L. L. Nelyubin - M.: Flint: Science, 2003. - 320 p.

*Марченко Карина Олександрівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Ширяєва Людмила Миколаївна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Професійне самовизначення є важливим етапом у житті кожної людини, оскільки правильно здійснений професійний вибір зумовлює успішність професійної діяльності особистості та її психологічний комфорт. Більш того, професійне самовизначення опосередковано впливає й на рівень соціально-економічного розвитку та добробут суспільства, адже правильно обрана стратегія вибору особистістю майбутньої професії забезпечує не лише її власний життєвий і професійний успіх, але й дозволяє їй зробити максимальний внесок у процвітання своєї держави.

Дослідженню даної проблеми присвятили свої праці ряд видатних вчених-психологів нашої країни та зарубіжжя: М.В.Великожон, О.І.Вітковська, М.Р.Гінзбург, А.М.Голомшток, Є.В.Єгорова, Є.О.Клімов, В.О.Моляко, В.Ф. Моргун, Н.А. Побірченко, М. С. Пряжніков, В. В. Рибалка, В. Ф. Сафін, М. Л. Смультсон, Б. О. Федоришин та ін. Вони вважають, що формування життєвих цілей і професійного самовизначення молодій особистості потребує такого підходу, який враховує її особистісні якості та професійні здібності, орієнтується на її суспільні і професійні цінності та інтереси, особливості підготовки її до майбутньої праці та підпорядковується вимогам ринку праці.

Поняття “професійне самовизначення” застосовується не лише стосовно професіоналів, які вже успішно реалізувалися у певній професії, але й до тих, хто перебуває ще на початку визначення свого професійного шляху (Є. О. Клімов[1], М. С. Пряжніков[3]). Дане поняття завжди передбачає самостійність, свободу професійного вибору людини, активний пошук можливостей формування і розвитку себе як повноцінного учасника співтовариства професіоналів.

Психологічний зміст процесу професійного самовизначення в науковій літературі розглядають з двох сторін: 1) орієнтування у різних видах діяльності і 2) здійснення вибору професії та формування професійного плану, що мають як соціально-психологічний, так і внутрішньо-психологічний аспекти.

І.С. Кон стверджує, що специфічною психологічною основою особистісного самовизначення в юнацькому віці є вперше усвідомлювана спрямованість на майбутнє, яка стає головним виміром юнаків [2].

Професійне самовизначення виявляє найтісніші зв'язки з соціальним. Водночас, воно невіддільно від самовизначення людини у сфері світогляду, моральної позиції, життєвого сенсу і Я концепції, які зумовлюють її багатосторонні зв'язки зі світом, в тому числі характер її діяльності.

Професійне самовизначення старшокласника, одного боку, залежить від широти та якісних характеристик досвіду і ступеня його усвідомленості суб'єктом, що відображено в уявленнях про себе та світ професій, з другого детермінується рефлексивними змістами, якими оперує школяр у виборі професійної діяльності. Ми зупинимось на мотиваційній стороні професійного визначення старшокласника.

Внутрішні мотиви вибору тієї або іншої професії включають її суспільну і особистісну значущість; задоволення, яке приносить робота завдяки її творчому характеру; можливість спілкування, керівництва іншими людьми тощо. Внутрішня мотивація виникає з потреб самої людини, тому на її основі людина працює із задоволенням, без зовнішнього тиску. *Зовнішня мотивація* - це заробіток, прагнення до престижу, боязнь засудження, невдачі тощо. Зовнішні мотиви можна розділити на позитивні і негативні. До позитивних мотивів відносяться: матеріальне стимулювання, можливість просування по службі, схвалення колективу, престиж, тобто стимул-реакції, заради яких людина вважає потрібним докласти свої зусилля. До негативних мотивів відносяться дії на особу шляхом тиску, покарань, критики, засудження і інших санкцій негативного характеру. Переважання внутрішніх мотивів і позитивної зовнішньої мотивації найефективніше з точки зору задоволеності працею.

В нашому дослідженні брали участь учні 9 та 11 класів середньої загальноосвітньої школи №300 м. Києва у кількості 62 особи. В дослідженні було використано методу «Мотив вибору професії» К. Замфір. Були отримані наступні результати: серед учнів 11 класів 14 (45,1%) виявили внутрішню індивідуально- значущу мотивацію, 6 учнів (19,3%) — внутрішню соціально-значущу мотивацію, 9 учнів (29,1%) - зовнішню позитивну мотивацію, 2 (6,5%) - зовнішню негативну мотивацію; серед учнів 9 класів 8 (25,8%) виявили внутрішню індивідуально-значущу мотивацію, 6 учнів (19,3%) - внутрішню соціально-значущу мотивацію, 11 учнів (35,6%) - зовнішню позитивну мотивацію, 6 (19,3%) - зовнішню негативну мотивацію.

Перевага внутрішньої мотивації учнів 11 класів засвідчує високий ступінь її рефлексії у виборі професії, тоді як у 9-класників цей рівень значно менший. Серед них високий відміток тих, хто не до кінця усвідомлює необхідність власного вибору професії і потребує кваліфікованої допомоги фахівців у цьому питанні.

Сьогодні засвідчує необхідність проведення спеціального психологічного супроводу у професійному становленні старшокласника, що здійснювалось би психологічною службою освітнього закладу.

Список використаної літератури:

1. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. / Климов Е.А. – М.: Академия, 2004 – 304 с.
2. Кон И.С. Психология старшеклассника / И.С. Кон. – Москва : Просвещение, 1982. – 207 с.
3. Пряжников Н. С. Профессиональное самоопределение: теория и практика / Н. С. Пряжников. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. — 320 с.

Nagorna Valentyna Olexandrivna
1-st year MS Student in Philology
Specialty: 035.04 Philology.
Germanic languages and literatures
Scientific Supervisor:
Ed.D., Associate Professor
Gordienko Lesya Olexandrivna

SYNTHESIZING THE WISDOM

Many people think that Wisdom itself is something very important, difficult to understand for ignorant people and very powerful. Indeed, the Wisdom itself is a very easy and simple thing if we follow several simple rules:

1. do not lie others and ourselves;
2. do not steal someone's ideas;
3. do not pretend to be awarded any prize or money;
4. practice decency towards ourselves and the World.

These simple rules lead to many conclusions.

Firstly, lying means also stealing someone else's ideas and works. Both of them damage creative thinking. They do not teach people thinking out of the box. Moreover, they do not let them express themselves properly.

Then, copying someone's works is a tradition, which came from the re-writing of Holy Books. Let's ask ourselves, how many modern written papers could ever pretend to be the followers of such tradition?

Many people desire to get the red carpet treatment by using someone's rules and traditions by digging in deeply in the past proceedings of mind without getting clear understanding of purposes and motivations of such proceedings.

It's my cup of tea to explain you here and now that this situation cannot be continued in any kind of modern science and teaching. By blocking young minds with old-fashioned traditionalism we block the planetary development and expansion of Wisdom. We definitely do not need re-used ideas, practices and many of books. Without getting into new ways of thinking the planetary progress is impossible.

To assist the situation to improve its patterns we propose differently new ways of teaching and learning, without getting into old-fashioned routine and bureaucracy. The epoch of reaching the top of Everest is definitely over since the New Age is started and now we have to reach, discover and to learn to live in the new conditions including the cosmic space. In order to proceed in this direction, we must convey the best ideas, ways of thinking and developments. Otherwise the success could be questionable.

Secondly, the top secret information about how to reach the harmony towards the human expansion in the cosmic spaces lies on the surface. As Immanuel Kant clearly stated, "If you are unsure what is right and what is wrong, imagine that everybody in this world will do it. Do you like the picture?" [1]

Many young students and scientists are industrious, but they're guided wrongly and in the wrong directions. Often they are explained to, that in order to succeed they must obey the scientific traditions such as citing their predecessors, writing volumes of unnecessary papers, getting small salaries while following someone's laboratory programmes, which are, particularly in Ukraine, are mostly fake.

The motto of modern science in Ukraine is "Do nothing, get money and go home". The underlying ethical principles are ruined into the mess of chaotic writings and pseudo research, intricately covered by tons of papers. The golden rules of such situation, promoted by lack of financing, corruption, copied, sold and bought scientific papers are obvious and require changes. Many young scientists choose to immigrate just because they are unwilling to fight the system.

Since childhood they've been taught that they must obey the rules. But who imposed such rules? This is the question!

Definitely, the expression "be you to others kind and true as you'd like others be to you" can be interpreted in many senses. The modern society cannot declare neither its success, nor prosperity as it structurally and systematically destroys itself by their own hands. The code of ethics of the modern society should include the basic ethical standards, promoted by humanism, anthropocentrism, cosmic development and expansion, as well as the universal doctrine of morality and truth.

Thus, the outdated murmuring about norms, ways and kinds of teaching, learning and research experience, hereditated by the society, ought to be overcome in favour of creative thinking leading to the space research as the way of the true implementation of the human potential, knowledge and development, bearing in mind the final result of all of these – the cosmic expansion of the humanity.

Making a fortune in science and creative learning outcomes should be interpreted rather not as the pure sake for lucre but in terms of getting ahead, taking into consideration the true and vivid knowledge as a true human power. [2]

Bringing up the young generation is one of the most fruitful ways for the society upgrade and the cosmic expansion of the humanity. Both, the education and science coevolve the human potentiality and endowments, and both are aimed to overcome the existing generation, wisdom and knowledge gaps.

Finally, we wish the science and education domain quick recover in order to hit the bull's eyes, since the primary avocation of education and research is to cultivate the personality and develop human talents as well as their developmental potential. Education should be pleasure, but even so oriented to future humanity expansion. By the way, every participant of the educative and scientific process shall be both monitor and mentor of these changes.

References:

1. Kant, Immanuel. *Grounding for the Metaphysics of Morals*. (1785). – 21 p. – [Online]. – Access mode: <http://www.pitt.edu/~mthomps/ readings/ GroundworkI.pdf> [04.04.2018].
2. Bacon, Francis. *Meditationes Sacrae* (1597). Londini: Excusum impensis Humfredi Hooper. – 2 p.

*Ревуцька Ганна Ігорівна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Ширяєва Людмила Миколаївна*

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ ТА ТЕРАПІЯ ДЕПРЕСІЇ

Проблема депресії у дорослому віці як особистісного психічного стану у загальній сукупності явищ індивідуального розвитку є актуальною та своєчасною. Підвищений інтерес сучасної науки до проблем депресії зумовлений її негативним впливом на всі сфери життєдіяльності.

Вивчення і діагностика депресивних станів дала можливість визначити наступні психологічні підходи та моделі депресії: психоаналітичний, когнітивно-поведінковий та багатofакторну модель афективних розладів А.Б. Холмогорової і Н.Г. Гаранян [2].

В результаті систематичних клінічних спостережень і експериментів була визначена когнітивна модель депресії та сформульовані принципи когнітивної терапії [1].

Когнітивна модель депресії складається з трьох специфічних понять: когнітивна триада; схеми; когнітивні помилки (неправильна обробка інформації) [2].

Когнітивна триада складається з поєднання трьох ставлень (патернів) пацієнта: до самого себе, до власного майбутнього і свого теперішнього досвіду. *Перше ставлення* пов'язане з негативним ставленням пацієнта до себе, а саме, він вважає себе неадекватним, невиліковно хворим або обділеним. *Друге ставлення* є негативне розуміння і інтерпретація свого теперішнього досвіду. *Третє ставлення* – негативне ставлення до власного майбутнього. Пацієнт в своєму майбутньому бачить лише нескінченну низку тяжких випробувань і страждань. Звичайно, він впевнений, що справи, які він хоче зробити найближчим часом будуть провалені, оскільки його в майбутньому чекає лише труднощі, розчарування і втрати [1].

Схеми – поняття, що дозволяє пояснити причину утримання пацієнтом своїх негативних, хворобливих, руйнівних ідей всупереч очевидній наявності в її житті позитивних факторів. Здорові люди по різному пояснюють одну й ту ж ситуацію, а пацієнт в депресивному стані послідовний у своїх реакціях на однотипні ситуації, тим самим створює «схему» для однакового тлумачення однотипних ситуацій. Тобто, при взаємодії пацієнта з якоюсь подією, активізується схема, що пов'язана з цією подією. Схема – це свого роду форма для відливання інформації в когнітивне знання (вербальне або образне уявлення). Відповідно до активованої схеми індивід відсіває, диференціює і кодує інформацію. Він категоризує і оцінює те, що відбувається, керуючись наявною у нього матрицею схем. Схема може довгий час знаходитися в дезактивованому стані, а потім при специфічному зовнішньому стимулі вона легко переходить в активний стан. Реакція на ситуацію залежить від активованої схеми. В депресії людина сприймає тільки ті стимули, які вписуються в її схеми [1].

Неправильна обробка інформації – третя важлива складова когнітивної моделі. Переконаність пацієнта в достовірності його негативних ідей зберігається завдяки наступним систематичним помилкам мислення: довільні висновки; вибіркоче абстрагування; переоцінювання і недооцінювання; абсолютизм, діхотомізм мислення. Говорячи про себе, пацієнт зазвичай вибирає негативну категорію.

Людина в депресії структурує свій досвід примітивно: неприємність події носить глобальний характер. Значення і сенс мають лише негативне забарвлення, вони є категоричними і оціночними за змістом і це породжує вкрай негативну емоційну реакцію.

А.Бек[1], Е.Б.Дубницькою[2], Дж. Мак-Каллоу[3] та іншими науковцями розроблені певні техніки і методики когнітивної психотерапії. *Когнітивна психотерапія* – це структуроване навчання, експеримент, тренування в ментальному і поведінковому планах, спрямоване допомогти пацієнтові оволодіти наступними операціями: виявляти свої негативні автоматичні думки; знаходити зв'язок між знаннями, афектами і поведінкою; знаходити факти «за» і «проти» цих автоматичних думок; підшукувати більш реалістичні інтерпретації для них; навчити визначати і змінювати дезорганізуючі переконання, що ведуть до спотворення навичок і досвіду. Використовують емпіричну перевірку («експеримент») для виявлення автоматичних думок за допомогою наступних способів: пошуків аргументів «за» і «проти»; побудова експерименту для перевірки судження; звернення до власного досвіду терапевта, до художньої та академічної літератури, статистики; акцент терапевта на логічних помилках та суперечностях в судженнях пацієнта.

Як підтверджує практика когнітивно-поведінкова терапія один з дієвих способів боротьби з депресивними станами.

Список використаної літератури:

1. Бек А. Когнитивная терапия депрессии. / А.Бек – СПб.: Питер, 2003 – 304 с.
2. Дубницкая Э.Б. Терапия депрессивных расстройств в общемедицинской практике / Э.Б.Дубницкая.– К., 1998. – 526 с.
3. Мак-Каллоу Дж. Лечение хронической депрессии / Дж.Мак-Каллоу – СПб.: „Речь”, 2003. – 368 с.

*Родина Марина Віталіївна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Ширяєва Людмила Миколаївна*

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПОДОЛАННЯ СТРАХІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ

На сьогодні проблема особливостей страхів в поведінці дітей старшого дошкільного віку є актуальною як в теоретичному, так і в практичному плані. Саме тому метод казкотерапії в корекції дитячих страхів посідає важливе місце.

Дослідники вважають, що при виборі корекційних та психотерапевтичних заходів упор слід робити на провідну в даному віці діяльність, яка обумовлює вибір і побудову методів. Ось чому в роботі з дошкільнятами великого поширення набули методи корекції, в основі яких лежить гра, різні варіанти ігротерапії, казкотерапії (В. Гарбузов, О. Захаров, В. Лебединський, О. Оліхейко, А. Співаковська).

Ефективним методом роботи з дітьми дошкільного віку, що зазнають ті чи інші емоційні і поведінкові труднощі, є казкотерапія. За допомогою казкотерапії можна працювати з агресивними, невпевненими, сором'язливими дітьми; з проблемами сорому, провини, брехні, прийняттям своїх почуттів, а також з різного роду психосоматичними захворюваннями, енурезами та ін. Крім того, процес казкотерапії дозволяє дитині актуалізувати і усвідомити свої проблеми, а також побачити різні шляхи їх вирішення.

Т. Зінкевич-Євстигнєєва визначає казкотерапію як набір способів передачі знань про духовний шлях душі і соціальної реалізації людини, як виховну систему, що відповідає духовній природі людини [1].

А. Осипова виділяє чотири етапи в розвитку казкотерапії: *перший етап* – усна народна творчість; *другий етап* – збирання та дослідження казок і міфів; *третій етап* – психотехнічний, який застосовує казку як техніку, як привід для психодіагностики, корекції і розвитку особистості; *четвертий етап* – інтеграційний, що пов'язаний із формуванням концепції комплексної казкотерапії, з духовним підходом до казок, з розумінням казкотерапії як природодоцільної, органічної до людського сприйняття виховної системи, перевіреної багатьма поколіннями наших предків [2]

В науці існує концепція казкотерапії, розроблена зарубіжними і вітчизняними вченими. Дана концепція широко розглядається в роботах Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, і базується на п'яти видах казок:

- *художні* (казки, створені багатомілітарною мудрістю народу, і авторські історії; саме такі історії і прийнято називати казками, міфами, казками): авторські, народні.

- *психокорекційні* (створюються для м'якого впливу на поведінку дитини, а під їх впливом відбувається «заміщення» неефективного стилю поведінки на більш продуктивний, а також пояснення дитині сенсу того, що відбувається).

- *психотерапевтичні* (особливий вид казок, які розкривають глибинний зміст подій, вони не завжди однозначні, не завжди мають традиційно щасливий кінець, але завжди глибокі і проникливі; ці казки присвячені проблемам життя і смерті, відношенню до втрат і придбань, любові і ненависті).

- *медитативні* (створюються для накопичення позитивного образного досвіду, зняття емоційної напруги, створення в душі позитивних моделей взаємовідносин з іншими людьми, розвитку особистісного ресурсу; ці казки повідомляють нашому несвідомому позитивні «ідеальні» моделі взаємин з навколишнім світом та іншими людьми, звідси і відмінна риса медитативних казок – відсутність в них конфліктів і злих героїв).

- *дидактичні* (створюються і використовуються педагогами; в формі дидактичних казок подаються навчальні завдання). При цьому абстрактні символи (цифри, букви, звуки,

арифметичні дії та ін.) одушевляються, виникає казковий образ світу, в якому вони живуть) [1].

Метод враховує емоційний інтерес дитини до сприйняття казки як специфічної для даного віку діяльності. Цей інтерес стимулює емоційне включення дитини в казку і стає основою для ідентифікації з її героями. Таким чином, казка стає засобом, який дозволяє дитині привласнювати норми, смисли, цінності, моделі поведінки в різних складних ситуаціях. Ідентифікація дитини із героями казки також допомагає зрозуміти, що у інших є такі ж, як і у неї, проблеми та переживання. Часто дитина ототожнює себе з позитивними героями, так як їх положення в казці, як правило, подається більш яскраво, емоційно. Тому метод казкотерапії сприяє не тільки подоланню проблем, а і особистісному зростанню дитини.

На заняттях казкотерапії діти проживають емоційні стани, вербалізують свої власні переживання, у них розвивається здатність до глибшого розуміння себе та інших людей, вміння орієнтуватися в емоційній реальності, що особливо важливо в корекції і профілактиці страхів у дітей старшого дошкільного віку.

Список використаної літератури:

1. Зинкевич-Евстегнеева Т.Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии / Т.Д. Зинкевич-Евстегнеева. – СПб.: «Златоуст», 1998. – 280 с.
2. Осипова А.А. Общая психокоррекция / А.А.Осипова. – М., 2002. – 160 с.

*Рохман Наталія Олександрівна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зінченко Анна Вікторівна*

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ»

В умовах сучасності важливим питанням постає проблема взаємодії між викладачем та студентом. На рівні організації навчального процесу в вітчизняних ВНЗ відсутні ґрунтовні та системні напрацювання у сфері попередження конфліктів при взаємодії між викладачами та студентами. Причини виникнення конфліктів у системі «викладач-студент» обумовлюються низкою факторів.

Дослідженню міжособистісної взаємодії присвячені наукові праці І.О. Вахоцької, І.І. Садової, Ю.П. Чернецького, Л.В. Долинської, І.С. Булах тощо. Серед фахівців зарубіжних країн, які досліджували окремі аспекти взаємодії у системі «викладач-студент» слід відзначити Б.С. Алішева, Р.Х. Шакурова, Х. Корнеліуса.

Традиційно виділяють декілька моделей комунікаційної взаємодії: лінійна (важливими елементами якої є особистість, що ініціює взаємодію та змінні шляхи передачі інформації до реципієнта), інтеракціоністська (враховує особливості реципієнта як суб'єкта комунікації), діалогічна (передбачає рівність суб'єктів взаємодії та їх спрямованість на розуміння позицій один одного, а не сприйняття одним суб'єктом позиції іншого) [2, с. 6-10].

Якщо мета кожного з учасників комунікації має різне змістовне навантаження, то можливе виникнення конфліктних ситуацій.

Етимологічне значення слова «конфлікт» – зіткнення сторін, думок, сил, що походить від латинського «conflictus» [4, с. 632].

Єдиного визначення поняття «конфлікт» у психології не існує. Як зазначає Ф. Василюк, якщо задатись ціллю визначити конфлікт найбільш несуперечливо, то дефініція буде такою: «конфлікт – це зіткнення чогось із чимось» [1, с. 42].

Як наголошують Г.В.Ложкін та Н.І.Пов'якель *конфлікт* – зіткнення різноспрямованих соціально-психологічних установок, позицій, інтересів, цілей сторін взаємодії; вагоме протиріччя, пов'язане з гострими емоційними переживаннями; психічний стан тяжких переживань, викликаних амбівалентністю почуттів учасників взаємодії чи тривалою «боротьбою мотивів» між їх мотивами [3, с. 16].

Конфлікт завжди містить у собі елемент невизначеності, а тому й виникає емоційна напруга.

Міжособистісний конфлікт, з одного боку, є соціальним явищем, а з іншого – на нього накладають відбиток психологічні характеристики учасників.

У конфліктах, що виникають між викладачем і студентом або групою загалом, потрібно враховувати юнацьке прагнення до самоствердження, за яким прихований пошук самого себе, який часто не усвідомлюється. Будь-який конфлікт має спонукати кожну сторону конфлікту до пошуку результативного виходу з конфліктної ситуації та прийняття ефективного рішення, яке сприяє викоріненню проблеми.

Під соціально-психологічними чинниками виникнення конфліктів прийнято вважати причини, які обумовлені безпосередньою взаємодією людей, фактором їх включення в соціальні групи. Типовими соціальними та психологічними чинниками є значні втрати та спотворенні інформації у процесі міжособистісної комунікації, нерозуміння один одного, певних явищ та результатів діяльності, психологічна несумісність, напружені міжособистісні взаємини (як наслідок попередньої взаємодії), жадоба влади та ін.

Науковці виділяють також такі причини, як бажання педагога ствердити свою позицію та несправедливість оцінювання.

Серед причин педагогічних конфліктів доречно вказати на низьку можливість викладача прогнозувати поведінку студентів на занятті, що викликає у педагога роздратування і прагнення будь-яким способом припинити «перешкоди»; зберегти свій статус будь-якими засобами тощо. Додатковими факторами виявляються настрої учасників взаємодії, відсутність педагогічних здібностей та інтересу до педагогічної діяльності у викладача, втомлюваність протягом дня.

Встановлено, що частота конфліктів у діаді «викладач-студент» взаємопов'язана з успішністю у навчальній діяльності та використанням стратегій поведінки в конфлікті, різних за своєю спрямованістю й ефективністю. Загалом, особливості конфліктної поведінки студентів визначаються структурою індивідуально-психологічних детермінант, які утворюють властивості всіх рівнів цілісної індивідуальності людини як особистості, суб'єкта діяльності, індивіда.

Список використаної літератури:

1. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф.Е. Василюк. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1984. – 200 с.
2. Мілютіна К.Л. Теорія та практика психологічного тренінгу/ К.Л.Мілютіна – К.: МАУП, 2004. – 192 с.
3. Ложкин Г.В.Практическая психология конфликта. / Г.В.Ложкин, Н.И.Повякель. – 2-е изд. – К.: МАУП, 2002. – 256 с.
4. Психологічний словник-довідник. – К.: Каравела, 2012. – 328 с.

*Регурецька Тетяна Миколаївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Філологія. Германські мови
та літератури (переклад включно)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Пугач Юлія Миколаївна*

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ «ПРИХОВАНА КРАСА»)

Дослідження комунікації в сучасному мовознавстві представлені методологічно й теоретично різноманітними течіями, лінгвістичними школами й окремими дослідженнями, спрямованими на всебічний опис і характеристику мовленнєвого спілкування людей з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних, етнічних й інших чинників.

Однією з таких течій є лінгвістична прагматика, що вивчає вияви суб'єктивного (людського) чинника на всіх рівнях мови й у межах усіх аспектів її функціонування, комунікації людей. Вияви особистості в мові та мовленні найповніше вивчають саме в межах лінгвопрагматики – одного з найдинамічніших напрямів сучасної антропоцентричної лінгвістичної науки. Ураховуючи поняття комунікативної ситуації (конкретної ситуації спілкування, що спонукає учасників до міжособистісної взаємодії), лінгвопрагматику визначають як відмінну від семантики лінгвістичну дисципліну, що вивчає значення одиниць мови з огляду на особистісне ставлення того, хто використовує та сприймає знаки мови. Тобто у лінгвопрагматичному ключі об'єктом аналізу стають не тільки мовні одиниці, а й мовленнєві – мовленнєва діяльність комуніканта, яка вивчається на предмет інтенцій мовця та їх відображення у висловленнях, мовленнєвих діях (актах) і їх вербалізації в дискурсах різних видів певної мови, імпліцитних смислів висловлень, які є проявом взаємодії інтенціонального й інтеракціонального аспектів дискурсу, стратегій і тактик комунікантів у дискурсі та їх реалізації за допомогою різнорівневих вербальних і невербальних засобів [1, с. 8].

До вивчення синтаксичних явищ в аспекті використання мови як такої закликає Р. Лакофф, який уперше пробує об'єднати дослідження граматики з прагматичними принципами й аналізує проблему зв'язку лінгвістичної форми та соціальної природи мовленнєвих одиниць із функціями мови як засобу спілкування [2, с. 296]. Про актуальність дослідження прагматичного аспекту мовлення у своїх працях наголошують також С. Левінсон [3, с. 305], Ш. Блум-Кулька [4, с. 196–213] та ін.

Необхідно звернути увагу на те, що лінгвопрагматика як наука є відносно новою, тобто її проблемне поле та дослідницька одиниця ще не остаточно визначені, це також означає недостатню кількість праць у цій сфері.

Метою дослідження є визначення основних лінгвопрагматичних характеристик діалогічного мовлення, які вживаються в англійських фільмах (на матеріалі фільму «Collateral Beauty»).

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: установлення ролі прагматичного складника мовлення для загальної характеристики мовця; аналіз основних тлумачень поняття «мовленнєвий акт» у лінгвістиці; аналіз базових класифікацій мовленнєвих актів; дослідження основних типів мовленнєвих актів, що вживають головні герої фільму.

У багатьох лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. переважає думка про те, що пізнати природу і сутність мови без звернення до самої людини неможливо. Відтепер абстрактний, ідеальний мовець поступається своїм місцем конкретному, реальному мовцеві, який здійснює свою мовленнєву діяльність щоразу в новій ситуації, у новому комунікативно-прагматичному просторі.

Саме діалог як одна з основних форм мовлення допомагає якомога повніше розрити мовця: виявити його мотиви та цілі, що зумовлюють розвиток, поведінку, керують текстотворенням та, як наслідок, визначають ієрархію змістів і цінностей у мовній моделі світу; показати його як носія не лише певної свідомості, а саме мовної свідомості. У цій поставленій задачі допоможе лінгвопрагматика, оскільки найповніше розкриває поведінку реальних мовців у різноманітних ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Безугла Л. Р. До питання розмежування прагматики, стилістики та прагмалінгвістики / Л. Р. Безугла // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1102. – Вип. 77. – С. 6 – 10.
2. Lakoff R. T. The Logic of Politeness; Or, Minding Your p's and q's / R. T. Lakoff // Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society / [ed. by C. Corum, T. Smith-Stark, A. Weiser]. – Chicago : Chicago Linguistic Society, 1973. – P. 292 – 305.
3. Levinson S. Pragmatics / S. Levinson – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – P. 301 – 308.
4. Blum-Kulka Sh. Requests and Apologies: A Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP) / Shoshana Blum-Kulka, Elite Olshtain // Applied Linguistics. – Vol. 5. – No. 3. – P. 196 – 213.

**Соляник Світлана Василівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вишківська Ванда Болеславівна**

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Оскільки спілкування відіграє найважливішу роль у розвитку особистості, зокрема дітей шкільного віку, то принципово важливим є вивчення особливостей спілкування на різних етапах онтогенетичного розвитку.

Потреба в спілкуванні з іншими дітьми виникає приблизно в три роки, утворюючись на основі раніше функціонуючих потреб і оформлюється в реальній взаємодії дітей, яка первісно не має комунікативного характеру.

Як вказує О.О.Бодальов показники, необхідні для появи в дитини потреби в спілкуванні з ровесниками, - це *інтерес* дитини до іншої людини, емоційний відгук на її дії, прагнення привернути увагу до себе і з'ясувати оцінку іншими людьми своїх дій і вчинків [2].

Важливим етапом розвитку потреби в спілкуванні є вступ дитини до школи. Особливої уваги заслуговують взаємини першокласників. Порівняно з підготовчою групою дитячого садочку, в учнів першого класу багато особливостей. Як не дивно це виглядає на перший погляд, але спостереження показують, що старша група дитячого садочку являє собою більш розвинуту соціально-психологічну одиницю, ніж перший клас школи. Це можна пояснити декількома причинами: старша група дитячого садочку - це група дітей, які знають одне одного вже кілька років, а першокласникам ще необхідний час, щоб познайомитися; життя в дитячому садочку сприяє розвитку особистих стосунків, а в школі можливості для цього обмежені: учні можуть вільно спілкуватися в основному лише на перервах.

Взагалі в школі відбувається глибока перебудова всієї структури взаємовідношень між дітьми. Тут вперше з'являється у дитини обов'язкова суспільно значуща діяльність -

навчання, у зв'язку з яким у групі виникає система ділових стосунків. Структура цих стосунків багато в чому визначається педагогом. І особисті, і ділові стосунки виникають одночасно в перші дні перебування дитини в школі. Коли вчителька знайомить першокласників один з одним, намагається здружити їх, то цим вона створює базу і для відношень “відповідальної залежності” і для особистих стосунків між однокласниками[3].

У подальшому дві системи відношень - ділових і особистих розвиваються не однаково. Перша з цих систем постійно свідомо будується педагогами. Вони визначають структуру ділових стосунків, намічають, хто яку суспільно-корисну роботу повинен виконувати, коли і в якій формі звітувати. Вони знають, які діти є активістами, як їх поважають інші члени колективу і т. ін. Одним словом, система відношень “відповідальної залежності” між учнями в класі значною мірою програмується педагогом, керується ним і може бути змінена за його бажанням досить швидко.

Система особистих стосунків, яка виникає на базі особистих симпатій і прихильностей дітей, не має, звичайно, ніякого офіційного організаційного оформлення. Її структура складається зсередини, стихійно.

У прояві і розвитку потреби в спілкуванні в учнів початкових класів спостерігаються значні індивідуальні особливості. Як виявило спеціальне дослідження О. Киричука, тут можна виділити дві групи дітей. У учнів першої групи спілкування з товаришами в основному обмежувалося школою і, на думку вчителя і батьків, не посідало важливого місця у їхньому житті. У учнів другої групи спілкування з товаришами вже мало досить велике значення у житті дітей [3].

Дослідження спілкування в системі інших діяльностей дитини дозволяє зрозуміти його роль в загальному психічному розвитку дитини та з'ясувати шляхи і механізми впливу спілкування на різні сторони дитячої психіки [1].

Молодший шкільний вік характеризується різкими змінами, які зачіпають всі сторони розвитку дитини і формування культури спілкування має особливе значення.

Список використаної літератури:

1. Бех І.Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини./ І.Д.Бех. // Педагогіка толерантності. – 2001. – №2. – С.16-23
2. Бодалев А.А. Личность и общение: избранные психологические труды. / А.А.Бодалев. – Издание 2-е, переработанное. – Москва : Международная педагогическая академия, 1995. – 328 с.
3. Киричук А.В. Общение в классном коллективе как объект педагогического управления./ А.В.Киричук. Автореф.дис...докт.пед.наук. Киев,1974. – 23с.

*Сліпченко Катерина Миколаївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Філологія. Германські мови
та літератури (переклад включно)»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук доцент
Жовнірук Андрій Іванович*

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ В РОМАНІ ДЖ. ОРВЕЛЛА «1984»

Евфемізм - це комплекс мовних засобів, спрямованих на усунення емоційної домінанти висловлювання з метою приховати, завуалювати стигматизоване поняття. Багато сучасних евфемізмів є результатом появи і закріплення в суспільній свідомості нових соціально-політичних доктрин (перш за все доктрини політичної коректності). При цьому евфемізми, з одного боку, відображають зрушення суспільної свідомості, що вже

відбулися, а з іншого боку, самі сприяють поширенню і закріпленню в суспільстві нових ідей. Актуальність роботи визначається недостатньою вивченістю лінгвокультурних особливостей евфемії. Евфемізм як лінгвокультурне явище представляє особливий інтерес, тому що в останні десятиліття процес утворення евфемізмів протікає зі зростаючою інтенсивністю, і вони стають все поширенішими в різних сферах мовної діяльності.

Мета дослідження – дослідити особливості вживання евфемізмів в романі Дж. Орвелла “1984” та лінгвістичне маніпулювання через вживання евфемії. Робота базується на дослідженні роману Дж. Орвелла та його есе “*Politics and the English Language*”.

Евфемізми як засоби заміни неприємного на приємне чи менш образливе для слухача широко застосовуються в різних видах комунікації. Дослідження маніпулятивного дискурсу виділяють евфемістичні вирази як найпоширеніший мовний засіб прихованого впливу на реципієнта. Лінгвістичне обґрунтування новомови як ідеологічного витвору тоталітарного режиму знаходимо у О.А. Земської, котра виділяє такі ознаки: "високу міру клішованості, евфемістичність, порушення основних постулатів спілкування з метою лінгвістичного маніпулювання, десемантизація не лише окремих слів, але й цілих уривків дискурсу. "

На думку Ребрій І.М., в політиці, в сфері громадських зв'язків можна простежити маніпулятивну функцію – приховати справжню чи повну суть референта. З метою створення більш позитивного образу ініціаторів військових дій, атмосфери демократичності та уникнути трагічного сприйняття таких дій влади застосовують нейтральну лексику, уникаючи слів з негативною конотацією. Так, війна називається конфліктом, наступ – операцією, військові дії – миротворчим місіями, встановлення свого впливу приховується під антитерористичними операціями чи наведенням конституційного порядку [3].

В ідеологічній частині лексики Орвелла суттєву частку посідали евфемізми, які мали виражати політичні ідеї партії, принципи ідеології і не викликати зайвих, непотрібних, асоціацій (*crimethink*, *doublethink*).

У словнику мешканців Океанії не було жодного ідеологічно нейтрального слова. Багато слів були евфемізмами. Зокрема, слова: *sexcrime* – «сексзлочин» (В. Шовкун, власний), *joycamp* – «радотабір» (три переклади), *goodsex* – «добросекс» (В. Шовкун, власний), *crimethink* – «думкозлочин» (В. Шовкун, В. Данмер), позначали протилежне тому, про що говорили. Інші слова, навпаки, демонстрували відверте і зневажливе розуміння справжньої природи устрою, наприклад, “нархарч”, що означало низькосортні розваги та брехливі новини для “пролів” (юрби). У словник було зведено все, що могло мати політичну суть. Назви усіх організацій, груп, доктрин, країн, інститутів, суспільних будівель створювалися за звичною схемою: у слові має бути якомога менше складів. У Міністерстві Правди відділ документації, де працював Вінстон Сміт називався “доко”, відділ літератури – “літо”, відділ телепрограм – “телео” тощо. Для політичних цілей завжди були потрібні чіткі строгі слова, що мали ясну суть, вимовлялися швидко: “ангсоц”, “злосекс”, “радтаб”, “нархарч”, “кумпол”. Словник з кожним роком не збільшувався, а зменшувався. Кожне зменшення було успіхом, бо чим менший набір слів, тим важче задумуватись.

У своєму есе “Політика та англійська мова” (“*Politics and the English Language*”) Дж. Орвелл [1] зазначав таке: «Сьогодні цілком зрозуміло, що мовний занепад має політичні та економічні причини, а не настає через негативний вплив того чи іншого письменника. <...> Мова стає потворною та неточною через наші дурні думки, але неохайність нашої мови полегшує наші дурні думки. ”

Отже, у романі “1984” Дж. Орвелл [2] широке використання евфемізмів попереджало можливість вербального вираження протесту або незгоди, стало абсолютно новим оригінальним підходом до зображення держави майбутнього. Багато евфемізмів, створених письменником, відіграють значну роль у його творі, якнайкраще художньо характеризуючи епоху.

Список використаної літератури:

1. Orwell G. Politics and the English Language [Electronic resource] / G. Orwell. – Access : http://www.orwell.ru/library/essays/politics/english/e_polit/.
2. Орвелл Дж. 1984 / Дж. Орвелл ; [переклад В. Голишева] // Джордж Орвелл. “1984”.
3. Ребрій І. М. Артланги у світлі гіпотези перекладності/неперекладності / І. М. Ребрій // Формула компетентності сучасного перекладача : VII Міжнар. наук.-метод. конф., 23 березня 2016 р. : тези доп. – К. : НТУУ «КПІ», 2016. – С. 112–114.

Olena Stepanets
student of the 1st year of Master's Degree
evening faculty
specialty "Philology. German languages
and literature (translation included) »
Supervisor:
PhD on psychology,
Assistant Professor Zhovnuruk A.I.

PECULIARITIES OF STYLISTIC DEVICES AS MEANS OF EXPRESSING THE IDEOLOGICAL POSITION OF THE AUTHOR IN THE NOVEL BY MARGARET MITCHELL «GONE WITH THE WIND»

Expression of the ideological position of the author involves rethinking, evaluating the object of reflection, through the prism of which reproduces and analyzes real events, because, according to M.M. Bakhtin, the author in his text “must be on the verge of the world performed by him as an active creator, because his invasion in this world destroys his aesthetic stability” [5, p. 18]. By this researcher emphasized inner desire to create another reality capable of meaningful self-development. At the same time, a significant role was assigned to the author's language as a building material, using which the author, in accordance with his internal task, creates a somewhat new meaning.

Margaret Mitchell did not write thousands of novels, but her single work “Gone with the Wind” brought her world fame and is still popular. “In “Gone with the Wind” there was a heroism and romance, which was not enough for literature of the thirties. The images and scenes of the novel literally engraved in the memory of the readers, they largely shaped the representation of millions about the life of the South during and after the Civil War.” [1].

The purpose of this research is to investigate the usage of stylistic devices in Margaret Mitchell's novel “Gone with the Wind” and to analyze the peculiarities of the usage of stylistic devices to express survival, gender and social codes of conduct, as well as the theme of love in Margaret Mitchell's novel “Gone with the Wind”.

After reading the novel, you understand, why millions of readers were captured by the novel, and his characters entered the national consciousness. Several factors played a role here. “The book was written in a good realistic manner, with open, simple, cleared of fashionable literary delicacy language and addressed to the mass audience. In the novel there were relievably written live characters, among which there was a unique Scarlett. There were excited the plot, not stripped of melodrama; concrete reproduction of the historical period, a turning point for the country's fate; the image of extraordinary human passions, especially the love that the heroine carries through her life “[4].

Despite the complicated subject to comprehend, eventually, the novel was assonant with the crisis of the thirties, the difficult years of trials and catastrophes of all the usual way of life, Margaret Mitchell succeeded to put into the main character of Scarlett O'Hara not only the charming femininity, but also the invincible vitality, ingenuity in overcoming the shocks of fate. She impressed many readers, in her own way she inspired their confidence in their

abilities. Significant role was played by the skillful usage of Margaret Mitchell various stylistic devices. Thanks to a huge amount of stylistic devices, the novel "Gone with the Wind" was easy to perceive, it was not have the effect of overloading historical events.

Bibliography:

1. Gilenson B. "Margaret Mitchell". Foreign writers. Encyclopedic Directory. In 2 t. T.2: L-I / Ed. H. Michalska and B. Scavoursky. - Ternopil: Educational book - Bogdan, 2006. - P. 193
2. Efimov L.P. Stylistics of English language and discursive analysis: Educational method. manual / L.P. Efimov, O. A. Yasinetskaya. - Vinnitsa: The New Book, 2004. - 240 p.
3. Lototskaya K. Stylistics of the English language: a textbook / K. Lototska. - Lviv: Publishing Center of Ivan Franko National University of Lviv, 2008. - 254 p.
4. Margaret Mitchell. "Gone with the Wind" in 2 volumes. Translated from English: Rostislav Dotsenko. Kharkiv: "Folio". 2004 590 and 592 p. ISBN 966-03-2546-0. (both volumes) ISBN 966-03-2547-9 (Book 1) ISBN 966-03-2548-7 (Book 2)
5. Prozorov V.V. Author // Introduction to Literature. Literary work: Basic concepts and terms: Textbook. Face / L.V. Chernets, V.E. Khaliszhev, S. N. Brightman et al. / Pod. Ed. L.V. Chernet. - M.: Vyssh. Shk: Akademiya, 1999. - 556 pp.

*Шаповал Світлана Сергіївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Матяш-Заяц Людмила Петрівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність теми. Сьогодні досить актуальною є тема дитячої тривожності. В останні роки в порівнянні з попереднім періодом кількість дітей зі стійкою тривожністю суттєво збільшилося, про що свідчать спеціальні експериментальні дослідження. У зв'язку з рядом психологічних змін дитини найбільша виразність у схильності й розвитку тривожності спостерігається у дітей дошкільного віку. Актуальність дослідження проблеми визначається ще й тим, що з віком у дітей змінюються мотиви поведінки, відношення до навколишнього світу, дорослих, однолітків. І від того, чи зможуть вихователі, педагоги, батьки вловити ці зміни, зрозуміти, що відбуваються з дитиною, і відповідно змінити свої відносини, буде залежати той позитивний емоційний контакт, який є основою нервово-психічного здоров'я дитини.

Метою статті є дослідження психологічних особливостей тривожності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Розповсюдження феномена тривожності серед дітей, її негативна роль у розвитку є темою численних досліджень психологів, педагогів, лікарів. Зокрема, розглядалися факти прояву дитячої тривожності як вродженої психодинамічної характеристики (О.І. Захаров, Н.Д. Левітов та ін.). і як умови та результати соціалізації (А.М. Прихожан, К. Хорні, Ю.Л. Ханін та ін.). Доведено зв'язок рівня інтелекту та переживання страхів (І. Рантбург, П. Поппер). Виявлено статеві та вікові відмінності у проявах тривожності (В.І. Кочубей, Е.В. Новікова) [2].

Таким чином, актуальність, соціальна значущість проблеми та її недостатня розробка обумовили вибір теми дослідження.

Тривожність як риса характеру - це песимістична установка на життя. Невпевненість породжує тривожність і нерішучість, а вони, в свою чергу, формують відповідний характер.

Причинами виникнення тривожності завжди є внутрішній конфлікт, суперечливість прагнень дитини, коли одне її бажання суперечить іншому, одна потреба заважає іншій. Суперечливий внутрішній стан дитини може бути викликаний: суперечливими вимогами до нього, які виходять із різних джерел (або навіть із одного джерела: буває, що батьки суперечать самі собі, то дозволяючи, то грубо забороняючи одне й те саме); неадекватними вимогами, невідповідними можливостями і прагненнями дитини; негативними вимогами, які ставлять дитину в припущене, залежне положення. У всіх трьох випадках виникає почуття «втрати опори»; втрати міцних орієнтирів у житті, непевність у навколишньому світі [3].

Розглядаючи особливості прояву тривожності, можна сказати, що діти, які відчувають почуття тривоги, зазвичай невпевнені в собі, з нестійкою самооцінкою. Постійно випробовуване ними почуття страху перед невідомим призводить до того, що вони вкрай рідко проявляють ініціативу. Діти відчувають себе безпорадними, побоюються грати в нові ігри, приступати до нових видів діяльності. У них високі вимоги до себе, вони дуже самокритичні. Рівень їх самооцінки низький, такі діти думають, що вони гірше за інших в усьому, що вони самі некрасиві, невмілі, незграбні [1].

Вирішення проблеми тривожності належить до гострих і актуальних завдань психології і ставить дослідників перед необхідністю якомога більш ранньої діагностики рівня тривожності. Вивчення, а також своєчасна діагностика та корекція рівня тривожності у дітей допоможе уникнути багатьох труднощів у вихованні.

Корекція дитячої тривожності може здійснюватись за допомогою: казкотерапії, ігротерапії, арттерапії, лялькотерапії, псіхоелевації, індивідуально-групових занять, що може привести до поліпшення дитячо-батьківських відносин, і як наслідок – до зниження тривожності.

Висновок. Поняття тривожності визначається: по-перше, як емоційний стан у певній ситуації, по-друге, як стійка властивість, риса особистості або темпераменту, по-третє, як деяка тривожність, неминуче виявляється в той чи інший час, з різною періодичністю, властива будь-якій нормальній людині, по-четверте, стійко зберігається, сильна, хронічна або виникає знову і знову тривожність, яка проявляється не в результаті виниклих в реальному житті стресів і вважається ознакою емоційних порушень.

Тривожності перешкоджає розвитку особистості дитини, скоює творчу енергію, сприяє невпевненості в собі.

Список використаної літератури:

1. Пасічніченко А. В. Особливості тривожності дітей дошкільного віку / А.В. Пасічніченко. – «Психологія», 2012. – С. 93-95.
2. Практична психологія: Навчально-методичний посібник. / Під. Ред. доктора психологічних наук, професора С. В. Кондратьєвої. - Мн.: Ред. Журн. "Адукация і вихаванне", 1997. - 212с.
3. Фромм А. Азбука для родителів или как помочь ребенку в трудной ситуации. / А. Фромм – Екатеринбург: Изд-во АРД ЛТД, 1997. - 250с.

*Яготинська Катерина Владиславівна,
студентка I курсу магістратури
вечірнього факультету
спеціальності «Філологія. Германські мови та
літератури (переклад включно)»
Науковий керівник:
доцент кафедри англійської філології
Ізюмцева Ганна Валентинівна*

ЯВИЩЕ АД'ЕКТИВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ЖУРНАЛУ «NEW SCIENTIST»)

Ад'ективація, разом із іншими процесами перехідності, представляє собою потужний мовний ресурс. Велика кількість наукових праць (І.В. Арнольд, А.Е. Левицький, Є.В. Раєвська, Г. Трауздейл, Є. Троггот та інші) присвячених цьому явищу свідчить про значний інтерес до цієї проблеми і складність її розв'язання.

Актуальність дослідження зумовлена потребою подальшого вивчення і дослідження явища переходу інших частин мови до класу прикметників в сучасній англійській мові.

Метою дослідження є виявлення типових моделей ад'ективації в сучасній англійській мові.

Об'єкт дослідження – ад'ективація в сучасній англійській мові.

Предмет дослідження – типові моделі переходу інших частин мови до класу прикметників в сучасній англійській мові (на матеріалі британського науково-популярного журналу «New Scientist»).

Ад'ективація – це перехід інших частин мови у прикметник, тобто набуття синтаксичних функцій і категоріального значення прикметника. Вживання дієприкметників теперішнього та минулого часів в якості прикметників є характерною рисою сучасної англійської мови [5]. З.П. Овчаренко у своєму дослідженні аналізує проблему визначення ад'ективації дієприкметника, доводячи, що у науковців немає одноставної думки, щодо визначення ад'ективації дієприкметника [3]. Як зауважує Р.З. Мурясов, ад'ективація – це словотворчий акт; дієприкметник переходить в клас прикметників не тому, що має ознаки прикметника, а тому, що здобуває їх у результаті ад'ективації [2]. Існує думка, що сутність переходу полягає в розщепленні вихідного слова в результаті його тривалого й регулярного «інофункціонального» використання, на два омоніми в різних частинах мови [1]. Й.А. Стерніна пояснює перехід з однієї частини мови в іншу як розвиток лексико-граматичної полісемії [4].

Висновки. Як показали результати нашого дослідження, найбільш вживаними є наступні моделі переходу інших частин мови до класу прикметників:

Infinitive → Participle II → Adjective: to detail → detailed ('детальний').

Наприклад: *However, advances in buoy technology are yielding more detailed measurements of storm waves, and we now know they can generate huge forces.* ('Однак, у результаті удосконалення буйкових технологій проведення вимірювань параметрів штормових хвиль стало більш детальним, і тепер ми знаємо, що сила їх удару може бути дуже потужною') [6, с. 8].

Adjective + Noun + ed → Adjective: silver + cheek + ed ('сріблясто-щокастий').

Наприклад: *The silver-cheeked toadfish is native to the Pacific and Indian Oceans.* ('Сріблясто-щокастий іглобрюх є мешканцем Тихого та Індійського океанів') [6, с. 12].

Adjective + Participle II → Adjective: long-delayed ('той, який неодноразово відкладався').

Наприклад: *The space shuttle's long-delayed replacement, the Space Launch System (SLS), is even more expensive.* ('Заміна космічного шатла, яка неодноразово відкладалася, Система Космічного Запуску (SLS), є ще дорожчою') [6, с. 20].

Adjective + Participle I → Adjective: long-standing ('вивірений часом/'давній');
Наприклад: *It does seem to explain several long-standing puzzles connected with ancient monuments.* ('Це насправді, здається, пояснює кілька давніх загадок, пов'язаних зі стародавніми пам'ятниками') [6, с. 39].

Отже, як показали результати нашого дослідження, на сучасному етапі розвитку англійської мови ад'єктивізація є досить поширене явище і виражається переважно ад'єктивізацією дієприкметників теперішнього та минулого часів.

Список використаної літератури:

1. Козлова Л. А. Функциональное сближение частей речи в английском языке: сущность, формы, механизмы и последствия [текст]: дис. на соискание научн. степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки"/ Любовь Александровна Козлова. – Барнаул, 1998. – 287 с.
2. Мурясов Р. З. Неличные формы глагола в контрастивно-типологическом видении [текст] / Р. З. Мурясов // Вопросы языкознания. – 2000. – № 4. – С. 43-55.
3. Овчаренко З. П. Проблемы ад'єктивізації причастія в сучасній англійській мові [текст] // Матеріали за 11-а міжнародна научна практична Конференція "Ключові запитання в сучасній науці-2015". – Софія: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2015. – Т. 13. – С. 3-5.
4. Стернина М. А. Лексико-грамматическая полисемия в системе языка [текст] / Марина Абрамовна Стернина. – Воронеж: Истоки, 1999. – 160 с.
5. Vartiainen, Turo. A Constructionist Approach to Category Change: Constraining Factors in the Adjectivization of Participles [Electronic document]// Journal of English Linguistics. – Vol. 44. Issue 1(2016). – P. 34–60. – Access mode: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177>
6. New Scientist. – Vol. 237. – 2018. – Access mode: <http://www.newscientist.com/article/mg22129553>

Азієва Фатіма Ломаліївна
студентка III курсу
пеціальності «Технологічна освіта»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Биковська Олена Володимирівна

ВИДИ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У СТАРШИХ КЛАСАХ

Гурткова робота з образотворчого мистецтва продовжує і поглиблює отримані теоретичні знання та практичні уміння на шкільних уроках з малювання.

Метою позашкільної освіти є забезпечення учнів цілісним сприйманням сучасного культурного простору України, розвиток творчої активності. Заняття в гуртках образотворчого мистецтва є найбільш ефективною формою естетичного виховання учнів. Якщо шкільна освіта дає змогу отримати потрібні наукові знання, то позашкільна освіта їх поглиблює та сприяє різнобічному розвитку та формуванню особистості. Це зумовлено тим, що на гурткових заняттях відводиться більше часу на втілення художнього творчого задуму, ніж на шкільних уроках.

Гурткова робота з образотворчого мистецтва у старших класах не обмежується заняттями лише одного з видів образотворчої діяльності. Навпаки, вона будується на інтеграції як видів занять, так і матеріалів, що використовуються у роботі. У гуртках працюють над рисунком, декоративною роботою, ліпкою, які можуть пов'язуватись з навчальним матеріалом шкільної програми. Використання різних видів і напрямів образотворчого мистецтва сприяє розвитку творчої уяви та здібностей у старшокласників. Відомий методист В.С.Кузин рекомендує таку послідовність виконання декоративного малюнка: збір матеріалу, необхідного для виконання декоративного розпису (листя дерев, репродукції, фотографії);- вивчення об'єктів, форми яких повинні втілитися в декоративні форми (листя, квіти, фрукти і т.п.); виконання декількох варіантів декоративних елементів; виконання ескізу декоративного малюнка невеликого розміру; виконання декоративного малюнка олівцем; - виконання декоративного малюнка фарбами. До методів організації навчально-пізнавальної діяльності належать методи спрямовані на передачу і засвоєння учнями знань, формування умінь і навичок, а саме: словесні, наочні й практичні методи.

Проте під час занять використовуються і різноманітні методи навчання нового матеріалу, це і розповідь, пояснення, демонстрація, показ тощо. Слід також зазначити, що одним із важливих видів гурткової роботи це проведення занять безпосередньо на природі та організація виставок (персональних та колективних). Ці види робіт потребують спеціальних знань та підготовки.

Головним у мистецтві, як і в будь-якому іншому ремеслі, є цілеспрямоване багаторазове повторення вправ, що стануть основою творчості.

Бажання дітей брати участь у гуртку будується на сприятливому психологічному ґрунті і є особисто значимим у діяльності закладів загальної середньої освіти.

Процес викладання повинен бути логічно структурованим, послідовним, направленим на формування патріотичних вподобань особистості, на розвиток художньо-творчих здібностей, умінь та навичок.

Список використаної літератури:

1. Буценко А. Образотворче мистецтво в трудовій школі / А. Буценко. – К.–Х.: "Радянська школа", 1931. – 64 с.
2. Куліш Т. І. Диференціація навчального процесу на уроках образотворчого мистецтва (40-80-ті рр. XX ст.). – К., 1986. - 49 с.

3. Електронний ресурс: Режим доступу: [https://studopedia.su/4_46172_lektsiya.html]
4. Електронний ресурс. Режим доступу: [https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0a65635b2ad68b4d43b88521206d37_0.html]

Баляс Віталій Петрович
студент III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри прикладних природничо-природничих дисциплін
Кучменко Олександр Миколайович

БРОДІННЯ

Бродіння являє собою процес розкладання речовин органічного типу, як правило, вуглеводів, на прості сполуки під впливом мікроорганізмів або ферментів, що виділяються ними. При цьому вивільнена енергія витрачається ними для власної життєдіяльності, а от продукти бродіння необхідні для біосинтезу. Стандартними прикладами побічних продуктів бродіння є винний спирт, водень, молочна кислота і вуглекислий газ.

Одним з найпоширеніших типів бродіння є спиртове. Особливо активними його збудниками є дріжджі. Вивчаючи процес спиртового бродіння Л.Пастер встановив, що в умовах вільного доступу кисню процес спиртового бродіння інгібується та активується процес дихання. Це явище отримало назву ефект Пастера. Процес спиртового бродіння лежить в основі виробництва етилового спирту, вина, пива, а також хліба. Сировиною для виробництва спирту є вуглеводи рослинного походження – картопля, злаки, відходи цукрового виробництва (меляса) і целюлозно-паперової промисловості. Зброджування дріжджами виноградного соку лежить в основі виноробства; зброджування пивного суслу (з пророслих зерен ячменю) спеціальними пивними дріжджами – в основі пивоваріння. Спиртове бродіння здавна використовується людиною у процесі хлібопекарства (спричиняє «сходження» дріжджового тіста) та для виробництва пива, вина, етилового спирту. Також його використовують – для виробництва біопалива та гліцерилу.

Молочнокисле бродіння – процес анаеробного окислення вуглеводів, кінцевим продуктом при якому виступає молочна кислота. Назва отримала за характером продукту - молочній кислоті. Для молочнокислих бактерій є основним шляхом катаболізму вуглеводів і основним джерелом енергії у вигляді АТФ. Також молочнокисле бродіння відбувається в тканинах тварин у відсутність кисню при великих навантаженнях. При молочнокислому бродінні перетворення вуглеводів, особливо на перших етапах, близько до реакцій спиртового бродіння, за винятком декарбоксілювання піривиноградної кислоти, яка відновлюється до молочної кислоти за рахунок водню. Гомоферментативне молочнокисле бродіння використовується для отримання молочної кислоти, при виготовленні різних кислих молочних продуктів, хліба і в силосуванні кормів в сільському господарстві. Гетероферментативне молочнокисле бродіння відбувається при консервуванні різних плодів і овочів шляхом квашення.

Молочнокисле бродіння являє собою розкладання цукру під дією молочнокислих бактерій з утворенням молочної кислоти. Це бродіння часто спостерігається в молоці і викликає його скисання. Звідси і отримали свою назву вид бродіння, бактерії, що викликають його, а також основний продукт бродіння – кислота. Молочнокислі бактерії бувають кулястої і паличкоподібної форми. Вони нерухомі, спор не утворюють і є факультативними анаеробами. Використовується для консервації продуктів харчування (за рахунок інгібування росту мікроорганізмів молочною кислотою і зниження рН) з метою тривалого збереження (приклад — квашення овочів, сирокочення), приготуванні

кисломолочних продуктів (кефіру, ряжанки, йогурту, сметани), силосуванні рослинної маси, а також біотехнологічного способу виробництва молочної кислоти. Найбільш широко молочнокисле бродіння застосовують при виробництві кисляку, кефіру, ацидофіліну і т. п. Молочнокислі бактерії, здатні жити в кишечнику, пригнічує його гнильну мікрофлору.

Список використаної літератури:

1. Брухман Э. Э. Прикладная биохимия / Брухман Э. Э. – М. : Легкая и пищевая пром.-сть, 1981. – С. 152-291.
2. Безбородов А. М. Біохімічні основи мікробіологічного синтезу / Безбородов А. М. – М. : 1984. – С. 173-182.
3. Спиртове бродіння / Моя освіта - реферати, ЗНО, ДПА. Біологія. – Режим доступу до документу : <http://mojaosvita.com.ua/biologija/spirtove-brodinnya/>. – Назва з екрану.

*Баляс Віталій Петрович,
студент III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Жеплінська Марія Михайлівна*

АНАЛІЗ ВИКОРИСТОВУВАНИХ ВОВЧКІВ ДЛЯ ПОДРІБНЕННЯ СИРОВИНИ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Зростаюча кількість невеликих підприємств громадського харчування потребує використання машин і пристроїв невеликої продуктивності. Конструктивні параметри обладнання для подрібнення істотно впливають на товарознавчі властивості січених напівфабрикатів та готової продукції з них. Найбільш розповсюдженим обладнанням для виробництва січених м'ясних напівфабрикатів у закладах харчування готельно-ресторанного господарства України є вовчки (м'ясорубки). Використання такого обладнання з решітками різних діаметрів дає змогу моделювати товарознавчі властивості напівфабрикатів та готових виробів з них. Від обладнання, яке використовується для переробки сировини, залежить якість отриманого напівфабрикату чи готового продукту. М'ясорубки застосовують для подрібнення сировини у харчовій промисловості. Ручний варіант вже давно застарів і на зміну йому прийшли сучасні і потужні електричні моделі [1].

Дані прилади настільки міцно увійшли в наше життя, що в даний час без них не обходиться практично жодна домашня кухня і вже тим більше - професійна. За допомогою м'ясорубки можна досить швидко і легко обробляти найрізноманітніші види м'яса, птиці та риби. Крім того, її часто використовують і для приготування деяких овочевих страв і навіть кондитерських виробів [2].

Промислові або, як їх ще називають, професійні м'ясорубки призначені для використання в сфері громадського харчування, де, як відомо, найчастіше потрібна обробка просто величезних обсягів продуктів. Відповідно, такі м'ясорубки повинні мати досить велику потужність, яка дозволить впоратися з необхідними обсягами м'яса, а також здатність безперервно працювати протягом довгого часу.

Практика показує, що і 300 Вт вистачає для подрібнення невеликої кількості м'яса без жил і кісток, але таку м'ясорубку серйозніші завдання швидко виведуть її з ладу. Чим

потужніша машина, тим вона надійніша і тим з більшим обсягом продукту впорається за один прийом. Оптимальним варіантом вважається потужність приладу 500-900 Вт [3].

Залежно від моделі до основних частин можуть бути додаватися: решітки з різного діаметру отворами; додаткові ножі; оригінальні насадки або тертки для переробки овочів і фруктів; пристосування для формування тіста; конічна насадка для виготовлення домашньої ковбаси, сосисок та сардельок.

Сучасні моделі електричних м'ясорубок передбачають використання спеціальних насадок для шинкування овочів.

В науковій роботі представлено технічні характеристики трьох моделей м'ясорубок: Saturn ST-FP0094 (Україна), Zelmer 887.83 (Польща) та Moulinex ME 659 (Франція), для яких зроблено аналіз переваг і недоліків даного обладнання.

Зокрема, польські м'ясорубки Zelmer надійні, високої якості і виконують свою роботу на професійному рівні. Хоча за час користування була виявлена крихкість пластику шестерень всередині машини, що є помітним мінусом.

Топ кращих електричних м'ясорубок продовжує французька компанія Moulinex. Номінальна потужність пристрою набагато більша, ніж у інших виробників. Так само продукція компанії відрізняється надійністю, довговічністю, але водночас і високою вартістю, що часто лякає покупців.

Українська фірма Saturn є найбюджетнішою фірмою. Відрізняється простотою у використанні, міцним корпусом, але невеликою надійністю і довговічністю. Нерідко проблемою даних м'ясорубок є поломки внутрішні шестерень.

Висновок. Електром'ясорубки є потужним, довговічним і надійним обладнанням, що дозволяє не тільки максимально прискорює процес приготування їжі, але і виготовляти в закладах громадського харчування різноманітні м'ясні та інші страви.

Аналіз літературних джерел і безпосереднє використання в закладах ресторанного господарства дозволяє зробити висновок, що українські виробники поки не можуть похвалитися оригінальністю зовнішнього вигляду і високими технічними показниками приладів, хоча їх ціна порівняно з іноземним зразками і невисока.

Список використаної літератури:

1. Волошенко Т.Д. Устаткування підприємств громадського харчування. Підручник для учнів проф. -техн. навч. закл. / Т.Д. Волошенко, Н.П. Саєнко. — Київ: ТОВ "ЛДЛ", 2005. — 320 с.
2. Доценко В.Ф. Устаткування закладів ресторанного господарства: підручник / В.Ф. Доценко, В.О. Губеня. – Київ: Кондор-Видавництво, 2016. – 636 с.
3. Тарасенко І.І. Устаткування закладів ресторанного господарства (механічне). Опорний конспект лекцій / І.І. Тарасенко. — Київ: КНТУ, 2010. — 57 с.

*Баляс Віталій Петрович,
студент III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Жеплінська Марія Михайлівна*

АНАЛІЗ ВИКОРИСТОВУВАНИХ ВОВЧКІВ ДЛЯ ПОДРІБНЕННЯ СИРОВИНИ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Зростаюча кількість невеликих підприємств громадського харчування потребує використання машин і пристроїв невеликої продуктивності. Конструктивні параметри

обладнання для подрібнення істотно впливають на товарознавчі властивості січених напівфабрикатів та готової продукції з них. Найбільш розповсюдженим обладнанням для виробництва січених м'ясних напівфабрикатів у закладах харчування готельно-ресторанного господарства України є вовчки (м'ясорубки). Використання такого обладнання з решітками різних діаметрів дає змогу моделювати товарознавчі властивості напівфабрикатів та готових виробів з них. Від обладнання, яке використовується для переробки сировини, залежить якість отриманого напівфабрикату чи готового продукту. М'ясорубки застосовують для подрібнення сировини у харчовій промисловості. Ручний варіант вже давно застарів і на зміну йому прийшли сучасні і потужні електричні моделі [1].

Дані прилади настільки міцно увійшли в наше життя, що в даний час без них не обходиться практично жодна домашня кухня і вже тим більше - професійна. За допомогою м'ясорубки можна досить швидко і легко обробляти найрізноманітніші види м'яса, птиці та риби. Крім того, її часто використовують і для приготування деяких овочевих страв і навіть кондитерських виробів [2].

Промислові або, як їх ще називають, професійні м'ясорубки призначені для використання в сфері громадського харчування, де, як відомо, найчастіше потрібна обробка просто величезних обсягів продуктів. Відповідно, такі м'ясорубки повинні мати досить велику потужність, яка дозволить впоратися з необхідними обсягами м'яса, а також здатність безперервно працювати протягом довгого часу.

Практика показує, що і 300 Вт вистачає для подрібнення невеликої кількості м'яса без жил і кісток, але таку м'ясорубку серйозніші завдання швидко виведуть її з ладу. Чим потужніша машина, тим вона надійніша і тим з більшим обсягом продукту впорається за один прийом. Оптимальним варіантом вважається потужність приладу 500-900 Вт [3].

Залежно від моделі до основних частин можуть бути додаватися: решітки з різного діаметру отворами; додаткові ножі; оригінальні насадки або тертки для переробки овочів і фруктів; пристосування для формування тіста; конічна насадка для виготовлення домашньої ковбаси, сосисок та сардельок.

Сучасні моделі електричних м'ясорубок передбачають використання спеціальних насадок для шинкування овочів.

В науковій роботі представлено технічні характеристики трьох моделей м'ясорубок: Saturn ST-FP0094 (Україна), Zelmer 887.83 (Польща) та Moulinex ME 659 (Франція), для яких зроблено аналіз переваг і недоліків даного обладнання.

Зокрема, польські м'ясорубки Zelmer надійні, високої якості і виконують свою роботу на професійному рівні. Хоча за час користування була виявлена крихкість пластику шестерень всередині машини, що є помітним мінусом.

Топ кращих електричних м'ясорубок продовжує французька компанія Moulinex. Номінальна потужність пристрою набагато більша, ніж у інших виробників. Так само продукція компанії відрізняється надійністю, довговічністю, але водночас і високою вартістю, що часто лякає покупців.

Українська фірма Saturn є найбюджетнішою фірмою. Відрізняється простотою у використанні, міцним корпусом, але невеликою надійністю і довговічністю. Нерідко проблемою даних м'ясорубок є поломки внутрішні шестерень.

Висновок. Електром'ясорубки є потужним, довговічним і надійним обладнанням, що дозволяє не тільки максимально прискорює процес приготування їжі, але і виготовляти в закладах громадського харчування різноманітні м'ясні та інші страви.

Аналіз літературних джерел і безпосереднє використання в закладах ресторанного господарства дозволяє зробити висновок, що українські виробники поки не можуть похвалитися оригінальністю зовнішнього вигляду і високими технічними показниками приладів, хоча їх ціна порівняно з іноземним зразками і невисока.

Список використаної літератури:

1. Волошенко Т.Д. Устаткування підприємств громадського харчування. Підручник для учнів проф. -техн. навч. закл. / Т.Д. Волошенко, Н.П. Саєнко. — Київ: ТОВ "ЛДЛ", 2005. — 320 с.
2. Доценко В.Ф. Устаткування закладів ресторанного господарства: підручник / В.Ф. Доценко, В.О. Губеня. – Київ: Кондор-Видавництво, 2016. – 636 с.
3. Тарасенко І.І. Устаткування закладів ресторанного господарства (механічне). Опорний конспект лекцій / І.І. Тарасенко. — Київ: КНТУ, 2010. — 57 с.

*Березанська Катерина Вікторівна
студентка V курсу
Інженерно-педагогічного факультету
Науковий керівник:
завідувач кафедри теорії і
технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки,
кандидат педагогічних наук, професор
І.С. Голяд*

ЕЛЕКТРОННИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

В епоху інформатизації освіти до науково-методичного забезпечення навчального процесу висувуються нові вимоги відповідно до освітніх стандартів і європейських підходів. Українські та зарубіжні науковці, визнаючи перспективи використання електронних засобів навчання, обґрунтовують необхідність впровадження електронних навчально-методичних комплексів (ЕНМК) у процесі навчання освітнього закладу. Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про різноманітність підходів до змісту, структури, функціонального призначення ЕНМК, що спонукає науковців до розроблення нових моделей, створення й використання його у навчальному процесі.

Науковці по-різному трактують у своїх дослідженнях ЕНМК, зокрема, Н. Клокар, ЕНМК розглядає як інформаційно-освітній ресурс, що передбачає наявність наступних складових: настанови користувачеві, повний зміст навчального курсу, комплекс тестових і практичних завдань, тренувальних вправ, лабораторних, контрольних і залікових робіт, рекомендацій для самооцінювання і саморозвитку [4].

Дослідник О. Буйницька стверджує, що ЕНМК – це нове покоління навчальних засобів, що інтегративно поєднує електронний підручник з навчально-практичними, методичними матеріалами до змістовних модулів і системою тестового контролю, розробленими в одній із вільно доступних систем дистанційного навчання, та зауважує, що ЕНМК має відповідати вимогам освітньо-кваліфікаційних стандартів, навчальним планам і програмам [1].

У науковій літературі зустрічається визначення ЕНМК, згідно із яким це інформаційний освітній ресурс, який використовується з метою викладу структурованого навчального матеріалу дисципліни, забезпечення поточного контролю, проміжної атестації, а також управління пізнавальною діяльністю студентів у процесі реалізації освітніх програм ВНЗ. Для педагогічно активної інформаційної взаємодії між викладачем і студентом у європейських вишах використовуються прикладні педагогічні програмні продукти, бази даних, а також сукупність методичних засобів і матеріалів, необхідних для кращого управління якістю підготовки фахівців. Створюються взаємопов'язані дидактичні комплекси – цілісні системи педагогічних програмних засобів, призначені для збору, організації, зберігання, оброблення, передачі та представлення навчальної інформації їх користувачам. Ці комплекси розміщуються як у локальних комп'ютерних мережах ВНЗ, так і в мережі Інтернет [2, с. 124].

Необхідність використання електронного підручника (ЕП) і ЕНМК у процесі підготовки майбутніх учителів технологічної освіти диктується сучасними викликами в інформаційному освітньому просторі. До них слід віднести фундаментальні зміни сучасності, що поставили на порядок денний питання про перехід до нової стратегії розвитку суспільства на основі знань і перспективних високоефективних інформаційних технологій. У сучасній вітчизняній системі технологічної освіти, в умовах безперервного збільшення потоку інформації, усе більш значимими стають процеси інформатизації і комп'ютеризації. Інформаційні технології забезпечують реалізацію нових підходів до навчання, надають новітні засоби, методи пошуку й управління знаннями. На сучасному етапі підготовки майбутнього вчителя технологій, значення використання в освітньому процесі ЕП зростає, а розробка ЕНМК стає актуальною за рахунок активного втілення інформаційних технологій у процес навчання, які допомагають ширше висвітлити навчальний матеріал. Зауважимо, що, незважаючи на високий потенціал сучасних інформаційних технологій, електронні навчальні засоби недостатньо застосовуються в системі освітніх навчальних закладах України [3].

Таким чином, кожний викладач самостійно визначає для себе структуру ЕНМК, принципи його побудови та змісту. Для кожного педагога він буде індивідуальним відповідно до змісту навчальної дисципліни. Перевагами використання такого комплексу є: зручність, доступність, повнота і мобільність. Студент може дистанційно вивчити або повторити пройдений матеріал, необмежено переглядати інформацію або завантажити на свій смартфон, у випадку, якщо з технічних причин не має можливості зайти до мережі Інтернет. Електронний навчально-методичний комплекс є загальнодоступним і розміщується на сайті навчального закладу та його структурного підрозділу.

Список використаної літератури:

1. Буйницька О. П. Використання електронних навчально-методичних комплексів у процесі фахової підготовки студентів [Електронний ресурс] / О. П. Буйницька // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – № 5 – Режим доступу : http://elibrary.kubg.edu.ua/641/1/O_Buynytska_ITZN_25_NDLIO.pdf/
2. Вища освіта України і Болонський процес / за ред. В. Г. Кремня ; авт. кол. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабін. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2004. – 382 с.
3. Електронного навчально-методичного комплексу як складової сучасного електронного підручника на курсах підвищення педагогічної кваліфікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://refos.in.ua/elektronno-go-navchaleno-metodichnogo-kompleksu-yak-skladovoyi.html>
4. Клокар Н. І. Організаційно-педагогічні засади створення електронних навчально-методичних комплексів для учнів [Електронний ресурс]/ Н. І. Клокар // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 6 (20)– Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/viewFile/379/333>

*Березанська Катерина Вікторівна
студентка V курсу, Магістр
Інженерно-педагогічного факультету
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
старший викладач Ляшенко М.Ю.*

ПЕРСОНАЛЬНИЙ САЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ І УЧНЯ

Інформаційне суспільство розвивається досить швидкими темпами, а тому постійно будуть зростати вимоги до ІК-компетентності фахівця будь-якої галузі, не оминаючи і

сферу освіти. Інформаційна культура педагога – це інтегроване особистісне утворення, що містить у собі не тільки вміння працювати з комп'ютером, а й уміння орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі, уміння шукати, відбирати і критично аналізувати інформаційні ресурси, уміння спілкуватися за допомогою сучасних засобів комунікації [1, с. 22].

Проблема професійної діяльності вчителя завжди перебувала у полі зору вітчизняних науковців - І. Беха, Н. Бібік, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Мадзігона, О. Мороза, О. Пометун, В. Радула, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Серед наукових досліджень чимало праць присвячено питанням створення, розвитку і значення персональних сайтів вчителів у підвищенні їх професійної компетентності - Г. Сапожкова, С. Кондратюк, С. Івашньова, Д. Кирчікова, Н. Смольнікова, С. Івашньова та інші.

Персональний сайт вчителя можна віднести до категорії інформаційних освітніх ресурсів, освітніх сайтів. Сайт (від англ. *website*, місце, майданчик в інтернеті) – сукупність веб-сторінок, доступних у мережі Інтернет, які об'єднані як за змістом, так і за навігацією під єдиним доменним ім'ям [3].

А. Хуторський розглядає таке визначення даного поняття «освітній сайт» – це цілісна, концептуально обгрунтована та структурно побудована система, яка об'єднує взаємопов'язані між собою веб сторінки, зміст яких підкорено спільній ідеї та зображено в конкретних цілях і задачах кожної з них [4].

На думку С. Івашньова, персональний сайт педагогічного працівника визначається як «освітній інформаційний ресурс, що має свою індивідуальну адресу, представляє собою сукупність веб-сторінок із спільним дизайном, які навігаційно та фізично знаходяться на одному сервері та містять інформацію про різні аспекти професійної діяльності педагогічного працівника» [2].

Використання персонального сайту у навчальному процесі є важливим інструментом взаємодії вчителя й учня:

- 1) навчально-виховна діяльність;
- 2) науково-методична діяльність;
- 3) електронна бібліотека;
- 4) мультимедійна база матеріалів;
- 5) блог (рефлексія професійної діяльності);
- 6) форум (форма зворотнього зв'язку).

Основні переваги використання персонального сайту вчителя для учнів:

- 1) вільний доступ;
- 2) здатність працювати з матеріалами, які вивчаються на заняттях, як в аудиторії, так і поза нею;
- 3) перегляд необхідної інформації з гаджета (телефон, планшет, ПК);
- 4) можливість для учнів поставити запитання вчителю в будь-який час доби (за допомогою форуму або електронного листа);
- 5) можливість залишати відгуки про персональний сайт, матеріал або навіть самого вчителя.

До недоліків можна віднести технічні причини, коли відсутній інтернет або гаджет не працює.

Висновки. Використання персонального сайту вчителем у навчальному процесі є необхідністю, оскільки дає можливість презентувати свій педагогічний досвід, сприяє модернізації навчально-виховного процесу та пошуку нових методів взаємодії з учнями.

Список використаної літератури:

1. Коломієць А.М., Лапшина І.М., Білоус В.С. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя. Навчально-методичний посібник. – Вінниця: ВДПУ, 2006. – 88 с.

2. Івашнюва С.В. Формування структури і контенту персонального сайту педагогічного працівника / С.В. Івашнюва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sworld.com.ua/konfer27/77.pdf

3. Майборода Л. Персональний сайт як засіб розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогів професійного навчання ПТНЗ / Л.А. Майборода // Теорія і методика професійної освіти. Електронне наукове фахове видання, 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/11169/1/16majboroda.pdf>

4. Хуторської А.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ito.vspu.net/repozitariy/shahina/st_17/Sayt.pdf

Бойко Василь Юрійович
студент III курсу
спеціальність «Технологічна освіта»
Науковий керівник:
доцент
Олексюк-Казо Лариса Маркіянівна

ЗМІСТ ТЕМИ «ХУДОЖНЯ ОБРОБКА ДЕРЕВИНИ» В ТРУДОВОМУ НАВЧАННІ

Декоративно-прикладне мистецтво має багато видів . Серед них художня деревообробка. Цей вид має давню і глибоку історію. За формотворчими техніками виділяється така галузь, як декоративне різьблення.

Дослідженнями питань теорії шкільної освіти займались науковці Олексюк А.Л., Біляєв О.М., Гончаренко С.У., Ярмаченко М.Д., в тому числі проблемами трудового навчання Тхоржевський Д.О., Сидоренко В.К. та питаннями організації позакласної роботи науковці Балясна Л.К., Вовк Л.П., Костяшкіна Є.Г., Ничкало Н.Г.

Формування умінь та навичок у різних видах творчості дозволяє дитині відтворити свої почуття, думки, фантазії в самостійній творчій діяльності.

Декоративно-прикладна творчість поєднує практичне призначення виробу та його художню форму. Завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити учнів технології різьблення деревини , розкрити багатогранність змісту даного виду декоративно-прикладного мистецтва. При цьому актуальною залишається проблема збереження та примноження культурної спадщини українського народу.

Актуальність змісту навчання основам художнього різьблення полягає в тому, що необхідність знайомства з даним видом народного мистецтва все більше зростає, а також квітне інтерес учнів до народної традиційної культури.

Зміст даної теми визначається освітньою концепцією та поставленою метою. Вчитель трудового навчання формує у школярів естетичні почуття, комплекс елементарних мистецьких знань, свідоме прагнення здійснювати творчу діяльність шляхом оволодіння технологіями виготовлення виробів в техніці художнього деревообробництва, іграшок з деревини, сувенірів та прикрас. Дітей ознайомлюють з матеріалами , інструментами та різноманітними техніками різьблення, що забезпечує досягнення відповідно певних завдань. З точки зору соціальної вчитель залучає дітей до популяризації народних ремесел, виховує естетичний смак, шанобливе ставлення до праці, розвиває особисті здібності вихованців в творчій діяльності, дає знання та формує вміння і навички в художньому різьбленні.

Для реалізації теоретичних завдань вчитель визначає такі напрямки, як знайомство з видами деревини, технології обробки деревини , інструменти, види технік тощо. Практична частина роботи полягає у виборі зразка виробу, підбору матеріалів, виготовленні та оздобленні виробу.

Сучасна школа вимагає від вчителя трудового навчання засвоєння художнього, культурного, історично-соціального світогляду, оскільки підвищення інтересу дітей до народного мистецтва, звичаїв, обрядів, традицій значною мірою залежить від фахової підготовки спеціалістів.

Список використаної літератури:

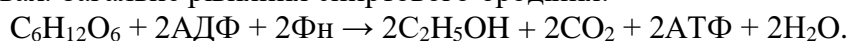
1. "Декоративне прикладне мистецтво". С.А.Антонович, Р.В.Захарчук-Чугай, М.Є.Станкевич. - Львів, 1992.
2. Матвеева Т.А. Мозаика и резьба по дереву. М., Высш.шк., 1981.
3. Основы столярного ремесла. А.М.Коноваленко, К., Мистецтво, 1996.
4. "Різьба по дереву та випилювання лобзиком". І.А.Славко, М.О.Захаров. - Київ, 1958.

*Буткова Ірина Віталіївна
студентка III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри прикладних природничо-природничих дисциплін
Кучменко Олександр Миколайович*

ВИКОРИСТАННЯ СПИРТОВОГО БРОДІННЯ У ВИРОБНИЦТВІ ВИНА

Бродіння, шумування – біохімічний процес розкладу вуглеводів, що відбувається під впливом мікроорганізмів або їх ферментів. Бродіння (біохімія) (також зброджування, ферментація), це анаеробний метаболічний розпад молекул (наприклад, глюкози) за допомогою мікроорганізмів.

Спиртове бродіння – ферментативний процес неповного окиснення гексоз з утворенням спирту, а також біохімічний процес ферментації, при якому цукри, такі як глюкоза і фруктоза, розкладаються під дією ферментів з виділенням енергії і утворенням етилового спирту та вуглекислого газу. Дозволяє отримати два моль АТФ на моль глюкози в анаеробних умовах. Загальне рівняння спиртового бродіння:

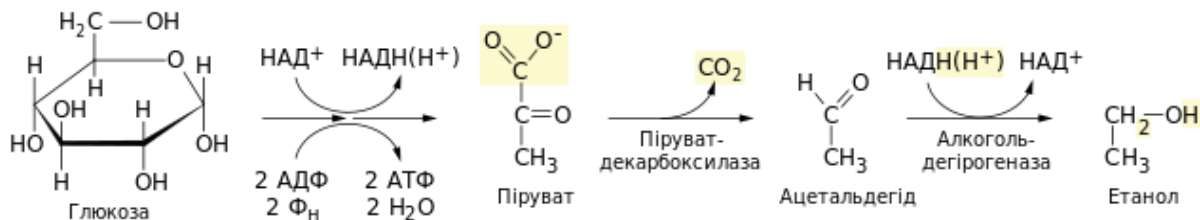

Цей метаболічний шлях характерний для багатьох грибів (дріжджів, дріжджеподібних і деяких цвілевих грибків), водоростей, найпростіших та деяких бактерій. Спиртове бродіння здавна використовується людиною у процесі хлібопекарства (спричиняє «сходження» дріжджового тіста) та виготовлення алкогольних напоїв. Однією із нових галузей застосування цього метаболічного шляху є виробництво етанолу як відновного і відносно недорогого біопалива.

Під час спиртового бродіння розщеплення глюкози починається гліколітичним шляхом (за винятком бактерії *Zytopomonas mobilis*, у якої глюкоза метаболізує по шляху Ентнера-Дудорова [1]). У гліколітичних реакціях глюкоза розщеплюється і окиснюється до двох молекул пірувату, відбувається субстратне фосфорилування двох молекул АДФ із утворенням АТФ, а також відновлюються до НАДН дві молекули НАД⁺. За аеробних умов НАДН знову окиснюється віддаючи електрони через ряд посередників на молекулярний кисень, і тоді знову може бути використаний у процесі гліколізу. В анаеробних умовах регенерація НАД⁺ відбувається у кінцевих етапах бродіння, під час яких акцептором електронів є сам піруват або його похідні: у випадку спиртового бродіння — ацетальдегід [2].

Ацетальдегід утворюється із пірувату шляхом декарбоксілювання (відщеплення вуглекислого газу), яке каталізується піруватдекарбоксілазою. Цей фермент потребує присутності іонів Mg^{2+} та містить ковалентно приєднаний кофермент тіамініпрофосфат [3].

Наступним кроком є відновлення ацетальдегіду до етилового спирту завдяки перенесенню гідрид іона із НАДН, утвореного у гліколізі [4]. Реакція відбувається за участі ферменту алкогольдегідрогенази, що містить в активному центрі іон цинку, який поляризує карбонільну групу субстрату полегшуючи приєднання гідриду [3, 5].

Отже кінцевими продуктами спиртового бродіння на одну молекулу глюкози є дві молекули етилового спирту, дві молекули CO_2 , та дві молекули АТФ. В підсумку не відбувається ні окиснення ні відновлення глюкози (співвідношення С:Н однакове для вихідних речовин (глюкоза) і продуктів (етанол + вуглекислий газ) і становить 1:2) [6, 5].

Алкогольдегідрогеназа каталізує також і зворотню реакцію, розщеплення алкоголю, яка відбувається у людини в печінці. Ацетальдегід токсичний і є, крім втрати вологи, головною причиною для головного болю і нудоти після надмірного споживання алкоголю.

При спиртовому бродінні у дріжджів можуть виникати побічні продукти як метанол, бутанол, аміловий спирт і гексанол. Вони виникають не за допомогою вищеописаного процесу, а наприклад в процесі розкладання амінокислот. В організмі метанол переробляється алкогольдегідрогеназою в токсичний формальдегід. При споживанні низькоякісного алкоголю (з вмістом метанолу) в тілі людини утворюється велика кількість формальдегіду, який в свою чергу пошкоджує різноманітні білки, як наприклад високочутливі сенсори в очах, що може привести до м'язових спазмів, сліпоті і смерті.

Метаболічний шлях спиртового бродіння наявний у багатьох організмів, зокрема грибів (дріжджів, дріжджеподібних та деяких цвілевих грибів), водоростей, найпростіших, бактерій, деяких рослин [4]. У частини анаеробних організмів він є основним шляхом отримання енергії, наприклад у бактерії *Zytopomonas mobilis* [7], тоді як багато факультативних анаеробів, наприклад пекарські дріжджі *Saccharomyces cerevisiae*, використовують його як альтернативу диханню тільки за відсутності кисню.

На відміну від ферменту піруватдекарбоксілази, що є специфічним для спиртового бродіння і відсутній в організмів, для яких характерне молочнокисле бродіння (в тому числі і людини), алкогольдегідрогеназа наявна у багатьох видах, що можуть використовувати етанол як джерело енергії. В печінці людини цей фермент каталізує реакцію зворотню до такої у спиртовому бродінні [8].

Використання спиртового бродіння у виробництві алкогольних напоїв, зокрема виноробстві. Спиртове бродіння здавна використовується для виробництва алкогольних напоїв, таких як вино, пиво, ель. Джерелом вуглеводів для цих процесів можуть слугувати різноманітні рослини. Частина з них містять готові до зброджування моно- та олігосахариди: наприклад сахароза і фруктоза у виноградному соку. В такому випадку ферментація може починатись без попередньої обробки. З іншого боку зернові, такі як пшениця, овес, рис тощо та інші продукти, що містять крохмаль, спочатку повинні пройти

процес гідролізу полісахаридів. Продуктом гідролізу є сусло, яке вже містить цукри готові до зброджування. У виноробстві для бродіння може використовуватись природна суміш грибів та бактерій, присутніх на шкірці винограду. Проте за такого підходу важко передбачити результати, тому частіше муст пастеризують або обробляють сульфур IV оксидом, речовиною із фунгіцидними властивостями, після чого додають потрібну культуру, найчастіше *S-cerevisiae* або *S-ellipsoideus*. Бродіння триває 3–5 днів при температурі 20–28°C. Вміст алкоголю може сягати 10–18 % в залежності від стійкості мікроорганізмів до етанолу. Отримана суміш підлягає процесу дозрівання, під час якого відбувається остаточне формування смаку та аромату вина [7, 8].

Список використаної літератури:

1. Berg J. M. / Berg J. M., Tymoczko J. L., Stryer L. – 2007. – Biochemistry. – вид. 6th. – W.H. Freeman and Company. – ISBN 0-7167-8724-5.
2. Conway T. The Entner-Doudoroff pathway: history, physiology and molecular biology // FEMS Microbiol Rev. – 1992. — Т. 9, № 1. – С. 1-27. – PMID:1389313.
3. Nelson D. L., Cox M. M. (2008). Lehninger Principles of Biochemistry (вид. 5th). W.H. Freeman. ISBN 978-0-7167-7108-1.
4. Prescott L.M. (2002). Microbiology (вид. 5th). McGraw-Hill. ISBN 0-07-282905-2.
5. Основи мікробіології / [С. П. Гудзь та ін.]. – Київ : НМК ВО, 1991.
6. Брожение виноградного сусла // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. – СПб : 1890–1907.
7. Спиртовое брожение / ХиМик: сайт о химии. – Режим доступу до документу : <http://www.xumuk.ru/biologhim/146.html>. – Назва з екрану.
8. Спиртовое брожение / Микробиология. – Режим доступу до документу : <https://biologymic.ru/>. – Назва з екрану.

*Буткова Ірина Віталіївна,
студентка III курсу Спеціальності 015
Професійна освіта. Харчові технології
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, професор
Зубар Надія Миколаївна*

РОЗРОБКА ТЕХНОЛОГІЇ СТРАВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЗАРОДКІВ ПШЕНИЦІ

На сьогодні наука про харчування переконливо довела, що для росту, розвитку, збереження здоров'я людини, підтримки високої працездатності, опору організму щодо впливу інфекційних та інших чинників навколишнього середовища необхідна умова – фізіологічне повноцінне харчування. Однак структура раціону населення України не відповідає принципам збалансованого харчування. Масові обстеження, проведені останніми роками медиками свідчать, що калорійність раціону значної кількості населення, у тому числі дітей різного віку, працездатного населення, літніх людей, перевищує їхні енерговитрати на 20–30%. Головною причиною надлишкової калорійності є надмірне споживання цукру, картоплі, тваринного жиру. Тим часом вкрай недостатнім є споживання повноцінних білків, вітамінів, деяких мінеральних речовин, особливо заліза. Дефіцит вітамінів у раціоні населення складає 30–40%.

З метою збагачення необхідними нутрієнтами в останні роки в Україні значно збільшилося виробництво спеціальних, так званих біологічно активних добавок (БАД) до їжі і продуктів лікувально-профілактичного призначення. До таких добавок зокрема належить продукт переробки зерна – пшеничні зародкові пластівці.

Пшеничний зародок – це найцінніший природний концентрат унікальних поживних речовин, до складу якого входить 40% білків, 12 % жирів, 48% вуглеводів та інші біологічно активні речовини. Зародки пшениці підвищують вміст білка у крові, сприяють нормалізації роботи печінки, активізації обмінних процесів в організмі, поліпшують реологічні властивості крові, нормалізують функції щитоподібної і підшлункової залоз, запобігають токсичному й онкологічному ураженню клітин організму.

Овочеві страви займають вагоме місце у виробництві та користуються споживчим попитом. Одним з важливих питань є вдосконалення технології овочевих страв, підвищення їх харчової та біологічної цінності. Для забезпечення такого попиту розробляється технологія овочевих страв з зародками пшениці.

Зародки пшениці містять глутатіон (0,45% на суху речовину), який має здатність активізувати протеоліз. Тому перед використанням зародки доцільно прогрівати парою, або підсмажувати протягом трьох хвилин при температурі 130°C, або замочувати в розчинах солі (2–3%), бромату калію чи у воді.

Попереднє замочування зародків пшениці у воді призводить до окислення глутатіону і дає можливість підвищити їх дозування в стравах із зернової сировини до 10%. Додавання 5% зародків до маси основної сировини збільшує вміст лізину на 16%.

Для визначення кількості добавки були проведені досліді, під час яких до овочевих страв (зрази картопляні з капустою та перець фарширований овочами та рисом) була введена така їх кількість: 5%, 10%, 15%, 20% та 30%. В результаті проведених дослідів було визначено, що при додаванні 10% та 15% зародків пшениці значно поліпшується хімічний склад страв та органолептичні показники, а додавання 20% та 30% значно погіршує органолептичні показники: овочеві страви стають сухими, крихкими та мають незадовільний зовнішній вигляд.

Тому для підвищення харчової та біологічної цінності в традиційні рецептури овочевих страв оптимальною кількістю зародків пшениці є 10–15% до маси начинки. На нові овочеві страви з зародками пшениці розроблена нормативна документація – технологічні карти.

Овочеві страви повинні мати не тільки приємний зовнішній вигляд, смак, але й біологічно важливі речовини, а також відповідати потребам організму в незамінних факторах харчування. Аналіз хімічного складу овочевих страв з зародками пшениці (дослід) у порівнянні з звичайними овочевими стравами (контроль), свідчить про те, що

в зразах картопляних при додаванні зародків пшениці збільшується вміст білку на 38 %, мінеральних речовин, у тому числі кальцію в 2,3 рази, магнію – на 25 %, заліза – на 15 %; збільшується вміст вітамінів, В₁ – на 65 %, В₂ – на 21 %. У перці фаршированого овочами та рисом збільшується вміст білку в 1,8 раз, мінеральних речовин: калію на 25 %, кальцію в 2,5 рази, магнію на 55 %, збільшується вміст вітамінів: В₁ в 3,5 рази, В₂ в 1,8 раз.

Отже, можна зробити висновок, що введення в рецептуру зародків пшениці значно покращують їх харчову і біологічну цінність. Розроблена технологія овочевих страв з використанням зародків пшениці може бути використаною в дієтичному, лікувально-профілактичному та дитячому харчуванні.

Список використаної літератури:

1. Капрельянц Л. В. Функціональні продукти / Л. В.Капрельянц, К. Г. Іоргачова. – Одеса: Друк, 2003.– 312 с.
2. Пересічний М.І., Кравченко М.Ф., Карпенко П.О. Технологія продукції громадського харчування з використанням біологічно активних добавок. – К.: КНТЕУ, 2003. – 322 с.
3. Використання зародків пшениці в технології хлібобулочних виробів оздоровчого призначення з борошна пшеничного озонованого [Електронний ресурс] / О.М. Сафонова, О.А. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>

*Верхорубов Максим Михайлович
студент IV курсу, 41Покт
спеціальності «Комп'ютерні технології»*

*Науковий керівник:
завідувач кафедри інформаційних систем і технологій,
доктор педагогічних наук, професор
Яшанов Сергій Микитович*

КОМП'ЮТЕРНО-ОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Питання про підвищення якості навчання студентів вищих закладів освіти (ВЗО) набуває останнім часом неабиякої актуальності внаслідок кількох обставин.

По-перше, вимоги керівних органів і державних стандартів освіти. Перехід до системи навчання, яка визначається вимогами Європейського Союзу, змушує нас переходити до формування індивідуальної освітньої траєкторії студента на основі модульного формування навчальних дисциплін у фаховій підготовці майбутнього вчителя [2]. Масове формування індивідуального освітнього процесу можливо тільки на основі комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання [4].

По-друге, вимогами ринку праці та умовами ринку освітніх послуг. На сьогодні на ринку освітніх послуг і роботодавцям і працівникам доводиться уважно стежити за ситуацією на ринку праці. Гнучке врахування вимог цього ринку необхідне внаслідок гострої конкуренції на ринку освітніх послуг [3]. Ефективний маркетинг, як ринку праці, так і ринку освітніх послуг, можливий тільки завдяки використанню комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання та Інтернет (зокрема хмаро орієнтованих технологій).

Одним з найважливіших факторів, що впливають на початкову якість підготовки студентів, є рівень підготовки абітурієнтів. Як правило, студенти технологічних спеціальностей ВЗО мають недостатньо добру шкільну підготовку в галузі математики та інформатики [3]. Неоднорідність рівня підготовки ще більш ускладнює ведення навчального процесу. При цьому важливість формування індивідуальної освітньої траєкторії студента стає ще більш очевидною, що вимагає застосування комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання.

При цьому потрібно зважати на те, що формування індивідуальної освітньої траєкторії ускладнюється ще й тим, що навчання фахових дисциплін відбувається в різних формах: на аудиторних заняттях, при самостійній роботі, в межах додаткової освіти, при проведенні дозвілля і в процесі творчості, а також при виконанні науково-дослідних робіт і при підготовці дипломної роботи [1]. Отже, формування освітньої траєкторії студента пов'язано із застосуванням цілого комплексу програмних засобів (в тому числі і засобів штучного інтелекту), що вимагає застосування відповідних методик навчання фахових дисциплін.

Ще один фактор, що збільшує важливість використання комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання у фаховій підготовці майбутнього вчителя, полягає в образному стилі мислення, характерному для студентів ВЗО. Студенти мають потребу в наочно образному викладанні фахових дисциплін, і тут комп'ютерно-орієнтовані технології навчання можуть надати істотну допомогу у фаховій підготовці майбутнього вчителя [2].

Використовуючи різноманітні педагогічні програмні засоби можна легко організувати навчання в пізнавально-ігровій формі. Наприклад, при вивченні питань алгоритмізації в курсі інформатики можна використовувати навчальні логічні ігри. [4]. Крім того, комп'ютерно-орієнтовані технології навчання надають істотну допомогу і при організації віртуалізації навчання фахових дисциплін, що застосовуються в межах різних технічних предметів [2]. Важливу роль відіграють в цьому плані і інтерактивні підручники, а також генератори завдань і тренажери, які дозволяють підвищити інтенсивність і індивідуальність, як аудиторних занять, так і самостійної роботи студента.

Ще один важливий момент підвищення якості фахової підготовки на основі комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання пов'язаний з переходом від предметного до процесно-орієнтованого методу навчання. В даному випадку мається на увазі, що викладач не втрачає контакту зі студентами після закінчення викладання будь-якої фахової дисципліни [3]. Він продовжує викладати студентам свій предмет, але вже не в формі аудиторних занять, а на між предметному рівні, в межах самостійної роботи, додаткових консультацій щодо виконання контрольних, курсових, дипломних або науково-дослідних робіт. Планування і ведення такого стилю роботи безпосередньо пов'язане із застосуванням комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання.

Нарешті, слід зауважити, що застосування комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання у фаховій підготовці майбутнього вчителя дозволяє підсилити мотивацію студента до активного навчання, оскільки формує в його очах образ закладу освіти, що забезпечує своїм студентам якісну фахову підготовку.

Список використаної літератури:

1. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : навч. посіб. для студ. пед. ВНЗ і слухачів ін-тів післядиплом. освіти / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Київ : Освіта України, 2006. – 390 с.
2. Яшанов С. М. Професійна підготовка майбутніх інженерів-педагогів у галузі охорони праці з використанням комп'ютерних технологій: монографія /Е. Н. Абільтарова. Л. Л. Макаренко, С. М. Яшанов /за наук. ред. С. М. Яшанова; Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. - К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. - 429 с.
3. Яшанов С. М. Система інформатичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання : монографія / С. М. Яшанов ; за наук. ред. акад. М. І. Жалдака. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 486 с.
4. Яшанов С. М. Сучасні інформаційні технології в освіті : навчально-методичний посібник / С. М. Яшанов, М. С. Яшанов. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 158 с.

*Вороневич Олександр Васильович
студент III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Касперський Анатолій Володимирович*

МІСЦЕ І ЗНАЧЕННЯ АМІНОКИСЛОТ У ФУНКЦІОНУВАННІ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ

Амінокислоти являють собою структурні хімічні одиниці, що утворюються з білків. У природі відомо 150 видів амінокислот. Для функціонування організму людини потрібно всього 20 з них. Наш організм навчився самостійно виробляти 12 амінокислот за умови, що в організмі вистачає необхідних речовин. Але решта 8 амінокислот відтворити неможливо, вони можуть лише надходити в організм ззовні. Такі кислоти називаються незамінними і надходять разом з їжею.

Амінокислоти потрібні для синтезу білка, з них будується білок для всього організму. З отриманих білків формуються тканини нашого організму: залози, м'язи, волосся, нігті тощо. Синтезовані таким чином білки формуються з вже заданим призначенням.

Ще одна важлива функція амінокислот – незамінність їх у роботі головного мозку, по суті амінокислоти виконують роль нейромедіаторів, пропускаючи нервові імпульси через себе від клітини до клітини. Вітаміни, корисні речовини можуть використовуватися для нормального функціонування організму лише за умови, що в ньому достатньо амінокислот всіх видів.

З усіх 20 амінокислот варто виділити особливо важливі: метіонін, триптофанілін. Вони можуть правильно функціонувати за умови поєднання в організмі в такій пропорції: 5:5, 1:3, 5 [1; 483-486 с.].

Вище було зазначено, що 8 амінокислот з 20-ти необхідних потрапляють в організм людини з їжею: ізолейцин, треонін, валін, фенілаланін, лізин, триптофан, лейцин, метіонін – це незамінні кислоти. Нижче наводимо продукти, в яких містяться три основних амінокислоти: метіонін, триптофан, лізину, в практично ідеальній пропорції: м'ясо 1:2,5:8,5; яйце куряче 1,6:3,3:6,9; зерно пшениці 1,2:1,2:2,5; соя 1,0:1,6:6,3; риба 0,9:2,8:10,1; молоко 1,5:2,1:7,4.

Незамінні кислоти містяться в багатьох продуктах: валін – гриби, молоко, зернові вироби, арахіс та соя; ізолейцин – курятина, мигдаль, кеш'ю, печінка, сочевиця, м'ясо; лейцин – рис, риба та м'ясо, сочевиця та горіхи; лізин – м'ясо, молоко, пшениця, рибатагоріхи; метіонін – м'ясо, молоко, бобові, яйця; треонін – молоко та яйця; триптофан – банани, фініки, арахіс, м'ясо; фенілаланін – соя, курятина, молоко, яловичина, сир.

Відомо, що 12 амінокислот виробляє організм в печінці. Але оскільки їх недостатньо для повноцінного функціонування організму, виникає потреба їх поповнення ззовні.

Крім використання організмом існує ряд негативних факторів, що спричинюють нестачу важливих амінокислот: часті інфекційні захворювання; стреси; старіння; вживання деяких медпрепаратів; порушення в шлунково-кишковому тракті; травми; проблеми з балансом поживних речовин; зловживання фаст-фуду.

Оскільки амінокислоти використовуються для синтезу білків, через брак однієї амінокислоти не виробляється потрібний білок, тому відбираються амінокислоти з інших білків і порушують функціональність інших органів, м'язів, серця або мозку і це перетікає в захворювання, а також вносить дисбаланс. Білковий недолік в дитинстві призводить до фізичних і розумових відхилень в розвитку організму.

При нестачі амінокислот з'являється анемія, знижується амінокислота, з'являються захворювання шкіри. При гострій нестачі організм черпає свої резерви, у результаті настає виснаження, м'язова слабкість і т.д. Внаслідок цього гальмується розвиток і будівництво м'язів, травлення, наступають депресії та інше [2; 479-482 с.].

Біологічна роль амінокислот полягає в: їх участі в обміні речовин в організмі; амінокислоти беруть участь в синтезі білку (входять до складу білкових молекул) і є складовою нуклеїнових кислот; підтримці постійного рівня рН; в тому, що всі речовини, які відповідають за передачу нервового імпульсу, здебільшого складаються саме з білків; отже, у разі їх дефіциту організму загрожують серйозні проблеми з боку нервової системи; участі в процесах біосинтезу глікогену в печінці; так при їх відсутності певні хімічні реакції будуть порушені, внаслідок чого можуть виникнути збої в організмі.

Крім біологічних властивостей амінокислот, існує не менш важлива їх властивість, яка полягає в підтримці біосинтезу багатьох гормонів. Для їх біосинтезу потрібні нітрогеномісні сполуки, у разі дефіциту яких організму погрожують серйозні наслідки, обумовлені неправильною роботою багатьох органів [2; 272-274 с.].

Список використаної літератури:

1. Ластухін Ю. О. Органічна хімія: підручник для вищих навчальних закладів / Ю. О. Ластухін, С. А. Воронов. – Львів : Центр Європи, 2006. – 864 с.
2. Курта С. А. Хімія органічних сполук : підручник для вищих навчальних закладів / Курта С. А., Лучкевич Є. Р., Матківський М. П. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2012. – 608 с.

*Гарна Поліна Ігорівна
студентка II курсу, 21 групи
спеціальності «Інформаційна техніка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри
інформаційних систем і технологій
Шевченко Володимир Вікторович*

МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ЗДОБУТТЯ ФАХОВИХ УМІНЬ ЗАСОБАМИ ІКТ

Розбудова сучасної структури системи освіти в Україні відбувається в умовах глобалізації, євроінтеграції, національної само ідентифікації та інформатизації.

Бурхливий розвиток ІКТ у світі дедалі швидше змінює шляхи та напрями розвитку сучасного суспільства. Вхідження ІКТ у різні сфери діяльності людини не оминуло і галузь освіти. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року наголошується на необхідності підвищення якості освіти на інноваційній основі, забезпечення інформатизації системи освіти, здійснення модернізації її структури, змісту та організації. У зв'язку з цим особливого значення набуває перебудова мислення сучасного викладача стосовно вимог до його педагогічної діяльності через усвідомлення принципово нових можливостей організації навчання. Законами України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні», «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ столітті та іншими офіційними документами передбачається забезпечення ефективного впровадження і використання ІКТ на всіх освітніх рівнях усіх форм навчання. Цим обґрунтовується те, що на сьогодні увагу багатьох дослідників привертають різні аспекти впровадження ІКТ у навчальний процес, адже саме вони змінюють зміст і методику навчання.

Швидке зростання інформації і високий рівень інформатизації всіх сфер людської діяльності зумовлює стрімкий розвиток та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Широке розповсюдження нових інформаційних технологій поза сумнівом полегшило доступ кожному користувачеві до найсучасніших та найактуальніших масивів інформації, але разом з тим призвело до того, що людина разом з дійсно потрібною і корисною інформацією отримує безліч абсолютно марної і навіть помилкової інформації, так званого «інформаційного сміття». В цілому можна говорити про надлишок інформації.

Тим самим, перехід до «інформаційного суспільства» несе в собі не тільки позитивні можливості, але і негативні тенденції, що мало враховуються, зокрема «відступ від мислення». Оказії технократичного мислення призводять, в умовах комп'ютерної революції і переможного ходу по планеті ІКТ, до того, що сьогодні знання часто ототожнюється з інформацією, а замість розуміння говорити про пам'ять.

Як відзначають безліч науковців, «що стосується молодих людей, то вони під час своєї діяльності пов'язані із здобуттям нових знань та умінь потрапляють в свого роду ножиці, коли знання, що отримуються від викладача, з підручника, перекриваються потоком хаотичної інформації, що йде, перш за все, з мережі Інтернет та ЗМІ. Причому ця інформація, що не має структурно-змістовного логічного зв'язку, подається не системно, а, як правило хаотично, не просто не вписується в рамки стаціонарної освіти, але є якісно іншим типом, де, зокрема, принципово змінюється поєднання зорового і слухового сприйняття. [1, 3].

В результаті останнім часом багато вузів виявили, що інтелектуальний рівень випускників шкіл почав стрімко падати. Людство підійшло до такого моменту свого розвитку, коли воно не встигає усвідомлювати що відбувається в суспільстві і швидко адаптуватися до нього. Інформація є тільки фундаментом знання, вона перероблюється, оброблюється усвідомлюється, упорядковується, зберігається і лише тоді перетворюється на знання. Знання, на відміну від інформації, не трансльовані, вони носять виключно

особистісний характер і нерозривно пов'язані із структурами свідомості. Передається тільки незавершена думка і незавершене знання. Незавершеність же знання полягає в тому, що воно вимагає розуміння: його потрібно наростити, збагатити власним досвідом свідомості. Думка, що не зрозуміла, якщо в ній дійсно відсутні прояви розуміння, перестає бути думкою і може бути тільки механічно відтвореним фактом, що і відбувається при заучуванні матеріалу.

Інтенсивне застосування сучасних інформаційних технологій часто призводять до того, що відбувається своєрідний «параліч людського мислення», повне підпорядкування свідомості засобам ІКТ.

Комп'ютер відучив молодь не тільки писати і слухати, але і говорити. Це вже виявляється в деяких вузах, коли студент, знаючи на іспиті відповідь, соромиться говорити вголос. Дуже захоплюючись комп'ютеризацією, ми позбавляємо молодь можливості самовираження, а це веде людину до ізоляції, робить її самотньою та навіть дещо безпорадною.[2, 4].

Список використаної літератури:

1. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе. – Автореферат дис. докт. пед. наук. – М. – 48 с.
2. Зязюн І. А. Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії // Імідж сучасного педагога. Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава, 2006. – №5–6. – С. 12-16.
3. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №6. – С. 5-9.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.

*Герасименко Наталія Леонідівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Професійна освіта. Дизайн»
Науковий керівник:
кандидат наук, доцент
Косяк Інна Василівна*

ІННОВАЦІЇ В ФЕШН-ДИЗАЙНІ

Дизайн як динамічний фактор розвитку економіки, спрямований на перспективний розвиток нових технологій, методів, прийомів, стилів, концептуальних напрямів в дизайні костюму. Більшість дизайнерів приділяють велике значення використанню інноваційних технологій в своїх проектах, з особливою виразністю це простежується в дизайні одягу. Постійний розвиток інноваційних технологій спонукає дизайнерів створювати інноваційні форми, застосовувати нові методи при моделюванні і проектуванні колекцій, своєчасно створювати нову продукцію, що користується найбільшим попитом. Інноваційні методи моделювання та проектування, нетрадиційні матеріали: оптоволокно, силікон, полімери, - і в цілому дивовижна фантазія дизайнерів надають необмежені стилістичні можливості для широкої діяльності, внаслідок чого активно використовуються провідними дизайнерами: Хуссейн Чалаян, Сьюзан Лії, Марі Катранзу, Ірис Ван Херпен і т.д.

У прийнятому в інновації традиційному поданні під інноваційним проектом розуміється система взаємообумовлених і взаємопов'язаних по ресурсах, строках і виконавцях заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки [2]. Проекту відповідає інноваційний процес

послідовного перетворення ідеї на товар, що проходить етапи фундаментальних, прикладних досліджень, конструкторських розробок, маркетингу, виробництва та збуту [3].

Інноваційні проекти індустрії моди можна поділити на дві категорії – проекти традиційного інвестиційного типу, і проекти короткого циклу, які мають на меті створення та реалізацію сучасного одягу. Перший тип інноваційних проектів представлений інвестиційно-технологічними, інвестиційно-інфраструктурними проектами та проектами реінжинірингу бізнес-процесів, які прив'язані до первинного сектора, до інфраструктури та торговельного сегмента ринку індустрії моди.

Другий тип інноваційних проектів представлений процесами створення нових моделей сучасного одягу, тобто фешн-проектами, які є базовими процесами функціонування вторинного сегменту індустрії моди. Фешн-проект – особливий тип інноваційного проекту, відмінність якого від традиційних проектів обумовлена домінуючою роллю інновацій у фешн-дизайні [1].

Список використаної літератури:

1. Гардабхадзе І.А. Управління інноваційним потенціалом у бізнесі, проектній творчості та освітніх процесах фешн-індустрії / І.А. Гардабхадзе // – Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу: збірник тез доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 вересня 2014 року. – Суми : ТОВ "ДД "Папірус", 2014. - С. 219-223.
2. Мутанов Г. Информационная система оценки инновационных проектов / Г. Мутанов, Г. Абдыкерова. – Усть-Каменогорск: ВКГТУ, 2010. – 136
3. Хайруллин Р.А. Этапы инновационного процесса / Р.А. Хайруллин // – Фундаментальные исследования. – 2011. – № 12 (часть 4). – М.: Академия естествознания. – С. 809–813.

*Григоренко Наталія Володимирівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»
Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Шаблій Любов Матвіївна*

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОЇ МІСТКОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

На вітчизняному і світовому готельному ринку спостерігається збільшення кількості малих готелів. Це викликано декількома чинниками: брак ділянок під забудову в центрах крупних міст, недовгий термін окупності капіталовкладень, а також поєднання в малому готелі видатного комфорту і індивідуального підходу до кожного гостя.

Метою роботи є вивчення вітчизняного і світового досвіду створення та функціонування малих готелів.

Малі готелі одними з перших в історії з'явилися в Празі. Це були будиночки для нічлігу, розраховані на декілька чоловік, без надання яких-небудь додаткових послуг. Вони не конкурували з великими готелями, але свої постійні клієнти з'явилися у них миттєво, оскільки надавали своєрідну атмосферу тиші і затишку. Незабаром формат «малі готелі» розповсюдився далеко за межами Чехії [1].

У європейських країнах малі готелі стали одним з ключових елементів готельної індустрії. Еволюція готельного бізнесу в Європі привела до того, що велику частину (близько 60%) постояльців обслуговують великі готелі, а 40% туристопотоку доводиться на засоби розміщення малих форм.

Згідно рекомендаціям Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), до категорії малих належать засоби розміщення загальною місткістю до 30 номерів, але даний критерій

на законодавчому рівні кожна країна регулює самостійно. Наприклад, в Україні, США і багатьох країнах Азії малими готелями вважаються засоби розміщення місткістю до 150 номерів, а в європейських державах до категорії малих відносяться ті, які мають номерний фонд до 50 номерів включно, при цьому мінімальна кількість номерів може не обмовлятися [2].

Створення і функціонування малих засобів розміщення туристів має ряд переваг в порівнянні з крупними підприємствами готельного господарства. Наприклад, створення малих готелів при не дуже великих вкладеннях приносить значні прибутки. Крім того, нові малі готелі вже в перші роки роботи мають вищий коефіцієнт завантаження номерного фонду. Рентабельність таких готелів складає близько 18 %, тоді як рентабельність великих готелів знаходиться на рівні 8-10 %. Термін окупності малих готелів дорівнює приблизно трьом – п'яти рокам, а для готельних комплексів він складає в середньому сім років [3].

Активне впровадження малих готелів на ринку готельних послуг стало можливим завдяки можливості облаштування їх в «старому» фонді, внаслідок чого відпадає необхідність будувати нову будівлю. Це дуже важливо при існуючому дефіциті місць під забудову. Як приклади можна відзначити широке розповсюдження малих готелів в історичних центрах Києва, Петербургу, Варшави і інших, розвиток системи готелів в замках і палацах Іспанії.

Головною специфічною рисою малого готелю, її кардинальною відмінністю від крупних засобів розміщення, є персоніфікація обслуговування. Саме невелика кількість номерів дозволяє приділяти увагу кожному клієнту індивідуально. Створюється атмосфера домашнього затишку, оскільки всіх гостей знають і пам'ятають в обличчя, будь-яке прохання приймається до розгляду. Ресурсів і часу у великих готелях на все це не вистачає [4].

Висновки. Значний інтерес до малих гостинців визначається змінами в поведінці основних споживачів готельних послуг, якими є туристи. Малі готелі менше залежать від сезонності, а в економічному плані менш залежні від зміни кон'юнктури ринку готельних послуг і мають можливість швидкої цінової переорієнтації. Це є їх великою перевагою. Окрім цього, малі готелі мають ще одну перевагу перед крупними готелями – вони в більшості випадків знаходяться в історичній частині міста, тим самим наближаючи до історичних визначних пам'яток.

Список використаної літератури:

1. Галасюк С.С. Особливості функціонування готельних підприємств малої місткості в конкурентному середовищі / С.С. Галасюк, О.В. Гусєва // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : матеріали III міжнародної наук.-практ. конф. (18–19 вересня 2014 р.). – О., 2014. – С. 16–18.
2. Мусакин А.А. Малый отель: с чего начать, как преуспеть. Советы владельцам и управляющим. – СПб.: Питер, 2007. – 320 с.
3. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : [монографія] / [В.Г. Герасименко, С.С. Галасюк, С.Г. Нездойминов та ін.]. – О. : Астропринт, 2013. – 304 с.
4. Мусакин А. Мини-отели это не просто маленькие гостиницы // Гостиничный & Ресторанный бизнес. – 2007. – №1. – с. 56–57.

*Дівонька Анна Іванівна
студентка II курсу
спеціальність «Середня освіта (трудове навчання)»
Науковий керівник:
доцент
Олексюк-Казо Лариса Маркіянівна*

ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИШИВКИ БІСЕРОМ

Головна мета трудового навчання – формування технічно грамотної особистості, підготовленої до життя і активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства. Особливу увагу вчитель трудового навчання звертає на народну декоративно-прикладну творчість, яка сприяє розвитку дитячої особистості, формуванню уяви, фантазії, креативності та інших якостей дитини. Проблеми дитячої творчості на заняттях досліджували психологи і педагоги: А.Н.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн, В.О.Сухомлинський. Окремі дослідження присвячені проектно-технологічній діяльності учнів на уроках трудового навчання: В.В.Бербец, Н.В.Дубова, О.М.Коберник, Т.В.Кравченко, В.М. Мадзігон, В.К.Сидоренко. Виготовлення художніх виробів висвітлено в роботах М.Ануфрієвої, О.Воронової, І.Наніашвілі, А.Соцкової, А.Гринченко, Керол Тейлор.

Актуальним питанням для трудового навчання є впровадження в діяльність дітей різноманітних традиційних і нових видів декоративно-прикладного мистецтва, а також недостатність їх розробки в теорії і практиці трудового навчання.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка методики організації проектно-технологічної діяльності учнів в процесі вивчення вишивки бісером.

Відповідно до мети дослідження були сформульовані завдання: здійснення аналізу літературних джерел з теми дослідження, визначення теоретичних основ навчання вишивки бісером в процесі проектно-технологічної діяльності, створення методичних рекомендацій для вивчення варіативного модуля «Технологія виготовлення вишитих виробів», розробка творчого проекту з вищезгаданого модуля та перевірка ефективності запропонованої методики.

Результатом проектно-технологічної діяльності учнів є проект (спроектований та виготовлений виріб). Об'єкти проектно-технологічної діяльності повинні ускладнювати для учнів протягом року, а також в процесі вивчення предмету. Проекти виконуються з урахуванням вже засвоєних технологій відповідно знанням, умінням і навичкам. Технології потрібно застосовувати комплексно, послідовність виконання операцій з кожним новим проектом здійснюється на більш високому рівні. Технології викладені в програмі трудового навчання у вигляді переліку процесів обробки різних матеріалів, з цього переліку вчитель разом з учнем обирає найбільш доцільні для виготовлення проектного виробу. Можливо застосувати додаткові технології за межами переліку.

Для забезпечення навчання вчитель має обрати об'єкти проектно-технологічної діяльності, з них визначити основні і додаткові технології, спланувати очікувані результати, визначити орієнтовні терміни для виконання проекту, сформулювати теми та зміст уроків з проектування.

Такі дидактичні завдання, як формування понять, вивчення програмного матеріалу, створення умов і можливостей для застосування знань на практиці, забезпечення найоптимальніших форм організації роботи учнів, формування основ культури праці та ефективність засвоєння і дотримання правил безпеки праці, що передбачені програмою, в проектно-технологічній діяльності виконуються повністю.

Отже, проектно-технологічна діяльність, застосована для модуля «Технології вишивки бісером», є достатньо ефективною тому, що формує в учнів пізнавальну компетентність, що забезпечує знайомство з художньою вишивкою як видом декоративно-

прикладного мистецтва, і практичну компетентність, що сприяє оволодінням уміннями і навичками виготовлення вишитих виробів, розвиває творчі здібності дитини у випадку запровадження запропонованої автором методики.

Список використаної літератури:

1. Будур Н. Вышивка по канве и бисером. (к.19-н.20в.в.), Москва, 2001.
2. Котова И.Н., Котова А.С. Школа современного бисероплетения, Санкт-Петербург, «Паритет», 1999.
3. Литвинец Э.Н. Низание бисером и ручное вышивание. Минск, «Хелтон», 1999.
4. Титаренко В.П. Методика викладання декоративно-прикладної творчості./ Титаренко В.П. – Полтава, 2004.
5. Тхоржевський Д.О. Методика трудового і професійного навчання.- К.,РННЦ ДІНІТ, 2000.

*Довгоселець Олександр Миколайович
студент II курсу магістратури
спеціальності «Середня освіта (трудове навчання та технології)»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Биковська Олена Володимирівна*

ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ КУРСУ «МЕНЕДЖМЕНТ МАЛОГО БІЗНЕСУ»

Постановка проблеми. За всіх часів професія вчителя була дуже важливою. Завдяки педагогічній діяльності не переривається зв'язок поколінь. Без неї складно уявити розвиток суспільства чи окремої людини. У процесі плідної взаємодії вчителя і учня народжуються нові ідеї, формуються духовні і матеріальні цінності, творчий потенціал особистості. Проте, для того, щоб процес навчання був ефективним обов'язковою умовою є використання нових технологій навчання.

Метою статті є визначення методів, засобів та технологій організації навчального процесу для навчання курсу «Менеджмент малого бізнесу».

Виклад основного матеріалу. У сучасному педагогічному лексиконі часто вживається поняття педагогічної технології. Технологія - це сукупність прийомів, які застосовуються у будь-якій справі, майстерності чи мистецтві. Існує безліч визначень поняття «педагогічна технологія», проте на нашу думку, найбільш влучним у рамках нашого дослідження є визначення: це така побудова діяльності педагога, в якій всі входні в нього дії представлені в певній послідовності і цілісності, а виконання передбачає досягнення необхідного результату і має прогнозований характер. Сьогодні налічується більше сотні освітніх технологій.

Причинами виникнення нових технологій науковці зазначають наступні:

- необхідність глибшого обліку та використання психофізіологічних і особистісних особливостей учнів;
- усвідомлення нагальної потреби заміни малоефективного вербального способу передачі знань системно - діяльнісних підходом;
- можливість проектування навчального процесу, організаційних форм взаємодії вчителя і учня, що забезпечують гарантовані результати навчання [3].

На нашу думку, основними та актуальними серед нових технологій є: технологія модульного навчання; використання новітніх інформаційних технологій, метод гри.

Модульна технологія перетворює освітній процес так, що учень самостійно (повністю або частково) навчається за цільовою індивідуалізованою програмою. Серцевина

модульного навчання - навчальний модуль, що включає: закінчений блок інформації, цільову програму дій учня; рекомендації (поради) викладача по її успішній реалізації.

«Ігри, симуляції і віртуальні світи надають викладачам можливість залучати учнів в захоплюючу і інтерактивну середу, яка вимагає знань, прийняття рішень і навичок управління інформацією. Однак використання цих середовищ в навчанні і навчання може бути спірним; їх зв'язок з грою і розвагами часто вважається не освітньою. Проте, вони набувають культурне визнання. Дослідження показують, що вони можуть відігравати значну роль у сприянні навчанню за допомогою участі, групової участі і негайного зворотного зв'язку і шляхом надання реальних контекстів.[2]»

«Результативність дидактичних ігор залежить, по-перше, від систематичного їх використання, по-друге, від цілеспрямованої побудови їх програм, поєднання їх зі звичайними дидактичними вправами. В ігрову діяльність входять ігри та вправи, що формують вміння виділяти основні характерні ознаки предметів, порівнювати, зіставляти їх; гри розвивають вміння відрізняти реальні явища від нереальних, виховують вміння володіти собою, швидкість реакції, музичний слух, кмітливість» [4].

Для навчання можна використовувати штучний інтелект та машинне навчання. Це дасть можливість зрозуміти механізми роботи обраного напряму діяльності та моделювати певні ситуації і отримувати додаткову інформацію для планування подальших дій. «Ми можемо створювати окремі шляхи для створення адаптивних систем, тому гіпотетично ми могли б мати окремий навчальний досвід для учнів, що характеризується деякими критеріями, щоб відрізняти їх (наприклад, стилі навчання, хоча корисність цього розвінчана). Або у нас може бути система, яка динамічно адаптується на основі останніх дій учня. Це також може бути дещо спрощеним, оскільки недавній успіх або невдача запускає простий алгоритм, що дозволяє зберегти їх на місці або підвищити складність» [1].

Висновки. Існує велика кількість технологій навчання, проте ми виділили ті, які, на нашу думку, є новими та більш ефективними, якщо спостерігати за сучасними тенденціями навчання в закладах освіти та приватних компаніях. Перевага надається інформаційним технологіям, оскільки їх використання дає можливість поєднання і одночасного використання інших технологій навчання, в тому числі старих, але які є дієвими. Оскільки результат поєднання і моделювання отриманого результату дає змогу отримати нові методи або технології навчання, які можуть виникнути, наприклад в процесі використання машинного навчання.

Список використаної літератури:

1. Clark Quinn «10 New Learning Technologies» [Електронний ресурс]. – Доступно з : <https://goo.gl/Ca51Zm>
2. Learning Technologies [Електронний ресурс]. – Доступно з : <https://goo.gl/dKMLkD>
3. Бычкова Ю.С. «Современные педагогические технологии» [Електронний ресурс]. – Доступно з : <https://goo.gl/tKz85k>
4. Масловская С.В. Современные технологии обучения: общая характеристика, особенности реализации [Електронний ресурс]. – Доступно з : <https://goo.gl/xPSUAs>

*Дусенко Євгенія Олександрівна
студентка III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Касперський Анатолій Володимирович*

ВИРОБНИЦТВО ХЛІБА

Рецептура основних сортів пшеничного хліба і хлібобулочних виробів приблизно така, г: борошно (протеїди) — 350; вода(тепла)- 100; дріжджі (мезими) – 25 ; сіль (NaCl) - 2; цукор - 25; жири (оля) 25. Для деяких сортів хліба і хлібобулочних виробів потрібні також яйця, родзинки, молоко, мак, ванілін тощо.

Основною сировиною для виробництва хліба є пшеничне (вищого, першого, другого сорту та оббивне) і житнє (обдирне, сіяне та оббивне) борошно. . В процесі бродіння тіста витрачається від 1,5 до 4% сухої речовини борошна: частина вуглеводів втрачається, перетворюючись на вуглекислий газ і спирт, які випаровуються при бродінні і випічці.

Вода повинна відповідати показникам питної води і задовольняти санітарним нормам за вмістом бактерій.

Дріжджі надають хлібові специфічного смаку та пахощів. Пресованих дріжджів (вологість 75 %) витрачають від 0,5 до 2,5 % до маси борошна залежно від способу приготування тіста, виду виробів, рецептури, якості дріжджів та ін.

З ростом тривалості бродіння і збільшенням кількості дріжджів втрати сухої речовини зростають. Так, при бродіння тіста протягом 3 годин з використанням 1,5% дріжджів до маси борошна, втрати сухої речовини становлять 1,2%, а з використанням 3% дріжджів — 2,1 - 2,6% [1, с.85-88].

Розпушуюча дія дріжджів заснована на тому, що в процесі своєї життєдіяльності вони виділяють вуглекислий газ, який сприяє бродінню тіста. Для життєдіяльності дріжджів необхідний простий цукор – глюкоза [2, с.156-160].

Процес бродіння складається з двох стадій: утворення глюкози і утворення вуглекислого газу. Глюкоза утворюється в результаті дії ферментів борошна і дріжджів. Самі вони в реакцію не вступають, але в їх присутності відбуваються реакції розщеплення. Тому ці ферменти називають біологічними каталізаторами.

Під дією ферментів, крохмаль борошна частково розщеплюється до простого цукру – глюкози:

Те ж саме відбувається і з цукром, що додається в тісто. Сахароза також під дією ферментів розпадається на глюкозу і фруктозу (до 2%).

Таким чином, отримана глюкоза потрапляє в дріжджову клітину. Так відбувається кілька складних реакцій, в результат яких з глюкози утворюється спирт і вуглекислий газ.

Це основне спиртове бродіння:

Найкраща температура для розвитку дріжджів 28 – 32°C. Якщо температура нижче або вище, то процес бродіння сповільнюється. При температурі 50°C дріжджі припиняють свою життєдіяльність, а при більш високій температурі гинуть. При мінусовій температурі дріжджі також припиняють свою життєдіяльність, а потрапляючи в сприятливі умови, знову набувають здатність до бродіння.

Велика кількість цукру і жиру в тісті погіршує бродіння. Якщо в тісті багато сахарози, то вона не переробляється дріжджами. У дріжджових клітинах збільшується тиск від надлишку цукрового розчину, життєдіяльність їх припиняється, а іноді відбувається і розрив. Якщо в тісті багато жиру, то воно огортає дріжджові клітини тонкою плівкою, через яку не надходять поживні речовини, і бродіння припиняється.

Одночасно зі спиртовим бродінням в тісті відбувається молочнокисле бродіння. Воно викликається молочнокислими бактеріями, які потрапляють в тісто разом з повітрям в процесі замісу. В результаті життєдіяльності молочнокислих бактерій з цукру, утворюються вуглекислий газ і молочна кислота.

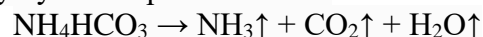
Вуглекислий газ розпушує тісто, а молочна кислота покращує його смакові якості, так як в кислому середовищі клейковина робиться більш еластичною. Вуглекислий газ під час спиртового і молочнокислого бродіння утворює пористу структуру тесту і сприяє хорошій якості випечених виробів [3, с.16-19].

Після замісу тісто підлягає обробці. Обробка дріжджового тіста складається з декількох операцій ділення, підкати, формування і вистоювання. У процесі обробки з тіста частково виходить вуглекислий газ і об'єм його зменшується. Для того щоб тісто знову збагатилося вуглекислим газом і об'єм сформованих виробів збільшився, їх поміщають для вистоювання у вологе місце з температурою 30°C, накривають серветкою, щоб вироби не завітрилися. Сформовані вироби поміщають в бродильну шафу або камеру з температурою 35 – 40°C і відносною вологістю 70 – 80%. Вистоювання триває 25 – 40 хвилин залежно від активності дріжджів, температури повітря і вологості приміщення, величини виробів, рецептури тіста, «сили» борошна. Чим більше вологість в камері для вистоювання, тим менше потрібно часу для підйому виробів. Дрібні вироби при формуванні більше втрачають вуглекислоти і більше остигають, тому вимагають більш тривалого вистоювання [4, с.110-112] [5, с.87-89].

Вироби з великою кількістю здоби і при слабкій активності дріжджів також вимагають більш тривалого вистоювання. Завершення цього процесу визначається по збільшенню об'єму виробу. На дотик вироби повинні бути легкими, повітряними.

Характерною зовнішньою ознакою виробів з дріжджового тіста є швидке збільшення їх об'єму, що триває зазвичай не більше 5-6 хвилин і припиняється в результаті утворення кірки і зміни консистенції тіста всередині виробу. Об'єм випеченого дріжджового виробу на 10 – 30% більше об'єму тіста після вистоювання. Відбувається це тому, що на заготовці тіста утворюється еластична плівка, що має газоутримуючу здатність, що дозволяє виробу при випічці збільшувати свій об'єм.

Збільшення об'єму пов'язано з температурним розширенням вуглекислого газу, повітря і водяної пари, що знаходяться в тісті, а також газоподібних продуктів, отриманих при розкладанні хімічних розпушувачів прісного тіста:

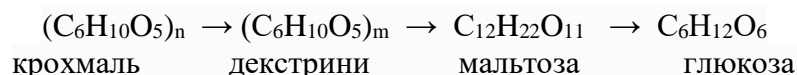
Температура поверхневого шару тіста спочатку швидко підвищується, а після досягнення 100°C з нього починає інтенсивно випаровуватися волога. В результаті, верхній шар поступово перетворюється в майже повністю зневоднену кірку. Потім температура його починає підвищуватися до 160-180°C. У внутрішніх же шарах кірки температура лише незначно перевищує 100°C.

При прогрівання тіста, спиртове бродіння його спочатку інтенсифікується і досягає свого максимуму при 35°C, подальше підвищення температури різко знижує газоутворення, яке при 50°C майже повністю припиняється. Аналогічне явище спостерігається при бродінні, що викликається молочнокислими бактеріями: припинення життєдіяльності бактерій відбувається при температурі близько 70°C.

Інтенсивність ферментативних процесів спочатку зростає, потім різко знижується; інактивація ферментів відбувається швидше в поверхневих шарах тіста і повільніше – в центральних.

Температурний оптимум дії амілази знаходиться в межах 60-65°C. Температура інактивації амілази становить близько 70°C. При тривалій випічці ферменти інактивуються при нижчих температурах.

Основними колоїдними процесами, що відбуваються при випічці хлібних виробів, є клейстеризація крохмалю:

і теплова денатурація білків, яка має місце в інтервалі температур від 60°C до 70°C. Денатурація призводить до згортання білків клейковини і утворення каркаса, який фіксує структуру готового виробу.

Втрати маси тіста під час випічки обумовлені на 95% випаровуванням з нього вологи і лише в незначній мірі видаленням спирту, вуглекислого газу і летких кислот.

Отже, в основі виробництва хліба лежить ряд хімічних процесів без яких неможливе було б його виготовлення. Для того, щоб отримати гарний продукт, необхідно мати якісну сировину, дотримуватися технологічного процесу приготування та не намагатися його пришвидшити. Під час бродіння тіста внаслідок дії ферментів дріжджів на вуглеводи утворюються етиловий спирт ($\text{C}_2\text{H}_5\text{OH} + 2 \text{CO}_2$), вуглекислий газ, молочна (CH_3CHCOOH) й оцтова кислоти (CH_3COOH). Спирт з молочною кислотою тіста утворює ефіри, що обумовлює специфічний запах.

Список використаної літератури:

1. Ауерман Л. Я. Прикладна біохімія та мікробіологія / Ауерман Л. Я., Кретовіч В. Л., Поландова Р. Д. – НТІ, 1965.
2. Гінзбург А. Г. Активация пресованих дрожжей в хлебопечении / Гинзбург А. Г. – Пищепромиздат, 1955.
3. Кондрат'єв К. П. Організація виробництва на підприємствах громадського харчування: учбовий посібник / Кондрат'єв К. П. – Улан-Уде : Вид-во ВСГТУ, 2007. – 108 с.
4. Горячева А. Ф. Механічна обробка тіста / А. Ф. Горячева, В. В. Щербатенко. ЦНТІПищепром, 1968.
5. Дробот В. І. Технологія хлібопекарського виробництва: підруч. для учнів проф. - техн. навч. Закл / Дробот В. І. – К. : Техніка, 2006. – 408 с.

*Дусенко Євгенія Олександрівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Жеплінська Марія Михайлівна*

ПІДВИЩЕННЯ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ ХЛІБА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЗАРОДКІВ ПШЕНИЦІ ТА ПРОДУКТІВ ЇХ ПЕРЕРОБКИ

Хлібобулочні вироби завжди присутні в раціоні людини. В останні роки зросла потреба в борошні вищих гатунків, що йдуть на їх виробництво. У той же час розширилося коло виробників і постачальників цієї продукції на продовольчий ринок. Зерновиробники, прагнучи підвищити економічну ефективність від реалізації своєї продукції, все більше віддають перевагу реалізації не самого зерна, а продуктів його переробки, для чого і розвивають міні-цехи з переробки зерна і виробництва хлібобулочних виробів.

Під час оброблення зерна і переробки його на борошно, втрачається велика кількість активних поживних речовин, які корисні для людського організму. Головною метою, сучасного виробника є створення екологічного та поживного продукту, який міг би компенсувати енергозатрати людини. Кожен продукт, має бути корисним, містити велику кількість біологічно активних речовин.

У технологіях хлібобулочних виробів пшеничний зародок використовується як у нативному вигляді, так і у вигляді продуктів його переробки [1]. Авторами даної розробки запропоновано використати зародок пшениці у кількості 2...5 % від маси борошна під час отримання хлібобулочних виробів із пшеничного борошна I та II гатунків і 5 % замість обдирного борошна – під час виробництва житньо-пшеничного хліба «Український новий». Готові вироби відмічаються високими органолептичними показниками якості та підвищеним вмістом білка, багатого такими незамінними амінокислотами, як лізин, триптофан, метіонін.

Можна використовувати й подрібнений зародок пшениці у технології хлібобулочних виробів, додаючи його до пшеничного борошна вищого та першого гатунків у кількості 5...15% від його маси [2].

З одного боку, у міру збільшення дозування зародків пшениці інтенсифікуються процеси дозрівання тіста, що зумовлюється підвищенням активності бродильної мікрофлори за рахунок внесення разом із зародками вітамінів, мінеральних речовин та амінокислот. З іншого боку, внесення зародків пшениці у значних кількостях призводить до погіршення структурно-механічних властивостей тіста через наявність у ньому активатора протеолізу глютаміну, що й лімітує його рецептурну кількість.

Пшеничний зародок у нативному вигляді не завжди знаходить застосування в технологіях хліба, оскільки має невеликі терміни зберігання через вміст здатних до швидкого окиснення ліпідів, що можуть негативно впливати на якість виробів.

Найбільш поширеними шляхами розв'язання цієї проблеми є стабілізація якості зародків пшениці, більшість з них спрямована на інактивацію гідролаз і оксидоредуктаз. Так, відомі способи обробки зародків за допомогою опромінення електромагнітними коливаннями інфрачервоного та ультрафіолетового діапазонів, висушування їх у «киплячому шарі» за температури 130...140 °С, обробка парою [3].

Крім того, зменшити негативний вплив ферментів на ліпідний комплекс зародків можливо за рахунок внесення під час приготування тіста органічних кислот, наприклад, аскорбінової [4].

Слід зазначити, що більшого поширення набуло використання в технології борошняних виробів саме продуктів переробки зародків пшениці, асортимент яких досить різноманітний. До них можна віднести олію зародків, цілі знежирені зародки, пластівці, борошно, шроти тощо [5].

Висновок. Отже, зародки пшениці і продукти їх переробки знайшли широке використання у хлібопекарській галузі для підвищення харчової цінності хлібобулочних виробів як за кордоном, так і в Україні. Проте застосування нових технологій переробки зародків пшениці, спрямованих на максимальне використання їх харчової та біологічної цінності, приводить до появи якісно нових продуктів із зародків пшениці.

Список використаної літератури:

1. Иванова М. В. Товароведная оценка белков муки зародышей пшеницы и использование лейкозина в производстве мучных кондитерских изделий и соусов для общественного питания: дис. канд. техн. наук / Иванова Марина Викторовна. – М., 2011. – 128 с.
2. Демчук А. П. Опыт создания белковых композиций для повышения биологической ценности хлеба / А. П. Демчук, Н. Н. Чумаченко, Л. Ю. Годунова // Хлебопекарная и кондитерская промышленность. – 1983. – № 3. – С. 30–31.
3. Бондаренко О. А. Разработка технологии стабилизации качества пшеничных зародышей: дис. канд. техн. наук: 01.18.05 / Бондаренко Ольга Александровна. – Воронеж, 2006. – 235 с.
4. Пономарева О. И. Применение зародышей пшеницы для повышения пищевой ценности хлебобулочных изделий: дис. канд. техн. наук: 05.18.07 / Пономарева Ольга Ивановна. – СПб, 2001. – 170 с.

5. Сафонова О. М. Використання зародків пшениці в технології хлібобулочних виробів оздоровчого призначення з борошна пшеничного озонованого / О. М. Сафонова, О. А. Холодова. – Одеса, 2011. – Вип. 40 (1). – С. 127–130.

*Дусенко Євгенія Олександрівна,
студентка III
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
старший викладач кафедри
промислової інженерії та сервісу
Волкова Аліна Анатоліївна*

РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СИРУ КИСЛОМОЛОЧНОГО З ПОКРАЩЕНИМИ ОРГАНОЛЕПТИЧНИМ ВЛАСТИВОСТЯМИ ТА ХІМІЧНИМ СКЛАДОМ

Кисломолочний сир є дуже корисним продуктом, який вживають і дорослі, і діти. Він підходить для будь-якого типу харчування, адже має широкий асортимент з різною харчовою цінністю. Також цей продукт славиться високим вмістом білка та допомагає людині підтримувати в нормі імунну систему, збагачує організм кальцієм та фосфором, які знаходяться у стані, найбільш сприятливому для засвоєння. Дієтичні і лікувальні властивості кисломолочного сиру пояснюються сприятливою дією на організм людини мікроорганізмів і речовин, що утворюються внаслідок біохімічних процесів, котрі відбуваються при заквашуванні молока (молочної кислоти, спирту, вуглекислого газу, антибіотиків, вітамінів). В ході інтенсифікації життєвих процесів даний продукт являється панацеєю в раціоні кожної людини.

Аналізуючи стан наукових розробок, бачимо, що основні дослідження ведуться в декількох напрямках:

✓ удосконалення технології сиру кисломолочного для дитячого харчування з подовженням терміном зберігання – розробкою займався Назаренко Ю. В.;

✓ удосконалення технології сиру кисломолочного із застосуванням високотемпературного оброблення молока – дисертаційне дослідження підготувала Костицька О. О.

✓ технології продукції з сиру кисломолочного як передумова інноваційного задуму нової продукції – досліджують фахівці провідних ВУЗів країни [1]

✓ технологія сиру кисломолочного, до складу якого входять вершки, сироп плодово-женьшеньовий, стабілізаційна система Стабісол JTL, іммобілізована закваска пробіотичних культур виду LAT PB AC-0, сир одержаний методом ультрафільтрації.

✓ використання лляної олії (як джерела омега-3 жирних кислот) у складі сиркової пасти;

✓ розроблення паст кисломолочних закусочного типу з композиціями прянощів, до складу яких входять сухий мелений корінь селери, базилік, майоран, сухий часник та духмяний перець;

В ході проведених досліджень асортименту, технологій та наукових досягнень в виробництві сиру кисломолочного, вважаємо за доцільне розробляти технологію даного продукту з покращеними органолептичними властивостями та хімічним складом, шляхом використання соку обліпихи.

Обліпіха - вітамінний скарб з вражаючими властивостями. У ягодах обліпіхи міститься велика кількість харчових кислот і близько 100 біологічно активних компонентів: вітаміни - РР, Н, Е, С, В₆, В₉, В₂, В₅, В₁, А; бета-каротин і каротиноїди; мікро- і макроелементи - калій, кальцій, натрій, магній, фосфор, залізо; ненасичені жирні кислоти - олеїнова (омега-9), пальмітоолеїнова (омега-7), пальмітинова, лінолева (омега -6), ліноленова (омега-3); стерини; ди-і моносахариди; зола; органічні кислоти - фолієва, хінна, яблучна, винна, лимонна, олеанолова, урсолова; амінокислоти - серотонін; харчові волокна; клітковина; рутин; фенольні сполуки; дубильні речовини; пектини; фітонциди; ефірні олії. Обліпіха має зміцнюючу дію на стінки судин, позитивно впливає на тканинний обмін речовин. Також, завдяки своїм антиоксидантним властивостям, вона запобігає старінню тканин, запобігаючи їх ураженню вільним радикалами.

У свіжому вигляді (пюре, соки) обліпіха вживається частіше як чудовий вітамінізуючий засіб, її склад швидко впорається з симптомами весняного авітамінозу і багаторазово підвищить опірність організму до простудних і вірусних захворювань. Вона володіє антибактеріальними та регенеративними властивостями, що прискорюють загоєння ран і опіків, освітлюють пігментацію шкіри.

Широко використовуються і відвари обліпіхи, причому, сировиною для них служать не тільки плоди, але і гілочки з листям. Відвар з листя обліпіхи, що містять досить багато дубильних речовин, здатний зупинити діарею і відновити функцію кишечника. А комбінований відвар із плодів з листям застосовують при ревматичних болях. Високий вміст калію спільно з магнієм ефективно регулюють тонус серцевого м'яза, позбавляють від судом, протидіють набрякості. Залізо і вітаміни відновлюють кровотворну функцію організму. Висока активність в регенераційних процесах, а саме сприяння розмноженню клітин, обумовлює заборону на застосування обліпіхи і її масла при пухлинних захворюваннях, оскільки вони здатні прискорити зростання новоутворень.

Зважаючи на великий перелік позитивних властивостей, з метою розширення технологій сиру кисломолочного було проведено експериментальне введення 10, 15, 20, 25 та 30% соку обліпіхи до маси сиру кисломолочного на стадії формування сирного сгустку. В якості контролю використовуємо зразки, які виготовлені за традиційною технологією без добавки. Хімічний склад отриманих результатів наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз хімічного складу контролю та дослід

Нутрієнти	Контроль	Дослід				
		1	2	3	4	5
		10 %	15 %	20 %	25 %	30 %
Калорійність, кКал	1553,00	16 35,00	16 76,00	17 17,00	17 58,00	17 99,00
Білки, г	167,00	16 8,20	16 8,80	16 9,40	17 0,00	17 0,60
Жири, г	90,00	95, 40	98, 10	10 0,80	10 3,50	10 6,20
Вуглеводи, г	20,00	25, 70	28, 55	31, 40	34, 25	37, 10
Харчові волокна, г	0,00	2,0 0	3,0 0	4,0 0	5,0 0	6,0 0
Вода, г	0,00	83, 00	12 4,50	16 6,00	20 7,50	24 9,00
Зола, г	0,00	0,7 0	1,0 5	1,4 0	1,7 5	2,1 0
Вітаміни						

Нутрієнти	Контроль	Дослід				
		1	2	3	4	5
		10 %	15 %	20 %	25 %	30 %
А, мкг	800,00	10 50,00	11 75,00	13 00,00	14 25,00	15 50,00
Ретинол, мкг	0,80	0,8 0	0,8 0	0,8 0	0,8 0	0,8 0
<i>бета Каротин, мг</i>	0,00	1,5 0	2,2 5	3,0 0	3,7 5	4,5 0
В ₁ , мг	0,40	0,4 3	0,4 5	0,4 6	0,4 8	0,4 9
В ₂ , мг	3,00	3,0 5	3,0 8	3,1 0	3,1 3	3,1 5
В ₅ , мг	0,99	1,1 4	1,2 2	1,2 9	1,3 7	1,4 4
В ₆ , мг	0,08	0,1 9	0,2 5	0,3 0	0,3 6	0,4 1
В ₉ , мкг	80,00	89, 00	93, 50	98, 00	10 2,50	10 7,00
С, мг	5,00	20 5,00	30 5,00	40 5,00	50 5,00	60 5,00
Е, мг	0,00	5,0 0	7,5 0	10, 00	12, 50	15, 00
Н (біотин), мкг	0,00	3,3 0	4,9 5	6,6 0	8,2 5	9,9 0
РР, мкг	31,70	32, 20	32, 45	32, 70	32, 95	33, 20
Макроелементи, мг						
К	Калій, 1120,00	13 13,00	14 09,50	15 06,00	16 02,50	16 99,00
Ca	Кальцій, 1640,00	16 62,00	16 73,00	16 84,00	16 95,00	17 06,00
Mg	Магній, 230,00	26 0,00	27 5,00	29 0,00	30 5,00	32 0,00
Na	Натрій, 410,00	41 4,00	41 6,00	41 8,00	42 0,00	42 2,00
P, Ph	Фосфор, 2200,00	22 09,00	22 13,50	22 18,00	22 22,50	22 27,00
Мікроелементи, мкг						
Fe (мг)	Залізо, 4,00	5,4 0	6,1 0	6,8 0	7,5 0	8,2 0
Засвоювані вуглеводи, г						
Моно-и дисахариди,	0,00	5,7 0	8,5 5	11, 40	14, 25	17, 10
<i>Глюкоза (декстроза), г</i>	0,00	3,6 0	5,4 0	7,2 0	9,0 0	10, 80
<i>Сахароза, г</i>	0,00	0,2 0	0,3 0	0,4 0	0,5 0	0,6 0

Нутрієнти	Контроль	Дослід				
		1	2	3	4	5
		10 %	15 %	20 %	25 %	30 %
Фруктоза, г	0,00	1,2 0	1,8 0	2,4 0	3,0 0	3,6 0
Насичені жирні кислоти, г						
Насичені жирні кислоти	0,00	2,2 0	3,3 0	4,4 0	5,5 0	6,6 0

Бачимо, що добавка обліпихового соку позитивно впливає на хімічний склад сиру кисломолочного, покращуючи його в більшості позицій.

Оцінка органолептичних показників була проведена з використанням вимог до сиру кисломолочного за ДСТУ 4554:2006 «Сир кисломолочний. Технічні умови», які наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Вимоги до органолептичних показників сиру кисломолочного				
Показник	Вимоги	Колір	Смак та запах	Консистенція та зовнішній вигляд
Характерний кисломолочний, без сторонніх присмаків і запахів				
М'яка, мазка або розсипчаста. Дозволено незначну крупинчастість та незначне виділення сироватки				

За результатами органолептичної оцінки всі зразки мали гарний зовнішній вигляд та консистенцію. Колір дослідних зразків змінювався від світло-жовтого до насичено помаранчевого з ходом збільшення вмісту соку обліпихи, за цим показником домінував дослідний зразок №3. Смаки зразків з введенням 10%, 15% обліпихового соку практично не відрізняються від контрольного зразка, на відміну від зразків з 20 та 25% введенням, де з'явився легкий присмак гіркоти, зразок №5 – за смаковими показниками мав найбільш виражену кислинку з терпким після смаком притаманні ягодам обліпихи. Результати органолептичного дослідження представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Органолептична оцінка модельних композицій сиру кисломолочного, бали							
Показники органолептичної оцінки	Коефіцієнт вагомості, од.	Контроль	Дослід				
			10%	15%	20%	25%	30%
Колір	0,25	9,7	9,6	9,7	9,9	9,6	9,6
Смак	0,25	9,8	9,8	9,8	9,9	9,9	9,2
Запах	0,15	9,5	9,6	9,6	9,7	9,8	9,5
Зовнішній вигляд	0,2	9,5	10	10	10	9,6	9
Консистенція	0,15	9,8	9,5	9,8	9,8	9,5	8,7
Загальна оцінка	1	9,7	9,7	9,8	9,9	9,7	9,2

Таким чином, за органолептичними показниками кращим був обраний дослід 3, приготований з добавкою 20% соку обліпихи. Умови та послідовність технологічного процесу виробництва нового продукту не відрізняється від технології виробництва за традиційною рецептурою.

Розрахований комплексний показник якості (табл. 4) та побудовано моделі якості, яку наведено на рис. 1.

Таблиця 4

Комплексний показник якості сиру кисломолочного з поліпшеними органолептичними властивостями та хімічним складом

Показник	Контроль	Дослід №3	Вагомість показника
Вітаміни, мг	922,0	1861,3	0,2
Макроелементи, мг	5600,0	6116,0	0,1
Мікроелементи, мкг	4,0	6,8	0,1
Білки, г	167,0	169,4	0,05
Жири, г	90,0	100,8	0,05
Вуглеводи, г	20,0	31,4	0,1
Харчові волокна, г	0,0	4,0	0,15
Органолептична оцінка якості, балів	9,5	9,9	0,25
Разом			1

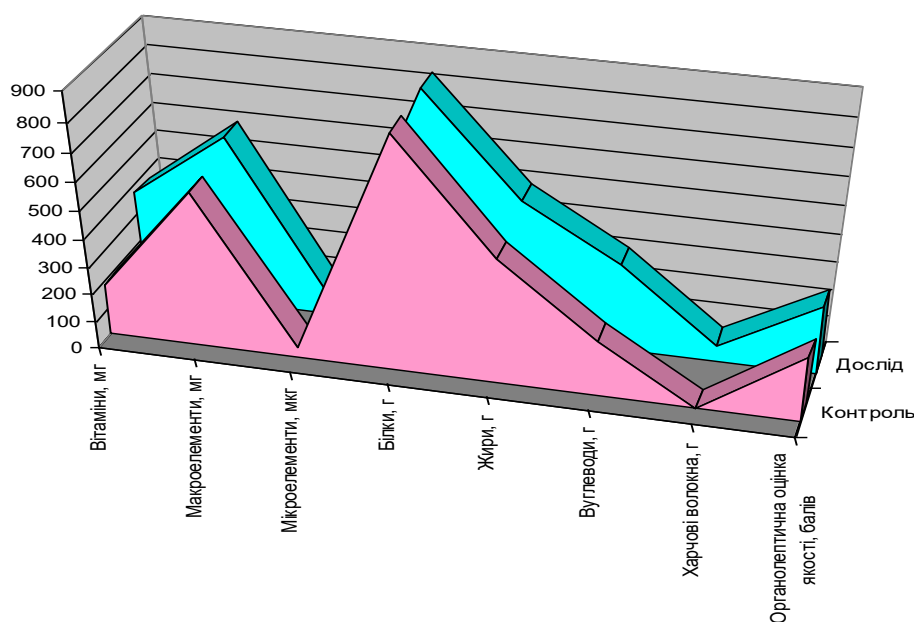

Рис.2. Модель якості сиру кисломолочного з поліпшеними органолептичними властивостями та хімічним складом

Результати проведених досліджень свідчать про можливість заміни 20% традиційно використовуваного у технології борошняних кондитерських виробів пшеничного борошна на борошно амаранту із забезпеченням якості виробів за всіма нормативними показниками відповідно до «ДСТУ 4505:2005 Кекси. Загальні технічні умови». Використання борошна амаранту у виробництві кексів є доцільним з огляду збагачення продукту біологічно цінними білковими компонентами, вітамінно- мінеральним комплексом та сполуками антиоксидантами, що містяться в даній сировині. Створення нового виду кексу сприятиме розширенню асортименту борошняних кондитерських виробів функціонального призначення.

Список використаної літератури:

1. Пересічний М. І. Мінеральний склад чизкейків з використанням рослинної сировини / М. І. Пересічний, С. М. Пересічна, Н. В. Розумна // Харчова наука і технологія: науково-виробничий журнал, 2014. – № 2 (27), 2014. – С. 6–9.
2. Химический состав пищевых продуктов. Кн. 2: Справочные таблицы содержания аминокислот, жирных кислот, витаминов, макро- и микроэлементов, органических кислот и углеводов / под ред. проф., д-ра техн. наук И. М. Скурихина и проф., д-ра мед. наук М. Н. Волгарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Агропромиздат, 1987. – 360 с.
3. Горбатова К. К. Биохимия молока и молочных продуктов : учеб. / К. К. Горбатова, П. И. Гунькова; под общ. ред. К. К. Горбатовой. – 4-е изд., перераб. и доп. – СПб. : ГИОРД, 2010. – 336 с.
4. Перковец М. В. Молочные продукты с инсулином и олигофруктозой № 11. – С. 12–14.–/ М. В. Перковец // Молочная промышленность. – М., 2011.
5. Пат. 36836 Україна, МПК А23С 21/00. Спосіб виробництва біфідовмісного кисломолочного сиру з функціональними властивостями / Дідух Н. А.; заявник та патентовласник Одеська національна академія харчових технологій № 200806680 заявл. 15.05.2008; опубл. 10.11.2008.

Зонтова Катерина Анатоліївна
студентка II курсу
спеціальність «Середня освіта (трудове навчання)»
Науковий керівник:
доцент
Олексюк-Казо Лариса Маркіянівна

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОСНОВ НАРОДНОЇ ЛЯЛЬКИ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В сучасних умовах саме позашкільна освіта створює додаткові можливості для духовного, інтелектуального, фізичного розвитку дітей та підлітків. Позашкільна освіта відіграє важливу роль у здобутті знань, умінь і навичок та задоволенні творчою реалізацією.

В педагогічній науці за останні роки значно зросла увага до досліджень проблем позашкільної освіти. Найбільший внесок в розробку теоретичної бази позашкільної та позакласної роботи зробили науковці Балясна Л.К., Вінниченко І.В., Вовк Л.П., Киричук О.В., Коваль М.Б., Ничкало Н.Г., Столяров Ю.С., Якубовський В.Л. та інші. Дослідженнями з питань теорії позашкільної освіти займалися науковці Олексюк А.Л., Биковська О.В., Гончаренко С.У., Демкатний К.Г., Ярмаченко М.Д.

Одним із суттєвих факторів підвищення ефективності занять в закладах позашкільної освіти є пошук оптимальних умов організації процесу залучення до народної творчості, різних видів декоративно-прикладного мистецтва. Через образність різноманітних видів мистецтва формується світоглядне уявлення дитини.

Навчання в гуртку «Народна лялька» націлене на формування культури творчої особистості, патріотичне виховання та залучення учнів до української народної спадщини.

Актуальність навчання основам народної ляльки в процесі гурткової роботи полягає в формуванні в дітей духовного світу, національному вихованні та розвитку практичної діяльності дитини. Змістовність педагогічного процесу має бути забезпечена методикою навчання, яка повинна бути в великій мірі наочною, що сприятиме розвитку художньо-образного мислення, уміння створювати іграшку, в котрій закладена народна символіка, національна духовність.

Метою дослідження стало теоретична розробка та обґрунтування змісту навчання основам народної ляльки в процесі гурткової роботи. Автором були проаналізовані

літературні джерела з теми дослідження, визначено теоретичні основи навчання технології виготовлення народної ляльки, розроблена методика навчання, експериментально перевірено її ефективність. Автор розробила програму гурткової роботи та методичний посібник.

Авторська навчальна програма – це спроектований керівником гуртка, творчого об'єднання на основі власної методичної компетентності навчально-виховний процес, спрямований на оновлення змісту та якості позашкільної освіти з урахуванням рівнів класифікації гуртків і Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в закладах позашкільної освіти системи МОН України.

Методика навчання основам виготовлення народної ляльки включає підготовку до занять з прогнозуванням різних варіантів проведення майбутніх занять, вибором методів навчання, засобів, педагогічних прийомів. Народна лялька дає можливість забезпечувати імпровізаційно-креативний підхід та самостійну творчість. Отже, варіативність та імпровізація створюють умови для виготовлення оригінальних виробів. Головний етап роботи - це художньо-творча діяльність, яка передбачає створення композиції моделі, пошук рішення образу.

Отже, чітко сформовані педагогом цілі навчання успішно сприймаються вихованцями та сприяють формуванню в них загальної мотивації до навчання. Творчий підхід до створення виробів, практичне виконання технологій виготовлення сприяє високій якості занять.

Список використаної літератури:

1. Білан М.С. Український стрій. /М.С.Білан, Г.Г.Стельмашук. – Львів, 2000.
2. Резніченко Г.В. Іграшка-мотанка як складова національної культури України./Дитячий садок №10, 2010.
3. Шевнюк О.Л. Створення художньої ляльки в практикумі з історичного костюма. Вип.4 – К.,Політехніка, 2008.

*Карпенко Олександра,
студентка Інженерно-педагогічного факультету
Науковий керівник:
кандидат економічних наук,
фон Будау О.Г.*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМТВА

Підприємство — самостійний суб'єкт господарювання, зареєстрований компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, для задоволення суспільних та особистих потреб [1].

Оцінку фінансово-економічного стану підприємства доцільно здійснювати у відповідності до Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, яке затверджене Наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01 2001 № 49/121 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України 8 лютого 2001 р. за № 121/5312.

Фінансовий стан підприємства характеризується розміщенням його коштів,джерел їх формування та фінансовою стійкістю[3].

Метою фінансового аналізу підприємства є оцінка фінансового стану підприємства на останню звітну дату з урахуванням динаміки його змін, які склалися за результатами господарської діяльності підприємства за два останні роки, визначення чинників, що вплинули на ці зміни, та прогнозування майбутнього фінансового стану підприємства.

Фінансовий аналіз підприємства складається з таких етапів:

- оцінка майнового стану підприємства та динаміка його зміни;
- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз ліквідності;
- аналіз ділової активності;
- аналіз платоспроможності (фінансової стійкості);
- аналіз рентабельності [2].

Оцінка майнового стану підприємства

Дає змогу визначити абсолютні й відносні зміни статей балансу за визначений період, відслідкувати тенденції їхньої зміни та визначити структуру фінансових ресурсів підприємства.

Аналіз ліквідності

Дає змогу визначити спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання.

Аналіз ділової активності

Дає змогу проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства

Аналіз рентабельності

Дає змогу визначити ефективність вкладення коштів у підприємство та раціональність їхнього використання.

Оцінка фінансового стану діяльності суб'єкта господарювання дозволяє своєчасно вирішувати питання поліпшення поточного руху фінансових ресурсів, їх формування та використання, а також планування економічної діяльності. На її основі базується фінансове забезпечення стратегії і тактики підприємства на аналізованій період.

В сучасних умовах проблеми оцінки фінансового стану підприємства все ще залишаються актуальними, і саме тому потребують систематизованого та наукового підходу до їх вивчення.

Для підтримки та розвитку фінансової стійкості підприємства необхідна постійна системна діагностика фінансового стану на основі фінансово-економічного аналізу його діяльності.

Список використаної літератури:

1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>
2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/51940>
3. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1206021851017/menedzhment/sutnist_meta_metodi_finansovogo_analiz_u_pidpriyemstva

*Карпенко Олександра,
студентка Інженерно-педагогічного факультету
Науковий керівник:
професор І.С.Голіяд*

ПОЄДНАННЯ ТЕХНІК У ДИЗАЙНІ: ВЕСНЯНА ІГРАШКА

Дизайн весняної іграшки поєднує різноманітні техніки, якіна перших погляд, зовсім не поєднуються між собою. Весняна іграшка – це творчий проект, що показує, якою різною може бути весна: і яскравою, і ніжною, і по своєму блискучою.

Для виготовлення виробу потрібні пінопласт – основа кульки, акрилова фарба, клей, бісер, полімерна глина, паперові квіти, цукрові ягідки, стрічки, нитки, намистинки, стрази. Пінопластова кулька прикрашена фіалкою - виготовлену технікою бісероплетіння.

Бісероплетіння належить до числа найбільш захоплюючих народних мистецтв, яке має багатовікову історію існування і використовувалося майстрами у Стародавньому Єгипті, в Південній та Північній Африці, Індії. З бісеру плетуть всілякі прикраси, аксесуари, ним прикрашають одяг і вишивають картини. У нашому проекті ним прикрашена весняна кулька. За допомогою прикрас з бісеру люди висловлювали свою думку. Особливою популярністю подібні погляди користувалися у корінних американців [1].

Весняна іграшка має багато прикрас: листя, квіти, комахи виготовлені з полімерної глини. Полімерна глина — це пластична маса, за зовнішнім виглядом і на дотик нагадує пластилін, володіє характерним трав'яним запахом. Полімерна глина була винайдена на схилі 1930-х завдяки Кейт Круз з Німеччини, яка шукала матеріал, щоб ідеально підходив для виготовлення лялькових голів. Через загрозу війни, пластмаса стала занадто міцною і дорогою, тому Круз вирішила шукати щось інакше. Вона мала гарне обладнання для своєї роботи і невдовзі винайшла першу форму полімерної глини. Рештки матеріалу вона віддала своїй доньці Фіфі. Вона просто закохалась у цей матеріал і згодом стала використовувати його для художніх аплікацій, мозаїки. Фіфі також зрозуміла, що полімерну глину можна застосовувати для виготовлення чи ремонту підборів для черевиків, а в часи війни за таку послугу можна було дістати їжу та необхідні ресурси. Значно пізніше, вже 1954 року Фіфі випустила першу полімерну глину під назвою FIMOIK (сполучення її імені Fifi та слова “mosaic” – мозаїка) [2].

До кінця 1980-х полімерна глина здобула велику популярність. Тепер вже не лише діти, а все більше і більше майстрів почали використовувати цей матеріал. Його застосуванню не було меж! Майстри, які займались склом, керамікою, металом, папером згодом занурилися в роботу з полімерною глиною.

В дев'яності роках матеріал поширився на прикраси й біжутерію. Особливо це було популярно серед молоді: яскраві сережки, підвіски тощо. Такі речі виявились довговічними, тому згодом стало зрозуміло, що матеріал можна поширити на сферу виготовлення будь-яких прикрас.

Нинішні відомі дизайнери, що працюють з полімерною глиною, такі, як Донна Като чи Кетлін Дастін, довели, що з цього матеріалу можна витворити, дійсно, шедеври. Вони надихають людей різного віку поринути в творчість [2].

Для виготовлення наших елементів прикрас полімерна глина дуже зручна і легко випікається у звичайній електропечі.

З виготовлених прикрас створюємо композицію, враховуючи вагу кожного елемента, щоб кульку не перекошило на бік. Виріб не затратний, так як для його виготовлення можна використовувати будь-які елементи, що є вдома.

Пробуйте, фантазуйте, експериментуйте! Якщо застосовувати творчий підхід, найрізноманітніші техніки поєднуються і приносять задоволення оточуючим.

Список використаної літератури:

1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://www.tk-furniture.com.ua/istoriya-biseropletinnya/>

2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0#История_в_инайдення._Виробники

*Коваленко Іван Володимирович,
студент II курсу, групи 21СОТм
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Зікій Григорій Савелійович*

ЕЛЕКТРИЧНІ АВТОМОБІЛІ

Історія електромобілів бере початок з 1832 року, коли шотландський винахідник Роберт Андерсон створює першу електричну карету, яка живиться від акумулятора. У 1894р. створений чотириколісний електричний візок під назвою Електробат, що рухався зі швидкістю 24 км/год. Перші електричні таксі з'являються на вулицях Нью-Йорка в 1897р. Перший рекорд, з подолання великої дистанції, встановлюється у 1900р. електричним автомобілем, який зміг проїхати 289,6 кілометрів на одному заряді. У 1902р. створений електричний гоночний автомобіль Torpedo з максимальною швидкістю 193 км/год. Банківська паніка та рецесія 1907 року змушує закрити багато підприємств. Компанія "ElectricVehicleCompany" стає банкрутом. З 1920 року ринок електричних автомобілів у занепаді з причин обмеженої зручності, дальності пробігу та потужності. Дешевші та більш зручні бензинові авто стають всесвітнім вибором.

У 70 роки 20 століття ціна бензину вражає рекордно високими показниками і інтерес до електромобілів відновлюється. Міністерство енергетики США намагається спробувати зробити економічно ефективний електромобіль. Перший сучасний гібридний автомобіль виготовляється в GE GlobalResearchLab в 1982 році. У 1996 GeneralMotors випускає перший масовий електромобіль - EV1, який має запас ходу 128 кілометрів. 1997 рік - Toyota випускає Prius - перший у світі серійний гібридний автомобіль. Протягом перших 12 місяців було продано лише 300 одиниць. Виробники починають випускати електромобілі невеликими партіями - наприклад Honda EV Plus, NissanAltra EV та Chevrolet S-10 EV. Виробники все ще скептично ставляться до майбутнього електромобілів і не хочуть витратити на них багато ресурсів.

2010 рік Nissan випускає Leaf, а Mitsubishi i-MiEV. У 2011 році Mitsubishi i-MiEV стане першим електромобілем, який досягне 10 000 продажів, а в 2014 році - 100 000 продажів. У 2012 році Tesla починає будувати північноамериканську мережу Supercharger, яку власники Tesla можуть використовувати безкоштовно. Глобальні продажі електромобілів долають відмітку у 500 000 одиниць у 2015 році.

Наразі TeslaModel S — один з найпопулярніших електромобілів, з найкращими технічними показниками в своєму класі. Силова установка — електричний двигун змінного струму індукційного типу. Найпотужніша версія розвиває потужність в 416 сил і 440 Нм

обертового моменту. Акумуляторна батарея ємністю 85 кВт·год забезпечує дальність ходу на одній зарядці в 426 кілометрів. Розгін з 0 до 100 км/год — 4.7 секунди.

Екологічні автомобілі, будь-то «чисті» електромобілі або плагін-гібриди об'єднують наявність електродвигуна, в якості основної рушійної сили. Робота сучасного електричного двигуна заснована на принципі електромагнітної індукції, в основі якого лежить вироблення електрорушійної сили в замкнутому контурі зі зміною магнітного потоку. У сучасних автомобілях з електричною тягою серійного виробництва використовують асинхронні, синхронні двигуни та двигун-колесо.

В електромобілях для забезпечення високого крутного моменту необхідно протікання великих струмів. Іскріння щіток під час руху поламельяколектора призводять до передчасного зносу цієї зони та втрати енергії. Тому в електромобілях зазвичай застосовують безколекторні двигуни змінного струму.

Тягова акумуляторна батарея забезпечує живлення електродвигуна. На електромобілі, в основному, використовуються літій-іонна акумуляторна батарея, яка складається з ряду з'єднаних послідовно модулів. На виході акумуляторної батареї знімається напруга постійного струму порядку 300В. Ємність батареї повинна відповідати потужності електродвигуна.

Електромобілі впевнено завойовують ринок транспортних засобів через:

- малу концентрацію шкідливих викидів в атмосферу;
- меншу ціну електричної енергії;
- нижчий рівень шуму, що створює двигун;
- простота трансмісії.

Проте масовому переходу на електротранспорт заважають ряд важливих недоліків:

- низька ємність акумуляторної батареї, тому невеликий пробіг авто без підзарядки;
- висока вартість акумуляторів, недовговічність;
- нерозвинена мережа зарядних станцій та великий час заряду акумуляторів;
- наявність в електричних колах високої, небезпечної для водія і пасажирів, напруги;
- нерозвинена мережа утилізація акумуляторів, що завдає шкоди навколишньому середовищу;
- недостатній ресурс роботисучасних електродвигунів;
- обігрів салону взимку потребує значної кількості енергії.

Список використаної літератури:

1. Алексеев Ю.Г. Люди и автомобили. – М.: Машиностроение, 1990. – 126с.
2. Електричні двигуни в автомобілях [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://avtosvit.biz/elektrychni-dvyhuny-v-avtomobilyah/>

*Кононенко Інна
студентка III курсу
спеціальності 015 Професійна освіта
Готельно –ресторанна справа
Науковий керівник :
Субіна Оксана Олександрівна*

МЕТОД СИНЕКТИКИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЯ ПРОДУКЦІЇ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА»

Синектика - метод активізації винахідницької діяльності, який допомагає поєднувати логічне та образне мислення, вільно переходити з одного розумового рівня на інший, усуває стереотипність мислення.

Метод дозволяє студентам вільно орієнтуватися в навколишньому середовищі, побачити зміни, що відбуваються в світі, визначити суперечності, що виникають і знайти способи їх вирішення, користуватися простими словесними алгоритмами. Ключовим моментом цього методу є використання аналогій, що існують в різних сферах і галузях для генерації нових ідей, їх розроблення та впровадження в інноваційні об'єкти й процеси. Зокрема, це може бути гра з метафорами, в якій застосовуються аналогії, схожі з поставленою проблемою. Як правило, серед основних цілей такої роботи відзначають перетворення знайомого в незнайоме. Іншими словами, відбувається усунення меж і бар'єрів, що робить метод пошуку ефективнішим. Технології застосування методу синектики дають можливість осмислення проблеми в новій формі і з незвичної точки зору.

Даний метод є дуже інноваційним та прогресивним. За його допомогою на практичних заняттях з дисципліни «Технології продукції ресторанного господарства» можна створювати нові страви, поєднувати різні смаки в смакові композиції, створювати щось надзвичайне і дійсно унікальне. Дуже ефективно можна застосовувати технології методу синектики на уроках виробничого навчання з технології продукції ресторанного господарства, а саме в інноваціях кулінарії.

Першовідкривачем методу синектики в кулінарії можна назвати Хестона Блюменталья, який створив молекулярну кухню.

Страви молекулярної кухні готуються не для того, щоб досита нагодувати людину, а довести всім, що приготування їжі може бути мистецтвом. Замість звичайної сковорідки та каstrулі, кулінари молекулярної кухні використовують центрифугу, сухий лід, азот, вакуумне приготування їжі. А замість приправ – спеціальні компоненти, такі як агар-агар, мальтодекстрин, ксантанову смолу, лактат кальцію тощо. Завдяки цьому можна отримати з будь якого продукту піну, морозиво чи гель.

У молекулярній кухні можна «поєднати непоєднуване»: наприклад, морозиво й оселедець, створити страву одночасно і гарячу, і холодну, коктейль «Мохіто» у вигляді ікри, борщ у вигляді спагеті та хліб у вигляді піни.

Різноманітні гелеподібні субстанції використовуються і для приготування незвичайних желе, і для гри з гарячим та холодним: «Гарячий та холодний чай Хестона Блюменталья зроблений таким чином, що спочатку гість п'є холодний чай, а десь з середини напою чай раптово стає гарячим. Зрозуміло, це не рідини — вони б перемішались згідно законів дифузії, - а два гелі різної щільності, які візуально та на смак не відрізняються від звичайного чорного чаю.

Особливо зачаровує подача страви із сухим льодом . Якщо полити сухий лід спеціальною ароматичною сумішшю, можна змінити смакові відчуття від самої їжі. Тобто людина бачить перед собою звичайне тістечко, але скуштувавши його відчуває смак, наприклад, риби або м'яса.

Це і є прогресивний метод синектики, який в Україні, на жаль, ще не дуже поширений. Проте його використання дає змогу генерувати абсолютно нові ідеї.

Список використаної літератури:

1. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб.: Херсон, 2011. – 608с. - Електронний ресурс. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/19340412/pedagogika/metod_sinektiki#320

2. Хестон Блюменталь и его кулинарная химия: Академія успішних наук. – Електронний ресурс. – Сайт: Кар'єра. Знання. Технології. - Режим доступу: <https://chefs-academy.com/blog/kheston-blyumental-ego-kulinarnaya-khimiya>

*Корчемна Марина,
здобувач кафедри теорії і методики
технологічної освіти, креслення
та комп'ютерної графіки
Інженерно-педагогічного факультету
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова*

ІНТЕГРАЦІЯ ПРАВОВИХ ЗНАТЬ У ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ТЕХНОЛОГІЙ

Головна ідея інтеграції знань у навчально-виховному процесі, на думку Л. М. Міщанінцевої, П. І. Йоєнко[2] полягає в тому, щоб об'єднати навчальний матеріал у певну цілісну систему, встановити взаємозалежності між навчальними дисциплінами, розкрити міжпредметні зв'язки. Міжпредметні зв'язки – це дивактична умова, яка сприяє підвищенню науковості та посиленості навчання, значному посиленню пізнавальної діяльності учнів, поліпшенню якості їхніх знань. Міжпредметні зв'язки являють собою відображення в змісті навчальних дисциплін тих діалектичних взаємозв'язків, які об'єктивно діють у природі.

Саме міжпредметні навчальні курси можуть сприяти трансформації їх змісту, правильному визначенню структури та обсягу предметів, допомагають будувати пізнавальну діяльність учнів на основі загальнонаукових ідей і методів.

Права людини, учня, вчителя, демократія, правова позиція керівництва, правова держава та ін. – це фундаментальні принципи, які сьогодні становлять основу демократичного суспільства і навчального-виховного процесу школи, зокрема. Чому потрібно дотримуватися норм і правил на уроках трудового навчання, які підзаконні акти необхідно знати вчителю й учням для організації навчального процесу в майстерні і позаурочний час, що сприяє формування в учнів цінностей і правової особистої позиції, навіщо закони потрібні взагалі. Всі ці питання не є другорядними у процесі підготовки майбутнього вчителя трудового навчання і технологій.

Ретроспективний аналіз шкільних навчальних програм і навчальних курсів з правознавства: «Основи держави і права України» (1991 р.), «Основи української держави і права» (1992 р.), «Основи правознавства» (1996-2001 р.р.), «Правознавство. Практичний курс» (2004 р.) дає підстави стверджувати, що практикоорієнтованого характеру зміст цих програм немає. Були і нетрадиційні підходи до структурування змісту програми «Основи правознавства» (2002 р.) І. Костюком [1], який поєднав у змісті «Основи теорії держави і права», «Основи публічного права» і «Основи приватного права». У 2001 році МОН України була рекомендована програма Тетяни Ремех[3] для учнів 8-го класу, яка мала назву «Практичне право» і відображала, на відміну від попередніх програм, переважно практичний характер. Головне завданням її було зацікавити учнів до навчання правознавством, навчити їх умінням діяти у певних життєвих ситуаціях відповідно до вимог законів, забезпечити оволодіння найпростішими поняттями і термінами, з якими учні стикаються в повсякденному житті, виробити у них навички правомірної поведінки, практичного застосування норм права, що стосуються неповнолітніх.

Проведений аналіз показує, що навчальні програми з Правознавства, здебільшого націлені на здобуття правових знань загального характеру і не мають взаємозв'язків зі шкільними предметами і практичного застосування у навчально-виховному процесі школи. Зокрема, такі предмети як Трудове навчання і Технології потребують інтеграції з Правознавством, так як у процесі навчання необхідні практикоорієнтовані правові знання учнів і правової компетентності вчителя.

Список використаної літератури:

1. Котюк І. Основи правознавства, 9 клас : програма для загальноосвіт. навч. закл. / І. Котюк // Історія в школах України. – 2002. – № 1. – С. 2–8.
2. Міщанінцева Л. М. Інтеграція математичних знань з предметами навчального плану / Л. М. Міщанінцева, П. І. Йоєнко // Таврійський вісник освіти. – Херсон, 2013. – № 4. (44). – С. 175-181.
3. Програма курсу за вибором «Практичне право» для 8(9)-го класу загальноосвітніх навчальних закладів // Історія в школах України. – 2001. – № 9. – С. 15–16.

Лазоренко Ярина Сергіївна
студентка III курсу, ЗІПО
спеціальності «Готельно-ресторанна справа»
Науковий керівник:
старший викладач кафедри
інформаційних систем і технологій
Слабошевська Тетяна Миколаївна

ЕЛЕКТРОННІ ВИДАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Разом зі зростанням інтересу до нових видів і форм навчальної діяльності, в українській педагогічній освіті спостерігається збільшення уваги до навчання на основі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). За їх допомогою: підвищується наполегливість, зосередженість, мотивація студентів до різного роду діяльності в середовищі ІКТ (інтерес до нового об'єкту діяльності, дослідницький мотив – бажання самостійно знайти відповідь на запитання; мотив успішного виконання пізнавальних завдань); розвивається «когнітивна гнучкість» – здатність знаходити найбільше число різних шляхів розв'язування навчальних і професійних завдань; розвивається здатність до стратегічного планування навчально-пізнавальної діяльності; формуються навички групової діяльності (спільний пошук рішення, подолання труднощів у спілкуванні тощо).

Впровадження та застосування ІКТ у підготовці вчителів технологій виокремлюють низку нових завдань, що стоять перед педагогічною освітою: формування активного творчого мислення особистості, готової до саморозвитку та самоосвіти; подолання вузькопрофесійних підходів у педагогічній освіті та подальшій діяльності; формування вмінь планувати складний багаторівневий процес втілення творчого задуму для кожного конкретного завдання; формування навичок роботи з великими обсягами інформації; отримання знань і вмінь, необхідних для роботи з інформаційними технологіями; опанування вмінь добирати відповідні засоби творчого вираження на основі ІКТ. [4]

Серед засобів ІКТ особливу увагу приділяють електронним виданням. Електронне видання – електронний документ (сукупність електронних документів), який пройшов редакційно-видавничу підготовку, призначений для поширення у незмінному вигляді. [2]

Елементами електронного видання є:

Текст. Основною частиною більшості електронних видань текстові фрагменти. Деякі видання взагалі цілком текстові. Якщо таке видання набране на комп'ютері в будь-якому текстовому редакторі, то його можна назвати електронним виданням. Різновидом такого видання є гіпертекстові документи – видання в спеціальному HTML-форматі.

Ілюстративний матеріал. В електронних виданнях варто використовувати таку кількість ілюстрацій, що потрібна для найкращого сприйняття і розуміння матеріалу, причому ця величина завжди більше, ніж у друкованих виданнях. Ілюстративний матеріал містить на кілька порядків більше інформації, ніж текст, що займає той же самий простір на сторінці, і набагато ефективніше впливає на сприймання людини.

Звуковий супровід. Невід'ємною частиною багатьох видань є звуковий супровід. Звуковий супровід може являти собою авторський текст або ремарки, шумові ефекти, що ілюструють події, що відбуваються, і роблять їхній опис більш реалістичним. Звук може синхронно супроводжувати включені у видання відеокадри або анімацію.

Анімація і відео. Часто в електронних виданнях використовується комп'ютерна мультиплікація або прості анімаційні файли. Вони дуже часто зустрічаються на різних Web-сторінках, причому в багатьох випадках використовуються як реклама. Однак така мультиплікація може з успіхом використовуватися для ілюстрації послідовності виконання технологічних операцій, роботи поліграфічних машин і комплексів, і навіть послідовності виконання операцій у комп'ютерних програмних пакетах. В усіх перерахованих випадках анімація відіграє допоміжну роль, сприяючи наочності опису відповідних процесів і кращому розумінню і запам'ятовуванню їхнього опису.[1]

Формати електронних видань:

- PDF (Portable Document Format), розроблений фірмою Adobe, який є удосконаленням відомого видавничого формату опису сторінок документів PostScript;
- HTML (HyperText Markup Language) – гіпертекстова мова розмітки сторінок за допомогою якої створена велика кількість електронних документів, у тому числі – абсолютна більшість видань, що циркулюють у середовищі Інтернет.

Види електронних видань:

- навчальні посібники (конспекти лекцій, методичні вказівки по виконанню практичних і лабораторних робіт, тексти рефератів і доповідей і ін.);
- наукові журнали (як правило, вибірка з декількох випусків журналів разом із програмними пакетами і супутніми рекламними матеріалами);
- дитячі видання у формі мультимедійних сценаріїв казкового, пригодницького, літературно-художнього і навчального типу;
- художня і науково-популярна література (звичайно в PDF-форматі або в архівірованій формі);
- енциклопедичні і довідкові видання, іноді багатотомні, у тому числі аналоги раніше виданих енциклопедій.[3]

Отже, використання електронних видань у процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій надає можливість професорсько-викладацькому складу модернізувати традиційну систему навчання, сприяючи активізації пізнавальної діяльності та мотивації студентів до навчання, інтенсифікації, індивідуалізації та диференціації процесу навчання. Застосування електронних видань як новий засіб навчання, що динамічно розвивається, завдяки використанню нових інформаційних технологій, змінює ставлення студентів до процесу вивчення навчальних дисциплін, надаючи можливість самостійного засвоєння знань у зручний для них час. Електронні засоби доцільно впроваджувати в процес професійної підготовки майбутніх учителів технологій, що доведено багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями і власним досвідом. Адже вони є засобом інформаційної підтримки в організації професійної підготовки майбутніх учителів технологій і дозволяють розвивати такі якості студентів: як самостійне засвоєння нових знань, сприйняття і засвоєння різних видів інформації, підвищуючи їх творчий та інтелектуальний потенціал.

Список використаної літератури:

1. https://vspu.edu.ua/science/dis/des_14_3.pdf.
2. http://ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_2/37-lysenko.pdf.
3. <http://science.univ.kiev.ua/documents/laws/elvydannya>.
4. <http://journ.univ.kiev.ua/evm/index.php/studentam/korysna-literatura/255-elektronni-vydannia-istoriia-vydy-standartyzatsiia>.

Лазоренко Ярина Сергіївна
студентка III курсу
спеціальності 015 Професійна освіта
Готельно –ресторанна справа
Науковий керівник :
Субіна Оксана Олександрівна

**«МЕТОД 6 КАПЕЛЮХІВ» ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ
«УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

З ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА»

На сьогоднішній час креативність – дуже популярне слово і вважається, що воно має однозначно позитивне значення. Термін *креативність* (від лат. *creatio* – *творення*) визначається як творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми. Креативного індивіда зазвичай відрізняє інтерес і підвищена чутливість до всього складного, незвичного, відкритість до нового досвіду, уміння вбачати проблеми в тому, що іншим здається тривіальним і зрозумілим, самостійність поглядів та оцінок, непідлеглість стереотипам, відкритість до різних ідей (у т. ч. і взаємовиключних), а також здатність дивуватись і захоплюватись.[6, с.83] Враховуючи важливість такої людської якості як креативність майже в усіх сферах діяльності, цей термін, звичайно ж, набув великого значення в готельно-ресторанному бізнесі.

Під час вивчення дисципліни «Організація готельного господарства» застосовуються різні підходи та технології креативного мислення. Однією із поширених технологій став «Метод 6 капелюхів» Едварда де Бонó. Ця технологія дозволяє подолати труднощі в різних ситуаціях за допомогою поділу процесу мислення на 6 різних режимів, кожен з яких формується відповідно до певного кольору капелюха. Подібне мислення дозволяє розвинути різноплановість, незаангажованість, вміння аналізувати проблему з різних сторін по черзі.

Отже, білий капелюх - детальна і необхідна інформація, тільки факти; жовтий капелюх - логічний позитив, символічне відображення оптимізму; чорний капелюх - критика; червоний капелюх - почуття та емоції; зелений капелюх - креативність; синій капелюх - управління процесом (організатор, модератор).

На нашу думку, метод шести капелюхів доцільно застосовувати при вирішенні різних ситуативних завдань, які виникають в процесі діяльності готельного господарства. Як приклад, можна навести застосування зазначеного методу креативних технологій при вивченні теми «Управління персоналом». Пропонується така виробнича ситуація: в готелі «Київ» покоївка Надія Степанівна, яка нещодавно влаштувалась на роботу, під час прибирання в номері (після виїзду гостей) знайшла дорогоцінні речі і не повідомила про це керівника підрозділу господарської служби. Питання, - як можна розцінити вчинок покоївки? Які наслідки він може мати для покоївки і для репутації готелю?

Підхід до вирішення даної ситуації рекомендується наступний: всі студенти, учасники обговорення, приміряють капелюхи, і по черзі діляться своїми міркуваннями, згідно концепції капелюхів, обов'язково дотримуючись чіткої послідовності. Необхідно, щоб кожен із студентів одягав капелюх різних кольорів, при цьому можна запропонувати такий варіант, коли колір капелюха суперечить персональним якостям людини. Наприклад, оптиміст вдягає чорний капелюх, і навпаки, мовчун приміряє зелений, червоний капелюх прикрасить голову врівноваженого учасника проекту. Таким чином, всі студенти зможуть взяти участь у вирішенні практичного завдання і при цьому набути навичок різнопланового неформального підходу до вирішення проблемних питань, а також зможуть розкрити свій творчий потенціал.

Підводячи підсумки можна сказати, що будь-яка креативна технологія – це застосування творчого підходу для конструктивного вирішення завдання, створення чогось

нового, що має додану вартість і вимірюваний результат. Тобто це не просто красива картинка, і не творчість заради творчості. Це не лише робота художника, дизайнера чи модельєра. Креативним може бути будь-хто, все залежить від бажання людини вийти за рамки буденності життя, – полісмен, який «розрулює» дорожній затор, танцюючи «місячну доріжку» Майкла Джексона із полосатим жезлом у руках, і в такий спосіб знімає стрес у водіїв; викладач, який, пояснюючи теорію відносності, проїжджає на скейті по класу, питаючи: «Хто зараз рухається?»; а також адміністратор на ресепшині, одягнений персонажем з мультфільму.

У Національній доктрині розвитку освіти проголошено, що метою державної освітньої політики є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України. При цьому серед пріоритетних напрямів такої політики визначається розвиток професійно-технічної освіти. Держава повинна забезпечувати «підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких й інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці» [3]. Важлива роль при цьому має відводитись реалізації навчально-виховного процесу творчими засобами, пошуку креативних шляхів до розвитку власного творчого потенціалу та креативності студентів.

Список використаної літератури:

1. Антонова О.Є., Креативність як провідний компонент у структурі особистості вчителя / О.Є. Антонова // Креативна педагогіка. Наук. метод. зб. / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2011. – Вип. 4. – С. 44-52.
2. Інтелект-проект Києво-Могилянської бізнес-школи «Open». – Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://open.kmbs.ua/ua/articles/13166/temp>
3. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена указом президента від 17.04.2002 р. № 347/2002. – Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
4. Покась Л., Сунгаєвська В. Креативна технологія навчання формує мислення майбутнього / Лілія Покась, Вікторія Сінгаєвська. – Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8253/3/Pokas.pdf>
5. *Психодіагностика. Теорія и практика* : учебник для бакалавров / М. К. Акімова [и др.] ; под ред. М. К. Акімовой. — 4-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2014. — 631 с. – Електронний ресурс. - Режим доступу: http://stud.com.ua/37613/psihologiya/kreativnist_diagnostika
6. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький [та ін.]; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». — К.: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. — 230 с. – С.83.

*Лисенко-Рак Людмила Миколаївна
студентка IV курсу,
спеціальності «Технологічна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Єгорова Олександра Іванівна*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Проблема правильної організації самостійної роботи учня набуває все більшої актуальності в міру широкого проникнення в систему освіти мережних технологій, які,

поряд з формуванням принципово нових можливостей щодо організації навчального процесу, певною мірою змінюють традиційний навчальний процес за рахунок формування відкритого навчального середовища [1]. В першу чергу це стосується організації навчальної дослідницької діяльності, яку має самостійно здійснювати учень в процесі виконання лабораторних робіт у просторі Інтернет-технологій. Наш науковий пошук спрямовано на застосування проектного підходу до планування та організації самостійних навчальних досліджень старшокласників із застосуванням мережних технологій як характерного прикладу використання Інтернет орієнтованих педагогічних технологій [3].

Відомо, що початок самостійної навчально-дослідницької діяльності, якою по суті є процес виконання шкільного навчального експерименту, починається після проходження стадії репродуктивної діяльності при виконанні найпростіших завдань в системі «учень – засіб ІКТ» [2]. Комплекс завдань формується з інформаційних фрагментів, виконання яких сприяє засвоєнню учнем основних умінь оперування екранним образом, тобто образом фізичної реальності, відображеної на екрані комп'ютера. На цьому підготовчому етапі розв'язання навчальних завдань відбувається з проектуванням діяльності на можливість застосування засобів ІКТ.

Наприклад, при дослідженні певного фізичного явища (процесу) необхідно звернути увагу на оволодіння учнями такими типами навчальних дій, як: способи часткова декомпозиції структури робочого поля дослідження, можливості часткової декомпозиції екранної події через управління екранним образом, визначення/завдання початкових/поточних умов стану досліджуваного процесу (явища), доступних способів перетворення математичних виразів (формул), можливостей використання контекстної підказки тощо. Перелік названих навчальних дій залежить від того набору сервісних послуг, який «закладено» у апаратно-програмний комплекс (АПК) віртуального навчального дослідження, тобто кожний елемент підготовчого етапу може бути розширений і адаптований до конкретного АПК. З іншого боку, педагогічне проектування навчальної діяльності учня в Інтернет- просторі базується на врахуванні таких характерних видів діяльності в системі «учень – засіб ІКТ» як: пошук потрібного фрагменту діяльності, розпізнавання та інтерпретація візуальної інформації, оцінювання результатів власної діяльності, визначення/планування подальшої діяльності на основі ретроспективного аналізу власної діяльності тощо. Розглядаючи учня як активного користувача засобами ІКТ, тобто як суб'єкта, який активно (свідомо, вмотивовано) використовує привнесену ззовні віртуальну реальність у власних цілях, ми маємо враховувати певну інформаційну невизначеність в процесі пошуку ним потрібного фрагменту навчальної діяльності.

Отже, початок самостійної компоненти навчальної діяльності учня має базуватися на теоретичних уявленнях щодо досліджуваного фрагменту фізичної реальності, який формується, зокрема, на певних візуальних еталонах. Сформовані заздалегідь візуальні еталони значно спрощують розпізнавання екранного образу та ототожнення його як потрібного для подальшої діяльності. Після знаходження учнем потрібного інформаційного фрагменту в мережному просторі закінчується фаза інформаційної невизначеності (множинності можливої для використання інформації). Навчальна діяльність учня в межах відбраного інформаційного фрагменту відбувається у фазі інформаційної визначеності, яка задана автором фрагменту (розробником АПК). Тут втрачаються для користувача ознаки діяльності, які можуть показати, у якому просторі він заходиться – мережному або локальному.

Відбір комп'ютерних програмних засобів, аналіз їх педагогічних можливостей з метою досягнення встановлених педагогічних цілей для кожної конкретної аудиторії, теми, розділу, форми проведення занять (незалежно від «простору» навчальної діяльності) мають бути пов'язані з загальною структурою навчально-виховного процесу, «модель» якого іманентно присутня на кожному етапі педагогічного проектування [4]. Визначення педагогічного завдання в плані організації самостійного навчального дослідження має виходити з розуміння взаємозв'язку системи навчальних досліджень із загальнонауковими

основами експериментальних досліджень, ролі та місця в дослідженні засобів ІКТ. Кінцевим етапом педагогічного проектування є визначений план діяльності, у якому наступність навчальних подій узгоджується з метою навчання, яка має бути досягнута в результаті застосування Інтернет орієнтованих педагогічних технологій в процесі виконання шкільного навчального експерименту. Отже, реалізація кінцевої мети навчальної діяльності в мережному інформаційному просторі розгортається як система цілей, яка утворює послідовність «мета – засіб – результат».

Характерним для педагогічного проектування є необхідність перевірки результативності проекту в реальному навчальному процесі. Необхідність постійного відстеження результатів реалізації педагогічного проекту викликана необхідністю пристосування проектних рішень до конкретної аудиторії, педагогічної ситуації, що складається в процесі розгортання навчальних подій. Все це може допомогти вчителю в оперативному коригуванні навчально-виховного процесу, побудованого на засадах Інтернет орієнтованих педагогічних технологій. Розбіжності між вихідними посиланнями, з яких виходить проєктант, обираючи множину засобів ІКТ і методику їх застосування, і практикою, що виникають у процесі перевірки, зумовлені неможливістю заздалегідь врахувати абсолютно всі особливості поведінки людини в системі «учень – засіб ІКТ-інформаційна мережа». Зважаючи на це, завданням педагогічного проектування є, в першу чергу, визначення такої стратегії та таких основних напрямів розвитку навчального процесу за активного використання засобу ІКТ, які є педагогічно доцільні та продуктивні в контексті системи цілей навчально-виховного процесу. Висновки. Метод педагогічного проектування набуває все більшого поширення в освітньому середовищі завдяки можливості використовувати в процесі проектування як власне засоби інформаційно-комунікаційних технологій, так і методи, які притаманні галузі названих технологій. Створення варіативних моделей педагогічних проектних рішень стосовно різних форм організації навчальної діяльності та різних системоутворюючих факторів навчального процесу вже сьогодні може бути реалізовано у полі мережних технологій. Такий підхід надає можливості відслідковувати реалізацію проектних рішень в режимі online, вносити необхідні корективи у навчальний процес, залучати до навчального процесу інформаційні ресурси Інтернет тощо.

Список використаної літератури:

1. Биков В.Ю., Жук Ю.О. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем / Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти //Зб. наук. пр.-Вип. 1(5),2003.- С.64-76.
2. Експеримент на екрані комп'ютера: Монографія. /Авт. кол.: Жук Ю.О., Величко С.П., Соколюк О.М., Соколова І.В., Соколов П.К. За редакцією: Жука Ю.О. - К.: Педагогічна думка, 2012. – 179 с.
3. Жук Ю.О., Соколюк О.М. Інтернет орієнтовані педагогічні технології: проблема інтерпретації поняття / Інформаційні технології і засоби навчання. [Електронний ресурс] – Київ, ІТЗН НАПН України. – 2012. – Том 4 (30). – Режим доступу: <http://www.journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/4>
4. Комп'ютерно орієнтовані засоби навчання з фізики в школі: Посібник. /Авт. кол.: Жук Ю.О., Соколюк О.М., Соколова І.В., Соколов П.К. За редакцією: Жука Ю.О. - К.: Педагогічна думка, 2011. – 152 с.

Лісова Ніна Василівна,
Осипчук Валерія Олександрівна
студентки III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Закусило Анатолій Іванович

ОБЧИСЛЕННЯ ДЕЯКИХ ЧИСЛОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ДИСКРЕТНИХ ВИПАДКОВИХ ВЕЛИЧИН ЗА ДОПОМОГОЮ ТАБЛИЧНОГО ПРОЦЕСОРА MS EXCEL

Для опису випадкової величини необхідно вказати множину всіх можливих її значень та відповідні ймовірності.

З цією метою вводять поняття *закону розподілу ймовірностей* [1, 3].

У табличній формі закон розподілу подається так:

$X = x_i$	1	2	3	...	k
$P(X=x_i) = p_i$	1	2	3	...	k

1. Однією з найчастіше застосовуваних на практиці характеристик є *математичне сподівання*.

Математичним сподіванням випадкової величини X , визначеної на дискретній множині значень, називається величина $M(X) = \sum_{i=1}^n x_i p_i$.

Математичне сподівання не дає інформації про ступінь розсіювання цієї випадкової величини.

2. Для вимірювання розмаху розсіювання вводиться числова характеристика, яку називають *дисперсією*: $D(X) = \sum_{i=1}^n x_i^2 p_i - M^2(X)$.

3. *Середнім квадратичним відхиленням* випадкової величини X називають корінь квадратний із дисперсії: $\sigma(X) = \sqrt{D(X)}$.

Приклад. Закон розподілу дискретної випадкової величини X задано таблицею:

x_i	5	3	0	2	7	11
p_i	,1	,1	,2	,3	,1	,2

Обчислити $M(X)$, $D(X)$, $\sigma(X)$.

Розв'язання.

Скориставшись табличним процесором *Excel* (його можливості досить повно описані в [2]), одержимо:

X _i	P _i	X _i ²	X _i ² * P _i
-3	0,1	9	0,9
-5	0,1	25	2,5
0	0,2	0	0
2	0,3	4	1,2
7	0,1	49	4,9
11	0,2	121	24,2
M(X) = 2,7			M(X²) = 33,7
D(X) = 26,41			sigma(X) = 5,139

Отже, $M(X)=2,7$; $D(X)=26,41$; $\sigma(X)=5,14$.

Перевагою використання цієї *Excel*-таблиці є те, що ми маємо можливість оперативно змінювати у програмі дані задачі, а саме:

- 1) значення випадкової величини X (клітинки A2–A7);
- 2) відповідні ймовірності (клітинки B2–B7).

При збільшенні кількості значень випадкової величини X стовпчики A та B цієї *Excel*-таблиці слід заповнювати відповідно до цієї кількості.

Отже, ця *Excel*-таблиця дає можливість швидко обчислювати такі числові характеристики дискретних випадкових величин: $M(X)$, $D(X)$, $\sigma(X)$.

Важливим є також те, що ця *Excel*-таблиця може слугувати основою для створення інших аналогічних обчислювальних таблиць.

Список використаної літератури:

1. Жлуктенко Ю. О. Теорія ймовірностей і математична статистика: навчально-методичний посібник / Жлуктенко Ю. О., Наконечний С. І., Савіна С. С. – К. : Вид-во КНЕУ, 2001. – Ч. 2.
2. Орвис В. EXCEL для ученых, инженеров и студентов / Орвис В. – К. : Юниор, 1999. – 528 с.
3. Закусило А. І. Математично-статистичні методи в педагогічних вимірюваннях: навчально-методичний посібник / Закусило А. І. – К. : НПУ, 2018. – Ч. 1. Елементи теорії ймовірностей.

Лисак К.Ю.
Інженерно-педагогічного факультет
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Титова Наталія Михайлівна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИШАХ

Дослідження процесу мотивації студентів до навчальної діяльності у вишах є надзвичайно актуальна і водночас цікава проблема. Останніми роками в психолого-педагогічній науці і практиці питанням мотивації до навчання приділяється особлива увага, оскільки це впливає на якість навчальної діяльності загалом. Серед найважливіших якостей особистості сучасного фахівця можна виділити ініціативу та відповідальність, спрямованість до новаторських рішень, потребу у постійному оновленні професійних знань. Загально визнаним є факт про те, що структура мотивів студента, сформована у час навчання, стає стержнем особистості майбутнього фахівця.

Важливість вирішення проблеми мотивації навчальної діяльності визначається тим, що мотивація майбутніх фахівців до навчання є істотною необхідною складовою навчального процесу для його ефективного забезпечення.

Відомо, що саме негативне або байдуже ставлення до навчання може бути причиною низької успішності або неуспішності студента. Діагностика та корекція як інструмент вирішення проблеми мотивації навчання є нагальним завданням психологів - фахівців у сфері вищої освіти. Проблема полягає в тому, щоб знайти такі методи педагогічного впливу, які не тільки найкращим чином мотивували б особистість, а й сприяли б максимальному її розвитку, професійному становленню та майбутній реалізації[1].

Мотив (від лат. *moveo* – рухаю) – спонукальна причина дій і вчинків людини [2]. Відомі дослідники – психологи, такі як С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонтьєв, Л.І.Божович,

С.П.Ільїна, В.І.Ковальова, розглядають мотив як усвідомлюване чи неусвідомлюване спонукання до діяльності [3, 4, 5].

Мотивація навчально-професійної діяльності студентів – система психологічних факторів, яка являє собою спонукальну систему для вирішення конкретних проблем та навчальних завдань майбутньої професійної діяльності за умов продовження розумової діяльності у не стимулюючих обставинах. Позитивна мотивація навчально-професійної діяльності сприяє розвитку особистості студента, визначає не тільки напрям, але і способи реалізації різних форм навчальної діяльності, розвиває емоційно-вольову сферу, яка виступає як значима детермінація факторів, що обумовлюють ефективність та специфіку навчальної діяльності в кожен інтервал часу. Мотивація навчально-професійної діяльності визначається рядом специфічних факторів: характером системи освіти; організацією педагогічного процесу у ВНЗ; особливостями студента (рід, вік, рівень інтелектуального розвитку і здібностей, рівень домагань, самооцінка, характер взаємодії з іншими студентами тощо); особистісними особливостями викладача і передусім системою його стосунків зі студентами та ставленням до педагогічної діяльності; специфікою навчального предмету [6].

Важливо зазначити, що мотивація навчально-професійної діяльності є полімотивованою, оскільки активність студента має різні джерела. Прийнято виділяти три види джерел активності: внутрішні, зовнішні, особистісні [3,5]. До внутрішніх джерел навчально-професійної мотивації відносяться пізнавальні і соціальні потреби, потреби майбутньої професії (прагнення до соціально схвалюваних дій і досягнень). Зовнішні джерела навчально-професійної мотивації визначаються умовами життєдіяльності студента, до яких відносяться вимоги, очікування і можливості. Вимоги пов'язані з необхідністю дотримання соціальних норм поведінки, спілкування і діяльності. Очікування характеризують відношення суспільства до навчання як до норми поведінки, яка приймається людиною і дозволяє долати труднощі, пов'язані із здійсненням навчально-професійної діяльності. Можливості – це об'єктивні умови, які необхідні для розгортання навчально-професійної діяльності (наявність ВНЗ, посібників, підручників, бібліотеки тощо). Серед названих джерел активності, що мотивують навчально- професійну діяльність, особливе місце займають особистісні джерела. До їх числа відносяться інтереси, потреби, установки, еталони і стереотипи та інші, які обумовлюють прагнення до самовдосконалення, самоствердження і самореалізації в навчально-професійній і інших видах діяльності. Взаємодія внутрішніх, зовнішніх і особистісних джерел мотивації впливає на характер навчально-професійної діяльності студента та її результати. Відсутність одного з джерел призводить до переструктурування системи навчально-професійних мотивів або їх деформації.

Висновки з даного дослідження. Все розглянуте вище свідчить про складність навчальної мотивації як психолого-педагогічного феномена, управління яким в навчальному процесі вимагає обліку її структурної організації, динамічності, вікової обумовленості. Вироблення у студентів бажання вчитися та отримувати нові знання є першочерговим завданням вищої освіти. З цією метою слід також впроваджувати новітні технології для стимулювання та вироблення позитивної мотивації навчання.

Список використаної літератури:

1. Бахтина И.А. Мотивация учебной деятельности студентов ССУЗ: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05. /Ирина Анатольевна Бахтина. - Казань, Ин-т среднего специального образования РАО, 1997. - 180 с.
2. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гуменюк О.Є. Психологія інноваційної освіти: теоретико- методологічний аспект: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2007 – 385 с.
4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер 2006. – 512 с.

5. Ковалев В.И. К проблемемотивов // Психологический журнал. – 1981. – Т.1. - №1. – С. 110 – 120.
6. Рубинштейн С.Л. Проблема способностей и вопросы психологической теории // Вопросы психологии. – 1960. – №3. – С. 34 – 52.
7. Якунин В.А. Педагогическая психология: Учеб. пособ./ 2-е изд. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А, 2000. – 349 с.

Михайльо Тетяна Геннадіївна
студентка I курсу
спеціальність «Середня освіта (трудове навчання)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Оружа Лариса Володимирівна

ГУРТОК ЯК ВИД НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛІ

Виховний потенціал мистецтва міститься у самій його суті і пояснюється тим, що емоційна сторона свідомості, естетичні ідеали особистості – первинні стосовно інтелекту у формуванні духовних інтересів, ставлення до світу взагалі.

З-поміж інших видів мистецтва образотворче є унікальним у вирішенні завдань як художнього так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління. Це зумовлено не тільки природою сприймання образотворчого мистецтва, а й тим, що вже в ранньому віці образотворча діяльність становить одну з найдоступніших і емоційно-захоплюючих форм творчості.

Художня діяльність дитини починається ще задовго до того моменту, коли вона вперше переступить поріг школи. Більшість наших дітей, відвідує дитячі садки, а пізніше художні школи, де настає досить широке знайомство з олівцем, папером, фарбами і пензлем[1].

Ми знаємо, що в дитячих художніх школах діти часто малюють, вирізують з паперу, наклеюють, займаються з різними природними матеріалами. Все це сприяє розвитку творчих здібностей дитини. Дитина часто починає малювати ще до відвідання школи. Як тільки може втримати олівець, починає ним креслити впевнені лінії по папері, хоч у той час ще не надає малюнкам будь-якого змісту. Оце це ще не творчість, а немов підготовка руки, ока, мислення до творчості, яка настає в школі.

Хочеться відмітити важливу роль гуртків образотворчого мистецтва у колекційному вихованні дітей з особливими потребами. Так, наприклад, у вихованні дітей з церебральним паралічем провідну роль займають заняття в гуртках образотворчого мистецтва.

У зв'язку із цим образотворча діяльність виступає, як діяльність у процесі формування, за допомогою якої активізуються рухові навички, сприйняття, мова, гра й ряд інших немаловажних аспектів психіки дитини-дошкільника. Діти із церебральними паралічами, так само, як й їх нормально, що розвиваються ровесники, виявляють цікавість до образотворчої діяльності й при правильній організації занять вона стає улюбленим видом діяльності.

Образотворча діяльність відкриває перед дітьми з обмеженими можливостями пересування дуже багато цікавого, гарного, цікавого. Ця діяльність найбільш доступна для них. Різні види зображальності показують різноманіття засобів для реалізації задуманого зображення. Дитина одержує можливість виразити в малюнку щось важливе для нього. У процесі занять формуються особистісні якості дитини - посидючість, цілеспрямованість особистості, бажання якнайкраще виконати свою роботу[2].

Мотиви, що спонукають педагогів до інноваційної освітньої діяльності, можуть бути різноплановими: суб'єктивними - незадоволення існуючою практикою навчання і

виховання, стандартними, одноманітними методиками, творча інтуїція, натхнення як наслідок постійного аналізу власної і чужої практики, роздумів і пошуків нового; об'єктивними - залучення педагогів до інноваційної освітньої діяльності через систему управління освітою (участь у наукових семінарах, стажування, методичні об'єднання, курси підвищення кваліфікації, науково-практичні конференції, дискусії, ділові ігри тощо

Цілком природно, що питання змісту і напрямку виховання молоді засобами образотворчого мистецтва набирає величезне значення.

В нашій країні проводяться виставки образотворчого мистецтва дітей, які привертають увагу тисяч відвідувачів, художників і всіх, хто і захоплюється дитячим мистецтвом.

Список використаної літератури:

1. Кабши І.Ю. Розвиток художніх здібностей молодшого шкільного віку. // Радянська школа. – 1981
2. Програма середньої загальноосвітньої школи 1-3 ступенів // Освіта, 1991. Концепція національної школи про позашкільні навчальні заклади.

*Міцішина Анна Сергіївна
студентка ІV курсу
інженерно-педагогічного факультету
спеціальності «Технологія
виробів легкої промисловості»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Лебедев Дмитро Вікторович*

ЗНАЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Основний процес який робить життя кожної людини повноцінним – це комунікація, але для педагога професійної освіти це не просто життєво необхідний процес, а і основна форма взаємодії з учнями. У сучасній освіті викладачі частіше у своєму спілкуванні з учнями використовують загальноприйняті шаблони, при яких процес комунікації між викладачами і учнями стає неповноцінним.

Комунікативні здібності впливають на повсякденне життя кожної людини. Їх відсутність може досить відчутно позначатися на всіх сферах діяльності. Комунікативні здібності відіграють важливу роль у житті будь-якої людини. Розвиток таких здібностей необхідно для побудови кар'єри, бізнесу і особистих відносин.

Комунікація - (від лат. *communicatio* — єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. *communico* — роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. *communis* — спільний) — це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

Комунікація являє собою процес взаємодій суспільних суб'єктів (соціальних груп, спільнот або особистостей), в ході якого відбувається обмін інформацією, досвідом, здібностями і результатами діяльності за допомогою загальної системи символів. Взаємодіючи один з одним, включаючись в процес спілкування, люди зазвичай переслідують конкретні цілі. До основних цілей комунікації зазвичай відносять:

- вдосконалення міжособистісних відносин у процесі обміну інформацією;
- створення інформаційних каналів для обміну інформацією між окремими працівниками та групами;

- регулювання і раціоналізацію інформаційних потоків в рамках організації та за її межами;
- формування умінь і навичок успішної соціокультурної діяльності;
- обмін емоціями.

У процедурі спілкування виділяють такі етапи:

- Потреба у спілкуванні (необхідно повідомити або дізнатися інформацію, вплинути на співрозмовника тощо) — спонукає людину вступити в контакт з іншими людьми.
- Орієнтування з метою спілкування, в ситуації спілкування.
- Орієнтування в особистості співрозмовника.
- Встановлення контакту
- Обмін думками, ідеями, фактами
- Сприйняття і оцінка відповідної реакції співрозмовника, контроль ефективності спілкування на основі встановлення зворотного зв'язку.
- Коригування наряду, стилю, методів спілкування і способів їх взаємодії.

Комунікаційний процес - це взаємодія сукупності елементів. Існують **чотири базові елемента** комунікаційного процесу:

- 1) **Відправник** - особа, що генерує ідею або збирає інформацію і передає її.
  - 2) **Повідомлення** - безпосередньо інформація.
  - 3) **Канал** - засіб передачі інформації (усна передача, наради, телефонні переговори, письмова передача, службові записки, звіти, електронна пошта, комп'ютерні мережі).
  - 4) **Одержувач** (адресат) - особа, якій призначена інформація і яка інтерпретує її.
- Існує ще п'ятий елемент комунікаційного процесу:

Зворотний зв'язок (реакція). Цей елемент часто залишається поза увагою, а одностороннє спілкування є, як правило, малоефективним, хоча загально визнано, що будь-яка система функціонує ефективно за умови існування налагодженого зворотного зв'язку.

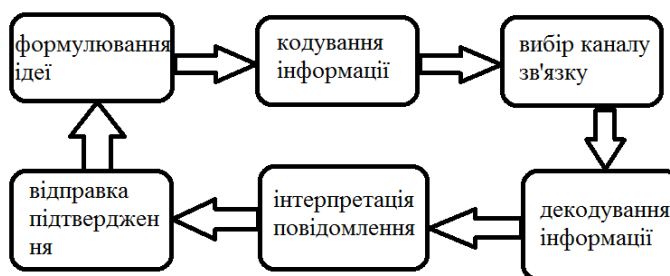

Рис. 1 – Модель процесу комунікацій

Зважаючи на основні цілі, етапи та елементи комунікативного процесу, ми можемо стверджувати, що для формування високопрофесійного, гуманного, творчого фахівця сучасного виробництва недостатньо лише оволодіння ним знаннями та вміннями певної спеціальності. Також варто зазначити, що до професійних здібностей, які визначають успішність педагогічного спілкування, належать: товариськість, емпатія та мовленнєві здібності.

Лише вирішивши всі ці завдання у комплексі, сучасний спеціаліст професійної освіти зможе вдосконалити свій рівень фахової підготовки.

Список використаної літератури:

1. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000.
2. Кулініч І. О. Психологія управління. – К., 2011. – 415 с.

Молдован Олександр Сергійович
студент I курсу
спеціальності «Технологічна освіта»
Науковий керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Оружа Лариса Володимирівна

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ

Позакласна діяльність охоплює всю освітньо-виховну роботу в позакласний час і спрямована на забезпечення потреб особистості у творчій самостійній діяльності за інтересами, стимулювання її творчого самовдосконалення та задоволення потреб дітей і молоді у професійному самовизначенні відповідно до їх здібностей.

До проблеми підростаючого покоління в системі позашкільної освіти зверталися в своїх працях та пошуках видатні вчені-педагоги (К.Ушинський, А.Макаренко, С.Русова, В.Сухомлинський, С.Шацький, П.Бланський та інші).

Сухомлинський був глибоко переконаний, що можливість для всебічного розвитку школярів у позакласні години дуже широкі, а здібності й нахили дітей - багатогранні. Треба тільки знати і уміти відкривати їхні таланти й розвивати їх.

"У кожного учня - підкреслив В.Сухомлинський, - є задатки якихось здібностей. Ці задатки як порох і щоб їх запалити, потрібна іскра".

Позакласна робота в значній мірі бере свій початок на уроці і в цьому випадку є логічним продовженням. Чим досконаліші методи викладання тим активні на уроці самі учні - їх думки, здібності, уявлення, тим реальніша потреба продовження пізнавальної діяльності в гуртках, клубах за інтересами, аматорських об'єднаннях, громадських організаціях, наукових товариствах [1].

Організація позаурочної діяльності у відповідності з виховною метою - це суспільно-корисна і пізнавальна спрямованість всіх видів діяльності. Всі позаурочні справи, заняття учнів повинні бути корисним і потрібним для себе, для дому, для школи, формувати свідомість і поведінку особистості.

Позашкільна освіта є однією складовою виховного процесу, продовжує формувати у підростаючого покоління інтерес до різноманітних професій, до історії народної творчості людей праці. Позакласний час займає значне місце в житті учня. Тому необхідно допомогти правильно організувати його, щоб він був розумно використаний для відпочинку заняття улюбленою справою [2].

Гурткова робота розвиває естетичні та художні смаки учнів, поглиблює їх знання, розвиває їх творчі здібності, виховує почуття краси. Цінність гурткової роботи полягає в тому, що вона, в деякій мірі, вирішує проблему організації вільного часу школярів, задовольняє їх різноманітні інтереси, активізує пізнавальну діяльність школярів, тощо.

Головною метою позакласної гурткової роботи є: створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка до майбутнього життя в умовах переходу до ринкової економіки, задоволення їх освітніх потреб [3].

Демократичні перетворення в суспільстві зруйнували традиційні засади шкільного виховання, зумовили переосмислення змісту виховної роботи. Сучасна школа створює сприятливі умови для самореалізації і розвитку кожної дитини, врахування індивідуальних запитів й інтересів, стимулювання внутрішньої потреби дитини у формуванні її духовного світу [4].

Соціальний досвід, досвід ставлення особистості до світу, природи, людей, до самої себе нагромаджується в діяльності. Для забезпечення ефективності морального ставлення особистості потрібно забезпечити діяльність, яка є базою для розгортання гуманних стосунків, що спонукатиме до гуманістичних вчинків. Лише у спільній діяльності виникає потреба у налагодженні морально цінних, гуманних за змістом взаємин.

Список використаної літератури:

1. Гаврилюк В.Ю. Художньо-естетичне виховання методами позашкільної освіти : Методичний посібник / В.Ю. Гаврилюк, Т.А. Слободянюк, А.А. Розумнюк; КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти». – Біла Церква, 2016.- С.38-41.
2. Гаврилюк В.Ю. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія як педагогічна умова формування творчої активності вихованців позашкільних навчальних закладів [Електронний ресурс] / В.Ю. Гаврилюк // Народна освіта. – 2008. – Вип. 1 (4). – Режим доступу : http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/4/statti/3gavrulyk/3gavrulyk.htm.
3. Сущенко Т.І. Основи позашкільної педагогіки : Посібник для класних керівників, педагогів позашкільних закладів / Т.І. Сущенко. – Мінськ : Бел. навука, 2000. – 221 с.
4. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості : навчальний посібник / В.В. Рибалка. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.

*Мороз Юлія Іванівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Жеплінська Марія Михайлівна*

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ТИПІВ ОВОЧЕРІЗАЛЬНИХ МАШИН ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ

Розвиток підприємств громадського харчування безпосередньо пов'язано з рівнем розвитку харчової промисловості, досягненнями в галузі створення нових технологій та обладнання.

Однак, підприємствам громадського харчування властиві специфічні особливості, як в технології, так і в обладнанні. Зокрема, обладнання повинно бути малогабаритним, зручним в обслуговуванні і ефективним.

У результаті інноваційних процесів, що відбуваються в останні роки у сфері громадського харчування, технологічне оснащення деяких підприємств громадського харчування досягло сучасного рівня.

До всіх апаратів і машин висувують такі вимоги: апарат (машина) повинен бути високо ефективним (високопродуктивним), надійним, малоннергоємними і металомістких, задовольняти вимогам безпеки роботи і бути зручним в обслуговуванні.

Неодмінними умовами тривалої та безперебійної роботи устаткування є його механічна надійність і конструктивну досконалість. Механічну надійність характеризують: міцність, жорсткість, стійкість, довговічність, герметичність. Міцність тісно пов'язана з довговічністю і безпекою конструкції. Конструктивне досконалість апаратури характеризують простота, металоємність, технологічність конструкції, високий коефіцієнт корисної дії. Експлуатаційні гідності визначаються зручністю обслуговування, простотою і низькими витратами на експлуатацію [1].

*Мороз Юлія Іванівна,
студентка III курсу
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, професор
Зубар Надія Миколаївна*

ВИКОРИСТАННЯ НАСІННЯ ЛЬОНУ У ТЕХНОЛОГІЇ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ

Відомо, що харчування є одним із найважливіших факторів, що формує високий рівень здоров'я і імунний статус організму. Деформація раціонів харчування призводить до низького споживання біологічно активних компонентів продуктів. Вирішенням цієї проблеми є створення продукції функціонального призначення, які є частиною звичайного раціону та окрім поживних властивостей володіють здатністю позитивно впливати на ті чи інші функції організму, завдяки чому при їх регулярному вживанні знижується ризик виникнення хронічних захворювань.

Зростаючий інтерес до цієї проблеми в Європі і США привів до появи зовсім нових "функціональних" продуктів, світовий ринок яких щорічно збільшується на 15-20%. Щоденне споживання хліба дозволяє вважати його одним із важливих продуктів харчування, харчова цінність якого має першорядне значення. Тому створення функціонального продукту на основі хлібобулочних виробів є актуальним.

Борошняні вироби мають низьку харчову та біологічну цінність, оскільки не досить збалансовані за своїм хімічним складом: вони відрізняються високим вмістом вуглеводів та ліпідів, але з низьким вмістом білків, мінеральних речовин, вітамінів. Однак хлібобулочні та кондитерські вироби – це перспективна група продуктів повсякденного харчування для людей різного віку, як дорослих, так і дітей.

Перспективним напрямком створення прогресивної технології даної продукції є впровадження різноманітних збагачувачів, насамперед рослинного походження. Насіння льону є одним з цінніших джерел різноманітних біологічно активних речовин. Воно містить 18-20% білків, 29-43 % ліпідів, 20-22 % вуглеводів, 3,5-5,0% золи. Білки насіння льону мають добре співвідношення амінокислот, оскільки вони є джерелом сірковмістних амінокислот метіонину і цистеїну. Порівняння показників якості білків насіння льону і сої показує, що білки насіння льону мають високу біологічну цінність – амінокислотний скор білків насіння льону 56,5 - 82 (сої - 47,0), перетравність білків насіння льону 72,9 - 91,6 (сої - 90,5), коефіцієнт ефективності білків насіння льону 0,79 - 1,76 (сої - 2,32) .

Особливої уваги заслуговує насіння льону як джерело клітковини та есенціальних жирних кислот, серед яких переважає ліноленова (ω -3) кислота. Через високий вміст у складі насіння льону геміцелюлози та целюлози, продукти його переробки здатні зв'язувати та виводити з організму важкі метали і токсини. Насіння льону містять вітаміни, макро- та мікроелементи, потужні антиоксиданти – лігнани. Лігнани насіння льону проявляють різноманітні фізіологічні ефекти – протиканцерогенні, антивірусні, антиоксидантні, вони запобігають розвитку онкологічних захворювань, поліпшують функцію нирок, є регуляторами обміну холестерину та естрогенів.

Серед біологічно активних речовин насіння льону значну роль у підтримці здоров'я відіграють фітинові та фенольні кислоти. Фітинові кислоти, завдяки впливу на ферментативний гідроліз крохмалю, регулюють вміст глюкози в крові, разом з фенольними кислотами і таким чином регулюють обмін холестерину. Вони також знижують ризик захворювання на рак молочної залози і кишечнику.

Насіння льону відрізняються від інших тим, що мають специфічні полісахариди, які переходять в розчин і впливають на такі технологічні властивості напівфабрикатів, як в'язкість, водоутримуюча здатність, емульгуюча і піноутворююча властивості.

Цінний склад насіння льону та позитивний вплив на організм людини зумовили активне його споживання в багатьох країнах світу та застосування у виготовленні харчових продуктів як збагачувальної добавки.

У виробництві харчових продуктів для збагачення фізіологічно-функціональними інгредієнтами льону найчастіше використовують його насіння і дуже мало вторинні продукти переробки льону. В Україні відомим продуктом переробки насіння льону є льняна олія та льняний шрот.

Нами проведені дослідження впливу насіння льону на технологічний процес дріжджового тіста. Насіння вносили у вигляді подрібненого насіння (борошна) у кількостях 5, 10, 15, 20% від маси пшеничного борошна. Добавку вводили на стадії замісу тіста на стадії формування. Контрольним зразком було дріжджове тісто (напівфабрикат) без домішки.

В результаті проведених досліджень встановлено, що при дозуванні, що перевищує 15% від загальної маси борошна, погіршуються фізичні властивості тіста за рахунок технологічної несумісності білків різної сировини. Присутність в тісті насіння льону є перешкодою інтенсивному виділенню вологи при випіканні. Введення у дріжджове тісто при замішуванні насіння льону дозволяє збільшити масу готового виробу в середньому на 2%. Однак щільність вища, а пористість та формостійкість напівфабрикатів із насінням льону нижча, ніж у контрольних зразках. При внесенні добавки у момент формування ці показники зменшуються не набагато.

Таким чином, враховуючи приведені літературні дані щодо підвищення біологічної цінності даних виробів з використанням насіння льону та аналізуючи отримані дані, можна відзначити, що перспективним джерелом покриття дефіциту біологічної цінності хліба може стати використання добавки насіння льону.

Список використаної літератури:

1. Капрельянц Л. В. Функціональні продукти / Л. В.Капрельянц, К. Г. Іоргачова. – Одеса: Друк, 2003.– 312 с.
2. Використання шроту насіння льону для надання хлібу оздоровчих властивостей [Електронний ресурс] **Дробот В.І., Іжевська О.П.** Режим доступу: <http://hipzmag.com/tehnologii/hlebopechenie/vikoristannya-shrotu-nasinnya-lonu-dlya-nadannya-hlibu-ozdorovchih-vlastivostej/>

*Омельчук Вікторія Олександрівна
студентка I курсу
спеціальність «Середня освіта (трудове навчання)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Оружя Лариса Володимирівна*

ВИШИВКА ЯК ВИД ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Вишивка – це унікальний класичний, найпоширеніший вид народного декоративно-прикладного мистецтва. Це орнаментальне або сюжетне зображення на тканинах, шкірі, повсті, виконане різними ручними або машинними швами.

У вишивці найглибше відображене орнаментальне багатство народного мистецтва, вона дає численні зразки геніальних композицій, неперевершених за рівнем художнього трактування в інших видах народного мистецтва.

Український народ, як і багато народів світу, зберіг свою давню культуру у вишивках. Невідомі майстрині упродовж багатьох століть не просто копіювали навколишній світ, переробляли його, спрощували та фантазували, а за допомогою умовних

малюнків створювали самостійний стиль, прийоми вишивання, візерунки та кольорові сполучення.

За твердженням істориків вишивальне мистецтво виникло ще за новокам'яного віку. Свідченням цього є археологічні знахідки доби палеоліту, біля с. Мізина на Чернігівщині [2].

Національний колорит зараз в моді повсюдно. Українські дизайнери та відомі світові кутюр'є розробляють свої колекції з використання крою та етномотивів українських вишиванок. Дуже актуальними (на часі) є наукові праці та історично-етнографічні розвідки М.Селівачова, Ю.Мельничука, О.Косміної (тощо) щодо українського народного вбрання, орнаментики та символіки, де дуже ґрунтовно зроблено аналіз та опис складових комплексів українського традиційного костюму різних регіонів та семантики української вишивки. Ці знання є необхідними для тих людей, які при декоруванні одягу для себе та своєї родини не просто хочуть втілювати гарні орнаменти і підтримувати моду на все вишиване та бездумно дублювати «популярні» узори, а керуватися певними знаннями.

Адже наші пращури вірили у містичний захист вишивки, тому виконували її на краях одягу, щоб перегородити шлях негативним силам до тіла і душі людини.

Звичайно, що будь-які зміни, які відбувалися у житті українців відображалися і у вишивці – у використанні тканин, орнаментів, ниток, кольорів тощо. Проте українська основа залишалася незмінною, а ще й збагачувалася.

За словами Р.В. Захарчук-Чухай: «Вишивка – це орнаментальна скарбниця колективного генія. В ній втілено чудеса народної вигадки, фантазії – геометризований метод зображення краси землі, природи, сонця, людини» [1].

Протягом багатьох віків безпосередній конкретний зміст символів на вишивках втрачався, але традиції використання їх не зникли.

Глибокий і багатогранний знаковий світ української вишивки протягом багатьох років дає поштовх до наукових досліджень як науковцям так і фахівцям-практикам.

Список використаної літератури:

1. Захарчук-Чухай Р.В. Українська народна вишивка Західні області УРСР. Монографія / Р.В.Захарчук-Чухай. – К.: Наукова думка, 1988. – 192 с.
2. Мельничук Ю.О. Семантика українських вишитих рушників /Юрій Мельничук // Народне мистецтво. – 2004 . - №3-4. – С.
3. Клепиков О.І. Творчість: істина, краса, благо. Серія 2 / О.Клепиков. – К.: Світогляд, 1994. – 54 с.
4. Радкевич В.О., Пащенко Г.М. Технологія вишивки: Підручник / За ред.. Н.Г.Ничкало. - К.: Вища шк., 1997. – 303с

*Осипчук Валерія Олександрівна,
Лісова Ніна Василівна,
студентки III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Жеплінська Марія Михайлівна*

ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ПРОЦЕСУ ОЧИЩЕННЯ ЗЕРНА

Результати наукових досліджень і практичний досвід свідчать, що, завдяки оптимальному вибору й цілеспрямованості технологій у післязбиральний період можна

суттєво поліпшити не тільки вологість, чистоту і розмір зерна, а й його хлібопекарські та посівні якості.

Найважливіше значення має первинна обробка зерна, а саме: очищення, сортування, вентилявання й сушіння згідно з техніко-технологічними нормами та вимогами. Обов'язкова умова під час приймання свіжозібраного зерна - негайне очищення його від бур'янистих решток, особливо від дрібного сміття [1].

Очищення здійснюють на повітряно-решітних сепараторах, аспіраторях, трієрах, гравітаційних сортувальних столах за різними ознаками ділення зернової маси: довжини, ширини, товщини, парусності, маси основної культури та решток. Особливо важливе значення має набір сит для повітряно-решітного очищення, відбирання великих і дрібних решток, частинок бур'янів, битого, недорозвинутого, плюсклого, травмованого зерна, бо ці компоненти найбільше погіршують стійкість зерна під час зберігання та його якості.

На сьогодні дослідженнями встановлено можливість здійснення процесу очищення зерна безприводними решітними пристроями без використання очисників решіт. У розробленому принципово новому зерноочищувачі процес очищення від великих і дрібних решток здійснюють за гравітаційного (самоплив) руху зернової маси нерухомими рештками. Важливі переваги гравітаційного зерноочищувача, порівняно з традиційними, такі: очищення зерна від основних решток без витрат енергії; малі маса й габаритні розміри (втрое-вп'ятеро); не травмується зерно; можливість встановлення безпосередньо над сховищем і використання у процесі завантаження зерна в сховище.

Серед решти зерноочисних машин доцільно згадати сепаратори типу САД-10(102)-01, САД-10(102)-02, САД-1, призначені для якісної підготовки посівного матеріалу, а також для калібрування, сортування й очищення насіння сільськогосподарських культур. Сепарація зерна відбувається переважно за питомою масою з урахуванням його розмірів і стану поверхні. Такий комплексний підхід до кожної зернівки сепарованого потоку дає можливість з високою точністю виділити зерно, сформоване в середній частині колоса, качана, кошика. Це фактично сепарація насіння за біологічною цінністю.

За даними дослідників, найкращим і найефективнішим способом сепарування зернових мас є відокремлення смітних решток і сортування насіння на сепараторах вібраційної дії[2].

Сортування потрібне під час підготування насінневого та продовольчого зерна, оскільки є фізико-механічним заходом, який поліпшує якість готової продукції. Водночас вміст найбільш повноцінних посівних і продовольчих фракцій у зернових становить 65-80%. Формування цих фракцій забезпечує передусім середнє й велике зерно завдяки лінійним розмірам і питомій масі.

Певною мірою сортування відбувається вже в процесі очищення, особливо, коли зерноочищувальна машина укомплектована сортувальними ситами або зерно обробляють на спеціальних машинах, наприклад, гравітаційних столах. Проте дані наукових досліджень і практичних випробувань засвідчують, що повноцінне сортування буває лише тоді, коли його здійснюють на первинно очищеному матеріалі. Поєднання з процесом сортування не раціональне навіть для очищення, оскільки це суттєво знижує продуктивність зерноочисної машини й подовжує строки первинної обробки.

Таким чином, для післязбиральної обробки важливо правильно визначити технологію, вибрати машини, налагодити їх, встановити якість зерна. Останнім часом для цього пропонують низку машин і обладнання вітчизняного та закордонного виробництва, але не всі вони функціонально пристосовані до особливостей обробки окремих культур. Правильно здійснена післязбиральна обробка зернових мас підвищить їхню стійкість під час зберігання та поліпшить якість. Цей процес досить відповідальний, оскільки є завершальним етапом виробництва зерна, а для насінневого - ще й початком нового виробництва.

Список використаної літератури:

1. Технологічне обладнання зернопереробних та олійних виробництв / Дацишин О.В., Ткачук А.І., Гвоздев О.В. та ін./ За редакцією О.В. Дацишина. Навчальний посібник. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 488 с.
2. Остриков А.Н., Парфенопулов М.Г., Шевцов А.А. Практикум по курсу «Технологическое оборудование» / Воронеж, гос. технол. акад. – Воронеж, 1999. – 424с.

*Пилипчук Марина Юрійвна
студентка II курсу, 22ПОкт
спеціальності «Комп'ютерні технології»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
інформаційних систем і технологій
Шпильовий Юрій Вікторович*

МУЛЬТИМЕДІЙНІ МЕРЕЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ БЕЗДРОТОВИХ МЕРЕЖ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У наш час у світі спостерігається швидке поширення засобів мультимедіа. Мультимедіа значно збільшує кількість і підвищує якість інформації, здатної зберігатися в цифровій формі і передаватися в системі «людина-машина». Мультимедіа усе більше проникає в різні сфери життя людини. Якщо ще недавно вона сприймалася скоріше як деяка екзотика, необов'язковий, але, безсумнівно, комфортний для користувача елемент у світі комп'ютерних технологій, то тепер ситуація кардинально змінюється, зокрема в галузі освіти [1, с. 4].

Мультимедійні інформаційні технології в освіті являють собою комплекс апаратного і програмного забезпечення, за допомогою якого забезпечується передача інформації і створюється єдиний інформаційний навчальний простір. Мультимедіа-технології дозволяють зробити студента або учня не лише споглядальником готового учбового матеріалу, але і учасником його створення, перетворення, оперативного використання. Мультимедіа-технології невимірно розширюють можливості в організації і управлінні учбової діяльності і дозволяють практично реалізувати величезний потенціал перспективних методичних розробок, знайдених в рамках традиційного навчання, які, проте, залишалися незатребуваними або через певні об'єктивні причини не могли дати там належного ефекту [2, с. 26].

На початку 2000-х років розвинені країни світу активно реалізовували підготовку спеціалістів до використання Інтернет в освіті. Наприклад, у Франції почали активно створювати та використовувати Інтернет-бібліотеки, «chat-кімнати», сайти для самостійної та позакласної роботи учнів та студентів. У 2008 році було прийнято програму електронного навчання. Головне завдання національної системи освіти Франції – впровадження ІКТ в освітній процес від дитячих садків до навчання дорослих. В Америці та Японії, розпочинаючи з 2000 року, кожен шкільний клас, шкільна бібліотека мали доступ до мережі Інтернет. В Україні на той період даний процес відбувався повільно, головними проблемами були недостатня матеріально-технічна база та рівень володіння методикою застосування Інтернету в освіті вчителями. Наприклад, в Японії ІКТ застосовується на всіх етапах навчання. Вчителі при оформленні на роботу обов'язково складають іспит по використанню ІКТ у навчанні [3].

Розглянемо приклади он-лайн сервісів, що можуть використовуватись в освіті для забезпечення спільної роботи і обміну інформацією між всіма учасниками навчального процесу.

Документи он-лайн. Зокрема документи Google – це сервіси компанії Google, призначені для роботи з текстом, електронними таблицями, формами та презентаціями, що

дають можливості ефективно організувати спільну діяльність групи користувачів. Використання цих засобів дає можливість розміщувати документи в мережі Інтернет, одночасно редагувати файли і переглядати зміни в режимі он-лайн, а також публікувати їх в мережі Інтернет для спільного перегляду. При цьому виконуються принципи колективної роботи. Документи Google дають можливість організації співпраці через створення спільних документів, проведення опитування через електронні форми, спільне редагування документів, їх обговорення та публікацію.

Такі ж послуги надають сервіси служби SkyDrive, призначеної для зберігання та спільної роботи з документами, фотографіями та іншими типами файлів.

Блоги. Блог – це веб-сайт, основний вміст якого – записи, що регулярно додаються, зображення або мультимедіа. Для блогів характерні короткі записи.

За авторським складом блоги можуть бути особистими, груповими (корпоративними, клубними) або суспільними (відкритими). За змістом тематичними або загальними. Відмінності блогу від традиційного щоденника обумовлюються середовищем, тобто його «мережністю»: блоги зазвичай прилюдні або хоч би доступні певній кількості користувачів мережі. Блоги характеризуються публікацією відгуків відвідувачами, що робить блоги середовищем мережевого спілкування [4].

Послуги, доступні у блогах: розміщення матеріалів та посилань на веб-ресурси; он-лайн дискусії; створення публікацій; дошка оголошень; засоби мультимедіа на блозі – вбудовані відеоматеріали, презентації, гіперпосилання, аудіо лекції; блог – помічник вчителя-організатора; зворотній зв'язок; блог – інтерактивний сайт [5].

Системи вікі-енциклопедій. Вікі-енциклопедія – це сайт довідкового характеру, наповнення якого здійснюється спільними зусиллями великої кількості учасників. Сайт функціонує за спеціальною технологією, яка називається «вікі». Використання вікі-енциклопедії в навчальному процесі дає змогу:

- створити єдину платформу для надання енциклопедичних відомостей з певної галузі знань;
- активізувати використання та створення освітніх веб-ресурсів;
- організувати індивідуальну або групову роботу тих хто навчається;
- глибше вивчити потрібну галузь знань;
- скоротити час навчання і підвищити рівень підготовки тих хто навчається;
- підвищити ефективність навчання [2, с. 27].

Список використаної літератури:

1. Жалдак М. І. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник/ автори: М. І. Жалдак, М. І. Шут, Ю. О. Жук, Н. П. Дементівська, О. П. Пінчук, О. М. Соколюк, П. К. Соколов /. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 112 с.
2. Пучковська Т. В. Мережеві технології як засіб організації проектної роботи учнів на уроках інформатики в загальноосвітніх закладах: методичні рекомендації/ автор Т. В. Пучковська – К.: Педагогічна думка, 2015. – 34 с.
3. Дущенко О. С. Використання Інтернету в освіті: досвід зарубіжжя // Фізико-математична освіта : науковий журнал. – 2016. – Випуск 3(9). – С. 35-42.
4. Блог [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wiki.fizmat.tnpu.edu.ua/index.php/Блог>
5. Блог як інструмент взаємодії вчителя та учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maryanivkaschool.klasna.com/uk/article/blog-yak-instrument-vzaemodiyi-vchitelya-ta-uchniv.html>

*Пилипчук Марина Юрїївна,
студентка II курсу,
спеціальності «Професійна освіта. Комп'ютерні технології»
Науковий керівник:
професор
Голїяд Ірина Семенівна*

ВИКОРИСТАННЯ ADOBE PHOTOSHOP ДЛЯ РОБОТИ З ТЕКСТОВИМ НАПИСОМ

Більшість зображень, які ми бачимо в нашому житті кожного дня переглядаючи веб-сайти, телепередачі, газети чи журнали і навіть рекламні банери, підлягали детальному і скрупульозному редагуванню. Обробка відзнятого матеріалу, який потім випускається на загальний огляд, займає навіть більше часу, ніж сама зйомка. Підготовка публікації до видання – складний і тривалий процес. Він складається з довгого ланцюжка взаємозалежних етапів. Донедавна кожен етап виконував професіонал вузької спеціалізації: редактор, коректор, художник, дизайнер, складач, верстальник, друкар. Особливе, місце в цьому переліку займає дизайнер. Чому так? Напевно ера новітніх технологій спричиняє попит на гарну, ідеальну картинку. Тим більше, що можливості зробити таку картинку є практично у кожної пересічної людини, але для цього потрібно оволодіти деякими навиками. Тому, саме для цього використовують такі досконалі засоби переробки растрової графіки як програма Photoshop. Графічний редактор Photoshop має дуже багато можливостей. Працюючи з ним, можна знаходити нові шляхи вирішення поставлених цілей, застосовувати нові підходи і методи фото обробки. Фотошоп - це повноцінна програма обробки растрових зображень з величезним арсеналом інструментів, яких цілком достатньо для створення самих складних візуальних ефектів. Починати працювати в Photoshop слід з найпростішого тексту, адже саме він несе найбільше інформації і лише гарно оформлений текст може привернути нашу увагу. Саме такі характеристики, як розмір, тип, колір тексту головною мірою привертають нашу увагу. Наприклад, яскраві кольори (жовтий, червоний) використовують для інформації, яку слід акцентувати. Саме тому майже всі цінники в магазині роблять яскравими, щоб змусити людей купувати товари. Тож ми пропонуємо почати з вивчення текстового ефекту: напис льодом [3].

Такий ефект дуже просто зробити, для цього необхідно лише ознайомитися з такими фільтрами, як :

- Кристалізація - групує пікселі в суцільний колір багатокутної фігури.
- Фільтри «Шуму» додають або усувають шум або пікселі з випадково розповсюдженими колірними рівнями. Це допомагає змішувати виділення з оточуючими пікселями. Шумові фільтри можуть створювати незвичайні текстури або видаляти проблемні ділянки, наприклад, пил та подряпини.
- Фільтри «Розмиття» пом'якшують виділення або все зображення та зручні для ретушування. Вони пом'якшують переходи шляхом усереднення пікселів біля різких меж визначених ліній та заштрихованих ділянок на зображенні.
- Гаусове розмиття. Швидко розмиває виділення на регульовану кількість. За Гаусом має відношення до дзвоноподібної кривої, яка створюється, коли Photoshop застосовує до пікселів середньозважену величину. Фільтр «Розмиття за Гаусом» додає низькочастотну деталізацію та створює туманний ефект.
- Вітер розміщує крихітні горизонтальні лінії на зображенні, щоб створити ефект предмета, що швидко рухається. Методи включають «Вітер», «Буревій», для більш драматичних ефектів вітру; та «Коливання», що здійснює зсув ліній на зображенні [2].

Навчившись використовувати ці ефекти ми досягнемо бажаного. Напис може зробити затишним і привабливим або холодним та сухо діловим оформлення. Дотримуючись певних правил, можна домогтися необхідного емоційного забарвлення. Текст, шрифт, графіка, колір та зображення – це не лише засоби для взаємозв'язку даних, а

й потужні інструменти для моделювання вектора емоційного стану відвідувачів. Серед переваг цієї програми можна виділити наступні: висока якість обробки графічних зображень; зручність і простота в експлуатації; великі можливості, які дозволяють виконувати будь-які операції створення і обробки зображень; широкі можливості автоматизації обробки растрових зображень, які базуються на використанні сценаріїв; сучасний механізм роботи з кольоровими профілями, які допускають їх втілення в файли зображень з метою автоматичної корекції кольорових параметрів при виводі на друк для різних пристроїв; великий набір команд фільтрації, за допомогою яких можна створювати найрізноманітніші художні ефекти. Отже, програма Adobe Photoshop являється одною з найкращих та найфункціональніших програм порівняно з іншими графічними редакторами, доступна і зручна у використанні. Уміння писати шрифтом (льодом, вогнем та ін.) допоможе студентам у оформленні випускових підсумкових кваліфікаційних робіт [1].

Список використаної літератури:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://profoto.lviv.ua/ua/foto-obrobka/fotoshop-cs.php>
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://helpx.adobe.com/ua/photoshop/using/filter-effects-reference.html>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mylektsii.ru/7-7957.html>

*Пилипчук Марина Юріївна
Інженерно-педагогічний факультет
Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
фон Будау О.Г.*

БІХЕВІОРИСТИЧНИЙ НАПРЯМ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Всі люди, учасники економічних відносин, раціональні. Тобто всі їхні вчинки, рішення обумовлюються наявністю чи відсутністю вигоди (користі для них). Проте, у повсякденному житті ми не порівнюємо альтернативні варіанти прийняття рішень та не проводимо аналіз можливих вигід-втрат від кожної такої альтернативи. У більшості випадків при прийнятті рішень ми схильні керуватись поточним настроєм та емоціями. Очевидно, ірраціонального в нас більше, ніж раціонального [3].

Поведінковою називають область економіки, яка вивчає вплив соціальних, когнітивних та емоційних чинників на прийняття економічних рішень окремими особами та установами, а також наслідки цього впливу на ринкові складові (ціни, прибуток, розміщення ресурсів)[1].

Предмет поведінкової економіки та поведінкових фінансів - це вплив психологічних, соціальних, когнітивних, та емоційних факторів на економічні рішення людьми та інституціями та наслідки таких рішень для ринкових цін, прибутку, та розподілу ресурсів. Цей напрям економіки дуже тісно пов'язаний з психологією. Предмет вивчення поведінкової економіки включає те, як приймаються ринкові рішення, та механізми суспільного вибору[4].

З початку свого розвитку економічна наука була тісно пов'язана з психологією. Ще тоді деякі економісти, наприклад Адам Сміт, припускали, що поведінка людини і прийняття нею рішень може прямо залежати від психологічних факторів, таких як “чесність”, “справедливість”, “самовпевненість”. Він відмітив, що люди надзвичайно люблять

схвалення своїх вчинків оточуючими та прагнуть до суспільного визнання в цілому. Тобто похвала є фундаментальною людською потребою. Проте, у ситуації, коли оточуючі навколо, добре не розібравшись у ситуації, помилково почали вважати певну особу героєм, хоча весь обсяг роботи зробив інший, такий «герой» навряд відчуватиме справжню насолоду від такого визнання. І А.Сміт категорично заперечує існування відчуття самозадоволення у такому випадку. Згодом приходить момент, коли у людини формується потужна мотивація відповідати незаслуженій високій суспільній оцінці. На думку А.Сміта, така мотивація й підштовхує економіку до розвитку[3].

Зародження ідеї біхевіористичних фінансів спостерігається і в основній праці Дж. М. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» (1936 р.) На думку вченого, економіка визначається не лише раціональними діями її учасників, що вступають у взаємовигідні економічні відносини. Кейнс визнавав, що економічна діяльність має у більшій мірі раціональну мотивацію, але також й те, що значна частина цієї діяльності обумовлена певними ірраціональними підштовхуючими імпульсами. Навіть відстоюючи свої економічні інтереси, люди не завжди раціональні. Кейнс вважав, що саме ці ірраціональні імпульси і є головною причиною економічних коливань та вимушеного безробіття. Ідеї та висновки теорії базуються на результатах проведених вченими експериментів. Так, відповідно до даної теорії:

1) люди схильні по-різному реагувати в ситуаціях, залежно від того, втрачають вони чи виграють;

2) маючи навіть кращі математичні здібності, люди помилково оцінюють імовірності настання подій, приймаючи до уваги загальноприйняті стереотипи та власні відчуття.

Відповідно до першого висновку, люди по-різному оцінюють свої втрати та виграші. Людина завжди надає більшої ваги втраті, скажімо, 50 грн, ніж вигравшеві тієї самої суми. Для раціонального агента виграти 50 грн — це те саме, що програти їх, тільки зі знаком мінус. Для того щоб забезпечити рівність між сприйняттям виграшу та втрати, сума першого повинна бути в середньому у 2,25 раза вищою, ніж другої. Крім цього, поведінкова економіка довела, що людина куди більше цінує 50 грн, зекономлених на покупці ціною 200 грн, ніж ті самі 50 грн, зекономлені на покупці за 1000 грн[2].

На сьогодні, дана теорія залишається найбільш суперечливою. І деякі вчені досі відмовляються визнавати її існування. Адже, основним компонентом всіх економічних теорій було положення про раціональність людини. Однак раціональності властиві суттєві обмеження, адже найчастіше люди поводять себе нераціонально. Очевидно, що теорія змушує подивитись на економічну історію та сучасні економічні тенденції під іншим кутом зору. Звичайно, уявлення, наприклад, про те, що економічні кризи викликані у більшості змінами у нашому мисленні, суперечить загальноприйнятим економічним теоріям.

Список використаної літератури:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://voxukraine.org/uk/povedinkova-ekonomika-chomu-mi-lyubimo-pomilyatisya/>
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Economics/203054>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://knowledge.allbest.ru/economy/3c0a65625b2ad68a4d53b98521306c27_0.html
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.depo.ua/ukr/life/za-scho-otrimav-nobelivsku-premiyu-amerikanec-yakiy-doslidzhuye-povedinkovu-ekonomiku-20171009654637>

*Поліщук Вікторія Вікторівна
студентка III курсу
спеціальність «Технологічна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Єгорова Олександра Іванівна*

НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ І МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ ГУРТКОВИХ ЗАНЯТЬ

Гурткове заняття – це складне педагогічне явище, витвір таланту кожної особистості, де є змога щоразу показувати зразки засвоєння гуртківцями знань, умінь та навичок.

Кожне гурткове заняття – це окрема вистава, де режисером є саме керівник гуртка, а гуртківці – актори, які творять у міру можливості це дійство[2].

Залежно від провідної дидактичної задачі і структури заняття, гурткові заняття поділяють на такі типи: 1) комбіновані заняття – де керівник гуртків пояснює, закріплює, повторює, контролює; 2) заняття вивчення нового матеріалу; 3) заняття закріплення знань, умінь, навичок; 4) заняття вправ і практичних робіт; 5) заняття узагальнюючого повторення (узагальнюючі заняття) [3];

Гурткові заняття, які не вкладаються (повністю або частково) в межі виробленого та сформульованого дидактикою, на яких керівник гуртків не дотримується чітких етапів навчального процесу, традиційних методів роботи - нестандартні. Таке гурткове заняття – передусім, творчість, самобутність, навіть мистецтво керівника гуртка, педагога – майстра, який застосовує власні нетрадиційні форми роботи з гуртківцями, використовує індивідуальні, часто саморобні (і тим найбільш корисні для гуртківців) дидактичні матеріали, дедалі більше урізноманітнюючи й удосконалюючи їх. Для таких занять характерними є інформаційно-пізнавальна система навчання, оволодіння готовими знаннями, пошук нових, розкриття внутрішньої сутності явищ через гру, диспут. Велике значення відіграє емоційна сфера дитини, розвиток її природних задатків, удосконалення здібностей[1].

Джерелом підвищення ефективності гурткового заняття є інтерес до навчання, самостійна робота, вміле використання наочності, дидактичного, роздавального матеріалу, диференційований підхід. Кожне заняття повинно бути неповторним і укладатися в пам'яті дитини, вчити мислити, збагачувати мовлення, формувати особисту думку.

Нестандартні гурткові заняття незвичайні за задумом, структурою, організацією, методикою проведення, більше подобаються гуртківцям, ніж постійні за структурою і режимом роботи заняття. Тому практикувати такий вид діяльності потрібно кожному керівнику гуртка.

Особливість нестандартних гурткових занять полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке викликало б інтерес в гуртківців, сприяло їх оптимальному розвитку і вихованню.

Успіх організації нестандартного гурткового заняття під час розв'язання проблемної ситуації на етапі засвоєння нових знань чи виконання завдань на етапі застосування набутих знань на практиці залежить від того, як засвоєні прийоми спілкування, розвинута техніка мовлення, мовленнєвий етикет, уміння володіти своїм організмом: міміка, жести, погляд, постава, манера триматися під час розмови, зустрічі і т.д. А саме такі якості допомагають будь-яке гурткове заняття зробити нетрадиційним.

Найпоширеніші нестандартні форми гурткових занять: заняття фантазії і мислення, інтелектуальна розвага, заняття-екскурсія, заняття-гра, заняття-подорож, заняття-конкурс, заняття з груповою формою роботи, заняття-вікторина, заняття-семинар, заняття - «Круглий стіл», заняття-КВД («Клуб веселих і дотепних»), заняття-конференція, заняття-дискусія, заняття-імпровізація

Мета нестандартних гурткових занять — це вироблення окремих умінь, навичок, а також повне врахування вікових особливостей, інтересів, схильностей, здібностей кожного гуртківця. Головні елементи традиційного заняття — сприймання нових знань, їх засвоєння, узагальнення й застосування — присутні й на нестандартних заняттях, але в незвичайних формах[2].

Сьогодні заняття має посісти місце допоміжної форми навчального процесу, де керівник гуртків виконуватиме роль консультанта, методичного чи наукового керівника, контролера. Саме перехідною ланкою від авторитарного заняття до керованої керівником гуртків самоосвіти гуртківців, можливо, стане нестандартне гурткове заняття, що нині перебуває в центрі уваги.

Список використаної літератури:

1. Вашуленко М. С., Дмитренко Л. І. Нестандартні уроки мовлення та мислення молодших школярів // Початкова школа. –1993, №11. – С. 6-8.
2. Митник О. Народження нестандартного уроку // Початкова школа. – 1997. – №12. – С.11-13.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів – К.: Абрис, 1997. – 416с.

*Поляниця Ольга Олегівна,
студентка III курсу,
спеціальності 015.17 Професійна освіта
(технології виробів легкої промисловості)
Швайко Юлія Миколаївна,
студентка III курсу,
спеціальності 015.17 Професійна освіта
(технології виробів легкої промисловості)
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри промислової інженерії та сервісу
Медведенко Ірина Сергіївна*

РОЗУМНА МОДА: ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІНЮЮТЬ ОДЯГ

Мода довгий час залишалася втіхою лиш для елітних прошарків соціуму. Часи змінилися, проте більшість люксових брендів тримаються за свою історію і сотні разів дублюють класичні дизайни. Постає запитання, чому модній індустрії необхідно осучаснюватися та вдаватися до технологічних інновацій не менше, ніж сфері освіти?

Хто вже зараз займається розробкою спідниць та шкарпеток, які ми звикли бачити лише у фантастичних фільмах про супер героїв?

Традиції – це добре. Вони допомагають триматися гідного рівня якості, захищають унікальність бренду та відрізняють його від сотень молодих марок, що народжуються і зникають щороку. Проте бути просто не гіршим за себе вчорашнього недостатньо. Якщо єдиною різною рисою модного дому є вік клієнтури 50+, він може виживати як певна нішева марка, але молодих покупців йому не задовольнити.

Як, приклад це – міленіали (діти технологій), які з пелюшок звикають до комфорту та функціональності. Дорогий швейцарський годинник і досі залишається престижною річчю, проте, порівнявши елегантність та статусність Hublot з модерновими, елегантними та, в першу чергу, зручними і корисними iWatch, міленіал понесе свої гроші у храм Стіва Джобса.

Технологічні пристрої поступово починають відігравати у нашому житті ту роль, котра колись повністю належала одягу: модель телефону, улюблені додатки, колір та розмір

плеєра характеризують власника не менше, ніж у минулому армійські берці чи костюм зут (мода 30-40-х років ХХ століття).

Останні кілька сезонів модна індустрія немов очунила від летаргічного сну та почала гарячково переймати технічні фокуси: покази, на які раніше допускалися лише обрані з обраних, тепер транслюються в Periscope у режимі реального часу; персонал бутиків Burberry пропонує клієнтам функцію «універсальної полиці», тобто, перебуваючи в реальному офлайн-магазині, ти все одно можеш замовити будь-що онлайн, скориставшись сенсорним екраном на стіні; Adidas тепер спокушає новим матеріалом climacool, в якому ти ніколи не зіпрієш (і не важливо, що під час бігу пітніють усі та в усьому).

Нас захоплює слово «технології» у сполученні з чим завгодно. Деякі модні марки та молоді компанії користуються цим вже зараз, пропонуючи нам: сукню, що рухається та змінює колір в залежності від настрою власника. Kinetic Dress британської фірми CUTE CIRCUIT виготовлене з еластичного текстилю з маленькими сенсорами. Датчики вимірюють активність людини, її рухи та контакти з оточуючими, роблять висновки про емоційний настрій та відповідно до нього змушують електролюмінесцентну вишивку сукні згасати чи, навпаки, яскраво сяяти; куртки та кросівки як портативні батареї. Одночасно дві компанії працюють над цими новинками. Бренд Tommy Hilfiger на нещодавньому технологічному шоу CES в Лас-Вегасі показав жакет, вкритий сонячними панелями, котрі заряджаються від променів сонця і віддають накопичену енергію (тим самим займається ще одна фірма – Wearable Solar).

Однією з особливостей даної групи виробів полягає в розміщенні на їх зовнішній стороні сонячних елементів для живлення різних електронних засобів (мобільних телефонів, радіоприймачів, навігаторів і ін.).

В даний час використання сонячної енергії знаходить застосування і в швейному виробництві. Спецодяг, вироби сфери туризму і спорту та навіть побутовий одяг, наприклад, забезпечуються різними пристроями, що забезпечують комфорт життєдіяльності в умовах далеких туристичних походів, роботи в геологічних партіях та інших екстремальних видах діяльності людини, вимушено відірваного від багатьох можливостей сучасної цивілізації[2].

Це, перш за все, засоби зв'язку, радіо, навігаційні прилади, які вимагають електроживлення, в даному випадку - автономного електроживлення. Засоби, що виробляють електроживлення, повинні володіти неодмінно мінімальною вагою і габаритами. У той же час вони повинні мати необхідні електричні параметри, наприклад, по потужності. Такими характеристиками в даний час володіють СЕ (сонячні елементи), зібрані батареї. Вони знайшли широке застосування особливо за кордоном.

Сонячна батарея, що складається з декількох сонячних елементів, і є тим перетворювачем, який перетворює сонячне світло в потрібну нам електрику. Зараз з'являється досить багато різних зарядних і живильних пристроїв на сонячних батареях.

Хоча структура СЕ постійно вдосконалюється, протепокіснують сонячні батареї з малою площею пластин і, отже, малою вихідною електричною потужністю, реально малоєфективні, особливо в наших погодних умовах.

Тому площа сонячної батареї є тим показником, який необхідно передбачити у вихідних даних майбутнього швейного виробу, оскільки потужність батареї визначає кількість планованих технічних засобів, розміщених в кишенях виробу.

При створенні високотехнологічних швейних виробів розробник, так само, як і при випуску звичайних виробів, прагне не тільки до оригінальності моделі, оформленої за вимогами сучасного дизайну, до досконалості конструктивного виконання, до відповідності використовуваного матеріалу даної моделі і обліку інших необхідних положень проектування сучасних виробів, але і змушений слідувати відомим промисловим установкам: виріб повинен бути виготовлено з мінімальними витратами матеріальних і трудових ресурсів. У вирішенні цих завдань розробник керується багатьма принципами, з яких два - принцип уніфікації і технологічності - є досить істотними.

Послідовно вирішуючи всі конструктивно-технологічні завдання під кутом зору тих вимог, які диктуються принципом раціональності, розробник створює передумови до того, що високотехнологічний виріб як об'єкт виробництва буде технічно здійснений і економічно доцільний.

Так, при розробці для туриста мінімального комплексу виробів з елементами сонячних батарей, якими є куртка, рюкзак, сумка і намет, були обрані сонячні батареї, що забезпечують в сумі вихідну потужність в 9 Вт. Сонячні батареї при цьому уніфікувались по силі струму і напруги, що забезпечувало не тільки технологічність виготовлення виробів (оскільки вони були одного розміру), а й ефективність їх використання в так заних польових умовах за рахунок передбаченого модульного принципу їх розміщення на виробах, коли всі сонячні батареї могли легко демонтувати з куртки, рюкзака і сумки і монтуватися на наметі, забезпечуючи максимум ефективності використання при мінімальних витратах на їх придбання. Вирішенню подібних практичних завдань передусє, як правило, їх моделювання.

Батареї розміщені на туристичному наметі, завершується наявністю зовнішніх виходів для під'єднання до акумулятора. При роздільному розміщенні сонячних батарей відповідно на виробах виду куртка, рюкзак, сумка внутрішні виводи, стають зовнішніми і служать для з'єднання з допомогою проводів з тим же акумулятором, розміщеному в кишені куртки, а в інших кишенях розташовуються споживачі електричної енергії у вигляді мобільного телефону, радіоприймача та інших необхідних приладів. По три сонячних батареї розташовують на з'ємному комірці і по одній батареї відповідно на рюкзаку і сумці. Сонячні батареї закріплювалися на швейному вузлі через плівкові підкладки, а на виробі за допомогою кнопок.

В даний час є багато різновидів сонячних батарей, що випускаються як вітчизняними, так і зарубіжними виробниками. Крім того, ця продукція відноситься до товару, схильного до безперервного вдосконалення. Значних успіхів досягнуто в скороченні товщини і ваги сонячних батарей. Сонячну батарею товщиною в паперовий лист, яку можна гнути і згортати, створила японська електротехнічна компанія Sharp.

Таким чином, малі швейні підприємства можуть успішно вирішувати питання випуску швейних виробів, що відносяться до високотехнологічних виробів, тому що, наприклад, підбір параметрів сонячних батарей не вимагає спеціальних знань, і вони не відносяться до пристроїв, що вимагають дотримання особливих правил експлуатації, а з урахуванням принципу уніфікації і технологічності проектування і виробництва їх незначно змінюють процес виготовлення, але проте виводить на ринок нову перспективну продукцію, яка напевно буде користуватися попитом у населення.

Також Модний дім RalphLauren став першим всесвітньо відомим брендом одягу, що запустив у продаж продукт, який виглядає дуже нестандартно на тлі усіх інших його товарів – класичних чоловічих поло та дорогих костюмів. Футболка, оснащена технологією, яку розробив канадський стартап OMsignal, моніторить серцебиття власника, вимірює рівень стресу, дихальний режим [3].

Неперевершеною є розробка сукні, що попереджає про забруднене повітря. Можливо, європейців проблема забруднення повітря поки що не особливо хвилює, та, наприклад, жителі великих китайських міст перевіряють рівень забруднення кожного ранку, як ми погоду. Тож їм безумовно знадобилася б сукня, створена проектом Diffus за технологією softcircuits: її оздоблення починає блимати, коли концентрація CO₂ у повітрі перевищує норму [4].

Звичайно, для такої консервативної сфери як мода, яка не любить модернізувати свою бізнес-модель, подібне посягання на її статус може здаватися принизливим. Та якби перша рибо-ссавець, яка виповзла на суходіл з моря, з гордості продовжувала б тягати за собою хвіст, що відпав, в неї не було б шансу колись піднятися на 4 ноги, вже не кажучи про одну пару. Іноді, щоб переродитися заради майбутнього, потрібно забути про гордість і залишити традиції в музеї, навіть якщо це традиції витонченого мережива та крою, що не змінювалися століттями.

Список використаної літератури:

1. В.А. Сучилин, Т.Н. Архипова, В.Б. Чубаров. Особенности производства высокотехнологичных швейных изделий.
2. Научный журнал Вестник ассоциации вузов туризма и сервиса, 2008/№4.
3. Свидиненко В. «Умная одежда» не за горами [Электронный ресурс] / Свидиненко В., Свидененко Ю. – URL: <http://www.nanonewsnet.ru/articles/2007/umnaaya-odezhda-ne-za-gorami>.
4. Умная одежда сама настраивается на погоду [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.membrana.ru/articles/technic/2002/01/15/145700.html>.

Решетник Віта Сергіївна
студентка I курсу магістратури
спеціальність «Середня освіта (трудове навчання)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кардаш Наталія Василівна

КВІЛІНГ, ЯК ВИД ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Сучасне декоративно-прикладне мистецтво наповнюється новими напрямками. Так одним із найпопулярніших є квілінг.

Квілінг – це дуже популярний вид рукоділля. У цій техніці можна зробити багато цікавих та оригінальних виробів. У давнину для квілінгу майстри використовували метал, фольгу, тонкий бібельдрук. Праця вимагала від майстра ювелірної точності.

Цей вид мистецтва має цікаву і багатогранну історію. У перекладі з англійської квілінг означає «пташине перо», оскільки основні елементи, з яких складаються вироби, за формою схожі на пір'я птахів. Крім того, середньовічні ченці, які одні з перших стали створювати квілінг-фігурки, скручували смужки паперу за допомогою пташиного пера. Часто квілінг ще називають паперокрученням [2].

Про філігранну обробку паперу було відомо ще в Стародавньому Єгипті, жителі якого, для виготовлення фігурок, використовували папірус. У XVI столітті це мистецтво з'явилося і в Європі. Зокрема французькі та італійські монахи з допомогою техніки квілінг майстрували маленькі вироби, а потім ними прикрашали і обрамляли ікони. Можливо, саме сильний вплив церкви вплинув на той факт, що квілінг у цих країнах асоціювся, швидше, з культурними подіями, ніж з хобі. Наприкінці XIX століття популярність квілінгу спадає майже до повного забуття. Лише деякі дами того часу захоплювалися цим видом мистецтва, заповнюючи свій вільний час. На початку XX століття квілінг був майже забутий, проте знову відродився в сучасності. Шанувальники квілінгу є у всьому світі. Наприклад, в Англії, у 1983 році любителі цього мистецтва створили справжню корпорацію «Квілінг-союз Англії», куди за професійною порадою може звернутися будь-хто, чия творчість пов'язана з квілінгом. Саме з ініціативи членів цього союзу в 1992 році було організовано проведення першого Міжнародного фестивалю квілінгу, де можна було побачити старовинні вироби і сучасні твори, створені шляхом паперокручення

До досконалості мистецтво квілінгу довели в Кореї, де вперше стали створювати фігури високої складності і неймовірної краси. В цій країні техніка квілінгу зі скромного хобі перетворилася на вид мистецтва. Крім того, у Південній Кореї діє "Асоціація любителів паперової пластики", яка об'єднує майстрів з різних напрямків паперової творчості.

Квілінг – надзвичайно важкий вид мистецтва. Він потребує дуже багато часу, вимагає точності. Як зазначає Юлія Бродська, що коли ти працюєш з папером і клеєм, у тебе нема права на помилку, оскільки потім треба починати все спочатку; необхідно мати чітке уявлення, чітку картинку, що саме ти хочеш отримати. [1].

Цей вид декоративно-прикладного мистецтва активно бере до свого «полону» дітей і дорослих.

Квілінг включено до багатьох програм як позашкільної та середньої освіти, так і до програм раннього розвитку [3;4]. Це можуть бути як окремі програми з квілінгу, так і інтегровані програми, змістом яких передбачена робота з папером.

Актуальними залишаються питання методики ефективного навчання квілінгу дітей різного віку та розвитку їх творчих здібностей за допомогою даного виду декоративно-прикладного мистецтва на гурткових заняттях, та шкільних уроках.

Список використаної літератури:

1. Бродська Юлія Мистецтво квілінгу / Юлі Бродська Електронний ресурс [Режим доступу <http://shnick.com.ua/archives/36461>].
2. Валюх О., Валюх А. Ажурный квиллинг /Оксана Валюх, Андрей Валюх. – Харків: Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2015. - 128 с.
3. Навчальна програма з квілінгу Електронний ресурс [Режим доступу <http://zpo.ucoz.ua/Programu/kviling.pdf>].
4. Навчальні програми з позашкільної освіти Електронний ресурс [Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/hudozhno-estetichniy-napryam/>]

*Сидоренко Тетяна Миколаївна
студентка I курсу, 14 групи
спеціальності «Комп'ютерні технології»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри
інформаційних систем і технологій
Шевченко Володимир Вікторович*

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗДОБУТТЯ ФАХОВИХ УМІНЬ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сьогодні, в рамках концепції модернізації сучасної освіти, предметом дискусії багатьох учених, педагогів і методистів постає питання створення Інформаційного середовища на базі широкого використання високоякісних і високошвидкісних інформаційних і комунікаційних технологій. Одним з етапів реалізації даного питання, разом з активним розвитком Інтернет-освітніх ресурсів і технологій, є оновлення навчального процесу з широким застосуванням ІКТ-технологій. На сьогоднішній день практично на усіх факультетах університету є достатній досвід по розробці і створенню електронних навчально-методичних освітніх комплексів на власній технічній базі: електронні методичні рекомендації; електронні навчальні посібники, автоматизовані словники і довідники, мультимедійні підручники; електронно-навчальні і контролюючі програми і багато інше [1].

Проте необхідно пам'ятати, що переважаючим аспектом проектування даних електронних матеріалів є віддзеркалення в них суб'єктної позиції учасників освітнього процесу, що забезпечує побудову індивідуалізованих освітніх маршрутів. Отже, ефективність технологій роботи з цими матеріалами визначається попередньою діагностикою готовності студентів до використання цих матеріалів у вирішенні освітніх завдань. Тому на сьогоднішній день особливий інтерес мають наступні питання: чи готові студенти до свідомого використання електронно-освітніх матеріалів та ІКТ в процесі своєї діяльності? Чи готові студенти зробити адекватний вибір із запропонованих ним варіантів

освітніх маршрутів? Чи здатні вони без безпосереднього контролю з боку викладача точно глибоко вивчити електронно-освітній матеріал за визначений проміжок часу?

Разом з цими питаннями, великий інтерес викликають і способи діагностики готовності студентів до використання ІКТ в своїй професійній діяльності. Готовність студентів являє собою здатність активного використання ІКТ для пошуку, організації, зберігання, створення і презентації нових інформаційних продуктів, а також уміння організувати свій навчальний процес в інфокомунікаційному середовищі [3].

Як відомо, освітня діяльність включає ряд структурних компонентів: мотиваційно-цільовий, теоретико-методичний, комунікативний, проектувальний для рефлексії і організаційно-управлінський. Домінуючими в навчальній діяльності виявляються останні два компоненти. Проблема вивчення всіх компонентів освітньої діяльності з погляду їх тісного взаємозв'язку знайшла віддзеркалення в теоретико-експериментальних роботах багатьох видатних і молодих учених. Проте проблеми вивчення і формування умінь проектувального та організаційно-управлінських компонентів залишаються вивченими на сьогоднішній день в недостатній кількості. Загально відомо, що основу даних компонентів складають уміння управління своєю діяльністю, які розглядаються як найважливіша складова суб'єкта освітнього процесу. [2]

Найважливішим педагогічним завданням на етапі діагностики умінь управління своєю діяльністю, здійснюваною в опорі на ІКТ, є стимулювання самопізнання студентів. Відповідно до цього, доцільним є надання студентам тестів-опитувальників, що заповнюються на основі особової тобто власної самооцінки. Таким чином, технологію роботи можна побудувати в два етапи: мотиваційний етап та етап самооцінки.

Перший етап має вирішальне значення для оптимізації навчальних завдань, поставлених педагогом, і мотивації діяльності студентів по їх ухваленню. Тому основними функціями даного етапу виступають: мотиваційна (спонукає до виявлення інтересу до виконуваної діяльності); інформаційна (розкриття змістовної значущості тест-опитувальників, сутнісної характеристики досліджуваних умінь); комунікаційна (обмін думками між учасниками освітнього процесу з питання дослідження, що проводиться).

Реалізація даного етапу дозволяє викладачеві не тільки спрогнозувати результати дослідження, що проводиться, але і скоректувати критерії його діагностики. Інформація, отримана на даному етапі дослідження, являється відправною крапкою для осмисленого сприйняття нової інформації на подальшому етапі з метою її подальшої трансформації в нові знання. Другий етап – етап самооцінки власних умінь. По суті, на даному етапі студенту пропонується відповісти в усній (бесіда), в письмовій (тест-опитувальник) або електронній формі (автоматизований опитувальник, відеотест, контролююча програма) на ряд питань. Це питання типу: Що я робив? Чому я робив саме це? Наскільки це було важливо і корисно для мене? Чи відповідають особисто поставлені цілі і завдання цілям і завданням педагога? Що вийшло в результаті освітньої діяльності? Наскільки результат виконуваної діяльності відповідає критеріям, які ставляться? Чому у мене вийшло саме так? Чи виконано завдання до кінця? Якщо немає, то чому? Якщо так, то чому? Наскільки виконана діяльність важлива для мене і інших? Наскільки виконувана діяльність значуща для вирішення професійних завдань у майбутньому?

Саме на цьому етапі у студентів виникає потреба в глибшому аналізі власної освітньої діяльності, критичного осмислення процесу і результату своєї діяльності, можливого творчого конструювання альтернативних варіантів власних дій та вчинків.

Список використаної літератури:

1. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе. – Автореферат дис. докт. пед. наук. – М. – 48 с.
2. Зязюн І. А. Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії // Імідж сучасного педагога. Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава, 2006. – №5–6. – С. 12–16.

3. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства// Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №6. – С. 5–9.

*Топчій Наталія Миколаївна,
студентка III курсу,
спеціальності 015 «Професійна освіта. Дизайн»
Науковий керівник:
кандидат наук, доцент
Косяк Інна Василівна*

АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНИЙ МЕТОД ПРОЕКТУВАННЯ КОСТЮМУ

Сьогодні костюм - це складний комунікативний механізм, багаторівнева візуально-смыслова конструкція, де характер інформативності образного рішення визначається рядом різних асоціативних джерел, об'єднаних на основі проектної концепції, створення якої вимагає розробки нових підходів до процесу проектування [1, с. 1].

В костюмі давно склалася своя система базових образів, які є узагальнюючими поняттями конкретного візуального образу. «Костюм робить візуально сприятливими майже усі особливості соціуму та його представників. Ціннісні орієнтації, суспільні норми, соціальні стереотипи, професійний статус, життєві ролі, комунікативний досвід, механізми психологічного захисту, особисті домагання, ідеальні прагнення, статеві диференціації, національні традиції – все це передається за допомогою костюму і через створення образів сприйняття організовує взаємодії між людьми» [2, с. 11].

У процесі художнього проектування костюму базові образи використовують у «чистому вигляді», як універсальні цілісні системи, або «змішують» кілька образів в необхідному відсотковому співвідношенні, що диктуються концепцією в процесі творчих пошуків образно-концептуального рішення костюму. Система базових образів вимагає структурування, оскільки базові образи поділяються: на жіночі, чоловічі, статусні, стилістично-історичні, особистісно-емоційні, асортиментні. Проблема систематизування і принципів оперування типовими базовими образами практично не зачіпається в традиційних методиках проектування костюму. В контексті асоціативно-образного методу проектування дана проблема займає одне з центральних місць.

У дизайні костюму художній образ розглядається як ємне поняття, що включає в себе гармонійне поєднання образу костюму, образу людини або носія даного костюму і образу автора, творця даного костюму, в контексті обраної концепції. Трійкова цілісність цієї системи руйнується при невідповідності хоча б однієї ланки. Проблеми образної цілісності теж знайшли своє рішення в контексті асоціативно-образної методики проектування.

Отже, розробки художніх проектів за принципами асоціативно-образної методики проектування розкриває перед дизайнером величезні перспективи для творчих пошуків за умови дотримання певних принципів.

- об'єднання в одній системній моделі понять структурування та психології творчого процесу, основ історії, теорії та практики проектування костюму, композиційної грамотності, теорії формоутворення за допомогою асоціативно-образного мислення;

- застосування системного підходу до творчого процесу на концептуально-образному етапі проектування і правильного вибору стратегії творчості, в залежності від індивідуально-особисті.

Список використаної літератури:

1. Самоненко О. С. Творчество дизайнера костюма: ассоциативно-образный аспект / Вестник Челябинского государственного университета / Серия Филология. Искусствоведение. — 2010. — № 17 (198). — С. 182–185.

2. Шевнюк О. Л. История костюма: навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 375

Тригуб Владислав Юрійович
студент II курсу, група 21СОТм
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Биковський Тимур Валерійович

ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ З АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Серед предметів загальноосвітніх шкіл міждисциплінарний зв'язок між предметом трудове навчання та автомобільним транспортом здається досить логічним. Учні цікавляться різними відомостями про автомобільний транспорт, організацією транспортного руху, принципами його роботи. Тому варіативну частину занять по трудовому навчанню ми використали для проведення дослідження і викладання матеріалу з автомобільного транспорту. У процесі дослідження було визначено необхідний обсяг навчальних матеріалів для учнів сьомих класів в цій сфері. Сформульовані завдання занять, розроблено методiku викладання, для реалізації освітньої, розвиваючої, систематизуючої та прогресивної функцій під час їх проведення.

Готовність вчителя технологій до організаційно-педагогічної діяльності на засадах організації та діяльності автомобільного транспорту розглядається нами як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної організації навчально-виробничого процесу у шкільній майстерні; здатність і готовність аналізувати та проектувати виробничі процеси, обладнання, місця, середовище згідно вимог нормативно-правових актів, а також оволодіння науковими основами та методикою навчання з основ автомобільного транспорту.

Важливими умовами досягнення високого рівня знань з автомобільного транспорту на уроках трудового навчання, було визначено необхідність ретельного та цілеспрямованого формування змісту навчального матеріалу з основ автотранспорту, а також оптимізації процесу навчання.

Метою дослідження була розробка методики формування знань з автомобільного транспорту у загальноосвітній школі і перевірити її дієвість. У ході дослідження було проведено констатувальний та формувальний експеримент.

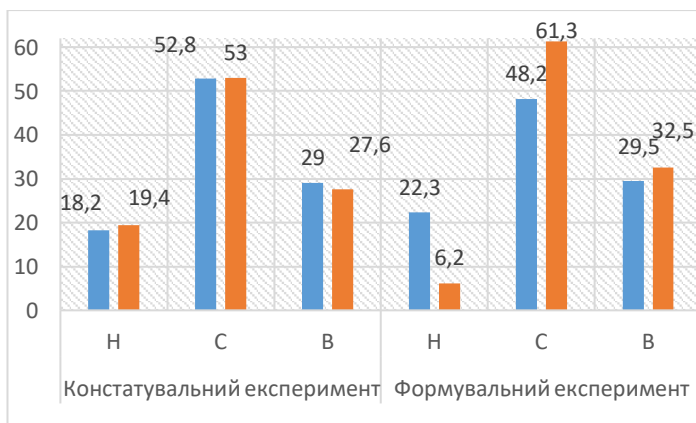

Рис. 1. Показники рівня знань учнів контрольних та експериментальних груп на констатувальному та формувальному етапах експерименту, %

Констатувальний експеримент проводився в сьомих класах під час занять на уроках праці. Тестування було проведене у двох навчальних групах загальною кількістю 36 учнів.

Результати експерименту представлені на (рис. 1), з якого стає зрозуміло, що бали набрані в обох групах під час констатувального експерименту майже рівні між собою (різниця 2%).

Після проведення занять, був проведений формувальний експеримент, в результаті якого, за допомогою тестування ми виявили різницю у знаннях учнів з автомобільного транспорту більше ніж у 13 %, при порівнянні середнього рівня знань.

Дослідження показало – проведення занять з автомобільного транспорту під час уроків по трудовому навчанню в сьомих класах середній загальноосвітній школі, значно покращує знання учнів з даної тематики, що дуже важливо в сучасному суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Білан А.М. Експериментальна перевірка ефективності використання інтерактивно-проблемного підходу до вивчення електронного обладнання сучасних автомобілів / А.М. Білан // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів: ЧНПУ, 2013. – Т. 1. Випуск 108. Серія: Педагогічні науки. – С. 37-39.

2. Корець М. С. Підготовка вчителів технологій до професійного навчання учнів автосправі та безпеці дорожнього руху / М. С. Корець, Г. С. Зікій // Наукові записки. Серія педагогічні та історичні науки : зб. наук. ст. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – Вип. СXXXI (131). – С. 107-113.

*Топчій Наталія Миколіївна,
студентка III курсу
спеціальності 015 «Професійна освіта. Дизайн»
Науковий керівник:
кандидат наук, доцент
Косяк Інна Василівна*

АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНИЙ МЕТОД ПРОЕКТУВАННЯ КОСТЮМУ

Сьогодні костюм - це складний комунікативний механізм, багаторівнева візуально-смілова конструкція, де характер інформативності образного рішення визначається рядом різних асоціативних джерел, об'єднаних на основі проектної концепції, створення якої вимагає розробки нових підходів до процесу проектування [1, с. 1].

В костюмі давно склалася своя система базових образів, які є узагальнюючими поняттями конкретного візуального образу. «Костюм робить візуально сприятливими майже усі особливості соціуму та його представників. Ціннісні орієнтації, суспільні норми, соціальні стереотипи, професійний статус, життєві ролі, комунікативний досвід, механізми психологічного захисту, особисті домагання, ідеальні прагнення, статеві диференціації, національні традиції – все це передається за допомогою костюму і через створення образів сприйняття організовує взаємодії між людьми» [2, с. 11].

У процесі художнього проектування костюму базові образи використовують у «чистому вигляді», як універсальні цілісні системи, або «змішують» кілька образів в необхідному відсотковому співвідношенні, що диктуються концепцією в процесі творчих пошуків образно-концептуального рішення костюму. Система базових образів вимагає структурування, оскільки базові образи поділяються: на жіночі, чоловічі, статусні, стилістично-історичні, особистісно-емоційні, асортиментні. Проблема систематизування і принципів оперування типовими базовими образами практично не зачіпається в традиційних методиках проектування костюму. В контексті асоціативно-образного методу проектування дана проблема займає одне з центральних місць.

У дизайні костюму художній образ розглядається як ємне поняття, що включає в себе гармонійне поєднання образу костюму, образу людини або носія даного костюму і образу автора, творця даного костюму, в контексті обраної концепції. Трійкова цілісність цієї системи руйнується при невідповідності хоча б однієї ланки. Проблеми образної цілісності теж знайшли своє рішення в контексті асоціативно-образної методики проектування.

Отже, розробки художніх проектів за принципами асоціативно-образної методики проектування розкриває перед дизайнером величезні перспективи для творчих пошуків за умови дотримання певних принципів.

- об'єднання в одній системній моделі понять структурування та психології творчого процесу, основ історії, теорії та практики проектування костюму, композиційної грамотності, теорії формоутворення за допомогою асоціативно-образного мислення;

- застосування системного підходу до творчого процесу на концептуально-образному етапі проектування і правильного вибору стратегії творчості, в залежності від індивідуально-особисті.

Список використаної літератури:

1. Самоненко О. С. Творчество дизайнера костюма: ассоциативно-образный аспект / Вестник Челябинского государственного университета / Серия Филология. Искусствоведение. — 2010. — № 17 (198). — С. 182–185.
2. Шевнюк О. Л. Історія костюма: навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 375

**Фернандес Емілія Віталіївна,
Буткова Ірина Віталіївна
студентки III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Закусило Анатолій Іванович**

ОБЧИСЛЕННЯ ДЕЯКИХ ЧИСЛОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ДИСКРЕТНИХ ВИПАДКОВИХ ВЕЛИЧИН ЗА ДОПОМОГОЮ BASIC-ПРОГРАМ

Поняття *випадкової величини* є одним з основних понять теорії ймовірностей.

Величину називають *випадковою*, якщо внаслідок проведення експерименту під впливом випадкових факторів вона набуває того чи іншого можливого числового значення з певною ймовірністю.

Якщо множина можливих значень випадкової величини є *зчисленною* (тобто її елементи можна пронумерувати), то таку величину називають *дискретною*. Інакше її називають *неперервною*.

Для опису випадкової величини необхідно вказати множину всіх можливих її значень та відповідні ймовірності.

З цією метою вводять поняття *закону розподілу ймовірностей* [1,3].

У табличній формі закон розподілу подається так:

$X = x_i$	1	2	3		k
$P(X=x_i) = p_i$	1	2	3		k

1. Однією з найчастіше застосовуваних на практиці характеристик є *математичне сподівання*.

Математичним сподіванням випадкової величини X , визначеної на дискретній множині значень, називається величина $M(X) = \sum_{i=1}^n x_i p_i$.

Математичне сподівання не дає інформації про ступінь розсіювання цієї випадкової величини.

2. Для вимірювання розмаху розсіювання вводиться числова характеристика, яку називають *дисперсією*: $D(X) = \sum_{i=1}^n x_i^2 p_i - M^2(X)$.

3. *Середнім квадратичним відхиленням* випадкової величини X називають корінь квадратний із дисперсії: $\sigma(X) = \sqrt{D(X)}$.

Приклад. Закон розподілу дискретної випадкової величини X задано таблицею:

x_i	5	3				1
p_i	,1	,1	,2	,3	,1	,2

Обчислити $M(X)$, $D(X)$, $\sigma(X)$.

Розв'язання.

Скористаємось наступною BASIC-програмою:

```

10 x(1)= -5: x(2)= -2: x(3)= 0: x(4)= 3: x(5)= 7: x(6)= 8
20 p(1)= .1: p(2)= .1: p(3)= .2: p(4)= .3: p(5)= .1: p(6)= .2
30 n=6: mx = 0: mx2 = 0
40 FOR i = 1 TO n: mx = mx + x(i) * p(i): NEXT i
50 PRINT " M(X) = "; mx
60 FOR i = 1 TO n: mx2 = mx2 + x(i) ^ 2 * p(i): NEXT i
70 dx = mx2 - mx ^ 2
80 PRINT " D(X) = "; dx
90 sx = dx ^ .5
100 PRINT " б(X) = "; USING "###.##"; sx

```

Одержимо на моніторі комп'ютера результат роботи програми:

$M(X) = 2.7$
 $D(X) = 26.41$
 $\sigma(X) = 5.14$

Очевидною перевагою використання цієї програми є те, що ми маємо можливість оперативно змінювати у програмі лише дані задачі: значення випадкової величини X (рядок 10) та їх імовірності (рядок 20), змінюючи відповідно кількість значень n (рядок 30) випадкової величини X для роботи двох циклів програми (рядки 40 та 60), які залишаються незмінними.

Важливим є те, що ця BASIC-програма може слугувати основою для створення інших аналогічних обчислювальних програм.

Список використаної літератури:

1. Бейсик. QBasic і Visual Basic / [Я. М. Глинський [та ін.]. – Львів : 2001.
2. Жлуктенко Ю. О. Теорія ймовірностей і математична статистика: навчально-методичний посібник / Жлуктенко Ю. О., Наконечний С. І., Савіна С. С. – К. : Вид-во КНЕУ, 2001. – Ч. 2.

3. Закусило А. І. Математично-статистичні методи в педагогічних вимірюваннях: навчально-методичний посібник. / Закусило А. І. – К. : НПУ, 2018. – Ч. 1. Елементи теорії ймовірностей.

*Фернандес Емілія Віталіївна,
студентка III курсу
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, професор
Зубар Надія Миколаївна*

РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ М'ЯСНИХ СТРАВ ДЛЯ ХВОРИХ ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ

Лікування пацієнтів з цукровим діабетом – складна медико-соціальна проблема як в Україні, так і в інших країнах. Наукові дослідження за останні десятиліття відкрили нову цукрозамінну сировину та особливо корисну при цукровому діабеті – бульби топінамбуру. Топінамбур, за зовнішнім виглядом нагадує картоплю, які містять велику кількість заліза, кремнію та цинку, а також вітаміни В₁ (0,018 мг%), В₂ (0,295 мг%) і С (осінню – 6,96 мг%, весною – 3,64 мг%). Окрім цього відрізняється від інших овочів високим вмістом білку (6,8% на суху речовину), представленого 16 амінокислотами, в тому числі 8 незамінними [1].

Його використання пов'язано з вуглеводами топінамбура: інуліном та поліофруктанами. Інουλін та олігофруктани – не перетравлювані компоненти їжі – служать для отримання функціональних продуктів харчування, так як мають властивості харчових волокон, сприяють на зниження калорійності виробів, мають гіпатопротекторні і гіпохолестеринемічні характеристики, є високоефективними адаптогенами і антиоксидантами. Одне із головних властивостей поліфруктанів – властивість впливати на склад популяцій бактерій товстого кишечника, тобто проявляти біфідогенну активність.

Інулін – найбільш цінний і кількісно домінуючий вуглеводний компонент топінамбуру, обумовлює його найважливіші функціональні властивості. Топінамбур як джерело інуліну активно використовується для переробки на різні продукти, технологія яких орієнтована на максимальний гідроліз інуліну до фруктози як регулятора гіперглікемії. Використання фруктози в харчових продуктах дозволяє вдвічі знизити загальне споживання цукру і калорійність продуктів. Це обумовлено тим, що фруктоза за своїми властивостями не поступається сахарозі і глюкозі, а за солодкістю і фізіологічною дією перевищує їх.

Інулін і олігофруктозани, що утворюються в бульбах топінамбуру при зберіганні, як вуглеводи, що не засвоюються, виконують також фізіологічні функції харчових волокон в організмі людини – посилюють перистальтику кишечника, знижують вміст холестерину у крові і рН кальних мас, одночасно збільшуючи їх масу [1].

В народній медицині топінамбур традиційно використовували в якості лікувального засобу при порушеннях обміну речовин. Чисельні дослідження показали, що споживання топінамбуру в сирому вигляді, чи у вигляді продуктів його переробки хворими на цукровий діабет викликає значне зниження вмісту цукру в крові, дозволяє різко скорочувати ін'єкції інсуліну і сприяє зменшенню маси тіла хворих. Інουλін знижує явища глікозурії, ацетозу, запобігає розвитку діабетичної коми. При легких формах цукрового діабету інулін використовується як замітник крохмалю і цукру.

Характерна біоадаптогенна активність топінамбуру є підставою для його використання для стимулювання фізичних функцій організму, що необхідно для ослаблених осіб та таких, що виконують тяжку фізичну роботу.

Одним із напрямків використання топінамбуру є виробництво хлібобулочних виробів на основі інуліновмістної сировини з топінамбуру - соку, пюре, пасти й порошку. На основі цих добавок розроблено технології лікувально-профілактичних сортів хліба. При створенні технології виготовлення зефіру, пастили, лукуму збивного, збивних цукерок використовували пюре з топінамбуру.

Приготувати радіозахисне морозиво спробували вчені, використали цінні властивості топінамбуру, який має властивість виводити важкі метали з організму людини. В молочну основу морозива додавали від 10 до 30% пюре з бульб топінамбуру, суміш перемішували, фільтрували, пастеризували при 85°C, а потім надавали їй однорідну масу при 65 °C. На протязі 8 годин морозиво з топінамбуру дозрівало, і в результаті отримали смачний продукт однорідної консистенції з присмаком ананасу. Найкращий, на думку спеціалістів, отримують смак, якщо морозиво на одну п'яту частину складається з лікарської рослини. Топінамбур містить багато мікро- і макроелементів, вітаміни С і В, які в сполученні з яблуневою, янтарною кислотами надають топінамбурній солодості яскраві антиоксидантні властивості.

Об'єктом наших дослідження страв є страви із січеного м'яса з топінамбуром, які користуються попитом у споживачів і користуються популярністю у населення різних вікових груп. Топінамбур використовували у вигляді пюре. Для уникнення потемніння очищених бульб топінамбуру, їх клали на 5 хв. у 3% розчини лимонної кислоти [2], потім подрібнювали. Вносили 5, 10, 15, 20% пюре до маси січеного м'яса на стадії приготування котлетної маси. В якості контролю використовуємо зразки, які виготовлені за традиційною технологією без добавки.

В результаті проведених досліджень встановлено, що при збільшенні кількості пюре топінамбуру до 20 % вологість у котлетах збільшується, вони стають соковитими і ніжними. У зразках така кількість призводить до того, що вони розпадаються, що ускладнює технологічний процес та не відповідає вимогам якості. Тому для зраз оптимальна кількість введеного пюре 15%. За смаком, запахом та зовнішнім виглядом дослідні та контрольні зразки мають практично однакову кількість балів, незначна різниця спостерігається лише у зовнішньому вигляді фаршу на розрізі та консистенції. Консистенція у дослідних зразках стає дещо пружнішою.

Таким чином, біологічні особливості топінамбуру характеризують його як перспективну сировину для створення різноманітних продуктів харчування - лікувальних, профілактичних, функціональних.

Список використаної літератури:

1. Капрельянц Л. В. Функціональні продукти / Л. В.Капрельянц, К. Г. Іоргачова. – Одеса: Друк, 2003.– 312 с.
2. Біленька І.Р. Використання топінамбуру у функціональному харчуванні / І. Р. Біленька, Н. А. Буланша // Харчова наука і технологія. – 2010. – № 4. – С. 17-19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Khnit_2010_4_7

*Фернандес Емілія Віталіївна,
студентка III курсу
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Харчові технології»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Жеплінська Марія Михайлівна*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТІСТОМІСИЛЬНИХ МАШИН В ХЛБООПЕКАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Для виробництва різних видів тіста, які відрізняються гатунком борошна, складом компонентів, консистенцією, використовуються машини для замішування тіста. Будова та принцип роботи машини повинні забезпечити розчинення сухих компонентів, рівномірний розподіл інгредієнтів у загальному об'ємі, аерацію тіста та його пластифікацію. Залежно від конструктивних особливостей, об'єму, швидкості, форми робочих деталей тістомісильні машини використовують для замішування різних видів тіста: дріжджового, крутого, прісного, пісочного, листкового та інших. Вони поділяються на малогабаритні (місткість діжі – 15–20 л), середньогабаритні (30–40 л) і великогабаритні (140–200 л) [1].

В роботі представлено описи і характеристики різних типів тістомісильних машин. Зокрема, великогабаритна тістомісильна машина типу МБТМ-140 призначена для замішування тіста різної консистенції і складається із власне машини та підкатної діжі.

Тістомісильна машина типу А2-ХТМ призначена для замішування тіста (вологістю – 33–54 %) з житнього й пшеничного борошна. Це машина із планетарним рухом робочого органа і підкатною діжею, що не обертається при замішуванні.

Машина типу МТМ-15 призначена для замішування крутого тіста, яке використовується для приготування пельменів, вареників, чебуреків і домашньої локшини. Складається зі станини, робочої камери (резервуара), лопатей, редуктора й електродвигуна. Резервуар являє собою напівциліндричну камеру, розташовану горизонтально на станині. У камері розміщені дві Z-подібні лопаті, обертання яким передається від електродвигуна через черв'ячно-циліндричний зубчастий редуктор [2].

Тістомісильні машини серії RB фірми SIGMA (Італія) виготовляються з підкатною діжею, де відбувається інтенсивне замішування тіста із пшеничного й житнього борошна.

Тістомісильні машини серії VM цієї ж фірми виконані з планетарним рухом робочого органа. Такі машини універсальні й призначені як для замішування тіста різних видів (дріжджове, листкове, заварне, білкове, бісквітне), так і для збивання вершків, а також для перемішування м'ясного фаршу й картопляного пюре.

У машинах моделей VM-60DT і DM-80DT вертикальний підйом й опускання діжі здійснюються автоматично. Всі діжі в момент замішування нерухомі й закриті решітками. Тривалість процесу задається вручну або за допомогою таймера. До машин можуть додатково поставлятися редуктор, м'ясорубка чи овочерізка, а також додаткові діжі й місильні органи.

Машини моделей WR 20, WR 30, WR 40, WR 60, WR 100, що випускаються фірмою FLEXANDERWERK (Німеччина), універсальні і призначені для замішування всіх видів тіста, а також перемішування м'ясного фаршу і збивання кремів.

Висновок. За допомогою пошукової наукової роботи представлено технічні характеристики тістомісильних машин вітчизняних і закордонних виробників, показано їх переваги і недоліки.

Список використаної літератури:

1. Потапов, В. О. Моделювання процесів і обладнання харчових виробництв/ В.О. Потапов, А.М. Поперечний, В.Г. Корнійчук. К.: Центр учбової літератури, 2012. –312 с.

2. Технологічне устаткування хлібопекарського, макаронного і кондитерського виробництв / В.Ф. Петько, О.І. Гапонюк, Є.В. Петько, А.В. Уляницький та ін.; за ред. О.І. Гапонька. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.

*Хмара Олександр Ігорович
студент II курсу, 22 ПОкт
спеціальності «Комп'ютерні технології»
Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент кафедри
методики професійної підготовки
фон Будау Олексій Григорович*

ВІРТУАЛЬНІ ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ (КРИПТОВАЛЮТИ): МОЖЛИВІ ВИКЛИКИ ЧИ МАЙБУТНЄ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Поняття криптографії з'явилося досить давно. В даному випадку під криптографією ми розуміємо методику шифрування даних з метою забезпечення конфіденційності. Технічний прогрес і наука криптографія породили електронну валюту, криптовалюту. Вперше цей термін був застосований в 2009 році по відношенню до Bitcoin. Дана валюта була створена групою програмістів під псевдонімом Сатосі Накомото. Метою створення криптовалюти було бажання створити повністю децентралізовану систему електронної готівки, яка може обходитись без посередників [2].

Криптовалюта базується на технології Блокчейн. Варто пояснити, що Блокчейн - це електронний облік транзакцій з криптовалюти, що не вимагає участі сторонніх осіб, який дозволяє учасникам угоди через відповідну мережу відстежувати інформацію про проведені розрахунки. Простіше кажучи, це електронні книги обліку операцій, які мають багатоступеневу систему підтвердження і в зв'язку з цим не вимагають додаткового аудиту [2].

Криптовалюта і технології Blockchain, це потужний конкурент традиційної системі розрахунків і обліку операцій. Однак про глобальне поширення криптовалюти як офіційного платіжного засобу говорити рано, оскільки ряд проблем залишається не вирішеним. Операції з криптовалютою поки що несуть в собі реальну загрозу для національної безпеки. Більшість криптовалютних скандалів пов'язані з фінансуванням тероризму, продажем зброї і наркотиків [2].

Майже всі існуючі криптовалюти мають низьку ліквідність і обмежену емісію. Низька ліквідність робить будь-який актив надмірно волатильним при мінімальних коливаннях попиту і пропозиції. Таким чином, інвестор не застрахований від різкого обвалу або зростання курсу цієї валюти, а значить, ризик втратити коштів високий. Для міжнародних розрахунків стабільність тієї чи іншої валюти носить стратегічний характер, саме тому основною резервною валютою є долар [1].

Важливою проблемою в розвитку ринку криптовалюти є відсутність відповідного законодавства, системи оподаткування, регуляції з боку фінансових органів. Це означає, що в разі шахрайства користувач залишається незахищеним, йому нема до кого звернутися. Але монетарна влада ряду країн не стоїть на місці і працює над можливістю взяти криптовалюту під контроль [2].

Росія планує в середині 2019 року випустити криптовалюта, яка буде використовуватися для залучення іноземних інвестицій - Крипторубль. Народний банк Китаю вже неодноразово висловлювався про бажання випустити власну регульовану криптовалюту. На думку експертів, власна криптовалюта дозволить Народному банку Китаю скоротити витрати, розширити фінансові послуги серед жителів сільських районів, а також підвищити ефективність грошової політики. У Швеції, де більшість розрахунків проводяться в безготівковій формі, центральний банк розглядає можливість випустити

власну цифрову валюту - електронну крону. Регулятор турбується, що широке поширення інших криптовалют, контрольованих приватними розробниками, може завдати шкоди конкурентоспроможності. Вищезазначені факти є свідченням того, що інтерес до криптовалюти з боку міжнародних фінансових інститутів зростає. Банки зрозуміли, що криптовалюта це надійно і безпечно. Можливість контролювати і відслідковувати весь шлях платежу без посередників значно розширила спектр використання електронної валюти на законній підставі [1].

Золото прийшло на зміну бартеру, паперові гроші замінили золото, а криптовалюти заміняють паперові гроші. Кожна нова система при цьому усуває недоліки попередньої. Криптовалюта, на відміну від традиційної форми грошей, децентралізована, її не можна підробити і використовувати двічі, а також відтворювати нескінченно.

Список використаної літератури:

1. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bits.media>
2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.coinessa.com>
3. Мелані Свон. Блокчейн: схема нової економіки. – Лондон : Olympus Business, 2017. 240 с.

*Шаблій Анастасія Едуардівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Професійна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, викладач
Шереметьєва Світлана Геннадіївна*

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

В статті досліджуються проблеми визначення змісту лідерських якостей особистості загалом та особистості студента зокрема. Уточнено поняття «лідерські якості студента». Запропоновано систему розвитку лідерських якостей студентів в умовах вищого навчального закладу.

На сьогоднішній день існує декілька теорій лідерства або рекомендацій по розвитку лідерських якостей. Пропонуємо, для прикладу, найвідоміші рекомендації з найбільш поширених, що так чи інакше включають в себе властивості притаманні справжнім лідерам:

1. *Успішність.*
2. *Уміння визначити пріоритети.*
3. *Уміння вловити суть.*
4. *Своєчасність прийнятих рішень.*
5. *Уміння сформувати команду.*
6. *Делегування повноважень.*
7. *Вплив.*
8. *Довіра.*
9. *Уміння повести за собою.*
10. *Уміння тримати увагу аудиторії.*
11. *"Стеля" лідерства. .*
12. *Становлення лідера.*
13. *Виховання лідерів.*

Існує комплекс напрямів, які забезпечують виявлення студентів-лідерів на ранніх етапах професійного навчання. По-перше, це комплекс конкурсних творчих заходів, що сприяють залученню до спільної діяльності. Це огляд студентської самодіяльності «Брейн-ринг», «Дебют першокурсника», «Міс та Містер», літературні конкурси, спортивні спартакіади першокурсників тощо. Участь у підготовці та реалізації запропонованих

конкурсів дозволяє студентам ефективно пройти процес адаптації до середовища навчального закладу, активно включитися в систему міжособистісних стосунків, а студентам - лідерам – виявити свої організаційні якості. Безумовно, першокурсникам необхідна методична допомога. Така допомога надходить від студентів старших курсів, кураторів, що надихають на звершення. Етап виявлення лідерів є первинним. Незважаючи на своє самостійне значення, він втрачає змістовне наповнення без подальшої роботи.

Другий етап спрямований на розвиток лідерських якостей, формування навичок організаційної діяльності та ефективного міжособистісного спілкування. Саме на цьому етапі вируючу енергію лідерства можна спрямувати в позитивному напрямі, на досягнення важливих для студентів, факультету, навчального закладу цілей. Водночас цілі навчання лідерів реалізуються в їх конкретній, проектно-орієнтованій активності, покликаній здійснювати вплив на більш широке молодіжне середовище. Під гаслом «Студенти для студентів» реально досягнути розв'язання сукупності специфічних виховних завдань.

Визначені тенденції, які мають реалізовуватися в освітньому середовищі вищого навчального закладу форми й механізми роботи із студентами, взаємодія навчального і позанавчальних процесів сукупно зумовлюють розв'язання важливого соціального завдання – підготовці ініціативних, самостійних, відповідальних фахівців, які здатні до ефективної управлінської діяльності в якісно інших умовах суспільного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Вежевич Т.Е. Педагогические условия развития лидерских качеств учащихся : дисс. ... канд.пед. наук : 13.00.01 / Т.Е. Вежевич. – Улан-Удэ, 2001.
2. Гармаш С.А. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху / С.А. Гармаш, О.Е. Гашутіна // Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. – 2009. – С. 37–44.
3. Ершов А.А. Лидер и авторитет / А.А. Ершов. – Л., 1991. – 102 с.
4. Зорина А.В. Педагогические условия формирования лидерских качеств у студентов вуза : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А.В. Зорина. – Н. Новгород, 2009. – 25 с.
5. Кричевский Р.Л. Психология лидерства / Р.Л.Кричевский. М.: Статус. 2007. – 542 с.
6. Психологічна енциклопедія/ (авт.-упоряд. О.М.Степанов). – К.:Академвидав, 2006. – 424 с.
7. Сбитнева В.Б. Педагогические условия развития лидерских качеств подростков в детском общественном объединении : дисс. ... канд. пед. наук / В.Б.Сбитнева. – Ижевск, 2006. – 205 с.
8. Уманский А. Л. Педагогические условия и средства стимулирования лидерства в детских и юношеских объединениях / А. Л.Уманский, В.В.Рогачев, А. И. Тимонин // Психолого-педагогические проблемы подготовки организаторов и лидеров детских и юношеских объединений. - Кострома: КГТТУ им. Н. А.Некрасова, 1994. – 218 с.

Шуть Юлія Анатоліївна
студентка I курсу,
спеціальності «Професійна освіта»,
спеціалізації «Готельно-ресторанна справа»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри прикладних природничо-природничих дисциплін
Кучменко Олександр Миколайович

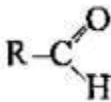
АЛЬДЕГІДИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Практично всі хімічні речовини, що оточують нас, використовуються організму людини в залежності від його потреб. Кожна сполука має унікальний, тільки їй властивий набір властивостей, використовуваних організмом у повсякденному житті. Альдегіди, про яких піде мова, також не є винятком.

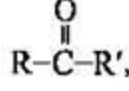
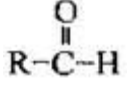
Скромне дитя органічної хімії.

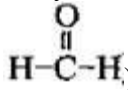
Серед сполук вуглецю, які належать до органічних речовин, є добре відомі: наприклад, глюкоза, етиловий спирт, пластмаси. Альдегідам в цьому сенсі не пощастило. Про них відомо хіба що вузьким фахівцям, та ще учням старших класів. Насправді ж такі сполуки, як, наприклад, оцтовий альдегід, широко використовуються як в промисловому виробництві, так і в побуті [1].

Альдегідами називають органічні речовини, молекули яких містять альдегідну

групу (R – алкільний замісник). Загальна формула – $C_nH_{2n+1}CHO$ або $C_nH_{2n}O$. Остання формула правильна і для альдегідів, і для їхніх міжкласових ізомерів – кетонів. І

ті, й інші мають однакову функціональну (карбонільну) групу – і, відповідно, подібні властивості. У кетонів атом Карбону сполучається з двома алкільними замісниками

– , в альдегідів – з алкільним замісником і атомом Гідрогену: (перший

член гомологічного ряду – метаналь – з двома атомами Гідрогену) [2].

Найбільш поширеними серед альдегідів є формальдегід та ацетальдегід.

Формальдегід, застосовують у виробництві термореактивних пластмас, феноло-формальдегідних та сечовино-формальдегідних смол.

Формальдегід є біологічно активною речовиною: під його впливом відбувається згортання (денатурація) білка. На цьому ґрунтується його (точніше його водного розчину – формаліну) застосування як засобу для дезінфекції, як дубильного засобу та консерванта для анатомічних препаратів. Формаліном називають 37–40% водний розчин формальдегіду, до якого як інгібітор полімеризації додають 6–15% метанолу. У медицині також використовують похідні формальдегіду – гексаметилентетрамін (уротропін).

Ацетальдегід. Найважливіші застосування оцтового альдегіду ґрунтуються на використанні його реакцій окиснення та відновлення. За допомогою першої з них добувають оцтову кислоту, за допомогою другої у деяких країнах – етиловий спирт. Основне застосування оцтового альдегіду – добування оцтової кислоти.

Інші альдегіди в промисловості застосовують не так часто. Деякі альдегіди, які мають приємний запах, використовують у парфумерії та косметиці [3].

Яблуко розбрату.

На жаль, але відкриття в науці досить часто відбуваються зовсім не безхмарно. Альдегіди, їх хімічна будова і властивості були відкриті в результаті тривалих суперечок і

дискусій у середовищі вчених ХІХ століття. А такі відомі хіміки як Лібіх і Деберейнер навіть не на жарт посварилися, з'ясовуючи, кому ж насправді належить пальма першості в отриманні і виділення в чистому вигляді оцтового альдегіду. Його видобули з парів етилового спирту, пропущених над платиновою сіткою, служить каталізатором реакції. Єдине, що змогло примирити опонентів, так це беззастережне прийняття всіма хіміками назви нового класу речовин – альдегіди, що дослівно означає «безводневі алкоголі». Воно вказує на спосіб одержання їх із спиртів реакцією відщеплення двох атомів водню.

Життя в пластмасовому світі.

Саме альдегіди, хімічні властивості яких обумовлені здатністю до реакцій поліконденсації і полімеризації, стали родоначальниками фенопластів і амінопластів – базових матеріалів сучасної індустрії полімерів. Сировиною для її підприємств служать формальдегід і оцтовий альдегід. Так, з фенолформальдегідних смол отримують фенопластові – найважливіші замітники чорних і кольорових металів. Формальдегід отримують окисленням метану при нагріванні до 600°C в суміші з повітрям, а також окисленням нагрітого до 300°C метанолу над мідним каталізатором. Таким чином, альдегіди є важливою сировиною у реакціях органічного синтезу [1].

Таким чином, людина не знайома з органічною хімією і зокрема з властивостями, особливостями, застосуванням альдегідів і кетонів може бути вражена наскільки наше життя залежить від групи цих речовин.

Завдяки тому, що отримання альдегідів і кетонів можливо різними простими і доступними способами, ми не відчуваємо браку в багатьох предметах необхідних для нашого існування. Можна навести величезну кількість прикладів. Ось тільки деякі з них: альдегіди необхідні для отримання пластмас, лаків, лікарських речовин, барвників, оцтової кислоти. Так само вони знаходять застосування в медицині та електротехніці, парфумерії та кулінарії.

Список використаної літератури:

1. Альдегіди: хімічні властивості, одержання, будова. – Режим доступу до документу : <http://poradumo.com.ua/277824-a-59/>. – Назва з екрану.
2. Хімія - комплексна підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання. – Режим доступу до документу : <http://subject.com.ua/chemistry/zno1/174.html>. – Назва з екрану.
3. Хімія: підготовка до ЗНО та ДПА. Альдегіди. Застосування альдегідів. – Режим доступу до документу : <http://subject.com.ua/chemistry/zno/164.html>. – Назва з екрану.

*Хмара Олександр Ігорович
студент ІІ курсу, 22 ПОкт
спеціальності «Комп'ютерні технології»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
інформаційних систем і технологій
Бордюк Олександр Миколайович*

ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ В МАЙБУТНІЙ ФАХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна освіта має брати до уваги темпи науково-технічного прогресу, динаміку та незворотність суспільних змін. Навчання, виховання і розвиток нового покоління здійснюється в умовах інформаційного суспільства історичної фази еволюційного розвитку

цивілізації, при якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Реалії сьогодення висувають нові вимоги до професійно-педагогічних навичок учителя, до методичних і організаційних аспектів використання в навчанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Сьогодні у будь-якого викладача є в наявності численні можливості застосування в процесі навчання засоби ІКТ – це інформація з мережі Інтернет, електронні підручники, словники та довідники, мультимедійні засоби, презентації, програми, різні види комунікації – чати, форуми, блоги, електронна пошта, телеконференції, вебінари та багато іншого. Завдяки цьому актуалізується зміст навчання, відбувається швидкий обмін інформацією між учасниками освітнього процесу. При цьому вчитель не тільки освідчує, розвиває та виховує дитину, але з впровадженням нових технологій отримує потужний стимул для самоосвіти, професійного зростання та творчого розвитку. [1]

Упровадження ІКТ в освітній процес покликане підвищити ефективність проведення занять, звільнити викладача від рутинної роботи, посилити привабливість подання матеріалу, здійснити диференціацію видів завдань, а також урізноманітнити форми зворотного зв'язку. [4]

Окрім цього, використання ІКТ відкриває можливості, пов'язані з візуалізацією матеріалу, можливістю представити наочно ті явища, які неможливо продемонструвати іншими способами, дозволяє поєднувати процедури контролю та тренінгу. Мультимедійні системи дозволяють зробити подачу матеріалу максимально наочним, що стимулює інтерес до навчання та дозволяє усунути прогалини в знаннях. [4]

Складовою частиною роботи по розробці та впровадженню в навчальний процес комп'ютерних навчальних засобів є методика підготовки та читання лекцій з використанням ІКТ. Основна частина такої лекції – виклад матеріалу в супроводі візуальних елементів: фрагментів основних теоретичних положень, таблиць, схем, діаграм, графіків, математичних формул і моделей. [2]

Сучасній людині необхідно прагнути володіти загальною інформаційною культурою, розвивати ІТ компетенції, щоб бути в повній мірі підготовленими до професійної діяльності в інформаційному просторі. Рівень розвитку інформаційної культури студентів, необхідний для успішної діяльності фахівця в інформаційному суспільстві, і в першу чергу залежить від рівня інформаційної культури викладача. У сучасних умовах викладачу недостатньо володіти комп'ютером на рівні користувача, необхідно говорити про підвищення компетентності педагога в сфері ІКТ, що є його фаховою характеристикою, показником його педагогічної майстерності. [1]

Необхідною умовою ефективного і систематичного використання функціональної грамотності в сфері ІКТ в освітній діяльності для досягнення високих результатів є внутрішня мотивація, потреба та готовність викладача до проведення занять з використанням ІКТ, усвідомлене перенесення отриманих теоретичних і практичних знань в педагогічну діяльність, використання мультимедійних програм в навчальному процесі, освітніх ресурсів мережі Інтернет, спілкування в мережевих спільнотах, користування соціальними сервісами, створення та використання в навчальному процесі власних найпростіших і наявних програмних продуктів, освітніх сайтів. [1]

Використання сучасних засобів ІКТ у всіх формах навчання може привести і до ряду негативних наслідків, до яких належить низка несприятливих факторів психолого-педагогічного характеру і спектр чинників негативного впливу засобів ІКТ на фізіологічний стан і здоров'я студента. Зокрема, тривала робота за комп'ютером негативно позначається на багатьох функціях організму студента: вищої нервової діяльності, ендокринної та імунної системах, на зорі і опорному апараті. Таким чином, до використання ІКТ в навчанні викладачам необхідно підходити творчо, не зловживаючи, суворо дотримуючись відповідних санітарно-гігієнічних вимог. [1]

Нарешті, слід зауважити, що застосування ІКТ у навчанні продукує багато питань, шляхи вирішення яких необхідно шукати для того, щоб формування інформаційної

компетентності всіх учасників освітнього процесу було максимально ефективним. При цьому не варто забувати, що комп'ютерні технології – це тільки засіб, який ніколи не замінить живе слово вчителя. Сучасний викладач готує молоде покоління до життя в новому суспільстві, а отже, сам повинен йти в ногу з часом. Ступінь успішності викладачів в освоєнні нових технологій і методів значною мірою залежить від захопленості професією, прагнення до пізнання нового, зацікавленості в самоосвіті.

Список використаної літератури:

1. Вилегжаніна Е. А., Мальцева Н. Н. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі // Актуальні завдання педагогіки: матеріали VI Міжнар. наукової конф. (м. Чита, січень 2015 р). - Чита: Видавництво Молодий вчений, 2015. - С. 1-5.
2. Джон П. Кателлі. Інформаційні та комунікаційні технології для активного навчання // «Інформатика та освіта». - 2004. №3.
3. Intel Навчання для майбутнього. - К.: Видавництво - "Нора-принт", 2006. - 414с.
4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» // «Урядовий кур'єр». 2007. - № 6.

*Шиндерук Любов Дмитрівна
студентка I курсу
спеціальність «Середня освіта (трудове навчання)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Попова Ганна Дмитрівна*

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГОР У ПРОЦЕСІ ГУРТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна позашкільна освіта знаходиться на етапі реформування, коли сучасність вимагає від педагогів вивчення і впровадження в практику сучасних інноваційних технологій, що має на меті підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Саме впровадження інноваційних педагогічних технологій у заняття позашкільного закладу сприяє реалізації основної мети закладу – розвитку творчих здібностей, становлення та самореалізації учнівської молоді.

Позашкільний заклад є місцем відпочинку дітей, адже навчання у гуртках за власним вибором – це вже своєрідна форма відпочинку. І щоб цей відпочинок був найбільш цікавим, плідним, необхідно на заняттях гуртка вдало застосовувати різноманітні форми та методи організації навчально-виховної роботи.

Одним із найпоширеніших методів у позашкільному навчально-виховному процесі є гра. Вітчизняні та зарубіжні педагоги рекомендують активно впроваджувати в навчально-виховний процес позашкільних закладів ігрові форми та методи роботи з метою зростання зацікавленості дітей до гурткових занять.

Використання ігрових моментів дає можливість активізувати опорні знання учнів, викликати інтерес до повної наукової дисципліни, розширити кругозір школярів, підвищити їх інтелектуальний рівень. Психологи охарактеризували гру, як найкращу підготовку до майбутнього життя. В процесі ігрових ситуацій дитина відчуває себе вільною, вона не затиснена досвідом, знаннями, не обмежена заборонами[3].

Ігри можна використовувати на різних етапах заняття – під час повторення вивченого, вивчення та закріплення нового матеріалу. Одна й та ж гра може бути використаною і для актуалізації опорних знань, і для закріплення нового матеріалу.

Підбираючи ігри, слід поєднувати два елементи – пізнавальний та ігровий. Створюючи ігрову ситуацію відповідно до змісту програми, керівник гуртка повинен чітко

спланувати діяльність гуртківців, спрямувати її на досягнення поставленої мети. Коли визначено завдання, педагог надає йому ігрового змісту, окреслюючи ігрові дії. Ігровий зміст спонукає дітей до гри. А коли виникає особиста зацікавленість, то з'являється і активність, і творчі думки, і дії, і хвилювання за себе, гурток, весь колектив[1].

Ігри-вправи додають можливість виділити з усього фактичного матеріалу, що пропонується дітям у навчальному плані, ті явища та факти, які можуть бути збережені пам'яттю як найбільш життєво важливі й цікаві у плані пізнання. Як правило, це кросворди, ребуси, вікторини. Такі ігри сприяють розширенню словникового запасу, збагаченню активної лексики школярів.

Для формування стійкого інтересу під час гри важливо підтримувати постійну зацікавленість у навчанні вводити нові завдання, ігри, що впливають з попередніх, показувати перспективи подальшої роботи[2].

Готуючись до заняття, педагог повинен чітко продумати послідовність ігрових дій, організацію учнів. Тривалість гри, її контроль, підбиття підсумків та оцінку.

Підсумовуючи вище сказане можна стверджувати, що гра визначається важливим фактором в оволодінні вихованцями гуртка певними уміннями, навичками, знаннями та достатньо активно використовується керівниками гуртків на заняттях.

Список використаної літератури:

1. Нечволод Л.І. Нетрадиційні уроки. – Навчальний посібник. – Х; Скорпіон
2. Охредько О. Гра – це діяльність. Дидактична гра на уроках історії стародавнього світу //Історія в школах України. – 2005. - №2. – С.39-43.
3. Чекіна О.Ю. Нестандартні форми проведення уроку. – Початкова школа. – 2004. – №5. – с. 2 – 13;

*Шейна Анастасія Володимирівна
студентка III курсу
спеціальність «Технологічна освіта»
Науковий керівник:
Доцент
Олексюк-Казо Лариса Маркіянівна*

ГУРТКОВА РОБОТА ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА НЕЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Проблема взаємодії школи і позашкільних закладів є однією з педагогічних передумов підвищення ефективності організації і проведення гурткової діяльності серед учнів. Розв'язання цієї проблеми здійснюється на стику наук про суспільство і людину.

Питання організації гурткової діяльності дітей займало важливе місце у педагогічній діяльності С.Г. Шацько. Він вважав, що школа не може повністю сприяти розвиненню інтересів, нахилів, здібностей дітей. На його думку, потрібно створювати нові форми роботи з дітьми, які спрямовані на задоволення дитячих запитів, що підтримують ініціативу і самодіяльність.

Гурткова робота – це найоптимальніший майданчик для розвитку внутрішніх сил дитини, джерело її особистісного самовираження і самовдосконалення. Найбільшою небезпекою є використання культури з метою збагачення.

Цілеспрямоване поєднання шкільної і позашкільної стратегії – запорука повноцінного виховання особистості і тому має велике майбутнє. Співробітництво, взаємодія школи і позашкільних закладів має важливу закономірність: творча діяльність, якою дитина займається у позашкільному закладі, стимулює її, пізнавальну активність в школі.

Психологи довели: співтворчість можлива лише за сприятливих міжособистих стосунків і духовно психологічного комфорту.

Оптимальне функціонування гурткової діяльності забезпечується здатністю і вмінням його організаторів «притягувати талантом», залучення дітей до власної системи цінностей, насичувати педагогічний процес такою творчою роботою, яка має велике духовне і соціальне значення.

Отже, діяльність гуртків сприяє формуванню і розвитку творчої особистості, значно зростає пізнавальна, наукова і творча активність учнів, стає вищий рівень їхнього виховання.

Гурток покликаний нести дитині насамперед радість від виконаної роботи, моральне задоволення від спілкування у групі, розвиток її творчих здібностей, бажання бути корисним не лише для себе, а й для інших.

Список використаної літератури:

1. Антонович Г.А., Захарчук – Чугай Р.В., Станович М.Г., Декоративно – прикладне мистецтво – Львів:Світ, 1993. с. 273.
2. Берена В.І. Підготовка педагогічних кадрів для позашкільних закладів в умовах реформування. // Радянська школа, 2000. с. 63 – 66.
3. Вишневецький О.І. Сучасне українське виховання. – Львів, 1996, с. 210.
4. Сухомлинська О.В. Теоретичні основи виховання і діяльність позашкільних закладів. // Початкова школа. – 1996. с. 28 – 30.
5. Сущенко Т.І. Фактори позашкільного виховання. // Початкова школа. – 1996. с.

36

Шепель Михайло Сергійович
студент IV курсу,
спеціальність «Технологічна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Оружа Лариса Володимирівна

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ

У сучасних умовах позашкільні заклади стають невід'ємним компонентом освітньої структури, який сприяє всебічному, гармонійному розвитку особистості учня, його соціальній адаптації та самореалізації в суспільстві. Позашкільні заклади, що працюють у соціально-культурній та освітній сферах, доповнюють шкільну освіту та створюють позитивне виховне середовище для учня. Вони виступають гнучкими виховними інфраструктурами, спроможними здійснювати виховання громадянина незалежної держави України - творчої особистості, здатної вдосконалювати себе та свою країну.

Останні десятиріччя значно підвищилися вимоги до позашкільної освіти як рівноправного інституту в загальній системі освіти, відповідно до чого постало питання щодо переосмислення стратегічних завдань оновлення або реформування діяльності позашкільних навчальних закладів. При цьому головним залишається визначення, що позашкільна освіта - це спеціально організована діяльність, яка має яскраво виражену власну специфіку впливу, що дає їй певні переваги перед іншими засобами виховання. Це, передусім, добровільність участі дітей у позашкільній роботі; диференціація її за інтересами і спрямованістю на певний тип діяльності; постановка конкретних практичних завдань перед кожним вихованцем у його творчому становленні; оволодіння знаннями та вміннями за індивідуальними планами.

Сьогодні навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах передбачає охоплення таких галузей знань і практичної діяльності, які виходять за межі

уроку, підручника, навчального плану школи. Тому педагогічним працівником цих закладів повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи.

У зв'язку із зазначеним методична робота в Центрі туристично-краєзнавчої творчості спрямована на всебічне удосконалення навчально-виховного процесу: розширення програмно-методичного забезпечення, запровадження нових форм і методів діяльності, підвищення майстерності педагогічних працівників, що полягає в опрацюванні нової наукової інформації з метою розвитку творчого потенціалу сучасного керівника гуртка, вдосконалення його методичної культури. Проте, вдосконалення навчально-виховного процесу неможливе без активної участі вихованців (учнів гуртків), оскільки, як педагог так і учень, є рівноправним учасником навчання.

Як правило, сучасна система навчання чекає від учителя охоплення великого обсягу інформації й орієнтована на рівні «знання» та «розуміння». Це підштовхує педагога на використання в основному пасивних методів навчання. У середньовіччі використання пасивних методів було виправдане. Учитель мав можливість передати весь обсяг відомої на той час інформації з будь-якого предмета своєму учневі. У сучасному світі ситуація кардинально змінилася. Неможливо одній людині знати все, навіть у якій-небудь одній царині знання. До того ж, як відомо, численні факти добре запам'ятовують комп'ютери. Учні ж повинні мати цілком інші навички: думати, розуміти суть речей, осмислювати ідеї та концепції і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію, трактувати її та застосовувати в конкретних умовах, формулювати й відстоювати власну думку. Саме цьому сприяють інтерактивні технології.

Інтерактивні технології можна представити як різновид активних методів навчання. Сутність інтерактивних технологій у тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Це співнавчання (колективне, кооперативне, навчання в співпраці).

Педагогічний словник дає таке визначення: «Інтерактивне навчання (від лат. Interaction – взаємодія) – навчання, побудоване на взаємодії учнів з навчальним оточенням, навчальним середовищем, що служить сферою засвоєння знань». Поняття «інтерактивне навчання» уявляє собою переклад англійського терміну interactive learning, який означає учіння (стихийне чи спеціально організоване), засноване на взаємодії, і навчання, побудоване на взаємодії.

Основні риси та переваги інтерактивних технологій навчання:

- інтерактивні технології навчання дозволяють забезпечити глибину вивчення змісту. Учні освоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка). При цьому відсоток учнів, які засвоїли знання, достатньо високий (більше 50%);
- змінюється роль учнів. Вона активна: учні приймають важливі рішення щодо процесу навчання;
- змінюється основне джерело мотивації навчання. Воно стає внутрішнім, це інтерес самого учня;
- значно підвищується роль особистості педагога. Педагог сильніше розкривається перед учнями, виступає як лідер, організатор.

Список використаної літератури:

1. Яценко Н. Система позакласної туристсько-краєзнавчої роботи // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2010. – № 44. – С. 13-16.
2. Совенко Л. Впровадження в систему роботи керівників гуртків позашкільних навчальних закладів методичних інновацій. http://osvita.ua/school/out_edu.
3. Совенко Л. Методичні інновації в роботі керівників гуртків. http://osvita.ua/school/out_edu.
4. Мартинова С. Розвиток творчо обдарованої особистості. http://osvita.ua/school/out_edu.

5. Кметь В.Б. Використання пізнавальних завдань і задач у пошуково-дослідницькій діяльності учнів // Історія та правознавство. – 2007. - № 14. – С. 16-20.

*В'юн Софія Володимирівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта (інформатика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Франчук Наталія Петрівна*

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ІНФОРМАТИКИ

Лінгвістична інформатика є одним із найбільш перспективних напрямків сучасної прикладної лінгвістики. Як відносно нова лінгвістична галузь, лінгвістична інформатика розпочала своє активне становлення у 60-ті роки ХХ століття у зв'язку з інтенсивною комп'ютеризацією всіх сфер суспільства. Проте, за ці роки, у сфері лінгвістичної інформатики отримано значні наукові і практичні результати: було створено системи машинного перекладу текстів з одних природних мов на інші, системи автоматизованого пошуку даних в текстах, системи автоматичного аналізу та синтезу мовлення, і з кожним роком список досягнення збільшується, адже рівень обчислювальної техніки постійно зростає.

Проблематика лінгвістичної інформатики широко обговорюється на міжнародних конференціях з штучного інтелекту різних рівнів, в США щоквартально виходить журнал «Комп'ютерна лінгвістика», кожні два роки проходять міжнародні конференції з комп'ютерної лінгвістики – «КОЛІНГ». В українському ж науковому просторі перші праці в цій галузі були пов'язані з моделюванням штучного інтелекту, вивченням статистичних закономірностей письмового й усного мовлення. Основи лінгвістичної інформатики в Україні заклали такі науковці: В.В. Акуленко, П.Г. Асоянц, Т.К. Вінцюк, В.І. Перебийніс, В.І. Севбо, Е.Ф. Скороходько.

В українському науковому просторі лінгвістична інформатика має низку важливих завдань:

- удосконалення систем автоматизованого перекладу;
- реалізація автоматичного розпізнавання мовлення для української мови;
- створення відкритих систем автоматичного морфологічного, синтаксичного та семантичного аналізу українських текстів.

Лінгвістична інформатика, як наука, висвітлює принципи побудови моделі, що відображають конкретні процеси мовленнєво-розумової діяльності людини в конкретній ситуації. А саме, моделі найрізноманітніших комунікативних та когнітивних здатностей людини – створення інформаційних систем, моделювання та аналіз текстів, зберігання та опрацювання даних.

Метою дослідження є розробка методичних особливостей навчання лінгвістичної інформатики, теоретичне обґрунтування ефективності використання особливостей методичної системи навчання лінгвістичної інформатики при вивченні дисциплін інформатичного циклу, розробка курсу «Лінгвістична інформатика» та дослідження ефективності впровадження даного курсу у вищих педагогічних навчальних закладах.

У фаховій літературі існує багато загально визначених визначень лінгвістичної інформатики (комп'ютерної лінгвістики), ось деякі з них:

- “Термін “комп'ютерна лінгвістика” задає загальну орієнтацію на використання комп'ютерів для розв'язання різноманітних наукових та практичних завдань, пов'язаних з мовою, аж ніяк не обмежуючи способи розв'язання цих завдань” [1, с.7].

- “Під терміном “комп'ютерна лінгвістика (computational linguistics) звичайно розуміють широку царину використання комп'ютерних інструментів – програм, комп'ютерних технологій організації та оброблення даних – для моделювання

функціонування мови в тих чи інших умовах, ситуаціях, проблемних галузях, а також сферу застосування комп'ютерних моделей мови не лише в лінгвістиці, а й у суміжних з нею дисциплінах»[5, с.13].

Можна узагальнити, що лінгвістична інформатика – «самостійна лінгвістична дисципліна, яка розв'язує теоретичні й прикладні завдання мовознавства за допомогою комп'ютера. Комп'ютерна лінгвістика є водночас дисципліною теоретичною, фундаментальною, практичною і прикладною. Застосування нового дослідницького інструмента – комп'ютера – дає змогу на якісно новій фактичній основі, за допомогою нових дослідницьких методів та прийомів аналізу й синтезу мовних фактів розв'язувати теоретичні завдання сучасного мовознавства, одержувати відомості про будову та функціонування мовних об'єктів, які уможлиблюють зміни в самій парадигмі знання про мову, оскільки дозволяють не лише по-іншому розв'язувати старі, а й ставити нові лінгвістичні завдання. Використання спеціального технічного засобу і підпорядкованих йому прийомів та процедур моделювання мовних об'єктів ставить комп'ютерну лінгвістику в ряд інших прикладних лінгвістичних дисциплін, таких, наприклад, як лінгводидактика, логопедія, експериментальна фонетика, стенографія, нейро- та біолінгвістика» [1, с.8-9].

Висновки. Отже, лінгвістична інформатика стала результатом усвідомлення спільної для багатьох предметних галузей проблеми – автоматизації опрацювання різноманітних даних, що існують в суспільстві у вигляді тексту. Важливим фактором є двовимірність цієї науки в контексті поєднання лінгвістики та інформатики. Адже, в даному випадку, розуміння мовних систем та смисловий розбір та аналіз тексту поєднуються з впорядкуванням даних в бази знань, корпуси текстів, створення впорядкованих мереж з можливістю вбудовувати їх в інформаційні системи.

Список використаної літератури:

1. Карпіловська Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: Підручник.— Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006.— 188 с.
2. Франчук Н.П. Комп'ютеризований переклад з використанням web-орієнтованих програмних засобів // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць /Редрада. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – № 13 (20). – С. 120-124.
3. Франчук Н.П. Стан та перспективи технологій машинного перекладу тексту // Теорія та методика електронного навчання: збірник наукових праць. Випуск III. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – С. 319-325. (5-6 квітня 2012 р.).

*Гринюк Дмитро Юрійович,
студент IV курсу
спеціальності «Програмна інженерія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Струтинська Оксана Віталіївна*

РОЗРОБКА ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ТА IOT ПРИБОРІВ З МЕТОЮ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

На теперішній час існує велика кількість універсальних платформ та сервісів, використання яких дозволяє в суспільстві обмінюватися знаннями, даними, послугами тощо. Але у більшості випадків такі рішення нехтують великою кількістю інтересів, які суб'єктивно, на думку розробників, не є розповсюдженими та затребуваними сучасним суспільством або не принесуть запланованого прибутку компанії в силу своєї універсальності. Тобто універсальні рішення зорієнтовані, в основному, на потреби та уподобання більшості.

В свою чергу, існують також рішення вузького напрямлення, але і такі проекти не позбавлені недоліків. Вони нерідко здаються незрозумілими через складність подання та відсутність інтуїтивності в користуванні. Також зустрічаються випадки жорсткого зловживання пропрієтарної політики розповсюдження програмних застосунків.

На усунення цих проблем спрямована розробка програмного засобу для мобільних застосувань та *IoT* пристроїв.

На даний час, проект містить в собі три мобільних додатки та два *Internet of Things* пристрої:

- *EduGador* – мобільна освітня платформа для обміну знаннями за схемою вчитель-учень.
- *HealthyGador* – мобільний медичний сервіс для віддаленої взаємодії користувача із державними медичними закладами.
- *ServiceGador* – мобільна платформа надання послуг для розвитку малого бізнесу та збільшення економічно-матеріальних здобутків користувачів платформи.
- *T. Gador* – *Internet of Things*, "розумний" пристрій у вигляді наручного годинника, який має безпосередню взаємодію із мобільними сервісами програми "*GadorTechnologies*".
- *L. Gador* – *Internet of Things*, "розумний" пристрій, який перетворює звичайні окуляри на "розумні" способом надбудови до дужки окулярів.

Метою розробки даного програмного засобу є поширення використання електронних додатків і пристроїв для повсякденних потреб. Програма розробки та імплементації мобільних додатків та *IoT* пристроїв з метою інформатизації суспільства носить назву "*Gador Technologies*". Розробка мобільних додатків має три основних кроки: опис призначення додатку (ціль, мета розробки та проблема, яку вирішує розроблений додаток); створення функціонального прототипу із максимально точним зображенням як архітектури продукту, так і дизайну майбутнього засобу; кодування та розробка вихідного додатку в обраному середовищі програмування.

Проектування *IoT* пристроїв також складається з трьох етапів, а саме: опис технічного призначення гаджета (ціль, мета, способи взаємодії та функціонування); створення системного та інтеграційного прототипу, спрямованого на зображення взаємодії компонентів системи і підсистеми; виготовлення корпусу та з'єднання модулів між собою способом спаювання.

Мобільні додатки та *IoT* пристрої матимуть єдиний обліковий запис користувача та обмін даними між пристроями при наявності стабільного Інтернет-з'єднання буде займати не більше декількох секунд. Абстрактне подання брендваної лінійки зображено на рис. 1.

Рис. 1. Складові програми: три мобільні додатки та два *IoT* пристрої

Висновки. Програмний засіб *Gador Technologies* розроблюється з метою поширення у повсякденному житті спеціалізованих та вузько направлених мобільних платформ і розумних пристроїв серед сучасного суспільства. В подальшому планується масове поширення спеціалізованих продуктів та їх функціональне збагачення.

Список використаної літератури:

1. Amir Rajkumar Buyya, Dastjerdi Vahid, *Internet of Things: Principles and Paradigms*,

2016.

2. McEwen Adrian, Cassimally Hakim, Designing the Internet of Things, 2013.
3. Meier Reto, Professional Android, 2018.
4. Short Timothy, Raspberry Pi 3: Beginner to Pro. – Step by Step Guide, 2016.
5. Замятін Д., Просунутий Python в прикладах.
6. Стівен С., Бокутью С., Програмування Kotlin.
7. Фленаган Д., JavaScript. Детальне керівництво.

*Колодрівський Іван Миколайович,
студент III курсу,
спеціальності «Інформатика*»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Франчук Василь Михайлович*

СИСТЕМА РОЗРАХУНКУ КОНКУРСНОГО БАЛУ АБІТУРІЄНТА ПРИ ВСТУПІ ДО ЗНО

Під час вступної кампанії для абітурієнтів гостро стоїть питання вибору спеціальності на яку вони можуть вступити, а для закладів вищої освіти питання доступності відомостей для абітурієнтів про освіту та можливість вступу до конкретного ВЗО.

Надання вступнику рекомендації до зарахування на місце навчання за державним замовленням відбувається на підставі здобутого ним більшого (у порівнянні з іншими вступниками) конкурсного бала за заявою з вищою пріоритетністю. Конкурсний бал – комплексна оцінка досягнень вступника, яка обраховується за результатами вступних випробувань та іншими показниками з точністю до трьох знаків після коми відповідно до умов та правил прийому на навчання до закладів вищої освіти України.

Наприклад, розрахунок конкурсного бала для вступу на перший курс:

$$\text{КБ} = K_1 * П_1 + K_1 * П_1 + K_1 * П_1 + K_4 * A + K_5 + OY$$

Де: КБ – конкурсний бал; $П_n$ – оцінки зовнішнього незалежного оцінювання або вступних іспитів; K_n – коефіцієнти для оцінки зовнішнього незалежного оцінювання або вступних іспитів який може встановлюватись окремо для кожного предмету в залежності від спеціальності; А – середній бал документа про повну загальну середню освіту (коефіцієнти сталі: 0.1); ОУ – бал за успішне закінчення підготовчих курсів вищого навчального закладу.

Оскільки розрахунок конкурсного бала для кожного окремої спеціальності не є тривіальним завданням актуальним є створення web-орієнтованої системи розрахунку конкурсного бала абітурієнта при вступі у ВЗО.

Метою дослідження є створення web-орієнтованої системи розрахунку конкурсного бала абітурієнта при вступі у ВЗО.

Для створення системи розрахунку конкурсного бала абітурієнта при вступі у ВЗО були обрані такі програмні засоби: PHP – скриптова мова програмування; Symfony 3 – PHP-фреймворк, використання якого надає зручні інструменти для розробки web-сервісів різного рівня складності мовою програмування PHP; Doctrine 2 – об'єктно-реляційне представлення (ORM) для PHP; Twig – шаблонізатор для PHP; MySQL – реляційна база даних; HTML – мова розмітки гіпертекстових документів; CSS – мова написання стилів для гіпертекстових документів; Bulma – CSS-фреймворк; Javascript – динамічна, об'єктно-орієнтована прототипна мова програмування для написання сценаріїв для web-сторінок; VueJs – JavaScript-фреймворк що використовує шаблон MVVM для створення інтерфейсів користувача на основі моделей даних, через реактивне зв'язування даних.

Висновки. Web-орієнтована система розрахунку конкурсного балу абітурієнта при вступі у ВЗО створюється з метою використання в навчальних закладах для полегшення вибору спеціальності абітурієнтом при вступі у ВЗО. У перспективі планується розширення функціоналу пропозицій спеціальностей даними про кожну окрему спеціальність та структурний підрозділ який закріплений за нею.

Список використаної літератури:

1. Наказ про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань прийому на навчання до закладів вищої освіти. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1397-17>.
2. Умови прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2018 році. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1397-17#n17>.
3. Правила прийому на навчання до Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова в 2018 році. Режим доступу: <http://vstup.npu.edu.ua/uk-ua/pravyla-priyomu/471-pravyla-priyomu-na-navchannia-do-npu-imeni-m-p-drahomanova-v-2018-rotsi>.
4. Довідник з мови програмування PHP. Режим доступу: <http://php.net/manual/ru/langref.php>.
5. Довідник PHP-фреймворку Symfony. Режим доступу: <https://symfony.com/doc/current/index.html>.
6. Документація для ORM Doctrine. Режим доступу: <http://docs.doctrine-project.org/en/latest>.

*Курлов Максим Володимирович,
студент IV курсу
спеціальності «Програмна інженерія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Франчук Василь Михайлович*

РОЗРОБКА МЕНЕДЖЕРА ПАРОЛІВ НА ОСНОВІ АЛГОРИТМУ ШИФРУВАННЯ AES

Дуже важливою частиною будь-якого проекту є безпека даних. Безпека даних включає в себе організаційну та інформаційну частини. Організаційна частина відповідає за те, щоб користувача наперед проінструктували щодо правил безпеки на підприємстві, при роботі з комп'ютером тощо. Під інформаційною безпекою розуміється захищеність даних в комп'ютерній системі, тобто технічна реалізація методів захисту.

Основною задачею використання менеджера паролів є спрощення запам'ятовування персональних даних для доступу до різноманітних ресурсів, централізація таких даних, а також їх збереження у безпечному (зашифрованому) вигляді.

Програма має мати клієнтську архітектуру та можливість працювати з декількома обліковими записами користувачів, мати інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.

Метою дослідження є визначення оптимального набору методів забезпечення інформаційної безпеки облікових даних користувача.

Користувач може використовувати систему за допомогою розробленого додатку, який складається з самого додатку та бази даних користувачів. Оскільки система повністю встановлюється в окремий каталог, то користувачі можуть побачити структуру та модифікувати її. Таким чином, можна виокремити вразливості, пов'язані з даними, які вводить користувач, та доступ до даних, які має користувач.

Програма розрахована для невеликих підприємств з використанням спільних аккаунтів, а також для користувачів, які мають багато персональних аккаунтів на різноманітних ресурсах, в соціальних мережах тощо. Коли користувач реєструється на

будь-якому ресурсі, за допомогою менеджера паролів генерується надійний пароль. На кожного окремого користувача формується окремі налаштування, а також окремий каталог, і ці дані недоступні для перегляду між обліковими записами.

Зазвичай такі операції користувач виконує або на папері, або, використовуючи електронні таблиці Excel, текстові редактори Word або *Блокнот*, що не є дуже надійним, оскільки дані зберігаються у відкритому вигляді. Відображення даних при такому їх зберіганні знижує надійність і робить не зручним їх зберігання та пошук. Дані можуть бути розташовані в різних файлах, пошук яких може зайняти багато часу. У будь-якому випадку, програма, в якій централізуються дані, буде корисна і полегшить роботу користувачів при роботі в мережі Інтернет.

Оскільки система працює з локальними каталогами, то для того, щоб отримати доступ до даних, потрібно мати доступ до локального сховища користувача. Але це накладає деякі обмеження щодо доступу з інших пристроїв. Це буде перешкодою для синхронізації даних між пристроями користувача.

Проблему розташування даних можна вирішити за допомогою зміни принципу збереження даних з локального на хмарний. В подальшому це також надасть можливість розширити забезпечення на мобільні пристрої/планшети, а також синхронізувати дані між ними.

Висновки. Під час виконання дослідження було розроблено менеджер паролів на основі симетричного алгоритму блочного шифрування. Розроблений програмний засіб має простий та зрозумілий інтерфейс. У програмі використано алгоритм шифрування Advanced Encryption Standard (AES), також відомий як Rijndael – симетричний алгоритм блочного шифрування (розмір блоку 128 біт, ключ 128/192/256 біт). Програмний засіб може бути використаний як на невеликих підприємствах, так і у персональних цілях. Використання цієї програми надає можливість користувачу управляти персональними паролями та не турбуватися про їх безпечне збереження.

Список використаної літератури:

1. Advanced Encryption Standard (AES) [Electronic resource] / en.wikipedia.org. – 2017. – Rijndael: https://uk.wikipedia.org/wiki/Advanced_Encryption_Standard.
2. Мао В. Современная криптография. Теория и практика. – М.: Вильямс, 2005. – 763 с.
3. Франчук В.М. Захист інформаційних ресурсів // Захист інформаційних ресурсів / В. Франчук. – К.: Редакції газет природничо-математичного циклу, 2012. – 112 с.

*Московченко Євгеній Віталійович,
студент IV курсу
спеціальності «Програмна інженерія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Франчук Василь Михайлович*

СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ФАКУЛЬТЕТУ. ІНТЕРФЕЙС КОРИСТУВАЧА

Інтерфейсом користувача називаються засоби, за допомогою яких користувач може використовувати інформаційну систему. Графічним інтерфейсом користувача є набір вікон, кнопок, полів введення, таблиць, випадаючі списки, картинки та інше. Вдало розроблений інтерфейс дозволяє значно підвищити ефективність під час роботи з системою.

Основною вимогою до розроблюваного інтерфейсу системи електронного документообігу (СЕД) є забезпечення якомога простішої роботи користувача із системою, що, у свою чергу, дозволяє підвищити ефективність використання інформаційної системи.

Для вирішення цієї проблеми потрібно розробити платформу (від англ. API – Application Programming Interface) для подальшої модифікації системи. На основі створеної API далі потрібно організувати спеціалізовану web-орієнтовану систему електронного документообігу факультету для підвищення ефективності роботи факультету.

Метою дослідження є розробка інтерфейсу web-орієнтованої системи електронного документообігу факультету.

Для створення користувацького інтерфейсу системи електронного документообігу було обрані такі технології: HTML – мова розмітки гіпертексту; CSS – технологія каскадних стилів таблиць для оформлення вигляду HTML-сторінок; JavaScript – скриптова мова програмування для виконання певних операцій на клієнтській частині.

Інтерфейс головної сторінки системи (рис.1) розроблявся на платформі Google Sites, тому вона відображається у фреймі. Вгорі сторінки системи розташовано поле з іменем користувача, його права та кількість заяв, які можна подати протягом дня. Справа знаходиться кнопка меню, натиснувши на яку викликається додаткове меню для навігації у системі. Нижче розташовується контент в залежності від поточного місцезнаходження користувача. Внизу сторінки знаходиться кнопка для зворотного зв'язку з розробниками (реалізовано за допомогою технології Google Forms).

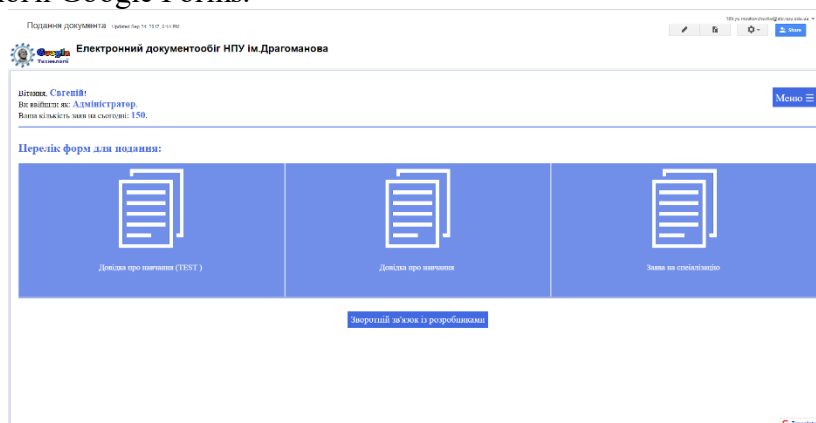

Рис. 1. Інтерфейс головної сторінки інформаційної системи

При створенні інтерфейсу було застосовано різноманітні принципи дизайну, таких як єдиний стиль інтерфейсу, контраст кольорів та ін. Дотримання цих вимог дозволяє значним чином покращити сприйняття користувачем візуальних компонентів системи.

Висновки. Результатом виконаної роботи є графічний інтерфейс користувача web-орієнтованої системи електронного документообігу факультету. На даний момент використання такого інтерфейсу дозволяє додавати шаблони заяв для подання, відповідати на подані заяви, переглядати історію заяв (для менеджера та для студента), додавати нових користувачів.

Список використаної літератури:

1. User Interface [Electronic resource] / en.wikipedia.org. – 2018. – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/User_interface.
2. Основные принципы веб-дизайна и их характеристики [Electronic resource] / www.designonstop.com. – 2018. – Mode of access: <http://www.designonstop.com/webdesign/article/osnovnye-principyu-veb-dizajna-i-ix-karakteristiki.htm>.
3. Основные принципы веб-дизайна [Electronic resource] / en.wikipedia.org. – 2018. – Mode of access: <https://webformyself.com/osnovnye-principyu-veb-dizajna>.
4. Франчук В.М. Використання хмарних технологій у ВНЗ. Служби Google // Хмарні технології в освіті: матеріали Всеукраїнського науково-методичного Інтернет-семінару (Кривий Ріг – Київ – Черкаси – Харків, 21 грудня 2012 р.). – Кривий Ріг: Видавничий відділ КМІ, 2012. – С. 99-100.

*Олексієнко Ілля Вадимович,
студент IV курсу
спеціальності «Інформатика*»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Франчук Василь Михайлович*

РОЗРОБКА ТА ТЕСТУВАННЯ ВЕБ-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАСОБУ «ЕЛЕКТРОННИЙ РОЗКЛАД»

Навчальний процес неможливо організувати без використання розкладу, оскільки як студенту, так і викладачу треба знати, де і коли проходять заняття. Тому отримувати та редагувати розклад потрібно якомога швидше та зручніше.

Проект “Електронний розклад” розроблений в межах Студентського конструкторського бюро НПУ імені М.П. Драгоманова для створення найбільш зручної системи як для студентів та викладачів, так і для адміністрації, яка складає розклад та вносить зміни у нього.

Проект реалізований у формі web-сервісу, доступ до якого можна отримати з будь-якого пристрою. Для зручного перегляду була додана система фільтрів за групою, викладачем, аудиторією та днями тижня, що дозволяє швидко знаходити потрібні відомості.

Для власників мобільних пристроїв існує можливість під’єднатися до Google-календарів для того, щоб швидко отримувати розклад групи або викладача, чи дізнатися, коли вільна певна аудиторія.

Система зручна не тільки для перегляду, а й для редагування розкладу адміністрацією. Усі зміни відразу заносяться до бази даних та автоматично синхронізуються з Google-календарями. Якщо потрібно отримати паперову версію розкладу, то його можна роздрукувати.

У випадку, якщо предмет має електронний курс, то посилання на нього прикріплюється у розкладі, що дозволяє швидко перейти на курс, який цікавить студента.

Проект складається з двох частин - клієнтської та серверної.

Клієнтська частина створена з використанням мов HTML5 та JavaScript. JavaScript-код отримує необхідні дані від сервера, виводить їх у зручному вигляді та надсилає серверу команди на виконання.

Серверна частина реалізована з використанням СУБД MySQL та мови програмування PHP. Для експорту розкладу до Google-календарів використовується PHP бібліотека GoogleCalendarApi [1].

Авторизація до адміністративної частини виконується з використанням аккаунта Google, завдяки якому визначається можливість редагувати розклад та до якого приєднуються усі Google-календарі.

Для кожного користувача задається рівень доступу, за яким визначається, які команди на сервері можуть виконуватись від його імені. Так, редагувати розклад чи список викладачів зможуть лише уповноважені особи.

На сервері використаний захист від MySQL ін’єкцій, що не дозволяє зловмисникам зашкодити цілісності даних.

Таким чином, проект “Електронний розклад” є зручним та надійним методом створення та перегляду розкладу, який діє на факультеті інформатики НПУ імені М.П. Драгоманова протягом двох років.

Список використаної літератури:

1. Google Calendar API <https://developers.google.com/google-apps/calendar/v3/reference/>

*Рокицька Ольга Юрївна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта (інформатика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Франчук Наталія Петрівна*

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Питання забезпечення належного рівня інформаційного обслуговування навчального процесу з кожним роком стає актуальнішим. Зберігається стійка тенденція до розширення впливу використання в освітньому процесі сучасних інформаційних технологій на систему освіти в цілому. Впровадження сучасних інформаційних технологій в навчальний процес стимулює в учнів інтерес до навчальної діяльності, сприяє розвитку їхніх здібностей та формуванню в них наукового світобачення, загальної і фахової культури.

Під сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями навчання слід розуміти певну сукупність та вдале поєднання методів, засобів і прийомів навчання, що використовуються для добору, опрацювання, зберігання, подання, передавання та захисту різноманітних матеріалів і даних, необхідних для підвищення ефективності різних видів діяльності людини [1].

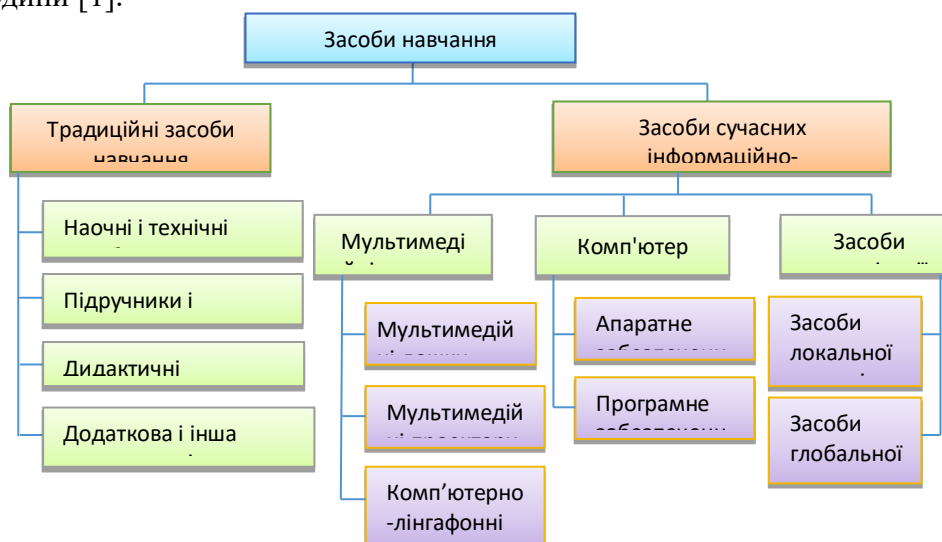

Рис. 1. Засоби навчання

Вчитель зобов'язаний активізувати пізнавальну діяльність учнів в процесі навчання іноземної мови, створити умови практичного оволодіння мовою для кожного учня, дібрати такі методи і засоби навчання (рис. 1), використання яких дозволило б кожному учневі проявити свою активність та творче мислення.

На сьогодні існує велика кількість різноманітних програм та курсів, за допомогою яких здійснюється комп'ютерна підтримка навчання іноземної мови. В літературі описано ряд засобів, які можна і доцільно використовувати в процесі навчання іноземної мови. До таких програмних засобів відносять: редактори презентацій (Power Point, Prezi, Google Slides, Open Office Impress), відео та аудіо (KMPlayer, QuickTime, Flash, Windows Media або вбудований програвач Windows), текстові редактори (WordPad, LibreOffice, Microsoft Word, онлайн редактор від компанії Google), мережа Інтернет (MindMeister, FreeMind, Mindomo, Інфографіка з мережі), тематичні спільноти (блоги, соціальні мережі, ведення «Живого журналу»).

Аналізуючи вище наведене, можна зробити висновок, що використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій можливе під час проведення будь-якого етапу

уроку іноземної мови, а вибір засобу залежить не лише від технічного забезпечення навчально-виховного процесу в конкретному закладі освіти, а й від рівня підготовки вчителя і учнів до використання сучасних ІКТ. Комп'ютер виступає як динамічний засіб пізнавальної та пошукової діяльності, що використовується для автоматизації окремих фрагментів процесу навчання та творчого розвитку учнів. Найвища ефективність застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у мовній підготовці досягається під час їх комплексного та системного педагогічно виваженого використання.

Список використаної літератури:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене і виправлене – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 522 с.
2. Франчук Н.П. Створення комп'ютерно-орієнтованого методичного забезпечення навчально-виховного процесу / Франчук Н.П. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Редарада. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – № 19 (28). – С. 80-85.

*Сулима Дмитро Олександрович,
студент IV курсу
спеціальності «Програмна інженерія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Франчук Василь Михайлович*

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ФАКУЛЬТЕТУ. БЕЗПЕКА ДАНИХ

Однією з найважливіших частин будь-якого багатокористувацького проекту є безпека, що включає в себе організаційну та інформаційну частини. Використання організаційної частини відповідає за те, щоб користувача наперед проінструктували щодо правил безпеки на підприємстві, при роботі з комп'ютером тощо. Під інформаційною безпекою розуміється захищеність даних в системі, тобто технічна реалізація методів захисту. Потреба в оптимальному методі захисту даних в системі електронного документообігу (СЕД) факультету, призвела до дослідження існуючих підходів для забезпечення інформаційної безпеки.

При визначенні оптимального набору методів захисту даних в СЕД факультету слід враховувати, що методи повинні мінімально впливати на продуктивність системи та перекривати максимальну кількість вразливостей (в тому числі й потенційних).

Для вирішення цієї проблеми потрібно визначити вразливості СЕД факультету та об'єднати їх у групи (наприклад, група пов'язана з введенням даних користувачем). На основі створених груп визначити набір методів, які можуть виправити вразливість.

Метою дослідження є визначення оптимального набору методів забезпечення інформаційної безпеки в СЕД факультету.

Користувач працює з системою за допомогою web-інтерфейсу, який складається з полів вводу та можливістю роботи с Google Drive. Оскільки СЕД факультету повністю встановлюється в каталог на Google Drive, то користувачі можуть побачити структуру та модифікувати її. Таким чином, можна виокремити вразливості, пов'язані з даними, які вводить користувач, та доступ до даних користувача.

Оскільки система працює на платформі Google Cloud, то для того, щоб модифікувати її вихідний код, необхідно отримати доступ до Google-акаунта розробника. Але є можливість отримати доступ до коду, призначеного для клієнтської частини системи. Зазвичай це JavaScript-файли, в яких прописано перевірки простих помилок користувача, наприклад, не заповнено необхідні поля введення.

З перерахованих вразливостей можна виокремити дві групи, пов'язані з введенням даних та доступом до певних частин системи (структура системи та код клієнтської частини).

Проблему введення даних можна вирішити за допомогою додаткових перевірок полів вводу на стороні клієнта та сервера. Але велика кількість перевірок може призвести до зниження продуктивності системи. Зі сторони клієнта можна вимкнути виконання скриптів (але після цього система не повинна функціонувати). Тому найкращим підходом в такій ситуації буде те, щоб залишити найпростіші перевірки (наприклад, заповнення необхідних полів введення), а перевірки конкретних даних проводити на сервері.

Для вирішення проблеми доступу до коду клієнтської частини, в коді необхідно залишити тільки функції, пов'язані з візуальними ефектами, оповіщенням, очищенням та збиранням необхідних даних з полів введення. Опрацювання даних необхідно повністю перенести на сторону сервера та організувати взаємодію з сервером за допомогою асинхронних викликів.

Для того, щоб виправити вразливість системи, пов'язану з доступом та можливістю модифікування структури системи, необхідно змінити підхід до зберігання даних (від налаштувань системи до особистих даних користувача). Замість збереження всіх даних в файлах на Google Drive необхідно створити нормалізовану базу даних (БД). Використання нормалізованої БД може суттєво підвищити швидкість системи, оскільки в більшості СУБД використовуються внутрішні механізми безпеки та з SQL-запитами легше працювати, ніж з файлами. Але виникає питання забезпечення підключення до БД без відома для користувача, тобто необхідно приховати IP-адресу сервера БД та пароль до неї. Але оскільки ці відомості текстові та мають невеликий обсяг, то їх можна зашифрувати.

Якщо використовувати для збереження даних MySQL на окремому локальному сервері, виникає потреба в окремому налаштуванні параметрів безпеки сервера (наприклад, портів), та при достатньо високому рівню навантаження сервер може не відповідати на запити.

Google Cloud Platform включає в себе CloudSQL, який підтримує роботу з MySQL та PostgreSQL в хмарному середовищі. Тому можна використовувати CloudSQL MySQL як звичайну базу даних, але на серверах компанії Google, тоді питання захисту серверів не залежить від розробника СЕД факультету. Але ця послуга є платною, тому в цьому разі система стає умовно-безкоштовною. Ще варто враховувати можливість технічних робіт на серверах Google, які можуть призвести до того, що система не буде відповідати.

Висновки. З досліджених вразливостей СЕД виокремлено дві групи, пов'язані з введенням даних та доступом до певних частин системи (структура системи та код клієнтської частини). В оптимальний набір методів захисту даних в СЕД факультету було визначено:

1. На стороні клієнта залишити найпростіші перевірки (наприклад, заповнення необхідних полів введення), функції пов'язані з візуальними ефектами, оповіщенням, очищенням та збиранням необхідних даних з полів введення, а опрацювання та перевірки конкретних даних проводити на сервері.

2. Запити до сервера виконувати за допомогою асинхронних викликів.

3. Замість зберігання даних в файлах на Google Drive, необхідно створити нормалізовану базу даних (БД). Вибір системи управління базами даних залежить від конкретних вимог.

- 4.

Список використаної літератури:

1. Document automation [Electronic resource] / en.wikipedia.org. – 2017. – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Document_automation.

2. Захист інформаційних ресурсів / Василь Франчук. - К.: "Редакції газет природничо-математичного циклу", 2012. - 112 с.

*Усенко Валентина Анатоліївна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта (інформатика)»
Науковий керівник:
кандидат фіз.-мат.наук, професор
Кузьміна Наталія Миколаївна*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НАВЧАННЯ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ

У сучасних тенденціях в освіті виділяють три міждисциплінарні напрями: STEM, STEAM, STREAM, що спрямовані на формування і розвиток розумово-пізнавальних і творчих здібностей молоді, рівень знань яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці [1].

Акронім STEM вживається для позначення сучасного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент та використовуються інноваційні технології [2]. Опанування навчального матеріалу повинно відбуватися за темами, в яких поєднуються дані з кількох предметів, матеріал яких тісно пов'язаний, і, що суттєво, які мають практичне застосування [3]. STEM-освіта розвиває здібності до дослідницької, аналітичної роботи, експериментування та критичного мислення. Особливою формою наскрізного STEM-навчання є інтегровані уроки/заняття.

Інтегрований курс «Методи оптимізації» для 11 класу, в якому розглядаються питання як математичні, так й інформатичні, є елементом STEM-навчання у старшій школі. Таке поєднання забезпечує більш глибоке розуміння учнями застосування математичних формул і понять для вирішення практичних задач, а розв'язування їх за допомогою спеціальних програмних засобів унаочнює і спрощує складні розрахунки, що дає можливість сконцентруватися на основних методах і алгоритмах розв'язування задач, а не на рутинних розрахунках. Так, наприклад, задачі лінійного програмування передбачають як аналітичне, так і графічне розв'язування, - тож використання інформаційних технологій забезпечує наочність під час навчання і зацікавленість учнів. Учні пропонуються також розв'язувати оптимізаційні задачі, використовуючи системи комп'ютерної математики, які подібні до середовищ програмування. В результаті такого навчання в учнів розвивається алгоритмічне мислення та навички роботи з різними системами команд. Так, розв'язування транспортної задачі засобами систем комп'ютерної математики є елементом STEM-освіти під час навчання учнів 11 класів у школах з поглибленим вивченням математики та інформатики основ методів оптимізації. Класична транспортна задача – це задача вибору оптимального варіанта доставки товару від пунктів виробництва до пунктів реалізації з урахуванням усіх реальних можливостей і обмежень [4]. Така задача містить економічне і практичне підґрунтя, а її розв'язування передбачає вміння будувати математичні моделі, знати алгоритми розв'язування задач лінійної оптимізації та навичок використовувати відповідні програмні засоби.

Аналіз останніх досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів показав, що одним із перспективних підходів до організації навчального процесу є модель інтеграції технологій навчання - традиційного та дистанційного. Процес навчання, за якого традиційні технології навчання поєднуються з інноваційними технологіями e-learning, дистанційного та мобільного навчання, називають «змішаним навчанням» (blended learning) [5]. За такого навчання важливо мати просте і зрозуміле у використанні навчальне середовище, якісно наповнений дистанційний курс, постійну комунікацію вчителя з учнями, а також роботу в командах, що відіграє важливу роль і передбачає спілкування учнів між собою.

Список використаної літератури:

1. Проект концепції STEM-освіти в Україні [Електронний ресурс]. – <http://mk->

kor.at.ua/STEM/STEM_2017.pdf.

2. STEM-освіта [Електронний ресурс]. – <https://imzo.gov.ua/stem-osvita>.
3. Іванченко Н.М. Принципи впровадження та переваги STEM-освіти [Електронний ресурс]. – <http://timso.koippo.kr.ua/hmura13/ivanchenko-nataliya-mykolajivna-pryntsypu-vprovadzheniya-ta-perevahy-stem-osvity>.
4. Кузьміна Н.М. Інформаційні системи і технології в економіці: навчальний посібник // Н.М. Кузьміна, О.В. Струтинська. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 245 с.
5. Рашевська Н.В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема / Н.В. Рашевська // Вісник Черкаського університету. Випуск 191. Частина IV. Серія "Педагогічні науки", 2010. – С. 89-96.

**Чорна Анастасія Анатоліївна,
студентка II курсу
спеціальності «Комп'ютерні науки та інформаційні технології»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Струтинська Оксана Віталіївна**

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В ІТ-ГАЛУЗІ

Освіта – соціальний інститут, основною функцією якого є передавання знань, умінь та навичок. З кожним днем обсяг нових даних стрімко збільшується, а технології ускладнюються новими системами та механізмами. Тому, безперечно, виникає потреба в додатковій, неформальній освіті. Необхідність у додатковій освіті набуває особливого значення в галузі ІТ-галузі, оскільки на сучасному етапі розвитку суспільства інформаційні технології розвивається набагато швидше порівняно з іншими галузями.

Швидкі темпи змін в сфері ІТ-галузі зумовлюють потребу в додатковій освіті навіть серед досвічених фахівців. Виходячи з цього, неформальна освіта набуває все більшого значення, не менш важливого, ніж формальна. Та, на жаль, неформальна освіта в Україні є ще не досить поширеною та популярною.

Метою дослідження є визначення позитивних та негативних рис неформальної освіти, порівняння методів неформальної та формальної освіти, аналіз особливостей освіти в сфері ІТ-галузі.

Аналіз досліджень. Неформальна освіта розглядається як позитивна альтернатива шкільній системі. Виходячи з цього, виокремлюють чотири форми неформальної освіти, посиляючись на її зв'язки з формальною освітою в школі та університеті: паранормальна освіта, популярна освіта, розвиток особистості та професійні тренінги. Вони складають чотири відносно автономні сегменти в освітній галузі, що відрізняються один від одного. Ці форми виокремлено відповідно до таких критеріїв:

- реагування на різні потреби у навчанні;
- обслуговування різних людей;
- організація різними освітніми установами;
- зв'язок з формальною освітньою системою.

У неформальній освіті сьогодні використовуються методи, що є набагато цікавішими для школярів та студентів порівняно з методами формальної освіти.

Методи неформальної освіти забезпечують її ефективність, оскільки головними її принципами є:

- рівність і демократія;
- діалогічність;
- доброзичливість;
- активність життєвої і громадянської позиції;

- особиста відповідальність;
- взаємодопомога як передумова досягнення спільних цілей;
- свобода вибору;
- відсутність нав'язування певних думок та способів діяльності [1].

Підсумовуючи вище зазначене, можна дійти висновків, що неформальна освіта на теперішній час набуває все більшої популярності та значення. Керуючись власним досвідом, слід зазначити, що неформальна освіта привабливіша для людей тим, що вона спрямована на отримання саме практичних навичок, а мотивацією для навчання є не примусове залучення до діяльності, а зацікавлення і перспективи в розвитку.

Сучасний підліток або доросла людина обирає для навчання ту чи іншу форму неформальної освіти, очікуючи від процесу навчання:

- гідного рівня подання знань;
- цікаві та заохочуючі методи навчання, пізнання;
- отримання від навчання практичних навичок, які можна застосувати в роботі та в творчості;
- знайомство та можливість спілкування з цікавими людьми;
- зручний графік навчання, що не заважає іншим справам та надає час для самостійного повторення вивченого;
- подання навчального матеріалу виваженими порціями, що сприяє неперенавантаженню;
- можливість повернення або повторення навчального матеріалу;
- можливість проведення занять он-лайн.

Особливого значення ці вимоги мають для людей, які працюють або навчаються в ІТ-галузі. Це та галузь, де потреба в інноваційних методах навчання досить велика. За рахунок використання таких методів навчання збільшується кількість високо кваліфікованих програмістів, системних адміністраторів, графічних дизайнерів та інших працівників галузі ІТ, формальне навчання для яких може зашкодити їх професійним та творчим якостям.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновки, що неформальна освіта має багато позитивних сторін. Одним з них є той факт, що наразі в освіті спостерігаються бурхливі зміни. Дуже важливо, щоб неформальна освіта й надалі поширювалась в ІТ-галузі та інших сферах, що може принести багато користі для освітньої та професійної діяльності. Неформальна освіта – перспективний шлях освіти майбутнього.

Список використаної літератури:

1. Павлик Н. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді / Н. Павлик. – Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – 162 с.

*Абу Халіль Майя,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Філологія. Германські мови і літератури
(англійська та арабська)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Овчиннікова Ірина Ігорівна*

ТЕНДЕНЦІЇ АНГЛОМОВНОГО ЮРИДИЧНОГО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ

Сучасні процеси у царині термінотворення різних наук потребують нового осмислення й вивчення, оскільки глобалізаційні тенденції впливають і на розвиток науки, і упорядкування термінів в єдину систему сприятиме подоланню мовних і міжкультурних бар'єрів.

Створення бази термінології – досить тривалий, що вимагає багаторічної роботи, наукових знань, ерудиції та культури. Від термінів залежить багато, найменші неточності можуть породжувати помилки і непорозуміння.

Мова закону – мова прав людини. Точне і правильне використання термінології є важливою частиною роботи законодавства. Юридичний термін – слово, яке виражає наміри законодавця. Хоча вчені й намагаються створити загальну термінологію, юридична термінологія в кожній країні має свої особливості.

Англомова юридична термінологія обслуговує чимало країн, міжнародних організацій тощо, а тому її систематизація є найскладнішою справою.

Ця термінологія включає терміни германського походження, питомі й запозичення з інших мов. Але наразі спостерігаємо процес, коли англомовні терміни активно запозичуються в юридичні термінології інших мов.

Цим же можна пояснити велику кількість однокореневих слів у термінології. Наприклад: *taxbase* – основа оподаткування, *taxlaw* – податкове законодавство. Відсутність необхідності додавання закінчень сприяло такому способу термінотворення, як злиття слів: *Stock holder* – *stockholder* (акціонер).

Існують семантично невизначені терміни, які відрізняються своєю внутрішньою формою: *finder's fee* – комісійні посереднику при угоді, а також мотиваційно-прозорі: *criminal lawyer* – фахівець у кримінальних справах.

Виходячи з постановки зазначеної проблеми, можемо говорити про такі тенденції англомовного термінотворення: продуктивними наразі є терміни, утворені на основі злиття слів, композитним способом, на основі прозорої мотивації слів у складі термінологічних сполук тощо.

*Адоньєва Єлизавета Костянтинівна,
студентка V курсу,
спеціальність «Філологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Іщук Алла Анатоліївна*

«A special pragmatic status of an advertising text on the Internet as a research object»

In today's world advertising is one of the most influential mass media, which currently performs not only a purely economic function but also acts as an element of a mass culture.

Understanding advertising as a non-personified transmission of information aimed at the widest possible audience, having the nature of persuasion and affecting the addressee, allows one to consider advertising communication as one of the forms of mass communication. This idea in a native science was, in particular, developed by V.V. Uchonova and N.V. Staryh, who suggested the following definition of advertising: “Advertising is a branch of mass communication in the context of which are created and distributed informative, expressive and suggestive texts addressed to groups of people in order to encourage them to the advertiser's desired choice and deed” [1].

Internet advertising is a promising and effective tool for promoting business. Trends in the development of the advertising market indicate that it is gradually taking over the world experience of the use of advanced Internet technologies.

Advertising information is always aimed at achieving the goals of communicative influence. Under the communicative influence in the article, following Y. Pirogov, we mean “planned influence on knowledge (cognitive level) and intentions (connotative level) of the addressee in the direction desired by the addressee” [3]. The nature and mode of communicative influence on consciousness are vague, therefore various scholars interpret them differently:

- a) as an effect on consciousness by building a rational argument (persuasion);
- b) as an influence on consciousness through the emotional sphere;
- c) as an effect on the subconscious (suggestion);
- d) as influence through verbal (speech effect) and non-verbal means [2].

The main product of advertising is an advertising text, a special type of text that has certain properties. It can be implemented in oral or written form, it is pre-prepared, it has autonomy, it is aimed at communicating certain information to the addressee, and it has a prevailing commercial purpose - to attract the attention of the addressee to a product or service and encourage him to choose in favor of that product, service, company, and/or brand. The promotional text should be clear, capacious, easy to remember, intriguing, and compelling.

Taken together, correctly selected linguistic and paralinguistic components make a significant impact on the consumer. These components may employ visual, semantic and more rarely audio channels of perception of information. Such a transmission of information allows the advertiser to interest the consumer, prompting him to click on the banner, resulting in a transition to the site of the advertised product (i.e. familiarization with him), and in the future, perhaps his purchase.

Список використаної літератури:

1. PricewaterhouseCoopers and Sponsored by the Interactive Advertising Bureau (IAB) / IAB Internet Advertising Revenue Report. 2007 Full-Year Results. May 2008. (270Kb) – NY [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.iab.net/media/file/IAB_PwC_2007_full_year.pdf
2. Targeting Local Markets: An IAB Interactive Advertising Guide [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iab.net/about_the_iab/recent_press_releases/press_release_archive/press_release/pr040710
3. Аверинцев С. С. Архетипы / С. С. Аверинцев // Мифы народов мира : энцикл. : в 2 т. ; гл. ред. С. А. Токарев. — М. : БРЭ, 2000. — Т. 1. — С. 110—111.
4. Андриенко Т. Реклама и лингвистика / Т. Андриенко, И. Василевский // Маркетинг и реклама. — 2000. — № 11—12. — С. 30—31.

Антонов Георгій Леонідович
студент V курсу
спеціальності «Філологія. Романські мови»
Науковий керівник
кандидат філологічних наук, викладач
Кондакова Дар'я Юріївна

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ЛІТЕРАТУРИ І КІНО (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ДЕНІ ДІДРО «ЧЕРНИЦЯ» І ОДНОЙМЕННОГО КІНОФІЛЬМУ ЖАКА РІВЕТТА)

Актуальність проблеми. В літературознавстві на межі ХХ-ХХІ століть актуалізується важливість вивчення інтермедіальних зв'язків, зокрема, взаємозв'язків літератури і кіно. Часто це відношення першоджерела та кіноінтерпретації, якій властива денатурація художнього тексту у відповідності до режисерського авторського дискурсу як процесу перекодування тексту-першоджерела в кінотекст.

Стан розробки проблеми. В роботах, присвячених роману Д.Дідро «Черниця» та однойменному фільму Ж.Ріветта, науковці звертають увагу на художню мову творів, але детальному аналізу інтермедіальних зв'язків між романом та його кіно інтерпретацією досі не приділялося достатньо уваги.

Метою тез є аналіз особливостей кіноінтерпретації художнього твору на прикладі роману Дені Дідро «Черниця» та його екранізації режисером Жаком Ріветтом, яка розглядається як приклад авторського художнього нарративу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Знята у 1966 році кіноінтерпретація роману французького письменника Дені Дідро «Черниця», як видається, стала яскравим відображенням режисерського бачення режисера Жака Ріветта.

Літературний підтекст посідає значне місце фактично в будь-якому фільмі. Наріклад, сценарій може розглядатися як літературний текст, що має власну художню та літературознавчу цінність. В основі будь-якого сценарію лежить думка та ідея творця, котра реалізована в слові, а слово вже у кінематографічній візуалізації [3].

Перший значний сюжетний елемент кіно інтерпретації, яку розглядаємо, – картина постригу Сюзанни в черниці. Режисер вирішує не переповідати історію того, чому саме батьки відправили молодшу дочку до монастиря, не розкриває особливостей її характеру та поведінки. Він показує її віроломний вчинок, аби вказати на те, яким чином дівчина вирішила боротися за власну свободу.

Одним із примітних аспектів візуалізації художнього тексту є доповнення сценарію історично мотивованими монастирськими традиціями, які не отримали викладу в літературному відповіднику. Ті деталі, що на них не звертав уваги Дідро, яскраво передаються в екранізації як один із елементів художнього світу. Наприклад, замість того, аби суворо перевіряти присутність усіх черниць в келіях, у Лоншанському монастирі було прийнято двічі стукати в двері зі словами «Радій, Маріє!» та чути у відповідь «Дякую, Боже!» [4; хвилина 32]. Додано і сцену в Арпажонському монастирі святої Євтропії, куди перевели Сюзанну після судового позову. Тут доволі специфічні «традиції»: черниці різні прикраси й мереживо, час від часу співають та слухають світські композиції, замість простої аскетичної їжі вживають багато фруктів та солодоців, тощо (і очевидно, що духовенству про це відомо). Таке акцентування, як нам бачиться, вказує на різко іронічне відношення режисера кінокартини до такого типу управління католицькою церквою.

Як було з'ясовано в процесі аналізу, в екранізації роману Д. Дідро «Черниця» нові смислові нюанси виокремлюються на двох рівнях кінонарративу. По-перше, на рівні оповіді – через відбір і трансформацію фрагментів тексту першоджерела, які мають озвучити персонажі, та через розподіл тексту нарратора між дійовими особами, а іноді й закадровим голосом. По-друге, на рівні власне кіномови – через візуалізацію та невербальні

елементи, як-от специфіку інтонування висловлювань, шумові ефекти, музичний супровід вербальних образів літературного твору.

Серед особливостей відповідності кіноінтерпретації Ж. Ріветта оригіналу Д. Дідро були виокремлені наступні: контраст історичних епох (твір та фільм були створені в різні історичні епохи); режисерське доповнення стрічки історико-культурною довідкою про особливості доби та діяльність монастирів; фабула роману та сценарію кінострічки відрізняються, оскільки Ж. Ріветт починає з кульмінації, а не з експозиції.

На відміну від Д. Дідро, котрий залишив фінал відкритим, режисер вирішив завершити фільм трагічною розв'язкою. Замість сповіді Сюзанни, яка мала місце в літературному творі, та опису її внутрішніх душевних і психологічних переживань, режисер схильний до лаконічності – здійснена втеча виявляється не зовсім рятувною з причин домагань і Сюзанна біжить геть. Згодом, вона опиняється в борделі, знайшовши порятунок в обличчі господині закладу не усвідомлюючи того, що відбувається. Приєднавшись до ремесла, опинившись по іншу сторону духовного життя, на одному з вечорів-маскарадів, усвідомлюючи тлінність свого життя, вона відкриває вікно, просить у Бога прощення і стрибає назустріч смерті.

Неточним вбачається й критичне зауваження про те, що існує «спокуса витлумачити роман Дідро, а слідом і екранізацію Ріветта, в термінах протиріччя формальної і глибоко особистої віри» [1]. Дійсно, фільм Ріветта залишає місце для такої інтерпретації. Однак, в літературному першоджерелі записки головної героїні художнього твору, Сюзанни Симонен, місцями нагадують то проповідь, то сповідь. У фільмі, з причин економії екранного часу, перспектива вирівняна, і перипетії сюжету показані з об'єктивної, незацікавленої точки зору. Таким чином, Ріветт вільно чи мимоволі загострив вихідне протиріччя роману.

Також зауважимо, що в «Черниці» Жака Ріветта маємо помірну театральність, якої рівно стільки, аби не обмежити реалізм та історизм оповіді, але при цьому красномовно показати драму героїні. У цій математично точній моделі передачі сентименталізму, створеній режисером, всі слова ніби стоять на своєму місці, рідкісні музичні шуми розряджають сцени психологічної напруги, а постійні переходи Сюзанни Симонен між келіями – просторами з різним ступенем тісноти – являють собою дивне поєднання внутрішнього стану героїні та її зовнішнього оточення. Кожна подія та кожна деталь у фільмі працюють на те, аби вповні розкрити згадану вище проблему, яка характеризує весь простір релігійного життя XVIII століття (епоху Просвітництва), коли релігія у французькому суспільстві стрімко втрачала свої позиції та права.

Отже, нами встановлено і підтверджено на прикладі розглянутих творів, що широкі можливості кіноінтерпретації літературного твору проявляються в залежності від їх розуміння та реалізації конкретним режисером в процесі перекладу тексту літературного твору на аудіовізуальну мову кіно.

Список використаної літератури:

1. Асосков С. Риветт принадлежит нам [Электронный ресурс] / С. Асосков // Cineticle: интернет-журнал об авторском кино. – Режим доступа : <http://www.cineticle.com/texts/834-rivette-nous-appartient.html>
2. Дидро Д. Монахиня. – Племянник Рамо / Д. Дидро; предисловие и примечания Л. Воробьев. – М. : Правда, 1984. – 544 с.
3. Иенсен Т. Лев Аннинский. «По мотивам» или «по прочтении»? [Электронный ресурс] / Т. Иенсен // Искусство кино. – 2005. – № 7 (июль). – Режим доступа: <http://kinoart.ru/archive/2005/07/n7-article10>
4. «Черница» («La religieuse»), реж. Жак Риветт, 1966).

*Артеменко Анна Вікторівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та польська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Балабан Олена Олександрівна*

ВИМІРЮВАННЯ ЧАСТОТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ МЕТАФОР У БРИТАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ

Питання корпусної лінгвістики та метарозмітки загалом вивчали такі дослідники, як Дж. Синклер-Шаров, Н. Ю. Шведова, О. М. Демська-Кульчицька Є. А. Карпіловська, Дж. Ліч та інші. Проте, саме термінологічна метафора на основі корпусних методик починає тільки вивчатися.

Метафора є багатоаспектним явищем. На думку Дж. Лакоффа та М. Джонсона, вона пронизує все наше щоденне життя і виявляється не тільки в мові, але й у мисленні та дії. Поняттєва система, у межах якої думає і діє людина, є метафоричною за своєю сутністю [3]. Теорія метафори зазнала значних змін в останні роки і стала розглядатися не як художній прийом або троп, а як засіб номінації, як вербалізований спосіб мислення та спосіб створення мовної картини світу [2, 92].

Сучасні лінгвістичні дослідження дозволили розкрити різні сторони метафори, зокрема, було доведено, що у процесі термінотворення метафора вказує на певну схожість і виконує функцію перекодування природного знака в мовний знак [2, 94].

Так, метафоричний термін є складною структурою, в якій фіксуються знання про об'єкт, що позначається, та сукупність певних семантичних ознак, наприклад: *shaded area* – заштрихована частина карти (метафора побудована на асоціативному порівнянні зовнішнього вигляду у природі та картографії).

У межах даного дослідження можна виділити такі види термінів-метафор:

- 1) ті, які виникають за схожістю зовнішнього вигляду: *leg* – ніжка (штативи); *skeleton map* – схематична карта;
- 2) ті, які виникають за схожістю розмірів: *pencil of rays* – пучок збіжних променів; *draw of eyepiece* – окулярне коліно;
- 3) ті, які виникають за схожістю форми: *bull's-eye level* – круглий рівень; *egg-shaped spheroid* – витягнутий еліпсоїд обертання; *eyepiece tube* – окулярна трубка;
- 4) ті, які виникають за схожістю місця розташування: *left-hand edge* – західна замкова частина (карти), *right-hand edge* – східна замкова частина (карти), *ceiling* – гранична висота, *heel* – п'ятка (рейки).

Термінологічна метафоризація є явищем закономірним, оскільки пізнання світу науки відбувається шляхом поєднання відомого і невідомого. Сьогодні немає єдиного погляду на механізм творення метафор, є лише загальні поради з приводу дій дослідника, якому слід враховувати власне метафоричний вираз і той складний вербально-образний комплекс, який супроводжує кожне мовне вживання у процесі комунікації [1, 145].

Для укладання реєстру термінологічних метафор наразі почали використовувати сучасні методи комп'ютерної обробки мовних даних, а особливо корпусні дані, які мають великий спектр можливостей вивчення контекстної реалізації значення лексем у різних типах дискурсу. Мовні корпуси, що складаються з великої кількості анотованих текстів потужними пошуковими системами. Вони дозволяють за лічені секунди знайти, обробити, підрахувати та представити на екран всі наявні в корпусі випадки вживання потрібного

слова та його контексти, а дослідник на основі отриманих даних може провести семантичний аналіз та прийти до певних висновків про зміну значення слова в різних контекстах. До того ж ми уже виявили, що домінуючою структурною моделлю метафоричних термінологічних одиниць є двокомпонентні утворення. Двокомпонентні метафоричні одиниці є результатом взаємодії семантичного та синтаксичного способів термінотворення і, як показує наше дослідження, різняться за ступенем семантичної і структурної спаяності компонентів.

Список використаної літератури:

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику / А.Н. Баранов. – Москва, 2001. – 358 с.
2. Данилюк І. Корпус текстів для вивчення граматичної службовості / І. Данилюк // Лінгвістичні студії. – Вип. 26. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – С. 224–229.
3. Демська–Кульчицька О. М. Базові поняття корпусної лінгвістики / О.М. Демська–Кульчицька // Українська мова. – 2003 – №1. – С. 42-47.
4. Archer D., Wilson A., Rayson P. Introduction to the USAS category system. Benedict project report. – October 2002. – Available from: <http://ucrel.lancs.ac.uk/usas/usas%20guide.pdf>.
18. Leech G. Adding linguistic annotation. In M. Wynne (Ed.), Developing linguistic corpora: A guide to good practice. – Oxford: Oxbow Books, 2004. – P. 17–29 – Available from: <http://www.ahds.ac.uk/creating/guides/linguistic-corpora/chapter2.htm>.

*Бардик Валентин Валентинович,
студент V курсу,
спеціальності « Середня освіта (Мова і література)»
Науковий керівник:
Кандидат філологічних наук, доцент
Стефанова Наталія Олександрівна*

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕГОВОРІВ ЯК РІЗНОВИДУ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Комунікація – невід’ємна частина нашого життя, завдяки якій люди передають свої думки, емоції, почуття за допомогою різноманітних вербальних і невербальних засобів спілкування.

За визначенням Ф. Бацевича, комунікація – це процес створення і передачі важливих повідомлень в неформальній бесіді, груповій взаємодії або публічному виступі. Цей процес включає в себе учасників, контекст, повідомлення, канали, присутність або відсутність шумів і зворотний зв'язок [1].

Питання комунікації у діловому мовленні викликає інтерес у вчених мовознавців, серед яких, зокрема відомий лінгвіст Г. Почепцов (Теорія комунікацій) [5], Р. Якобсон (Семіотичні моделі комунікацій) [8], Г. Ющенко (Варіативність англійського офіційно-ділового мовлення) [7], В. Мастенбрук (Теорія переговорів) [3].

Невід’ємною частиною ділового спілкування є переговори. Їх успіх залежить від того, як ми володіємо технікою переговорів, як розуміємо специфіку, мету, і яка загальна модель переговорного процесу [6].

Переговорний процес містить перцептивний, комунікативний та інтерактивний аспекти спілкування. Особливість переговорів полягає в тому, що вони проходять у різних умовах з різноманітними інтересами сторін. Таке поєднання інтересів робить учасників переговорів взаємозалежними [4]. Отже, переговори у діловому спілкуванні – це процес взаємодії, під час якого сторони узгоджують свої інтереси та бажання. Виходячи з цього, можна виділити наступні функції: інформаційно-комунікативна, координаційна і контрольна [2]. Відповідно ці функції сприяють обміну інформацією, поглядами,

налагодженню нових зв'язків, узгодженню дій між учасниками переговорів, перевірці виконання досягнутих раніше угод, контролю відповідності виконання цих умов.

Переговори прийнято класифікувати: відповідно до кількісного аспекту – двосторонні та багатосторонні; переговори, які спрямовані на урегулювання конфліктних та спірних ситуацій; дипломатичні; торгові; політичні тощо. Тобто переговори напряду залежать від предмету розмови.

Успіх переговорів безпосередньо досягається за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації.

Вербальні засоби у діловому спілкуванні допомагають встановити діловий та емоційний контакт зі співрозмовником, створити атмосферу співробітництва. Співрозмовнику імпонує, якщо партнер говорить впевнено і виразно, ніби переконуючи в правильності своїх пропозицій і аргументів. У діловому мовленні можливе використання риторичних троп: метафор, натяку, іронії. Необхідно використовувати різні види запитань: інформаційні, контрольні, стверджувальні, закриті, відкриті тощо.

Невербальні засоби комунікації включають різні знакові системи: оптико-кінетична – використовує жести, міміку, пантоміміку; екстралінгвістична – включення в мову пауз, інших нелінгвістичних компонентів, темп мовлення; паралінгвістична – система вокалізації мовлення, що характеризується якістю голосу, його діапазоном, тональністю. Для ділового спілкування невербальні засоби мають важливе значення, адже зміст висловлювання може сприйматися по-різному, в залежності від того, чи відповідають невербальні засоби усному повідомленню.

Отже, при діловому спілкуванні важливо навчитися слухати співрозмовника, вміння інтерпретувати його жести, міміку, паузи, причини мовчання. Це вміння дає можливість якісного проведення співбесід, переговорів, заключення вигідних контрактів і налагодження особистих зв'язків.

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Київ: Академія. – 2004. – 342 с.
2. Биконя О. П. Ведення ділових усних та писемних переговорів англійською мовою: дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Биконя Оксана Павлівна.; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2006. – 220 с.
3. Мастенбрук В. Переговори / В. Мастенбрук. – Калуга, 1993. – 257 с.
4. Павлюк А. В. Business English. Ділове спілкування англійською мовою. – Тернопіль: Лібра Терра, 2010. – 87 с.
5. Почепцов Г. Г. Элементы теории коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Ровно, 1999. – С. 417.
6. Семенчук Ю. О. Ділова англійська мова / Ю. О. Семенчук. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 79 с.
7. Ющенко Г. О. Варіативність інтонації англійського офіційно-ділового мовлення: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Г. О. Ющенко; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечнікова. – О., 2008. – С. 14-15.
8. Якобсон Р. Язык в отношении к другим системам коммуникации / Р. Якобсон. // Избранные работы. – М., 1985. – 392 с.

Басараб Марія Олегівна
студентка V курсу
спеціальності «Англійська філологія, іспанська мова»
Науковий керівник
доктор філологічних наук, професор
Юферева Олена Володимирівна

КОМІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА У РОМАНІ ДЖУЛІАНА БАРНСА «ІСТОРІЯ СВІТУ У 10 З ПОЛОВИНОЮ РОЗДІЛАХ

Вивченню ідіостилю автора художнього твору присвячено чимало сучасних досліджень у галузі лінгвостилістики, когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, комунікативної стилістики (праці О.Беспалової, Г.Бикової, Н.Болотнової, С.Єрмоленко, В.Івашенко, Н.Лисенко, О.Мазепоної, Є.Семіно, І.Тарасової, О.Фоменко та інших). Незважаючи на велику кількість досліджень, особливості ідіостилю автора потребують подальшого дослідження. Домінантою ідіостилю Дж. Барнса є іронія. Сучасні дослідження феномену іронії стосуються різних її аспектів, які розкриваються у роботах Н.Аругюнової, В.Беляніна, К.Воробйової, І.Гальперіна, Б.Гомлешко, О.Єрмакової, Н.Іткіної, С.Походні, М.Орлова, та інших. Усе більше зростає зацікавлення до іронії не лише як стилістичного прийому, а як особливого художнього ставлення до світу, що потребує для свого вираження цілої системи прийомів та засобів. На особливу увагу заслуговує дослідження іронії крізь авторське світосприйняття з прихованою суб'єктивною оцінкою.

Метою роботи є виявити лінгво-стилістичні особливості вербалізації іронії у романі “A History of the World in 10 ½ Chapters” Джуліана Барнса. Мета потребує вирішення наступних завдань: визначити поняття ідіостилю у художньому творі; розкрити авторську специфіку ідіостилю Дж. Барнса; розглянути вираження іронічного світогляду в художньому творі; визначити методику дослідження іронічного світогляду Дж. Барнса; дослідити механізм створення іронічного та його реалізація у художньому творі; проаналізувати стилістичні особливості зображення комічної історії людства у романі Дж. Барнса.

Об'єктом дослідження обрано мовний простір роману Дж.Барнса “A History of the World in 10 ½ Chapters”. Предметом дослідження є комічне зображення історії людства у романі “A History of the World in 10 ½ Chapters” засобами іронії, як доміанти ідіостилю Дж.Барнса.

Останнім часом спостерігається зростання інтересу до вивчення особливостей функціонування іронії в художньому творі. Проблема іронії знайшла своє відображення у працях багатьох дослідників. Іронія належить до емоційно-експресивної інформації, яка, в свою чергу, є конотативною. Головна риса – суб'єктивність. Основними лексичними засобами вираження суб'єктивності експресивної інформації є:

- 1) ненормативна лексика, просторіччя, вульгаризми, лексика табу, жаргонізми, лексика високого стилю;
- 2) територіальні варіанти лексики: діалектизми;
- 3) діяхронічна лексика: архаїзми, історизми, неологізми, модні слова.

Творчість Дж. Барнса, на думку більшості дослідників (С. Грос, М. Мозлі, В. Гіннері та інші), розвивається в межах художньої системи постмодернізму. Це обумовлюється тим, що вона відрізняється такими властивостями, як символізм, фрагментарністю, релятивізмом, змішанням жанрів, ризомністю, стратегією подвійного кодування, іронією [2]. Різноманітність жанрів, нарративних форм, які підкреслюють специфіку авторського стилю, стала підставою для того, щоб Дж. Барнса стали називати «хамелеоном британської літератури» [5, с. 29]. Іронія є доміантою ідіостилю Дж. Барнса. Вона відображає його оцінну позицію і є особливою формою авторського світосприйняття. Дослідники творчості Дж. Барнса неодноразово звертали увагу на іронічне ставлення письменника до світу, яке є визначальним для його творів [3,4]. Письменнику притаманне відсторонене

світосприйняття, яке реалізується у творчості автора крізь специфічну модифікацію постмодерністської іронії. Іронія, яку сам письменник визначає як “спосіб показати, що речі насправді не такі, якими здаються” [1, 67], втілюється в текстах його романів за допомогою мовних засобів різних рівнів.

На основі здійсненого теоретичного огляду можна зробити висновок, що розуміння поняття ідіостилю визначає спосіб його дослідження. На нашу думку, щоб повністю охарактеризувати ідіостиль письменника, необхідно дослідити своєрідність усіх його проявів. Методикою дослідження іронічного світогляду Дж. Барнса є лінгво-стилістичний аналіз мовних одиниць, що служать для вираження авторської іронії як стильової домінанти.

Іронія, як форма вираження суб’єктивно-оцінної модальності автора, часто служить дієвим способом створення характерів персонажів, втілюючи авторське ставлення до їх способу мислення, ціннісних пріоритетів, світоглядних установок. Іронія є ефективним способом творення характерів персонажів у ідіостилі Джуліана Барнса. Авторська іронічна оцінка втілюється великою кількістю лексичних засобів і є невід’ємною ознакою творчої манери комунікації письменника.

Англійська мова багата на виразні засоби та стилістичні прийоми. Лексичні виразні засоби – засоби, які функціонують у мові для емоційної інтенсифікації висловлювання, використовуються для посилення виразності висловлювання. Такі форми мови служать для емоційного чи логічного посилення мови. Роман “A History of the World in 10 ½ Chapters” характеризується внутрішньою, ледь помітною при першому прочитанні, когезією. Зв’язки між його частинами будуються за допомогою деталей (терміти, бітумен, ковчег, розмежування “чистих-нечистих” істот та багато інших елементів), схожих сценаріїв (прототипом яких є Потоп), фраз та ідей, які відлунюють у кожному розділі роману, а також вибором персонажів, які (кожен у міру свого особистісного розвитку) намагаються взяти на себе роль лідера і врятувати світ. [1, 67] Дж. Барнс використовує стилістичні засоби для більшої виразності висловлювання, для створення у читача асоціацій із вже знайомими подіями і персонажами. У переважній більшості випадків автор для вербалізації іронії у творі “A History of the World in 10 ½ Chapters” звертається до таких стилістичних засобів, як метафора, епітети, порівняння, метонімія, риторичні питання.

Список використаної літератури:

1. Baron S. Nothing To Be Frightened Of: An Interview with Julian Barnes. The Oxonian Review of Books. 2008. Volume 7. Issue 3. URL: <http://www.oxonianreview.org/issues/7-3/baron.shtml> (2.12.11)
2. Dalton A.G. Julian Barnes and the Postmodern Problem of Truth. Wellesley College, 2008. 96 p. URL: <http://www.julianbarnes.com/docs/AbigailDalton Thesis.pdf> (2.12.11)
3. Guignery V. The Fiction of Julian Barnes: A Reader's Guide to Essential Criticism. Palgrave Macmillan, 2006. 168 p.
4. Moseley M. Understanding Julian Barnes. Columbia: University of South Carolina Press, 1997. 198 p.
5. Stout M. Chameleon Novelist / New York Times. 22 November 1992. URL: <http://www.nytimes.com/1992/11/22/books/barnesinterview92.html?pagewanted=all> (2.12.11)
6. Todd R. Postmodernism in the Unrighted Kingdom and the Republic of Ireland // International Postmodernism: Theory and Literary Practice / ed. By Hans Bertens, Douwe Fokkema. Amsterdam: John Benjamins, 1997. P 337-349

*Бодарева Таїсія Сергіївна
студентка IV курсу
спеціальності «Мова та література
(англійська, французька)»
Науковий керівник:
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

ДІАЛОГ ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Основною і головною метою в навчанні іноземних мов у загальноосвітній школі є комунікативна ціль, яка і визначає весь навчальний процес. Однією з основних форм спілкування є діалогічне мовлення.

Діалогічне мовлення - це процес спілкування, який характеризується по черзі змінюються репліками двох і більше осіб. До психологічних характеристик діалогічної мови психологи відносять, перш за все, речемислительної активність партнерів. В основі діалогу лежить репліцированія, тобто обмін репліками. У ході його відбувається постійне перемикавання зі слухання на говоріння, тобто з сприйняття, прогнозування, розуміння на планування та породження власної мови. Оскільки кожен їх співрозмовника може виступати в ролі слухача і мовця, то діалогічна мова є рецептивно - продуктивним видом мовленнєвої діяльності.

У живій діалогічного мовлення обмін репліками відбувається швидко, звідси - непередбачуваність, спонтанність діалогічного мовлення, що вимагає високої автоматизованості і готовності мовного матеріалу.

Діалогічна форма спілкування передбачає широке використання екстралінгвістичних засобів (міміки, жестів тощо). Як вже зазначалося, в основі діалогу лежить репліка, вона є елементарною структурною одиницею діалогічного мовлення. Але основною, вихідною структурною одиницею навчання прийнято вважати діалогічне єдність (ДЕ), утворене парою реплік, одна з яких - репліка-стимул, інша - репліка-реакція. Способи поєднання (зчеплення) реплік можуть бути різні, вони лежать в основі функціональної типології діалогічних єдностей: питання – відповідь, питання – контр запитання, повідомлення – питання, повідомлення - повідомлення у відповідь, запрошення (прохання) - згода (незгоду).

Лінгвістичний компонент змісту навчання даного виду мовленнєвої діяльності включає весь необхідний мовний та мовленнєвий матеріал: від ситуативних кліше, стандартних етикетних формул, характерних для діалогічного мовлення, реплік-спонукань, реплік-реакцій, типових ДЕ до діалогів-зразків, відібраних у відповідності з ситуаціями, сферами спілкування і тематикою програми навчання.

При навчанні говорінню в діалогічній формі особливу важливість набувають вміння учнів користуватися різного роду опорами: зоровими і слуховими, вербальними і невербальними, змістовними і смисловими, і вміння створювати їх. Крім того, у зв'язку з можливою непередбачуваністю мовного партнера, спонтанністю мови, необхідністю швидкої реакції в процесі спілкування великого значення набувають компенсаторні вміння: вміння передати думку будь-якими засобами.

Основною метою навчання говорінню є розвиток у здатності здійснювати усне мовне спілкування в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях.

У методиці викладання іноземної мови склалися два шляхи навчання діалогічного мовлення - дедуктивний (шлях «зверху», тобто від загального до конкретного) та індуктивний (шлях «знизу», тобто від окремого до загального).

При дедуктивному підході навчання починається з цілого - абзацу, розглянутого як структурно - інтонаційного еталона для побудови йому подібних, з сприйняття діалогу (на слух, а потім з графічною опорою) з метою спільного розуміння смислового змісту, виявлення діючих осіб та їх позицій. Другий етап - аналітичний, що передбачає виявлення і «привласнення» особливостей даного діалогу: кліше, звернень, еліптичних речень,

модальних слів і вигуків. Далі слід відтворення діалогу за ролями хором за вчителем і в парах, стимулювання діалогічного спілкування на основі подібної, але нової ситуації шляхом виділення варіативних елементів, їх еквівалентну заміщення, відтворення видозміненого діалогу.

При оволодінні діалогічної промовою «зверху» дії учнів у більшій мірі засновані на процесах запам'ятовування і репродукції, основне навантаження, таким чином, лягає на їх пам'ять, а дії не завжди вдається в достатній мірі комунікативно мотивувати і стимулювати, якщо не зробити ставку на інтерпретацію вихідного діалогу. Але в той же час діалог-зразок є певною опорою для композиційного оформлення і вибору засобів вираження думок і почуттів.

Другий підхід - індуктивний - припускає шлях від засвоєння елементів діалогу (реплік) до самостійного ведення на основі навчально-комунікативної ситуації. Учні опановують окремими мовними діями розчленоване на основі серії вправ. Паралельно з відпрацюванням окремих реплік ведеться навчання взаємодії учнів у рамках виділених типів мікро-діалогів Крім використання рольових та інших ігор, йде навчання активної реакції на невербальні та вербальні стимули.

Список використаної літератури:

1. Гальскова, Н. Д. Сучасна методика навчання іноземних мов [Текст]: посібник для вчителя / М. Д. Гальскова. - М.: аркто, 2003. - 192 С.
2. Єлізарова, Г. В. Формування міжкультурної компетенції у студентів в процесі навчання іноземним мовам [Текст]: автореф. / Г. Р. Єлізарова. - С-П, 2001. - 16 с.
3. Реалізація компетентнісного підходу у професійній підготовці фахівців: матеріали регіональних науково - практичних конференцій викладачів закладів СПО 2005 - 2006 рр.. / Абакана: Видавництво Хакаського державного університету ім. Н.Ф. Катанова, 2006. - 176 с.

*Бойко Діана Русланівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Германські мови та літератури»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, доцент,
Леміш Наталія Євгенівна*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ» В ЛІНГВІСТИЦІ СЬОГОДЕННЯ

Сучасний стан науки про мову дозволяє лінгвістам стверджувати, що складне речення (складносурядне / складнопідрядне) – це окремий об'єкт синтаксису. Ще до другої половини ХХ ст. складнопідрядним реченням називали поєднання простих речень, про що свідчать тогочасні терміни: “складне ціле”, “сполучення речень” тощо. Судження щодо смислової цілісності підрядного речення, про взаємозалежність його компонентів, починаючи з другої половини ХХ ст., відстоювали В.А. Белошاپкова [1], В.В. Виноградов [2] та інші. У ХХІ ст. Цю думку було розвинуто далі, у тому числі С.В. Ломакович [4], яка висунула концепцію, що мала за основу розглядати підрядне речення як єдине структурно-семантичне ціле, здатне виступати єдиною комунікативною одиницею. Визнання науковцями складнопідрядного речення цілісною комунікативною одиницею вищого рівня, порівняно з простим реченням, зумовило розширення кола об'єктів синтаксису [5, с. 664; 6, с. 186–222].

На сучасному етапі розвитку лінгвістики у дослідженні синтаксису такі загальнотеоретичні проблеми, як сучасне тлумачення підрядного речення, теоретичні

засади та підходи до вивчення складнопідрядних речень, не втратили своєї *актуальності*. Саме тому цілком логічним є аналіз аспектів дослідження складнопідрядного речення у мовознавстві та окреслення нових тенденцій щодо його вивчення.

Отже, з другої половини ХХ ст. тенденції дослідження підрядного речення набули різностороннього характеру: із структурної точки зору (формально-синтаксична організація); із семантичної точки зору, тобто загального граматичного значення, зосередженого в певній конструкції (структурно-семантичний синтаксис); з урахуванням стилістичного використання як мовної одиниці (функціонально-стилістичні параметри); як одиниці спілкування (комунікативний синтаксис); як синтаксичної моделі – ментальної одиниці, що бере участь у формуванні мовної картини світу. Проілюструємо: “*My suitcase had become damaged, so that the lid would not stay closed*” [7, с. 373]. Отже, з формально-синтаксичної точки зору, це речення є складнопідрядним з підрядною обставинною частиною результату / ефекту, воно є формально неелементарним, включаючи два предикативні центри. З погляду семантико-синтаксичної структури, дане речення виражає оцінку суб’єктом ситуації (інформації) позамовної дійсності, також слід відзначити, що це речення є семантично неелементарним, оскільки до його складу входить більше однієї пропозиції. Спираючись на функціонально-стилістичні параметри, аналізоване складнопідрядне речення відноситься до побутового дискурсу. З позицій комунікативної організації, це речення є констатуючим повідомленням, вираженим складеним мовленнєвим актом, ще однією важливою характеристикою комунікативного плану є актуальне членування речення (в даному випадку темою виступає головна частина, а ремою – підрядна на позначення результату / ефекту). Щодо когнітивного аспекту речення, то цілком виправданим, на наш погляд, є усвідомлення носієм англійської мови (для цього речення), що структурна схема, частини якої поєднуються сполучником *so that*, корелює з каузальним фрагментом дійсності, що репрезентує причинно-наслідкові відношення.

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що на протигагу панівному формальному підходу до вивчення складнопідрядних речень розвинувся комплексний, що передбачає розгляд підрядного речення “як продукту інтелектуально-комунікативної діяльності мовця, який за своєю інтуїцією, відповідно до лінгвістичних та комунікативних знань використовує той чи інший виражальний засіб з арсеналу співвідносних форм і конструкцій” [3, с. 104], з чим не можна не погодитися. До того ж системне дослідження мовних одиниць у різних функціональних стилях, спрямоване на розкриття взаємозв’язку формальних і семантичних параметрів складних конструкцій як базового для виявлення в їхній структурі та семантиці стилістичного компонента, не втратило своєї актуальності і реалізує одну з найважливіших проблем сучасної лінгвістики – комплексний аналіз синтаксичних категорій.

Підсумовуючи, зазначимо, що різноаспектне дослідження складнопідрядного речення є *перспективним*, оскільки поряд з іншими факторами формує базу для з’ясування закономірностей організації зв’язного тексту з можливістю подальшого аналізу синтаксичних одиниць відповідно до новітніх наукових тенденцій, зокрема на матеріалі корпусів текстів різних мов.

Список використаної літератури:

1. Белошапкова В. А. Сложное предложение в современном русском языке. Некоторые вопросы теории / В. А. Белошапкова. – М. : Просвещение, 1967. – 160 с.
2. Виноградов В.В. Основные вопросы синтаксиса предложения (на материале русского языка) / В.В. Виноградов // Вопросы грамматического строя. – М. : Изд. АН СССР, 1955. – С. 389–435.
3. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць / Н.В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1999. – 335 с.

4. Ломакович С.В. Синтаксис речення: у пошуках предмета дослідження / С.В. Ломакович // Невгамимий словосвіт: [зб. наук. пр. на пошану професора В.С. Калашника]. – Х. : Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 325–333.

5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.

6. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник / А.К. Мойсієнко, І.М. Арібжанова, В.В. Коломийцева та ін.; за ред. А.К. Мойсієнка. – К. : Знання, 2013. – 238 с.

7. Collins Cobuild English Grammar / ed. John Sinclair. – [3rd ed.]. – Glasgow : Harper Collins Publishers, 2011. – 524 p.

Броневицька Ольга Григорівна
факультет іноземної філології
IV курс, 4 ЗСКАН група
Науковий керівник:
старший викладач, кандидат наук
Тамаразян А.С.

РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТАФОРИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Дана стаття призначена для розгляду основних особливостей метафори у науковому дискурсі в англійській мові, а також для виділення основних тлумачень та класифікацій, які відповідають кожному підходу окремо. У статті подано основні погляди на реалізацію метафори в науковому дискурсі.

Ключові слова: дискурс, науковий(академічний) дискурс,жанрові особливості наукового дискурсу, категорії дискурсу, метафора, теорія концептуальної метафори (ТКМ).

Витоки дослідницької зацікавленості метафорою пов'язані з іменем Арістотеля. В своїй «Поетиці» він вперше описує метафору як спосіб переосмислення значення слова на основі схожості. Вивченням метафори займаються багато лінгвістів: Арутюнова Н.Д., Бессарабова Н.Д., Єфімов А.И., Чудинов А.П., Харченко В.К., Ішмуратов О. Т., Звєгінцев О., Степанов Ю. С., Черкасової Є.Т., Серебрєнниковим Б.А., Кубрякова О.С. досліджували реалізацію метафори в англійській мові. Серед західних мовознавців слід відзначити Дж. Лакоффа і М. Джонсона, А. Авелічева, Г. Буша.

Мета даної статті полягає у встановленні особливостей реалізації метафори у науковому дискурсі в англійській мові.

Витоками дискурсу вважаються роботи Зеллігу Херрісу, який у 1952 році в своїй статті ввів поняття дискурс-аналізу як методу вивчення руху інформації в дискурсі. Чіткого і загальноприйнятого визначення поняття «дискурс», що охоплює всі випадки його вживання, не існує. Так, у французькій мові слово «discours» означає динамічну мову[1].

Як структурна складова власне фахової зони професійного дискурсу, науковий дискурс характеризується креативністю, істинністю та професійною цінністю. Йому притаманні інші ознаки професійного дискурсу, як от: *професійна спрямованість, антропоцентризм, мультидисциплінарність, непропорційність розвитку окремих його частин, діалогічність, селективність, замкненість, нециклічність, дидактизм, динамізм, мовна нормативність, стилістична розшиарованість* [2].

Головними факторами, що визначають жанрову специфіку у науковій сфері слугують тип моделі тексту та структура науково-пізнавального процесу. Д. Байбер описав жанри за допомогою морфосинтаксичних параметрів, які були об'єднані у п'ять груп ознак. Зазвичай виділяють:

- розповідний (нарративний);
- описовий (дескриптивний);

- пояснювальний (експозиторний);
- інструктивний
- переконуючий (аргументативний).

Метафоризація в науково-технічних текстах – це процес, що приводить до отримання нового знання про світ шляхом використання вже існуючих у мові назв[3].

В історії науки існує багато прикладів, коли певна концептуальна метафора складала основу тієї чи іншої концепції або навіть наукової картини світу, у такий спосіб реалізуючи функцію генерування наукових теорій.

Список використаної літератури:

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 22–40.
2. Баранов А.Н. О типах сочетаемости метафорических моделей / А.Н. Баранов // Вопросы языкознания. – №2. – 2003. – С. 73–94.
3. Black M. Models and metaphors: Studies in language and philosophy / Max Black. – Ithaca : Cornell UP, 1986.

*Бузина Марія Олексіївна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Філологія. Германські мови і літератури
(англійська та російська)»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

СПОСОБИ І ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ФЕМІННОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ГЛЯНЦЕВИХ ЖУРНАЛІВ)

Сучасна лінгвогендорологія активно продовжує вивчення категорії гендер, яка відкрила перспективи для осмислення багатьох аспектів мови в іншому ракурсі. На думку А. В. Кириліної, у Західній Європі та США фундаментальне вивчення гендерного чинника в мові активно ведеться вже понад два десятиліття [1] (праці Theodore Lamb, Deborah Tannen, Kathryn Dindia, Alice Freed, Dale Spender, Jennifer Coates). В Україні ж питання щодо гендерних досліджень донедавна мали скоріше епізодичний характер, проте сьогодні є всі підстави говорити про становлення гендерології як самостійного напрямку і в українській лінгвістиці (див. праці Лесі Ставицької ін.).

Спочатку зарубіжні роботи у цій галузі були пов'язані безпосередньо із вивченням чоловічих і жіночих особливостей мови і мовлення, які, передусім, стали можливими під впливом такого явища, як фемінізм. За словами Ольги Миколаївни Колосової, феміністська лінгвістика, або як її називають ще феміністська критика мови виникла в 60-70 р. ХХ ст., яка була зумовлена, насамперед, екстралінгвістичними факторами, до яких відносять розвиток “Нового жіночого руху” у США та Європі, зростання популярності ідей фемінізму на Заході, розквіт філософії постмодернізму і так звану “когнітивну революцію” [2].

Феміністична лінгвістика має багато форм вираження, однією з яких є глянцевиий жіночий журнал. Матеріалом для дослідження стали такі жіночі журнали, як “Cosmopolitan”, “Elle” та “Vogue”. Перш за все, кожне з досліджуваних жіночих видань характеризується властивою для них мовою, але всі ці три видання об'єднані спільною тематикою матеріалів. На сторінках жіночого журналу “Cosmopolitan” категорія фемінності виражається у таких рубриках, як **мода, краса, догляд за зовнішністю, кохання, жіноча солідарність, кар'єра, активна громадянська позиція** тощо.

Концепт МОДА представлений через лексику, характерну для фешн-індустрії: “*10 Pairs of White Sneakers That Go With Everything*”, “*10 Camel Coats That Will Never Go Out of Style*”. Одним зі способів реалізації концепту КРАСА є яскраві заголовки, що одразу привертають увагу потенційних читачок журналу: “*This Is What Lipstick Inspired by Your Zodiac Sign Looks Like*”, “*Level Up: 10 Tempting Drugstore Beauty Items That Only Look Expensive*” [Cosmopolitan].

Під час опрацювання матеріалів вдалося виділити прикметники як засоби відображення жіночого мислення, які роблять мову жінок виразною, яскравою, детально передають ті чи інші якості предметів: “*The models' veils and tails' made for elegant alternative wedding hair. The models – or flower girls, we could call them – wore unique veils designed by hairstylist Sam McKnight, the ultimate accessory to simple low ponytails*”.

Концепт ЖІНОЧА СОЛІДАРНІСТЬ виражається за допомогою займенника WE, який формує спільність інтересів, цінностей та позицій серед читачок: “*Selecting a mate is the most crucial decision of our lives. We spend a huge amount of time and energy trying to find that special someone. Our appetite for a relationship fuels a billion-pound industry of matchmaking services. Yet we're often not satisfied.... We seem as much in the dark as ever about who is suitable match. As a scientist studying human behaviour I am not too surprised by the mysterious nature of how we go about choosing a partner. Mate selection is a highly complex process. We are consciously aware of only part of it; the rest either inherently unpredictable or operates outside our awareness, which leads us to the perception that love is about ineffable chemistry*”.

Концепт АКТИВНА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ має теж свої способи і засоби вербалізації. Інтернет-версія журналу “Elle” надає 2213 посилань на статті під концептуальним словосполученням WOMEN IN POLITICS [Elle] та 2253 – під словосполученням WOMEN IN BUSINESS. Журнали “Cosmopolitan” і “Vogue” також активно підтримують громадські ініціативи щодо захисту жінки у суспільстві та боротьби за її права: “*All the best celebrity Instagrams from the 2018 Women's March*” [Cosmopolitan], “*The Role Of Protest In 2018: Six Women Weigh In*” [Vogue].

Концепт КОХАННЯ представлений через використання епітетів: “*25 Ways to Be Romantic With Your Partner*”, абстрактних та конкретних іменників: “*Because everyone can use more romance in their life*”, лексику, пов’язану із темою сексуальних відносин тощо.

Концепт КАР’ЄРА є невід’ємною частиною сучасного розуміння жінки. Журнал “Cosmopolitan” з цього приводу пише: “*There's never been a better time for a woman to strike out on her own. In 2017, there were 11.6 million female-owned companies in America, generating an astonishing \$1.7 trillion in profits, according to American Express. Women now make up 40 percent of new entrepreneurs. Why can't you be one of them?*”. На прикладі даного тексту ми бачимо лексику, характерну для світу бізнес-ідей (*profits, entrepreneurs, companies*), яка органічно вписана у матеріал, що стосується жінок ХХІ сторіччя у бізнесі. Заголовки, які вербалізують цей концепт, ілюструють роль кар’єри у житті жінок: “*Cosmo's Guide to Starting Your Own Small Business*”, “*Screwed Guy: “I Ghosted My Ex and Now She's My Boss*”, “*How I Worked My Way From Waitress to the President of Auntie Anne's Pretzels*”.

Як підсумок, зазначимо, що відтворення образу сучасної жінки на сторінках глянцевого журналу відбувається у контексті ідей фемінності, що залишаються провідними у ХХІ столітті, серед яких кар’єра, бізнес, політика, активна громадянська позиція, які вербалізуються як за допомогою суто мовних засобів – прикметників, займенників тощо, так і за допомогою метафор, епітетів та інших способів творення образності.

Список використаної літератури:

1. Кирилина А. В. Гендерные аспекты языка и коммуникации: дис. д-ра филол. наук: 10.02.19 “Общее языкознание, социолингвистика психолингвистика”. – М.: МГЛУ, 2000. – 369 с.

2. Колосова О. Н. Когнитивные основания языковых категорий (на материале современного английского языка): дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 "Германские языки"/ О. Н. Колосова. – М., 1996. – 325с.
3. Cosmopolitan magazine. URL: <http://www.cosmopolitan.com>.
4. Elle magazine. URL: <http://www.elle.com>.
5. Vogue magazine. URL: <https://www.vogue.com>.

**Бурова Олександра Анатоліївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Англійська мова і література»
Науковий керівник:
доктор наук, професор
Іщук Алла Анатоліївна**

ВЖИВАННЯ ТА МІСЦЕ ІДИОМ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

На ґрунті класифікації О.В. Куніна, для аналізу структурних особливостей англомовних фразеологічних одиниць виділяють два структурних типи фразеологізмів:

1) Фразеологічні одиниці зі структурою словосполучення: дієслівні одиниці (*give smb. a wide berth* – *уникати когось*); субстантивні (*a gold brick* – *обдурювання*); ад'єктивні (*like a bear with sore head* – *дивитися звіром*); адвербіальні (*in somebody's fingers* – *бути в чийсь владі*).

2) Фразеологічні одиниці зі структурою речення: приказки (*a bargain is a bargain* – *угода дорожче грошей*) та прислів'я (*the heart that once truly loves never forgets* – *старої любові і іржа не їсть*)[1].

В англійській мові також включають фразеологізми, які по структурі співвідносяться з реченням. Такі фразеологічні одиниці представлені різноманітними прислів'ями та приказками, наприклад: *scratch my back and I'll scratch yours* – *рука руку миє, послуга за послугу*. Характерними для англійської мови є фразеологічні одиниці, що побудовані за структурою простого речення, та мають компоненти, які співвідносяться як підмет та присудок, наприклад: *birds of a feather flock together* – *рибак рибака бачить здалека*. Компоненти таких фразеологічних одиниць є взаємозалежними, що виявляється у формі компонентів, що поєднуються.

Також цікаве місце в англійській мові посідають однослівні ідіоми, серед яких провідне місце займають метонімізація та метафоризація.

Результатом метафоричної транспозиції при утворенні значення однослівних ідіом може бути гіпербола, наприклад, *mammoth* (велетенський), *to lash/skewer* (критикувати), та літота, наприклад, *shrimp* (крихітка; нікчема), *pea-brained* (дурний, розуму як у курки), *peanuts* (копійки, безцінь), *nitwit* (неук, дурень), *minnow* (дрібнота; карликова організація/підприємство). При гіперболічній та літотній номінації перенесення значення здійснюється як перебільшення/применшення якості ознаки до певної неправдоподібності.

Також серед однослівних ідіом сучасної англійської мови зареєстровано випадки синкретизму метафоричного та метонімічного мапування – метафтонімії (L. Goossens), яку ілюструють такі приклади: *empty-headed* (пустоголовий; легковажний), *light-fingered* (зłodийкуватий; нечистий на руку), *sorehead* (скиглій, буркотун), *nitwit* (неук, дурень), *openhanded* (щедрий), *butterfingers* (роззява, гава; людина, в якої все з рук падає)[3].

Ще цікавим питанням при дослідженні англомовних ідіом, постало вживання прагматичних ідіом. Прагматичні ідіоми виражають більш різноманітні типи відношень між відправником і одержувачем повідомлення, ніж формули ввічливості. Поняття «прагматичність» має більш ширше значення. Інакше кажучи, прагматичні ідіоми і формули ввічливості пов'язані логічною зв'язкою: будь-яка формула ввічливості є

прагматичною ідіомою, однак не кожна або не будь-яка прагматична ідіома є формулою ввічливості.

Природа ідіоматичності прагматичних ідіом – одиниць, які безпосередньо включені у сферу мовленнєвої комунікації, дещо відрізняється від ідіоматичності семантично і синтаксично пов'язаних ланцюжків слів, які функціонують як окрема, єдина номінативна одиниця. Ідіоматичність таких прагматично суттєвих одиниць є прагматичною за своєю природою, вона зумовлена їх спеціалізацією на виконанні певного комунікативного призначення.

Специфіка використання прагматичних ідіом у мовленні значною мірою відображає культуру спілкування в англomовному, як, очевидно, і в усякому іншому товаристві. Потрібно розкрити не тільки теоретичні, але і практичні питання використання та функціонування прагматичних ідіом в сучасній англійській мові. Без усвідомлення особливостей використання прагматичних ідіом в ситуаціях мовленнєвого (усного і письмового) спілкування неможливо оволодіти особливостями функціонування мови як інструмента комунікації[2].

В англійській мові ідіоми займають майже всі сфери людського життя, і вони мають різне походження, різні види, особливості та функції. Крім того, хоч англomовних країн досить багато, є випадки, коли певні ідіоми вживаються лише в одній конкретній країні. Також можна виділити певні аналоги англійських ідіом з українськими, але таких прикладів не багато. Тож з цього випливає, що треба приділити увагу особливостям адекватного перекладу ідіом на рідну мову.

Список використаної літератури:

1. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – Дубна : Феникс, 1996. – 381 с.
2. Мишак О.О. Прагматичні ідіоми в сучасній англійській мові / О.О. Мишак // Вісник Дніпропетровського Університету імені А. Нобеля. – 2012. - №2. – С. 187 -191.
3. Мосейчук О. М. Конотативна складова у семантиці однослівних ідіом / О. М. Мосейчук // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : Зб. наук. пр. – Вип. 12. – К. : Київський національний університет імені Т. Шевченка, 2007. – С. 266–271.
4. Cambridge Idioms Dictionary / Second ed. – Britain : Cambridge University Press, 2006. – 505 p.
5. Gibbs R. W. Idiomacy and human cognition / R. W. Gibbs // Idioms : Structural and psychological perspectives. – Hillsdale / New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1995. – P. 97–116.

*Войтусік Ірина Анатоліївна
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література»
(англійська мова і зарубіжна література)
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Мельник Анжела Олегівна*

ЕФЕКТИВНІ ПРИЙОМИ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У НАВЧАННІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі реформування освіти актуальною є проблема переорієнтації з пасивних форма навчання на активну творчу роботу з метою розкриття індивідуального «Я» кожного учня. Характерним є акцент на формування компетентної особистості, яка здатна до об'єктивної критичної оцінки реальних подій,

може творчо підходити до вирішення завдань, які вимагають не тільки механічних дій, а й осмисленої діяльності. Тому дослідження технології критичного мислення та способів їх застосування у навчальній діяльності є актуальним [4; 8-9].

Мета дослідження – визначити ефективні прийоми технології розвитку критичного мислення у навчанні зарубіжної літератури учнів старших класів.

Термін «критичне мислення» відомий із робіт психологів Ж. Піаже, Дж. Брунера, Л. Виготського. У розвідках українських педагогів зазначений термін набуває значущості відносно недавно, наприкінці ХХ століття. Критичне мислення – це здатність ставити нові питання, добирати різноманітні аргументи, приймати незалежні, продумані рішення [1; 1]. Сама ж технологія розвитку критичного мислення – це педагогічна система, яка складається з різних прийомів і технік, спрямованих на формування у школярів аналітичного (критичного) мислення [1]. Виділяють шість ключових елементів критичного мислення: 1) уміння мислити; 2) відповідальність; 3) формування самостійних суджень; 4) критерії оцінки ідей у процесі їх аналізу чи критики; 5) самокорекція; 6) увага та апелювання до контексту [2; 8].

Урок за технологією розвитку критичного мислення має триступеневу структуру: «виклик» (актуалізація) – усвідомлення змісту (осмислення знань) – рефлексія («консолідація», міркування). На першому етапі відбувається актуалізація опорних знань, мотивація активної навчальної діяльності. Під час усвідомлення змісту підтримується інтерес навчальної діяльності шляхом розвитку умінь критично працювати з матеріалом, виділяти головне, робити узагальнення, пропонувати та обґрунтовувати навчальні гіпотези. На третьому етапі учні проводять самоаналіз, аналізують отримані результати та можливі сфери застосування отриманих знань.

Дослідники виділяють значну кількість різних прийомів застосування даної технології на уроках зарубіжної літератури. Зокрема такі: «*мозковий штурм*» – колективне обговорення проблеми, «*кола Вена*» – порівняння літературних персонажів чи творів, «*тронування*» – прийом, спрямований на стимулювання мислення про зв'язки між окремими поняттями, *сенкан* – спосіб лаконічно підсумувати вивчений матеріал, *опорно-логічні схеми* – універсальний засіб структурувати і узагальнити матеріал, *кластер* – прийом виокремлення смислових одиниць тексту для графічного візуального оформлення у вигляді грона тощо [2; 3-7].

Під час педагогічної практики із зарубіжної літератури при вивченні комедії М.В. Гоголя «Ревізор» (9 клас), на етапі підготовки до сприйняття художнього твору було застосовано такий прийом технології розвитку критичного мислення, як розв'язання кроссенсу. *Кроссенс* (від англ. *cross* – хрест, перетинати; *sens* – сенс, зміст) – головоломка, яка представлена ланцюжком зображень, між якими у визначеному порядку необхідно встановити асоціативний зв'язок з метою розкриття певного явища, поняття або факту. Цей вид роботи було підготовлено для перевірки засвоєння життєвого і творчого шляху письменника. У дев'ятох рисунках кроссенсу було розміщено такі зображення: 1) Великі Сорочинці – місце народження автора; 2) обкладинка першого друкованого твору М. Гоголя – «Ганц Кюхельгартен»; 3) красвид Санкт-Петербурга – місце початку розквіту письменницької кар'єри автора; 4) портрет О. Пушкіна – письменника, який товаришував із Гоголем у Петербурзі; 5) кадр з «Вечорів на хуторі біля Диканьки» – перша збірка Гоголя, яка принесла йому успіх; 6) «Ревізор» (Ольги Фреймут) – зашифрована назва комедії Гоголя; 7) Олександрійський театр – місце прем'єри «Ревізора», 8) ілюстрація з «Мертвих душ» – відомої трилогії письменника; 9) книги у вогнищі – свідчення факту спалених рукописів «Мертвих душ» та першого видання «Ревізора». Дана послідовність активізує у пам'яті учнів найважливіші етапи життя та творчості М. Гоголя, а дібрані зображення візуалізують їх і сприяють розвитку інтересу до вивчення теми.

Висновки. Застосування технології розвитку критичного мислення є необхідним універсальним способом активізації та мотивації навчальної діяльності учнів, спрямованим

на формування критично мислячого громадянина, який вмiє грамотно висловити i аргументувати власну думку та творчо пiдходити до вирiшення завдань.

Список використаної лiтератури:

1. Вукiна Н.В. Критичне мислення: як цього навчати / Н.В. Вукiна, Н.Р. Дементiєвська. – Х.: ВГ «Основа», 2007. – 112 с.
2. Гудзик I. Розвиток критичного мислення школярiв у навчальнiй дiяльностi / I. Гудзик // Українська мова та лiтература. – 2004. – №10. – С. 3-7.
3. Iсаєва О. Сучасний урок лiтератури: яким вiн є, яким вiн має бути / О. Iсаєва // Всесвiтня лiтература в середнiх навчальних закладах України. – 2008. – №5. – С. 3-6.
4. Климова В. Навчити учня критично мислити – означає якнайкраще пiдготувати його до самостiйного життя / В. Климова // Всесвiтня лiтература в середнiх навчальних закладах України. – 2007. – №10. – С. 8-9.
5. Сорока I. Кроссенс як засiб розвитку логiчного i неординарного творчого мислення учнiв на уроках зарубiжної лiтератури / I. Сорока // Зарубiжна лiтература в школах України. – 2017. – №1. – С. 49-57.

*Вишковська Вікторія Святославівна,
студентка IV курсу
спеціальності «англійська мова та зарубіжна література»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Божок Олександра Сергіївна*

ІГРОВІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ

У педагогічній дiяльностi i теоретичних працях iнтенсивно дослiджувалася проблема взаємин i спiлкування педагога i учня.

Найбiльш послiдовно цi питання розглядалися в роботах С. Т. Шацького, А.С.Макаренко, В. А.Сухомлинського.

С. Т. Шацький першим з педагогiв - дослiдникiв дав у своїх роботах опис i аналiз численних ситуацiй спiлкування вихователiв з вихованцями i хлопцiв мiж собою.

А.С.Макаренко не розглядав спiлкування як спеціальну теоретичну проблему, але в його спадщинi описанi наступнi її аспекти: роль спiлкування у процесi становлення колективу, дiловi i мiжособовi стосунки в колективi, взаємодiя колективу вихованцiв з колективом дорослих.

Спiлкування - це взаємодiя двох або бiльше за людей, спрямоване на узгодження i об'єднання їх зусиль з метою налагодження стосункiв i досягнення загального результату.

Педагогічне спiлкування - сукупнiсть засобiв i методiв, що забезпечують реалiзацiю цiлей i завдань виховання i навчання i що визначають характер взаємодiї педагога i учнiв.

Пiд час реалiзацiї функцiй спiлкування виникає багато його видiв, якi класифiкують за рiзними ознаками.

За типом зв'язкiв мiж учасниками взаємодiї виокремлюють монологiчне i дiалогiчне спiлкування.

Монологiчне спiлкування передбачає одностороннє спрямування iнформацiї, коли один з учасникiв взаємодiї викладає свої думки, iдеї, почуття, не відчуваючи при цьому необхідностi в зворотному зв'язку з партнером. Так відбувається суб'єкт-об'єктне спiлкування.

Дiалогiчне спiлкування передбачає ставлення до iншої людини як до цiнностi, неповторної iндивiдуальностi. Йдеться про взаємини iндивiдiв як активних суб'єктiв, коли кожний учасник ставиться до свого партнера не як до об'єкта, i, адресуючи йому

інформацію, аналізуючи його мотиви, -цілі, установки, сподівається на адекватну реакцію та ініціативу. Діалогічний вид спілкування допомагає людині відкрити відмінну від власної реальність, тобто реальність іншої людини, її почуттів, уявлень, думок, реальність навколишнього світу.

Поняття «навчання» є центральною категорією дидактики, оскільки описує об'єкт її дослідження. Для його визначення доцільно взяти за основу вже відомі тези про те, що основним дидактичним ставленням є взаємодія викладання та учіння, а метою навчання – передача і засвоєння соціального досвіду, і ввести характеристику їх взаємодії, узагальнивши його словом «процес» як «послідовна зміна станів системи» або як «сукупність послідовних дій для досягнення результату».

Навчання – це процес взаємодії викладання й учіння (вчителя та учня) з метою передачі і засвоєння соціального досвіду

У практиці роботи освітніх установ склалися відносно відособлені, що відрізняються рядом ознак види навчання. *Вид навчання* - це узагальнена характеристика навчальних систем, що встановлює особливості навчальної діяльності; характер взаємодії вчителя і учнів в процесі навчання; функції використовуваних засобів, методів і форм навчання.

Вид навчання визначається *педагогічною технологією навчання*, що лежить в його основі. Розрізняють такі види навчання: пояснювально-ілюстративне, догматичне, проблемне, програмоване, розвиваюче, евристичне, особистісно-орієнтовне, комп'ютерне, модульне, дистанційне, міжпредметні і ін.

Прийоми навчання зазвичай визначаються як елементи методів. Прийом - це ще не метод, а його складова частина, проте практична реалізація методу досягається саме за допомогою прийомів. Так, в методі роботи з книгою можна виділити наступні прийоми: 1) читання вголос; 2) складання плану тексту; 3) заповнення таблиці прочитаного матеріалу; 4) складання логічної схеми прочитаного; 5) конспектування; 6) підбір цитат.

Один і той же метод в різних ситуаціях може здійснюватися за допомогою різних прийомів. Наприклад, робота з книгою в одному випадку може включати читання вголос і складання плану тексту, в іншому випадку - складання логічної схеми і підбір цитат, в третьому випадку - конспектування.

Засіб навчання – це матеріальний або ідеальний об'єкт, який "розміщено" між учителем та учнем і використовується для засвоєння знань, формування досвіду пізнавальної та практичної діяльності. Засіб навчання суттєво впливає на якість знань учнів, їх розумовий розвиток та професійне становлення.

Мультимедіа – це захоплює поєднання комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення, яке дозволяє інтегрувати відео, анімацію, звук, графіку та тестові ресурси для розробки ефективних презентацій на доступному комп'ютері.

Ігрові прийоми мають безсумнівну дидактичну цінність, адже гра сприяє ефективному засвоєнню матеріалу і поліпшенню загального настрою в класі, а також ламанню психологічних бар'єрів, додає навчальному спілкуванню комунікативну спрямованість, зміцнює мотивацію вивчення іноземної мови і значно підвищує якість оволодіння нею. Гра – могутній фактор психологічної адаптації дитини в новому мовному просторі, що може вирішити проблему природного ненасильницького впровадження іноземної мови у світ дитини.

Список використаної літератури:

1. Богатирьова М.А. Мультимедійні технології у навчанні іноземної мови//Дистанційне і віртуальне навчання. – 2010. – №10. – С. 114-124
2. Маслюк Л.П. Нові технології в процесі навчання іноземних мов. – 2009 – №44. – С.12-14
3. Неделкова А.А. Мультимедійні технології у навчанні англійської мови. – 2012. - №2. – С.24-25

4. Simchalam Thamarana Multimedia technologies for effective English language teaching. Режим доступу: www.researchgate.net

*Глекова Олена Олегівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література (англійська, німецька)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лебединець Ганна Михайлівна*

ІНТЕРВ'Ю В СУЧАСНОМУ МЕДІА-ПРОСТОРІ: ЖАНРОВА ПАРАДИГМА ТА ДИСКУРСИВНІ ОЗНАКИ

В умовах сьогодення активний розвиток новітніх технологій та дедалі більший вплив засобів масової інформації зумовлює переорієнтацію наукового інтересу сучасних досліджень з філософії, соціології, психології, лінгвістики на усні форми комунікації і жанрів, які актуалізуються у медійному просторі інформаційних засобів.

Незважаючи на значний науковий інтерес та доволі довготривалу історію існування інтерв'ю замало уваги приділено окресленню понятійних меж терміну, яким позначається жанр публіцистики, а також систематизації жанрової парадигми інтерв'ю та основних дискурсивних характеристик цього різноаспектного та складного комунікативного явища, що займає одне із провідних місць у системі жанрів сучасного медіа-простору.

Генеалогія слова *interview* сходить витокami до *entrevoir* (у перекл. з франц. мови «бачити мигцем») та *s'entrevoir* (у перекл. з франц. мови «відвідувати один одного»).

Інтерв'ю — це бесіда, вибудована за певним планом через безпосередній контакт інтерв'юера з респондентом з обов'язковою фіксацією відповідей.

Соціологія послугується інтерв'ю як одним із точних і об'єктивних методів збору соціологічної інформації, що ґрунтується на вербальній соціально-психологічній взаємодії між інтерв'юером і респондентом з метою одержання даних, які цікавлять дослідника [5]. У журналістиці інтерв'ю визначається як вербальне спілкування журналіста з однією чи кількома особами задля отримання інформації та задоволення інформаційних потреб суспільства [3].

Лінгвістична література витлумачує інтерв'ю як особливий тип дискурсу, що є результатом спільної лінгвальної й екстралінгвальної діяльності двох або більше індивідів на значущу тему з метою оприлюднення в засобах масової інформації, при цьому обидва комуніканти скеровують та урегульовують обрані ними комунікативні стратегії й тактики відповідно до їхньої комунікативної мети та з урахуванням комунікативної ситуації [2].

У сучасній лінгвістиці існує як мінімум два підходи до визначення терміну «медіа-дискурс». Відповідно до першого, медіа-дискурс – це специфічний тип мовно-мисленнєвої діяльності, яка характерна виключно для інформаційного поля мас-медіа. У цьому розумінні слід розрізняти медіа-дискурс та інші самостійні типи дискурсу, як, наприклад, політичний, релігійний, науковий і т.д. Відмінності між ними визначаються модифікаціями параметрів дискурсу: різними мовними практиками та комунікативними ситуаціями своєї реалізації. Відповідно до другого підходу, під медіа-дискурсом розуміють будь який вид дискурсу, який реалізується в межах масової комунікації, що продукується ЗМІ. Так, можна говорити про політичний, релігійний, педагогічний та інші медіа-дискурси. Мається на увазі, що для своєї реалізації зазначені типи інституційного дискурсу допускають наявність відносно сталого набору практик виробництва, трансляції і інтерпретації масової інформації [1].

Серед основних факторів, які визначають жанрову специфіку інтерв'ю, є: ступінь поліматичності, тривалість (обсяг), ступінь структурованості, обсяг особистісної інформації, що обговорюється, рівень інформації, що містить конфлікт, ступінь

національної орієнтованості інтерв'ю, ступінь прямолінійності трактування інформації, схильність до домінування у спілкуванні, умови зміни ролей комунікантів. Проте серед загальних критеріїв, на яких ґрунтується жанрова парадигма інтерв'ю, більшість дослідників виокремлюють структурно-композиційну організацію: вступ, основна частина, висновок, тематичне розгортання (монотематичне, політематичне інтерв'ю), цільова спрямованість інтерв'ю, вербальні та невербальні (у телеінтерв'ю) складові взаємодії комунікантів, дотримання етикетних норм спілкування, дотримання мовних норм, динаміка емоційності діалогу, обсяг інтерв'ю, типи мовних актів, що використовуються [4].

Інтерв'ю як журналістська дискурсивна практика характеризується своєрідною структурою, способом організації та соціальним функціонуванням і вибудовується відповідно до певних правил. Незважаючи на неможливість передбачення усіх факторів, які потенційно можуть вплинути на процес проведення інтерв'ю, його хід, на думку багатьох лінгвістів, визначається, у першу чергу, соціально значущою темою і вибором учасників.

Інтерв'ю є предметом жвавого наукового інтересу ряду спеціалістів галузі філологічних знань.

Список використаної літератури:

1. Голанова Е. И. Устный публичный диалог: жанр интервью / Е. И. Голанова // Русский язык конца XX столетия. – М. : Наука, 1996. – С. 427–453.
2. Красноперова Ю. В. Дискурсивные стратегии участников интервью: автореф. дисс. канд. филол. наук: спец. «Германские языки» / Ю. В. Красноперова. – Иркутск, 2005. – 19 с.
3. Лукина М. М. Технология интервью : учебное пособие / М. М. Лукина. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 254 с.
4. Романовская Л. В. Влияние социокультурного фактора на выбор речевых стратегий в дискурсе интервью: (на материале американского варианта английского языка) / Л. В. Романовская // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 2 «Языкознание». – 2010. – № 1 (11). – С. 139–144.
5. Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В. Г. Городяненка. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 544 с

*Грущенко Тетяна Володимирівна
студентка V курсу
спеціальності «Філологія. Германські мови»
Науковий керівник
доктор філологічних наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна*

МОТИВ ДВІЙНИЦТВА В НЕОГОТИЧНОМУ РОМАНІ Д. СЕТТЕРФІЛД «ТРИНАДЦЯТА КАЗКА»

Актуальність проблеми. Мотив двійництва посідає особливе місце в світовій літературі, а для готичного жанру він є важливим атрибутом побудови художнього простору твору. Зародившись в надрах античної міфології, вийшовши власне з міфу про братів-близнюків Діоскурів, феномен «двійництва» проходить довгий шлях переосмислень в межах багатьох літературних напрямів та втілюється в найрізноманітніших літературних формах. Виразного психологізму даний мотив набуває в період романтизму, в цей же час він набуває ореолу таємничості та страху. Розкривши свої нові властивості, мотив двійництва стає продуктивним інструментом для реалізації техніки «саспенс», важливим компонентом композиції готичного твору, його системи персонажів, а інколи й сюжетотворчим засобом. Саме таким феномен двійництва постає в неоготичному романі Д. Сеттерфілд «Тринадцята казка».

Стан розробки проблеми. В роботах, присвячених «Тринадцятій казці» та її мотивній структурі, увага дослідників найчастіше звернена на ревізію Д. Сеттерфілд міфологічної основи «двійництва», в той час як його композиційний, ідеологічний, і найголовніше «готичний» потенціал залишається поза полем зору науковців, відповідно, проблема аналізу мотиву двійництва потребує більш детальної розробки.

Метою тез є виявлення специфік роману Д. Сеттерфілд «Тринадцята казка».

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман «Тринадцята казка» можна сміливо назвати справжнім маніфестом «двійництва», адже даний мотив пронизує всі рівні тексту і проявляється в обох своїх формах: як внутрішній (психологічний) так і зовнішній (фізичний). Найлегше прослідкувати авторську репрезентацію «двійництва» в системі персонажів роману, насамперед в образах сестер – близнючок: Аделіни та Емеліни, Маргарет та її померлої сестри Мойри. Образи близнюків – один з найвиразніших типів двійництва, який в романі залишається традиційним: при зовнішній подібності сестри мають протилежні характери: «Наблюдая за ними, Миссиз пришла к заключению, что вся отпущенная на двоих доброта сконцентрировалась в Эммелине, а вся злобность досталась на долю ее сестры» [2, с.101]. Водночас письменниця актуалізує психологічну основу двійництва зображаючи нерозривний духовний зв'язок близнючок. Довгий час двійництво сприймалось насамперед як роздвоєння людської душі, відповідно, в романі дві сестри постають як одна душа, єдине ціле: «Близнец - одиночка имеет лишь половину души» [2, с.343]. Сестри можуть існувати лише поруч одна з одною: «Без сестры она была никто и ничто» [2, с.206], вони живуть у власному світі, розмовляють особливою мовою.

Сказане стосується й другої пари сестер, Маргарет та Мойри, однак їхнє двійництво набуває інших властивостей, насамперед через те, що одна з сестер уже не належить до світу живих. Приймаючи думку Грудкіної Т. В. про те, що естетична сторона двійництва проявляє себе в принципі «двосвіття» [1, с.6], тобто поділу дійсності на світ реальний та світ потойбічний, знаходимо реалізацію цього принципу в романі саме в образах Маргарет та її померлої сестри. Зв'язок Маргарет з близнючкою – це зв'язок з потойбіччям, зі світом мертвих. Недарма сама Маргарет промовляє: «Пограничная полоса между жизнью и смертью темна и узка, и близнецы – одиночки обитают гораздо ближе к ней, чем большинство других людей» [2, с.343]. Дійсно, втрачений близнюк стає невидимим провідником героїні до світу мертвих. Тут, варто згадати і про мотив «дзеркала», який письменниця використовує для підкреслення роздвоєності душі Маргарет та її здатності взаємодіяти з паралельним світом. Таким чином Д. Сеттерфілд розкриває містичний потенціал мотиву двійництва, перетворює його на засіб готичного та один з інструментів техніки «саспенс», адже саме сугестивна присутність чогось невідомого, наявність потойбічного супутника робить атмосферу «Тринадцятої казки» психологічно напруженою, таємничою та містичною.

Крізь авторські хитросплетіння проглядається й те, що Мойра – це не просто привид чи духовний фантом, це інша частина душі Маргарет, якої їй не вистачатиме до кінця життя, без якої вона безмежно самотня. Така постановка образів близнючок в свою чергу дозволяє визначити ідейне навантаження твору, вдало реалізоване в межах мотиву двійництва: одним із соціальних проявів двійництва в літературі є постановка вічних проблем відчуженості людей, їхньої ізольованості один від одного та людської самотності [1, с.6]. Духовна та соціальна самотність людини – ось глибока філософська інтенція закладена Д. Сеттерфілд в художній світ загадкової готичної «Тринадцятої казки».

Під пером Д. Сеттерфілд феномен двійництва стає ще й сюжетотворчим засобом: дві історії про дві пари близнюків розгортаються в двох композиційних пластах роману. Письменниця органічно поєднує традиційну для готичного твору схему композиційного обрамлення з «двійництвом» сюжету, створюючи при цьому неповторну й складну архітектоніку тексту зі звичними для готичної традиції лабіринтами в хронотопі роману.

Висновок. Можна стверджувати, що Д. Сеттерфілд залучає весь комплекс засобів

феномену двійництва, реалізуючи його готичний потенціал, в результаті чого її роман «Тринадцята казка» набуває все більш виразних рис неоготичного твору.

Список використаної літератури:

1. Грудкина Т. В. Феномен двойничества в русской литературе XIX века: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. фил. наук: спец. 10.01.01 «Русская литература» / Т. В. Грудкина. – Шуя, 2004. – 20 с.
2. Сеттерфилд Д. Тринадцатая сказка: роман / Диана Сеттерфилд; пер. с англ. В. Дорогокупли. – СПб.: Азбука, Азбука – Атрикус, 2017. – 448 с. – (The Big Book).

*Гузенко Тетяна Сергіївна,
студентка I курсу магістртури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та японська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

МОДЕЛІ ОКАЗІОНАЛЬНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ ЯК ФРАГМЕНТА ФЕНТЕЗІЙНОЇ КАРТИНИ СВІТУ УРСУЛИ ЛЕ ГУЇН

Проблеми неології (Валентна Заботкіна, Юрій Зацний, James Anderson) залишаються центральними в сучасній лінгвістиці загалом і в англістиці зокрема, оскільки саме лексика найбільш швидко реагує на зміни в суспільному, громадському, економічному, політичному житті й тісно пов'язана з історією та культурою народу, розвитком науки й техніки, інформаційними технологіями та у зв'язку з останніми різними типами віртуальних просторів, можливих світів, одним із яких є світ жанру фентезі (Дмитро Павкін, Олена Тихомирова, Наталія Ситник).

Оскільки лексика постійно поповнюється новими словами для позначення предметів, явищ, процесів, понять, якостей, властивостей та дій, то це зумовлює доцільність вивчення новотворів, до яких належать і **оказіональні утворення**.

Лінгвістика інтенсивно опрацьовує проблеми okazіональних слів, намагаючись з'ясувати їхній склад, структуру, місце, роль та способи функціонування в лексичній системі мови, визначити критерії їхнього виділення та принципи класифікації. Так, okazіоналізми аналізували, передовсім, у *словотвірному* (Олена Земська, Ігор Улуканов), *лексикологічному* (Марія Бакіна, Олексій Ликов), *соціолінгвістичному* (Леонід Крисін), *ономасіологічному* (Олена Кубрякова) та *комунікативному* (Юлія Нестерова, Joachim Grzegza) аспектах [2, 1-2].

Але при цьому і досі залишаються дискусійними такі питання, як межі okazіональності, склад okazіоналізмів, специфіка їхнього використання окремими авторами, які є продуктами їх творчої уяви.

Саме слово *оказіоналізм* (від лат. *occasionalis* – випадковий) позначає мовні одиниці, які належать до стилістичних неологізмів, створені в ідіостилі певних авторів текстів, які не набули поширення. Кожне okazіональне слово є унікальним та неповторним, адже створюється автором для конкретної ситуації і функціонує тільки в даному контексті, зокрема і у фентезійній картині світу.

Світ фентезі як жанр художньої літератури є потужним джерелом для творення okazіональних слів. Загалом щодо проблеми okazіонального словотворення, то Олена Андріївна Земська виділяє такі його **способи і прийоми**: міжсловесне накладання, контамінація, злиття (зрощення), утворення за зразком конкретної мовної одиниці, побудова слів із вигаданими коренями, важливість початкового приголосного,

словотвірний куц, вивільнення афіксів й інших частин слова, використання афіксів як базових основ, каламбурні та паронімічні ігри зі словом [1, 198].

Особливість таких одиниць полягає у тому, що вони відтворюють не культурно-марковані смисли, а, скоріше, є проявом ідіолекту конкретного письменника, у даному разі письменниці Урсули ле Гуїн. Отже, йдеться про одиниці, які не заповнюють культурно-номінативні лакуни реального (звісно ж, у тому сенсі, який ми вкладаємо в поняття “художня реальність”) або квазіреального світу, а є проявом особливого лінгвокреативного мислення автора художнього твору.

Текст “A Wizard of Earthsea” звичайно дуже багатий на okazіоналізми. Найбільший шар складають імена персонажів, назви вітрів та географічні назви об’єктів, що утворилися на основі таких моделей, як:

- 1) міжсловесне накладання: *Sparrowhawk*;
- 2) контамінація, злиття (зрощення): *Thousand-Leaved Tree*;
- 3) утворення за зразком конкретної мовної одиниці: *Thwilburn, Roke Knoll*;
- 4) побудова слів із вигаданими коренями: *Osskil, Terrenon ussbuk!*;
- 5) словотвірний куц: *Enwit's son of the Domain of Eolg on Havnor Isle*;
- 6) використання афіксів як базових основ: *treeless, wholly*;
- 7) поєднання коренів двох слів: *Armouth, Windkey, magewind, Roke-wind, spellwind*.

При цьому найбільш продутивною виявилася модель звукографічних комплексів, за допомогою яких утворено імена героїв твору: *Ged, Ogion, Nemmerle, Gensher, Kurremkarmerruk, Pechvarry, Ioeth, Benderesk, Serret* [4].

Єдиним героєм, ім’я якого є звичайним для англomовного читача, виступає честолюбний *Jasper*, який зіграв роль змія-спокусника в долі Геда: так за допомогою імені в Земномор’я вторгається сучасний світ нереалізованих амбіцій.

Підсумовуючи, зазначимо, що і досі в мовознавчій літературі немає єдиного погляду щодо диференціації okazіоналізмів, неологізмів і потенційних слів. Нагальну проблему при цьому становить питання вивчення шляхів взаємодії okazіоналізмів із іншими типами нових слів та узуальними словами й можливостей переходу okazіоналізмів до складу загальноновживаної лексики.

Жанр фентезі є одним із потужних джерел творення саме okazіональних слів, за допомогою яких Урсула Ле Гуїн створила свій власний фентезійний світ у тексті “A Wizard of Earthsea”, який показує, наскільки творчою є уява письменниці у відображенні людських стосунків і подій, які, з одного боку, є магічними, а, з іншого, справляють враження реальних і таких, в яких безпосередню участь бере читач.

Список використаної літератури:

1. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі. – Харків, 2012. – 492 с.
2. Никитченко Е. Способи okazіонального словотворення в англomовному постмодерністському художньому тексті [Електронний ресурс]: file:///C:/Users/Private%20Person/Desktop/Nvchnugf_2014_708-709_28.pdf
3. Турчак О.М. Поняття “okazіоналізм” у мовознавчій літературі та його мовленнєва реалізація в українських періодичних виданнях кінця ХХ століття [Електронний ресурс]: <http://duan.edu.ua/uploads/vidavnitstvo14/visnikfilologija2-6-13/6189.pdf>
4. Guin, Ursula le A Wizard of Earthsea: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readr.ru/ursula-le-guin-a-wizard-of-earthsea.html>.

Даниленко Дарина Дмитрівна
студентка V курсу
спеціальності «Середня освіта. Мова і література»
факультету іноземної філології
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Костюк Олена Миколаївна

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ТРАГЕДІЇ ГОЛОКОСТУ У ТВОРІ ЕЛІ ВІЗЕЛЯ «НІЧ. СВІТАНОК. НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК»

Актуальність проблеми: Зникають покоління, які пережили страхіття масових знищень, жакливу трагедію людства – Голокост. Але пам'ять залишається в документальному і художньому слові. Тема Голокосту як трагедії ХХ ст. не втрачає своєї актуальності й у літературі ХХІ столітті, і стає однією з домінуючих в світовій літературі. Політичну, соціальну, філософську, етичну проблематику тих часів розкривають твори: «Сховище. Щоденник у листах» Анни Франк (1947), «Медальйони» Зоф'ї Налковської (1947), поетична збірка Урі Цви Грінберга «Вулиці ріки» (1951), «Треблінський ад» (1958) та «Жизнь и судьба» (1959) Василя Гроссмана, роман «Тяжелый песок» (1978) Анатолія Рибаківа, «Список Шиндлера» (1982) Томаса Кініллі, «Перехитрити Бога» Хана Кралла (199), «Читець» Берхарда Шлінка (1995), «Рауль Валленберг, загублений герой Голокосту» Джона Бірмана (2007) та ін. [4, с.15].

Стан розробки проблеми. Проблему зображення Голокосту в літературі вивчали зарубіжні та вітчизняні дослідники. Українські літературознавці Т. Денисова, Т. Потніцев та Ю. Ткаченко зробили огляд спадщини американських письменників, які намагалися висвітлити цю тему в літературі. Також слід відзначити монографію українського літературознавця В.П. Ведіна «Польська військова проза» (1980), в якій він аналізує жанрово-стильові форми і художні рішення у творах польської військової прози повоєнного 30-річчя [5, 30]. Науковці приділяють увагу і спадщині відомого американського письменника та громадського діяча румунського походження Елі Візеля, в'язня Освенцима та Бухенвальда, Нобелівського лауреата, який пішов з життя 2016 року. Втім попри увагу до особистості, біографії, громадянської позиції Візеля, його ставлення до антисемітизму в СРСР, художні особливості творів письменника, засоби виразності його прози досліджені мало.

Метою роботи є визначення художніх особливостей розкриття проблеми Голокосту у творі Елі Візеля «Ніч. Світанок. Нещасний випадок».

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшу частину свого життя Елі Візель присвятив боротьбі за пам'ять про Голокост і шість мільйонів загиблих євреїв. Він написав 57 художніх та наукових книг, отримав близько 140 почесних ступенів від наукових інституцій по всьому світу. Літературний доробок та правозахисна діяльність Елі Візеля були відзначена величезною кількістю нагород, серед яких – Президентська медаль Свободи, Золота медаль Конгресу США, Національна гуманітарна медаль, Медаль свободи, Орден почесного легіону. У 1986 р. Елі Візель отримав Нобелівську премію миру [3, с. 88]. Лише через десять років після II Світової війни письменник зміг згадати те, що пережив у концтаборах.

«Ніч. Світанок. Нещасний випадок.» - це перш за все автобіографічна розповідь про хлопчика, що вижив в пеклі Освенцима, Біркенау та Бухенвальда. Візель спирається на знання теології та хасидську традицію. Центральний конфлікт романів – сумнів і віра в Бога – вкорінений у загадковому образі Moshe Madmen (Моїсея Медмана). Мовчання Бога перед лицем страждань і зневіра та сподівання людяності – наскрізна тема творів.

На особливу увагу заслуговують сюжетно-композиційні особливості трилогії Візеля, а також образ оповідача – одночасно хлопчика, який стоїть на межі виживання і поза звичними уявленнями про любов, ненависть, мораль, простір, час тощо, і дорослу людину,

котра робить зусилля спогадів, щоб донести правду до сучасників і нащадків, осмислити трагедію народу і свою особисту кризу призму загальногуманістичних, громадянських та релігійних уявлень і цінностей. Важливі елементи поетики творів Візеля – прийоми непрямого психологізму та портретна, пейзажна, речова, художня деталь, що виконує композиційну, характерологічну, символічну функції.

Висновок. Творчість Елі Візеля – яскраве явище світової літератури, що має великий історичний, моральний та художній потенціал. Дослідження його трилогії «Ніч. Світанок. Нещасний випадок», зокрема особливостей її розповідної системи, дозволяє визначити певні загальні тенденції художнього втілення теми Голокосту в літературі, автобіографічної прози ХХ ст. та індивідуальної художньої манери письменника.

Список використаної літератури:

1. Арад И. Холокост: катастрофа європейського єврейства (1933—1945): збірник статей / Ицхак Арад. — Ієрусалим: Яд Ва-Шем, 1990. — 165 с.
2. Беренбаум Майкл. Поза межами розуміння / Беренбаум Майкл, Рот Джон К.. — Київ: Дух і література, 2001. — 434 с.
3. Вєдина В. Послевоенная польская проза / В. Вєдина. — Київ: Наукова думка, 1991. — 309 с.
4. Голокост: трагедія ХХ століття. Закарпатська професійна асоціація жінок-освітян "Перспектива". // Громада. — 2007. — №1. — С. 64.
5. Дєнісова Т. Н. Всєсвітні трагедії від Джонатана Сафрана Фєєра / Т. Н. Дєнісова // Слово і час. — 2009. — № 1. — С. 28—38.

*Дашєвська Катєрина Вікторівна
студентка V курсу
факультету іноземної філології
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Костюк Олена Миколаївна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗОБРАЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ ПРЕРІЙ В РОМАНАХ Ф. КУПЕРА «ЗВІРОБІЙ» ТА «ОСТАННІЙ З МОГІКАН»

Ф. Купер – відомий в усьому світі представник раннього американського романтизму (1820-1830 рр.), поряд з В. Ірвінгом, Д. П. Кєннеді, У. К. Браєнтом. Його пєнталогію про Шкіряну Панчоху перекладали Л. Солонько, М. Іванов, І. Муращик. Як відомо, важливим для американських письменників був пошук національного та місцевого колориту, що зокрема вплинуло на тематику та проблематику їх творів.

Мета роботи - розкрити роль пейзажів в романах Ф. Купєра.

Пейзаж - один із змістовних елементів літературного твору, що виконують багато функцій залежно від стилю автора, літературного напрямку (течії), з якими він пов'язаний, методу письменника, а так само від роду і жанру твору.

З самого початку опис диких прерій слугує для зображення історичного колориту. Корінне населення порівнюється із дикою, недоторканою природою.

Пейзажі створюються не лише для передачі зовнішнього колориту місцевості, а й задля зображення внутрішнього стану героїв та передачі психологічної атмосфери, розкриття сюжетних ситуацій в романі. Купер через пейзаж передає свою філософію щодо взаємозв'язку природи та людини. Саме на фоні степових ландшафтів автор демонструє конфлікт між старим світом та цивілізацією. У «Звіробі» природа свята і є джерелом духовної енергії. Наприклад, ніч слугує як засіб передачі почуття страху та жаху, захід сонця акцентує увагу на красі прерій. В романі «Останній із могікан» показано контраст між природою та цивілізацією на прикладі долі окремих персонажів. Такі герої як

Чингачук, Соколине Оке, Магуа, на відміну від англійців, досконало володіють знаннями про природу. Саме тому заради порятунку Кори та Еліс, Мунро звертається за допомогою до Чингачука. У той час як підступність Магуа висвітлюється через його маніпулювання та хитрощі, пов'язані із необізнанністю англійців у місцевості. В данному випадку пейзаж відіграє характерологічну функцію.

Серед пейзажів Купера, мальовничих, з багатою колористикою, в аналізованих романах зустрічаються і розлогі описи, і окремі згадки. З пейзажними описами у автора перш за все нерозривно пов'язані мотиви життя і смерті, зміни поколінь, неволі і свободи. Інколи автор підкреслює іронічність цих взаємозв'язків, широко застосовує прийом контрасту. Наприклад, у романі «Останній із могікан» усі кривані сцени відбуваються на фоні спокійних прерій.

Таким чином, численні поширені відомості про природу та «географічні» відступи у романах є прикладами поетичної та художньої сили Ф. Купера, виявляють специфіку американського романтизму та індивідуального стилю письменника, ілюструють еволюцію його майстерності.

Список використаної літератури:

1. Боброва М.Н. Романтизм в американской литературе XIX века / М.Н. Боброва. - М.: Выс. шк., 1972. - 288 с.
2. Пасічник Г. П. Деякі смислові трансформації концепта "пейзаж" в англійських художніх текстах / Г. П. Пасічник // Матеріали міжнародної конф. — Харків : Нац. ун-т імені В. Каразіна, 2004. — С. 212–215.
3. Franklin, Wayne, James Fenimore Cooper: The Early Years. Yale University Press, 2007.
4. Kay S. House. James Fenimore Cooper: His Country and His Art, Papers from the 1982 Conference at State University College of New York, Oneonta and Cooperstown. George A. Test, editor. pp. 1-16.

*Дем`янюк Надія Олегівна
Студентка V курсу,
спеціальності «Середня освіта,
Східні мови (англійська та японська мови) та література»
Науковий керівник:
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ АВТЕНТИЧНИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ

Однією з найактуальніших проблем методики вивчення іноземних мов є соціокультурна компетентність та способи її досягнення. Сучасна молода людина повинна володіти навичками толерантного ставлення до носіїв мови з різних країн, культур та стилів життя. Особливо складно здобути соціокультурну компетентність поза мовним оточенням [3, с. 3]. Тому для викладача важливим завданням на заняттях англійської мови у вищих навчальних закладах є моделювання реальних ситуацій спілкування.

Соціокультурна компетенція (СКК) – це знання культурних особливостей носіїв мови, їхніх звичок, традицій, норм поведінки й етикету та вміння розуміти комунікативну поведінку носіїв іноземної мови й адекватно використовувати набуті знання в процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури [1, с. 30].

Формування соціокультурної компетентності на основі лексики соціокультурного змісту на заняттях англійської мови має відбуватись за певним алгоритмом, який враховує мету навчання на кожному з етапів та передбачає виконання певних мовних і мовленнєвих

вправ [2, с. 119]. На підготовчому етапі викладач аналізує відібраний матеріал щодо соціокультурного компоненту та узгоджує послідовність його виконання на занятті. На етапі семантизації лексичного матеріалу соціокультурного змісту викладач активізує фонові знання студентів. На етапі рецептивно-репродуктивного тренування передбачається створення стереотипів вживання лексики соціокультурного змісту на рівні фрази. Метою етапу комунікативної практики є самостійне вживання лінгвістичного матеріалу в усіх видах мовленнєвої діяльності [2, с. 120].

Метою кваліфікаційної роботи є довести важливість використання автентичного художнього фільму як особливого засобу формування комунікативної компетенції, невід'ємною складовою якої є соціокультурний компонент, а також показати, що культурологічний матеріал формує позитивну мотивацію у студента, який вивчає іноземну мову як частину іноземної культури.

У науково-методичній літературі існує ціла низка праць з методики застосування кіно-, теле- та відеофільмів (див. праці Н. І. Бичкової, Л. І. Іванової, М. В. Ляховицького, В. Л. Прокоф'євої та ін.). Кінофільм є синтетичним аудіовізуальним засобом, що має порівняно з іншими засобами навчання ряд переваг, які є наслідком динамізму кінозображення (здатності передавати дійсність у русі, розвитку), великої інформативності зорово-слухового ряду, його яскравості і достовірності. Показ кінофільмів передбачає активну роль глядача, що під час навчального процесу прискорює формування мовленнєвих навичок і умінь, активізує пізнавальну діяльність студентів, розширює їх кругозір. У навчанні англійській мові використовуються кінофільми різних видів: художні, документальні, науково-популярні, а також спеціальні навчальні. Це можуть бути фрагменти тривалістю від декількох хвилин і більше або ж цілі фільми. Основними критеріями відбору є відповідність кінофільму тематиці навчальної програми, його країнознавча інформація і виховна цінність, а також захопливість, сучасність і відповідність інтересам, віковим особливостям студентів та рівню їх володіння мовою [4].

Список використаної літератури:

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – СПб. : Златоуст, 1999. – 472 с.
2. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури // Наукові записки. – Випуск XXVI. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. – С.56 – 64.
3. Горчакава Н. В. Изучение иностранного языка как средство приобщения к другой культуре // Англійська мова та література. – 2011. – №19. – С. 2 – 5.
4. Кочукова О. В. Обучение пониманию социокультурного содержания иноязычного дискурса художественных видеофильмов : Языковой вуз, английский язык : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / О. В. Кочукова. – Тамбов, 2004. – 198 с.

*Дун Ці,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та українська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Балабан Олена Олександрівна*

СПОСОБИ СЕМАНТИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНOSTІ ПРИЙМЕННИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Проблеми мовної номінації, передусім, вивчення специфіки іменників та дієслів з відносною семантикою, є одними з найактуальніших у сучасній лінгвістиці. У зв'язку з

посиленою увагою до дослідження змістової сторони мови особливий інтерес викликає розгляд семантики англійських прийменників із позиції сполучуваності та частоти вживання.

Аналіз вживання прийменників у двох стилях (науковому і художньому) засвідчив, що статистичним параметром наукового стилю є частотність прийменників *about, before, between, by, for, from, in, on, throughout, to, toward(s), until*, а художнього стилю – *after, around, at, during, for, from, past, since, through, till, within*.

Основною функцією прийменників у науковому стилі є передача просторових або причиново-наслідкових відношень (*computers on the chip are used in medical equipment; computers in security systems result in safer environments, in cars, in phones provide features such as call forwarding; small devices available for performing tasks; they are known for their educational value ... to collect data at a customer site and to serve as desktop organizers* [1, с. 8]), у художньому стилі – уточнення часу та місця дії, процесу, перебування предмета, об'єкта, героя (*she braved it for a moment or two; he was not from Peoria; I have been firing the engine in that laundry for the last two weeks; I mean the rabbit came off the fire about that time; it does not matter where he was from; I did not until tonight* [2, с. 25]).

Вивчення сполучуваності загалом і прийменників зокрема свідчить про те, що цей механізм ґрунтується на законах смислового узгодження. Фактор певного стилю не заперечує це, а лише підкреслює особливості прийменникових зв'язків. На сполучуваність у двох функціональних стилях сучасної англійської мови має вплив граматичний аспект, кульмінацією якого є семантичне наповнення відмінків іменників.

Узагальнюючи результати дослідження, доходимо висновку, що семантична сполучуваність прийменників у сучасній англійській мові має залежність від певного функціонального стилю, від граматичного фактору, передусім, семантичного наповнення відмінків іменників, а також від їх морфологічної структури.

Список використаної літератури:

1. Eric H. Glendinning. Oxford English for Information Technology / Eric H. Glendinning, John McEwan. Oxford: University Press, 2011. 222 p.
2. Henry O. 100 Selected stories. London: Mackays of Chatham, 1995. 735 p.

Духновська Уляна Валеріївна
студентка V курсу
спеціальності «Середня освіта. Мова і література»
Науковий керівник
доктор філологічних наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТА РЕВІЗІЯ ШЕКСПІРІВСЬКИХ ТВОРІВ У РОМАНІ ДЖ. ФАУЛЗА «МАГ»

Актуальність проблеми. Міжтекстові діалоги з творами В. Шекспіра – одна з основних рис інтертекстуальності в творчості Дж. Фаулза. Художній світ його творів має глибинні внутрішні та зовнішні зв'язки з арсеналом шекспірівських образів та мотивів, які автор по-різному втілює та актуалізує в різних творах.

Стан розробки проблеми. В роботах присвячених роману Дж. Фаулза «Маг» науковці часто звертають увагу на алюзії та ремінісценції, але детальному аналізу зв'язків цього роману з шекспірівськими творами приділяється не так багато уваги.

Метою тез є виявлення шекспірівських алюзій та аналіз причин звернення автора до творів В. Шекспіра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шекспірівські алюзії в романі «Маг» складають примхливу мозаїку та набувають нових потрактувань під пером Дж. Фаулза. Деякі з них знаходимо вже в поверхневих пластах тексту, а інші доводиться добувати з його більш глибоких рівнів. Так, вже в основному топісі «Мага» відзначається алюзія на «Бурю» В. Шекспіра. Місце розгортання подій – віддалений острів Фраксос, на якому головний герой, Ніколас Ерфе, опиняється в своєрідній ізоляції, подібно до того, як у п'єсі в ув'язненні острова опиняється Просперо, а потім й інші герої твору: «... з півночі й заходу Фраксос велетенською рукою обіймають гори... Пагорби тут поросли соснами – середземноморськими пініями, світлими, як пір'я в'юрка. Дев'ять десятків острова – це незаселена й необроблювана земля. Тільки сосни, невеликі затоки, море, тиша...» [1, с.46].

На своєрідний «острів Просперо» перетворюється й маєток Кончіса, де все відбувається за його велінням, де він керує правилами гри. Актуалізується алюзія на острів й на рівні персонажів, а саме в образі Ніколаса Ерфе, який поміщає своє «я» на психологічний внутрішній «острів». Важливо, що духовне «блукання» героя, і стежками реального маєтку, і таємними ходами власної душі, стає своєрідним випробуванням й тісно переплітається з мотивом лабіринту – одним з основних мотивів у романі. Бурані перетворюються на складний та заплутаний лабіринт, в середині якого на героя чекає зустріч з Мінотавром – своїм підсвідомим: «Серце калатало як ніколи. І від сподівання зустрічі з Жулі, і від набагато дивнішого відчуття, що я забрів углиб найхимернішого в усій Європі лабіринту» [1, 254].

Розглядаючи алюзії на шекспірівські твори, неможливо оминати аналіз ще одного важливого для «Мага» мотиву – мотиву театральної вистави, гри різних масок. Варто зазначити, що в основі інтертекстуальних запозичень з творчого доробку В. Шекспіра до художнього світу роману «Маг» загалом лежить нове світоглядне трактування Дж. Фаулзом загальновідомого шекспірівського постулату: «Весь світ – театр». Сприйняття життя як гри, якою керує його величність випадок, – ось яке світоглядне переосмислення шекспірівського комплексу виконує автор. Мотив гри стає наскрізним в романі «Маг» й має зв'язки не лише зі світоглядними постулатами творчості В. Шекспіра, а й з реальними текстами його творів, насамперед з п'єсою «Буря».

Елемент гри в творі Дж. Фаулза проявляється в діях та вчинках Кончіса, який, постаючи в образі лялькаря, грає з людьми, наче з маріонетками, однією з яких стає і Ніколас. Кончіс грає також з уявою героя, його свідомістю; історії, які розповідає духовидець, вражають своєю театральністю. Все це є відлунням тієї гри, яку веде в п'єсі В. Шекспіра один з головних героїв – Просперо. Просперо змушує інших героїв грати за його правилами: вони блукають острівними шляхами, втрачають здоровий глузд, потрапляючи під вплив його чарів. Варто зауважити, що на відміну від героїв п'єси Шекспіра Ніколас усвідомлює, що перед ним розігрують виставу, і вхід героя у світ гри – це його свідомий вибір. Таким чином, Дж. Фаулз розкриває нові грані проблеми свободи вибору – однієї з домінант його творчості.

Актуалізується мотив гри через образ Кончіса, який в свою чергу є перевтіленням образу Просперо, на що вказує і сам автор. «Темна постать на високій білій терасі. Сонячний легат повернувся лицем до світила. Найдавніша царська влада. Він грав роль, хотів грати роль стража, благодійника й повелителя: володар – dominus і його володіння. Мені знову спав на гадку Просперо... Господар вілли відвернувся побалакати з Аріелем, що ставив платівки на патефон, або з Калібаном, що приніс відро гнилих нутрощів... » [1, с. 115], - так описує Кончіса Ерфе. І Просперо, і Кончіс – вартіві істини та справедливості: перший за допомогою магічних сил та «масок» карає зло, відновлюючи справедливість; другий показує Ніколасу його істинну особистість. «Маски» та «закляття – історії» Кончіса слугують дзеркалом, в якому герой бачить відображення свого «я».

Образ блазня – це алюзивне посилання на ще один твір з шекспірівського комплексу – п'єсу «Дванадцята ніч, або Як вам завгодно». Однак Дж. Фаулз проводить паралелі не з королівським блазнем Ферсе, а з героєм, який постає як всезагальне посміховисько –

Мальволю. Недарма, в тексті знаходимо подібну самооцінку героя: «Ну а я – як завжди – невтаємничений нетяма, вічна мішень для кпин. Не Гамлет, що оплакує Офелію. Я Мальволю» [1, с. 449]. Образ Мальволю, самовпевненого придворного слуги, стає своєрідним дзеркалом, що відбиває недоліки Ніколаса: його самовпевненість, ханжество.

Висновок. Залучаючи до «Мага» шекспірівські твори, Дж. Фаулз створює своєрідний метатекст, який виражається в актуалізації та ревізії алюзій на «Бурю», «Дванадцять ніч», «Гамлета» та п'єсу «Міра за міру» В. Шекспіра. В новому контексті шекспірівські твори стають полісемантичними, відкривають нові, раніше приховані, значення. Переглядаючи твори В. Шекспіра, Дж. Фаулз підсилює такі мотиви, як неподільність добра і зла, освітня сила мистецтва, відповідальність людини за свої вчинки, надаючи їм нового, екзистенціального трактування.

Список використаної літератури:

1. Фаулз Дж. Маг: роман / Джон Фаулз; переклад з англ. Олега Короля. — Харків: Видавництво «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. — 560 с.

*Закліцька Юлія Анатоліївна,
студентка V курсу (філологія),
спеціальність «Англійська та польська мови і зарубіжна література»
Науковий керівник:
доктор філол. наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна*

ЕКФРАСИС ЯК ПРОВІДНА РИСА ТА ПРИЙОМ В МАЛІЙ ПРОЗІ А. С. БАЙЕТТ

Актуальність проблеми: Сучасна англійська письменниця А. С. Байєтт належить до ряду «авторів, які протягом всього часу творчої діяльності звертаються до екфрасису» [1]. Сама письменниця неодноразово пояснювала свою любов до візуальності і кольору, активно використовувала візуальний код у своїх художніх творах, тому із врахуванням постійного інтересу до проблем інтермедіальності в сучасній літературі актуальність вивчення специфіки екфрасису англійської письменниці видається безсумнівною.

Стан розробки проблеми. Творчість А. С. Байєтт вивчає велика кількість зарубіжних і вітчизняних дослідників, серед яких слід назвати Н. С. Бочкарьову, В. С. Дарненкову, С. Д. Соренсен, М. Вортон та інших. Проте, на нашу думку, екфрасис як провідна риса творчості письменниці не була ще предметом комплексного аналізу.

Метою тез є виявлення та дослідження екфрасису як провідної риси та прийому в малій прозі А. С. Байєтт.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будучи однією з найвідоміших фігур постмодерністської літератури, Антонія Сьюзан Байєтт створює неповторні літературні твори, наповнені символами і загадками. Розглядання картин для письменниці – «нескінченне споглядання», виходячи з цього, Майкл Уортон, один з дослідників творчості А. С. Байєтт, підкреслює, що «не тільки вона сама «добре бачить» картини, але вона прекрасно знає, як їй допомогти читачеві побачити їх так само добре». Це також пов'язано, як називає його сама Байєтт, з її візуальним образом мислення. Ще ненаписані романи вона бачить «як кубики кольору» («as blocks of color»), а кожна книга має свій «колірний символ». Із допомогою створених колірних символів і загадок вона грає з читачем, змушуючи його розширювати свою свідомість, а саме, – «вдивлятися» в текст і знаходити в ньому щось більш глибинне і приховане, чим би він здається на перший погляд. В оповіданнях «Китайський Омар» (1993) та «Боді Арт» (2003) одним з основних прийомів такої «гри з читачем» стає саме використання екфрасиса. Саме ці оповідання містять в собі

приклади опису творів мистецтв різних сучасних художніх напрямків ХХ ст.: картини Анрі Матісса, роботи абстракціоністів (Ноеля Фостера, Патріка Херона, Едуардо Паолоцці та ін.), і, нарешті, приклади «сучасних видів мистецтва». Сучасне (концептуальне і «актуальне») мистецтво в двох оповіданнях протиставляється витворам модерністів (Матісса та абстракціоністів), має відвертий характер і відображає болючий фізичний стан молодих художниць.

В обох оповіданнях створюється образ молодої жінки, яка важко переживає свої тілесні негаразди (Пеггі Ноллетт хвора анорексією і неадекватно сприймає своє висохле тіло, а Дейзі Уімпл, у якої теж проявляються ознаки анорексії та анемії, перенесла ускладнений аборт, але знову вагітна). Проте Байєтт робить акцент не стільки на аналізі психологічного стану персонажів, скільки на виявленні їх внутрішнього світу, що розкривається в їх творчості.

В досліджуваних оповіданнях екфрасиси, які А. С. Байєтт використовує, можна розділити на два типи: опис робіт всесвітньо відомих художників і опис робіт молодих, невідомих художників (головних героїнь оповідань Пеггі Ноллетт та Дейзі Уімпл). Ці два типи, в якійсь мірі, протиставлені один одному, тобто є двома сторонами одного процесу, але водночас вони є кардинально різними.

В своїх оповіданнях А. С. Байєтт образи творів сучасного мистецтва створює через призму історії мистецтва, пов'язуючи з психологією персонажів, з проблемами кохання і віри, мистецтва і релігії, життя та смерті.

Висновок. Отже, дослідивши прийоми використання екфрасиси в творчості А. С. Байєтт було виявлено, що основними функціями описів творів, які письменниця включає в оповідання, є світоглядна, сюжетна (сюжетотворча) і символічна функції. Екфрасис впливає як на внутрішній, так і на зовнішній рівні тексту – збагачує кожен з них екстралінгвістичною інформацією, яка, з одного боку, є ключем до розуміння внутрішнього світу персонажів, а, з іншого, виводить читача за рамки художнього тексту для того, щоб той сам зміг ідентифікувати зовнішні катализатори, на які натякають тексти письменниці.

Список використаної літератури:

1. Byatt A. S. Little Black Book of Stories. L.: – Vintage, – 2004. – 279 p.
2. Byatt A. S. The Matisse Stories. N. Y., – 1996. – 128p.
3. Worton M. Of Prisms and Prose: Reading Paintings in A.S.Byatt's Word // Essays on the Fiction of A. S. Byatt: Imagining the Real / ed. Alexa Alfer; Michael Noble. Westport, Connecticut; L.: Green- wood Press, – 2001. P. 15 – 30.

*Заріцька Марина Романівна,
студентки IV курсу,
спеціальності «мова та література»
(англійська, українська мова та зарубіжна література)
Науковий керівник:
старший викладач кафедри англійської філології
Кіщенко Наталія Дмитрівна*

ВІДОБРАЖЕННЯ БРИТАНСЬКОЇ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ АВТОРСЬКІЙ КАЗЦІ (НА МАТЕРІАЛІ КАЗОК А. А. МІЛНА)

Казка - розповідний, зазвичай народно-поетичний твір про вигадані персонажі та події, переважно з участю чарівних, фантастичних сил. Казка - це явище історичне; вона з'явилася тоді, коли людина перестала мислити міфологічно, коли чисто поетична вигадка почала грати переважну роль. Але це сталося не відразу, потрібен був тривалий час, перш ніж казка стала явищем мистецтва.

Літературна казка як жанр значно відрізняється від чарівної казки, літературної наступницею якої вона є. Вона успадковує більшість елементів чарівно-казкової поетики, але, будучи (на відміну від народної) авторським твором, залишає за собою право їх інтерпретації. Дж. Зайпс наголошує, що виникнення літературної казки було символічним актом, спрямованим на трансформацію певного народу, при цьому мотиви, герої, теми змінювались таким чином, щоб відповідати потребам освіченої верхівки суспільства [1, с. 6]

Британська літературна казка виникає на початку XIX ст.; до середини сторіччя вона являє собою вже повноцінний жанр з особливою поетикою і стійкими національними рисами. Казкові твори різних письменників відображають основні літературні течії і найбільш значущі суспільні події свого часу [2, с.43] Британська казкова традиція містить багату спадщину фольклорних образів, народного гумору, незвичайних пригод, чарівних подій. За час самостійного існування британські казки стали носіями національної самосвідомості, своєрідним узагальненням британського духу й образу думки.

Вивчення етапів становлення літературної казки та її лінгвостилістичних особливостей стало предметом дослідження таких вчених як: В. А. Бегак, Л. Ю. Брауде, Е. І. Іванова, Т. Г. Леонова, М. Н. Липовецький, М. М. Мещерякова, В. Є. Халізева, В. Д. Шинкаренко та ін.

У сучасному світі статус дитячої літератури надзвичайно високий: вона являється предметом дискусії на конференціях, симпозіумах, створюються центри з її вивчення, сформовані наукові школи. Починаючи з кінця XX ст. літературна казка набуває все більшої популярності. Урізноманітнюються також жанри і форми цього виду світової літературної спадщини. В зв'язку з цим фактом зростає потреба у дослідженні феномену літературної казки.

Мета дослідження полягає у деталізації та дослідженні мовної Британської культури та способи оновлення і трансформації казкової жанрової форми на основі казок А. А. Мілна.

Відповідно до зазначеної мети виникає необхідність вирішення таких завдань:

- з'ясувати джерела походження літературної казки;
- встановити зв'язок авторської казки з фольклорними джерелами;
- визначити жанрову специфіку та стильові особливості літературної казки;
- прослідкувати характерні ознаки авторської казки на прикладі творчості А.А.Мілна та описати стильові та мовні особливості.

Виявлено, що англійська літературна казка характеризується індивідуалізацією казкового образу, автор розповідає про нього більш детально, героєві не притаманні певні типові риси. Персонажів у англійській літературній казці дуже багато, і вони зазвичай не повторюються в казках різних авторів. Письменники надають великого значення портрету та психологічній характеристиці героя, з метою більш глибокого розуміння образу, причому герой може перейти з категорії позитивних у негативні чи навпаки.

Варто зазначити, що текст англійської літературної казки простий, упорядкований, має високий рівень зв'язаності. Оскільки тексти казок переважно орієнтовані на дітей, вони не містять складних граматичних конструкцій, виражають логічні зв'язки між частинами висловлювання, в їх текстах присутні переважно прості речення. Часто зв'язок між окремими реченнями реалізується не за допомогою спеціальних граматичних засобів, а послідовністю їх розташування та ритміко-інтонаційними засобами. Також у текстах англійських літературних казок присутні незакінчені речення, що свідчать про незакінченість думки, або різку зміну теми розмови. Автори англійських літературних казок активно використовують стилістичні засоби з метою надати своїм творам власної самобутності та неповторності [3, с.328]

Визначено відмінності між літературною та народною казкою, які полягають в тому, що літературна казка може мати продуманий автором вільний сюжет, у народній казці сюжетна лінія підпорядкована певній схемі, яку повинен дотримуватися оповідач, щоб зберегти канву розповіді. Крім того, система образів у літературній казці довільна, в

народній – обумовлена традиціями та уявленнями про добрі і злі сили. Літературна казка, як і народна, може продовжувати національні традиції, але є плодом авторської уяви і в жанровому плані близька до сучасних видів пригодницької та фантастичної літератури [4, с.559].

Отже, можна зробити висновок, що англійська літературна казка, яка останнім часом викликає особливий інтерес у літературознавців та лінгвістів, є унікальним літературним явищем, розрахованим як на дитячу, так і на дорослу публіку. Вона має навчальні моральні та художньо-естетичні цінності, змінює світогляд людей. А. А. Мілн, як представник жанру літературної казки зробив неоціненний вклад у світову літературу, адже його твори живі, насичені, цікаві, подобаються як дорослим, так і дітям.

Список використаної літератури:

1. Zipes J. When Dreams came True. Classical Fairy Stories and their Tradition. N. Y., L.: Routledge, 1999 – p.6
2. Липовецкий М. Н. Поэтика литературной сказки / М. Н. Липовецкий. – М. : Наука, 1992. – с.328
3. Літературознавча енциклопедія / [під ред. Ю. І. Ковалів]. – К. : Академія, 2007. – с.559
4. Мауткина И.Ю.. Рыбак и его душа Оскара Уайльда. К вопросу о поэтике литературной сказки. Вестник Новгородского государственного университета №36, 2006 – с.43

*Зіброва Оксана Григорівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Філологія. Германські мови та літератури.
англійська та французька мови»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Бегака Дмитро Анатолійович*

СИСТЕМНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ БАНКІВСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується послідовним і системним підходом до вивчення термінології. На визначення Гриньова-Гриневича С.В., “термінологія - це сукупність термінів, які використовуються в певній галузі знання”[2,с.9].Наукове співтовариство лінгвістів приділяє велику увагу термінологічній системі, як важливої частини лексичного складу мови, що виступає в якості семантичної основи лексики мови професійно орієнтованої науки і її складових елементів - термінів. Терміни виступають ядром спеціальної (професійної) мови, її змістовним носієм, який передає загальну інформацію.

Згідно Реформатському О. О., “терміни відображають соціально організовану дійсність, таким чином, що термін наділяється соціально обов'язковим характером і критеріями «ідеального» терміну, а саме: однозначністю, точністю, стислістю, відсутністю синонімів, стилістичною нейтральністю”[4,с.19].Одним з основних властивостей терміну є його системність. Система для терміна є, в першу чергу, лінгвістичною впорядкованістю спеціальних слів, які обслуговують конкретну термінологічну систему. Завдяки своєму особливому характеру терміни не входять в систему слів загальної лексики.

Постійний розвиток мови призводить до того, що вона в цілому в кожний історичний момент є продуктом епохи, в якій давно сформовані елементи співіснують з новими, тільки виниклими елементами. Дані зміни зачіпають всі сфери життя людини, в тому числі і

банківську галузь. Реальна ситуація розвитку банківської системи безпосередньо впливає на банківську мову - банківську терміносистему.

Важливим критерієм системності, якому повинна відповідати будь-яка термінологія, є наявність антонімічних відносин між термінологічними одиницями в рамках даної термінології, тому багато понять і термінів банківської справи відображені в мові у формі опозицій або протиставлень, наприклад: draft - acceptance; deposit business - lending business; fixed assets - current assets; nostro account - vostro account; registered share - bearer share; wholesale banking - retail banking.

Принцип *genus proximum et differentia specifica* (родові і видові відмінності) є одним з загальних критеріїв системного характеру термінології. Так, наприклад, банківський термін *account* являється *genus proximum*, а термини *current account*, *safekeeping account* и *salary account* - *differentia specifica*.

Залежність терміну від системи понять проявляється, таким чином, в специфічному характері співіснування з іншими термінами в межах кожної терміносистеми. Англomовна банківська термінологія є невід'ємним складником англomовної економічної терміносистеми, пов'язаної з мовною і концептуальною картиною ділового стилю. У науковій праці банківський термін розглядається з точки зору різних наукових парадигм та підходів у межах банківського дискурсу, який здатен набувати наукової спеціальної дефініції і таким чином ставати повноправним терміном цієї галузі знань. Термінологію банківської сфери вирізняє широта тематичного охоплення, оскільки вона проникла і стала невід'ємною частиною майже всіх сфер людської діяльності.

Список використаної літератури:

1. Гаращенко Л. Б. Багатокомпонентні термінологічні одиниці загально- технічної терміносистеми/ Л. Б. Гаращенко. – Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2(2). – С. 65 – 71.
2. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издательский центр — Академия, 2008. – 304 с.
3. Дьяков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Дьяков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
4. Загородній А. Г. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник / А. Г. Загородній, О. М. Сліпушко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко – К. : Аконті, 2000. – 605 с.
5. Реформатский А.А. Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурной лингвистики. М.: Наука, 1968. - 343 с.
6. Dictionary of Banking Terms. Sixth Edition / by Thomas P. Fitch. –Barron : Barron's Educational Series, Inc., USA, 2000. – 380 p.

Ільченко Марія Євгеніївна
студентка ІV курсу

спеціальності «Мова і література» (англійська, українська)

Науковий керівник:

доцент Александрова Лорина Галіківна

ПРОЕКТНА МЕТОДИКА ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО – ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У сучасних умовах якісно новим чином вирішується проблема розвитку і удосконалення методів вивчення іноземної мови, англійської зокрема, оскільки сьогоднішні реалії життя висувають вищі вимоги до самостійності, творчого мислення, ініціативи людини. Проектна методика, як така, що дозволяє індивідуалізувати навчальний

процес та дає можливість учневі виявляти самостійність у плануванні, організації і контролі своєї діяльності, не стала виключенням, і досі є відкритою для досліджень.

Аналіз останніх досліджень. Метод проектів виник у 20-ті роки минулого століття в США. Науковим описом методу проектів займалися американські педагоги і філософи Д.Дьюї, У.Кілпатрик, Е.Коллінгс та ін. У вітчизняних періодичних виданнях друкувалися публікації О.Авраменка, В.Бербеця, А.Вдовиченко, А.Касперського, О.Коберника, В.Сидоренка, А.Терещука, Н.Абишевої [1], Л.Кондратової, Л.Хоменко, С.Ящука, які розкривають зміст і значення проектної діяльності в навчальному процесі. Джон Дьюї, наприклад, переосмисливши традиційні системи навчання, займався її реформуванням, розвивав ідеї прагматичної педагогіки, одним із перших звернув увагу на відчуження між навчанням і життям дитини. Дослідник вважав, що вся діяльність учня насамперед повинна бути зорієнтована на розвиток його мислення, в основі якого лежить власний досвід. Не можна не погодитись із твердженням вченого про те, що навчальний матеріал, який не стане в пригоді при вирішенні тієї чи іншої проблеми з реального життя, є непотрібним для розумового розвитку школяра, тому що він не є рефлексивним. Отже, суттю, головною ознакою розуміння методу проектів Джоном Дьюї є те, що розв'язання дітьми поставлених перед ними задач має бути безпосередньо пов'язане із практичним життям і з інтересами самої дитини.

Мета статті - показати ефективність проектної методики як засобу активізації навчально – пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання іноземної мови.

Завдання:

1. Прослідкувати історію виникнення методу проектів.
2. Проаналізувати наукову літературу з питань вивчення ефективності проектної методики.
3. Дослідити вплив методу проектів на вивчення учнями англійської мови.
4. Спираючись на матеріали, дослідити особливості використання методу проектів на уроках іноземної мови.
5. Показати на прикладі ефективність методу проектів та його переваги перед іншими видами робіт.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних особливостей проектної діяльності є орієнтація на досягнення конкретної практичної мети – наочне представлення результату (колаж, плакат, твір тощо). Але, під «наочністю» ми також маємо на увазі відтворення набутих знань, усвідомлене вираження власних думок з приводу тієї чи іншої теми. У навчанні англійської мови метод проектів надає можливість учням розвивати й удосконалювати уміння й навички, робити акцент на свої сильні сторони, використовувати мову в ситуаціях реального повсякденного життя, що сприяє кращому засвоєнню й закріпленню отриманих знань. В ході своєї роботи ми дослідили ефективність методу проектів, як засобу активізації навчально – пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання іноземної мови. Головними цілями використання методу проектів на уроках англійської мови є наступні [2, с.15]:

- показати вміння окремого учня чи групи учнів використовувати набутий у школі дослідницький досвід;
- реалізувати свій інтерес до предмета дослідження, примножити знання про нього;
- продемонструвати рівень володіння англійською мовою;
- піднятися на вищий щабель освіченості, розвитку, соціальної зрілості.

Таким чином, при застосуванні методу проектів на уроках англійської мови доцільно застосовувати наступні види проектів для досягнення найбільшої ефективності:

- інформаційні – спрямовані на навчання цілеспрямованого збирання інформації, її аналізу та використання;
- дослідницькі – вимагають чіткого визначення загальної проблеми дослідження, його головної мети, конкретних задач та методів їх розв'язання;

- творчі – діяльність учасників спрямована на те, щоб створити оригінальне есе або вірш, придумати казку або оповідання, малюнок, колаж тощо;
- практичні (практично-орієнтовані) – кінцевим продуктом таких проектів може бути газета, Web-сторінка, оформлений стенд, суспільна акція тощо. [3, с.21-23].

Більш детально ми розглянули творчі методи проектів, а саме проектні роботи для більш старших школярів з вищим рівнем знання мови на тему "Біографія". Такі як "A life story", "Personal details", "Personality Questionnaire" тощо. Також, досить цікавими є проектні роботи, які мають вигляд рекламних постерів (планування вечірки, реклама гуртків чи клубів за інтересами, рекламні постери до фільмів тощо).

Висновки та результати. Загальновідомо, що творчі роботи відіграють велику роль як у навчанні іноземної мови, так і розвитку мовленнєвих та творчих здібностей учнів. Повідомляючи іншим про себе і навколишній світ англійською мовою, учні відкривають для себе її цінність як мови міжнародного спілкування. Таким чином, основними перевагами методу проектів є: моделювання будь-яких життєвих ситуацій; підвищення мотивації вивчення англійської мови; розвиток самостійності та самовдосконалення; створення комфортних умов навчання; інтеграція міжпредметних зв'язків; підвищення інформаційної культури за рахунок ініціативи, самооцінки та творчих здібностей учня.

Отже, метод проектів забезпечує особистісно-орієнтоване виховання і навчання, формування комунікативної компетенції із загальними завданнями і цінностями національної та європейської освіти. Тому, використання методу проектів на уроках англійської мови дозволяє вдосконалити навчальний процес, підвищити мотиваційний рівень учнів, сприяти розвитку їх творчих здібностей та ефективно вирішувати завдання особистісно-орієнтованого підходу в навчанні міжкультурного спілкування.

Список використаної літератури:

1. Абишева Н. Ю. Ефективність застосування методу проектів під час уроків іноземної мови загальноосвітньої школі [Електронний ресурс] – Режим доступу: ftp://lib.herzen.spb/text/abyшева_102_116_121.pdf
2. Скоцька Ю. Активізація пізнавальної діяльності учнів засобами проектного навчання. // Іноземні мови у сучасній школі. - 2012. - №6. – С.14-17.
3. Кондратова Л.Г. Організація проектної діяльності учнів у позаурочній роботі школи. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 112с.
4. Цимбал О.М., Тягло О.В., Цимбал П.В. Проектна технологія, критичне мислення і громадянська освіта в процесі вивчення англійської мови – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 109 с.

*Ісаченко Олександра Сергіївна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Філологія. Германські мови і літератури
(англійська та українська)»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Толчєєва Тетяна Станіславівна*

ПРИЙМЕННИКИ ПРИЧИНИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА

Для мов аналітичної будови особливе значення мають службові слова, які є основними показниками зв'язків між повнозначними частинами мови. Побудова англійського речення також спирається на аналітизм, оскільки головна роль у вираженні синтаксичних значень між членами речення належить саме службовим словам.

Прийменники англійської мови займають особливе місце у її системі, оскільки вони широко використовуються для передачі відношень між об'єктами та для побудови речень.

Метою тез є розкриття проблеми значення прийменників причини, їхнього походження та будови в сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. О. Колодяжний влучно назвав прийменники “будівельним матеріалом особливого гатунку” словникового складу мови, що “ніби цементує окремі слова, допомагаючи граматиці організувати їх у речення, надавати словесно вираженій думці осмисленого характеру” [2, 18]. Ці припущення науковця підтверджують актуальність обраної теми дослідження, яка доповнює сучасну теорію вивчення значення слова загалом та прийменника зокрема.

Погляди лінгвістів на семантику прийменника докорінно змінювалися з часом. Спочатку вони заперечували наявність значення у кожного прийменника, а згодом визнали його. Ці дослідники дотримувалися традиційної концепції: прийменники – це показники лише граматичного зв'язку між словами на синтагматичному рівні. Інший погляд ґрунтується на тому, що прийменники також виконують номінативну функцію, бо позначають відношення між предметами, і тому кожен прийменник має своє значення. Поділяючи цей погляд, наразі дотримуються думки, що прийменники складають лексико-граматичний клас слів, які позначають відповідні відношення між об'єктами дійсності, а тому є такими ж повнозначними словами, як і іменники, що називають співвідносні об'єкти [3, 72].

Сучасні дослідники, науково обґрунтовуючи значення прийменника, визнають загальне граматичне та індивідуальне лексичне значення прийменників, висловлюють думки про повнозначність прийменника як частини мови, про відносну інваріантність і незалежність значення прийменника (Б.М. Аксьоненко, М.І. Балла, Б.О. Ільїш, О.М. Мухін, Г.П. Ятель, D. Kies, W. Kintsch A. Klégr, B. Korfmann та ін.).

Важливе місце у прийменниковій системі англійської мови посідають прийменники зі зазначенням причини, які у плані своєї будови теж викликають чимало дискусій, як і за походженням. Б.М. Аксьоненко виділив 16 прийменників, які мають у своєму значенні сему причини: 9 простих, 1 складний і 6 складених. До простих прийменників належать такі: *after, at, by, for, from, in, of, on, with*. Усі ці прийменники мають сему ‘причина’ у складі своїх значень, але для жодного з них вона не є ані головною, ані однією з основних, а посідає п'яте, шосте або навіть восьме місце у словникових статтях серед інших значень [1, 249].

Прийменник *out of* хоча і зараховують до складного типу, але його статус досить неоднозначний. Дослідники вважають недоцільним називати *out of* прийменником і зараховують його до групи слів, що виконують функції прийменників і мають значення прийменників.

Складені прийменники (*because of, by virtue of, due to, on account of, owing to, thanks to*) викликають також численні суперечності. Для всіх цих прийменників причинне значення є основним, особливо для *because of*, але, як воно розвинулося в цих утвореннях? – це питання, на яке треба ще буде давати відповідь.

Висновок. Проаналізувавши проблему значення і будови прийменників причини в англійській мові, можна говорити про те, що вона і донині не є до кінця вирішеною, оскільки всі ці утворення, про які йшлося вище, розвинулися з просторових прийменників, а значення причини набули згодом у процесі різних трансформацій своєї будови.

Список використаної літератури:

1. Аксененко Б.Н. Предлоги английского языка / Б.Н. Аксененко. – М. : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1956. – 320 с.
2. Колодяжний А.С. Прийменник / А.С. Колодяжний. – Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 1960. – 165 с.

3. Чейф У.Л. Значение и структура языка. Пер. с англ. Г. С. Щура, послесл. С. Д. Кацнельсона. – М.: Прогресс, 1975. – 236 с.

Каюмі Аліна Сергіївна
студентка IV курсу
спеціальності «Філологія»
(англійська та польська мови, зарубіжна література)
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна

ДЕВІД КОППЕРФІЛД» Ч. ДІККЕНСА ЯК АНГЛІЙСЬКИЙ РОМАН ВИХОВАННЯ»

Актуальність проблеми. Роман виховання — це широкий жанр, різновид роману, в ідейно-тематичний центр якого покладено процес формування особистості, образ людини у процесі становлення [1]. Проблема виховання не тільки поширена в повсякденному житті, але й набула популярності в літературі, зокрема у романах Чарльза Діккенса.

«Девід Копперфілд» є одним з найскладніших романів Ч. Діккенса, в якому автобіографічний струмінь оповіді увиразнює складний процес зростання та виховання дитини з яскравими творчими здібностями. Для дослідження був обраний саме цей роман, адже він найглибше розкриває згубність неправильного виховання, його визначального впливу на формуванні дитячих характерів, цілей і прагнень маленької людини. Система виховання, а не середовище, з якого вийшли герої, впливає на подальші життя й долю героїв роману.

Стан розробки проблеми. Проблему виховання як одного з головних мотивів творчості Ч. Діккенса досліджували такі англійські та американські письменники і літературознавці, як Б. Девідсон, Г. Джеймс, І. Тен, Р. Уільямс, А. Адріан, П. Девіс, Дж. Кінсайд, Ф. Колінз, С. Маннінг, М. Слатер, Б. Харді, Дж. Честертон та ін. Серед вітчизняних науковців дана проблематика розглядалась І. Катарським, Н. Михальською, М. Нерсесовою, Т. Сільман, М. Тугушевою, Д. Урновим, Ю. Фрідлендер. Однак незважаючи на широкий корпус існуючих досліджень, цій проблемі не вистачає сучасного та неупередженого погляду, який міг би виявити приховані в романі смисли, затьмарені стереотипними уявленнями про даний твір англійського письменника.

Метою тез є дослідження специфіки англійської системи виховання, втіленої в романі Ч. Діккенса «Девід Копперфілд», та її впливу на внутрішній світ дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїх романах Діккенс проявляє надзвичайну увагу до життя окремої людини, до шляхів її розвитку і становлення як особи.

«Життя Девіда Копперфілда» – історія молодої людини, готової подолати будь-які перешкоди, заради любові. У цьому творі Діккенс вперше звертається до світу дитинства, розкриваючи згубність неправильного виховання. Проблеми виховання і освіти займають в творі одне з головних місць, оскільки відображають процес формування особи. Письменник змальовує декілька методів виховання: систему вітчима Девіда містера Мердстона, систему Крікла — колишнього торговця хмелем, що став директором школи, і систему Бетсі Тротвуд, яка на протигагу двом іншим показує читачеві істинний шлях виховання.

Причини етичної недосконалості людей, їх моральної потворності Діккенс пояснює згубним впливом зіпсованої системи освіти. Яскравими прикладами жертв такого виховання є Урія Хіп і Стірфорт. Стірфорт — аристократ, якому завжди, починаючи з шкільної лави, було все дозволено. Він безперешкодно користувався своєю свободою і самостійністю. В результаті цього з нього виріс справжній сноб, який вважає своє походження виправданням самих негативних вчинків. Урія Хіп – виходець абсолютно з

іншої середи. Він мстивий, жорстокий, низький, постійно догоджає, раболіпствує і підлабузнюється.

Висновок. Можна стверджувати, що роман Ч. Діккенса «Девід Копперфілд» за всіма ознаками є яскравим прикладом роману виховання, в якому на високому художньому рівні відображена система англійського виховання ХІХ століття, однак письменник наголошує на визначній ролі не тільки соціального статусу і процесу виховання для майбутнього життя дитини, скільки підкреслює значимість індивідуального чиннику в розвитку людини, запорукою щасливої долі якої стає її добра і гуманна вдача.

Список використаної літератури:

1. Бахтин М. М. Роман воспитания и его значение в истории реализма (по Гете). Постановка проблемы романа воспитания / Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://lit-prosv.niv.ru/lit-prosv/bahtin-roman-ego-znachenie/postanovka-problemy-romana-vospitaniya.htm>
2. Диккенс Ч. Дэвид Копперфилд. – М. – 2015. – 560с.
3. Пирсон Х. Диккенс. – М.: АСТ, 2005. – 511 с.

*Коваленко Ольга Александрівна
студентка ІV курсу*

спеціальності «Філологія»

(англійська та польська мови, зарубіжна література)

Науковий керівник:

*доктор філологічних наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна*

ПСИХОЛОГІЯ ПОДОРОЖІ ЯК ПРОВІДНИЙ МОТИВ РОМАНУ «БІГУНИ» ОЛЬГИ ТОКАРЧУК

Актуальність проблеми. Глобалізація та швидкоплинність часу постають перед сучасним суспільством як чинники, що спричиняють безперервний рух. Саме це явище сучасна польська письменниця Ольга Токарчук використовує як провідний мотив своєї творчості. Рух – частина життя, а отже розвитку.

«Бігуни» - роман у фрагментах, або ж, як визначає сама письменниця, – роман у новелах. Композицію твору складають пов'язані між собою тематично історії. Просякнутий глибоким психологізмом твір змушує читача розмислювати над важливими для людини питаннями. Що є життя? Ким є людина? Саме ці ключові аспекти прослідковуються у творчості О. Токарчук. Будучи психотерапевтом за освітою, письменниця як ніхто інший уміє слухати, про що розповідають люди. Життя кожного, навіть якщо зовні видається банальним і нецікавим, може бути чудовим матеріалом для роману. За буденним та банальним дуже часто приховуються серйозні драми, складні проблеми та питання вибору [1].

Стан розробки проблеми. Поняття психології подорожі як провідного мотиву у творчості польської письменниці Ольги Токарчук досліджували такі польські літературознавці, як А. Франашек, С. Івасьов, Д. Добровольська, С. Баран, К. Дунін та ін. Серед вітчизняних науковців дана проблематика розглядалась Н. Сняданко, З. Бауман, Р. Свято, Є.Бахмутов. Однак, незважаючи на кількість науковців, які звертались до творчості польської письменниці, глибина і важливість феномену подорожі для сучасного світу потребує більшої уваги та комплексного аналізу, який поки що відсутній у літературознавчій науці.

Метою тез є дослідження поняття психології подорожі як провідного мотиву роману «Бігуни» сучасної польської письменниці Ольги Токарчук.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згадані у заголовку «бігуни» - православна секта XVII століття, члени якої були переконані, що із кігтів світу, яким володіє диявол, можна вирватись лише шляхом постійного блукання, ніде не осідаючи та не наживаючи багатств. Схоже, що О. Токарчук, виходячи з основ цієї релігійної секти, зробила своїх «бігунів» увиразненням своєрідної духовної культури, що виражається у внутрішньому світі та психологічній поведінці сучасних людей та теперішніх «кочівників», що переїжджають з місця на місце та керуються лише бажанням зібрання туристичних вражень, що, однак, є для них самих незрозумілою потребою [3].

Поза тією містичною стороною і метафорою життя як подорожі «Бігуни» є оповіддю про сучасну культуру подорожування, власне європейську або ж більш у широкому аспекті – західну культуру мандрів. Героїня у перших розділах розповідає про своє дитинство, батьків, їх поїздки за місто, а отже, сприймає подорож як частину буденного життя, прийнятну для неї ще з дитинства, що закарбувалась у пам'яті, яка, як відомо, накладає чималий відбиток на подальше майбутнє [4; с. 175].

На думку О. Сливинського, явище сучасних «бігунів» – це створення своєрідної стратегії туриста, маятникового подорожанина, який планує свої мандри так, аби не зрушити точку своєї екзистенційної рівноваги, не відчутти посмак бездомності.

Ризик неповернення, перебування в русі – ось що є основою роману. Саме завдяки цій складовій поєднуються різноманітні за своєю характеристикою образи – полька, яка покинула свого чоловіка на морському узбережжі Хорватії, капітан порому Ерік, котрий мешкає в одній з північноєвропейських країн та тужить за батьківщиною, доктор Бляу, що подорожує світом у пошуках ідеального рецепту бальзамування тіла чи молода росіянка Аннушка, що намагається через власний відчай втекти від життєвих негараздів, катаючись поїздами підземки [2].

Саме дана різноманітність образів, життєва історія кожного з них, фрагментарність тексту надають читачеві враження особистої знайомості з кожним із зображених літературних героїв. Прихований драматизм, присутній в них, створює ореол загадковості, прихованості та відчуття тимчасової близькості, що і є головним відчуттям подорожуючого.

Список використаної літератури:

1. Славінська І. Ольга Токарчук: У чоловіків після 40 починається тестостероновий аутизм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2011/06/30/81035/>
2. Сняданко Н. Творчість Ольги Токарчук: кілька крапок над «і» (Частина I) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://litakcent.com/2009/09/28/tvorchist-olhy-tokarchuk-kilka-krapok-nad-i/>
3. Franaszek A. Bieguni, Tokarczuk, Olga [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wyborcza.pl/1,75410,4580743.html>
4. Iwasiów S. // „Celem mojej pielgrzymki jest zawsze inny pielerzym”. Podróż w prozie Olgi Tokarczuk/ Sławomir Iwasiów// Fraza: pismo literacko-społeczne. – 2013. – №3 (81). – S.175.

*Козут Інна Сергіївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та арабська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, старший викладач
Машкіна Олена Миколаївна*

КАТЕГОРІЯ МОДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ТИПИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Модальність (від лат. *modus* – спосіб) – це функціонально-семантична категорія, яка виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного; вона є мовною універсалією, а за одним із аспектів диференційована на об'єктивну та суб'єктивну [2, 435]. Сьогодні модальність набуває ширшого значення, це не тільки вираження ставлення, це також і вираження підсвідомого «Я», це певний тон у розмові.

Модальність почали досліджувати у ХХ ст. (Ш. Баллі, В.В. Виноградов, В.З. Панфілов, Дж. Лайонз, Ф.Р. Палмер, Л.П. Мільруд та ін.), коли і були виділені її типи.

Проте, ця **категорія** є однією з найсуперечливіших у лінгвістиці, оскільки має безліч форм вираження у різних мовах та різні підходи до їхньої класифікації. Загалом категорія модальності в англійській мові ґрунтується на семах можливості або необхідності, неможливості або необов'язковості, непередбаченості обставини чи непередбаченості випадку, ймовірності або неправдоподібності, а також їхнього ступеня – наявності або відсутності [3, 39-55]. На практиці ці семи виражаються такими модальними засобами, як *in some cases, sometimes, can, may, might, possibly, potentially, permissibly, perhaps* тощо.

Більшість вчених (А. Kratzer, F.R. Palmer) вважають, що існує шість основних **типів модальності**. У межах кожного типу з'являються різні види вираження цієї категорії, але вони мають своєрідне значення, залежно від типу. **Кількісна модальність та модальність розширення** є основними типамизовнішньої модальності. Інші два типи – **часова модальність та природна модальність** взаємодіють тісно з першими, які називають ще "внутрішньою" модальністю. Виділяють ще два типи модальності: **логічний та етичний** [5, 6-15].

Дж. Лайонз виділяє тільки два типи модальності: **деонтичну та епістемічну**. Коли ми говоримо про епістемічну модальність, то маємо на увазі те, як мовець ставиться до твердження. Коли ж ми говоримо про деонтичну, то йдеться про певні події та дії та думки мовця щодо них. Епістемічну модальність можна пов'язати також з існуванням світу як такого, а деонтичну – з тим, яким світ може бути, яким йому слід бути [6, 69-73].

За визначенням типів модальності Ф.Р. Палмера, розрізняють **епістемічну, деонтичну та динамічну модальність** [4, 2]. Ця класифікація більше стосується вираження модальності граматичним шляхом за допомогою модальних дієслів.

Засоби вираження типів модальності реалізуються на граматичному, лексичному та фонетичному рівнях [1, 7].

На граматичному рівні модальність реалізується за допомогою модальних дієслів та модальних засобів (*You may be right/ John must come in now/ You can't smoke here*). **На лексичному рівні** значення модальності виражаються модальними словами, до яких належать *maybe, perhaps, possibly, probably, sure enough, evidently, obviously, no doubt, naturally, really* та ін. Вони виражають впевненість чи сумнів, а також суб'єктивну оцінку до повідомлюваного (*No doubt, he is the best boss ever*). Синтаксично вони виконують функцію вставного слова, яке відноситься до всього речення. **На фонетичному рівні** використовуються засоби зміни інтонації та логічного наголосу для вираження модальності (*You may agree to agree or agree to disagree on issues*).

Таким чином, попередній аналіз типів модальності дає підстави для висновку про те, що ця категорія в англійській мові виражається засобами різних рівнів. Такими засобами

вираження модальності на різних рівнях мови є модальні дієслова, модальні слова, інтонація та наголос.

Список використаної літератури:

1. Морозова І. Б. The use of modal verbs = Вживання модальних дієслів: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів/ І.Б. Морозова, І.Ф. Чайковська; М-во освіти і науки України. – Вінниця: Фоліант, 2004. – С. 7-32.
2. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. Н.В.Ярцева. 2-е изд. М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. 688 с.
3. Belichova-Krizhkova E.R. About the modality of a sentence in the Russian and English languages. Life and society Journal, 2001 – 269 p.
4. Palmer F.R. Modality and the English Modals. – Longman, 1977, P. 2.
5. Palmer Frank. Modality in English: Theoretical, descriptive, and typological issues. In Roberta Facchinetti, Manfred G. Krug & Frank Robert Palmer (eds.), Modality in contemporary English (Topics in English Linguistics), Berlin, Walter de Gruyter, 2003, P. 1-17.
6. Lyons J. Semantics. – Cambridge, 1977, P. 69-73.

*Козлова Олена Віталіївна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та українська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

МОДЕЛІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ В АМЕРИКАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМАХ

Проблема діалогу, його комунікативних одиниць привертає увагу багатьох лінгвістів, в тому числі представників прагмалінгвістики та теорії мовленнєвих актів (М. Бахтін, М. Бубер, Л. Виготський, О. Леонтьєв, В. Кучинський та ін.).

Діалог – мовленнєва сутність. Фактор мовця впливає на оформлення мовлення, оскільки індивідуальні особливості та психологічні його характеристики є регуляторами процесів мовного спілкування і впливу [1, 92-93].

Комунікація (міжособистісне спілкування) як діалог відбувається не лише за певними законами, а й має чітку структурну організацію. Як будь-яке системне утворення, комунікація неможлива без наявності елементів (тобто компонентів, засобів) та зв'язків між ними (тобто структури) [2, 68]. С.О. Сухих зазначає, що в рамках одного діалогу можуть реалізуватися декілька макроінтенцій. У такому випадку має місце комплексний діалогічний дискурс" [6, 15].

А. Піз у своїй праці "Язык телодвижений" наводить дані, отримані А. Мейєрабіаном, згідно з якими передача інформації здійснюється за як рахунок вербальних засобів (слів – 7%, звукових засобів, (враховуючи тон голосу, інтонації звуку) – 38%), так і невербальних – 55% [5, 330-332].

Діалогічні структури в своєму комунікативному ядрі містять різноманітні варіанти мотивацій, взаємодій реплік-стимулів та реплік-реакцій. Стимулюючі репліки як поняття психолінгвістики відображають цільову спрямованість діалогу. Репліки-реакції часто мають амбівалентний характер, бо можуть виражати протилежні думки комунікантів щодо одного й того ж явища [3, 77].

Попередні спостереження за діалогічним мовленням персонажів американських художніх фільмів дають підстави виділити такі їхні моделі, як 1) компресовані діалогічні

структури, тобто, коли відбувається скорочення мовленнєвого плану персонажа, та 2) декомпресовані діалогічні структури.

У діалогах персонаж формується і самовизначається, виявляючи свої індивідуальні особливості. Результат діалогу – налагодження певних стосунків з іншими персонажами. Завдяки діалогу здійснюється особистісна інтеграція, фіксуються норми поведінки, характер, звички тощо героя. Зв'язок персонажів у процесі діалогу є умовою реалізації сценарію художнього фільму як цілісної системи [4, 78-79]. Діалог координує спільні дії персонажів і задовольняє потребу в психологічному контакті та розкритті психологічних та соціальних інтенцій.

Список використаної літератури:

1. Андреева Г. М. Соціальна психологія. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 318 с.
2. Арутюнова Н. Д. Диалогическая модальность и явление цитации / Н. Д. Арутюнова // Человеческий фактор в языке: Коммуникация, модальность, дейксис. – М.: Наука, 1992. – С. 52–79.
3. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія / Флорій Бацевич. – Львів, ПАІС, 2010. – 336 с.
4. Куликов В., Галицький В. Применение психологического воздействия в конфликтных ситуациях. – Проблемы психологического воздействия. Учеб.-метод. пособ. – К.: Академія, 1999. – 160 с.
5. Пиз А. Новый язык телодвижений. Расширенная версия. – М.: Изд-во. Эксмо, 2006. – 416 с.
6. Сухих С. А. Прагмалингвистическое измерение коммуникативного процесса: автореф. ... дис. докт. филол. наук. – Краснодар, 1998. – 29 с.

*Козловська Наталя Романівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література
(англійська та арабська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, старший викладач
Ханикіна Наталія Валентинівна*

ГРАМАТИЧНІ МОДЕЛІ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ В АНГЛОМОВНІЙ ПРЕСІ

На сьогодні преса займає одне з найважливіших місць у культурному та політичному житті всього світу, допомагаючи людям орієнтуватися у навколишній реальності. Вивчення актуальних лінгвістичних проблем газетних заголовків має велике практичне значення для лінгвістів та працівників ЗМІ, оскільки велика кількість інформації змушує шукати нові шляхи привернення уваги до тієї чи іншої теми.

Газетний заголовок – це цілісна композиційно-графічна та змістова система, яка впливає на розуміння тексту та створює попереднє уявлення про його зміст. Заголовок з комунікативного погляду є важливою передумовою ефективного входження читача в комунікативне середовище і у “своєму найширшому значенні тим змістом ідеї комунікації, який комунікант має намір передати реципієнту” [1, 41]. Читач починає сприймати текст через заголовок, який у концентрованій формі передає головну тему чи ідею тексту [2, 370].

Поняття моделі у проекції на газетний заголовок співвідносять з теорією фреймів, де фрейм – це структурний елемент, що є фундаментом для розгортання процесів сприйняття, зберігання інформації, мислення і розробки мовних форм [3, 8]. Таким чином, модель є структурою даних для представлення стереотипної ситуації. З кожною моделлю асоціюється інформація певного виду.

Газетні заголовки мають низку граматичних особливостей. В англійській та американській пресі переважають такі заголовки, наприклад: *Floods Hit Scotland; William Faulkner Is Dead; Exports to Russia Are Rising*. Словесні функції зазвичай зберігаються в заголовках, які складаються з питання: *Will There Be Another Major Slump Next Year?* Особливістю англомовного заголовка є можливість опускаючи підмет: *Hires Teen-Agers as Scabs; Wanted War Hysteria in Toronto Schools; Hits Arrests of Peace Campaigners* [4, 121].

Аллан Меткальф виявив такі граматичні моделі газетних заголовків [5]:

1. Вживання теперішнього часу для минулих подій: *Columbus Discovers New Route to India*.
2. Вживання *to* для позначення майбутніх подій: *Sun to Burn Out In 6 Billion Years*.
3. Опущення артиклів *the, a, an*: *Cow Jumps over Moon; Dog Watches, Laughs*.
4. Вживання коми замість сполучника *and*: *Jack, Jill Fall from Hill*.
5. Числа не розшифровуються: *Virgil Guides Dante Past 9 Levels of Hell*.
6. Вживання двокрапки для прямої мови: *Galileo: "I Confess Earth Stays Still"*.
7. Вживання одинарних лапок: *Caesar To Brutus: 'Et Tu?' Falls by 'Unkindest Cut'*.
8. Опущення дієслова *be* у його різних формах: *Candide, Pangloss Happy Cultivating Garden*; крім випадків, у яких увага концентрується саме на ньому: *Hamlet Asks "To Be" Or Not? Ponders, Decides To Be*.

Відмінності граматичних моделей газетних заголовків в англомовній пресі яскраво можна продемонструвати також на прикладах використання часових форм.

Як правило, у заголовках використовуються форми non-perfect. Коли у тексті розповідається про події, що мали місце у недавньому минулому, використовується Present Simple: *Russia Condemns West Provocation, Richard Aldington Dies, Concorde Lands at Heathrow*. Використання теперішнього часу наближає події до читачів, робить їх учасниками подій і підвищує зацікавленість у матеріалі. Past Simple використовується у заголовках, що стосуються минулих подій, коли у заголовку присутня обставина часу або якщо читач знає, що ця подія відбулася в певний момент минулого: *Husband Disappeared Two Years Ago, Why Rockefeller Could not Buy a Landslide Victory?, Wave of Patch Action Swept the Nation*. Для позначення майбутнього часу в заголовках використовується інфінітив: *America To Resume Testing, Laundry Workers To Vote on New Contract, World Unions To Fight Monopoly*.

Таким чином, вибір граматичної моделі газетного заголовка цілком закономірно залежить від інформації повідомлення і має відповідати основним вимогам газетного стилю, таким як: відсутність семантично вторинних членів речення, артиклів, детермінантів, особових форм дієслова та прийменників. Найбільш розповсюдженим є теперішній час; минулий та майбутній вживаються рідше. Форми Perfect є нетиповими для газетних заголовків англомовної преси.

Список використаної літератури:

1. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
2. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність [на матеріалах сучасної газетної публіцистики]: монографія / За ред. В. Різуна / Катерина Степанівна Серажим – К.: Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.
3. Форманова С. В. Функціональна семантика заголовка як ключ до розуміння твору / С. В. Форманова // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – № 32. – С. 370-372.
4. Minsky M. Frames: A framework for Representing Knowledge, Mind Design, MIT Press, 1992.
5. Metcalf A. The Grammar of (Newspaper) Headlines. The Chronicle of Higher Education. – Washington, D.C., 2013.

*Костенко Наталія Сергіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Філологія. Англійська мова та література»
Науковий керівник:
старший викладач
Кіщенко Наталія Дмитрівна*

ВИЗНАЧЕННЯ ВЕЛИКОЇ КІЛЬКОСТІ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Кількість – філософська категорія, що виражає зовнішню визначеність об'єкта: його величину, число, об'єм, ступінь розвитку властивостей та ін., загальна категорія, в яку іноді об'єднують декілька різних, окремих категорій, які певною мірою пов'язані своїми значеннями з поняттям кількості. Доцільність такого об'єднання пояснюють частим сплетінням різних значень кількісного порядку.

Мисленнєва категорія кількості – це відображення однієї з найбільш загальних властивостей самого буття – його кількісної визначеності.

Більшість лінгвістів розглядають кількість як широке поняття, яке утворюють різні за своїм характером складники, серед яких найрелевантнішими є число, розмір та множинність. Визнання числа, розміру та множинності складовими частинами категорії кількості не випадкове: сприйняття просторової форми перервної множинної субстанції забезпечується завдяки її обмеженості в просторі. Просторове обмеження уможливило ідентифікацію частин цілого та обчислення, результатом якого стає число.

Останнє дає уяву про величину протяжності перервної просторової форми.

Поняття кількості визначається за своїми проявами по-різному. Ця категорія має різне тлумачення в словниках і трактується як категорія, що виражає зовнішні, формальні взаємовідносини предметів або їх частин, а також властивостей, зв'язків: їх величину, число, ступінь прояву тієї чи іншої властивості; характеризує предмети і явища зовнішнього світу з боку величини, об'єму, числа; демонструє множинність, величину, інтенсивність та ступінь прояву тієї чи іншої властивості.

Аналіз дефініції словників показує, що тлумачення *quantity* (кількість – количество) перетинаються за рахунок елементів на позначення “злічуваної кількості”: *an amount, a number* – величина, число, а розрізняються саме семантичними компонентами на позначення “вимірної кількості”; *the measurement* – об'єм; *mass* ступінь вимірювання, що свідчить про залежність групування мовленнєвих і не мовленнєвих ситуацій від різних у певних мовах класифікаційних ознак.

Кількісні характеристики об'єктивного світу можна пізнати шляхом обчислення та вимірювання. Предмети можуть бути дискретними (однорідними, такими, що піддаються рахунку). Поряд з цим існують явища та речовини, які неможливо поррахувати через їх аморфність, неперервність, неоднорідність. Тільки дискретні предмети можна безпосередньо злічити. Речовини піддаються обчисленню лише за умови їх попередньої дискретизації за допомогою одиниць вимірювання.

Аристотель визначає кількість так: “Будь-яка кількість є множиною, якщо вона счисленна, а величиною – якщо виміряна. Множиною називається те, що можливо поділити на частини не неперервні, величиною – на частини неперервні”.

Варто зазначити, що мовна та логічна категорії кількості не є тотожними. Одна й та сама кількість може бути по-різному виражена не лише в різних мовних системах, а й всередині окремо взятої системи. При вирішенні теоретичних і практичних завдань мовознавства не можна сподіватися на те, “що логічні і граматичні категорії знаходяться у прямолінійних відносинах”, тому що “мислення і мова співвідносяться з предметами та явищами дійсності, однак перше співвідноситься з дійсністю відносинами відображення, друга – відносинами позначення”

Виходячи із останніх досліджень квантитативності, можна виокремити щонайменше п'ять ключових семантичних характеристик кількості. Першу особливість дослідники називають онтологічною тріадою, оскільки “вона торкається основних категорій, які виділяються у складній структурі буття”. Члени цієї тернарної опозиції номінуються відповідно “предметокількістю”, “процесокількістю” та “ознакокілкістю”. Зрозуміло, що зміст першого поняття стосується квантифікації предметів, їх частин чи недискретних матеріалів, другого – різноманітних аспектів перебігу процесів (кратність, тривалість, безперервність тощо), а третього – міри інтенсивності предметної чи процесуальної якості. На прикладі ознакокілкістю простежуємо взаємну обумовленість кількості та якості.

Другою особливістю кількості слід уважати згадуване ще Аристотелем і розмежування дискретності (розчленованості) та недискретності (нерозчленованості). Дискретна кількість визначається обрахунками, а недискретна – шляхом вимірювання. Останньому аспекту кількості присвячено спеціальні дослідження, в яких термін “недискретна кількість”, услід за Аристотелем, ототожнюється з терміном “величина”.

У англійській мові є декілька способів позначення будь-якої кількості об'єктів. Найбільш уживаними лексемами є *much* (багато, багато що) і *many* (багато, численні). Вони вживаються з такими словами, як *so* (так), *as* (так, також, стільки ж), *too* (дуже), *very* (дуже) і *how* (як), що виступають підсилювальними словами.

Окрім слів *much* (багато, багато що) і *many* (багато, багато), є дещо інших слів і виразів, якими можна позначити велику кількість або число чого-небудь, а саме: *a lot (of)* (багато, множина); *lots (of)* (багато, дуже багато, множина); *plenty of* (багато, удосталь, в надлишку) *a good deal (of)* (дуже багато, множина, немало, неабияка кількість); *a great deal (of)* (дуже багато, множина, немало, неабияка кількість) *bags (of)* (множина, маса); *heaps (of)* (маса, сила-силенна, множина); *loads (of)* (множина, велика кількість, надлишок); *masses (of)* (маса, множина, велика кількість, купа); *stacks (of)* (маса, множина); *tons (of)* (маса, множина, купа). Ці слова не є детермінативами. Вони стоять перед іменним словосполученням, після них — *of*. Не можна сказати *a lot people* або *heaps money*. Мабуть, найбільш частотним зі всіх квантифікативних виразів, перерахованих вище, є *a lot* і *a lot of* (багато, множина). Вони уживаються замість слів *much* (багато, багато що) і *many* (багато, багато) в тих випадках, коли останні не можуть уживатися або звучатимуть занадто офіційно.

Список використаної літератури:

1. Аристотель.: Метафизика // Соч. в 4-х томах. – М., 1976. – Т. 1. – 550 с.
2. Берри Р.: Детерминативы и квантификаторы: Справочник по английскому языку / Роджер Берри; Пер. с англ. Е.В. Глушковой.: – М.: ООО «Издательство Астрель», 2004. – 221 с.
3. Большая Советская Энциклопедия. – Т. 12. – 1973. – 624 с.
4. Жаботинская С.А.: Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных. – М.: РАН Ин-т языкознания, 1992. – 215 с.
5. Ganshina M.A., Vasilevskaya N.M.: English grammar, 1964. – 547с.
6. Колшанский Г.В.: Логика и структура языка. – М.: Высш. школа, 1965. – 240 с.
7. Левицкий В.В.: Семасиология. – Винница: Новая Книга, 2006. – 512 с.
8. Медвідь О.М.: Структурно-семантичні особливості квантитативних одиниць. – Суми, 2001. – С. 76–80.
9. Мещанинов К.И.: Понятийные категории в языке. – 1945. – № 1. – С. 15.
10. Ожегов С.И.: Словарь русского языка. – М.: Русский язык, 1983. – 900 с.
11. Советский Энциклопедический Словарь / Под ред. А.М. Прохорова. – М., 1989. – 1632 с.
12. Тураева З.Я., Биренбаум Я.Г.: Деякі особливості категорії кількості (На матеріалі англійської мови) // Питання мовознавства. – 1985. – № 4. – С. 122–130.
13. Українська Радянська Енциклопедія. – Т. 6. – 576 с.

14. Философский энциклопедический словарь / Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М.: Инфра-М, 1999. – 576 с.
15. Швачко С.О.: Мовні засоби вираження кількості в сучасній англійській, російській і українській мовах. – К.: Вища школа, 1981. – 144 с.
16. Кристи А. Серть на Ниле: Книга для чтения на английском языке.- СПб. : Антология, КАРО, 2005. – 320 с.
17. Hotel [= Отель/ А. Хейли]. – М. : Айрис- пресс, 2007. – 384 с.
18. Ridgeway L. Need children more financial education in schools? – Режим доступу: <http://business.timesonline.co.uk/tol/business/>
19. Feldman B. Upton Sinclair's "The Jungle": A 100Anniversary Retrospective- Режим доступу: <http://www.towardfreedom.com/home/content/view/585/57/>
20. Fanthorp A. How TV affects yor child – Режим доступу: http://kidshealth.org/parent/positive/family/tv_affects_child.html#
21. Larthorp O. steps towards freedom – Режим доступу: <http://www.independentworldrepot.com/209/09/steps-towards-fredom/>
22. Doyle T. How to drink more water every day – Режим доступу: <http://www.wikihow.com/Drink-More-Water-Every-Day>

Кришук Марина Юрївна
факультет іноземної філології
студентка IV курсу, 4зскан групи
Науковий керівник:
кандидат наук, старший викладач
Тамаразян А.С.

УЗГОДЖЕННЯ ЗБІРНИХ ІМЕННИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (БРИТАНСЬКИЙ ТА АМЕРИКАНСЬКИЙ ВАРІАНТИ)

Дана стаття призначена для розгляду узгодження збірних іменників в англійській мові, відмінності їх вживання в британському та американському варіанті. У статті подано різні підходи до визначення терміну узгодження та основні гіпотези щодо узгоджень в британському та американському варіанті.

Ключові слова: збірні іменники, синтаксичний підхід, семантичний підхід, узгодження, гіпотези, британський варіант, американський варіант.

Протягом багатьох років різні вчені намагалися дослідити та дати визначення класу збірних (Collective Nouns) іменників. Цю проблема досліджували з двох різних точок зору: синтаксичної та семантичної. Синтаксичні визначення збірних іменників залежать від того, чи дозволяє іменник зміну узгодження, а семантичні визначення зосереджуються на характеристиці кількості осіб.

Хоча існують різні визначення збірних іменників, більшість лінгвістів погоджуються з тим, що узгодження однією використовується, коли референтом іменника є ідея єдності, а узгодження ж множиною - коли референтом іменника вважається кількість осіб [4].

Феноменом узгодження збірних іменників останніми роками зацікавилась велика кількість різних дослідників. Наприклад, такі вчені як Уолліс Рейд, Патрік Свенсон та Річард Хадсон в різний час досліджували теоретичні аспекти системи чисел, а ряд експериментальних досліджень узгоджень в англійській мові були здійснені Кетрін Бок та її колегами [4]. Цей інтерес пов'язаний з тим, що явище узгодження є набагато складнішим, ніж просто копіювання формальних ознак від одного слова до іншого.

Метою даної статті є дослідження узгодження збірних іменників в англійській мові (британський та американський варіанти).

Іноземні студенти та носії англійської мови не раз стикалися з проблемою як правильно вживати збірні іменники. Адже існує вибір між узгодженням збірних іменників у формі однини та множини, де форма однини виражає групу як єдине ціле, а форма множини має на увазі окремих членів [3].

Лінгвіст Девід Крістал дав своє визначення узгодженню: «...формальні відносини між елементами, внаслідок чого форма одного слова вимагає відповідної форми від іншого» [2]. Британський лінгвіст Гревїлл Корбетт зазначив у своєму розумінні узгодження, що воно має використовуватися у ширшому значенні для того, щоб охопити всі випадки, коли форма одного синтаксичного елемента змінюється так, щоб вона відповідала властивостям іншого.

Спосіб, у який певні елементи речення, чи сурядного, чи підрядного, є пов'язаними і викликають певну рівність у відношенні числа, особи, роду та відмінку, називається *узгодженням* [5].

Як приклад узгодження, збірний іменник, що виступає в ролі підмета, може впливати на дієслово як у формі однини, так і у формі множини. Займенники, що вказують на колективний іменник, можуть бути як живими, так і неживими (*who* or *which*) і бути у формі як множини, так і однини (*they* or *it*). Відомий лінгвіст Хендрік Паутсма стверджував, що особові займенники однини несумісні зі збірними іменниками при їх вживанні, а винною тому є саме відсутність визначення статі в цих займенниках, а не через те, що вжиті вони в однині.

Хоча багато мов розглядають збірні іменники як однину, в англійській мові вони можуть трактуватися і як множина, але використання такого типу побудови речень варіюється за діалектом і рівнем формальності.

Узгодження збірних іменників в британському та американському варіантах є популярною темою для обговорення лінгвістів. В британській англійській збірні іменники можуть вживатися як в однині, так і в множині, наприклад: *My wife's family is very religious / My wife's family are very religious.*

В американській англійській майже завжди обирають однину: *The whole family was at the table.*

В своїй праці дослідниця Кетрін Бок навела цікавий приклад дослідження, яке було проведено зі студентами зі Сполучених Штатів Америки та Великобританії. Студентам були дані готові приклади узгодження збірних іменників в однині та множині. І як виявилось, 95 відсотків узгоджень були виправлені американськими студентами, в той час як британські виправили всього 29 відсотків поданих їм узгоджень. Тобто для американських студентів таке вживання узгодження збірних іменників в множині вважається майже як помилка, яку допускати неприпустимо.

Рандольф Квірк наголошував, що вибір між дієсловами у формі однини або множини в британській англійській залежить від того, чи вважається група як єдине неподільне тіло, або як сукупність осіб. Звідси й з'явилася думка, що в американській англійській носії мови при вживанні узгодження навіть не роздумують над таким міркуванням.

Досліджуючи питання чому британський та американський варіанти так по-різному відносяться до узгодження колективних іменників, лінгвіст Кетрін Бок разом зі своїми колегами визначили три різні гіпотези [1].

В *першій гіпотезі* стверджується, що різниця в узгодженні збірних іменників в британському та американському мваріантах в тому, що сукупність всіх видів можна тлумачити як єдність множини, так і як сукупність окремих осіб, і якщо британські носії мови більш схильні вирішувати такі неоднозначності на користь як сукупного, так і окремого, то американці більше схильні до першого. За словами К. Бок: «Американці бачать ліс (*forest*) там, де британці бачать дерева (*trees*)».

В *другій гіпотезі* говориться, що британці використовують різні кількісні значення, коли утворюють узгодження зі збірними іменниками, а американці цього не роблять. Британці спираються на особливості отриманого повідомлення або смислове значення

числа в контексті в більшій мірі, ніж американці, які, в свою чергу, більше спираються на особливості лінгвістичного контексту.

Третя гіпотеза говорить про те, що узгодження в британському та американському варіантах працює однаково, лише має різне значення ознаки узгодження. Носії англійської та американської мов можуть поєднувати різні значення граматичного числа зі збірними іменниками. Наприклад, британці вживають такі іменники як *team* і *government* у множині так само, як деякі американці вживають у множині іменник *faculty*.

Ці три гіпотези підкреслюють різні комбінації концептуальних, структурних та лексичних обмежень у вживанні узгодження збірних іменників в двох різних діалектах.

Список використаної літератури:

1. Bock, K., Butterfield, S., Cutler, A., Cutting, J. C., Eberhard, K. M., & Humphreys, K. R. (2006). Number agreement in British and American English: Disagreeing to agree collectively. *Language*, 82(1).
2. Crystal, D. (1997) *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishers.
3. Levin, M. (1999). Concord with collective nouns revisited. *ICAME Journal*, 23
4. Levin, M. (2001). *Agreement with Collective Nouns in English*. Lund, Sweden: Lund University.
5. Poutsma, H. (1914). *A Grammar of Late Modern English, Part II: The parts of speech*, IA. Groningen: P. Noordhoff.

*Кулумбегова Інга Засаївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література»
(англійська, українська мови та зарубіжна література)
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Мельник Анжела Олегівна*

ЖАНР ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ ТА ПІДРУЧНИКАХ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Актуальність дослідження. Літературна казка залишається улюбленим жанром сучасних школярів, уходить до кола їхніх читацьких інтересів. Цей жанр досить широко представлений у діючих шкільних програмах із зарубіжної літератури.

Мета роботи – дослідити репрезентацію жанру літературної казки у шкільній програмі та підручниках із зарубіжної літератури.

За визначенням сучасного літературознавця Людмили Брауде, «літературна казка – це авторський, художній, прозаїчний або віршовий твір, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, що змальовує неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в окремих випадках, орієнтований на дітей; твір, в якому неймовірне чудо відіграє роль сюжетотвірного фактору, служить вихідною основою характеристики персонажів» [3; 234]. Літературна казка часто запозичує досвід інших жанрів літератури – роману, драми, поезії.

Дослідивши репрезентацію жанру літературної казки у сучасній шкільній програмі із зарубіжної літератури дійшли висновків, що літературна казка вивчається у 5-7 класах як на уроках, так і у позакласному читанні. Усього сучасна шкільна програма рекомендує для вивчення 61 казку, з яких 22 розглядаються на уроках, 39 пропонуються для позакласного читання. Так, на уроках зарубіжної літератури у 5 класі вивчається 8 літературних казок, у 6 – 4, у 7 класі – 3. Розподіливши твори за історико-літературними періодами, з'ясували, що літературна казка XVIII ст. представлена творами французького (Ш. Перро) та

німецького (Г. Бюргер) письменників; XIX – казками німецьких (брати Грімм, В. Гауф, Е.Т. Гофман), російських (О. Пушкін, В. Одоєвський, Л. Толстой, В. Гаршин), данського (Г. Андерсен), італійського (К. Коллоді) та американського (Дж. Харріс) митців. Літературна казка межі XIX-XX та XX ст. найвиразніше презентує жанр з огляду на його національну належність. Це твори шведських (С. Лагерлеф, А. Ліндгрен, Я. Екгольм), англійських (Ч. Діккенс, О. Вайльд, Р. Кіплінг, Р. Дал), російських (Олександр Грін, С. Маршак, Ю. Олеша), німецьких (Дж. Крюс, М. Енде, П. Маар) письменників. Також присутні поодинокі зразки польської, фінської, італійської, австрійської та ірландської літературної казки. Найбільше представлена англійська літературна казка, що пояснюється потужною національною школою літературної казки у Великій Британії. Англійська літературна казка має яскраві зразки жанру, що стали класикою світової дитячої літератури і вплинули на творчість інших дитячих письменників. Це і різдвяні оповідання Ч. Діккенса, і діалог Льюїса Керролла про Алісу, і казкові оповідання Р. Кіплінга про Мауглі, казки О. Вайльда, твори А. Мілна, книги П. Треверс про Мері Поппінс, казки-фентезі Дж. Р. Толкіна, а також неймовірні історії Р. Дала, Дж. Ролінг, Н. Геймана, Д. Амонда, Д. Джонс та ін.

Також було проаналізовано репрезентацію жанру літературної казки у сучасних шкільних підручниках із зарубіжної літератури для 5 класу. Для аналізу було обрано два навчальні видання. Це підручники «Світова література» авторів О.М. Ніколенко, Т.М. Конєва, О.В. Орлова, М.О. Зуєнко, О.І. Кобзар [19] та «Світова література» Є. Волощук [5]. Обидва підручники схвалені МОН України та відповідають вимогам діючої програми. В обох підручниках присутні тексти літературних казок. Основний текст у підручниках репрезентовано: вступними статтями до розділів, біографічною інформацією про письменників, відомостями з теорії літератури. У методичній частині підручників присутні досить влучні питання та завдання. Ілюстративний матеріал доречний і відповідає інтересам дітей.

Висновки. Літературна казка широко представлена у сучасних шкільних програмах із зарубіжної літератури для 5-7 класів (орієнтовно 25% від усіх виучуваних творів), вона репрезентована творами письменників різних національних літератур (німецької, англійської, французької, російської, шведської та ін.), починаючи з XVIII століття (Ш. Перро) і до наших днів (Д. Джонс). Також було з'ясовано, що з кожним навчальним роком збільшується обсяг виучуваних творів, ширше представляються жанрові різновиди літературної казки (казкові оповідання, казкові повісті), з'являються окремі зразки, що синтезують різні жанри (фентезі, детектив). Проаналізовані шкільні підручники відповідають вимогам діючих програм із зарубіжної літератури щодо вивчення літературних казок.

Список використаної літератури:

1. Брауде Л.Ю. К истории понятия «литературная сказка» / Л.Ю. Брауде // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1977. – Т. 36. – №3. – С. 231-239.
2. Волощук Є.В. Світова література : підруч. для 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Є.В. Волощук. – К. : Генеза, 2013. – 256 с.
3. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи (2012 р., зі змінами 2015-2017 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
4. Світова література : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.М. Ніколенко, Т.М. Конєва, О.В. Орлова, М.О. Зуєнко, О.І. Кобзар. – К. : Грамота, 2013. – 296 с.

*Купрєва Анастасія Сергіївна,
студентка V курсу,
спеціальності «англійська, китайська мови
та зарубіжна література»
Науковий керівник:
доцент, кандидат філологічних наук
Макухіна Тетяна Володимирівна*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» У ТВОРАХ Е. ХЕМІНГВЕЯ ТА ЙОГО ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

У світовій літературі середини ХХ століття увага письменників спрямовується на філософські теми: пошуки сенсу людського життя, роздуми про вічну боротьбу між добром і злом, проблему людини з точки зору гуманності та моральності. До цього спонукали історичні й суспільно-політичні події: війни, формування ідеології, депресії та ін. У художніх творах цього періоду Людина стає головною загадкою, а пошук власної ідентичності – змістом побудови тексту. [1, с. 28]

Не виключенням є творчість Ернеста Гемінгвея. Проза письменника своєрідна та неповторна своїм живим подихом, різноманітним тем, роздумів й життєвістю, глибоким психологізмом. Цьому сприяли переїзд автора з місця на місце, різноманітні подорожжя, пряма та непряма участь в подіях громадянської й світових війнах, політична діяльність. Е. Гемінгвея полюбив увесь світ. Художній світ митця презентований таким чином, що входить до свідомості читача як власний набутий досвід. Вибудовується реальність символів та образів, що допомагає пересічній людині отримати відповідну інформацію. [1, с. 40]

Образ ВІЙНИ складається з «власного образу» й «образу ворога» [2; 79] та «може бути позитивним і негативним» [4, с. 15]. Позитивна оцінка пов'язана з усвідомленням цінності життя, із піднесенням духу, утвердженням моральних цінностей справедливої війни на тлі негативних образів та символів – знущання над полоненими, масові вбивства тощо, поширених в інформаційному середовищі, у засобах мас-медіа, де їм надається переважно негативна оцінність [9].

За різними класифікаційними критеріями концепт ВІЙНА у творах Е. Хемінгвея демонструє такі властивості: за ознакою загальне : одиниче ВІЙНА у світосприйнятті Е.Хемінгвея – індивідуальний концепт; він побудований на основі досвіду усього народу, утім, маючи багато спільного з загальнонаціональними концептами, суттєво відрізняється в концептосфері окремого автора.

За ознакою домінування когнітивних або культурних властивостей концепт ВІЙНА – це лінгвокультурний концепт, виходячи з домінування в ньому соціально-культурних ознак. Лінгвокультурний концепт – одиниця «колективного знання / свідомості, яка відправляє до вищих духовних цінностей, має мовне вираження й відзначена етнокультурною специфікою» [5, с. 70]. Це «згусток культури у свідомості людини і те, за допомогою чого людина входить у культуру» [8, с. 40].

За типом дискурсу, у якому актуалізовано концепт, виділяють наукові, побутові, художні концепти [3]. У широкому трактуванні художній концепт – це «складне ментальне утворення, яке належить не тільки індивідуальній свідомості, а й (як інтенціональна складова естетичного досвіду) психоментальній сфері певного етнокультурного співтовариства як універсальний художній досвід, зафіксований у культурній пам'яті, здатний виступати в якості ферменту й будівельного матеріалу у формуванні нових художніх смислів» [6, с. 41–42]. У широкому сенсі художній концепт розглядають крізь призму естетичної категорії та співвідносять з поняттям художньої картини світу як культурно-естетичним універсумом [там само, с. 42].

Для Е. Хемінгуея – пацифіста, лідера «втраченого покоління», ВІЙНА має виключно негативну оцінку:

There is nothing worse than war /A Farewell to Arms/

"I got hurt in the war," I said. "Oh, that dirty war" /The Sun Also Rises/ [9, с. 143]

У той же час для загалу інших американських письменників 1920-х – 1960-х років ціннісний складник цього концепту коливається від негативного до амбівалентного і навіть позитивного:

All the Americans in France were hating the Germans; but Beauty hated war with such intensity that she didn't care who won, if only the fighting would end /СОНА, 1940/

Now this President was talking about " war for democracy.../СОНА, 1940/

...there was a nice little religious war going on around the pyramid /СОНА, 1958/

Концепт ВІЙНА є індивідуальним лінгвокультурним художнім концептом, ключовим у художньому дискурсі Е. Хемінгуея. Зміст і структура індивідуального концепту ВІЙНА з урахуванням можливостей його «стилізації та метафоризації на основі певного жанру чи ідіостилію» [7, с. 205] розкриває специфіку індивідуальної концептосфери письменника порівняно з загальнонаціональною картиною світу американців. Методологічно співвідношення цих феноменів витлумачується як одичне (концепт) – особливе (індивідуальна концептосфера) – загальне (картина світу).

Список використаної літератури:

1. Андреев Л.Г. Зарубежная литература XX века : [учебник для вузов] / [Л.Г. Андреев, А.В. Карельский, Н.С. Павлова и др.] ; ред. Л.Г. Андреев. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. школа, 2004. – 560 с.
2. Амиров В.М. Образ врага в журналистском дискурсе разных войн / В.М. Амиров // Проблемы образования, науки и культуры. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры. – 2009. – Урал. гос. ун-т, 2009. – № 1/2 (62)
3. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С.Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2004. – 236 с.
4. Жданова С.Ю. Образ войны в различных семиотических системах / С.Ю. Жданова, С.Л. Мишланова // Вестник ПГГПУ. Серия № 1. Психологические и педагогические науки. – Пермь, 2015. – Вып. 1 – С. 11–17.
5. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах : монография / Н.А. Красавский – Волгоград : Перемена, 2001. – 495 с.
6. Миллер Л.В. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория / Л.В. Миллер // Мир русского слова. – 2000. – № 4. – С. 39–45.
7. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы / А.Н. Приходько. – Днепропетровск : Белая Е.А., 2013. – 307 с.
8. Степанов Ю.С. Константы : Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов – М. : Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
9. Derian J. The Semiotics of War [Електронний ресурс] / J.D. Derian // InfoInterventions, 2004. – Режим доступу : <http://www.watsoninstitute.org/infopeace/911/index.cfm?id=20>
10. Hemingway L. My Brother, Ernest Hemingway / L. Hemingway. – New York : World Publishing Company, 1996. – 257 p.

*Левченко Катерина Миколаївна,
студентка V курсу,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Пахарєва Тетяна Анатоліївна*

РОЛЬ ІРОНІЇ У СТВОРЕННІ ПСИХОЛОГІЗМУ В РОМАНІ У.С. МОЕМА «ТЕАТР»

Одна з проблем, яка завжди цікавила літературознавців – це проблема психологізму. Саме вона надає можливість дослідити художній твір з різних сторін: і з точки зору стилю та композиції, і з точки зору тематики та проблематики. Вирішення проблеми психологізму допомагає також зрозуміти концепцію світу та людини письменника.

Психологізм та іронія як естетичні властивості романів С. Моєма завжди привертала увагу дослідників.

Насамперед цікаво дослідити саме роман С. Моєма «Театр» як психологічний, оскільки в центрі твору постає зображення творчої особистості, акторки Джулії Ламберт, і саме таємниці творчого процесу в її душі привертують увагу читача.

Тема мистецтва і людини в сучасному світі завжди хвилювали С. Моєма. Життя англійського суспільства початку ХХ ст. регулюється новими духовними імпульсами, характерними для модерністського світоосягання. Дух «гри» витав у суспільстві, а отже, — і в мистецтві. В книзі «Підбиваючи підсумки» Моєм зізнається, що світ людей театрального мистецтва завжди вабив його, тому вісью обертання в романі «Театр» стає тема мистецтва і митця з переплетінням етико-естетичної проблематики. Такі проблеми роману «Театр», як: взаємовідношення особистості і суспільства, таланту і публіки, генія і звичайної людини – неможливо художньо вирішити без психологічного дослідження та зображення.

Іронія як засіб вираження внутрішнього «я» та відображення особистого світосприйняття героя грає найважливішу змістотворчу роль в структурі роману С. Моєма «Театр» та несе в собі психологічний аспект. Саме імпліцитна, невиражена іронія використовується С. Моємом як специфічна людська риса характеру, за допомогою якої зберігається етика спілкування та приховуються істинні міркування й мотиви щодо тих чи інших життєвих обставин.

Іронія прослідковується навіть у самій назві роману, так як мова в творі йде не тільки і не скільки про театр, скільки про життя великої актриси Джулії Ламберт. Називаючи роман про життя актриси словом «Театр», автор уже іронізує, але одночасно і дає зрозуміти читачам, що все її життя - театр. На рівні психологічному ідея театральності багато в чому розкривається через відому формулу Шекспіра: «весь світ театр». Ця фраза стає у Шекспіра своєрідною метафорою безлічі ігрових форм, як соціальної, так і побутової поведінки людини, метафорою гри як психологічного лицедійства і гри як веселого карнавалу.

Шекспірівське розуміння світу як гігантського театру, де майже кожен грає якусь роль, дуже близьке Моєму. Недарма Джулія, спостерігаючи за відвідувачами ресторану, який нагадує їй театральні підмостки, де розігрується п'єса, цитує Шекспіра: «Весь світ - театр, в ньому жінки, чоловіки - всі актори». Мистецтво і життя, таким чином, за своєю суттю - театральні. Жити в реальному світі і жити в мистецтві - означає грати. Однак життя ігрове - життя не дійсне, фальшиве. Життя театральне - життя істинне, реальне.

Отже, знаменитий шекспірівський концепт - «весь світ - театр» (“all the world’s a stage”) інтерпретується Моємом крізь призму власної ментальності, сформованої під впливом нових мистецьких концепцій і того театрального «духу часу», в якому йому довелося жити і творити.

Введення театральних прийомів, образу театру, як засобу художньої виразності, прослідковується і в іншому творі англійської літератури періоду критичного реалізму – «Ярмарка марнославства» У. Теккерея.

У романі Теккерея «Ярмарок марносластва» специфічний театральний код використовується для того, щоб виявити суспільні соціальні механізми людської поведінки. Не випадково саме ідея соціального лицедійства знайшла у У. Теккерея всі можливі межі і відтінки від відверто-сатиричного до поблажливо-іронічного.

У моемівському романі ми не знаходимо складного розшарування людської свідомості, занурення в глибини підсвідомості, складні тимчасові переноси, особливе моделювання художнього простору. І в той же час, в творчості Моєма є чітка відмінна риса, яка виділяє його творчість на тлі творів сучасної йому англійської літератури. Моєм досліджує людей особливого внутрішнього складу, яких можна віднести до типу творчої особистості. Ці люди не приймають сформований соціальний, психологічний або моральний устої. Всім типом свого існування вони намагаються знайти інший, «небуденний» спосіб проживання життя.

Психологічний аналіз в романі «Театр» здійснюється як прямо: через авторські описи характеру, внутрішнього стану персонажів - так і непрямо: через зображення деталей поведінки, жестів, міміки, деколи навіть інтер'єру.

Проте серед всіх цих засобів психологічного зображення, які традиційно використовує С. Моєм, особливе місце належить зовнішньому і внутрішньому мовленню персонажів, причому зосередженість автора тільки на внутрішній мові головної героїні, Джулії Ламберт, має пряме відношення до ідейного змісту - зображення конфлікту митця та середовища, що його оточує. Як правило, у внутрішніх монологів героїні автор використовує іронію, яка зосереджується в думках, а не словах. Іронія у романі «Театр» криється в приховуванні, замовчуванні від інших дійових осіб істинних думок та почуттів героїні. Вона не каже вголос те, що насправді має на увазі. Скрита іронія тут їдка, яскрава, проте прихована від інших дійових осіб, нею просякнутий ледь не весь роман. Лише читач утаємничений в істинні наміри та порухи душі героїні. Така тотальна іронічність допомагає дотримуватись етики спілкування, виражаючи справжні емоції подумки.

«Театр» - це роман не лише про акторську гру як про велике мистецтво, але й про лицедійство, яке спотворює стосунки між дітьми і батьками, чоловіками і жінками, про фарс, в якому беруть участь можновладці, представники суспільної еліти, сильні світу цього. Кожен грає за власним сценарієм. Моєм входить в свою звичну роль скептичного спостерігача «ярмарки марносластва», несподіваних та, зрештою, передбачуваних зигзагів людської поведінки.

Список використаної літератури:

1. Влодавська І. Цей “загадковий” Сомерсет Моєм // Всесвіт. - 1974. - №2 – С. 162-169.
2. Гинзбург Л.Я О психологической прозе. - М.: Просвещение, 1997. – 367с.
3. Дитькова С.Ю. Я маю про що розповісти // Літературознавчі студії. – 2004. - С. 35-37.
4. Моэм Сомерсет. Театр. – М.: Правда, 1982. – 430с.
5. Скороденко В. Сомерсет Моэм. // Сомерсет Моэм. Избранные произведения в 2-х томах - М.: Радуга, 1985. – С. 7 – 24.

*Лип'явка Валерія Олександрівна
студентка V курсу
спеціальності «Філологія. Германські мови»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, викладач
Кондакова Дар'я Юріївна*

МЕТАТЕКСТ У РОМАНІ ДЖ. ФАУЛЗА «ЖІНКА ФРАНЦУЗЬКОГО ЛЕЙТЕНАНТА»

Актуальність проблеми. У другій половині ХХ століття у читацькій свідомості постмодерної епохи вкоренилася думка про те, що автор може входити у власний текст, аналізуючи, коментуючи, висловлюючи своє ставлення. Найяскравішою формою вираження авторської свідомості є метатекст. У науковій літературі поняття «метатекст» визначається по-різному, це питання постійно проблематизується в роботах літературознавців [2, 3]. Розглянувши існуючі підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників, можна узагальнити: метатекст – це явище соціального, психологічного, комунікативного та риторичного характеру, яке виконує різноманітні функції в тексті.

Стан розробки проблеми. Метатекст досліджували Ю.Лотман, Ж.Женнета, Ж.Ліотара, Ф.Джеймисона та інші. Вітчизняна дослідниця О.Бердник [1], розмірковуючи про метатекст, згадує термін «авторська рефлексія». У центрі її уваги художній текст як маніфестація авторської творчості, в якій метатекстовий елемент є складовим елементом, в якому даються авторські роздуми про події та героїв твору, а також про цей та інші тексти.

Метою тез є виявлення та дослідження метатекстуальних елементів і визначення їх функцій в романі Дж. Фаулза «Жінка французького лейтенанта».

Виклад основного матеріалу дослідження. Епіграф, як і назва, звичайно покликаний організувати читацьку установку на сприйняття твору і актуалізувати його концепт. Епіграф є зона авторської інтерпретації, форма авторської рефлексії. Сам Джон Фаулз підкреслював [4], що, звертаючись до подій 60-х рр. ХІХ століття, він свідомо йшов на експеримент. Читаючи роман «Жінка французького лейтенанта» [5], ми потрапляємо в реальний світ ХІХ століття, в якому відбувалося зіткнення полярних соціальних явищ і інтересів. Специфіка авторського задуму вимагала від письменника, щоб він не стільки переносив читача в минуле, скільки оживив інтелектуальний дух епохи і його художні традиції. Реалізації цього задуму не в останню чергу сприяють епіграфи до глав книги. Цікаво відзначити той факт, що кожному розділу роману передують епіграфи, а іноді і декілька. Всього в романі використано 80 епіграфів, більшість з них являють собою цитати з творів поетів вікторіанської епохи.

Більшість епіграфів, які використовуються в романі «Подруга французького лейтенанта», в стислій формі передають зміст глави, якої вони передують. Ряд епіграфів носить виключно інформативний характер, ілюструючи або доповнюючи зміст глави. Зокрема, це цитати з праць Ч. Дарвіна, робіт К. Маркса, Е. Р. Пайка. Такі епіграфи реалізують підхід письменника до історичної теми. Прекрасно розбираючись в сучасній соціальній психології та культурології, Дж. Фаулз розглядає вікторіанську епоху як певну соціокультурну систему, і функція епіграфів в даному випадку - дати читачеві об'єктивну картину. Будучи обов'язковою категорією, актуалізується епіграфом, модальність проявляється не тільки і не стільки в наявності спеціальних і модальних слів, скільки у відборі характеристик, які репрезентують представлені в розділах роману об'єкти. Іншими словами, авторська модальність проявляється у виборі епіграфів, і більшість епіграфів дають можливість читачеві поглянути на подію очима автора. Ще необхідно відзначити, що сенс більшості епіграфів роману усвідомлюється ретроспективно, і тільки ретроспективно авторська оцінка стає зрозумілою. В цьому випадку епіграф набуває дещо іншого звучання, ніж при першому прочитанні.

Висновок. В процесі дослідження було визначено, що вся сукупність епіграфів, використаних в романі Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта», крім функції створення певного «вікторіанського» антуражу, виконує ряд інших, не менш важливих завдань. Епіграфи в аналізованому творі передають в стислій формі зміст розділу, яким передують; також епіграфи доповнюють чи розширюють зміст розділу, реалізують категорію авторської модальності. Іноді письменник з метою більш повної реалізації смислового наповнення розділу використовує два епіграфи, і в цьому випадку читацьке бажання наблизитися до розуміння авторської інтенції полегшується. Таким чином, метатекстові елементи в романі Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта» можна вважати ефективним засобом авторської рефлексії.

Список використаної літератури:

1. Бердник О. С. «Історія Русів» як метатекст: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. – К., 2001. – 20 с.
2. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. – Одесса: Латстар, 2002. – 292 с.
3. Релф Д. Введение // Фаулз Дж. Кротовые норы. – М.: Махаон, 2002. – С. 9-22.
4. Фаулз Дж. Незрячее око // Фаулз Дж. Кротовые норы. – М.: Махаон, 2002. – С. 379–394.
5. Фаулз Дж. Подруга французского лейтенанта. – М.: Правда, 1990. – 480 с.

*Литвинчук Світлана Арменівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Мова і література
(англійська, німецька/французька)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Макухіна Тетяна Володимирівна*

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОХОДЖЕННЯ ГУМОРИСТИЧНОГО ЖАНРУ АНЕКДОТУ

Англійські тлумачний та етимологічний словники дають таке визначення поняття анекдоту: anecdote (late 17th century: from French or via modern Latin from Greek *anekdota* «things unpublished», from *an-* «not» + *ekdotos*, from *ekdidōnai* «publish», which decayed in English to «brief, amusing stories») a short account of an incident or event of an interesting or amusing nature.

Найбільш ранні анекдоти представляли собою веселі, повчальні розповіді, пов'язані з іменами відомих людей, які носили пізнавальний і повчальний характер. У більш пізніх анекдотах їх пізнавальна та виховна функції втратили своє домінуюче значення. Контингент персонажів анекдотичного жанру значно розширився. За визначенням російського філолога та письменника Є.Я. Курганова, анекдот в сучасному значенні є тривіальним спадкоємцем серйозного історичного жанру. Сучасний анекдот, як один з провідних жанрів прозового фольклору, в останнє десятиліття нерідко привертає увагу дослідників – фольклористів, соціологів, літературознавців. Історія вивчення анекдоту почалася порівняно недавно – в 90-х роках ХХ століття, однак з того часу було опубліковано достатньо ґрунтовних наукових праць: написані статті і монографії (Єфим Курганов «Анекдот как жанр», Олена та Олексій Шмельови «Русский анекдот. Текст и речевой жанр»), складаються антології та збірники анекдотів. Специфіка анекдоту як жанру визначається його впровадженням в мовну ситуацію. Для розуміння анекдоту важливо врахувати поведінку (гру) оповідача і реакцію слухача. Анекдот пов'язаний практично з усіма сферами соціального життя. Водночас він відображає сучасні тенденції

розвитку національної розмовної мови. Російський лінгвіст Рахіліна К.В. стверджує, що «у такому разі анекдот можна розглядати як свого роду лінгвістичне завдання».

Впродовж історії свого розвитку анекдот зазнав ряд метаморфоз, в процесі яких втратив початкові виховну та повчальну функції. Анекдот спирається на стереотипи фольклорних жанрів і він запозичує елементи художньої літератури, кіно, пісенного мистецтва. Сучасний анекдот є примітивним нащадком серйозного історичного жанру, головною задачею якого стала рекреативна функція. Анекдот пов'язаний практично зі всіма сферами соціального життя і відображає сучасні тенденції розвитку національної розмовної мови.

Список використаної літератури:

1. Курганов Е. Анекдот как жанр. — СПб.: Академический проект, 1997. —123 с.
2. Кулинич М.А. Лингвокультурология юмора. — С.: Изд-во СамГПУ, 1999. — 180 с.
4. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology. Edited by T. F. Hoad. Oxford University Press 1996, 567 pages.

*Лю Сюєн,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та українська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Балабан Олена Олександрівна*

ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ АБРЕВІАТУР В ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Процес виникнення нової лексики, в тому й числі абревіатур продовжується, тому потребу її тлумаченні та характеристиці залишається актуальною. Значення нашого дослідження визначається необхідністю систематизації та класифікації найбільш часто вживаних англійських скорочень в мові Інтернету.

У сучасній лінгвістиці ще й досі немає єдиного визначення терміна “абревіація”. Сучасний тлумачний словник української мови тлумачить його так: “Абревіація – утворення нових слів шляхом поєднання початкових складів кількох слів або перших літер слів словосполучення” [2, с. 104]. О.О. Селіванова подає значно ширше визначення: “Абревіатура (від лат. *abbrevio* – скорочую) – звичайний іменник, творений шляхом скорочення простого слова або компонентів складного слова чи елементів твірної словосполуки до рівня звуків або букв, складів чи інших фрагментів слів” [1, с. 3-5]. На нашу думку, абревіація – це скорочення слова чи словосполучення, вживане в усному чи писемному мовленні, яке утворене різними способами.

Ми розглядаємо абревіатури саме в Інтернет-дискурсі, оскільки він, як відомо, є найбільш інтерактивною формою віртуальної комунікації; до речі, чатлайнова комунікація є новим різновидом розмовного жанру. Нами було проаналізовано 50 найуживаніших скорочень, які вжиті комунікантами на одному з найвідоміших сайтів для спілкування Facebook. У результаті було визначено, який із типів абревіатур є найпоширенішим.

Абревіатури розділяються на підгрупи: 1. Складові; 2. Складноскладові; 3. Графічні; 4. Ініціальні. У свою ж чергу ці підгрупи діляться ще на певні підгрупи. Складові абревіатури включають:

1.1. Апокопи; *sig* < *signature*, *edu* < *education*, *alt* < *newsgroup*, *sci* < *science*, *ad* < *advertisement*, *interestit* < *interstitial adverl*, *perm* < *permanent*;

1.2. Аферези; *story* < *history*, *phone* < *telephone*, *bleme* < *probleme*;

1.3. Крайові усічення; *Inet* < *Internet*, *Telix* < *Terminalprogrammes*, *govt* < *government*;
1.4. Зрощення; *e-zine* < *electronic magazine*, *incoterms* < *International Commercial Terms*, *pls* < *please*;

До складноскладових абревіатур відносяться:

2.1. Власне складноскладові скорочення; *WinApp* < *Windows Application*, *TechRef* < *Technical Manual Reference*, *chop* < *channel operator*;

2.2. Об'єднання; *Amerasian* < *American+Asian*, *wordrobe* < *word+wardrobe*, *netizen* < *internet+citizen*;

2.3. Складноскорочені слова; 2.3. *e-mail* < *electronic mail*, *Internet* < *international net*, *emoticon* < *emotional icon*, *intercommunication* < *international communication*, *modem* < *modulator-demodulator*.

Ініціальні скорочення поділяються на дві групи:

3.1. Буквені; *PC* < *Personal Computer*, *IT* < *Information Technologies*, *SSP* < *Store Service Provider*, *LOL* < *laugh-out-loud*, *CUL* < *see you later*, *ACE* < *a cool experience*, *ASAP* < *as soon as possible*;

3.2. Звукові; *SATAN* < *Security Administrator Tool for Analyzing Networks*, *WELL* < *Whole Earth lectronic Link*.

Під час дослідження вдалося встановити, що найбільш уживаними під час комунікації в мережі Інтернет виявились графічні скорочення (28%), що пояснюється такими факторами: комуніканти в переписках, зазвичай, щоб скоротити час на написання повідомлення, застосовують загальновідомі графічні символи, що можуть замінити букву/частину слова/слово.

Список використаної літератури:

1. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2011. 844 с.
2. Сучасний тлумачний словник української мови / за ред. В. Дубичинського / – К.: Школа, 2011. 1008 с.

*Малюта Дар'я Олександрівна,
студентка групи ІзанМФ
факультету іноземної філології
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Костюк Олена Миколаївна*

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТРАГЕДІЇ «ГАМЛЕТ» У ТЕАТРАЛЬНИХ ПОСТАНОВКАХ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

На початку ХХІ століття “Гамлет” залишається найпопулярнішою трагедією не тільки Шекспірового канону, але й усієї світової літератури. Також трагедія є найпривабливішою для режисерів і акторів усього світу.

Серед відомих інтерпретацій трагедії є театральні постановки, екранізації, літературні обробки тощо. Так, наприклад, англійський режисер Пітер Брук у рік 400-ліття від дня народження Шекспіра сказав про цю трагедію так: “Саме завдяки своїй, у кінцевому рахунку, непроясненості, образ Гамлета продовжує жити з нами протягом стількох сторіч”. Театрознавець С.Юткевич, згодом, немовби розвинув процитовану вище думку П. Брука: “Що за дивна доля у цієї п'єси про Гамлета – вона, як магніт, притягує до себе режисерів, і це цілком пояснюється її незаперечними художніми вартостями” [1, 239]. І в літературознавстві, і в театральній практиці існує безліч інтерпретацій шекспірівського твору: від тлумачення його як філософської трагедії, трагедії свідомості або знання до екзистенціалістської, фрейдистської, структуралістської трагедії тощо. У зв'язку з цим

Джулія Бардслей, художній керівник лондонського театру “Уянг Вік”, зауважила, що цілого року не вистачило б для перегляду різноманітних театральних версій “Гамлета”, хоча спроба такого показу могла бути цікавою [2,13].

Спостерігаючи за інтерпретацією модерністського театру, який замінив слово пластикою рухів, пантомімою, а смислові акценти переніс на оригінальне сценічне і музичне оформлення, можна сказати, що театр почав вільно «грати» з добре відомими сюжетами Шекспіра. Герої Шекспіра змінили одяг свого часу на вбрання сучасних денді, що значно віддаляє глядача від відчуття тієї епохи. “Гамлет” Р. Ліпажа викликав сенсацію. Він показав свою виставу спочатку в Канаді у 1997 році на сцені театру Квебеку, а потім у театрах Нью-Йорка. Про постановку “Гамлета” – трагедії вибору – режисер сказав: “Я мріяв давно про “Гамлета”, я уявляв цю постановку як внутрішньо незавершений і відкритий для нових інтерпретацій твір” [2, 55-57]. Р. Ліпаж хотів показати глядачам свого Гамлета як суто авторську виставу, яку він сам задумав, оформив і зіграв (так би мовити створивши “one-man show”). Режисер підкреслив свій авторський задум, вибравши й іншу назву постановки – “Ельсінор”. У французькій та англійській версіях вистави, яка була показана у Квебеку, Ліпаж, дійсно, був всіма в одній особі, грав жіночі й чоловічі ролі та основні лінії п’єси, маніпулював текстом, скорочував і перероблював його. У Нью-Йорку роль Гамлета була доручена актору Пітерові Дарлінгу. Організуючим центром у постановці Ліпажа був монолог “Бути чи не бути”, який Гамлет промовляв не в середині трагедії, а на початку вистави після появи Привида та його розповіді про вбивство. Монолог був ніби художнім обрамленням вистави, а всі інші сцени будувалися як нескінченні розмірковування з приводу цього монологу [4,291].

Також, варто відмітити, що вистава Ліпажа базувалася на застосуванні численних технічних пристроїв. Декорації для вистави склалися з трьох конструкцій, що рухались за допомогою гідравлічної системи, керованої комп’ютером. Аби досягти ефекту роздвоєння, були задіяні всі конструкції, на них можна було спроектувати слайди, відео, направляти складне освітлення. У центральній частині розміщувалася кругла конструкція, її використовували і в якості дверцят, і вікна, і могили, та ін. [4,294-296]. Технічні засоби в постановках творів Шекспіра почали активно застосовуватися ще в роботах Пітера Брука, але режисер при цьому не забував про функцію актора, численні можливості його особи, тіла, голосу. У Ліпажа, навпаки, – актор стає більше схожим на машину, він начебто розповідає свої історії за допомогою декорацій [3, 13].

Таким чином, можна зробити висновки, що оригінальні постановки трагедії Шекспіра “Гамлет” наприкінці 90^х рр. та постмодерністське їх “прочитання” в цілому продовжує модерністську театральну традицію [4,296].

Список використаної літератури:

1. Юткевич С. «В окрестностях Шекспира // Иностранная литература». – 2011. – № 9. – С.239.
2. Наукове видання «Шекспірівський Дискурс». – 2010. – Вип. 15. – С. 55-57
3. Брук П. «Шекспир в наше время»//Англия, 2014. – №2.- С.13.
4. Вілсон Е. «Театральні експерименти»//Нью Йорк: McGraw-Hill Publishing Company, 2008.- С.291-297.

*Мішустін Павло Павлович
студент V курсу
спеціальності «Філологія. Германські мови»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, викладач
Кондакова Дар'я Юрїївна*

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ САГИ ДЖОРДЖА МАРТІНА «ПІСНЯ ЛЬОДУ ТА ПОЛУМ'Я»

Актуальність проблеми. Література у жанрі фентезі, як вбачається, посідає особливе місце у світовій літературі та науці про неї. Цей жанр дає змогу автору створити свій власний світ, із своєю міфологією, релігією, історією та географією. Успішні адаптації літературного твору у вигляді серіалів чи відеоігор посилюють популярність цього жанру серед широкого кола читачів. Особливе місце серед класиків фантастики займає сучасний американський письменник Джордж Мартін, а його сага «Пісня Льоду та Полум'я» завдяки екранізації переживає новий пік популярності.

Стан розробки проблеми. Оскільки жанр фентезі є відносно молодим, а перша книга аналізованої саги Джорджа Мартіна з'явилася в 1996 році, природно, що художній світ «Пісні Льоду і Полум'я», а також співвідношення цього твору з

багато аспектів художнього світу творів Мартіна ще недостатньо розглянуті у вітчизняному літературознавстві, але, безперечно, заслуговують на детальне вивчення.

Метою тез є виявлення особливостей художнього світу епопеї Джорджа Мартіна «Пісні Льоду та Полум'я» та їх аналіз на прикладі книги «Буря мечів».

Виклад основного матеріалу дослідження. Світ саги «Пісні Льоду та Полум'я» можна сміливо назвати мікросесвітом, у якому діють власні закономірності, існують унікальні мови, культури, релігії, міфи, тощо [4]. Звичайно, цей світ не виник з однієї лише фантазії автора, він має паралелі зі світом реальним. Наприклад, час та місце у творі: прообразом Вестероса стала середньовічна Англія, підтвердження чому можна знайти у географії фентезійного континенту, який дуже схожий на Туманний Альбіон. З описів побуту, а саме: сільського господарства, їжі та одягу, також з описів архітектури й озброєння, а найголовніше – із соціально-політичної моделі держави «Сім королівств». Як відомо, в англійській історії був період Гептархії, коли на території сучасної Англії знаходилося сім королівств.

Однією з центральних тем саги є протистояння домів Старків та Ланістерів, що у літературознавстві та кінокритиці вже неодноразово розглядалося [3, с. 152] як алюзія на протистояння Йорків та Ланкастерів під час «Війни Червоної та Білої троянд» (1455-1485 рр.) Як бачимо, письменник обирає для своїх героїв прізвища, співзвучні реальним і добре відомим історичним особам.

Також до паралелей світу саги із реальним можна віднести релігійні культи у вигаданому Мартіном світі. Культ Р'Глора у якому мотив вогню займає центральне місце, можна знайти паралель в Зороастризмі, де вогонь вважався видимим у фізичному світі образом бога, що дає мудрість та прозріння. Як і зороастрійці, послідовники цього культу з книги Мартіна вірять у вічну боротьбу світла й темряви, добра і зла. А ось традиція спалювати «еретиків» ймовірно була запозичена з історії християнства часів інквізиції.

Ще однією відсилкою до всесвітньої історії можна вважати битву на Чорноводній [2, с. 593], під час якої флот Станіса Баратеона було спалено так званим «диким вогнем». Схожим чином візантійці спалили ворожий арабський флот під час осади Константинополя, використавши знаменитий «грецький вогонь», а також застосувавши великий цеп для блокування кораблів противника.

Щодо історичних прототипів героїв саги, можна навести приклад Джофрі Баратеона, одним з прототипів якого можна вважати Едуарда Ланкастерського. Про останнього також ходили чутки, буцімто він незаконнонароджений, також, як і Джофрі, Едуард вже у

тринадцятирічному віці був відомим своєю жорстокістю, а «улюбленою» його карою було відрубувати голови своїм супротивникам.

Висновок. Отже, певні елементи художнього світу в аналізованому творі схожі або повністю відтворюють особливості світу реального (що досягається достовірним відображенням історичних деталей: побуту, озброєння, соціально-політичних зв'язків тощо). Дж. Мартін для створення унікального світу фантастичної епопеї «Пісні Льоду та Полум'я» включає до тексту алюзії на реальні історичні події та використовує образи історичних осіб, що стають впізнаваними прототипами героїв саги, створюючи таким чином фантастико-історико-пригодницький текст, по-своєму дуже характерний для сучасної постмодерної епохи.

Список використаної літератури:

1. Галиев С. С. Классификация жанра фэнтези. Произведения Дж. Р. Р. Толкина [Электронный ресурс] / Сергей Сергеевич Галиев // Андреевские Чтения. Литература XX века: итоги и перспективы изучения.. – 2010. – Режим доступа: <http://www.proza.ru/2011/08/13/1098>.

2. Мартін Дж. Пісня Льоду та Полум'я / Джордж Р.Р. Мартін // Буря мечів (переклад Наталі Тисовської) / Джордж Р.Р. Мартін., 2014. – КМ Букс. – 1152 с.

3. Старостенко Т. Н. Соотношение исторического факта и вымысла в романе Джорджа Мартина "Игра престолов" по циклу "Песнь Льда и Пламени" / Татьяна Николаевна Старостенко. // Наукові записки ХНПУ ім. Г.С.Сковороди. – 2014. – С. 146 – 155.

4. Старостенко Т.М. Тотемні тварини і поетика номінацій у романі Джорджа Р.Р. Мартіна «Гра престолів» за циклом «Пісня льоду і полум'я» / Т.М. Старостенко // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди. Серія «Літературознавство». – Харків: ППВ «Нове слово», 2013. – Випуск 3 (75). – Частина друга. – С. 135-147.

*Мороз Євгеній Дмитрович,
студент IV курсу,
спеціальності «Мова і література (англійська та китайська)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лебединець Анна Михайлівна*

ОНОМАСТИКА В РОЗДІЛІ «КЕЙТЛІН» В КНИЗІ «ГРА ПРЕСТОЛІВ» ДЖ. МАРТІНА

Ономастика (від грец. *ὄνομα* — «ім'я», «назва») — наука, розділ мовознавства про сукупність власних (у більш вузькому сенсі — особистих) імен об'єктів. Ономастика вивчає історію та закономірності їх виникнення, розвитку і функціонування, зміни, поширення і структури власних імен у мові і мовленні, в літературній і діалектній сферах.

Топонімія (інакше топоніміка, топономастика) — галузь ономастики, розділу мовознавства, що вивчає місцеві назви (топоніми) [1].

Поставленим завданням було віднайти і довести унікальність власних назв у творі «Гра Престолів» Дж.Мартіна, так як твір наповнений створеними автором нових, досі недосліджених власних назв як на загальновідомій англійській мові, так і на створених автором мовах всесвіту «Гри Престолів».

У розділі «Кейтлін» йдеться про опис героїні твору, але не просто опис зовнішності і характеру, а опис в манері спостереження найближчих подій сюжету за участі героїні Кейтлін де й вона розкривається як персонаж в дії [3]. Тому описуючи Кейтлін автор вдається до опису навколишнього середовища, а саме міста «Вінтерфелл» (Winterfell).

Розділ ономастики, топоніміка визначає власні назви населених пунктів - ойконіми. Ойконіми, в свою чергу, розділяються на два типи: астіоніми - назви міст та комоніми – назви сільських поселень. Гідроніми - це власні назви водних об'єктів. Вони поділяються на: потамоніми (річки), лімноніми (назви озер та ставків), океаноніми (океани, моря та частини підводного ландшафту) та гелоніми (болота) [2].

В розділі згадується вперше назва такого міста як «Ріверран» (Riverrun), шляхом використання метафор. Вінтерфелл знаходиться на Півночі Вестроса (Westros) [3], континенту, де розгортаються події розділу, тому і назва міста пов'язана саме з його географічним розташуванням та погодними умовами притаманними цій області. Ріверран - місто побудоване на річці Тамблстоун (Tumblestone). Це пояснює походження назви міста, яке розташоване посеред річки. Спостерігаючи за манерою автора називати міста, річки, поселення, можна зробити висновок, чому область в якій знаходиться багато річок називається «Ріверлендз» (Riverlands). Професіоналізм автора помічається не тільки в письмі, але й в знанні мови і аспектів літературної діяльності.

Дослідження відкриває нові можливості розуміння власних назв в світі Джорджа Мартіна, адже при сприйнятті нових для людини назв міст на слух або візуально часто виникають запитання, чому саме так, яке походження і історія назви. В книзі «Гра Престолів» автор Джордж Мартін створив власні мови цього фантастичного всесвіту - дотракійська, низька валерійська та висока валерійська.

Список використаної літератури:

1. Белецкий А. Лексикология и теория языкознания. Ономастика: Учеб. пособие / Белецкий А. – К., 1972. – С. 150-167.
2. Гра престолів [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – AWOIAF. – Режим доступу: awoiaf.westeros.org/Winterfell.
3. Мартін Дж. Р. Гра Престолів: Пісня Льоду і Вогню / Bantam Spectra. – US, 1996. – С. 30-36.

*Мошко Олена Петрівна
студентка V курсу
спеціальності «Філологія. Англійська мова і література»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, викладач
Кондакова Дар'я Юрївна*

ТЕМА ВИБОРУ У РОМАНІ Т. ДРАЙЗЕРА «ФІНАНСИСТ»

Актуальність проблеми. Тема вибору в літературі, напевно, ніколи не буде вичерпана, адже кожна людина, як точно вона б не продумала свій план, може зазнати невдач в самий несподіваний момент. Яким би правильним не був би вибір, існують чинники, які можуть змінити життя людини, незалежно від її планів. Аналізуючи роман Драйзера «Фінансист», бачимо яскраво окреслену тему вибору на життєвому шляху головного героя Френка Каупервуда. Багато дослідників твору Драйзера у своїх роботах довели, що Френк Каупервуд завжди був впевнений у своєму виборі і лише випадково зазнав невдач, опинившись у в'язниці. Драйзер пише, що судове переслідування Каупервуда носить скоріше випадковий, ніж закономірний характер. Каупервуда судять лише тому, що він не догодив більш значним багатіям, а не за те, що проводив грошові махінації.

Стан розробки проблеми. В роботах, присвячених роману Т. Драйзера «Фінансист», увага дослідників приділяється саме життєвому шляху головного героя – Френка Каупервуда – від його дитинства до зрілого віку. Ще в дитинстві він зробив свій вибір – стати фінансистом, і впродовж свого життя не пожалкував про нього. Персонаж ніколи не гнався за багатством. Девіз Френка Каупервуда - «Мої бажання – це найголовніше» -

знаходить своє втілення у його вчинках. Попри все, він надавав перевагу насолоді життя, заможності та розкоші.

Метою тез є дослідження теми вибору у романі Т. Драйзера «Фінансист».

Виклад основного матеріалу дослідження. У романі Т. Драйзера «Фінансист» тема вибору є фундаментальною точкою відліку подальшого життя персонажа. Головний герой сам будує своє життя шляхом збагачення за рахунок інших і задоволення власних бажань і потреб. Драйзер зображує, як родичі та навколишнє середовище з дитинства формують у Френку власне психологію фінансиста. Почавши з дрібних спекуляцій, Каупервуд поступово опановує стратегію набуття багатства, підкупує чиновників і муніципалітет в Філадельфії, проте в фіналі зазнає поразки, потрапляє до в'язниці і змушений покинути сполучений штат.

Патріотизм недоступний розумінню Каупервуда: «Нехай воюють інші, на світі багато простаків і недоумків, готових підставити свої груди під кулі: вони тільки годяться на те, щоб ними командували і посилали їх на смерть» [1]. Промовляння такої позиції героєм свідчить про те, що Френк Каупервуд не має того патріотичного запалу, жертвовності, що має простий народ, він не готовий віддати життя за батьківщину, йому чужа подібна націоналістична ідея. Він дорожить життям і не хоче втратити його даремно, загинувши на війні. Каупервуд обирає еготизм – шлях життя, який йому пасує найбільше. Основний девіз героя - «Мої бажання - перш за все» - знаходить своє втілення у його вчинках, оскільки вся діяльність Каупервуда пройнята духом корисливості [1].

Містер Каупервуд людина унікальна у своєму роді. Він - виходець із сім'ї дрібного банківського службовця в Філадельфії і, напередодні громадянської війни між Північчю і Півднем, йому вдається увійти в коло найбільших фінансових магнатів Пенсільванії. Каупервуд притягує до себе увагу не тільки завдяки розуму, а й внутрішньою силою, самовпевненістю в собі та умінням себе репрезентувати. Тож, попри всі закони і моральні принципи, він завжди вибирає серцем. Маючи турботливу жінку з дітьми чоловік все одно вибирає заборонене кохання. Це людина, яка йде на ризик задля отримання насолоди. Так само він відносився і до фінансів. Адже обирав він завжди не самі гроші, а щастя, яке відчував таким шляхом: шляхом перебування заможною, всемогучою і впевненою в собі людиною.

Висновок. Отже, дослідження теми вибору у творі Т. Драйзера «Фінансист» виявило, що кожна людина сама вибирає свою долю. Головний герой твору ще з дитинства зрозумів своє призначення та повноту свої бажань. Доля все життя ставила його перед вибором: у дитинстві, пішовши на ризик, позичивши гроші у батька, викупивши на аукціоні ящик мила і перепродавши його місцевому продавцю й заробивши на цій справі свій процент, так само і у зрілому віці, коли Каупервуд ризикує, втрачає сім'ю (турботливу жінку з дітьми) заради насолоди з молодого, енергійною коханкою. Тим не менш, який би вибір не був зроблений, - для Френка він завжди правильний. Заради власних цілей Каупервуд з легкістю бреше іншим, проте завжди вірний собі. Він не приховує справжніх мотивів скоєних та потенційних вчинків і, на відміну від інших, не носить маску, яка згодом приростає до обличчя.

Список використаної літератури:

1. Драйзер Т. «Финансист» / Т. Драйзер. – Эксмо, 2014. – 704 с.
2. Засурский Я.Н. Теодор Драйзер. Жизнь и творчество. Финансист. – МГУ, 1977. – с. 92-111

*Мусієнко Марина Василівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та українська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Балабан Олена Олександрівна*

ЕТИКЕТ І КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА АМЕРИКАНЦІВ

Вироблені суспільством норми поведінки і їх форми об'єднуються у систему, яку називають етикетом. Ці норми є категорією історичною, отже, змінною. Крім того, у кожному суспільстві вони чітко детерміновані характером суспільних відносин.

Поняття етикету посідає значне місце в мистецтві комунікативної поведінки. В сучасних умовах, коли процес взаємодії кожної нації підвищується з кожним роком, виникає необхідність розкривати культурні особливості етикетних форм спілкування.

Актуальність теми дослідження зумовлена недостатнім теоретичним забезпеченням цієї проблематики, оскільки наявні наукові праці не зосереджені на розкритті національних особливостей комунікативної поведінки американців, а присвячені більшою мірою вивченню тематики ділового етикету.

Мета роботи – проаналізувати теоретичний науковий матеріал стосовно етикетних форм поведінки загалом та розкрити особливості комунікативної поведінки американців.

Етикет – це кодекс правил поведінки, що регламентують взаємини між людьми у різних ситуаціях. Основну частину етикету загалом становить мовний, мовленнєвий і дискурсивний етикет, яку нині виокремлюють фахівці з проблем культури спілкування [2].

Наступним важливим поняттям є комунікативна поведінка. Завдання сучасної лінгвістики, і, зокрема, фахівців у галузі досліджень з міжкультурної комунікації, полягає насамперед у тому, щоб сформувані наукові уявлення про комунікативну поведінку народу як про компонент його культури.

Комунікативна поведінка – це сукупність норм і традицій спілкування певної групи людей. Наявність цих понять взаємопов'язане, але розгляд поняття комунікативної поведінки як складової є етикету є необхідним з огляду на те, що комунікативна поведінка описує не тільки ввічливе, еталонне спілкування, але й реальну комунікативну практику [1]. В роботі розкриваються особливості американської культури спілкування.

Розглядаючи обидва поняття, необхідно зупинитися на співвідношенні понять комунікативна поведінка і мовний етикет. Комунікативна поведінка – більш широке поняття, ніж мовний етикет. Останній пов'язаний, в основному, зі стандартними мовними формулами у стандартних комунікативних ситуаціях, що відображають категорію ввічливості, а комунікативна поведінка описує тематику спілкування, сприйняття тих чи інших комунікативних дій носіями мови, особливості спілкування у великих комунікативних осередках типу сім'я, колектив, іноземці, знайомі, незнайомі тощо.

У цілому, національна специфіка комунікативної поведінки розкривається на тлі такого поняття, як національна мовна особистість [1].

Основними і найбільш яскравими рисами американської комунікативної поведінки, на думку Й.А. Стерніна, є такі: індивідуалізм, раціоналізм (практичність), оптимізм, невимушеність, поверхнева дружелюбність [1], які будуть докладно проаналізовані в подальшому дослідженні на практичному матеріалі.

Отже, підсумовуючи, варто зазначити, що етикет належить до сфери конкретної культури, у даному разі – американської, тимчасом комунікативна поведінка – це прояв норм етикету та дотримання традицій у різних ситуаціях спілкування американців.

Список використаної літератури:

1. Американское коммуникативное поведение: Научное издание / Под ред. И.А. Стернина и М.А. Стерниной. – Воронеж: ВГУ-МИОН, 2001. – 224 с.
2. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н.И. Формановская. – М.: Высшая школа, 1989. – 159 с.

Назарук Андрій Анатолійович
студент V курсу
спеціальності «Філологія. Германські мови»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, викладач
Кондакова Дар'я Юрїївна

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО СВІТУ В РОМАНІ ХУЛІО КОРТАСАРА «ЕКЗАМЕН»

Актуальність проблеми. У другій половині ХХ століття світова література, що за своїм характером для українського читача була здебільш європоцентричною, переживає справжній «латиноамериканський бум». Різко зростає інтерес до екзотичного світу Латинської Америки. Латиноамериканська література набула популярність здебільшого завдяки розвитку особливого художнього методу, що отримав назву «магічний реалізм». Аргентинський письменник і поет Хуліо Флоренсіо Кортасар вважається одним із найвідоміших представників магічного реалізму. Його ім'я стоїть поруч з видатними майстрами, пов'язаними з так званим «латиноамериканським бумом». Однак, більшість вважає Кортасара найбільш несподіваним та глибоким майстром, котрий зумів розгледіти фантастичне, чарівне в повсякденному. Його вважають сміливим експериментатором літературної форми, першовідкривачем іншого, дивного світу [3, с.77].

Стан розробки проблеми. Оскільки бракує друкованих перекладів творів Кортасара українською мовою, зокрема не перекладений роман «Екзамен» (українською мовою окремі твори переклали Ю. Покальчук, А. Перепадя, О. Буценко, С. Борщевський, В. Бургардт), а також комплексних досліджень творчості аргентинського письменника в українському літературознавстві (окрім кількох робіт Ю. Покальчука), то і на сьогоднішній день найяскравіший представник магічного реалізму в латиноамериканській літературі залишається маловідомим українському читачеві. Таким чином, сутність поняття «магічний реалізм» та специфіка художнього світу Хуліо Кортасара на сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженою і потребує більш детального вивчення.

Метою тез є виявлення специфіки художнього світу роману Х. Кортасара «Екзамен».

Виклад основного матеріалу дослідження. В романі яскраво виражений своєрідний кортасаровський спосіб поєднання реальності з фантастикою. Цей спосіб, незмінний протягом усієї творчості письменника, можна схематично передати двома словами: агресія ірреальності [4, с.95]. Але ця агресія незмінно виявляється на фоні стомлюючої і ззовні незмінної буденності, котра неочікувано порушується в одній із своїх ланок.

Магічний реалізм і його відбиток в творчості письменника виявляється в тому, що елементи фантастичного, химерного та абсурдного вплетені в повсякденну, побутову картину світу, яку детально та реалістично вибудовує автор [2, с.172]. В романі Х «Екзамен» фабула, як така, майже відсутня. Жахливі події, описані в романі, не мають прямого відношення до конкретних історичних подій в Аргентині.

Автор хоча і приділяє достатню увагу оточуючому середовищу героїв (зокрема, місту Буенос-Айрес), але майже не зосереджується на деталізації. Таким чином, наприклад,

зовнішність головних героїв не описана, а імена деяких другорядних персонажів навіть не відомі.

Специфіка побудови художнього світу в романі, як бачиться, полягає в тому, що важливе місце відводиться автором потоку свідомості та несвідомим станам, наприклад, сну. Це надає можливість зазирнути у внутрішній світ героїв, їх думки та підсвідомість. В такий спосіб читачу надається можливість сприйняти художній світ твору через призму внутрішнього світосприйняття героїв [1, с.12].

Аналізуючи твори Хуліо Кортасара, іноді здається, що письменник вважав внутрішній світ важливішим за зовнішній, оскільки потік свідомості героїв в романі найчастіше неочікувано подається у вигляді афоризмів, поезій, пісень, що вриваються в оповідь і також слугують «голосами-лейтмотивами», які зароджують в читачеві моторошні передчуття. В оригіналі вони часто навіть подані різними мовами, проте сенс їх присутності важко збагнути, і намагання проникнути у цю загадку надає можливість читачу отримати інтелектуальну насолоду.

Важливу роль також відіграє опис звуків та запахів, що дозволяє читачеві сприймати твір емоційно і перцептивно, за допомогою відчуттів.

Висновок. Зважаючи на вищевказане, можна стверджувати, що увесь комплекс описаних компонентів допомагає письменнику вибудувати специфічний художній світ, який за своїм характером є реалістичним та побутовим, при цьому не приділяючи уваги детальному опису багатьох інших, здавалося б, важливих речей, використовуючи лише діалоги, читачеві відкривається внутрішній свідомий та підсвідомий світ героїв. В цей побутовий та реалістичний світ Хуліо Кортасар вплітає фантастичні елементи, абсурдні та навіть місцями химерні. В такий спосіб автору вдається передати атмосферу тривоги та жаху, які, подібно туману, що окутує Буенос-Айрес в романі «Екзамен», поступово посилюються, охоплюють читача.

Список використаної літератури:

1. Баніна Н. В. Природа метаморфоз у творчості аргентинського письменника Хуліо Кортасара. / Н. В. Баніна // Мова і культура : Серія «Філологія». – К., 2001. – Вип. 3, Т. 5 – С. 12–13.
2. Дубин Б. Ю. След забытого царства / Б. Ю. Дубин // Иностранная литература. – К, 2001. – №6. – С. 172–175.
3. Кутейщикова В. Н. Роман Латинской Америки в XX веке. / В. Н. Кутейщикова – М., 1964. – 278 с.
4. Покальчук Ю. В. Магічний світ Хуліо Кортасара / Ю. В. Покальчук // Всесвіт – К., 1981. – №6. – С. 94–96.

*Наумчук Ельвіра Володимирівна
студентка IV курсу,
спеціальності «Філологія. Мова та література (іспанська, англійська)»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Клименко Жанна Валентинівна*

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ «МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ»

Актуальність дослідження. Останнім часом все більше науковців, методистів, вчителів звертає увагу на літературну спадщину країн Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Колумбія), яка є ще недостатньо дослідженою. Ураховуючи специфічність цих країн, притаманний їм синтез декількох культур, особливе світосприйняття народу, вчителю-словеснику вкрай необхідно орієнтуватись у певних поняттях, в специфіці

викладання окремих творів, спираючись не тільки на літературознавчі та науково-методичні розвідки, а й на психолого-педагогічні особливості учнів, їх вподобання.

Мета дослідження: проаналізувавши та узагальнивши матеріал наукових джерел, визначити передумови ефективної діяльності вчителя-зарубіжника в процесі викладання літератури «магічного реалізму» в 11 класі.

Традиційно в українських школах вивчаються окремі твори Г. Гарсія Маркеса (роман «Сто років самотності», оповідання «Стариган з крилами»). Чинні з 1 вересня 2018 року навчальні програми для 11 класу (для рівнів стандарту і профілю) відкривають нові перспективи для вивчення латиноамериканської літератури. Так, у розділі «Література другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.» уперше запропоновано оповідання Хуліо Кортасара «Менади» (на вибір учителя й учнів). Анотація до програми спрямовує на розгляд специфіки індивідуального стилю митця (поєднання реалістичних і фантастичних елементів, калейдоскопічність подій, символіка, пародія) [4, 44]. На нашу думку, це прекрасна можливість для вчителя-словесника зацікавити учнів, розкрити нові горизонти вивчення однієї з найбільш самобутніх літератур Латинської Америки.

Безумовно, головною запорукою успішного подання матеріалу та адекватної інтерпретації творів є досконале розуміння вчителем сутності поняття «магічний реалізм». Уперше це словосполучення вжив німецький поет і мистецтвознавець Франц Роо в 1925 році стосовно особливостей експресіонізму. У 30-і рр. ХХ ст. поняття «магічний реалізм» щодо літератури сюрреалізму використав в одній зі своїх статей італійський критик і письменник Массімо Бонтемпеллі. Нове народження «магічного реалізму» пов'язують з венесуельським критиком А. Услара-П'єтро, який у 1948 р. позначив так представників креольської літератури [3, 210]. Слід відзначити, що сучасні науковці та дослідники не дотримуються одноставної думки стосовно визначення названого поняття. Його асоціюють то з модерністською течією в літературі Латинської Америки, то з цілою тенденцією в мистецтві ХХ ст. Зокрема, в «Літературній енциклопедії термінів і понять» зазначено, що «магічний реалізм» – один із найбільш "блукаючих" мистецтвознавчих і літературознавчих термінів ХХ ст.» [2, 491]. З огляду на складність і неоднозначність поняття, учителю потрібно ретельно підійти до вибору найбільш вдалого для розуміння учнів формулювання.

Парадокс виявляється в тому, що самі письменники, яких відносять до магічного реалізму, не приймали це поняття. Їм ближче було визначення «чудесна реальність» або «фантастична реальність» [1, 424]. Справа в тому, що магія – це спосіб втручання в життя людини, у закони світу, а Латинська Америка не потребує цього, адже саме життя в ній і є дивом.

Важливо наголосити, що вчителю-словеснику слід враховувати низку факторів, які можуть впливати на сприйняття творів «чудесної реальності» старшокласниками, зважаючи на їх психолого-педагогічні особливості. По-перше, труднощі можуть виникнути з розумінням самого змісту твору. Наприклад, особливе ставлення до часу і простору, достатньо велика кількість персонажів, частково незрозумілі біблійні мотиви (на прикладі роману Г. Гарсія Маркеса «Сто років самотності»). По-друге, складна композиція окремих творів (роман Хуліо Кортасара «Гра в класики» в деякому розумінні являє собою дві книги, які можна читати в будь-якому порядку). По-третє, введення фантастичних мотивів, які сприймаються на тлі реального життя (Г. Гарсія Маркес «Стариган з крилами»). Усі твори насичені екзотизмами. Зокрема, саме така оригінальність творів, їх національна самобутність може викликати не лише труднощі в сприйманні, а й неабиякий інтерес учнів.

Отже, правильному добору методичних засобів до уроків і позакласних заходів, присвячених літературі «магічного реалізму», сприятимуть насамперед глибоке осмислення вчителем сутності цього явища в літературі, а також передбачення можливих труднощів у сприйманні творів магічних реалістів.

Список використаної літератури:

1. Борев Ю. Б. Магический реализм / Ю.Б. Борев // Теория литературы. Литературный процесс. – М.: Наследие, 2001. – С. 421-425.
2. Гугнин А.А. Магический реализм / А. Гугнин // Литературная энциклопедия терминов и понятий. – М.: НПК «Интелвак», 2001. – С.490-492.
3. Давиденко Г. Й., Стрельчук Г. М., Гринчак Н. І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: навчальний посібник / Г. Й. Давиденко, Г.М. Стрельчук, Н.І. Гринчак. – Київ: ЦУЛ, 2011. – 488 с.
4. Зарубіжна література: методичні рекомендації МОН України щодо організації навч. процесу в 2017/2018 навч. р.; оновлені на компетентнісній основі навчальні програми для 10-11-х класів ЗНЗ; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи. Ми – К.: УОВЦ «Оріон», 2017.– 63 с.

Односум Наталія Володимирівна
студентка V курсу
спеціальності «Філологія. Слов'янські мови (російська)»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Пахарєва Тетяна Анатоліївна

ЛЕЙТМОТИВИ ЖИТТЯ ТА СМЕРТІ В КІНОФІЛЬМІ О. АЛОВА І В. НАУМОВА «ТЕГЕРАН-43»

Фільм «Тегеран-43» втілює типову схему постмодерністського літературного прийому **подвійного кодування**. Жанр «Тегеран-43» можна визначити і як детектив, і як мелодраму, оскільки фільм насичений вбивствами, замахами і викриттями злочинів, і ліричною темою. Але висвітлення у фільмі проблеми життя і смерті дає підставу розглядати «Тегеран-43» як філософський твір. Проблема тероризму і вся зовнішня канва подій виступають, скоріше, плацдармом панорами вічної боротьби життя і смерті [2].

У зв'язку з цим, **мета** дослідження— розгляд системи мотивів, що входять в парадигму лейтмотивів життя і смерті, які проходять через весь сюжет фільму, а також художніх та кінематографічних засобів і прийомів їх передачі.

У фільмі життя і смерть, з одного боку, вступають в антиномічні відносини, але, з іншого боку, вони або пов'язані, або змінюють один одного, виступають незмінними полюсами життєво-творчого процесу буття.

Тегеран являє собою умовне зосередження смерті, темряви — «киплячий казан», своєрідну подобу пекла. Зображення самого Тегерана у фільмі супроводжується знаками тління, затхлості: домінування в зображенні темних, тьмяних, іржавих кольорів і відтінків, а сонце, що світить над тегеранським кладовищем, яке повинно бути знаком світла, не зігріває або світить, а обпалює, залишаючи землю «сухою і обгорілою»; кишать мухи, що плазують по лежачим, немов мертвим, із застиглими очима, отруєним димом куріння трунарям і канатникам з англійського посольства; тісні, старі, облізли вулиці і будинки, переповнені настирливими переключками торгашів, жебраками, звуками перестрілок і вбивствами, а весь цей «киплячий казан» покриває гра шарманщика, що повторює без кінця одну і ту ж мелодію, яка звучить на тлі вбивств, смертей, як насмішка, і нескінченне однотонне повторення мелодії утворює замкнуте коло, «дурну нескінченність». І в самій серцевині тліючого і киплячого котла, перебуваючи під постійним прицілом смерті, ризиком бути в будь-яку хвилину вбитими, життя в формі любові отримує граничне вираження і силу, втілюється у всій повноті.

Втілена в фільмі концепція життя-смерті алюзивно відсилає нас до пасхального коду життя-смерті, смерті-воскресіння, смерті як іноформи безперервного творчого буття [4]. Особливо очевидно дана алюзія виявляється в сцені з кладовищем, де на перетині життя

і смерті в кінцевому підсумку торжествує життя. Символ зруйнованої і зрівняної з землею могили (знака смерті), на якій розцвіли квіти (символ життя), стає відповіддю на припущення Андре про смерть або безсмертя (життя) людської душі, а повторення даного символу в фіналі фільму під час спогадів про Марі — утвердженням життя, нетлінності людської особистості, пам'яті про неї і любові.

На перетині кінофільму, його сюжетних і ідейних ліній виступає епізод зі снами Марі — метаепізод, який височіє над усіма епізодами фільму, має позачасовий, позапросторовий, вічний характер: Розповідь Марі і «вічна» музика Гарваренца, що перекриває настирливу мелодію «дурної нескінченності» шарманщика, стають медіумом у позачасовий модус буття. Маленькою дівчинкою Марі прокидається від звуків пострілів, кулі потрапляють в лики богів і святих – друзів, співучасників ігор дитини. Вона співчуває постраждалій статуї Святителя Миколая. Паралельно Марі спостерігає, як під ударами куль убивць падає, скорчившись в передсмертних муках, людина. Відбувається міфологізація статуї Святителя Миколая. Вона стає втіленням людських мук і страждань протягом всього історичного процесу, включаючи біль загиблої людини, яку бачила Марі. З вуст дитини звучить вічне питання «Тобі боляче?» Можливо, вибір статуї християнського святого як символу страждання і співпереживання і дитини як символу співчуття також не випадковий і опосередковано відсилає нас до міфу про розп'ятого і страждаючого Христа, Чия жертва відбувається одночасно і в історії, і в метаісторії - це означає, що Він розділяє і несе на собі страждання і хвороби кожної людини будь-якого історично-часового періоду [1]. Християнський святий як наслідувач Христа включається в Його месіанську роль, а значить також несе на собі страждання і хвороби людства. Не випадково апеляція до християнських образів і символів у фільмі неодноразова, наприклад, в сцені, в якій Марі везе від час грози на продаж статую Христа.

З'являється мама маленької Марі з чашею води, якою поливає постраждалу статую Св. Миколая. Вода споконвіку в культурах різних народів вважалася першоелементом світобудови, одним з найдавніших архетипів свідомості, сполучною ланкою інших першостихій, таких як повітря, вогонь і земля. Розгляд культурного контексту, в якому архетип води отримав різні форми осмислення й реалізації, розкриває його універсальну семантику для різних традицій і часів — це життя, відродження і зцілення — утвердження цінності та значущості буття. Вода, якою поливає мати Марі статую Св. Миколая як зосередження страждань і мук людського роду, зцілює його і долучає до життя, до метаісторії.

Крім універсальної міфолого-архетипічної системи образів, фонові «вічної» музики, засобом передачі модусу вічності, позачасового простору стає ретардація дії, що зупиняє історію та час: уповільнені сцени падіння пораненої на смерть людини і її мук, дій і рухів дівчинки і її матері, повільно стікаючої води. Крупним планом показане обличчя дівчинки з завмерлим виразом жалю і співчуття, що виражають невербально продовження питання: «Тобі боляче?» Затримка крупного плану зображення на вираженні співчуття Марі також служить способом уповільнення дії. Зміна ракурсів з вбивств і страждань людини на епізод співчуття дівчинки до Св. Миколая як символу позачасової містерії спокути, відродження і зцілення вказують на тимчасовість людських страждань, смертей і вічний характер життя, її кінцеве торжество над смертю. Ретардація зупиняє звичний хід часу, служачи умовним знаком оклику для акценту на важливості і універсальному характері містерії життєствердження, перед яким замовкає все тимчасове: замовкає «киплячий казан» — відбувається містерія життя і зцілення.

Список використаної літератури:

1. Булгаков С. Н. Софиология смерти / Булгаков С. Н. // «Тихие думы». – М.: Республика, 1996. – 237-306, 465-466.
2. Зоркий А. «Но жизнь торжествует...» / А. Зоркий // «Советский экран» № 5, 1981. – С. 2-3.

3. Лотман Ю. М. Диалог с экраном / Ю. М. Лотман. - Таллинн: Издательство «Александра», 1994. — 115 с
4. Поэтика «Доктора Живаго» в нарратологическом прочтении. Коллективная монография / под. Ред. В. И. Тюпы. – М.: Intrada, 2014. – 512 с.

*Оллеік Аліна Аліівна
студентка V курсу
спеціальності «Філологія. Германські мови та література»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, доцент
Юдін Олександр Анатолійович*

ТОТАЛІТАРИЗМ В АНТИУТОПІЇ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984»

Актуальність проблеми: Джордж Орвелл – одна із найвагоміших постатей в західній літературі ХХ ст. і зокрема як автор, що зробив значний внесок в розвиток жанру антиутопії. У своїх творах він жорстко критикує політику та соціум минулого століття, викриваючи лицемірство влади Західного світу, встановлює зв'язок між політикою та літературою, використовуючи сатиру, як один із інструментів вираження своїх поглядів. «Бірманські будні», «Колгосп тварин» та «1984» - ці твори відображають його політичну позицію, зокрема роблять його політичним мислителем. З одного боку він пише автобіографію з іншого гостру політичну сатиру, але незважаючи на жанрове різноманіття, він до кінця своїх днів не відмовляється від основної своєї теми. В своєму останньому романі «1984», Орвелл окреслює свої політичні погляди. Він вбачає в справедливості та свободі два фундаментальних поняття, які мають бути основою суспільства.

Стан розробки проблеми. Багато вчених літературознавців живляться інтересом до самої особистості Орвелла, його творчості, та політичних поглядів. Серед великої кількості цих імен можна назвати: Дж. Ламонта, Р. Пірса, Р. Уайта, У. Латза та інших. Незважаючи на те що існує величезна кількість праць присвячена Орвеллу та його творчості, актуальність та суперечки на рахунок даної теми не вщухають, зважаючи на наслідки історії та політики ХХ ст., які і досі впливають на сучасність.

Метою тез є виявлення та дослідження місця ідеї тоталітаризму в антиутопії Джорджа Орвелла «1984».

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман Орвелла «1984» був опублікований в 1949р. у пост-військовий період. Цей період надав змогу Орвеллу сконструювати свою антиутопію виходячи з реалій своєї сучасності: Нацистська Німеччина, Фашистська Італія, СРСР. Тоталітаризм став формою правління для цих регіонів. У своїй праці «Тоталітарна диктатура і автократія» (1956) Карл Фрідріх та Збігнєв Бжезинський визначають 6 пунктів за якими характеризується тоталітарний режим [2]:

1. Розгорнута ідеологія, що складається з офіційної доктрини, яка охоплює всі життєво-важливі сторони людського буття і якої мають дотримуватися всі, що живуть в даному суспільстві;
2. Єдина масова партія, як правило, очолювана однією людиною - "диктатором", і що вбирає в себе відносно невелику частину населення (до 10 відсотків);
3. Система терористичного поліцейського контролю, яке підтримує партію, але також здійснює нагляд над нею самої в інтересах вождів;
4. Технологічно обумовлений і майже всеосяжний контроль партії і її відданих кадрів над усіма засобами масової комунікації - пресою, радіо, кіно;
5. Аналогічний технологічно обумовлений майже повний контроль над усіма збройними силами;
6. Централізований контроль і керівництво всією економікою за допомогою бюрократичної координації її раніше незалежних складових частин.

Усі ці моменти присутні в суспільстві, змальованому Орвеллом у «1984». Події романи розгортаються в Океанії (Лондон) – державі де править Партія. Лідери Партії іменуються «Великим Братом», якому підпорядковується усе суспільство Океанії. Партія контролює усі аспекти життя суспільства. Свобода волі, приватність, прояв людських почуттів, сумнівів та індивідуальності є табу. Держава контролює хід думок людей завдяки пропаганді: телевізійні програми є обов'язковими для перегляду; усюди висять плакати із зображенням «Великого Брата» із знаменитим висловом «Великий Брат стежить за тобою». Вона стежить за кожним навіть удома за допомогою екранів, яких неможливо вимкнути. Поліція патрулює та стежить за громадянами усюди, задля запобігання злочинів та порушень. Громадяни мають віддавати увесь свій емоційний потенціал Партії. В Океанії навіть існує своя мова – Новамова, в якій слова втрачають своє первісне значення («Війна це – мир; свобода це – рабство; незнання – сила»). В суспільстві існує ієрархія: Внутрішня Партія, Зовнішня Партія та Проли. Через відсутність фізичного навантаження, брак харчування, і не найкращого стану здоров'я, суспільства перебуває у сумнівній фізичній формі. Суспільство постійно перебуває у стані війни, та ніхто не розуміє навіщо і чому ця війна відбувається (краще сказати, вони взагалі не задають собі таких питань).

В Океанії існують міністерства: Міністерство Миру (Мініми), яке відповідає за зовнішній військовий конфлікт з іншими державами; Міністерство Правди (Мініправ), де відбувається фальсифікація даних, переписування історії, вигадує події та людей та повний контроль ЗМІ; Міністерство Любові (Мінікох), яке вистежує та нейтралізує осіб які здійснили злочини, потенційні або реальні, зокрема «думкозлочин», за яке відбуває своє покарання головний герой Орвелла. Фізичні та психологічні катування притаманні в якості покарання, особливо в кімнаті 101 де людина випробовує «те, що найгірше у світі» доки любов до Великого Брата не стане єдиною пристрастю; та Міністерство Достатку (Мінідос), де контролюється обсяг їжі та предметів побуту, призначений людям.

Висновок. Світ в романі Дж. Орвелла «1984» - це темна, похмура варіація можливого майбутнього, створена під тиском тоталітаризму, в якому Орвелл спирався на соціально-історичний контекст свого часу. Водночас варто зазначити, що орвеллівська картина майбутнього виглядає в певному сенсі занадто гіперболізованою. Можливо, це обумовлено браком передісторії подій описаних в романі, а саме, відсутністю зображення виникнення такого роду тоталітаризму. Викликає сумніви така відданість владі народом і повне ігнорування її методів контролю. Проте, з іншого боку, таке перебільшення було необхідним, для того щоб зобразити тоталітаризм абсолютно монолітним і негативним з метою застереження від найгіршого сценарію історичного розвитку людства.

Список використаної літератури:

1. Орвелл Дж. 1984. – Львів: Жупанський, 2015. – 312 с.
2. Fredrich C. J., Brzezinski Z. K. Totalitarian Dictatorship and Autocracy / second edition, revised by C. J. Fredrich. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1956. – P. 19-26.
3. Crick, V. George Orwell: A Life. – Boston: Little, Brown, 1980. – 474 p.

Опалєва Марія Володимирівна
студентка V курсу
спеціальності «Англійська філологія, іспанська мова»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Юферева Олена Володимирівна

ХАРАКТЕР РЕЦЕПЦІЇ ОПОВІДНОЇ ПРОЗИ Е.МАНРО

Еліс Енн Манро - канадська новелістка, лауреат Букерівської премії, а також лауреат Нобелівської премії з літератури 2013 року. Проблема розвитку творчості цієї відомої

особистості є досить актуальною на сьогодні, про що свідчить питання про взаємодію зовнішніх та внутрішніх соціальних умов й психологічних чинників, які сприяли становленню творчих принципів Е.Е. Манро в літературі. У представленій роботі увага зосереджена саме на дослідженні основних напрямків сприйняття і аналізу творчості письменниці у критиці і літературознавстві.

Під час дослідження було виявлено декілька значних факторів, які впливатимуть на розуміння змісту роботи і життєвих умов Еліс Манро. Разом з тим, розгляд у роботі ранніх творів письменниці дає можливість констатувати, що її діяльність у сфері літератури мала насамперед еволюційний характер. Стильова манера Манро дещо відрізняється від канонічного спрямування новелістики в літературі. Письменниця не ставить перед собою творчого завдання розкрити суть людського існування через дрібні деталі, побачити у незначній події трагедію есхілівського розмаху, проте усі оповідання, які були використанні у нашому дослідженні, відображають реальні життєві ситуації. Завдяки вивченню та аналізу змісту окремих творів, стало зрозуміло, що письменниця сама неодноразово опинялася в ситуаціях, зображених на сторінках збірок, або черпала сюжети для них зі свого близького оточення. Отже, автобіографічність – наочна ознака ранніх оповідань письменниці.

Еліс Манро вважає важливою для свого творчого шляху збірку «Танок щасливих тіней», створену на початку професійного шляху – першу збірку, стосовно якої у критиків, можливо, і склалася думка про недостатній рівень літературної забарвленості, художнього змісту написаного, проте вона стала гідною номінації на премію 1968 року від Генерал-Губернатора. Письменниця також акцентує увагу на наступних збірках оповідань: «Втікачка», «Надто багато щастя», «Дорожче ніж саме життя». Однак, Б. Хупер вважає, що особливий талант Манро (недостатньо сильний, щоб називатися «генієм») та існує завдяки тому, що митець поводить з минулим неналежним чином.[2]

На думку Х. Блума, талант Манро можна порівняти з найбільшими майстрами оповідання ХХ століття (Блум перераховує близько 20 імен), але віддає перевагу найвизначнішим авторам цього жанру, зокрема: Чехову, Борхесу, Джойсу, – тому що новелістці бракує досвіду або божевілля великого мистецтва.[3]. Як приклад, найбільш часто у критичній літературі, наводиться також висловлювання Синтії Озик про Е. Манро: «Вона – наш Чехов і вона переживе багатьох своїх сучасників».[4] Не дивлячись на те, що у багатьох випадках порівняння Манро з Чеховим має переважно рекламний характер та обумовлюється лише загальним уявленням про «чеховське» («Chekhovian»), як зазначають агломовні критики, - для обох митців жанру оповідання притаманний інтерес до міжособистісного спілкування, зокрема – «антиієрархічна» тема: письменниця невпинно стежить за тим, як люди вибудовують невидимі ієрархії у відносинах одне з одним.[5] Обидва автори вважають за краще утримуватися від прямих суджень про те, що відбувається, залишаючи право остаточної етичної оцінки читачам. Марія Карп у статті «Дослідження імпульсів», зосередженій на оцінці творчості Е. Манро, акцентує увагу на порівнянні художньої своєрідності письменниці із манерою письма Джейн Остін. Відмінність лише у тому, що Еліс Манро пише після сексуальної революції та її героїні - сучасні жінки, не обмежені ні релігійними, ні світськими умовностями, а це свідчить про те, що Е. Манро дещо переосмислює традицію в художній творчості.[6]

Як висновок, варто зазначити, що науковці та літературні критики приділяють достатньо уваги роботам письменниці, зазначаючи їх приналежність до життя звичайних людей і встановлюючи відповідність між оповіданнями сучасності та традицією. У наукових роботах, зосереджених на творчості письменниці, літературознавці або вивчають проблемно-тематичну складову оповідань, або розглядають їх як психологічний контекст, що допомагає досягнути світовідчуття автора. Зокрема, провідною тенденцією критичної рецепції слід вважати звернення до оповідань А. П. Чехова.

Список використаної літератури:

1. The Rest of the Story: Critical Essays on Alice Munro. / Ed. by R. Thacker. 1999.
2. Hooper B. The Fiction of Alice Munro: An Appreciation. Greenwood, 2008. 169 p.
3. Alice Munro. (Bloom's Modern Critical Views). 2009. 210 p.
4. Ozick C. Short Note on «Chekhovian» // Ozick C. Metaphor and Memory. New York, 1989. P. 88
5. Див. про цю Чеховську рису: Скафтимов А. П. До питання про принципи побудови п'єс А. П. Чехова // Скафтимов А. П. Етичні шукання російських письменників. М., 1972. С. 404-435.
6. Карп М. Дослідження імпульсів // Іноземна література. — 2006. — № 11

*Паденок Валерія Олексіївна,
студентка IV курсу, гр. 41АК
факультету іноземної філології
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Костюк Олена Миколаївна*

СИМВОЛІКА КИТАЙСЬКИХ ІМЕН У РОМАНІ «СОН В ЧЕРВОНОМУ ТЕРЕМІ»

Роман “Сон в червоному теремі”, написаний Цао Сюецінем, давно вже вийшов за межі звичайного літературного твору, - це великий культурний та історичний доробок Китаю. Це символ китайської нації, об'єкт вивчення, предмет багатьох суперечок та поклоніння. І це не випадково, адже кожне речення у романі, кожне слово має глибоке підґрунтя, яке яскраво відображає дух та історію китайського народу. Автор роману викриває глибинні ознаки національного характеру.

Через 200 років після написання роману інтерес до роману не згасає, а науковці знаходять все нові й нові аспекти вивчення тексту. У 1980 р в Пекіні був заснований спеціальний інститут з вивчення “Сну в червоному теремі”, який увійшов в систему Академії суспільних наук Китаю, і створено спеціальний напрям в китайській філології, так звана наука хунсюе (红学 - “вивчення “Сну в червоному теремі”). Окрім китайських літературознавців, дослідженню роману присвячені роботи американських, французьких, японських і російських вчених. З російських робіт слід відзначити статті Л.П. Сичова і В.Л. Сичова “Костюм в романі “Сон в червоному теремі” [1] вперше в російській синології була піднята проблема символіки і алегорії тексту. Аналогічна проблематика розглядалася в книзі А.Н.Плакса “Архетип і алегорія в романі “Сон в червоному теремі”(1976).

Дослідники роману зазвичай вказують на символічний сенс імен головних героїв. Плакс вважав, що всі імена роману мають прихований сенс. Багато імен більше нагадують прізвиська. Деякі з них роз'яснюються автором, деякі імена іронічні, смисли деяких розкриваються самими героями або домислюють читачем. Наприклад, ім'я у Цао Сюеціня - це частина образу. Про цей прийом Цао Сюецінь говорить сам уже в першому розділі роману. Багато літературознавців вказували, що в іменах автор використовує прийом омонімії, і рекомендували читачеві при читанні роману перш за все взяти до уваги зміст імені героя. (У російському виданні роману сенс імен героїв не розкривається додатковим перекладом, тому специфіка імені і самого роману вислизає від читача).

Імена в романі вказували на якісь риси героя (наприклад, ім'я Дай юй (з кит. - “фарба для брів” і “нефрит”) акцентує увагу на бровах дівчини, які, через те, що вона часто плаче, на її обличчі можуть бути самою виразною деталлю), на соціальний стан (наприклад, слово “коштовність” в іменах Бао юй і Бао чай), на ставлення до героя інших персонажів і навіть на лінію поведінки героя. О.М. Фрейденберг в роботі “Міф і література давнини” відзначила, що “основний закон міфологічного, а потім і фольклорного складання сюжету

полягає в тому, що значимість, виражена в імені персонажа, отже, герой робить тільки те, що семантично сам означає [3].

Символічність імен головних героїв роману, закладена Сюецінем, покликана допомогти читачеві краще візуалізувати героя, додати повноти і глибини кожному образу та точніше зрозуміти їх значення в романі. Часте використання багато-образної символіки – один з літературних прийомів, характерних для творчості Цао Сюециня.

Список використаної літератури:

1. Сичов Л. П. Костюм у романі Цао Сюециня “Сон у червоному теремі”//Сичов Л. П., Сичов В. Л. Китайський костюм. Символіка. Історія. – М., 1975. – С. 81-89.
2. Цао Сюецинь. “Сон у червоному теремі”. Т. 1 – 3. – М., 1995.
3. Фрейденберг О. М. Миф и литература древности. 2-е изд., испр. и доп. — М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1998.
4. Steelman David L. An introduction to editions of the Red Chamber. - 1981. <http://etext.virginia.edu/chinese/HLM/hlmitre2.htm>

*Петеліна Ольга Вячеславівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Філологія.Переклад»
Науковий керівник:
старший викладач
Кравченко Ольга Василівна*

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕРСІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Відомо, що вчення про речення, про його типи і, головним чином, про характер зв'язків між окремими частинами висловлювання виникло історично в сфері риторики, і лише порівняно пізно стало предметом вивчення граматики. У риторичі головним чином розглядалася проблема розташування членів речення – інверсія.

Дослідження в області стилістичної інверсії ведуться давно і успішно. Проблеми інвертованих речень привертала увагу таких вітчизняних вчених, як І.Р. Гальперін, Ю.М. Скребнев, А.І. Смирницький та ін.

Однак проведені дослідження не є систематизованими, а стосуються тільки загальних питань інверсії, що вимагає продовження дослідження даної сфери, внаслідок чого обрана тема є **актуальною**.

Порядок слів будь-якої мови є ключовим питанням її синтаксису. Як не існує речення без слів, так не існує речення без визначеного, притаманного саме цій мові словопорядку. Порядок слів визначається низкою чинників, але в першу чергу – будовою мови, її типологічними характеристиками, граматичними правилами та традиціями, функцією речення в тексті, а також певною мірою (залежно від типології мови) – структурою актуального членування речення[4,с.35].

З точки зору функціональних особливостей виділяють граматичну та стилістичну, або підсилювальну інверсію. Граматична інверсія служить для формування деяких комунікативних типів речень, наприклад: “*Can I help you?*” – “*Чи можу я Вам допомогти?*” Граматична інверсія є найбільш поширеною в реченнях з формальним підметом “*there*”, а також загальних і спеціальних питаннях, що, як правило, вимагають часткову інверсію: “*How long ago did it happen?*” – “*Як давно це сталося?*”[2,с.148]

О.М. Мороховський виділяє такі моделі стилістичної інверсії, як:

1) Предикатив (часто з дієсловом–зв'язкою), який виражений іменником або займенником, передує підмету, наприклад: “*Insolent, willful and singularly pretty was her aspect*”.

2) Присудок, виражений дієсловом, передує підмету, наприклад: *“Into this society came Sonia van Merwe when her husband had been three years in prison”*.

3) Прямий додаток займає початкову позицію, наприклад: *“Little change had Time brought in the “warmest” of young Forsytes, as the last of the old Forsytes – Timothy – now in his hundred and first year, would have phrased it”*.

4) Прийменниковий додаток займає початкову позицію, наприклад: *“To this Iris also agreed”*. *“On this Poirot tapped”*.

5) Означення, виражене прикметником, займає кінцеву позицію, наприклад: *“But it’s a letter congratulatory”*. *“His fingers stained and warm”*.

6) Обставинні слова, що зазвичай стоять після присудка, займають початкову позицію, наприклад: *“In waves, in clouds, in big round whirls the dust comes stinging, and with it bits of straw and chaff and manure”*. [2,с.148].

А.І. Смирницький стверджує, що порядок слів може виконувати різні функції. В основному, можна виділити три функції порядку слів:

- Власне граматична функція, яка полягає в тому, що порядок слів служить для вираження певних синтаксичних відносин: суб’єктно-об’єктних відносин, суб’єктно-предикатних відносин, атрибутивних відносин. *“I found an empty box”*. – *“Я знайшов порожній ящик і I found the box empty”*. – *“Я знайшов ящик порожнім”*. Одне і те ж – слово *“box”* визначається словом *“empty”*. Однак ступінь зв’язку тут різний: – в першому прикладі *“an empty box”* усвідомлюється як щось цілісне, а в другому – *“empty”* виділяється особливо і трактується як найістотніший момент. У першому випадку зв’язок просто атрибутивний, а в другому – він, будучи більш вільним, наближається до комплетивного [3,с.63].

- Вираження за допомогою порядку слів лексичного підмета і лексичного присудка. В пропозиції *“This letter I wrote yesterday”*. – *“Цього листа я написав вчора”*. словосполучення *“this letter”* є лексичним підметом і тому варто поставити його на перше місце.

- Експресивно-стилістична функція: *“We have to mention some figures, uncertain as some of them are”*. – *“Потрібно навести деякі дані, хоча окремі з них є непевними”*.

Багато вчених у своїх працях виділяли й інші функції непрямого порядку слів. Наприклад, В.Г. Адмони, виділяючи емоційну функцію порядку слів як самостійну, основне значення вбачає у створенні підвищеного емоційного змісту синтаксичних єдностей, що досягається, на його думку, зміненою (зрушеною) формою вихідного порядку слів [1,с.105]

Проблема граматичних особливостей інверсії продовжує залишатися актуальною у сучасному мовознавстві. Вивчення особливостей непрямого порядку слів в англійській мові і в майбутньому привертатимуть увагу мовознавців. У перспективі вивчення даної проблеми є виділення ще й лексичних особливостей інверсії в англійській мові.

Список використаної літератури:

1. Адмони В. Г. Основы теории грамматики.— М.; Л.: Наука, 1964.— 105с.
2. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К.: «Вища школа», 1984 – с.148
3. Смирницький А.І. Синтаксис англійської мови – М.:1988 – с.63
4. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания : учеб. пособ. / В.И. Шаховский. – Волгоград, 1983 – с.35.

*Петренко Юлія Павлівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «мова і література (англійська)»
Науковий керівник:
старший викладач кафедри англійської філології
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

РОЛЬОВА ГРА ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ МОВЛЕННЯ ТА ЙОГО КОНТРОЛЮ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Ігри, разом з роботою і навчанням, є одним з основних видів діяльності людини, дивовижний феномен нашого існування. Гра як феномен культури навчає, виховує, розвиває, соціалізує, розвиває.

Метою роботи є виявлення значення рольової гри на уроці іноземної мови не тільки як засобу, що стимулює процес навчання, його оптимізації, але й як важливий аспект психологічного комфорту і зняття розумової напруги учнів.

За словами В. А. Артемова [1, с.132], В. М. Філатова [7, с.15], Г. В. Яцковської [8], рольова гра має чотири основні характеристики:

1. Вільна розвиваюча діяльність починається лише за бажанням дитини, заради задоволення від самого процесу діяльності (процедурне задоволення).
2. Творчий, значною мірою імпровізаційний, дуже активний характер цієї діяльності («поле творчості»).
3. Емоційна піднесеність діяльності, емоційна напруга.
4. Наявність прямих чи непрямих правил, що відбивають зміст гри, логічну послідовність її розвитку.

Слід зазначити, що в старших класах вчителю доводиться докладати чималих зусиль, щоб підтримувати мотивацію та інтерес учнів, тому що у багатьох підлітків не вистачає широких пізнавальних інтересів та зацікавленості у розширенні своїх знань. На даному етапі необхідно вибирати такі методи навчання, які стимулюють ініціативу учнів, спонукати учнів до спілкування, бо спілкування з однолітками є невід'ємною частиною життя підлітка. Групова діяльність впливає на особистість підлітка, і рольова гра надає широкі можливості для активізації навчального процесу. Ефективність навчання визначається першочергово вибухом мотивації, зацікавленням до предмета, адже рольова гра – це відтворення її учасниками реальної практичної діяльності людей, створення умов реального спілкування.

Використовуючи рольову гру, вчитель може розвивати усі види мовленнєвої діяльності учнів, і перш за все усного мовлення, яке є провідним видом мовленнєвої діяльності на старшому етапі навчання в школі. Рольова гра сприяє тому, що мовлення учнів стає більш значущим, більш складним за структурою мовного та мовленнєвого матеріалу.

На етапі контролю знань можна застосовувати дидактичні ігри творчого характеру. Учням дається можливість творчо виконувати ігрові завдання. Акцент на творчості передбачає зацікавленість учасників у кінцевому результаті гри команди, прагнення виконувати ігрове завдання швидко і правильно.

Рольова гра є засобом оптимізації та активізації інтелектуальних здібностей учнів та освітнього процесу загалом. Використання гри як засобу комунікації базується на її виконанні творчого завдання та функції носія навчальної проблеми.

Таким чином, рольова гра додає навчальному спілкуванню комунікативну спрямованість, зміцнює мотивацію вивчення іноземної мови і значно підвищує якість оволодіння іноземною мовою.

Список використаної літератури:

1. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам: Учеб.

2. пособие. - М.: Просвещение, 1983. - 222 с.
3. Бех П. О., Биркун Л. В. Концепція викладання іноземних мов в Україні // Іноземні мови. -1996.- №2.-С. 3-8.
4. Бим И. Л. Методика обучения иностранным языкам. - М.: Высшая школа, 1991. - 319 с.
5. Близнюк О. І., Панова Л. С. Ігри у навчанні іноземних мов: Посібник для вчителів. - К.: Освіта, 1997. - 64 с.
6. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. - К.: Ленвіт, 1999. - 320 с.
7. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. - М.: Народное образование, 1998. - 231 с.
8. Яцковская Г. В. Иностранные языки в школе. - 1985. - № 5. - С. 12-17.
9. http://www.mstu.edu.ra/publish/conf/lnntk/section3/section3_3.html.

*Підручна Діана Володимирівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Філологія. Германські мови і літератури
(англійська та турецька)»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

ГЕНЕТИЧНА ТАКСОНОМІЯ ЛЕКСИЧНОГО ТЕЗАУРУСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний лексичний склад англійської мови складається зі слів, які потрапили до нього в різні історичні епохи. Англійська мова належить до германської групи мов, яка, у свою чергу, входить у сім'ю індоєвропейських мов. А тому за походженням словниковий склад англійської мови включає слова індоєвропейськи, германізьки, питомі англійські слова та запозичення з різних мов [1].

Хоча давньоанглійські тексти містять різні лексичні одиниці, словниковий склад англосаксонської мови був переважно індоєвропейського та германського походження.

До давньоанглійської мови увійшли кельтські слова, численними серед яких були місцеві назви, назви річок, пагорбів тощо. Наприклад, назви річок *Avon, Ewe, Esk, Usk, Ux* походять від кельтських слів, що означають "річка" та "вода".

Латинські слова є найдавнішою групою запозичень: *street* (з лат. *viastrata* – брукована дорога), *wall* (від *vallum* – вал) тощо.

Поширення християнства супроводжувалося новим періодом латинських запозичень, які прийшли не з розмовної, а з церковної латинської мови і позначали осіб, об'єкти та ідеї, пов'язані з церковними та релігійними обрядами [3].

Наявні у складі давньоанглійської мови і запозичення зі скандинавських мов: це слова, які містять у своєму морфемному складі сполучення *sk-* або *sc-* на початку слова.

Вторгнення норманів призвело до значного поповнення лексичного шару англійської мови словами, що походять від норманно-французького діалекту старофранцузької мови. Хоча лексична основа англійської мови залишилася все ж таки переважно германською [2].

У період Ренесансу відбулося також значне поповнення латинськими та грецькими запозиченнями. На відміну від ранніх латинських запозичень, епоха Відродження характеризувалась запозиченням абстрактних слів (наприклад: *major, minor, moderate, intelligent, permanent, toelect, tocreate*). Набули вжитку численні наукові та художні терміни). Певна частина слів була запозичена з латині англійською мовою та раніше увійшла в латинську мову з грецької.

Одним з найважливіших етапів розвитку англійської мови стала колоніальна політика Англії та розвиток колоніальних діалектів, в яких знайшли відображення і мови місцевого населення [3].

З розвитком зовнішніх контактів до англійського словникового складу увійшли запозичення з іспанської, італійської, португальської, нідерландської та багатьох інших мов.

Зазнавши змін протягом історії, англійська мова зберегла основні риси мови германської групи, хоча і включає в себе велику кількість іноземних запозичень. Незважаючи на те, що вона протягом всієї історії схрещуються з іншими мовами, англійська мова розвивалася за своїми внутрішніми законами та правилами.

Список використаної літератури:

1. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. – 218 с.
2. Бейнинсон Е. Г. К вопросу о периодизации истории развития английского языка // Научный вестник ЮИМ. 2015. №1. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-periodizatsii-istorii-razvitiya-angliyskogo-yazyka> (дата обращения: 02.02.2018).
3. Márquez M. F. Renewal of core English vocabulary: A study based on the BNC //English Studies. – 2007. – Т. 88. – №. 6. – С. 699–723.

*Повх Яна Миколаївна
студентка V курсу
спеціальності «Середня освіта. Мова і література»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Шуберт Ганна Миколаївна*

ТЕОЛОГІЧНІ АЛЮЗІЇ ТА РЕМІНІСЦЕНЦІЇ В РОМАНІ УІЛЬЯМА ГОЛДІНГА «ВОЛОДАР МУХ»

Актуальність проблеми. Незважаючи на велике зростання досліджень творчості Голдінга загалом, ані вітчизняні, ні зарубіжні вчені практично не торкалися специфіки функціонування в романі «Володар мух» Голдінга старозавітних і новозавітних алюзій і ремінісценцій, які організовують ідейно-філософський рівень творів письменника. Тому дуже актуальним є аналіз таких маловивчених елементів поезики Голдінга, як біблійні образи, мотиви першородного гріха і гріхопадіння, спокуси, спокутування, каяття, жертвності, воскресіння, вічного життя, душевного пошуку, а також переосмислення автором біблійних текстів і особливості використання цитат з релігійних текстів в романах.

Стан розробки проблеми. У величезному пласті зарубіжної критики лише коротко відмічають, що деякі персонажі роман Голдінга несуть в собі риси відомих біблійних героїв, а сюжети є переосмисленням деяких біблійних тем і мотивів. Однак детально біблійні та міфологічні мотиви, образи і їх функцію в романі ніхто не аналізує. Тому ця проблема виділення теологічних мотивів, відповідно, потребує детальнішого і глибшого дослідження.

Метою тез є виявлення теологічних алюзій та ремінісценцій в романі У. Голдінга «Володар мух».

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман У. Голдінга «Володар мух», зважаючи на його жанрову специфіку та ідейно-сміслову наповненість, не дозволяє однозначно трактувати події, персонажів та сюжетні лінії. Так, будучи переповненим біблійними алюзіями, які, тісно переплітаються з алюзіями літературними та історично-соціальними, роман дозволяє акцентувати увагу на різних способах тлумачення тих чи

інших завуальованих посилань, що не були так глибоко досліджені, як, наприклад, ті ж літературні.

Так, звернення до образу Володаря мух, Вельзевула, одного з провідних архетипів Західного світу, робить роман алегорією, притчею про павшу людину і про шляхи її порятунку, що тлумачаться відповідно до християнської традиції і філософії теїстического екзистенціалізму. Біблійні мотиви і образи, такі як образи Ісуса Христа і Адама та мотиви першородного гріха, втраченого раю, жертвенної смерті та воскресіння важливі для нього як багатозначний символ, що дозволяє створити смислову полісемію притчі. Звернення до біблійних образів дозволяє автору «Володаря мух» вивести роман з плоских рамок лише соціального змісту і «перетворити» в притчу з її загальнофілософським звучанням, надати їй життєстверджуючий пафос, вийти за рамки «книги для дітей».

Висновок. Присутність біблійних мотивів у романі збільшує число можливих тлумачень, і таким чином веде від буквального, надає дії майже космічний масштаб, дозволяє показати на прикладі групи дітей історію цивілізації. При всій химерності і незвичайності своєї символіки і стилістики, роман Голдінга - частина складної духовного життя нашого часу, передає її трагізм і її невирішені і чи піддаються вирішенню питання.

Список використаної літератури:

1. Голдінг В. Володар мух; [пер. з англ. Л. Василенко] / В. Голдінг. – К.: Просвіта. — 2000. — 168 с.

*Русинка Вівієн Томашівна
студентка IV курсу,
спеціальності «Філологія. Мова та
література (німецька, англійська)»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Клименко Жанна Валентинівна*

ВИВЧЕННЯ ПИСЬМЕНСТВА РІДНОГО КРАЮ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Літературно-краєзнавча робота завжди була важливою складовою літературної освіти. Особливого значення вона набуває нині, в умовах відстоювання Україною своєї незалежності в боротьбі з агресором. Адже літературне краєзнавство розглядають не лише як засіб поглиблення знань із літератури і розвитку пізнавальних інтересів учнів, а насамперед як найкращий засіб патріотичного виховання. "Людина бачить і уявляє батьківщину крізь призму сприймання найдорожчих для неї місць. Батьківщина починається там, де народився, де пройшли дитячі роки, де живуть близькі, рідні, знайомі" [3; 15]. Водночас дослідження шкільної практики говорить про те, що великі формувальні можливості літературного краєзнавства не достатньо використані сучасною школою.

Мета дослідження: проаналізувати та узагальнити накопичений вченими досвід у галузі впровадження літературного краєзнавства в шкільну освіту, на його основі визначити напрями роботи, розробити методичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності вивчення творчості письменників рідного краю в шкільному курсі зарубіжної літератури.

Предметом літературно-краєзнавчої діяльності старшокласників саме в ході вивчення шкільного курсу зарубіжної літератури І. Волинець визначає відомості про персоналії зарубіжних письменників, їхні зв'язки з українськими митцями, видатними особистостями, особисті стосунки; літературні твори, в яких знайшли відображення історичні події, інформацію про відомих діячів української культури, традиції, фольклор, лексика, картини побуту і природи тощо, літературно-краєзнавчі пам'ятки, а також

національно-культурні компоненти комунікації у зазначених творах світової літератури [2, 9].

Дослідники вказують, що варто більше уваги приділити методиці літературно-краєзнавчої роботи в школі. Вчителям-словесникам, окрім виділених спеціальних годин на літературу рідного краю, доцільно частіше вводити елементи краєзнавства на уроки літератури, застосовувати різні форми, методи і прийоми краєзнавчої роботи в позакласних заходах. Значним підґрунтям у роботі вчителя в старших класах є кандидатське дослідження І. Волинець [2]. Водночас є потреба в розробленні методичної системи вивчення літературного краєзнавства в курсі зарубіжної літератури в середніх класах.

Погоджуємось із Башманівською Л.А., яка вказує, що літературно-краєзнавчу роботу в школі необхідно «проводити в трьох напрямках:

а) на окремих уроках літератури рідного краю, які потребують спеціальної підготовки, пов'язаної з пошуком краєзнавчих матеріалів і на які програма виділяє окремі години;

б) на уроках літератури, де учні отримують елементи літературно-краєзнавчих знань у зв'язку з програмовим матеріалом (головне завдання на такому уроці – повідомити дані про письменника, пов'язаного з рідним краєм, чи події з його творів, які відбувалися у рідному краї);

в) у позакласній роботі, застосовуючи різні форми, методи і прийоми проведення позакласних заходів: вивчення літературної географії краю; виготовлення альбомів; зустрічі з людьми, які знали письменників, запис їхніх спогадів; зустрічі з самими письменниками; екскурсії в музеї; походи пам'ятними літературними місцями рідного краю; літературні вечори; записи фольклору тощо» [1, 77].

Отже, саме на основі наведеного вище розуміння предмета літературно-краєзнавчої діяльності, а також визначених напрямків роботи доцільно розробити методичні рекомендації щодо вивчення письменства рідного краю в шкільному курсі зарубіжної літератури. При цьому, ураховуючи здобутки й методики викладання української літератури, важливо ґрунтуватись на специфіці предмета «Зарубіжна література». Адже його потенціал також відкриває широкі можливості у формуванні української ідентичності учнів.

Список використаної літератури:

1. Башманівська Л.А. Література рідного краю в контексті сучасних освітніх завдань // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Випуск 15. – Житомир, 2004. – С.76-77.

2. Волинець І.М. Методика вивчення літературного краєзнавства в курсі зарубіжної літератури у старших класах загальноосвітньої школи. Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2008. – 23 с.

3. Пасічник Є.А. Літературне краєзнавство в школі / Євген Андрійович Пасічник. – К.: Радянська школа, 1965. – 136 с.

Савосіна Марія Романівна
студентка І курсу
спеціальності «Середня освіта. Мова і література»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Пахарєва Тетяна Анатоліївна

АНТИМАТРИАРХІЛЬНІ МІФОЛОГІЧНІ МОТИВИ В СЮЖЕТНІЙ ТКАНИНІ РОМАНУ К.КІЗІ «НАД ЗОЗУЛИНИМ ГНІЗДОМ»

Мета теми: прослідкувати художнє переосмислення образів і мотивів архаїчної антиматриархальної міфології Ірландії та індіанців Північної Америки у романі К.Кізі “Над зозулиним гніздом”. Виявити роль відповідних міфів представлених народів в універсалізації та поглибленні конфлікту в романі.

Актуальність теми: роман К.Кізі – один із найсуперечливіших та найпопулярніших романів 20 ст. Як не дивно, стосовно нього зроблено досить мало досліджень. А наявність міфічного взагалі не була досліджена, тому це також зумовлює й **новизну роботи**.

Виклад основного матеріалу: в роботі зроблено акцент на зв'язок між головним героєм Рендалом МакМерфі та вождем Бромденом. *Рендал Макмерфі* - архетип ярого воїна, що виражається в таких рисах, як: бойова лють, азарт до битв, захист слабких та просвітителя (самопожертва, віра в людей). За зовнішністю героя та етимологією прізвища можна встановити, що Макмерфі має ірландське коріння. В міфології Ірландії (епос “Викрадення Бика із Куальнге”) Макмерфі можна співставити із Кухуліном (самим сильним мужем в країні)[1]. І тут важливо зазначити, що він, як і Макмерфі, теж бореться проти жінки, проти “матері”, яка намагається всіма силами тримати владу в своїх руках. Ключовою відмінністю є те, що в Кухуліна на шляху стоять дві жінки: Медб - спадкоємиця ірландського трону та Морріган – богиня війни. *Медб* хотіла проявити вищість перед своїм чоловіком Айлілем, тому й захотіла вибороти бика з Куальнге, який став би кращим, ніж у нього[6, с.77]. *Медб*, як і Гнусен, любить тільки себе, найбільше цінує свою першість. Саме через її егоїзм полягло все військо від руки Кухуліна. *Морріган* – в свою чергу, богиня, несуща смерть в битві. Вона здатна відбирати життєві сили, але разом з тим і піднімати моральний дух, тому її можна розпізнати, як аніму героїв[4]. *Медб* симпатизує Кухуліну, проте він відмовляється від її залицянь та навіть наносить рану. В образі ворони вона сідає герою на плече, тим самим нарікаючи його на смерть[2]. Сутність богині в тому, що вона, як і *Медб*, як і Гнусен, жадала доказати свою першість, тому й усувала всіх непокірних людей. Проте відмінністю є те, що після смерті Макмерфі, вплив Гнусен надломлений, в той час як богиня – владарює.

Бромден – індіанець Північної Америки, штату Орегон – чоловік під два метра ростом, якого зламала система “матері” Гнусен. В цій жінці можна відмітити спільність рис характеру із індіанською богиню *Дсонаквою*. *Дсонаква* – велетень-людодітка, що викрадає і їсть дітей, заманує людей ангельським співом дівчини, а потім розправляє з жертвою[5]. Враховуючи культурний та історичний аспекти, можна провести паралель із цими жінками. Гнусен, пропонуючи усім пацієнтам захист та турботу в лікарні, просто заманує їх солодкими словами, а потім “пожирає”. Жінка забирає останні сили життя. Здорові чоловіки перестають функціонувати, вони стають ляльками, а від непокірних та непідходящих вона здихається – як у випадку зі Сканлоном. Тому після лоботомії Макмерфі, Бромден особисто лишає його життя, аби Гнусен не одержала верх. Він виріс, він залишає оболонку інфантильності, тому й тікає.

Потрібно відмітити, що духовні зміни Бромдена відбуваються після того, як він вночі побачив *пса*. Чоловіку це нагадало, хто він, скільки часу пробув в лікарні, а основне – його рідний край. Що цікаво, *пес* зустрічається як в міфології індіанців, так і в міфології кельтів. В кельтів той самий Кухулін (*пес Кулана*) – поборовши *пса* коваля, пройшов ініціацію, став безжалісним воїном, проте вірним своєму владиці[7]. В міфології Індіанців

зустрічається *койот*. Образ койота, у романі – пса, наштовхує Бромдена прийняти те, ким він є, і те, ким він може стати. Саме вільний дух пса вказує на те, що Бромден також може стати вільним [3].

Висновок: отже, в роботі представлено наявність антиматріархальних міфічних мотивів та образів Ірландії та індіанців Північної Америки, що знайшли втілення у романі (образ Кухуліна, жіночі образи та анімалістичний код). На основі боротьби Кухуліна з Медб та Морргіною та боротьби МакМерфі з “духом” Дсонакви відображена боротьба матріархата з патріархатом. У романі ця архаїчна міфологічна основа виявляє «вічний» статус конфлікту та універсальний характер бунту героїв.

Список використаної літератури:

1. Кухулин. «Герой чумы, поражающей псов». Архетип ярого воина / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studbooks.net/817167/religiovedenie/epoha_geroev
2. Мифы, легенды и предания кельтов / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=BrJGq6s6cQIC&pg=PT171&lpg=PT171&dq=%D0%BA%D1%83%D1%85%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%BD+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2+%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D0%BD&source=bl&ots=OKu-M7uHG&sig=tuvhZhIou5bnE81Jre3MxXVSAM&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwiS3YCgx4DaAhVFBSwKHSIBAmQQ6AEIaTAI#v=onepage&q=%D0%BA%D1%83%D1%85%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%BD%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D0%BD&f=false>
3. Мифы о Койоте / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.first-americans.spb.ru/n1/win/Koyot1.htm>
4. Морриган — ирландская богиня смерти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drevniebogi.ru/morrigan-irlandskaya-boginya-smerti/>
5. Пантеон богов индейцев Северной Америки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://samlib.ru/p/pawel_g/panteonbogowindejcewsewrnojameriki.shtml
6. Похищение быка из Куальнге / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1022109>
7. Сказание о Кухулине. Часть 2 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mycelebrities.ru/publ/mify_i_legendy/skazaniya_srednevekovoj_evropy/skazanie_o_kukhu_line_chast_2/115-1-0-803

Саган А.В.
студентка IV курсу
спеціальності «Філологія. Мова та література (англійська)»
Науковий керівник:
кандидат наук педагогічних наук, доцент
Бегека Д.А.

ЛЕКСИЧНІ ТА СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТ

Основна частина статей в англійських газетах мають структуру перевернутої піраміди. Це означає що основна інформація статі викладена у першому абзаці це зумовлено потребою привернути увагу читача та зацікавити його. У своїй статті «Народження перевернутої піраміди» американський журналіст і письменник Чіп Сканлан писав, що поява структури перевернутої піраміди багато в чому завдячує винаходу телеграфу, що сталося 150 років тому. Враховуючи те, що ці повідомлення були дорогими, журналісти уникали докладних текстів і винайшли новий стиснутий стиль.

Головна особливість англійських статей використання пасивних конструкцій та неособових форм дієслова: герундій та дієприкметники: «However, all were discharged within two days to two weeks having gained weight and none had long-term damage, Sender of Hawaii's False Alarm Is Reassigned, but Not Named (Jan. 15, 2018, NYT)»

Характерним для використання лексики в газетних текстах є необхідність постійно варіювати трансформувати наявний мовний матеріал з метою створення більш яскравих образів посилення прагматичного ефекту. Для цього використовуються різні лексичні прийоми, такі як неологізми, скорочення, афіксація та використання словосполучень, що є певними штампами (кліше) які присутні в усіх газетних текстах.

Газети часто використовують опущені слова (omitted), як правило ці слова є функціональними словами, тобто граматичними, але не мають внутрішнього значення: детермінатори (some, this, that, the, a, an), займенники (відносні займенники), допоміжні дієслова (be, have, do).

Говорячи про інфінітивні конструкції (to be expected, to be said to, to appear to, to be likely to do, to fail to do) та кліше слід зазначити дієслово «to allige» – стверджувати та його похідні to be alleged, allegedly. Ці дієслова використовуються майже в кожній статі, такі інфінітивні конструкції журналісти використовують, коли не впевнені у надійності інформації, яку передають.

У газетних статтях є багато фразових дієслів, які є особливістю розмовної мови: come up, turn in, draw up, dry up, carry out, cash in, stand up, sum up, put off, get by. Широко використовують розмовну лексику для полегшення змістовного навантаження тексту.

Для англійських і американських газетних матеріалів характерно використання розмовних оборотів в найсерйозніших за змістом текстах. Незвична, з нашої точки зору, і та фамільярність, з якою англійська і американська преса звертається до державних діячів, як до своїми, так і до іноземних.

Тексти газет багаті ідіомами та метафорами, які описують одне з точки зору іншого, створюючи приховане порівняння.

Широко застосовують аббревіатуру, скорочуючи слова до однієї літери: DWP (Department for Work and Pensions), ILF (inductive loss factor), FTSE (Financial Times Stock Exchange Index), V-E day – (Victory in Europe day), GP (general practitioner), PR (public relations).

Крім аббревіатур, статті включають скорочення, інший тип словотворення. Слід зазначити, що якщо скорочення отримали необмежений розподіл у XX столітті у всіх європейських країнах, то в англійській мові вони особливо численні. Процес зменшення слів і фраз був спричинений соціальними факторами. Перш за все науково-технічним прогресом, появою телеграфу та безпосередньо розвитком засобів масової інформації.

Читаючи газету, можна зустрітися з аббревіатурами, яку не знайдеш в словниках та довідниках, це наслідок появи нових понять, що виникають у зв'язку з політичними подіями, розвитком науки і техніки тощо. З'являються нові політичні партії, організації, навіть країни. Їхні довгі імена стають настільки відомі, що дозволяють зменшити.

ЗМІ є одним з основних дискурсів, в рамках яких створюються неологізми, а найбільш часто використовуваними структурно-семантичними типами неологізмів, що зустрічаються в газетній мові, є неологізми з новою формою та вже існуючим значенням.

Пітер Ньюмарк, англійський вчений та перекладач, визначає неологізми як «нові лексичні або існуючі одиниці, що набувають нового сенсу». А також відмічає, що їх поява обумовлена потребою, яка може бути як прагматичною так і естетичною. Прагматична потреба – виникнення нових явищ об'єктів в соціальній сфері та сфері технологій. Естетична потреба пов'язана з використанням креативних можливостей мови. Неологізми часто безпосередньо відносяться до конкретної людини, публікації, періоду або події.

Список використаної літератури:

1. Заботкина В.И. (1989) Новая лексика современного английского языка. Москва: Высш. Школа (НЕОЛОГИЗМ).
2. Макаренко Е.А., Богданова О.Г., Стилистика английского языка/ Учебное пособие. – Ставрополь: Изд-во СГПИ, 2008. – 92 с.
3. Barnhart R. (1995) Some Thoughts about Neologisms before Starting BDNE IV. Journal of the Dictionary Society of North America

*Сидоренко Аліна Вікторівна
факультет іноземної філології
студентка IV курсу, 4 зскан групи
Науковий керівник:
кандидат наук, старший викладач
Тамразян А.С.*

КЛАСИФІКАЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТАБУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Дана стаття призначена для розгляду класифікації лінгвістичних табу в англійській мові. У статті подано основні поняття про табу, про класифікації табу та евфемізмів.

Ключові слова: табу, евфемізм, класифікація табу.

Первісні люди чітко розмежовували добро і зло, що робити можна, а що не можна. Те, чого не можна, - табу. Поступово табу поширилося і на використовувані слова. Заборонене з яких-небудь причин слово замінювалося евфемізмом. Евфемізми – це пом'якшуючі або маскуючі слова і вислови, які використовуються замість слів, котрі сприймаються як небажані, неприйнятні, вulgарні, зневажливі, ненормативна лексика, образливі або табу.

Більшість лінгвістів виділяє практично одні і ті ж найбільш уживані способи створення евфемізмів. Існуючі в лінгвістичній літературі різні класифікації способів евфемізації відрізняються критеріями, за якими здійснювалося розбиття на групи і ступенем детальності розбиття. Згідно використовуваному критерію, класифікації способів евфемізації можна умовно розділити на три групи.

1. Використання єдиного критерію виділення різних способів евфемізації - вид заміни слова-табу на евфемізм.

До цієї групи можна віднести класифікації способів евфемізації Дж. Лоуренса і Ч. Кейні. Вони є також найбільш узагальненими серед усіх розглянутих класифікацій.

У Дж. Лоуренса, згідно даним критерієм, все досить численні шляхи евфемізації представляють собою реалізацію двох головних способів:

- створення алегоричної вираження;
- використання ретельно підбраного слова заміника.

Ч. Кейні, слідуючи цим же критерієм, виділяє чотири способи евфемізації:

- навмисне опускання в мові образливого терміна (можна назвати це нульовий заміною);

- зміна форми слова-табу;
- заміна слова-табу більш загальним терміном;
- переклад неприйнятного терміна на іноземну мову

Представлені тут класифікації способів евфемізації є занадто узагальненими, так як застосування одного критерію не дозволяє виділяти способи чіткіше або дати їх ієрархічну класифікацію.

2. Використання декількох критеріїв виділення різних способів евфемізації, переважно НЕ лінгвістичних.

До цієї групи можна віднести досить об'ємну класифікацію способів евфемізації Е. Партріджа.

Партрідж виділяє наступні способи утворення евфемізмів (наведені приклади автора класифікації):

- 1) шляхом перенаправлення думки в бажаному напрямку
convey honorarium / переправляти гонорар замість to plagiarize / займатися плагіатом,
- 2) використанням надзвичайно невизначеною фрази
commit a nuisance / набридати;
- 3) згадкою дуже загального супутнього обставини
remove / прибрати замість to murder / здійснювати вбивств;
- 4) використанням слів або виразів, значення яких загадково або ухильно
lose the number of one's mess / букв, «втратити номер своєї меси» замість / померти;
- 5) навмисного применшення неприємного ефекту
have had a glass / пропустити стаканчик замість to be tipsy / бути напідпитку;
- 6) використанням негативної літоти it's not too safe / не надто безпечно;
- 7) навмисним замовчуванням you know where to go / йди ти знаєш куди замість to hell / йди до ...;
- 8) використанням одиниць іншої мови (латинізми, які можна зустріти в перекладах твори "Daphnis and Chloe");
- 9) абрєвіації неприйнятих слів або виразів Tb (tuberculosis) / туберкульоз [

Істотним недоліком даної класифікації способів евфемізації є використання не лінгвістичних критеріїв при розбитті їх на класи. Межі між класами в цьому випадку виходять досить розпливчастими, а вся класифікація в цілому являє собою просте перерахування існуючих способів евфемізації

Використання лінгвістичних критеріїв виділення способів евфемізації.

До цієї групи можна зарахувати детальні класифікації Дж. Німан, К. Сільвер і А. Кацева.

Дж. Німан і К. по Сільвер як критерій своєї класифікації способів евфемізації беруть основні семантичні процеси, за допомогою яких формуються евфемізми.

В їх класифікації представлені наступні способи евфемізації:

- 1) запозичення з інших мов halitosis (латинський еквівалент) замість bad breath / поганий запах з рота;
- 2) розширення значення
growth / пухлина замість cancer / ракова пухлина,
social disease / соціальна хвороба замість syphilis / сифіліс;
- 3) семантичний зсув (метонімізації)
rear end / тилова частина замість buttocks / сідниці;
- 4) метафоричний перенос
blossom / цвітіння замість pimple / прищ;
- 5) фонетичне спотворення
  - скорочення - ladies (ladies room) / дамська кімната;
  - апокопа - vamp (vampire) / вампір;
  - абрєвіація - JC (Jesus Christ);
  - редуплікація - (topiss)

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що табуюванню підлягають слова різних тематичних груп з різних причин (суспільство, мораль, політика, релігія, естетика, етика), а існування мовних табу вимагає створення нових способів поводження з ними.

Список використаної літератури:

1. Саватєєва, Л.В. Ідеї політкоректності і їх втілення в сучасному лінгвориторичному просторі (на матеріалі російської мови) // Автореф. дис. канд. філол. наук / Л.В. Савватєєва, - Краснодар, 2008. - 21с.
2. Александрова, Е.С. Гендерна маркірованність англомовного тексту новин // Автореф., Волгоград, 2007. - 28с.
3. Howard Ph. The State of the Language. English Observed. – Harmondsworth, 1986.

*Сіліна Анастасія Андріївна
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література»
(англійська мова і зарубіжна література)
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Мельник Анжела Олегівна*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОГРАМАХ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ 10-11 КЛАСІВ (2017)

Актуальність дослідження. Сучасні програми із зарубіжної літератури для 10-11 класів (2017) розроблено відповідно до Концепції Нової української школи (2016), в основу якої покладений компетентнісний підхід [1]. Так, у пояснювальній записці програми зазначається, що «учні загальноосвітніх навчальних закладів мають не тільки опанувати зміст дисциплін, а передовсім набути необхідних для життя в суспільстві умінь і навичок, важливих для всебічного розвитку особистості, її подальшого становлення, морального та професійного зростання» [2].

Мета дослідження – прослідкувати реалізацію компетентнісного підходу у сучасних програмах із зарубіжної літератури для 10-11 класів на прикладі вивчення твору Г.Г. Маркеса «Стариган із крилами».

Сучасний дослідник, один із авторів концепції компетентнісного підходу в освіті, Андрій Хуторський зазначає, що освітня компетенція – це сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня по відношенню до певного кола об'єктів реальної дійсності, що є необхідними для здійснення особистісно і соціальнозначущої продуктивної діяльності. Учений пропонує трьохрівневу ієрархію компетенцій: 1) ключові компетенції – належать до метапредметного змісту освіти; 2) загальнопредметні компетенції – належать до певного кола навчальних предметів і освітніх областей; 3) предметні компетенції – часткові по відношенню до двох попередніх рівнів компетенції [3].

У навчанні зарубіжної літератури мають бути сформовані такі ключові компетентності: 1) спілкування державною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математична компетентність; 4) компетентності в природничих науках і технологіях; 5) інформаційно-цифрова компетентність; 6) уміння вчитися; 7) ініціативність і підприємливість; 8) соціальна та громадянська компетентності; 9) обізнаність та самовираження у сфері культури; 10) екологічна грамотність і здорове життя [1]. Вивчаючи зарубіжну літературу в старшій школі, учні мають набути предметних компетентностей, які складаються з когнітивного (знаннєвого), діяльнісного (практико-орієнтованого) та ціннісного компонентів.

Проаналізувавши представлені ключові компетентності в рамках вивчення оповідання «Стариган із крилами» Габрієля Гарсія Маркеса (11 клас), було встановлено, що їх компоненти розширили ряд державних вимог до рівня підготовки учня [2]. Особлива увага під час вивчення твору приділяється формуванню мовленнєвої компетенції, що відображає мету концепції – становлення випускника школи як носія української мови, компетентного мовця, який також володіє однією чи кількома іноземними мовами.

Наприклад, до «спілкування державною мовою» входять такі компоненти, як тлумачення поняття «повість-притча», «магічний реалізм», «підтекст твору», «національний колорит», розширення лексикону завдяки новим словам і висловам, наявним у прочитаному творі. При вивченні оповідання «Стариган із крилами» не вказано конкретних компонентів компетентності «спілкування іноземною мовою». Рекомендуємо читання уривків тексту мовою оригіналу (при вивченні старшокласниками іспанської мови), порівняння тексту-оригіналу і його українського перекладу. До компонентів соціальної та громадянської компетентності увійшли компоненти, що сприяють розвитку світоглядних та громадянських якостей, активної соціальної позиції: оцінювання взаємин янгола та зображеного Маркесом соціуму; висловлення думки щодо соціальних проблем, порушених у творі; вміння робити висновки на основі аналізу оповідання «Стариган із крилами» щодо умов ефективного розвитку суспільства (повага до особистості, відсутність дискримінації тощо). Характерним для реалізації компетентнісного підходу є спрямування навчального процесу до адаптації та ініціативності в умовах інформаційного прогресу. При вивченні даного твору така тенденція висвітлена у застосуванні цифрових технологій для пошуку необхідної інформації, створенні електронної продукції для популяризації прочитаних творів, як компонентів інформаційно-цифрової компетентності.

Висновки. Проведений аналіз програм із зарубіжної літератури для 10-11 класів (на прикладі вивчення оповідання Г.Г. Маркеса «Стариган із крилами») щодо реалізації у них компетентнісного підходу показав, що указані компоненти розширили і конкретизували ряд державних вимог до рівня підготовки старшокласників, проте не було враховано такого важливого аспекту, як «спілкування іноземною мовою».

Список використаної літератури:

1. Зарубіжна література. Програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (рівень стандарту) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.mon.gov.ua/images/education/average/prog12/2_inoz.doc
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednyaua-sch-2016/koncepciya.htm>.
3. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Електронний ресурс] / А.В. Хуторской // Интернет-журнал "Эйдос". – 2002. – 23 апреля. – Режим доступу : <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

*Скалкович Андрій Олександрович,
студент IV курсу,
спеціальності «Мова та література
(англійська та арабська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, старший викладач
Ханикіна Наталія Валентинівна*

МОДЕЛІ СИНЕСТЕТИЧНИХ МЕТАФОР В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Метафори посідають важливе місце в мові не тільки для висловлення емоційного забарвлення, а й для позначення нових понять і явищ. Останнім часом активно вивчається саме синестетична метафора. Цей вид метафори постійно прогресує і змінює свої форми, створюючи нові моделі і поняття. Синестетична метафора – це “перенесення найменування на основі подібності відчуття, при якому і вихідне, і похідне значення слова є сенсорними” [2, с. 10].

Поняття “синестезія” (від грец. “співвідчуття”) з’явилося в лінгвістиці завдяки дослідженням у психології і фізіології. Цей феномен безпосередньо пов’язаний з психічними процесами відчуття і сприйняття. Кожна людина формує власну картину світу, сприймаючи явища через відчуття.

Н.Д. Арутюнова розробила класифікацію синестетичної метафори, яка включає п’ять груп: з опорним слуховим компонентом; з опорним зоровим компонентом; з опорним нюховим компонентом; з опорним тактильним компонентом; з опорним смаковим компонентом [1, с. 333].

Тенденція переходу від простих відчуттів до більш диференційованих незаперечна, і на сьогодні дослідники розширюють види синестетичної метафори, комбінуючи вищезгадані модули перцепції.

У романі Ф. Скотта Фіцджеральда “The Great Gatsby” автор описує персонажа Джея Гетсбі як “yellow cocktail music” [5]. Поставивши разом слово “yellow” зі звуковим словом “music”, автор нагадує атмосферу сторін, дозволяє читачам не тільки почути, а й побачити поширення музики. У такий спосіб продемонстровано використання синестетичної метафори, де сприйняття з двох різних сенсорних модальностей утворюють метафору.

У наведеному фрагменті: “My life was ordinary until three years ago when I was thrown out of a downtown hotel window. No one knows it except my wife, but I now have synaesthesia, a neurological condition where your senses get mixed up. Sometimes when people talk to me, I see their voices as colored shapes. It happens when they get emotional ... [The shapes] linger in mid-air between the speaker and me” [4, с. 5] представлена візуально-слухова синестезія з опорним слуховим компонентом: “I see their voices as colored shapes”, де герой бачить голоси як різнокольорові фігури.

Синестетична метафора в художньому тексті є багатограним і складним явищем. Її поширення в художньому тексті і потенціал у вивченні взаємозв’язку синестезії і мови, синестезії і мислення визнаються багатьма вченими. Головна функція синестетичної метафори в художній літературі – створення яскравих порівнянь і чуттєвих образів, крім цього синестетичні метафори в англійській літературі використовуються для оновлення стертих метафор, злиття двох і навіть трьох образів з різних сфер відчуттів.

Список використаної літератури:

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова. – М., 2009. – 328 с.
2. Левчина И.Б. Развитие семантической структуры синестезических прилагательных: автореф. ... дис. канд. филол. наук / И.Б. Левчина. – СПб., 2003. – 20 с.
3. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff. – М., 2010. – 342 р.
4. Parker T. J. The Fallen / T. J. Parker. – Harper Collins, 2009. – 284 р.
5. Scott Fitzgerald F. The Great Gatsby / F. Scott Fitzgerald
https://ebooks.adelaide.edu.au/f/fitzgerald/f_scott/gatsby/contents.html

*Степаненко Тетяна Сергіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література
(англійська, українська) та зарубіжна література»
Науковий керівник:
старший викладач
кафедри англійської філології
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Одним із пріоритетних напрямків сучасної освіти є навчання іноземних мов у загальноосвітніх школах, що є позицією мовної політики держави.

Як фундамент шкільного курсу з іноземної мови шкільне навчання цього предмета повинно відбивати суттєві стратегічні лінії базового курсу, передусім його орієнтацію на взаємопов'язане навчання мови і культури народу-носія цієї мови, на здійснення освіти, виховання і розвитку особистості.

Засобом реалізації такої орієнтації з урахуванням надбань теорії комунікативності має стати формування соціокультурної компетенції учнів, тобто лінгвокраїнознавчих та країнознавчих знань або системи уявлень про основні національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається, а також системи навичок та вмінь, узгоджувати свою поведінку згідно з цими знаннями.

Аналіз спеціальної літератури, результати спостережень свідчать про перспективність шкільного етапу для формування комунікативної і соціокультурної компетентності. Необхідність залучення дітей до нової культури зумовлена переосмисленням і світовим визнанням теорії культурно-історичного розвитку особистості. У сучасних концепціях викладання іноземних мов наголошується, що мова є відображенням культури певного народу, відповідно, оволодіння іноземною мовою передбачає, передусім, і оволодіння іншомовною культурою та засвоєння духовних цінностей іншого народу. Через мову відбувається знайомство з культурою країни, її традиціями, історією та сучасністю, формування навичок спілкування.

Теоретичні основи проблеми шкільного формування комунікативної та соціокультурної компетенції ще залишаються недостатньо дослідженими. Як і досі, немає повної ясності в питаннях структури і змісту соціокультурного мінімуму для старшої школи, не розроблена методика формування комунікативної і соціокультурної компетенції учнів старшого шкільного віку. Підручники для старшої школи навчають англійської мови переважно на реаліях рідної культури. Вони не забезпечені необхідним мінімумом етикетно-узуальних формул спілкування і набором ситуацій для моделювання взаємодій українських дітей з їх англійськими однолітками. Завдання цілеспрямованої роботи над культурою мовлення не завжди ставиться, оскільки частина підручників не забезпечена автентичними аудитивними матеріалами. В той же час, найбільш доцільною формою формування соціокультурної компетенції всіма учнями серед усього мовного матеріалу є автентичні матеріали. Це сприяє кращому оволодінню навичками усного мовлення та вмінню спілкуватися. Але не слід перенасичувати їх використання і при формуванні і розвитку комунікативної та соціокультурної компетенції слід приділяти увагу особливостям учнів.

Методика формування комунікативної та соціокультурної компетенції в учнів старшого шкільного віку за допомогою використання автентичних матеріалів є інноваційною особистісно-розвиваючою методичною моделлю. Пропонуючи навчання англійської мови на відносно високому рівні складності, вона створює сприятливі умови для оволодіння учнями навичками та вміннями спілкування на елементарному

міжкультурному рівні (в межах засвоєного матеріалу та відібраних сфер комунікації), а також для розкриття потенціалу особистості дитини. Дана модель не є догматичною. Вона відкрита для творчої модифікації вчителя-предметника.

Підсумовуючи вищесказане, необхідно особливо підкреслити, що використання автентичних матеріалів у процесі навчання іноземної мови створює сприятливе підґрунтя для розвитку комунікативних умінь учнів, забезпечує їхню активність та особисту зацікавленість на занятті. Знайомство з цінностями культур інших народів, опора на досвід у спілкуванні сприяє вихованню толерантності до інших культур, формує манери поведінки, власне бачення світу та своє місце в ньому і сприяє розвитку соціокультурної компетенції.

Список використаної літератури:

1. Комарова І. І. Соціокультурний компонент в змісті навчання іноземній мові // Сучасні концепції викладання іноземних мов у середній та вищій школі. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Вінниця, 2000. – С. 61-65.
2. Морська Л. Г. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей // Іноземні мови. – 2002. – № 2. – С. 23.
3. Наталин В. П. Критерій змістовної автентичності навчального тексту // Іноземні мови в школі. – 2009. – № 2. – С. 50-52.
4. Неділько А. Г. До питання застосування автентичних матеріалів для навчання іноземних мов // Іноземні мови. – 2010. – № 4. – С. 11-12.
5. Паращук В. Ю. Використання автентичного тексту під час роботи над розмовної темою // Іноземні мови в школі. – 2003. – № 2. – С. 61-65.
6. Шерстюк О. М. Сучасні підходи щодо викладання іноземних мов // Іноземні мови. – 2000. – № 1. – С. 65-70.

*Танцюра Алла Сергіївна,
студентка II курсу,
спеціальності «Філологія. Мова та
література (іспанська, англійська)»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Анненкова О.С.*

ХТО НАСПРАВДІ ЕМІЛІЯ СЕДЛІ: ІДЕАЛЬНА ГЕРОЇНЯ ЧИ «НІЖНА ПАРАЗИТКА»?

Актуальність проблеми: Вільям Мейкпіс Теккерей – видатний англійський письменник, що в 1847 році написав знаковий як для англійської, так і для світової літератури роман «Ярмарок суєти». Об'єктом дослідження є образ Емілі Седлі, однієї з двох головних героїнь цього твору. За життя оцінки творчості В. М. Теккерей були різносторонніми, і варто сказати, що потрібної уваги його творчому доробку приділено не було, тому і достатньої кількості яскравих робіт, які розробляли б різні сторони характеру Емілії, також немає. Деякі дослідники вважають її “найкращим” образом роману, вбачаючи в її характері втілення найкращих якостей. Інші літературознавці не знаходять в Емілії відображення найкращих рис вікторіанської леді і називають її такою ж марнославною, як і решта героїв роману. Ми ж розглядаємо Емілію як синтез різних рис характеру, що створює неоднозначність її образу та дає підстави висновувати про глибоке знання людської природи автором та філософське начало його роману.

Стан розробки проблеми. Проблеми жіночого характеру в романі видатного вікторіанця Вільяма Теккерей досліджували серед британських дослідників Дж. Аплін, М. Форстер. Слід також назвати В. Івашеву, В. Вахрушева, Н. Михальську, Д. Яхтонову, втім

обраний нами ракурс аналізу образу однієї з героїнь твору представляється свіжим і цікавим.

Метою тез є дослідження характеру героїні одного з найкращих творів англійського реалізму, роману «Ярмарок суєти» - Емілії Седлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку Емілія здається читачам повністю позитивною героїнею, у ній поєднуються усі добрі риси, вона прекрасна і зовні, і всередині. Але чим більше читаємо, тим більше розуміємо, що вона не є цілком ідеальною героїнею, адже сам письменник зауважив, що він пише «роман без героя».

Професор Бельгійського університету М. Демур, у своїй дисертації “William Makepeace Thackeray’s Vanity Fair: The portrayal of Rebecca Sharp and Amelia Sedley” говорить, що Теккерей створює образ Емілії як зразок вікторіанської леді. Дж. М. Дарсі у роботі “William Makepeace Thackeray’s presentation of women in his novel Vanity Fair”, яка присвячена аналізу зображення у романі «Ярмарок суєти» двох головних героїнь, характеризує Емілію як «ангела в будинку» (так називали вікторіанських леді, які втілювали в собі усі найкращі якості жінки, ця назва з’явилася після виходу в 1854 році книги Ковентрі Петмора «The Angel in the house»): вона віддана дружина, лагідна та любляча мати і дочка. Теккерей сам називає її наймилішою і найніжнішою із усіх звичайних людей.

Протягом твору Емілія часто демонструє свої недоліки, і, як і інші герої твору, є марнославною. М. Демур говорить, що Теккерей переступає через традиції, показуючи вікторіанську жінку більш наближеною до реалій. Однак слід зазначити, що ми вбачаємо в характері Емілії часті прояви рис романтичного героїні. Це її часткове відчуження, не схожість на інших персонажів. Вона ніби жила в своєму світі, де вимушена була часто відчувати самотність та полишеність. Однак письменник не забуває підкреслити багатогранність героїні, проливаючи світло на Емілію як на наївну і деколи дурну жінку.

Спочатку здається, що роль образу Еммі полягає у демонстрації образу справжньої англійської леді. Але уже приблизно на половині роману починаємо чітко помічати її негативні якості. І, напевне, «найяскравіша» її негативна якість – егоїзм. Як не дивно, цю якість помічаємо вперше у її стосунках з сином. Вона була впевнена, що Джордж-молодший повинен кохати її так, як вона віддано кохає його, Емілія хотіла отримувати від нього увагу, всю його любов.

З не меншою, а скоріше навіть з більшою силою егоїзм Емілії викривається у її відносинах з майором Доббіном. В. Теккерей, спираючись на відношення Еммі до майора, називає її «ніжною паразиткою». Емілія знала про щире та віддане кохання майора Доббіна (до речі, його називають “найкращим” характером роману), і як свого чоловіка вона не розглядає його довгі 15 років. У цих відносинах ми можемо спостерігати виявлення негативних аспектів характеру Емілії. Вона звертає свою увагу на майора та показує прихильність тільки тоді, коли їй потрібна підтримка та допомога. Доведенням її егоїзму можуть послужити ці слова: «Емілія зацікавилася, перелякана тим, що Вільям так раптово розірвав пута, якими вона його тримала, і заявив про свою незалежність і перевагу. Він так довго лежав біля її ніг, що сердешна жінка вже звикла його топтати. Вона не хотіла виходити за нього заміж, але хотіла тримати біля себе. Не хотіла нічого давати, але хотіла, щоб він віддавав їй усе. Такі угоди нерідко укладаються в коханні» [1, С. 577] У цьому моменті вона розкривається остаточно: Емілія, як і інші герої цього спектаклю, де всі марнославні, майже всі заціклені на погоні за грошима, також є страшенно егоїстичною, для неї кохання також стає вигідною угодою, з якої вона зможе черпати все потрібне для себе. Цього вона досягла тим, що вміла правильно маніпулювати почуттями доброго Доббіна.

Висновок. Образ Емілії є складним та неоднозначним. Від неї залишаються двоякі враження. З одного боку, це жінка, яка викликає співчуття: багато випробувань впало на плечі цієї бідолашної, а з іншого боку, вона така ж егоїстична, як і інші герої. Вона є реалістичним відображенням жінки вікторіанської епохи, майже повним втіленням належної,

справжньої англійської леді. Своїми намаганнями стати ідеалом вона сама зробила себе учасницею спектаклю, де всіх героїв об'єднало марнославство і де вона є однією з маріонеток у руках вмілого лялькаря, який знає все.

Список використаної літератури:

1. Ярмарок суєти: Роман без героя/ Пер. з англ.. О. Сенюк; Передм. та приміт. К. Шахової; Іл. Л. Чайки; Худож.-оформлювач Б. Бублик. – Харків: Фоліо, 2003. – 397 с. – (Б-ка світової літ.).
2. D' Arcy Julian Meldon. William Makepeace Thackeray's presentation of women in his novel Vanity Fair [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://skemman.is/bitstream/1946/24450/1/BA%20essay%20The%20Rut%20Elíasdótir%202016.pdf>
3. Demoor M. William Makepeace Thackeray's Vanity Fair: The portrayal of Rebecca Sharp and Amelia Sedley [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/228/041/RUG01001228041_2010_0001_AC.pdf

*Тиха Надія Олександрівна,
студентка I курсу магістртури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та арабська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЯ АРХЕТИПНИХ ЗНАЧЕНЬ СЛІВ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Пізнаючи навколишній світ, кожна людина формує власне ставлення до нього, вирішує, які елементи важливі, а які – ні, що варте уваги, а що, навпаки, можна залишити поза межами своєї уваги.

У результаті формується певна оцінка навколишньої дійсності, яка нерідко знаходить своє відображення у чи не найбільш експресивних, образних та емоційно-забарвлених усталених виразах – фразеологічних одиницях, які є матеріальними знаками національного буття, що відображають та характеризують специфіку етносу в його культурно-історичному розвитку [3, 67].

Процес фразеологізації належить до процесів семантичної транспозиції лексики. Транспозиція – це процес, за якого відбувається використання однієї мовної форми у функції іншої форми. У сучасній лінгвістиці термін *транспозиція* тлумачать у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні – це будь-яке переносне вживання мовної форми, а у вузькому значенні транспозиція розуміється як перехід слова з однієї частини мови до іншої або його використання у функції іншої частини мови [2, 692].

В аспекті семантики при транспозиції можливим є як збереження загального значення, так і зрушення у значенні (зазвичай, це звуження значення). Якщо форми, які об'єднуються відношеннями транспозиції, містять різні основи, можна говорити про лексичний суплетивізм [5, 519].

У цілому фразеологічний фонд мови є досить стійким, проте в ході історичного розвитку він змінюється, проходять якісні та кількісні зміни. Внутрішню форму фразеологічної одиниці складає образність, адже її основою є здатність створювати наочно-чуттєві образи предметів та явищ. Конкретність та тісний зв'язок з контекстом у широкому значенні слова становить силу образу [4, 109], який може стати згодом стереотипним, а може мати й архетипне підґрунтя.

Як відомо, слово архетип означає прообраз. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови знаходимо таке значення слова архетип: 1. У пізньоантичній філософії – прообраз, ідея. 2. Гіпотетично реконструйована або фактично засвідчена мовна форма, вихідна для пізніших утворень. 3. У психології К. Юнга – первинні природні образи, ідеї, переживання, властиві людині як суб'єкту колективного несвідомого [1, 41].

З поняттям архетип є суміжним такий термін в індоєвропейстиці, як етимон. У Великому енциклопедичному словнику [5, 597] подане таке тлумачення слова етимон – первісне значення і форма слова. Виявлення індоєвропейського етимону при дослідженні фразеологічних одиниць у сучасній англійській мові дозволяє говорити про ступінь збереження первісного значення, наскільки воно змінилося або, можливо, втрачено взагалі.

Досліджуючи етимологію англійського слова *wind*, виявляємо, що воно має праіндоєвропейський корінь **we-nt-o-* “той, що дме”, який походить від кореня **we-* “дути”. Для прикладу добираємо відомий фразеологізм *between wind and water*, який дослівно перекладається як “між вітром та водою”.

Однак у морській термінології така метафора має значення “частина борту корабля біля ватерлінії, яка іноді над водою, а іноді й під водою”.

Вважається, що фраза була використана у буквальному сенсі у часи Іспанської Армади (1588 р.): *One of the shot was betweene the winde and the water, whereof they thought she would haue sonke*. Вже у 17 ст. фразу використовували й по відношенню до людей у значенні “як в око влучив”. Такі значення фразеологізм *between wind and water* отримав через те, що частина корабля, яка може бути або під, або над водою – найбільш вразлива, і пошкодження цієї частини, дійсно, дуже небезпечне.

В проаналізованому фразеологізмі помічаємо, що реконструйований праіндоєвропейський етимон та його ймовірне значення втрачене. Не збереглося також значення коренів **we-nt-o-* та **we-* і в дібраних українських відповідниках. Таким чином, можемо зробити висновок, що у процесі фразеологізації реконструйовані значення “той, що дме” та “дути” слова *wind* були змінені під впливом метафоричного переосмислення загальноживаної лексеми.

Дослідження процесів фразеологізації слів, в яких зберігся індоєвропейський етимон, дає основу для кращого розуміння значення мовних одиниць, які побутують у сучасній англійській мові.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. — 1728 с.
2. Вихованець І. Р. Транспозиція // Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.).
3. Соколовская Ж.П. «Картина мира»: системность, моделирование и лексическая семантика / Ж.П.Соколовская. – Ялта, 1999. – 173 с.
4. Щербань Н.П. Деякі проблеми фразеології та перекладознавства // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – Чернівці: ЧДЧ, 1996. – 166 с.
5. Языкознание. Большой энциклопедический словарь. / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. Большая Российская энциклопедия, 1998. — 685 с.).

*Усиченко Антоніна Василівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Середня освіта. Германські мови
(англійська та турецька мови) та література»
Науковий керівник:
старший викладач
Александрова Лорина Галиківна*

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Мета навчання іноземної мови – «використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу» – загострює особливу увагу до соціокультурного складника іншомовної комунікативної компетенції [4, с. 39-44]. Оволодіння соціокультурною компетенцією, як відомо, передбачає засвоєння неодмінного мінімуму соціокультурних знань, а також системи навичок узгоджувати свою поведінку відповідно до цих знань та вмінь.

Соціокультурна компетенція (СКК) – це знання культурних особливостей носіїв мови, їхніх звичок, традицій, норм поведінки й етикету та вміння розуміти комунікативну поведінку носіїв іноземної мови й адекватно використовувати набуті знання в процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури [6, с. 167].

Вважають, що СКК складається із країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенцій, де **країнознавча компетенція** – це знання учнів про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, особливостей побуту, традицій та звичаїв країни), а **лінгвокраїнознавча компетенція** передбачає сформованість в учнів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дає змогу асоціювати з мовною одиницею ту саму інформацію, що й носій мови, і досягати у такий спосіб повноцінної комунікації [3, с. 43].

Оскільки фундамент шкільного курсу з іноземної мови має бути закладений у початковій школі, розглянемо зміст соціокультурного аспекту навчання англійської мови дітей молодшого шкільного віку.

Звернемося до спеціальних наукових досліджень. Їх дані, а також результати нашої експериментально-дослідної роботи свідчать, що екстралінгвістичну, тобто змістову основу формування іншомовної соціокультурної компетенції учнів, у тому числі початкових класів, має становити певний мінімум **фонових країнознавчих знань** [2, с. 50].

Під фоновими знаннями розуміють знання, які є характерними для жителів конкретної країни і здебільшого невідомі іноземцям, що звичайно ускладнює процес спілкування, оскільки взаєморозуміння неможливе без принципової тотожності в обізнаності комунікантів із дійсністю, що їх оточує.

Наприклад, кожний британець, у тому числі й дитина молодшого шкільного віку, знає, що означає абревіатура УК, як виглядає прапор Великої Британії, який вони називають Union Jack, яким є національне вбрання шотландців, валійців, а також офіційний символ кожної частини об'єднаного королівства. (*The symbol of England is a red rose. The symbol of Scotland is a thistle. The symbol of Wales is a daffodil. The symbol of Northern Ireland is a shamrock and a red hand*) [2, с. 50].

Фонові знання, як видно з наведених вище прикладів, реалізуються за допомогою певних мовних засобів. Передусім це **національні реалії**, а також фонові лексика, які складають мовний компонент соціокультурного аспекту навчання англійської мови.

За визначенням Г.Д.Томахіна, «реалії - це назви притаманних лише певним націям і народам предметів матеріальної культури, фактів історії, державних інститутів, імен національних і фольклорних героїв, міфологічних істот тощо» [5, с. 13-18].

Лексичний мінімум початкової школи має бути насиченим різними видами національних реалій: **реаліями-антропонімами**, переважну більшість яких становлять

імена дітей, дорослих, їхні прізвиська (*Жіночі імена: Alice, Cloe, Hannah, Olivia. Чоловічі імена: Alfred, Daniel, Robert, William*); **етнографічними реаліями**, до складу яких належать: 1) назви іграшок (*Barbie, Teddy-Bear*); 2) тварин, 3) дитячих та спортивних ігор, якими захоплюються молодші школярі (*'Bingo', 'Hide and seek', roller skating*); 4) одягу, взуття (*trousers, a shirt, shoes*); 5) їжі, напоїв (*cornflakes with milk, toast with marmalade, a cup of tea*); 6) грошових одиниць (*pound, dollar*); 7) свят (*Christmas, Easter, Halloween*); 8) елементів довкілля тощо; **реаліями культури та освіти**, до яких належать: 1) персонажі відомих літературних казок, творів для дітей (*Jack and The Beanstalk*); 2) мультфільмів; кінофільмів; 3) імена видатних діячів культури: письменників, акторів, музикантів (*Daniel Defoe, Charles Dickens, Audrey Hepburn*); **реаліями шкільного життя; реаліями-топонімами**, які становлять назви континентів (*Australia, Asia*), країн (*USA, New Zealand*), міст (*London, Washington D.C.*), океанів (*Pacific Ocean*), морів, річок (*River Thames*), вулиць тощо.

Окрему групу фонових знань становить мовленнєвий етикет, який також реалізується у певних мовних засобах. Так, під **мовленнєвим етикетом** розуміють мікросистему національно специфічних вербальних та невербальних одиниць (кінесика, проксемика, фонація), які прийняті і пропонуються суспільством для встановлення контакту співрозмовників у бажаній тональності згідно з установленими правилами поведінки. Наприклад:

Привітання: Good morning. Good afternoon. Good evening. Hello. Hi. **Прощання:** Good-bye. See you tomorrow. Bye-bye. See you soon. **Знайомство:** My name is... What's your name? Nice to meet you. **Вдячність:** Thank you very much. Thanks. You are welcome. Not at all. **Вибачення:** Sorry. Are you OK? I'm sorry. That's all right. Never mind. **Схвалення:** Well done. Good. Great. Wonderful. Fine. Nice. Lovely. Etc [2, с. 50].

Формування СКК молодших школярів є цілісною методичною системою. Її запровадження в масову шкільну практику потребує розробки інноваційних технологій, форм, методів і режимів роботи. Учителю необхідно не тільки відібрати відповідний соціокультурний матеріал, але й організувати його опрацювання так, щоб сформувати в учнів позитивне ставлення до іншомовної культури, навчити їх бачити спільне й різне у своїй та чужій культурах, сприймати їх як рівноправно існуючі.

Список використаної літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/5a8de25e1504c877583228.doc>
2. Коломінова О.О. Зміст соціокультурного аспекту навчання англійської мови у початковій школі / О. О. Коломінова // Іноземні мови. – 2004. – №2. – С. 50-53.
3. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / [С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник та ін.]. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
4. Отрошко Т. В. Професійна компетентність педагога – ефективна відповідь на проблемну ситуацію в освіті / Т. В. Отрошко // Гуманітарні науки. – 2012. – № 2. – С. 39–44.
5. Томахин Г. Д. Реалии в языке и культуре // Иностранные языки в школе. – 1994. – №6. – С. 13-18.
6. Щербина І. Ю. Формування соціокультурної компетентності учнів у процесі вивчення іноземної мови як актуальна педагогічна проблема // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2013. – №8. – С. 167-170.

**Федорова Анна Олександрівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта. Мова і література
(англійська та українська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
старший викладач
Позніхіренко Юлія Іванівна**

ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НУМЕРАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Фразеологізми акумулюють соціально-історичну, інтелектуальну та емоційну інформацію та передають народний досвід, заснований на багатовікових спостереженнях [1]. В їх складі часто зустрічаються числівники, а також інші лексичні засоби вираження кількості. Мова виступає формою фіксації результатів будь-якого пізнання, в тому числі кількісних відношень.

В основі відображальної діяльності людини знаходиться реальний світ в його складних та різноманітних кількісно-якісних репрезентаціях. Поняття та визначення, що містять узагальнені результати пізнання кількісних відношень об'єктивного світу, знаходять специфічне вираження в конкретних мовних одиницях. Так, числа завжди сприймалися людством з повагою і навіть з певним побоюванням.

У міфологічній свідомості їх асоціювали з ситуаціями, яким надавали сакрального значення. Число пов'язане зі специфікою сприйняття кількості у повсякденній свідомості, яка поряд з якістю є атрибутом усіх об'єктів реального світу. Як культурний концепт, число проектує та відображає особливості мислення різних етносів на певній стадії його розвитку [3].

Теоретична цінність роботи полягає у вивченні фразеологізмів, що містять у своєму складі нумеральний компонент.

В логічній категорії кількості, одній з найбільш загальних та головних категорій розумової діяльності, відображаються результати пізнання. У процесі пізнання світу людиною відбувається відображення в людській свідомості предметів, властивостей і відношень, що існують в об'єктивній дійсності. Зокрема, кількісні ознаки у свідомості людини набувають форми величин, просторово-часових характеристик і т. п., а мова реєструє їх знаками різних рівнів [1].

До активних засобів вираження неточного числа належать нумеральні сполучення зі специфікаторами та парами числівників. Що ж стосується позначення точного числа, то понятійна референція числівників, їх нумеральність зумовлює домінантне становище цих слів в арсеналі мовних засобів точної квантитативної семантики, хоча в мовному комплексі, співвіднесеному з цим поняттям, поряд з лексичними засобами реалізуються морфемні та граматичні [3].

На морфемному рівні значення точного числа позначається за допомогою афіксів та коренів типу *mono-*, *deci-*, (*di-*, *bi-*): *decimal*, *monologue*, *dialogue*, *digraph*, *bicycle*. Проте деякі морфемні характеристики втрачаються (чи тенденцією до втрати) числового значення, наприклад *di-*, *bi-* в словах *dialogue*, *bicycle* (в діалозі можуть брати участь більше двох осіб; велосипед може мати не тільки два колеса).

Недостатнє знання мови та недосвідченість перекладача є причиною багатьох смислових помилок в перекладі (фразеологізм *We are in the same boat* часто недосвідчені перекладачі перекладають як “ми в одному човні” замість “ми в однаковому становищі”) і одним із джерел буквалізму [3].

Буквальне копіювання не може вважатися точним перекладом. Наприклад, буквальный переклад фразеологічного сполучення *quite a few* як “зовсім небагато”

діаметрально протилежний його значенню (“досить багато”). В цьому випадку буквальний переклад призвів би до повного спотворення змісту даного виразу.

Варто зазначити, що фразеологізми, маючи в своєму складі нумеральний компонент, починають співвідноситись зі значенням не тільки кількісних, а й якісних ознак та характеристик. Тому при перекладі необхідно використовувати різні трансформації.

Список використаної літератури:

1. Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, відп. ред. Ю.О. Жлуктенко. – К.: Наукова думка, 1989. – 136 с.
2. Аргуткіна О.А. Концептуально-семантичний і функціональний аспекти мікросистеми Число: автореф. дис...канд. філол. наук: (10.02.02) / Харк. держ. пед. ун-т. – Х., 2001. – 18 с.
3. Швачко С.А. Языковые средства выражения количества в современном английском, русском, украинском языках. – Киев: Вища школа, 1981. – 144 с.

*Хмелюк Наталія Петрівна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Мова і література (англійська)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Загребельна Наталія Костянтинівна*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РОМАНІВ Г. ДЖЕЙМСА «ЖІНОЧИЙ ПОРТРЕТ» ТА ГІ ДЕ МОПАССАНА «ЖИТТЯ»

Література межі ХІХ – ХХ століть відрізняється винятковою складністю і суперечливістю. Це була доба боротьби та взаємодії різних напрямів і шкіл, письменники тяжіли до художнього синтезу, результатом чого стало розмивання чітких методів, течій, жанрів. Яскравими прикладами такого синтезу є твори французького письменника Гі де Мопассана та американського Генрі Джеймса, що поєднують в собі ознаки романтизму, реалізму, натуралізму, імпресіонізму.

До компаративного розгляду «Жіночого портрету» Генрі Джеймса (1881 р.) та «Життя» Гі де Мопассана (1883 р.) спонукає те, що обидва твори є психологічними романами, в яких зображено суспільство перехідної доби. Хоча на перший погляд головні героїні, Ізабелла Арчер та Жанна де Во, різні за характером та долею, між ними чимало спільного: обидві наївні, не переймаються аристократичними умовностями, виходять заміж невдало, але за кого самі хотіли, обидві потерпають від зрад. Письменники стежать за становленням характерів героїнь, показуючи в русі все, що обертається навколо їх внутрішнього життя. Також можна провести паралелі і між іншими персонажами та сюжетними ситуаціями. Спільне та своєрідне значною мірою базується на тому, що письменники спираються на філософію природної людини, але в її різних версіях: Мопассан на французький руссоїзм, Джеймс на американський трансценденталізм Емерсона та Торо.

Компаративний аналіз двох романів підштовхує до залучення ширшого контексту, зокрема, біографічних моментів та літературно-критичних рефлексій письменників.

Будучи американцем за походженням, Г.Джеймс у 1875 р. покинув США та переселився до Європи, що дало йому можливість відчувати мораль американців з точки зору європейських норм та багатовікової культурної спадщини Старого Світу. Герої Г. Джеймса – це американці, що як і сам автор, подорожують Європою або живуть там. Серед його творчих контактів особливе місце належить французьким письменникам: Г.Флоберу, Е.Золя, братам Гонкурам, отже, він мав одне коло спілкування з Гі де Мопассаном.

Погляди Генрі Джеймса та Гі де Мопассана на романний жанр дещо різняться. Гі де Мопассан в пошуках реалізму схиляється до об'єктивного роману, розуміючи всі обмеження такого типу творчості. Для нього реалізм є особистим світоглядом, який він намагається донести до читача [2, с. 205]. В передмові до роману «П'єр і Жан» він зазначає, що задум романіста полягає не в тому, щоби схвилювати або зачарувати, не в захоплюючому початку або приголомшливій катастрофі, а в умілому поєднанні достовірних дрібних фактів, які виявлять остаточний сенс твору [1, с. 21]. Мопассан у своїй творчості переростає характерну для XIX століття реалістичну манеру відображення світу і людини і піднімається на новий рівень. Він збагатив реалістичну прозу свого часу проникливим психологізмом, умінням сплавити іронію і гумор. Особливістю мопассанівської манери письма є об'єктивність, прагнення викласти матеріал так, немов би він існує незалежно від автора і не має до нього відношення.

Під пером Генрі Джеймса традиційний реалістичний роман досяг витонченого психологізму і зробив значні відкриття в осягненні душевного світу людини. Письменник ввів у художню літературу тему зіткнення двох світів, двох цивілізацій, двох різних менталітетів, чим відобразив складний комплекс взаємовідносин в тогочасному суспільстві. Г. Джеймс прагнув протиставити мистецтво життя, перетворити його на своєрідну «вежу зі слонов'ї кістки», а отже уникав торкатися у своїх романах пекучих питань сучасної йому дійсності, віддаючи перевагу витонченим переживанням інтелігентних героїв. Г. Джеймс виступав також і як критик, значну увагу приділяв теорії роману (робота «Мистецтво прози»). Концепція роману як «будинку з багатьма вікнами» уможлиблює дослідження не просто оточуючої дійсності, а й її сприйняття через призму індивідуальної суб'єктивної свідомості.

Компаративний підхід до романів Г. Джеймса «Жіночий портрет» та Гі де Мопассана «Життя» дозволяє виявити паралелі між персонажами та сюжетними ситуаціями, спільні аспекти проблематики та поетики. В той же час це дає можливість виявити специфічне, зумовлене як авторськими індивідуальностями, так і відмінностями національних традицій.

Список використаної літератури:

1. Мопассан Ги де. Пьер и Жан / Ги де Мопассан ; пер. М. Соседовой. – М. : Изд. Худ. лит., 1998. – 300 с.
2. Романтизм vs реализм: Парадигмы художественности, авторские стратегии: Сб. науч. ст.: к 100-летию со дня рождения проф. И. Дергачева. Эволюция форм художественного сознания в русской литературе. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2011. – Вып. 3. – 364 с.

*Цуркан Олег Леонідович,
студент IV курсу,
спеціальності «Мова та література
(англійська та японська мови і зарубіжна література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, старший викладач
Ханикіна Наталія Валентинівна*

ЗАСОБИ ТА СПОСОБИ ТВОРЕННЯ НАЗВ КОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Тема засобів та способів створення назв комерційних організацій в англійській мові є актуальною та важливою. Щоб розуміти сутність обговорюваного питання, варто визначити, що саме є комерційною організацією. Найбільш відоме і загальноприйняте визначення: “бізнес, при якому робітники та інвестори за головну мету мають отримання

прибутку” [1]. Це може включати будь-яку сферу діяльності, хоча здебільшого ми зосереджуватимемось на тих компаніях, що виробляють товари.

Варто також згадати власне способи словотвору. За основу обираємо класифікацію, представлену у праці [2], де виділено такі способи, як складання (compounding), складання за римою як його підтип (rhyming compounds), деривація, об'єднання (blending), скорочення (clipping), акроніми (Acronyms), за аналогією (analogy), креативна зміна орфографії (creative respelling) та ін.

Враховуючи таке різноманіття, можна справедливо припустити, що способи творення назв комерційних організацій в англійській мові будуть відповідати цій класифікації. Однак, існують назви, утворені поєднанням декількох способів.

Однак, у чому необхідність вивчення способів творення назв комерційних організацій в англійській мові? Чи впливають вони на подальший успіх компанії? Наразі наявні дослідження, в яких проаналізовано вплив бренду на споживача, однією зі складових якого є саме назва компанії [3]. В такому випадку назва створює позитивні асоціації у споживача, які, в свою чергу, легко можуть пояснюватися таким поняттям як “mere exposure effect” (ефект знайомства з об'єктом) [4].

Навіть попереднє вивчення даної проблеми у царині комерційної номінації дає підстави припустити, що існує нагальна необхідність її подальшої розробки.

Список використаної літератури:

1. Kokemuler N. Definition of Commercial organization [Electronic Resource] / N. Kokemuler. – Mode of Access : <https://bizfluent.com/about-5135762-definition-commercial-organization.html>
2. Zajonc R. B. Mere Exposure: A Gateway to the Subliminal [Electronic Resource] / R. B. Zajonc. – Mode of Access : <http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-8721.00154>
3. Kemmer S. Types of Word Formation Processes [Electronic Resource] / S. Kemmer. – Mode of Access : <http://www.ruf.rice.edu/~kemmer/Words/wordtypes.html>
4. Influence of brand name on consumer decision making process – an empirical study on car buyer [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals/article/viewfile/295/302>

*Шевченко Анна Сергіївна,
студентка V курсу,
спеціальності «Мова і література (англійська, французька)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Ніколаєнко Вікторія Валентинівна*

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Свідомість як вища форма психіки людини проявляється в діяльності – цілеспрямованій соціальній активності людини, зумовленій потребами і спрямованій на пізнання та перетворення навколишнього світу за допомогою пізнавальних процесів: відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, уяви, спостереження, аналізу, критики [4; 102-103, 280]. У процесі індивідуального розвитку кожна людина залучається до таких видів діяльності, як гра, навчання та праця.

В учнів молодшого шкільного віку зі вступом до школи провідною діяльністю стає навчання, проте вчителю слід пам'ятати, що об'єм знань, який отримує дитина вже на

перших уроках, може призвести до втоми, а далі – до зниження інтересу, поверхневого засвоєння змісту навчання та гальмування інтелектуального розвитку [2; 122]. Тому доцільно диференціювати навчально-виховний процес використанням різноманітних педагогічних технологій навчання іноземних мов і культур. Зокрема, в цьому контексті слід звернути увагу на інтерактивні ігрові технології, на важливості використання яких в навчанні іноземної мови наголошували відомі методисти, такі як М. М. Скаткін, Є. І. Пассов, Д. Б. Ельконін, І.М. Верещагіна, Є.І. Негневицька та ін.

За визначенням С. Ю. Ніколаєвої, Г. Е. Борецької та ін. [5; 286], ігрові (або комунікативно-ігрові) технології – це технології навчання, в основі яких лежить використання іншомовних ігор. Дидактична гра – це метод навчання, що дає змогу формувати в учнів необхідні уміння й навички або систему уявлень і понять шляхом вправління в процесі ігрової діяльності. Основною метою використання ігрових технологій на уроках англійської мови є практична підготовка учнів до спонтанного ситуативного мовлення. Міжособистісна комунікація у грі дозволяє змоделювати певну навчальну ситуацію або імітувати природну ситуацію іншомовного спілкування. Найкраще це вдається зробити у сюжетно-рольовій грі.

Сюжетно-рольова гра – це процес, у якому учасникам пропонується «зіграти» певного персонажа в уявній ситуації. Така гра наближає навчальну ситуацію до природної, що, за умови її правильної організації вчителем, дозволяє досягнути високих результатів у засвоєнні навчального матеріалу. Крім того, вона сприяє засвоєнню морально-етичних цінностей, норм і правил, розвитку емоційних, вольових, та головне – пізнавальних якостей особистості.

Зокрема, мислення в учнів молодшого шкільного віку поступово піднімається з конкретного до абстрактного рівня, тому необхідно підбирати ігри, що поєднують вирішення мислительних і комунікативних задач, вони сприятимуть розвитку думки в мовленні [3; 306]. Також, у процесі сюжетно-рольової гри, що включає елементи усного мовлення, удосконалюються фонематичний слух та слуховимовні навички. Розширюються можливості словесно-логічної пам'яті школярів, довільного запам'ятовування та відтворення. Уява дитини цього віку допомагає їй яскраво представити образи інших учасників гри та «вжитися» у власну роль, що сприяє кращому розумінню, усвідомленню та запам'ятовуванню дидактичного матеріалу, що подається в грі [1; 122]. Довільна увага учнів тісно пов'язана із значущістю для них діяльності, яку вони виконують, та посиленістю [2; 141], тому сюжетно-рольова гра повинна бути максимально цікавою, захоплюючою і мотивуючою для учнів, відповідати їх віковим, індивідуальним особливостям та колу інтересів.

Таким чином, використання навчальних рольових ігор у процесі вивчення англійської мови сприяє стимулюванню пізнавальної діяльності учнів, розвитку аналітичного мислення, інтелектуальних, творчих і мовленнєвих здібностей, створенню психологічної готовності учнів до іншомовного спілкування, їх участі у колективній діяльності з інтерпретації навчальної ситуації, обміну інформацією, вирішення проблем, оцінки результатів такого співробітництва, повторенню навчального матеріалу та вправлінню у тематичному іншомовному спілкуванні [5; 286].

Список використаної літератури:

1. Авдулова Т. П. Психология игры: современный подход: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр "Академия", 2009. – 208 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібн. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Каравела, 2012. – 400 с.
3. Горлова Н. А. Методика обучения иностранному языку: в 2 ч. – Ч. 1: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / Н. А. Горлова. – М.: Издательский центр "Академия", 2013. – 336 с.

4. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Каравела, 2012. – 464 с.

5. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: Колективна монографія / С. Ю. Ніколаєва, Г. Е. Борецька, Н. В. Майєр, О. М. Устименко, В.В. Черниш та інші; за ред. С. Ю. Ніколаєвої; техн.. ред. І. М. Соболевої. К.: Ленвіт, 2015. – 444с.

*Якуба Анастасія Андріївна
студентка IV курсу
спеціальності «Мова та література (англійська, німецька)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Гордієнко Леся Олександрівна*

ІНТОНАЦІЙНЕ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В СУЧАСНІЙ РОЗМОВНІЙ БРИТАНСЬКІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У сучасному житті в наших відносинах занадто помітно стало активне вираження емоцій. В даний час стало вже аксіомою те, що емоції є мотиваційною основою свідомості і мовної поведінки, що люди в своєму спілкуванні не можуть обійтися без емоцій. Емоційний аспект комунікативної лінгвістики став предметом багатьох наукових досліджень з питань теорії і семантики емоцій, їх концептуалізації і вербалізації. У цьому зв'язку джерелом до вивчення людських емоцій виступає сама мова, яка номінує емоції, висловлює їх, описує, імітує, стимулює, класифікує, структурує, коментує, пропонує засоби для мовного маніпулювання й моделювання відповідних емоцій. Сама мова формує емоціональну картину світу представників тієї чи іншої лінгвокультури. При цьому емоції виникають не тільки в лінгвокультурних ситуаціях, а й самі породжують певні ситуації. Саме мова є і об'єктом і інструментом вивчення емоцій[2].

Поряд з іншими категоріями, експресивність служить не тільки для ефективною реалізації намірів про які говорять (пишуть), але і втіленням в мові самої його особистості, що особливо важливо для художнього тексту.

У стилістиці існує чотири напрямки дослідження експресивності: 1) стилістика мови або описова стилістика, що вивчає великі класи текстів, в центрі уваги якої – стилістичне забарвлення мовної сутності; 2) стилістика індивідуальної мови, що займається дослідженням текстів, що належать конкретному автору (суб'єкту), а також всіх мовних засобів і способів організації пов'язаного, цілісного і емоційно забарвленого тексту; 3) контрастивна стилістика, що досліджує в основному проблеми перекладацького плану; 4) стилістика тексту, яка розглядає експресивність даного тексту з точки зору його естетичної цінності.

Категорії емоційності та експресивності тісно переплітаються. Емоційність є частиною експресивності, тобто вона завжди експресивна, в той час як експресивність не обов'язково емоційна, тобто експресивність завжди висловлює почуття того, хто говорить, по відношенню до суб'єкта чи явища дійсності. Таким чином, як експресивність, так і емоційність розуміються як категорії комунікативного плану. Однак експресивність – категорія, що утворюється словом або виразом тільки в даному мовному контексті або „внутрішньо притаманна даному одному слову (або вислову) як елементу мови” [4].

Інтонація виконує комунікативно-прагматичну функцію оформлення висловлення [3] і належить до супрасегментного рівня мови, являючи собою складне поняття, що по-різному визначається дослідниками. Виконуючи важливі функції (логічні і граматичні, образні, емоційні, стилістичні, естетичні), інтонація дає мовцеві змогу свідомо урізноманітнювати виражальні засоби мовлення, передавати різні семантичні та емоційні відтінки думки, підтекст, створює ритмомелодіку усного мовлення, які є знаряддям

інтелектуального, емоційного, вольового впливу на слухача [5]. Голос – інструмент спілкування, джерело інформації, засіб впливу, що має не лише значний комунікативний потенціал; він наділений унікальними можливостями передавати інформацію, сигнали, не обмежені словесним змістом. До 60 – 90 % правильних суджень про людину, про її внутрішній стан ґрунтується на вмінні розшифровувати характеристики голосу й манери говорити, виражати найрізноманітніші відтінки у ставленні, поведінці, оцінках, почуттях[6].

Розглядаючи фонетичні засоби вираження емоційності, необхідно зазначити, що вона проявляється як на сегментному, так і на супraseгментному рівнях. При цьому емотивні висловлювання завжди інтонаційно позначені темпом, зниженням або підвищенням гучності, появою пауз, наголосом, модуляцією тону. Взаємодіючи з лексико-граматичним складом висловлювання, вони вносять додаткові семантичні відтінки в його значення.

Система емоційних елементів та емотивних засобів на фонетичному рівні є додатковою інформацією, яка виражається інтонацією, темпом, мелодією, тембром, наголосом, сполученням фонем, різними видами пауз, стиків, ритмів, а також подвоєнням чи римуванням комбінацій.

Список використаної літератури:

1. Алексієвець О. М. Просодичні засоби інтенсифікації висловлювань сучасного англійського мовлення: монографія / О. М. Алексієвець. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 200 с.
2. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследование по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1975. – 560 с.
3. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монографія / В. С. Григорьева. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
4. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : [монографія] / Алла Калита. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
5. Красовська І. В. Лінгвокогнітивні ознаки англійських висловлень на позначення позитивних емоцій / І. В. Красовська // Нова філологія : збірник наукових праць. – Запоріжжя : Запорізький націонал. ун-т, 2005. – С. 146–154.
6. Wharton T. Interjection, language and the showing / telling continuum T. Wharton // 3rd Conference "The Evolution of Language", April 3rd – 6th, 2000. – Abstract. – С. 1–3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intres.enst.fr/ confs/evolang/ actes77.html>

*Кладова Анастасія Андріївна
студентка III курсу,
спеціальності «Історія».
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Осмоловська Олена Юрївна*

ПРАВЛІННЯ ІМПЕРАТРИЦІ ЗОЇ В ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1028-1050РР.)

Актуальність даної теми значною мірою визначається цікавістю сучасної історичної науки до гендерних взаємовідносин. З розвитком сучасного суспільства часто постає питання рівності між чоловіком та жінкою. Особливо цікаво прослідковувати історію розвитку суспільного відношення до жінки, що змінювалось у різні часи та етапи людства.

Тема правління імператриці Візантійської імперії Зої Порфирородної (1028-1050рр.) на жаль, не є досить популярною серед українських істориків. Можна відмітити роботу Д.Степовика «Візантологія» [5], де є розділ присвячений періоду правління Македонської династії. Коротку біографію цариці в своїй книзі «Імператори Візантії» наводить російський історик С.Б. Дашков. Досить розгорнуто біографію Зої та проблеми її правління розглядає Лінда Гарланд з університету Нової Англії, що в Австралії, у своїй статті під назвою «Zoe Porphyrogenita (wife of Romanus III, Constantine IX, and Michael IV)» [6]. Найголовнішим джерелом вивчення життя цариці Зої є «Хронографія» Михайла Пселла [4], адже вважається, що він був сучасником імператриці, та, ймовірно, був особисто з нею знайомий.

Зоя – дочка візантійського імператора Костянтина VIII, представниця Македонської династії, правління якої є яскравою сторінкою в історії Візантії. Професор Стенфордського університету, Уорен Тредголд у своїй праці «A History of Byzantine State and Society» [7] зазначає, що дивлячись на вік Зої, її неспроможність до дітонародження та неосвіченість, логічним вибором імператора стала Феодора – більш освічена, інтелігента та молода, що могла ще привести на світ імператорського нащадка. Фатальною помилкою, як зазначає У.Тредголд, була відмова Феодори вийти заміж за Романа Аргіра, що повністю перекреслило всі її посягання на владу. Таким чином, у Костянтина VIII не залишалось іншого виходу, як передати державу в руки Зої.

Під час воцаріння Македонської династії принцип законного престолонаслідування настільки утвердився в Візантії, що ніхто не здивувався переходу імператорської влади по жіночій лінії. Тим не менше, цар з великим поспіхом став шукати для своєї дочки Зої – чоловіка, який би при монархині міг виконувати роль царя-чоловіка. По суті, саме забаганки Зої у виборі супутника життя та партнера по престолу відігравало величезну роль у політичному житті імперії. Такий феномен досить цікавий, адже далеко не кожній середньовічній жінці видавалось обирати собі нареченого.

Революція 1042 року раптово нагадала про Феодору, сестру Зої, яку Зоя власноруч постригла в монахині, як тільки прийшла до влади. Феодора мала впливових друзів серед союзників покійного батька та сенату. Ці діячі розуміли, що Зоя не може надалі правити і, користуючись цією революцією, хотіли зробити співправителькою старої і слабкої цариці більш енергійну монархиню – Феодору. Нова енергійна монархиня виконала вимогу народу і осліпила поваленого імператора Михайла V, не дивлячись на прохання Зої помилувати її чоловіка.

З цього часу Зої довелось миритись з співправлінням ненависної сестри. Вперше в історії Візантійської імперії гінекея стала офіційним центром держави і символом жіночого двовладдя. Внаслідок жіночого дуумвірату царський двір розділився на дві ворогуючі партії, кожна з якої підтримувала лише одну з цариць, що викликало ще більшу

конфронтацію всередині палацу та й держави загалом. Ситуація ускладнялась марнотратством Зої. Щоб покінчити зі злиднями та впливом молодшої сестри, Зоя вирішила вийти заміж втретє, коли їй було вже 64 роки. Вона згадала про свого давнього друга Костянтина Мономаха, гарного, розумного, красномовного, що завжди розважав монархиню та мав гроші. 11 червня 1042 року Костянтину Мономаху відвезли вбрання імператора і Візантія побачила свого нового імператора. При правлінні Костянтина і Зої імператорський двір та палац являли собою дійсно цікаве явище. 1050 року імператриця Зоя померла у віці 72 років.

Фактично Зоя була останньою надією Македонської династії, адже Василь II не залишив спадкоємців по чоловічій лінії, як і його молодший брат Костянтин і всі сподівались, що Зоя подарує імперії спадкоємця, чого так і не сталося. Імператриця Зоя, по суті, не мала ніякої влади, але приналежність до імператорської родини та царська кров давали їй доступ до державної казни та змогу вибору чоловіка. Вона мала владу лише формально і не мала жодного впливу на політичні справи, виступала більш як представник влади від імператорської родини. Але важливим чинником її правління було те, що саме вона обирала собі чоловіка, імператора, від якого по суті і залежала політична ситуація імперії та яка була «обличчям імперії».

Тому, я вважаю, що знецінювати роль жіноцтва в історії є безглуздом. Адже жінки, навіть не маючи, по суті, привілеїв та прав у патріархальному суспільстві все ж шукали способи та впливали на загальносвітову історичну парадигму.

Список використаної літератури:

1. Величко А. М. История Византийских императоров - М., 2010. - Т. 4.
2. Дашков С.Б. Императоры Византии <http://www.sedmitza.ru/lib/text/434328/>
3. Диль Ш. Византийские портреты. <http://www.sedmitza.ru/lib/text/434866/>
4. Пселл Михаил. Хронография /Перевод и прим. Любарского Я.Н. - М.:Наука, 1978.
5. Степовик Д. Візантологія\2-ге видання, доповнене, ілюстроване – Жовква: Місіонер, 2013. – 352 с.+80 вкл.
6. Garland Lynda «Zoe Porphyrogenita (wife of Romanus III, Constantine IX, and Michael IV)» у De Imperatoribus Romanis <http://www.roman-emperors.org/zoep.htm>
7. Treadgold Warren. A History Of The Byzantine State And Society - Stanford University Press, Stanford, California: Board of Trustees of the Leland Stanford Junior University, 1997 <https://smerdaleos.files.wordpress.com/2014/09/warren-treadgold-a-history-of-byzantine-state-and-society.pdf>

*Кондратьєв Андрій Ігорович
студент I курсу,
спеціальності «Історія та археологія».
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Руденко Наталія Василівна*

КЕРБУТІВСЬКИЙ МОНАСТІР ВІД ЗАСНУВАННЯ ДО ЗАНЕПАДУ

Кербутівський жіночий монастир знаходився на правому березі р. Сейм біля с. Кербутівка. Час заснування монастиря на сьогодні залишається дискусійним та потребує подальших досліджень. Ймовірно, він був заснований у першій половині XVII ст. як чоловічий монастир. Десь у 1648 р. він став жіночим, коли монашки з Крупицького монастиря перейшли до Кербутівського. Цікаво, що 6 червня 1658 р. архієпископ Діонісій

Балабан видав грамоту на захист монастирських володінь від якогось невідомого монаха, який проголосив себе ігуменом монастиря [3, с.61-62].

Усю свою історію Кербутівський монастир, як жіночий, адміністративно підпорядковувався чоловічому Крупицькому монастирю. 22 червня 1657 р. шляхтич Криштоф Силіч подарував монастирю землю «Кіробертовщини» (сучасна Кербутівка) біля Нових Млинів та село Щебри [3, с.60-61]. 5 травня 1674 р. ігуменя Кербутівського (на той час він називався і як Воздвиженський чи Бобрицький монастир – по назві притоки Сейму), отримала царське підтвердження на монастирські володіння. Монастирю належала також переправа біля Батурина, яку відібрав ігумен Іосаф [4, с.161].

Між Крупицько-Батурицьким та Кербутівським монастирем була ледь не ворожнеча. Причина – чітко не розмежовані маєтності та непозначені межі монастирських володінь. Цікаво, що у 1730 р. місцевий старожил Павло Гриб відзначав, що при округленні володінь зі сторони монастирської влади, у між монастирських взаєминах зазвичай проявлялась ледь не особлива жорстокість [3, с. 51-52].

Конфлікт між монастирями вирішувався на рівні Київського митрополита. 5 лютого 1730 р. почала діяти спеціальна слідча комісія для визначення кордонів спірної території між Кербутівським та Новомлинським монастирями. За наказом Варлама Ванатовича, архієпископа Київського та Галицького і всієї Малоросії, на місце огляду спірних монастирських територій відправили поважну делегацію. Дійти згоди представникам обох монастирів так і не вдалося, і це не зважаючи на серйозне представництво в комісії, а підсумковий документ був підписаний ієромонахом Євстратієм (намісником Максаківським).[3, с. 66-70].

Можливо, що одним із наслідків діяльності цієї комісії стало звернення ігумені Кербутівського монастиря за підтверджувальними універсалами. За даними історика та церковного діяча Філарета (Гумілевського), ігуменя Анісія Чуйкевич у 1731 та 1736 р. отримала підтверджувальні універсали на відгородження володінь монастиря [4, с. 160].

12 жовтня 1683 р. на території Кербутівського монастиря сталася пожежа. Тоді згоріли дві церкви – Воздвиження Христа та трапезна церква. Причина пожежі – необережність пономарів [4, с.162]. Друга пожежа відбулася у 1761 році. Як зазначала намісниця монастиря у своєму листі від 20 вересня 1761 р., монастирські церкви та всі біля церковні приміщення згоріли. Тоді ж згоріли й царські грамоти, гетьманські універсали, пожалування на села, документи на землю та ін. Лише частина Успенського храму залишилась непошкодженою. Після пожежі Успенський храм був відбудований.

1782 р. була підготовлена передача майна монастиря у «ведомство гражданское». На той момент у монастирі було дві церкви – Успенський храм та трапезний храм Вознесіння Господня. Тоді монастирю належали: с.Кербутівка з сінокосами, 4 озерами та гаєм; сінокоси та орне поле у селі Пальчики; орне поле у с.Атюша, ліс у Чепелівці, орне поле та сіножать у с.Мітченки. [5, с.173]. Монастир було секуляризовано у 1786 р., однак він проіснував, уже як монастир III класу, аж до 1826 р. [1]. 15 березня 1826 р. Святійший Синод прийняв рішення про переведення Кербутівського монастиря до зруйнованого Гамаліївського. Незадовго до цієї події, 25 грудня 1825 р., Синод виділив на відновлення Гамаліївського монастиря 16948 рублів [6, с.160].

Влітку 2015 р. під час археологічних досліджень територію монастиря було локалізовано. Була знайдена плінфа, що вказує на наявність цегляних будівель монастиря. Найцікавішою знахідкою стало млинарське коло. Воно було відразу передане до експозиції Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця». Імовірно, це було одне із млинарських кіл, що належали монастирю та згадуються у чисельних підтверджувальних документах [2, с.4].

Один із місцевих жителів (віком 67 років) розповів, що за словами його бабусі, саме на цьому лузі, де був виритий шурф, колись знаходилась капличка, де постійно перебував монах із Батурицького Крупицького монастиря, – як пам'ять про місце ліквідованого

Кербутівського дівочого монастиря. Імовірно мова йдеться про події другої половини ХІХ – початку ХХ ст. [2, с.5].

Таким чином, монастир церковно підпорядковувався Крупицько-Батурицькому монастирю, однак мав самостійні маєтності. Після секуляризації монастиря у 1786 р. розпочався період його занепаду. Коли монастир перевели до зруйнованого Гамаліївського, монашки розібрали частину будівель монастиря і використали цеглу для відбудови келій. За свідченнями місцевих жителів до початку ХХ ст. на місці монастиря була келія, де проводив службу монах Крупицько-Батурицького монастиря.

Список використаної літератури:

1. Кондратьев І.В. Розвідка на території с.Кербутівка Борзнянського району Чернігівської області / Скороход В.М., Ситий Ю.М. – Чернігів, 2015. – 10 с.
2. Крупицкий Батурицкий Третье-Классный Мужеский монастырь Св.Николая. – Чернигов: Типография Ильинского монастыря, 1862. – 25 с.
3. Лазаревский А.М. Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии: 1636 – 1730 гг. / А.М.Лазаревский // Чтения в историческом обществе Нестора-Летописца. – 1891. – Т.5. – Отд. 3. – С. 49 – 92.
4. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии: Кн. 4 : Женские и закрытые монастыри / Филарет (Гумилевский). – Чернигов: Губернская тип., 1873. – 255 с.
5. Филарет (Гумилевский). Кербутковский девичий монастырь [в Сосницком уезде] / Филарет // Черниговские Епархиальные известия : Прибавления. – 1865. – 15 февраля. – С. 110 – 113; 15 марта. - С 171 – 174.
6. Чухно В. Гамаліївський Харлампіївський монастир: історія та сьогодення / В.Чухно // Краєзнавство. – 2011. – №2. – С. 156-170.

*Правдива Людмила Віталіївна
студентка І курсу,
спеціальності «Історія та середня освіта».
Науковий керівник:
Вчитель історії Новопетрівської ЗОШ І-ІІІ ступенів №1
Шевченко Ліна Вікторівна*

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА Ф. ВОВКА

Видатний вчений та громадський діяч Федір Кіндратович Вовк залишив після себе багату епістолярну спадщину, яка є важливим джерелом для реконструкції суспільно-політичного життя України кінця ХІХ – початку ХХ століття, а також розкриває біографічні та наукові питання.

Значний науковий інтерес представляють також адресовані Ф. Вовку листи від В. Ястребова та П. Литвинової, в яких, зокрема, містяться дуже цікаві етнографічні та фольклорні матеріали. Листування з В. М. Ястребовим з відомим український етнографом та археологом [1]. У 2000 році в науковому виданні “Південна Україна ХVІІІ – ХІХ століть” [4] Н. Руденко було опубліковано 14 листів В. Ястребова до Ф. Вовка, що зберігаються в Науковому архіві Інституту археології НАН України. В цих листах є цікаві етнографічні матеріали, які Ястребов збирав сам і накопичував за допомогою своїх інформаторів з різних сіл Півдня України. Частина цих матеріалів була використана у працях Ястребова, але частина так і не була опублікована.

Етнографічні матеріали, про які йшлося в листах Ястребова до Ф. Вовка, стосувалися різних питань, зокрема, весільної та родильної обрядовості, дошлюбного спілкування молоді, народної математики. Знаючи, що Ф. Вовк цікавиться весільними звичаями, дослідник у своїх листах надсилає сороміцькі весільні пісні, які співались свашками та

дружками під час звичаю комори, а також прозові твори [4, с.35]. Дуже цікавим є висновки Ястребова про використання теорії запозичень. Очевидно, йдеться про дифузійні школу в етнографії, яка базувалась на уявленні про поширення культури через безпосередні контакти між народами (переселення, завоювання, торгівля).

У листах до Ф. Вовка знаходимо також дані про деякі особливості родильних звичаїв та обрядів. Дослідником згадуються звичаї розв'язування вузлів, відкриття замків, “царських” воріт, для полегшення пологів, а також звичай дарувати завісу для “царських” воріт, щоб припинити народження дітей, якщо їх багато в родині. [4, с.44]. Зупиняється Ястребов і на деяких обрядах, пов'язаних з кумівством (шлюб між кумами, їхніми дітьми тощо). Згадує він й своєрідний звичай класти хлопчику під подушку зуб борони, щоб був гарним продовжувачем роду [4, с.45].

Викликають інтерес і матеріали з народної математики. Селяни рахували з десятків, відмічаючи їх рисочками або хрестиками. При відніманні, означені раніше десятки зменшеного перекреслювались за числом десятків від'ємника, а потім перераховувались ті, що залишились не перекресленими. [4, с.37].

Також Ф.Вовк листувався з П.Я. Литвиною з відомим українським етнографом та педагогом [3]. В Науковому архіві Інституту археології НАН України зберігаються листи П. Я. Литвиною до Ф. К. Вовка [2]. Ці епістолярії містять в собі цінні етнографічні відомості. Особлива увага в листах дослідниці приділена проблемам весільної та родильної обрядовості, шлюбним звичаям, дослідженню господарської діяльності, спорідненості українців, народному календарю. Відповіді Ф. Вовка до Литвиноюї, на жаль, загинули в роки революції.

У першому листі до Ф. Вовка П. Литвинова пише про стан етнографії у Чернігівській губернії (лист № 1, м. Глухів, 25 листопада 1896 року) [2, с.1]. Дослідниця звертається до Вовка з проханням порекомендувати його до друку в “Revue des traditions populaires”.

Як уже згадувалося, одна з найкращих праць П. Литвиноюї “Весільні звичаї та обряди с. Землянки Глухівського повіту Чернігівської губернії була опублікована в “Матеріалах до українсько-руської етнології”. Крім самої статті дослідниця в листах до Ф. Вовка згадує різні весільні звичаї, зокрема, пов'язані зі сватанням. [2, с.7]. Звертається Литвинова і до обрядів, пов'язаних із виготовленням короваю – його форми, процесу “загнічування”, тобто підрум'янювання. Спостерігаючи процес виготовлення й використання вільця, дослідниця зауважує, що втикається воно в коровай або житній хліб і символізує священне дерево або гніздо (при його виготовленні співають пісні про “гніздечко”), якому приносить дівчина в дар калину – символ дівочої цнотливості [2, с.8]. В одному з листів (№ 8 с. Землянка, 6 вересня 1897 р.) детально розглядаються весільні чини з боку нареченої і нареченого. [2, с.13]. Згадує Литвинова й обряд, який вже тоді майже вийшов з ужитку (лист № 9, с. Землянка, 22 листопада 1897 року): у недільний вечір, після того як брат “продав” свою сестру чоловіку, їй “натягували на голову обручку”, тобто закривши дівчину серпанком, навколо неї обв'язували червону стрічку. Як вважала дослідниця, цей обруч мав символізувати обручку (коло) [2, с.15].

Таким чином, листи В. Ястребова і П. Литвиноюї є важливим джерелом висвітлення окремих проблем наукового життя України II половини XIX – початку XX століття. Ці епістолярії, зокрема, розкривають багато важливих етнографічних і фольклорних епізодів життя українців.

Список використаної літератури:

1. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. — Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя ; Львів ; Київ : Глобус, 1955—2003.
2. Листи П. Литвиноюї до Ф. Вовка // Науковий архів Інституту археології НАН України (ФА В/2861 – 2899).

3. Литвинова Пелагея Яківна // Мистецтво України : Біографічний довідник / упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. — К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1997. — 700 с. — ISBN 5-88500-071-9. — С.369.
4. Руденко Н. В. Листи В. Ястребова до Федора Вовка // Південна Україна XVIII – XIX століття. – Вип. 1 (7). – Запоріжжя: РА “Тандем-У”, 2000. – с. 31 – 70.

Білуха Дарина Сергіївна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Сурдопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Горлачов Олександр Сергійович

НЕВЕРБАЛЬНІ СИСТЕМИ КОМУНІКАЦІЇ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ТА ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

На сьогодні однією із недостатньо вивчених проблем в сурдопедагогіці та сурдопсихології є конкретне і повноцінне визначення ролі та місця мімико-жестового мовлення в системі як спеціальної, так і інклюзивної освіти дітей з порушеннями слуху. Значна когорта українських та зарубіжних вчених досліджували дану невербальну систему комунікації з різних світоглядних позицій, а саме: А. Г. Басова, Р. М. Боскіс, Л. С. Виготський, Й. Ф. Гейльман, О. С. Горлачов, А. В. Дашьян, Л. С. Дімскіс, Г. Л. Зайцева, Р. Г. Краєвський, М. М. Лаговський, К. В. Луцько, Н. Г. Морозова, Т. В. Розанова, В. К. Стокоу, О. І. Трикін, В. І. Флері, Л. І. Фомічова, М. Д. Ярмаченко та ін. Єдине в чому дослідники одностайно погоджуються, так це в тому, що мімико-жестове мовлення являє собою просторово-рухову систему спілкування і забезпечує процес міжособистісної невербальної комунікації осіб з порушеннями слуху [1, 3, 4, 5].

Першочерговою проблемою в інклюзивній освіті, щодо даної невербальної системи комунікації, є те, що переважна більшість педагогів і тьютерів, по-перше, не володіють дактильним та мімико-жестовим мовленням і навичками здійснення сурдоперекладу, а по-друге, неправильно та неповно розуміють і усвідомлюють, що являє собою дактильне та мімико-жестове мовлення осіб з порушеннями слуху і, досить часто, плутають та підміняють поняття, змішують і поєднують дактильне та мімико-жестове мовлення, а процес сурдоперекладу замінюють ненауковими поняттями: «мова жестів» або «жестова мова».

Грунтуючись на системному підході в аналізі невербальних систем комунікації осіб з порушеннями слуху нині правильними та науково вивіреними є такі визначення понять «міміко-жестове мовлення», «дактильне мовлення (або дактилологія)» та «сурдопереклад»:

Мімико-жестове мовлення – це система кінетичних знаків, що передають характерологічні особливості предметів, явищ оточуючої дійсності за допомогою визначених структурних елементів [1].

Складовою одиницею мімико-жестового мовлення є жест, або жестове позначення слова, який характеризується специфічністю способу передачі та сприймання інформації, у формі вираження, визначенні основної значущої одиниці та її структурних елементів. Зокрема виділяються основні три структурні елементи та два додаткові елементи [1].

Основними структурними елементами жестового позначення слова (жесту) є: 1) конфігурація руки (рук) на основі базових дактилем, на основі видозмінених базових дактилем (або «недактильних знаків») та на основі базових цифр; 2) місце локалізації, відтворення жесту («місце виконання, або творення жесту»); 3) характеристика руху руки (рук) за напрямом і якістю руху [1].

Додатковими структурними елементами жестового позначення слова (жесту) є: 1) міміка, тобто вираз обличчя, сигнали, що не здійснюються руками, та пантоміма всього тіла; 2) артикуляція, яка є необхідною складовою процесу дактильного та мімико-жестового мовлення і сурдоперекладу, так як виконує функцію уточнення змісту кожного конкретного жесту [1].

Додаткові два структурні елементи виникають в наслідок того, що жест, або жестове позначення слова, як певний кінетичний знак, за яким закріплено певне значення предмета або явища навколишньої дійсності, потребує доповнення та уточнення змісту. Тобто, так як значна кількість жестів має декілька словесних вербальних значень, за допомогою додаткових структурних елементів можна з'ясувати, яке саме смислове навантаження в даний момент невербального спілкування закладається в той чи інший жест [1].

Сурдопереклад – це спосіб передачі інформації особам з порушеннями слуху за допомогою дактильного та міміко-жестового мовлення; процес перетворення мовленнєвого повідомлення з вербальної, акустичної форми в невербальний, дактильно-міміко-жестовий код. Тобто сурдопереклад полягає у перекладі сурдоперекладачем інформації із вербальної на невербальну форму мовлення і навпаки [2].

Сурдопереклад складається із двох основних частин: міміко-жестового мовлення та дактильного мовлення або дактилології – пальцевої (ручної) абетки, за допомогою якої під час невербальної комунікації можна передавати новоутворені, специфічні слова, назви, абрєвіатури, прізвища та імена тощо, які не мають відповідного жесту [2].

Отже, невербальну систему комунікації осіб з порушеннями слуху складають дві форми мовлення: дактильне та міміко-жестове мовлення, а сурдопереклад являє собою процес перекладу інформації з словесного (усного та писемного) мовлення на дактильне та міміко-жестове мовлення, і навпаки.

Саме з правильного усвідомлення та розуміння спільного і відмінного між дактильним та міміко-жестовим мовленням і повноцінного уявлення про сурдопереклад, як процес і спосіб передачі інформації, починають формуватись специфічні сурдопедагогічні компетенції, які є необхідними в процесі здійснення методично правильного спеціального та інклюзивного навчання по відношенню до дітей з порушеннями слуху. Наступною складовою сурдопедагогічної компетенції є володіння дактильним та міміко-жестовим мовленням і сурдоперекладом тощо.

Таким чином, підсумовуючи все вищевикладене, стосовно дактильного та міміко-жестового мовлення і сурдоперекладу в структурі спеціального та інклюзивного навчання, необхідно зазначити, що педагог чи тьютер, який забезпечує навчально-виховний процес щодо дітей з порушеннями слуху, з метою повноцінного та якісного оволодіння ними всім різноманіттям знань, умінь і навичок, має досконало володіти окрім загально педагогічних компетенцій, також і спеціальними сурдопедагогічними компетенціями.

Список використаної літератури:

1. Горлачов О. С. Психологічні особливості формування дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.08 «спеціальна психологія» / О. С. Горлачов. – К., 2012. – 299.
2. Горлачов О. С. Сурдопереклад в житті осіб з порушеннями слуху / О. С. Горлачов // Актуальні питання сурдопедагогіки : зб. наукових праць / За ред. Л. І. Фомічової. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – С. 17-28.
3. Зайцева Г. Л. Жест и слово. Научные и методические статьи / И. А. Егорова, А. А. Комарова, Н. А. Чаушьян. – М. : ВТИИ, 2006. – 632 с.
4. Краєвський Р. Г. Мова жестів глухих / Р. Г. Краєвський. – К. : ДУПВ «Радянська школа», 1964. – 220 с.
5. Ярмаченко Н. Д. Проблема компенсации глухоты / Н. Д. Ярмаченко. – К. : Издательство «Радянська школа», 1976. – 168 с.

Блищак Галина
студентка III курсу
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Гребенюк Тетяна Миколаївна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Реалізація права дітей з особливими потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізація та інтеграція у суспільство, залучення сім'ї до участі у навчально-виховному процесі є ключовим завданням інклюзивного навчання. Сучасні дослідження В. Бондаря, А. Колупасової, Г. Нікуліної, В. Синьова, Є. Синьової, С. Федоренко, М. Шеремет та ін. свідчать про те, що питання адаптації до умов навчання в інклюзивному закладі для дітей з порушеннями психофізичного розвитку досить складний процес. З одного боку, він обумовлений розлукою з близькими, зі звичною обстановкою та ознайомленням з новими умовами життя, а також слабкою готовністю до шкільного навчання. З іншого – наявністю індивідуальних особливостей, зокрема, підвищеною втомлюваністю, сонливістю вдень і на уроках, невпевненістю в своїх силах, надмірною тривожністю, невмінням налагоджувати міжособистісні стосунки тощо. Як результат, у одних дітей спостерігається настороженість, боязкість, плаксивість, нерішучість, відхід від дитячого колективу, в інших – підвищена вразливість, дратівливість, упертість, збудливість, примхливість. У дітей з порушеннями зору ці труднощі посилюються обмеженою їх участю у багатьох соціальних подіях, низьким рівнем практичних і соціально-значущих навичок, а також особливостями індивідуального розвитку в умовах порушеного зору [1; 2; 3 та ін.].

Метою нашого дослідження було вивчення рівня соціально-психологічної адаптації першокласників зі зниженим зором в умовах інклюзивного навчання, яке здійснювалося за методикою «Експертна оцінка адаптування дитини до школи» (В. Чиркова, О. Соколова, О. Сорокіна). В дослідженні брали участь 22 учні перших класів зі зниженим (СЗОШ № 281 та СЗОШ №309 м. Києва), 8 вчителів даних шкіл та 20 батьків дітей зі зниженим зором.

В результаті дослідження у першокласників зі зниженим зором було зафіксовано низький рівень соціально-психологічної адаптації до навчання в школі (близько 43,2 %). Категорії дітей, які потрапили в цю групу педагоги дали наступну характеристику. Діти досить пасивні на уроці, якщо їх запитувати мовчать або дають неправильні відповіді, часто здається, що вони десь зовсім в іншому місці. У них не сформовані самостійні дії, часто переписують готове з дошки і чекають індивідуальної роботи та допомоги. В їхніх завданнях багато помилок, виправлень та закреслень. Щодо успішності їх соціальних контактів, то частина дітей що ввійшли в цю групу досить часто плачуть та ображаються навіть на незначні зауваження вчителя, інша частина просто ігнорує і однокласників, і вчителя. В свою чергу норми поведінки в даній категорії дітей також погано сформовані, діти часто їх порушують.

Даючи характеристику дітям, які за результатами опитування батьків були віднесені до низького рівня адаптації (40,9 %), батьки звертали увагу на наступне. Їхні діти погано засвоюють навчальний матеріал і відповідно потребують додаткових занять (домашні завдання). Виконання ж шкільних завдань потребує від дітей значного напруження та допомоги; діти часто відмовляються працювати, можуть плакати, кричати, деякі проявляють навіть агресію. Для виконання дитиною шкільних завдань потрібна ініціатива, допомога і постійний контроль з боку дорослого.

Таким чином, діти зі зниженим зором, які мають низький рівень соціально-психологічної адаптації до навчання в школі і потребують додаткових корекційних занять із сенсорного розвитку, особливо розвитку зорового сприймання та зорово-моторної координації про що свідчить аналіз їх письмових робіт, а також відповідної роботи із

збагачення та конкретизації уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності, оскільки в них відсутні вміння аналізувати, виділяти головне в об'єктах, описувати їх та робити узагальнення.

Особливість соціально-психологічної адаптації особистості полягає в тому, що вона, на відміну від психофізіологічної адаптації, не протікає автоматично, її успішність, в значній мірі, залежить від власної активності і підготовленості людини, її спеціально цілеспрямованих зусиль [2]. Таким чином, спираючись на дослідження, проведенні у загальній та спеціальній психології і педагогіці, а також наші спостереження було з'ясовано і класифіковано фактори соціально-психологічної адаптації учнів зі зниженим зором до умов навчання в першому класі, а саме: мотивація до навчальної діяльності (зовнішня, пізнавальна, ігрова і т.д); емоційне благополуччя дитини; міжособистісні стосунки в класі; тип взаємодії педагога з учнями; самооцінка дитини, формування «Я» образу. Наше подальше дослідження спрямоване на вивчення факторів, які впливають на процес соціально-психологічної адаптації першокласників зі зниженим зором.

Список використаної літератури:

1. Діти з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / за наук. ред. Є. П. Синьової, С. О. Рикова. – К.: Кафедра, 2016. – 212 с.
2. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору: монографія / Є. П. Синьова. – К., 2012. – 442 с.
3. Федоренко С.В. Реалізація системи безперервної освіти у взаємозв'язку середньої школи для дітей з порушеним зором та вищої школи //Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Збірник наукових праць // За заг. Ред. П.М. Таланчука, Г.В. Оникович. - К., Університет „Україна”, 2002. - С. 87-91.

*Вінарська Анастасія Олександрівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Логопедія»
Науковий керівник:
Качуровська Оксана Борисівна*

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – група порушень мовлення, що проявляється в недорозвитку усіх компонентів мовленнєвої системи, які відносяться як до звукової, так і до смислової сторони мовлення у дітей з нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом. Найсуттєвіші недоліки виявляються під час засвоєння і використання даної категорії дітей лексики та граматики рідної мови (Г. Жаренкова, Р. Лаласва, Р. Левіна, В. Орфінська, Є. Соботович, Л. Трофименко, Т. Філічева, Г. Чіркїна тощо). [6, с.235]. При порушенні лексико-граматичної компетенції (обізнаності) дитина не може повноцінно граматично правильно та повно використовувати власне мовлення. Лексична компетенція – запас слів у межах певного вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, правильне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів. Граматична компетенція – неусвідомлене вживання граматичних форм рідної мови згідно із законами і нормами граматики, чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних норм. [1]

Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури свідчить про збільшення кількості дітей дошкільного віку із порушеннями усного мовлення, зокрема дітей із ЗНМ, що викликає труднощі оволодіння програмами навчання і виховання дітей дошкільного віку в умовах загальноосвітнього ДНЗ, підготовки дітей до школи, а також формування

поведінки та особистості дитини в цілому. Тому надзвичайно важливим є своєчасна якісна діагностика порушень мовленнєвого розвитку та відповідна корекція.

Корекційно-розвивальна робота загального недорозвитку мовлення вимагає від логопеда використання різних засобів та ефективних методів впливу. Сучасний розвиток комп'ютерних технологій призвів до того, що персональний комп'ютер стає незамінним помічником для спеціаліста. Спеціальне програмне забезпечення дає можливість більш цікаво та ефективно провести формуючу чи корекційну роботу та стає яскравим доповненням паперовим варіантам дидактичних матеріалів.

На сьогодні, найбільш розповсюджене спеціальне програмне забезпечення для діагностики та корекції порушень у дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема, мовлення: «Видиме мовлення», «Живий звук», «Світ звуків» (порушення слуху), «Квітка», «Ай», «Чібіс», «Павучок» (порушення зору), «Ігри для Тігри», «Адаптація Лого», «Мовленнєвий калейдоскоп» (порушення мовлення) та ін.

Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток дитини визначається змістом конкретної комп'ютерної програми, проте можна виділити деякі загальні риси, а саме:

- підвищення мотивації;
- швидке встановлення емоційного контакту з дитиною;
- ефективне інтерактивне спілкування;
- залучення емоційної сфери;
- активізація пізнавальної діяльності;
- підвищення працездатності дитини;
- створення сприятливого психологічного клімату [5, с.14].

Окрім зазначеного вище, комп'ютерні корекційно-розвивальні програми для дітей із порушеннями розвитку здатні забезпечити такі переваги:

- варіативність;
- моделювання складних об'єктів пізнання;
- побудова віртуального корекційно-розвивального простору;
- можливість експериментування над просторовими та часовими характеристиками об'єктів навколишнього світу (зміна природних та погодних умов тощо);
- моделювання продуктивних видів діяльності дітей (класифікація, конструювання, прогнозування та ін.);
- розвиток логічного мислення, розуміння причинно-наслідкових зв'язків між предметами, явищами, діями та наслідками дій дитини (або головного героя гри);
- розвиток і корекція порушень пізнавальних процесів та мовленнєвої діяльності дітей;
- створення додаткових візуальних динамічних опор для аналізу дитиною власної діяльності;
- розвиток саморегуляції діяльності та поведінки. [3, с. 38]

Цілеспрямований системний психолого-педагогічний вплив, спрямований на корекцію порушень мовлення у дітей з використанням комп'ютерної технології, дозволяє значно підвищити ефективність корекційно-освітнього процесу, що досягається в результаті системно-діяльнісного підходу до корекції порушень розвитку, полісенсорного впливу, інтерактивної форми навчання, а також створення умов розвитку позитивної мотивації.

Список використаної літератури:

1. Качуровська О.Б. Інформаційно-комунікативні технології у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку//Наукові записки :Збір.наук.статей НПУ ім.М.П.Драгоманова К.: НПУ, 2017 – С.134-139
2. Крючкова О.Г. Использование информационных технологий в обучении людей со специальными образовательными потребностями. Обзор терминологии и типов

программного забезпечення / «Открытый урок». Учительский фестиваль педагогических идей: URL: <http://festival.1september.ru/articles/415766/>

3. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии / Под ред. Р.Е. Левиной. – М.: Просвещение, 1968. – С. 67.

4. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения: (Педагогическая наука — реформе школы). — М.: Педагогика, 1988. — 192 с

5. Шеремет. М.К. Логопедія. Підручник, третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М.К. Шеремет. – К.: Видавничий Дім «Слова», 2013. – 672 с

6. Шеремет М.К., Загурська Г. Сучасні комп'ютерні технології в логопедичній роботі // Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник / Шеремет М.К., Мартиненко І.В. – К.: КНТ, 2006. – 360 с.

*Герезжук Діана Вікторівна,
студент I курсу магістратури,
спеціальності «Ортопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки
та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Формування соціально-комунікативних навичок у дітей із церебральним паралічем є суттєвим засобом на шляху задоволення їх життєвих потреб, починаючи від фізіологічних потреб і закінчуючи потребою у самовираженні. Діти зіштовхуються з перешкодами у побудові соціальних взаємовідносин, які сприяють формуванню уявлення дитини про навколишній світ та реальну дійсність. У більшості дітей з церебральним паралічем спостерігаються ті чи інші порушення мовлення, що ускладнюють комунікативний процес з оточуючими і залишають негативний відбиток на всьому їхньому розвитку. Тому знання про особливості розвитку соціально-комунікативних навичок є фундаментом для їх подальшого формування.

У спеціальній психології та педагогіці різні аспекти соціального та комунікативного розвитку знайшли своє відображення у роботах Л. Виготського, Л. Данилової, Ю. Смельянова, М. Іпполітова, О. Леонтьєва, О. Мاستюкової, І. Омельченко, Л. Савчук, С. Тарасюк, Л. Ханзерук.

Підґрунтям для розвитку мовлення є активна рухова діяльність та встановлення соціально-емоційного контакту. У дошкільників з ДЦП спостерігаються відставання у розвитку сенсомоторної сфери, підвищення або пониження м'язового тону, гіперкінези, порушення рівноваги, координації, утримання положення тіла, динамічного та кінестетичного пр�ксису, просторового гнозису, орального пр�ксису, складнощї контролю за диханням, артикуляцією, звуковимовою. Це безпосередньо має вплив на розвиток соціально-комунікативних навичок і загальний психічний стан. [1].

Відмінною рисою у дошкільників із ДЦП є нерівномірність розвитку. Через це затримка процесу оволодіння мовою несприятливо відбивається на встановленні соціальних контактів з оточуючими. Також негативно впливають на спілкування труднощі демонстрації та пояснення особистого емоційного стану. Діти з ДЦП здебільшого ведуть себе пасивно, не проявляють ініціативу, мають низький рівень мотивації до командної роботи. Вони не демонструють великого бажання бути учасником комунікаційного процесу, але при наполегливому спонуканні та сенсорно-моторному заохоченні, закріплюють міцні відносини. Діти шукають підтримку і вимагають зосередженої уваги

дорослого. У такому випадку дошкільники з ДЦП влучно користуються жестами та встановлюють взаємний контакт. [2].

У процесі соціально-комунікативних відносин дошкільники з ДЦП дуже рідко спілкуються за допомогою усного мовлення. О. Мастюкова зазначає, що вони частіше користуються невербальною комунікацією тобто, експресивно-мімічні зміни, жвавий зацікавлений погляд, рухові спонтанні реакції, які з'являються не відразу і є недовготривалими, монотонними і маловиразними. Діти з ДЦП краще використовують жести, супроводжуючи їх мімікою та різнобарвними гримасами відносно до ситуації, відображаючи таким чином свій психоемоційний стан або реакцію (наприклад, замість вербального прохання «дай мені» діти вдаються до гримас чи рухової активності) [3, с.113].

Отже, можна зробити висновок, що процес загального психофізичного розвитку дошкільників із ДЦП є нерівномірним, що впливає на формування соціально-комунікативних вмінь та навичок, а також оволодіння певними засобами спілкування. Потреба у комунікації з оточуючими виражена менш інтенсивно через низьку соціальну активність. Тому фахівцям слід стимулювати та підтримувати використання комунікативних засобів, які забезпечили б формування активної комунікативної поведінки у дітей із церебральним паралічем, спираючись на їхні індивідуальні та компенсаторні можливості.

Список використаної літератури:

1. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. - 598 с.
2. Мартынова Р.И. Хрестоматия по логопедии: Учебное пособие для студентов высших и средних специальных педагогических учебных заведений: В 2 т. Т. 1 / Под ред. Л.С. Волковой и В.И. Селиверстова. -М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 214- 218.
3. Мастюкова Е.М. Нарушение речи у детей с церебральным параличом: Кн. для логопеда / Мастюкова Е.М., Ипполитова М.В. – М.: Просвещение. – 1985. – 192 с.
4. Тарасун В.В. Корекційно-превентивне навчання дітей з особливими потребами: сутність, концептуальні підходи, значення. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: 36. наукових праць. – К.: Університет "Україна", 2004. – 448 с.

*Гос Ірина Ярославівна
студентка III курсу
спеціальності «Сурдопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
старший викладач
Тимофієнко Наталія Володимирівна*

ТВОРЧЕ СПІЛКУВАННЯ У СТРУКТУРІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Спілкування – складний, багатофакторний і багатофункціональний процес, який являє собою не тільки самостійну форму життєдіяльності людини, але і пронизує прямо чи побічно всі інші сфери.

Історично, одними з перших розробкою проблеми спілкування, за даними істориків психології, займалися Б. Г. Ананьєв, В. М. Бехтерев, О. О. Бодальов, Л. С. Виготський, О. О. Леонтьєв, В. М. Мясищев, які свого часу заклали методологічне та теоретичне підґрунтя аналізу спілкування.

Біля витоків дослідження проблеми спілкування не лише в нашій країні, а й світовій психології стояв В. М. Бехтерев. Він розробив емпіричні методи дослідження спілкування,

а також теоретичні положення про вплив груп на особистість, про специфіку перебігу психічних процесів в умовах спілкування. Ці дослідження стали важливим стимулом і джерелом постановки та розробки проблеми спілкування в подальшому, зокрема в працях В. М. Мясіщева.

Проблема спілкування посідає центральне місце в психічній концепції Л. С. Виготського, хоча сам термін «спілкування» не дуже часто трапляється в його працях. Основні положення вченого, щодо спілкування та його ролі в розвитку психіки можна сформулювати так: спілкування, взаємодія в ранньому онтогенезі змінюють структуру психічних процесів. Таким чином, спілкування генетично передає психічні процеси в їх кінцевому вигляді, визначає їх структуру, яка, в свою чергу детермінує її вияви як знову «відкритих» до спілкування, взаємодії, діалогу; носіями структурних новоутворень, які породжуються процесами спілкування є знаки.

У психолого-педагогічній літературі поняття «спілкування» використовується в різних значеннях:

- як обмін думками, почуттями, переживаннями (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн);
- як один із різновидів людської діяльності (Б. Г. Ананьєв, І. С. Кон, О. О. Леонт'єв);
- як специфічна соціальна форма інформаційного зв'язку (О. Д. Урсун, Л. О. Резніков);
- як взаємодія, стосунки між суб'єктами, які мають діалогічний характер (Г. М. Андрєєва, В. С. Соковнін).

Структура спілкування – порядок стійких зв'язків між його елементами, котрі забезпечують цілісність цього феномену, тотожність самому собі у процесі зовнішніх і внутрішніх змін.

Оптимальною вважають структуру спілкування, запропоновану Б. Ломовим, який виокремив: 1) макрорівень (спілкування виступає складною системою взаємозв'язків індивіда з іншими людьми і соціальними групами); 2) мезарівень (спілкування є сукупністю цілеспрямованих логічно завершених контактів чи ситуацій взаємодії людей у конкретний період свого життя); 3) мікрорівень. (спілкування виступає як взаємодія поведінкових актів).

У психології проблему творчого спілкування досліджували М. С. Каган, А. М. Еткінд, В. П. Танаєв, С. П. Чумакова, А. В. Аніщенко та інші.

Так, М. С. Каган та А. М. Еткінд вказували на творчу природу спілкування. Вони наголошували на тому, що спілкування – це не комунікація, і не обмін інформацією, а результат взаємодії суб'єктів, що породжує їхню спільність і за своєю природою воно виявляється творчою діяльністю. Спілкування має творчий характер і на внутрішньоособистісному, і на міжособистісному, і на зверхособистісному рівні.

На думку В. П. Танаєва, відмінною характеристикою творчого спілкування є взаємне удосконалювання в процесі спілкування. Дослідник вважає, що творче спілкування спрямоване на найсуттєвіше в людині, на процес внутрішнього руху шляхом удосконалення.

С. П. Чумакова підкреслювала, що творче спілкування – це спілкування, яке здійснюється між рівноправними суб'єктами колективної творчої діяльності.

А. В. Аніщенко одним із компонентів успішного спілкування вбачала уяву, як основу творчих здібностей людини. Автор зазначала, що завдяки високому рівню розвитку уяви людина здатна знайти вихід із конфліктної ситуації, уявити думки, почуття, поведінку іншої людини при зміні моделі спілкування, при появі в ній нових учасників. А. В. Аніщенко стверджувала, що творчу у спілкуванні особистість характеризує сміливість входження в контакт, уміння враховувати думку інших людей. Творче спілкування провокується нестандартними, проблемними соціальними ситуаціями і виявляється в умінні відійти від стереотипних, звичних форм спілкування. Креативність спрямована на

перетворення. Розвиток отриманої соціальної інформації, вироблення нових навичок спілкування і форм поведінки.

Отже, з вищезазначеного можна дійти висновку, що творче спілкування – це спілкування, яке здійснюється між рівноправними суб'єктами колективної творчої діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бехтерев В. М. Общие основы рефлексологии человека / В. М. Бехтерев. – Л.: Госиздат, 1928. – С. 263-287.
2. Выготский Л. С. История развития высших психических функций // Собрание сочинений в 6-ти т. – Т. 3. – М.: Педагогика, 1983. – 367 с.
3. Каган М. С., Эткинд А.М. Общение как ценность и творчество // Вопросы психологии. / М. С. Каган, А. М. Эткинд. - 1988. № 4.
4. Чумакова С. П. Система педагогических средств развития творческих способностей личности обучающегося / С. П. Чумакова. – 2017. - №11. – с. 48-51.

*Дахно Діана Валеріївна,
студент IV курсу,
спеціальності «Ортопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Хворова Ганна Михайлівна*

КОМПЕТЕНТНІСТЬ БАТЬКІВ ПРИ ПОЛІСИСТЕМНИХ ПОРУШЕННЯХ ДИТИНИ

В наш час дедалі більшої популярності набуває питання «батьківської компетентності», особливо це стосується батьків дітей з полісистемними порушеннями розвитку(для прикладу ДЦП. аутизм). Здавна і до тепер батьківство вважається базовим чинником психічного розвитку дитини. На сьогодні в Україні, існує проблема в тому, що уявлення молодих батьків стосовно батьківства вирізняються недостатньою наповненістю, невисокою оцінкою себе як майбутніх батьків. Особливо неповними є уявлення молодого подружжя про функції батьків, організацію гармонічного виховання та розвитку дітей. Проблема батьківської компетентності є однією з визначальних у питаннях функціонування та розвитку суспільства. Сучасні умови життя людини вимагають від неї зосередженості на чіткому виконанні батьківських функцій, а особливо для молодих людей, чий життєвий досвід потребує удосконалення, цілеспрямованого формування компетенцій у сфері батьківства. Особливої уваги потребують сім'ї, які мають дітей з інвалідністю, оскільки саме в таких сім'ях відмічаються зміни на соціальному, психологічному та соматичному рівнях. Напружена ситуація вдома негативно відображається на стосунках у всій сімейній системі. Реалізація батьками виховної функції виявляється утрудненою і потребує допомоги та підтримки. Тому на мою думку, доцільно було б створити ефективні умови для розвитку дітей та батьків, тим самим доводячи, що їх життя продовжується в тому ж самому темпі, допомагати набувати певний соціальний досвід та реалізовувати себе. Створення даних умов полягає в проведенні бесід з батьками, певних тренінгів. Дуже вдало висвітлено тренінг компетентного батьківства за Методикою Незавершених Ситуацій в методичному посібнику Г.М Хворової. Дані тренінги рекомендується проводити регулярно, залучаючи все більшу кількість батьків дітей з полісистемними порушеннями розвитку. Це допоможе закріпити всі складові батьківської компетентності(взаємодія з дитиною, взаємодія з середовищем, здатність забезпечити якість власного життя) [9]

Батьківська компетентність в педагогічному (андрологічному) аспекті - наявність знань, вмінь, навичок, необхідних для вирішення проблем, що виникають під час виконання батьківської функції.[8] Будуючи стосунки з батьками, педагог має допомагати набувати

всі ті знання, вміння та навички, про які було сказано вище. Партнерські стосунки в триаді «батьки-фахівець-дитина» є основою батьківської компетентності. Словом кажучи, вчитель стає другом та радником для сім'ї, при чому робити це в ненав'язувальній формі. Тому будуючи дану ланку(батьки-фахівець-дитина) слід пам'ятати, що батьки так чи інакше будуть робити по своєму, тому необхідно шукати індивідуальний підхід до кожного, враховуючи всі особливості родини Тому важливим фактором в даній ситуації виступає педагогічна майстерність, тобто майстерність подати інформацію батькам належним чином, щоб досягти певної мети, не зашкодивши при цьому дитині. Багато фахівців допускаються однієї помилки, яка стає перешкодою на шляху до налагодження позитивних стосунків з батьками: беручи на себе роль лікаря, тим самим виставляють батьків пацієнтами, проявляючи жалість та зверхнє ставлення до сім'ї. В психології існує трактування, що з появою в сім'ї дитини з полісистемними порушеннями розвитку як початку кризи у житті її батьків. При побудові якісних відносин з родиною, слід пам'ятати, що перед батьками стоїть дуже велика відповідальність (в рази більша, ніж в сім'ях з дітьми без порушень), що як наслідок, може викликати страх перед майбутнім, розгубленість. Тому більшість батьків можуть бути чутливими до сприймання тої чи іншої інформації, відповідно слід бути обережними у власних висловлюваннях, тримати дистанцію в спілкуванні.

Наш час характеризується суттєвими змінами в стосунках «батьки-фахівець-дитина». Багаторічні спостереження науковців показують, що в батьків дітей з полісистемними порушеннями існують 5 рівнів батьківської компетентності: дуже низька, низька, середня, висока, найвища. [9] Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що саме компетентність надає можливість подолання різноманітних ситуацій, деякі з яких не можна передбачити. Компетентними є не ті батьки, в яких ніколи немає жодних проблем, а ті, котрі вміють аналізувати ситуацію і сприяти змінам на краще, попереджати проблеми, добре усвідомлюючи силу власного прикладу, саморозвитку та самовдосконалення. Аналіз різноманітних питань, що виникають у родинах із дитиною з особливими потребами викладено в працях багатьох авторів. У них висвітлено різноманітні аспекти складних процесів взаємодії дитини з оточенням, сприйняття малюка близькими та його формування як особистості. Засвідчено, що продуктивність розвитку дитини прямо залежить від здатності родини адаптуватись до свого нового статусу. Останнім часом з'явилися дослідження, які довели, що в ситуації народження та виховання дитини з порушеннями розвитку дитячо-батьківські відносини зазнають глибоких специфічних змін.

Список використаної літератури:

1. Хворова Г.М. Дитина з аутизмом: комплексна психолого-педагогічна допомога / – К.: «МП Леся», 2011. – 80 с.
2. Хворова Г.М. Зміст та рівні батьківської компетентності у корекційно-педагогічному аспекті. // Хворова Г.М. / Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. – Вип. XVII в двох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2015. – 368 с. – С. 355 – 362.
3. Хворова Г.М. Компетентностний підхід до питань взаємодії батьків з фахівцями в корекційній освіті дітей з полісистемними порушеннями розвитку // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 19. Корекційна педагогіка та психологія: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. - № 29. – 370 с. - С.236-243.
4. Хворова Г.М. Діагностика та формування компетентності батьків дітей з полісистемними порушеннями розвитку з використанням методики незавершених ситуацій // Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі: матеріали Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітації (15-16 жовтня 2015 року, м.Суми) – Частина I. – Суми, 2015. – 132 с. – С.129-131.

5. Чуприков А.П., Синьов В.М., Шульженко Д.І., Хворова Г.М. Захист прав осіб з аутизмом // Хворова Г.М. / Другий Всеукраїнський конгрес з медичного права, біоетики та соціальної політики з міжнародною участю. 14-15 квітня 2011 р., м. Київ. Збірник тез доповідей.

*Захарченко Марія Романівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Тифлопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Паламар Олена Михайлівна*

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНОГО РІВНЯ МОРАЛЬНИХ НОРМ У ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

На сьогоднішній день перед педагогами постає проблема морального виховання дітей, набуваючи при цьому неабиякої значущості. Наразі науково-технічний прогрес тягне за собою хаотичне розповсюдження великої кількості інформації, що призводить до зниження інтересу до художньої літератури у дітей. Це стає своєрідним бар'єром у залученні школярів за допомогою книжок до найважливіших моральних і культурних цінностей.

У наукових працях І.В. Зайченка, І.С. Мар'єнка, В.О. Сухомлинського, О.В. Шарапової, Н.П. Шитякової та багатьох інших розкривається проблема морального виховання дітей. Аналіз їх робіт дає зрозуміти, що молодший шкільний вік виступає сенситивним для збагачення моральними знаннями та моральним досвідом [2]. Однак проблема морального виховання молодших школярів з порушеннями зору зустрічається у наукових роботах набагато рідше. Дане питання висвітлюється у працях Ф.Г. Валієвої, І.М. Міненкової, Л.І. Плаксіної, Є.П. Синьової. Це свідчить про недостатній рівень вивченості та актуальність визначеної проблеми.

Моральне виховання учнів зі зниженим зором під час літературного читання відбувається на основі формування морально-етичних понять та суджень про персонажів, подій та явища. У дітей формуються образні уявлення, оцінне ставлення до описаних в творах подій, вчинків героїв. Важливо, щоб засвоєння дітьми моральних понять, норм і правил поведінки відбувалося не лише на теоретичному рівні, але й на практичному [1]. Наявність знань про правила поведінки у різноманітних ситуаціях не є запорукою їх виконання. У дітей молодшого шкільного віку часто зустрічається невідповідність між знаннями з правил гарного тону, спілкування, етикету та конкретними поведінковими діями [3]. Особливо це стосується дітей з порушеннями зору. Виходячи з цього, виникає потреба в експериментальному вивченні рівня сформованості моральної поведінки.

Мета дослідження полягає у визначенні відповідності між знанням моральних норм та їх практичним застосуванням учнями початкової школи зі зниженим зором.

Експериментальне дослідження було проведене на базі Спеціальної школи-інтернату I-II ступенів №11 міста Києва. У ньому брали участь учні 1-4 класів зі зниженим зором, вік яких варіювався від 6 до 11 років.

У дослідженні було використано методику «Незавершені оповідання» в авторській інтерпретації І.М. Міненкової під назвою «Вирішення моральних задач» [4] з метою визначення рівня сформованості моральної поведінки, зокрема ступеня засвоєння дітьми моральних норм, усвідомлення цих норм та перспективу власної поведінки, подібної до вчинка героя розповіді. Також було використано бесіду про улюбленого літературного героя з метою виявлення схильності дітей до читання, наявності у них улюблених літературних героїв, а також обґрунтування ними свого вибору (пояснення).

Аналіз отриманих результатів дозволяє простежити рівень сформованості кожної моральної норми окремо та середній рівень знання і дієвості усіх моральних норм у кожному класі, що й є визначенням рівня сформованості моральної поведінки. Найвищий рівень доброзичливості (94,4%), акуратності (77,7%), працьовитості (88,8%), дружелюбності (83,3%) і відповідальності (94,4%) виявив 2 клас; найвищий рівень чесності (87,5%), турботливості (100%) та ввічливості (100%) проявили учні 4 класу; в скромності (100%) були кращими учні 1 класу, а у самостійності (68,75%) – учні 3 класу. Найвищий рівень сформованості моральної поведінки зафіксовано у 4 класі, що відповідає віковим тенденціям. Найкраще діти проявили знання наступних моральних норм (середні показники): ввічливість (86,8%), відповідальність (81,4%) і турботливість (80,2%). У зв'язку з віком та порушеннями зору найгірших результатів зазнали самостійність (38,3%), акуратність (42%) і працьовитість (56,5%), які потребують уваги та виховної роботи для свого підвищення з боку педагогів.

З цього випливає, що вчителям та вихователям слід навчити дітей бути більш самостійними та незалежними і поступово збільшити кількість самостійних завдань. Також варто наголошувати на акуратному поводженні з речами і розвивати працьовитість, влаштовуючи суботники, залучаючи дітей до виконання доручень, участі у самоврядуванні та самостійних видах діяльності.

Дані, отримані під час проведення бесіди, свідчать про те, що не всі діти, котрі люблять читати, мають улюблених літературних героїв. А та кількість дітей, що їх має, лише частково в змозі пояснити свій вибір. Найвищий рівень схильності до читання та вміння назвати улюбленого літературного героя виявили учні 2 класу. Обґрунтувати свій вибір змогла більшість учнів 4 класу, що говорить про усвідомлення свого вибору та його аргументацію.

Отже, результати дослідження вказують на потребу подальшого вивчення даної проблеми. Перспектива майбутніх досліджень вбачається у розробці програми формуального експерименту, її практичному застосуванні та наданні рекомендацій щодо підвищення рівня сформованості моральної поведінки учнів початкових класів зі зниженим зором.

Список використаної літератури:

1. Валиева Ф. Г. Формирование навыков культуры поведения у детей младшего школьного возраста с нарушением зрения // Специальное образование, 2009. №4. – С.32-37.
2. Зайченко І. В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. – К., «Освіта України», «КНТ», 2008. – 528 с.
3. Марьенко И. С. Нравственное становление личности школьника. – М., 1985. – 364 с.
4. Миненкова И. Н. Этический театр для младших школьников с нарушениями зрения / Учебно-методическое пособие для вузов. – Минск: БГПУ, 2007.

*Каліна Вікторія Лазарівна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Ортопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки
та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ЗАСОБАМИ БАЛАМЕТРИКИ

Баламетрика – новітній психолого-педагогічний напрям діяльності спеціальних закладів освіти, в основу якого покладено систему корекційно-розвивальних занять, спрямованих на оптимізацію роботи вестибулярного апарату дитини. В результаті таких занять покращується загальна чутливість, психомоторні дії, активізується міжпівкульна взаємодія в роботі головного мозку дітей. Покращується їхнє мислення, робота органів чуттів, розвивається уява, відбувається становлення довільної уваги як однієї з провідних функцій, здатної організувати та спрямовувати психічні процеси дитини [2, 9-12].

Нами розроблено та впроваджено методику формування фізичних якостей у дошкільників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату з використанням засобів баламетрики [3, 20-23]. У процесі розробки технології нами враховано індивідуальні особливості діяльності центральної нервової системи та недорозвинення психофізичних процесів, що негативно впливають на емоційно-афективний стан, самооцінку, здатність до спілкування з однолітками, в подальшому розвитку викликатимуть труднощі у засвоєнні навчальних програм та формування особистісних рис. У дошкільників зі складними ураженнями ЦНС первинні порушення спричинюють стійкі розлади розвитку, котрі проявлятимуться нездатністю самостійно оволодівати процесом вертикалізації, оволодінню навичками самообслуговування, навчальної діяльності, тощо.

Для фахової побудови програми формування фізичних якостей у корекційно-реабілітаційному процесі з використанням міждисциплінарного впливу нами здійснено аналіз досліджень А. Аджи, Т. Комарова, І. Левченко, О. Усова, О. Приходько та інших, які займалися розробкою методологічних засад розвитку та реабілітації дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату засобами психолого-педагогічного впливу.

Мета впровадження методики формування фізичних якостей у дошкільників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату засобами баламетрики - балансувальна дошка Ф. Белгау, мішечки «БІН», візуально-моторна контрольна палиця, маятниковий м'яч, м'яч «стрибунець», похила дошка-мішень з цифрами.

Комплект засобів для занять можна розширити за допомогою обладнання, яке скероване на розвиток вестибулярного апарату та сенсорних систем.

Завданнями методики визначено:

- розвиток сприйняття форм та просторових характеристик;
- формування окомоторної координації;
- формування сенсорної модуляції вестибулярних, тактильних та пропріоцептивних відчуттів;
- розвиток двосторонньої інтеграції та послідовності рухів.

Для розвитку координації, послідовності рухів рекомендуємо такі вправи:

1. У положенні стоячи на балансувальній дошці дитини пропонують фіксувати погляд на рухомому об'єкті та простежувати його у чотирьох напрямках: справа наліво, зліва направо, згори вниз, знизу догори та схоплювати предмет, який пересувають перед обличчям дитини, чи який потрапляє в поле її зору.

2. У положенні стоячи на балансувальній дошці дитини пропонують підкинути мішечок БІНІ над собою і зловити його обома руками та стежити очима за тим, як мішечок рухається то вгору, то вниз.

3. У положенні стоячи на балансувальній дошці дитині демонструють картку із схематичним зображенням предмету на зашумленому фоні (контури 6 зображень, перекреслені лініями прямими і хвилястими) та дають інструкцію «Відгадай що заховали на цьому малюнку».

4. У положенні стоячи на балансувальній дошці дитині пропонують із закритими очима знайти на дотик у мішечку конкретний предмет із 10 за проханням спеціаліста.

5. У положенні стоячи на балансувальній дошці дитині пропонують відштовхнути м'який м'яч від себе обома руками і виймати його, коли він буде повертатися в напрямку назад та відштовхнути його в будь-якому напрямку [4,5].

Під час проведення занять фахівцю необхідно добрати належну інтенсивність стимуляції сенсорних систем, щоб досягти намічених результатів і не зашкодити дитині, а також фіксувати усі реакції дитини. Слід пам'ятати, що практична діяльність повинна викликати позитивні емоції, що допомагає знижувати розумову втомлюваність, тому особливу увагу приділяємо безпеці матеріалів та засобів, які використовуємо в роботі.

Отже, система баламетрики, як корекційно-розвивальна технологія охоплює сфери розвитку дитини і підвищує здатність до формування пізнавальних процесів через безпосередній вплив засобів балансування та активної взаємодії на вестибулярний апарат та центральну нервову систему. В результаті таких занять-ігор у дітей з порушеннями психофізичного розвитку та труднощами і навчання покращується загальна чутливість до подразників з оточуючого світу, вдосконалюються психомоторні дії, активізується міжпівкульна взаємодія.

Список використаної літератури:

1. Зуева Ю. В., Корсакова Н.К., Калашникова Л.А. Роль мозжечка в когнитивных процессах. URL: <http://virtualcoglab.cs.msu.su/html/Zueva.Html>

2. Кочерга О. В. Використання балансувальної дошки доктора Френка Белгау в навчально-корекційній роботі з учнями 1-4 класів із порушеннями психофізичного розвитку: методичні рекомендації для фахівців спеціальних, загальноосвітніх навчальних закладів та батьків учнів / Кочерга О. В., Шолохова В.В. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. – 64 с.

3. Сиротюк А.С. Сиротюк А.Л., Роль мозжечковой стимуляции в психическом развитии детей дошкольного возраста // Вестник экспериментального образования. 2015. - №3. – С. 19–27

4. Шмидт Р. Основы сенсорной физиологии: Перевод с англ. – М.: Мир, 1984. – 287 с.

5. Frank A. Belgau Learning breakthrough program. – Port Angeles: Balametrics, inc. 2002. – 74 p.

*Карпова Катерина Вікторівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Войтюк Юрій Олександрович*

ВИКОРИСТАННЯ РЕЛЬЄФНО-ГРАФІЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО-ПІЗНАВАЛЬНИХ МАРШРУТІВ

У школі для дітей з глибокими порушеннями зору важливого значення набуває формування правильних уявлень про навколишні предмети, об'єкти і явища на основі

використання органів чуття, що збереглися. Використання рельєфно-графічних зображень при організації еколого-пізнавальних маршрутів забезпечує дотримання принципу наочності навчання, який реалізується на уроках природознавства шляхом застосування спеціально адаптованих засобів навчання, організації пізнавальної діяльності дітей з порушеннями зору.

Унаочнення навчального процесу створює значні можливості для формування корекції природничих уявлень і понять в початковому навчанні природознавства дітей з глибокими порушеннями зору. Використання спеціальних адаптивних засобів навчання природознавства сприяє розвитку пізнавальних інтересів, стимулює активність і самостійність дітей з порушеннями зору, допомагають у пізнанні навколишнього світу, отриманні уявлень про об'єкти та предмети, які безпосередньо неможливо "подивитись руками".

При ознайомленні дітей з природою необхідно ретельно добирати матеріал для занять. Вибрані об'єкти повинні мати характерні сигнальні ознаки, доступні для дотику. Дотикове сприймання відіграє контролюючу і компенсаторну функцію в пізнавальній діяльності дитини з порушеннями зору та відкриває досить широкі можливості для чуттєвого пізнання конкретних об'єктів природи. Предметні уявлення формуються і уточнюються шляхом тактильного обстеження.

Рельєфно-графічні зображення можуть бути матричного типу, виконані на спеціальному обладнанні або з допомогою брайлівських принтерів (картосхеми, плани) чи у вигляді моделей та об'єктів у 3D форматі. Рельєфна графіка використовується під час вивчення нового матеріалу, поглиблення уявлень та закріплення знань про об'єкти природи, підготовки до природничих екскурсій та при організації еколого-пізнавальних маршрутів.

Навчально-екскурсійний маршрут виступає як об'єкт виконання різних завдань, а саме:

- дотримування відповідних правил поведінки в природі;
- ознайомлення з рослинами, тваринами, природними комплексами, в її тісному взаємозв'язку;
- навчання користуватися обладнанням, приладами, атласами, рельєфною графікою;
- поєднання теоретичних понять та практичних навичок;
- корекційна роль та оздоровча дія природних факторів та об'єктів природи на дітей з особливими освітніми потребами [2].

Екскурсії в природу мають не аби яке значення для школярів з порушеннями зору, розширюють світогляд учнів, розвивають уміння бачити те, що раніше відбувалося поза їх увагою, виробляють практичні навички і вміння орієнтуватись в просторі. Але реалізація даної форми організації навчання передбачає проведення тривалої та трудомісткої підготовки. Попередня робота включає ознайомлення, вивчення та обстеження рельєфно-графічних зображень об'єктів, які зустрічаються на маршруті. Використання рельєфної графіки значно покращує якість процесу пізнання навколишнього світу та створює можливість для учнів самостійно знайомитись з конкретними природничими об'єктами. Після проведення екскурсії або прогулянки в природу зі сліпими школярами слід звернути увагу особливо на те, наскільки діти словесно точно, конкретно і образно розповідають про свої уявлення про навколишній світ. У разі виявлення невідповідних сформованих уявлень про об'єкти природи, необхідно провести додаткову роботу з використанням рельєфно-графічних зображень, які в даному випадку виконують коригуючу функцію.

Використання рельєфної графіки при організації еколого-пізнавальних маршрутів забезпечує принцип зв'язку із життям та усунення вербалізму як однієї із найпоширеніших проблем у роботі з незрячими дітьми.

Отже, рельєфно-графічні зображення та їх використання при організації еколого-пізнавальних маршрутів виступають потужним фактором корекції і конкретизації уявлень

про навколишній світ дитини з глибокими порушеннями зору та підвищують ефективність процесу навчання.

Список використаної літератури:

1. Синьов В.М., Синьова Є.П. Загальні та специфічні закономірності психічного розвитку дитини при нормальному та ушкодженому зорі // Синьов В.П. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії. – К.: «МП Леся», 2010. – 744с.
2. Войтюк Ю.О. Методичні матеріали для студентів вищих навчальних закладів з курсу «Спеціальна методика викладання навчального предмету «Я і Україна» дітям з порушеннями зору». – Київ: 2008. – 308 с.

*Ковтун Наталія Андріївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Логопедія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Марченко Інна Сергіївна*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Дуже важливим аспектом успішності шкільного навчання дітей є сформованість у них специфічної комунікативно-мовленнєвої готовності, яка виступає предметом психолого-педагогічних досліджень багатьох вчених.

Проблему готовності дітей до навчання в школі та до навчальної діяльності, зокрема, вивчали багато науковців (Л. Артемова, А. Богущ, М. Вашуленко, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузь, Л. Пироженко, К. Прищепа, О. Проскура, О. Савченко, Д. Струннікова та ін.)

Комунікативно-мовленнєва компетентність розглядається як інтегроване вміння адекватно та доречно спілкуватися рідною мовою в різних життєвих ситуаціях, розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, використовувати як мовні, так і позамовні та інтонаційні засоби виразності. [1, с. 19]

Багато науковців вказують на те, що в дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку, зокрема із дизартріями, комунікативно-мовленнєва готовність до навчання в школі не достатньо сформована. Зазначений чинник зумовлює необхідність роботи з цією категорією дітей над розвитком фонетичної, лексичної, граматичної, діалогової та комунікативної компетенції (Н. Мурашко, Н. Пахомова, Н. Соболев та ін.).

У спеціальній педагогіці дизартрія визначається як порушення звуковимови, голосоутворення та просодії, що зумовлено недостатністю іннервації м'язів мовленнєвого, дихального, голосового та артикуляційного апаратів внаслідок органічного ураження центральної нервової системи (О. Архипова, Л. Лопатіна, О. Правдіна-Вінарська, З. Серебрякова та ін.). [3, с. 116] В аспекті дослідження нас цікавитиме лише одна із форм зазначеного порушення – стерта дизартрія (або *мінімальні дизартричні розлади*).

Результати досліджень учених, таких як Н. Пахомова, О. Правдіна-Вінарська, Є. Соболев, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. вказують на те, що органічні ураження нервової системи при стертії дизартрії призводять до порушення в дошкільників фонетичної компетенції внаслідок розладів звуковимови, фонації, дихання та просодики, що значно знижує рівень готовності до навчання в школі.

Якщо брати до уваги рівень розвитку лексичної компетенції цієї категорії дітей, то необхідно зазначити, що в них спостерігається затримка в розвитку семантичної структури слова, відхилення у співвідношенні денотативних та лексико-семантичних компонентів

значення, особливо узагальнюючих слів (на користь переважно денотативного компоненту). [2, с. 68]

Питання особливостей сформованості в дошкільників зі стертою дизартрією граматичної компетенції є недостатньо дослідженим, проте деякі науковці все ж вказують на її вторинний недорозвиток у цієї категорії дітей (Л. Лопатина, Є. Соботович). Порушення можуть коливатися від незначної затримки в розвитку морфологічної та лексичної мовних систем до наявності великої кількості експресивних аграматизмів. Одним із вагомих факторів, який може спричинити зазначені відхилення, є нечіткість слухового та кінестетичного образів слів, що негативно впливає на здійснення їх морфологічного аналізу та відповідно правильного вибору граматичних категорій.

Отже, можливо передбачити, що порушення фонетичної, лексичної та граматичної компетенцій буде негативно впливати на становлення комунікативно-мовленнєвої готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в школі. Це питання вимагає більш ґрунтовного вивчення, що стане предметом нашого подальшого дослідження.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. — К.: Видавництво, 2012. — 26 с.
2. Лопатина Л.В., Серебрякова Н.В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников. / Л.В. Лопатина, Н.В. Серебрякова. — СПб.: Изд-во «Союз», 2000. — 192 с.
3. Шеремет М.К. Неврологічні основи логопедії: навч. посіб. / М.К. Шеремет, О.В. Боряк. — Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. — 252 с.
4. Шеремет М.К., Пахомова Н.Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: Навчально-методичний посібник. / М.К. Шеремет, Н.Г. Пахомова. — К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. — 137 с.

*Козачук Леся Петрівна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Логопедія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент
Мартиненко Ірина Володимирівна*

ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З БЕЗМОВЛЕННЄВИМИ ДІТЬМИ ЗАСОБАМИ ПОВЕДІНКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальним питанням сучасної логопедії є оптимізація логопедичної роботи з дітьми, які не оволоділи вербальним спілкуванням (безмовленнєвими).

Результати аналізу психолого-педагогічних досліджень дозволяють стверджувати, що логопедична корекція I рівня ЗНМ, який характеризується відсутністю мовлення, відбувається з труднощами через вторинні явища психічного дізонтотгенезу, поведінкові труднощі цих дітей (Н. Баль, В. Воробйової, Н. Жукової, Р. Лаласової, І. Мартиненко, О. Мاستюкової, О. Приходько, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В.Тищенко, Л.Трофименко, Т. Філічевої, М. Шеремет) [2, 3, 5].

Всупереч достатній представленості означеної проблеми в спеціальній літературі, проблемі оптимізації логопедичної роботи, на нашу думку, надається недостатньо уваги, що обумовлює актуальність нашої наукової роботи.

Мета дослідження полягає в розробці змісту та апробації методики оптимізації логопедичної роботи з безмовленнєвими дітьми засобами поетапного впровадження поведінкових технологій.

Керуючись вищесказаним, ми припустили, що адаптація і впровадження основних компонентів поведінкових технологій (ПАП або АВА) в логопедичну роботу з безмовленнєвими дітьми дозволить оптимізувати її змістовно-організаційні характеристики, підвищить результативність за рахунок нівелювання проблемної поведінки дітей і мотивацію до взаємодії, активізує самоконтроль.

Для перевірки висунутої гіпотези було проведено експериментальне дослідження, що передбачало чотири етапи: - розробку методики адаптованого застосування ПАП в роботі з безмовленнєвими дітьми; -- проведення констатувального експерименту з метою визначення актуального рівня мовленнєвого розвитку дітей раннього та молодшого дошкільного віку; -- апробація формульованої методики; -- проведення контрольованого експерименту з метою визначення ступеня ефективності запропонованої методики.

В основу логопедичної роботи над активацією мовлення дітей зазначеної групи були покладена методика подолання 1-го рівня ЗНМ у дітей, розроблена на засадах робіт запропонованих Н.Жуковою, Г. Чіркіною, С. Большаковою, Л. Трофименко, Т. Новіковою-Іванцовою. Методика передбачала розширення активного та пасивного словника, формування аморфної фрази, розвиток розуміння простих граматичних категорій.

В ході формульованого експерименту, який тривав 6-8 місяців, група із 34-х дітей, яка була обстежена на констатувальному етапі дослідження, була розділена навпіл: контрольна група (КГ) із 17 дітей працювала за традиційною методикою логопедичної роботи без використання поведінкових технологій, а 17 дітей - експериментальна група (ЕГ) - працювали за класичною логопедичною методикою подолання ЗНМ I-го рівня з використанням технологій прикладного аналізу поведінки.

Оптимізація логокорекції полягала у застосуванні таких поведінкових прийомів: заохочення, покарання, емоційна розрядка, переключення уваги, контроль доступу до підкріплень, гасіння унікаючої поведінки [6]. А також передбачала впровадження семи етапів формування навчального контролю (уміння педагога керувати поведінкою дитини шляхом усвідомленого і цілеспрямованого підкріплення бажаної поведінки і формування мотивації), запропонованих Робертом Шраммом [6].

За результатами впровадження поведінкових технологій в логопедичну роботу було проведено контрольний експеримент. Аналіз даних, отриманих в ході дослідження, дозволив оцінити ефективність формульованого впливу.

Високий рівень сформованості мовлення в ЕГ виріс на 53,82 %. У КГ на 19,39 %. Рівень вище середнього в ЕГ - 23,97 %. У контрольній групі - 24,18 %. Середній рівень у 15,69 % дітей в ЕГ. У контрольній -- 29,85 %. Рівень нижче середнього в ЕГ -- 4,58% дітей. У КГ - 19,39%. Низький рівень в ЕГ - 0%. У КГ -- 5,66% дітей.

Таким чином, аналіз даних контрольованого експерименту, дозволяє зробити висновки про більш високі показники сформованості імпресивного й експресивного мовлення у більшій половині дітей (55,56 %) експериментальної групи. Стан мовлення цих дітей за симптоматикою наблизився до 2 р. загального недорозвитку мовлення (за Р.Левіною) [2]. Отже можна констатувати, що застосування поведінкових технологій, зокрема основних прийомів прикладного аналізу поведінки, в організації логопедичної роботи з безмовленнєвими дітьми виявилось ефективним.

Список використаної літератури:

1. Акименко В.М. Новые логопедические технологии: учебно-метод. пособие / В. Акименко. – Ростов н / Д: Феникс, 2008. – 105 с.
2. Логопедія : підручник / [за ред. М. К. Шеремет]. — Вид. 3-тє, перероб. та доповн. — К. : Видавничий дім «Слово», 2015. — 776 с.

3. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія / І. В. Мартиненко. – К.: ДІА, 2016. – 304 с.
4. Скиннер Б.Ф. Вербальное поведение / Б. Ф. Скиннер. – М.: Наука, 1957. – 257 с.
5. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення / Л.І. Трофименко / Програмово–методичний комплекс. – К. : Актуальна освіта, 2007. – 264 с.
6. Шрамм Р. Детский аутизм и АВА : АВА (Applied Behavior Analysis) / Р. Шрамм; пер. с англ. Измайловой–Камар; науч. ред. С. Анисимова. – Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2013. – 208 с.

*Красько Олеся Богданівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Войтюк Юрій Олександрович*

СОЦІАЛЬНИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ВАДАМИ ЗОРУ

Розкриття соціального досвіду і особливості його розвитку у дошкільників з зоровою патологією можливе лише у контексті проблематики соціалізації особистості, під якою розуміється складний багатоплановий та суперечливий процес взаємодії особистості і суспільства.

У широкому розумінні соціалізація трактується як процес і результат соціального розвитку людини. Так, І.С. Кон [1] вважає, що соціалізація уявляє собою сукупність усіх соціальних і психологічних процесів, за допомогою яких індивід засвоює систему знань, норм і цінностей, які дозволяють йому функціонувати як повноправному члену суспільства.

Ми розглядаємо соціалізацію як складний, багатогранний процес включення дитини у соціальну практику, набуття нею соціальних якостей, засвоєння суспільного досвіду і реалізації особистої сутності завдяки виконанням визначеної ролі у практичній діяльності.

У процесі соціалізації особистість виступає як суб'єкт і об'єкт суспільних відносин. Так, виділяють три стадії розвитку особистості в процесі соціалізації: адаптацію, індивідуалізацію та інтеграцію.

На стадії адаптації, яка звичайно співпадає з періодом дитинства, дитина виступає як об'єкт суспільних відносин, на який спрямовані зусилля батьків, педагогів, інших людей, які знаходяться в оточенні дитини.

На стадії індивідуалізації відбувається деяке уособлення індивіда, викликане потребою у персоналізації. Тут особистість – суб'єкт суспільних відносин. Дитина, яка вже засвоїла визначені культурні норми суспільства, може проявити себе як унікальна індивідуальність, створюючи дещо нове неповторне, те, у чому і проявляється його особистість.

На стадії інтеграції дитина знаходить той оптимальний варіант життєдіяльності, який сприяє процесу її самореалізації, а також прийняття нею усталених норм суспільства.

За наявності психофізичного порушення пізнавальна активність дитини зазвичай знижена, вона не в змозі засвоїти в повному обсязі соціальний досвід, доступний її одноліткам в нормі, етапи його засвоєння можуть значно відрізнятися від загальноприйнятих. Психічний розвиток аномальної дитини, на відміну від нормальної, цілком визначається корекційною роботою, яка проводиться з нею. Так, сліпі та слабозорі діти не засвоюють досвід предметно-практичної діяльності на відстані, об'єкт спостереження потрібно піднести до недосконалого зору дитини, дати в руки, її руками

обстежити його, розповісти про предмет, і при цьому зацікавити ним дитину, не налякавши її.

У зв'язку з залежністю розвитку дитини із зоровою патологією від умов її життя, зокрема корекційного навчально-виховного впливу, актуальний рівень її розвитку не завжди відповідає її можливостям. Актуальний рівень розвитку дитини, в тому числі й її знання про довкілля, не може виступати достатньою підставою для визначення відхилень в розумовому розвитку, встановлення діагнозу. Такою підставою не можуть бути й дані про розвиток окремих психічних процесів, адже відомо, що при нормальному інтелектуальному розвитку трапляються випадки недостатньої розвиненої пам'яті, окремих видів сприймання та незадовільної концентрації уваги. [2]

Таким чином, інтенсивний розвиток дитини з зоровою депривацією відбувається в іграх, за допомогою яких діти знайомляться з різними соціальними позиціями людини та проникають у сутність стосунків між людьми.

Когнітивний компонент соціального досвіду дитини проявляється у її соціальних уявленнях, поняттях, судженнях. У процесі соціалізації дитина засвоює велику кількість знань про суспільство, визначається у соціальних статусах і ролях, нормах і правилах соціальної поведінки.

Таким чином, аналіз спеціальної літератури, присвяченій питанням розвитку соціального досвіду дошкільників з нормальним зором і порушеннями зору, дає підставу стверджувати:

- соціальний досвід дітей дошкільного віку, який розглядається у контексті проблематики соціалізації особистості, має складну структуру, яка змістовно виражена у вигляді пізнавального, емоційно-ціннісного, комунікативного, поведінкового компонентів;
- в основі становлення соціального досвіду на рівні всіх його компонентів лежить психолого-педагогічний механізм, складовими якого виступають діяльність, соціальні ролі, самосвідомість, соціальні відношення;
- на етапі дошкільного онтогенезу розвиток соціального досвіду знаходиться у тісному взаємозв'язку з розвитком ігрової діяльності, що не є виключенням і для дітей з порушеннями зору. Однак специфічні особливості ігрової діяльності дошкільників з зоровою патологією негативно відображаються на процесі розвитку соціального досвіду даної категорії дітей.

Список використаної літератури:

1. Кон И.С., Социология личности; Политиздат; 1967. – с.58
2. Особливості розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору Частина I. Науково-методичний посібник/ав.: Вавіна Л. С., Гудим І. М., Кондратенко С.В., Довгопола К. С., Нафікова Л. А. – К.: Педагогічна думка, 2012 . – с. 10

*Кривонос Марія Олександрівна
студент IV курсу,
спеціальності «Ортопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри ортопедагогіки
та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

ЗАСТОСУВАННЯ ЕРГОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Перші згадки про використання мистецтва, ремесел, трудової та фізичної активності як методів терапії знаходимо в записках грецького лікаря Асклепіада (100 рр. до н.е.), який гуманно лікував пацієнтів з психічними захворюваннями, використовуючи терапевтичні

ванни, масаж, вправи та музику. Пізніше римський лікар Цельс (100 рр. н.е.), запропонував своїм пацієнтам музику, подорожі, бесіди та вправи. Проте в середньовіччі застосування цих видів втручання для людей з психічними захворюваннями практично не застосовувалось.

У Європі XVIII ст. Ф. Пінель та Й. К. Рейл, реформували систему госпіталю. Замість використання агресивних методів терапії (металеві ланцюги, обмеження пересування) у їх закладі почали використовували трудотерапію та дозвілля. Так, Ф. Пінель (1741 р.) одним з перших висловив припущення про можливість адаптації людей, що страждають психічними захворюваннями, в соціум шляхом організації регулярної трудової діяльності. Цю ідею про активні терапевтичні процедури в психіатричних клініках підтримав Г. Симон (1927 р.). Такий підхід став основою для розвитку «Occupational therapy» (ерготерапія) у XX ст.

Ерготерапія як методика реабілітації набула найширшого застосування у системі охорони здоров'я. Перша школа з підготовки фахівців в даній галузі з'явилася в 1908 р. у м. Чикаго (США). В 1917 році було засновано The National Society for the Promotion of Occupational Therapy, що на сьогоднішній день має назву American Occupational Therapy Association (АОТА) - асоціація професійної ерготерапії. Офіційну назву «Occupational therapist» (ерготерапевт) дана професія отримала в 1920 році. В 1930-х роках АОТА визначила освітні рекомендації та процедуру акредитації фахівців.

У 1989 році ерготерапію виокремлено як наукову галузь, що виступає інструментом реалізації науково-обґрунтованих досліджень з метою підтримки та популяризації фаху і базою для вивчення питань, що стосуються даної галузі.

Засновник і президент АОТА, психіатр W. R. Dunton визначав, що діяльність є основною потребою людини, тому ерготерапія базується на таких принципах:

- позитивно впливає на здоров'я та добробут;
- формує структуру діяльності та організовує час;
- надає сенсу культурному та особистому життю;
- індивідуальний підхід дозволяє обирати та опановувати різні професії.

Психіатр А. Meyer, керівник відділення психіатрії Phipps Clinic, у працях розкривав філософію ерготерапії, зокрема, визначив засади:

- активність, що сприяє підтримці загального стану здоров'я;
- теорію холізму (цілісний системний підхід в реабілітації);
- людей, їхні професії (діяльність) та середовища, в яких відбуваються ці заходи.

Компетенції ерготерапевта визначаються структурою практичної терапії (ОТРФ). Функції ОТРФ діляться на: область (середовище, фактори клієнта: мотивація, стан здоров'я та статус виконання завдань; розглядає на контекстну картину, що сприяє діагностуванню та реабілітуванню) та процес (дії терапевта для реалізації плану та стратегії реабілітування). На підставі вищеприписаного ерготерапевти визначають сильні сторони та ресурси клієнта, узгоджують об'єктивний план дій, реалізують його та контролюють виконання, за потреби модифікують й оцінюють результат.

У всьому світі існує низка вимог до кваліфікації ерготерапевта, що у практиці включає такі напрями:

- догляд за собою та особистими речами;
- використання побутових приладів у повсякденному житті;
- поведінка та комунікування у різних соціальних групах;
- дозвілля, зайнятість та інтереси.

На сьогоднішній день ерготерапевти працюють з немовлятами, дітьми, молоддю та їхніми родинами у різних умовах, включаючи школи, клініки та домашні умови.

Одним з напрямів діяльності ерготерапевта є впровадження профілактичних заходів, зокрема: профілактика захворювань, травм та вторинних станів (супутніх захворювань); підвищення чинників, що впливають на якість життя, та здійснення групового втручання з метою формування міжособистісних відносин.

Враховуючи широкий спектр послуг, які надають ерготерапевти, необхідно згадати про захворювання, які підпадають під сферу їх впливу:

- психічні захворювання (шизофренія, депресивні розлади, тривожні розлади, розлади харчування, посттравматичний стресовий розлад, нав'язливі компульсивні та супутні розлади, розлади спектра аутизму, дефіцит уваги та гіперактивність і розлади навчання;

- люди похилого віку (з деменцією або хворобою Альцгеймера (AD)), робота спрямована на підтримку якості життя, створення безпечних умов та сприяння незалежності;

- реабілітація після травми або погіршення, враховуючи фізичні, когнітивні, психологічні та екологічні потреби, в групах з різними умовами. Наприклад, ерготерапевти визначають такі форми роботи:

- робота з дорослими з аутизмом (програма щоденної реабілітації для покращення стосунків та участі в громаді шляхом навчання соціальним навичкам);

- підвищення якості життя індивідуума, що хворіє на рак, залучаючи їх до професій, які забезпечують зниження рівня тривожності та зменшення стресу, і передбачають стратегії управління втому;

- коучинг особистості людей з ампутаціями кінцівок (наприклад, як вставляти і знімати міоелектрично контрольовану кінцівку, та тренування для її функціонального використання);

- робота з дорослими, які мали інсульт, щоб відновити діапазон рухів на ураженій стороні, з клієнтами, які отримали травми та повертаються на роботу, відновлення навичок у роботі, які можуть змінитися через хворобу чи травму.

Отже, ерготерапія ґрунтується на знаннях із області медицини (неврології і фізіології), соціології, культурі і ремеслах. Методи та засоби ерготерапії знаходять своє застосування у відновлювальному лікуванні та різних напрямках медичної реабілітації і соціальної роботи.

Ерготерапевтичний вплив відбувається в безпосередній співпраці команди фахівців, що працюють з клієнтом (лікарів, фізіотерапевтів, логопедів, психологів, педагогів) для того, щоб досягти результатів в покращенні загального, психічного та фізичного стану тих, хто потребує лікування, відновлення й перекваліфікації після захворювань чи травматичних факторів, з урахуванням індивідуальних потреб кожного пацієнта.

Список використаної літератури:

1. Косински К. Эрготерапия для детей с аутизмом: Эффективный подход для развития навыков самостоятельности у детей с аутизмом и РАС / Кара Косински : пер. с англ. У.Жарниковой; науч. ред. С. Анисимова. – Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2017. – 192с.

2. Клочкова Е. В. Введение в физическую терапию: реабилитация детей с церебральным параличом и другими двигательными нарушениями неврологической природы. / Е.В. Клочкова. – Изд. 2-е. – Москва : Теревинф, 2016. – 288с.

3. Клочкова Е. В. Интердисциплинарная программа помощи детям с церебральным параличом: Оценка и выбор стратегии вмешательства / Е. В.Клочкова, В. Л. Рыскина // Особый ребёнок. Исследования и опыт помощи. – Вып. 5: науч.-практ.сб. – Москва : Теревинф, 2006. – С.34-51.

4. Караяни А. Г. Психология войны Психологическая реабилитация участников боевых действий / А.Г. Караяни. – Москва, 2003. – 100 с.

*Ластовка Іванна Романівна,
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Логопедія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Потепенко Оксана Миколаївна*

КОРЕКЦІЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАЙКАННЯМ ЗАСОБАМИ ГРИ-ДРАМАТИЗАЦІЇ

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними й дітям дошкільного віку як у сім'ї, так і в дошкільних закладах, обмежує безпосереднє спілкування дітей з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і водночас гальмується мовленнєва. Мовленнєва компетенція є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства. Саме тому вчені приділяють значну увагу розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку. Саме тому вирішення проблем розвитку мовлення для дошкільників із зайканням має особливе значення, тому що зайкання як порушення усного мовлення травмує психіку дитини, є однією з причин розвитку невротичних рис особистості, порушує комунікацію, ускладнює взаємини з оточуючими (О. Гопіченко, М. Шеремет, В. Кондратенко, С. Конопляста, А. Кравченко, В. Селіверстов, В. Тищенко, М. Хватцев, В. Шкловський, Р. Юрова та ін.) [1.с.1].

Л. Белякова, Н. Власова, Л. Журавльова, М. Зеєман, В. Кондратенко, Р. Левіна, І. Сікорський, В. Тарасун, Е. Хватцев, М. Шеремет визначили зайкання як складне психофізичне порушення, що пов'язане з функціональними розладами мовленнєвої діяльності, а саме темпо-ритмо-інтонаційної сторони мовлення, що зумовлено судомним станом м'язів органів мовленнєвого апарату. У дошкільників з порушеннями мовлення ігрова діяльність відстає у розвитку (В. Кондратенко, С. Конопляста, І. Марченко). Діти із зайканням у грі поводяться інакше ніж діти із іншими порушеннями мовлення. Ігрова діяльність дітей із зайканням не завжди відповідає задуму або цілеспрямованим діям. У колективі однолітків із нормальним мовленнєвим розвитком діти тримаються осторонь або граючись разом із іншими дітьми виконують тільки вторинні ролі, не долучаються до мовленнєвої взаємодії. Вони несміливі, не вірять у власні сили, не вміють визначити мету гри. В іграх зазвичай вони виконують роль глядачів або другорядні ролі. Якщо зайкання посилюється, діти стають відлюдкуватими, відмовляються гратися з ровесниками [3.с.20].

Ідея використання ігрової діяльності в корекційних цілях з дітьми із зайканням, знайшла своє відображення в роботах Г. Волкової, І. Вигодської, Є. Пеллінгер, Л. Успенської, О. Рау. За Г. Волковою процеси диференційованого використання ігрової діяльності призводять до корекції особистісних та мовленнєвих відхилень дітей із зайканням. Ігри та ігрові прийоми (І. Вигодська, Л. Успенська) сприяють проведенню розслаблюючих вправ (релаксації) відповідно до задач послідовних етапів логопедичного впливу. О. Рау стверджувала, що рольова гра використовується як засіб емоційно-стресової психотерапії дошкільників із зайканням. Є. Пеллінгер, М. Геркіна вважали, що гра-драматизація є значно складнішою для дітей, порівняно з тією, в якій наслідуються побачене в житті. Гра-драматизація допомагає усвідомити ідею твору, його художню цінність, вчить дітей виражати свої почуття, сприяє розвитку пам'яті, уяви, фантазії, вияву самостійності, а також спонукає дітей до зв'язного і послідовного викладу думок. Під час таких ігор-драматизацій відбувається значне розширення знань дітей про навколишню дійсність (позаситуативно-пізнавальна форма спілкування з дорослим). Поступово їхня увага

переміщується зі світу фізичних предметів і явищ на світ людей, а провідною формою стає позаситуативно-особистісне спілкування. Суспільний розподіл праці та взаємообмін результатами діяльності, позиція дорослого, відображувані у сюжетно-рольовій грі, створюють основу для виникнення функції своєрідної заміни, яка надзвичайно важлива для подальшого розвитку мисленнєвої та мовленнєвої діяльності дитини [2.с.11].

Робота над грою-драматизацією починається з підбору художнього твору. Сюжет гри має бути динамічним і цікавим, багатим на діалоги, яскраві персонажі. Без цього неможливо зацікавити дітей твором, його героями.

Представляємо гру-драматизацію для корекції зв'язного мовлення старших дошкільників із заїканням.

Гра-драматизація «Кругосвітня подорож»

Зміст: педагог пояснює дітям, що зараз вони відправитися в кругосвітню подорож. Діти пропонують маршрут навколосвітньої подорожі, використовуючи декорації корабля, хатинки. Коли маршрут навколосвітньої подорожі складено діти починають грати взаємодіючи між собою. У грі використовуються музика, шумові ефекти - грім, дощ, шум бурі, шторми, костюми та маски .

Інструкція: перед вами стоїть завдання: придумати, де буде проходити ваш шлях по пустелі, по гірській стежці, по болоту; через ліс, джунглі, через океан на кораблі. В подорожі вам потрібно знайти собі вірних друзів і пройти шлях разом [2.с.120].

Таким чином, ігри-драматизації допомагають дитині перевтілюватися та вирішувати різні проблемні ситуації опосередковано від особи будь-якого персонажу. Це допомагає дітям подолати боязкість, невпевненість у собі, сором'язливість, сприяє розвитку плавного виразного та зв'язного мовлення й комунікації.

Список використаної літератури:

1. Бегас Л.Д. Корекція заїкання дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «корекційна педагогіка» / Бегас Л.Д. - К., 2017. - 18 с.
2. Волкова Г. А. Игровая деятельность в устранении заикания у дошкольников : кн. для логопеда / Галина Анатольевна Волкова. - М. :Просвещение, 1983. - 144 с.
3. Игры в логопедической работе с детьми : пособие для логопедов и воспитателей детсадов / под. ред. В. И. Селиверстова. - К. : Рад. шк., 1985. - 184 с

*Макарова Катерина Андріївна,
студент I мтн курсу,
спеціальності « Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри тифлопедагогіки
Сасіна Ірина Олександрівна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Психічний розвиток дітей зі зниженим зором, підкоряючись загальним закономірностям формування психіки, найбільш інтенсивно відбувається у провідних для кожного віку видах діяльності. Для дитини дошкільного віку таким видом діяльності є гра.

С. Рубінштейн [3] визначив гру як «доступну дитині і недосяжну для вченого». Гра — це усвідомлена діяльність, тобто сукупність усвідомлених дій, об'єднаних мотивом. Вона найтісніше пов'язана з тією діяльністю дитини, на якій засноване її життя, бо в ній вперше формується і проявляється потреба людини впливати на світ.

Гра для дітей зі зниженим зором, так само, як і для дітей з нормальним зором є найбільш активною самостійною діяльністю. Вона підвищує абілітаційні можливості дітей, охоплюючи сенситивні періоди їх життя і тим самим, сприяючи компенсації зорової недостатності та корекції вторинних відхилень.

У сучасній тифлопсихології досліджується вплив гри на формування предметних та ігрових дій дітей зі зниженим зором, на розвиток зорового сприймання, на фізичний розвиток дитини і її орієнтування в просторі, корекцію та розвиток спілкування, формування моральних якостей тощо.

Згідно з дослідженнями вчених (Г. Шаурте, А. Скребицький, Л. Солнцева, Д. Малаєв, С. Рубінштейн, М. Земцова, І. Некрасова) у дітей дошкільного віку з порушеннями зору спостерігається відсутність гри, або її значно менша активність, ніж у зрячих; крім того, ігрова діяльність у них виникає пізніше.

У наукових дослідженнях Л. Солнцевої [4] визначено, що ігрова діяльність дітей зі зниженим зором досить багатогранна, її виникнення залежить від багатьох умов: оволодіння моторикою власного тіла, розуміння функціональних дій з предметами і вмінням практично їх виконувати.

Однак, діти зі зниженим зором мають ряд труднощів, що перешкоджають повноцінному протіканню сюжетно-рольової гри.

На думку О. Литвака [1] діти відчувають труднощі в оволодінні всіма структурними компонентами гри: бідність сюжету та змісту гри внаслідок його неправильного розуміння; схематизм ігрових і практичних дій з огляду на слабе володіння руховими навичками та порушеннями просторової орієнтування; поверхневе відображення всіх складових комунікативного процесу; утруднене виконання окремих ролей і їх розподіл; в іграх переважає стереотипність, прихильність до минулого досвіду; фрагментарність, нечіткість сприйняття образів навколишнього світу.

Діти зі зниженим зором частіше відмовляються брати участь у спільних іграх або в іграх з великою кількістю учасників із-за недостатньої рухової підготовки, низького рівня фізичного розвитку.

Вони не такі активні в організації, перетворенні та оптимізації ігрового середовища, не завжди досить ефективно налагоджують ігрову взаємодію. Нерідко задуми дітей призводять до суперечок, тому що їх однолітки або не розуміють, або недобачають звернених до них рольових дій партнера.

Результативність гри для дошкільника зі зниженим зором визначається на думку Є. Синьової [2] не тільки її матеріальним продуктом, а, в першу чергу, пізнавальним, емоційним та соціальним досвідом, здобутим у грі.

Отже, в розвитку ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором проявляються наступні закономірності: уповільнений темп розвитку гри, диспропорційність в розвитку окремих сторін гри, гра на самоті, конфліктність, збідненість сюжету ігор, тощо.

Також, слід пам'ятати, що без спеціально спрямованого психолого-педагогічного керівництва та супроводу ігрова діяльність дошкільників зі зниженим зором не розвивається на тому рівні, на якому вона мала б якісно впливати на формування психічних функцій дитини і її особистості, як провідний вид діяльності.

Список використаної літератури:

1. Литвак А.Г. Некоторые теоретические вопросы тифлопсихологии//Особенности познавательной деятельности слепых и слабовидящих школьников: Сб. науч. тр. Вып.3. -Л., 1972.

2. Особливості розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору Частина І. Науково-методичний посібник/ав.: Вавіна Л. С., Гудим І. М., Кондратенко С.В., Довгопола К. С., Нафікова Л. А. – К.: Педагогічна думка, 2012. – с.

3. Синьова Є. П. Тифлопсихологія: Підручник. – К.: Знання, 2008 – 365 с. (Вища освіта ХХІ століття).

4. Солнцева Л.И. Введение в тифлопсихологию раннего, дошкольного и школьного возраста. – М.: Полиграф сервис, 1997. – 124 с

*Матюша Юлія Олександрівна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Логопедія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент
Мартиненко Ірина Володимирівна*

ІГРОВІ ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ ДОВІЛЬНОЇ УВАГИ У ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вивчення особливостей уваги у дітей з різними порушеннями мовлення представлено в роботах таких вчених, як: Юлія Федорівна Гаркуша, Віктор Олександрович Калягін, Наталія Львівна Карпова, Роза Євгенівна Левіна, Тетяна Сергіївна Овчинникова, Ольга Миколаївна Усанова, Олена Аркадіївна Шумилова.

У старшому дошкільному віці у дітей із загальним недорозвитком мовлення (далі - ЗНМ) увага характеризується особливостями, знання яких важливі як з позицій готовності дитини до шкільного навчання, так і - для організації оптимальних умов корекції мовлення (О.М. Усанова, Ю.Ф. Гаркуша, Т.О. Фотекова, Л.В. Кузнецов, О.В. Трошин, Е.В. Жулін). Зазначені автори наголошують на порушенні, насамперед, довільної уваги у дітей із ЗНМ, відмічаючи її нестійкість та швидко виснажливість.

З метою перевірки стану довільної уваги дітей із ЗНМ старшого дошкільного віку було вирішено провести експериментальне дослідження. Вивчення уваги здійснювалось за допомогою таких методик: «Коректурна проба», «Переплутані лінії», «Запам'ятай і розстав крапки».

Експериментальне дослідження стану сформованості уваги у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення проводилося на базі ДНЗ комбінованого типу № 677 та ДНЗ ясла-садок № 21 м. Києва і охоплювало 20 дітей із ЗНМ та стільки ж з нормальним мовленням.

Аналіз одержаних результатів дає можливість стверджувати, що за результатами констатувального експерименту у більшості дітей з порушеннями мовлення виявлено низький рівень розвитку всіх основних процесів уваги.

Низький рівень розвитку властивостей уваги у значної кількості дітей зумовлює необхідність розробки методики активізації основних показників уваги у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Дослідження психологів показують, що розвиток довільної уваги у дітей відбувається в напрямі від виконання цілей, поставлених дорослим, до цілей, які дитина сама ставить і контролює їх досягнення.

Велике значення для розвитку довільної уваги в дошкільному віці має гра. Під час гри виникає потреба досягати певного результату й координувати свої дії відповідно до ігрових завдань, підпорядковувати їх певним правилам, підкорятися вимогам групи. Зокрема, дидактична гра ефективно впливає на здатність навмисно зосереджувати увагу на певних предметах, переключати й розподіляти її.

За допомогою спеціально організованої ігрової діяльності можливе поліпшення показників властивостей уваги. Приклади ігрових прийомів для розвитку показників уваги: об'єм («Запам'ятай і розстав крапки», «Що змінилося?»), стійкість («Де чий будинок?», «Лабіринти», «Муха»), переключення («Знайди і викресли», «Літає – не літає»), розподіл («Якої іграшки не вистачає?», «Що переплутав художник?», «Пастух»).

Розроблена методика розвитку довільної уваги старших дошкільників була побудована на використанні різних видів ігор з правилами, з домінуванням частки дидактичних, що дозволило позитивно вплинути на стійкість, продуктивність, переключення, розподіл уваги, що було підтверджено даними, здобутими завдяки контрольному експерименту.

Отже, використання різних видів ігор з правилами сприяло розвитку довільної уваги старших дошкільників із ЗНМ і дозволило усунути труднощі цих дітей, пов'язані з частими відволіканнями.

Список використаної літератури:

1. Баскакова И.Л. Внимание дошкольника, методы его изучения и развития. Изучение внимания школьников / И.Л. Баскакова. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. – 64 с.
2. Бондаренко А.К., Матусик А.И. «Воспитание детей в игре» (пособие для воспитателя детского сада). – М.: Просвещение, 2005. – 218 с.
3. Венгер Л. Развитие внимания, памяти и воображения в дошкольном возрасте / Л. Венгер, В. Мухина // Дошкольное воспитание. – 1974. – № 12. – С. 12–16.
4. Гальперин П.Я. К проблеме внимания / П.Я. Гальперин // Доклады АПН РСФСР. -1958.- № 3. -С. 33-38.
5. Дормашев Ю.Б. «Психология внимания»: Учебник - М.: Флинта, 2002. – 316 с.
6. Логопсихология : навч. посіб / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. д-ра пед. наук, проф. М. К. Шеремет. - К. : Знання, 2010. - 294 с.
7. Осипова А.А., Малашинская Л.И. «Диагностика и коррекция внимания: Программа для детей 5—9 лет». — М.: ТЦ Сфера, 2004 – 104с.

*Мерилко Ольга Андріївна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри тифлопедагогіки
Тімакова Юлія Вікторівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРАХІВ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У дошкільному віці емоційний розвиток зазнає значних змін у бік свого ускладнення, стійкості, диференціації характеристик та інтеграції їх в єдину цілісну систему. Вікову динаміку емоційного розвитку визначають емоційні новоутворення, послідовно формуючись на різних етапах онтогенезу: ситуативна варіативність емоційного реагування, розширення ряду емоційних модальностей (базові - соціальні), впізнання емоційних станів по виразу обличчя, соціальне перетворення вираження емоцій, формування структури уявлень про емоції, вербальне позначення емоцій. В індивідуальному розвитку людини емоції та почуття виступають як значимий чинник у формуванні особистості, особливо її мотиваційної сфери. На базі позитивних емоційних переживань з'являються та закріплюються потреби й інтереси людини.

Психологічні особливості емоційної сфери у дітей зі зниженим зором знайшли відображення в роботах Л.І. Солнцевої, С.А. Тимофєєвої, О.Г. Литвака, Л.І. Плаксіної, В.П. Гудоніса, В.П. Єрмакова та інших. Порухення зору вносить специфіку в розвиток всієї особистості дитини й емоційної сфери, зокрема. Розвиток емоцій у дітей зі зниженим зором має ряд особливостей: переважання негативних емоцій, підвищена тривожність, самотність, страхи.

Діти зі зниженим зором старшого дошкільного віку, як відзначають А.Г. Литвак, Л.І. Солнцева, запізнюються в емоційних реакціях на ситуацію, не вміють розуміти емоційний стан інших. Особливе місце в прояві емоційних станів (це загальний настрій, афективна поведінка, стрес) займає розуміння своєї відмінності дітей зі зниженим зором від однолітків, що нормально бачать, у віці 4-5 років. Дитина починає переживати свій дефект, спостерігається напруженість, занепокоєння, пов'язані з невизначеністю речей і подій навколо них. Як зазначає М.І. Земцова, зниження зору впливає на забарвлення (позитивне, негативне) і глибину емоцій. У дітей зі зниженим зором часто спостерігаються негативні емоції або відсутність емоційного реагування на деякі об'єкти, що можна пояснити відсутністю інтересу. У той же час можна бачити, що ряд об'єктів, які не викликають жодних емоцій у зрячих, у незрячих викликають сильні емоційні переживання.

Дослідження О.Г. Литвака показують: з одного боку, діти зі зниженим зором, так само, як і зрячі, мають ту ж номенклатуру емоцій і проявляють однакові емоції; з іншого боку, ступінь і рівень їх розвитку можуть бути досить низькими і не відповідати віку дітей [2]. На думку Г.М. Бреслава, поширеними є або агресія, або апатія до всього що відбувається. У дітей виявляється емоційне неблагополуччя (негативне емоційне самопочуття дитини). Негативні емоції виникають при незадоволеності дитини ставленням до неї оточуючих людей. Неможливість досягти бажаних відносин погіршує становище дитини зі зниженим зором, за яким, за словами Л.І. Божович, лежить світ потреб дитини - її прагнень, бажань, намірів в їх складному перемижуванні між собою, і в їхніх співвідношеннях з можливостями їх задоволень. Незадоволення дитини взаємовідносинами з оточенням виступає у вигляді розчарування, образи, гніву. У роботах М. І. Земцової зазначено, що діти зі зниженим зором більш ранимі, ніж зрячі, проявляють підвищену тривожність і надмірну емоційність[1].

Як показало, проведене нами дослідження, у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору, наявні різноманітні страхи, що є показником ймовірного невротичного стану, а також може свідчити про можливий розвиток фобій і тривожності. Особливо яскраво проявляється страх темряви, покарання, казкових персонажів, крові, тварин. Тобто діти бояться того, що загрожує їх життю, значить можна зробити висновок про те, що діти старшого дошкільного віку більше всього схильні страху смерті.

Страх відіграє важливу роль у житті дитини, з одного боку, він може вберегти від необдуманих і ризикованих вчинків. З іншого - стійкі страхи перешкоджають розвитку особистості дитини, сковують творчу енергію, сприяють формуванню невпевненості і підвищеної тривожності.

Дитячі страхи, якщо до них правильно ставитися, розуміти причини їх проявів, найчастіше зникають безслідно. Якщо ж вони зберігаються тривалий час, то це служить ознакою неблагополуччя, говорить про нервову ослабленість дитини, неправильну поведінку батьків, незнання ними психічних особливостей дитини, наявності у них самих страхів, конфліктних відносин в сім'ї.

У психолого-педагогічній літературі описані різні способи корекції страхів різної етіології. У цілому, умовно їх можна розділити на три групи:

- ✓ гра зі страхом;
- ✓ малювання страху;
- ✓ вербалізація страху (казки, оповідання, страшні історії).

В свою чергу, порушуючи питання про формування емоційної сфери у дитини зі зниженим зором, ми говоримо про її гармонізацію, спрямовану на подолання негативних емоційних станів, порушень у функціонуванні або відставанні в розвитку тих або інших складових емоційної сфери дитини, а також про компенсацію негативних особливостей особистості, що формуються на основі цих процесів.

В ході роботи нами було розроблено рекомендації та корекційно-розвивальна програма, спрямована на подолання дитячих страхів.

В основу програми покладено наступні методи та прийоми:

- ✓ бесіди, спрямовані на розвиток самосвідомості дитини;
- ✓ програвання проблемних ситуацій;
- ✓ релаксація;
- ✓ арт-терапія;
- ✓ казкотерапія;
- ✓ психогімнастика.

В дошкільному віці страхи найбільш успішно піддаються психологічному впливу, оскільки вони переважно обумовлені емоціями, ніж характером, і багато в чому носять віковий перехідний характер. Завдяки цій особливості психічного розвитку дитини, використання запропонованої нами системи занять, дало можливість корегувати виявлені у досліджуваних з порушеннями зору дітей, страхи та негативні емоційні переживання.

Список використаної літератури:

1. Земцова, М. И. Дети с глубокими нарушениями зрения/М. И. Земцова, А.И. Каплан, М.С. Певзнер. – М. : Просвещение, 1967. – 376 с.
2. Литвак, А. Г. Психология слепых и слабовидящих/А. Г. Литвак. - М.: Каро, 2006. - 336 с.

*Мишко Олеся Олександрівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Сурдопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Малина Лариса Олексіївна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

В загальній психології поняття «інтелект» характеризується як індивідуальні особливості структури пізнавальної сфери людини[4].

Психічний розвиток дитини з порушеннями слуху, відбувається за тими ж загальними закономірностями, що і в чуучої дитини. Проте, у розвитку нечуучої дитини спостерігаються і певні особливості і, зокрема, у розвитку їхнього інтелекту (Т. Г. Богданова, Р. М. Боскіс, Л. А. Головчиц, Г. Л. Зайцева, О. Г. Зикєв, С. О. Зиков, О. А. Катаєва, К. Г. Коровін, К. В. Луцько, К. Г. Речицька, Т. В. Розанова, І. М. Соловійов, Л. І. Тигранова, Л. І. Фомічова, М. К. Шермет, Ж. І. Шиф, М. Д. Ярмаченко, Н. В. Яшкова та інші.).

Л. С. Виготський стверджував, що глухота, як первинна вада викликає ряд вторинних відхилень, які разом формують певну картину атипового розвитку пізнавальної сфери та особистості дитини. Так, за цим положенням, порушення слухового сприймання виступає первинним дефектом, внаслідок якого виникає вторинне відхилення - німота. В свою чергу, труднощі в оволодінні мовою і мовленням не дозволяють нормально розвиватись пізнавальній сфері дитини з порушенням слуху і позначаються на строках і темпах формування словесно-логічного мислення[1].

В сучасній сурдопсихології постає питання формування пізнавальних здібностей дитини з порушеннями слуху у взаємозв'язку з розвитком мови і мовлення.

Т. Г. Богданова зазначає, що визначення закономірностей формування та розвитку мислення та мовлення дитини з порушенням слуху допоможе виділити закономірності для подальшої корекції та компенсації втраченої слухової функції, а, отже, і для різнобічного розвитку.

Сприймання та розуміння усного та писемного мовлення глухими має в своїй основі складну інтелектуальну діяльність. Глуха людина витрачає значно більше інтелектуальних

зусиль, відчуває більше психічне напруження порівняно з чуючою. інтелектуальна діяльність залежить від рівня розвитку слухової функції та мовлення, і можливість оволодіння усним мовленням пов'язана зі сформованістю пізнавальних процесів.

Провідним принципом навчання та виховання глухих та слабочуючих дітей є принцип розвивального навчання, який полягає у всебічному розвитку особистісних та пізнавальних якостей дитини.

Виготський Л.С. основний механізм інтелектуального розвитку дитини пов'язував з формуванням в її свідомості системи словесних значень (когнітивних компонентів свідомості) і суті (афективно-мотиваційних компонентів). Інтелект виникає в результаті зміни міжфункціональних зв'язків, а критерієм його розвитку виступає міра узагальненості поняття і включеності в систему зв'язків з іншими поняттями.

У сурдопсихології доведено, що чим пізніше дитина з порушеним слухом починає оволодівати словесним мовленням, тим більше специфічних особливостей спостерігається в розвитку інтелектуальних здібностей.

Робота з розвитку інтелекту та формування словесного мовлення повинна проводитися як можна раніше і базуватись на загальних закономірностях психічного розвитку дитини.

Питання розвитку інтелекту дітей з порушеннями слуху є актуальним.

Визначення психологічних закономірностей формування пізнавальних здібностей у дітей з порушеннями слуху сприятиме більш ґрунтовній та ефективній корекційній роботі з загального розвитку нечуючих дітей та мовленнєвого розвитку зокрема.

Список використаної літератури:

1. Выготский Л. С. Проблемы дефектологии : научное издание / Л. С. Выготский ; сост., вступ. Т. М. Лифанова, - М. : Просвещение, 1995. - 527 с.
2. Іванова О. П. Розвиток інтелекту молодших школярів з порушеннями слуху: теоретичні основи дослідження / О. П. Іванова // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. - 2015. - № 12. - С. 114-126.
3. Луцько. К. В. Інтелектуальна підготовка глухої дитини до сприймання та розуміння усного мовлення / К. В. Луцько // Дефектологія. – 1997. - №3. – с. 23-28.
4. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Либідь, 2005. - 464 с.

*Некрасова Анастасія Олександрівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Сурдопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Малина Лариса Олексіївна*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ В СІМ'Ї

Про непересічну роль родини у вихованні та навчанні дітей ще свого часу наголошував Ян Амос Коменський. Його послідовники – Д. Локк, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, Л. М. Толстой, К. Д. Ушинський та ін. розвивали і доповнювали ці позиції.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми виховання дітей з порушеннями слуху та участі батьків у цьому процесі засвідчив інтерес дослідників до цієї проблеми, надав можливість виокремити певні особливості їхнього виховання (російські вчені Т. Г. Богданова, П. Д. Єнько, Б. Д. Корсунська, Е. І. Леонгард, Н. М. Назарова, Г. Н.

Пенін, З. О. Пономарьова, Н. О. Рау, О. Ф. Рау та українські науковці Л. С. Лебедєва, Л. С. Ступникова, Г. М. Чефранова, Р. І. Якубовська, К. В. Луцько).

На сучасному етапі розвитку суспільства роль родини у формуванні особистості дитини з вадами слуху, її психічного розвитку суттєво зростає. Сім'я є тією важливою ланкою, яка може забезпечити ранній вплив на глуху та слабочуючу дитину, допоможе їй досягти певних успіхів у пізнавальній діяльності, забезпечити своєчасний її розвиток.

Коротко зупинимося на наукових позиціях вчених щодо дитячо-батьківських взаємин. Кінець ХХ століття, у зв'язку зі змінами в освіті в цілому та спеціальній, зокрема, характеризується новими поглядами на проблему батьківського впливу у становленні та соціалізації дитини з порушенням слуху. На перший план виступає проблема раннього корекційно-розвивального виховання дитини в сім'ї, окреслюються завдання спільної роботи сурдопедагога з батьками глухих та слабочуючих учнів та певні вимоги до участі батьків у житті дитини: (Т. Г. Богданова, Є. І. Ісеніна, М. М. Семаго, В. В. Ткачова, Н. В. Мазурова, Г. М. Пенін).

Здобуття дітьми з інвалідністю освіти є однією з основних і невід'ємних умов їхньої успішної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, ефективної самореалізації в різних видах професійної та соціальної діяльності.

Напрямки спільної діяльності школи і родини: розробка і реалізація комплексних програм з надання консультативно-діагностичної, методичної, корекційно-педагогічної допомоги родинам; надання допомоги батькам у розумінні ролі сім'ї у вихованні і розвитку дитини; ознайомлення батьків із спеціальною психологічною та педагогічною літературою; інформування про особливості і перспективи розвитку глухої дитини; знайомство батьків зі змістом, формами та методами навчання і виховання дітей; надання допомоги батькам зі соціальної адаптації та реабілітації дитини з порушеннями слуху в практичних закладах; сприяння в утвердженні авторитету батьків, виховання любові й поваги до них; виявлення та розповсюдження позитивного досвіду родинного виховання.

З часом, на початку ХХ століття змінилася суспільна ідеологія, а, отже, змінилися погляди на навчання і виховання дітей, у тому числі дітей з вадами слуху. Теоретичною основою виховання глухих та слабочуючих дітей стають погляди науковців, які визначають соціальний характер виховання.

Сім'я є одним із головних інститутів соціалізації дітей з вадами слуху, які, на відміну від чуючих, значну частину часу проводять поза сім'єю, в умовах школи-інтернату. Діяльність сурдопедагога спрямована на роботу з батьками для збереження наступності виховних традицій під час перебування дитини вдома.

Таким чином, сучасні погляди про роль батьків у вихованні дітей з порушеннями слуху базуються на науково-вивірній позиції щодо активної психолого-педагогічної позиції в цьому питанні.

Список використаної літератури:

1. Мастюкова Е. М., Московкина А. Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии. – М.: ВЛАДОС, 2004.
2. Петрова В. Г. Кто они, дети с отклонениями в развитии? / В. Г. Петрова, И.В. Белякова. М.: Флинта, 1998. -104 с.
3. Сяба М. О. Особливості виховання дітей з вадами слуху в сім'ї - 2013. - Вип. 5. - С. 179-185.

*Онищенко Ольга Юрївна
студентка I курсу магістратури,
спеціальність «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри тифлопедагогіки
Сасіна Ірина Олександрівна*

ДІАГНОСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

Одним з головних завдань Базового компонента дошкільної освіти України є «засвоєння його змісту з метою формування мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій, які складають основу психологічної готовності до навчання у школі» [1, с. 4], від рівня сформованості якої і залежить успішність включення дитини в освітній процес.

На думку Л. Божович [2], одним з найголовніших компонентів готовності до навчання в школі є мотиваційна готовність. Її відсутність або не достатня сформованість призводить до виникнення труднощів, які будуть перешкоджати успішному систематичному навчанню дитини в школі, що в результаті може негативно вплинути на розвиток її особистості.

За спостереженнями тифлопедагогів визначається недостатня сформованість навчальних мотивів при вступі до школи дітей зі зниженим зором, які складають основу мотиваційної готовності, що підтверджується дослідженням Т. Свиридюк [3].

Мотиваційна готовність до навчання була предметом досліджень Л. Божович, О. Венгера, О. Дем'яненка, Є. Ільїна, О. Леонтьєва та інших. В корекційній педагогіці питання готовності до шкільного навчання вивчали: І. Гудим, М. Земцова, Н. Морозова, Т. Погорелова, Т. Свиридюк, Т. Семенишена, Л. Солнцева, О. Таран та інші.

Метою написання даних тез є висвітлення результатів експериментального дослідження мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку з нормальним та зі зниженим зором.

Експериментальною базою дослідження було обрано спеціальний заклад дошкільної освіти (СЗДО) №32 м. Києва та заклад дошкільної освіти (ЗДО) №23 м. Вінниці. Експериментом було охоплено дітей віком від 5 до 6 років, з них: 13 дітей не мали зорової патології, 13 дітей зі зниженим зором.

Для проведення діагностичного дослідження було використано тест М. Гінзбурга «Мотивація навчальної діяльності», метою якого є виявлення домінантних мотивів вступу до школи та бесіду Н. Гуткіної «Внутрішня позиція школяра», яка спрямована на визначення сформованості внутрішньої позиції школяра як одного з основних компонентів мотиваційної готовності.

Аналізуючи результати двох груп досліджуваних, отриманих за тестом М. Гінзбурга, було виявлено, що однакова кількість дітей має домінуючі зовнішні, соціальні та позиційні мотиви (по 15,4%). Що пояснюється особливостями старшого дошкільного віку, які притаманні як для дітей зі зниженим зором так і в нормі, а саме прагнення до самостійності, соціальний інтерес та вагому роль дорослих в житті дитини, що підтверджується відповідями дітей: «я хочу бути дорослим», «мені мама сказала, що піду до школи», «мені хочеться скоріше вирости».

Відмінним виявилось те, що серед дітей зі зниженим зором більша кількість має домінуючий ігровий мотив, а ніж у дітей з нормальним зором (15,4% і 7,6% відповідно), що може бути пов'язане з затримкою у формуванні ігрової діяльності дітей з порушеннями зору.

Домінуючий оцінний мотив більше мають діти зі зниженим зором, ніж діти з нормальною гостротою зору (23,1% і 15,4% відповідно). Це свідчить про прагнення дітей

до оцінки їхньої діяльності, що може бути обумовлено недостатньою сформованістю власних механізмів самооцінки. Це підтверджується відповідями дітей: «хочу щоб мені ставили гарні оцінки і хвалили», «я хочу щоб моїм роботам ставили оцінки».

Особливо відмінними результатами виявились за показником домінуючих пізнавальних мотивів (23,1% у дітей з нормальним зором і 7,6% - зі зниженим), що пояснюється недостатньою пізнавальною активністю в результаті зорової деривації.

За результатами бесіди Н. Гуткіної було з'ясовано, що сформовану внутрішню позицію школяра мають 46,2% дітей зі зниженим зором, а серед дітей з нормальним зором – 77%. Отримані дані свідчать про недостатній рівень мотиваційної готовності до навчання в школі серед дітей зі зниженим зором і необхідність проведення корекційної роботи в даному напрямку.

Отже, в результаті дослідження було з'ясовано, що серед дітей зі зниженим зором менша кількість дітей має сформовану внутрішню позицію школяра та домінуючі пізнавальні мотиви, які забезпечують в подальшому усвідомленість і цілеспрямованість в навчальній діяльності школяра.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богущ, ; Авт. кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. — К. : Видавництво, 2012. – С. 4-5.

2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М. : МГУ, 1999. - 148 с.

3. Свиридчук Т. П. Подготовка слабовидящих детей к школе : учебное пособие / Т. П. Свиридчук ; НИИ педагогики УССР. - Киев : Радянська школа, 1984. - 95 с.

*Петльований Павло Вячеславович,
студент I курсу магістратури,
спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри ортопедагогіки
та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

ЗАСТОСУВАННЯ КІНЕЗИТЕРАПІЇ У РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Кінезотерапія (лікування рухом) – це галузь медичної реабілітації, що вивчає механізми терапевтичної дії руху на організм з профілактичною, лікувальною і реабілітаційною метою. Термін «кінезітерапія» (від грецького «kinesis» - рух, «therapeia» - лікування) з'являється в давньогрецьких медичних трактатах Гіппократа та медичній літературі Г. Зандера, У 90-і роки ХХ століття продовжувачем їх ідей став лікар С. Бубновський який розробив лікувальний тренажер, що працює в декомпресійному і антигравітаційному режимі. Кінезотерапія належить до ефективних методів патогенетичного впливу при різних захворюваннях, що досягається застосуванням спеціальних фізичних вправ, спрямованих на напруження, релаксацію і скорочення м'язів тулуба і кінцівок, розширення амплітуди рухів у суглобах та супроводжується рефлекторними змінами у внутрішніх органах. Об'єктом впливу кінезотерапії є клієнт з усіма особливостями реактивності й функціонального стану його організму [1,3].

У кінезотерапії розрізняють загальне і спеціальне тренування. Загальне тренування переслідує мету оздоровлення, зміцнення і загального розвитку організму клієнта і

використовує найрізноманітніші види загальнозміцнюючих і розвиваючих фізичних вправ. Спеціальне тренування ставить за мету розвиток функцій, порушених у зв'язку із захворюванням або травмою. Для цього використовують види фізичних вправ, що безпосередньо впливають на травмований осередок або функціональні розлади тієї чи іншої ураженої системи.

У комплексі реабілітаційних заходів використовують основні та додаткові засоби кінезотерапії, а також різні її форми. До основних засобів належать фізичні вправи; раціональний гігієнічний та лікувальні рухові режими. До додаткових – масаж, праце- і механотерапія, використання природних чинників природи. Форми кінезотерапії складаються з ранкової гігієнічної гімнастики, лікувальної гімнастики, індивідуальних завдань та інших форм.

Основним завданням використання кінезотерапії у реабілітації дітей із церебральним паралічем є поетапне формування рухових навичок з урахуванням етапу рухового розвитку та дії рефлексів. Додаткові завдання які пропонуємо для досягнення цілей це використання гімнастичних вправ, з метою:

- поліпшення функції органів дихання;
- розслаблення спастичних напружених м'язів для попередження розвитку контрактур;
- збільшення обсягу активних рухів у суглобах;
- зміцнення слабких м'язів з використанням прийомів стимулювання;
- поліпшення координації рухів, рівноваги й опори кінцівок;
- формування рухових навичок [2,3].

Кінезіотерапевтичні заняття проводимо індивідуально тричі на тиждень впродовж курсу реабілітації, а по завершенню в домашніх умовах. Під час розроблення програми реабілітації працюємо у таких напрямках:

- для збільшення рухливості суглобів застосовуємо пасивні рухи з постійним збільшенням амплітуди рухів, які чергуємо з силовими вправами;
- для поліпшення еластичності тканин і рухливості в суглобах, використовуємо вправи на розтягування м'язів, що виконуємо одразу після процедури лікувального масажу [3, 4].

Отже, використання кінезіотерапії у комплексній корекційно-реабілітаційній реабілітації сприяє збільшенню рухливості в суглобах, за допомогою подолання контрактур та спастичності м'язів, що досягається у дитини з церебральним паралічем поступово та без болючих відчуттів.

Список використаної літератури:

1. Бубновский С. М., Лукьянычев С. Г. Адаптивная физкультура с основами кинезитерапии. — Москва : Астрей-центр, 2008. — 96 с.
2. Бубновский С. М. Теория и методика кинезитерапии. Методическое пособие / под редакцией д.м.н. Бубновского С.М. — Москва, 2011. — 56 с.
3. Жарков П.Л., Мартыросов Э.Г., Жарков А.П. / под общ. ред. П.Л. Жаркова. Лечение движением (кинезитерапия) в домашних условиях и в лечебном учреждении при болях в опорно-двигательной системе / П.Л. Жарков. — М. : Элит-2000, 2002. —160 с.
4. Пирогова Л.А., Улащик В.С. Кинезотерапия и массаж в системе медицинской реабилитации: Учеб. пособие. – Гродно, 2004. — 242 с.

*Підлужна Вероніка Сергіївна,
студентка ІV курсу
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат наук, доцент
Тімакова Юлія Вікторівна*

РОЗВИТОК НАВИЧОК СПІЛКУВАННЯ У ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ ЗАСОБАМИ ГРИ

Розвиток спілкування у дітей зі зниженим зором має важливе значення. Через спілкування передається багато інформації не лише вербальним способом, а й несловесним способом комунікації: мімікою, жестами, інтонацією. Невербальні засоби є невід'ємною частиною спілкування, тому що вони також несуть великий спектр інформації. Для дітей зі зниженим зором при організації ігор використовується орієнтир на зір, без негативного впливу на його стан.

Дослідженнями розвитку процесу спілкування у дітей зі зниженим зором займалися: Гудим І.М., Колосова О.В., Синьова Є.П., Солнцева Л.І., Сушкова Г.Й., Тарасенко В.М.

Ігрова діяльність дітей зі зниженим зором має певні особливості:

- бідність ігрових сюжетів;
- уповільненість ігрових дій;
- нав'язливі рухи;
- гра на самоті;
- труднощі, які пов'язані із узагальненням ігрових дій.

Робота з формування комунікативних умінь у дітей зі зниженим зором відбувається в кількох напрямках:

- встановлення емоційного контакту;
- розвиток уміння концентрувати увагу, слухати, дивитись, реагувати;
- вміння наслідувати і дотримуватися черговості;
- розвиток несловесних способів комунікації, міміки, жестів, пози, інтонації;
- розвиток мовлення, як важливої форми комунікації; [1].

Формування навичок спілкування у дітей зі зниженим зором починається із встановлення емоційного контакту з дорослим. Щоб почати спілкування між дитиною і дорослим, потрібно привернути увагу дитини до дорослого, це можна зробити за допомогою яскравих іграшок або озвучених іграшок, дитячих музичних інструментів.

Повна або часткова втрата зору негативно позначаються на ігровій діяльності дітей, які часто грають «поруч», а не «разом». Саме тому розвитку спілкування сприяють ігри, які передбачають об'єднання учасників у групи.

Під час об'єднання дітей у групи вирішуються такі завдання:

- створення серед дітей атмосфери довіри;
- стимулювання розвитку почуття безпеки;
- відбувається розвиток міжособистісних контактів між дітьми, який включає обмін думками, враженнями, досвідом. [2].

За допомогою таких ігор діти вчаться слухати і розуміти один одного. Ігри потрібно підбирати так, щоб ігрові дії виконувались спільно з усіма дітьми (сидячи в колі, тримаючись за руки, з подальшим тактильним і словесним поєднанням). В кінці гри можна попросити дітей оцінити гру свого товариша. Це сприятиме адаптації дитини зі зниженим зором до спілкування з однолітками.

Як показало, проведене нами дослідження, заняття у вигляді ролевих ігор допомагають дітям опанувати певні соціальні ролі, сприяють автоматизації комунікативних вмінь.

Навички спілкування, які є основою психічного розвитку дитини потрібно виховувати і розвивати. В ході ігрової діяльності активно відбувається довільне

формування навичок спілкування. Зокрема, діти зі зниженим зором, виконуючи ті або інші ролі, вправляються в мовному етикеті, вчать висловлювати свої думки, демонструють вміння застосовувати атрибути за змістом ігрових дій, доречно займати відповідну позу, жестикулювати, супроводжувати виконання ігрової ролі словесно та мімікою. Наукові розвідки в галузі розвитку навичок спілкування засобами гри не є завершеними і потребують подальшого вивчення.

Список використаної літератури:

1. Гудим І. М. Формування невербальної комунікації засобами гри у слабозорих дошкільників / І. М. Гудим. // Збірник наукових праць. – 2006. – С. 142–150.
2. Синьова Є. П. Взаємостосунки в колективах осіб з глибокими порушеннями зору / Є. П. Синьова, І. О. Сасіна. – Київ: НПУ, 2005. – 104 с.

*Погребняк Вікторія Олександрівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Сурдопедагогіка»
Науковий керівник:
старший викладач
Губар Світлана Юріївна*

СЛУХОВА НЕЙРОПАТІЯ ТА ЇЇ ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Проблема діагностики порушень слуху в дітей є однією з найбільш актуальних проблем в дитячій сурдоаудіології та сурдопедагогії. Особливого значення набуває діагностика порушень слуху у дітей раннього віку. Досліджуючи причини порушення слухової функції, М. Козлов зазначив, що у 85% дітей сенсоневральна туговухість є вродженою або виникає на першому році життя, тобто до розвитку мовлення [2, 4]. Втрата слуху до розвитку мовлення або в період його формування є однією з провідних причин порушення психічного й мовленнєвого розвитку дітей. Між тим, згідно сучасним дослідженням, рання діагностика слухових розладів та наступна реабілітація здатні попередити порушення розвитку у дитини мовлення та інших вищих психічних функцій.

Останніми роками використання об'єктивних аудіологічних методів оцінювання слуху дозволило виявляти зниження слуху та визначати ступінь слухових втрат у дітей, починаючи з перших днів життя, зокрема й недоношених. Не менш важливим є те, що при комплексному використанні ці методи дають можливість провести диференційовану діагностику розладів слуху та визначити рівень ураження слухової системи [1, 3, 4].

Завдяки цьому серед порушень звукосприймання, до яких відносяться сенсоневральна туговухість та центральні слухові розлади, виокремлюється новий тип патології – слухова нейропатія (Sinninger, Starr).

Слухова нейропатія – є інноваційною розробкою багатьох науковців, вчених, лікарів, яка заслуговує на детальне вивчення. Ще донедавна, дане порушення розглядалося як сенсоневральна туговухість, однак з часом вчені зіштовхнулися з різними її проявами. Це дало поштовх до вивчення загальних закономірностей перебігу і прояву «особливої» хвороби. На основі цього виникало багато питань, які не давали спокою впродовж багатьох років. Досягненням наукових розробок стала нова складова порушення, що на даний час відома, як слухова нейропатія.

Слухова нейропатія – це порушення слуху, для якого характерним є нормальне проведення звукового сигналу до внутрішнього вуха, проте подальша передача звукового сигналу від завитка до мозку порушена.

Проявами слухової нейропатії є: порушення слуху від незначного до повної втрати; нестабільність порогів чутливості (тимчасові покращення і погіршення слуху); порушення сприймання мовлення в шумі в порівнянні зі сприйманням мовлення при сенсоневральній

туговухості з аналогічним зниженням слуху; порушення сприймання мовлення при нормальних порогах чутливості (слова та звуки здаються не розбірливими, переривчастими); порушення формування мовлення.

Отже, слухова нейропатія проявляється в тому, що у дітей різко порушене сприймання (розбірливість) мовлення, особливо в шумних місцях, а тональні пороги слуху в різних пацієнтах при цьому коливаються в межах – від норми до глухоти, тобто діти з діагностованою слуховою нейропатією можуть мати нормальний слух або втрату слуху різного ступеня, проте в них завжди буде порушене сприймання мовлення, його розпізнавання. Наприклад, дитина зі слуховою нейропатією здатна чути звуки, проте все одно їй буде важко розпізнавати слова, що вимовляються. Звуки для такої дитини можуть то з'являтися, то зникати, внаслідок чого мовлення здається не систематизованим. В процесі розвитку слухове сприймання в одних дітей із слуховою нейропатією може змінюватися, як в кращу сторону, так і в гіршу; в інших воно залишається незмінним. Діти у яких виникає порушення на ранньому етапі (найчастіше до 3-х років), можуть навчитися розмовляти за умови вчасного корекційного впливу, однак їх мовленнєвий розвиток буде відрізнятися від нормального.

На відміну від сенсоневральної туговухості, при якій уражені внутрішні та зовнішні волосяні клітини, при слуховій нейропатії зовнішні волосяні клітини збережені.

Причини виникнення слухової нейропатії можуть бути різноманітні. За своїм складом вони можуть проявлятися як поодинокі так і комбіновано. Отже, до причин слухової нейропатії можна віднести: порушення внутрішніх волосяних клітин; порушення синоптичної передачі між рецепторами завивка і слуховим нервом; порушення синхронізації проведення збудження волокнами слухового нерва.

Серед дітей із сенсоневральною туговухістю частка слухової нейропатії становить від 0,5 до 15%.

Найбільш значущими факторами ризику, які викликають слухову нейропатію, є високий рівень білірубину, недостатня вага дитини при народженні (<1500 г), перинатальна асфіксія тощо. За даними дослідження І. Корольової, слухова нейропатія найчастіше зустрічається в недоношених дітей та може розглядатися як порушення процесів дозрівання слухової системи.

Не можна не враховувати наявність генетичних факторів, пов'язаних із виникненням слухової нейропатії. Окрім того, є припущення, що виникнення слухової нейропатії пов'язане з мутацією в *otoferlin*-гені.

На основі характерних причин порушення проводять спеціальне медичне обстеження для більш детальної діагностики слухової функції. На даний час існує класична методика аудіологічної діагностики слуху, що передбачає такі методи: дослідження зовнішніх волосяних клітин Кортієвого органа; дослідження слухового нерву; дослідження провідних шляхів, шляхом реєстрації акустичного рефлексу внутрішніх м'язів; визначення ступеня ушкодження тонального слуху.

На відміну від дітей із сенсоневральною туговухістю, більшій частині дітей зі слуховою нейропатією не допомагають слухові апарати. Проте є позитивний досвід використання ними кохлеарних імплантів. Вияв цієї форми розладів слуху пояснює наявність серед дітей з гарними залишками слуху тих, кому не допомагає слуховий апарат. Вочевидь, що до появи методів, які дозволяють діагностувати цей розлад, такі діти в залежності від рівня тональних порогів слуху діагностувались або як діти із сенсоневральною туговухістю з певними особливостями, або як сенсоневральні алаліки [3].

Отже, діагностика слухової нейропатії повинна проводитися на підставі комплексного обстеження слухової функції з використанням об'єктивних і суб'єктивних методів оцінювання слуху. Також потрібно враховувати дані динамічного оцінювання слухової функції та слухомовленнєвого розвитку дитини. Своєчасне виявлення слухових розладів, від яких залежить слухомовленнєвий розвиток дитини і здійснюється безпосередній вплив на розвиток слухового сприймання, в подальшому дасть певне

уявлення про проблему і дозволить адекватно підібрати оптимальні методи впливу у процесі реабілітації та корекції.

Список використаної літератури:

1. Альтман Я. А., Таварткиладзе Г. А. Руководство по аудиологии / Я. А. Альтман, Г. А. Таварткиладзе. – М. : ДМК Пресс, 2003. – 360 с.
2. Козлов М. Я., Левин А. Л. Детская сурдоаудиология / М. Я. Козлов, А. Л. Левин. – Л. : Медицина, 1989. – 224 с.
3. Королева И. В. Диагностика и коррекция нарушений слуховой функции у детей раннего возраста [Электронный ресурс] / И. В. Королева. – СПб. : Изд-во КАРО, 2005. – 280 с.
4. Сапожников Я. М. Современные методы диагностики, лечения и коррекции тугоухости и глухоты у детей / Я. М. Сапожников, М. Р. Богомильский. – М. : ИКАР, 2001. – 160 с.
5. Храмова Е. А. Особенности слуховой функции у детей со слуховой нейропатией : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. мед. наук : спец. 14.00.04 «Болезни уха, горла и носа» / Е. А. Храмова. – СПб, 2007. – 22 с.

*Подоланець Юлія Тарасівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Сурдопедагогіка»
Науковий керівник:
старший викладач
Губар Світлана Юрївна*

ОРІГАМІ ЯК ЗАСІБ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Сучасна спеціальна психологія та педагогіка в пошуку ефективних засобів корекції й реабілітації все більше орієнтуються на використання мистецтва в процесі навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Вчені все більше уваги звертають на можливості мистецтва в корекції психічних процесів дітей. Зокрема, М. Рау, О. Сошина наголошують на великих можливостях образотворчої діяльності для розвитку пізнавальної сфери дітей з порушеннями слуху, формування й удосконалення їхнього мовлення, слухо-зорового сприймання. В роботах О. Яхніної розкривається вплив слухання музики, музично-ритмічних занять школярів з порушеннями слуху на розвиток мовленнєвої функції, слухового сприймання та моторики.

Останнім часом у навчанні та вихованні дітей з порушеннями слуху для корекції особливостей психічного та особистісного розвитку, емоційно-вольової сфери найчастіше використовують арт-терапевтичні методи психокорекційного впливу. Корекційні можливості арт-терапії пов'язані з наданням дитині практично необмежених можливостей для самовираження та самореалізації в продуктах творчості, для ствердження й пізнання свого «Я». Окрім того, оскільки арт-терапія – засіб невербального спілкування, це робить її особливо цінною для тих, кому складно словесно описати свої переживання, для тих, хто недостатньо добре володіє мовленням.

Одним із видів арт-терапії є оригамі. Неодмінною перевагою цього методу є те, що він не вимагає спеціальної підготовки, адже навичка складати фігури з паперу потребує лише розвиненої просторової уяви, дрібної моторики та фантазії педагога. В Європі користь оригамі для дітей була відкрита педагогом і творцем перших дитсадків Ф. Фребелем. Він зазначав, що складаючи вироби з паперу, діти краще розрізняють геометричні фігури. Тому Ф. Фребель ввів оригамі в обов'язкову програму розвитку дошкільників. В даний час

орігамі-терапія є також чудовим засобом для розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема, глухих і слабчучючих.

Перевагами використання орігамі в роботі з дітьми для корекції та реабілітації є:

- папір виступає в незвичному вигляді – з нього можна скласти досить багато цікавих моделей, що мотивує дитину пізнавати щось нове;
- результат досягається швидко;
- легкість освоєння техніки в будь-якому віці;
- існує можливість проявляти ініціативу і креативність – вносити зміни в існуючі моделі та створювати свої;
- передбачуваний позитивний результат;
- дозволяє встановити довірливі стосунки з педагогом, а також сприяє згуртованості в групі чи з однокласниками (орігамі може бути колективною творчістю);
- орігамі об'єднує в собі прийоми і форми роботи деяких інших арт-терапевтичних напрямків: казкотерапії (казки орігамі), ігротерапії (ігри з рухомими фігурками), терапії засобами драми і лялькотерапії (розігрування сцен з ляльками орігамі, масками тощо), терапії кольором (з використанням різнокольорового паперу);
- сприяє стабілізації психічного стану дитини;
- доступність паперу як матеріалу, простота її обробки роблять процес виготовлення фігурок захоплююче цікавим;
- абсолютна безпека занять орігамі, навіть для найменших дітей;
- орігамі не вимагає великих матеріальних витрат.

Робота в техніці орігамі допомагає педагогам вирішувати наступні складні завдання:

- заспокоїти дітей, запропонувавши їм заняття, яке дозволить скинути надлишки енергії;
- підвищується активність правої півкулі мозку і врівноважується робота обох півкуль;
- знижується тривожність і дитині легше адаптуватися до важких ситуацій;
- складання фігурок з паперу - прекрасне тренування дрібної моторики;
- виявляє позитивний вплив намислення, логіку, пам'ять, мовлення;
- сприяє розвитку математичних здібностей: просторового мислення, логіки, вміння шукати нові стратегії вирішення завдань, міркувати;
- набуття здатності виконувати вказівки, відповідно до інструкцій, що згодом допоможе дитині краще розуміти інших.

Оскільки одним із головних завдань школи для дітей з порушеннями слуху є навчання мови, орігамі можна вважати одним із засобів покращення функції мовлення. У корі головного мозку локалізовані всі вищі психічні функції людини, одна з ділянок якого визначає рухові характеристики. Третя частина цієї ділянки займає рухові здібності кистей рук і розташована зовсім поруч з мовленнєвою зоною. М. Кольцова називала кисті рук «органом мовлення», як і артикуляційний апарат. Так само доведено, що і думка, і очі дитини рухаються з тією ж швидкістю, що й рука. Тому систематичні вправи з тренування рухів пальців є потужним засобом підвищення працездатності головного мозку, стимулювання розвитку уваги, мислення, пам'яті, зорового і слухового сприймання, уяви, фантазії, зорово-моторної інтеграції, мовленнєвої діяльності.

Орігамі сприятливо впливає на розвиток і формування пам'яті: діти запам'ятовують терміни, прийоми і способи складання, в міру потреби відтворюють збережені в пам'яті знання і вміння. Воно допоможе дітям з порушеннями слуху виокремлювати головні деталі, запам'ятовувати та відтворювати їх.

Особливості розвитку уваги дітей з порушеннями слуху пов'язані з тим, що для них більшого значення має зорове сприймання, тому вони швидше і більше втомлюються, у них відзначаються труднощі переключення уваги, що призводить до зниження швидкості виконаної діяльності, збільшення кількості помилок. Використання орігамі дозволить

зробити заняття максимально цікавим, що допоможе педагогу викликати інтерес у дітей з порушеннями слуху та утримувати їхню увагу на належному рівні.

Говорячи про тренування дрібної моторики слід зауважити, що починати працювати можна з дітьми трирічного віку. На перших заняттях, діти знайомляться з властивостями паперу як матеріалом. Їм пропонують папір м'яти і розривати. При цьому діти дізнаються не тільки властивості паперу, але вчаться узгоджувати свої дії і зусилля. Працюючи зі щільним папером, дітям доводиться витратити значно більше сил, що позитивно позначається на моторних функціях руки.

Уявлення дітей з порушеннями слуху виявляються недостатньо повними і точними. В дошкільному віці в них відзначаються труднощі формування уявлень: нечіткість, розпливчастість еталонних уявлень, не закріплені у слові. Становлення цілісного образу предметів відбувається уповільнено, недостатня точність предметних образів – уявлень. Тому арт-терапія оригами розвиває уяву дітей, дає їм більше слів для активного словника, а також точність в образах та уявленнях.

Отже, оригами є одним із найулюбленіших занять дітей, має величезний потенціал, який потрібно використовувати в корекційній роботі з дітьми з порушеннями слуху.

Список використаної літератури:

1. Богданова Т. Г. Сурдопсихологія / Т. Г. Богданова. – М., 2002. – 224 с.
2. Арт-терапия – новые горизонты / Под ред. А. И. Копытина. – М.: Когито-Центр, 2006. – 336 с.
3. Афонькин С. Ю., Афонькина Е. Ю. Энциклопедия оригами для детей и взрослых. – М.: Оникс, 2000. – 270 с.
4. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка / М. М. Кольцова. – М.: Педагогика, 1973. – 144 с.

*Рога Каріна Русланівна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Медведок Лілія Григорівна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ЗАСОБАМИ LEGO КОНСТРУЮВАННЯ

Для дітей дошкільного віку, гра є потужним трансформаційним чинником становлення особистості. Вона стимулює вияв позитивних емоцій та почуттів, сприяє розвитку психічних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення), соціалізації особистості, засвоєнню нею системи елементарних знань про довкілля, формуванню цілісного світогляду та моральних якостей, надає можливість задовольнити рухову активність та творчо самореалізуватися, розвиває пізнавальний інтерес. Отже, під час гри одночасно відбувається і розвиток, і навчання, і виховання дитини[2].

Актуальність цієї теми обумовлена тим, що діти з порушеннями зору мають дещо інші умови розвитку, що впливає на формування їх психічної діяльності і зокрема впливає на процес навчання і засвоєння знань. На необхідність формування інтересу до знань у дітей з порушеннями зору вказують Н.Г.Морозова, В.А.Феоктистова, Т.А.Круглова, Е.Б.Островська, К.І.Плаксина, Л.В.Рудакова та ін.. Тому це питання необхідно досліджувати, це дасть нам можливість підвищити інтерес у дітей з порушеннями зору до навчання і сприятиме ефективнішому засвоєнню знань. В попереднього дослідження за результатами методики «Бесіди» М.М. Марусинець, ми виявили що більшість дітей виявляли інтерес до

конструктора LEGO, та улюблені заняття в садочку заняття з LEGO -конструювання, який має як пізнавальний так і ігровий зміст, та популяризацією конструктора LEGO серед дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, що дає нам підставу для подальшого дослідження цієї теми, та розробки методичних рекомендацій, підвищення пізнавального інтересу у дітей шляхом засобів LEGO конструювання.

LEGO є простим і практичним інструментом, відкритою системою, що дає дитині змогу робити перші відкриття, досліджувати, експериментувати, пізнавати світ і себе в ньому, творити та імпровізувати досхочу.

Одним із дієвих засобів, що дає змогу реалізувати підхід «навчання через гру» є конструктор LEGO, адже у самій його назві закладене розуміння покликання дитини в цьому світі. Дитина просто обожнює гратися, доводити їй потребу в грі та її користь не треба. А от перед педагогами й батьками постає дилема, як найефективніше можна навчити, розвинути і виховати дитину — та й ще так, щоб їй було комфортно й цікаво [2].

Особливо гостро питання формування пізнавального інтересу постає у старшому дошкільному віці, коли виникає потреба у мотивації дитини до навчання.

Інтерес - це емоційний вияв пізнавальних потреб особистості. Суб'єктивно інтереси розкриваються у позитивному емоційному бажанні глибше пізнати об'єкт, зрозуміти його. Роль інтересів у тому, що вони є спонукальним механізмом пізнання, змушують особистість шукати шляхів, засобів задоволення того чи іншого бажання [3].

Найефективніша мотивація до навчання – це пізнавальний інтерес. Ігри з LEGO сприяють розвитку пізнавального інтересу, який є невід'ємною частиною процесу навчання, повною мірою залежить від педагога, вихователя, його формування забезпечить стійке засвоєння знань учнями та спонукатиме до самостійності у навчанні.

Педагоги прагнуть звертатися до інтересів слабозорих дітей, пробуджувати у них пізнавальну активність, проте це прагнення не завжди може бути реалізованим на уроці, якщо цьому не передувала робота з вивчення рівня розвитку дітей, їх мовленнєвих умінь та навичок, уявлень про навколишній світ, а також тих знань по кожному досліджуваному предмету, які необхідні для сприйняття і засвоєння нових 'знань. Для управління процесом формування стійкого пізнавального інтересу до знань у слабозорих дітей в самому початку їх навчання необхідно вивчати особливості інтересів цих дітей, обумовлені зоровою недостатністю, щоб на основі отриманих даних будувати систему корекційно-виховної роботи[4].

Ще один важливий напрямок застосування LEGO - використання його в діагностиці. Спостереження за спонтанною і колективною грою як діагностичний метод описується в роботах Забранної С.Д., Мастюкова Е.М., Усанової О.П .. Вільна конструктивно-ігрова діяльність дітей з LEGO дозволяє не тільки швидше встановити контакт між логопедом (дефектологом, вихователем), дітьми і батьками, а й повніше розкрити деякі особливості дитини, як з нормальним психофізичним розвитком, так і з відхиленнями у розвитку, з точки зору сформованості емоційно-вольової та рухової сфер, виявити мовні можливості і дитини, встановити рівень його комунікативності і т.д ..

В процесі конструктивно-ігрової діяльності педагог, спираючись на мимовільну увагу дітей, активізує їх пізнавальну діяльність, удосконалює сенсорно-тактильну і рухову сферу, формує і коригує поведінку, розвиває комунікативну функцію і інтерес до навчання. Це дозволяє з найперших занять надавати розвиваюче вплив на дітей дошкільного віку з нормальним психофізичним розвитком. Маніпулювання з LEGO -елементами також сприяє згладжуванню, часткового подолання наявних відхилень у психічному та мовленнєвому розвитку у дітей з порушенням інтелекту. Воно також направлено на попередження вторинних дефектів, що сприяє становленню дитини як особистості.

Слід врахувати, що будь-яка конструктивно-ігрова діяльність з LEGO дітей, що мають відхилення в розвитку, і дітей з нормальним психофізичним розвитком вимагає особливо кваліфікованого керівництва з боку педагога. Застосовуючи LEGO в корекційно-розвиваючому і освітньому процесах, необхідно пам'ятати про те, що воно може бути

доповненням до наявних в загальній і спеціальній педагогіці методичним і наочних посібників»[1].

Оскільки питання формування пізнавального інтересу не досить вивчене, наше подальше дослідження буде спрямовано на розробку діагностичної методики розвитку пізнавального інтересу з а допомогою засобів LEGO.

Список використаної літератури:

1. Лусс Т.В. Формирование навыков конструктивно-игровой деятельности у детей с помощью ЛЕГО: Пособие для педагогов-дефектологов. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – 104 с.: ил. – (Коррекционная педагогика).
2. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO®» /О.Ю. Рома, В.Ю. Близнюк, О.П. Борук. - the LEGO® Foundation, 2016.- 140 с.1
3. Скрипченко О.В.. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. - К.: Каравела, 2011. - 464 с.
4. Синьова Є.П.. Тифлопедагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ Синьова Є.П., Федоренко С.В.. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. - 325с.

*Розгон Анастасія Миколаївна
студентка IV курсу,
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Медведок Лілія Григорівна*

ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Музично-ритмічний розвиток дітей з порушеннями зору відбувається у процесі активної музично-ритмічної діяльності під безпосереднім керівництвом музичних керівників, вихователів з ритміки в умовах спеціальних дошкільних закладах та родини.

Загальнопедагогічний, естетичний і корекційний вплив музично-ритмічних занять на дітей з порушеннями зору відмічали О. Єльнікова, Ю. Картава, В. Кручинін, Л. Куненко, Н. Остапенко, В. Феоктистова та інші. При цьому вказувалося, що ці заняття водночас є дієвим психотерапевтичним методом впливу на дитину, корекції її емоційної сфери.

У дошкільників з порушеннями зору спостерігаються певні особливості музично-ритмічного розвитку. Так, діти молодшого дошкільного віку емоційно відгукуються на музику, звертають увагу на звучання музики, розрізняють у музично-дидактичних та музично-ритмічних іграх високі й низькі звуки, розпізнають динамічні відтінки, підспівують дорослому окремими складами, словами, фразами, супроводжують власний спів рухами. Однак, спостерігається слабкість артикуляційної моторики. Для дітей цього віку складним виявляється орієнтування у просторі; спостерігаються труднощі в самостійному узгодженні рухів із музикою; переважає скутість і схематичність у передачі образу в музично-ритмічних іграх.

Дошкільники 4-5 років з порушеннями зору виявляють інтерес до музики, емоційно на неї реагують, розрізняють: висоту звуків, темп, динаміку, довгі і короткі звуки та відтворюють їх за зразком вихователя через рухи; включаються в спільний з вихователем спів, наслідуючи інтонації, передають прості мелодії, співають під музичний супровід. Проте, для них властива недостатня сформованість моторики та організація рухів у просторі. За інструкцією вихователя діти можуть рухатися врозтіч, по колу, узявшись за руки.

У старших дошкільників з порушеннями зору емоційний відгук на музику проявляється більш яскраво, діти розрізняють характер музики, засоби музичної виразності. Музично-ритмічні рухи набувають деякої виразності, діти передають темп музики, її динаміку, виконують танцювальні рухи.

Для засвоєння музично-ритмічного матеріалу важливе значення має також розвиток психомоторних функцій: дрібної моторики, рухової пам'яті, уваги, навичок просторового орієнтування. Розвиток дрібної моторики характеризується нечіткістю й неритмічністю рухів, уповільненням темпом виконання більш складних завдань кистями і пальцями рук, напруженістю м'язів рук і збільшенням кількості помилок наприкінці виконання вправ для дрібної моторики. Для рухової пам'яті дітей з порушеннями зору характерним є зниження продуктивності запам'ятовування рухового матеріалу, вони краще запам'ятовують початок і кінець завдання і недостатньо усвідомлюють зміст навчального матеріалу.

Рівень таких якостей уваги, як стійкість, переключення, розподілення перебувають в певній залежності від зорових порушень, про що свідчать й результати досліджень науковців (Л. Виготський, О. Литвак, Є. Синьова та ін.). Для дошкільників зі зниженим зором важко правильно виконувати навчальні завдання у зв'язку з їх незібраністю, постійним відволіканням. У процесі виконання завдань спостерігається невміння розподіляти увагу на об'єкт та своєчасно переключати її. Ними важко усвідомлюються такі просторові характеристики: вихідне положення, положення тіла та його частин, траєкторія руху, місце розташування власного тіла щодо інших предметів, незнання того яка рука є провідною, розрізнення напрямків «праворуч-ліворуч», особливо якщо ускладнювались умови виконання завдань.

Діти більш успішно виконують завдання за напрямками «уперед-назад», «угору-вниз». Унаслідок обмеження зорово-рухових дій у просторі, страху знаходитись у ньому спостерігається значне зниження рухової активності дітей, своєрідність у формуванні темпу та змісту ігрових дій, адекватне розуміння завдань та інструкцій вихователя внаслідок обмеженого словникового запасу просторових термінів і відповідних понять.

Відсутність зв'язку між словом і руховим образом, вербалізм уявлень дітей з порушеннями зору, відсутність смислових зв'язків між ними значно гальмують процес цілісного сприймання змісту музично-ритмічної інформації та практичне відтворення навчальних завдань, перенесення набутого музично-ритмічного досвіду, вираженого у танцювально-ритмічних рухах, у повсякденне життя дитини.

Отже, розуміння вікових особливостей музично-ритмічного розвитку дітей із порушеннями зору дозволяє вихователю з ритміки правильно визначити зміст і педагогічні технології музично-ритмічної діяльності, спроектувати подальший педагогічний моніторинг, а також правильно розробляти корекційні завдання та вирішувати їх засобами музично-ритмічного виховання.

Список використаної літератури:

1. Теоретико-методичні засади музично-ритмічного виховання дошкільників з порушеннями зору: навч.-метод. посіб. / Ю.А.Картава - Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2014.- 157 с.
2. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору: монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. - 442 с.

Сидорко Юлія Володимирівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Психологія спеціальна (клінічна)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Осадча Тетяна Миколаївна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ ТИПУ 1

Цукровий діабет 1 типу (ЦД-1) у дітей є і залишається актуальним питанням сьогодення. У нашій країні, як і в усьому світі, значне місце займає зростання кількості дітей, хворих на ЦД-1 (О. А. Будрейко, Ю. В. Гавриленко). Характерно, що з кожним роком кількість дітей, хворих на ЦД-1 зростає на 5- 10%, а кожні 15 років подвоюється (М. Д. Тронько та ін., 1996; А. С. Єфімов та ін., 2000). [2]

Говорячи безпосередньо про ЦД-1, необхідно підкреслити, що це захворювання негативно впливає на якість життя людини, на її фізичне, соціальне та емоційне благополуччя. Важливість психосоціальних проблем при ЦД-1 визнана давно, оскільки вважається, що будь-яке захворювання є складним феноменом, який зачіпає як тілесну, так і душевну сторони людського життя. Не можливо не погодитись, що хвороба це – суттєва психотравма, яка переживається і осмислюється хворим, впливає на його емоційний стан, спілкування з оточуючими, професійну або навчальну діяльність. [1]

Аналіз психологічного стану дітей, хворих на ЦД-1 показав, що вони більш схильні до виникнення психосоціальних проблем, ніж їх однолітки без діабету. Крім того, результати досліджень показують, що діти, хворі на ЦД-1 схильні до емоційних розладів в початковий період адаптації після встановлення діагнозу.[3]

Важливо також зазначити, що проблеми які пов'язані з соціально-психологічною адаптацією можуть негативно впливати і на перебіг ЦД-1. Проведені дослідження вказують на можливість взаємозв'язку між психоемоційним статусом пацієнта і метаболічними показниками, які реалізується або через нейроендокринні та фізіологічні ефекти стресу, або опосередковано, у зв'язку з погіршенням самоконтролю. Останнє, в свою чергу, може викликати негативний зворотній ефект на емоційний, психологічний стан пацієнта і на його соціальну адаптацію. [3]

Психологічний супровід на сучасному етапі може проводитись як в індивідуальній, так і в груповій формі. Психологічне втручання при цьому передбачає використання методів психологічної корекції. Для досліджуваної категорії дітей, на нашу думку, доцільним є застосування індивідуальної психокорекції, яка полягає у переконанні, роз'ясненні та умовлянні. Хворі діти, яким надається більше інформації перед і під час лікування, менше відчують тривогу, дискомфорт, страх, краще ставляться до медичних маніпуляцій і швидше одужують у порівнянні з дітьми, з якими подібна робота не проводилась.

Психокорекцію емоційних порушень у дітей молодшого шкільного віку доцільно проводити за методикою арт-терапії, методом ігротерапії, тому що під час арт-терапії, ігротерапії дитина має можливість звільнитись від негативних почуттів, за допомогою малюнків повідомити дорослих, що їй бентежить. Також доречним є використання методів казкотерапії та музикотерапії, що підвищить можливість спілкування у дітей, зменшить прояви емоційної напруги, замкненості.

Ми очікуємо, що, методи психокорекції зменшать відчуття страху, агресії, тривожності у дитини, допоможуть легко вступати в контакт з медичним персоналом, сприятимуть уникненню психологічних травм під час парентеральної щоденної інсулінотерапії дитини, розвиватимуть комунікативні здібності та сприятимуть нівелюванню психосоціальних проблем.

Список використаної літератури:

1. Большова О. В. Цукровий діабет у дітей та підлітків України: епідеміологія, діагностика, лікування, ускладнення / О. В. Большова, О. Я. Самсон, В. А. Музь та ін. // Сімейна медицина. – 2008. – №1. – С. 23-28.
2. Будрейко О. А. Ускладнення цукрового діабету 1 типу в дітей та підлітків / О. А. Будрейко // Український журнал дитячої ендокринології. — 2012. — № 1. — С. 27—36.
3. Руденко Л. Дослідження емоційних порушень у дітей молодшого шкільного віку, хворих на цукровий діабет 1 типу / Л. Руденко, Ю. Гавриленко, Т. Осадча // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки. – 2016. – №1. (16). – С.176-180

*Січкаренко Юлія Олександрівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Войтюк Юрій Олександрович*

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Основним напрямком сучасного етапу розвитку спеціальної освіти в Україні є інтеграція у суспільство, в межах якого здійснюється орієнтування спеціальної освіти на підготовку дитини з особливими освітніми потребами до майбутнього дорослого життя в суспільстві.

Для формування творчої, всебічно розвинутої особистості, здатної найбільш повно реалізувати свої можливості та успішно адаптуватися в суспільстві людині необхідне вміння аналізувати та адекватно оцінювати свої вчинки, поведінку, відносини з навколишніми, а також свої особистісні якості.

Самооцінка є однією з істотних умов, завдяки якій індивід стає особистістю. Правильно сформована самооцінка виступає не просто як знання самого себе, не як сукупність окремих характеристик, але як певне ставлення до себе, передбачає усвідомлення особистості як стійкого об'єкта. Витоки вміння оцінювати себе закладаються в ранньому дитинстві, а розвиток і вдосконалення його відбувається протягом усього життя людини.

Формування самооцінки набуває особливого значення для осіб з порушеннями зору, оскільки вона багато в чому визначає успішність соціальної інтеграції, що виступає як процес і результат реалізації прав, і можливостей у всіх видах, і формах соціальної життєдіяльності. Цим визначається науково-практична значимість проблематики розвитку самооцінки осіб з обмеженими можливостями здоров'я. В умовах звуженої сенсорної сфери труднощі пізнання себе та інших, прямо або опосередковано пов'язані з порушеннями зору, негативно впливають і на процес становлення самооцінки [3, С. 5-26].

Між суспільством і незрячою дитиною виникає межа, що підтримується обома сторонами. З одного боку це обумовлено соціальними стереотипами про сліпоту як нездоланий бар'єр для нормального існування. З іншого – відбувається відсторонення і самоізоляція незрячих від соціуму внаслідок страху бути незрозумілими, висміяними, неприйнятими. Відсутність зору порушує відносини особистості як з фізичним світом, так і з соціальним середовищем. Це може стати приводом для відповідного ставлення до людини з боку інших людей і вплинути на формування її «Я-образу».

Включення факту «дефективності» у структуру «Я-образу» призводить до неадекватної самооцінки, пасивної життєвої позиції, незадоволеності міжособистісними відносинами, емоційного дискомфорту. Дитина з порушеннями зору, яка має здатність до

рефлексії, співвідносить свої можливості та досягнення з можливостями та досягненнями інших дітей. При цьому власний дефект порівнюється не тільки з образом «здоров'я», а й з іншими захворюваннями і дефектами [2, С.104-110]. Встановлено, що переоцінка та недооцінка власних можливостей у незрячих дітей виражені набагато яскравіше, ніж у зрячих. Самооцінка у дітей старшого дошкільного віку формується на основі того, як їх оцінюють дорослі, особливо батьки. У цьому віці негативні наслідки гіперопіки. Батьки, які безмірно перебільшують успіхи дитини, намагаються частими словесними заохоченнями компенсувати її інвалідність, що й формує неадекватно високий рівень самооцінки, який закріплюється до старшого віку.

У свою чергу, формування завищеної або заниженої самооцінки, негативно відбивається як на поведінці та власній діяльності людини, так і на її взаємостосунках з оточенням, що значно ускладнює процес її соціальної інтеграції (Т.П. Головіна, Т.М. Гребенюк, О.Г. Литвак, Г.В. Нікуліна, Є.П. Синьова, А.І. Суславичюс, О.П. Таран, Е.М. Українська та ін.). Ця обставина визначає важливість проблеми розвитку самооцінки осіб з порушеннями зору для тифлологічної теорії та практики.

Завищена самооцінка у дітей з порушеннями зору проявляється ігноруванням факту сліпоті і її наслідків. Деякі з них не враховують спричинені розладами труднощі і обмеження, недостатньо критично оцінюють своє становище. Ця риса притаманна здебільшого слабозорим дітям, які хочуть, щоб інші вважали їх зрячими. Завищена самооцінка має негативні наслідки: дитина в результаті неминучих невдач втрачає впевненість у собі. У процесі реабілітації такі незрячі схильні перебільшувати власні можливості, відкидають допомогу інших. Корекційна робота з ними часто буває складною і малоефективною [3, С. 5-26].

Занижена самооцінка. Так само як і завищена, негативно впливає на результативність роботи. Такі діти недооцінюють свої можливості. Вони замкнені, досить часто уникають спілкування.

Крім завищеної чи заниженої самооцінки у незрячих дітей старшого дошкільного віку виявлено невідповідність між рівнем домагань і реальними можливостями. Відмінною рисою незрячих є прийняття позиції суперництва зі зрячими, прагнення компенсувати свій сенсорний недолік насамперед розвитком інтелекту.

Список використаної літератури:

1. Головіна Т.П., Нікуліна Г.В. Взаимосвязь самооценки и отношения к дефекту в процессе реабилитации инвалидов по зрению // Новые подходы в теории и практике обучения, воспитания, реабилитации слепых и слабовидящих: Материалы Республиканской научно-практической конференции / Под ред. М.И. Никитиной. – М.: Логос, 1995. – С. 128-138.
2. Клопота Є.А. Я-образ у структурі самосвідомості незрячої людини // Вісник ХДПУ ім.Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків: ХДПУ, 2001. – Вип.8. – С.104-110.
3. Украинская Е.М., Развитие самооценки слабовидящих школьников // Вопросы обучения и воспитания слепых и слабовидящих (Психологические аспекты реабилитации): Сборник научных трудов. – Л., 1982. – С. 5-26.

*Суховірська Іванна Романівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Ортопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНOSTІ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З КОМБІНОВАНИМИ ПОРУШЕННЯМИ У РОЗВИТКУ

Здійснивши аналіз науково-методичних джерел з питань нейрофізіологічного та медичного вивчення дітей з комбінованими порушеннями розвитку, робимо висновки, що комбіновані порушення – це наявність декількох первинних порушень, кожне з яких має власну структуру із розгалуженим спектром вторинних відхилень які взаємопов'язані та комплексно впливають на розвиток дитини (М. Жигарева, О. Мастюкова) [3;4].

Зокрема М. Жигорева виділяє такі групи комбінованих порушень: діти зі складними порушеннями двох сенсорних систем – зору та слуху; діти з глухонімотою та зниженим інтелектом; діти з порушенням зору й інтелекту; діти з порушеннями опорно-рухової системи та інтелекту та діти з комплексними порушеннями (сенсорними, мовленнєвими, опорно-руховими та інтелектуальними) [2;3].

Однією із причин виникнення комбінованих порушень є ураження центральної нервової системи у пренатальний та натальний періоди, тому найпоширенішим серед діагнозів є дитячий церебральний параліч в поєднанні з порушеннями діяльності аналізаторних систем, зокрема зорового аналізатора. Серед таких виділяємо: ретинопатію недоношених, атрофію зорового нерва, астигматизм, ністагм, амбліопію, тощо [1;2].

На основі проаналізованих джерел встановлено, що у вище зазначеної категорії дітей низький рівень сформованості усіх сфер розвитку (Дж. Айрес, М. Монтесорі, О. Мастюкова, К. Семенова, А. Фінк), що передбачає їх повну залежність від дорослих. Надмірна опіка, відсутність організованого стимулюючого середовища, сприяє виникненню пасивності, яка згодом обмежує формування психічних процесів та пізнавальної діяльності дитини [3, с.187; 5].

Нашим дослідженням встановлено, що більш ніж у 60% молодших дошкільників із комбінованими порушеннями розвитку, незважаючи на освітню та корекційно-реабілітаційну складову (спеціальний дошкільний заклад чи домашнє виховання з відвідуванням територіальних та реабілітаційних центрів), мають низький рівень сформованості таких психічних процесів, як: увага, пам'ять, мислення. Що викликане фізичними обмеженнями та недостатністю сенсорного досвіду. Тому, батькам та фахівцям рекомендовано розвивати базовий компонент, тобто сенсорну культуру, яка полягає в стимулюванні аналізаторів (зорового, слухового, смакового, тактильного, пропріоцептивного тощо) за допомогою засобів технологій сенсорної інтеграції у різних типах сенсорних кімнат (світлої, темної, сенсомоторного розвитку). Дана методика роботи сприятиме формуванню чуттєвого досвіду та його практичного застосування у повсякденному житті [6, 550-630].

Отже, сформований достатній рівень сенсорної культури у дошкільників із комбінованими порушеннями розвитку є показником успішної соціалізації дитини в подальшій життєдіяльності. Така перспектива спонукає нас до більш детального розгляду даного питання та розроблення комплексної програми коригування, яку використовуватимуть фахівці різних напрямків реабілітаційного процесу.

Список використаної літератури:

1. Бадалян Л. О. Детские церебральные параличи / Л. О. Бадалян, Л. Т. Журба. – Киев, 1988. – 323 с.
2. Баилова Т.А. Воспитание и обучение детей дошкольного возраста со сложными множественными нарушениями. Специальная дошкольная педагогика: учеб. пособие / Т.А. Баилова; под ред. Е.А. Стребелевой. – М., 2001. – 360 с.
3. Жигорева М.В. Дети с комплексными нарушениями в развитии: педагогическая помощь: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М.В. Жигорева. – М.: Академия, 2006. – 240 с.
4. Заплатинська А. Б. Технологія сенсорної інтеграції у корекційному вихованні дошкільників із дитячим церебральним паралічем : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Заплатинська Анна Богданівна. – Київ, 2016. – 215 с.
5. Семенова К. А. Детские церебральные параличи / К. А. Семенова. – Москва : Медицина, 1968. – 319 с.
6. Сенсорная интеграция : теория и практика / Анита Банди, Шелли Лейн, Элизабет Мюррей ; пер. [с англ.] и науч. ред. Д. В. Ермолаева. – Москва : Теревинф, 2017. - 768 с.

Стеценко Вікторія Леонідівна
студентка III курсу
спеціальності «Психологія спеціальна (клінічна)»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Руденко Лілія Миколаївна

БІОЛОГІЧНІ, ОСОБИСТІСНІ Й СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

Проблема девіантної поведінки дітей і підлітків з порушеннями інтелекту є надзвичайно актуальною в сучасній спеціальній психології. Вагомий внесок у дослідження саме агресивної поведінки належить Б.Волковій, Т. Драгуновій, І.Коваль, К. Леонгарду, Н. Леонову, Г. Ложкіну, Д.Скотту, Л. Філонову. Головною метою в сфері вивчення агресивної поведінки особистості залишаються пошуки її причин та аналіз природи цих чинників. На різних етапах розвитку й у різних групах осіб до складної системи індивідуально-психологічних і ситуаційних чинників, що і визначають імовірність агресивних дій, входять біологічні і психологічні процеси. Крім того, середовищні чинники пояснюють лише половину між індивідуальних відмінностей, які стосуються агресивності як стійкої характеристики. Тож, перш ніж розглядати агресивну поведінку, варто виокремити ряд чинників, які впливають на її розвиток. Сюди входять: біологічні(спадковість), індивідуально-психологічні (порушення в мотиваційній, емоційно-вольовій, моральній та діяльній сферах), соціально-психологічні (особливості стилю виховання , порушення емоційних зв'язків у системі дитячо-батьківських взаємин) чинники.

Також є ряд біологічних чинників, які все таки зумовлюють виникнення схильності у людей до агресії, проте не варто цю схильність співвідносити з інстинктом. Тож це:

- вплив особливостей нервової системи (проте локалізованого центру агресії в головному мозку не існує);
- генетичні впливи (сюди також входить чуттєвість нервової системи до збудників агресії);
- статеві приналежність, хімічний склад крові, що впливає на чуттєвість нервової системи, а це в свою чергу і стимулює агресію.

За даними дослідників клінічного напрямку агресія пов'язана з порушеннями дозрівання різних структур та функціональних систем головного мозку, що і становлять

природні особливості центральної нервової системи, темпераменту людини та певних нейродинамічних основ мозку.

Психогенетичні дані є свідченням того, що генетичні особливості вказують на міжіндивідуальні відмінності у проявах агресивності. Пошук генів, які беруть участь у формуванні психологічних характеристик, здійснювався такими методами, як метод зчіплення та метод асоціацій. В останньому випадку вивчаються гени, продукти (білки) яких беруть участь у мозкових біохімічних процесах. Для виникнення агресії такими біохімічними процесами є обмін медіатора серотоніну і статевого гормону тестостерону (його похідних, що діють на певні рецептори мозку) в організмі. Крім того є також дані про зв'язок дофамінової та норадреналінової систем мозку з агресією взагалі. Одним із важливих напрямів у пошуку шляхів впливу біологічних чинників на статеві відмінності в агресії є гормональний. Так, у ряді робіт з біохімії висловлено припущення про те, що надлишкове виділення тестостерону в осіб чоловічої статі викликає неконтрольовану агресію. У жінок же у передменструальний період і під час менструацій у зв'язку з гормональними зрушеннями з'являється надмірна дратівливість, різка зміна настрою, вибухи гніву та неконтрольовані дії.

Індивідуально-психологічні чинники характеризуються мотиваційною спрямованістю особистості, що є основою для виділення психологічних типів. Серед емоційних чинників розглядають наявність швидкого виникнення емоцій злості та гніву, що і мотивують агресивні дії, тривожність та афективні розлади загалом. Вольові чинники забезпечують рівень контролю емоційних реакцій і поведінки в цілому.

Особистісно-психологічні чинники, якості особистості, що формуються в процесі соціалізації на рівні окремого індивіда, так чи інакше пов'язані з агресивністю. Сюди можна віднести: когнітивні, емоційні, вольові, якості особистості, особливості несвідомої сфери.

Соціально-психологічні чинники формуються на рівні соціальних груп і впливають на агресивність індивіда. Серед них виділяють мікросоціальні (визначаються характеристиками батьківської родини, самого індивіда, особливостями міжособистісної взаємодії) та мікросоціальні чинники (забезпечують зв'язок агресії з найзагальнішими тенденціями розвитку популяції в цілому).

Список використаної літератури:

1. Басс А. Психология агрессии/А. Басс//Вопросы психологи. – 1967. - №3. – С. 60-67.
2. Намазбаева Ж. И. Эмоции и переживания у умственно отсталых школьников/ Ж. И. Намазбаева// Совершенствование коррекционной работы с аномальными детьми / отв. ред. Ж. И. Намазбаева. – Алма-Ата, 1989. – С. 62-66.
3. Фурманов И. А. Детская агрессивность: психодиагностика и коррекция / И. А. Фурманов. – Минск, 1996. – 192 с.
4. Руденко Л. М. Особливості агресивної поведінки розумово відсталих дітей: монографія / Л. М. Руденко. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013.- 323 с.

*Терниця Ірина Олександрівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Ортопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАСОБІВ У КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ РОБОТІ

Науково-технічний прогрес, з усіма винаходами і відкриттями, відкриває перед людством все нові і нові можливості розвитку електронних технологій. З кожним роком розмаїття комп'ютерних технологій збільшується та вдосконалюється, і на сьогодні інтерактивні технології ввійшли в процес реалізації та вдосконалення класичних підходів корекційно-реабілітаційної складової дітей з інвалідністю. В Україні, широко почала впроваджуватися технологія, що отримала назву віртуальна реальність (VR) [6]. Вперше термін «віртуальна реальність» був введений J. Lanier у 1989 р [3]. Технічною основою VR є комп'ютерне моделювання та комп'ютерна імітація, а також прискорена тривимірна візуалізація, що дозволяє реалістично відображати рух дитини на екрані.

Безперечними перевагами цієї технології є можливість досягнення більшої інтенсивності тренувань на тлі посилення зворотного сенсорного зв'язку та створення індивідуального віртуального простору для кожної дитини з порушеннями розвитку відповідно до її рухових можливостей. З метою використання VR в реабілітаційному процесі використовуються різні комп'ютерні платформи, а також 3D окуляри і шоломи. Ці засоби візуалізації дозволяють застосовувати VR не лише в стаціонарних умовах, але й проводити реабілітаційні тренування із застосуванням VR вдома [2].

Функціонуванню феноменів віртуальної реальності в різних сферах життєдіяльності людини присвячені праці С. Аксьонова («Комп'ютерное моделирование и виртуальная реальность»), С. Бондаренко («Виртуальные сетевые сообщества: специфика становления и функционирования»), А. Гощинського («Інноваційний розвиток мережових організацій віртуального типу»), А. Петренко-Лисак («Соціальні детермінанти кібервіртуального простору») та ін.

Комплекс апаратних засобів, необхідних для забезпечення інтерактивних занять, як правило, складається з комп'ютера, інтерактивної дошки, мультимедійного проектора та пристроїв зв'язку (Веб-камера, система передачі даних, адаптер тощо). До складу комплексу може також входити пристрій тактильного введення даних: інтерактивний безпроводний планшет та багато іншого. Для точного розпізнавання і реєстрації рухів часто застосовуються контактні методи взаємодії з віртуальним простором, такі як сенсорні рукавички, костюми, джойстики, тощо.

У реабілітаційній роботі з дітьми використовується інноваційна система з мотивуючим терапевтичним підходом «Nirvana», що забезпечує повне сенсорне занурення (акустичне та візуальне) у віртуальну реальність без втручання додаткових пристроїв, які можуть обмежити рухи дитини або вплинути на характер взаємодії з системою. Система «Nirvana» відтворює запрограмовані зображення, які можуть бути спроектовані на горизонтальні і вертикальні поверхні за допомогою оптикоелектронної інфрачервоної системи: дитина взаємодіє з віртуальним середовищем природним чином, рухаючись на тлі спроектованих зображень [2].

Крім кількох режимів і зростаючих рівнів складності, кожне завдання визначається множинними зворотними сенсорними зв'язками. У порівнянні з традиційним терапевтичним підходом дитина з інвалідністю отримує потужні когнітивні і моторні стимули, що підвищують її мотивацію до виконання більш складних і комплексних вправ. Вправи можуть бути різних типів: перцептивні, спрямовані на сприйняття навколишнього

середовища, спрямовані на досягнення мети (слідувати за твариною або йти по лінії і т.д.), моторні (подія відбувається при перетині пацієнтом будь-якого об'єкта) або ігрові (футбол, повітряні кулі і т.д.).

Система включає в себе встановлений набір вправ для верхніх і нижніх кінцівок і корпусу тіла дитини [4]. Деякі вправи, спрямовані на відновлення контролю моторних функцій і реабілітації, можуть використовуватися в комплексі при декількох розладах.

Технології VR продовжують активно розвиватися в даний час і широко використовуються в якості як самостійної методики, так й інтегрованої в інші реабілітаційні системи технологією. Особливий інтерес викликає застосування VR спільно з технологією мозок-комп'ютер інтерфейсу. В основі розробок лежить управління віртуальними об'єктами, використовуючи, в якості контролера уяву руху руки [4]. Подібна концепція відкриває нові можливості не тільки для занурення у віртуальне середовище, але також для реабілітації дітей з парезами. Найбільш широке поширення дана методика отримала саме в реабілітації пацієнтів з руховими порушеннями руки внаслідок неврологічного дефіциту. За допомогою, контролера руху програма Leap Motion дозволяє створювати твори мистецтва або їх подібності прямо на екрані, в тому числі 3D-зображення, без будь-яких інших пристроїв. В результаті, у дитини з'являється інтерес до заняття й підвищується рівень мотивації, що в свою чергу, покращує її фізичний стан [5, 6].

Отже, стрімкий розвиток новітніх технологій, призвів до значного розширення спектра реабілітаційних систем, що використовують віртуальне середовище. До незаперечних переваг подібних технологій можна віднести можливість інтенсифікації реабілітаційного процесу в умовах реабілітаційного стаціонару [1]. Крім цього, технологія створення віртуального середовища відкриває унікальну можливість моделювати різні умови для тренування побутових навичок дитини, проведення функціональних і комплексних тренувань, що особливо важливо у процесі проведення відновлюваних заходів щодо функцій верхніх й нижніх кінцівок [2].

Список використаної літератури:

1. Мокиенко О.А., Люкманов Р.Х., Черникова Л.А. и др. Интерфейс мозг-компьютер: первый опыт клинического применения в России. Физиология человека. 2016; 42 (1): 31.
2. Устинова К.И., Черникова Л.А. Виртуальная реальность в нейро-реабилитации. Анн. клинич. и эксперим. неврол. 2008; 2 (4): 34-39.
3. Черникова Л.А., Иоффе М.Е., Прокопенко Р.А. и др. Применение технологии виртуальной реальности при восстановлении движений в паретичной руке у больных, перенесших инсульт. Физиотерапия Бальнеология Реабилитация. 2011; (3) 3-7.
4. Cruz-Neira C., Sandin D., DeFanti T. et al. The CAVE: Audio Visual Experience Automatic Virtual Environment. Communications of the ACM, 1992; 35 (6): 64-72. Doi:10.1145/129888.129892
5. Grimes G. Digital data entry glove interface device US Patent 4,414,537, 1983.
6. Lanier J., Minsky M., Fisher S. et al. Virtual Environments And Interactivity: Windows To The Future. ACM Siggraph Panel Proceedings. 1989.

*Фірман Ольга Зіновіївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Сурдопедагогіка»
Науковий керівник:
старший викладач
Козлова Олена Миколаївна*

ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ ПРИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗВУКІВ

З раннього віку дитину оточує безліч різноманітних звуків: шум вітру, дощу, шелест листя, гавкіт собаки, сигнали машини, звуки музики, мова людей. Навчаючись вслухатись в світ оточуючих звуків, граючись з ними, дитина формує свій слух, намагається наблизити звучання свого мовлення до мовлення оточуючих, тому що без повноцінного сприймання фонем, без їх чіткої диференціації неможлива правильна вимова.

Всю систему корекційної роботи з розвитку уміння диференціювати фонему можна умовно поділити на шість етапів: впізнавання немовних звуків; розрізнення висоти, сили, тембру голосу на матеріалі однакових звуків, словосполучень і фраз; розрізнення слів, близьких за звуковим складом; диференціація складів; диференціація фонем; розвиток навичок елементарного звукового аналізу.

Одним з найскладніших етапів подолання недоліків звуковимови є диференціація звуків – поступова, послідовна робота по розрізненню близьких звуків за моторними та акустичними ознаками.

В роботі над диференціацією звуків широко використовуються наочні методи.

Наочність – це невід’ємна складова занять з формування вимови, що допомагає зробити їх пізнавальними, цікавими та емоційно насиченими. К. Ушинський підкреслював: «Ви навчаєте дитину п'яти невідомим їй словам і бачите, що вона мучиться над ними довго і даремно, але зв'яжіть з малюнками двадцять таких слів і — дитина засвоїть їх швидко» [4].

Виходячи зі структури дефекту дітей з вадами слуху, наочні методи є найбільш продуктивними. Р.М. Боскіс акцентувала увагу на тому, що: «Розвиток наочних форм пізнавальної діяльності протікає у слабочуючої дитини успішніше, ніж розвиток мовлення та словесно-логічного мислення» [2].

Ефективність використання наочності у навчанні дітей обумовлюється низкою чинників: наочність є джерелом і засобом пізнання навколишнього світу; психологічні основи наочності полягають в тому, що в свідомості дитини вирішальну роль відіграють відчуття, тобто якщо людина не бачила, не чула, не відчувала, у неї немає даних для мислення; процес пізнання розвивається за формулою «від живого споглядання до абстрактного мислення і від нього до практики», тому поняття і абстрактні положення засвоюються дітьми краще, якщо вони базуються на сприйнятті предмета, що вивчається [3].

В якості наочності в роботі з диференціації звуків використовуються профілі звуків, таблички, картинки, лото, ігри, робочі зошити, логопедичні альбоми, мультимедійні презентації, комп'ютерні програми «Живий звук», «Видима мова», «Адаптація-Лого» тощо. Важливим наочним засобом є артикуляція вчителя [1].

Використання наочності робить корекційно-розвивальне навчання більш доступним та ефективним, забезпечує максимально повне використання всіх аналізаторів, розвиває спостережливість, мислення, допомагає швидкому та глибокому засвоєнню мовленнєвого матеріалу, відпрацюванню того чи іншого етапу постановки звуків.

Використання правильної та доцільної наочності – запорука успіху корекційно-розвивальної роботи, у тому числі роботи з диференціації звуків.

Список використаної літератури:

1. Александровская М.А. Применение наглядности при обучении глухих детей произношению // Специальная школа, 1967. № 1. - С. 7-11.

2. Боскис Р. М. Учителю о детях с нарушениями слуха: Кн. для учителя / Р. М. Боскис. – М. : Просвещение, 1988. – 126 с.
3. Василенко Н. В. Використання наочності у корекційно- розвивковій роботі з дошкільниками з порушеннями слуху / Василенко Н. В.. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. – 304 с. – (5).
4. Ушинський К.Д. Вибрані твори: В 5-ти томах. – Т.3./ К.Д.Ушинський – К., 1964.

*Харб Лінда Аліївна,
студент II курсу,
спеціальності «Ортопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри ортопедагогіки
та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ ВЕРОНІКИ ШЕРБОРН У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Вероніка Шерборн англійський педагог, фізіо- та кінезотерапевт, автор широко відомої в Європі методики розвиваючого руху. Методика розвиваючого руху використовується у як процесі корекції батьківсько-дитячих стосунків, так і у практиці роботи закладів комплексної реабілітації дітей різного віку з порушеннями психофізичного розвитку у вигляді окремо взятих елементів.

Головним положенням методики розвиваючого руху В. Шерборн є використання руху як інструменту корекції психорухового розвитку дитини. В основі запропонованих авторкою вправ лежить природна потреба дитини в русі, а їх виконання покликане стимулювати розвиток усвідомлення власного тіла, оточуючого простору, переміщення та діяльності в ньому, вміння перебувати в близькому контакті та співпрацювати з іншими людьми, а також покращує загальний моторний розвиток дитини [1,3].

Методика розвиваючого руху сприяє розвитку основних сфер функціонування людини:

- рухової (регуляція рівня фізичної активності, стимуляція розвитку моторики, самостійності у виконанні рухових вправ, контроль над власними рухами, керування своєю поведінкою у співпраці з партнером);
- емоційної (впливає на настрій, емоційну експресію, здатність до релаксації, реагування на фізичний контакт, реагування на труднощі та невдачі);
- пізнавальної діяльності (передусім орієнтація в схемі власного тіла та оточенні, здатність концентрувати увагу, розуміння інструкцій та завдань, зацікавленість у спілкуванні і порозумінні з іншими, спонтанна та творча активність, креативність);
- соціальної (завдяки виконанню вправ у групі разом із іншими дітьми й дорослими, безпосередній взаємодії з партнером, покращується соціальний розвиток учасників, формується відповідне ставлення до занять, завдань, партнера, групи та спільної роботи в ній).

Основними засадами методики розвиваючого руху є:

- підвищення обізнаності про тіло і руху;
- усвідомлення простору і можливості діяльності в ньому;
- спільне використання простору з іншими людьми і встановлення з ними тісного контакту [3].

Вправи проводяться в парах або в групі, батьки можуть брати участь в них (присутність дитини або терапевта необхідно, якщо дитина менш рухливий) або братів і сестер, що змушує дитину відчувати себе в безпеці і прагнути до фізичного навантаження. Багато вправ даної методики є привабливими для дітей за рахунок перебування в групі, що

створює можливість для творчих дій і стимулює спонтанність і власну діяльність дитини [2,3].

Отже, зазначена методика має значний вплив на психоемоційний розвиток дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема церебральним паралічем. Враховуючи, що вправи, які входять до складу даної методики, засновані на усвідомленні власного тіла і пропріоцептивних відчуттів, вони значною мірою покращують координаційну діяльність та підвищують рухову активність дитини. Таким чином, вправи за методикою В. Шерборн здійснюють комплексний вплив на руховий і психічний розвиток дитини з церебральним паралічем.

Список використаної літератури:

1. Bogdanowicz M., Kisiel B., Przasnyska M. Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka. - Warszawa: WsiP, 1992
2. Bogdanowicz M., Kasica A. Ruch Rozwijający dla wszystkich. Harmonia Gdańsk. - Warszawa: WsiP, 2003
3. Sherborne V. Developmental movement for children. - Cambridge: Cambridge university press, 1990.

*Цюра Катерина Миколаївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Сурдопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Малина Лариса Олексіївна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Фізичне виховання дітей з порушеннями слуху — один з важливих напрямків корекційно-педагогічної роботи — знаходиться в тісному зв'язку з усіма іншими сторонами виховання і навчання.

Правильно організоване фізичне виховання створює основу для зміцнення здоров'я дітей, розвиває активність, підвищує працездатність, стає базою для успішного проведення корекційно-виховної роботи.

Дослідження фізичного і моторного розвитку дітей з вадами слуху виявили деякі особливості, обумовлені зниженням слуху і порушенням діяльності вестибулярного апарату, що виникли в результаті важких захворювань. У слабочуючих і глухих дітей з рано придбаними чи уродженими недоліками слуху статичні і локомоторні функції відстають у своєму розвитку. Сформовані рухи характеризуються порушенням координації, орієнтування в просторі, острахом висоти, сповільненістю і скутістю. Найбільша своєрідність у розвитку рухових якостей у дітей з порушеннями слуху відзначається в рівнях швидкісних якостей і рівноваги. Слабочуючі діти не виконують завдання на збереження статичної рівноваги, з якими справляються однолітки, щочують. Глухі діти за показниками якості рівноваги поступаються не тільки чуючим, але і сліпим, слабозорим і розумово відсталим дітям. Багатьом слабочуючим і глухим дітям притаманні порушення дрібної моторики (рухів пальців, артикуляційного апарату), що відбивається надалі на формуванні різних видів дитячої діяльності (Р. Д. Бабенкова, А. А. Катаєва, А. А. Коржова, Н. А. Рау, Л. В. Рябова, Г. В. Трофимова й ін.).

Формування базових рухів і рухових якостей - одне з основних завдань фізичного виховання дітей з порушеннями слуху. Правильна ходьба, біг, лазання, стрибки, метання впливають на розвиток всього організму. Сформованість основних рухів забезпечує можливість розширення рухового досвіду, створює необхідну базу для оволодіння більш

складними рухами. У єдності з формуванням основних рухів розвиваються рухові якості: швидкісні, швидкісно-силові, удосконалюються просторово-часове орієнтування, рівновага, виховуються спритність, витривалість.

Одним з важливих корекційних завдань фізичного виховання глухих і слабочуючих дітей є розвиток їхнього орієнтування в просторі. Для цього використовуються вправи, пов'язані зі зміною місцезнаходження дітей і розміщення інвентарю в залі, зміною напрямку й умов руху. Дітей необхідно тренувати у швидкому виконанні ряду рухів, розвивати їхню рухову реакцію в іграх, змінювати умови застосування сформованих навичок і умінь. Використання звукового супроводу на заняттях з фізичного виховання допомагає розвитку відчуття ритму, вібраційній чутливості, розрізненню повільних і швидких звучань, що, таким чином, сприяє розвитку слухового сприйняття.

Фізичне виховання дітей з вадами слуху пов'язане з розвитком мови і мовного спілкування. Виконання рухів супроводжується використанням мовних інструкцій. В залежності від віку дітей і етапу навчання вони пред'являються усно і письмово (на табличках), усно-дактильно. Діти засвоюють слова, що позначають рухи, фізкультурні знаряддя, іграшки, вчаться застосовувати ці слова в спілкуванні з іншими дітьми і педагогом у процесі рухливих ігор, виконання вправ. Використання мовного матеріалу повинне бути обґрунтовано і регламентовано вихователем для того, щоб не знижувати моторної щільності занять.

У процесі фізичного виховання в дітей розвивається довільна увага, уміння діяти за наочним зразком, наслідувати рухам дорослого, а потім і самостійно виконувати вправи, орієнтуючись на словесні інструкції. Діти вчаться діяти в колективі, погоджуючи свої дії з діями інших дітей, допомагати їм, виявляти ініціативу, самостійність. Досягнення успіху у виконанні завдань і вправ сприяє формуванню оцінки власних можливостей, позитивно відбивається на особистісному розвитку дитини. Важливе значення для подальшого фізичного розвитку здобуває формування інтересу до занять фізкультурою, участі в іграх, змаганнях.

Отже, фізичне виховання здійснюється в процесі всієї корекційно-виховної роботи. Основними формами фізичного виховання є: ранкова гімнастика, рухливі ігри на прогулянках і в перерві між заняттями, фізкультурні хвилинки, фонетична ритміка, музичні заняття, заняття по фізичному вихованню.

Список використаної літератури:

1. Байкіна Н. Г. Физическое воспитание в школе глухих и слабослышащих / Н. Г. Байкіна, Б. В. Сермеев. – М. : Советский спорт, 1991. - 64 с.
2. Вільчковський, Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навчальний посібник для студ. дошкільних факультетів вищ. пед. навч. закладів / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок ; МОНУ. – 3-тє вид., стер. – Суми : Університетська книга, 2017. – 428 с.
3. Оздоровча рухова активність : анов. бібліогр. покажч. друкованих видань трьома мовами / уклад. Ірина Свістельник. – К. : Кондор , 2014. – 454 с. (Серія „Інформаційне забезпечення фізичної рекреації, реабілітації і здоров'я людини ”, вип. 3)

Чернова Ірина Сергіївна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Логопедія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент
Мартиненко Ірина Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ГАРМОНІЗАЦІЇ САМООЦІНКИ ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ

У сучасних умовах удосконалення змісту корекційного навчання у системі спеціальної освіти, важливого значення набуває його індивідуально-особистісна спрямованість, що вимагає вирішення низки завдань, спрямованих на регуляцію особистісної сфери дітей із мовленнєвими порушеннями. У зв'язку з цим особливої уваги потребує такий компонент особистості – самооцінка.

За результатами психологічних досліджень, самооцінка є елементом особистісного ядра й має суттєвий вплив на поведінку індивіда. Проблема гармонізації самооцінки у дітей із загальним недорозвитком мовлення (далі □ ЗНМ) постає особливо гостро, оскільки висновки вчених вказують на розповсюдженість неадекватної самооцінки у дітей означеної категорії (Вінокурової О. В., Селіверстова В. І., Левіної Р.Є., Чевельової Н. О., Ястребової А. В., Шипіциної Л. М., Мартиненко І.В. та інш.) [2, С. 52].

В умовах мовленнєвого недорозвинення емоційно позитивне сприйняття дитиною самої себе є запорукою успішної компенсації дефекту, оскільки є основою активної взаємодії з навколишнім світом, захищає дитину від розвитку фіксації на мовленнєвому дефекті і емоційного переживання своєї неповноцінності. [3, С. 78]

У дослідженні Серебрякової Є.А. вперше висвітлено уявлення про параметри самооцінки. Сюди відносять: стійкість, адекватність та висота самооцінки. На основі даних параметрів автор розробляє класифікацію самооцінки, виділяючи нестійку та стійку самооцінку, що в свою чергу розділяється на адекватну та неадекватну. Остання відображає викривлене уявлення людини про себе, що проявляється у формі заниженої або завищеної самооцінки. Дані параметри є відправною точкою у процесі гармонізації самооцінки дітей із ЗНМ. [1, С. 54]

Метою корекційно-розвивального впливу на дитину із ЗНМ є корекція та нівелювання негативних проявів неадекватної самооцінки дитини. У разі неадекватно заниженої самооцінки, корекційний вплив спрямовується на самоусвідомлення дитиною власної значимості та важливості перебування у відповідних соціальних групах. Виявлена неадекватна завищена самооцінка передбачає делікатне врегулювання негативних особистісних проявів, шляхом диференційного впливу на самооцінювальні орієнтири в компоненті особистості. [5, С. 70]

Основним завданням, що впливає з даної мети є робота з сім'єю дитини. Важливість цього завдання викликана тим, що провідну роль в формуванні самооцінки психологи відводять сім'ї. За фактичними даними, недостача любові з боку близьких, провокує у дитини розвиток дефіциту самоствавлення, що інколи призводить до неприйняття себе. І навпаки, надмірна опіка, створення образу «кумиру сім'ї», провокує у дитини розвиток егоцентричності та завищеної самооцінки. [4, С. 47]

Наступним завданням корекційно-розвивального впливу на самооцінку є створення гармонійного середовища розвитку індивіда в цілому, зокрема створення оптимальних умов для її розвитку шляхом проведення спільних лекцій та тренінгів для батьків та вихователів, які контактують з дитиною [6].

Звідси, найбільш доцільними напрямками розвитку самооцінки, ми вважаємо: розвиток самооцінки, як фактору успішного навчання дитини (Шипіцина Л. М., Усанова О. М.), як показника ступеню фіксованості на мовленнєвому порушенні (Селіверстов В. І.), як компонента психологічної готовності до школи (Мартиненко І. В.). А також, самооцінку у

зв'язку із рівнем домагань, мотиваційно-ціннісною сферою, вольовими рисами й саморегуляцією [5, С. 36].

Враховуючи зазначене, особливо важливим вважаємо зосередити дослідницьку увагу на питанні гармонізації самооцінки дітей із порушеннями мовлення в дошкільному віці, що має особливе значення напередодні вступу до школи.

Список використаної літератури:

1. Волковская Т.Н., Юсупова Г.Х. Психологическая помощь дошкольникам с общим недоразвитием речи / Под научной ред. И.Ю. Левченко.– М.: Национальный книжный центр, 2014. – 96 с.
2. Мартиненко І.В. Логопсихологія: курс лекцій/ І.В Мартиненко // Навчальний посібник. – К.: ДІА, 2014. – 100 с.
3. Подготовка детей - инвалидов к семейной и взрослой жизни. Пособие для родителей и специалистов / Под ред. Е.Р. Ярской-Смирновой. Издание 2-е, дополненное.- Саратов: Научная книга, 2007. -188 с.
4. Сравнительное психолого-педагогическое исследование дошкольников с общим недоразвитием речи и нормально развитой речью. / Белякова Л.И., Гаркуша Ю.Ф., Усанова О.Н., Фигедеро Э.Л. – Москва: Академия, 1991. – 345 с.
5. Шипицина Л.М. Некоторые особенности эмоционально-личностных качеств у младших школьников с общим недоразвитием речи./ Шипицина Л.М , Л.С. Волкова.- М.: Дефектология,1993. - 56с.
6. Васильева Е. В. Игры и упражнения, способствующие повышению самооценки дошкольников [Электронный ресурс] / Екатерина Владимировна Васильева. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://nsportal.ru/detskii-sad/vospitatelnaya-rabota/2015/02/19/igry-i-uprazhneniya-sposobstvuyushchie-povysheniyu>.

*Черняк Ірина Михайлівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Логопедія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Качуровська Оксана Борисівна*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ АРТТЕРАПІЇ В ПСИХОКОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗНМ

Сучасна спеціальна психологія і педагогіка в значній мірі орієнтована на використання в корекційній роботі різних видів мистецтва як важливого засобу виховання гармонійної особистості дитини з тяжкими порушеннями мовлення. Важливе місце серед психокорекційних методик займає арттерапія. Практика використання арттерапевтичних методик доводить ефективний корекційний вплив в роботі з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку (О.Ю. Рау, Ю. Б. Некрасова) [3,с.188]. У старших дошкільників з мовленнєвими порушеннями спостерігаються труднощі повноцінної комунікативної діяльності, формування саморегуляції та самоконтролю, недостатність пізнавальної активності та дрібної моторики, порушення емоційно-вольової сфери.

Найбільш розповсюдженою у психокорекційній роботі із старшими дошкільниками із ЗНМ є ізотерапія, яка використовує синтез мистецтв (малювання, ліплення, декоративно-прикладне мистецтво) при психосоматичних порушеннях (Г. В. Бурковський, Р. Б. Хайкін) і особистісних порушеннях (А. І. Захаров, О. О. Карабанова): емоційна депривація, тривожність, страх, низька/дисгармонійна/викривлена самооцінка, що в свою чергу притаманно дітям з тяжкими порушеннями мовлення. Окрему увагу слід зазначити на особливостях особистості з тяжкими порушеннями мовлення, а саме: ставлення до дефекту,

труднощах вербальної комунікації, мовленнєвому та поведінковому негативізмi, що призводить до особливостей адаптації.

Л. С. Виготський характеризує дитину, розвиток якої ускладнено дефектом, не як менш розвинену, в порівнянні дитини з нормальним розвитком, а як по-іншому розвинену. Саме пластичність центральної нервової системи дозволяє з опорою на збережені функції здійснити корекцію і компенсацію недоліків у розвитку старшого дошкільника із ЗНМ, в тому числі засобами мистецтва.

Проаналізувавши прийоми, які застосовуються при корекції засобами образотворчого мистецтва (Копитін О. І. 1999) [3, с. 207-208]: , можна виділити основні аспекти впливу ізотерапії, а саме:

- активізація та розвиток сенсомоторної сфери;
- розкриття комунікативних можливостей та навички соціальної взаємодії;
- відображення емоційних станів та почуттів;
- самовираження та вирішення конфліктної ситуації у символічній формі;
- розвиток самоконтролю та саморегуляції;
- розкриття творчого потенціалу.

Таким чином, різні види індивідуальних та групових занять з використанням методів ізотерапії можуть сприяти ефективній корекційно-розвивальній роботі з дітьми з порушення мовленнєвого розвитку, а саме сприяти розвитку пізнавальних процесів, комунікативних навичок, формуванню особистісних якостей.

Список використаної літератури:

1. Николаева Е. И. Психология детского творчества. 2-е изд. – СПб.: Питер. 2016. – 240 с.: ил. – (Серия «Детскому психологу»).
2. Копытин А. И. Арт-терапия. / Сост. и общая редакция А.И. Копытина. - СПб.: Питер, 2001 . - 320 с.
3. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учеб. для студентов сред. и высш. пед. учеб. заведений. / Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. - М.: Академия, 2001. - 248 с.
4. Ленів З. П. Арттерапія в корекційній роботі з дошкільниками із тяжкими порушеннями мовлення / З. П. Ленів // Дефектологія. – 2008. – № 3. – С. 27-31.

*Шевченко Ярослав Олександрович
студент I курсу магістратури
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Синьова Євгенія Павлівна*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ НЕЗРЯЧИХ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Важливим і водночас складним завданням є формування в учнів старших класів здатності до свідомого та самостійного вибору майбутньої професії. Його вирішення багато в чому залежить від активної позиції та внутрішньої готовності самих учнів, від усвідомленості себе суб'єктом власного життя, прагнення до особистісної самореалізації, вміння виважено і самостійно приймати відповідальні рішення.

Дана проблема набуває особливо важливого значення для осіб з глибокими порушеннями зору, оскільки для них критерії професійного самовизначення значно звужуються, і в першу чергу це пов'язано із тим, що ці випускники обмежені у виборі майбутньої професії через порушення зору. Крім того, як вказують науковці (О. Литвак, Г. Мустафаєв, Є. Синьова та ін.) психологічні особливості осіб з порушеннями зору також

мають значний вплив на їх подальші життєві перспективи та плани в тому числі і професійне самовизначення [1; 2; 4 та ін.].

Важливою передумовою успішного професійного самовизначення є сформованість в особистості професійно-важливих якостей – окремих психічних, психологічних і фізичних властивостей, які відповідають вимогам певної професії і сприяють успішному оволодінню нею. Підготовка до свідомого вибору професії передбачає активне формування таких психологічних якостей як здібності, інтереси, ціннісні орієнтації, прагнення, професійні плани, ідеали, переконання. Так, О. Литвак вказував на те, ще багато видів фізичної та інтелектуальної праці доступні особам з порушеннями зору, але з урахуванням їх можливостей, що дозволить вчасно попередити втому, розвивати витривалість, підбирати відповідні види фізичної та інтелектуальної праці, тобто правильно вести роботу із профорієнтування та профвідбору (1, с.106). Крім того, автор вказує на те, що для успішної соціально-трудова реабілітації осіб з порушеннями зору необхідно враховувати їх настанову на працю, наявність позитивної мотивації, відношення до дефекту та соціальної позиції.

Досліджуючи зв'язки професійного і особистісного самовизначення, М. Пряжніков характер і зміст професійної діяльності людини обумовлені її цілісним ставленням до світу, в тому числі – до самої себе, що обумовлює необхідність формування у особистості Я-концепції [3].

Дослідження проведені у тифлопсихології показують, що формування Я-концепції у дітей з порушеннями зору мають певні труднощі та особливості. Як вказує Є. Синьова, проблема самопізнання особливо гостро постає у зв'язку з наявними в особистості із депривацією зору труднощами пізнання як зовнішнього світу, так і власних внутрішніх морально-психологічних якостей [4, с. 326]. Розбіжність «Я реального» і «Я ідеального», характерне для підліткового віку, в умовах зорової депривації значно посилюється, що виражається в появі невпевненості в собі, в замкнутості, підвищеній уразливості, впертості, ворожості, нестійкості рівня домагань (А. Віленська, О. Литвак, Л. Солнцева та ін.). Все це призводить до зниження рівня розвитку самооцінки. Відповідно в умовах звуженої сенсорної сфери труднощі пізнання себе та інших, прямо або опосередковано пов'язані з порушеннями зору, негативно впливають і на процес становлення самооцінки. У свою чергу, формування завищеної або заниженої самооцінки, негативно відбивається як на поведінці та власній діяльності людини, так і на її взаємостосунках з оточуючими людьми, що значно ускладнює процес її соціальної інтеграції (Т. Головіна, Т. Гребенюк, О. Литвак, Г. Нікуліна, Є. Синьова, А. Суслав'юс, Е. Українська та ін.). Ця обставина визначає особливу значимість проблеми особистісного самовизначення осіб з порушеннями зору для тифлологічної теорії та практики.

Таким чином, аналіз наукової літератури показав, що основою професійного самовизначення є знання учня з порушеннями зору про світ професій, сформований образ «Я», вміння зіставляти знання про себе та про професійну діяльність тощо. В умовах звуженої сенсорної сфери труднощі пізнання себе та інших, прямо або опосередковано пов'язані з порушеннями зору, негативно впливають на процес становлення самооцінки, формування Я-концепції і відповідно на особистісне самовизначення, яке лежить в основі процесу самовизначення в старшому підлітковому та юнацькому віці і визначає розвиток всіх інших видів самовизначення, у тому числі і професійного. Відповідно форми та методи профорієнтаційної роботи із школярами з порушеннями зору повинні бути спрямованими в першу чергу на самопізнання та розвиток вміння здійснювати аналіз професій враховуючи свої інтереси та психофізичні можливості. На що і спрямоване наше подальше дослідження.

Список використаної літератури:

1. Литвак А. Г. Психология слепых и слабовидящих : учебн. пос. / А. Г. Литвак. - СПб : Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена. – 1998. – 260 с.

2. Мустафаєв Г. Ю. Особливості життєвих планів сліпих старшокласників : автореф. дис... канд. психол. наук : спец. 19.00.08 / Г. Ю. Мустафаєв. – К., 1998. – 19 с.
3. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н. С. Пряжников. – М., 1996. – 256 с.
4. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : моногр. / Є. П. Синьова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 442 с.

Шовкун Анастасія Віталіївна
студентки III курсу
спеціальності «Корекційна психопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кравець Ніна Павлівна

РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Проблема формування духовності в розумово відсталих дітей одна з найактуальніших у теорії та практиці діяльності корекційних закладів освіти. Вона знайшла відгук у роботах сучасних учених-педагогів Є. Помиткіна, Т. Тюріної та інших. Серед дефектологів уваги заслуговують дослідження Ж. Намазбаєвої, М. Буфетова, О. Вержиховської. Власний погляд на формування морально-духовних цінностей у зазначеної категорії учнів висловили В. Синьов, М. Кот, В. Лапшин, Н. Кравець. Так, М. Кот вважає, що «з метою формування основ духовності у розумово відсталих учнів вихователь повинен добирати адекватні засоби корекційного впливу на дитину, пов'язані з її щоденним життям, пояснювати дитині значення моральних та духовних цінностей, правди, справедливості, совісті, співчуття, необхідності допомоги один одному» [2, с. 136]. Однак питання формування основ духовності у розумово відсталих учнів засобами художньої літератури ще не стало предметом окремого дослідження, що розглядається у представленій статті.

Мета статті полягає в осмисленні сутності духовності та морально-духовного розвитку розумово відсталих дітей на уроках літературного читання.

І. Бех визначає духовність як втілення у світоглядних орієнтаціях людини очікувань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і визначає установку на відповідний життєвий вибір. Це розуміння людиною гуманістичного змісту мети життєдіяльності. Також він говорить, що духовність - це фундаментальне надбання людини, у якому акумульовано всю культуру людства [1, с. 123].

Художня література як мистецтво слова спрямована на індивідуальне сприймання і почуття учня, завдяки яким формуються життєві риси особистості, відбувається емоційний відгук на те, про що читається, що в ньому схвилювало. Проте останнім часом у суспільстві знизився інтерес до читання взагалі та до читання художньої літератури зокрема як серед учнів різних вікових груп, так і загалом серед населення. Художня література навчає розрізняти добро і зло, негативне й позитивне, навчає співпереживати, проявляти людяність, людинолюбство, толерантність, доброзичливість у стосунках, відчувати комфорт від спілкування [5, с. 364].

Формування моральних цінностей у розумово відсталих школярів на уроках літературного читання здійснюється ефективно в тому випадку, якщо воно будується на основі діалогу педагога з учнями, особистісно-гуманного підходу до них, коли активно використовуються традиції поваги, турботи, співчуття і допомоги людям. Умовами, що забезпечують успішність цього процесу є: розвиток в учнів оцінних ставлень і ціннісного ставлення до людського життя; розвиток потреб до емоційного контакту; розуміння інших,

поваги до них; самоповаги. Дуже важливим є те, що завдяки створенню на уроці доброзичливої атмосфери, забезпеченню учням бадьорого настрою, у школярів поступово виховується бажання вчитися. Надзвичайно великий виховний потенціал для розумово відсталих учнів мають уроки літературного читання, де вивчаються народні твори.

Поміж творів, що особливо впливають на дітей, ми виокремили вірші, казки, прислів'я. Робота над художніми творами допомагає розширити життєвий досвід школярів, опанувати головні моральні закони людства. Вона навчає не боятися будь-яких випробувань, не зраджувати, не чинити підлості, бути щедрим, милосердним, життєрадісним, працьовитим і доброзичливим. Тому у творах сучасних підручників з літературного читання передано ідеї свободи, рівності, любові, національної й особистої гідності, шанування родинних зв'язків, формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни, потреби здобувати знання, ставлення до свого життя і життя інших людей. Вони ввібрали в себе духовні досягнення народу України та кращі здобутки інших народів світу. Яскравим прикладом може бути твір Степана Васильченка «Україна – твоя Батьківщина». Адже саме з раннього віку ми вчимо дітей любити і поважати свій рідний край, членів своєї родини, формувати бажання піклуватися про них, формувати ціннісне ставлення до культури українського народу, його історичного минулого, мови, звичаїв та традицій. Для кращого усвідомлення учнями змісту читаного ми використовуємо твори образотворчого мистецтва.

Також уроки літературного читання відіграють важливу роль у якісній підготовці розумово відсталих учнів до самостійного життя та праці, на яких діти не лише оволодівають знаннями й уміннями, а й навчаються творчо їх використовувати як у процесі навчання, так і у різноманітних життєвих ситуаціях [4, с. 81].

Отже, з усіх навчальних дисциплін єдиною, яка по-справжньому виховує духовно-моральний початок – є літературне читання, оскільки воно розвиває як розум, так і почуття. Важливо правильно підійти до організації уроку літературного читання та врахувати рівень готовності дітей, їх пізнавальних потреб та інтересу до читання, адже чим раніше розвивати в дитини почуття добра і краси, тим міцніше буде її моральне здоров'я.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка й психологія, 1997. — № 1.
2. Кот М. З. Формування основ духовності в учнів з вадами інтелектуального розвитку // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : збірник наукових праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. № 15. — С. 133-137.
3. Кравець Н. П. Інновації на уроках літератури у роботі з розумово відсталими учнями // Innovative process in education: collective monograph. AMEET. Sp. z. o, o. Lodz, Poland, 2017. pp. 155 – 173.
4. Кравець Н. П. Творчий розвиток учнів з особливими освітніми потребами як один із шляхів їх соціалізації // Topical issues of social pedagogy: Collective monograph. – CARICOM, Barbados, 2017. — pp. 79 – 99.
5. Кравець Н. П. Формування основ духовності у розумово відсталих підлітків на уроках літературного читання // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 2013. — С. 363-371.
6. Теорія і методика виховної роботи: навчальний посібник. — видання третє: перероблене і доповнене / М. З. Кот; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. — 312 с.

*Шульженко Юлія Вікторівна
студентка VI курсу,
спеціальності «Логопедія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коломієць Юлія Вікторівна*

ОСОБЛИВОСТІ ДОВІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Виклики сучасності зумовили розроблення концепції Нової української школи. Відповідно до загальної мети освіти, місією початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві [6].

Повноцінна реалізація завдань навчання і виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення передбачає створення передумов для формування та розвитку гармонійної особистості, серед яких важливого значення набуває потреба в глибокому психолого-педагогічному аналізі змісту, структури і динаміки особливостей поведінки таких дітей, у визначенні засобів своєчасної і цілеспрямованої її корекції, як запоруки успішного навчання та соціалізації в цілому.

Дослідженням поведінки в нормі та при порушеннях розвитку займалися такі видатні вчені як Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, М.Е. Вайнер, Л.С. Виготський, І.В. Дубровіна, О.В. Запорожець, В.Л. Калягін, В.І. Ковальов, М.В. Кумаріна, В.А. Мазуренко, Т.С. Мицкан, В.В. Назаревич, В.М. Поліщук, С.Л. Рубінштейн, В.В. Тарасун, Т.С. Овчиннікова, Л.М. Шипіцина та ін. Велика кількість наукових досліджень присвячено окремим структурним компонентам поведінки, серед них визначення вимог до довірливої поведінки як необхідного компонента готовності до шкільного навчання (Н.Й. Гуткіна, Л.В. Кузнецова, Н.Г. Пахомова, У.В. Ульяновська, М.К. Шеремет та ін.), особливості самооцінки (О.М. Усанова, О.А. Слинько, В.О. Калягін та ін.), саморегуляції (І.В. Мартиненко, У.В. Ульяновська та ін.), мотиваційно-вольової сфери (В.І. Лубовський, О.М. Мастюкова, І.В. Мартиненко, В.М. Синьов та ін.), самоконтролю (Ю.Ф. Гаркуша, О.М. Усанова та ін.), рівня домагань (О.М. Усанова, О.А. Слинько та ін.) тощо.

Вищеперераховані науковці, притримуючись різних поглядів на особливості формування і структуру особистості, однак майже всі визнають, що існують стійкі інтегративні особистісні утворення, такі як самооцінка, самоконтроль, рівень домагань, ціннісні орієнтири, мотиви, ідеали та інтереси, які вже у дитини в значній мірі визначають (регулюють) її поведінку, надають головну якість – довірливість.

Для визначення особливостей довірливої поведінки у дітей із ТПМ нами було сформовано і проведено 2 серії досліджень: перша була спрямована на спостереження за зовнішніми проявами поведінки першокласників. Друга – на виявлення особливостей особистісних інтегративних утворень, що регулюють поведінку.

У результаті експериментального дослідження, на основі кількісного та якісного аналізу, ми виявили, що у переважній більшості першокласників із ТПМ на початку шкільного навчання спостерігаються особливості довірливої поведінки в цілому та її окремих структурних компонентів зокрема. Нами з'ясовано, що для дітей із ТПМ характерний середній рівень довірливості поведінки, в той час як у дітей із НМР – високий.

Оскільки довірлива поведінка лежить в основі повноцінної навчально-пізнавальної діяльності, вирішення потребують не лише питання корекції наявних негативних проявів поведінки, а й проведення пропедевтичної роботи зі старшими дошкільниками із ТПМ,

направленої на своєчасне нівелювання передумов до негативних проявів поведінки на початок шкільного навчання [4, 5].

Зважаючи на порушення мовлення та особливості психічних процесів у дітей із ТПМ, із метою корекції негативних проявів поведінки та розвитку її довільності, ми пропонуємо використовувати комплексний підхід: розвиток особистісних інтеграційних компонентів в сукупності з розвитком довільності поведінки в цілому.

У своїх дослідженнях С.Ю. Бенилова і Л.Р. Давидович підкреслюють, що комплексна корекція поведінкових розладів дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку вимагає чіткої, узгодженої взаємодії фахівців і батьків дітей. Формування довільної поведінки та корекція її негативних проявів відбувається в спільній цілеспрямованій діяльності дорослих і дітей, в ході якої здійснюється розвиток особистості дитини, її навчання і виховання (дитина засвоює не тільки знання, а й норми, правила поведінки, набуває досвіду соціально схваленої поведінки) [1, 2].

Для того, щоб підвищити довільність поведінки, тим самим поліпшити навчальний процес і формування особистості першокласника, ми розробили комплекс методичних рекомендацій для вчителів і батьків, спрямований на нормалізацію інтегративних особистісних утворення зокрема та довільності поведінки в цілому.

На основі власних спостережень та аналізуючи наукові доробки Вайнер М.Е., Захарової О.І, Федорченко Т.Є та інших ми рекомендуємо батькам загальні правила взаємодії з дітьми, які мають негативні прояви поведінки.

Отже, в результаті проведення педагогічним колективом та батьками тривалої і систематичної корекційної роботи, з урахуванням усіх напрямків і завдань, ми передбачаємо поліпшити довільність поведінки і соціально-психологічну адаптацію до шкільного навчання.

Список використаної літератури:

1. Бенилова, С. Ю. Эмоционально-поведенческие нарушения у детей с расстройствами речи / Бенилова С. Ю., Давидович Л. Р., Руднева О. В. / Логопедия сегодня. - 2009. - № 3. - С. 43-49
2. Вайнер М.Э. Игровые технологии коррекции поведения дошкольников / М.Э. Вайнер - Учебное пособие. - М.: Пед. общество России, 2004. - 48 с.
3. Вінокурова О.В. Вплив мовленнєвих порушень на особистість, поведінку та емоційно-вольову сферу дитини/ Вінокурова О.В., Вінокурова С.М. – Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. - №28 – 371с.
4. Компанець Н. М. Формування довільної поведінки у молодших школярів із затримкою психічного розвитку: дис... канд. психол. наук: 19.00.08 / Інститут спеціальної педагогіки АПН України. - К., 2004
5. Рычкова Н. А. Поведенческие расстройства у детей: диагностика, коррекция и психопрофилактика: Практ. пособие для воспитателей и логопедов / Н. А. Рычкова. - М. : Гном и Д, 1998. – 84с.
6. <http://nus.org.ua>: проект Нова українська школа.

*Юківська Аліна Михайлівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Тифлопедагогіка»
Науковий керівник:
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри тифлопедагогіки
Войтюк Юрій Олександрович*

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ДІТЕЙ З ГЛИБОКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується великим інформаційним потоком. Інформатизація є об'єктивним процесом у всіх сферах людської діяльності, у тому числі й освіти. Під впливом нових інформаційних технологій створюються сучасні інноваційні освітні комунікації. Інформатизація освіти як один із найважливіших засобів реалізації реформи системи загальної шкільної освіти та переходу до нових особистісно-орієнтованих технологій навчання є для України нагальною потребою.

Останніми роками спостерігається певний прогрес у технічному оснащенні спеціальних навчальних закладів. Зроблено важливі кроки в забезпеченні спеціальних навчальних закладів персональними комп'ютерами, впровадженні ІТ у навчально-виховний процес, переусвідомленні стереотипів, формуванні нового ставлення вчителів, тифлопедагогів, викладачів і керівників навчальних закладів до впровадження ІТ у діяльність навчальних закладів. Поява електронних освітніх ресурсів як складників інформатизації освіти забезпечує доступність знань, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів з порушеннями зору на основі індивідуалізації навчання, інтенсифікації навчально-виховного процесу тощо [2].

В тифлопедагогіці інформаційні технології роблять навчання дітей з порушеннями зору не лише доступним, а й взагалі можливим на рівні їх однолітків з нормальним зором. Це означає, що дітей з порушеннями зору можуть навчатися не лише спеціальних школах і спеціальних класах, а й в інклюзивних класах.

Учні з порушеннями зору можуть користуватися й рядом технічних засобів навчання, що застосовуються на різних уроках в школі, що дозволяє учням отримати інформацію необхідну для повноцінного засвоєння матеріалу.

Серед таких технічних засобів навчання можуть бути – диктофони, проектори, електронні дошки, брайлівська машинка, різноманітні електронні лупи, планшети, брайлівські принтери, 3D-принтери і т.д.

Наприклад, на уроках природознавства діти можуть вивчати матеріал за допомогою макетів створених на 3D-принтерах; або ж виведення необхідних зображень на електронну дошку, де за потреби це зображення можна збільшити в розмірі аби краще розглянути деталі.

Технічні засоби навчання дозволяють реалізувати процес навчання учня з порушеннями зору, але слід дотримуватися певних правил:

- технічні засоби навчання мають підбиратися для кожного учня індивідуально;
- учень має дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог використання технічних засобів;
- спеціальні технічні засоби навчання не мають заважати іншим учням (шум, закривати дошку тощо);
- спеціальні технічні засоби навчання зазвичай мають високу вартість і тому вимагають жорсткого дотримання правил експлуатації чи зберігання;
- обов'язково потрібно ознайомитися з інструкцією виробника технічного засобу;
- використовувати всі можливості технічного засобу, передбачені виробником.

Отже, використання технічних засобів навчання, не тільки робить доступним навчання для дітей з порушеннями зору, а й допомагає їх краще соціалізуватися під час навчання в інклюзивних класах.

Список використаної літератури:

1. Тулашвілі Ю. Й. Технологічні аспекти комп'ютерного навчання людей з вадами зору : монографія / Ю. Й. Тулашвілі. – Луцьк : ВМА «ТЕРЕН», 2010. – 264 с.
2. Тулашвілі Ю. Й. Інформатика та комп'ютерна техніка. Навчання інвалідів по зору роботі на персональному комп'ютері: Навчальний посібник / Ю. Й. Тулашвілі. – Луцьк : Видавництво «Медіа», 2012. – 224 с.
3. Федоренко І. В. Підготовка майбутніх вчителів-дефектологів до використання новітніх комп'ютерних технологій у процесі корекційного навчання : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / І. В. Федоренко. - К., 2011. - 21 с.
4. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями зору: монографія/за ред. д-ра психол. н., проф СиньовоїЄ. П., д-ра.мед.н.,проф. РиковаС. О. а авторів. -К. : «Кафедра», 2017. – С. 320.

Ван Лу
студент I курсу магістратури
спеціальності «Музичне мистецтво. Диригування»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Миколінська Світлана Іванівна

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИНЕНOSTІ НАВИЧОК АНСАМБЛЕВОГО СПІВУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ХОРІ

Мистецтво хорового співу становить важливу ділянку в системі музичного виховання школярів. Хорове виконавство для дітей молодшого шкільного віку – важливий шлях розкриття їх у світоглядному, інтелектуальному, емоційному, естетичному напрямках.

Сфера хорового навчання молодших школярів представлена складним поєднанням спеціальних музичних здібностей: музичного сприйняття, інтонаційного, ладового, тембрового слуху, чуття ритму, музичної пам'яті, вокального голосу, точності інтонування, музичного мислення тощо. У співаків хору мають бути сформовані слухові уявлення про звуковисотність, ритмічний рисунок твору, що виконується, уміння одночасного початку та закінчення твору. Серед необхідних і важливих умінь є уміння ансамблювати з іншими учасниками колективу.

Зазначимо, що поняття ансамбль – (від франц. *ensemble* -разом) виражає одночасні спільні дії. Термін “ансамбль” вживається в різних видах мистецтва та означає сукупність, узгодженість складових елементів єдиної системи цілого. У музичному виконавстві поняття *ансамбль* має кілька значень, а саме:

- спільне виконання музичного твору (напр., тріо, квартет, квінтет тощо);
- авторські музичні твори для групи виконавців (вокалістів чи інструменталістів);
- колектив, що об'єднує виконавців різних видів мистецтв (ансамбль пісні й танцю, оперний ансамбль, музично-театральний ансамбль, хореографічний ансамбль) [1, с.104].

У хоровому виконавстві ансамбль передбачає узгодженість в звучанні між окремими співаками всередині партії та рівновагу між партіями в загальному хорі; злиття індивідуальностей; вміння кожного хориста чути свою партію, хор в цілому та приєднувати свій голос до загальної звучності, узгоджуючи свої дії з діями інших хористів [2].

Але як показують спостереження, учні, які тільки починають займатися у хорі, не вміють співати в ансамблі з іншими учнями та повністю контролювати свій голос. Тому розвивати ці навички у хористів є важливою і необхідною справою.

У процесі розвитку навичок ансамблевого співу школярів молодшого шкільного віку у хорі необхідним етапом є діагностування початкового рівня досліджуваного явища. У нашому дослідженні ми визначаємо критерії та показники розвитку навичок ансамблевого співу учнів молодшого шкільного віку на хорових заняттях.

Отже, критеріями розвитку навичок ансамблевого співу школярів на хорових заняттях виступають:

Мотиваційний критерій, який відображає *ступінь зацікавленості молодших школярів хоровим співом.*

Показники:

- а) наявність інтересу до вокально-хорової музики;
- б) виявлення бажання до участі у колективному музикуванні (співу у хорі).

Вольовий критерій, який виражає *здатність до подолання труднощів у процесі виконання постівок та вокально-хорових творів.*

Показники:

а) здатність до зосередження та стійкості уваги у процесі набуття навичок ансамблевого співу;

б) вміння спрямовувати слухову увагу на музичний об'єкт, визначений керівником хору чи самостійно.

Діяльнісний критерій, який характеризує *ступінь сформованості вокально-хорових навичок та їх застосування у співі*.

Показники:

а) уміння застосовувати у процесі хорового співу співацьке дихання, звуковедення, артикуляцію, ритмічно точно та чисто інтонувати одночасно з іншими співаками;

б) наявність слухового контролю та самоконтролю у процесі роботи над інтонаційним, ритмічним, динамічним, дикційним ансамблем;

в) уміння коригувати власний спів відповідно до співу інших співаків на основі слухового аналізу.

На етапі проведення діагностування рівня розвиненості навичок ансамблевого співу школярів молодшого шкільного віку у процесі хорових занять необхідним є розроблення діагностичних завдань. Серед таких завдань доцільними є педагогічні спостереження, опитування (письмове та усне), тестування, виконання низки послідовок, фрагментів пісень, виконання пісень від початку до кінця, проведення музично-дидактичних ігор тощо. Під час виконання запропонованих завдань виявляється рівень розвитку навичок ансамблевого співу школярів (інтонаційного, ритмічного, дикційного, тембрального, динамічного), а також якість інтонування, ритмічні здібності, чіткість дикції, здатність сприймати, оцінювати музику, співпереживати, проявляти творчість у різноманітних завданнях.

Наступним етапом є визначення педагогічних умов, розроблення методів та прийомів, форм діяльності, які б забезпечили ефективний розвиток навичок ансамблевого співу школярів молодшого шкільного віку у процесі хорових занять.

Список використаної літератури:

1. Левшенко Т.С., Савчук Г.М. Основи хорознавства: навч. посіб. за модульно-рейтинговою системою для студентів вищих освітніх закладів. К., 2014. 213 с.

2. Мархлевський А.Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. К.: Музична Україна, 1986. 94 с.

*Головій Катерина Миколаївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Музичне мистецтво. Середня освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Глазунова Ірина Кимівна*

ЗНАЧЕННЯ НАВЧАННЯ МУЗИЦІ ДЛЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ УЧНЯ НА ПРИКЛАДІ НАВЧАННЯ ГРІ НА ФОРТЕПІАНО

Особливість музичного навчання полягає в тому, що його методика націлена на стимулювання всебічного розвитку учня, розширення уявлень про необмеженість його здібностей, підтримку інтересу до обраного виду творчої діяльності.

Тому процес навчання має бути спрямований не лише на передачу певних знань, умінь і навичок, але і на різноплановий розвиток учня, розкриття його творчих можливостей, здібностей і таких якостей, як ініціативність, самодіяльність, фантазія, самобутність, тобто все те, що відноситься до індивідуальності людини.

Особливе місце в музичній освіті дитини займає навчання грі на фортепіано. «Гра на фортепіано - рух пальців; виконання на фортепіано - рух душі. Зазвичай ми чуємо тільки

перше», писав А. Рубінштейн. Пізнання світу через звуки музики дозволяє розкрити ще необмежені соціальними рамками творчі здібності дитини.

Навчання фортепіанній грі - складний і багатогранний процес. Він включає не лише піаністичний розвиток учня. Необхідним елементом розвитку є також і розширена виховна робота, що є дуже актуальною сьогодні. Її основні напрями: виховання світогляду і моральних якостей, волі і характеру, естетичних смаків і любові до музики, інтерес до праці і уміння працювати. Щоб досягти позитивних результатів, необхідно приділяти значно більше уваги розвитку особистості учня, використовуючи при цьому широкий спектр засобів і форм педагогічної діяльності [1].

Придбання додаткових навичок дозволяє дитині виділятися серед інших дітей, привертати їх зацікавлену увагу, тобто відчувати інтерес до себе з боку оточення, досягати успіхів і отримувати визнання, що також є значним стимулом в особовому розвитку і подоланні складнощів і труднощів, які можуть виникнути.

Далеко не усім педагогам вдається вирішити проблеми, пов'язані з вихованням працьовитості учня. Адже для шести-семирічної дитини освоєння фортепіано - надзвичайно складне завдання. Ноти потрібно не лише читати, як буквар, але і знаходити їх на клавіатурі, знати і відчувати їх тимчасову організацію, управляючи при цьому складними руховими процесами. Таке психофізичне й інтелектуальне навантаження може швидко відбити в учня бажання займатися музикою. Тому важливим, особливо в початковий період навчання, являється чинник мотивації зайняття музикою [4].

Психологічною основою навчання музики є розвиток спостережливості, опора на життєвий досвід дітей, розвиток слухової уяви, накопичення музичного досвіду. Гармонійність музичного впливу на формування особи дитини досягається тоді, коли використовуються усі форми організації музичної діяльності дітей. Різноманітні почуття, що виникають при сприйнятті музики, збагачують переживання дітей, їх духовний світ.

Сучасна педагогіка пред'являє високі вимоги до професії викладача. Сила впливу викладача на дитину є надзвичайно важливим чинником навчання. Викладач по класу фортепіано повинен мати високу культуру спілкування, багату уяву, знаходити слова і методи дії, які підтримували б інтерес учня до праці і гри на фортепіано, бажання здолати труднощі і досягти поставленої мети [3].

Технічна робота, початковий період розучування творів, коли безпосередні художні завдання тимчасово відходять на другий план і потрібно виконувати наполегливу, часто стомливу роботу над окремими частинами твору, концентрація зусиль волі, дисципліна набувають особливо важливого значення. Розвиваючи цілеспрямовану волю учня, педагог допомагає формуванню його особи.

Розвиток творчих можливостей учнів стимулюється не лише за допомогою цікавого матеріалу, але і переконаністю педагога в потенційному творчому потенціалі дитини. В атмосфері доброзичливості і співпереживання учень легко сприймає нові завдання на кожному етапі виивчення твору, що примушують мислити, фантазувати, творити [1].

Для розвитку самостійного мислення учень повинен самокритично оцінити свою гру, запропонувати способи усунення помилок. Цей спосіб виявиться дуже продуктивним в домашньому зайнятті. Одночасно з цим педагог підводить дитину до точності у виконанні завдань. Якщо учень розуміє своє завдання і знає способи його виконання, він уникне зайвої витрати часу на перенавчання невірної закріплених навичок.

Заохочення самостійності стимулює живе відношення до музики і до роботи над вибраним твором. Не треба забороняти дитині зіграти вподобаний твір, навіть якщо він не відповідає рівню його музичного розвитку.

Важливим чинником навчання гри на фортепіано є уміння сконцентрувати і правильно розподілити увагу. Працездатні діти усі завдання виконують добре і працюють продуктивно. Зустрічаються типи дітей, які швидко засвоюють матеріал, але так же швидко втомлюються, інші проявляють повільність в роботі, треті - і повільність, і недбалість. Слід

шукати індивідуальний підхід: одних привчати до ретельної і детальної роботи, у інших - заохочувати самостійність і активність.

Навчання на фортепіано припускає підвищене навантаження на нервову систему учнів. Гра напам'ять, репетиції, виступи в концертах вимагають зусиль і напруги, піддають учнів нервовій нарузі, яка повинна компенсуватися радістю гри, можливістю самовираження за інструментом [3].

Вибір репертуару багато в чому визначається характером нервової організації учня. Типовою помилкою є тенденція «рухати» учня прискореними темпами без урахування його можливостей, що може привести до психологічних травм. Для подолання загальмованості, флегматичності в характері дітей будуть важливі п'єси з активною дією. Учням з підвищеною імпульсивністю можна рекомендувати п'єси споглядального характеру для виховання вдумливості і уміння вслухуватися у виконуваний твір [2].

Завдання педагога полягає в тому, щоб створити оптимальні умови для розвитку усіх природжених здібностей дитини. Кінцевою метою цього процесу має бути виховання творчої особи, здатної проявити себе у будь-якій сфері діяльності.

Список використаної літератури:

1. Алексєєв А. Д. Методика навчання гри на фортепіано. М.: Музика, 1978р. -286 с.
2. Нейгауз Г. Про мистецтво фортепіанної гри. М.: Музика, 1988р. - 240 с.
3. Ципін Г. М. Навчання гри на фортепіано: навчальний посібник / Г. М. Ципін. - М.: Просвітництво, 1984. - 176 с.
4. Шульгіна В., Маркевич М. Юним піаністам. Муз. Україна, 1985 р. - 112 с.

*Козаченко Таїсія Олександрівна
студентка III курсу,
спеціальності «Музичне мистецтво»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник освіти України,
професор Завадська Тетяна Миколаївна*

РОЛЬ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОГО СВІТУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

В нових цивілізаційних умовах існування незалежної України особлива увага суспільства повинна бути спрямована на формування сучасної молодої людини, здатної протистояти негативному впливу інформаційного середовища. Певний дефіцит культури в сучасному цивілізаційному просторі змушує замислитися над перспективами духовного розвитку підростаючого покоління. Механізація, автоматизація і комп'ютеризація знищують щорічно мільйони робочих місць, зумовлюючи масу особистісних трагедій. Щоб бути конкурентно спроможним в цих умовах необхідно володіти декількома професіями та бути здатним до творчої самореалізації у професійній діяльності. Щоб підготувати освічене висококваліфіковане покоління, потрібно з дитячих років виховувати в дітей інтерес до творчості, розвивати якості, котрі дають змогу самостійно досліджувати, аналізувати і поліпшувати навколишній світ.

Мистецтво є найдієвішим засобом формування духовного світу молоді, адже цінність досвіду, що дарує мистецтво визначається тим, в якій мірі воно виявляє приховані пласти внутрішнього світу людини та в залежності від цього формує її внутрішнє інтелектуальне, емоційне та в цілому духовне середовище.

Музика, як найбільш емоційний вид мистецтва, глибоко впливає на духовний світ молодої людини, розширює її світогляд, дає зрозуміти, що існують не лише фізичні, видимі

речі в цілому світі. Гарна музика активує процеси в корі головного мозку, розвиває аналітичне та критичне мислення, спонукає прагнути до кращого. Духовно-енергійні можливості музики в пізнанні людини, її відносять з оточуючою дійсністю, є невичерпними, що визнають усі вчені, філософи, а також педагоги-музиканти.

Сучасна музична педагогіка спрямовує навчальний процес на реалізацію нової освітньої парадигми, в основі якої лежать принципи гуманістичного та особистісно орієнтованого підходів до музичних занять, а також національного виховання засобами музичного мистецтва. Головним завданням вчителя музичного мистецтва є формування в учнів любові до рідного краю національною музичною культурою та народною піснею як її уособленням.

Вищезазначені освітні завдання потребують формування нової генерації педагогів-музикантів, здатних до ефективного впливу на сучасну молодь в різних видах музичної діяльності. В цьому аспекті дієвим є звертання як до національних музичних джерел, так і до кращих зразків популярної музики, здатних до пробудження у молодій людині кращих духовних поривань.

Список використаної літератури:

1. Методологія педагогіки музичної освіти : підручник для студ. вищ. пед. учбових закладів / Е. Б. Абдулін.- 3тє видання, випр. і доп. М.: "Видавництво Гном", 2010.-416 с.
2. Щолокова О.П. Категорія духовності у мистецькій освіті: компетентнісний аспект// Етика і естетика педагогічної дії. Збірка наукових праць. Вип. 1.- К.-Полтава,- 2011. - С. 127 -136
3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

*Кузьменко Інна Юрїївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Хореографія»*

*Науковий керівник:
заслужений працівник культури України,
доцент кафедри хореографії
Піменова Людмила Олександрівна*

СПОНУКАННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ЗАСОБАМИ СТИЛІЗАЦІЇ НАРОДНОГО ТАНЦЮ

На протязі історичного розвитку людства мистецтво посідало одне з провідних місць у системі формування особистості людини. Мистецтво на сьогоднішній період стає одним із засобів самореалізації особистості та способом вирішення життєвих труднощів сучасної людини. Його роль у вихованні підростаючого покоління неухильно зростає, оскільки протидіяти явищам бездуховності, аморальності можна лише шляхом формування усвідомлення важливості та пріоритету загальнолюдських цінностей, вдосконалення творчого потенціалу та прагнення до пізнання.

Залучення до здобутків української та світової культури, до споріднених видів мистецтв, надбань народної творчості забезпечує художньо-естетичний розвиток особистості, формує естетичні смаки та світосприйняття. Танцювальне мистецтво, а особливо народний танець – один із кращих засобів реалізувати численні завдання художньо-виховних та просвітницьких цілей. Уроки народного танцю формують у дитини «норми» моральної поведінки, згідно «законам» людської краси.

Актуальність теми полягає в тому, що багато дослідників розглядають виховний вплив танцювального мистецтва на всебічний розвиток дитини. І це дійсно збагачує, розвиває та творчо активізує дітей у підлітковому віці.

Основна мета даної статті - висвітлення впливу стилізації народного танцю на формування та розвиток творчої активності дітей підліткового віку.

Вивчаючи проблему творчої активності, дослідники сходяться на тому, що *творча активність особистості* – інтегративна якість індивіда, представлена широким комплексом інтелектуальних, емоційних, характерологічних властивостей, що забезпечують можливість діяти творчо під час розв'язання будь-якої проблемної ситуації або навчальної задачі і гарантують оригінальність, ефективність та позитивний результат даної творчої діяльності [1].

Щоб знати як спонукати підлітків до творчої активності, необхідно знати їхні психо-фізіологічні особливості.

Підлітковий вік – критичний у розвитку людини. Відбувається різкий стрибок у розвитку, що переводить організм дитини в якісно новий стан. Вікові особливості - швидкий статевий розвиток, стрімко розвиваються всі органи та системи організму, значно підвищується інтенсивність обмінних процесів, знижується координація, можливе погіршення фізичних якостей; швидкі нейроендокринні перебудови впливають як на вегетативну нервову систему, так і на вищу нервову діяльність, що виявляється в раптовій зміні настрою, високій емоційній збудливості; організм підлітка дуже реактивний, миттєво відповідає на навантаження пристосувальними перебудовами; «вік кризи» - швидкий ріст підлітка, стреси, навантаження; у поведінці переваги збудження над гальмуванням [3];

У підлітковому віці інтерес до мистецтва в загальній системі інтересів помітно спадає, оскільки в центрі уваги опиняються проблеми практичного життя. Однак у цей же час мистецтво має особливий вплив на душу, оскільки вона знаходить у художніх творах відповіді на хвилюючі її життєві питання. Одним із таких видів танцювального мистецтва є стилізація народного танцю.

Органічне поєднання класичного, народного і сучасного танцю робить твір яскравішим і емоційнішим. Саме цим можна пояснити той факт, що за останні роки дедалі більшої популярності набуває стилізований народний танець, який вважається одним із найбагатших і різнопланових напрямів хореографії.

За статистикою більшість підлітків віддає перевагу сучасному танцювальному мистецтву. Народний танець стає другоплановим, а з часом може зовсім втратити своє місце в культурному середовищі народу, чого не можна допустити. На сьогоднішній день саме стилізація народного танцю може частково зберегти народні танцювальні традиції, адже стилізація танцю передбачає щонайголовніше – збереження його першооснови[2].

При вивченні народних танцювальних рухів слід допомогти дітям зрозуміти національний характер і загальний стиль даного народного танцю. Крім вивчення вправ народного і класичного танців, які прищеплюють дітям технічні танцювальні навички, танцювальних елементів, до навчальної підготовки підлітків також відносяться танцювальні етюди.

Побудова етюдів - кращий метод спонукання дітей до творчої активності - це опрацювання з дітьми окремих епізодів танцювальних постановок з наданням танцюристам певної творчої самостійності в межах змісту і форми твору. У процесі роботи над етюдами можна навчити підлітків виразно і красиво діяти на сцені, що особливо важливо у вивченні танців, як з розгорнутим сюжетом, так і без нього. Не можна розпочинати розучування танцю, не навчивши виконавців спілкуватися один з одним, знаходити природні і правдиві рухи.

Отже, спонукання підлітків до творчої активності на уроках народного танцю набуває всебільш сучасної зацікавленості викладачів-хореографів. Саме стилізований народний танець відповідає сучасним вимогам та розвитку всебічної особистості учня.

Список використаної літератури:

1. Гаврилюк В. Ю. Творча активність старшокласників як психолого-педагогічна проблема // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. – Вип. 8. – Кн. 1. – К., 2005. – С.95-100.
2. Гутник І. М. До проблеми стилізації народного танцю / І. М. Гутник // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Зб. наук. праць. Випуск XXII. – К. : Міленіум, 2009. – С. 251-257.
3. Шалапа С. В., Корисько Н. М. Методика роботи з хореографічним колективом: підручник. – Ч. 2. – К. : НАКККіМ, 2015. – 220 с.

*Лопатіна Марія Юрївна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Музичне мистецтво. Середня освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Глазунова Ірина Кимівна*

РОЗВИТОК МУЗИЧНОГО СМАКУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

В сучасних умовах активних змін, що відбуваються в політичній, соціально-економічній та культурній сферах нашої країни, постало питання всебічного гармонійного розвитку дитини. У його вирішенні суттєве місце відводиться проблемі залучення підростаючого покоління до музично-естетичного досвіду людства, освоєння та використання естетичних цінностей, активної художньо-творчої діяльності. Саме тому важливого значення набуває процес естетичного виховання дітей засобами музичного мистецтва.

Поняття естетичного смаку в загальному розумінні визначається науковцями, як здатність особистості до незалежного емоційного сприйняття та оцінки явищ реальності і творів мистецтва, що виникають на основі власних уявлень про красу, художність та естетичність [3].

Питанню сутності естетичного смаку приділяли увагу ще видатні філософи XVII – XVIII сторіччя (Ларошфуко, Руссо, Вольтер, Берк, Кант та багато інших). Так, Вольтер у своїх працях виділяє такий різновид естетичного смаку, як «художній смак» і характеризує його, як наслідок ретельного і тривалого виховання особистості, через яке людина навчається дослухатися до навколишнього світу й опановує художні цінності [4, с. 68].

Художній смак формується під впливом естетичного виховання, успішність якого є запорукою ефективності виховного процесу загалом.

Поняття «виховання» у педагогічному значенні розглядається вченими, як процес спеціального цілеспрямованого впливу на особистість, що має на меті формування в учнів певних знань, системних поглядів, якостей та переконань [2].

Саме музичне мистецтво має особливу виховну роль для розвитку особистості через свою властивість збагачення знаннями законів музики як виду мистецтва, формуванню музичного смаку, здібностей, навичок і вмінь, необхідних школярам для формування власних естетичних поглядів, а також музичних смаків та ідеалів.

Під поняттям «музичний смак» науковці розуміють здатність індивіда до сприйняття та надання власної оцінки творам мистецтва, усвідомлення і осмислення яких залежить від індивідуальних властивостей особистості, її розуміння художніх цінностей, що несе у собі мистецтво в загальному розумінні [5].

Процес музичного сприйняття – це взаємозв'язок сприймання, оцінювання та творення художніх образів музичних творів. Формування основ естетичної культури

молодших школярів є важливим чинником у духовному розвитку. Тому особливої актуальності сьогодення набуває проблема формування музичного смаку підростаючого покоління для можливості оцінювання, творення в мистецтві, що сприяє вихованню духовно-розвинутої особистості [7].

Розгляд проблеми формування естетичної культури особистості, формування її ціннісних орієнтацій ґрунтовно висвітлено у працях І. Зязюна, О. Семашко, Г. Падалка та інших дослідників, але актуальність даної проблеми лишає простір для її подальшої розробки.

Вагомий внесок у теорію та методику естетичного виховання особистості зробили А. Макаренко, В. Сухомлинський, які вважали, що естетичне виховання є одним із важливих засобів розвитку особистості учня та залучення його до мистецтва. А мистецтво, зокрема музичне, є важливою складовою процесу виховання, а також збагачує його емоційно-оцінне значення музичних образів, що викликають в дитини потребу в художній та творчій діяльності і допомагають створити установку на сприйняття, розуміння та осмислення себе у системі суспільних відносин.

Аналіз педагогічної практики свідчить, що до цього часу недостатньо приділяється увага естетично-виховному потенціалу музичного мистецтва у розвитку особистості молодшого школяра.

Необхідність наступних досліджень в галузі мистецької освіти, спрямування її на формування естетичної культури підростаючого покоління зумовлено цілою низкою причин. Це, по-перше, багатогранність проблеми, яка виникає на перетині різних галузей наукового знання – культурологічного, психологічного, педагогічного, естетичного, мистецького і потребує розстановки нових акцентів відповідно до сучасних пошуків в кожній з наук. По-друге, гостроту звучання проблеми формування естетичної культури особистості в наш час зумовлено соціальними умовами. Ринкові відносини роблять нас свідками того, як девальвуються духовні цінності, як меркантильність у багатьох людей переважає над духовністю, як споживацькі настрої затуляють бажання пізнавати, діяти, творити. Звідси у значній частині учнівської і студентської молоді спостерігається зубожіння життєвих і мистецьких пріоритетів, надання переваги меркантильності, практицизму, вузьким поглядам на сенс навчання (Падалка Г. М.) [6].

З огляду на це важливим і актуальним є концептуальне осмислення процесу формування естетичної культури молодших школярів засобами мистецтва, яке перетворює суспільні цінності в їхнє внутрішнє надбання, особистісне ставлення до них.

Сучасна школа спрямовує свої зусилля на те, щоб забезпечити належним чином процес естетичного виховання учнівської молоді. Вирішення цих завдань можливе за умов залучення дітей до музичного мистецтва, у процесі якого відбувається емоційно – почуттєвий, культурно – творчий розвиток особистості.

Музичне мистецтво, відтворюючи найтонші нюанси переживань людини, має можливість розкрити перед учнями багатогранний і неоднозначний внутрішній світ, найпотаємніші куточки психічного буття людини. Власне процес пізнання змісту художніх творів, повнота і досконалість його, створює передумови для виникнення почуття прекрасного, гармонійного, довершеного.

Безпосередньо впливаючи на емоційну сферу особистості музичне мистецтво формує вибіркове, ціннісне ставлення до дійсності, розвиваючи систему ціннісних орієнтацій. Саме у цьому полягає сутність естетичної функції.

Таким чином можна із впевненістю сказати, що проблема виховання музичного смаку засобами мистецтва є визначальною у формуванні основ естетичної культури молодших школярів.

Список використаної літератури:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с.;

2. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук та ін. - К.: Вища школа, 2005.-431с.;
3. Естетика. Під ред. А.А. Радугіна. – М., 1998.;
4. Миропольська Н.Є., Рудницька О.П. Критерії музично-естетичного розвитку дітей // Початкова школа. – 1985. – № 3. – С. 38-43;
5. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274с.;
6. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник / О.Я. Ростовський. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.

*Маркіна Олександра Олександрівна
студентки II курсу
спеціальності «Музичне мистецтво»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
професор Тоцька Людмила Олексіївна*

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ НА ВОКАЛТНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Україна – незалежна національна держава. Це визначає характер освіти і виховання підростаючого покоління. Тому в умовах розбудови національної системи освіти в Україні підвищуються вимоги до особливості, до її морально-духовних якостей, загальної культури тощо. Перед сучасним вчителем, зокрема вчителем музичного мистецтва, постає першочергове завдання: забезпечити оптимальні умови для всебічного гармонійного виховання кожної особистості, зокрема формування її морально-духовних цінностей.

Серед багатьох видів мистецтв особливе місце посідає вокальне мистецтво. Особлива роль вокального мистецтва в сучасному суспільстві зумовлюється новою освітньою парадигмою, що визначає нові підходи до розробки та вдосконалення мистецьких педагогічних технологій. Не є виключенням галузь дитячої вокальної педагогіки як компонент у системі естетичного виховання школярів. Найбільш гостро сьогодні постають питання вокального виховання молодших школярів. Вокальна музика для учнів молодших класів є тим своєрідним матеріалом, який поєднує конкретність і узагальненість, залучає дитину до спілкування з мистецтвом, до творчості, в якій вияв особистого «Я» сприяє розвитку її мислення з урахуванням життєвого і художнього досвіду. Завдяки співу дитина входить у світ художньої культури, що виступає засобом формування її духовності. Як зазначає О.Сухомлинський, парадигму виховного процесу в освітніх закладах становить «підхід до дитини через еволюційно-біологічні й культурно-історичні закономірності розвитку та побудова на цій основі виховання, метою якого є формування яскравої і самобутньої індивідуальності» [1, с.137].

Процесу вокального розвитку присвячено праці таких відомих дослідників, як Г.Стулової, Н.Ветлугіної, О.Малініної, О.Лебедевої, І.Левідова. Психологічні чинники у процесі вокального виховання юних співаків досліджено у працях Ф.Гоноболіна, В.Кутішенка, С.Рубінштейна. Методичні засади вокального розвитку школярів детально описані в роботах В.Багадунова, Л.Венгрус, Л.Гавриленко, В.Ємельянова, Н.Добровольської, Д.Локшина, О.Маруфенко, Д.Огороднова, Н.Орлової, О.Стахевич, Г.Стулової, В.Шацької.

Концептуальна ідея музично-естетичного виховання школярів на національній основі є підґрунтям всевітньо відомих освітніх систем Б.Бартока, З.Кодая, К.Орфа. Серед вітчизняних педагогів великий вплив на розробку даної проблеми справили ідеї В.Верховинця та С.Русової.

Дослідження етнографів, народознавців, музикознавців, а саме: А.Авдієвського, С.Горбенка, А.Козлова, С.Літвиненка, С.Мельничука, М.Стельмаховича М.Гринченка,

Д. Антоновича та інших стверджують, що серцевиною української музичної культури є народна пісня.

На нашу думку, в українській народній пісні закладена вся туга, журба, печаль, разом з тим радість, мужність, хоробрість. Так, український фольклорист, композитор Ф. Колесса вважав що з усіх галузей народної творчості найбільш характерною для духу українського народу є його народна музика. «Український народ, обдарований вже від природи тонким музичним почуттям і надзвичайною любов'ю до співу, виливає у музиці свою сердечну, з глибин душі, співучу сповідь» [3, с. 248].

Привабливість народної пісні полягає у її естетичній формі. Адже не даремно зазначають психологи, що розуміння прекрасного робить людину благороднішою та дає змогу зазирнути до найпотемніших куточків своєї душі. Як зазначив І. Іваницький, «фольклор, якщо брати широко, складається не тільки із видів народного мистецтва... а й увібрав естетичний, моральний, правовий, світоглядний досвід сотень поколінь» [2, с. 7].

Той не дивно, що творчість видатних українських композиторів М. Лисенка, Н. Ніщинського, К. Стеценка, Я. Степового, Б. Лятошинського, Д. Січинського, М. Леонтович, Л. Ревуцького, В. Косенка, П. Козицького, П. Майбороди, О. Білаша увібрала в себе всю красу та мальовничу колоритність українських мелодій.

Без народної пісні, яка осяє дитячу свідомість, випробує й розвиває голосові здібності, емоційну рухливість людини, закладає драматичні основи душі, а найголовніше, дає почуття належності до рідного народу, його духовних скарбів, без пісні нема не те що митця, а й просто людини.

Отже, як свідчать вітчизняні просвітителі, філологи, письменники, музиканти й композитори, вчені, українська пісня є оберегом народу, його духовності. Вона його гордість і слава. Пісня підтримує національну свідомість, життєздатність народу. Аналіз праць визначних просвітителів, письменників, діячів культури і мистецтва, робота над дослідженням текстів, народної пісні України. Переконаливо показує, що українські народні пісні – джерело пам'яті народу, духовний його набуток, є дієвим засобом формування національної свідомості.

Завдяки емоційності, мелодійності, змістовності й образному багатству, українська пісня емоційно сприймається слухачем, її зміст трансформується в ставленні особистості до рідної землі, народу, Батьківщини.

Список використаної літератури:

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение» / К.Д. Ушинский. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Іваницький І. Український музичний фольклор / І. Іваницький. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 320 с.
3. Колеса Ф. Музикознавчі праці / Ф. Колеса; підг. до друку, вступ С.Й. Грици. – К.: Наукова думка, 1970. – 592 с.

*Пономаренко Марина Миколаївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Хореографія»
Науковий керівник:
заслужений працівник культури України,
доцент кафедри хореографії
Піменова Людмила Олександрівна*

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ У ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ

В сучасному світі особливого значення набуває проблема формування естетичного сприйняття підростаючого покоління. Через підміну цінностей еталонами масової культури спостерігаємо низьку пізнавальну активність учнів, їх апатію, скептицизм. Особливо це стосується дітей підліткового віку, коли через дорослішання відбуваються суттєві зміни щодо бачення і розуміння світу. Саме тому, слід зосередити увагу на вихованні підлітка як цілісної особистості, здатної до самостійного вибору цінностей. Це можливе за умови залучення учнів до мистецтва.

Великий потенціал для розвитку високоморальної та всебічно розвиненої особистості містить в собі хореографічне мистецтво. Залучаючи підлітків до мистецтва танцю можна задовільнити їх естетично-культурні, інтелектуальні та художньо-творчі інтереси. Зокрема, великий вплив на особистість має класичний танець: у процесі його вивчення формується естетичне виховання особистості.

Одним з основних факторів естетичного виховання особистості є формування естетичного смаку. Стає очевидним, що проблема формування естетичного смаку є особливо актуальною, а тому пов'язана з подальшим пошуком інноваційних форм, методів і засобів, які б спрямовувались на формування гуманістичних якостей, інтересів, любові до життя та естетичної культури підлітків.

Саме тому мета цієї статті полягає у визначенні впливу класичного танцю на розвиток естетичного смаку підлітків.

Естетичний смак – багатомірне явище. Його розвиток залежить від сформованості окремих якостей, здібностей і знань людини. Його розвиненість – найважливіший показник естетичної культури особи, нерозривно пов'язаний з естетичними ідеалами [6].

С. Яковлев характеризує естетичний смак «як один із найважливіших елементів естетичної свідомості, який об'єднує у собі естетичне почуття та ідеал» [5, с. 3]. Л. Гуляєва зауважує, що тільки в єдності емоційного, усвідомленого сприйняття естетичної краси та досконалості світу можна досягти повноти уявлень про естетичні ідеали [1, с. 18].

Для формування естетичного смаку у підлітків необхідно знати психолого-фізіологічні особливості їх віку. У підлітків відбувається подальший розвиток психічних пізнавальних процесів та формування особистості. Найбільш суттєві зміни в структурі психічних пізнавальних процесів спостерігається в інтелектуальній сфері [2].

У формуванні естетичного смаку особистості, класичний танець є важливим аспектом естетичного виховання. Класичний танець – є основою всього танцювального мистецтва. Залучення до класичного танцю облагороджує, дає глибоку естетичну насолоду, виховує естетичний смак, робить людину духовно багатшою.

Важливим засобом гармонійного формування та розвитку естетичного смаку на уроках класичного танцю є музичне мистецтво. Воно має особливе виховне значення завдяки своєму безпосередньому комплексному впливові на людину. «Саме музика – пише В. О. Сухомлинський, – є могутнім засобом естетичного виховання учнів; музика – це мова почуттів, переживань, настроїв; слухання музики – головний елемент естетичного виховання учнів» [4, с. 374].

Для розвитку естетичного смаку у підлітків потрібні певні професійні якості педагога. Від загальної культури та знань педагога багато в чому залежить світогляд,

моральний та естетичний принципи його учнів: все хороше, як і все погане, що є в викладачі, переходить до них. Педагог класичного танцю, зобов'язаний бути прикладом для своїх учнів [3].

Для ефективного розвитку естетичного смаку у підлітків на уроках класичного танцю можна використовувати такі методи:

1. Музичного відтворення хореографічних образів. Основним завданням цього методу є розуміння учнями класичної музики та вміння співвідносити рухи з ритмом, мелодію з характером музики та музику з конкретним образом.

2. Метод підсвідомої діяльності. За допомогою цього методу в учнів відбувається послідовне накопичення танцювального досвіду, придбання автоматичних навичок у танцювальних рухах.

3. Метод власного прикладу. В естетичному вихованні величезне значення має особистість педагога. Його поведінка, одяг, осанка, рухи, міміка, голос, тон – все це має бути взірцем для учнів. Кожний урок, кожна взаємодія учня із вчителем має містити естетико-виховний компонент, свідомо спрямований вчителем.

Таким чином, можна зробити висновок, що естетичний смак – це соціальна, психологічна, культурологічна і звичайно, естетична проблема, в основі якої лежить емоційно-оцінне ставлення учнів до будь-якого явища суспільного життя.

Список використаної літератури:

1. Гуляева Л.М. Эстетическое воспитание и творческая активность личности / Л. М. Гуляева. – М.: Знание, 1983. – С. 18.

2. Дідич Г.С. Особливості формування загально естетичної культури підлітків засобами музики. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 133(Кіровоград, Україна).

3. Кречетова П. Г. Естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку засобами народної хореографії

4. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А.Сухомлинский. – К.: Рад. школа, 1981. – С. 374

5. Яковлев Е.Г. Эстетический вкус как категория эстетики / Е.Г.Яковлев. – М.: Знание, 1986. – 64 с.

6. Квашук В. М. Режим доступу:

7. <https://sites.google.com/site/mokreckazosiiist/muzika/estetichne-vihovanna-skolariv-na-urokah-muzicnogo-mistectva>

*Трифоновна Юлія Ігорівна
студентки I курсу магістратури
спеціальності «Музичне мистецтво»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Степанова Людмила Павлівна*

СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ ДИРИГЕНТА З КОЛЕКТИВОМ

Однією з основних задач диригента є організація взаємодії між колективом та його керівником, урахування всіх індивідуальних побажань та «випрацювання» єдності у стратегії втілення авторського задуму. Способом втілення такої гармонійної взаємодії та її основою є спілкування у всіх його формах та проявах.

Аналіз сутності понять «спілкування» та «комунікація» дозволяє констатувати, що за певних умов спілкування виступає як частина процесу комунікації. Термін «комунікація» (від лат. communicatio) – це процес обміну інформацією між двома або більше особами за допомогою вербальних та невербальних засобів. Кожен диригент-професіонал в певній мірі

володіє «технікою контактності», проте, на інтуїтивному рівні, що часто приводить до зривів та невдач у спробах встановлення контакту між диригентом та колективом. Для успішного контакту з колективом потрібно пам'ятати та застосовувати всі три види комунікації: зорове сприйняття, слухове та внутрішні (психологічні) контакти [2, с. 50-58].

Для того, щоб спілкування між диригентом та хористами було ефективним у плані керування колективом, потрібна чітка організація психологічної взаємодії між усіма учасниками ансамблю. «Цементною основою» такого взаєморозуміння є взаємна увага керівника та колективу. Втрата уваги приводить до зниження ефективності роботи колективу, адже увага – це концентрація свідомості на вирішенні тих чи інших поставлених задач.

Існує два типи уваги – мимовільна (яка виникає рефлекторно та не контролюється свідомістю) та довільна увага, яка, в свою чергу, поділяється на два підтипи: концентрована та розподілена. Концентрована увага – гостроспрямована, зосереджує свідомість на невеликому полі діяльності, для чого активно пригнічує незначні для неї зовнішні фактори. Проте, така концентрована зосередженість уваги не може бути чітко узгоджена з діями інших учасників колективу без розподіленої уваги, яка дозволяє виконувати індивідуально поставлену задачу при максимальній взаємодії із зовнішніми акторами. Розподілена увага надважлива для диригента, адже він має «бачити і чути все», виділяючи головне та не втрачаючи зв'язку з усім колективом.

Контакт між диригентом та колективом може бути двох видів – двосторонній (при цьому проходить взаємодія між конкретним учасником колективу та керівником) та загальний (при якому в такий двосторонній контакт залучаються всі учасники хорового колективу). Встановлення та постійне підтримання таких контактів дає можливість більш ефективно передавати інформацію.

Також, дієвим способом взаємодії з колективом є сенсорний контакт. У колективі весь час повинне бути відчуття того, що диригент «бачить все і чує кожного». При цьому, надзвичайно важливе зосередження уваги хору на руках диригента, які є основними передавачами інформації. Надзвичайно важливо відпрацювати ідеальні рухи у процесі диригування та напрацювати власний стиль у виконанні твору. Саме власне сприйняття твору диригентом є важливою ланкою в переданні інформації від керівника до виконавців [3].

Проте, незамінним є підтримання так званого «демократичного» виконання, при якому значна увага приділяється втіленню власного задуму колективу. Ідеальною ж для повного взаєморозуміння та контакту є синергія диригента та хору, завдяки якій всі задуми обох сторін беруться до уваги та виконуються.

При спілкуванні з колективом часто виникають мовні бар'єри, що часто зумовлено різницею у вікових категоріях, інтелектуальному розвитку та іншими факторами. Способи подолання мовних бар'єрів повністю залежать від їх походження:

1. Семантичний бар'єр. Він виникає при розумінні одного і того ж слова різними учасниками колективу по-різному.

2. Бар'єр взаєморозуміння. Виникає через помилки в процесі передачі інформації (швидка та невиразна вимова, вживання слів-паразитів, тощо).

3. Логічний бар'єр. Логічні міркування того, хто говорить, мають бути зрозумілими для слухача.

4. Стилiстичний бар'єр. Виникає через невідповідність стилю мови з обох сторін.

5. Бар'єр авторитету. Під час спілкування керівник має завжди бути авторитетом для слухачів (авторитет зникає тоді, коли людина губиться та стає неуважною під час викладу тексту).

6. Бар'єр відносин. Диригент ніколи не має викликати почуття ворожості та недовіри [5, с. 136-150].

Психологічний контакт може бути як зовнішнім, так і внутрішнім. Внутрішній контакт передбачає проникнення керівника у внутрішній світ учасника колективу, щоб

зрозуміти його творчу особистість та пізнати його внутрішнє «Я». Таке спілкування – безпосереднє і проходить на рівні «з душі в душу, з очей в очі, з кінчиків пальців, з тіла без видимих для зору фізичних дій» [4, с.122]. Такий контакт, налагоджений між диригентом та конкретною особою забезпечує найбільш повну взаємодію.

Отже, диригент має володіти лідерськими задатками, бути комунікабельним, харизматичним, мати твердий характер, почуття гумору, естетичний смак та високу шкалу моральних цінностей. Усі ці якості є особливо важливими у роботі з дітьми, які уважно сліdkують за своїм керівником, за його рухами та мовою. Слід пам'ятати, що діяльність диригента поєднує в собі дві професії – диригента та педагога, що є незамінним в керуванні дитячим колективом [1].

Хорове мистецтво не може існувати без комунікативних якостей диригента, оскільки передача інформації є необхідною складовою хорового виконавства. Ці якості визначають здатність до вибору певного стилю відносин з вихованцями. Диригентська діяльність – це постійний процес комунікацій, що здійснюється на основі взаємних психічних контактів, обміні інформацією та взаємовпливі на психологічному рівні.

Список використаної літератури:

1. Егорова Н.А. Содержание и методика профессиональной подготовки руководителей творческих коллективов (оркестров и ансамблей русских народных инструментов) в среднем звене музыкального образования. Москва, 1996. 24 с.
2. Ержемский Г.Л. Закономерности и парадоксы дирижирования. Психология. Теория. Практика. Санкт-Петербург, 1993. 260 с.
3. Коваленко І.Г. Методичні засади формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музики як керівників хорових колективів: Навч.-метод. посіб. К., 2006. 54 с.
4. Лабунская, В.А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание. Ростов-на-Дону, 1999. 608 с.
5. Ольхов, К. А. Теоретические основы дирижерской техники. Л.: Музыка, 1984. 160 с.

*Шинкарюк Ірини Сергіївни
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Хореографія»*

*Науковий керівник:
кандидат мистецтвознавства, доцент
Козинко Лілія Леонідівна*

РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ

На сьогоднішній день проблема фізичного розвитку підлітків привертає все більше уваги вчених та науковців. Головний інтерес в процесі вивчення даного питання представляють наукові праці таких вчених як Виготський Л.С., Забродський М.М., Ільїн Є.П., Карпеев А.Г., Колумбет О.М., Лях В.І. Вони досліджували розвиток фізичних якостей у підлітків та акцентували увагу на значущості розвитку координаційних здібностей у дітей підліткового віку.

Мета нашої роботи полягає в необхідності поглибленого аналізу теоретичних питань розвитку координаційних здібностей дівчат-підлітків засобами класичного танцю.

Загалом, координація – це свідома готовність людини до раціонального узгодження рухів всього тіла при вирішенні конкретних рухових завдань, тобто можливість управляти своїм тілом [1, с. 130]. Координаційні здібності людини дуже різноманітні і специфічні, їх

можна диференціювати на окремі групи за особливостями прояву, критеріями оцінки і факторами, що їх обумовлюють [2, с. 25].

Види координаційних здібностей:

- здатність оцінювати і регулювати просторові, просторово-часові, динамічні параметри рухів;
- здатність зберігати стійку рівновагу;
- здатність довільно розслабляти м'язи;
- здатність узгоджувати рухи в руховій дії.

Оптимальним вирішенням завдань морального та фізичного виховання дівчат-підлітків можуть стати систематичні уроки з хореографії.

Для удосконалення координованості рухів слід: широко використовувати загально-підготовчі, допоміжні, спеціально- підготовчі та основні вправи; навчати учнів великої кількості рухових вправ та поєднувати вправи на основі удосконалення інших фізичних якостей; удосконалювати здатність до узгоджених рухів за умови відсутності втоми, коли учні можуть контролювати і регулювати свою рухову діяльність. В цьому віці урок може тривати 1-2 години без перерви.

Побудова уроку:

Екзерсис біля станка. Темп виконання вправ прискорюється, продовжується відпрацювання комбінацій, у яких поєднується кілька рухів, додається виконання вправ у різних позах (croisee та efface вперед і назад та ecartee вперед і назад), що розвиває координаційні здібності через поєднання фізіологічно незвичного положення тулубу з роботою ніг та рук. В цьому віці додаються різноманітні обертання, fouette, виконання піруетів з V позиції в різних вправах та виконання півобертів на одній нозі (інша нога в положенні sur le cou de pied або на 45°, 90°), півоберти з прийомом fouette, вивчення піруетів з temps releve і flic-flac en tournant (у вправах battment fondu та rond de jambe en l'air). Також корисним для розвитку координації буде урізноманітнення й ускладнення прийомів виконання rond de jambe en l'air, а саме додавання double rond de jambe en l'air на початку руху з затакту, rond de jambe en l'air з demi plie та rond de jambe en l'air saute, в майбутньому це допоможе при розучуванні та виконанні французького fouette на середині залу, tours a la second та стрибка rond de jambe en l'air sauté на середині залу.

Екзерсис на середині залу. Екзерсис на середині залу стає більш стислим, оскільки в комбінаціях поєднується кілька рухів із збільшенням кількості технічно ускладнених елементів. Потрібно максимально використовувати елементи en tournant і піруети в різних вправах та комбінаціях. Вивчати повільні оберти tour lent як підготовку до обертання в великих позах та grande preparation до турів і у великих позах. В цьому віці необхідно вивчати та закріплювати навички виконання рухів екзерсису на півпальцях, які потребують максимальної зібраності всього тіла [6, с. 38].

Аллегро. Стрибки ускладнюються, збільшується їх кількість, прискорюється темп виконання, чітко розмежовуються малі, середні і великі стрибки. Одним із складних завдань хореографічного навчання дівчат підлітків є засвоєння великих стрибків (grand jete, grand jete з кроком-coupe, grand jete з glissade у позу I arabesque, grand sissonne ouvert з просуванням у позу efface вперед прийомом developpe, grand pas de chat), яке слід починати з найпростіших прийомів та поступово ускладнювати шляхом урізноманітнення допоміжних рухів (pas glissade, pas coupe, sissonne tombee, pas couru, pas chasse). В підлітковому віці стрибки вже виконуються з різними прийомами, вивчаються заноски (cabriole, cabriole вперед на efface, cabriole з прийомом sissonne tombee), здійснюється перехід до вивчення вправ allegro з поворотом на 360° (grand changement de pieds en tournant на 360°, grand echarpe en tournant на 360°), зберігаючи при цьому вивчену методику та правила виконання даних стрибків [6, с. 307].

Ефективність зазначених вправ значно підвищується, якщо при їх виконанні керуватись певними методичними прийомами: формувати в учнів установки на необхідність напруження м'язів; виконувати вправи з різною інтенсивністю і тривалістю;

забезпечити належний емоційний стан учнів; використовувати самостійну роботу учнів із власним зоровим контролем (дзеркало, відеозапис); широке використовувати ідеомоторне тренування (уявне представлення рухів). При цьому відтворення рухів подумки повинно здійснюватись у строгій відповідності з характеристиками техніки дій. Необхідно також концентрувати увагу на виконанні окремих параметрів дії (основні положення і траєкторії, темп рухів тощо) [3, с. 56].

На сучасному етапі розвитку класичного танцю складні лексичні новотворення (великі стрибки, tours у позах та віртуозна техніка) відіграють значну роль. Крім загального збагачення танцювальної лексики в цілому та зацікавленості учениць у роботі вони допомагають вирішити надзвичайно важливе завдання хореографічного навчання – розвинути координаційні здібності учениць, що стане фундаментом для подальшого хореографічного навчання. Але треба пам'ятати, що використання технічно ускладнених рухів має вивчатися послідовно, використовуватись під час хореографічного уроку та постановки танцювального номеру. Слід звертати увагу і на внутрішню логіку технічно складних лексичних конструкцій, завдяки чому можна передати певні емоції, надати танцювальним рухам виражальної сили та переконливості.

Список використаної літератури:

1. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни та поняття: енцикл. видання: у 2-х т.: Т. 1 (А-Л) / Сергій Безклубенко. – Київ: Ін-т культурології АМУ. – 2008. – 240 с.
2. Егорова С. А., Шумакова Н. Ю. Хореография в помощь школьникам // Физическая культура в школе. – 2005. - №7. – с. 25-28.
3. Лях В. И. Координационные способности школьников. – Минск : Полымя, 1989. – 160с.
4. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник / Р.В.Павелків. - Вид. 2-е, стер. - К.: Кондор, 2015. - 469 с.
5. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
6. Цветкова Л. Ю. Методика викладання класичного танцю / Л. Ю. Цветкова // Підручник. – 2-е вид. – К. : Альтерпрес, 2007. – 324 с.

*Афанасьєва Ольга Олександрівна
студентка III курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич Дарія Дмитрівна*

СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК СУЧАСНА ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Питання сенсу буття та його впливу на життя людини завжди було актуальним напрямком досліджень у різних наукових галузях, зокрема і у психології. Смисложиттєві орієнтації – одна із найбільш важливих складових особистісного та індивідуального розвитку людини. Вони не вичерпуються однією життєвою метою чи ідеєю, це структура різних за значенням смислів. Система смислової сфери несе в собі ставлення особистості до соціальної дійсності та може визначати рівень вмотивованості.

У психологічній літературі сенс буття зазвичай характеризується як феномен, що забезпечує нормальне та продуктивне життя, втрата якого може мати трагічні наслідки[2]. Він, з одного боку виражає прагнення особистості, її потреби, а з іншого - включає в себе реальні досягнення, ступінь самовираження у різних сферах життя, оцінка самою людиною вже досягнутого за важливими їй критеріями.

На думку К.А. Абульханової-Славської: «Здатність суб'єкту переживати цінність життя, задовольнятися нею і становить її сенс»[1].

Сенс життя містить в собі три аспекти:

- 1) цільовий – визначає стратегію та тактику життя;
- 2) емоційний – відображає задоволеність людиною своїм життям, її емоційну насиченість;
- 3) волевий – є рушійною силою активності особистості, забезпечує її готовність до досягнення життєвих цілей.

Основними характеристиками сенсу, які обґрунтовує В.Е. Чудновський, є адекватність та оптимальність сенсу життя. Науковець запропонував такі ознаки адекватності сенсу життя:

- «реалістичність» сенсу життя як відповідність з одного боку наявним, об'єктивним умовам, необхідним для його реалізації, з іншого – індивідуальним можливостям людини;

- «конструктивність» сенсу життя як характеристика, що відображає ступінь його позитивного (негативного) впливу на процес становлення особистості та успішність діяльності людини [2].

Важливо, щоб зовнішні та внутрішні чинники сенсу життя були відповідними. Але людина не завжди діє у межах цієї «відповідності», вона може реалізуватись, досягаючи високих результатів як у певному виді діяльності, так і в розкритті власної індивідуальності. Також В.Е. Чудновський обґрунтовує доцільність використання поняття «оптимальний сенс життя» і пропонує характеризувати його як гармонійну структуру смисложиттєвих орієнтацій, що істотним чином зумовлюють високу успішність у різних галузях діяльності особистості, максимальне розкриття здібностей та індивідуальності людини, що виявляється в переживанні повноти життя й задоволеності ним [2].

Смисложиттєвий вибір залежить від індивідуальності людини, тобто він є унікальним та являє собою комплекс переконань, принципів, цілей, який мотивує до життєдіяльності. Ціннісні орієнтації є важливим соціально-психологічним утворенням, яке приймає участь в усіх сферах людської життєдіяльності. Вони виконують функцію удосконалення та регуляції поведінки людини.

Ціннісні орієнтації є важливою складовою структури особистості, яка включає мотиваційний, когнітивний, емоційний, оцінювальний та інші компоненти. Ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом суспільних інститутів, що обумовлені системою виховання й навчання і являють собою проєкцією духовного життя суспільства.

Список використаної літератури:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Чудновский В.Э. Проблема оптимального смысла жизни [Електронний ресурс]. – URL: <<http://akme31.narod.ru/1.html>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

*Барабаш Катерина Ігорівна
студентка IV курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник
кандидат філософських наук,
викладач кафедри психосоматики
та психологічної реабілітації
Якимчук Оксана Іванівна*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ НА ОСОБИСТІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Наслідки збройних конфліктів мають величезний вплив як на самих учасників бойових дій, так і на членів їх сімей. У бойовій обстановці психіка військовослужбовця піддається безлічі різноманітних впливів, одні з яких сприяють мобілізації і концентрації фізичних і духовних можливостей людини, підвищенню бойової активності, сміливості, самовідданості, а інші, навпаки, дезорганізують бойову діяльність солдата, блокують доступ до наявних резервів організму, гальмують роботу нервової системи і, відповідно, згубно впливають на стан психічної рівноваги людини [4, с.2].

Актуальність даної роботи спричинена сучасною політико-військовою ситуацією в країні. Усвідомлення необхідності розробки спеціальних програм і заходів психологічної реабілітації військовослужбовців, що пережили психотравмуючі умови екстремальної ситуації в бойовій обстановці, в даний час стає реальністю для наших співгромадян. Стресовим впливам піддаються сотні військових, які воюють на сході України. Десятки солдатів повертаються з фронту пораненими не лише фізично, а і психологічно. Особливої уваги потребують колишні полонені, які у більшості випадків піддавалися тортурам і психічним тискам.

Отже, є реальні підстави для підготовки солдат до дії бойових стрес-факторів у процесі військово-психологічної підготовки для забезпечення високої ефективності бою, а також уникнення можливих постравмуючих наслідків.

Основним негативним наслідком участі особистості у військовому конфлікті є посттравматичний стресовий розлад, особлива підступність якого полягає в тому, що з роками в суттєвій частині психотравмованих солдат він не згладжується, а посилюється, виливаючись у асоціальну поведінку, неврозоподібні реакції, соматичні захворювання [7, с.143], таким чином, стаючи вже предметом турботи не психологів, а медиків.

В даній роботі було попередньо проведено оцінювання особистісних якостей, які могли б повпливати на той чи інший прояв стресових реакцій, завдяки чому була встановлена відправна точка для характеристики кожного особливого випадку даного розладу. Наступним етапом роботи було дослідження механізмів перцептивного захисту [2, с.76], які виникають в зв'язку з проявом захисних механізмів психіки після сприйняття великої кількості негативної зорової інформації впродовж служби. Спеціально розроблена

програма дала можливість дослідити час та правильність реакції на зображення різного характеру: військового, нейтрального, позитивного. Отримані результати були інтегровані з результатами особистісного тестування та інформацією про наявні прояви посттравматичного стресового розладу і як наслідок була отримана наукова база для висновків про особливості ПТСР залежно від особистих характеристик військовослужбовця.

Проведений аналіз надання психологічної допомоги та психологічної реабілітації свідчить про те, що існує певний алгоритм цієї роботи, є спеціалізовані прийоми, способи та форми надання такої допомоги, які можуть широко використовуватися у Збройних силах України для підтримання бойової готовності військових підрозділів та частин, зменшення бойових психічних травм і підвищення ефективності надання своєчасної психологічної допомоги та психічної реабілітації. Але обсяг наданої роботи для підготовки військових до служби, а тим більше роботи з наявними наслідками стресової обстановки недостатній, що призводить до різкого зниження психологічного здоров'я військового складу Збройних Сил.

Дана робота відкриває новий шлях діагностики ПТСР як і у військовослужбовців так і у майбутньому у цивільних постраждалих. Використання розробленої програми дає можливість швидко і ефективно провести оцінку ступеня складності розладу та його особливостей на яких варто будувати терапевтичну роботу психологічної допомоги. Але найголовніше, що подальша розробка цього алгоритму дослідження дозволить попереджати розвиток ПТСР ще до початку служби в зоні бойових дій на основі слабких сторін особистості кожного військовослужбовця і проводити відповідні профілактичні дії, спрямовану психологічну роботу над відповідними особистісними якостями.

Список використаної літератури:

1. Кисліцина А. С.. Особливості особистісного адаптаційного потенціалу Військовослужбовців за призовом: Автореф. Дис. канд. псих. наук. / А. С Кисліцина - К., 2010. – 23с.
2. Коржиков О.Н. Социальная и психологическая реабилитация военнослужащих-участников конфликтов в постсоветском пространстве: Дис. ... канд. психол. наук./ О.Н. Коржиков – Астрахань, 2000. – 128 с.
3. Методичні рекомендації щодо проведення психологічної підготовки особового складу Збройних сил України/К.: Головне управління по роботі з особовим складом збройних сил України, 2015. - 395 с.
4. Павлик Н.В. Психологічна адаптація особистості в екстремальних умовах військової діяльності / Н.В. Павлик //Філософія. Психологія. Педагогіка:Вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». - К.,2005. - № 1. - 7с.
5. Попов В.Е. Психологическая реабилитация военнослужащих после экстремальных воздействий: Дис. ... канд. психол. наук./ В.Е. Попов– М., 1992. – 171 с.
6. Психология и педагогика в военном деле / Под ред. А. Р.Маклакова. – СПб.: Питер, 2004.- 124с.
7. Социально-стрессовые расстройства – особая группа невротических и соматоформных нарушений / Материалы 12 съезда психиатров России. – М., 1995. – С. 142-144.
8. After the War Zone: A Practical Guide for Returning Troops and Their Families/ Laurie B. Slone, Matthew J. Friedman. – 2008 – 279p.

*Бартовська Оксана Юріївна
студентка 22 ЗМГПС групи
факультету психології
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Зелінська Тетяна Миколіївна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Сучасний політико-економічний розвиток України потребує виховання суспільно активної особистості, що має розвинені моральні, духовні якості, тверду громадянську позицію, сформований світогляд. Саме рання юність є найбільш сприятливим для інтенсивного розвитку ціннісно-сислової сфери періодом. Ціннісне самовизначення в ранньому юнацькому віці визначає весь майбутній шлях особистості, тому важливо дослідити закономірності даного явища в цей період.

Мета дослідження полягає у висвітленні сутності і особливостей ціннісного самовизначення учнів раннього юнацького віку.

Виклад основного матеріалу. Ціннісним самовизначенням є процес активного визначення людиною себе як носія загальнолюдських та суспільних цінностей, через сприйняття та оцінку цінностей, запропонованих соціумом, осмислення сенсу життя. Такий підхід ми знаходимо у Б. Г. Ананьєва, О. М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна, М. Р. Гінзбурга та ін. За М. Р. Гінзбургом, ціннісно-сислове самовизначення в юнацькому віці визначає розвиток всіх інших видів самовизначення [4]. Розвиток ціннісного самовизначення залежить від сформованості ціннісно-сислової сфери: усвідомлення смислів, рівня сприйняття цінностей, визначення ціннісних орієнтацій. Цінності ми розглядаємо як значимість предметів навколишнього світу для людини, відповідно до її інтересів і потреб. Відповідно до цього підходу, цінності є не лише частиною свідомості, або уявлень, а реально існують в культурі, навколишньому світі. Подібну точку зору ми знаходимо в роботах Б. С. Братуся [3].

Смисл – це вираження ставлення суб'єкта до явищ об'єктивної дійсності. Поняття смислу, за Д.О. Леонтьєвим, означає відношення, пов'язані з психічним відображенням дійсності: “смысл выступает в сознании человека как то, что непосредственно отображает та несет в себе ее жизненные отношения” [5].

Особистісні смисли ми розуміємо як наслідок усвідомлення, осмислення та привласнення певною конкретною особистістю вироблених суспільством цінностей. Осмислення життєвої позиції – це усвідомлення минулого, теперішнього і майбутнього для формування власного життєвого плану, втілення своєї мети.

Ціннісні орієнтації – це “вибіркова відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості яка націлена на певний аспект соціальних цінностей” [2].

Несформованість ціннісних орієнтацій в юнацькому віці може негативно відобразитись на становленні ціннісного світогляду, на формуванні життєвої позиції, тому важливо виявити шляхи оптимізації ціннісних пошуків в учнів раннього юнацького віку.

Висновки. В період ранньої юності відбувається інтенсивний розвиток ціннісно-сислової сфери, прийняття цінностей, ставлення ціннісних орієнтацій, що визначає весь подальший життєвий шлях. Тому висвітлення сутності та особливостей ціннісного самовизначення в ранньому юнацькому віці, пошук оптимізації ціннісного самовизначення є важливим в сучасній психології.

Список використаної літератури:

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания /Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
2. Большой Энциклопедический словарь.– М.; – 1998. – с.839.

3. Братусь Б.С. К изучению смысловой сферы личности / Б.С. Братусь // Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. – 1981. – № 2. – С. 46-56.
4. Гинзбург М.Г. Психологическое содержание личностного самоопределения / М.Г. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1994. – №3. – С. 43-52.
5. Леонтьев Д.А. Значение и личностный смысл: две стороны одной медали / Д.А. Леонтьев // Психологический журнал. – 1996. – Т. 17, № 5. – С. 19-30.
6. Ядов В.А. Ценности в кризисном социуме / В.А. Ядов // Психологический журнал. – 1991. – № 6. – С. 154-167.

*Банак Віталій Данилович,
Куценко Тетяна Янівна
студенти III курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та
консультативної психології
Лупійко Людмила Василівна*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ НА ДІТЕЙ НЕКОРЕКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛЯ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

На сьогоднішній день однією з важливих тем являється некоректна поведінка вчителя у ставленні до дітей під час уроків. Тут варто зазначити, що буде розглядатися поведінка вчителя та його етикет, як представника педагогічної еліти – а не правильність – неправильність навчання, хоча і така проблема теж існує.

Вчитель – людина, яка навчає інших, передає їм певні знання, а також проводить виховну роботу зі своїми учнями. Педагог повинен бути зразком та ідеалом для учнів. Адже саме вчителі, на нашу думку, повинні бути елітою суспільства (особливо враховуючи наскільки сильно вони можуть впливати на особистість кожного учня). Але сьогодні деякі із них порушують цю, так би мовити, закономірність. Діти і так не завжди хочуть щось вчити чи вивчати (але це уже дещо інший аспект), а тут ще й додатково знижують в них це бажання своєю некоректною поведінкою.

Дуже прикро, що взагалі існують такі ситуації, коли вчитель порушує всі норми своєї поведінки, особливо в присутності дітей. На жаль, такі ситуації трапляються з кожним роком все частіше. Звичайно всі ми розуміємо, що педагоги теж люди, вони інколи не витримують, але існує чимало засобів, щоб заспокоїтися. Окрім того потрібно також враховувати те, що будь-які, випадкові чи ні, «неправильні ситуації», які виникають в школі несуть, за собою певні негативні наслідки.

Вони можуть бути абсолютно різними: від розчарування у вчителеві, а отже і погіршення навчання, чи простого негативного осадку в пам'яті, який може проявитись пізніше – до сильних психологічних потрясінь та розладів, і навіть у можливості доведення до суїциду внаслідок негативного ефекту від вчиненого чи сказаного вчителем. І тому учителям і батькам потрібно завжди слідкувати за психологічним станом учнів, щоб уникнути небажаного впливу на них та вчасно запобігти будь-яким наслідкам. Важливо також помітити конфліктні ситуації та вміти розв'язати їх.

Причини, які можуть призвести до некоректної поведінки вчителя, можуть бути абсолютно різними. Зокрема, основними з них є: нездатність вчителя контролювати свої негативні емоції, що виникли внаслідок негараздів у сім'ї та під час дозвілля; так званого «доведення до гніву» із сторони учнів як наслідок конфліктів, що виникали раніше, або ж виникли безпосередньо перед самим фактом некоректної поведінки вчителя.

Розглянемо детальніше другий випадок, де причиною є конфлікт. Конфлікт – зіткнення протилежних поглядів, інтересів і дій [1]. Важливо не створювати конфліктних ситуацій. Але, якщо вони і виникають, важливо вміти вирішити їх.

Серед варіантів розв'язання конфліктних ситуацій варто згадати наступні:

1. Конкуренція – небезпечний та активний, майже агресивний варіант, який без сумніву, не враховує думку самого учня, а призначений лише для доведення істинності вчителя, що теж часто може і являтися некоректною поведінкою, якої ми і намагаємось уникати.

2. Уникнення – це стиль відходу від конфліктної ситуації, при якому педагог намагається максимально далі відштовхнути саму проблему, щоби не розв'язувати її, і не затрачати свою енергію (поганий мир краще за добру сварку), хоча можливий також і варіант відкладення конфлікту для його рішення пізніше.

3. Пристосування – партнери підлаштовуються одне під одного, при цьому часто не обстоюючи власних інтересів (хоча це, на нашу думку, не так вже й часто).

4. Співробітництво – його сутність у намаганні подолати конфлікт підходячи до нього разом, та з урахуванням інтересів обох сторін.

5. Компроміс – він полягає у взаємному бажанні поступатися, цей стиль схожий на попередній, однак це відбувається на більш поверхневому рівні стосунків вчитель-учень.

Саме знання і правильне використання цих варіантів, на нашу думку, допоможуть майже кожному в уникненні розвивання конфліктів у потенційно небезпечні ситуації. А отже, зможуть у більшості випадків попередити некоректну поведінку вчителя ще до виникнення основної причини. Та й взагалі, педагогам варто частіше згадувати про те, що саме від них залежить розвиток підростаючої особистості, а можливо і подальше життя усього суспільства. Тому педагогам важливо тримати себе максимально під контролем у будь-яких ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г. М. Мешко. - К. : Академвидав, 2010. - 200 с. (Серія «Альма-матер»).
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. – К.: Вид-во «Академія», 2006. – 256 с. (Серія «Альма-матер»).

*Бартовська Оксана Юріївна
студентка 22 ЗМГПС групи
факультету психології*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Зелінська Тетяна Миколаївна*

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЦІННІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Сучасний політико-економічний розвиток України потребує виховання активної особистості, що має розвинені моральні, духовні якості, тверду громадянську позицію, сформований світогляд. Саме рання юність є найбільш сприятливим періодом для інтенсивного розвитку ціннісно-сислової. Ціннісне самовизначення в ранньому юнацькому віці визначає весь майбутній шлях особистості, тому важливо дослідити дане явище.

Мета статті полягає у теоретичному висвітленні сутності ціннісного самовизначення учнів раннього юнацького віку.

Виклад основного матеріалу. Ціннісним самовизначенням є процес активного визначення людиною себе як носія загальнолюдських цінностей, сприйняття та оцінка

цінностей, осмислення сенсу життя. Таке розуміння ми знаходимо у М.Р.Гінзбурга, О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна та ін.

За М. Р. Гінзбургом, ціннісно-сміслове самовизначення в юнацькому віці визначає розвиток всіх інших видів самовизначення [3, с.46]. Розвиток ціннісного самовизначення залежить від сформованості ціннісно-сміслової сфери, а саме: сприйняття цінностей, усвідомлення смислів, визначення ціннісних орієнтацій.

Цінності згідно Б. С. Братуся, розглядаються як значимість предметів навколишнього світу для людини, відповідно до її інтересів і потреб. Відповідно до цього підходу, цінності є не лише частиною свідомості, а реально існують в культурі, навколишньому світі. [2, с.52].

Смисл – це вираження ставлення суб'єкта до явищ об'єктивної дійсності. Поняття смислу, за Д.О. Леонтьєвим, означає відношення, пов'язані з психічним відображенням дійсності: «смысл выступает в сознании человека как то, что непосредственно отображает та несет в себе ее жизненные отношения» [4, с.25]. Особистісні смисли ми розуміємо, як наслідок усвідомлення, осмислення та привласнення певною конкретною особистістю вироблених суспільством цінностей. Осмислення життєвої позиції – це усвідомлення минулого, теперішнього і майбутнього для формування власного життєвого плану, втілення своєї мети.

Ціннісні орієнтації є «вибіркова відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, яка націлена на певний аспект соціальних цінностей» [1, с.798]. Несформованість ціннісних орієнтацій в учнів юнацького віку може негативно відобразитись на становленні ціннісного світогляду, на формуванні життєвої позиції зростаючої особистості. Важливо виявити шляхи оптимізації ціннісних пошуків в учнів раннього юнацького віку.

Висновки. В період ранньої юності відбувається інтенсивний розвиток ціннісно-смілової сфери, а саме: цінностей, особистісних смислів, ціннісних орієнтацій, що визначає весь подальший життєвий шлях молодих осіб. Тому висвітлення сутності ціннісного самовизначення старшокласників є важливим для подальшого його дослідження.

Список використаної літератури:

1. Большой Энциклопедический словарь. – М., – 1998. – с. 839.
2. Братусь Б.С. К изучению смысловой сферы личности / Б.С. Братусь // Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. – 1981. – № 2. – С. 46-56.
3. Гинзбург М.Г. Психологическое содержание личностного самоопределения / М.Г.Гинзбург // Вопросы психологи. – 1994. – №3. – С. 43-52.
4. Леонтьев Д.А. Значение и личностный смысл: две стороны одной медали / Д.А.Леонтьев // Психологический журнал. – 1996. – Т. 17, № 5. – С. 19–30.

*Бідніченко Тетяна Володимирівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор
Шайгородський Юрій Жанович*

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї ОСОБАМИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується динамічною зміною ціннісних пріоритетів. Цей процес торкнувся й базових соціальних інститутів, зокрема інституту сім'ї. Свідченням негативних тенденцій у цій сфері є зростання кількості

розлучень, психологічних травм, пов'язаних із ними. За таких умов актуалізується проблема психологічної готовності юнаків і дівчат до створення сім'ї, формування у молодого покоління відповідального ставлення до сімейного життя.

Юність є важливим етапом на шляху до становлення повноцінної особистості. Саме у цьому віковому періоді розпочинається самостійне життя. Дослідниками вікової психології хронологічні рамки юнацтва визначаються по-різному, але найчастіше виокремлюють ранню (від 15 до 18 років) та пізню юність (від 18 до 23 років) [1].

За даними статистичних досліджень, загальна кількість шлюбів, укладених у 2016 році становила 229453, розлучень – 129997. Згідно із статистикою кількості зареєстрованих шлюбів за віком середній вік вступу до першого шлюбу у чоловіків 27,9 років, у жінок – 25,3 роки. Зустрічається чимало випадків, коли перший шлюб припадає на віковий період від 18 до 24 років – це 26% від загального віку чоловіків. У жінок відсоткове відношення першого вступу до шлюбу у віці від 18 до 24 років – 58 % від загального віку [2, с. 67–72].

Серед основних причин розлучень – психологічна неготовність подружжя до сімейного життя, відсутність належного уявлення про сімейні ролі, обопільної відповідальності за прийняте рішення стосовно створення сім'ї тощо.

Укладення шлюбу – перший крок до створення сім'ї, наступним – стає формування шлюбних стосунків, які будуються на партнерських, доброзичливих відносинах на принципах взаємної підтримки, створення умов для соціального й духовного розвитку, особистісної самореалізації.

Психологічно зріла людина розуміє, що у шлюбі поєднуються дві різні людини – зі своїми особливостями, ціннісними уявленнями, із власним баченням моделей поведінки в сім'ї. Саме тому важливим аспектом партнерської взаємодії є пошук компромісу, вміння (незалежно від ситуації) не концентруватися на недоліках, враховувати психологічні особливості один одного.

Значну роль у формуванні психологічної готовності до створення сім'ї відіграють батьки, – вони формують уявлення про дорослість, сімейне життя, стосунки між чоловіком і дружиною. Юнакам і дівчатам необхідні знання про фізіологічні особливості вікового періоду, а також – уявлення про можливі поведінкові моделі сімейних стосунків. Очевидно, що першою й найпереконливішою моделлю такої поведінки є власна батьківська родина, стосунки, які склалися в ній. Спостерігаючи за тим, як батьки ставляться один до одного, юнаки й дівчата прагнутьимуть «відтворити» такі відносини у власній сім'ї. Саме тому, батьківський внесок у підготовку юнака чи дівчини до створення сім'ї, має починатися з аналізу (й, можливо, корегування) сімейних стосунків у батьківській родині.

Серед форм психологічної підготовки молоді до створення сім'ї: семінари, лекції з проблем формування міжособистісних стосунків, бесіди, тренінги, арт-терапія (казкотерапія, музикотерапія, малювання), заходи з психокорекції тощо.

Список використаної літератури:

1. Забродський М. Основи вікової психології: навч. посіб. Тернопіль, 2005. 112 с.
2. Населення України за 2016 рік: демографічний щорічник / відп. ред. М. Тімоніна. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 134 с.

*Білицька Людмила Михайлівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності « Психологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, викладач
Якимчук Оксана Іванівна*

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ФІТНЕС-ТРЕНЕРІВ

Тренерська діяльність в умовах фітнес-центру є специфічним видом людської діяльності, що дедалі користується більшим попитом. Вона популярна, соціально значуща і вимагає високого професіоналізму, соціальної спрямованості, розвинених пізнавальних здібностей, певних фізичних та емоційно-вольових якостей. Таким чином, актуальність даної теми полягає в тому, що, зрозумівши механізм формування мотиваційної сфери людини, які її особливості властиві успішному тренерові, керівники фітнес-центрів зможуть ефективно керувати фітнес-персоналом, підвищуючи продуктивність підприємства за допомогою мотивування своїх співробітників; а отримавши уявлення про те що ж таке мотивація, ми зможемо ефективніше розпоряджатися власним життям, адекватно сприймати не тільки оточуючих нас людей, але й усю ситуацію взаємодії, насолоджуватися цим, прислухаючись до своїх потреб і бажань, будувати плани на майбутнє, спираючись на свої справжні мотиви.

Вивчення особистості тренера та його мотиваційної сфери почалося в середині ХХ століття. Над цим питанням працювали психологи Р.Л.Кричевський, О.М.Леонтьєв, Г.М.Андрєєва, І.П.Волков, Ю.А.Коломейцев, І.Н.Решетєнь [3].

Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби - динамічно-активні стани особистості, що виражають її залежність від конкретних умов існування і породжують діяльність. В основі будь-якої дії лежить потреба, яка психологічно виявляється як мотив, що може реалізуватися у низці форм: інтересах, прагненнях, переконаннях та установках.

Чинником, що має мотиваційне значення та виявляє постановку людиною певних цілей, є рівень домагань особистості - прагнення досягти цілей того ступеня складності, на який людина вважає себе здатною. Мотивація не тільки детермінує діяльність людини, а й пронизує більшість сфер психічної активності, в тому числі й пізнавальну. Це стосується усіх пізнавальних процесів: сприймання, мислення, уваги та пам'яті.

Сила мотиву зумовлює стійкість особистості, що відбивається на ефективності її діяльності. Аналіз цих залежностей дає змогу відповісти на запитання, чому одні спортсмени під впливом стресу виступають на змаганнях значно гірше за свої можливості, а інші демонструють несподівані для них рекорди.

Одна з найістотніших сторін особистості, які характеризують її мотиваційну сферу - спрямованість. Спрямованість розуміють, як систему домінуючих мотивів. Провідні мотиви підпорядковують собі всі інші й характеризують будову всієї мотиваційної сфери людини. Виникнення ієрархічної структури мотивів виступає як передумова стійкості особистості.

У структуру спрямованості входять, передусім, усвідомлені мотиви поведінки: цілі, інтереси, ідеали, переконання особистості. Їхня стійка ієрархія дає змогу в певних межах передбачити дії особистості, її вчинки. Проте, на поведінку людини впливають не тільки усвідомлені, а й малоусвідомлені мотиви. Їхнє співвідношення визначає поведінку людини в новій ситуації. Людина часто діє всупереч свідомо сформованому наміру, під впливом безпосередньої спонукання, наприклад, сильного емоційного стану.

За домінуючою в діяльності та поведінці людини мотивацією розрізняють три основні види спрямованості: спрямованість на взаємодію, спрямованість на завдання (ділова спрямованість) і спрямованість на себе (особиста спрямованість).

Проблема мотивації поведінки людини привертала увагу вчених ще з давніх часів, а в наш час нараховується вже кілька десятків теорій: « теорія інстинктів » З.Фрейда, « прагнення до переваги як основний мотив » за А. Адлером, «індивідуація як мотиваційна сила особистості » за К. Юнгом, « екзистенційні потреби особистості » за Е. Фроммом, « « невротичні потреби особистості » за К. Хорні, «піраміда потреб та прагнення до самоактуалізації » А. Маслоу, « життєві цілі: тенденція до актуалізації » К.Роджерса, « « функціональна автономія мотивації особистості » за Г. Олпортом, гіпотези Л. І. Божович про « спрямованість особистості », « діяльнісна концепція особистості » О.М.Леонтьєва. [1.].

Структуру особистості тренера ми розглядаємо, виходячи з концепції К.К.Платонова, згідно з якою в особистості можна виділити чотири підструктури [2.].

Фітнесом захоплюються мільйони людей в нашій країні. Для частини з них фітнес не тільки цікаве заняття, але робота, основна справа життя. Психологічних проблем в області професійного фітнесу чимало. До їх числа належить нерозробленість поняття «професійні психологічні якості», хоча становлення цієї дефініції диктується актуальними практичними завданнями. Треба з'ясувати, які якості найбільш пов'язані з успішністю діяльності, які якісні характеристики якостей повинні бути у працівника високої майстерності, які взаємини у якостей зі здібностями, з одного боку, і зі знаннями, вміннями та навичками - з іншого.

Психологічні особливості спортсмена визначаються, перш за все, змістом його мотиваційної сфери. У мотивації спортсмена провідною завжди є потреба в самоактуалізації, спрямованій на реалізацію свого особистісного потенціалу. Саме цим тренер відрізняється від вчителя, продавця окремо. У спорт потрапляють особистості, що володіють високо розвинутою потребою у досягненнях, але якщо у них немає об'єктивної можливості її реалізувати, вона починає поступово згасати.

Сучасний успішний тренер орієнтується, перш за все, на власний аналіз та оцінку інформації, мало схильний до конформних впливів, здатний прогнозувати розвиток подій. Він володіє зазвичай хорошим природним інтелектом, який доповнюється високим рівнем професіоналізму, а нерідко і широкою ерудицією. Необхідною рисою підприємницького мислення тренера є творчий характер, прагнення до інновацій, вміле використання конструктивних ідей. Це дозволяє уникати стереотипних, стандартних рішень і знаходити виходи із ситуацій невизначеності [4].

Список використаної літератури:

1. Маклаков А.Г.Общая психология. – СПб- Питер, 2017. - 592с.
2. Платонов К.К. Структура и развитие личности.- М.:Наука, 1986. - 255с.
3. Родионов А.В. – Психология физического воспитания и спорта. – М.:Академический проект; 2004. – 290 с.
4. Деркач А.А., Исаев А.А. Творчество тренера. – М.: Физкультураи спорт, 1982. – 239 с.

*Близнюк Олександра Миколаївна
студентка I курсу магістратури, 12 мгеє групи
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ханецька Тетяна Іванівна*

НЕВРОТИЧНІ РОЗЛАДИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Одним з найпоширеніших порушень діяльності вищої нервової системи є неврози. Ця проблема особливо *актуальна* в наш час, оскільки незахищеність сучасної людини, непередбачуваність життєвої ситуації, жорстке конкурентне середовище, існування певних соціальних норм і рамок, певна регламентованість життя і часто відсутність свободи вибору не дають задоволеності від життя, викликають хронічний стрес, емоційне напруження.

Термін «невроз», що належить шотландському лікарю В. Каллену, був введений у медичну практику в XVIII столітті [3]. Автор підкреслював функціональну природу неврозу й об'єднував цим поняттям широке коло страждань, що залежать від порушення діяльності нервової системи і не супроводжуються органічною патологією будь-яких органів. Протягом століть лікарі широко користувалися цим терміном, включаючи до групи неврозів не тільки більшість нервових і психічних хвороб, а й деякі соматичні порушення без стійких морфологічних змін.

Хоча поняття «невроз» поступово зникає з клінічної діагностики, воно все ще лишається широковживаним в психологічній практиці та теоретичних працях багатьох авторів (В.І. Гарбузов, А.І. Захаров, Д.А. Каменецький, Б.Д. Карвасарський, В.Д. Менделевич, С.Л. Соловйова, В. Франкл, Д. Шапіро та ін.).

Розрізняють три форми невротичних розладів: неврастенію, істерію, невроз нав'язливих станів. В десятій редакції міжнародної класифікації хвороб, невротичні розлади пов'язані зі стресом та соматоформні розлади. Виділяють : тривожно – фобічні розлади; інші тривожні розлади; obsesивно – компульсивний розлад; реакція на важкий стрес і порушення адаптації; диссоціальний розлад; соматоформні розлади; інші невротичні розлади [4].

Профілактично психологічна допомога є найефективнішим засобом попередження негативного впливу тяжкої психічної травми на психічне здоров'я людини [1]. При неврозах використовується метод групової активності – дискусія, психогімнастика, пантоміма, музико- та рухова терапія, казкотерапія, аутогенне тренування, арт-терапія. Такий спосіб допомагає клієнту відновлювати порушені механізми адаптації і сприйняття, формувати адекватну модель поведінки при спілкуванні з іншими людьми[2].

Список використаної літератури:

1. Ахмедов Т.И., Шовкова Н.В., Федоренко Н.А., Ревуцкий З.Я. Психосоматический подход в медицине // Врачебная практика. – 2000. – №4. – С.91-96.
2. Бодров В.А. Психологический стресс. Развитие и преодоление. // М.: ПЕР СЭ, 2006 – 311 с.
3. Вейн А.М., Дюкова Г.М. Неврозы в практике невролога // Междунар. мед. журн. – 2000. – №4. – С.31-35.
4. Карманное руководство к МКБ-10: Классификация психических и поведенческих расстройств (с глоссарием и исследовательскими диагностическими критериями) // К.: Сфера, 2000. – 416 с.
5. Сидоров П.И., Парняков А.В. Клиническая психология: учебник. // М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. – 880 с.
6. Менделевич В.Д., Соловьева С.Л. Неврология и психосоматическая медицина // МЕДпресс-информ, 2002. – 608 с.

7. Мясищев В.Н. Личность и неврозы // Л.: Издательство Ленинградского университета, 1960. – 426 с.

8. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. // Издательство «Питер», 2002. – 224 с.

*Болтенков Иван Юрійович
студент VI курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий курівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Гоголь Оксана Миколаївна*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ ЖИТТЄВИХ ЦІЛЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Формування життєвих цілей студентської молоді виступає засобом проектування особистістю свого життєвого шляху і впливає на якість підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності: надає осмисленість навчальної діяльності, підпорядковуючи її змістом власного життя [1]. Уявлення про майбутнє тісно пов'язане з внутрішніми факторами (особливостями пізнавальних процесів, новоутвореннями, провідною діяльністю, базовими потребами), а також з тими завданнями, які ставить перед ним суспільство (соціальною ситуацією розвитку, завданнями віку і т. д.). Наука і практика потребують ретельного опрацювання проблеми проектування свого майбутнього сучасною молоддю [2].

Життєві цілі особистості студентської молоді пов'язані з тимчасовою перспективою, що досліджується у працях К. Абульханової-Славської, Ж.Нюттена, Л.Регуш, С.Рубінштейна та ін. Дослідник Ж. Нюттен вважає, що майбутнє служить фундаментом конструктивної поведінки і самореалізації, воно ж є простором мотивації, тому що там знаходяться цілі, що представляють для студентської молоді бажаний результат, різниця між цим бажаним і реальним мотивує поведінку людини. Ціль життя є для студентської молоді ієрархічним піком, який організовує і скеровує більш дрібними цілями. Образи майбутнього мають зв'язок з внутрішніми умовами (специфіка когнітивних процесів, вікові новоутворення, базові потреби, провідна діяльність) і з завданнями розвитку, заданими суспільством, тобто зовнішніми умовами. Необхідно зауважити, що такий поділ на зовнішні і внутрішні умови є зразковим, умовним [3].

Питанням формування професійних життєвих цілей, професійної орієнтації та життєвого самовизначення студентської молоді приділяють увагу праці таких науковців як: А.Андрєєнкова, О.Голубкова, Я.Дідковська, В.Немирівський, Г.Осадча, О.Родіонова, Л.Рубіна, Н.Томіліна, Г.Чередниченко, М.Яницький. Проблеми формування смисложиттєвих орієнтацій, життєвих цілей і стратегій молоді представлені в роботах В.Зубкова, Н.Наумової, О.Омельченко, Ю.Резника, О.Смирнова, Н.Сорокіної та інші [4]. Серед сучасних українських науковців проблемою визначення життєвої позиції та життєвих цілей молоді займалися такі науковці як: Л. Помиткіна, О. Вернік, О.Гріньова, Г. Гуляєва, С. Бабаніт, Т.Титаренко, С.Крутько та інші.

Особливе значення життєві цілі набувають для студентської молоді, яка визначає напрямок свого професійного розвитку і особистому житті, формування власного погляду на світ і пошуку свого місця в ньому. Специфічними характеристиками, що відрізняють студентство, виступає націленість на отримання престижної професії і високого соціального статусу. Формування українського студентства проходить в умовах триваючої депопуляції населення і нестабільності соціальної ситуації. Ці чинники мають істотний вплив на кількісно-якісні характеристики студентства. Скорочується кількість студентів очної форми навчання, при одночасному зростанні числа студентів заочної форми.

Поєднання навчання і праці стало загальною практикою, що не дозволяє студентам в повній мірі включатися в соціальне середовище вузу. Розвиток системи платного навчання підсилює матеріальне розшарування студентства. Аналіз значущих соціально-статусних характеристик студентської молоді дозволяє зробити висновок про посилення неоднорідності цієї групи, що підвищує різноманітність типів соціальної поведінки в усіх сферах життєдіяльності особистості [4].

Життєві цілі такої особистості – це проекція потрібного майбутнього, що задає спрямованість і базові принципи довгострокової соціальної поведінки в системі «соціальних координат». Базою формування комплексу життєвих цілей виступають суспільні цінності, засвоені особистістю в процесі соціалізації. Специфіка комплексу життєвих цілей визначає вибір конкретної життєвої стратегії. В якості основних характеристик досліджуваного об'єкта виділяються наступні: перспективність і спрямованість в майбутнє; розташування в певній системі «соціальних координат», що складається з взаємозв'язаних соціальних норм, установок, цінностей та інших елементів, що утворюють загальноприйняті шаблони поведінки; єдність форми (життєва стратегія) і змісту (соціальна поведінка) довгострокової лінії поведінки суб'єкта.

Окреслені характеристики становлять теоретичну основу вивчення життєвих цілей студентської молоді як регуляторів соціальної поведінки, і можуть бути методологічною базою при побудові практичного інструментарію емпіричних досліджень.

Список використаної літератури:

1. Люсова О.В., Глухова Е.М. Жизненное проектирование студентов вуза как средство саморализации в настоящем <https://elibrary.ru/item.asp?id=30458035>
2. Терехов А.А. Влияние способности самоуправления на самореализацию личности студентов / А.А. Терехов // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2009. – № 4. – С. 208-215.
3. Иванов М.С. Удовлетворенность самореализацией и ее обусловленность социальной значимостью достижений / М.С. Иванов // Сибирский психологический журнал. – 2008. – № 27. – С. 42-45.
4. Митрюшин С.А. Жизненные цели студенческой молодежи как регулятор социального поведения // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата социологических наук.: М. – 2008

*Борисюк Назар Борисович
факультет психології
Науковий керівник:
викладач кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії
Андрущенко Інна Григорівна*

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Разом з набуттям військового досвіду, учасники бойових дій зазнають фізичних та психологічних травм. Як відомо, адаптація військовослужбовців, які повернулись з "гарячих точок" до мирного життя ускладнюється чисельними соціально-психологічними проблемами, що актуалізує потребу в організації реабілітаційної роботи.

Різні аспекти реабілітаційної роботи з військовослужбовцями розглядають такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: Г.Акімов, О.Лобастов, Р.Грінкер, Д.Шпігель (психотравмуючі наслідки світових війн), А.Бравес, В.Гічун, В.Ковтун, О.Коржиков, Ю.Лях (медико-соціальні аспекти реабілітації військовослужбовців); В.Березовець, С.Захарик, В.Знаков, І.Ліпатов, Т.Пароянц, В.Попов, П.Сідоров, В.Стасюк (психотравмуючі наслідки локальних воєнних зіткнень) [2].

Кожен учасник АТО потребує певного часу для адаптації до мирного життя. З проблемами адаптації сім'я може зіткнутися у перший місяць після повернення бійця додому. Так, можуть проявлятися неоднозначні фізичні, емоційні та поведінкові реакції учасника бойових дій. Такі реакції є нормальною складовою процесу адаптації та більшість бійців, які повертаються додому, адаптуються до мирного життя протягом кількох місяців після повернення з зони проведення антитерористичної операції [3].

Військовослужбовці, які брали участь у бойових діях, піддані воєнно-травматичному стресові, що викликаний такими обставинами. По-перше, військовослужбовці перебувають в ситуації, яка безпосередньо загрожує їхньому життю, вони опосередковано переживають смерть та поранення товаришів, психологічна напруга підтримується постійними негативними очікуваннями. По-друге, військовослужбовці в бойових умовах знаходяться в стані психічної депривації, що викликана неможливістю довгий час задовольнити важливі життєві потреби. По-третє, бійці в зоні АТО, які здебільшого, стримують натиск супротивника, а не проводять активних наступальних дій, переживають психічний стан фрустрації, який виникає при невідповідності реальної дійсності очікуванням людини [4].

Військовослужбовець може намагатися подолати стрес за допомогою алкоголю, наркотиків, емоційного і фізичного дистанціювання або ж самоізоляції. Якщо подібні наслідки спостерігаються у поведінці бійця потрібно звернутися за допомогою [2].

Для того, щоб адаптація демобілізованого з зони АТО пройшла успішно потрібно:

- дати бійцю зрозуміти, що члени сім'ї зацікавлені почути про його почуття та досвід;
- допомогти військовому висловити свої почуття словами;
- ділитися з демобілізованим з зони АТО, почуттями до нього;
- відвідати приватного психолога або ж психолога – волонтера;
- запропонувати бійцю поспілкуватися з іншими військовими, які теж можуть розказати про власні відчуття [1].

Отже, основним негативним наслідком участі особистості у бойових діях є посттравматичний стресовий розлад, особливий негатив якого полягає в тому, що з роками у більшій частині воїнів він посилюється, виливаючись в асоціальній поведінці, невротичних реакціях, соматичних розладах.. Військовослужбовець може намагатися подолати стрес за допомогою алкоголю, наркотиків, емоційного і фізичного дистанціювання або ж самоізоляції. Для того, щоб попередити такі прояви, необхідно проводити комплексну психологічну адаптацію учасника бойових дій до мирного життя.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості: Учб. Посібник. / О. Ф. Бондаренко – Х. Фоліо, 1996. – 237с.
2. Повернення з зони бойових дій. Пам'ятка для сімей військовослужбовців, які повернулися з зони АТО / Редактор-упорядник: Т.М. Майстренко. – Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2015. – 32 с.
3. Мушкевич М. Волинь: як допомогти військовому та його сім'ї реабілітуватися [Електронний ресурс] / М. Мушкевич / Режим доступу: <http://www.volynnews.com/news/vidsichagresoruukrayinayedina/volynski-atoshnyky-ne-skhylni-do-suyitsydu-ale-yim-potribna-dopomoha/>
4. Методичні рекомендації щодо соціально-психологічної адаптації демобілізованих учасників антитерористичної операції (АТО) та їх сімей [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://dsznzoda.gov.ua/sites/default/files/loadfiles/ATO/pamjatka.pdf>

*Борунова Євгенія Андріївна,
студентка VI курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич Дарія Дмитрівна*

ФЕНОМЕН ОПТИМІЗМУ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Оптимізм є однією з тих особистісних якостей, які піддаються розвитку психологічними методами і в значній мірі визначають якість життя людини. Більшість дослідників розуміють оптимізм як почуття впевненості у собі і власних діях, у прийнятті рішень, мотивації у докладанні зусиль на шляху до поставленої мети, адаптації у життєво складних ситуаціях тощо. Оптимізм характеризують як позитивні очікування стосовно майбутнього людини, сприятливого розвитку життєвих подій, віри у власні сили та невразливості до стресових ситуацій [4].

Оптимізм – це сприйняття світу життя або настроїв, яке відзначає в речах і явищах їх кращі сторони, це надія на сприятливий результат, віра в безперервний прогрес [1].

У філософських словниках оптимізм визначається як позитивний спосіб сприйняття світу. Він протиставлений песимістичному, а також реалістичному світогляду. Оптимізм пов'язаний з вірою в суспільний прогрес, можливості науки і техніки. У психології оптимізм розглядають і як рису характеру людини, і як важливий адаптаційний механізм. Вважається, що високо розвинені особистості високо цінують оптимізм як необхідний особистісний ресурс [6].

Проблему оптимізму досліджували Б.Г. Ананьев, С.С. Батеніна, Г.Е. Глезерман, Т.О. Гордєєва, Ч.С. Карвер, Б.Е. Кемерова, С.М. Ковалев, Т.Л. Крюкова, І.Д. Панцхава, К. Петерсон, М. Селігман, О.А. Сичов, Г.Л. Смірнова, Л. Тайгер, К.Е. Тарасова, І.Т. Фролова, Є.К. Черненко, М.Ф. Шейер, П. Юсупов та ін. Однак, наразі серед психологів немає єдиного погляду на сутність і функції оптимізму.

Проблема оптимізму почала активно досліджуватись у другій половині 20 століття. Наприклад, Л. Тайгер вважав, що оптимізм – одна з багатьох адаптивних характеристик людини, що сформувався в ході природного відбору [9].

Психологи Т.Л. Крюкова і М.С. Замишляєва, інтегруючи різні закордонні підходи до дослідження оптимізму і песимізму, розглядають ці поняття як «структурні когнітивні особистісні диспозиції, що включають позитивний або негативний стиль пояснення різних подій, позитивні чи негативні очікування в конкретній ситуації в майбутньому, які передбачають готовність до поведінкового акту для досягнення бажаного блага і самоефективності, як віру в продуктивність власної діяльності» [2, 3].

Згідно з концепцією М. Шайер і Ч. Карвера оптимізм – це очікування хороших результатів при зіткненні з проблемами у важливих для людини сферах життя. Оптимізм дозволяє індивідууму активізуватися і докласти зусиль, щоб досягти поставленої мети в період зіткнення з перешкодами і труднощами. Песимізм визначається як віра або очікування, що події складуться не так, як людині хотілося б. В цілому, люди з оптимістичною спрямованістю припускають, що все складеться в їх користь, в той час як песимісти вважають, що ймовірність того, що з ними можуть відбутися негативні події більша [8].

Поняття оптимізму описує конструктивні (позитивно забарвлені) уявлення людини про себе і своє майбутнє і, розкриваючись в двох підходах: як стійкий стиль приписування причин подій, що відбувалися (М. Селігман) і як узагальнені очікування від майбутнього (М. Шейер, Ч. Карвер), спирається на ціннісно-сміслову орієнтацію в подіях, що відбуваються: майбутнє може сприйматися конструктивно або деструктивно в залежності від ціннісних орієнтирів щодо понять «добре» і «погано» [5, 7].

Американський психолог М. Селігман говорить не просто про оптимізм / песимізм як позитивне або негативне очікування людини від світу, ситуацій, майбутнього, але намагається виявити їх причини. Він припустив, що в основі оптимізму лежить певний стиль пояснення причин різних подій, звичку мислити, придбану людиною в ранньому дитинстві. М. Селігман зазначає, що особистісний оптимізм / песимізм відбивається в оцінці суб'єктом своїх успіхів і невдач. Він виділив три параметри цієї оцінки: 1) уявлення про постійність або тимчасовість успіхів і невдач, 2) уявлення про їх ситуативність або загальність, 3) приписування їх собі або оточенню (персоналізація). Автор вважає, що людина з вираженою песимістичною установкою розглядає невдачі як типове явище, необмежене ні даним конкретним моментом (сталість), ні конкретною ситуацією (загальність), в якій є її особиста провина і участь. У той же час позитивні події він пояснює впливом тимчасових факторів (тимчасовість), що діють тільки в даній конкретній ситуації (ситуативність) і обумовлених зовнішніми обставинами [5, 7].

Таким чином, існує багато підходів до визначення оптимізму та його функцій. Відповідно до різних концепцій, оптимізм є адаптивною характеристикою людини, яка формує її стиль поведінки, і характеризується її позитивними очікуваннями щодо майбутнього. Оптимізм дозволяє активізуватися і подолати життєві труднощі на шляху досягнення поставленої мети. Отже, оптимізм є особистісно важливою якістю, пов'язаною з багатьма сферами життя.

Список використаної літератури:

1. Гордеева, Т. О., Осин Е. Н., Шевяхова В. Ю. Диагностика оптимизма как стиля объяснения успехов и неудач. Опросник СТОУН [Текст] / Т. О. Гордеева, Е. Н. Осин, В.Ю. Шевяхова. – М.: «Смысл», 2009. – 220с.
2. Замышляева М.С. Оптимизм и пессимизм в совладающем поведении в юношеском возрасте / М.С. Замышляева. – М., 2005. – 234с.
3. Крюкова, Т.Л. Оптимизм/пессимизм в совладающем поведении субъекта: межпоколенческий аспект / Т.Л. Крюкова // Психологическое исследование: теория, методология, практика: Сборник материалов II Сибирского психологического форума. – Томск, 2007. – С. 236-242.
4. Майерс Д. Социальная психология. 7-е издание./ Д. Майерс. – Сп.-Б.: Питер, 2002. – 794 с.
5. Селигман, М. Новая позитивная психология. Научный взгляд на счастье и смысл жизни / М. Селигман. – М.: София, 2006. – 340 с.
6. Оптимизм. // Философия: Энциклопедический словарь. [Электронный ресурс] // URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/ Под редакцией А.А. Ивина. М.: 2004
7. Seligman, M. Depressive attributional style / M.E.P. Seligman, L.Y. Abramson, A. Semmel, C. von Baeyer // Journal of Abnormal Psychology. – 1979. – Vol. 88, p. 242-247.
8. Charles S. Carver, Michael F. Scheier. Perspectives on Personality. – 7th Edition. Pearson, 2012. – 617 p.
9. Tiger, Lionel *Optimism: The Biology of Hope.* / Lionel Tiger. – Simon and Schuster, 1979. –318 p.

Бруцька Тетяна Вікторівна
студентка IV курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Алексєєва Юлія Аркадіївна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Мотиваційні аспекти до навчальної діяльності закладаються саме в молодшому шкільному віці, так як навчання є основним видом активності. Даний відлік на шляху людини є найбільш продуктивним для корекції та направлення дитини у вірне русло. Особливо для прикріплення бажання вчитися та знаходити в даному процесі позитивні сторони, а саме бути задоволеним процесом навчання, аби в майбутньому житті мотивація до даної сфери стала особистісним утворенням дитини. На сьогодні дана проблема є досить актуальною, тому що молодші школярі мають доволі низький рівень мотивації до навчання, що може привести до негативних наслідків. Тому важливим питанням у психології є вивчення структури навчальної мотивації у дітей молодшого шкільного віку з метою розробки корекційних програм з розвитку мотивації до навчання.

Даною проблемою займалися такі вчені як: В. Г. Асєєв, В. В. Волошина, Н.В. Філіппова, І. В. Шпик. На думку С. В. Гані мотиви утворюються та формуються не ззовні, а всередині кожного учня, який має самостійно їх побудувати [1]. А щодо поглядів О. А. Гузенко, мотивація до навчання та успішність залежать один від одного, оскільки мотиви навчальної діяльності визначають активність та вправність школярів на уроках [2].

Метою нашої статті є презентація результатів дослідження мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку. Для проведення дослідження були використані такі методики: методика «Оцінка рівня шкільної мотивації», запропонована Н. Г. Лускановою; методика «Діагностика структури навчальної мотивації школяра», розроблена та впроваджена у дослідженнях М.В.Матюхіною; методика «Спрямованість на оцінку», розроблена І. П. Ільїним, Н.А.Курдюковою; методика «Вивчення мотивації молодшого школяра до навчання в школі», апробована у дослідженнях О. Ануфрієвою та С. Костроміною; «Методика оцінки рівня мотивації учнів», розроблена О. О. Реаном.

В дослідженні приймали участь 50 респондентів (з них 35 дівчат та 15 хлопців), які навчаються у Шепетівському навчально-виховному комплексі №3 з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Н. Рибак Хмельницької області.

Узагальнені результати методик дали змогу зробити наступні висновки. При вивченні навчальної мотивації молодших школярів було виявлено, що у більшості учнів переважає середній (54%) та низький рівень (40%) розвитку даної сфери особистості. Крім цього, в структурі навчальної мотивації молодших школярів провідними виступають зовнішні мотиви, що свідчать про відвідування школи заради спілкування з друзями і вчителями, а також через те, що їм подобається почувати себе в ролі учня, але не входячи в навчальну діяльність. Так, було виявлено, що навчання дітей молодшого шкільного віку переважно відбувається під впливом покарань або ж заохочень. Також в структурі навчальної мотивації у дітей молодшого шкільного віку були констатовані високі показники соціальних мотивів. Діти прагнуть зайняти певне місце у системі соціальних відносин серед однолітків. Крім цього, було встановлено, що школа більше приваблює учнів позашкільними справами, аніж навчальними.

Дослідження дозволило виявити взаємозв'язок між навчальною мотивацією учнів та спрямованістю на оцінку. Так було виявлено 17% школярів мають високий рівень спрямованості на оцінку, 50% учнів мають середній рівень та низький рівень має 33% респондентів, що говорить про те, що оцінка має велике значення в навчальній діяльності учнів молодшого шкільного віку. Крім цього, аналіз результатів дослідження виявив, що

академічна успішність співвідноситься з домінуючими соціальними мотивами, що свідчить про краще розуміння соціальних норм, власних обов'язків у дітей з високим рівнем академічної успішності.

Аналіз отриманих результатів дозволив виявити, що незалежно від рівня мотивації до навчання, учні спрямовані на досягнення успіху, аніж на концентруванні своєї уваги на уникненні невдач.

Таким чином, результати проведеного дослідження показали, що в учнів молодшого шкільного віку переважає середній та низький рівень навчальної мотивації. В структурі навчальної мотивації школярів молодших класів переважають зовнішні та соціальні мотиви. Встановлений взаємозв'язок між навчальною мотивацією учнів та їх академічною успішністю. Констатовано, що школярі незалежно від рівня навчальної мотивації направлені на досягнення успіху.

Список використаної літератури:

1. Гані С. В. Розвиток мотивації в молодшому шкільному віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец.19.00.13. – «Психологія розвитку, акмеологія» / С.В. Гані – Москва, 2009. - 26 [10] с.

2. Гузенко О. А. Змістові та процесуальні аспекти формування пізнавальної мотивації в дітей на уроках в початковій школі // Проблеми педагогічних технологій: 36. наук. пр. / О. А. Гузенко. - Луцьк: Луцький педагогічний коледж, 2001. – Вип. 1. – С. 95-99.

Булатова Лідія Вадимівна
студентка І курсу магістратури, 13 ЗМГПС групи
спеціальність «Психологія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Зелінська Тетяна Миколаївна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У МОЛОДІ

Актуальність дослідження: полягає в необхідності виявлення сутності адиктивної поведінки, її причин та моделей залежної поведінки у молодих людей.

Мета: розкрити сутність адиктивної поведінки, висвітлити її моделі, з'ясувати причини адиктивності молоді.

Адиктивна поведінка є деструктивним пристосуванням до складних для людини умов життєдіяльності, яка «починає управляти життям людини, робить його безпомічним, позбавляє можливості протидії адикції» [2, с. 224].

Вчені психіатри розглядають адиктивну поведінку молоді як особливу групу ризику (Д. Білібін, В. Дворников, В. Зав'ялов), як поведінку саморуйнування (А. Амбрумова, Е. Трайніна, Ю. Попов). Інші дослідники розглядають сам процес кількісного вживання, зокрема, наркотичних речовин як ознаку адиктивної поведінки (Е. Кошкина, И. Паронян, В. Юлдашев).

Ц. Короленко (1991) вважає, що адиктивна поведінка є однією із форм девіантної (що відхиляється) поведінки з прагненням відходу від реальності за допомогою вживання деяких речовин або постійній фіксації на певних видах діяльності для підтримки інтенсивних емоцій. Ми приєднуємося до вище наведеного розуміння адиктивної поведінки.

Уявлення про природу адиктивної поведінки розвивалося паралельно із розвитком культури. У дослідженнях (Е. Змановська, М. Кінг, П. Кутер) виділяються найбільш поширені концептуальні моделі адиктивної поведінки. Першою стала моральна модель, в

якій така поведінка є наслідком бездуховності людини. Другою являється модель хвороби. Адикт частково звільняється від відповідальності за появу такої хвороби. Водночас ця особа несе відповідальність за власний процес відчуження. Третьою моделлю адиктивної поведінки є концепція окремих «поведінкових» симптомів.

Четверта системно-особистісна модель залежної поведінки висвітлена як дисфункціональні, що зв'язана з порушенням важливих функцій і системи значущих відносин особистості. Ця модель є пріоритетною в реабілітаційних системах залежної молоді.

До чинників адиктивної поведінки відносяться: 1) біологічні, спадково генетичні, вроджені якості індивіда (Ю. Клейберг, К. Лоренц, Р. Нельсон-Джоунс); 2) соціальні (Т. Дмитрієва, В. Сучков, А. Лічко і В. Бітенський, Т. Мішина, А. Фройд, Д. Віннікот); 3) психологічні (В. Кондрашенко, С. Кулаков, Н. Мак-Вільямс) [1, с.2].

При розкритті чинників першої групи Ю.Клейберг запропонував біосоціологічну теорію, в котрій зв'язав поведінку людини з анатомічною будовою. К. Лоренц розвивав ідеї Дарвіна і пояснював різні феномени поведінки людини, наприклад агресію, насамперед вродженим інстинктом боротьби за існування. Н. Джоунс зазначав стійкий зв'язок між хімічною залежністю і такими характеристиками як понижена здатність переносити стрес.

Розглядаючи чинники другої групи, В. Сучков звернув увагу, що молоді з залежностями повторює сценарій життя своїх батьків. На погляд А. Лічко і В. Бітенського адикції мають психосоціальну основу. В роботах А. Фройд, Д. Віннікота робиться наголос на тому, що розвитку дитини шкодить неспроможність матері розуміти і задовольнити її базові потреби. Т. Мішина [3, с.335] виділяє три типи дисгармонійних відносин у сім'ї: суперництво (взаємовідносини носять дружньо-ворожий характер); псевдо-співробітництво; ізоляція (емоційна відокремленість). Саме дисгармонійні відносини у родині стають соціально-психологічними чинниками адиктивної поведінки дітей.

Вивчаючи психологічні чинники, В. Кондрашенко зазначала, що існує певний зв'язок між типами характеру і деякими видами адиктивної поведінки. С. Кулаков висвітлював адиктивну поведінку як відповідь на неспроможність пережити стрес. За Н. Мак-Вільямсом, базовий конфлікт особистості – гнів, який боріться зі страхом засудження, що сприяє виникненню залежної поведінки.

Отже, адиктивну поведінку розглядається з точки зору чинників її виникнення як біомоделі, психомоделі, соціомоделі та духовної моделі, де кожен із чинників або їх поєднання приймає участь у формуванні такої поведінки.

Висновок: в результаті теоретичного дослідження нами визначена адиктивна поведінка людини, узагальнені погляди вчених стосовно чотирьох моделей залежної поведінки і розкриті їх характеристики, а також описані провідні чинники цієї деструктивної поведінки молоді. Адиктивна поведінка молоді являється результатом складної взаємодії біологічних, соціальних і психологічних факторів, які діють через міжособистісну систему взаємин як бажання особи задовольнити власні потреби.

Список використаної літератури:

1. Калиниченко О.Ю.: автореф.: Формирование аддиктивного поведения в подростковом и юношеском возрасте: системный анализ социальных и психологических факторов риска. – М., 2007. – 11с.
2. Короленко Ц.П., Донських Т.А. Сім шляхів до катастрофи: деструктивна поведінка в сучасному світі. Новосибірськ: Наука, 1990. – с.224.
3. Мішина Т.М.: Сімейна психотерапія при нервових і психічних захворюваннях. – Л., 1978. – 335 с.

*Ващенко Наталія Михайлівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вольнова Леся Миколаївна*

СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Термін «емоційне згорання» був введений американським психіатром Х.Дж. Фрейденбергером в 1974 р. для характеристики психологічного стану здорових людей, які перебувають в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги [2]. Спочатку він позначав стан знемоги, виснаження, поєднане з відчуттям власної непотрібності. До 1982 р. в англійській літературі опубліковано сотні статей з означеного питання. Однак представлені в них висновки носили здебільшого описовий та епізодичний характер; не було чітко окреслено і сферу професій, які збільшують ризик емоційного згорання. Вважалося, що це передусім співробітники медичних установ і різних благодійних організацій. Із 1982 р. до цього переліку були додані також вчителі, поліцейські, юристи, тюремний персонал, політики, менеджери всіх рівнів. Як зауважила з цього приводу К. Маслач, «діяльність цих професіоналів різна, але всіх їх об'єднує близький контакт із людьми, який, з емоційної точки зору, часто дуже важко підтримувати тривалий час» [1, с.47].

Після того як феномен емоційного вигорання став загальноновизнаним, закономірно виникло питання про чинники, що зумовлюють його виникнення або, навпаки, гальмують його. Т.В. Бюндюгова, М.В.Воронцова, Л.С. Дєточенко, Л.О. Кайгородова, М.О. Нікуліна до чинників соціально-виробничої природи нервового перенапруження відносять: соціальні зміни, значущі життєві труднощі (розлучення, смерть близьких тощо), тривале емоційне напруження, значне перевантаження інтелектуальної праці, постійне відчуття нестачі часу і хронічну втому, що супроводжується дратівливістю, нетерпінням, поспіхом у процесі роботи, хронічне порушення режиму праці та відпочинку, зниження інтересу до роботи, падіння особистого престижу, відсутність елементів творчості в роботі і надмірне трудове навантаження, екстремальні ситуації [3, с.57]. В.О. Орел акцентує свою увагу на робочій ситуації, зокрема на тому, що професійний стрес і професійне вигорання значною мірою пов'язані з рольовою невизначеністю, тобто незрозумілим формулювання прав і обов'язків, можливостей людини, рольовими конфліктами [2]. Ще один важливий в даному контексті аспект – це можливість працівника впливати на процес роботи і приймати рішення, що стосуються його. Якщо фахівець відчуває, що він нічого не може змінити в своїй роботі, що від нього нічого не залежить, що його думка не має значення тощо, то вірогідність розвитку емоційного вигорання збільшується.

Серед основних ознак синдрому емоційного вигорання К. Маслач [1] називає: відчуття емоційного виснаження; наявність негативних почуттів щодо клієнтів; негативну самооцінку. Ці ознаки синдрому відмічають більшість клініцистів, що вивчають і спостерігають ці прояви. Особливу увагу вони звертають саме на емоційне виснаження, що проявляється, як правило, у відчутті безпорадності, безнадійності, в особливо важких проявах виникають емоційні зриви та думки про суїцид. Можуть виникати почуття «спотворення», «притуплення» емоцій, коли людина не в змозі емоційно відгукнутися на ситуації, які, здавалося б, повинні зачіпати. Це відчуття вичерпаності емоційних ресурсів викликає почуття нездатності щось дати іншим – ні емоційно, ні психологічно. А це, звісно, знижує ефективність професійної діяльності.

Підсумовуючи, слід вказати, що донині немає єдиної точки зору на сутність емоційного вигорання і його структуру. Як правило, цей стан асоціюють із фізичним,

емоційним і психічним виснаженням, які в свою чергу є наслідком поєднання надмірно високих емоційних затрат з хронічними ситуаційними стресами. А порушення балансу як у професійному, так і в особистому житті веде до руйнування захисних механізмів.

Список використаної літератури:

1. Маслач К. Профессиональное выгорание: как люди справляются // Вопросы психологии / К.Маслач. – 1997. – № 1. – С. 44-53.
2. Орел В. Е. Синдром психического выгорания личности: Монография / В.Е. Орел. – Ярославль : Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 330 с.
3. Профилактика и преодоление профессиональной деформации специалистов социальной работы. Учебно-метод. пособие / Под ред. Воронцовой М. В. – Таганрог : Изд-ль А.Н. Ступин, 2013. – 272 с.

*Волохова Катерина Євгенівна
студентка V курсу*

спеціальності «Психологія»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент

кафедри теоретичної та консультативної психології

Гріньова Ольга Михайлівна

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Одним з найважливіших періодів у розвитку і формуванні людини є навчання її в початковій школі. В цей час закладаються основи розумового розвитку дітей, створюються передумови для підготовки самостійно мислячої, критично оцінюючої свої дії людини, здатної зіставляти, порівнювати, висувати безліч способів вирішення проблем, оцінювати їх і вибирати найбільш раціональний, виділяти головне і робити узагальнені висновки, застосовувати отримані знання на практиці. Необхідною умовою досягнення таких результатів виступає розвиток у дитини логічного мислення як найважливішого чинника, що забезпечує ефективність її подальшого навчання в школі, успішність у професійній підготовці та житті.

Мислення – це процес відображення об'єктивної реальності, який є вищим ступенем пізнання. [3]

Виділяють три види мислення: наочно-дійове, наочно-образне та словесно-логічне. У віці 6-10 років дитина переходить від наочно-дійового до словесно-логічного способу мислення. Цей етап переходу припадає на час, коли дитина починає ходити до школи.

Словесно-логічне мислення – це провідний засіб теоретичного освоєння дійсності, що інтенсивно формується під час оволодіння дітьми науковими поняттями в процесі навчання. Воно має вигляд міркування, і здійснюється шляхом таких мислительних дій, як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, абстрагування, порівняння. [2]

Враховуючи, що провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра, яка у віці 6-7 років межує з навчальною діяльністю, спосіб надання інформації має велике значення. Окрім шкільної освіти, сприяти розвитку логічного мислення можна застосовуючи конструктори LEGO.

Метою використання LEGO-конструювання у системі додаткової освіти дітей окрім вирішення загальноосвітніх завдань є розвиток творчих здібностей та пізнавальної активності, навичок взаємодії в групі, уміння самостійно вирішувати поставлені конструкторські завдання, корекція та розвиток сенсорної сфери, дрібної і загальної моторики, просторових уявлень та логічного мислення дитини у процесі конструктивно-ігрової та проектної діяльності. В основі програми лежить цілісний образ навколишнього світу, який переломлюється через результат практичної діяльності учнів. Використання

LEGO-конструкторів у позаурочній діяльності окрім, позитивного впливу на психофізичний розвиток учнів, підвищує їх мотивацію до навчання, тому що у процесі конструювання потрібні знання практично з усіх навчальних дисциплін від мистецтв та історії до математики та природничих наук. Міжпредметні зв'язки спираються на природний інтерес дітей до конструктивно-ігрової діяльності. Тематичний підхід об'єднує в одне ціле завдання з різних галузей. Працюючи над тематичною моделлю, учні не тільки користуються знаннями, отриманими на уроках математики, природознавства, образотворчого мистецтва і т.д., а й поглиблюють їх. [1]

Таким чином, розвиток логічного мислення безпосередньо пов'язане з процесом навчання, формування первинних логічних умінь за певних умов може успішно здійснюватися у дітей молодшого шкільного віку, процес формування загально-логічних умінь, як компонента загальної освіти, повинен бути цілеспрямованим, безперервним і пов'язаним з процесом навчання шкільних дисциплін на всіх його щаблях.

Список використаної літератури:

1. Лапін А.В. Корекційно-розвивальна програма «Програми з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату: «Корекція розвитку»: Корекційно-розвивальна програма «Лего конструювання» для підготовчих та 1-4 класів дітей з порушенням опорно-рухового апарату – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua> Гриф МОН, Наказ № 1142 від 26.09.2016.
2. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навчальний посібник. — К.: МАУП, 2000. - 352 с.
3. Тихомиров О.К. Психология мышления / Тихомиров О.К. - М.: Изд-во МГУ, 1984. - 270 с.

*Волкова Александра Вікторівна
студентка I курсу магістратури, 12 змгпе групи
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ляшенко Олексій Андрійович*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Оновлення змісту освіти вимагає розв'язання складної проблеми: як перетворити великий масив знань, накопичений людством у процесі свого суспільно-історичного розвитку, на індивідуальне надбання та знаряддя кожної особистості. Адже сучасний світ "інформаційного вибуху", який формує нові взаємовідносини між дитиною і знаннями, стає все складнішим. Розв'язання головного завдання, яке визначає новий Державний стандарт дошкільної освіти України, – розвиток цілісної, гармонійно розвиненої, життєво компетентної особистості – ставить питання формування в дошкільнят активно-пізнавального ставлення до навколишньої дійсності, уміння орієнтуватися в розмаїтті предметів і явищ, здатності довільно регулювати власну пізнавальну діяльність. Це і є ті внутрішні передумови, які забезпечують легкість і швидкість засвоєння нової інформації, здатність до її творчого використання в житті.

Особливо актуальною є проблема оптимізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Це спонукає до пошуку ефективних засобів розвитку пізнавальних інтересів дошкільнят, а також запобігання інтелектуальній пасивності дітей старшого дошкільного віку (5-броків).

Можемо зазначити, що на сьогодні немає єдності у визначенні поняття «пізнавальний інтерес». Наведемо приклади, психолог С.Л. Рубінштейн [1] під пізнавальним інтересом визначає будь-яку форму спрямованості особистості. Г.І. Щукіна [2] — вибірково спрямованість людини, стосовно галузі пізнання, Л.І. Божович [3] — потреба людини, Л.В. Кузнецова [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.] — вибір із навколишнього життя того, що є цінним для людини, Д.К. Гілев - сукупність внутрішньої сутності та об'єктивного світу в свідомості суб'єкта.

Таке різноманіття поглядів пояснюється тим, що інтерес як властивість спрямованості особистості — складне явище. Спільним у більшості науковців є погляд на пізнавальний інтерес як прагнення особистості до пізнання предметів і явищ навколишньої дійсності. Найважливіше значення пізнавальний інтерес набуває в дошкільні роки, коли знання стають фундаментальною основою життя [5].

Ступінь розвитку пізнавального інтересу дошкільника залежить від близького дитині змісту досліджуваної нею проблеми і її досвіду (соціальному і пізнавальному). Фахівці в галузі дошкільної освіти, визначають, що у дітей дошкільного віку розвиток пізнавального інтересу можливий за допомогою використання сучасних інформаційних технологій; експериментування; ігрової діяльності; проблемно-ігрових технологій; знаково-символічних засобів.

Розвивати позитивне ставлення до пізнання навколишньої дійсності допомагає «дитяче експериментування», що сприяє формуванню пізнавальної діяльності. При цьому необхідно ґрунтуватися на рішенні пізнавальних завдань. Пізнавальну задачу можна задавати дітям в трьох основних формах: сюжетно-рольовій грі; позначення ситуацій різними символічними засобами; проблемні ситуації, ситуації-загадки і власне завдання. У процесі експериментування діти висувають гіпотезу і за допомогою пошукових дій і дослідів доводять правильність свого припущення. Через елементарні досліді, пошукові дії діти здобувають нові знання про той чи інший предмет, впливають на об'єкт з метою його пізнання, виявляють приховані ознаки і властивості. Таким чином, експериментування направлено на пізнавальний результат і сприяє підвищенню пізнавальної активності дошкільників.

Для формування і розвитку пізнавального інтересу необхідно зміцнювати в кожній дитині віру в свої сили, заохочувати її, не послабляти її інтересу недовірою, негативними оцінками; розвивати у дітей почуття власної гідності, а для цього психологічні позиції педагога і дитини мають бути рівними, партнерськими; розвивати творчі сили дітей, створювати для цього умови; використовувати прийоми, що сприяють вивільненню рухової енергії.

Можемо зробити висновки, що для розвитку пізнавального інтересу дошкільників необхідно використовувати проблемні активні методи навчання, наприклад, такі як ігрові методи, рефлексивні методи за участі дорослих, експериментування, які допомагають посилити пізнавальну активність.

У подальшій роботі плануємо дослідити рівні пізнавального інтересу до навколишнього світу у дошкільнят 5-6 років за допомогою методик, адаптованих до віку дітей: методика «Казка» (Н.Ганошенко, В.С.Юркевич), методика «Чарівна квітка» (Є.Е.Крігер), методика «Таємничий лист» (А.М.Прихожан), «Пізнавальна потреба дошкільника» (В.С.Юркевич), методика «Вивчення вольових проявів» (Г.А.Урунтаєва), методика «Вопрошайка» (Н.Б.Шумакова), «Оцінка питальних проявів у дітей» (Т.А.Серебрякова), методика «Ідеальний комп'ютер» (М.А.Холодна), бланк оцінки результатів пізнавальної діяльності дошкільнят, модифікації методики «Драбинка» (Є.Н.Волошина, О.Н. Істратова).

За результатами діагностики буде здійснено підбір вправ і проведено корекційно – розвивальну роботу для формування наукового інтересу.

Список використаної літератури:

1. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т. Т. II.—М.: Педагогика, 1989.—328 с.
2. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.
3. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков /Сборник статей. — М., Педагогика», 1972. — 352 с.
4. Основы специальной психологии: Учеб.пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Л. В. Кузнецова, Л. И. Переслени, Л. И. Солнцева и др.; Под ред. Л. В. Кузнецовой. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. 480 с.
5. Коробкина О. Г. Развитие познавательной и исследовательской активности у старших дошкольников в процессе сюжетно–ролевых игр [Электронный ресурс] / О. Г. Коробкина, О. А. Попова // Фестиваль педагогических идей «Открытый урок». – М., 2011.

*Галушко Марина Віталіївна
студентка I курсу, 13 мгпе групи
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Ставицька Світлана Олексіївна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ «Я-ОБРАЗУ» У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Науковці стверджують, що основним психічним новоутворенням підліткового віку є формування «Я-образу», який відіграє важливу роль у механізмах поведінки, діяльності, адаптації до соціуму тощо. Тому зростання труднощів у навчально-виховній роботі із підлітками також обумовлено відсутністю досліджень розвитку їх «Я - образу». Вивчення «Я-образу» підлітка було предметом дослідження як зарубіжних (Бернс Р., Бірюкевич С.А., БожовичЛ.І., Васильєва З.І, Виготський Л.С., Еріксон Е., Єгоричева І.Д., Корепанова М.В., Кон І.С., Кулі Ч.,Мід. Дж., Туманова Є.В, Фельдштейн Д.Й., Холл С. та ін.), так і українських (Бех І.Д., Булах І. С., Долинська Л. В., Чепелева Н. В. та ін.) вчених. У своїх працях вчені розглядали: розвиток «Я-образу» відповідно вікових особливостей формування особистості; вплив на формування «Я-образу» соціального оточення особистості; взаємостосунки образу батька і образу дитини тощо.

Вплив негативних чинників на психологічний розвиток підлітків характеризуються недостатньо сформованим та, часто, негативним «Я- образом». На думку А.Г. Ковальова, у взаємодії особистості та середовища необхідно враховувати два вирішальні і взаємопов'язані моменти: по-перше, характер впливу на підлітка обставин його життя і, по-друге, активність особистості самого підлітка, який сприйматиме або не сприйматиме ці обставини. При цьому, вирішальний вплив на формування статевої ідентичності підлітка будуть мати стосунки між людьми, у сфері дій яких він знаходиться, передусім, сім'я та школа, героїфільмів, відомі спортсмени та ін.. Особистість підлітка залучається до цих відносин у процесі спілкування та навчальної діяльності, а тому неминуче пристосовується до них, спочатку – несвідомо, а пізніше – і свідомо [1, с. 9-12].

Структура «Я-образу» включає такі компоненти: когнітивний – уявлення про себе, образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значимості тощо; емоційно-ціннісний – афективна оцінка уявлень про себе – самоповага, себелюбність, самоприниження; поведінковий – потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть викликатися «Я-образом» і самооцінкою. Їх спрямованість і ступінь виразності

є значущим показником успішного становлення «Я-образу» юної особистості та її соціально-психологічної адаптованості.

Чинниками, що впливають на формування тих чи інших особливостей «Я-образу» підростаючої особистості, є культура, в якій розвивається людина, соціально-економічна ситуація буття, вікові і статеві особливості. Зміст «Я-образу» складається з двох утворень: диференціюючої складової (її змістом є знання, які виокремлюють суб'єкта у порівнянні з іншими людьми, що надає йому відчуття власної унікальності, неповторності) та інтегруючої складової, або системи самоідентичності, яка містить знання про спільні риси і характеристики, котрі об'єднують особу з іншими людьми [4]

У багатьох дослідженнях розглядаються рівні сформованості «Я-образу» та ознаки їх прояву. Найпоширеніші такі підходи до вирішення цієї проблеми: рівень сформованості «Я-образу» визначається ступенем розвитку окремих його структурних компонентів (Р. Бернс, В. Столін, І. Кон); сформованість «Я-образу» підлітка визначається відповідно до розвитку його особистісних якостей, наприклад, самооцінки, рівня домагань, самоповаги тощо (Л. Долинська, Н.Чепелева та ін.).

Рівні сформованості «Я-образу», на думку М. Розенберга, слід визначати відповідно до міри: а) когнітивної складності та диференційованості, яка вимірюється кількістю усвідомлюваних особистістю власних якостей; б) суб'єктивної значущості для індивіда його «Я-образу»; в) цілісності, послідовності «Я-образу» – без наявності в ньому внутрішніх суперечностей; 4) стійкості, стабільності «Я-образу» в часі (За [3]).

Досліджуючи емоційний компонент «Я-образу», Л. Вереїна доходить висновку, що інтегративною основою емоційного компонента є інтерес як особистісна форма емоційного прийняття світу і себе самого. Психологічним механізмом формування позитивної емоційної складової «Я-образу» є формування любові до себе. Деформація цього почуття призводить до порушень у формуванні цілісної гармонійної особистості, спотворень в емоційній орієнтації «Я-образу» та виникнення психологічного феномена егоїзму. Вчена виокремлює такі структурні складові негативної емоційної орієнтації, як неприйняття себе, екстернальність, вимоги до інших про піклування, фрустрованість, страждання, страх відкидання [2]

У підсумку, можна зробити висновок, що на формування «Я-образу» впливає соціальне оточення підлітка: держава, родина, друзі. Для того, щоб сформувався ідеальний «Я-образ» підліток повинен відчувати підтримку, насамперед, батьків, оскільки з них він і формує свої уявлення про себе майбутнього, ким він хоче стати і чого досягнути.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Категорія «ставлення» в контексті розвитку образу «Я» особистості / І.Д. Бех// Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 9-21.
2. Вереїна Л. В. Формування позитивної емоційної орієнтації „Я-образу” засобами психокорекції. Автореф. канд. психол. наук. – К., 2003.
3. Столин В. В. Самосознание личности./ В. В. Столин. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 286 с.
4. «Я-образ» як психологічний чинник соціальної дезадаптації особистості», 2008-02-17, - Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-10579-3.html>

*Головненко Анастасія Кирилівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент,
Зайчикова Тетяна Вікторівна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ТА ФОРМ ПОНЯТТЯ КРЕАТИВНОСТІ

Розглядаючи творчість як процес конструктивних змін інформації, ми визначаємо креативність як суб'єктивну детермінанту творчості, системне психічне утворення. Креативність проявляється в інноваційних змінах в усіх (чи окремих) сферах життєдіяльності людини (пізнанні, мисленні, спілкуванні, професійній діяльності, самовдосконаленні і т. д.) на рівнях: особистість (потенціал) - процес-результат.

Креативність функціонує як єдина цілісна система. Розвиток креативності обумовлений як соціальними (макро, мезо, мікро), специфічними об'єктивними факторами (тип, вид сфера творчості), так і особливостями індивідуальної структури креативності, а саме взаємодії свідомих (рефлексивних) та несвідомих (інтуїтивних) процесів.

Можна сказати, що психологічна структура креативності включає систему креативних параметрів. В індивідуальних варіантах структура креативності представляє собою унікальну суміш мотиваційних, афективних, інтелектуальних, естетичних, екзистенційних, комунікативних, креативних якостей і здібностей, які в комплексі «індексують» творчу стилістику поведінки, забезпечують продуктивність, новизну, унікальність способів і результатів діяльності, готовність до творчих конструктивних змін в різних сферах життєдіяльності [1, с. 92].

Баришева та Жигало теоретичну модель структури креативності як системного психічного утворення уявляють собі таким чином: креативність включає в себе 7 симптомо-комплексів: мотиваційний, емоційний, інтелектуальний, естетичний, екзистенційний, комунікативний та компетентний. Кожен з цих симптомо-комплексів є підсистемою креативності і включає в себе ряд психологічних параметрів (суб-елементів) [2, с. 178].

З креативністю зіставлялася велика кількість психологічних конструктів, серед яких були особистісні та інтелектуальні властивості. Початок дослідження креативності у зв'язку з інтелектуальними характеристиками належить Дж. Гілфорду, який ототожнював дивергентну здатність з креативністю (Гілфорд виділив 2 типи мислення: конвергентне-необхідне для знаходження єдино точного рішення задачі, і дивергентне-завдяки якому виникають оригінальні рішення [5, с. 103]). Сьогодні думки дослідників щодо взаємозв'язку дивергенції та креативності розходяться. Д. Б. Богоявленська роз'єднує ці поняття, визначаючи дивергентне мислення як «можливість думати вшир». М. А. Холодная визначає креативність в вузькому понятті слова, як дивергентне мислення. За С. Медником, в творчому процесі присутні як і конвергентна так і дивергентна складова, синтез котрих забезпечує широту асоціацій, яка вимірюється в його власному асоціативному тесті.

В вітчизняній психології ідея розрізнення рівня інтелекту та творчих здібностей належить Я. А. Пономареву. Творчий продукт згідно з Пономаревим - результат включення інтуїції. Це пояснюється тим, що сам творчий процес є розвитком внутрішнього плану дій шляхом складної взаємодії свідомих та інтуїтивних компонентів прийняття рішень [3, с. 201-202].

Таким чином поняття креативність розширюється до нескінченності і в наслідок цього його рамки змиваються.

Список використаної літератури:

1. Баришева Т. А. , Жигалов Ю. А. Психолого-педагогические основы развития креативности . 2006.

2. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Ильин. Е. П. – Питер, 2009. - с. 178.
3. Коломиец Е. Ф. Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12. Социология / Коломиец Е. Ф., 2008. – №3. – С. 201–202.
4. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / Дружинин В. Н. – Москва. – с. 217.
5. Тутушкина М. К. Практична психология / Тутушкина М. К. – Санкт-Петербург: "Дидактика плюс", 2001.

Гудима Тетяна Миколаївна
студентка VI курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Бігун Неля Іванівна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОДРУЖНІХ СТОСУНКІВ У МОЛОДІЙ СІМ'І

Розвиток нової, незалежної держави України є неможливим без зміцнення інституту сім'ї, яка у щоденному досвіді сконцентрувала споконвічні суспільні й особистісні проблеми і цінності, акумулювала невичерпний психолого-педагогічний потенціал, сконденсувала традиційні й оригінальні навчально-виховні тактики і життєві стратегії. Виконуючи головну роль в архітектоніці людського буття, вона має свої механізми і закономірності, структурно-функціональні виміри, внутрішні і зовнішні детермінанти, психологічний мікроклімат, цілу систему унікальних духовних і матеріальних цінностей, крізь які сприймається увесь світ [3]

На сьогоднішній день нестабільна соціально-економічна ситуація загострила проблеми суспільства, в тому числі і проблеми молодих сімей. Низький матеріальний рівень, відсутність ринку праці, житла, прямо чи опосередковано впливають на народжуваність дітей, стабільність, психологічний клімат сім'ї. Єдність сім'ї досягається далеко не завжди і будь-який, навіть випадковий аспект внутрішньої, глибинної несумісності неминуче проявляється на поверхні у вигляді непорозумінь, що можуть призвести до конфліктних ситуацій [2].

Екстремальна загальнокризова ситуація в країні не могла не відбитися на соціальному інституті сім'ї. Катастрофічне зниження народжуваності, деформація шлюбно-сімейних процесів, економічні проблеми, безробіття знижують адаптаційні можливості сім'ї і ведуть до порушення її функціонування. Це дає підстави говорити про кризу сім'ї, руйнування сімейних традицій. Особливих труднощів зазнає молода сім'я, яка сьогодні найбільше потребує уваги і підтримки, як з боку держави так і з боку вчених [1].

Сучасні психологічні дослідження (С. Кратохвіл, А.Г. Харчев, Е. Burges і ін.) дають змогу стверджувати, що одним із найважливіх і найскладніших періодів подружнього життя є період молодої сім'ї (до дев'яти років подружнього життя). Саме в цей час відбувається подружня адаптація, формуються сімейні норми і санкції, здійснюється оволодіння рольовою поведінкою.

На сьогоднішній день вивчення та діагностика порушень взаємостосунків у молодій сім'ї належить до важливих завдань психологічної науки та практики. Саме тому, нами було проведено дослідження, спрямоване на вивчення особливостей розвитку подружніх стосунків у молодій сім'ї. На різних етапах дослідження використовувались такі психодіагностичні методики: Опитувальник «Задоволеність шлюбом» В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко; Опитувальник «Рольові очікування й домагання у шлюбі» О. Волкова, Г. Трапезникова; Методика перевірки задоволеності шлюбом В. Столін, Т.

Романова, Г. Бутенко. В ході емпіричного дослідження було отримано наступні результати: у 20,00% сімей діагностовано невисокий ступінь задоволеності шлюбом; у 10,00% сімей виявлено дуже високий рівень задоволеності шлюбом; 70,00% сімей – середній рівень.

Аналіз результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей розвитку подружніх стосунків у молодій сім'ї показав:

- вплив узгодженості сімейних цінностей в інтимно-сексуальній сфері і сфері соціальної активності на задоволеність шлюбом обох шлюбних партнерів, а також вплив узгодженості сімейних цінностей в господарсько-побутовій сфері на задоволеність шлюбом чоловіка;

- виявлено вплив значущості для дружини емоційно-терапевтичної сфери на задоволеність шлюбом подружжя, а також вплив значущості для чоловіка батьківсько-виховної сфери на задоволеність шлюбом дружини;

- ролі очікування подружжя виявляються у значущості для подружжя певних сфер сімейних цінностей.

Отже, період молоді сім'ї є одним із найважчих і найскладніших періодів подружнього життя. Тому, окрім діагностики та корекції подружніх стосунків, необхідно проводити психопросвітницьку та психопрофілактичну роботи, з метою запобігання сімейної дисгармонії.

Список використаної літератури:

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій / МАУП. – К., 2001.
2. Кравець В. П. Психологія сімейного життя: (навчальний посібник для педвузів із спец. "практична психологія") / М-во о. У.- Тернопіль, 1995. – С. 105 – 121.
3. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Веселка, 1998. – 214 с.

*Грабова Анжела Русланівна
студентка I курсу IМГПС групи
спеціальність «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Ляшенко Олексій Андрійович*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

В юнацькому віці особливо важливими стають міжособистісні стосунки та спілкування, що мають великий вплив на розвиток особистості, її самооцінки, а також формування уявлень про самого себе. Однак, разом з цим психологи виділяють потребу в самотності як важливий компонент гармонійного розвитку, особливо в юнацькому віці, коли виникає необхідність залишитись на одинці зі своїми переживаннями. Як почуття, самотність обумовлюється переживанням людиною своїх відмінностей, несхожостей на інших, в результаті чого можуть виникати як психологічні бар'єри у спілкуванні, так і відокремлення від інших, неприйняття іншими. Почуття самотності часто пов'язане з усвідомленням неможливості, принаймні на даному етапі, мати близькі стосунки з ким-небудь. Звичайно, мова йде про відносини, що базуються на взаємному прийнятті, любові і розумінні. Саме в юнацькому віці важливо отримувати достатньо спілкування, аби не відчувати себе самотнім та нікому не потрібним [3].

За Л.Д. Столяренко юнацький вік – це етап формування власного світогляду та самосвідомості, етап людської близькості, коли цінності кохання, дружби, інтимної близькості можуть виходити на перший план, а головним процесом цього віку – є становлення стійкого образу своєї особистості та свого «Я» [5].

Самотність постає гострою проблемою для юнацького віку і є досить актуальною для сьогодення. Існує ряд психологічних факторів, які сприяють розвитку самотності. Це можуть бути такі як, тип темпераменту, характеру, індивідуальних особливостей ЦНС, низька самооцінка, яка може призвести до уникнення контактів з іншими людьми; слабкі навички спілкування, що у свою чергу сприяють відокремленню від суспільства і призводить до посилення самотності; сором'язливість; боязнь людей; дефіцит спілкування. Самотність є психологічним чинником, який впливає на емоційний стан, та є проявом емоцій, які виникають у відповідь на дефіцит у соціальних контактах [6].

Процес входження особистості в суспільство супроводжується кількома безпосередніми чинниками, головне місце серед яких займають сім'я, школа та однолітки. Спілкування є невід'ємною частиною особистісного розвитку, а особливо колективно-групові форми спілкування. Підвищується потреба у розширенні соціальних контактів, які виходять за межі сім'ї, а її блокування створює ситуацію самотності, яка переростає в негативні переживання, почуття відчуженості, породжує фрустрацію - емоційно важке переживання невдачі. Спілкування з однолітками є не тільки видом емоційного контакту, а й засобом обміну. Завдяки спілкуванню зберігаються групові відносини, концентрується увага на значенні індивідуальних контактів і прихильностей [1].

Феномен самотності, за твердженням Г.Р. Шагивалєєвої, є досить складною структурою, яка може проявлятися у різних формах. За словами вченої, самотність є обов'язковою умовою становлення особистості. Почуття самотності може виступати як ресурс самовдосконалення, адже дає неабияку можливість зануритися в особистісну рефлексію і тим самим сприяє розвитку позитивних особистісних якостей. Самотність активізує внутрішній діалог, змушує замислитися над сенсом свого існування та глибше зрозуміти самого себе [7].

Г.М. Тихонов зазначає, що самотність в юності - поширене та інтенсивно протікаюче явище. Молоді люди в цілому проявляють більш високу вразливість до самотності та є більш схильними до неї, ніж зрілі або літні люди [2].

Самотність залежить від того, як особистість ставиться сама до себе, тобто від її самооцінки. Почуття самотності призводить до появи труднощів у комунікативній сфері, порушення контактів з оточуючими. Отже, самотність в юнацькому віці може набувати як позитивного, так і негативного характеру. Негативне переживання може викликати втрату самоповаги, аутосимпатії, якщо ж переживання самотності має позитивний характер – у людини виникає інтерес до власної особистості [4].

Виходячи з вище сказаного, можна зробити такий висновок, що самотність доводиться переживати кожній людині, хоч і на різних етапах життєвого шляху. Проте, це почуття людина може сприймати по-різному, залежно від власних цінностей, віку, життєвого досвіду. Переживання самотності в юнацькому віці має свої особливості, зважаючи на те, що в цьому віці особистість поступово починає зустрічатися із новими проблемами дорослого життя, але ще не має ресурсів дорослої людини, щоб вирішити ці проблеми. Самотність – це переживання, що викликає комплексне і гостре відчуття, яке виражає деяку форму самосвідомості і зв'язків внутрішнього світу особистості. Ця проблема найбільш гостро виражена в юності. Це пов'язано, перш за все, з розвитком рефлексії в юнацькому віці і переходом на новий рівень самосвідомості, а саме посилюється потреба у самопізнанні, у прийнятті та визнанні, з кризою самооцінки та спілкуванні і відокремленні.

Список використаної літератури:

1. Духновський С.В. Переживання дисгармонії міжособистісних відносин: Монографія. - Курган: Вид-во Курганського держ. ун-ту, 2005. - 174 с.
2. Киселева В. Подростковое одиночество / В. Киселева // Школьный психолог. – 2002, № 8. – С. 56–59

3. Кон И. С. Психология старшеклассника / И. С. Кон – М.: Просвещение, 1980. – 192 с
4. Соколова О.Н. Особенности переживания одиночества в подростково-м возрасте /О. Н. Соколова // Психология, социология и педагогика. 2014. № 4
5. Столяренко Л.Д. Основы психологии: Практикум / Л.Д. Столяренко. Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 704 с.
6. Хараш А.У. Психология одиночества // Педология/новый век. № 4, 2000 г. - С.34-43
7. Шагивалеева Р.Н. Самотність і особливості його переживання студентами. - Слабуга: «Алмедиа», 2007. - 157 с.

*Достатня Александра Андріївна
студентка I курсу, 12 МГПС групи
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ляшенко Олексій Андрійович*

РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Проблема самовизначення в наш час набуває особливого значення. Особистісне самовизначення, має ціннісно-смыслову природу, яка впливає на досягнення певного рівня включеності в систему соціальних відносин, на основі чого виробляються вимоги до особистості в її майбутній професії.

Традиційно юнацький вік розглядається з позиції професійного вибору. Е. А. Клімов спеціально виділяє в стадіях становлення професіонала стадію оптації, яка припадає на цей вік, коли людина приймає принципове рішення про вибір шляху професійного розвитку. Стадія оптації охоплює період з 11-12 до 14-18 років. Основою адекватного професійного вибору є формування пізнавальних інтересів, професійної спрямованості особистості. Посилюється набуття інтересів у відповідності з гендерними особливостями. На етапі первинної професіоналізації відбувається звуження пізнавальних інтересів, за рахунок розпізнання професійної спрямованості.

Юнацький вік - період, в який відбуваються найбільш значні зміни в психіці. Саме в цей час самовизначення стає афективним центром соціальної ситуації молодих людей. Цей вік характеризується активним ростом самосвідомості за допомогою розвитку особистісної рефлексії. Юнак поглиблено вивчає себе, свої відносини з оточуючими, свої можливості і домагання, вивчає свої характерні особливості, свої сильні і слабкі сторони збагачуючи самосвідомість новим матеріалом. Така рефлексія простягається з минулого в майбутнє, яка з'єднує його переживання про себе в дитинстві з його очікуваннями від себе в дорослому житті. Особистість в юнацькому віці аналізує навколишній світ, інших людей, самого себе і навіть власну рефлексію. Особливості юнацького віку, описані В. І. Слободчиковою і Г. А. Цукерманом з позицій інтегральної періодизації загального психічного розвитку, позначена формуванням нового типу пізнавальних інтересів, які призводять до виникнення внутрішньої рефлексії.[4].

Іншою особливістю рефлексії в юнацькому віці є її вільна асоціативність. Особистість занурюється в свої думки, пов'язує з внутрішніми переживаннями та зовнішніми обставинами. Однак центром тяжіння рефлексії юнака є його власна особистість. Саме в рефлексії задовольняється потреба в а «Хто Я?» - стає головним у цьому віці.

Дослідженням проблеми рефлексії займалися такі вчені, як: Б. Г. Ананьєв, В. В. Давидов, С. Л. Рубінштейн та ін. Був створений новий напрямок психологічної науки

– рефлексивна психологія (Н. І. Гуткіна, А.З. Зак, І.М. Семенов). Українська психологічна наука має також напрацювання у цьому напрямку, що подано у працях М. Й. Боришевського, С. В. Васьківської, Н. А. Тертичної, Т. Д. Щербан та ін.

Одним з важливих механізмів самосвідомості Д. І. Фельдштейн виділяє особистісну рефлексію, що представляє собою форму самоусвідомлення, як свого внутрішнього світу [3].

Отже, для особистості в юнацькому віці центром соціальної ситуації розвитку є її професійне та особистісне самовизначення. В побудові свого самостійного життя, В. Н. Шубкін, назвав юність доленосним періодом життя, в якому ціна помилки не двійка, а іноді безкорисно прожиті роки.

Професійний вибір є першою сходинкою послідовних життєвих виборів, пов'язаних зі створенням сім'ї, пошуку роботи, соціальним статусом, матеріальним достатком та духовним розвитком. Саме з професійного вибору особистості в юнацькому віці починається самостійний життєвий шлях. Проблема полягає в тому, що вибір майбутнього професійного шляху постає перед особистістю в тому віці, коли вона, можливо, до кінця не усвідомлює всіх подальших наслідків прийнятих в юності рішень.

Успіх юнака у професійній діяльності залежить від його вміння рефлексувати. Важливою складовою особистісної рефлексії є соціальна рефлексія, яка впливає на процес професійного самоусвідомлення і професійного самовизначення. Процес становлення професійного самовизначення полягає у сформованості в особистості професійно-важливих якостей – окремих психічних, психологічних і фізичних властивостей, які відповідатимуть певній професії, завдяки яким відбувається самодіагностика, самопізнання, застосування до себе тих чи інших вимог до професії, що впливатиме на високу результативність у роботі. Тому саме підготовка до свідомого вибору професії передбачає активне формування таких психологічних якостей як здібності, ціннісні орієнтації, професійні плани, інтереси прагнення, ідеали та переконання.

Список використаної літератури:

1. Йовайша Л.А. Проблемы профессиональной ориентации школьников: Пер. с лит. – М.: Педагогика, 1983. – 128 с.
2. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики // Психологический журнал, 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45–57.
3. Разина Т.В. Рефлексия в педагогическом мышлении / Психология профессионального педагогического мышления / Под. ред. М. М. Кашапова. – М.: Институт психологии РАН, 2003. – С. 233 – 282.
4. Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття: Навч. посібник / Вступ. ст.В. О. Татенка, Т. М. Титаренко. – Вид. 2-е, стереотип. – К.: Либідь, 2003. – 992 с.
5. Побірченко Н.А. Формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності.: Дис. докт. психол. наук / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2000. – 456 с.
6. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М.; Воронеж, 1996.
7. Формирование личности старшеклассника / Под ред. И.Ф. Дубровиной. – М.: Педагогика, 1989. – 168 с.

*Жучкова Ірина Валеріївна,
студентка V курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор
Шайгородський Юрій Жанович*

ПОЛІТИЧНА ПРОПАГАНДА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

На сучасному етапі суспільно-політичного розвитку спостерігається досить активне використання різноманітних методів, засобів, технологій політичної пропаганди. Серед факторів посилення цих процесів – наростання інформаційного впливу з боку російських засобів масової інформації. Російські пропагандисти прагнуть виправдати агресію проти нашої держави, сформувані нові політичні міфи і створити певні стереотипи, з допомогою яких – посилити свій вплив на громадську свідомість. Метою численних прийомів політичної пропаганди, як інструменту психологічного впливу, є маніпулювання масовою свідомістю. Завдання пропаганди – переконувати людей і змінювати їхнє ставлення до певних ідей, понять, подій, політичних і соціальних явищ [1]. Саме тому пропаганда є одним із основних засобів маніпулятивного впливу на маси [2].

Проблеми психологічного впливу на свідомість, його використання в інформаційно-пропагандистській діяльності були й залишаються актуальними, є предметом досліджень вітчизняні й зарубіжні науковці. Цим проблемам присвячені праці українських науковців В. Бебика, М. Головатого, В. Королька, О. Покальчука, В. Полторака, Г. Почепцова, А. Пойченка, М. Слюсаревського, М. Томенка, Ю. Шайгородського та ін.; наукові дослідження зарубіжних вчених С. Кара-Мурзи, С. Фаера, А. Цуладзе, С. Московичі, В. Паретто та ін.

Метою нашої наукової розвідки є презентація теоретичного огляду проблеми, пов'язаної з характеристикою політичної пропаганди як інструменту психологічного впливу. Сформульована мета передбачає вирішення таких завдань: надати визначення поняттю «пропаганда»; з'ясувати, хто є суб'єктом, а хто – об'єктом пропагандистського впливу; розглянути сутність процесу психологічного впливу пропагандистських технологій; окреслити перспективи подальших досліджень з питань перцепції пропагандистських технік населенням.

Набуття особистістю навичок орієнтування в політичному просторі є важливим аспектом її політичної соціалізації. Неабияку роль у цьому відіграє політична пропаганда, яка виступає каталізатором політичних рішень і вчинків електорату. Проаналізувавши існуючі дефініції пропаганди, приходимо до висновку, що ключовим словом, домінантою, яка характеризує це поняття є термін «маніпуляція». Тобто під пропагандою розуміють психологічний вплив маніпулятивного характеру, який здійснюється з метою зміни установок, цілей, уподобань об'єкту впливу (політична пропаганда націлена на електорат) і, як наслідок, зміни рішення на користь інтересів/зацікавлень пропагандиста (кандидата в депутати, мери, губернатори тощо), який є суб'єктом впливу. З метою досягнення стратегічного результату, політична пропаганда має будуватися на маніпулятивному механізмі впливу на суспільну свідомість та поведінку [3]. Тобто, ефективна пропаганда непримітно для адресата, об'єкта впливу, змінює оточуючу його політичну реальність, скеровує дії адресата «в русло інтересів пропагандиста». Як це відбувається? Тут постає питання про використання ефективних інструментів пропагандистського впливу, які забезпечують дієвість політичної пропаганди.

Потрібно зауважити, що останнім часом інструментарій виборчих кампаній істотно збагатився. Техніки і технології, які використовуються з метою поширення пропагандистських ідей, нагадують складні психологічні операції, які здійснюються суб'єктами психологічного впливу. Як наслідок, громадяни, як об'єкти цього впливу,

втрачають здатність критично мислити, адекватно сприймати політичні обіцянки кандидатів (якщо мова йде про передвиборчі пропагандистські технології), втрачають орієнтацію у реальному політичному просторі. Політичні міфи, символи, вербальні й візуальні образи, якими послуговуються пропагандисти, проникають в усі сфери соціальної дійсності, включаючи й політичну, непомітно діють на процес прийняття рішень об'єктів впливу, змінюють їх установки [4]. Саме установка й цінності виступають тими суб'єктивними чинниками, які обумовлюють політичну поведінку електорату, впливають на кінцевий результат виборів.

Цілком зрозуміло, що виборчі технології обов'язково передбачають вивчення мотивацій не лише на рівні групи, а й на рівні окремого індивіда (що спонукає його до участі в виборах чи утриматися від голосування), тобто мова йде про актуалізацію цінностей, ціннісних орієнтацій, установок виборців.

Визначивши соціально-психологічні особливості сприйняття політичної інформації, можна оптимізувати процес політичної освіти громадян, сприяти формуванню політичної культури, протидіяти маніпуляційним впливам.

Перспективи подальшої роботи полягають у визначенні соціально-психологічних особливостей і динаміки перцептивних процесів виборців.

Список використаної літератури:

1. Лютко Н. Психологічні аспекти політичного рекламування. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. Львів. 2007. Вип. 19. С. 113–119.
2. Грідіна І. Вплив нацистської пропаганди на духовне життя населення України (технології, механізми та ефективність). Український історичний журнал. 2009. № 3. С. 123–132.
3. Павлов Д. Природа політичної пропаганди. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 5. С. 157–164.
4. Шайгородський Ю. Міф у символічному просторі політики. Політичні проблеми сучасної України. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. С. 452–466.

*Іллічова Оксана Олександрівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ляшенко Олексій Андрійович*

КОМПЛЕКСНА ПРОФІЛАКТИКА СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Дана робота присвячена актуальній проблемі вивчення професійних стресів та технологій їх подолання. Необхідність акцентування уваги на цій темі зумовлена не тільки негативним впливом синдрому професійного вигорання на ефективність праці, але й тим, що на сьогодні це впливає на все життя людини, змінюючи його психічне та фізіологічне становище, що призводить до втрати здоров'я, психологічних проблем та особистісних змін.

Досліджуючи еволюцію основних підходів до визначення феномену «професійного вигорання» можна прийти до висновку, що питання професійного вигорання у первинних дослідженнях постає як результат фізичної втоми та виснаження (Н. Вебстер), пізніше в поняття був включений процес адаптації до робочого стресу та прояв ознак незадовільної адаптації працівника у стресогенних робочих умовах (Дж. Фрейденберг, Х. Маслач) [1. с. 446].

Саме тому, питання професійного вигорання набувають прогресивно-адаптивного змісту, що формує відповідне визначення його місця у системі понять теорії стресу [2. с. 198].

Аналізуючи поняття феномену професійного вигорання у розрізі взаємозв'язку з професійним стресом, можна прийти до висновку, що даний синдром варто тлумачити як стресову реакцію, яка виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності [3. с. 137].

Ми ж акцентуємо увагу на тому, що це не просто результат стресу, це наслідок некерованого стресу і так, як симптоматика в окремого спеціаліста не схожа на симптоматику чи перебіг синдрому іншого працюючого, варто для ефективної профілактики синдрому професійного вигорання поєднувати різні підходи до вивчення даного поняття, адаптуючи тим самим, їх до певних підрозділів психологічної науки чи галузей життя.

Тобто, для поліпшення умов праці спеціалістів та підвищення їх ефективності варто застосовувати комплексну профілактику синдрому професійного вигорання.

До комплексної профілактики синдрому професійного вигорання пропонуємо об'єднати наступні підходи: професійне вигорання як психогенний розлад; як професійну дезадаптацію; як межовий стан з особливою групою патологічних проявів; як екзистенційний опис життя людини; як процес перетворення суб'єктом змісту власної свідомості.

Індивідуальний підхід допоможе сповільнити розвиток синдрому професійного вигорання окремого працівника та, як результат, колективу, адже в самому понятті професійного вигорання визначено, що симптоматика різна у кожного індивіда та має специфіку проявлятися по різному.

Отже, можна зробити висновки, що запропонована комплексна профілактика дозволить акцентувати увагу не тільки на специфіці роботи, що є більш розповсюджений варіантом у профілактиці синдрому професійного вигорання, а на самому працюючому, формуючи більш тону картину його особистісних характеристик та реакцій.

Список використаної літератури

1. Мащак С.О. Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема / С. О. Мащак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. - № 2 (1). – с. 444-452.
2. Лаврова М. Г. Теоретичний аналіз сучасних поглядів на поняття «професійне вигорання» / М. Г. Лаврова // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Психологія. – 2016. - № 2 (32). – с. 194-200.
3. Малишева К. О. Синдром професійного вигорання психотерапевта: роль особливостей клінічних взаємовідносин / К. О. Малишева // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2015. – Т. IV, ч. 3. – с. 134-139.

*Коломіць Олена Олександрівна
студентка I курсу магістратури 12 МГПС групи
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Федоренко Алла Федорівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОСТСУНКІВ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Спілкування відіграє важливу роль у формуванні людської психіки, її розвитку та становленні культурної поведінки. Через спілкування людина набуває всі свої вищі пізнавальні здібності та якості, перетворюється в особистість.

Підлітковий вік – перехідний етап від дитинства до дорослості, провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування, яке передбачає бажання до постійної взаємодії з однолітками. Під час навчання підлітки переважну частину часу проводять у школі, де знаходяться у тісному контакті з однокласниками. Для підлітка дуже важливо мати референтну групу, цінності якої він приймає, яка дає почуття захищеності. Якщо у взаєминах із дорослими підліток знаходиться у залежному становищі, то взаємини з однолітками базуються на рівноправних стосунках [1].

Варто підкреслити, що розвиток особистості, включеної в соціальні групи, відбувається відповідно до характеру, вимог і цілей соціуму. Спілкуючись з ровесниками, підлітки активно засвоюють норми, теми спілкування, виробляють критерії оцінки себе та інших [2].

Соціально-психологічну основу всіх стосунків, що виникають в групі, складають прийняті в неї моральні цінності та норми. Цінностями є те, що в даній групі має найбільше значення, важливо та цінно. З моральних цінностей зазвичай виникають ті норми, якими в своїх взаєминах керуються члени групи. Завдяки знанням специфіки спілкування підлітків з однолітками можна вирішити складні здавалося проблеми пов'язані з їхньою освітою та вихованням.

Необхідно відмітити, що міжособистісна взаємодія в малій організованій групі завжди здійснюється через безпосереднє спілкування її членів, в прямому зверненні їх один до одного. Запитання, прохання, розмови, бесіди, диспути – все це різні форми спілкування, яке є неодмінною умовою існування та розвитку малої групи. Саме у спілкуванні відбувається обмін різною інформацією і виникає домовленість між членами групи.

У вітчизняній та зарубіжній соціальній психології проблема групи розроблена на досить глибокому науково-методичному рівні. Дослідження Б. Паригіна, Я. Коменського, А. Петровського, Л. Уманської зосереджуються на соціально-психологічних факторах формування та розвитку груп, визначенні специфіки впливу на особистість конкретної соціальної групи, а також питань групових взаємин.

Міжособистісні стосунки складаються в реальних умовах життя та діяльності людей, у процесі їх взаємодії. На тому, як розвиваються стосунки, істотно позначаються різні об'єктивні чинники, що визначають успішність таких контактів або ускладнюють їх формування. Так, комфортні умови навчання, забезпеченість необхідними засобами, чітка організація роботи неодмінно створюють сприятливі для взаємодії учнів умови. Разом з тим, важливий вплив на ефективність такої взаємодії справляють психологічні чинники: їх ставлення один до одного, психологічна та практична готовність до співпраці, індивідуально-психологічні особливості людей.

У ході спілкування для учасників важливо не тільки обмінюватися інформацією, а й організувати «обмін діями», спланувати загальну стратегію, тобто створювати соціально-психологічний клімат у колективі, зокрема в підліткових групах [3].

Хочемо наголосити, що поняття соціально-психологічний клімат колективу відображує характер взаємин між людьми, домінуючий тон суспільного настрою в колективі, який пов'язаний задоволенням умовами життєдіяльності, стилем і рівнем керування та іншими факторами. Соціально-психологічний клімат колективу пов'язаний з певною емоційною забарвленістю психологічних зв'язків колективу, які виникають на основі їх близькості, симпатій, характерів, інтересів та нахилів.

Отже, центральне місце в житті підлітка займає спілкування з ровесниками. Вибір та привабливість тих чи інших занять визначається передусім їхніми можливостями для спілкування з однолітками. Таке спілкування дедалі більше виходить за межі шкільного життя, охоплюючи нові інтереси, види діяльності, стосунки виділяються в окрему, самостійну і надзвичайно важливу для підлітка сферу життя. У спілкуванні з ровесниками підліток рівноправний, виконуючи роль організатора та виконавця, приятеля, суперника, товариша.

Список використаної літератури:

1. Словник з соціальної педагогіки. /Авт.-сост. Л.В. Мардахаев. – М.: Академія, 2002. – 368 с.
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб./О.Г. Видра – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с.
3. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія/ В.Москаленко. К.: Фенікс, 2013. 540 с.

*Коляда Майя Сергіївна
студентка III курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич Дарія Дмитрівна*

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ КЛІЄНТА У ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблема мотивації клієнта є досить важливою складовою у роботі кожного практикуючого психолога та психотерапевта. Усім відомо, що без мотивації клієнта на зміни, позитивного результату психотерапії досягти майже неможливо.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування ролі мотивації клієнтів у психотерапевтичному процесі.

Для того, щоб краще зрозуміти як саме мотивація клієнта впливає на психотерапію в цілому, спочатку необхідно встановити, що означає поняття “мотивація”. Отже, “мотивація — сукупність причин психологічного характеру (система мотивів), які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їх початок, спрямованість і активність” [3]. Хоча підходів до вивчення мотивації є безліч, усі вчені, які торкаються цього питання (наприклад, Л.І.Божович, А.Н.Леонтьєв, Д.Б.Ельконін, К.Роджерс, З.Фройд, Г.Мерфі, Дж.Уотсон) погоджуються у тому, що мотивація є комплексом рушійних сил, які спонукають людину до певної діяльності.

Для клієнтів мотивація до психотерапії виконує насамперед функцію підтримки: посилює прагнення отримати інформацію про те, де можна вирішити проблему, допомагає клієнтові освоїтися зі своїм становищем і позбутися від нездійснених очікувань, також переносити напругу, труднощі та зміни, зумовлені психотерапією і не відступати при невдачах. Для психотерапевтів мотивація клієнтів до терапії виконує насамперед прогностичну функцію [2].

Роль мотивації клієнта у психотерапевтичному процесі є надзвичайно важливою. Так, достатня вмотивованість клієнта може призвести до швидких та конструктивних змін, а відсутність мотивації або її низький рівень, навіть за найкваліфікованішої роботи психотерапевта, може не дати взагалі ніякого результату. Висока мотивація клієнта впливає на побудову його стосунків із терапевтом, покращує їхню міжособистісну комунікацію, сприяє встановленню рапорту та забезпечує ефективний зворотній зв'язок [1].

Коли психотерапевт бачить перед собою достатньо мотивованого клієнта, у нього підвищується професійний тонус, з'являється відчуття оптимізму та збільшується бажання допомогти даній особі. Сам же клієнт, коли має достатню мотивацію стає внутрішньо готовим до змін, позитивно їх сприймає. Також важливо зазначити, що у деяких випадках високий рівень мотивації клієнта може збільшувати рівень довіри до психотерапевта. Оскільки психотерапія зазвичай не обмежується однією зустріччю, то мотивація клієнта ще й забезпечує готовність до довготривалої та плідної взаємодії із терапевтом. Позитивно мотивованим клієнтам легше реалістично оцінити себе та проблемну ситуацію [1].

На думку К. Роджерса, у разі високої мотивації до психотерапії людина характеризується прагненням реалізувати себе, виявити усі свої можливості для досягнення

результату. Це сприяє підвищенню ефективності психотерапії, пришвидшує її результати. Також вчений неодноразово наголошував на тому, що успішність психотерапії залежить від готовності клієнтів вирішувати свої проблеми [4].

Якщо ж у клієнта відсутня мотивація, то налаштуватися на психотерапевтичний процес буде досить важко, оскільки немає основної передумови ефективною роботи – бажання змінюватись і вирішувати проблеми. Психотерапевту працювати із такими клієнтами також досить складно, оскільки вони можуть бути неуважними, не включатися у роботу, запізнюватися на зустрічі або взагалі на них не з'являтися. Психотерапевтичний процес при роботі із такими клієнтами буде затягуватись [1].

Отже, мотивацію можна визначити як сукупність психологічних чинників, які направляють і підтримують людську поведінку, спонукають до досягнення певних цілей, визначають активність та спрямованість особистості. Більшість науковців погоджуються з тим, що мотивація клієнта — це головна передумова психотерапії. У психотерапевтичному процесі мотивація клієнта є рушійним чинником, який забезпечує її ефективність. Роль мотивації у процесі психотерапії не можливо переоцінити: вона не лише впливає на внутрішню готовність клієнта до змін, бажання працювати, його налаштування на роботу, а й на побудову довірливих стосунків між терапевтом та клієнтом.

Список використаної літератури:

1. Абрамова Г. С. Практична психологія. - М.: Академія, 1997. – 225 с.
2. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Короткий термінологічний словник [Електронний ресурс] / Вісник психології і педагогіки. – Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г.,_Юрченко_В.І.Короткий_термінологічний_словник
3. Психотерапевтическая энциклопедия. Под ред. Карвасарского Б. Д. – [2-е изд.]. – СПб: Питер, 2000. – 1024 с.
4. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Прогресс, 1994. – 480 с.

*Копитько Владислав Сергійович,
студент IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
старший викладач
Распутько Юрій Віталійович*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Нестабільність соціальних, економічних і політичних процесів пред'являє підвищені вимоги до особистості, якій доводиться враховувати зовні обумовлені соціальні вимоги, тобто змінюватися, зберігаючи основоположні власні внутрішні установки та переконання, все це може призводити до стресу. Стрес є станом сильного психологічного напруження, що виникає у людини як неспецифічна реакція організму у відповідь на несподівану або напружену ситуацію. Якщо узагальнити різні погляди щодо природи стресу у сучасній науковій літературі, можна сказати, що термін "стрес" використовується, принаймні, в трьох значеннях. По-перше, стрес може визначатися, як будь-які зовнішні стимули чи події, що викликають у людини збудження та напругу. В даний час у цьому значенні частіше використовуються терміни "стресори", "стрес-фактори". По-друге, стрес може відноситись до суб'єктивної реакції і в цьому значенні він відображає внутрішній психічний стан напруги і збудження. По-третє, стрес як фізична реакція організму на вимогу чи шкідливий вплив. Стрес може дезорганізувати діяльність людини, порушити адекватність поведінки.

Стреси, особливо часті і тривалі, мають негативний вплив не тільки на психологічний стан, а й на фізичне здоров'я людини [1].

Студент може зазнавати різних труднощів, навчаючись у вищому навчальному закладі, що визивають стрес та випробовують його на стресостійкість. Ці труднощі можуть бути викликані безліччю різних причин, які пов'язані як з навчанням у вузі, так і з особистістю самого студента.

Тому, хронічний стрес може бути доволі частим супутником студентського життя. Стрес пережитий студентом, може впливати на навчання (на засвоєння, застосування і переоцінку знань), що може перешкоджати академічній успішності [4].

Особливе місце в житті студента займає стрес, пов'язаний з навчанням у вищому навчальному закладі. Навчальний стрес - це стан, що характеризується надмірною напругою тіла, зниженням емоційного та інтелектуального потенціалу, що веде в перспективі до психосоматичних захворювань і зупинці особистісного зростання студента [3].

Цією проблемою займалися наступні психологи: Уолтер Кеннон, Ганс Сельє, Юрій Вікторович Щербатих, Девід Майерс, Юрій Йосипович Александров, Леонід Олександрович Китаєв-Смик та ін.

Студентське життя може бути насичене незвичайними і стресогенними ситуаціями, тому студенти можуть постійно відчувати стрес і нервово-психічну напругу. Одна з причин появи стресу у студентів - це великий потік інформації, відсутність системної роботи студента протягом семестру, та стрес в період сесії. Емоційна напруга у студентів розпочинається принаймні за 3-5 днів до початку сесії і зберігається протягом неї. Наслідком цього стресу може бути нервово-психічне виснаження, та, навіть, психосоматичні розлади. Тоді, в першу чергу, страждає нервова система, її ресурси постійно виснажуються, що примушує організм працювати на межі.

Стресостійкість визначається сукупністю особистих якостей, що дають змогу людині переносити значні інтелектуальні, вольові й емоційні навантаження, зумовлені особливостями професійної діяльності, без особливих шкідливих наслідків для діяльності людей, що її оточують, і свого здоров'я [6].

Стресостійкість особистості у майбутнього психолога займає важливе місце в його становленні висококваліфікованим та конкурентноспроможним працівником в галузі психології. Характерною ознакою професії психолога є специфічний інструмент діяльності — власна особистість. Така професія потребує перш за все особистісної роботи: вирішення власних психологічних проблем, оволодіння культурою саморефлексії, усвідомлення власних особистісних, моральних, культурних цінностей, розвиток вміння опанувати власні емоції та адекватно реагувати на дію стресогенних факторів.

Також слід зауважити, що велику роль грають психологічні особливості юнацького віку. Вітчизняні психологи, такі як: Л.І. Божович, І.С. Кон, І.Д. Бех та П.А. Шавір, схильні тлумачити юнацький вік через призму становлення Я-концепції та здійснення професійного самовизначення. Це вік формування власного "Я", вік, що дає можливість проявити свою індивідуальність в умовах групової діяльності, міжособистісних взаємин. Якщо брати емоційно-вольову сферу особистості, то слід зазначити, що вона стає більш гнучкою та насиченою, порівняно з підлітковим віком, все більш помітними стають індивідуально-типологічні особливості. Зростає рівень свідомого самоконтролю. Водночас, рівень самоконтролю може бути ще нестійким і ситуативним [2].

Одним з основних факторів стресостійкості майбутнього практичного психолога є задоволення вибраною професією, що має значні кореляційні зв'язки з оптимальним мотиваційним комплексом та з рівнем емоційної нестабільності. Інакше кажучи, задоволення вибраною професією тим вище, чим оптимальніше мотиваційний комплекс [5].

Список використаної літератури:

1. Абабков В.А. Адаптация к стрессу: основы теории, диагностики, терапии /

- В.А.Абабков, М.Пере. – С.Пб.: Речь, 2004. – 166 с.
2. Абрамова Г.С. Возрастная психология. – М, 1997.
  3. Игумнов С.А. Управление стрессом: современные психологические и медикаментозные подходы. – СПб.: Речь, 2007. – .217 с.
  4. Майерс Д. Психология / Д. Майерс; пер. с англ. И.А. Карпикова, В.А. Старовойтова. –2-е изд. – Мн.: "Поппури", 2006. – с.848
  5. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н.С.Пряжников. – М.: Ин-т практ. психологии, 1996. – 240 с.
  6. Реан А.А. Психология адаптации личности / А.А.Реан, А.Р.Кудашев, А.А.Баранов. – С.Пб.: Прайм-Еврознак, 2008. – 479 с.

*Корепанова Анна Ігорівна
студентка V курсу,
спеціальність «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри
Бушуєва Тетяна Володимирівна*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ОПТИМІЗМУ

Сам термін «оптимізм» можна визначити так: це погляд людини на усі аспекти свого життя із позитивної точки зору, та впевненість у своє краще майбутнє. Саме оптимізм дає ствердження, що світ навколо людини є чудовим, він може сприяти здійсненню усіх її мрій та цілей, а також може дати змогу на вирішення та виходу з будь-якої життєвої ситуації, також надію на силу на те, що все вийде, та те, що люди в загальному є хорошими.

Існує декілька підходів до вивчення та дослідження оптимізму. Якщо розглядати їх у сучасній зарубіжній літературі, то можна виділити два основних підходи до вивчення оптимізму та песимізму, а саме: дослідження диспозиційного оптимізму Ч. С. Карвера, М. Ф. Шейер та інші та дослідження диспозиційного оптимізму як атрибутивного стилю вчених М. Селігмана, К. Петерсона та інших [1].

Дослідники М.Ф. Шейер і Ч.С. Карвер розглядали оптимізм, як особистісну диспозицію та узагальнене положення позитивних очікувань індивіда. Окрім цього узагальнені очікувань індивіда можуть розповсюджуватися на все життя індивіда. Саме цей конструкт науковці називають диспозиційним оптимізмом, вони також вважають, що песимізм є його протилежним полюсом. Для оптимістів є характерна тенденція до наявності позитивних очікувань відносно майбутнього, у той же час, як песимістам властиві негативні очікування [3].

Також, відповідно до концепції М. Шайера та Ч.Карвера оптимізм – це в цілому, очікування хороших результатів при зіткненні із проблемами у важких для людини сферах життя. Саме оптимізм дозволяє особистості активувати і прикласти зусилля, щоб досягнути поставленої мети у період зіткнення із життєвими труднощами, колізіями та проблемами в цілому. Песимізм визначається як віра чи очікування, що подія відбудеться не так, як людині хотілося би, чи не так, як вона собі його уявляла. У цілому, люди з оптимістичною направленістю уявляють та надіються, що вірогідність того, що з ними можуть відбутися негативні події менше [3].

Наступним підходом до вивчення оптимізму є теорія М.Селігмана, яка пов'язує оптимізм і песимізм з атрибутивним стилем суб'єкта. Відповідно до даної концепції, в процесі життя у людини складається деяка стійка манера пояснення того, що відбувається та іноді він зіштовхується з тими чи іншими результатами діяльності, саме він приписує їм причини відповідностей із складеним стилем атрибуції. Людина із оптимістичним атрибутивним стилем вірить у те, що неприємні часи, які відбуваються тільки в одній сфері

життя є причиною якихось факторів зовні. А щодо хороших обставин життя, то для людини вони мають постійний характер, який розповсюджується на різні сфери життя та є їх причиною. Людина у якої є песимістичний атрибутивний стиль, вважає, що у тому, що з ним відбувається у різних сферах його життя та їх причина лежить у ньому самому. Хороше для суб'єкта із песимістичним стилем атрибуції тимчасове і воно має негативний вплив на усі сфери життя особистості [2].

Список використаної літератури:

1. Селигман М. Новая позитивная психология. Научный взгляд на счастье и смысл жизни [Текст] / М. Селигман. — М.: София, 2006. — 340 с.
2. Тофтул М. Г. Песимізм. Сучасний словник з етики. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2014. — 416 с.
3. SCHEIER, M.F., CARVER, C.S. Effects of optimism on psychological and physical well-being: theoretical overview and empirical update. In: Cognitive Therapy and Research, 1992, 201-228.

*Куценко Тетяна Янівна,
Хуторна Анна В'ячеславівна,
студентки III курсу,
спеціальність «Фізика»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та консультативної психології
Дупійко Людмила Василівна*

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Суспільство – це так званий сценарій, в якому кожній людині присвоєна роль. Тому сьогодні ми розкриємо тему яка стосується розвитку особистості дитини у суспільстві.

З наукової точки зору суспільство – це сукупність усіх видів взаємодії та форм об'єднання людей, що склалися історично, в якій знаходить вияв їх взаємозалежність один від одного [1]. Дитина – це перш за все особистість, яка розвивається впродовж всього свого життя. Розвиток особистості залежить від спадковості, середовища та виховання. Розвиток особистості — це складний процес, в якому рівні розвитку постійно змінюються. Щоб сприяти своєчасному зародженню та успішному розвитку прогресивного, нового у дитини на всіх етапах формування її як особистості, треба знати вікові особливості фізичного та духовного розвитку дитини. Керуючи розвитком особистості, слід зважати й на те, що характерні для певного віку особливості розвитку не завжди збігаються з паспортним віком дитини. Деякі діти у своєму розвитку випереджають свій вік, дехто відстає від нього. Іноді це зумовлюється природженими анатомо-фізіологічними особливостями організму, але здебільшого причиною цього є суспільні умови життя та виховання дитини, які сприяють її розвитку або гальмують його. Завдання школи та вчителя — виявляти ці причини або зміцнювати те, що сприяє успішному розвитку дитини, й усувати те, що негативно позначається на вихованні її особистості [5].

Кожна дитина визначає свою роль в суспільстві ще з малечку. Звідси вона і бере початок уявлення про те, ким є серед оточуючих. Вона є «наймолодшою ланкою» суспільства. Вже у школі дитина здобуває інше звання – школяр.

Дослідження проблеми «дитина – суспільство» активно розпочалось наприкінці 20-х рр. ХХ ст., під впливом З.Фрейда [2]. Також над цим питанням працювали педагоги – практики В. Федієнко, Ю. Волкова, які виклали результат своєї праці в зошиті Дитина і суспільство [3].

Ще можна розглядати книгу «Філософія дитинства Януша Корчака. Фундаментальні потреби дитини в сучасному суспільстві». В ній показана проблема діалогу дитини з суспільством і навколишнім середовищем. Дана проблема висвітлюється авторами в трьох аспектах філософському, психологічному та соціальному. Отже цей діалог сприймається як засіб гуманного ставлення до простору дитини і водночас самого суспільства [4].

В школі і суспільстві існують такі словосполучення, як «біла ворона» та «стадний інстинкт». Перший розшифровується, як не такий як всі, зайвий, один. Ніхто навмисне не хоче бути білою вороною, тому коли думаєш не так, як решта чи не погоджуєшся, чи можеш запропонувати щось своє - ти промовчиш. Тому, що боїшся осуду зі сторони інших.

«Краще зроблю як всі, так мене приймуть і будуть вважати своїм». Це і є стадний інстинкт – бажання робити і думати так як всі і небажання виділятися, бути індивідуальністю, а навпаки бути однією із «копій». Наведемо один із прикладів ненавмисно присвоєного статусу білої ворони. Хлопчик, який до 5 класу навчався індивідуально через стан здоров'я, потрапляє в новий колектив. Він не знає як себе поводити, тому на будь які образи він реагує агресивно, що в свою чергу спонукає інших, більш адаптованих дітей, до ще більшого презирства і глузування. Такі випадки говорять про те, що діти не вміють поставити себе на місце іншого, не можуть його зрозуміти і приймають це як розвагу, коли сама дитина страждає від надмірної уваги. А є випадки коли дитина навпаки прагне привернути до себе цю увагу зі сторони інших і навіть, якщо за для цього доведеться порушити дисципліну чи зірвати урок, його ж помітять.

Отже, можемо сказати, що суспільство має значний вплив на дитину, адже вона є частиною його самого. Батьки повинні підтримувати своїх дітей, подавати приклад, як вести себе в тій чи іншій ситуації. Адже родина – це найближче оточення для дитини і приклад для наслідування. Також важлива роль у розвитку особистості належить педагогам (вихователям та вчителям).

Список використаної літератури:

1. Танчин І.З. Соціологія//Навчальний посібник//Суспільство.
2. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене К.: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
3. В. Федієнко, Ю. Волкова. Дивосвіт (від 5 років): Дитина і суспільство – Харків: Вид-во Школа, 2015. – 64 с.
4. Філософія дитинства Януша Корчака. Фундаментальні потреби дитини в сучасному суспільстві: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з педагогіки та дитячої психології, 7-8 квітня 2017 р., м. Київ. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017.416 с.
5. <http://studies.in.ua/ekzamen-pedagogika/1408-proces-rozvitku-osobistost.html>

*Кравченко Віта Сергіївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич Дарія Дмитрівна*

РОЛЬ СІМ'Ї У РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДИТИНИ

Активні зміни та перетворення різних сфер суспільства, що відбуваються у сучасному світі, зумовлюють потребу в людях, які володіють нестандартним мисленням. Тому важливим є раннє виявлення та подальша підтримка обдарованих дітей. Із певними задатками народжується кожна людина. Однак не кожна особа виростає обдарованою, так як подальший розвиток цих задатків залежить від того середовища, в якому зростає дитина та формується її особистість, в першу чергу, від першого соціального інституту – сім'ї.

Проблема обдарованості дітей викликає чималий інтерес у психолого-педагогічному середовищі, але все ж є недостатньо вивченою як в теоретичному, так і в практичному плані. Обдарованість – це своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення особливих успіхів у виконанні різних видів діяльності [1]. Сенситивним періодом для розвитку обдарованості є молодший шкільний вік, тому саме в цей період перед батьками постає завдання виявити і розпізнати потенційні можливості розвитку їх дитини в майбутньому [2]. Батьки є першовідкривачами обдарованості дитини, тому вони мають забезпечити наявність середовища, в якому дитина зможе успішно розвиватись, задовольняти свої пізнавальні інтереси та яке сприятиме прогресу її потенціалу обдарованості. Усталена система норм і правил поведінки в сім'ї, її традиції та цінності відіграють визначальну роль у становленні дитини як обдарованої особистості.

Існує декілька проблем, які пов'язані з батьківським ставленням до обдарованої дитини. Якщо батьки не володіють достатнім рівнем освіти, вони можуть просто не помітити ранній розвиток та обдарованість дитини, або неправильно сприйняти її, як щось аномальне. Якщо ж дорослі самі мають певні таланти, то вони, навпаки, будуть бачити обдарованість в своїй дитині, навіть якщо її немає і ставити до дитини надмірні вимоги, під тиском яких у неї можуть розвиватись комплекси та ряд інших психологічних проблем. Деякі батьки можуть не визнавати обдарованість дитини. У такому випадку дитина не відчуває підтримки, самостійно намагається впоратися з виникаючими проблемами, що може спровокувати неприйняття себе та бажання «бути як усі». Інколи, батьки почувають, що вони не повною мірою задовольняють всі потреби своєї обдарованої дитини і не справляються з її вихованням. Це може бути пов'язано з матеріальними проблемами в сім'ї. В свою чергу це може викликати почуття провини у дитини перед батьками, через що вона може приховувати свої здібності [3].

Виділяють декілька стратегій у вихованні обдарованої дитини. Стратегія прямого виховного впливу, за якої батьки постійно намагаються допомогти дитині у розвитку і пропонують їй різні ігри, вправи. За такої стратегії у дитини може розвинутих внутрішня протидія. Наступна стратегія непрямого виховного впливу, коли батьки вважають, що виховувати дитину повинні спеціалісти. Інша стратегія, коли батьки дають право вибору самій дитині і не контролюють розвиток її здібностей. Пізнавальні інтереси батьків створюють найсприятливішу атмосферу для саморозвитку дитини і ця стратегія зазвичай є найефективнішою [4].

Для розвитку обдарованості дитини батькам варто дотримуватися наступних психологічних рекомендацій: зрозуміти і усвідомити нестандартність дитини; приймати дитину такою, якою вона є; не задовольняти батьківські амбіції через здібності дитини; не тиснути на дитину і не контролювати її, але в потрібний момент завжди прийти на допомогу; не примушувати дитину займатись тим, що їй не до душі; вчити дитину самостійності і відповідальності за власні вчинки і надавати їй свободу вибору у вирішенні різних проблем; не опікувати дитину занадто сильно; вчити її контролювати свої емоції; сприяти тому, щоб дитина не занижувала свою самооцінку і в той же час не переводила свою обдарованість у хвалькуватість.

Отже, основним завданням батьків є формування та розвиток здібностей дитини до самоактуалізації і реалізації свого потенціалу обдарованості та її застосування в майбутньому.

Список використаної літератури:

1. Словарь практического психолога / С.Ю. Головин. – Минск. – Харвест, 1998. – 539 с.
2. Робота з обдарованими дітьми / М.О. Володарська, А.І. Настенко, О.М. Пілаєва, С.М. Полуніна, В.М. Сисоєва. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 190с.
3. Розвиток обдарованості: практичний досвід / М. Янковчук // Обдарована дитина, 2008. – №2 – С. 47 – 53.

*Криворука Єлізавета Вікторівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вольнова Леся Миколаївна*

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ АУТОТЕЛІЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Проблему формування аутотелічної особистості досліджували В.Франкл, М.Боуен, М.Бердяєв. Аутотелічна діяльність – діяльність, яка здійснюється заради неї самої, а не заради майбутньої винагороди. Цей термін утворений від двох грецьких слів: *auto* означає «саме по собі», а *telos* – «мета». Дане питання є маловивченим вітчизняними вченими, а зарубіжний досвід не адаптований під характерні особливості українців.

М.Чиксентмігаї зазначає, для аутотелічної особистості характерне «занурення в діяльність» [2]. Вибравши систему дій, така особистість цілковито віддається процесу, прагне отримувати задоволення від життя, здійснюючи активність не заради здійснення мети, а заради неї самої. Не має значення, чи це навколосвітній авіапереліт чи миття посуду після вечері, вона вкладає в цю діяльність усю увагу. Водночас вчені [1; 3] погоджуються із тим, що, оскільки такі люди менш здатні до концентрування психічної енергії, ніж інші, то у результаті цього вони втрачають здатність отримувати задоволення, що нерідко призводить до залежної поведінки.

З метою з'ясування особливостей прояву рис аутотелічної особистості в підлітковому віці ми провели он-лайн опитування серед 20 респондентів (13-21 рік), яким було запропоновано оцінити рівні (від 1 до 5 балів) розвитку таких ознак, як допитливість, інтерес до життя, наполегливість, сором'язливість та ін. Ми виявили, що: 57% респондентів оцінюють свій рівень розвитку аутотелічних характеристик як середній, 28% – як високий та 15% – як низький. Тобто значна частина опитаних постійно чи періодично переймається тим, як їх сприймають, а тому не може повноцінно насолоджуватися життям. М. Маршал з цього приводу вказує, що «Розлад уваги: надмірна рефлексія (у сором'язливих) чи ригідність (у егоцентричних) не дозволяє відчувати насолоду, навчатись з легкістю та витратити менше зусиль для зростання особистості» [1, с.17-21]. Водночас вказані характеристики особистості закладаються ще в дитинстві, взаємини з батьками мають вагомий вплив на те, чи будуть діти в майбутньому почуватися щасливими та задоволеними. М.Чиксентмігаї наводить дані, згідно з якими, підлітки, батьки яких виховували їх у балансі між любов'ю та дисципліною, були більш відкритими та чутливими до позитивних впливів середовища, ніж їхні однолітки. Також, спираючись на К.Ратунде, він характеризує «аутотелічний комплекс сім'ї», що сприяє розвитку вміння насолоджуватись життям: прозорість, інтерес, надання дітям можливості вибору, довіра, наявність завдань та їх складність [2, с.76]. Вчений переконаний, що деякі труднощі підліткового віку можливо подолати, якщо сім'я надає дитині відчуття прийняття, контролю та впевненості у собі. «Емоційна безпека є з однією умов, що допомагають розвинути аутотелічну особистість» [3, с.98].

На сучасному етапі розвитку української родини існують певні традиції. Спільна справа здатна допомогти формуванню аутотелічної особистості за умови зворотнього зв'язку. Відомо, що сім'я може подарувати щастя або стати непосильним тягарем, це залежить лише від того скільки психічної енергії її члени вкладають у взаємовідносини, а особливо в цілі одне одного. Цілі повинні бути позитивними, які концентрують психічну енергію членів родини на спільній меті. Вони мають бути загальними, довгостроковими та

короткостроковими, щоб вони привести до взаємодії [2, с.112]. Тобто кожен член родини має розвивати свої унікальні риси, ставити індивідуальні цілі, але при цьому цілі інших є так само важливими, а спільні цілі відображають цілі індивідуальні.

Отже, можемо зробити висновок, що сім'я відіграє значну роль у формуванні аутоделічної особливості. Сім'я виконує функцію захисної оболонки, всередині якої дитина може експериментувати у будь-якій діяльності, а, отже, розвивати властивості та здібності, які необхідні для формування аутоделічної особистості.

Список використаної літератури:

1. Маршал М. Воспитание без стресса. – М.: «Издательство «Эксмо», 2013. – 290 с.
2. Чиксентмігай М. Потік: психологія оптимального досвіду. – Харків: КСД, 2017. – 336 с.
3. Чиксентмігай М. В поісках потока: Психологія включенності в повісдедневність – М.: Альпіна нон-фікшн, 2012. – 194 с.

*Любач Сергій Юрійович,
студент I курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вольнова Леся Миколаївна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ТА КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ

Стани, супроводжувані тривоогою і страхом, можуть бути результатом відповіді організму людини на вплив різних екзогенних (зовнішніх) факторів (це може бути стрес, міжособистісні конфлікти і т.д.), або тривога виникає в результаті ендогенних впливів. У цьому випадку внутрішні фактори впливають на норадренергічну систему. До ендогенних форм тривоги відносять панічні напади або панічні атаки, що проявляються інтенсивним страхом і агорафобією.

Взагалі побоювання і занепокоєння при очікуваній або передбачуваної загрози і страх, викликаний стресами, можуть розглядатися як нормальні явища, що відображають еволюційно вироблену тенденцію до збереження життя. У тому випадку, коли тривога і страх неадекватні наявним або передбачуваним загрозам, набувають гіперболізований характер, значно погіршують якість життя людини, знижують її працездатність, тривога може розглядатися як хворобливий стан, що вимагає подолання та корекції. Так, невропатолог Ю.М. Биков зазначає, що тривога і страх можуть бути проявами таких хвороб і синдромів: генералізована тривожність, хвороби посттравматичного стресу, панічні атаки, фобія [1].

Звісно, що для роботи з людьми, які переживають тривожні стани, можуть використовуватися медикаментозні засоби, що володіють протитривожною дією. Однак важливою є роль саме психологічної допомоги, адже потрібно не просто усунути симптоми тривоги, а пропрацювати всі обставини та чинники, які її зумовили, щоб надалі сформувати конструктивні способи поведінки при потраплянні у складні життєві обставини. Наприклад, у дітей вимушених переселенців стрес, пов'язаний із позбавленням домівки, відсутністю звичних речей, втратою друзів, родичів, іноді батьків, позбавлення їхньої турботи й любові, негативно впливає на особистість. Скрутне становище призводить до відчуття дискомфорту, зниження активності та самооцінки, підвищення тривожності, агресивності, виникнення негативного ставлення до інших людей [2, с.199]. Якщо вплив на психіку може бути деструктивний, то діти втрачають самоконтроль, з'являється тривожність як особистісна риса, емоційне перевантаження може спровокувати дистрес і,

як наслідок, посттравматичний стресовий розлад. Тому освітня робота у навчальному закладі має бути спрямована на формування нового рівня міжособистісних стосунків, позитивних життєвих цінностей, оптимістичного світобачення, комунікативно-мовленнєвої компетенції.

Серед дієвих методів з тривожними станами дітей можна назвати такі [3]:

- Малювання на тему «Мої страхи та тривоги», що має на меті знизити рівень ситуативної та особистісної тривожності дітей з допомогою малюнкової терапії.
- Бесіда «Наші страхи та тривоги», під час якої доцільно коротко обговорити особливості емоційного стану, фізіологічні відчуття, що виникають під час страху (пришвидшення серцебиття, мурашки по тілу тощо). Усі разом діти можуть згадати фразеологізми, пов'язані з почуттям страху. Бесіду можна також продовжити промальовуванням страхів і тривог. Після обговорення кожного з малюнків вони символічно розриваються, щоб страхи, зображені на них ніколи не поверталися.
- Вправа «Швидка психологічна допомога», яка пов'язана з обміном досвідом застосування різних засобів саморегуляції, покращення настрою у складних життєвих обставинах.
- Аутотренінг, спрямований на засвоєння дітьми словесних формул для створення бадьорого настрою, гальмування агресивності, зняття збудження, тривожності, мобілізації внутрішніх резервів організму.

Отже, психологічна допомога дітям вимушених переселенців повинна зосереджуватись не лише на матеріальній допомозі, працевлаштуванні батьків, медичному забезпеченні, а передусім на полегшенні психологічних станів (тривожність, агресивність, депресивність); досягнення відносного спокою, довіри до оточуючих, до психологів; сприяння процесу адаптації до нових умов; розвитку стратегій подолання труднощів (копінг-стратегій) та виявленню внутрішніх ресурсів, які є життєво необхідними для майбутнього життя переселенців.

Список використаної літератури:

1. Быков Ю.Н. Неврология. Лекционный курс / Ю.Н. Быков. – Иркутск, 2005. – 362 с.
2. Перелигіна Л.А. Психологічні особливості стійкості вимушених переселенців / Л.А. Перелигіна, І.В. Мотовилець // Проблеми екстремальної та кризової психології. Зб. наук. праць. Вип. 20. – Харків: НУЦЗУ, 2016. – С. 198-205.
3. Тренінг «Саморегуляція поведінки у складних життєвих обставинах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://demidvo.at.ua/document/trening_z_psikhologami.docx

*Макидон Анастасія Валеріївна,
студентка V курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор
Шайгородський Юрій Жанович*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОДРУЖНІХ СТОСУНКІВ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Сучасна сім'я та притаманні їй проблеми є об'єктом дослідження багатьох наук. Головними питаннями для вивчення є динаміка емоційного стану в шлюбі, самотність у шлюбі, його розпад та особливості виховання дітей у сім'ї. Розвиток подружніх стосунків є головним об'єктом дослідження проблем сімейних відносин.

Створення сім'ї – серед пріоритетних цінностей молоді. Цей висновок ґрунтується на узагальнених результатах різних досліджень протягом останніх років. За результатами соціологічного дослідження «Молодь України–2015», проведеного GfK Ukraine у 2015 році на замовлення Міністерства молоді та спорту України, метою створення сім'ї респонденти назвали народження і виховання дітей (77%) та кохання і бажання жити з близькою людиною (81%) [1, с. 83]

На тлі нестабільної соціально-економічної ситуації загострюються проблеми молодих сімей. Низький рівень заробітної плати, погані житлові умови доволі часто впливають на рішення про народження дитини, негативно позначаються на психоемоційному стані сім'ї, призводять до непорозумінь, стають причинами конфліктів.

Вагомою складовою успішного шлюбу є психологічна готовність до подружнього життя. Вона ґрунтується на ціннісно-орієнтаційній єдності партнерів. Добробут сім'ї передусім залежить від усвідомлення кожного члена подружжя специфіки ролей чоловіка та дружини, батька, матері; усвідомлення своїх бажань, реалістичності планів на майбутнє; розуміння сутності сімейного благополуччя. Ці критерії, є психологічним базисом шлюбу та впливають на розвиток відносин всередині подружжя, наповнення життя новим змістом та смислами, насичення новими, яскравими враженнями [2].

Серед найскладніших проблем подружніх відносин є запобігання (подолання) сімейних конфліктів. Конфлікти пов'язані з хибним уявленням, щодо змісту шлюбу та сім'ї, з відсутністю кохання, з проблемами виховання та нездатністю розуміти дітей, наповненням їхнього духовного світу. Від наявності спільних планів на майбутнє, особистісних рис, збіжності вподобань та бажань молодих людей при вступі до шлюбу багато в чому залежить майбутнє сім'ї. Майбутні чоловік і дружина мають розуміти внутрішній світ один одного, та щоразу знаходити компроміс [3].

Подружжя сумісність різнопланова. Виділяють наступні її види: психологічна, соціальна, інтимна та побутова. Для психологічної сумісності подружжя важливим є взаємопізнання та узгодження індивідуальних ціннісних орієнтацій кожного, створення на їх базисі сімейних цінностей. Сильне значення має адекватне та позитивне ставлення кожного з подружжя до ціннісних орієнтацій партнера. Соціальна сумісність, це є індивідуальний погляд людини на світ. Вона полягає в розумінні сенсу буття, суспільній взаємодії, відносинах до себе та до інших людей.

Відповідність потреб у сексуальному спілкуванні обох сторін подружжя забезпечує інтимна сумісність. Вона формується на знаннях з анатомії та фізіології Homo Sapiens, на культурі, вподобаннях і техніці статевого спілкування. Побутова сумісність передбачає спільність поглядів на стиль життя, на значення сім'ї, на сімейні ролі. Якщо партнери мають однакові погляди на побутово-сімейні питання, то у такій сім'ї завжди буде панувати комфорт і затишок. Різноплановість видів сумісності обов'язково має передбачати їх взаємозв'язок, доповнювати та компенсувати один одного [4].

Життєстійкість сім'ї дуже сильно залежить від її правової та соціально-економічної захищеності. Також проблематикою деяких сімей часто стають особливості індивідуального виховання, навчання культури подружнього та сімейного спілкування в цілому, індивідуальні характеристики членів сім'ї (темперамент, моральні, особистісні якості), тощо.

Молода сім'я – це динамічна система, що є чутливою до соціально-економічних та суспільних змін. Саме тому соціально-економічні та соціально-психологічні мають бути в центрі уваги державної молодіжної політики, адже від стану вирішення проблем молоді сім'ї багато в чому залежить життєздатність суспільства, його поступу на шляху державотворення та цивілізаційного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. Київ. 2016. 200 с.
2. Панкова Л. М. Для будущих супругов. Москва: Мысль. 1988. 174 с.
3. Дементьева. И. Ф. Первые годы брака: Проблемы становления молодой семьи. Москва. 1991. 247 с.
4. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. Київ: МАУП, 2001. 96 с.

*Матвієнко Жанна Ігорівна
факультет неперервної освіти
спеціальність «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Ставицька Світлана Олексіївна*

ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ВИНИКНЕННЯ ДЕПРЕСІЇ У ДОРΟΣЛИХ

Протягом історії людства джерелом масових депресій виступали суспільні травмуючі чинники: військові перевороти, терор, економічні кризи, безробіття, осуд владою певних груп суспільства (розкуркулення, насильницька депортація цілих народів, економічна депресія тощо) [2, с. 25]. Кількість суспільних чинників, здатних до значної психологічної травматизації, неухильно перевищує компенсаторні особистісні механізми. З часом спостерігається збереження характеру травмування, хоча й менш інтенсивного.

Останні десятиріччя історії України були насичені подіями, які впливали на долю усього населення та містили у своїх проявах драматичність та життєнебезпеку. Бойові дії в зоні АТО є найтрагічнішою сучасною подією, що не тільки кожного дня забирає людські життя як бійців, так і мирних жителів, а й мусить велику кількість людей примирятися з незвичним для них новим статусом біженців, що вимушено залишили місця постійного проживання. І навіть ті, що мешкають у мирній зоні країни, щоденно перебувають у стані тривоги та нестабільності. Кількість громадян, що наразі потерпає від сучасних надзвичайних подій, безпрецедентно величезна. Окрім того, практично все населення країни зазнає негативного емоційно-стресового психологічного впливу від засобів масової інформації.

Сучасна психологічна практика переконливо свідчить, що медико-психологічний та соціально-психологічний вплив переживання людиною екстремальних подій неминуче призводять до негативних наслідків у вигляді зниження якості життя, психологічного неблагополуччя, психотравми. Прояви психічних розладів, що розвиваються як реакція на бойові дії та військові конфлікти, є найбільш тяжкими та сталими [3, с. 105].

Також безробіття для сучасної людини є стресом, оскільки гроші на сьогодні є запорукою не лише соціальної реалізації, а й фізичного існування. Відчуття самотності та нереалізованості, що виникають після втрати роботи, для людини можуть стати найсильнішим випробуванням, пройти яке здатний далеко не кожний. Сучасний спосіб виробництва у капіталістично-ринкових формах суспільного економічного та соціального розвитку побудований на принципі корисності та необхідності безробіття як форми конкурентної переваги та зменшення витрат на вироблення певного продукту чи послуг.

У державах з розвиненим капіталізмом населення протягом багатьох років гартувалося до таких суспільних випробувань. На державному рівні у них введені протидії безробіттю та депресіям, а саме курси перекваліфікації, право на працю не за дипломом, готовність при необхідності працювати не за фахом тощо. Також існують мережі соціального захисту та державні інформаційні програми, що формують правильне гуманне

ставлення суспільства до безробітних. Однак, навіть такі заходи не в змозі повною мірою перешкодити появі безробіття та виникнення у безробітних, на цій основі, депресивних станів [1, с. 157].

Також, розвитку депресивних симптомів сприяють стреси на роботі, стрімка дегуманізація суспільства, прогресуюче пришвидшення темпів життя, неможливість більшості населення, попри всі зусилля, досягнути не те що успіху і престижу, а часто навіть середнього рівня добробуту. Епідемічного поширення набуває використання засобів для підвищення настрою (антидепресантів), хоча на причини депресій вони не впливають, а тільки можуть викликати психофізіологічну залежність.

Важливість і актуальність заявленої проблематики для України і викликала наш інтерес до цієї теми, вивченню якої будуть присвячені наші наступні теоретичні та емпіричні дослідження.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика / Бондаренко А. Ф. (изд.4-е, испр. и доп). – К: Освіта України, 2007. – 332 с.
2. Субтельний Орест. Україна: історія / Орест Субтельний [Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В.Кульчицького]. – К.: Либідь, 1991. – 512 с.
3. Шестопалова Л. Ф. Профілактика посттравматичних стресових розладів у жертв надзвичайних подій: медико-психологічні аспекти / Л. Ф. Шестопалова // Гуманітарний часопис. – 2005. - № 1. – С. 103-108.

*Назарова Іванна Володимирівна,
студентка IV курсу,*

спеціальності «Психологія»

Науковий керівник:

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич Дарія Дмитрівна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Усе наше існування пронизане почуттями та емоціями. Але деякі люди добре відчують і розуміють емоції інших людей, а інші навіть у власних розібратися не спроможні. Про першу групу людей зазвичай говорять, що в них добре розвинений емоційний інтелект, а друга група таким рівнем розвитку похвалитися не може.

Поняття «емоційний інтелект» виникло в західній науці в 1990-і рр. Нині теорія емоційного інтелекту (Emotional Quotient, EQ) надзвичайно розвинена, хоч і піддається критиці через те, що пропагує, на перший погляд, усім відомі істини, лише дещо онауковлюючи їх [2].

Під емоційним інтелектом (EQ) маємо на увазі сукупність здібностей, що дають змогу людині усвідомлювати й розуміти як власні емоції, так і емоції оточуючих. Особи з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту здатні керувати своєю емоційною сферою, їхня поведінка більш гнучка, тому вони з більшою легкістю досягають поставлених цілей шляхом взаємодії з іншими людьми.

В 1964 році М.Белдок вперше використав термін «емоційний інтелект» в роботі «Sensitivity to expression of emotional meaning in three modes of communication», однак найбільшою популярністю це поняття стало користуватися в 1980-их, 1990-их р. р., після появи докторської дисертації Р.Бар-Она і статті П.Саловея і Дж.Майєра.

У структурі емоційного інтелекту виокремлюють два аспекти – внутрішньоособистісний і міжособистісний. Перший характеризується такими компонентами, як самооцінка, усвідомлення власних почуттів, упевненість у собі,

терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнень, оптимізм і гнучкість. Міжособистісний аспект містить емпатію, толерантність, комунікабельність, відкритість, діалогічність, антиципацію.

Рівень емоційного інтелекту є важливим засобом успішної самореалізації особистості. Високий емоційний інтелект допомагає збалансувати емоції і розум, відчувати внутрішню свободу та відповідальність за себе, усвідомити власні потреби і мотиви поведінки, рівновагу, а також скоригувати стратегію власного життя. Він асоціюється з почуттям загального щастя. Низький емоційний інтелект призводить до нещастя і характеризується страхом, самотністю, нестабільністю, агресією, почуттям провини, депресією, фрустрацією [1, с. 22].

У EQ простежується декілька рівнів прояву. Перший – усвідомлення своїх емоцій, уміння визначити, яку емоцію відчуваєш на цей час, з'ясувати, які базові емоції покладено в основу складної емоції. Другий рівень – уміння керувати власними емоціями, визначити джерело і причину їх виникнення, ступінь корисності, змінювати інтенсивність емоцій, заміщати їх іншими. Третій – усвідомлення емоцій інших людей, визначення емоційних станів за вербальними і невербальними ознаками. Четвертий – управління емоціями інших людей, цілеспрямована дія на їх емоції. Отже, емоційний інтелект має тісний взаємозв'язок з поняттями самосвідомість, самоконтроль, соціальна чуйність та управління стосунками. Умілий оратор – лідер-тактик, здатний викликати у слухачів необхідні відчуття і емоції на нетривалий час. А лідер з високим рівнем емоційного інтелекту – не тільки тактик, але й стратег, у змозі керувати своїм емоційним станом та станом співробітників протягом тривалого часу [4].

Рівень емоційного інтелекту є важливим засобом успішної самореалізації особистості. Високий емоційний інтелект допомагає збалансувати емоції і розум, відчувати внутрішню свободу та відповідальність за себе, усвідомити власні потреби і мотиви поведінки, рівновагу, а також скорегувати стратегію власного життя. Він асоціюється з почуттям загального щастя. Низький емоційний інтелект призводить до нещастя і характеризується страхом, самотністю, нестабільністю, агресією, почуттям провини, депресією.

Список використаної літератури:

1. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство : Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман – М : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 301 с. – (Альпина Паблишер).
2. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб : Питер, 2001. – 752 с. – ил. (Серия «Мастера психологии»).
3. Петровская А. С. Эмоциональный интеллект как детерминанта результативных параметров и процессуальных характеристик управленческой деятельности : дисс. канд. психолог. наук : 19.00.03 / Петровская А. С. – Ярославль, 2007. – 270 с.
4. Филатова О. Эмоциональный интеллект как показатель целостного развития личности / О. Филатова – М : Когито-Центр, 2000. – 150 с. – (Когито-Центр).
5. Beldoch Michael. Sensivity to Emotional expression in three modes of communication. / M. Beldoch – New York: McGraw-Hill, 1964. – 220 p. – (McGraw-Hill series in psychology).
6. Mayer J. D. What is emotional intelligence? / J. D. Mayer, P. Salovey – New York : Basic Books, 1997. – 211 p. – (Science and Education Publishing).

*Никитенко Інна Вікторівна,
студентка VI курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Лунійко Людмила Василівна*

МЕХАНІЗМ УСВІДОМЛЕНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ КАРАТИСТІВ ДО НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОЇ ТА ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Усвідомлена саморегуляція – це системно організований процес внутрішньої психічної активності людини, орієнтований на започаткування, побудову, підтримку та управління різними видами і формами довільної діяльності. В особистісних властивостях саморегуляції ключовим є те, як індивід розробляє план для досягнення поставленої мети, дає адекватну оцінку власним діям та коригує діяльність, враховує зовнішні та внутрішні умови реалізації цих планів і програм.

В особистісних властивостях саморегуляції ключовим є те, як індивід розробляє план для досягнення поставленої мети, дає адекватну оцінку власним діям та коригує діяльність, враховує зовнішні та внутрішні умови реалізації цих планів і програм.

Доведено, що жорсткі дисциплінарні вимоги під час навчання, сімейне виховання, відповідальна і почесна повсякденна робота сприяють формуванню вміння до саморегуляції, що в основному пов'язане з умінням активізувати внутрішні резерви, концентрувати увагу.

На думку В.П. Некрасова [6], саморегуляція в спорті є самостійним науковим напрямом, основною метою якого є формування психічних станів, що сприяють найбільш оптимальному використанню фізичних та технічних можливостей спортсмена. Він вважає, що процес ауторегуляції здійснюється за рахунок спеціальних центрально-мозкових трансформацій, в результаті чого створюється така концентрована інтегральна діяльність організму, яка найбільш раціонально спрямовує його можливості на вирішення конкретних завдань.

Для інтенсивного підвищення навчально-тренувальної та змагальної результативності розроблено та використовується ряд методик: десенсибілізація, реактивна релаксація, медитація, когнітивна модифікація поведінки, релаксаційне та ідеомоторне тренування [3, 4]. Можна сказати, що всі ці методики засновані на концепції саморегуляторного відновлення.

Застосування таких методик спрямоване на покращення психологічної підготовки індивіда в екстремальних умовах змагань. Ці засоби зосереджуються на виявленні емоційних станів, що виникають під впливом ускладнюючих діяльність (зокрема, стану емоційної напруженості), несприятливих факторів, з використанням прийомів, вироблення яких дозволить оптимізувати діяльність.

Отже, ефективність сумісної праці людей, успіх власно виконуваної роботи, творчий клімат у колективі значною мірою залежить від уміння регулювати власну поведінку, стримувати емоційні прояви у відповідності з вимогами ситуації та оточення. У цьому контексті надання загальної психологічної підготовки передбачає два основні напрямки: використання засобів зовнішнього впливу на спортсменів (наприклад бесіди, навчання) і навчання їх методів саморегуляції.

Під час навчально-тренувальної та змагальної діяльності спортсменів-каратистів дуже важливим є застосування впливу на ауторегуляторні процеси атлета. Саморегуляція займає особливе місце у психологічному тренінгу. Ядром його структури є навчання способам вироблення позитивно забарвлених емоцій.

Список використаної літератури:

1. Гамаль Е.И. Некоторые особенности психологической подготовленности юных борцов к соревнованию / Е.И. Гамаль, В.Т. Настенко // Теория и практика физ. культуры. – 1970. – № 7 – С. 55-57.
2. Дахновский В.С. Подготовка борцов высокого класса / В.С. Дахновский, С.С. Лещенко. – К.: Здоровья, 1989. – 192 с.
3. Дрюков В.О. Психофізіологічна діагностика у спорті вищих досягнень: методичні рекомендації для тренерів, спортсменів, співробітників для комплексних наукових груп / В.О. Дрюков, Г.В. Коробейніков, Ю.О. Павленко. – К.: Науковий світ, 2004.
4. Зайцева Т.В. Теория психологического тренинга. Психологический тренинг, как инструментальное действие / Т.В.Зайцева. – СПб.: Речь, М.: Смысл, 2002.
5. Кулакова Э.А. Приемы психорегуляции в спорте / Э.А. Кулакова. – М.: ГЦОЛИФК, 1991. – 23 с.
6. Некрасов В.П. Психорегуляция в подготовке спортсменов / В.П. Некрасов. – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 132 с.
7. Никифоров Ю.Б. Опыт применения психорегуляции в подготовке каратистов / Ю.Б. Никифоров // Спортивная борьба: ежегодник. – М.: Физкультура и спорт, 1985. – С. 57 – 61.

*Новікова Вікторія Олександрівна
студентка I курсу магістратури, 12 мгіс групи
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ханецька Тетяна Іванівна*

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Сім'я грає винятково важливу роль у формуванні й розвитку особистості дитини. З перших митей життя вона розвивається як соціальна істота. Батьки здобувають статус життєво важливих фігур автоматично, тому що фізичне життя в самому буквальному значенні залежить від них, надалі потреби в їхній любові й схваленні здобувають для дитини таке ж значення. У взаєминах з батьками дитина черпає й освоює поведінкові навички, навички міжособистісного спілкування, статево-рольові зразки поведінки тощо. Взаємини матері й батька для дитини поступово стають зразком для наслідування. Якщо батьки між собою доброзичливі, дружні, допомагають один одному, то подібні відносини у них формуються й з дітьми, які, у свою чергу, так само будуть ставитися до всіх оточуючих їх людей. Якщо ж батьки ворогують, постійно сваряться за лідерство в сім'ї, то й діти, як правило, поведуться так само [3].

Для дитини, а особливо в молодшому шкільному віці, сім'я – це величезний світ в якому дитина живе, розвивається, вчиться діяти відповідно до ситуації, саме в сім'ї дитина отримує базові приклади поведінки, вчиться взаємодіяти з соціальним оточенням, любити, радіти та співчувати. Дитина постійно взаємодіє з батьками, взаємодія в свою чергу може чинити на дитину як позитивний, так і дещо негативний вплив. Саме від мікроклімату в сім'ї, цілісності внутрішніх взаємин часто залежить якою особистістю буде людина – доброзичливою, позитивно налаштованою чи навпаки бути розвиватися з негативним баченням світу.

Молодший шкільний вік - це період, який завершує етап дитинства. Опановуючи новий для себе вид діяльності - навчання, молодші школярі ще багато часу й енергії віддають грі. У цих видах діяльності розгортаються їх стосунки з ровесниками і дорослими, особистісне психічне життя і психічний розвиток, формуються психічні новоутворення,

завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу і самопізнання. Психічний розвиток молодшого школяра, формування його особистості є біологічно і соціально зумовленим процесом. На думку Г.С.Костюка, «онтогенез людського організму визначається біологічною спадковістю, онтогенез особистості — соціальною спадковістю» [6].

Вивченням психологічних особливостей формування особистості дітей молодшого шкільного віку займалися дуже багато вчених, серед них: Г. С. Абрамова, Б. Б. Айсмонтас, М.Й. Боришевський, М. В. Добриніна, Л. В. Долинська, М.П. Задесенець, А. І. Захаров.

Представники різних напрямів сучасної психології досліджують проблематику сім'ї з метою гармонізації сімейних взаємин, створення оптимальних умов соціалізації особистості дитини. Серед них зарубіжні вчені А. Адлер, Е. Берн, М. Боуен, Д. Видра, К. Вітакер, Д. Віткін, Л. Виготський, Е. Еріксон, М. Ламб, З. Фройд, К. Хорні, К. Юнг, а також вітчизняні науковці О.І. Бондарчук, Ю.В. Борисенко, В.Н. Дружинін, О.І. Захаров, Є.Г. Ейдемільлер, Д.І. Ісаєв, Г.С. Костюк, В.М. Целуйко, Н.В. Чепелева та ін.

Головною метою виховання дітей у сім'ї становить всебічний розвиток особистості, що поєднує у собі духовне багатство, моральну чистоту й фізичну досконалість. Щоб вивчити можливі відносини між дорослими й дітьми в сім'ях, необхідно знати існуючі стилі батьківського відношення до дітей. Батьківський стиль - це узагальнені, характерні, ситуаційно неспецифічні способи спілкування даного батька з даною дитиною, це образ дій по відношенню до дитини [4].

Авторитарний виховний стиль (в основі – тактика диктату) означає пригнічування почуття гідності, ініціативи, самостійності одними членами сім'ї (найчастіше дорослими) у інших. Жорсткі накази, примус, свавілля батьків призводять до значних порушень у формуванні особистості дитини. Як свідчать дослідження, погрози, насильство, тиск викликають у відповідь грубість, спалахи агресивності, брехливість, лицемірство, навіть відверту ненависть.

Демократичний стиль сімейних стосунків (тактика співробітництва) передбачає не лише батьківську підтримку й допомогу дітям в їх окремих справах, а й взаєморозуміння, взаємоповагу дітей і батьків, встановлення партнерських на паритетних основах взаємин, заснованих на співчутті, співпереживанні, відповідальності за наслідки власної активності.

Ліберальний стиль (тактика невтручання). Система міжособистісних відносин у сім'ї будується на визнанні (доцільності) незалежного існування дорослих і дітей. Батьки як вихователі, за даним типом взаємин, найчастіше ухиляються від активного позитивного втручання в життя дитини. За таких умов дитина стає емоційно байдужою до інших, яскраво проявляється егоцентризм, індивідуалізм, а сім'я для неї – лише необхідна формальність.

Потуральний виховний стиль (тактика опіки й безоглядної любові). Батьки власними зусиллями, працею намагаються задовольнити всі потреби дитини, відгороджуючи її від будь-яких турбот, складностей тощо. Відтак дитина, яка штучно позбавлена можливості проявляти себе в досягненні певних результатів, відповідати за наслідки своїх дій тощо, зростає інфантильною, безпорадною, безініціативною, уникає відповідальності за певні дії, рішення..

Виділяють також *нестійкий стиль виховання*, для якого характерний непрогнозований перехід батьків від одного до іншого стилю ставлення до дитини. Такі „перепади” народжують у неї недовіру до батьків, відчуженість, формують установки реагувати не на зміст звертань, вимог, а на форму

Нездатність батьків виробити сприятливу для розвитку дитини виховну позицію може призвести до глибоких порушень у стосунках з дітьми, до жорстокості стосовно них. Слід зазначити, що батьки переносять особистісні проблеми і проблеми у стосунках з іншими членами сім'ї на дітей переважно підсвідомо, найчастіше з глибоким переконанням, що саме так дитині роблять добро. Проте неадекватне ставлення батьків призводить до деформації особистості дитини, утрудняє можливості її самореалізації, актуалізуючи тим самим необхідність надання сім'ї психологічної допомоги.

Список використаної літератури:

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М., 1998.
2. Бреслав Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве / Г.М. Бреслав. – М., 1990.
3. Бурбо Л. Отношения родитель – ребенок / Л. Бурбо . -- Киев, 2002.
4. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи / М.И. Буянов. – М., 1998.
5. Дружинин В.Н. Психология семьи / В.Н. Дружинин. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк / За ред. Л.Н.Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
7. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Для студ.сред. пед. учеб. заведений /Авт.- сост. Е. Е. Данилова; под ред. И. В. Дубровиной. – М.: Академия, 1998. – 160 с..
8. Степанов С. С. Большие проблемы маленького ребенка: советы психолога – родителям / С. С. Степанов. -- Москва: Педагогика - Пресс, 1995 г. - 168 с.
9. Фигдор Г. Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой / Г Фигдор. – М., 1995.
10. Юрченко І.В. Психологічна характеристика неповної сім'ї / І .В. Юрченко // Альманах студентського наукового товариства: «Актуальні питання психологічної науки». – Рівне: РДГУ, 2008. – Вип. 1. – С. 119-24.

*Павлик Аліна Василівна
студентка IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич Дарія Дмитрівна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Проблема долаючої поведінки набирає все більшої популярності в зарубіжній і вітчизняній психології. Цьому сприяє підвищення стресогенності життя та трудової діяльності людини, розширення спектру соціальних криз, природних катаклізмів і техногенних катастроф. Західні дослідники, які вивчають подолання стресу відображають його в понятті «копінг», що включає в себе різні форми активності людини і охоплює всі види взаємодії суб'єкта з завданнями зовнішнього або внутрішнього характеру, з труднощами, які необхідно вирішити, уникнути, взяти під контроль або пом'якшити [1].

Поняття копінг-стратегії вперше було запропоноване і введено Р. Лазарусом і С. Фолкманом в рамках транзактної моделі стресу. Сутність «копінгу» полягає у ефективній адаптації людини до потреб ситуації [4].

Копінг-стратегії – це засоби управління діючим стрес-чинником, які виникають як відповідь особистості на загрозу [5]. В результаті проведеного Р. Лазарусом факторного аналізу було виділено два види копінгу: проблемно-орієнтований (спрямований на самого джерела стресу) та емоційно-орієнтований (спрямований на подолання емоційного збудження, викликаного стресором) [4].

Е. Хайм виділяє три сфери ієрархічної структури психіки, в яких відбувається реалізація копінг-стратегій поведінки: емоційну, когнітивну і поведінкову. При цьому всі види копінг-стратегій поведінки поділяються з урахуванням ступеня їх адаптивних можливостей на адаптивні, частково адаптивні і неадаптивні.

С. Кохен і Р. Лазарус, узагальнивши дані багатьох досліджень, виділили п'ять основних задач копіngu:

- 1) мінімізація негативних впливів обставин і підвищення можливостей відновлення;
- 2) терпіння, пристосування або регулювання, перетворення життєвих ситуацій;
- 3) підтримання позитивного «образу Я», впевненості в своїх силах;
- 4) підтримання емоційної рівноваги;
- 5) збереження досить тісних взаємозв'язків з іншими людьми [2].

Вивчення проблематики копіng-стратегій підвели дослідників до визначення копіng-ресурсів. Копіng-ресурси – це особистісні ресурси долаючої поведінки та внутрішні психологічні чинники її формування і розвитку. Це всі засоби, які індивід застосовує для подолання стресу. До них можна віднести характеристики особистості і її соціального оточення, які полегшують або роблять можливою адаптацію до життєвих стресів, сприяють розвитку засобів його подолання, підвищують стресостійкість [5].

Отже, копіng-стратегії є засобами управління діючим стрес-чинником, які виникають у відповідь за загрозу організму. Існує два види копіngu, які були виділені Р. Лазарусом, це проблемно-орієнтований копіng та копіng емоційно-орієнтований. Також у дослідженні феномену копіng-стратегій розглядаються і копіng-ресурси – тобто, особистісні ресурси долаючої поведінки, всі ті засоби які індивід використовує для подолання стресу.

Список використаної літератури:

1. Водопьянова Н.Е. Стратегии и модели преодолевающего поведения. / Н.Е.Водопьянова, Старченкова Е.С. – СПб, 2001. – 328 с. (В Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности.)
2. Гуляс І.А. Копіng-стратегії у контексті життєвих досягнень особистості. / І.А. Гуляс – Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(20), 2015. – 105 с.
3. Исаева Е.Р. Копинг-поведение и психологическая защита личности в условиях здоровья и болезни / Е.Р. Исаева. – СПб.: Издательство СПбГМУ, 2009. – 136 с.
4. Колчигіна Анна Валеріївна. Копіng-поведінка студентів з різним ступенем мотивації досягнення в ситуаціях оцінювання (на прикладі іспиту): дис. канд. психол. наук : А.В. Колчигіна – Харків, 2016. – 230 с.
5. Отич Д. Д. Динаміка копіng-стратегій майбутніх психологів / Д. Д. Отич // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. :Психологічні науки. – 2013. - Вип. 114. – С. 145-150.
6. Ткачук Т. А. Копіng-поведінка: стратегії та засоби реалізації / Т. А. Ткачук – Ірпінь, 2011. – 284 с.

*Павлова Вікторія Петрівна
спеціальності «Психологія»*

факультет психології

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор

Ставицька Світлана Олексіївна

СИНДРОМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У СИСТЕМІ «ЛЮДИНА-ЛЮДИНА»

Вимоги сьогодення у суспільства до ефективності будь-якої професійної діяльності зростають, оскільки швидко змінюється соціальна й економічна ситуація, збільшуються нервово-психічні й інформаційні навантаження на особистість, постійно росте конкуренція і загострюється боротьба за робочі місця.

Щоденна робота з постійним перевантаженням та психологічною залежністю від неї веде до накопичення наслідків стресів та виснаженню запасів життєвої енергії людини. Це спричиняє виникнення так званого синдрому «професійного вигорання» - виснаження моральних і фізичних сил, що неминуче позначається на ефективності професійної діяльності, самопочутті та стосунках з оточуючими.

Термін «професійне вигорання» у науковий обіг увів американський психіатр Х. Дж. Фрейденбергер для позначення психічного стану здорових людей, які постійно перебувають в емоційно перенавантаженій атмосфері у зв'язку з тим, що їхня професійна діяльність вимагає інтенсивного спілкування з людьми [6, с. 159-165].

Подальші дослідження цього феномену стосувалися професійної діяльності медичного персоналу та працівників соціальної сфери. Цю проблематику досліджували зарубіжні та вітчизняні психологи, а саме: М. Буриш, Г. Діон, К.Маслач, С. Джексон, Г. Сельє, В. Бойко, Н. Водоп'янова, Г. Ложкін, Н.Левицька, Л. Карамушка, Т. Зайчикова, В. Орел, Т. Форманюк, С. Максименко та ін.

Синдром «професійного вигорання» є стресовою реакцією, яка виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності. Момент, коли стрес переходить у «вигорання», ще досить чітко не визначений. Серед симптомів, що виникають першими, можна вирізнити загальне почуття втоми, вороже ставлення до роботи, загальне невизначене почуття занепокоєння, сприймання роботи як такої, що постійно ускладнюється та стає менш результативною [3; 4].

Емоційне виснаження проявляється психічною втомою, емоційним спустошенням, симптомами депресії. Спочатку спостерігається емоційне перенасичення, що супроводжується емоційними зривами, агресивними реакціями, спалахами гніву. Потім розвивається емоційне виснаження, втрачається інтерес до навколишньої реальності.

Деперсоналізація – знецінення (дегуманізація) міжособистісних стосунків, негативізм, цинічне ставлення до почуттів та переживань інших людей. Починають проявлятися негативні установки, зростає знеособленість та формальність контактів, виникають спалахи роздратування та конфліктні ситуації. Для всіх характеристик деперсоналізації важлива втрата емоційного компонента психічних процесів (втрата почуттів до близьких людей, зниження емпатії – чуйності, співпереживання) [1].

Редукція особистісних досягнень характеризується зниженням професійної ефективності працівника, що може проявлятися в негативізмі щодо службових можливостей, в обмеженні обов'язків до соціального оточення, у зниженні відчуття значущості діяльності, що виконується. Яскраво виражене почуття власної неспроможності і некомпетентності. Наявність цих складових спричинює професійну деформацію особистості, зниження якості життя і втрату сенсу існування [5].

У зв'язку з цим синдром емоційного вигорання розглядається деякими авторами як «професійне вигорання», що зумовлює вивчення цього феномену в аспекті професійної діяльності [2]. Синдром «професійного вигорання» охоплює в наш час різні галузі діяльності у системі «людина – людина».

Однією з причин професійного вигорання лікарів є наслідок низки суперечностей між очікуваннями стосовно професії ще зі студентських років, позитивними намірами, певними ідеалами й реальністю повсякденної професійної діяльності. Реаліями сьогодення в Україні є те, що до всіх переваг лікарського фаху додається низька заробітна платня, відсутність балансу між витраченими зусиллями й винагородою за роботу, недофінансування лікувальних закладів, неможливість надати ефективну допомогу через недостатнє матеріально-технічне оснащення тощо.

Результати досліджень свідчать про необхідність спеціальних внутрішньо організаційних заходів спрямованих на попередження негативних переживань медичного персоналу. Важливо також створення такої психологічної атмосфери й організаційної культури, що сприяє балансу позитивних і негативних переживань, що супроводжують

роботу медичного персоналу в кожній конкретній установі.

Список використаної літератури:

1. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других./ В. В. Бойко. – М., Информ. издат. Дом «Филин», 1996. – С. 210.
2. Карамушка Л.М. Синдром „ професійного вигорання " у вчителів: гендерні аспекти./ Л. М. Карамушка, Т. В. Зайчикова. - К. «Міленіум», 2003. - 40с.
3. Орел В. Е. Исследование феномена психического выгорания в отечественной и зарубежной психологии/ В. Е. Орел//Проблемы общей и организационной психологии. – Ярославль, 1999. – С. 76-97.
4. Орел В. Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии: эмпирические исследования и перспективы/ В. Е. Орел //Психологический журнал. – 2001. – Том 22. - №1. – С. 90-101.
5. Робертс Г. А. Профилактика выгорания/Г. А. Робертс // Обзор современной психиатрии. 1998. - № 1. - С. 39-46.
6. Freudenberger, H. J. (1974). Staff burn-out. of Social Sciences. Vol. 30, no. 1, pp. 159–165.

*Пастух Ганна Олегівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор
Шайгородський Юрій Жанович*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ПОЛІТИКА

Імідж політичного діяча являє собою узагальнений образ-уявлення про політичні суб'єкти, який, як правило, цілеспрямовано конструюється відповідними фахівцями – іміджмейкерами [3]. Образ політичного лідера, який формується в громадській думці і свідомості виборця, виявляється у впливовості та відображається в рейтингах його носія [2].

Суть політичного іміджу полягає у природі соціального стереотипу і його впливу на масову свідомість, тому імідж політичного лідера створюється на ґрунті специфічного сплетіння інформаційних, емоційно-комунікативних і діяльнісних чинників [1].

Політичний лідер – це особа, яка володіє певним соціальним статусом, наділена повноваженнями, має змогу приймати певні рішення та здійснювати прямий чи опосередкований вплив на суспільство.

Перш за все формування іміджу сучасного політика має базуватися на усвідомленості та сприйнятті його суспільством як переможця, авторитетної та впливової людини, відданому певним ідеям, готовому йти на компроміси, вирішувати складні соціально-економічні завдання, об'єктивного аналітика, справедливої та вольової особистості. Сучасний політик має дотримуватися основних принципів: законності діяльності, справедливості, неупередженості, врахування інтересів громадян, довіри тощо.

Важливими психологічними особливостями сучасного політика є інтелектуальні здібності, освіченість, далекоглядність, рішучість, сміливість, відвертість, відповідальність.

Для того, щоб створити імідж політичного лідера необхідно поставити конкретні цілі, на здійснення яких імідж має бути направлений, на певні завдання, які на певній стадії будуть істотними і присутність яких визнається і сприймається громадянами [2]. Для формування відповідної громадської думки використовуються найрізноманітніші ЗМІ та публік рілейшнз, але в першу чергу преса і телебачення [4].

У низці наукових праць відмічається одна з найважливіших рис політичного лідера – харизма, яка проявляється найбільше у період складної політико-економічної ситуації в країні. Такий лідер здатен впливати на хід подій у країні. В наукових дослідженнях виокремлюються окремі характеристики та якості, якими має володіти і вміло проявляти політичний лідер. На парламентських виборах, виборці керуються образом лідера і тими якостями, якими він володіє. Найважливішими для сприйняття і оцінки образу лідера є: кваліфікованість й обізнаність; діяльність і активна позиція; перспективність; досвід та вміння вирішувати економічні проблеми; належна поведінка. Менш важливими, але також необхідними критеріями сприйняття і оцінки політиків є: світогляд; переконання; харизма [2].

Формування іміджу політика здійснюється в декілька етапів. На першому відбувається збір й аналіз інформації, що слугуватиме основою для побудови іміджу. При цьому важливого значення персональні характеристики, соціальні характеристики, символічні характеристики, політичні характеристики. На другому етапі відбувається формування іміджу шляхом вироблення комунікативних механізмів, відпрацювання ділової риторики, використанні зовнішньої привабливості. На третьому етапі здійснюється адаптація політика до створеного іміджу. Четвертий етап передбачає апробацію іміджу політика на електораті. П'ятий етап передбачає аналіз інформації про створений імідж та його корекцію.

Формування іміджу сучасного політика передбачає використання найбільш розвинених психологічних рис, які класифікують на: 1) індивідуально-особистісні (ексклюзивність або винятковість, впевненість, харизма, сила тощо); 2) соціальні (турбота про громадян, обізнаність у соціальних проблемах, прагнення покращити соціально-економічний стан країни тощо); 3) особистісно-енергетичні (оптимізм, бадьорість, позитивні емоції, ентузіазм та завзятість тощо); 4) соціально-енергетичні (вплив на суспільну думку, здатність ризикувати, енергійність, воля, рішучість); 5) соціально-моральні (відповідність ідеалу суспільства, високі моральні цінності та якості) [2].

Отже, формування іміджу сучасного політика є надзвичайно складним процесом, який потребує використання рис особистості створення суспільної думки та створення образу з метою успішності та популярності політика серед населення.

Список використаної літератури:

1. Гриник І. Формування іміджу політичного лідера у студентської молоді. Наука і освіта. 2013. Випуск 7. С. 134-138.
2. Ілляшенко С.М. Образ і формування іміджу політичного лідера. Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О. Ф., м. Суми, 11-12 травня 2016 р.: у 2-х т. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми: СумДУ, 2016. Т.2. С. 101–103.
3. Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації: Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. 145 с.
4. Петракова Є. Деякі аспекти формування іміджу політичного лідера. Політичний менеджмент. 2004. № 2. С. 109–120.

Пономаренко Тетяна Ігорівна
студентка II курсу
спеціальності « Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент,
Федоренко Алла Федорівна

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Спілкування займає невід'ємну частину життя суспільства в цілому і кожної людини, зокрема. Не виключенням є і підлітки, однією із вікових особливостей яких є проблеми у міжособистісному спілкуванні з однолітками, та дорослими. У зв'язку з цим ймовірність виникнення непорозумінь та конфліктів з батьками, друзями, вчителями є дуже високою. Тому розвиток та формування комунікативної компетентності є особливо важливим для цього складного вікового періоду.

Психологами встановлено, що з віком потреба в спілкуванні поглиблюється і стає все більш значущою в житті дітей. Одним з піків розвитку у людини потреби в спілкуванні є підлітковий період. Високий рівень розвитку потреби у спілкуванні в підлітковому віці пояснюється декількома причинами. Найбільш важливою і провідною А.В. Мудрик вважає постійний фізичний та розумовий розвиток, і в зв'язку з цим розширення інтересів підлітка, зокрема, зростання інтересу до світу [1].

Варто підкреслити, що комунікативна компетентність передбачає собою вміння спілкуватися як усно, так і писемно, доводити власну думку, адаптуватися у мовному середовищі у будь-якій соціальній ситуації; вона забезпечує можливість безпосереднього спілкування. Саме тому оволодіння комунікативною компетентністю є надзвичайно важливим у підлітковому віці. Адже у цей віковий період спілкування – одна із найважливіших потреб, яка супроводжується сукупністю переживань. У працях І. Кона виділяється три основних функції спілкування підлітків: 1) важливе специфічне джерело інформації; 2) специфічний вид міжособистісних стосунків, який виробляє необхідні навички соціальної взаємодії; 3) специфічний вид емоційного контакту, який дає відчуття емоційного благополуччя [3, с. 266].

Хочемо наголосити, що сформованість комунікативної компетентності характеризується наявністю наступних критеріїв: наявність знань, умінь, навичок, бажання вступати в контакт з оточуючими, вміння оцінювати ситуацію спілкування, здатність організувати перебіг комунікативного акту, здатність прояви емпатії, наявність досвіду у спілкуванні [2].

Таким чином, з метою розвитку комунікативної компетенції підлітків, нами була розроблена низка рекомендацій щодо розвитку комунікативної компетентності підлітків:

Для батьків

1. Щонайбільше спілкуватися батькам з власною дитиною, таким чином, допомагати підлітку набувати комунікативний досвід. 2. Читати побільше літератури вголос – це допомагає розвивати понятійний апарат учня. 3. Вивчати напам'ять вірші та скороговки – такі заходи допомагають розвивати дикцію, вимову, пам'ять. 4. Заохочувати комунікацію підлітка з однолітками – це є провідною діяльністю даного вікового періоду. 5. Відвідувати гуртки, секції, факультативи – це розвиває кругозір учня та сприяє створенню нових знайомств. 6. Відвідувати з дитиною різні заходи: виставки, квест-кімнати, музеї, театр, кіно, прогулянки в парку – цікавитися думкою і враженнями учнями з приводу побаченого. 7. Цікавитися уподобаннями, думками і точкою зору власної дитини. 8. Вчити дитину висловлювати власну думку і головне – аргументувати її. 9. Не використовувати при дітях нецензурну лексику.

Для вчителів

1.Вчителі мають побільше спілкуватися з учнями на уроці та на перерві.2. Бажано проводити позакласну роботу – де можна було б обговорити з учнями проблеми , які склалися у колективі.3.Організовувати культ-походи до театрів , музеїв і відвідувати виставки , виходити на природу і давати можливість класу спілкуватися у позакласовому форматі.4.Влаштувати свята за участі колективу.5.Влаштувати відкриті уроки.6.Корисно також створити позаурочні години на яких діти б могли продемонструвати свої хобі , захоплення і поспілкуватися.7.Проводити дискотеки , міні-карнавали і вечірки.8.Вимагати від учнів повну , розгорнуту , лаконічну відповідь на уроках.9.Задавати вправи і завдання комунікативного характеру .10.Створювати і проводити дні поезії , відкриті читання.11. Залучати учнів до публічних виступів(хоча б в межах класу чи школи) , до участі у масових заходах (свята ,вистави , день книги , день знань , день міста).12. Вивчати на пам'ять вірші та скоромовки - такі заходи допомагають розвивати дикцію , вимову , пам'ять.

Список використаної літератури:

1. Мудрик А.В. Общение в процессе воспитания / А.В. Мудрик. – М.: Педагогическое общество России, 2011. - 320 с.
2. Новик Н.Н. Теория и практика формирования коммуникативных способностей у подростков с отклоняющимся поведением: монография / Н.Н. Новик. – Казань, 2012. – 144с.
3. Реан А.А. Психология подростка / Под. ред А. А.Реана. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 480 с.

*Пожидаєва Наталія Леонідівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Федоренко Алла Федорівна*

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Сучасний етап розвитку України характеризується переходом до постінформаційного суспільства, залученням до світових глобалізаційних процесів, ринковими економічними відносинами та іншими зовнішніми факторами. У зв'язку з цим сучасній особистості складно не лише адекватно соціалізуватися, а й віднайти своє внутрішнє покликання, правильно осягнути власні справжні цінності та смисли. Ще французький екзистенціаліст ХХ ст. Жан-Поль Сартр наголошував на тому, що ми самі обираємо свої цінності та смисли. Так, він підкреслював, що поки ми не живем своїм життям, воно нічого собою не являє, і ми самі повинні надати йому сенс, а цінність - це той сенс, який ми самі обираємо [6].

Необхідно відмітити, що ціннісно-сміслова сфера є центральним, ядерним утворенням особистості, яка впливає в цілому на поведінку людини. Вона включає в себе два основні компоненти - ціннісні орієнтації та систему особистісних смислів. Отже, від правильного вибору та розуміння своїх справжніх цінностей залежить якість життя як окремо взятої особистості, так і всього людства [7].

Актуальність дослідження особливостей ціннісно-сміслової сфери особистості в період ранньої дорослості зумовлена тим, що в ранньому дорослому віці активно відбувається процес вибору, формування та розвитку основних життєвих цінностей, смислів та мотиваційної сфери [1].

Зокрема, відомо, що саме період ранньої дорослості (за Дж. Бромлеєм, це - 20-25 років) є надзвичайно важливим для становлення дорослої повноцінної особистості. Отже від того як особистість самовизначиться, успішно чи неуспішно подолає всі кризи цього періоду, залежить спосіб та успішність її подальшого життя та професійна самореалізація. Саме в цей віковий період відбувається активний розвиток ціннісно-сміслової сфери особистості. Її зміст може змінюватися під впливом багатьох факторів, оскільки соціалізація може відбуватися як в умовах стихійного впливу на особистість різних обставин життя в суспільстві, що мають іноді характер різноспрямованих факторів, так і в умовах виховання, тобто цілеспрямованого формування особистості. Переоцінка цінностей і переорієнтування смислів - закономірний процес розвитку особистості раннього дорослого віку [2, 4].

Варто підкреслити, що феномен цінностей у психології є найбільш суперечливим і неоднозначним для вивчення [3]. На сьогоднішній день поняттю цінність, його визначенню і змісту приділяється досить велика увага, причому розуміння цінностей представлено в різноманітті різних, альтернативних підходів і концепцій. Незважаючи на різноманіття концепцій цінностей в науковій літературі виділяється два основних аспекти диференціювання цих концепцій. Перший полягає у відмінності методологічних підходів, що лежать в основі ціннісних моделей, в цьому випадку ціннісні концепції побудовані за принципом конфронтації. Другий аспект полягає в ставленні до феномену цінностей у різних науках: в психології, соціології, філософії цей феномен трактується по-різному [5, 8].

Вивчення ціннісно-сміслової сфери особистості займає провідне місце у працях відомих психологів: О.М.Леонтьєва, В.В. Століна, Б.С. Братуся, В.А. Роменця, В.П. Казміренка, Л.Н. Коган, Абульханової-Славської та ін.

До теми екзистенційних цінностей особистості також звертались відомі зарубіжні психологи, мислителі, філософи, такі як К.Юнг, Ж.-П. Сартр, А. Камю, І. Ялом, К. Роджерс, Ф. Перлз, Р. Мей та ін.

У сучасному світі дослідженням цінностей займаються вчені Г.Г. Дилигенський, І.М. Клямкін, Б.Г. Капустіна, В.В. Лапкіна, Ю.А. Леваді, Левашова, А.С. Панаріна, І.К. Пантін, Ю.Г. Волков, Г.В. Драч, В.Є. Давидович, Г.С. Денисова, Ю.А. Жданов, Є.В. Золотухіна, Т.П. Матяш, І.В. Мостова, М.Н. Радовель, Л.А. Штомпель, О.М. Штемпель, В.П. Яковлев та ін.

Таким чином, поняття «ціннісно-сміслова сфера» потребує більш детальних та сучасних досліджень, адже цінності і смисли є змінними та відповідають суспільним настроям та подіям. А відсутність єдності пояснення природи цих феноменів, а так само недостатня обґрунтованість і аргументованість існуючих концепцій розуміння цінностей і смислів визначають актуальність вивчення ціннісної проблематики. В існуючій на сьогоднішній день науковій літературі існує безліч трактувань і пояснень поняття цінність, але жодне з них не є достатньо обґрунтованим і вичерпним.

Список використаної літератури:

1. Ананьев, Б.Г. Некоторые проблемы психологии взрослых/ Б.Г. Ананьев // Психология развития. – СПб.: Питер, 2001. – С. 298 – 329.
2. Братусь, Б.С. Аномалии личности / Б.С.Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 304 с.
3. Бородич, А.А. Аксиология социального действия / А.А.Бородич. – Гродно: ГрГУ, 2005. – 275 с.
4. Арутюнян Э.А. Микросреда и трансформация общественных ценностей в ценностную ориентацию личности /Арутюнян Э. А. - Ереван, 1979. - С.32.
5. Васильева С. В. К проблеме ценностей в психологии /Материалы научно-практической конференции «Ананьевские чтения-2005».- СПб.: Изд- во СПб университета, 2005.
6. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм — это гуманизм / Пер. с фр. М. Грецкого. М.: Изд-

во иностр. лит., 1953.

7. Яницкий, М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М.С.Яницкий. - Кемерово: Кузбассвуиздат, 2000. - 204 с.

8. Чудновский, В.Э. Проблема оптимального смысла жизни / В.Э.Чудновский // Смысл жизни и акме: 10 лет поиска. В 2 ч. /под редакцией А.А. Бодалева, В.Э. Чудновского, Н.Л. Карповой. – Часть 1. – М. : Смысл, 2004. – С. 3 – 19.

*Приходько Катерина Романівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психосоматики та психологічної реабілітації
Розова Тетяна Миколаївна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «СПІЛКУВАННЯ», «КОМУНІКАТИВНІСТЬ», «КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ

Спілкування – це одна з найважливіших складових життєдіяльності індивіда. Це не тільки обмін інформацією, а і формування свого світогляду, за допомогою цієї здобутої інформації, формування нових взаємин і стосунків, саморозвиток особистості.

Спілкування – це процес, що передбачає сприймання, передавання повідомлень за допомогою різних комунікативних засобів, охоплюючи обмін інформацією між опонентами по спілкуванню, пізнання і сприйняття цієї інформації, а також вплив учасників спілкування один на одного і взаємодією з питань досягнення змін у життєдіяльності людей [1].

На нашу думку, проблема спілкування в юнацькому віці є досить актуальною і значимою для психології, тому що за допомогою цієї особливості людина формує свою особистість і унікальність серед оточуючих. Юнацький вік є сензитивним по відношенню до становлення нових людських взаємин, принципів, цінностей і професійного розвитку, що формуються безпосередньо за допомогою спілкування, взаємодії з людьми. Якщо мова йде про важливість спілкування для людини, то постає питання про вміння знаходити нову інформацію, зв'язки і контакти за допомогою цього вміння. Це здійснюється завдяки унікальним людським компонентам особистості – комунікативним здібностям. Такими можуть бути, наприклад, вміння знаходити контакти з аудиторією (опонентом), керувати і направляти свої емоції в правильному напрямку, відсутність зовнішніх і внутрішніх конфліктів, а також правильна стратегія їх подолання, адекватний рівень самооцінки, вміння правильно і грамотно розмовляти (будувати речення), відсутність, за змогою, комунікативних бар'єрів тощо.

Видатний психолог ХХ ст. Л. С. Виготський також доклав неабияких зусиль до розгляду питання про спілкування, воно посідає у його роботах ключове місце. Основні засади його теорії щодо спілкування виглядають наступним чином: спілкування, взаємодія в ранньому онтогенезі змінюють структуру психічних процесів. Таким чином, спілкування генетично передає психічні процеси в їхньому кінцевому вигляді, визначає їхню структуру, яка своєю чергою, детермінує їхні вияви як знову "відкритих" до спілкування, взаємодії, діалогу; носіями структурних новоутворень, які породжуються процесами спілкування є знаки [2].

Комунікативність — це взаємодія між людьми; процес в ході якого виникають, проявляються і формуються нові міжособистісні стосунки. Він передбачає обмін думками, почуттями і переживаннями тощо [3].

За іншим джерелом комунікативність — це сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації [4].

Поняття «комунікативні здібності» — це феномен людини, який виникає в процесі соціо-культурного розвитку, формуючи такі риси у особистості, як рефлексія, емпатія, вміння вислухати свого опонента, підтримати і зрозуміти його тощо.

Комунікативні здібності — це специфічні особливості особистості, які забезпечують ефективну взаємодію і нормальну взаємопідтримку між опонентами або людьми, які виконують спільну діяльність [5].

Отже, самооцінка — це оцінка та реакція людини на себе, свої вчинки і дії. Вона є одним з компонентів становлення власної особистості — Я-концепції. Самооцінка людини починає формуватися вже з дитинства (приблизно з 3 років, як і самосвідомість), на ґрунті того, що дії і вчинки дитини починає оцінювати її найближче оточення.

Список використаної літератури:

1. Варій М. Й. Психологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]/ М. Й. Варій — [2-ге вид.]. — К.: Центр учбової літератури, 2009 — 288 с.
2. Загальна психологія: Підручник/ О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. — К.: Либідь, 2005 — 464 с.
3. Людина і світ: Підручник / Л.В. Губерський, В.Г. Кремень. — К.: «Знання», 2001.
4. Психологія спілкування: навч. посіб. / [Л. О. Савенкова, В. В. Сгадова, Л. Л. Борисенко та ін.]; за заг. ред. Л. О. Савенкової. — К. : КНЕУ, 2015. — 309 с.
5. Кабардов М. К. Типы языковых и коммуникативных способностей и комплектации // М. К. Кабардов., Е. В. Арцишевская Вопросы психологии. — 1996. - №1. — с. 34-49.
6. Немов Р. С. Психология. — 4-е изд. — М.: ВЛАДОС, 2003. — Кн. 1. Общие основы психологии.

*Ревчук Ніла Романівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
старший викладач
Распутько Юрій Віталійович*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСТВА У СПОРТСМЕНІВ

На сьогоднішній час не існує практично жодної галузі, котра не має впливу лідерів у своїй структурі. Лідерські якості одного чи кількох членів колективу — один з найважливіших факторів його результативної роботи. Особливо яскраво можна прослідкувати цей вплив у спортивній сфері, де присутність ефективного лідера часто стає основною надихаючою складовою продуктивної діяльності всієї команди.

В сучасній психологічній науці поняття «лідер» вивчається досить широко. Лідер — це член групи, який у значимих ситуаціях здатний здійснювати особливий вплив на поведінку інших учасників [7]; людина, яка завдяки своїм особистим якостям здатна виявляти ініціативу, має значний вплив на членів соціальної групи [8, с. 51]. Поряд з попередніми поняттями науковці розглядають і діяльність лідера — термін «лідерство», який також має різні трактування. Лідерство — це типова для лідера система прийомів впливу на підлеглих [8, с.51]; соціально-психологічний феномен, що належить до динамічних процесів у малій групі; поняття, що характеризує відношення домінування і підкорення у групі. Лідерство є результатом дії як об'єктивних факторів (мети і завдань групи в конкретній ситуації), так і суб'єктивних (інтереси, потреби, індивідуально-типологічні

особливості членів групи), а також дій лідера як ініціатора й організатора групової діяльності [7].

Значний внесок в питання лідерства, зокрема, його психологічних характеристик, зробили такі закордонні вчені як Дж. МакГрегор, Дж. Бернс, Р.Такер, Б. Келлерман, Дж. Пейдж, Ф. Фідлер та ін. Серед відчизняних дослідників найбільш помітними є О. Татенко, Я. Шалагінова, А. Сосланд, Т. Бендас тощо. Різні підходи, класичні і сучасні, приділяють значну увагу психологічним особливостям лідерства [2;4;9;10].

Лідерство у спорті має свої особливості, а портрет лідера потребує конкретизації з огляду на спортивну діяльність. Питаннями лідерства в спорті займалися Т. Джамгаров, В. Румянцева, Б. Кретті, Р. Найдиффер тощо. Дослідження показують, що існують дві основні лідерські ролі. Перша – це роль інструментального, чи ділового, лідера, дії якого спрямовані на вирішення поставленого перед групою завдання. Діловий лідер найбільш ефективний, коли зусилля групи повинні бути спрямовані на вирішення чітко сформульованих завдань, в цих ситуаціях він добре організовує роботу й розподіляє обов'язки. Але мало приділяє уваги міжособистісним стосункам в команді. Може жертвувати власними інтересами та інтересами окремих членів групи для досягнення загального успіху [5]. Друга роль – це роль експресивного, емоційного лідера, дії якого спрямовані, в основному, на міжособистісні стосунки. Цей лідер може проявляти турботу щодо членів групи, уважний в питаннях міжособистісних стосунків, може допомогти групі подолати негативні установки в ситуаціях, коли команду спіткала невдача. Ефективний в ситуаціях, коли членам групи потрібно більше свободи в поведінці та прийнятті рішень. Але менш ефективний при вирішенні завдань з чіткою структурою, в напружених ситуаціях, і коли лідер повинен мати значний вплив [5].

Наразі людство невпинно розвивається, з'являються нові суспільні галузі, види спорту тощо. Проблематика лідерства у середовищі спортсменів є особливо актуальною. Тривають дослідження спортивного лідерства з боку оцінки та психологічних особливостей існуючих лідерів, їх діяльності. Однак, з розвитком різноманітних спортивних галузей, це питання потребує постійного систематичного вивчення. Тому дослідження даної галузі з точки зору феномену лідерства буде не лише актуальним, а й, можливо, дасть поштовх для подальшої роботи та наукових відкриттів.

Список використаної літератури:

1. Анкетиль Ж... Велосипедный спорт. (Cycusme competitions loisirs)/Перевод с французского Альберта Волкова. – Москва: Издательство «Физкультура и спорт», 1978.
2. Бендас Т. В. Психология лидерства. – СПб.: Питер, 2009.
3. Джамгаров Т.Т., Румянцева В.И. Лидерство в спорте. – М.: «Физкультура и спорт», 1983.
4. Де Франческо, Б. Влияние лидера на успешность команды: дипл. работа / Б. Де Франческо. – СПб., 2003.
5. Кретти Б.Дж. Психология в современном спорте. – М.: Физкультура и спорт, 1978
6. Найдиффер Р.М. Психология соревнующегося спортсмена. М.: «Физкультура и спорт», 1979.
7. Психологический словарь / [В. В. Давыдов, А. В. Запорожец, В. П. Зинченко, Б. Ф. Ломов, А. Р. Лурия, А. М. Матюшкин, А. В. Петровский] ; под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.
8. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / [В. М. Глазиріна, Т. М. Десятов, А. І. Кузьмінський, Л. І. Прокопенко] ; за ред. А. І. Кузьмінського. – Черкаси : Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. – 112 с.
9. Стивен Р. Кови. Лидерство, основанное на принципах. Principle Centered Leadership. – М.: Альпина, 2009. – С. 302.

10. Уэйнберг Р.С., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры. – Киев: Олимпийская литература, 1998. – 335 с.

*Ридун Альона Андріївна
студентка групи 22 МГПС
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Ставицька Світлана Олексіївна*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ТРИВОЖНОСТІ НА САМООЦІНКУ ЮНАЦТВА

У період юнацького віку відбувається усвідомлення особистістю своєї індивідуальності, змінюється ставлення до навколишнього світу, до себе, до інших людей, відбувається перебудова потреб та мотивів поведінки. Водночас, зростають вимоги суспільства до юнацтва. У зв'язку з цим хлопцям і дівчатам необхідно погоджувати свої потреби з очікуваннями оточуючих та вимогами соціальних норм.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступили: наукові положення про розвиток самооцінки в юнацькому віці (Л. І. Божович, М. Й. Боришевський, Л. Ф.Бурлачук, А. І. Ліпкіна, С. Д. Максименко), концепції негативного впливу на особистість неадекватної самооцінки (В. А. Бараннік, Г. К. Валіцкас, Ю. Б. Гіппенрейтер, А. І. Ліпкіна, А. Є. Личко, Н. О. Ратінов, О. Л. Рибак, С. М. Хоружий та ін), підходи до вирішення проблеми подолання негативних проявів самооцінки (А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, О. М.Прихожан та ін), положення стосовно взаємозв'язку самооцінки та тривожності в юнацькому віці (Р. Бернс, Л. Божович, К. Роджерс, І. С. Кон, Е. Еріксон, Д. Фельдштейн, В. С. Мухіна, В. Гарбузов, Б. Волков).

Розглядаючи проблему різних видів тривожності, зокрема ситуативної, ми повинні зазначити, що тривога – це певний стан, який є корисним адаптивним механізмом, що змушує особистість до захисної поведінки. Існує декілька видів страхів із якими борються юнаки, і, які можуть викликати у них тривогу: страх зовнішніх невизначених чи загрожуючих ситуацій, страх оцінки з боку значущих оточуючих та острах особистої неадекватності [1, с. 123-128].

Також тривога виникає тоді, коли у юнаків закріпилися помилкові навички та хибні патерни поведінки, що зберігаються за допомогою певного підкріплення, і вони не знають, як бути дружелюбним, як говорити з іншими людьми, як виражати гідним чином гнів, як відкинути беззмістовні вимоги [4, с. 96-103]. Загалом такі форми соціальної неадаптивності можуть призвести до закріплення особистісної тривожності.

Зазвичай тривожні юнаки – це дуже невпевнені в собі люди із нестійкою самооцінкою. Постійне почуття страху перед невідомим приводить до того, що вони вкрай рідко виявляють ініціативу як в навчальній, так і позанавчальній діяльності. Вони вважають за краще не звертати на себе увагу оточуючих, намагаються точно, проте шаблонно без прояву творчості чи оригінальності виконувати поставлені задачі та дотримуватися дисципліни. Таких людей називають скромними та сором'язливими, що головним чином пов'язано з їх невпевненістю в собі та неадекватно низькою самооцінкою [2].

Самооцінка - це оцінка людиною своїх якостей, рівня власної успішності в соціумі, своєї діяльності, яка формується у дитинстві, хоча може корегуватись протягом всього життя [3, с.362].

Рівень особистісної тривожності юнаків може підвищуватися при неприйнятті себе, нелюбові до себе, нерозуміння себе за якимись певними параметрами самооцінки, в цьому випадку можна говорити також про нестійкість самооцінки особистості. Стійкість самооцінки, навпаки, допомагає прийняти і зрозуміти себе, додає впевненості і сили.

Особистісна тривожність юнаків і юнок може суттєво зростати, коли їх реальна та ідеальна самооцінка мають значну розбіжність. Це відбувається у разі завищених вимог до себе, бажання досягти більшого, ніж здатний, або у разі спотвореного уявлення про себе.

Отже самооцінка - це складне особистісне утворення, що відноситься до фундаментальних властивостей особистості, які можуть впливати на рівень її тривожності. Насамперед, вона пов'язана із потребою юнаків у самоствердженні, що визначається їх відношенням до власних здібностей та потенційних можливостей самореалізації в різних сферах життєдіяльності.

Список використаної літератури:

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности./ Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1995. – 352с
2. Доценко Е. Л. Манипуляция: психологическое определение понятия/ Е. Л. Доценко. //Психологический журнал. - 1993.№4. – С. 132–139
3. Прихожан А. М. Психология. //А. М.Прихожан, И. В. Дубровина. – М.: АКАДЕМИЯ, 1999 – 461с.
4. Сапогова Е. Е. Психология развития человека: Учебное пособие./ Е. Е. Сапогова. – М. Аспект Пресс, 2005. – 460 с.

*Родіонова Оксана Андріївна,
студентка I курсу, групи 12 МГПС
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич Дарія Дмитрівна*

ПОНЯТТЯ МОБІНГУ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТА ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У сучасній соціально-психологічній та педагогічній літературі існує багато різних тлумачень поняття мобінгу. Саме слово «мобінг» походить з англійського слова «mob», що перекладається як збіговисько, натовп, ватага. М. Г. Комлев у своєму словнику іншомовних слів дав наступне визначення даного терміна: «соціально-психологічний терор в трудовому колективі, третирування чи інтриги відносно до того, хто може скласти конкуренцію іншим; причиною такої агресивності може бути боязнь втрати власного робочого місця, заздрість, марнославство, гіпертрофована зарозумілість».

Сучасного значення поняття «мобінг» набуло завдяки Х. Лейманну, який займався вивченням поведінки людей в трудовому колективі на початку 80-х років 20 століття. Він визначив даний термін як психологічний «терор», який характеризується ворожим та неетичним відношенням однієї чи кількох людей, спрямоване проти іншої (зазвичай однієї) людини, яке систематично повторюється.

М. С. Бараміна визначила мобінг як переважно групові психологічні утиски працівника роботодавцем чи колегами, до складу яких входять: критика, висловлювання негативного характеру, соціальна ізоляція, виключення соціальних контактів зі службовою діяльністю, свідоме поширення неправдивої інформації про працівника тощо.

Л. Ваніорек охарактеризувала мобінг як «регулярне і цілеспрямоване нанесення шкоди людям на роботі, яке може принести людині величезну фізичну і душевну шкоду» [1, с. 68].

Н. Девенпорт розглядала дане явище як колективний психологічний «терор», цькування працівника його ж колегами, начальством/підлеглими, з метою звільнення його з займаного робочого місця.

О. В. Сорока визначила наступні типи та види мобінгу [4, с. 34-35]:

1) за свідомістю прояву: навмисний (цілеспрямовані дії, причиною яких є конкретна мета), ненавмисний (людина не усвідомлює, що її дії проявляються у формі цькування);

2) за сферою дії: горизонтальний (колектив займається цькуванням одного з його членів), вертикальний (начальник виживає з колективу небажаного працівника, або ж навпаки – колектив виживає власного начальника);

3) за суб'єктами: індивідуальний (здійснюється одним членом колективу), груповий (реалізується групою осіб);

4) залежно від форм цькування: відкритий або «чорний» (всі провокації відбуваються відкрито), прихований або «білий» (приховані провокації при вдалому зовнішньому благополуччі).

Н. В. Чумічева виокремила наступні найбільш розповсюджені особистісні причини мобінгу: 1) віктимність (схильність займати позицію жертви); 2) стратегія «свій-чужий» (особа, яка відрізняється від інших національністю, соціальним статусом тощо, викликає почуття страху та сприймається як «загроза»); 3) прихована агресія, якій необхідно знайти шляхи виходу (відбувається пошук відповідного об'єкта, на якого «можна» спрямувати агресію); 4) самоствердження (приниження інших дозволяє на певний час забути про власні комплекси); 5) імітація ефективної комунікації (страх втратити займане місце чи впасти у немилість керівника провокує такі явища як «наведення порядку» та формування «групи підтримки»); 6) дідівщина; 7) завоювання популярності з метою позбутися конкурентів у подальшому [5, с. 89-90].

О. О. Корабльова розділила причини появи мобінгу на внутрішні (зумовлені індивідуальними особливостями психіки психіки, переконаннями, світоглядом та життєвим досвідом конкретного індивіда) та зовнішні (примітивні реакції під час спілкування, низький рівень загальної культури, відсутність моралі та реальнодіючого правового механізму, розподіл ролей і статусів у колективі тощо) [2, с. 121].

Є. М. Потапчук визначив наступні завдання керівника (педагога, психолога) для діагностики мобінгу в колективі: 1) визначення соціально-психологічного клімату в колективі; 2) виявлення ініціаторів (агресорів) мобінгу; 3) виявлення жертви; 4) виявлення пасивних учасників мобінгу (спостерігачів), послідовників і захисників; 5) виокремлення передумов для виникнення ситуації мобінгу та визначення можливих наслідків як для жертви, так і для агресора [3, с. 62].

Зважаючи на вище вказане, можна зробити висновок, що явище мобінгу є складним і потребує детального вивчення задля можливості створення програм не лише протидії, а й попередження мобінгу.

Список використаної літератури:

1. Л. Ваниорек. Моббинг: когда работы становится адом / Л. Ваниорек; пер. с. нем. И.С.Борисова. – М. : Интерэксперт, 196. – 168 с.

2. Корабльова О. О. Вплив мобінгу на формування та соціалізацію особистості / О.О.Корабльова // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2010. – №2. – с. 120-124.

3. Потапчук Є. М. Особливості попередження та подолання мобінгу у колективі / Є.М.Потапчук, О. В. Адамчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Військово-спеціальні науки. – 2009. – Вип. 23. – с. 60-63.

4. Сорока О. В. Сутність, наслідки і профілактика мобінгу в трудових колективах / О.В.Сорока // Збірка наукових праць. Матеріали науково-практичної конференції «Сучасні напрямки наукових та практичних досліджень – 2013». – О. – 2013. – вип. 1 – Т.32. – с. 32-38.

5. Чумічева Н. В. Формы проявления и профилактика горизонтального моббинга в педагогическом коллективе высшей школы // Научный вестник ЮИМ. 2014, №4, – С. 88-92.

*Рудзік Інна Михайлівна,
студентка I курсу магістратури, 13 змгпс групи
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зайчикова Тетяна Вікторівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ»

Поширеність синдрому «професійного вигорання» в даний час обумовлена інтенсивними темпами життя, соціально-політичними та соціально-економічними змінами в Україні. Вони висувають до фахівців складні вимоги, що, у свою чергу, здійснює неабиякий вплив на психологічний стан останніх, зумовлюючи виникнення емоційного напруження та розвиток значної кількості професійних стресів [1].

«Синдром вигорання» (burnout syndrome) – це фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності в роботі, втому, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних захворювань, а також вживанням алкоголю або інших психоактивних речовин з метою отримання тимчасового полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності та суїцидальної поведінки. Цей синдром, зазвичай, розцінюється як стрес-реакція у відповідь на надзвичайно високі виробничі і емоційні вимоги, надмірну відданість людини своїй роботі, а також її зневага до сімейного життя або відпочинку [2].

Синдром «професійного вигорання» характерний найбільше для представників «комунікативних професій». За даними вітчизняних і зарубіжних дослідників, даний синдром зустрічається в 30-90% випадків всіх категорій керівників, суддів, вчителів, продавців, медичних працівників і т.д. в залежності від конкретної професійної діяльності, типу особистості, об'єктивних можливостей психологічної адаптації до реальних ситуацій. Найбільш яскраво вигорання проявляється у випадках, коли комунікації обтяжені емоційною насиченістю, як правило, на основі стресу [3, с. 403].

Актуальність профілактики і подолання синдрому професійного вигорання зумовлена практичними здобутками вчених у галузі соціальної психології, психології професійного здоров'я, психології праці, які вважають, що праця, по-перше, сприяє особистісно-професійному розвитку працівника, а по-друге – може мати негативний вплив на нього. У зв'язку з цим, одним з основних завдань збереження працездатності працівників є добір методів з метою профілактики і подолання негативного впливу професії на людину [4, с. 102].

Цей синдром включає в себе три основні складові, виділені К. Маслач:

- емоційну виснаженість,
- деперсоналізацію (цинізм),
- і редукацію професійних досягнень [5, с. 108].

За даними Т. Ткачук, І. Шумейко, першим симптомом, з якого починається процес вигорання, є психо-фізичне, емоційне виснаження. Зазвичай емоційне виснаження характеризується наявністю станів тривоги, напруженості, фізичної втоми та безсонням. Індикаторами його появи в індивіда є небажання працювати, щоразу менший інтерес до професії, зниження активності, песимізм, постійна психофізична напруга та дратівливість [1].

Деперсоналізація передбачає цинічне ставлення до професійної діяльності та її об'єктів. Вона характеризується байдужістю та дистанціюванням від проблем власних та інших людей, негативним, надзвичайно бездушним ставленням до оточуючих, втечею від емоційно тісних стосунків, поверховістю і формалізацією контактів, цинізмом та звинуваченнями інших у власних невдачах. [1].

Редукція персональних досягнень, власної адекватності характеризується тенденцією сприймати свою професійну діяльність у негативному ракурсі. Це призводить до зниження або втрати задоволеності працею, зниження самооцінки, появи почуття розчарування, можливої «катастрофи або біди» а також звинувачення себе у відсутності професійних навичок

Для профілактики та подолання синдрому «професійного вигорання» широко використовується психокорекція, що визначається як сукупність психологічних прийомів, застосовуваних психологом для надання психологічного впливу на поведінку здорової людини.

Витоки профілактики синдрому емоційного вигорання лежать в позитивному і відповідальному ставленні не тільки до своєї професії, але і до себе і власного життя. [6, с. 138].

О. Чубук виокремлює дві форми спеціальних програм для профілактики та подолання синдрому професійного вигорання: індивідуальні, що реалізуються на рівні однієї особистості, включаючи психологічні методики, та групові, що використовуються на рівні колективу.

До методів, що допомагають попередити стрес та подолати синдром професійного вигорання у працівників на індивідуальному рівні, Р. Чубук відносить: планування часу за межами роботи, що включає заняття спортом, дієту, відпочинок та розваги, неструктуровані проміжки часу, хоббі, стосунки з родичами та друзями. До числа популярних психологічних підходів, які рекомендують використовувати дослідники синдрому професійного вигорання, належать такі: система принципів «вісім сходинок», аутотренінги, техніка боротьби з негативними думками, вправи на регуляцію емоційного стану, способи зняття стресу тощо [4, с. 104].

Н. Прокопенко вказує, що успішній профілактиці формування синдрому професійного вигорання та корекції його наслідків сприяють наступні заходи:

- 1) релаксаційні техніки;
- 2) стежити за фізичним станом свого тіла;
- 3) змінювати види робіт протягом робочого часу, по можливості не зациклюючись на монотонній роботі;
- 4) стежити за балансом часу на роботу та відпочинок, уникати невиправданого перенавантаження;
- 5) приділяти увагу своєму соціальному оточенню: проводити час з близькими і друзями;
- б) у випадку виникнення складних ситуації під час роботи радитись з колегами, не соромитись просити про допомогу, пораду;
- 7) обговорювати питання, які викликають напруження чи сумніви з персоналом організації [7, с. 56].

М. Авраменко вказує основні підходи у профілактичній та корекційній роботі з професійним вигоранням:

1. *Турбота про себе і зниження рівня стресу*: прагнення до рівноваги і гармонії, здорового способу життя, задоволення потреби в спілкуванні; задоволення, релаксація, гра; вміння відволікатися від переживань, пов'язаних з роботою [8, с. 45].

2. *Трансформація негативних переконань, почуття відчаю, втрати сенсу і безнадійності*: прагнення знаходити сенс у всьому – як у значних подіях життя, так і у звичних, повсякденних турботах; прагнення боротися зі своїми негативними переконаннями; створення співтовариства. За оцінками фахівців, наймогутнішу руйнуючу дію на людину здійснюють її негативні переконання, тому в першу чергу, варто освоїти техніку боротьби зі своїми негативними думками.

3. *Розвиток вмінь регуляції свого психоемоційного стану, оволодіння навичками зняття наслідків стресу*. [8, с. 45-46].

Психологічне вигорання є загрозою професійної діяльності більшості працівників.

Список використаної літератури:

1. Водопьянова Н. Е. Синдром «психического выгорания» в коммуникативных профессиях / Н. Е. Водопьянова // Психология здоров'я : Под.ред. Н. Е. Водопьянова, Г.С. Никифорова. – СПб.: СПбГУ, 2000. – 273 с.
2. Им О. Т. Психологические особенности синдрома эмоционального выгорания в зависимости от степени рефлексии и эмпатии у медицинских сестер / О. Т. Им // Альманах современной науки и образования. – Тамбов : Грамота, 2009. – № 11 (30): в 2-х ч. – Ч. I. – С. 136–138.
3. Кононенко О. І. Феномен вигорання у телефонних консультантів як прояв їх особистісного перфекціонізму / О. І. Кононенко // «Молодий вчений». – 2015. – № 2 (17), лютий. – С. 403–406.
4. Прокопенко Н. Професійне вигорання та його попередження в організації роботи медіаторів / Н. Прокопенко // Відновне правосуддя в Україні. – 2005. – № 4. – С. 55–57.
5. Профілактика професійного вигорання працівників соціальної сфери: Метод. рекомендації / За заг. ред. М. Л. Авраменка. – Л., 2008. – 53 с.
6. Ткачук Т. А. Синдром професійного вигорання як проблема сучасної психологічної науки [Електронний ресурс] / Т. А. Ткачук, І. Шумейко. // Технології розвитку інтелекту. – 2016. – Т. 2, № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_1_16.
7. Уразаева Ф. Х. Психологические особенности формирования эмоционального выгорания педагогов / Ф. Х. Уразаев, Л. И. Найденова // Фундаментальные исследования. – 2008. – № 9. – С. 108–109.
8. Чубук Р. В. Подолання синдрому професійного вигорання у майбутніх соціальних працівників / Р. В. Чубук // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Соціологія. – 2012. – Т. 184, Вип. 172. – С. 102–105.

*Сафончик Вікторія Вікторівна
студентка V курсу
спеціальність «Психологія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Кузьменко Віра Ульянівна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ З РОДИН УЧАСНИКІВ АТО ТА ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Політичне протистояння, яке відбувається в Україні, трагічна загибель великої кількості людей породили гострі стресові ситуації та докорінно змінили спосіб життя значної частини українських громадян. Особливої гостроти набула проблема соціально-психологічного захисту та супроводу, психологічної допомоги як окремим людям, так і цілим соціальним групам. Зарубіжними та вітчизняними психологами здійснено вагомий внесок у дослідження проблем стресу та психологічних травм у дорослих та дітей дошкільного віку. Значний внесок в розробку даної теми зробили: Н.П. Бочкор, М.С. Буянов, О.Г. Захаров, В.Є. Кага, В.У. Кузьменко, І.Г. Малкина-Пих, В.Г. Панок, Н. Пезешкіан, Г. Сельє, Н.В. Тарабріна, Т.С. Титаренко, О.М. Тохтамиш та інші.

Вченими доведено, що особливо вразливою верствою населення є діти із соціально незахищених категорій, сім'ї, члени яких загинули або були поранені в ході АТО [4]. Надзвичайну увагу варто приділяти дітям з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду, вразливість та незрілість дитячої психіки. Вони достатньо гостро сприймають події, які

змінюють константність, надійність, безпечність оточуючого середовища та спричиняють різку динаміку їх психоемоційних зв'язків з дорослими [1]. Діти найбільш чутливі до зовнішніх, навколишніх обставин. Саме тому всі тривоги вони переносять разом з батьками, що в подальшому має руйнівний ефект. Як ми в дитинстві пам'ятаємо свій світ, так ми далі живемо, якщо дитина перебуває в великому стресі, а війна - це величезний стрес, який впливає на дитину назавжди. Відповідно цей стрес нікуди не дівається, і змінює уявлення дитини про світ, впливає на його спосіб життя. Стресовий розлад у дітей пов'язаний, перш за все, з порушенням когнітивних, емоційних функцій і соціальної адаптації [2]. З одного боку, діти відчують реальні тривогу, страх та розпач, які сприймаються близьким оточенням, з іншого – механізми вирішення цих сильних переживань далеко не завжди ефективно спрацьовують, оскільки дорослі самі ще не мають змоги повноцінно відновити власну цілісність [3].

Діти, які переселені з родинами чи без них із зони гострого воєнного конфлікту підпадають під низку додаткових стресових факторів – зміна місця проживання, зміна звичного найближчого оточення (у випадку неповного переселення родини), зміна звичного кола друзів, невизначеність майбутнього, невизначеність перспектив повернення звичного середовища тощо. Саме у таких дітей спостерігається посилена травматизація, і вони у першу чергу потребують всебічного психологічного супроводу [5]. Діти є активними свідками процесів, що відбуваються у суспільстві. Криза, що охопила країну – безпосередньо впливає на батьків (особливо на виконання ними батьківських функцій), що, природно, позначається на дітях. Криза настає, коли під тиском життєвих обставин відмовляють звичайні механізми ефективного протистояння їм [6]. Варто зазначити, що діти специфічно переживають травматичну ситуацію. Нерідко через відсутність навичок обговорення своїх переживань, вікові особливості, сильне емоційне потрясіння діти не висловлюються відкрито про свої неприємні стани [2]. Саме тому метою даної статті є представлення результатів теоретичного дослідження проблеми індивідуально-психологічних особливостей розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО та внутрішньо-переселених сімей.

Об'єктом дослідження визначено – індивідуальні особливості розвитку дошкільника. **Предмет дослідження** – індивідуально-психологічні особливості розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО та внутрішньо-переселених сімей. **Мета** – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити індивідуально-психологічні особливості розвитку дошкільників з внутрішньо-переселених сімей та учасників АТО, розробити програму надання індивідуально-орієнтованої допомоги та методичні рекомендації для психологів та педагогів. Відповідно до об'єкту, предмету і поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити науково-теоретичний аналіз проблеми індивідуально-психологічних особливостей розвитку дітей з внутрішньо-переселених сімей та учасників АТО.
2. Емпірично дослідити та проаналізувати індивідуально-психологічні особливості розвитку дошкільників з внутрішньо-переселених сімей та учасників АТО.
3. Розробити індивідуально-психологічну програму розвитку дітей з внутрішньо-переселених сімей та учасників АТО.
4. Розробити методичні рекомендації для психологів та педагогів щодо розвитку дітей згідно з урахуванням виявлених особливостей розвитку.

Перспективою нашого дослідження є підбір діагностичних методик, емпіричне вивчення індивідуальних особливостей розвитку дошкільників з родин учасників АТО та внутрішньо-переселених сімей, їх аналіз, інтерпретація та розробка індивідуальних освітніх програм.

Список використаної літератури:

1. Аверин В.А. Психология детей и подростков: Монография / В.А. Аверин. – Санкт-Петербург, 1994. – 321 с.

2. Бура Л.В. Факторы психологической травматизации детей, находившихся в зоне боевых действий / Л.В. Бура, Е.Г. Савина // Психология. –2017. – № 3. – С. 23-27.
3. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации / И.Г. Малкина-Пых. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с.
4. Тарабрина Н.В. Практическое руководство по психологии посттравматического стресса. Ч.1 Теория и методы / Н.В. Тарабрина, В.А.Агарков, Ю.В.Быховец и др. – М. : Изд-во «Когито-Центр», 2007. – 208 с.
5. Тарабрина, Н. В. Психология посттравматического стресса. Теория и практика / Н.В. Тарабрина – Москва: Институт психологии РАН, 2009. – 305 с.
6. Ягупов В. Військова психологія: Підручник / В. Ягупов. – Київ: Тандем, 2004. – 656 с.

*Сільман Наталія Юріївна
студентка II курсу
спеціальності « Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Гоголь Оксана Василівна*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗМІ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема впливу ЗМІ на молодших школярів актуальна в ХХІ століття, тому що ЗМІ є одним з аспектів соціалізації, яка формує особистість, розвиває моральні якості, забезпечує активацію когнітивних процесів, таких як пам'ять, мислення, уяву, увагу та має безпосередній вплив на емоційну сферу школяра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань впливу ЗМІ на розвиток молодого покоління займалися вітчизняні та іноземні науковці (А. Москаленко, Л. Губернський, І. Зверева, Н.Миропольська, С.Максименко, Л.Коваль, О.Белінська, В.Бурова, А. Войскунський, С. Якимов, К.Янг). Вони вказують на неоднозначний вплив інформації, поданої ЗМІ [4,5,6].

Емоційна сфера особистості – це багатогранне утворення, до якого, крім емоцій, входять інші емоційні явища: емоційний тон відчуттів (задоволення - відраза), почуття (любов, задрість тощо), емоційні стани (емоції), емоційні властивості особистості, акцентована вираженість яких дозволяє говорити про емоційні типи особистості, емоційні стійкі відносини (почуття) [3].

Емоційна сфера особистості великою мірою впливає на усесферижиття людини. Особливо вразливими є молодші школярі та підлітки . В даному віці вони ще не мають чітко сформованої картини світу , поглядів на життя , самосвідомості[1] .

Життя сучасної людини не можливо уявити без телебачення та інтернету. Більшість дітей ще з самого раннього віку починають регулярно дивитись телевізор. Їхня свідомість формується під впливом ЗМІ. Школярі вже не можуть уявити свого життя без улюблених мультиків , серіалів , фільмів та телепередач . Молодший шкільний вік – найбільш сприятливий період розвитку емоційної сфери, культури почуттів дитини. У цьому віці також удосконалюється й діяльність їх аналізаторного апарату. Підвищена чутливість, тобто сенситивність молодших школярів, характеризується вразливістю, емоційністю, нестійкістю. Діти швидко поглинають сприйняту інформацію, яка лине з екранів. Часто діти починають повторювати дії , висловлювання і характер улюблених героїв . Важливим і небезпечним є те, що не завжди ці герої є позитивними .

Засоби масової інформації – це потужний чинник впливу на свідомість людей і особливо підлітків з незміцнілою самосвідомістю та несформованим світоглядом. Сьогодні люди щодня отримують масу нової інформації часом, навіть, не замислюючись про джерело

її поширення. телебачення, радіо, друкована продукція, інтернет – усе це щоденно впливає на вибір людини, починаючи від того, який йогурт вона з'їсть на сніданок, закінчуючи вибором президента держави [2,7].

Отже, сучасні засоби масової інформації мають безпосередній вплив на особистість людини в цілому і молодших школярів, зокрема. Цей вплив може мати як позитивний (отримання нової інформації, розвиток знань і умінь учня, розвиток уваги, уяви і пам'яті) так і негативний вплив, (підвищення тривожності, агресивності, дратівливості і підвищує збудливість). Тому батькам варто контролювати і який кількості і що саме дивиться, слухає чи читає їхня дитина, щоб запобігти негативного впливу ЗМІ на її особистість.

Список використаної літератури:

1. Васильев И.А. Гуманистическая и естественнонаучная парадигма в современных исследованиях эмоций // Психол. журнал. 1992. № 6. – С. 80.
2. Войскунский А.Е. Феномен зависимости от Интернета // Гуманитарные исследования в Интернете / А.Е. Войскунский. – М., 2000. – С. 64–95.
3. Ильин Е.П. Психология воли. / Е.П. Ильин - СПб.: Питер, 2002.- 280с.– (Серия «Мастера Психологии»).
4. Кириленко Т.С. Психология: емоційна сфера особистості : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. :Либідь, 2007. – 254 с.
5. Ліфарєва Н.В. Психология особистості : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. / Н.В.Ліфарєва. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 237 с.
6. Максименко С. Д. Емоційний розвиток дитини / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. – К. :Мікрос-СВС, 2004. – 109 с. – (Психологічний інструментарій).
7. Назаров М. М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований / М. М. Назаров. – М.: УРСС. – 2006 – 311с

*Сіляк Олександра Андріївна
студентка VI курсу
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич Дарія Дмитрівна*

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

В період навчання у ВНЗ студент зустрічається з найбільш істотними змінами в особистому і професійному житті. В таких умовах особистість студента самоактуалізується, розвивається або потрапляє в пастку психологічних труднощів, які, залишившись невирішеними, призводять до різного роду особистісних криз і виступають в якості психологічних бар'єрів. У процесі самоактуалізації людини формується та усвідомлюється специфічна система ціннісних орієнтацій, що визначають характер змісту та засобів досягнення провідних життєвих цілей особистості, а також – розвивається її соціально-конструктивна життєва позиція.

Дослідженню проблем саморозвитку, самоактуалізації і самореалізації особистості присвячені роботи К.О. Абульханової-Славської, Б.Г. Ананьєва, Л.І. Анциферової, Г.О. Балла, І.Д. Беха, О.Ф. Бондаренка, Л.І. Божович, М. Боришевського, І. С. Булах, Б.С. Братуся, Л.С. Виготського, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, С.Д. Максименка, В.А. Роменця, С.Л. Рубінштейна, В.О. Татенка, Т.М. Титаренко та ін. Положення про психологічні бар'єри вивчались такими вченими як: Р.М. Грановська, Л.І. Даниленко, О.М. Леонтьєв, Б.Ф.

Ломов, Б.Д. Паригін, М.В. Савчин, В.О. Сагадова, В.А. Сластенін, А.В. Фурман, В.Д. Шадріков та іншими.

Мета дослідження: теоретично вивчити і емпірично дослідити особливості самоактуалізації у студентів-психологів та виявити її взаємозв'язок з їх психологічними бар'єрами в процесі професійного навчання.

Поняття «самоактуалізація» трактується як активний процес становлення, в якому людина бере на себе відповідальність за свій майбутній життєвий шлях [4]. Воно означає тенденцію до реалізації внутрішнього потенціалу, це прагнення людини повністю реалізувати свої потенційні можливості [3, с. 10].

Психологічний бар'єр – це стан, який виявляється в неадекватній пасивності суб'єкта, що перешкоджає виконанню ним тих чи інших дій [5]. Тобто це певна перешкода, яка не дає особистості нормально розвиватись та функціонувати у особистому і соціальному житті.

Основним чинником психологічного зростання студентів-психологів є процес професійного навчання у ВНЗ, протягом якого вони отримують знання, досвід, присвоюючи його і трансформуючи в особистісний [1, с. 245].

Самоактуалізація є показником повноти самореалізації особистості, що здійснюється в процесі професійного навчання. Вона свідчить про ступінь розвитку самосвідомості, наявність можливостей особистості для її самоздійснення, рівень організаційно-вольової зрілості в управлінні життєвими обставинами та подоланні психологічних бар'єрів [2].

З метою виявлення показників самоактуалізації як фактору подолання психологічних бар'єрів у студентів-психологів в процесі професійного навчання, було проведено емпіричне дослідження, у якому застосовано ряд методик. Результати методики «Самоактуалізаційний тест» (САТ) Е. Шострома (в адаптації Ю.Є. Альшиної, Л.Я. Гозмана, М.В. Загики і М.В. Кроза) відображають той факт, що студенти-психологи в своїй більшості (53,3%) мають середній рівень самоактуалізації. Значна кількість досліджуваних (55%), за даними «Короткої шкали вимірювання самоактуалізації» (Джоунса і Крендалла), характеризується середнім рівнем самоактуалізації, що описує студентів як таких, що прагнуть до самоактуалізації, хоча ще не є самоактуалізованими особистостями. За результатами методики «Виявлення стилю самоактуалізації» (за В.А. Семиченко) було встановлено, що у студентів-психологів найвиразніше виявлено стилі особистості, що прагне до самоактуалізації (35%) та домінуючої особистості (35%) і менш виражений стиль консервативної особистості (55%). За допомогою методики «Визначення домінуючого стану» (Л.В. Кулікова) було встановлено, що у майбутніх психологів переважають середні рівні показників домінуючих станів особистості (56,7%). Отримані дані за методикою «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенка) свідчать, що у більшості студентів-психологів присутні високі рівні проявів таких психологічних бар'єрів, як-от: тривожність (60%), ригідність (40%) та середні рівні за показниками психологічних бар'єрів – фрустрація (48%) та агресивність (46,7%). За допомогою тесту «Експрес-діагностика рівня самооцінки особистості» (М.П. Фетіскіна, В.В. Козлова, Г.М. Мануйлова) визначено, що у значній кількості студентів-психологів спостерігаються середні (52%) та низькі (28%) рівні самооцінки. Використовуючи метод рангової кореляції Ч. Спірмена, було доведено, що між показниками самоактуалізації і психологічних бар'єрів у студентів-психологів існують виражені кореляційні зв'язки – це відображає той факт, що самоактуалізація тісно пов'язана з психологічними бар'єрами в процесі професійного навчання студентів-психологів.

Отже, процес самоактуалізації студента-психолога інтенсивно відбувається в процесі професійного навчання і відображається в його уміннях долати різноманітні життєві труднощі та психологічні бар'єри. За результатами дослідження самоактуалізації як фактору подолання психологічних бар'єрів у студентів-психологів в процесі професійного навчання виявлено, що у більшості студентів-психологів переважає середній рівень самоактуалізації та наявні психологічні бар'єри в процесі професійного навчання.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання / І. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.;
2. Кобильнік Л.М. Психологічні особливості самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Л. М. Кобильнік – К., 2007.;
3. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд., – СПб. – Питер, 2006. – 352с.;
4. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. Посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.;
5. Шакуров Р.Х. Барьер как категория и его роль в деятельности / Р.Х Шакуров // Вопросы психологии. – 2001. – №1. – С.: 3 – 18.

*Степанчикова Анастасія Валеріївна,
магістрантка I курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Лунійко Людмила Василівна*

РОЛЬ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ УВАГИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Гра – провідний вид діяльності в дошкільному віці, вона надає значний вплив на розвиток дитини. В ігровій діяльності найбільш інтенсивно формуються психічні якості й особистісні особливості дитини. У грі складаються інші види діяльності, які потім мають самостійне значення. Гра впливає на всі сторони психічного розвитку, це неодноразово підкреслювали як педагоги так і психологи. Так, А. С. Макаренко писав: "Гра має важливе значення в житті дитини, має те ж значення, як у дорослого має діяльність, робота, служба» [4]. Ігрова діяльність впливає на формування довільності психічних процесів. Так, в грі у дитини починає розвиватися довільна увага і довільна пам'ять. В умовах гри діти зосереджуються краще і запам'ятовують більше. Свідома мета виділяється для дитини раніше і легше всього в грі. Самі умови гри вимагають від дитини зосереджування на предметах, які входять в ігрову ситуацію, на змісті розігрування дій і сюжету.

Ігрова діяльність впливає на формування довільності психічних процесів. Так, під час гри у старших дошкільників продовжують активно розвиватися довільна увага і довільна пам'ять. В умовах гри діти зосереджуються краще і запам'ятовують більше, ніж в умовах лабораторних дослідів. Свідома мета (зосередити увагу, запам'ятати і пригадати) виділяється для дитини раніше і легше всього в грі. Самі умови гри вимагають від старшого дошкільника зосередження на предметах, включених в ігрову ситуацію, на утриманні розігруються дій і сюжету. Якщо дитина неуважна до того, що вимагає від нього ігрова ситуація, якщо не запам'ятовує умов гри, то вона просто виганяється однолітками. Потреба в спілкуванні, в емоційному заохоченні змушує дошкільника до цілеспрямованого зосередження і запам'ятовування. Ігрова ситуація і дії з нею чинять постійний вплив на розумовий розвиток дитини дошкільного віку [3].

Елементи гри, які використовуються у роботі з дітьми старшого дошкільного віку, продуктивні види діяльності, часта зміна форм діяльності дозволяють підтримувати їх увагу на досить високому рівні.

Для підтримки стійкої довільної уваги старшого дошкільника необхідні наступні умови:

- чітке розуміння дитиною конкретного завдання виконуваної діяльності;

- звичні умови для ігрової діяльності. Якщо дитина виконує діяльність у постійному місці, в певний час, якщо сам процес гри дитині цікавий, то це створює установку і умови для розвитку і концентрації довільної уваги;

- існування стійкого інтересу до процесу і результату ігрової діяльності;

- створення сприятливих умов для діяльності, тобто виняток негативно діючих сторонніх подразників (шум, гучна музика, різкі звуки, запахи тощо). Легка, неголосно звучна музика, слабкі звуки не тільки не порушують увагу при виконанні ігрових дій, але навіть і підсилюють її;

- тренування довільної уваги (шляхом повторень і вправ) для того, щоб виховувати спостережливість у дітей [2].

Формування уважності, що починається ще в дитячому віці, полягає в керуванні увагою в процесі трудової діяльності. Велику роль у стимуляції уваги грають інтереси. З розвитком інтересу створюється стійка увага [1].

Правильно підібрані і добре організовані ігри, логічні задачі, вправи для розвитку уваги, пам'яті, уяви сприяють всесторонньому, гармонійному розвитку дошкільнят, допомагають виробити необхідні в житті і навчанні корисні навички і якості [5].

Серед ігор, які формують довільну увагу можна назвати гри на: запам'ятовування складу, кількості та розташування картинок або предметів. Наприклад, в настільній грі «Відгадай, яку картинку сховали» діти повинні запам'ятати зміст картинок, а потім визначити, яку з них перевернули вниз малюнком. Ця гра спрямована на розвиток пам'яті, запам'ятовування і пригадування. Особлива роль відводиться дидактичним іграм. Формування уваги залежить від цілей ігрової діяльності старшого дошкільника, від активного пізнавального ставлення до певного кола явищ, несформованого у цій діяльності

Список використаної літератури:

1. Бадалян Л. О. Синдромы дефицита внимания у детей / Л. О. Бадалян, Н. Н. Заваденко, Т. Ю. Успенская // Обозрения психиатрии и мед. психологии им. Бехтерева, 1993. – №3. – с. 73-90.

2. Барташнікова І. А. Розвиток уваги та навичок навчальної діяльності дітей 5-7 років / І. А. Барташнікова, О. О. Барташніков. – Тернопіль: Богдан, 1998 – 74 с.

3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В. Огороднійчук, Т. Зелінська, І. Булах та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.

4. Вікова психологія / За ред. Г. С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1976. – 272 с.

5. Волкова Т. Н. Творчі ігри, завдання і тести для розвитку пам'яті та уваги / Т. Н. Волкова. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006 – 38 с.

*Субін Андрій Олександрович
студент VI курсу*

спеціальності «Психологія»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, професор

Бушуєва Тетяна Володимирівна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Одним з найбільш складних і суперечливих явищ ХХІ ст. є активізація етнонаціональних процесів, яка відбувається на тлі процесів світової економічної інтеграції та широкої взаємодії культур.

Вперше на науковому рівні визначення сутнісних ознак національної самосвідомості було здійснено в 60-ті рр. ХХ ст. (А.Агаєв, М.Джунусов, П.Рогачов, та ін.). На думку А.Уледова, національна самосвідомість виявляється як "сукупність ідей, поглядів і

почуттів, пов'язаних, по-перше, із самовизначенням національної спільноти, усвідомленням свого місця серед інших національних спільнот і, по-друге, з усвідомленням суспільно-політичних цінностей, що характеризують поняття "Батьківщина", прихильність до них" [1]. Український вчений І.Кресіна стверджує, що національна самосвідомість - це усвідомлення державно-політичної, громадянсько-територіальної спільноти (соборності), духовної єдності, етнічної та історичної спорідненості, психологічної, культурної самобутності та неповторності. Національна самосвідомість виступає як усвідомлення спільнотою або окремою людиною своєї національної (поряд з етнічною) належності, спільноти історичної долі, специфічності геополітичних, культурних, соціальних, історичних чинників [2, с. 87].

Заслуговує на увагу й інше розуміння національної самосвідомості - через категорію "відображення". Так, Г.Глазерман відзначає, що національна самосвідомість є відображенням об'єктивних національних інтересів, які визначають становище нації в системі суспільних, у тому числі і міжнародних, відносин [3, с. 79].

Національна самосвідомість розглядається також як результат порівняння, співвіднесення подібних та відмінних рис з іншими національними спільнотами (А.Дашдамиров, Б.Поршнев, ін.).

Н.Джандильдін наголошує на значній ролі соціальних елементів у функціонуванні національної самосвідомості, підкреслюючи, що "це є, по суті, пізнання нацією своєї власної соціально-етнічної сутності, усвідомлення нею того, яке місце і становище вона займає чи може займати в системі міжнаціональних відносин, яку справжню роль відіграла чи може відіграти в історії людства, а також усвідомлення свого природно-історичного права на вільне і незалежне існування поряд з іншими подібними спільнотами" [4, с. 37].

Таким чином, визначення змісту поняття "національна самосвідомість" досі лишається методологічно суперечливим і має семантичну розмитість.

Список використаної літератури:

1. Глазерман Г. Е. Классы и нации / Г. Е. Глазерман. - М., 1997. - 314 с.
2. Джандильдин Н. Природа национальной психологии / Н. Джандильдин. - Алма-Ата, 1978. - 128 с.
3. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: Етнополітичний аналіз : монографія / І. Кресіна. - К. : Вища шк., 1998. - 390 с.
4. Уледов А. К. Русская идея как феномен национального самосознания / А. К. Уледов // Alma mater. - 1992. - _ 7-9. Лики России. - С. 54.

*Ткач Маргарита Олегівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та консультативної психології
Лупійко Людмила Василівна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «СПРАВЕДЛИВІСТЬ» ОСОБИСТОСТЯМИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Справедливість - дуже складне і багатогранне поняття, яке досліджується в різних галузях суспільних наук. Відповідно, існує велика кількість наукових трактувань справедливості. Їх відмінність пов'язана як зі специфікою предмета дисципліни, так і з конкретно-історичним контекстом аналізу даної категорії.

Проблема справедливості розглядалася у працях давньогрецьких філософів (Геракліта, Сократа, Платона, Арістотеля, Епікура, Цицерона), філософів Стародавнього

Китаю (Конфуція, Мао-цзи), мислителів Середньовіччя (Томи Аквінського), філософів Нового часу (Ф. Бекон, Б. Спіноза, Т. Гоббс, І. Кант, Ф. Гегель).

Аналіз літературних джерел показує, що немає єдиної думки щодо трактування категорії «справедливість» в психологічній науці (М. Волкова, О. Голинчик, О. Гулевич, Ж. Піаже, Л. Сосніна та ін.). Ці вчені акцентують увагу на справедливості, як одному з якостей особистості, завдяки якому відбувається об'єктивне оцінювання, як власних вчинків, так і дій інших людей. Ця категорія тісно пов'язана з такими моральними якостями як: вимогливість, принциповість, сумлінність, чесність, правдивість, щира відкритість, доброзичливість.

Встановлено, що існує чотири різновиди повсякденних уявлень про справедливість: дистрибутивна (справедливість розподілу винагороди або покарання), процедурна (справедливість процедури ухвалення рішення), інформаційна (попереднє інформування учасників про процедуру ухвалення рішення) і міжособистісна (справедливість відносини до учасників). Кожен аспект справедливості представлений у повсякденній свідомості за допомогою певних норм - правил, по яких люди оцінюють справедливість що відбувається [2].

Більшість психологічних досліджень, присвячених вивченню проблеми справедливості, засновані на знаннях про дистрибутивну та процедурну справедливість. Дані типи справедливості досліджували О. Голинчик, О. Гулевич. Дистрибутивна справедливість проявляється в розподілі винагород, покарань, а процедурна - в розумінні тієї процедури, що передують прийняттю певного рішення. Нормами дистрибутивної справедливості виступають правила, які лежать в основі винагороди і покарання за виконану роботу. Враховуючи це, дослідники виділили наступні правила:

1) безпристрасність (людина, виконавши більшу частину роботи, заслуговує більшу винагороду, ніж його партнер);

2) рівність (всі учасники взаємодії заслуговують однакової винагороди);

3) розподіл нагород відповідно до здібностей індивіда (людина більш здібна заслуговує на найвищу нагороду, ніж його менш здібний партнер);

4) розподілу відповідно до витрачених зусиль (людина, яка доклала більше зусиль в процесі виконання певного завдання заслуговує на найвищу нагороду, ніж той, який доклав менш зусиль);

5) розподіл відповідно до потреб (людина, яка потребує, заслуговує на більшу винагороду, ніж та, яка не потребує її);

6) розподіл згідно особистісних якостей (моральна людина заслуговує на більшу винагороду, ніж аморальний);

7) розподіл за груповими приналежності учасників взаємодії (член іншої групи заслуговує на більшу винагороду, ніж член своєї групи) [3].

Юнаки – це суспільна диференційована соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні, пізнавальні, культурно-освітні властивості, що характеризують їхнє біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу їхніх внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей. Юнаки є специфічною спільнотою, тому що їхні суттєві характеристики і риси, на відміну від старших поколінь і вікових груп, знаходяться в стані формування і становлення.

Уявлення юнаків про справедливість визначаються соціально-культурними нормами, прийнятими в суспільстві, і схожі з уявленнями підлітків, що дозволяє говорити про наявність в них універсальних компонентів, вже сформованих до молодшого підліткового віку. Зокрема, дослідження показує, що у людей даного віку вже сформована здатність до розрізнення легких проступків і важких правопорушень [1].

Юнаки при винесенні покарань схильні враховувати обставини і наслідки ситуації, в якій розгортався той чи інший вчинок, що, мабуть, обумовлено їх високим рівнем когнітивного розвитку і життєвим досвідом. З розвитком інтелекту людині поступово стає

доступним розуміння впливу обставин на поведінку, і, як наслідок, саме контекст конкретної ситуації багато в чому визначає вибір справедливого рішення.

Список використаної літератури:

1. Алишев Б.С., Анисеенок О.А., Галлямова А.Р. Представления о справедливости наказания в подростковом и юношеском возрасте // Ученые записки Казанского университета. Сер. Гуманитарные науки. - 2015. - Т.157, кн. 4. - С. 157-169.
2. Голынчик Е. О., Гулевич О. А. Обыденные представления о справедливости // Вопросы психологии – 2003. – № 5
3. Гулевич О.А., Голынчик Е.О. Условия норм дистрибутивной справедливости // Вопросы психологии – 2004. – № 3 – С.53-60

*Трибунська Євеліна Євгеніївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Мельничук Оксана Богданівна*

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ ПРИ КОРЕКЦІЇ СТРЕСОВИХ СТАНІВ У ПІДЛІТКІВ

Стрімке зростання темпу сучасного життя обумовлює стресові стани у підлітковому віці, адже це досить важкий, критичний, перехідний період у житті людини. Саме у цей період будь-які неприємні життєві ситуації можуть мати негативний вплив на розвиток особистості підлітків і викликати у них відчуття тривожності, невизначеності, зниження та неадекватне співвідношення самооцінки й рівня домагань, підвищення конфліктності у міжособистісних стосунках, прояви агресії та гніву тощо. Пошук дієвих засобів попередження та психологічної корекції негативних проявів стресових станів є актуальною проблемою сучасної практичної психології. Ефективними засобами психологічного впливу в руслі означеної проблеми є засоби арттерапії.

В практиці роботи з підлітками найбільш широко застосовують такі види арттерапії:

ізотерапія (малювання, проєктивний малюнок) знижує втомлюваність, розвиває чуттєво-рухову координацію, узгодженість роботи правої та лівої півкулі головного мозку, позбавляє від напруги, стресових і фрустраційних станів, коригує неврози (застосовують малюнкові техніки з метою психодіагностики та психокорекції; наприклад, техніка корекції страхів за О. Захаровим тощо);

- піскова терапія розвиває сенсорне сприйняття, моторику рук та фантазію, дає змогу відпочити, заспокоїтись, знімає стрес після напруженого дня;

- музикотерапія є ефективною при корекції емоційних розладів, страхів, почутті тривоги, рухових та мовленевих порушень, відхилень у поведінці (прослуховування музичних творів Шопена «Мазурка і прелюдії», Штрауса «Вальси», тощо);

- танцювальна терапія, психогімнастика розвивають усвідомлення свого тіла, створення позитивного образу тіла, набуття групового досвіду; застосовується при емоційних порушеннях, при порушенні спілкування та міжособистісної взаємодії (наприклад, вільний танець, наслідування ведучого, танцювальні картини, тварини, тощо);

- бібліотерапія має психокорекційний вплив на почуття підлітка за допомогою читання спеціально підібраної літератури для відновлення його психічної рівноваги (застосовуються різні жанри літератури відповідно до ситуації);

- казкотерапія використовується як психологічна підготовка перед напруженою емоційною ситуацією, символічне відреагування фізіологічних та емоційних стресів;

прийняття у символічній формі своєї фізичної активності (використання казки як метафори, її обговорення, програвання її епізодів, тощо);

- лялькотерапія (лялька виступає проміжним об'єктом взаємодії підлітка та дорослого).

Також при психокорекції стресових станів у підлітків використовують метод колажування, ліпку, маскотерапію, фототерапію, бодіарт.

Основна мета арт-терапії полягає в розвитку самовираження та самопізнання клієнта через мистецтво, а також у розвитку здатності до конструктивних дій з урахуванням реальності навколишнього світу.[1, с.166]

Основна техніка арт-терапії – техніка активної уяви, що дає можливість актуалізувати та гармонізувати свідоме та несвідоме клієнта. [2, с.258]

Механізми корекційного впливу: механізм сублімації; децентрування; екстерналізація; символізація; надання клієнтові практично необмежених можливостей для самовираження та самореалізації в творчості, ствердженні власного «Я»; сам процес творчості, який передбачає різні способи застосування художніх матеріалів.

Арт-терапія застосовується як окремий метод, так і в контексті застосування інших методів та методик психокорекції. Відповідно до мети та цілей може проводитися як індивідуально так і у групі. Не вимагає особливих здібностей або спеціальної підготовки ні учасника ні керівника процесу терапії. Дозволяє підліткові комунікувати з психологом на символічному рівні за допомогою візуальних образів. Невербальний характер арт-терапії значно полегшує налагодження контакту з підлітком на засадах взаємодовіри і мотивує його на подальшу участь в терапевтичній роботі, адже через дисоціації травмуючих спогадів часто у дитини порушується здатність до словесного вираження почуттів, в силу психологічного захисту і особливостей нервових процесів, пов'язаних з враженнями від драматичних подій.

Отже, одна з головних переваг арт-терапії полягає в тому, що мистецтво, в прихованій для підлітка формі, здатне досить делікатно усунути або послабити наявні поведінкові та емоційні порушення, що виявляються, в формі депресивних, тривожно-фобічних реакцій, невротичних симптомів, агресивних тенденцій, імпульсивності, а також симптомів психосоматичних розладів [3, с.58]; підвищити адаптаційні можливості підлітка до повсякденного життя та до школи, спирається на здоровий потенціал особистості, внутрішні механізми саморегуляції та зцілення.

Список використаної літератури:

1. Осипова А.А. Общая психокоррекция / А.А.Осипова[учебное. пособ. для студентоввузов]. – М.: ТЦ «Сфура, 2001. – 512 с.

2. Мельничук О.Б. Основи психоконсультації та психокорекції/ О.Б.Мельничук // [Навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей зі спеціальністю «Практична психологія» та спеціалізацією «Соціально-психологічна реабілітація»]. – Київ: Каравела, 2015. – 390 с.

3. Копытин А.И., Свистовская Е.Е. Арт-терапиядетей и подростков. 2-е стереотип. изд. / А.И.Копытин. – М.: «Когито-Центр», 2017. -197 с.

*Хайленко Анна Олександрівна,
студентка V курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Федоренко Алла Федорівна*

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРЕКЦІЇ ПРОЯВІВ АГРЕСИВНОСТІ У МОЛОДШОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Для психокорекційної роботи щодо зниження проявів агресивності психолог може застосовувати різні терапевтичні підходи та напрями. При індивідуальному консультуванні актуальні методи позитивної, клієнт-центрованої, раціонально-емоційної, когнітивно-поведінкової психотерапії. А при груповій роботі (консультування, тренінги) використовують психодраму, арт-терапію, ігротерапію та інші групові види терапії.

Дуже важливо давати вихід агресії. Якщо обурення особистості постійно приглушується, то воно нагромаджується і виявляється часто лише у зрілому віці, коли неможливо виявити причини, тому що агресивність уже виливається в інші форми. Тому дуже важливо вчасно виявляти школярів з ознаками агресивної поведінки та проводити психокорекційну роботу з ними [2].

Методи психокорекційної роботи щодо зниження проявів агресивності у молодшому юнацькому віці повинні сприяти пізнанню досліджуваними своїх індивідуально-психологічних особливостей та мотивів поведінки; допомагати знаходити шляхи вирішення, саморегулювання проявів агресивності. Також повинні розвивати навички самоаналізу та самоконтролю в провокуючих ситуаціях.

Методи психокорекційної роботи щодо зниження проявів агресивності повинні формувати у молодших юнаків:

- позитивне ставлення до себе та інших людей;
- вміння відповідати за свою власну поведінку;
- почуття власної гідності та поваги до інших;
- усвідомлення та приймання своїх емоцій та емоцій партнерів по спілкуванню [3].

Психокорекційна робота може проводитися як індивідуально з кожним старшокласником, так і з групою осіб (соціально-психологічний тренінг).

Для психокорекції проявів агресивності психолог може застосовувати такі методи:

- соціально-психологічний тренінг;
- індивідуально-психологічне консультування;
- аутогенне тренування;
- «мозковий штурм»;
- психодраму;
- арт-терапевтичні методи;
- психогімнастику тощо.

Досліджуваний молодший юнак може самостійно застосовувати метод самоаналізу агресивної поведінки.

До базових методів соціально-психологічного тренінгу відноситься групова дискусія та ігрові методи. Групова дискусія є колективним обговоренням будь-якої проблеми з метою прийти до загальної думки щодо її подолання. Серед ігрових методів найбільшого поширення набули методи ділових та рольових ігор [1].

Отже, для психокорекційної роботи щодо зниження проявів агресивності у молодшому юнацькому віці актуальними є такі методи: соціально-психологічний тренінг, індивідуально-психологічне консультування, аутогенне тренування, мозковий штурм, психодрама, психогімнастика, арт-терапія тощо.

Список використаної літератури:

1. Балахтар В. В. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція: Навчально-методичний посібник / Балахтар В.В. – Вижниця: Черемош, 2015. – 432 с.
2. Кулик Л.А. Програма корекційної роботи на зниження агресивності та формування навичок спілкування / Кулик Л.А. — К.: Шевченківський НВК, 2009. –48с.
3. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості / Помиткін Е.О. К.: Наш час, 2006. – 280 с.

*Хворостянка Наталія Анатоліївна,
студентка VI курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Кашпур Юрій Михайлович*

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНИХ СТИЛІВ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Наше повсякденне життя неможливо уявити без виникнення тих чи інших конфліктних ситуацій, вони стосуються нашої професійної, особистісної, творчої чи іншої життєдіяльності та мають безпосередній вплив на наше ставлення до оточуючих та до самих себе. Конфліктна ситуація не є суто негативним чинником – вона має як позитивні так і негативні функції, зокрема може виступати поштовхом до постійного розвитку [1].

Конфліктна ситуація – це такий тип ситуації, при якому у суб'єктів взаємодії виникають суперечливі позиції, розбіжності інтересів, бажань, прагнення до протилежних цілей, що становить перешкоду для досягнення поставленої мети хоча б одного з учасників спілкування. Конфліктна ситуація завжди є значимою для осіб, які приймають у ній участь [2].

Психодіагностичне дослідження виявило, що переважаючим способом регулювання конфліктних ситуацій студентами-психологами є компроміс, а стратегіями – згладжування та компроміс. Третина досліджуваних має маніпулятивна спрямованість у спілкуванні.

Отримані в ході емпіричного дослідження дані доцільно використовувати для вибору методів психологічного розвитку ефективних стилів подолання конфліктних ситуацій у студентів-психологів. Методи розвивальної роботи повинні сприяти пізнанню досліджуваними своїх індивідуально-психологічних особливостей, мотивів їх поведінки та шляхи вирішення, саморегулювання міжособистісних конфліктних ситуацій. Також повинні розвивати навички самоаналізу та самоконтролю в емоційних ситуаціях. Формувати у студентів-психологів:

- позитивне ставлення до себе та інших людей;
- почуття власної гідності та поваги до інших;
- усвідомлення впливу конфліктних ситуацій на психологічне здоров'я особистості;
- навички відповідального прийняття рішень;
- вміння позитивно вирішувати конфліктні ситуації.

Розвиток змісту поведінки особистості в конфліктній ситуації має відбуватися на основі активізації пізнавальних та емоційно-мотиваційних процесів. Розвивальна робота може проводитися як індивідуально з кожним студентом, так і з групою осіб.

Для психологічного розвитку ефективних стилів поведінки в конфліктній ситуації психолог може застосовувати такі методи: соціально-психологічний тренінг, індивідуально-психологічне консультування, аутогенне тренування. Досліджуваний студент-психолог може самостійно застосовувати метод самоаналізу конфліктної поведінки.

До базових соціально-психологічних тренінгів відноситься групова дискусія та ігрові методи. Групова дискусія, є колективним обговоренням будь-якої проблеми з метою прийти до загальної думки щодо її подолання. Серед ігрових методів найбільшого поширення набули методи ділової та рольової ігор [3]

Індивідуальне психоконсультування, як метод психологічної розвивальної програми, – це специфічним чином організована взаємодія між психологом і клієнтом, яка спрямована на підтримку клієнта, на роботу з його станами, переживаннями, проблемами, взаєминами. Метою даного консультування є створення умов для розв'язання конфліктних ситуацій, продуктивного виходу з кризи, більш інтенсивного особистісного розвитку, підвищення ритму життя. Використання даного методу забезпечує актуалізацію внутрішніх ресурсів людини, що звернулась за допомогою, стимулює її власні потенційні можливості [4].

Аутогенне тренування має на меті оволодіння людиною прийомів м'язевої релаксації, самонавіювання, розвитку концентрації уваги і сили уявлення, умінь контролювати свою поведінку. За допомогою аутогенного тренування можливе управління своїм психічним станом, зниження ситуативної тривожності і агресивності. Аутогенне тренування дозволяє виробити навички самоконтролю і саморегуляції особистості, терплячисть, розвиває психічну витривалість, сприяє самовдосконаленню та особистісному зростанню [5].

Самоаналіз конфліктної поведінки застосовується тоді, коли людина потрапляє в конфліктну ситуацію або після її завершення. При застосуванні такого способу важливе дотримання певних принципів: об'єктивності, нейтральності, безсторонності, рівності критеріїв, відсутності. Самоаналіз, підкріплений самостереженням, самоконтролем і самовладанням, дозволяє удосконалювати стиль взаємодії з людьми. Застосування даного методу корекції конфліктної поведінки дозволяє змінити ставлення особистості до явища конфлікту як такого.

Також для психологічного розвитку ефективних стилів подолання конфліктних ситуацій можна використовувати методи: мозковий штурм, ситуативні вправи та бесіду.

Для розвитку ефективних стилів поведінки в конфліктних ситуаціях психолог може застосовувати різні терапевтичні підходи та напрями. При індивідуальному консультуванні актуальні методи клієнт-центрованої, раціонально-емотивної, когнітивно-поведінковою психотерапії. А при груповій роботі (консультування, тренінги) використовують психодраму, арт-терапію, ігротерапію та інші групові види терапії.

Таким чином, для психологічного розвитку ефективних стилів подолання конфліктних ситуацій у студентів-психологів актуальними є такі методи: соціально-психологічний тренінг, індивідуально-психологічне консультування, аутогенне тренування. Їх доцільно використовувати в комплексній програмі розвитку ефективних стилів подолання конфліктних ситуацій у студентів-психологів.

Список використаної літератури:

1. Ємельяненко Л. М., Петюх В. М., Торгова Л. В., Гриненко А. М. Конфліктологія: навч. посіб. / під заг. ред. В. М. Петюха, Л. В. Торгової. – К.: КНЕУ, 2003. – 315 с.
2. Тихомирова Є. Б., Постоловський С.Р. Конфліктологія та теорія переговорів: Підручник. – Рівне: Перспектива, 2007. – 389 с.
3. Шипилов А.И. Психология разрешения конфликтов между военнослужащими / А.И.Шипилов. - М.: ВУМОРФ, 1998. - 216 с.
4. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учеб. для вузов / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. - СПб.: Питер, 2007. - 496 с.
5. Психология личности: Словник-довідник / За редакцією П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. - К.: Рута, 2001. - 320 с.

*Хмілевська Юлія Андріївна,
студентка V курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зайчикова Тетяна Вікторівна*

ФЕНОМЕН КРЕАТИВНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Креативність відіграє значну роль в житті людини і багато в чому може стати запорукою її успіху. Нестандартні та інноваційні рішення є рухомою силою розвитку особистості та суспільства в цілому. Вивчення даного феномену користується популярністю серед представників гуманітарних та суспільних наук. Даний термін все частіше зустрічається в наукових роботах майбутніх психологів, педагогів, культурологів, мистецтвознавців, соціологів та інших.

У словниках дається різне трактування цього терміну. Наприклад, у великому тлумачному психологічному словнику під редакцією А. Ребера креативність описується як розумові процеси, які ведуть до рішень, ідеям, осмисленню, створенню художніх форм, теорій чи будь-яких продуктів, що є унікальними і «новими» [1, с. 95].

У стислому психологічному словнику під редакцією А. В. Петровського і М. Г. Ярошевського креативність трактується як рівень творчого обдарування, здатність до творчості, що становить стійку характеристику особистості [2, с. 63].

У словнику під редакцією В. М. Копоруліної креативність описується як здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації [3, с. 83].

У питанні підходів до вивчення креативності також як і у визначенні сутності креативності немає однозначності, але можна виділити підходи, які найбільш часто зустрічаються в наукових джерелах.

Аналізуючи літературу першими можна відзначити два напрямки у вивченні креативності: креативність як психічний процес і креативність як творче ставлення до життя. Зарубіжні психологи виділяють наступні основні напрямки вивчення креативності [4, с. 74]:

1. креативний процес (як здатність), так П. Торренс розуміє креативність як дисгармонію між чутливістю до проблем і дефіцитом знань, а Х. Гейвін визначає її як здатність незвичайним способом отримувати нестандартний продукт;

2. креативний продукт. П. Джексон і С. Мессик виділили чотири критерії креативного продукту: оригінальність, осмисленість, трансформація, об'єднання.

3. креативна особистість.

Якщо звернутися до вітчизняних досліджень феномена креативності, то можна відзначити кілька підходів. Я. О. Пономарьов вважав, що для творчої людини найбільшу цінність мають побічні результати діяльності, щось нове і незвичайне; для нетворчої – важливі результати по досягненню мети, а не новизна. Крім того, як важлива якість особистості, що сприяє процесу творчості він виділяє силу творчої мотивації, що підтримує прагнення людини до пошуку нового у достатньо невизначеній, тобто психологічно фрустраційній ситуації. Дана мотивація втримує людину від швидкого виходу зі стану творчості [5, с. 356].

Серед вітчизняних дослідників, що підтримують підхід до інтерпретації креативності як «інтегративної здатності, яка вбирає в себе цілі системи взаємопов'язаних здібностей елементів», можна виділити А. В. Хуторського [6, с. 44].

В. М. Дружинін відзначає, що в психології існує як мінімум три основні підходи до проблеми креативності (творчих здібностей). Вони можуть бути сформульовані наступним чином [7, с. 83]:

1. Креативність частина інтелекту, високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень креативності (творчих здібностей) і навпаки чим вище креативність тим вище інтелект. Творчий процес як специфічна форма психічної активності не існує. Ця точка зору, якої дотримуються практично всі фахівці в області інтелекту (Д. Векслер, Р. Вайсберг, Г. Айзенк, Л. Термен, Р. Стернберг та ін.).

2. Креативність (самостійний фактор) як творча здатність, яка не залежить від інтелекту (Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер, Я. О. Пономарьов, А. Медник, М. Воллах, Н. Коган).

3. Креативність з позиції своєрідності особистісних особливостей. Інтелектуальна обдарованість необхідна, але вона не є достатньою умовою творчої активності особистості. Головну роль в детермінації (вплив) творчої поведінки відіграють мотивація, цінності, особистісні риси (А. Танненбаум, А. Олох, Д. Б. Богоявленська, А. Маслоу та ін.).

Отже, нами було розглянуто основні підходи до вивчення поняття креативності. З вище сказаного, можна зробити висновок, що представники різних наук по різному трактуються дане поняття і розглядають його з різних сторін. Таким чином, можна сказати, що феномен креативності – багаторівневе, складне, системне явище, що і виражається в безлічі теоретичних і практичних напрямків в її вивченні.

Список використаної літератури:

1. Немов Р. С. Психологічний словник / Р. С. Немов. – М. : ВАЛДОС, 2007. – 560 с.
2. Маслоу А. Психологія буття / А. Маслоу – М. : б.в., 1999. – 304 с.
3. Дружинін В. М. Психологія загальних здібностей: / В. М. Дружинін – 2-е вид. – СПб. : Пітер, 2000. – 359 с.
4. Роджерс К. До теорії творчості: погляд на психотерапію. Становлення людини / К. Роджерс – М. : Прогрес, 1994. – С. 74-79.
5. Пономарьов Я. О. Психологія творчості: школа Я. О. Пономарьова / Під ред. Д. В. Ушакова. – М. : Інститут психології РАН, 2006. – 624 с.
6. Мей Р. Мужність творити: нарис психології творчості. / Р. Мей – Львів: Ініціатива, 2001. – 127 с.
7. Дружинін В. М., Хазратова Н. В. Експериментальне дослідження формує впливу середовища на креативність / В. Н. Дружинін, Н. В. Хазратова // Психологічний журнал, 1999. № 4. С. 83-93.

*Хомчук Марина Миколаївна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зайчикова Тетяна Вікторівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ПОБУДОВИ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ТВОРЧОЇ МОЛОДІ

Реалії сучасного життя ставлять перед особистістю все нові і нові соціально важливі задачі, що ускладнює процес її соціалізації. Суспільство потребує цікавих, гнучких, корисних і оригінальних підходів до вирішення економічних, освітніх, культурних, політичних, технічних питань, тощо. Творчість є необхідною умовою здоров'я і розвитку молоді нації, особливо в період професійного становлення, здійснення глобальних наукових відкриттів та створення мистецьких шедеврів загальнолюдського значення.

Значну цінність у дослідженні соціалізації як психологічного феномену мають праці видатних вчених: Г. М. Андреєва, Ф. Боас, Л. С. Виготський, В. І. Волович, Дж. Дьюї,

Е. Дюркгайм, Е. Еріксон, Л. Колберг, В. Кукартц, В. Я. Корнєв, Ч. Кулі, М. Мід, В. В. Москаленко, Г. Олпорт, Ж. П'яже, К. Роджерс, Дж. Роттер, В. Т. Циба та інші [1; 3].

Теоретичний аналіз наукових досліджень з проблеми соціалізації особистості показав, що під соціалізацією розуміють процес засвоєння, набуття і активного відтворення індивідом соціального досвіду, групових норм, знань, цінностей, компетентності, системи соціальних ролей, зв'язків і відношень в умовах невизначених соціальних ситуацій в яких здійснюється творча діяльність людини, її самовизначення.

Досліджуючи основні підходи до вивчення творчості, ми з'ясували, що під творчістю розуміють діяльність людини, спрямовану на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей, які відрізняються неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю (Д. Б. Богоявленська, Е. де Боно, А. Б. Брушлінський, Ф. Вільямс, Дж. Гілфорд, Л. Я. Дорфман, З. І. Калмикова, О. І. Кульчицька, О. М. Матюшкін, Р. Мей, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель, Я. О. Пономарьов, В. В. Рагозіна, П. Торренс, О. Є. Тунік та ін.). Творчість специфічна для людини, бо завжди передбачає творця - суб'єкта творчої діяльності. Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості) [2].

Психосоціальні характеристики творчої молоді і труднощі, з якими вони стикаються в процесі соціалізації, стали розглядатися як серйозна соціальна проблема. По-перше, це пов'язано з усвідомленням того, що творчі здібності є істотним резервом людської цивілізації, актуалізація яких може значно підвищити якість будь-яких суспільних реформ. В даний час не викликає сумніву, що творчість це – провідна сила загальноісторичного прогресу і розвитку кожної людини, що в ній закладені творчі засади науки, техніки, мистецтва, культури, соціального і етичного життя людей і їх взаємовідносин. По-друге, творча діяльність, будучи невід'ємною стороною людської духовності і умовою особистої свободи людей, виступає тим самим соціальним механізмом, що протистоїть регресивним лініям в розвитку суспільства. Розуміння значущості творчої діяльності для суспільного прогресу підкреслює необхідність всестороннього вивчення специфіки соціалізації творчих особистостей [4].

Виходячи з принципів соціалізації, важко врахувати в процесі формування програми життєдіяльності особистості, до якого професійного, політичного чи іншого щабля вона здатна піднятися. Тому тільки *творчі*, цілеспрямовані й вольові люди здатні намітити й виконати життєву програму повністю, витримати конкуренцію і піднятися на вершину однієї, насамперед економічної, або кількох інституційних соціальних пірамід.

Список використаної літератури

1. Авер'янова Г. М. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства / Г. М. Авер'янова, Н. М. Дембицька, В. В. Москаленко. – К. : ППП, 2005. – 307 с.
2. Моляко В. А. Творческая конструктология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К. : Освіта України, 2007. – 388 с.
3. Сторож О. В. Теоретичний аналіз проблеми соціалізації особистості з різним рівнем розвитку творчого мислення / О. В. Сторож // Актуальні проблеми психології. Т. 1. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. : С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Вид-во А.С.К., 2009. – Ч. 23. – С. 175–187.
4. Циба В.Т. Системна соціальна психологія. Навчальний посіб. / В. Т. Циба. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.

*Хоруженко Анастасія Василівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Зелінська Т.М.*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ

Актуальність дослідження полягає в необхідності уточнення сучасних методологічних засад психологічних особливостей особистісної самоефективності у студентів.

Мета цієї статті – визначити критерії, показники діагностування особистісної самоефективності у студентів, а також його емпіричні кореляти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистість сьогодення – це, перш за все, повноцінний та відповідальний творець власного життя. Глобалізація майже всіх сфер життєдіяльності вимагає від людини наявності та прояву певних якостей: рішучості, самостійності, впевненості у собі, майстерності у досягненні наміченого, мобільності, вміння ефективного «використання» власних пізнавальних процесів (пам'яті, мислення тощо) та ін.

Ці якості вдало описує така психологічна категорія, як самоефективність.. Концепція самоефективності відноситься до вміння людей усвідомлювати власні здібності, моделювати поведінку, яка відповідає ситуації чи задачі [3, 90].

Відчуття самоефективності особистість набуває протягом життя, воно дозволяє людині змінюватися згідно власному баченню самої себе та адаптивно функціонувати у суспільстві. Самоефективність впливає на декілька аспектів психосоціального функціонування. Те, як людина оцінює власну ефективність, визначає для неї розширення чи обмеження можливості вибору діяльності; зусилля, які їй необхідно буде прикласти для подолання перешкод та фрустрацій; наполегливість, з якою вона буде вирішувати завдання. Коли виникає проблема, сильне відчуття самоефективності допомагає людині зберігати спокій та шукати рішення, а не міркувати про власну неадекватність [1, 38].

На думку Альберта Бандури, «самоефективність – це усвідомлена здатність людини протистояти складним ситуаціям та впливати на ефективність діяльності і функціонування особистості в цілому» [4, 191].

За допомогою поняття самоефективності можна оцінити здатність людей до усвідомлення власних здібностей та до їхнього використання оптимальним чином.

Так, самоефективність – це заснована на знанні та минулих переживаннях впевненість особистості у власній здатності досягати певного результату при певних витратах. Чим вища самоефективність, тим більших результатів чекає від себе людина при рівних витратах.

Розвиток самоефективності особистості забезпечується за допомогою формування когнітивних вмінь будувати свою поведінку, набувати опосередкований досвід, реалізувати вербальне самонавіювання та переконання, пластично входити у стан фізичного та емоційного підйому, який забезпечуватиме успіх [1].

Науковці виокремлюють такі психологічні особливості самоефективності в юнацькому віці залежно від її складових, емпіричних корелятивів.

На основі експериментального дослідження [2, 24] були визначені критерії, показники діагностування цього психічного утворення, а також його емпіричні кореляти: першою складовою є загальна самоефективність (оцінка використання власних здібностей: очікування успіху); її емпіричні кореляти: самоповага (самокерування, самовпевненість, віддзеркалене самоставлення), копінг-стратегії (проблемно-спрямований, соціальне відволікання, емоційний); другою складовою є самоефективність соціальних взаємин

(соціальна компетентність: ініціатива та стійкість у соціальних контактах); її емпіричні кореляти: почуття впевненості в собі; соціально-психологічна адаптація; третя складова – самоефективність у діяльності (здатність планувати та коригувати: гнучкість та наполегливість у досягненні мети); її емпіричний корелят – мотивація навчання у ВНЗ (набуття знань, оволодіння професією, отримання диплома).

На основі вказаних критеріїв та їх якісних показників науковцями були виявлені три рівні здатності до самоефективності в юнацькому віці: низький, середній та високий.

До групи з високим рівнем самоефективності віднесено студентів юнацького віку, які адекватно оцінюють власні здібності, їм притаманне очікування успіху в діяльності та стосунках з оточуючими. Такі студенти здатні до адаптивної та конструктивної соціальної компетентності, вони ініціативні та стійкі у встановленні та підтримці соціальних контактів, проявляють відкритість у висловленні власних думок і почуттів.

Психологічними особливостями середнього рівня самоефективності є незбалансованість проявів позитивного і негативного оцінювання власних можливостей у різних життєзначущих сферах, сумніви щодо здатності досягти успіху, що гальмує досягнення. Спостерігається знижена здатність до адаптивної та конструктивної соціальної компетентності, коливання проявів впевненості та ініціативи, відволікання від реальних контактів або їх уникнення. Разом із тим слід відмітити неузгодженість у плануванні та коригуванні діяльності, коливання проявів наполегливості, орієнтація не на процес виконання діяльності, а на її результат.

Низький рівень самоефективності виявляється в заниженій оцінці власної компетентності в діяльності та соціальній взаємодії, байдужості щодо власних успіхів. Таким студентам юнацького віку притаманна дезадаптивна соціальна компетентність, відсутність ініціативи, стійкості, фіксація на внутрішніх переживаннях із проявами депресії та агресії. Спостерігається відсутність здатності планувати та коригувати діяльність, долати перешкоди, бути наполегливим. Разом із тим має місце прагнення лише до результату діяльності та байдужість до її процесу. На цьому рівні прослідковується надмірна фіксація на власних недоліках,

Висновки. Самоефективність у студентському віці виявлена на трьох рівнях: низькому, середньому, високому; оптимальним для особистісного зростання є високий рівень самоефективності, який недостатньо виражений у респондентів; домінування середнього та низького рівнів зумовлене психологічними особливостями цього віку, переживанням кризи переходу до ранньої дорослості, зокрема, недостатнім усвідомленням важливості адекватної оцінки власних здібностей, суперечностей у переживанні соціальної компетентності, зниженням здатності планувати та коригувати діяльність.

Список використаної літератури:

1. Князева Е.Н. Синергетика: начала нелинейного мышления / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов // Общественные науки и современность. –1993. –№ 2. – С. 38–51.
2. Козловська І.М. Теорія дидактичної інтеграції і синергетичний підхід / І.М. Козловська // Наука і сучасність. –К.: НПУ, 1999. –Вип. 1. –С. 24–33.
3. Майерс Д.Дж. Социальная психология: интенсив. курс. – СПб.: Прайм-Еврознак: Нева; М.: ОЛМа-Пресс, 2000. – 510 с.
4. Bandura A. Self-efficacy: Toward to unifying theory of behavioral change // Psychological review, 1977a. Vol.84. № 2. P. 191-205.

Чернічко Іван Олександрович
студент VI курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Бігун Неля Іванівна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Молодший шкільний вік є важливим етапом становлення особистості, від позитивного перебігу якого залежить розвиток подальший дитини, бажання й уміння навчатися, віра у свої сили, соціальна адаптація та інтеграція. Молодший школяр робить перші кроки в пізнанні самого себе, у розвитку самосвідомості. У цьому віці розвиток особистості дитини тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери. В силу особистісної незрілості молодші школярі дуже чутливі до дії різноманітних психотравмуючих факторів навіть, здавалося б на перший погляд, несуттєвих. Подібна особистісна незахищеність зумовлює високий ризик різноманітних емоційних порушень, зокрема тривожності та дитячих страхів.

Фахівці зазначають, що на сьогоднішній день, значно збільшилась кількість дітей, для яких характерна емоційна нестійкість, боязливість, тривожність, стан підвищеного неспокою. Згідно статистичних даних, близько 25% у структурі емоційних порушень дітей дошкільного і молодшого шкільного віку становлять тривожні стани та неврози страху [3].

Тривожність, невпевненість у собі, боязливість значно ускладнюють життя дитини, стримуючи процес її самовираження, деформуючи самопізнання, ускладнюючи соціальну адаптацію та інтеграцію. Тривожні діти безініціативні, пасивні, зі значним переважанням прагнення уникати невдач над прагненням успіху.

Тривожність має яскраво виражену вікову специфіку, що виявляється в її джерелах, змісті, формах прояву компенсації і захисту. Для кожного вікового періоду існують певні області, об'єкти дійсності, які викликають підвищену тривогу більшості дітей незалежно від наявності реальної загрози або тривожності як стійкого утворення. Ці “вікові піки тривожності” є наслідком найбільш значущих соціогенних потреб. У визначенні “вікові піки тривожності” тривожність виступає як неконструктивна, яка викликає стан паніки, смутку. Дитина починає сумніватися у своїх здібностях і силах[4].

Розрізняють тривожність як емоційний стан і як стійку властивість, между особистості або темпераменту.

За визначенням Р.С. Немова: “Тривожність - постійна або тимчасова властивість людини приходити в стані підвищеного неспокою, випробовувати страх і тривогу в специфічних соціальних ситуаціях, що ситуативно проявляється”[1].

На думку Л.А. Китаєва, “широке розповсюдження отримало останніми роками використання в психологічних дослідженнях диференційованого визначення двох видів тривожності: “тривожність характеру” і ситуативна тривожність, запропоноване Спілбергером” [6].

Г.Г. Аракелов, Н.Є. Лисенко, Є.Є. Шотт, у свою чергу, відзначають, що тривожність - це багатозначний психологічний термін, який описують як певний стан індивідів в обмежений момент часу, так і стійку властивість будь-якої людини [2].

Аналіз літератури останніх років дозволяє розглядати тривожність з різних точок зору, що допускають твердження про те, що підвищена тривожність виникає і реалізується в результаті складної взаємодії когнітивних, афективних і поведінкових реакцій, що провокуються при дії на людину різних стресів.

Часто проблеми емоційно-вольової сфери дітей залишаються поза увагою, оскільки батьки та вихователі у роботі з молодшими школярами концентруються переважно на розвитку їх інтелектуальної сфери, пізнавальних та соціальних здібностях. Тому, як

наслідок, до психолога звертаються тоді, коли у дитини вже є яскраві прояви емоційного неблагополуччя, за якими часто стоїть складне нашарування проблем. Невипадково характер завдань, які нині постають перед психологом у його практичній діяльності, пов'язаний зі значною кількістю випадків необхідності психологічної корекції емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку.

Дана проблема ускладнюється тим, що досить часто тривожних дітей вважають «зручними» для вихователів і батьків: вони слухняні, прагнуть виконувати вимоги дорослих, не порушують правила поведінки. За таких умов тривожність дитини закріплюється, виникає ризик переростання її у стійку особистісну рису.

Оскільки, у дітей молодшого шкільного віку тривожність ще не є стійкою особистісною рисою, вона значно легше піддається корекції. Тому дуже важливо не впустити зручний момент і подолати тривожність на даному віковому етапі, аби запобігти ускладненню проблеми в майбутньому, коли подолати її буде набагато складніше.

Феномен дитячої тривожності та страхів неодноразово ставав предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців (О. Захаров, Ф. Зімбардо, А. Прихожан, Ю. Щербатих, А. Рібаков, Є. Івлева та ін.). Зокрема, в наукових дослідженнях О. Захарова представлено детальний аналіз причин дитячої тривожності та особливостей її прояву. У працях А. Прихожан рекомендовано методи та прийоми психокорекційної роботи з тривожними дітьми [5].

Проблема дитячої тривожності не втрачає своєї актуальності і гостроти. Існує необхідність розробки дієвих програм та технологій профілактики і корекції тривожності у дітей цієї вікової категорії. На наш погляд, особливо ефективним у роботі з тривожними молодшими школярами є застосування ігрових засобів психокорекції. Оскільки, гра є провідною діяльністю на даному віковому етапі психічного розвитку, саме ігрова психокорекція відповідатиме провідним потребам і віковим особливостям дітей даної категорії.

Список використаної літератури:

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию. –Екатеринбург: “Деловая книга”, Москва: Издательский центр “Академия”, 1995.
2. Аракелов Н.Е., Лысенко Е.Е. Психофизиологический метод оценки тревожности// Психологический журнал – 1997
3. Захаров А.И. Неврозы у детей и психотерапия / А.И. Захаров. – СПб.: Изд-во «Союз»; «Лениздат», 2000. – 336 с. – (Серия «Психология ребенка»).
4. Макшанцева Л.В. Тревожность и возможности ее снижения у детей // Психологическая наука и образование – 1988
5. Пасынкова Н.Б. Связь уровня тревожности подростков с эффективностью их интеллектуальной деятельности // Психологический журнал – 1996
6. Руденский Е.В. Социальная психология. Курс лекций. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск, 1997 – 320 с

*Чистік Анастасія Олександрівна,
студентка I курсу магістратури, групи 12МГПС
спеціальності « Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ханецька Тетяна Іванівна*

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Комуникативний потенціал особистості – це притаманні особистості об'єктивні й суб'єктивні комуникативні можливості, які реалізуються як свідомо, так і стихійно і є

внутрішнім резервом індивіда. Комунікативний потенціал є невід'ємним елементом структури особистості. Спільно з пізнавальним, ціннісним, творчим і художнім потенціалами він характеризує діяльність людини [1].

Професійно орієнтований розгляд комунікативного потенціалу надає можливість стверджувати про певний рівень розвитку комунікативної компетентності фахівця. Вона, у свою чергу, розглядається як складне структурне утворення, що інтегрує лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсивну, стратегічну, соціокультурну, соціальну та психологічну компетенції [3].

Дослідження даної проблеми знайшло відображення у працях О.Ю. Кощинця, О.М.Леонтьєва, Г.В. Ложкіна, Б.Ф. Ломова, С.Д.Максименка І.А.Мамчура, С.В. Орбан-Лембрика, Б.Д. Паригіна, В.С.Пілецького О.Д.Терещука та ін.

Професійна компетентність психолога є складним психологічним утворенням, що забезпечує успішність його професійної діяльності й включає в себе систему діяльнісно-рольових (знання, уміння й навички) та особистісних (професійно важливих якостей) характеристик, важливе місце серед яких займає нарративна компетентність.

Високий рівень розвитку комунікативного потенціалу фахівця, позначений як професіоналізм спілкування, як глибоко особистісний рівень компетентності, який не зводиться лише до знань і комунікативних умінь. Комунікативна компетентність професіонала збагачена духовно-моральними орієнтаціями особистості, а її складові властивості інтегровані на духовному рівні [5].

Процес становлення та розвитку комунікативного потенціалу опосередковується змістом, цінностями, смыслом спільної діяльності, особливостями соціально-психологічного відображення соціальної реальності для кожного з учасників спілкування, в тому числі для майбутніх психологів [2].

Важливим у розвитку комунікативного потенціалу майбутніх психологів є оволодіння навичками поведінки у соціальному середовищі, сприйняття та засвоєння норм, загальнолюдських цінностей. Розвиток комунікативних здібностей дозволяє інтегруватися в суспільство, сприяє формуванню вміння спілкуватися, аргументовано висловлюватись, вести дискусії, відстоювати власну думку [3].

Оптимальне формування комунікативного потенціалу як фактору формування професійної компетентності психолога на різних етапах професійного становлення особистості фахівця потребує постійного навчання та тренування, консультативно-корекційної допомоги психолога-тренера. Головне ж – це внутрішня робота і реалізація в діяльності самого фахівця як суб'єкта спілкування. Відтак, поряд з постійним розвитком інструментальних засобів суб'єкта фахового спілкування – комунікативних вмінь та навичок – до важливих чинників оптимізації розвитку комунікативної компетентності належить взаємопов'язане особистісне й професійно-комунікативне вдосконалення психолога: поглиблення його комунікативних мотивів і потреб, розвиток ціннісної сфери, стабільна професійна спрямованість, самоорганізація в діяльності спілкування, виховання морально-комунікативних якостей, результатом чого є набуття ним комунікативного професіоналізму [6].

Список використаної літератури:

1. Кощинець О. Ю. Соціально-психологічні особливості управлінської діяльності керівника закладу освіти: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05. / О. Ю. Кощинець – Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2001. – 18 с.
2. Мамчур І. А. Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів як психологічна проблема // Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. – Рівне, 2004. – № 3. – С. 97-99.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Мотиваційна сфера особистості керівника. / Л. Е Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету: Філософські і психологічні науки. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. 1. – С. 105 - 111.

4. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: Навчальний посібник/ Л. Е.Орбан-Лембрик. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 528 с.
5. Орбан-Лембрик Л. Е. Структура комунікативного потенціалу особистості. / Л. Е Орбан-Лембрик // Психологічні перспективи. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 53-61.
6. Пілецький В. С. Комунікаційний потенціал студентської групи як чинник успішності професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів: автореф. дис. канд. психол. наук. / В. С. Пілецький – Івано-Франківськ, 2003. – 21 с.

*Чорна Вікторія Вікторівна,
студентка V курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник
кандидат психологічних наук, доцент
Гріньова Ольга Михайлівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАНІПУЛЯТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Впродовж усього життя людина включається у найрізноманітніші види діяльності, зокрема у міжособистісні стосунки, в процесі яких розвивається її індивідуальність, здатність до незалежного мислення і поведінки. У нинішньому суспільстві надзвичайно гостро постала проблема маніпулювання. Сучасна людина, організовуючи або піддаючись маніпулятивним впливам в особистому житті та професійній діяльності, часто не в змозі справитися з наслідками його руйнівного впливу на свідомість, збентежена нестабільними, неприємними моментами, привнесеними маніпулятивними проявами в житті. Високо актуальною маніпулятивна поведінка є в юнацькому віці, адже саме в цей період життя людини завершується формування базової системи цінностей. Найважливішими детермінантами вибору юнаками маніпулятивних взаємин є почуття самотності і неузгодженості власного «Я», егоїстичність, соціальна відособленість, прагнення досягти мети будь-що, бажання самоствердитися, вміння максимувати мотиви поведінки і почуття, схильність до пристосування, несформованість моральних якостей. Ці чинники розвиваються з дитинства і підживлюються сучасними умовами життя.

Таким чином, на сьогоднішній день немає єдиної точки зору на проблему маніпулювання: більшість авторів, до яких можна віднести Е.Л.Доценко [2] і Е.Шострома [4], описують цей феномен як небажаний, деструктивний, що руйнує взаємини. Однак деякі психологи, наприклад, Д. Карнегі [1], В.П.Шейнов [3], навпаки, дотримуються думки, що доречне і майстерне використання маніпуляцій, особливо в благородних цілях, може позитивно позначитися на відносинах людей один до одного.

Нами було проведено емпіричне дослідження на базі факультету психології НПУ ім. М.П.Драгоманова, в якому взяли участь 42 респонденти віком 17-18 років, були використані діагностичні методики, що відповідають віковим та індивідуальним особливостям досліджуваних та меті дослідження, а саме: Методика діагностики направлення особистості в спілкуванні («НЛЮ») за Л. С. Братченком, Методика діагностики маніпулятивного відношення за Т. Бантом та Методика вимірювання рівня макіавеллізму особистості (МАК-ШКАЛА) за Р.Кристі и Ф.Гейсом, «Діагностики міжособистісних відносин» за Т. Лірі, Р. Лефоржем, Р. Сазеком та "Стиль конфліктної поведінки" за К. Томасом.

В ході дослідження було з'ясовано, що юнаки схильні до маніпулятивного спілкування, маніпулюють іншими задля задоволення власних потреб. Вони наділені цілеспрямованістю, націлені насамперед на досягнення мети, а не на взаємодію з партнерами. Чітко помічають слабкі місця інших людей та успішно ними користуються. Таких особистостей зазвичай характеризують як егоїстичних, домінуючих та амбіційних.

Вони перші в тому, до чого прагнуть всі, конкуруючи, використовуючи інших, як засіб виграти так, що інші дякують їм за цю можливість.

Отже, високі показники схильності до маніпулятивної спілкування характерні для юнаків і дівчат з переживанням таких особистісних рис, як:

1. Юнаки з маніпулятивним стилем мають такі риси, як: егоїстичність; домінантність; підозрілість; агресивність; низький рівень емпатії; емоційна відстороненість від співрозмовника; цинізм; орієнтація на прагматичні інтереси.

2. Причинами такої поведінки є: порушена стратегія соціалізації юнаків; закріплення того чи іншого варіанту поведінки в першій для дитини соціальній групі – сім'ї; прийняття домінуючих норм і цінностей в житті.

3. Юнаки і дівчата з високими показниками макіавеллізму переважно вдаються до суперництва як стратегії розв'язання конфліктних ситуацій. Рідше надають перевагу компромісу та співпраці, і ще рідше – пристосуванню та униканню.

4. Це здійснюється з метою досягнень таких цілей, як: задоволення власних потреб; підняття соціального статусу за рахунок слабкостей інших; підвищення власної самооцінки; одержання потрібної інформації.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми маніпулятивних міжособистісних стосунків у юнацькому віці, тому її продуктивність ми вбачаємо в розробці і впровадженні ефективною програми профілактики маніпулятивної поведінки та спілкування в юнацькому віці.

Список використаної літератури:

1. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей / Карнеги Д. - М.: Попурри, 2017. - 352 с.
2. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита.— М.: ЧеРо, 1997. — 344 с.
3. Шейнов В.П. Искусство управлять людьми / Шейнов В.П. - М.: Харвест, 2008. - 512 с.
4. Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации / Перевод В. Данченко . -- К.: PSYLIB, 2003. - 82 с.

*Швецова Юлія Григорівна
студентка VI курсу*

спеціальності «Психологія»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент

Зайчикова Тетяна Вікторівна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ І ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Сім'я є первинною малою соціальною групою, найближчим середовищем формування особистості, сім'я впливає на потреби, соціальну активність, психологічний стан людини тощо.

Обраний батьками стиль сімейного виховання, як паттерн поведінки має колосальний вплив на розвиток особистості дитини. Батьки можуть бути теплими і люблячими або ворожими, гіперопікаючими і нав'язливими, або тими, хто розуміє потреби дитини у свободі та автономії. [3, с. 143]

Стилі батьківського виховання, за критерієм утворення цих гендерних характеристик можна умовно згрупувати наступним чином:

Статевонетиповий тип (для хлопчиків). Авторитарний (жорсткий) стиль взаємовідносин з дитиною може формувати у хлопчика фемінні риси характеру, особливо,

коли роль “диктатора” у сім’ї виконує мати, а батько виконує свою роль формально чи відсутній повністю. Р. Кемпбл на основі своїх спостережень наголошує, що “у добрих батьків виростають мужні сини, у той час як у черствих, надмаскулічних - жіночоподібні” [2, с. 28].

Зростання дитини в неповній сім’ї дезорганізує гендерну ідентифікацію дитини, особливо, коли розлучення відбулось в період 3-4 року. В хлопчиків цей процес значно ускладнений, оскільки вдома - мати, бабуся, в садочку - вихователька, няня, а чоловічих зразків поведінки дуже бракує. У результаті формується- невпевнений, нерішучий, несамотійний тип чоловіка, якому в майбутньому буде важко без допомоги приймати рішення.

Статевонетиповий тип (для дівчат) є результатом жорсткого та нейтрально-заперечуючого стилю. Коли в сім’ї авторитарна мати і відсутній батько або він виконує пасивно-приспосовницьку роль, проходить ідентифікація дівчинки з матір’ю. В результаті в неї формуються маскулічні риси (рішучість, впевненість, наполегливість). "Залишаючись віч-на-віч із життєвими проблемами, дитина змушена хитрувати, маніпулювати іншими, брехати, що формує, з одного боку досвід самотійного виживання, звичку покладатися на власні сили, а з іншого - нездатність до побудови людських стосунків на основі дружби, емпатії, співробітництва" [1, с.148].

Андрогінний тип (для обох статей) формується внаслідок партнерського стилю взаємовідносин, в якому немає чіткого розподілу ролевих обов’язків між членами сім’ї, де один доповнює іншого, де є повна відсутність статево-ролевих стереотипів та розподілу на статево типові чи статево нетипові риси характеру.

Партнерський стиль сімейної взаємодії дає можливість для розвитку як андрогінної особистості, так і для нормального розвитку фемінності у дівчат та маскулічності у хлопчиків. Андрогінний тип особистості включає в себе всі позитивні аспекти маскулічності та фемінності, не заперечуючи чи відкидаючи один одного. "Мудре, щедre на похвалу батьківське виховання сприяє формуванню більше мужніх хлопців і жіночних дівчаток [2, с 28]. Варто відзначити, що дівчинка, яку виховував демократичний батько буде успішніша у вибудовуванні стосунків з особами протилежної статі, вона легко йде на контакт, так само безболісно припиняє стосунки. [2, с 29].

Гіпергендерний тип (для дівчаток) - формується внаслідок жорсткого, нейтрально-заперечуючого, дитиноцентричного стилю спілкування. Коли в сім’ї батько виконує жорстко-авторитарну, а мати підкорювальну позицію. Відбувається ідентифікація з матір’ю. Усвідомлюючи, що жінки - другорядні, вторинні, слабкі істоти, які не здатні без чоловіка нічого вирішити чи зробити, дитина вибирає таку ж пасивно-нейтральну роль. При гіперопіці також формується слабка дівчинка, яка не вміє брати на себе відповідальність, чи постояти за себе. Така дівчинка матиме перебільшено-жіночні риси -емоційність, невпевненість, м’якість, невизначеність.

Гіпергендерний тип (для хлопчиків) - формується під впливом жорсткого, нейтрально-заперечуючого стилю. Особистісними характеристиками гіпермаскулічних чоловіків є - егоцентризм, імпульсивні прояви поведінки, неприйняття недоліків та слабкостей іншої людини.

Отже, стиль виховання в сім’ї відіграє одну з найважливіших ролей у розвитку особистості дитини, в процесі її формування як члена сучасного суспільства.

Тому, можна зробити такий висновок: тип сімейного виховання має істотний вплив на формування психіки, зокрема на гендерний розвиток особистості. Наявність статево-типичних, статево-нетипичних, гіпергендерних, андрогінних властивостей у хлопців чи дівчат, залежить насамперед від сформованої системи дитячо-батьківських стосунків і має колосальний вплив на майбутнє особистості.

Список використаної літератури:

1. Говорун Т.В. Гендерна психологія : навч. посіб. / Т.В. Говорун, О.М.Кікінеджи. — К.: Вид. центр «Академія», 2004. — 308 с.
2. Федоришин Г. М. Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї. — Івано-Франківськ, 2006. — 174 с.
3. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць. Частина І. — Херсон, 2008. — 482 с.

*Шестакова Марія Володимирівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вольнова Леся Миколаївна*

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ СПОРТСМЕНІВ З ВАЖКИМИ ТРАВМАМИ

Значущим компонентом впливу на психічну діяльність є оцінка спортсменом як майбутньої участі у змаганнях, так і безпосередньо під час та після них, тобто ступінь його напруги. М. Г. Самойлов, досліджуючи особливості дії на психіку спортсмена екстремальних умов спортивної діяльності, зауважує, що суттєвий як позитивний, так і негативний вплив має саме емоційна напруга. Вона виникає в результаті дії на спортсмена неадекватної суб'єктивної оцінки ситуації та її результатів і пов'язаних із цим негативних змін у рухових і психічних функціях [3].

О.Р. Гринь та К.П. Зора, вивчаючи особливості психоемоційних переживань у спортсменів, особливу увагу звертають на сферу спорту вищих досягнень, для якої характерні підвищений травматизм, передпатологічні та патологічні стани, що містять загрозу для здоров'я спортсменів [2]. Загалом, вказують дослідники, важкі спортивні травми викликають різке порушення здоров'я, яке потребує не лише тривалого стаціонарного лікування, але й може призвести до інвалідності. Саме тому в низці наукових досліджень у галузі психології спорту (А.П. Нечаєв, А.Ц. Пуні, П.А. Рудик, З.І. Чучмарев) доводиться, що головний страх спортсменів після перенесеної травми – це втрата конкурентоспроможності. Такі тривоги вважаються нормою, тим більше, що навіть незначні травми на деякий час здатні суттєво знизити фізичні здібності людини і підірвати психологічну впевненість у собі. Водночас досить часто спортсмени, особливо ті, які займаються професійним спортом тривалий час і вважають його сенсом свого життя, після отримання травми впадають в депресію. З огляду на це, одним із основних завдань, які лягають на плечі спортивних лікарів, тренерів та психологів, є психологічна реабілітація спортсменів після отриманих спортивних травм.

Особливості процесу реабілітації спортсменів досліджували такі автори як В.Ф. Башкіров, Б.Р. Крук, О.С. Куц, В.М. Платонов, М.Г. Самойлов, В.Ф. Сопов та ін. Вони відзначають, що психологічне здоров'я є одним із найбільш важливих аспектів швидкої реабілітації спортсмена, тому потрібно докласти максимум зусиль, щоб усунути негативні стани, які можуть виникати у спортсмена у зв'язку зі страхом та тривогою за свою подальшу дієздатність та конкурентоспроможність.

В.Й. Бочелюк та О.А. Черепехіна сутність психологічної реабілітації у спорті вищих досягнень розглядають, як «надання психологічної допомоги спортсменам і тренерам після психотравмуючої ситуації, перенесеного стресу, тяжкої хвороби чи вимушеної тривалої відсутності у спорті» [1, с.58]. Вчені наголошують, що реабілітація у спорті – це передусім реадaptaція спортсмена до умов спортивного тренування та змагань або після поразки на змаганнях (невдалого виступу), або після травми, хвороби. В останньому випадку

спортсмен потребує особливого підходу, оскільки у нього, навіть після повного фізичного одужання, можуть виникати сумніви у відновленні «своєї форми». Вони часто переростають у тривожність, агресивність, депресивні стани тощо. Тому так важливо відновити гармонійність психічного стану спортсмена, врівноваженість, упевненість у собі, здатність будувати адекватні захисті психологічні бар'єри щодо психотравмивних ситуацій в майбутньому. Очевидно, що зазначені негативні емоції спортсменів усувати, а позитивні відновлювати краще за все методами сугестії та раціональної терапії.

Не менш важлива роль у роботі зі спортсменами – це психопрофілактика як попередження різних психологічних проблем, психічних захворювань, а також запобігання їм. Вона передбачає вивчення психічних впливів на спортсмена, пізнання властивостей його психіки і розробку системи заходів попередження можливих психічних захворювань. Необхідність такої роботи, вказує Х.Р. Хіменес, зумовлена тим, що «існує тісний зв'язок між станом стресу, в якому може виявитися спортсмен, і ризиком спортивної травми». Адже страх, неспокій, тривога, що супроводжують стрес, призводять до таких фізіологічних проявів, як збільшення загальної нервово-м'язової напруги, зниження координаційних здібностей, збільшення стомлюваності, зниження уваги, підвищене збудження та ін. [4, с.11]. Цілком природно, що всі ці реакції підвищують вірогідність спортивних травм.

Таким чином, можна констатувати, що психологічна реабілітація спортсмена з важкими травмами є складним комплексом заходів, спрямованих на відновлення поряд із фізичними здоров'ям і психічних сил у спортсмена, який переніс травму, тобто відновлення його здатності жити, працювати, далі самореалізовуватися.

Список використаної літератури:

1. Бочелюк В. Й. Психологія спорту: навч. посібник / В.Й. Бочелюк, О.А. Черепехіна. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
2. Гринь О. Особливості психоемоційних переживань у спортсменів, які отримали травму опорно-рухового апарату / Олександр Гринь, Катерина Зора // Молода спортивна наука України. – 2010. – Т.1. – С 58-63.
3. Самойлов М. Г. Особливості дії на психіку спортсмена екстремальних умов спортивної діяльності: зб. наук. праць / М. Г. Самойлов // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Харків: УЦЗУ, 2009. – Вип. 6. – С. 150-156.
4. Хіменес Х. Р. Травматизм у спорті: Лекція з навчальної дисципліни «Спорт вищих досягнень» [Електронний ресурс]. – Львів 2015. – 26 с. URI: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/3741>

Шинкарук Максим Олександрович
студент V курсу

спеціальності «Психологія»

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор

Кузьменко Віра Ульянівна

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Питання адаптації внутрішньо-переміщених осіб на сьогодні є надзвичайно актуальним. Теоретичний та емпіричний аналіз психологічних особливостей копінг-стратегій внутрішньо-переміщених осіб раннього юнацького віку допоможе нам виробити психологічну програму, спрямовану на попередження та подолання негативних наслідків розвитку особистості юнацького віку. Саме тому метою даної статті є представлення

результатів теоретичного аналізу психологічних джерел на тему прояву копінг- стратегій у переселенців юнацького віку.

У ході теоретичного аналізу нами встановлено, що копінг - це постійно змінювані когнітивні та поведінкові зусилля людини, докладені з метою подолання специфічних зовнішніх і/або внутрішніх вимог, що оцінюються як надмірні (такі, що напружують) або такі, що перевищують ресурси людини [6]. Його психологічне значення полягає у оволодінні стресовою ситуацією [4]. Відомо, що викликані стресом реакції, спрямовані на відновлення рівноваги (копінг), можуть бути більшою або меншою мірою адекватними, тобто адаптивними. Такими вони вважаються в тому випадку, якщо сприяють досягненню рівноваги або усуненню шкідливих впливів стресу. Вживання алкоголю або неконтрольований спалах гніву, з огляду на соціальні наслідки, слугують прикладом неадекватного засобу подолання стресу, навіть якщо це приносить безпосередній ефект у вигляді зниження емоційної напруги [3]. Сучасні дослідники вважають, що ефективний копінг має вирішальне значення для підтримки психічного та фізичного здоров'я на всіх етапах життя [2].

Дослідники, що вивчали проблему копіngu біженців загалом та внутрішньо-переміщених осіб в Україні конкретно описали ряд характерних особливостей копінг-стратегій осіб юнацького віку. Так, виявилось, що у внутрішньо-переміщених юнаків наявне домінування непродуктивних, напів адаптивних і неадаптивних (82%), а у пересічних місцевих жителів, навпаки, домінування продуктивних копінг-стратегій (65%). У внутрішньо-переміщених юнаків серед найвищих за значенням стратегій стресоподолання немає проблемно-орієнтованих, спрямованих на подолання самого джерела стресу копінгів, крім «прийняття ситуації». Усі інші копінг-стратегії внутрішньо-переміщених осіб стосуються уникнення, відмови від вирішення проблеми, відволікання та ігнорування існуючих труднощів. Припускається, що внутрішньо-переміщені особи не розраховують на свої сили в опануванні ситуації, а лише змінюють своє ставлення до існуючої проблеми і життєвої ситуації [1]. Дослідження, проведене на вибірці біженців-старшокласників, які знаходились на території Іорданії, показано, що особи юнацького віку обох статей, що нездатні до постановки цілей, високої саморегуляції для їхнього досягнення, оцінки та пошуку шляхів виходу із стресової ситуації виявляються неготовими до нейтралізації негативних наслідків адаптації. Вони відчують емоціональні труднощі, що супроводжуються подавленим настроєм та дратівливістю, хвилюванням, злістю, образами, тривогою. Досліджувані, що використовують стратегію оцінки і пошуку шляхів виходу із стресової ситуації частіше приймають норми поведінки інших людей та довіряють їм, звертаються за допомогою до оточуючих, очікуючи її від них. Досліджувані, котрі застосовують стратегії орієнтовані на майбутнє, чітке цілепокладання а також пошук альтернативних варіантів поведінки і позитивного спілкування з оточенням виявляються більш високоадаптивними [5]. Перспективою нашого дослідження є розробка методики діагностики та емпіричне виявлення особливостей копінг-стратегій у переселенців раннього юнацького віку.

Список використаної літератури:

1. Богучарова О. І., Ткаченко Н. В. Копінг-стратегії як фактор «позитивної» адаптації вимушених мігрантів / О. І. Богучарова, Н. В. Ткачук // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Психологія». 2016. Вип. 22. – ст. 27-36
2. Родіна Н. В. Розвиток копіngu протягом життєвого шляху особистості / Н. В. Родіна // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2014. Т. 19. Вип. 1 (31).— ст. 279-289
3. Ткачук Т. Психологічний супровід розвитку конструктивної копінг-поведінки особистості / Т. Ткачук // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". Педагогіка. Психологія. Філософія. - 2014. - Вип. 34. - С. 197-204.

4. Либина А.В. Совладающий интеллект: человек в сложной жизненной ситуации / Либина А.В.– М. : Эксмо, 2008 – 247 с.
5. Пилишвили Т. С., Исмаил Аль Масри Проактивный копинг как ресурсный потенциал личности в процессе адаптации к новым условиям жизни / Т. С. Пилишвили, Исмаил Аль Масри // Вестник РУДН. Серия « Педагогика и психология». 2016, №2. – с. 75-83.
6. Lazarus R.S. Stress, appraisal, and coping / R.S. Lazarus, S. Folkman. – New York : Springer. – 1984. – 218 p.

*Шликова Валерія Геннадіївна
студентка V курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор
Шайгородський Юрій Жанович*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПОВЕДІНКОЮ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Конфлікт – це природне явище людського суспільства, оскільки люди по різному сприймають соціальні цінності і переслідують різні інтереси [2]. Такого висновку дійшов Дж. Бертон, який був одним із засновників конфліктології як науки.

Конфліктологія – відносно новий напрямок у психології, який сформувався у ХХ ст. Дж. Бертон досліджував проблеми причин та профілактики конфліктів. Твердження Дж. Бертон про невідворотність і природність, про те, що жодне суспільство не обходиться без конфліктів підтримав і розвинув Г. Зіммель у запропонованій теорії невідворотності конфліктів. При цьому, Г. Зіммель наголошував, що конфлікт не завжди призводить до руйнування систем або соціальних змін.

Конфлікт поділяють на стихійні і заплановані. До запланованих відносяться свідомі конфлікти, вони розцінюються як виправдані, тобто такі, які виникають задля зняття напруги, у тих випадках, наприклад, коли існують суперечності між особою і групою. Конфлікт є виправданим, коли досягається мета, якщо мета не була досягнутою – конфлікт набуває характеристик невинуватого [1]. До групи запланованих належать, зокрема, організаційні конфлікти [2]. Вони можуть бути спричиненими різкою зміною форм, методів діяльності чи певними нововведеннями.

Щоб вирішити подібний конфлікт, керівнику потрібно вміти передбачити такі ситуації, враховувати ступінь конфліктності. Дієвим методом недопущення конфлікту є практика ефективної комунікації в колективі, коли фіксується увага на перевагах нововведень.

Серед ознак, за якими здійснюється класифікація конфліктів:

- часова ознака (нетривала, тривала і затяжна);
- можливість управління (керовані й некеровані);
- обсяги конфліктів (локальні або широкі);
- сила впливу на учасників (вплив на статус особистості) [3].

Основною характеристикою конфліктів є їх результативність («корисність») [2]. За цією ознакою, конфлікти можна поділити на конструктивні, стабілізуючі – вони відіграють вирішальну роль у подоланні конфліктних ситуацій, виходу із них; та – деструктивні – коли відбувається «руйнація ситуації», коли партнери не дотримуються етичних норм, не враховують інтереси один одного [3].

Як зазначає О. Урбанович [4], конфлікт – надзвичайно складне та суперечливе психологічне явище, дослідження глибинних причин виникнення та розвитку якого лише

починається. Будь що, – конфлікти є неминучими, більше того, – почасти необхідними, адже іноді без них проблема не розв'язується.

Список використаної літератури:

1. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
2. Карамушка Л. М., Дзюба Т. М. Психологія управління конфліктами в організації на матеріалі освітніх організацій : монографія. Київ: Науковий світ, 2009. 268 с.
3. Копельчук Я. В. Проблема психологічних факторів поведінки людини у конфлікті. Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2001. № 7. С. 25–27.
4. Урбанович О. Психологія управління конфліктними ситуаціями. URL: <http://osvita.ua/school/method/psychology/1373/>

Шубіна Юлія Олександрівна
студентка I курсу магістратури, 13 МГПС групи
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Ставицька Світлана Олексіївна

ОСОБЛИВОСТІ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СІМ'І

Сім'я – одна з найперших соціальних інституцій. Вона виникла набагато раніше, ніж з'явилися релігія, гроші, держава, освіта. Сім'я - це той осередок суспільства в якому народжується нове життя, яке потрібно соціалізувати до умов навколишнього середовища, до правил в яких живе соціум. З перших днів свого життя дитина є особистістю зі своїми психологічними, фізичними, соціальними особливостями, а також темпераментом та характером. Тому до кожної дитини важливо змалечку мати індивідуальний підхід. Батьки є першими вчителями, від яких залежить рівень вихованості дитини. Але батьки не завжди звертають увагу на психологічні аспекти виховання дітей. І це може привести до конфліктів у родині, формування поганих звичок і порушень у спілкуванні. Такі чинники будуть негативно позначатися на подальшому розвитку та становленні дитини, зокрема, які моделі поведінки в майбутньому у неї сформуються.

Важливе місце в психологічній науці займають роботи вітчизняних психологів присвячені становленню особистості дитини в сім'ї (А. С. Співаковська, А. І. Захаров, О. Р. Лурія, О. М. Леонтєв, А. Я. Варга, В. В. Столін, А. Є. Личко та ін.). Із сучасних психологів та психотерапевтів проблематикою спілкування батьків та дітей займалися такі вчені як: Т. В. Буленко, Т. В. Дуткевич, Т. М. Яблонська, М. І. Алексєєва, Т. В. Говорун, Т. М. Зелінська, Т. С. Кириленко, І. А. Логінова, Л. Г. Матвєєва. Перелічені психологи вивчають: стосунки між батьками та дітьми, вирішення конфліктів та стилі поведінки у вихованні дитини.

У сім'ї шліфуються найтонші грані людини - громадянина, людини – трудівника, людини – культурної особистості. З сім'ї починається соціальне виховання. Саме в родинному вихованні в дошкільні роки у дитини закладаються основи моралі [2,с.343].

Сучасні педагоги, зокрема такі як А. Т. Харчев, І. В. Гребенніков, Ю. П. Азаров розглядають сім'ю як диференційовану малу соціальну групу. Відповідно, психологія сім'ї вивчає закономірності виникнення, становлення й руйнування родини як специфічної малої соціальної групи, умови та механізми її функціонування. Психологічному аналізу підлягають різні аспекти сімейного життя: витоки утворення сім'ї. формування готовності до шлюбу й подружніх стосунків, загальні тенденції розвитку сім'ї, особливості шлюбно-

сімейних міжособистісних взаємин та інші соціально-психологічні проблеми. Досліджується, також, вплив сім'ї на формування особистості дітей [3,с.150].

Метою сімейного виховання є формування таких рис і якостей особистості, які допоможуть гідно подолати життєві труднощі, перешкоди й негаразди. Розвиток інтелекту і творчих здібностей, пізнавальних сил і початкового досвіду трудової діяльності, морального та естетичного розвитку, емоційної культури і фізичного здоров'я дітей - все це залежить від сім'ї, від батьків і є завданнями сімейного виховання [1,с.161].

Під недоліками сімейного виховання у психології розуміється стійке поєднання у дитини певних особистісних рис, що призводить до негативних наслідків в розвитку її особистості та індивідуальності.

Молодший шкільний вік - це вік коли дитина приходить до школи і її діяльність з ігрової змінюється на навчальну. Початок навчання дитини в школі зумовлює перебудову її взаємин з батьками. Ці взаємини змінюються через появу нових прав та обов'язків як у дитини, так і у дорослих щодо виконання дитиною навчальної діяльності, яка є провідною на цьому віковому етапі. Батьки повинні задовольняти нові потреби школяра, пов'язані з навчанням, стимулювати та контролювати його успішність [3, с.64-65].

Нездатність батьків виробити сприятливу для розвитку дитини виховну позицію може призвести до глибоких порушень у стосунках з дітьми, до жорстокості стосовно них. Слід зазначити, що батьки переносять особистісні проблеми і проблеми у стосунках з іншими членами сім'ї на дітей переважно підсвідомо, найчастіше з глибоким переконанням, що саме так дитині роблять добро [4,с.88]. Проте неадекватне ставлення батьків призводить до деформації особистості дитини, утрудняє можливості її самореалізації, актуалізуючи, тим самим, необхідність надання сім'ї психологічної допомоги. Отже ефективність виховання та взаємини між батьками і дітьми у сім'ї залежить від створення в ній належних умов виховання і розвитку дитини.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості./ І. Д. Бех У 2-х кн.- К.: Либідь, 2003. – 324 с.
2. Власова О.І. Педагогічна психологія./ О. І. Власова. - К.: Либідь, 2005. – 243 с.
3. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчит. і метод. поч. навч. / О.Я . Савченко. – 2-ге вид., доповн., переробл. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
4. Федоришин Г. М. Особливості емоційного компоненту взаємодії подружжя/ Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія.-Івано-Франківськ: Видавництво "Плаї", 2005.

*Єрмоменко Вікторія Георгіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Співак Любов Миколаївна*

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА «ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ»

В сучасній психологічній науці тривожність вивчається як багатоаспектний феномен. Зокрема, в першу чергу, варто розрізняти терміни «тривога» (як психічний стан) та «тривожність» (як властивість особистості). Поняття «тривога», здебільшого, розглядається як емоційний стан, що виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки та проявляється в очікуванні несприятливого розвитку подій. Тривожність визначається як особистісна риса, властивість, яка проявляється у схильності особистості переживати стан

тривоги. З роками поняття тривожності та тривоги поступово зблизилися в найменуванні «тривожність», розділившись в той же час на ситуативну(реактивну) та особистісну.

На загально-психологічних засадах тривожність визначається як багатопланове системне явище, що проявляється на всіх рівнях психічної активності особистості і може бути охарактеризовано кількісно (за рівнем інтенсивності прояву: низька, помірна, висока), якісно (за різновидами, тобто, залежно від того, який аспект особистості фрустрований з боку соціального оточення: шкільна (гностичний), самооцінна (афективний), міжособистісна (поведінковий)) і змістовно (за детермінантами: ситуативна та особистісна тривожність) [1].

Зважаючи, на багатоаспектність та різне розуміння даного поняття існує досить велика кількість наукових підходів вчених до визначення і трактування феномена особистісної тривожності.

Психодинамічний підхід розглядає тривожність наступним чином. За З. Фрейдом, «страх - це стан афекту, тобто об'єднання певних відчуттів ряду «задоволення - незадоволення» з відповідними іннерваціями розрядки напруги та їх сприйняття, а також, ймовірно і відображення певної значущої події». З. Фрейд вважав, що страх виникає з лібідо і служить для самозбереження, так як є сигналом нової, зазвичай зовнішньої небезпеки. Він виділив 3 типи тривоги: реалістичну, невротичну і моральну. Згідно з психоаналітичним напрямком, тривога грає роль сигналу, що попереджає «Его» про небезпеку, що насувається і походить від інтенсивних імпульсів. У відповідь «Его» використовує ряд захисних механізмів, включаючи: витіснення, проєкцію, заміщення, раціоналізацію та ін. Захисні механізми діють несвідомо і спотворюють сприйняття реальності індивідом [1].

Представник функціонального підходу В. Астапов, стверджував, що для розвитку загальної теорії тривоги як стану та особистісної властивості, необхідно виділити і проаналізувати функції тривоги. Функціональний підхід дозволяє розглядати стан тривоги не лише як ряд реакцій, що характеризують цей стан, але і як суб'єктивний фактор, що впливає на динаміку протікання діяльності [2].

У своїх працях, присвячених вивченню психологічних механізмів етіогенези тривожності в функціональній площині, Є.Калюжна здійснила спробу концептуального обґрунтування нового підходу до операціоналізації феномена «особистісна тривожність» з позицій структурно-функціонального детермінізму та системно-генетичного аналізу. Ґрунтуючись на змістовному аналізі встановлених в ході емпіричного констатування тенденцій, було побудовано концептуальну модель функціональної організації особистісної тривожності у підлітків, що представлена інтегративною сукупністю її функціональних детермінант. На підставі цього було сформульовано висновок про те, що стабілізація особистісної тривожності на індивідуальному рівні інтенсивності детермінується й підтримується ступенем самоактивації, необхідної особистості для досягнення релевантної її віковим та соціальним потребам мети [3].

Я. Омельченко, вивчаючи тривожні стани в молодшому шкільному віці, трактувала особистісну тривожність як індивідуальну рису особистості, яка найчастіше домінує в структурі психіки [5, с. 7-10].

С. Ставицька розглядала особистісну тривожність як інтегративне особистісне явище, стале особистісне утворення, пов'язане з переживаннями негативної модальності; схильність індивіда до переживання тривоги, яка характеризується низьким порогом виникнення її реакції; стабільну індивідуальну властивість особистості [6].

На думку О. Халік, особистісна тривожність є стійкою властивістю особистості, яка характеризується підвищеною схильністю відчувати тривогу через реальні чи уявні небезпеки, визначається фізіологічними, когнітивними, емоційними й поведінковими аспектами та відіграє переважно негативну функцію [7; 8].

І. Ясточкіна вважає, що термін «особистісна тривожність» використовується в якості стійкої характеристики особистості, як її властивість, яка відображає потенційну схильність

розцінювати різні ситуації як погрозливі; для визначення здатності індивіда відчувати стан тривоги [9].

Тривожність як сигнал небезпеки привертає увагу до можливих труднощів, дозволяє мобілізувати сили і тим самим досягти кращих результатів, в тому числі і в професійному плані. Тому оптимальний рівень тривожності розглядається як необхідний для ефективного пристосування до реальності та особистісного і професійного розвитку. Проте надмірна тривожність, на думку деяких вчених, перешкоджає формуванню адаптивної поведінки, викликає поведінкову дезінтеграцію (В. Березін, В. Карандашев), гальмує особистісний розвиток, впливає на психічне та фізичне самопочуття, тісно пов'язана з провідними мотивами та потребами людини (Ю. Антонян, В. Астапов, В. Вілюнас, Н. Вязовець, Б. Вяткін, Г. Габдрєєва, Ж. Глозман, Є. Калінін, Н. Левітов, О. Мельниченко) [4].

За Р. Кеттеллом та І. Шейером, високий рівень тривожності знижує успішність професійної діяльності. Підвищена особистісна тривожність негативно впливає на музикантів, спортсменів та інші види діяльності. Крім того, такі люди є менш стійкими до монотонної роботи, ніж особистості з низькою тривожністю. Однак в деяких випадках і низька тривожність здатна обумовлювати низьку ефективність діяльності. Тому варто зважати й на сам вид роботи, яким займається людина [4].

Таким чином, незважаючи на різноманітність підходів до вивчення даного феномена, більшість дослідників дотримуються спільної думки стосовно того, що особистісна тривожність є індивідуально-психологічною особливістю, яка виявляється в схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій; розцінювати різні ситуації як загрозові. Занадто високий рівень тривожності перешкоджає нормальному розвитку особистості, зумовлює дезадаптивну поведінку. Особистісна тривожність є складним, полідетермінованим психічним утворенням, яке проявляється на емоційному, когнітивному та поведінкових рівнях.

Список використаної літератури:

1. Астапов В. М. Тревога и тревожность. Хрестоматия / Сост. и общая редакция В. М. Астапова. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – 240 с.
2. Астапов В. М. Функциональный подход к изучению состояния тревоги / Тревога и тревожность. Хрестоматия / Сост. и общая редакция В. М. Астапова. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – С. 151–160.
3. Калюжна Є. М. Психологічні механізми особистісної тривожності у підліткового віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Є. М. Калюжна. – К., 2008. – 29 с.
4. Катygин Ю.А. Связь тревожности как свойства личности с некоторыми психофизиологическими характеристиками / Ю.А. Катygин, В.П. Умнов, А.А. Чунаев // Психофизиология. — Л., 1979. – С.46-49.
5. Омельченко Я. М. Корекція тривожних станів молодших школярів засобами кататимно-імагінативної психотерапії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Я. М. Омельченко. – К., 2006. – 20 с.
6. Ставицька С. О. Психолого-педагогічні умови подолання особистісної тривожності у дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / С. О. Ставицька. – К., 1999. – 19 с.
7. Халік О. О. Тривожність на початкових етапах професійного становлення особистості / О. О. Халік // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. К- ПНУ ім. Івана Огієнка, Ін-т психології Г. С. Костюка АПН України. – 2014. – Вип. 23. – С. 663-676.
8. Халік О. О. Тривожність як чинник дезадаптації практичних психологів-початківців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О. О. Халік. – К., 2010. – 20 с.

9. Ясточкіна І. А. Психологічні чинники виникнення та корекція особистісної тривожності у ранньому юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / І. А. Ясточкіна. – К., 2011. – 20 с.

*Яворська Вікторія Федорівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Зелінська Тетяна Миколаївна*

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ БАТЬКІВСТВА

Актуальність дослідження. Значні зміни в системі гендерних ролей, що відбулися за останні десятиліття, сприяли серйозним змінам батьківської ролі. Це спричинило появу нових форм активності батьків, переоцінку і уточнення суспільством батьківських функцій. Це сприяє зростанню інтересу дослідників до вивчення феномена батьківства. **Мета цієї статті** – розкрити психологічну сутність поняття батьківства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблематику батьківства розглядали представники різних наук (педагогіки, психології, соціології та інших). У роботах вітчизняних педагогів увага приділялася сімейному вихованню і батьківській педагогіці (Т. Алексєнко, О. Безпалько, Г. Лактіонова,). Зокрема, О. Безпалько під батьківством розуміє процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними) необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей.

У соціології вчені (Е. Дюркгейм, І. Кон, М. Мід, Т. Парсонс) розглядали суть батьківства як роль чоловіка, що реалізується в економічному забезпеченні, захисті, а також передачі соціально-культурних норм і зразків чоловічої поведінки наступним поколінням. Зокрема, І. Кон розглядав батьківство як систему взаємопов'язаних явищ: а) батьківських почуттів, любові, прив'язаності до дітей; б) специфічних соціальних ролей й нормативних приписів культури; в) обумовленої тим й іншим поведінки, ставлення батьків до дітей, стилю виховання.

Аналіз сучасної психологічної наукової літератури свідчить про те, що проблеми батьківства вивчалися достатньо широко. Зокрема, досліджувалися: сутність батьківства (І. Братусь, М. Єрміхіна, В. Кравець); зміст усвідомленого батьківства (І. Кон, Р. Овчарова, В. Столін, Г. Філіппова, тощо); напрями підготовки молоді до усвідомленого батьківства (І. Братусь, Л. Буніна, В. Кравець).

Радянські психологи (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв) розглядали батьківство як процес становлення та розвитку особистості, який передбачає глибокі зміни в самій особистості. Особистість батька або матері не просто змінюється, а стає ключовим компонентом системи дитячо-батьківських взаємодій.

Зокрема, за визначенням Р. Овчарової, батьківство – це соціально-психологічний феномен, що являє собою сукупність знань, уявлень та переконань стосовно себе у батьківській ролі, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової батьківства.

Проблематика батьківства розглядалась сучасними психологами (І. Братусь, Т. Зелінською, В. Кравцем та ін.).

І. Братусь у поняття «батьківство» вклала комплекс соціальних, психологічних, медичних та інших умов, що дають змогу родині мати стільки дітей, скільки вона бажає. Вона визначала батьківство як інтегральне психологічне утворення особистості (батька та/або матері), що включає сукупність ціннісних орієнтацій батьків, установок, очікувань, батьківської відповідальності та стилю сімейного виховання. *Термін «усвідомлене батьківство» розглядався нею як сукупність батьківських якостей, знань, умінь, навичок та*

почуттів, що стосуються виховання і розвитку дитини, з метою забезпечення процесу формування здорової, зрілої та гармонійної особистості [1].

Т. Зелінська розглядала сутність батьківства як те, що: «дає можливість чоловікові без особливих зусиль перейти від холостяцької до сімейної внутрішньої картини світу, тобто стати реальним сім'янином! Саме такий свідомий батько в змозі пережити задоволення, щастя від виконання ролі в сім'ї» [2, с.110]. Вчена звернула увагу на суперечливість батьківської ролі у теперішньому часі. Амбівалентність – це одночасне позитивно-негативне ставлення, зокрема, чоловіка до своєї ролі у родині, до виховання дітей. Амбівалентність батька – результат його прагнення заробити гроші для родини та усвідомлення гіркоти від того, що сім'я сприймає його тільки як «годувальника». Вияви амбівалентності батьківства ускладнюється почуттям провини перед дітьми, з якими він рідко спілкується. Ціною великих зусиль чоловіки намагаються будувати свої стосунки вже з дорослими дітьми. Батько, який здатний свідомо поєднувати свою відповідальність перед матеріальним забезпеченням дітей з безпосереднім їх вихованням, здатний розвиватися гармонійно [2, с. 92].

За визначенням В. Кравця, батьківство – це складний феномен, що ґрунтується на фізіологічних механізмах, еволюції сім'ї, культурних та індивідуальних особливостях. Усвідомлене батьківство – це відповідальність за процес зачаття, народження і виховання здорових дітей. В. Кравець також звернув увагу на конфліктність соціальної ролі батька: «Проте «стати батьком» і «бути батьком» не одне і те ж, позаяк перехід до активної виховної діяльності у чоловіків не пов'язаний автоматично з народженням дитини...» [3, с.50]. Вчений зазначив, що перешкодою щасливому батьківству є упереджене ставлення чоловіків до догляду за дітьми та їхнього виховання, особливо в ранньому віці. В результаті батько менше спілкується з дитиною, бере меншу участь в її перших контактах з навколишнім світом.

Висновки. Проведене теоретичне дослідження дозволяє зробити висновок про те, що батьківство як сімейна роль чоловіка, з однієї сторони, створює умови для повноцінного гармонійного розвитку дитини, з іншого – посилює власний гармонійний розвиток батька та відповідальність за узгодження суперечностей.

Список використаної літератури:

1. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали) / І. Братусь, А. Гулевська-Черниш, Т. Лях // *Практ. психологія та соц. робота* – 2002. – № 5. – С. 36–49.
2. Зелінська Т.М. Амбівалентність особистості: Теорія, діагностика і психокорекція: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2010. – 256с.
3. Кравець В.П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. / В.П. Кравець [монографія] – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 243с.

*Ягода Віра Миколаївна
студентка VI курсу
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Кузьменко Віра Ульянівна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Нинішній стан сучасного українського суспільства ставить перед собою ряд невідкладних завдань, спрямованих на виховання молодого покоління у повазі до історії та

традицій свого народу, формуванні патріотизму. Але цей процес має багато перешкод і проблемних питань [5]. Склалася думка, що шлях до виховання любові до Батьківщини формується за логікою «від близького до далекого» - від любові до батьків (точніше рідного дому), до дитячого садка, вулиці, міста, любов до рідної країни. Необхідно задуматися, чи дійсно цей «територіальний підхід» ефективний у вихованні такого складного і багатогранного соціального почуття, як любов до Батьківщини. Очевидно, справа не в розширенні «території», а в тому, щоб створити умови для вирішення завдань патріотичного виховання, для формування у дітей почуттів і відносин, що становлять у результаті патріотизм: дружба, вірність, почуття власності і усвідомлення того, що на своїй землі ти потрібен. Саме тому ми обрали темою дипломної роботи «Психологічні чинники патріотичного виховання дітей дошкільного віку». Метою даної статті є теоретичне дослідження проблеми психологічних чинників патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Теоретичною основою дослідження виступили: ідеї та погляди сучасних дослідників (В. Гонський, М. Дубина, Ю. Руденко, Д. Пащенко, І. Горбатюк), які обстоюють думку про те, що саме в дошкільному віці доцільно виховувати у дітей патріотичні почуття, так як саме на цьому етапі життя розпочинає формуватися культурно-ціннісна та морально-патріотична основа особистості, психічні процеси (мислення, пам'ять, увага), відбувається соціальна адаптація до вимог суспільства, починається процес національно-культурної ідентифікації, усвідомлення себе як частини навколишнього світу [4]. Такі вчені, як О. Любар, В. Мацюк, В. Пугач, М. Стельмахович, Д. Федоренко висвітлювали ідеал стародавньої епохи, складовою частиною якого виступає патріотичне виховання. У науковій літературі (Л. Бойко, В. Брюхова, Н. Бугаєць, В. Вершинін, Т. Виноградова, О. Докукіна, В. Зікратов, О. Кіян, А. Кочетова, Т. Кравченко, Л. Обухова, Л. Панфілова, О. Повалій, О. Пухта, А. Свиридов, Н. Толстоухова, Т. Фалькович, І. Хоменко, О. Хромова та інші) окреслено та обґрунтовано ряд чинників патріотичного виховання, зокрема, сформульовано ідею про важливість організації гармонійної взаємодії сім'ї та освітнього закладу як дієвого чинника виховання дитини, покликаною сприяти її успішній життєдіяльності в сучасній Україні [1]. Отже, на основі аналізу джерел ми встановили, що патріотичне виховання - це система поглядів, переконань, ідей, традицій, створених самим народом протягом свого існування; вона є невід'ємною частиною важливого суспільного механізму, передає соціальний досвід і досягнення попередніх поколінь нащадкам, формує світогляд, свідомість і ціннісні орієнтації, притаманні суспільству.

Вищезазначеними авторами доведено, що дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом психолого-педагогічного впливу на дитину, саме в цьому віці розвивається емоційно-ціннісний підхід до близьких людей, природи рідної землі, народних звичаїв [5]. У зв'язку з вищесказаним метою нашого дослідження визначено теоретичне та емпіричне виявлення психологічних чинників патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Об'єкт дослідження – патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Предмет дослідження – психологічні чинники патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Патріотичне виховання дошкільників має специфічні особливості, оскільки здійснюється перш за все через впливи соціального середовища (батьків, психологів, педагогів), які у взаємодії з дитиною забезпечують поширення її уявлень про Батьківщину, підтримку інтересів, зміцнення уподобань, формування цінностей та прагнень відповідного спрямування, що у подальшому житті стане основою формування ідеалів та світогляду особистості.

Сучасні вчені підтримують наукові погляди про те, що учасники педагогічного процесу (батьки, вихователі, психологи, держава, суспільство) мусять виховати в дитині найважливіші людські чесноти, закласти основи моральності, прагнення до краси і творчості [2]. Для досягнення результатів у вихованні доцільно організувати спільні заходи відповідного змісту для дітей з батьками. Механізми впровадження співпраці з батьками відбуваються за допомогою різних форм роботи: засідання батьківського комітету, консультації, переговорів, виставок, свят тощо. В естетично оформленому

батьківському куточку стенди мають постійно оновлюватися з інформацією з актуальних питань та надаватися поради та рекомендації щодо патріотичного виховання [3]. Перспективами нашого дослідження є проведення емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення чинників патріотичного виховання дошкільників.

Список використаної літератури:

1. Дергач, Л. Н. Современные подходы к патриотическому воспитанию дошкольников / Л. Н. Дергач // Дошкольная педагогика. – 2009. - № 2. - С. 21-26.
2. Дубина М. Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді // М. Дубина, Ю. Руденко. – Освіта України. – 2006. – № 8. – С. 5.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 3-8.
4. Коркішко О. Становлення патріотичного виховання в 19–20 ст.: (Історичний аспект) // О. Коркішко. – Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 60-62.
5. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Д. Пащенко. – Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 9-14.

*Ярмоленко Марина Євгенівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зайчикова Тетяна Вікторівна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВИ ЯК СПЕЦИФІЧНО ЛЮДСЬКОГО ПСИХІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Уява – складний та надзвичайно важливий психічний процес, який полягає у створенні нових явищ, образів у свідомості людини на ґрунті здобутого досвіду. Гарно розвинена уява дозволяє робити нові наукові відкриття, витвори мистецтва, змінювати навколишній світ. Вона є провідним пізнавальним процесом, що полягає в прогнозуванні, передбаченні майбутніх подій.

Уява – це багатогранний процес, який має свої форми, види та функції. За мірою довільності виділяють активну (діяльність підпорядковується певній меті) та пасивну (фантазування, що не має усвідомленої мети) уяву. За характером продуктивності – відтворюючу (продукти такої уяви вже відомі людству) та творчу (створення нових образів людиною, що представляють певну цінність). За характером образів визначають абстрактну (оперування абстрактними образами) та конкретну (уявляються конкретні предметні речі) [3].

Уява – це вільний, творчий спосіб вираження дійсності. Поєднання образів, їх синтез відбувається у таких формах: аглютинація – створення нового образу через сполучення певних частин, взятих з різних уявлень; підкреслення – акцентування на якійсь частині чи властивості образу; схематизація – розбіжності зменшуються, а риси схожості виходять на перший план; гіперболізація – збільшення певних характеристик об'єкта, зміна кількості частин предмета; типізація – створення складного, цілісного образу, що носить синтетичний характер; лігота – зменшення характеристик об'єкта; комбінування – прийом уяви, що виражається в поєднанні та підборі окремих предметів чи їх певних рис, основою для комбінування є досвід людини [4].

Уява виконує певні функції, які полегшують нам існування. До основних можна віднести наступні: пізнавальна (уявлення дійсності в образах і можливість користуватися ними, вирішуючи різні завдання.), регулювання емоційних проявів (допомагає зняти напруженість, що породжена незадоволенням певних потреб), формування внутрішнього

плану дій, участь в управлінні іншими психічними та фізіологічними процесами [1]. Уява залежить від ряду різноманітних факторів, які мають вплив на її формування та розвиток (вік, розумовий розвиток, особливості мовлення та комунікаційного процесу, ступеня та рівня самореалізації та оцінки власних можливостей, індивідуальних особливостей, характеру а також темпераменту).

Уявні образи створюються лише на ґрунті реальних образів, які знаходяться в пам'яті та були раніше сприйняті. Л.С. Виготський говорить: «...зв'язок уяви з дійсністю полягає в тому, що кожне творіння уяви завжди будується з елементів, взятих з дійсності і тих, що містяться в попередньому досвіді людини» [2, с. 8-9]. Отже, уява – багатофункціональний процес, який є необхідною та важливою умовою повноцінного життя людини. Уява виконує суттєву роль в регуляції діяльності кожної особистості. На уяві будується весь прогрес людства, вона забезпечує розвиток майже всіх видів виробництва, культури, створення нових виробів. Тому що, перш ніж щось з'явиться у матеріальному світі спочатку утвориться в уяві людині.

Список використаної літератури:

1. Веккер Л.М. Психические процессы. — Т.1 — л., 1974. /Воображение и психологическое время: 262 — 271. Представление/ воображение/: 278- 295.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя. – 3-е изд. – М.:Просвещение, 1991. – 93 с.
3. Загальна психологія. Навчальний посібник. К.: «Центр учбової літератури», 2006.- 106 с
4. Загальна психологія: Підручник / Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. - К.: Либідь, 2005. - С. 464.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2008. – 713 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

*Акуленко Марина Юрївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкове навчання»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Янковська Інна Миколаївна*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Сучасні кардинальні зміни в освіті України, що відбуваються внаслідок переходу нашої держави на новий, європейський рівень, значно впливають на навчальний процес в освітніх закладах. Ключовою реформою на даному етапі є створення Нової української школи (НУШ), головною метою якої є забезпечення умов, в яких учні матимуть комфортне відчуття під час отримання знань, умінь та навичок. Де прислухатимуться до дитячої думки, вчитимуть критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути громадянами і патріотами своєї країни [1].

Саме для дотримання цих умов та досягнення поставлених цілей НУШ, одним з головних завдань вищих навчальних закладів має бути забезпечення та удосконалення належної підготовки майбутніх учителів. Особливо це стосується вчителів початкових класів, адже саме від них залежить формування і розвиток особистості молодшого школяра. Не рідко трапляються випадки неадаптації дитини до шкільного життя, що несе за собою негативні емоційні стани, втрату ініціативності та мотивації до навчання, конфліктність у відносинах з дітьми та дорослими, погану успішність тощо. Завдання вчителя – не тільки досягнути гарних результатів у навчанні дитини, а й відновити та зберегти її духовно-емоційний стан, сформувані творчий та інтелектуальний потенціал, який буде їй необхідним для життя в суспільстві, тим самим, максимально усунути появу психологічних дискомфортів та стресів. Все це зумовлює педагогів на пошук нових ефективних методів та технологій впливу на дитину під час навчально-виховного процесу.

На нашу думку, однією з сучасних інноваційних технологій педагогічної науки і практики є арт-терапія. Це терапія мистецтвом, турбота про душу дитини за допомогою мистецтва, що передбачає велику палітру видів діяльності: від зображувальної діяльності до театралізації [4, С.72]. Ця технологія виходить за межі традиційної мистецької освіти і покликана забезпечити гармонійний і всебічний розвиток особистості молодшого школяра через художньо-творче самовираження, самопізнання та самореалізацію. За допомогою арт-терапії можна вирішувати як виховні, психокорекційні завдання, так і розвивати творче ставлення до дійсності, зокрема до навчання, спілкування, групової та сімейної взаємодії. Арт-терапію, з погляду О. В. Сороки, доцільно використовувати як ефективний профілактичний і корекційний засіб допомоги дітям при порушеннях адаптації в новому колективі; для соціально-психологічної допомоги молодшим школярам, які мають труднощі у навчанні; у процесі діагностики і корекції емоційної сфери [3, С. 165].

Варто зазначити, що арт-терапія має достатньо функцій та особливостей, які можуть допомогти вчителю у вирішенні більшості проблем школярів пов'язаних з їх психологічним та психоемоційним станом. А в деяких питаннях ймовірно і неможливо обійтись без її використання. Адже саме психологічна готовність дітей до шкільного життя та їх емоційний комфорт є одними з найважливіших умов, без яких успішність учня, його відносини у колективі і взагалі участь у навчально-виховному процесі не зможуть проходити достатньому рівні.

Ми поділяємо погляди Л. Лебедевої [2], яка зазначає, що вчитель може виконувати роль арт-терапевта будучи вихователем та наставником для дітей.

Аналіз наукових джерел доводить, що в Україні арт-терапія знаходиться на стадії становлення. У працях І. Богданцевої, Г. Витак, О. Вознесенської, В. Іванової, І. Ільченко, О. Півторак, О. Пилипенко, О. Татаріної та ін. було помічено загальні питання проблеми нашого дослідження.

Нашу увагу привернуло питання педагогічного рівня, а саме – системна підготовка студентів до використання арт-терапії у початковій школі. Робота над проблемою свідчить про те, що вона є актуальною.

Саме тому, з метою з'ясування сучасного стану підготовки майбутніх учителів до використання арт-терапевтичних технологій, нами було здійснено аналіз змісту навчальних планів підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» спеціальності «Початкова освіта» Факультету педагогіки і психології НПУ ім. М. П. Драгоманова. Внаслідок чого, стало зрозуміло, що арт-терапія займає досить мізерну частину під час підготовки майбутніх вчителів. Аналіз програми з дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Технології», з якою ознайомлюються студенти на першому та другому курсах, показав зовсім невелику кількість завдань та вправ, які надають студенту інформацію про арт-терапевтичну технологію. Можливо це за браком часу, оскільки на дисципліну виділяється мінімальна кількість годин. При вивченні студентами третього курсу дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Мистецтво»» під час констатувального експерименту нами було виявлено, з анкет студентів, наявність не досить глибоких знань методики використання арт-терапевтичних технологій. Це має пояснення таке, що галузь мистецтва передбачає гармонійний розвиток дитини, а не корекції особливостей учнів. На четвертому курсі під час вивчення студентами дисципліни «Музичне мистецтво з методикою навчання» та «Основи хореографії з методикою навчання», нами також була з'ясована недостатня кількість знань та умінь щодо засобів арт-терапії. Як бачимо, окрема дисципліна чи спецкурс з арт-терапії відсутні, відповідно в процесі підготовки вчителів початкових класів майже не розглядаються, якщо не враховувати, що зазначені дисципліни охоплюють заняття, які лише частково знайомлять студентів з особливостями арт-терапії у роботі з молодшими школярами.

Практична діяльність доводить, що арт-терапія є досить новою, але вже підтвердженою технологією впливу на людину, яка не тільки може діагностувати та коригувати психічні стани, а й допомагає людині в самовираженні, самопізнанні, розвитку творчих здібностей тощо. Застосування арт-терапії у роботі з учнями допомагає у вирішенні багатьох психологічних проблем.

Наприклад, у підготовчій практичній роботі студенти навчаються застосовувати такі вправи, як «Шлях до мети», де необхідно намалювати шлях до мети для свого героя з безліччю перешкод, проаналізувати та обговорити результати діяльності. Під час виконання вправи «Продовж малюнок», учасники один за одним додають по одному елементу до малюнку та передають його далі, внаслідок чого тема намальованого може змінюватись кардинально. Вправа «Карлючки», в якій релаксуючи, безглуздо і вільно намалювати клубок ліній, який з часом перетворюється в образ чи явище, тоді «розвивати» його вже осмислено, використовуючи різні засоби.

Аналізуючи проведення даних вправ під час роботи зі студентами, можемо зазначити, що це є досить ефективним, актуальним і необхідним елементом підготовки вчителя. Отож, оскільки питання підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапії у своїй роботі з дітьми на сьогодні є важливим, вважаємо за потрібне у своїй магістерській роботі детально розглянути цю проблему.

Розробка таких вправ стане доробком до нашої магістерської роботи.

Список використаної літератури:

1. Концепція «Нова українська школа // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

2. Лебедева Л. Д. Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01. – М., 2003. – 426 с.
3. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. - Тернопіль, 2016. - 534 с.
4. Федій О. А. Естетотерапія. Навчальний. посібник. - К.: Центр учбової літератури. 2007. - 256 с.

*Андрюшина Ольга Сергіївна
студентка III курсу,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ

Мистецтво являє собою невід’ємну частину життя будь-якої людини. Особливо важливий його вплив на виховання дітей. В умовах сучасного життя представники молодого покоління мають відкритий доступ до більшості ЗМІ та щоденно отримують потужний потік інформації [1]. Проте переважає в них так званої «масової культури», яка далеко не завжди коректно формує в учнів уявлення про прекрасне, ускладнює процес формування здорових естетичних смаків, потребує копіткої роботи вихователів, батьків, випереджуючого формування високих естетичних потреб, смаків, несприйняття потворного.

Естетичний розвиток є результатом цілеспрямованих естетичних впливів на молодшого школяра, здійснюваних у єдності процесів навчання, виховання і самовиховання, навчальної, позакласної та позашкільної роботи, в єдності дій школи, родини і культурних установ. Говорячи про естетичний розвиток, мають на увазі визначений рівень розвиненості естетичної свідомості, естетичної потреби, естетичних відносин, ступінь включеності, причетності до естетичної діяльності. Без цієї низки фактів естетичний розвиток неможливо уявити.

Важливим завданням естетичного виховання є розвиток таких якостей, потреб і здібностей особистості, які перетворюють індивіда в активного творця естетичних цінностей, дозволяють йому не тільки насолоджуватися красою світу, а й перетворювати його “за законами краси” [2]. Тому розвиток особистості молодшого школяра необхідно здійснювати різноманітними засобами у системі естетичного виховання: творами образотворчого мистецтва, музикою, художньою літературою, театром, кіно, телебаченням, естрадою, цирком, красою природи, суспільними явищами, поведінкою та діяльністю школярів.

Фундаментом естетико-виховної системи у школі є навчальна діяльність. Кожна навчальна дисципліна сприяє естетичному розвитку учня, і цю можливість необхідно використовувати на всіх уроках. На розв’язання завдань естетичного виховання спрямована також позакласна вихована робота. Крім бесід, лекцій диспутів, вікторин, круглих столів, тематичних вечорів, запитань і відповідей на естетичну тематику, цінним у естетичному вихованні є участь школярів у гуртках художньої самодіяльності, літературних об’єднаннях, музичних ансамблях [3].

У початковій школі пробуджується в дітей інтерес до мистецтва, відбувається залучення до музики та художньо-творчої діяльності. Початкова ланка освіти покликана сформуванню в учнів цілісне світосприймання і світовідчуття, забезпечити розвиток естетичних ідеалів і смаків, почуття відповідальності за збереження культурних надбань

суспільства. Музика, художнє слово або картина стають для дітей доступним засобом вираження почуттів, настроїв, думок, а через класичну музику можна дати дітям такі моральні поняття, як доброта, чуйність, любов до Батьківщини, матері, співпереживання, виховувати почуття прекрасного, вмiти бачити красу природи і оберігати її. Музика розвиває смак, любов до прекрасного, удосконалює мислення, збагачує емоційну сферу і є одним з найкращих засобів для виховання гармонійної особистості. «Музика – це мова почуттів, - писав В.О.Сухомлинський. – Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [4, 52].

Отже, мистецтво відіграє важливу роль у всебічному гармонійному розвитку особистості молодшого школяра. Естетичне виховання в школі починається з молодших класів в процесі вивчення всіх навчальних предметів, а також під час позакласної діяльності. У системі естетичного виховання музика має велику роль в розвитку загальних психічних властивостей, у вихованні емоційної чутливості, морально- естетичних ідеалів особистості, особливо у дітей. Адже музика впливає і на психіку, і на фізіологію людини, що вона може здійснювати заспокійливий та збудливий ефект, викликати різноманітні емоції.

Список використаної літератури:

1. Збірник нормативних документів з освіти та виховання / Упоряд. З. М. Онишків; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 172 с.
2. Естетика: навч. посібн. / М.П.Колесніков та ін.; за ред. В.О.Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 205 с.
3. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекцій: Учеб. Пособие для студентов пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК. – М. : Прометей, Юрайт, 1998. – С. 284.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5 томах. Т.3. К.: Радянська школа, 1977. - с. 557.

*Андрюшина Ольга Сергіївна
студентка III курсу,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
старший викладач
Падалка Роман Григорович*

СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Молодший школяр - людина, активно опановує навички спілкування. У цей період відбувається активне встановлення дружніх контактів. Придбання навичок соціальної взаємодії з групою однолітків і вміння заводити друзів є одним із найважливіших завдань розвитку на цьому віковому етапі.

Якість міжособистісного спілкування з учителем та однолітками відіграє значну роль у житті школярів. Позитивні міжособистісні взаємовідносини школярів сприяють поліпшенню їх психічного стану, підвищенню рівня успішності, пізнавальної діяльності, фізичної активності, а також згуртованості класу. Негативний досвід спілкування, особливо у молодшому шкільному віці, у багатьох випадках не сприяє підвищенню рівня соціальної активності, а навпаки «закриває» дитину від прагнення утвердити себе як особистість, показати свої різні сторони. Також це може призвести до виникнення деяких захисних

механізмів, наприклад, бар'єру між дитиною та людським світом, небажання «бачити», відчувати оточуючий світ та людей. Психологи всього світу показали що, відсікаючи пряме спілкування між дітьми під час занять (забороняючи їм перемовлятися, підходити один до одного, обмінюватися думками), ми робимо кожну дитину набагато більш безпорадною, незахищеною, несамостійною, а тому набагато більш залежною від вчителя, схильною наслідувати вчителя в усьому і не шукати власної точки зору.

Соціальна ізоляція – це таке соціальне явище, при якому відбувається відторгнення індивіда або соціальної групи від інших індивідів або соціальних груп в результаті припинення або різкого скорочення соціальних контактів і взаємин. Ізоляція не передбачає ворожнечу. Будь-які деструктивні дії, якщо вони навіть і відбуваються, мають на меті виключно припинення контактів, і закінчуються одразу після цього. Соціальна ізоляція є одночасно потенційною причиною і симптомом емоційних або психологічних проблем.

Творчі здібності - здатність людини приймати творчі рішення, сприймати і створювати принципово нові ідеї. У повсякденному житті творчі здібності проявляються як кмітливість - здатність досягати мети, знаходити вихід з уявної безвихідної ситуації, використовуючи обстановку, предмети і обставини незвичайним чином. У широкому сенсі - нетривіальне і дотепне рішення проблеми, причому, як правило, неспеціалізованими інструментами або ресурсами. Також мається на увазі здатність до сміливих, нестандартних рішень проблем.

Таким чином, творчі здібності тісно пов'язані із спілкуванням, соціалізацією особистості, адже дитина проявляє свій інтелект, творчість, фантазію через спілкування з однолітками, причому найчастіше щиро та відкрито.

Список використаної літератури:

1. Найда Ю.М., Ткаченко Л.М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник / Найда Ю.М., Ткаченко Л.М. Під заг. ред. Даниленко Л.І., — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. — 68 с.
2. Бондар Л. В. О. Сухомлинський про розвиток творчих здібностей учнів початкової школи/ Л. Бондар// Рідна школа. – 2013. – №8/9. – С. 25-28.
3. Галигузова Л. Н. Проблема социальной изоляции детей // Вопросы психологии. — 1999. — № 3. — С. 101—116.
4. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия : учебно-методическое пособие для студентов сред. пед. учеб. завед. / сост. И. В. Дубровина, А. М. Прихожан, В. В. Зацепин. – М., 2004. – 320 с.
5. Горбушко Т. Г. Развитие творческих способностей младших школьников/ Т. Г. Горбушко// Початкове навчання та виховання. – 2013. - №35-36. – С. 15-22.

*Вакуліна Ольга Ігорівна
студентка IV курсу,
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Затворнюк Оксана Миколаївна*

ВПЛИВ СТИЛЮ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА ОСОБИСТІТЬ ПІДЛІТКА

Друге «народження» особистості (за О. Леонтьєвим) припадає на підлітковий вік. У цей період дитина починає усвідомлювати свою особливість і неповторність, у молодих людей активно формується самосвідомість, виробляється власна незалежна система еталонів самооцінювання і самоставлення. Таким чином, поступово у підлітка формується своя Я-концепція, яка сприяє подальшому, усвідомленій чи неусвідомленому, побудові

поведінки і, в значній мірі, визначає соціальну адаптацію особистості підлітка. Основними причинами, що впливають на появу новоутворень в самосвідомості підлітка, є насамперед соціальні умови його життя, які висувують нові вимоги до поведінки і діяльності в навчанні, в системі відносин з дорослими тощо.

Сімейне виховання – це одна з найбільш давніх споконвічних форм соціалізації та виховання дітей, яка органічно об'єднує вплив культури, традицій, звичаїв, поглядів народу і взаємодію батьків із дітьми, у процесі якої відбувається повноцінний розвиток і становлення їхньої особистості [3].

І. Кон вважав, що немає жодного соціального чи психологічного аспекту поведінки дитини, який би не залежав від створених умов сімейного виховання, в системі яких вона розвивалася [2]. **Виховний стиль** є узагальненим, характерним, ситуативно неспецифічним способом спілкування батьків з дитиною [1].

Е. Шефер [4] виділяє чотири стилі виховання в сім'ї:

Авторитарний виховний стиль (*тактика диктату, авторитарна гіперсоціалізація*). Свідомо або несвідомо даний стиль виявляється у формі пригнічення батьками почуття гідності, ініціативи, самостійності дитини. Жорсткі накази, примус, свавілля призводять до значних порушень у формуванні особистості підлітка. Ламаючи опір дитини, водночас батьки деформують важливі якості особистості, розвиток яких стає неможливим: самостійність, віру у власні сили, почуття гідності, ініціативність тощо. Підліткові ставлять надто високі вимоги, виконання яких потребує максимальної мобілізації всіх розумових і фізичних здібностей. Така психологічна установка сприяє появі страху невдачі, поразки. Підліток втрачає стимул до корисної діяльності, у нього виникає недовіра до людей, прагнення уникати контактів з ними.

Демократичний стиль сімейних стосунків (*тактика співробітництва, кооперація*). Даний виховний стиль передбачає батьківську підтримку й допомогу підліткам, взаєморозуміння, взаємоповагу, встановлення партнерських взаємин, заснованих на співчутті, співпереживанні, відповідальності за наслідки власної активності. Надання права вибору врівноважує почуття свободи і відповідальності. Підлітки, які контролюють своє життя і самостійно приймають рішення, добре працюють в майбутньому і поважають себе та інших. Демократичний виховний стиль підтримує рівень самооцінки підлітка, формує відчуття впевненості у собі, здатність досягати мети, успішно долаючи перепони.

Ліберальний стиль (*тактика невтручання, неприйняття*). Це така система міжособистісних стосунків у сім'ї, яка будується на визнанні незалежного існування дорослих і дітей. Батьки, як вихователі, найчастіше ухиляються від активного позитивного втручання в життя дитини. Оскільки суб'єктивна картина світу в підлітковому віці лише формується, то підлітки потребують допомоги для взаємодії з цим складним та мінливим світом. Якщо цю функцію не виконують батьки, вони шукають інших авторитетів, які часто суперечать один одному. Невизначеність суб'єктивних орієнтирів знижує самооцінку особистості, породжує почуття безпомічності, неспроможності знайти свій шлях у житті. І в таких умовах ліберальна позиція батьків сприймається підлітками як відстороненість, байдужість, та навіть як егоїзм. За таких умов дитина стає емоційно байдужою до інших, яскраво проявляється егоцентризм, індивідуалізм, а сім'я для неї – лише необхідна формальність.

Потуральний виховний стиль (*тактика опіки й безоглядної любові, симбіоз*). Батьки власними зусиллями, працею намагаються задовольнити всі потреби дитини, відгороджуючи її від будь-яких турбот, складностей тощо. Відтак підліток, штучно позбавлений можливості проявляти себе в досягненні певних результатів, відповідати за наслідки своїх дій, зростає інфантильним, безпорадним, безініціативним, уникає відповідальності за певні дії, рішення. Така байдужість сприяє розвитку у підлітків недовіри до оточуючих, неспокою і стресу, провокує асоціальну поведінку. Часто їм важко побудувати значимі і цінні відносини. Вони бажають дбати про себе і розраховувати тільки

на себе. Домінуючою характеристикою людини, що зростає в умовах потурального стилю, є егоцентризм.

Таким чином, можна говорити про важливість вивчення впливу стилів сімейного виховання на формування Я-концепції підлітка, оскільки саме сім'я є головним інститутом соціалізації і грає одну з визначальних ролей у формуванні особистості підлітка.

Список використаної літератури:

1. Дмитренко А. К. Психологія сімейного виховання. – Чернівці : Прут, 2001. – 280 с.
2. Кон, И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание. - М.: Политиздат, 1984. - 335 с.
3. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. – 4-те вид., допов. – К. : Кондор, 2007. – 656 с.
4. Развитие личности ребенка : Пер. с англ. / Под ред. А. Фонарева. – М. : Прогресс, 1987. – С. 190-211.

*Василенко Катерина Сергіївна
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Середня освіта (Здоров'я людини)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шеремет Інеса Володимирівна*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КІНЕЗІОЛОГІЇ

Школа є місцем активної діяльності дитини в найбільш інтенсивному періоді її розвитку [1]. Але відома теза «Здорове освітнє середовище – здорові діти» сьогодні, на жаль, є лише метою, до якої слід прагнути. Напруженість навчально-виховного процесу, знижена рухова активність учнів під час уроків, часта невідповідність форм і методів навчання індивідуальним особливостям розвитку дітей створюють реальні передумови для виникнення і прогресування захворювань у школярів [3].

Пріоритетність проблеми здоров'я дітей зумовлена також різким погіршенням стану їхнього фізичного, психічного, розумового розвитку і працездатності. [1, с. 176]. Несприятлива динаміка здоров'я дітей за період їх шкільного навчання, актуалізують проблему розробки і впровадження нових форм превентивної роботи, оздоровлення і профілактики в умовах школи. Особливу увагу, на нашу думку, слід приділяти учням початкових класів, оскільки молодший шкільний вік є дуже важливим періодом для розвитку дитячого організму.

Мета дослідження: визначити зміст і технологію формування та збереження здоров'я молодших школярів засобами кінезіології, обґрунтувати важливість проведення профілактичного впливу з боку педагогів (особливо вчителів початкових класів), батьків та медичних працівників.

Теоретичною основою нашого дослідження є: вчення про стрес (Г. Сельє), концепція фізичної активності (В. К. Бальсевич), теорія рухової активності (Н. А. Бернштейн), вчення про вісцемоторні рефлексії (І. Павлов), метод «соматичного навчання» (М. Фельденкрайз), положення педагогіки здоров'я (В. Андрущенко).

Термін «кінезіологія» перекладається з грецької як «наука про рухи» (kinesis – «рух»), logos – «вчення, слово») [2, с. 392]. Це наука про зв'язки психологічного стану людини з роботою її м'язів, м'язовими рухами.

Засновником цього мультидисциплінарного підходу є Джордж Гудхард (George Goodheart), який у 1964 році випустив свою книгу «Прикладна кінезіологія» («Applied

Kinesiology»). За підсумками своїх спостережень він визначив, що м'яз може володіти різною потенційною силою, стаючи то більш слабшим, то сильнішим без будь-яких об'єктивних для цього причин. Послідовники цього вченого (Дж. Даймонд, А. Бердал, Л. Віліамс, К. Е. Хонц, Дж. Тай, Г. Стокс, Д. Уайтсайд, К. Келуей) побудували цілу науку про вплив роботи м'язової системи людини на її психоемоційний стан.

На даний час кінезіологія зайняла гідне місце у галузі освіти, охорони здоров'я, у психологічній практиці серед фахівців багатьох країн світу (особливо у США, країнах Європи, в Австралії). Наприклад, в системі освіти США і Великобританії широко застосовуються прийоми боді-ленгвідж (мови міміки і рухів тіла як засобів невербальної комунікації) і фейсбілдінгу (методика і техніка усвідомленого використання виразності обличчя в міжособистісному спілкуванні). Існує широкий спектр кінезіологічних вправ, які використовуються в освітній практиці з метою посилення мотивації студентів до вивчення іноземної мови, корекції навчання і розвитку школярів, корекції міжпівкульної взаємодії кори головного мозку у школярів і т.д. У США та Канаді кінезіологія стала окремою професійною галуззю, введена до страхової медицини.

З метою профілактики шкільної захворюваності учнів початкових класів рекомендуємо такі кінезіологічні вправи: «Капелюх чарівника», «Перехресні кроки», «Жабка» («Кулак-ребро-долоня»), «Лінива вісімка», «Кнопки мозку» («Масаж трьох зон»), «Слон», «Дзеркальне малювання».

Комплекс вищеперерахованих кінезіологічних вправ рекомендується проводити під час уроків з урахуванням наступного принципу – виконання регламентованих навчальних дій можна переривати кінезіологічним комплексом вправ, тоді як творчу діяльність учнів переривати небажано. Використання вправ кінезіології під час проведення уроків у якості фізкультхвилинок сприяє зняттю емоційної напруги не лише у школярів, але і у самого вчителя. Всі вправи доцільно проводити під музичний супровід. Спокійна, мелодійна музика заспокоює, спрямовує на ритмічність виконання вправ відповідно до змін мелодії.

З метою формування та збереження здоров'я учнів початкових класів використовуються й інші кінезіологічні вправи. Так у програмі «Гімнастика для мозку» вони зібрані в комплекс занять, рекомендований молодшим школярам. Досвід роботи зарубіжних та вітчизняних кінезіологів підтверджує ефективність цього інноваційного підходу у галузі здоров'язбереження.

Педагогу, який хоче застосовувати кінезіологічні вправи під час навчально-виховного процесу, необхідно спочатку самостійно засвоїти техніку виконання вправ. Варто звернути увагу на те, що всі вони повинні виконуватися суворо за інструкцією. Будь-які, навіть незначні, на погляд непрофесіонала, зміни у техніці виконання вправ знижують, а то і зовсім зводять нанівець всю ефективність кінезіологічних занять.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці комплексної оздоровчої програми з використанням засобів кінезіології, експериментальній перевірці впливу кінезіологічних вправ на психоемоційний та фізичний стан школярів.

Список використаної літератури:

1. Матвієнко О. В. Педагогічна взаємодія суб'єктів навчально-виховного середовища школи як складова соціально-педагогічної системи // *Topical issues of social pedagogy: collective monograph*. – CARICOM, Barbados, 2017. – С. 100-122
2. Оксфордский толковый словарь по психологии / Под ред. А. Ребера: в 2-х т: Т.1. / Пер. с англ. Чеботарева Е. Ю. М.: Вече АСТ, 2002. – С. 392.
3. Челнокова М. С. Сучасні підходи до вирішення конфліктів у навчально-виховному процесі // *World Science: multidisciplinary scientific editions*. – 2017. – Vol.3. – No.11(27). – PP. 52-57.
4. Шеремет І. В., Василенко К. С. Організація професійної підготовки майбутніх фахівців за напрямом 014 «Здоров'я людини» й 277 «Фізична терапія та ерготерапія» // *World Science: Multidisciplinary scientific edition*. – Warsaw: RS Global Sp. z O.O., 2017. –

№11(27), Vol. 3. – PP. 57-61.

5. Шеремет І. В., Василенко К. С. Професійна підготовка майбутніх вчителів до збереження здоров'я школярів засобами освіти і виховання // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук, праць; Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору" Кн. 3. – Київ: Гнозис, 2017. – Вип. 21, Том I (75). – С. 485-496.

6. Шеремет І. В., Василенко К. С., Фадєєв В. О. Профілактика порушень зору у дітей молодшого шкільного віку // Матеріали Міжнародного симпозіуму «Освіта і здоров'я підростаючого покоління»: зб. наук. пр. – К., 2016. – Вип. 1. – С. 134-137.

Веселовська Тетяна Сергіївна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Севастюк Мар'яна Степанівна

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту» передбачають безперервність і наступність у єдиній системі освіти між усіма її ланками, що вимагає зміни світоглядних позицій, творчого переосмислення цілей, структури та змісту дошкільної та початкової освіти, зміщення акцентів на створення умов для поступального, повноцінного, всебічного, цілісного розвитку особистості [5, с. 61].

Перехід дитини з дитячого садка у школу є важливим етапом її життя, який пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й з новими проблемами, відкриттям у собі нових можливостей тощо. Тому дуже важливо, щоб із перших днів перебування в школі вона на конкретних реаліях переконувалася в цьому. Це можливо за дотримання принципу наступності дошкільної і початкової освіти та здійснення інтеграції змісту цих ланок освіти.

Щоб зробити перехід дітей до школи більш м'яким, вчителі повинні знайомитися з формами, методами роботи в дошкільних закладах. А ознайомлення самих дошкільнят зі школою, дає можливість розвинути у них інтерес до школи, бажання вчитися.

Механізм здійснення наступності функціонує за допомогою певних форм і методів, реалізованих у процесі спеціально організованої діяльності адміністрації, педагогів ДНЗ, вчителів початкових класів щодо створення умов для ефективного і безболісного переходу дітей до початкової школи.

Тому основними завданнями співпраці ДНЗ і школи є:

- створення психолого-педагогічних умов, що забезпечують природність переходу з дитячого саду в школу;
- поліпшення підготовки до навчання в школі 5-6 річних дітей;
- поглиблення інтересу дошкільників до життя в школі;
- надання допомоги сім'ї в новій ситуації, що виникає при підготовці до навчання в школі і при вступі дитини до школи [4, с. 5].

Так, позитивно зарекомендували себе освітні установи «початкова школа-дитячий садок», які створюють найбільш сприятливі умови для забезпечення ефективною наступності у розвитку, вихованні, навчанні дітей.

У Державному стандарті початкової загальної освіти та Базовому компоненті дошкільної освіти України багато спільного. Вони покликані забезпечити поетапне становлення дитячої особистості, її фізичний, пізнавальний, соціальний, естетичний

розвиток, набуття нею певного практичного досвіду, необхідного для використання у майбутньому. Проте порівняльний аналіз чинних програм у галузі дошкільної та початкової освіти засвідчує, що вони, здебільшого, хоча й мають спільну основну мету (забезпечення всебічного розвитку особистості дитини), все ж розроблені окремо для дошкільного навчального закладу й початкової школи.

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про постійний науковий інтерес до даної проблеми. Останнім часом над питанням інтеграції в освіті працюють такі українські науковці: В. Андрущенко, І. Бех, М. Васильєв, Т. Власенко, В. Доманський, В. Загвязінський, І. Зязюн, М. Іванчук, А. Карпов, Т. Лагунова, М. Масол, О. Руднянська, О. Савченко, Н. Сердюкова, О. Сухаревська, В. Фоменко та інші.

На вчителів початкових класів лежить велика відповідальність за здійснення інтеграції між змістом дошкільної та початкової освіти, оскільки саме вони відповідають за формування здатності учня до навчальної діяльності. Тому обов'язковою є підготовка вчителя початкових класів до забезпечення здійснення інтеграції змісту дошкільної та початкової освіти.

Дослідження, проведені Л. В. Кондрашовою, показують, що із 500 студентів педагогічних вузів тільки 56% студентів II курсу, 37% - III курсу і 33% - IV курсу вважають себе психологічно підготовленими до роботи в школі. Ці дані підтверджують невисокий рівень психологічної готовності студентів II-IV курсів до виконання педагогічних функцій у період практики [2, с. 115].

Це підтверджує той факт, що майбутні фахівці не мають належної підготовки, а отже для здійснення інтеграції між змістом дошкільної та початкової освіти теж не мають.

Таким чином, можна стверджувати, що підготовка фахівців напряму «Початкова освіта» вимагає вдосконалення для подальшої можливості здійснення ефективної інтеграції у практичній діяльності вчителями початкових класів.

Для підготовки майбутніх фахівців у курс навчальних дисциплін слід вводити такі, які спрямовані на ознайомлення майбутніх педагогів зі специфікою навчально-виховної роботи ДНЗ і початкової школи; розширення уявлень студентів про форми, методи та засоби, які можна використовувати з метою забезпечення наступності у навчально-виховній роботі між ДНЗ і початковою школою; закріплення знань майбутніх педагогів про шляхи реалізації принципу наступності в діяльності ДНЗ і початкової школи.

Отже, вищенаведене дає змогу говорити про необхідність забезпечення інтеграції змісту дошкільної та початкової освіти як однієї з умов сучасності. Здійснення інтеграції вчителями початкових класів у своїй професійній діяльності має базуватися на основі отриманих належних знань у процесі підготовки студентів за допомогою впровадження відповідних теоретичних та практичних дисциплін, що спрямовані на вивчення явища наступності та інтеграції.

Список використаної літератури:

1. Вернидуб Р. М. / Проектування дослідницьких програм підготовки бакалаврів / Р. М. Вернидуб // Вісник інституту розвитку дитини [Текст] : збірник наукових праць. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 23 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; [редкол. В. П. Андрущенко [та ін.]]. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 168 с.
2. Кондрашова Л. В. / Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова / Київ, "Вища школа", 1987. – 168 с.
3. Прокоф'єва М. Ю. / Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти" / М. Ю. Прокоф'єва. - Одеса, 2008. – 21 с.

4. Пуха Н. М. / Сьогодні дошкільнята, а завтра – школярі / Методичні рекомендації щодо здійснення роботи по темі: «Наступність роботи ДНЗ і школи» / Н. М. Пуха / Прилуки, 2012. – 40 с.

5. Салій Т. М. / Проблеми дошкільньої освіти / Т. М. Салій // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: Зб. Матеріалів ХХ Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 21 квітня 2017р.; / Редкол.: І. І. Тимошенко (відп. ред.) та ін. – К.: Вид-во Європейського університету, 2017. – 275 с.

*Гасимова Нармін Рафіг кизи,
студентка IV курсу,
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Середюк Тетяна Володимірівна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТИЛІВ ВЗАЄМВІДНОШЕННЯ В СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ АГРЕСИВНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В сучасний період суспільства особливо гостро постають різні проблеми, пов'язані з вихованням підростаючого покоління, а саме відносин між батьками і дітьми, вплив батьківського виховання на дітей, оскільки встановлення дитини як особистості починається саме в сім'ї, якій припадає визначальна роль в процесі розвитку дитини.

Сім'я – відповідний момент формування особистості, тому що вона повинна максимально забезпечувати адаптацію її членів до умов суспільного життя, а також підготувати основу для прийняття дитиною соціальних норм [1]. Саме в родині дитина отримує ази про навколишній світ. Спільно з тим, сім'я також може демонструвати агресивну поведінку, при цьому забезпечуючи його закріплення.

В останні роки науковий інтерес до проблеми дитячої агресивності істотно зріс. Проблематика агресії і агресивної поведінки є предметом досліджень багатьох вчених таких, як А. Адлер, А. Бандура, А. Басс, Л. Берковіц, Д. Річардсон, З. Фрейд, та інші.

Говорячи про дітей молодшого шкільного, хочеться відзначити проблему, з якою стикаються батьки і суспільство в цілому на сучасному етапі життя. Вона полягає в тому, що батьки, приділяючи молодшим школярам меншу увагу і надаючи їх часом самим собі, не стежать чим і як захоплюється їх дитина. Звідси ми і спостерігаємо проблему впливу засобів масової інформації, зокрема телебачення, на агресивність молодших школярів [2]. Перегляд дітьми телебачення і відеопродукції багатих сценами насильства і жорстокості, робить негативний вплив на поведінку і особистість дитини і має ряд негативних за своїм впливом наслідків [3]. Перш за все, дитина вчиться новим, невідомим йому формам агресивної поведінки. Крім цього, послаблюються стримання агресії. «Якщо це можна дорослому» або інший дитині, чому і я не можу так робити?» Тим більше що в більшості фільмів герої, що діють агресивно, не тільки не піддаються покаранням, а й часом виявляються у вигаші, в порівнянні з менш агресивними персонажами [4]. Дитина не замислюється над тим, що ситуації в фільмах вигадані, що в реальності люди не вирішують свої проблеми за допомогою кулаків, образ, що стрілянина і гонитва зустрічається в житті набагато рідше, ніж в кіно [5].

Стиль сімейного виховання – це спосіб взаємодії батьків та дітей, що характеризується застосуванням певних засобів і методів виховного впливу, виражається у особливій манері вербального та невербального спілкування. Розрізняють авторитарне, демократичне, ліберальне стилі виховання [6]. Отже, розглянемо їх детальніше.

Авторитарному стилю притаманний надмірний контроль батьків за життям дітей, обмеження їхньої самостійності й ініціативності. Батьки будують взаємини в сім'ї на основі власної беззаперечної і неподільної влади, що супроводжується чіткими командами,

жорсткими заборонами і суворими покараннями. Такі методи формують у дітей механізм зовнішнього контролю: зникнення загрози покарання провокує неконтрольовану, агресивну поведінку з боку вихованців до батьків і громадськості.

Демократичний стиль характеризується наявністю сприятливого мікроклімату в сім'ї: теплі й довірливі стосунки між батьками і дитиною, взаємна повага і підтримка, урахування її думки, почуттів і потреб. Батьки дотримуються демократичних принципів спілкування: не вдаються до фізичних покарань і приниження, утримуються від проявів агресії й неповаги, використовують методи здорової вимоги та логічної аргументації. В результаті у дитини формуються такі особистісні якості, як старанність, відповідальність, впевненість в собі та розвинені необхідні соціальні навички.

Єдиною перевагою **ліберального** (поблажливого) стилю виховання є теплі, близькі взаємини між членами сім'ї, батьки повністю відкриті для спілкування з дітьми. В іншому йому притаманна відсутність елементу керівництва, правил, заборон та обмежень в поєднанні з низьким рівнем контролю. Діти отримують повну свободу і самостійність у вчинках. Такі батьки не можуть надати дитині практичної допомоги і підтримки в будь-якій ситуації, викликаючи в них почуття незахищеності, тривожності.

Таким чином, на агресивність дітей молодшого шкільного віку впливають різні типи чинників як біологічні, так і соціальні фактори, що демонструються дорослими, однолітками, телебаченням і комп'ютерними іграми. А важлива роль у формуванні і становленні нової особистості, що відбувається в сімейній атмосфері, значною мірою залежить від обраного батьками стилю виховання. Здійснюючи свідомий, вмотивований вибір, батьки самі визначають, якою людиною в майбутньому стане їхня дитина.

Список використаної літератури

1. Пятунин, В.А. Психолого-педагогические особенности девиантного поведения Ч.П. Факторы формирования девиантного поведения / В.А. Пятунин. – Магнитогорск: МГПИ, 1999.
2. Фурманов, И. А. Детская агрессивность: психодиагностика и коррекция / И. А. Фурманов. – Минск.:Литера., 1996. – 296 с.
3. Киященко, Н. И. Современные концепции эстетического воспитания / Н. И. Киященко. – М.: ИФРАН, 1998, - 204 с.
4. Бютнер, К. Жить с агрессивными детьми / К. Бютнер. - М., 1991. – 88 с.
5. Левитов, Н. Д. Психиатрический состав агрессии / Н. Д. Левитов // Вопросы психологии. - 1972. - №6. – С. 18-21.
6. Малкович М.М. Стили сімейного виховання та їх роль у формуванні гендерних уявлень дітей дошкільного віку [Електронний Ресурс] / М.Малкович. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/845/94/>

*Геращенко Олена Євгенівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

У наш час проблема використання казки та фольклору загалом у вихованні емоцій і почуттів дитини, зокрема морально-етичних, значно актуалізувалася. Аналіз педагогічної літератури і практичного досвіду показав, що у сучасному навчально-виховному процесі недостатньо використовуються виховні можливості народної казки, особливо у

позаурочний час.

Це питання досліджувало багато вчених та філософів усього світу. Зокрема, видатний український педагог В.О. Сухомлинський у книзі «Серце віддаю дітям», Л.Б. Фесюкова «Воспитание сказкой», А.Н. Афанасьєв, К.Д. Ушинський та багато інших.

Серед різноманіття сучасних засобів навчання і виховання хотіли б звернути увагу на казку. Чи є казка засобом виховання морально-етичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку?

Казка як своєрідний жанр народної та літературної творчості посідає значне місце у фольклорі всіх країн світу. «Казка, гра, фантазія, - пише В.О. Сухомлинський, - животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень... Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками... Під впливом почуттів, що породжені казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Діти знаходять велике задоволення у тому, що їхня думка живе у світі казкових образів, в них – перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного» [5].

Казка є невід'ємним елементом у вихованні дітей. Вона доступною мовою вчить дітей життя. Діти беруть з них багато корисних для себе знань: перші уявлення про час та простір, про зв'язки людини з природою, з предметним світом. Казки дозволяють дитині вперше відчути хоробрість і стійкість, побачити добро і зло [1,с.3].

Мабуть, жоден з видів народної творчості не відзначається таким багатством нашарувань, як казка. На ній позначився вплив різних історичних епох, починаючи від первісного суспільства і до наших днів. Усе це свідчить про важливе місце казок у культурно побутовій практиці людства уже на ранніх щаблях його історичного розвитку і про тісний зв'язок їх з життям народу.

У методичних посібниках засуджується намагання окремих класоводів зводити характеристику казки до вказівки, що, мовляв, казкові події видумані. Для цього є підстави, оскільки практика переконує, що умовність казки діти самі відчувають. Вона їм подобається. Вони і в класі ладні грати в придуманих казкових героїв, і це треба всіляко підтримувати, оскільки саме це має вагомий вплив на формування та розвиток морально-етичних почуттів у дітей. Текст багатьох казок піддається прочитуванню в особах. Методика рекомендує вчителю скористатися цією можливістю: таким чином учні залучаються до діалогу і можуть спробувати себе у різних ситуаціях, діях та вчинках, які згодом проаналізувавши діти будуть розуміти як правильно треба чинити у цьому житті [2. с.39].

Діти усвідомлюють, що в житті вовк і лисиця не дружать а в казці вони — нерозлучні друзі. Це й переконує в тому, що казки з участю звірів – фантастичні. Завдання вчителя — всіляко заохочувати учнів до написання казок. У меморіальному музеї у Павлиші, де працював В. О. Сухомлинський, зберігається 80 томів казок, написаних учнями. Видатний вчений вважав, що створення казок — не розвага, а засіб розумового й морально-етичного розвитку дітей. Дитяча увага повинна бути зосереджена на цих моральних і людських категоріях, а не на розвінчанні незвичності казкових ситуацій [5,с.8-19].

Працюючи над казкою, не слід випускати з поля зору вимог, які ставляться до всіх уроків читання: домагатися усвідомлення змісту та на основі цього – реалізації виховного потенціалу народної казки. У ній піднімається багато проблем морального виховання. В українських казках, як і в казках інших народів, явно висвітлюється думка про те, що людиною може називатися тільки той, хто трудиться. У праці і боротьбі людина набуває свої найкращі якості.

Отже, казка – найпопулярніший в молодшому шкільному віці вид літературної творчості, що розкриває безмежний світ людської уяви і полонить серця дітей. У казках відображений світогляд народу, його морально-етичні та естетичні принципи, педагогічний геній та досвід виховання підростаючих поколінь. Казка допомагає розвивати дітей, вчить їх бути добрими, чуйними не силоміць, а через висновки самої дитини. До того ж, казки служать моделями правильної поведінки для дітей, своєрідно готують їх до можливих

складнощів життя. За допомогою казки психологи допомагають дітям вирішити особисті проблеми у спілкуванні з друзями, родичами, знайти вихід із складних ситуацій.

Таким чином, вважаємо, що саме казка є повчальних, виховних розваг для дітей і нескінченна тема для творчості, на що треба обов'язково звернути увагу вчителів. Саме тому вони потребують аналітичного підходу у плані вивчення їх педагогічної цінності та практичного використання казкового матеріалу для морального виховання учнів початкової школи.

Список використаної літератури:

1. Бакуліна С. Ю. Виховання моральних почуттів молодших школярів засобами казок народів світу. Автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 теорія і методика виховання / С. Ю. Бакуліна – К., 2000. – 20 с
2. Литвиненко С.О. Виховання гуманних понять молодших школярів засобами української народної казки – Одеса, 1994.
3. Марина Машовець. Казка і патріотизм // Журнал «Дитячий садок», 2010. - № 33, С.18-19.
4. Міронова Н. Роль казки на особистість дитини // Журнал «Дошкільне виховання», 2007. – № 5. – С. 12-13.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. – К: Радянська школа, 1980.
6. Фесюкова Л.Б. Воспитание сказкой: Для работы с детьми дошкольного возраста – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ»; Харьков: Фолио, 2000. – 464. – С.3-9.

*Геращенко Олена Євгенівна,
Тимошенко Анна Анатоліївна,
студенти III курсу,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
старший викладач,
Падалка Роман Григорович*

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕМПЕРАМЕНТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Особливості темпераменту суттєво впливають на ієрархію компонентів учбової діяльності молодших школярів, специфіку використання ними способів та прийомів розумової діяльності. успішне виконання яких безпосередньо впливає на якість подальшої освіти. Теперішня система навчання більш спрямована на розвиток, виховання і навчання особистості кожного учня, тому вчитель має враховувати індивідуальні особливості кожного з них. Саме особливості темпераменту є засобами реалізації внутрішнього потенціалу учня в діяльності. Тому вивчення стилю роботи педагога, для досягнення учнем більших успіхів у навчанні, з врахуванням особливостей темпераменту кожного учня є актуальною темою для сучасного навчання.

Дитину можна уподібнити до квітки, якій для того, щоб розквітнути потрібно створити необхідні умови, що враховують особливості цієї квітки. Якщо не враховувати темперамент дитини в навчально-виховному процесі, то учневі буде складніше розквітнути, важче розкрити особливі таланти своєї особистості. Ось чому, тема вивчення особливостей темпераменту молодших школярів дуже важлива для вчителів початкової школи, актуальна для них. Педагогам потрібні знання характерних особливостей поведінки дітей залежно від типу їх темпераменту. Навчально-виховний процес у початковій школі побудований таким чином, що у вчителя немає можливості займатися з кожним окремо, але виділяти серед учнів представників чотирьох типів темпераменту і враховувати це при: розподілі завдань, при визначенні обсягу і часу виконання завдань, при виставленні оцінок і т.д. він може.

Такий підхід істотно підвищить ефективність навчально-виховного процесу з молодшими школярами [1.с.7-9].

Оскільки в дітей сангвінічного темпераменту легко утворюються та залишаються стійкими тимчасові зв'язки, вони легко засвоюють новий матеріал, майже "хапають на льоту". Але оскільки вони дуже рухливі і їхня увага відволікається від основної справи, до них слід застосовувати заходи, які б виховували посидючість та зосередженість. Потрібно постійно підтримувати інтерес сангвініків до розпочатої справи, інакше вони почнуть нудьгувати, стануть млявими або, навпаки, шукатимуть сторонні збудники та розважатимуться. Працюючи з холериками, слід ураховувати, що вони легко концентрують свою увагу на тому чи іншому об'єкті, але не можуть її швидко переключати, так як процеси гальмування в них уповільнені. Вчителям слід так організувати діяльність учнів, щоб полегшити успішне переключення уваги та виховувати уміння її переключати. Холерики також схильні до порушення дисципліни на уроках, тому що частіше бувають підвищено збудливими, схильними до афективних реакцій, їх треба захопити цікавими справами і давати доручення. У дітей флегматичного та меланхолічного темпераментів тимчасові зв'язки утворюються повільніше внаслідок недостатньої рухливості кіркових процесів. Тому їм потрібно давати більше часу на засвоєння та опанування навчального матеріалу. Інертність нервових процесів, недостатня рухливість флегматиків призводить до того, що вони повільно переключають увагу. Працюючи з ними, слід добирати завдання, які сприяють виробленню більшої швидкості реагування та моторної рухливості. Діти меланхолічного темпераменту потребують особливої уваги внаслідок своєї вразливості, швидкої втомлюваності організму, їм необхідні спокійне, сприятливе оточення та продуманий режим впливу, який передбачає поступовий перехід від звичних умов життя до іншої діяльності та обставин [6.с.398-426].

Особливості темпераменту суттєво впливають на компоненти учбової діяльності молодших школярів, специфіку використання ними способів та прийомів розумової діяльності. Формування індивідуальних стилів учбової діяльності молодших школярів передбачає створення таких умов, які забезпечують оптимальний вплив типу темпераменту учнів на процес засвоєння знань.

Знання темпераменту дозволяє виявити всебічність можливостей людини з метою використання потенціалу їхніх сильних особистісних властивостей. Тому кожній людині потрібно мати уявлення про типи темпераменту і властивості нервової системи, вчитель повинен вміти визначати особливості темпераменту дітей за поведінковими виявами.

Список використаної літератури:

1. Васецька Т.М. Темперамент в індивідуальному стилі діяльності молодших школярів // Початкова школа. К:- 1999. - №6. - С. 7-9.
2. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П . Василенко. - 2-ге вид., доповн. - К. : Академ-видав, 2011. - 384 с. - (Серія "Альма-матер").
3. Вітенко І. С, Вітенко Т. І. Основи психології. Видання друге, перероблене і доповнене/ І. С. Вітенко, І. Т. Вітенко -Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. - 256 с.
4. Індивідуальні особливості молодших школярів та застосування їх в навчально-виховному процесі. – [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://5ka.at.ua/load/pedagogika>
5. Алферов А. Психология развития школьников: Учебное пособие по психологии. - Ростов-на-Дону: «Феникс», 2000. - 384 с.
6. Варій М. Й. Загальна психологія: Підручник / Для студ. психол. і педагог, спеціальностей. - 2-ге видан., випр. і доп. - К.: «Центр учбової літератури». -2007.-968 с.
7. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко,Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчукта ін.— К.: Просвіта, 2001.— 416 с.

Глуценко Оксана Вікторівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Затворнюк Оксана Миколаївна

СИНДРОМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПСИХОЛОГІВ, ЙОГО СТРУКТУРА, РІВНІ ТА СТАДІЇ

Професія психолога, одна з тих професій, серед яких синдром «професійного вигорання» є найбільш поширеним, через наявність великої кількості стресорів в професійній діяльності.

Прояви стресу в роботі психолога різноманітні і багаточисельні. Серед найбільш розповсюджених можна виділити: *фрустрованість, підвищену тривожність, роздратованість, виснаженість.*

Нині найбільш розповсюджені три підходи до визначення синдрому «професійного вигорання».

Перший підхід розглядає синдром професійне вигорання, як стан фізичного, психічного і передусім емоційного виснаження, що викликане довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування. При такому підході «професійне вигорання» розглядається приблизно як синдром «хронічної втоми». Всі ознаки та симптоми проявляються в легкій формі через турботу про себе, наприклад, шляхом організації частіших перерв у роботі. Перша стадія може тривати три – п'ять років.

Другий підхід розглядає синдром професійне вигорання, як двовимірну модель, що складається, по-перше, з емоційного виснаження та, по-друге, – з деперсоналізації, тобто погіршення ставлення до інших, а іноді й до себе. Спостерігається зниження інтересу до роботи, потреби в спілкуванні (в тому числі, і з близькими. Тривалість даної стадії, в середньому, від п'яти до п'ятнадцяти років.

Найпоширенішим є *третій підхід*, запропонований американськими дослідниками К. Маслач і С. Джексон. Вони розглядають синдром професійного вигорання, як трьохкомпонентну систему, що включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію власних особистісних досягнень.

Серед *причин виникнення синдрому професійного вигорання* виділяють, особистісні особливості, такі як: низький рівень самоповаги, високий рівень тривожності, прагнення до неодмінного успіху, або гіпервідповідальність, невелика кількість інтересів окрім роботи або їх відсутність, впевненість людини в тому, що вона є єдиною, хто здатен виконувати цю роботу.

Окрім вище переліченого, серед детермінант синдрому професійного вигорання саме у психологів можна назвати також постійне високе емоційне напруження, пов'язане з відповідальністю за процес роботи з клієнтами, необхідність в контролі та організуванні одночасно багатьох процесів.

Список використаної літератури:

1. Maslach, C., Jackson, S. E. The Maslach Burnout Inventory. Paolo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, 1986. P. 45–63.
2. Mazur, P. J., Lynch, M. D. Differential impact of administrative, organizational and personality factors on teacher burnout // Teaching and Teacher Education. 1989. V. 5 (4). P. 337–353.
3. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова. – СПб.: Речь, 2001. – С. 276.

4. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової – К.: Міленіум, 2004. – 264 с.

5. Форманюк Т. В. Синдром «емоціонального сгорання» как показатель профессиональной дезадаптации учителя // Вопросы психологии. 1994. – № 6. – С. 57–64.

6. Шитова И. Ю. Проблемы педагогической профессии и пути их разрешения // Учёные записки СГУ. – Вып. 3, 1997. – С. 20–25.

*Гориславец Анастасія Володимирівна
студентка III курсу,
спеціальності «Образотворче мистецтво»
Науковий керівник:
викладач
Цебенко Любомир Іванович*

ОСНОВНІ ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ РУХУ В КОМПОЗИЦІЇ

Постановка проблеми. Аналіз основних виражальних засобів передачі руху в композиції надзвичайно актуальний, адже сучасний темп життя стрімкий, і людина, перебуваючи в постійному русі і розвитку, шукає способи передачі знайомої їй реальності, або ж навпаки, шляхи досягнення протилежного стану в своїй творчості. Знання основних виражальних засобів передачі руху допоможуть художнику втілити свій ідейний і композиційний задум, по-новому глянути на мистецтво попередників та краще його зрозуміти. Ці знання універсальні і можуть застосовуватися у створенні живописних і графічних робіт, скульптурі, дизайні, архітектурі, кінематографії і мультиплікації тощо.

Метою доповіді є виокремлення і аналіз різноманітних виражальних засобів передачі руху в композиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням побудови композиції та передачі руху в ній займався М. М. Писанко, який ґрунтовно досліджував психологічні аспекти сприйняття картинної площини і способи оперування цими знаннями для досягнення мети. Він акцентував увагу на взаємозв'язку руху, простору і часу в межах картинної площини. Ендрю Луміс в своїй книзі «Creative Illustrations» досліджує найвиразніші способи композиційної побудови для ілюстраторів, розглядаючи також способи вираження динаміки. А Michael D. Mattesi в книгах «Force Dynamic Life Drawing For Animators» та «Force Drawing Human Anatomy» розробив спеціальні поради стосовно динамічного малювання і досягнення відчуття руху для художників-аніматорів і створив посібник з динамічної анатомії для художників, де акцентує увагу не на запам'ятовуванні самих м'язів, а на вивченні їх функцій і вигляду в русі.

Виклад основного матеріалу. Ми розділяємо два стани композиції: динамічний і статичний. Існує багато засобів передачі руху в композиції. До них належать:

- Формат і основна композиційна схема
- Ритми і контрапост
- Гармонійне ділення формату і пропорціонування
- Масштабність
- Модульність
- Плановість та глибина простору
- Симетрія та асиметрія
- Оперування психологічним сприйняттям картинної площини
- Форми і контрформи
- Оперування взаємозв'язком руху і часу

- Тонове рішення
- Колір
- Контрасти

До способів організації цих засобів в композиції можна віднести *перспективу* (застосування ритмів, глибинності і плановості тощо); *ракурс* (вибір точки зору при побудові зображення здатен з динамічної композиції зробити абсолютно позбавлену руху і навпаки, так само і ракурс людської фігури може мати потенційний рух, або ж бути статичним) і *освітлення* (денне розсіяне чи штучне направлене визначає тонове рішення, наявність тонових контрастів, ритми тіней тощо).

Висновки. Отже, засоби вираження руху в композиції надзвичайно різноманітні. Ми розглянули основні з них, хоча, звісно, залишається ще багато простору для творчого пошуку художника. Рух закладений в основу понять статичності та динаміки в композиції, які, в свою чергу, є одними з основних виражальних засобів композиції загалом. Вони слугують не лише для вираження ідеї через рух чи його відсутність, а й можуть увиразнити композицію, безпосередньо впливати на емоційне та психологічне сприйняття художнього твору, відображати філософський контекст. Відтак рух можна вважати одним з основних формоутворюючих елементів композиції, адже він – невід’ємна частина нашого життя. Навіть відсутність руху – це теж рух.

Список використаної літератури:

1. Писанко М. М. Рух, простір і час в образотворчому мистецтві. — К.: Вища школа, 1995. — 97 с.
2. Шевнюк О. Л. Словник термінів образотворчого мистецтва: Навч. посібн. / Шевнюк О. Л. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. — 97 с.
3. Andrew Loomis. Creative Illustration. — New York: Viking press, 1947. — 300 p.
4. Michael D. Mattesi. Force Dynamic Life Drawing for animators. — USA: Focal press, Elsevier, 2006. — 245 p.

*Дехтяр Марія Володимирівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Алексєєно-Лемовська Людмила Владиславівна*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У ряді чисельних проблем педагогічної теорії і практики однією з найважливіших є проблема підготовки майбутніх вихователів до роботи з першим виховним інститутом - сім'єю дитини. Педагог та сім'я функціонують у взаємозалежності, доповнюючи один одного. У сім'ї, як соціальному мікросередовищі, здійснюється залучення дітей до соціальних цінностей і ролей, введення їх у складнощі і суперечності сучасного світу.

Проблема підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності вивчається в контексті розвитку у дошкільників різних якостей особистості, свідомості, мислення, поведінки, спілкування і діяльності. Основні аспекти цієї підготовки розробляються у зв'язку з формуванням у майбутніх вихователів компетентності і готовності до вирішення завдань з певних напрямів виховання дітей у закладах дошкільної освіти [2].

Традиційна підготовка майбутніх педагогів до роботи з батьками потребує удосконалення, оскільки сповна не відповідає запитам суспільства щодо вирішення

педагогічних проблем сім'ї та дошкільного дитинства. Базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів на розвиток творчого потенціалу дитини, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, належне забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки [1].

Питання підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками посідають чільне місце у працях видатних педагогів (А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського). Вагомими є праці Т. Алексеєнко, О. Зверєвої, О. Кононко, О. Савченко, Є. Сарапулової, І. Трубавіної та ін. Загальні питання підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах відображено у працях О. Абдуліної, П. Гусака, І. Зязюна, А. Капської, В. Кравця, Н. Лисенко, М. Машовець, Л. Пехоти, В. Полішук, Л. Романишиної, В. Семиченко, В. Сластьоніна, В. Чайки, Г. Чобітька та ін.

Як свідчать численні дослідження, налагодження взаємодії навчального закладу і сім'ї може відбуватися різними шляхами: досягненням узгодженості виховних впливів, що здійснюються навчальним закладом і сім'єю, «не применшуючи інтереси один одного і поєднуючи зусилля для досягнення більш високих результатів» [4]; налагодженням співробітництва сімей і педагогічних колективів навчальних закладів для надання батькам допомоги у сімейному вихованні; забезпеченням «розумного об'єднання можливостей, зусиль в організації життєдіяльності вихованців»; створенням саморозвивальної системи, за якої саме батьки ініціювали б і зміцнювали традиції, відчуваючи себе повноцінними учасниками всього, що відбувається у закладі; вивченням та врахуванням соціального замовлення батьків як передумови «організації соціально значущої діяльності й розширення співдружності дітей і дорослих».

Результат виховання дитини значною мірою корелює з відносинами, що склалися між навчальним закладом і батьками, конструктивності їхньої взаємодії. Адже контакт двох вихователів — педагогів і батьків — перший крок до взаєморозуміння, набуття довіри, обміну духовними й емоційними цінностями, засвоєння педагогічного досвіду, знань, які навчальний заклад і сім'я передають один одному. Поодинці кожен із цих важливих соціальних інститутів не завжди має достатній ресурсний потенціал для вирішення виховних проблем, отже, налагодження ефективної партнерської взаємодії уявляється однією з необхідних умов підвищення ефективності виховних впливів.

Науковці зауважують, що для успішної організації партнерської взаємодії навчального закладу і сім'ї важливим є визначення чітких виховних завдань, які найбільш повно можуть бути вирішені саме під час спільної діяльності, а не самотужки.

Партнерська взаємодія сім'ї і педагога - це цілісна соціально-педагогічна система, спрямована на досягнення мети - виховання високоморальної, духовної особистості, що орієнтується на загальнолюдські, гуманістичні цінності, - це процес взаємовпливу суб'єктів педагогічного процесу один на одного в системі спільної особистісно-орієнтованої ціннісно-моральної діяльності педагогів спрямованої на формування гуманістичних цінностей та якостей, мотивації і правил гуманної поведінки дітей, заснованої на конструктивному діалоговому спілкуванні, що веде до якісних змін суб'єктів і об'єктів взаємодії і включає в себе, як підсистеми, соціальні інститути – сім'ю та дошкільний заклад.

Основними принципами партнерської взаємодії визначаються: добровільність, довготривалість і взаємна відповідальність. Добровільність трактується як можливість вільного обрання форм та ступеня залученості до взаємодії. Усвідомленість вибору з'являється там, де батьки підготовлені до його здійснення за допомогою інформування, просвіти і можуть реально оцінювати свої можливості (педагогічну компетентність, ресурси тощо).

Отже, на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти доцільно посилити увагу щодо підготовки майбутніх вихователів до взаємодії з батьками, адже саме їм належить виховати особистість з морально-ціннісними та гуманістичними принципами, адже це покоління дітей - наше майбутнє.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України: Науковий керівник: А. М. Богуш — К.: Видавництво, 2012. – 5 с.
2. Бахіча Е. Е. Проблема підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до про-фесійної діяльності в науково-педагогічних дослідженнях / Е. Е. Бахіча // Наука і освіта. - 2013. - № 1-2. - С. 122-126.
3. Бойчук П. Педагогічний аналіз концепцій сімейного виховання А.С. Макаренка та В. О. Сухомлинського / П. Бойчук // Вісник Запорізького національного університету. – № 1. – 2008. – С. 16.
4. Батьківська компетентність: Навч. посіб. / За заг. ред. Александрової Т.М. – К.: Вища школа, 2009. – 9 с.
5. Залізник А.М. Сучасний стан підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку / А.М. Залізник // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць /Ред.кол. Н.В.Гузій (відповідальний редактор) та ін. – Вип.8 (18). – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 105-110.

*Довганич Людмила Володимирівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Формування громадянської компетентності є головною метою українського національного виховання сьогодні, про що зазначається в Конституції України, Законі України «Про освіту», Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепції «Нова українська школа» [2], Концепції національно-патріотичного виховання підростаючого покоління та інших державних нормативно-правових документах.

Реформування системи освіти України, що відбувається внаслідок соціальних перетворень, зумовлює необхідність її вдосконалення, наближення до рівнів світових освітніх стандартів. Перехід до особистісно-орієнтованої моделі навчання передбачає суттєву зміну вимог до організації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до навчально-виховної діяльності.

Аналіз науково-педагогічної та методичної літератури свідчить, що проблемі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи приділяється значна увага. Теоретичні та методичні аспекти професійної підготовки вчителів у різні роки висвітлені в працях Ю. Бабанського, Н.Бібік, В.Бобрицької, В.Бондаря, С.Гончаренко, І.Зязюна, С.Мартиненко, О.Матвієнко, О.Мороза, Н.Ничкало, О.Пехоти, В.Сухомлинського, Л.Хоружи. Питанням організації навчального процесу в початковій школі та підготовці вчителя до даного виду діяльності присвячені дослідження Н. Бібік, В. Бондаря, М. Вашуленка, Ю.Гільбуха, Т. Коваль, О. Коханко, О.Савченко, М.Севастьяк, І.Шапошнікової та інших.

Сучасними українськими педагогами О. Пометун та І. Тараненко проаналізовано концепції і тенденції громадянського виховання. Ними схвалено загальноєвропейське бачення громадянськості та виділено шляхи її формування. Педагогічні основи

громадянського виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях Н. Бібік, І. Бега, М. Боришевського, В.Кременя та ін. [4].

Проблему формування громадянської компетентності молодших школярів розкрито у дослідженні В. Доміної, де представлено теоретичні засади формування громадянської компетентності учнів та запропоновано розробки уроків і позакласних заходів[1]. Вартою уваги є наукова праця з формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів Н.Степанової, присвячена формуванню громадянської компетентності учнів засобами різних предметів, позакласної та позаурочної роботи з громадянського виховання.

Однак у наукових доробках тільки частково піднімається проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування громадянської компетентності в молодших школярів. На нашу думку, процес підготовки майбутніх учителів до формування громадянської компетентності в молодших школярів має здійснюватися у вищих системно через вивчення таких професійно-орієнтованих дисциплін як вступ до спеціальності, історія педагогіки, теорія та методика виховання, методики початкового навчання (зокрема, «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство»). Для цього варто обґрунтувати ряд педагогічних умов та перевірити їх ефективність.

Вважаємо, що підготовка майбутніх учителів до формування громадянської компетентності молодших буде ефективною за наступних умов:

- створення під час навчання студентів – майбутніх учителів початкової школи – емоційно-позитивного середовища для підсилення їх мотивації вивчати проблему формування громадянської компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі;

- засвоєння студентами знань про формування громадянської компетентності молодших школярів через підсилення змісту професійно-орієнтованих дисциплін відповідним матеріалом;

- формування вмінь студентів формувати громадянську компетентність молодших школярів з опорою на їх суб'єктивний досвід та використання інноваційних технологій навчання майбутніх учителів.

Саме ці умови в подальшому дослідженні перевіримо та визначимо їх дієвість.

Отже, підготовка майбутнього педагога повинна відповідати сучасним вимогам початкової освіти, яка має бути спрямована на досягнення головної мети навчання та становлення органічної цілісної системи, що утверджує людину як найвищу цінність та забезпечує ґрунтовний загальнокультурний розвиток особистості.

Список використаної літератури:

1. Доміна В.В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання: [методичний посібник] / В.В. Доміна. – Хмельницький: ХГПА, 2014. – 132 с

2. Концепція «Нова українська школа // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

3. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О.Я Савченко // Початкова школа. — 2001. — № 7. — С. 1—4.

4. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / Укладач Н.М. Степанова. – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. – 44 с.

*Залещук Анастасія Анатоліївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Корень Алла Миколаївна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВМІНЬ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Соціальна сфера сучасного життя дитини стрімко змінюється, тому і вимагає розвитку цілої низки вмінь, формування яких необхідно починати вже в дошкільному віці. Перш за все це вміння, які пов'язані з комунікативною сферою дитини. Адже сучасний освітній процес характеризується спрямованістю на комунікативний розвиток дитини, від успішності якого залежить рівень її мовленнєвої компетенції та активність участі у суспільному житті. Завдяки ж сформованості комунікативних вмінь, дитина забезпечується необхідними в особистому житті вміннями активної взаємодії з соціумом, адже від рівня сформованості комунікативної компетентності залежить характер соціалізації дитини.

Є різні підходи у визначенні поняття «уміння» немає єдності думок дослідників. Умінням називають і самий елементарний рівень виконання дій, і майстерність людини в даному виді діяльності.

Формування комунікативних вмінь є однією з провідних сучасних наукових проблем. Її розв'язанню приділяється значна увага з психологічних, педагогічних, лінгводидактичних, психолінгвістичних позицій. В останніх психолого-педагогічних дослідженнях висвітлюються особливості формування комунікативних вмінь дітей дошкільного віку (Т.О.Піроженко, 2002).

Комунікативні вміння формуються у процесі спілкування (В.В.Давидов, Н.В.Кузьміна, Б.Ф.Ломов, В.Н.Мясищев, А.А.Петровська, В.О.Сластьонін), як творче самопочуття особистості в спілкуванні (О.Л.Кононко, Е.А.Мілерян, А.В.Платонов, К.І.Чорна. Отже, комунікативні вміння забезпечують одночасну активну взаємодію, самопрезентацію особистості в цілому, а саме її індивідуальних особливостей, світогляду, спрямованості моральних якостей [4].

Комунікативні вміння як об'єкт вивчення представляють собою складні психофізіологічні та інформаційно-діяльнісні явища.

Слід підкреслити, що у вчених немає єдиної думки щодо визначення поняття комунікативних вмінь.

Л.Р.Мунірова пропонує наступну класифікацію комунікативних умінь:

1. *Група інформаційно-комунікативних вмінь* складається з умінь вступати в процес спілкування (виражати прохання, вітання, поздоровлення, запрошення, ввічливого обігу, дружньої розмови).

2. *Група регуляція-комунікативних вмінь* складається з умінь погоджувати свої дії, думки, установки з потребами своїх товаришів по спілкуванню (здійснення само- і взаємоконтролю навчальної і трудової діяльності, обґрунтування спільно виконуваних завдань і операцій в певній логічній послідовності, визначення порядку і раціональних способів виконання сумісних навчальних завдань).

3. *Група афектно-комунікативних вмінь* ґрунтується на уміннях ділитися своїми відчуттями, інтересами, настроєм з партнером по спілкуванню; проявляти чуйність, чуйність, співпереживання, турботу до партнерів по спілкуванню; оцінювати емоційну поведінку один одного [2].

А. Богуш зокрема вказує на те, що в середньому дошкільному віці на всіх етапах формування мовлення дитини пріоритет надається організації мовленнєвої діяльності у процесі спілкування, провідною метою якого є комплексний мовний розвиток: (фонетика,

граматика, лексичне багатство; зв'язність: діалог, монолог; створення життєвих мовних ситуацій для реалізації означених видів і форм мовлення [3, с.56].

Розвиток мовленнєвих вмінь у середньому дошкільному віці відбувається паралельно з активізацією розумової діяльності, збагаченням життєвого, емоційного та мовленнєвого досвіду, ускладненням форм спілкування. Результатом сформованих мовленнєвих вмінь є словесно виражений продукт мовленнєво-розумової діяльності людини, якому властива завершеність, структурна цілісність та визначена цілеспрямованість.

В сучасних умовах розвитку освіти в Україні дошкільна лінгводидактика концептуально інакше стала підходити до визначення завдань мовленнєвого розвитку дитини, розглядаючи їх у контексті загального розвитку культурної особистості.

«Базовий компонент дошкільної освіти» орієнтує на активну позицію дитини в процесі опанування мовленнєвими вміннями та навичками [1]. Адже робота з орієнтування в мовних явищах підводить дошкільника до формування елементарних мовних узагальнень, що на лексичному рівні виявляються в поглибленому розумінні семантики слів, на граматичному - у словотворенні та словотворчості, на рівні зв'язного розгорнутого висловлювання (тексту) - в умінні складати самостійне зв'язне висловлювання послідовно, логічно, виразно, граматично правильно.

Отже, комунікативні вміння дітей середнього дошкільного віку включають знання, елементарні вміння, навички, необхідні в процесі спілкування для вибору і здійснення адекватних комунікативній ситуації дій.

Таким чином проаналізувавши деякі підходи до проблеми формування комунікативних умінь, ми відзначаємо, що в педагогіці, зокрема дошкільній, не розроблена єдина концепція, що характеризує дану групу вмінь і тому потребує подальшої деталізації, визначення міри значимості і складності для дітей середнього дошкільного віку, виявлення рівня володіння середніми дошкільниками комунікативними вміннями.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) / Науковий керівник А.М. Богуш. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
3. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика / А.М. Богуш. - Запоріжжя: Просвіта, 2000. -216 с.
4. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини / Т.О.Піроженко: Монографія: ТОВ «Нора-прінт», 2002. – 309 с.
5. Соловей О. А. Психолінгвістичне дослідження мовлення дітей дошкільного віку / О.А. Соловей. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2010. - Вип. 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_1_27

*Карпук Вікторія Володимирівна
студентка III курсу,
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Томаржевська Інна Володимирівна*

СТАТЕВО-РОЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ САМО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Статеві-рольові параметри особистості є тими показниками, які вирізняють кожного серед інших та сприяють успішному функціонуванню у соціумі.

У даній роботі ми розглядаємо зв'язок двох явищ: статево-рольових особливостей особистості та пов'язаний з ними феномен само ставлення .

Орбан-Лембрик Л.Б у своїй книзі «Соціальна психологія» зазначили: «Зміст статевої ролі залежить від рівня соціально-економічного розвитку, особливостей культури суспільства, способу життя індивіда». Феномен само ставлення перебуває в тісному зв'язку з розвитком особистості, її поглядів та функціонування в соціумі. Залежно від того, які параметри визначені суспільством для поведінки чоловіків/жінок відбувається формування самоставлення особистості [1].

У дослідженні брали участь 20 учнів(10 дівчат, 10 хлопців) 11 класу та 30 студентів 4 курсу(15 дівчат, 15 хлопців). Ми використали Тест-опитувальник для визначення самоставлення особистості (В.В. Століна, С.Р. Пантелеєва) [2]. Опитувальник містить твердження, де досліджуваний повинен відзначити «+» якщо погоджується з твердженням чи «-», якщо ні.

В результаті проведеного дослідження ми виявили, що за такими показниками само ставлення як самовпевненість, самокерівництво, само прийняття хлопці показали високий результат, тоді як дівчата мали високі показники у сфері відкритості, дзеркального я, самоцінність самопривязаність, внутрішня конфліктність та самозвинувачення.

По перше учні 11 класу, як дівчата так і хлопці мали порівняно нижчі показники аніж студенти. Можливо це пов'язане з віковими аспектами, на 3 курсі вже існує реальне усвідомлення свого характеру, виражена критичність, здатність оцінювати себе.

По друге для хлопців здебільшого характерні високі показники у сферах, які притаманні сильній статі: впевненість керівництво. Тоді ж як для дівчат характерні відкритість, внутрішня конфліктність.

Таким чином, дослідження показало, що само ставлення у хлопців та дівчат має свої особливості. Якщо у хлопців домінуючими є самокерівництво та самовпевненість то дівчата надають перевагу таким характеристикам як самоцінність, самопривязаність.

Отже феномен само ставлення дещо відрізняється у осіб протилежних статей. Пояснити це можна тим, що як зазначалось вище статево-рольові параметри зумовлені соціокультурними особливостями суспільства. Тобто якщо чоловік повинен бути впевненим у собі, а дівчина часто є емоційною, може мати певну внутрішню конфліктність то відповідно в аналізі себе вони звертають увагу на ті якості, які є домінуючими.

Список використаної літератури

1. Орбан-Лембрик Л. Е.Соціальна психологія : навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2005. – 448 с.
2. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : [б. и.], 1983. – 285с.

*Кондратюк Руслана Анатоліївна
студентка III курсу,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лозенко Анна Павлівна*

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У проекті “Нова українська школа” зазначено, що формула нової української школи складається з 8 ключових компонентів, серед яких — орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

В рамках моделі особистісно-орієнтованої освіти школа повинна максимально враховувати здібності, потреби та інтереси кожної дитини, реалізуючи на практиці принципи диференціації та індивідуалізації. На часі стоїть актуальне завдання-персоналізація навчального процесу засобами розробки та впровадження індивідуальних планів та окремих навчальних траєкторій учнів[1].

Проблема диференціації та індивідуалізації досліджувалась багатьма українськими та зарубіжними науковцями. Виявлення педагогічного потенціалу цієї проблеми знайшло відображення у працях О. І. Бугайова, М. І. Бурди, Н. М. Буринської, В. К. Бураяка,

А. С. Границької, П. М. Гусака, Д. І. Дейкуна, В. І. Кизенко, О. Б. Корсакової, Л. А. Липової, Н. А. Лобко-Лобановської, Т. А. Логвіної-Бик, Н. Д. Мацько, О.Я. Савченко, П. Самодріної, А. І. Сікорського, І. М. Соколової, І. Е. Унт, В.Д. Шадрикова, І.С.Якиманської, О. Г. Ярошенко та ін.[4].

Правильно організований навчальний процес можна вважати таким, якщо він відповідає особливостям психічної діяльності кожного учня. З огляду на це створюються сприятливі умови для успішного сприймання та засвоєння матеріалу. Інакше виникає суперечність між навчанням і рівнем розвитку дитини.

Індивідуалізація навчання — ключ до вирішення багатьох питань, насамперед — підвищення рівня свідомого міцного засвоєння навчального матеріалу кожним учнем на уроці, оволодіння вміннями самостійно здобувати нові знання, розвантаження дітей від надмірних домашніх завдань тощо[3].

Звертаючись до аналізу розвитку диференційованого навчання в шкільній освіті, можна констатувати, що одним із перших це питання розглядав Я. А. Коменський, поділяючи учнів на групи за критерієм навчальних можливостей та особистісних властивостей [4].

Диференціація є засобом індивідуалізації в межах традиційної класно-урочної системи навчання. Принципи диференційованого та індивідуалізованого підходів реалізують наступні завдання:

- навчання кожного на рівні його можливостей;
- пристосування навчання до рівня і особливостей розвитку різних груп;
- адаптація змісту, методів і темпу навчальної діяльності учнів до їх особливостей;
- зберігання і подальший розвиток індивідуальності учня, його потенційних можливостей;
- сприяння засобами індивідуалізації самостійному виконанню навчальних програм кожним учнем, попередження неуспішності;
- покращення навчальної мотивації і розвиток пізнавальних інтересів;
- формування особистих якостей: самостійності, працелюбності, творчості.

Отже, індивідуалізація навчання – це:

1) освітній напрямок, який передбачає поглиблену діагностику особистості дитини, проектування на цій основі індивідуальної програми її навчання і розвитку, рефлексію результатів;

2) надання дитині можливостей індивідуального вибору змісту і методів, прийняття рішень, самоаналізу, самооцінки в процесі навчання;

3) діяльність педагога і учня, яка ґрунтується на підтримці і розвитку індивідуальності, самостійності, інтелектуального самовдосконалення особистості;

4) підвищення ролі самостійної роботи в навчальному процесі [2].

Список використаної літератури:

1. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua. – Назва з екрану./ М-во освіти і науки України; упоряд. Л. Гриневич та ін. – Електрон. текст. дані. – Київ : МОНУ, 2016. – 40 с

2. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т. 1. М.:НИИ школьных технологий, 2006. 816с.
3. Таранушенко Т. Індивідуалізація діяльності школярів / Таранушенко Т. //Початкова школа.-2015.-№6.-С.38-40.
4. Юзбашева Г.С. Диференційоване навчання у шкільній освіті / Юзбашева Г.С. // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5:Пед. науки [Збірник наукових праць].-К.: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012.-Вип.32.-С.268-274

*Крет Наталія Володимирівна,
студентка I курсу магістратури
спеціальність «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Алексєєно-Лемовська Людмила Владиславівна*

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах випускник вищого педагогічного навчального закладу повинен мати не лише професійні знання, уміння і навички, але і певні лідерські якості, що дозволить йому успішно реалізувати свій творчий потенціал у практичній діяльності.

Однією із найскладніших проблем, яку намагаються розв'язати науковці й практики, що досліджують лідерство, є визначення підходів для опису лідерського феномену, оскільки в реальному житті і в історії ми можемо зустріти лідерів, які водночас відрізняються один від одного і мають спільні риси. Однак саме це спільне видається чимось невловимим і невизначеним. І, навіть, якщо вдається з'ясувати відповідні закономірності, складно знайти інструментарій, який дозволяє їх визначити, описати, а потім сформулювати як прості, чіткі рекомендації, що могли б допомогти розвивати в особистості лідерський потенціал.

Метою нашого дослідження є вивчення процесу становлення лідерської позиції у студентів - майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в освітньому просторі вищого навчального закладу.

Виховання лідерських якостей майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ми розуміємо як організований і цілеспрямований розвиток особистісних характеристик (активності, ініціативності, рішучості, самостійності, комунікативних, організаторських, рефлексивних умінь), необхідних для успішної педагогічної діяльності.

Питанням формування лідерських якостей у процесі професійної освіти вихователів приділяється належна увага. Проблемі лідерства присвячені праці сучасних психологів, педагогів, у яких обґрунтовано потребу формування лідерських якостей майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки, зокрема, у процесі навчання (Н. Беякова, О. Маковський, Н. Мараховська, О. Романовський), у позанавчальній роботі (Н. Семченко), громадській діяльності (М. Лукашевич, О. Снісаренко, Л. Сніцар) А. Болдвін, Ю. Гільбух, І. Іванов, Дж. Кетена, О. Киричук, К. Кларк, Я. Коломинський А. Макаренко, В. Сухомлинський, Л. Термен.

Вивчаючи різні аспекти педагогічного лідерства, вказані дослідники підкреслювали важливість формування загальної і педагогічної культури особистості, розвитку лідерських вмінь і навичок у процесі професійної діяльності. Проте немає підстав стверджувати, що у масовій практиці вищої школи сповна використовуються соціально-виховні умови професійної освіти, які можуть сприяти формуванню лідерських якостей майбутніх вихователів. Це зумовлює необхідність виявлення основних тенденцій, психолого-педагогічних умов і технологій, які сприяли б формуванню і розвитку лідерських якостей особистості в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Прояви і характер лідерства залежать від багатьох факторів. Зокрема, в освітянському лідерстві важлива роль належить таким особистісним якостям людини, як гуманність, впевненість, оптимізм, ентузіазм, порядність, переконаність, наполегливість, організованість, комунікативність тощо. Однак, недоцільно пов'язувати лідерство тільки з індивідуальними особливостями людини. Це явище групової діяльності й прояву відносин, що виникають у процесі цієї діяльності.

Вважаємо, що основними умовами виховання лідерської позиції у майбутніх вихователів в освітньому просторі вищого навчального закладу є: формування лідерської позиції на засадах особистісно орієнтованого виховання; врахування специфіки та розвиток мотивації лідерства, забезпечення у виховному процесі можливостей для проявів лідерської поведінки, зокрема, завдяки участі у студентському самоврядуванні; стимулювання рефлексивного ставлення до процесу розвитку лідерських якостей і вмій; вдосконалення педагогічної компетентності викладачів та кураторів студентських груп з даного питання.

Успішному становленню лідерської позиції у майбутніх вихователів сприяє їх активна участь у студентському самоврядуванні, що являє собою самостійну громадську діяльність студентів із реалізації функцій управління ВНЗ.

На думку Г. Троцько, студентське самоврядування дозволяє залучити енергію молоді на вдосконалення навчального процесу і, водночас, уникати будь-якого суб'єктивізму у прийнятті рішень керівництвом [4]. Визначаючи студентське самоврядування як спосіб життя студентського колективу, фактор формування лідерських і організаторських якостей, громадянської відповідальності майбутніх фахівців, Л. Загайтова наголошує на його складності, системності, суперечливості, динамізмі [3]. Розглядаючи систему студентського самоврядування вищих педагогічних навчальних закладів як спосіб інтеграції складових частин підготовки майбутнього вихователя у єдине ціле, Є. Белозерцев зазначає, що воно «фактором, умовою і засобом професійного становлення вчителя-вихователя» [5].

Отже, визначені тенденції та умови, які мають реалізовуватися в освітньому середовищі вищого педагогічного навчального закладу форми й механізми роботи із студентами-майбутніми вихователями, взаємодія навчального і позанавчальних процесів сукупно зумовлюють розв'язання важливого соціального завдання - підготовки ініціативних, самостійних, відповідальних фахівців, які здатні до ефективної діяльності в якісно інших умовах суспільного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Гармаш С.А. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху / С. А. Гармаш, О.Е. Гашутіна // Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. – 2009. – С. 37–44.
2. Ершов А.А. Лидер и авторитет / А.А. Ершов. – Л., 1991. – 298с.
3. Кращенко Ю. П. Самореалізація майбутніх учителів у системі студентського самоврядування / Ю. П. Кращенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. - 2015. - Вип. 42. - С. 168-174.
4. Троцько Г. В. Студентське самоврядування як засіб розвитку особистості / Г. В. Троцько // Педагогічна і психологічна науки в Україні: у 5 т. – К. : Пед. думка, 2007. – Т. 1.: Теорія та історія педагогіки. – С. 296 – 307.
5. Хмизова О. Формування і розвиток лідерської позиції у майбутніх учителів початкових класів в освітньому просторі ВНЗ / О. Хмизова // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. - №4 (1). – С. 278-283.

*Кривогуз Вероніка Вікторівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левінець Наталія Валентинівна*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ»

Серед основних сучасних тенденцій соціокультурної дійсності можна виділити нестійкість і невлаштованість соціального життя людей, утвердження нового характеру відносин і діяльності. При цьому все більш наполегливо і активно виражається прагнення людей до соціальної домінантності, самовираження і комфортності у всіх сферах життєдіяльності. Все це закликає до необхідності формування психологічної культури, яка, на думку вчених, визначає вектор ефективного самовизначення і самореалізації особистості в житті, сприяє успішній адаптації та саморозвитку.

Психологічна культура є порівняно новим поняттям і поки що доволі рідко використовується в науковій літературі. Воно утворилося на перехресті різних наукових галузей: філософії, культурології, соціології, етики і психології [1; с. 217]. У роботах, присвячених вивченню психологічної культури, існує ряд підходів, які розглядають феномен психологічної культури з різних сторін.

А.А. Осипова вважає, що психологічна культура – «це турбота про своє психічне здоров'я, вміння виходити з психологічних криз самому і допомагати близьким людям». Дослідниця у психологічній культурі виділяє три основні компоненти: 1) самопізнання і самооцінку; 2) пізнання інших людей; 3) вміння управляти своєю поведінкою, емоціями, спілкуванням [2; с. 2].

Н.Ю. Певзнер так характеризує поняття психологічної культури: це «... інтегральне утворення особистості, яке включає в себе взаємопов'язані психологічні властивості, виконує ціннісно-регулятивну функцію психіки ..., а також саморозвиток і самореалізацію особистості, як в професії, так і в рамках життєвої стратегії в цілому» [3; с. 9].

Я.Л. Коломинський пропонує наступне визначення психологічної культури: «Психологічна культура - це сукупність тих досягнень, які людство має в області теоретичного і практичного пізнання власної психіки: в області самопізнання, саморегуляції, міжособистісної взаємодії... Можна сказати, що психологічна культура - це, по-перше, рівень самопізнання людства і, по-друге, рівень, який визначає ставлення людини до оточуючих людей, до самої себе, до природи і т. д.» [4; с. 14]. Я.Л.Коломинський виділяє в структурі психологічної культури два основних компоненти (блоки): теоретичний, або теоретико-концептуальний, і практичний, або «психологічну діяльність». До першого блоку віднесені результати теоретичної діяльності психологів, тобто класичні праці в області психології, які представляють собою основу психологічного самопізнання. До складу психологічної культури входить і те, що можна назвати психологічною діяльністю. Психологічна діяльність - це діяльність з «психологічного особистісного самообслуговування». Це діяльність людини, яку вона звертає всередину себе, яка обслуговує її внутрішній світ. Це також діяльність поза межами особистості, міжособистісна діяльність, яка теж опосередковується психологічною культурою [4; с. 15].

Виходячи з розуміння культури як специфічно людських способів діяльності, сукупності духовних цінностей, процесу самореалізації творчої сутності людини, Л.С.Колмогорова виділила наступні структурні компоненти психологічної культури людини [5]:

1) Знання та вміння (психологічна грамотність). Психологічна грамотність являє собою «ази» психологічної культури, з яких починається її освоєння з урахуванням віку, індивідуальних, національних та інших особливостей, це - «мова» культури.

2) **Психологічна компетентність.** Психологічна компетентність може бути охарактеризована через ефективність, конструктивність діяльності (зовнішньої і внутрішньої) на основі психологічної грамотності.

3) **Ціннісно-смисловий компонент.** Цей компонент психологічної культури особистості являє собою сукупність, систему особистісно значущих і особистісно цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, відносин, вірувань в області психіки людини, її діяльності, взаємовідносин з оточуючими і т. д. [6; с. 16].

4) **Рефлексивно-оцінний компонент.** Рефлексія являє собою осмислення людиною цілей, процесу і результатів своєї діяльності з освоєння психологічної культури, а також усвідомлення тих внутрішніх змін, які в ній відбуваються, себе як особистості, що змінюється, суб'єкта діяльності та відносин.

5) **Культуротворчий компонент.** Культуротворчість означає, що людина вже в дитячому віці є творцем культури. Творчий початок притаманний культурозасвоєнню вже в дошкільному віці. Об'єктом психологічної творчості можуть виступати образи та ідеї, символи і поняття, вчинки і стосунки, цінності та переконання.

Кінцевий результат всієї роботи, спрямованої на підвищення психологічної культури, Л.С. Колмогорова бачить в тому, щоб рисою, притаманною дітям, було прийняття цінності творчості в усіх її проявах і аспектах, прагнення до творчості, а також розвиток творчих здібностей і проявів, зокрема в області людинознавства і власного життя.

Отже, розглядаючи різні підходи до трактування поняття, можна сказати, що психологічна культура являє собою комплексне утворення, що дозволяє адекватно розуміти себе та інших, встановлювати оптимальні взаємини з людьми на основі гуманістичних цінностей, знаходити ефективні способи вирішення проблемних ситуацій, а також керувати власною поведінкою. Це цілісна характеристика особистості, яка проявляється в життєдіяльності і сприяє саморозвитку і самореалізації людини.

Список використаної літератури:

1. Строяновська О. В. Формування психологічної культури майбутнього фахівця-педагога / О. В. Строяновська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. - Серія 12 : Психологічні науки, Вип. 3 (48). - С. 217-224.

2. Осипова, А. А. Общая психокоррекция : учебное пособие / А. А. Осипова. – М.: Сфера, 2002 – 510 с.

3. Певзнер Н. Ю. Психологическая культура педагога и эффективность профессиональной деятельности : диссертация кандидата психологических наук / Н. Ю. Певзнер. – Екатеринбург, 2007. - 206 с.

4. Коломинский, Я. Л., Стрелкова О.В. Психологическая культура детства : пособие для педагогов учреждений дошкольного образования / Я. Л. Коломинский, О. В. Стрелкова. – Минск : Выш. шк., 2013. – 109 с.

5. Колмогорова Л. С. Диагностика психологической культуры школьников: Практик. пособие для шк. психологов. — Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. — 360 с.

*Кучковська Анна Ігорівна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Алексєєно-Лемовська Людмила Владиславівна*

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВО ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Для України створення системи розвитку обдарованої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Сьогодні і сама доля України певною мірою залежить від того, як ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина. Ось чому великого значення набуває науково-педагогічне розв'язання проблеми виявлення та розвитку творчих здібностей підростаючого покоління, дослідження теоретичних основ ефективної державної системи підтримки талановитої молоді. Ми вважаємо, що саме формування естетичних смаків та цінностей є важливою запорукою успіху.

Світ - прекрасний. Проте, не всі мають здатність помічати цю красу, насолоджуватися нею та творити її. Але так важливо щоб всі люди змогли це досягнути, навчитися чуттєво пізнавати світ. Тому актуальним питанням сьогодення постає формування естетичних переконань молодого покоління. Особливу увагу слід приділити студентам, адже саме студентська молодь є рушійною державотворчою силою. Наше завдання полягає у вихованні науково обдарованої молоді, яка зможе очолити та просунути нашу країну на новий рівень, ось чому дана тема є дуже важливою у наш час.

У Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті та інших нормативних документах відображені основні вимоги до підготовки педагогічних кадрів, професійного рівня сучасного педагога, який повинен бути творчою, естетично розвиненою, науково обдарованою особистістю. Реалізація вказаних у офіційних документах завдань потребує вирішення низки проблем, однією з яких є переорієнтація вузівського педагогічного процесу на збагачення духовного світу студентів, педагогічне забезпечення умов для естетичного самовираження, формування естетичних смаків та цінностей.

Аналіз літературних джерел свідчить про значний інтерес дослідників, педагогів до проблем загальної культури особистості, естетичного виховання. На думку сучасних дослідників, майбутній педагог, як цілісна науково обдарована особистість, повинен володіти естетичною культурою і розвивати її в процесі професійної підготовки.

У роботах науковців розглядаються філософські і соціологічні аспекти даного питання (С. Анісімов, А. Арнольдов, Е. Баллер, В. Блюмкін, П. Гаврилюк, В. Давидович, М. Каган, В. Кудін, Л. Левчук, В. Межуєв, А. Пірадов, Н. Розов, У. Суна та ін.); питання сутності естетичної культури (В. Бутенко, М. Верб, Н. Крилова, О. Лармін, Г. Петрова, Л. Печко та ін.); психолого- педагогічні теорії розвитку обдарованої особистості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов, П. Якобсон та ін.); теоретико-методологічні та культурологічні аспекти філософії формування нового покоління фахівців (В. Андрющенко, І Зязюн, В. Кремень, В. Лутай). Обдарованість є результатом і свідченням високого рівня інтелектуального розвитку індивіда. У психологічній літературі можна визначити в основному декілька аспектів обдарованості. Першим аспектом обдарованості є обдарованість вроджена та набута - «потенційна». Вроджена обдарованість - це особливий стан індивіда, який характеризується насамперед активністю, швидкістю сприймання і переробки інформації, пошукової поведінки водночас із сильною індивідуалізацією цих процесів. Набутою або «потенційною» називається така обдарованість, яка проявилася в певній галузі науки у дорослому віці [4].

Науково обдарована особистість – це людина, що володіє гострим мисленням, спостережливістю, винятковою пам'яттю, виявляє виражену і різнобічну допитливість, легкість у навчанні, вміння добре викладати свої думки; демонструє здібності до практичного здобуття знань; виняткові здібності до розв'язання задач та звичайно володіє чудовим естетичним смаком. Естетичний смак, хоча і є досить індивідуальним має важливе суспільне, соціальне забарвлення. Він формується внаслідок соціокультурного розвитку особистості, отже не є вродженим. У ньому здійснюється відображення загального рівня духовного світу індивіда. Естетичний смак виступає як мірило соціалізації людини, прийняття чи відторгнення нею певних культурних ідеалів та цінностей, які пропонує життя. Естетичний смак виступає як специфічна сфера пізнання, своєрідний інтелектуальний процес, який базується на розвиненій людській чуттєвості [1].

Естетика втілює в собі надзвичайно потужну здатність розвивати людину. Має вагомий вплив на формування особистості і її світоглядне бачення. Мобілізуючи розумову діяльність, естетичні почуття прискорюють процеси розвитку просторового мислення, образного бачення, розвиваються розумові здібності, спостережливість, відчуття гармонії. Важливим фактором є розвиток абстрактного мислення, формування активного, самостійного, творчого мислення. Також, паралельно з інтелектуальним та соціальним розвитком, розвитком психічних процесів активно розвиваються почуття і емоції. Формуються моральні ідеали, почуття відповідальності, патріотизму, національної гордості [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що на шляху розвитку справжньої науково обдарованої особистості необхідним є формування естетичного смаку, що безпосередньо ґрунтується на досвіді естетичного сприймання в емоційному переживанні. Важливим чинником розвитку науково обдарованої особистості є формування естетичної культури особистості, глибокого чуттєвого осмислення дійсності, мистецтва, наукового бачення, художньої спостережливості, єдності образної та емоційної пам'яті, уяви і фантазії.

Список використаної літератури:

1. Антонова О.Є. Зміст професійної підготовки педагогічно обдарованої молоді // Педагогіка та психологія: Зб. наук. праць / За заг ред. акад. І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В.І. Лозової. – Харків: ХДПУ, 2001. – Вип. 19. – Ч. 2. – С. 16-19.
2. Кохан І.І. Естетичне виховання у процесі особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця / І.І. Кохан // Наукова скарбниця освіти Донеччини. Науково-методичний журнал. – 2013. – № 1 (14). – С. 117 – 119.
3. Панченко Л.М. Формування ціннісних орієнтацій молоді в період системної трансформації українського суспільства. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Спеціальність: 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Леся Панченко. – К., 2003. – 21 с.
4. Серапулова Є. Виховання обдарованої дитини // Початкова школа. - 2000. - №2.- С.3-5.

Лапко Ганна Іванівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасна школа орієнтована на формування в учнів світогляду, загальнокультурних інтересів, утвердження у свідомості загальнолюдських цінностей. В наш час, коли особистість стоїть на першому місці, як в соціальному, так і в освітньому середовищі, необхідно створити сприятливі умови для її реалізації.

Дослідницька поведінка – одне з найважливіших джерел отримання дитиною уявлень про світ. Головна мета дослідного навчання - формування здатності самостійно, творчо освоювати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людської культури.

Методичні та теоретичні аспекти організації навчально-дослідної діяльності школярів розглянуто у працях зарубіжних та вітчизняних педагогів. Проблема формування готовності молодших школярів до дослідницької діяльності досліджувалася у фундаментальних працях таких учених як А.Алексюк, В.Андрєєв, Л.Квіткіна, Н.Кічук, В.Моляко, Н.Посталюк та ін. Вагомий внесок у розвиток теорії й методики розв'язання питань проблемного навчання зробили такі вчені як А.Бут, В.Герасимчук, В.Замковий, В.Корнєєв, Л.Крутик, С.Максименко, М.Махмутов, Л.Момот, В.Паламарчук, О.Пометун, Ю.Руденко, Г.Сазоненко, А.Сиротенко, О.Стадник, М.Топузов, А.Фурман, Б.Чернов, Є.Шипович, П.Шищенко та ін. Проблеми розвивального навчання і формування інтелектуальних та дослідницько-пошукових здібностей учнів вивчено у працях Н.Бібік, С.Гончаренка, В.Давидова, А.Занкова, Г.Костюка, В.Паламарчук, О.Савченко, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін. Проблеми підготовки молодших школярів до науково-дослідницької діяльності досліджувалися у фундаментальних працях таких учених як Т.Байбара, Н.Бібік, В.Давидов, Я.Кодлюк, В.Паламарчук, О.Савченко та ін. [1; 2].

Сьогодні практикуючі вчителі шукають оптимальні освітні технології, що сприяли б формуванню дослідницьких умінь учнів. Проектні технології навчання відтворюють механізм дослідницької діяльності, оскільки містять всі складові пошуково-дослідницької діяльності та мають на меті процес руху від незнання до знання. У процесі роботи над проектом відбувається залучення учнів у реальну діяльність предметної галузі, з якої виникла сама задача; розвиток навичок самостійної роботи у процесі виконання проекту; розвиток ініціативи та творчості [4; 5].

У психолого-педагогічній літературі (Р. Альтшуллер, П. Гальперін, В. Давидов, Л. Казанцева, А. Леонтович, І. Лернер, А. Матюшкін) зазначається про необхідність створення особливих умов для успішного навчання учнів і, зокрема, до організації їх дослідницької діяльності. Аналізуючи досвід організації дослідницької діяльності за останні роки, можна прийти до наступних висновків: організація дослідницької діяльності школярів є наслідком соціального замовлення суспільства і держави; заняття школярів дослідницькою діяльністю є пріоритетом середнього і більшою мірою старшого шкільного віку.

Педагогічні умови ми визначили як вимоги до організації уроків в початковій школі з метою формування дослідницьких умінь молодших школярів. Таким чином, процес формування дослідницьких умінь молодших школярів на уроках буде ефективним за таких педагогічних умов:

- мотивованість дослідницько-проектної діяльності молодших школярів;

- діяльність педагога має реалізувати позицію організатора дослідницько-проектної діяльності учнів;
- цілеспрямований вибір і використання на уроках дослідницьких проектів, що відповідають навчальним програмам та реалізують інтереси й можливості учнів початкової школи;
- систематичне використання різних типів та видів проектів в освітньому процесі з метою формування дослідницьких умінь молодших школярів.

Звісно висунуті педагогічні умови потребують обґрунтування та експериментальної перевірки на практиці. Результатам практичної складової дослідження будуть присвячені наступні наші публікації та доповіді.

Список використаної літератури:

1. Бондар В.І., Коханко О.Г. Дидактика: теорія і технологія її вивчення. Навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності «Початкова освіта». – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 145 с.
2. Концепція "Нова школа" / [заг. ред. Грищенко М.] / Упорядники: Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. – МОН України. – Київ, 2016. – 36 с. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>
3. Онопрієнко О. Проекти в початковій школі: тематика та розробки занять – К. : Шк. світ, 2007. – 128 с..
4. Семенова Н.А. Дослідницька діяльність учнів // Початкова школа. – 2006. - № 2. – С.45-49.
5. Черненко Г.М. Формування дослідницьких умінь у молодших школярів при вивченні природознавства // Педагогічні науки. Випуск 114. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 222-228.

*Луцик Людмила Михайлівна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Довбня Софія Олегівна*

ЧИМ ПРИВАБЛИВИЙ МЕТОД ПРОЕКТІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність зумовлена тим, що перед сучасною освітою постають нові мета, завдання та форми організації освітнього процесу закладів освіти. Поступово на зміну традиційній системі навчання приходять особистісно-орієнтовані підходи, класичні методи замінюються альтернативними, які спрямовані на розвиток дітей дошкільного віку.

Супроводом залучення дітей дошкільного віку до пізнання оточуючого середовища є метод проектів, що є інноваційним способом розвитку кожної особистості, формування її світогляду, цілісних уявлень про довкілля тощо.

Видатний американський філософ і педагог Дж. Дьюї застосував його як метод вирішення проблем. У 1918 році послідовник Дж. Дьюї В. Кіппатрик ввів термін «метод проектів», в основі якого лежали принципи «навчання через діяльність», «все із життя, все для життя» [2]. Народжений на основі ідеї вільного виховання, метод проектів успішно інтегрується у структурованій системі сучасної дошкільної освіти.

Видатний український педагог Г. Ващенко визначив метод проектів як такий, що забезпечує «пристосування змісту та методів навчальної роботи до особливостей дитячої природи» [1, с.331].

Ряд вчених Т. Даніліна, М. Зуйкова, Л. Кисельова, Т. Лагода розглядають метод проектів, як:

- варіант інтегрованого навчання дошкільнят;
- як спосіб організації педагогічного процесу, заснований на взаємодії педагога і вихованця;
- як поетапну практичну діяльність по досягненню поставленої мети.

Провідний вітчизняний психолог Т. Піроженко визначає цей метод як «психолого-педагогічне проектування» [3, с.56]. Проектування – спосіб проблемного навчання, організації поетапної практичної діяльності на основі взаємодії педагога і вихованця між собою задля досягнення мети, яка визначена проблемою даного проекту.

Метод проектів є своєрідною формою перспективного планування освітнього процесу за участю дітей. Разом з тим – це специфічна педагогічна технологія, за якою здійснюється цей план. В освітньо-виховній діяльності закладів дошкільної освіти, метод проектів розглядається як один із варіантів інтеграції освітніх галузей на основі єдиного проекту.

Застосування методу проектів в закладі дошкільної освіти має на меті стимулювання інтересу дітей до певних проблем і їх розв'язання через діяльність, а також практичне застосування набутого життєвого досвіду та розширення можливостей дітей у самореалізації.

Висновки. Таким чином, аналізуючи особливості методу проектів в освітньо-виховній діяльності закладів дошкільної освіти, можна дійти висновку, що цей метод сприяє розвитку особистості дитини через власний інтерес та співробітництво з вихователем. На наш погляд, впровадження методу проектів буде ефективним, за наступних педагогічних умов:

- створення розвивального середовища для самостійної творчої діяльності дітей, в яких вони набудуть нового досвіду у вирішенні проблем;
- співпраця та співтворчість вихователів, дітей, батьків, а інколи й усього персоналу закладу дошкільної освіти.

Подальшим напрямом нашого дослідження є застосування методу проектів у процесі образотворчої діяльності з дітьми дошкільного віку.

Список використаної літератури:

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для педагогів / Григорій Ващенко. – Видання перше. – К.: Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.
2. Вульфсон Б.Л. Джон Дьюї и советская педагогика / Б.Л.Вульфсон // Педагогика. –1992. – № 9-10. – С. 99-105.
3. Піроженко Т. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. [Навчально-методичне видання] / Тамара Піроженко — Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 136 с.

*Любич Тетяна Миколаївна
студент I курсу магістратури
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Чайченко Валентина Федорівна*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Реформування системи освіти на гуманістичних та демократичних засадах, зміни соціально-економічного характеру, перехід із предметного навчання на особистісно-орієнтоване створюють нові умови для саморозвитку та самореалізації особистості у навчальному процесі. Отримання результату неможливо без аналізу процесу професійної підготовки майбутніх учителів з метою пошуку шляхів її вдосконалення в майбутньому.

У законах України про розвиток освіти знаходимо основні вимоги до підготовки вчителів. Зокрема, у Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) зазначається наступне: «вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної підготовки фахівців, на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства» [2].

На теперішній час вищі навчальні заклади зіштовхнулися з низками проблем, головними з яких є: підготовка майбутніх вчителів початкової школи до реалізації завдань, передбачених новим Державним стандартом початкової загальної освіти, до формування ключових і предметних компетентностей учнів у процесі реалізації нових навчальних програм.

У сучасних умовах реформування сфери освіти одним із недостатньо вивчених питань залишається підвищення якості контролю навчально-пізнавальної діяльності школярів. Вирішенню даного питання у значній мірі сприяє застосування тестів для виявлення результатів навчання.

Проблема оцінювання навчальних досягнень учнів була в центрі уваги Т. Бережинської, С. Калаур, Л. Кутепоної, О. Соколюк та ін. Вивчення проблеми удосконалення контролю пов'язано з питаннями визначення кількісних та якісних критеріїв оцінки, надійності, статистичного аналізу успішності школярів /Ш.Амонашвілі, Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, Ц. Бебрешвілі, В. Безверха, Н. Білокур, М. Бікбулатов, І. Булах, О. Мокров, О. Петренко, В. Полонський, Т. Солодка, І. Тихонов, Н. Шубін та ін./ Це спонукало до дослідження тестових методик контролю та обґрунтування їх ефективності.

Метою нашого дослідження стало теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності підготовки майбутніх вчителів до проведення тестового контролю в початковій школі.

Актуальним та важливим видається дослідження питань тестового контролю сформованості вмінь і навичок у тих, хто оволодіває майбутньою професійною діяльністю. Не випадково тести є обов'язковою складовою стандарту освіти. Для здійснення поставлених цілей майбутньому учителю необхідно бути готовим до вирішення педагогічних завдань і ситуацій, тобто володіти певним рівнем професійної компетентності. Уміння вчителя керувати навчальним процесом, який постійно змінюється, бути мобільним і просувати процес навчання до більш високого рівня розвитку свідчить про сформоване у нього вміння здійснювати педагогічний пошук [1].

Для того, щоб сформувати в майбутніх вчителів окреслені види готовності до проведення тестового контролю в початковій школі, необхідно озброїти їх знаннями з даного питання, а також уміннями й навичками, які майбутній вчитель зможе отримати безпосередньо на практиці.

Перед майбутніми вчителями у процесі їх підготовки до проведення тестового контролю постає низка завдань і вимог. Окреслимо *основні вимоги до тестових завдань*, якими повинен оперувати кожен компетентний вчитель:

1. Кожне тестове завдання повинно мати *тільки одну думку*; якщо твердження складне, то формулювання необхідно скорочувати або поділити на декілька пунктів;

2. Необхідно користуватися *чіткою, зрозумілою мовою*, не використовувати багатозначних понять, рідко вживаних слів, сленгу, діалектизмів;

3. Слід використовувати за можливістю *прості речення*, тому що дуже короткі (у телеграфному стилі) формулювання, як правило, є багатозначними, а непомірно довгі фрази ускладнюють розуміння завдання, викликають втому;

4. Завдання повинні бути *реально наближені* до предмета, з якого вимірюється рівень знань, мати конкретний зміст;

5. Невірні відповіді до тестових запитань повинні бути *правдоподібні*, мати реальне відношення до предмета, що вивчається, з метою мінімізації вгадування [3].

Отже, важливо підготувати вчителя сучасного, який працюватиме не за шаблоном чи методичними розробками, а який спиратиметься у своїй професійній діяльності на досягнення сучасної педагогічної науки, і, що не менш важливо, вмітиме створити і проводити в початковій школі якісний тестовий контроль для оцінювання результатів навчальної діяльності учнів.

Список використаної літератури:

1. Булах І.Є. Створюємо якісний тест : навчальний посібник / І.Є. Булах, М.Р.Мруга. – К. : Майстер-клас, 2006. – 160 с.

2. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.

3. Методика підготовки та проведення тестового контролю успішності навчання майбутніх кваліфікованих робітників (методичні рекомендації для педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів)/ П.Г. Лузан, В.М. Манько, І.А. Мося, М. М. Шимановський. - К.: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. - 68 с.

Мехед Лілія Романівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджуючи питання професійної підготовки фахівців початої освіти до організації дослідної діяльності молодших школярів, вважаємо за доцільне з'ясувати поняття «готовності» [5] до даного виду діяльності як результату процесу підготовки.

Готовність до педагогічної діяльності – це одна з характеристик потенційного стану особистості вчителя. Зміст поняття «готовність» психологи і педагоги (Д. Катц, Д. Креч, М.Кровгильд) здебільшого розглядають як єдність поведінкового, когнітивного й емоційного компонентів; як сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних, вольових якостей особистості (З.Козлов, Ю.Кулюткін). Таким чином, бачимо, що готовність до діяльності як один з важливих складників підготовки фахівців, розглядається з різних позицій, наприклад: настановна (Д. Узнадзе), якість особистості (К. Платонов), особистісне

утворення (Л. Кондрашова), особливий психічний стан (М. Дьяченко, Л.Кандибович), складне психічне утворення (О. Мороз) тощо.

У результаті досліджень ми прийшли до розуміння того, що домінуючою особливістю готовності до професійної діяльності є її інтегративність, яка виявляється у впорядкованості внутрішніх структур, узгодженості основних компонентів особи професіонала.

Дослідницька діяльність молодших школярів, на думку С. Пічугіна, має відповідати таким педагогічним вимогам: урахувати вікові психолого-педагогічні особливості учнів початкової школи; спиратися на базовий стандарт і бути основою для поглиблення та отримання нових знань; сприяти формуванню наукового мислення, що відрізняється системністю, гнучкістю, креативністю; стимулювати пізнавальну активність і розвиток творчого потенціалу молодших школярів [4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що найбільш поширеними і взаємодоповнюючими є два підходи до розуміння поняття готовності: особистісний та функціональний [1 - 4].

Опрацювавши та проаналізувавши низку психолого-педагогічної літератури щодо професійної підготовки майбутніх вчителів та формування професійної готовності, ми вважаємо, що *готовність майбутнього вчителя до організації дослідницької діяльності молодших школярів – це цілісна система необхідних знань про дослідницьку діяльність учнів у початковій школі та вмінь застосовувати їх в професійній діяльності, з опорою на позитивні стимули та мотивацію.*

Основними компонентами досліджуваної готовності є: *мотиваційний, змістовий (знаннєвий) і операційно-діяльнісний (практичний).*

Мотиваційний компонент готовності – це ставлення до діяльності майбутнього педагога, мотиви, потреби, інтереси, переконання, цінності. Мотиваційний компонент готовності майбутніх учителів до організації дослідницької діяльності молодших школярів виявляється у їх позитивному ставленні до відповідної складової педагогічної діяльності, методично та технологічно правильно організовувати таку діяльність:

- *позитивне ставлення до педагогічної діяльності загалом та до організації дослідницької діяльності молодших школярів у освітньому процесі зокрема;*
- *усвідомлена мотивація прагнень до опанування знаннями, уміннями і навичками, що необхідні для організації дослідницької діяльності школярів;*
- *бажання планувати та організовувати дослідницьку діяльність молодших школярів у освітньому процесі, використовуючи різні методи та технології;*
- *інтерес до педагогічних інновацій та технологій навчання, що стимулюють дослідну діяльність школярів.*

Змістовий (когнітивний) компонент готовності науковцями визначається як знаннєвий. В аспекті проблеми нашого дослідження, важливим є з'ясування необхідної системи знань, якою має володіти майбутній учитель, щоб ефективно організовувати дослідницьку діяльність молодших школярів у освітньому процесі. Відповідно, студент ВПНЗ має володіти:

- *розумінням сутності дослідницької діяльності, її структури, етапів здійснення;*
- *знанням способів організації дослідницької діяльності учнів та їх значення для розвитку дітей молодшого шкільного віку.*

Операційно-діяльнісний компонент готовності включає вміння та навички організовувати дослідницьку діяльність молодших школярів в освітньому процесі. Зміст операційно-діялісного компонента готовності майбутніх учителів становить сукупність наступних умінь:

- *уміння планувати дослідницьку діяльність молодших школярів в освітньому процесі, визначати її мету і завдання, етапи та структуру, умови та вимоги здійснення;*
- *уміння вибирати різні методи та технології дослідницької діяльності молодших школярів на уроках.*

Виділені компоненти готовності є критеріальними характеристиками визначення рівня готовності майбутніх учителів до досліджуваного виду професійної діяльності.

Отже, кожний із зазначених компонентів та його критерії є необхідним, але недостатнім для підготовки майбутнього фахівця. Досягнення високого рівня готовності майбутніх учителів до організації дослідницької діяльності молодших школярів в освітньому процесі можливе за умови поєднання та цілісного формування її мотиваційного, змістового та операційно-діяльнісного компонентів.

Список використаної літератури:

1. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности к деятельности / К.М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 365с.
2. Коновальчук І. Психологічні аспекти готовності учителів до інноваційної діяльності / І. Коновальчук // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – Випуск 4. – частина 1. – С. 155-161.
3. Ліненко А.Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї: Монографія / А.Ф. Ліненко. – Одеса: ОКФА, 1995. – 80 с.
4. Пичугин С.С. Учебно-исследовательская деятельность младших школьников на уроках математики / С.С. Пичугин // Начальная школа. – 2008. – № 6. – С. 43–49.
5. Словник психолого-педагогічних понять і термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/method/psy>

*Милевська Вероніка Ігорівна
студентка IV курсу
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Кучеренко Єгор Валерійович*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Результати дій ми рідко можемо передбачити заздалегідь з повною вірогідністю, тому людині необхідна певна підтримка самої себе, якою виступає впевненість у собі (далі ВУС).

Починаючи з Г. Олпорта, ВУС часто визначають через співвідношення рівня домагань і самооцінки, хоча вони не мають однозначного трактування щодо їх змістовних характеристик, місця в структурі самосвідомості [1].

У східній психології впевненість найчастіше тлумачиться як почуття, стан, властивість або риса особистості. Впевненість як комплексна характеристика, що включає підсистеми мотиваційно-сміслових й інструментально-динамічних компонентів, вивчається в рамках системно-функціонального підходу. У зарубіжній психології аналізуються окремі компоненти й аспекти впевненості: найчастіше когнітивні, рідше - емоційні і поведінкові, а також гендерні особливості прояву впевненості [2].

Сучасний стан розробки проблеми свідчить про те, що вона не втрачає своєї актуальності, оскільки впевненість є важливим критерієм та умовою успішного функціонування особистості. Продовжуються дослідження різноманітних аспектів ВУС, адже досі не було прийнято єдиної теоретичної моделі даного феномену.

Активно відбувається теоретичний пошук оптимального рівня впевненості в собі; розвивається ідея «творчої невпевненості в собі», яка може стати стимулом для розвитку потенційних можливостей особистості. ВУС в контексті проблеми життєтворчості

пояснюється як детермінанта творчого процесу, прагнення до самовираження, самореалізації [1; 3, с. 135].

Отже, скільки психологічних підходів, напрямів – стільки і відповідних поглядів на природу й особливості ВУС. Наведемо визначення, сформульоване українським дослідником С. Мельничуком: «ВУС це властивість особистості, що містить мотиваційно-цільовий, когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий компоненти, які репрезентують позитивну оцінку власної особистості, розуміння сутності впевненості в собі, прагнення бути впевненим та здатність реалізовувати цю властивість у діяльності» [4].

В чому ж полягає жвавий інтерес психологів до цього питання? Особливо цікаво розглянути його в ракурсі розвитку ВУС студентів майбутніх психологів.

Студенти-психологи мають значну позитивну внутрішню мотивацію оволодіння професією, яка може бути пов'язане із стереотипним уявленням про психолога як фахівця, ідеалізацією його образу. Образ психолога в процесі навчання формується сполученням буденних та наукових уявлень. Для формування професійної ідентичності, професійної Я-концепції і розвитку професійної мотивації важливе значення має реальна практична діяльність із можливістю дослідження власних індивідуально-особистісних якостей. Важливим надбанням для студентів має стати розуміння факту, що психолог працює своєю особистістю, але поряд з цим вона не є штучним синтетичним утворенням, комбінацією ідеальних якостей. Успішності реалізації в психологічній практиці сприяє творче використання арсеналу особистісних, професійних якостей та здобутого досвіду [5, с. 87-89; 6 с. 67, 69; 7, с. 55; 8, с. 56; 9, с. 119]

Неодноразово наголошувалося на наявності у студентів певного рівня тривожності, невпевненості у собі через брак необхідних для реальної практики знань, умінь і навичок. Типовою є ціннісна криза, яка, однак, допомагає ствердитися в професійному виборі та впорядкувати систему цінностей й настанов, або навпаки – дійти розуміння того, що психологія не є покликанням [6, с. 67, 68].

Разом з тим слід підкреслити, що під час кризового періоду важливою є загальна особистісна стабільність студента, яка створює ґрунт для реального переосмислення професійно важливих аспектів життя, винесення конструктивних висновків та початку реорганізації професійного Я.

Фундамент сфери професійної реалізації закладається в юнацькому віці. Але окрім вікових труднощів в наш час студенти мають неясність перспектив професійного розвитку, пов'язаних із соціально-економічними змінами, що призводить до професійної нестійкості молоді, зниженню рівня адаптації на робочих місцях [10, с. 496].

Щоб зрозуміти, а ще головніше – прийняти місце людини у світі надактивних змін, нестабільності, невизначеності, необхідно залучати психологічні знання. Ба більше, взагалі треба збагнути – чи є людині місце в новому світі, враховуючи тенденції до віртуалізації та роботизації?

Людину від роботи відрізняє наявність творчої емоційної складової (не репродуктивної, за програмою), наявність емпатії. Чи зменшиться зайнятість завдяки автоматизації та збільшиться час для активного задоволенні потреби у самопізнанні, чи ми розчинемося у віртуальному світі - все одно буде зберігатися особистість в певному вигляді (хоча до того ще далеко), яка шукатиме сенс життя, шляхи реалізації в нових умовах тощо.

Скільки є людина - стільки в неї будуть певні дилеми, вирішення яких потребує кваліфікованої допомоги. Ця професія може видозмінюватися, конкретизуватися і розпадатися на окремі елементи – підпрофесії, які стануть самостійними професіями. Наприклад, «менеджер емоцій», запропонована ресурсом «Атлас нових професій» (<http://atlas100.ru>). Але якась частина психологічних знань, а, разом з ними необхідність зрозуміти загальні закономірності і принципи психіки та психологію людини, залишаться. Навіть при розробці андроїдів для розуміння того, як функціонує психіка людини з метою відтворення її штучної моделі, знадобляться психологи зі своїми здобутками. Тобто завжди будуть потрібні фахівці, що є «на передовій», стимулюють розвиток наукової думки.

Неясність, як вже було зазначено раніше, пов'язана із невпевненістю. Однак ми не можемо одночасно змінити систему функціонування суспільства нашої країни. Але те, що в наших силах – це підготовка впевнених фахівців, що мають гнучкість щодо постійних змін, толерантність до невизначеності і володіють стійким позитивним самостваленням.

Список використаної літератури:

1. Казанская Н. М. Феноменология и условия становления уверенности-неуверенности в себе как психобиографического образования в юношеском возрасте: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / Н. М. Казанская. – Москва, 2012. – 27 с.
2. Замалдинова Г. Н. Соотношение индивидуально-типических особенностей уверенности с уровнем самоактуализации сотрудников коммерческих организаций: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология психология личности, история психологии» / Г. Н. Замалдинова. – Москва, 2011. – 26 с.
3. Мельничук С.К. Сутність, структурні компоненти та критерії вивчення впевненості в собі // Вісник Інституту розвитку дитини. Випуск 21. — К., 2012. — С.134—139.
4. Мельничук С. К. Психологічні особливості розвитку впевненості у собі в юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / С. К. Мельничук. – Київ, 2008. – 22 с.
5. Галян О. Особистісні детермінанти професійного вибору майбутніх психологів [Електронний ресурс] / О. Галян // Проблеми гуманітарних наук. Психологія. - 2014. - Вип. 33. - С. 83–94. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2014_33_10
6. Кокур О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. – 200 с.
7. Ксенда, О. Г. Образ психолога в представленні студентів-психологів [Текст] / О.Г. Ксенда // Психологический журнал. – 2010. – № 4. – С. 55–59.
8. Н. Н. Зотова, О. Н. Родина. Индивидуально-личностные особенности и успешность профессиональной подготовки студентов-психологов – [Электронный ресурс] / Н. Н. Зотова, О. Н. Родина // Вестник московского университета. Серия 14: Психология. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12977335>
9. Иванова І. Ф. Професійна ідентичність та практична підготовка студентів-психологів / І. Ф. Иванова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Психологічні науки. - 2012. - Т. 2, Вип. 9. - С. 118-121. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2012_2_9_25
10. Сич В. М. Психологічні особливості студентів-психологів ВНЗ, що мають труднощі у професійному самовизначенні [Електронний ресурс] / В. М. Сич // Вісник післядипломної освіти. - 2011. - Вип. 3. - С. 496-502. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2011_3_82

*Назарова Вікторія Вікторівна,
студент I курсу магістратури
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Алексєєно-Лемовська Людмила Владиславівна*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Актуальність проблеми формування культури професійно-педагогічного спілкування у майбутнього вихователя визначається вимогами до підготовки нової

генерації кадрів, здатних виконувати основну соціальну функцію - формування цілісної, всебічно розвинутої особистості. Культура професійно-педагогічного спілкування розглядається як культура повсякденної діяльності педагога, культура відносин, культура поведінки, що сприяє розвитку у фахівців комунікативних якостей, творчості і удосконаленню діяльності педагога в навчально-виховному процесі.

Професійно-педагогічне спілкування – система прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії студентів і педагога, змістом якої є обмін інформацією, організація діяльності, пізнання один одного, стимулювання діяльності студентів, корекція стосунків студентів у колективі, обмін ролями, створення умов для самоутвердження особистості студента і співпереживання[4]. Психолого-педагогічна компетентність педагога виявляє його вміння втілити у практиці теоретичні знання з психології і педагогіки та вміння ними маневрувати.

Педагогічне спілкування взагалі за своєю сутністю - творчий процес. За В. А. Кан-Каликом, структура професійно-педагогічного спілкування містить: прогностичний етап, суть якого полягає в розробці моделі майбутнього спілкування з аудиторією; комунікативну атаку, що передбачає організацію спілкування на початку навчально-виховного заходу; етап управління, який полягає в безпосередньому спілкуванні упродовж навчально-виховного заходу; завершальний етап, який аналізує перебіг спілкування та його результати і внесення відповідних корективів у модель майбутнього спілкування [5].

І. А. Зязюн виокремив три компоненти спілкування: пізнавальний, естетичний і поведінковий. Учений пише: «Спілкування обов'язково передбачає формування у педагогів вихованців образів один одного і понять про особистісні властивості кожного учасника спілкування; воно несе в собі естетичну характеристику – зовнішню і внутрішню подобу учасників спілкування, викликає певне до себе відношення; у спілкуванні проявляється і поведінковий компонент – слова і справи, адресовані педагогом учням, і навпаки» [6].

Набуття педагогом особистісного рівня у спілкуванні є необхідною умовою високої культури взаємодії зі студентами. Культура професійно-педагогічного спілкування містить вміння ставити запитання, слухати, аналізувати відповідь, бути спостережливим, уважним, зрозуміти студента і самому бути зрозумілим для нього, встановлювати контакт, розуміти й бачити реакцію аудиторії, передавати власне ставлення до того, про що йде мова, захопити поясненням, зацікавити, орієнтуватися в ситуації. Кожен з педагогів створює свій власний стиль спілкування, який не повторюється.

Маючи вплив на структурні елементи, які характеризують професійно-педагогічне спілкування, можна сформулювати його культуру. Специфічність формування рівня професійно-педагогічної культури спілкування може полягати у відмінностях між рівнем сформованості тих або інших елементів, та відношеннях між ними. В свою чергу, комунікативні якості людини мають у собі індивідуально неповторні риси, зумовлені змістом її особистості.

Формування професійно-педагогічної культури спілкування у студентів передбачає самовдосконалення та активізацію їх діяльності, а саме: цілеспрямовану і постійну діяльність науково-педагогічного складу з розвитку у студентів стійкого мотиву щодо культури професійно-педагогічного спілкування; значення і змісту самоосвіти та самовиховання; роз'яснення сутності, надання практичної допомоги в складанні рекомендацій і програм з самоформування культури професійно-педагогічного спілкування; самокоректування і саморегулювання розвитку культури професійно-педагогічного спілкування студентів абсолютно на всіх етапах навчально-виховного процесу; надання допомоги у визначенні й оцінці студентам, свого рівня розвитку культури професійно- педагогічного спілкування[2].

Отже, процес формування професійно-педагогічної культури спілкування у студентів необхідно розглядати як найважливішу складову частину вирішення загального завдання формування особистості фахівця, його професійної компетентності та професійно-педагогічної культури. Оволодіння студентом культурою професійно-

педагогічного спілкування є результатом оптимізації взаємодій, взаєморозуміння, взаємовідносин його з вихователями, викладачами, та своїми друзями і товаришами, що позитивно значаться для взаємного збагачення, для більш якісного засвоєння навчального матеріалу та активізації комунікативної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Джуринский, А. Н. Развитие образования в современном мире. - М.: Владос, 1999.
2. Кипень В., Коржів Г. Викладачі вузів: соціологічний портрет. - Донецьк, 2001.
3. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття // Освіта України. - 2002. – С. 102-103.
4. Литвин, В. М. Українська культура й освіта в контексті суспільних трансформацій // Урядовий кур'єр - 2002. - 24 вересня. - № 175.
5. Ортинський, В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
6. Педагогічна майстерність / За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997.

*Нерух Тетяна Олександрівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лозенко Анна Павлівна*

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 6-ТИРІЧНОГО ВІКУ

Активізація пізнавальної діяльності учнів - одна з актуальних проблем на сучасному рівні розвитку педагогічної теорії і практики.

Педагогічна наука і шкільна практика накопичили чималий досвід застосування методів і організаційних форм, що стимулюють пізнавальні сили учнів. Інтерес до цієї сторони навчання посилюється в останні роки. В активізації процесу навчання криються можливості подолання загострення протиріч між вимогами суспільства до початкової освіти і масовим досвідом викладання, між педагогічною теорією і шкільною практикою.

В даний час дидактика намагаються знайти найбільш ефективні методи навчання для активізації та розвитку в учнів пізнавального інтересу до змісту навчання. У зв'язку з цим багато питань пов'язано з використанням на уроках дидактичних ігор. У грі діти відображають навколишнє життя і пізнають ті чи інші доступні їх сприйняття і розуміння факти, явища. Дидактична гра як феномен культури навчає, розвиває, виховує, соціалізує, розважає, дає відпочинок, і вона ж пародіює, іронізує, сміється, публічно демонструє відносність соціальних статусів і положень.

А. Макаренко писав: "Гра має важливе значення в житті дитини... Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі..." Отже, гра, її організація – ключ в організації ефективного навчання дітей [1].

Високо оцінюючи значення гри, В. Сухомлинський писав: "Без гри немає, і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра - це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра - це іскра, що запалює вогник допитливості" [2].

Педагогічною обробкою дидактичних ігор, відбором і пропагандою ігрових форм як методів навчання займалися П. Бокін, О. Газман, В. Даль, Є. М. Дементьє, П. Лесгафт та ін.

Психолого-педагогічні передумови становлення навчально-пізнавальної діяльності розкривають П. Гальперін, М. Добринін, Л. Занков, Г. Костюк, А. Леонт'єв, Г. Люблінська, Н. Менчинська, М. Махмутов, С. Рубінштейн, М. Скаткін, В. Сухомлинський, Н. Тализіна І. Харламов, Т. Шамова та інші. На думку вчених, правильно налаштована діяльність – це така організація навчально-виховного процесу, що реалізується на основі потреб людей в оволодінні навчальними компетентностями й умінні спілкуватись.

На переконання Л. Виготського: «Навчальна діяльність молодшого школяра дозріває у надрах ігрової й лише поступово стає провідною. У процесі провідною діяльності молодший школяр поступово оволодіває її розгорнутою структурою: прийняття мети – вибір засобів її досягнення – дії щодо виконання – контроль і оцінка результатів» [3].

Ігри можна поділити на предметні та сюжетні. Предметні призначені для пізнання повних явищ і закономірностей, крім тих, які містять зв'язки та стосунки між людьми. Сюжетність ігри характеризується тим, що охоплюють закономірності людської діяльності й спілкування. Вони поділяються на виробничі й тренінгові.

Виробничі ігри у свою чергу, поділяються на імітаційні, рольові, ділові. Останні є синтезом двох попередніх (імітаційних і рольових), вони найбільш складні. Для проведення ділових ігор потрібні певний досвід, який можна набути у навчальних іграх інших видів [4].

Дидактична гра – це практична групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку. Під час гри в учня виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взятую на себе роль. Отже, система дій у грі виступає як мета пізнання і стає безпосереднім змістом свідомості школяра.

Головна мета рольової гри – розвивати здібності школярів, прищеплювати уміння приймати правильні рішення. У рольових іграх виявляються особистість учня, його здібності та перспективи на майбутнє.

Вікторину як різновид дидактичної гри називають грою переможців. У ній змагаються, аби швидше і повніше відповісти на поставлені запитання. Отже, вікторина – це конкурс, під час якого учні самостійно відповідають на запитання.

За допомогою загадок можна створювати проблемні ситуації на уроках української та інших мов, математики, предметів природничого циклу, а також проводити інтегровані уроки. За допомогою загадок можна також проводити нестандартні уроки у формі КВК, заочних мандрівок у світ цікавого.

Щоб урок був цікавим і ефективним, на його різних етапах можна використати кросворди за темами уроку чи розділу. Складаючи кросворд, учитель має дотримуватися вимог проведення дидактичних ігор. Під час цілеспрямованої підготовчої роботи учні розв'язують запропоновані кросворди з вивченої теми. Отже, кросворд, з одного боку, вносить в урок елемент гри, а з іншого – сприяє глибшому засвоєнню вивченого.

Добираючи ту чи іншу дидактичну гру, вчитель має пам'ятати, що процес створення гри містить ряд станів:

- вибір теми гри;
- визначення мети й завдань гри;
- підготовка і проведення гри (повідомлення учням теми гри, підготовка унаочнень, проведення гри, підбиття підсумків).

Успіх проведення гри залежить від дотримання вимог:

- ігри мають відповідати навчальній програмі;
- ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;
- відповідність гри віковим особливостям учнів;
- різноманітність ігор;
- залучення до ігор учнів усього класу.

Від уроку до уроку повинні змінюватися сюжети, ігрові ситуації. Поступово цікава гра, творча композиція слів переростають у справжню навчально-пізнавальну працю.

Процес навчання мусить давати школяреві якомога більше позитивних емоцій. Розумова діяльність буде цікавою лише тоді, коли є радість.

В процесі проведення уроків з елементами гри реалізуються ідеї співдружності змагання, самоуправління, виховання через колектив відповідальності кожного за результати своєї праці, а основне – формується мотивація навчальної діяльності й інтерес дітей до предмету[5].

Список використаної літератури:

1. Борщ О. Впровадження змісту ігрового навчання в педагогічну практику / О. Борщ // Початкова школа. – 2011. - №7. – С. 39 – 40.
2. Ватамюк Г. Інтелектуальна гра як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів // Початкова школа. – 2008. - №6. – С. 40 – 43.
3. Кудикіна Н. Ігрова діяльність у початковій освіті / Н. Кудикіна // Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід. – 2006. - №5/6. – С. 27 – 32.
4. Нікітіна Н. М. Активізація пізнавальної активності учнів шляхом використання ігрових моментів і цікавих завдань // Початкове навчання та виховання. – 2011. - №31. – С. 21 – 31.

*Огородник Ірина Олегівна,
магістрантка I курсу,
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шулигіна Раїса Андріївна*

ДІЛОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Успішність та ефективність формування професійної компетентності майбутніх вихователів залежать від форм та методів організації навчально-виховного процесу. Пріоритетними в цьому аспекті стають сучасні педагогічні технології, інноваційні методи навчання, комп'ютерні технології, які забезпечують активні форми діяльності студентів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації. Це знайшло підтвердження в працях вчених-дослідників О. Вербицького, А. Грищенка, В. Єфімова, С. Калаур, В. Ортинського, І. Череди, П. Щербаня та ін. Активне навчання ставить за мету зробити кожного студента безпосереднім учасником навчального процесу, який самостійно шукає шляхи і засоби розв'язання проблем.

Навчальний процес у педагогічному університеті має бути спрямований на реалізацію конкретних завдань підготовки майбутнього фахівця; бути імітацією того середовища, в якому доведеться працювати; виробляти у студентів уміння і навички розв'язувати практичні завдання у відповідних ситуаціях. Для розвитку професійного інтересу студентів, формування професійної компетентності доцільно в освітньому процесі використовувати найбільш ефективні інтерактивні методи навчання – ділові ігри.

У сучасній вищій школі ігрова діяльність використовується: як самостійна технологія для засвоєння окремої теми, розділу, поняття; як елемент іншої технології; як елемент окремих частин семінарського заняття (вступ, пояснення, закріплення, контроль).

Науково-педагогічна література містить багато визначень поняття «ділова гра». Так, Л. Волкова доводить, що «ділова гра» – це метод навчання, який забезпечує активну діяльність студентів шляхом імітації професійного середовища, сприяє використанню теоретичних знань на практиці, формуванню та удосконаленню професійних знань, умінь

та навичок студентів [2, с. 15]. В. Ортинський вважає, що «ділова гра» – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Вона є засобом і методом підготовки та адаптації до трудової діяльності та соціальних контактів, методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань, структурування системи ділових стосунків учасників [4, с. 293].

Основою ділової гри є створення імітаційної та ігрової моделей. Імітаційна модель одержує своє втілення в таких компонентах: мета, предмет гри, графічна модель взаємодії учасників, система оцінювання. В ігровій моделі присутні такі компоненти: сценарій, правила, мета, ролі і функції гравців. Педагогічна суть ділової гри: активізувати мислення студентів; підвищити самостійність майбутнього фахівця; внести дух творчості в навчання; наблизити навчання до професійної діяльності; підготувати студента до професійної практичної діяльності; підвищити ефективність формування професійної компетентності майбутніх вихователів. Це робить ділову гру ефективним методом формування професійної компетентності майбутнього вихователя. В Законі України «Про вищу освіту» компетентність розглядається як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [3]. А під професійною компетентністю вихователя розуміється складне інтегральне утворення, що характеризується наявністю у суб'єкта діяльності системних знань, фахових умінь та розвинених професійно значущих особистісних якостей. Основними структурними компонентами професійної компетентності є мотиви діяльності, інтеріоризовані знання, фахові уміння та розвинені професійно значущі якості [1, с. 115].

Використання ділових ігор у освітньому процесі підготовки вихователів, дозволить кожного дня реалізовувати завдання щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Застосування ділових ігор під час лекційних, семінарських та практичних занять спонукатиме закріпленню знань студентів, виробленню практичних навичок та якостей особистості, що є складовими професійної компетентності вихователя. Завдяки постійному програванню таких ігор майбутні вихователі можуть навчитися оперувати різними методиками, планувати власну діяльність, організувати і проводити різні форми освітньої роботи у різних вікових групах, здобути практичний досвід ще під час професійної підготовки.

Отже, ділова гра сприяє закріпленню та актуалізації знань, формуванню практичних навичок студентів, створює умови для підвищеної мотивації та емоційності, розвиває критичне мислення і має перспективи для подальших наукових досліджень як засіб формування професійної компетентності майбутніх вихователів.

Список використаної літератури:

1. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в умовах університетської освіти [Електронний ресурс] / Г. В. Беленька // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – №4. – С.114-119.
2. Волкова Л. В. Педагогічна технологія застосування ділової гри у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів фінансово-економічного профілю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Людмила Вікторівна Волкова. – К., 2006. – 25 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]: Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004. Редакція від 01.01.2018). – Систем. вимоги: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]/ В. Л. Ортинський . – К. : Центр учбової літ-ри, 2009. – 472 с.

*Олійник Ірина Ігорівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Останнім часом виникає багато дискусій щодо новітніх підходів до педагогічної співпраці класного керівника з батьками, так званої «педагогіки партнерства», щодо його вагомого впливу та важливості у вихованні учнівської молоді, правильності вибору саме методики взаємодії [1].

Сучасна школа має стати середовищем, де відбувається становлення духовно зрілої, вільної особистості, спроможної захищати загальнолюдські цінності, творити цілісний гуманний світ. В основі навчально-виховного процесу має бути особистісно-зорієнтований, гуманістичний принцип навчання, виховання та міжособистісних стосунків педагогів та учнів [1].

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Проте наразі для української освіти є відкритим питання щодо завдань, змісту та методики виховання дітей у сім'ї та школі, особливостей співпраці класного керівника, учнів і батьків, базових принципів педагогічного спілкування з дітьми тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що організація педагогічного партнерства між педагогом і учнями в освітніх закладах можлива за таких умов:

- 1) створення психологічно-комфортної атмосфери, продуктивної для позитивного самопочуття особистості, розвитку її пізнавальної активності;
- 2) реалізація педагогічного діалогу, де учасники взаємодії виступають у ролі активних суб'єктів;
- 3) стимулювання партнерів до рефлексивної діяльності.

Педагогіка співробітництва дала імпульс творчій діяльності багатьох педагогів, ініціювала діяльність авторських шкіл. Вона виробила такі прийоми, при яких кожен учень відчуває себе особистістю, відчуває увагу вчителя особисто до нього. Зокрема, це проявляється в тому, що ніхто не образить дитину підозрою в нездатності до навчання, усі діти морально захищені у своєму класі, у своїй школі.

Педагогіка партнерства – напрям педагогіки, що включає собою систему методів і прийомів виховання й навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості (Ш.Амонашвілі, І.Волков, І.Іванов, Є.Ільїн, В.Караковський, С.Лисенкова, А.Макаренко, Л. і Б.Нікітіни, В.Сухомлинський, В.Шаталов, М.Щетинін). За педагогікою партнерства учень – добровільний і зацікавлений соратник, односторонній, рівноправний учасник освітнього процесу, турботливий і відповідальний за його результати [2; 3].

Проблемами навчального співробітництва займалися такі учені, як Л.Айдарова, Л.Божович, В.Дойз, Д.Ельконін, Г.Кравцов, Х.Лійметс, Й.Ломпшер, А.Люблинська, В.Ляудіс, Г.Магін, Т.Матіс, В.Панюшкін, С.Соловейчик, Д.Фельдштейн, Г.Цукерман, С.Якобсон та ін.

Проте суспільні зміни зумовлюють потребу розглядати проблему навчального співробітництва щоразу в новому контексті. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію “вчитель”

– “учень”. Партнерська технологія (технологія співпраці) ґрунтується на суб’єкт-суб’єктних відносинах і узгоджує задоволення потреб учня та основну мету навчання. Сутність педагогіки співробітництва полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні її права на вибір, власну гідність, повагу, права бути такою, якою вона є, а не якою її хоче бачити вчитель. Стосунки співпраці формуються там, де діти і дорослі об’єднані спільними поглядами і прагненнями.

Отже, педагогічне партнерство – достатньо складний соціальний феномен, особливий вид інтерактивної навчальної взаємодії, що базується на принципах рівноправності, взаємного визнання і відповідальності, забезпечуючи самореалізацію викладача і учня в освітньому просторі навчального закладу. Така взаємодія учасників педагогічного партнерства забезпечується створенням психологічно-комфортної атмосфери, педагогічним діалогом і професійною рефлексивною діяльністю.

У подальших дослідженнях плануємо більш детально висвітлити умови формування професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до педагогічного партнерства з учнями та їх батьками.

Список використаної літератури:

1. Концепція «Нова українська школа // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

2. Долинська Л. Психолого-педагогічні умови ефективної взаємодії викладачів і студентів в умовах традиційної освіти / Л. Долинська // Наукові записки Інституту психології імені Г. Костюка АПН України / За ред. академіка С. Максименка.- К. : Главник, 2005.- Вип. 26, Т.2.- С.8-11.

3. Жданенко С. Партнерська взаємодія у процесі становлення громадянського суспільства (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / С. Жданенко. – Харків, 2003.- 16 с.

*Осінова Ілона Валеріївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник :
кандидат психологічних наук, доцент
Зубалій Ніна Петрівна*

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА ІНДИВІДУАЛЬНА ДОПОМОГА МОЛОДШИМ ШКОЛЯРАМ В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

За останні роки відбулися суттєві зміни серед пріоритетних цілей у системі шкільної освіти. Раніше головним і єдиним завданням виступало саме навчання, тобто передача певної суми знань. Сьогодні більшість шкіл визнають необхідність особистісно орієнтованого навчання, завдання якого полягає у всебічному і повноцінному розвитку дитини. В умовах реалізації положень Концепції «Нова українська школа» першочергова увага приділяється тим формам, методам, засобам і технологіям навчання, які забезпечать формування 10 компетентностей в сучасних молодших школярів та розвиток їхніх умінь. У зв'язку з цим увага концентрується не лише на успішності навчання і поведінки, але й на почуттях дітей, їх адаптивності, фізичному, емоційному і психологічному здоров'ї. Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві пред'являють підвищені вимоги до кожної людини, тому одна з найбільш актуальних проблем сьогодення – адаптація особистості до нових умов життєдіяльності. Молодшим школярам необхідно адаптуватися не лише до певних умов навчання, діяльності, групи, колективу, але і до постійної зміни життєвих стереотипів. У зв'язку з цим зростають вимоги до вивчення адаптаційних механізмів, серед

яких можна виділити арт-терапевтичну індивідуальну допомогу молодшим школярам в умовах адаптації до шкільного навчання.

Засади естетичного і художнього виховання людини досліджували в контексті філософського знання (В.Мухіна, В.Кудін); відповідно до психологічних засад (Р. Арнхейм, Л.Виготський); як загального педагогічного положення (В.Андрущенко, М.Верб, Б.Неменський). Проблему естетичного виховання в роботі загальноосвітньої школи вивчали науковці С.Коновець, Л.Масол, Н.Миропольська. Останнім часом з'явилися дисертаційні дослідження російських і українських учених у галузі арт-терапії.

Термін *арт - терапія* став використовуватися в нашій країні порівняно недавно, і в перекладі з англійської означає «лікування, засноване на заняттях художньою творчістю», хоча як засіб лікування душі пластичні мистецтва були відомі задовго до виникнення поняття про терапевтичні методи. Кращі зразки архітектури, культових споруд, релігійного живопису були завжди спрямовані на оздоровлення душі, народження світлих почуттів, позбавлення деструктивних імпульсів і станів.

Теоретичні основи терапії за допомогою образотворчого мистецтва виходять з поглядів З. Фрейда, аналітичної психології К. Юнга, який використовував власне малювання для підтвердження зв'язку з мисленням та мовою. Дитинство – період інтенсивного становлення фізіологічних і психічних функцій. «Дитина мислить формами, фарбами, звуками, відчуттями» – вважав К. Ушинський, закликаючи дорослих опиратися на ці особливості дитячого мислення. На думку А. Копитіна, арт-терапія здатна простими засобами актуалізувати внутрішній потенціал кожної дитини, сприяти зціленню і встановленню гармонії особистості, формувати її творчу позицію.

Таким чином, можна виокремити наступні особливості арт-терапії як засобу адаптації дітей молодшого шкільного віку до шкільного навчання:

Арт-терапія як засіб самовираження. Існують ситуації, коли вербальний спосіб взаємодії є неможливим (через фізичні вади, страх чи невміння висловити свою думку в словах). У цей момент незамінною стає арт-терапія, яка використовує мову візуальної, пластичної, аудіальної експресії.

Арт-терапія як творчість. У будь-якій сфері людської діяльності необхідні вміння приймати творчі рішення. Достатній рівень креативності дає можливість знаходити ефективні рішення й сприяє особистій самореалізації та зростанню.

Арт-терапія як задоволення. Відомо, що творчість нерозривно пов'язана з поняттям задоволення. Тому арт-терапія завжди дає високий позитивний емоційний заряд і є найбільш безболісним способом вирішення проблем.

Арт-терапія як навчання. Цікавим фактом є те, що мистецтво є унікальним способом передачі людського досвіду. Заняття образотворчою діяльністю активізують і збагачують комунікативні та креативні можливості дитини, сприяють виробленню широкого спектру нових способів спілкування, орієнтації на міжособистісну взаємодію.

Арт-терапія як гра. Діяльність, заснована на власній художній творчості, є для більшості дітей незвичною, новою, недослідженою. Кожен у дитинстві малює, ліпить та грає. Гра спрямована не на результат, а саме на процес. Дитина стає вільною від звичайних для життя форм та способів поведінки.

Види арт-терапії, представлені у психотерапії відповідають існуючим видам мистецтв. Виділяють власне арт-терапію, музикотерапію, танцювальну терапію, казкотерапію, бібліотерапію, маскотерапію, ігротерапію, кольоротерапію, фототерапію, лялькотерапію, оригамі тощо. Крім того, кожний із цих видів має безліч арт-терапевтичних технік, які застосовуються для вирішення внутрішніх і міжособистісних конфліктів, кризових ситуацій, вікових криз, травм, невротичних і психосоматичних розладів тощо.

Таким чином, проведене нами дослідження показало, що серед видів арт-терапії діти обирають ігротерапію, казкотерапію, танцювальну терапію. Можна з упевненістю стверджувати, що арт-терапія – це ефективний засіб адаптації дитини молодшого шкільного віку до умов навчально-виховного процесу. Це засіб дає можливість дитині висловити та

відтворити внутрішні почуття, переживання, сумніви, конфлікти, користуючись принципом індивідуальної допомоги молодшим школярам.

Список використаної літератури:

1. Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку / Л. М. Бондар // Педагогічний пошук. — 2014. — № 1. — С. 54-57.
2. Зубалий Н. П., Лёвочкина А. М. Основы психотерапии: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2001. — 160 с.
3. Концепція «Нова українська школа». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://osvita.ua> > Середня освіта > Реформа середньої освіти.
4. Костіков В. Переваги арт-терапії як засобу адаптації дітей молодшого шкільного віку до умов навчально-виховного процесу / В.О.Костіков // Молодий вчений. — 2015. — № 5 (20). — С. 104-107.
5. Практикум по арт-терапии / Под ред. А. И. Копытина. — СПб.: Питер, 2000. — 448 с.
6. Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б. Д. Карвасарского. — СПб.: Питер, 1999. — 398 с.
7. Сорока О. Арт-педагогічний супровід молодших школярів// Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.-2011.— Вип. 22.— С.152-155.

*Подушка Анна Геннадіївна
студентка IV курсу
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Кучеренко Єгор Валерійович*

АЛЕКСИТИМІЯ ЯК ЧИННИК ТРИВОЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Підлітковий вік - період дорослішання, поступовий перехід від дитинства до дорослості. Взагалі даний вік один з найважливіших етапів в житті людини. В ньому багато джерел і починань всього подальшого становлення особистості. Отже, даний етап є фундаментом життя кожної людини, що задає напрям розвитку, спілкування та місце в суспільстві.

Алекситимія - це труднощі в описі свого психологічного стану, настрою, які характеризуються низьким рівнем розвитку афективних та когнітивних процесів. В типовому випадку алекситимік – це інтелектуально малорозвинута людина, яка не може описати свій стан, порівняно погано диференціює власні відчуття та емоції, мислить переважно про елементарні життєві речі. Взагалі алекситимія передбачає невміння говорити про свої емоції, бідний емоційний словник та нерозвиненість рефлексивного компонента емоцій [3].

Щодо причин алекситимії, то вчені розрізняють первинні та вторинні. При формуванні первинного процесу провідна роль може належати генетичним механізмам, дефектам або особливим варіантам розвитку головного мозку. Вторинний процес розглядається як наслідок важких психічних травм, при якому відбувається фіксація на травмі[2,5].

Взагалі, у підлітковому віці виявлено високий, порівнянне з іншими віковими періодами, рівень тривожності. У підлітків розвивається тривога щодо розвитку власного тіла. Це пов'язано, перш за все, з диспропорціями тіла, з передчасним розвитком, і його затримкою. У дитини збільшується увага до себе, до своїх фізичних особливостей; загострюється реакція на думку оточуючих, підвищується почуття власної гідності і

образливість. Фізичні вади часто перебільшуються. Перш за все, порівняно з дитинством, підвищена увага до свого тіла обумовлена не тільки фізичними змінами, але і новою соціальною роллю підлітка [1].

Виходячи з цього, можна сказати що підлітковий вік характеризується тривожністю, але часто у підлітків є прояви алекситимії, яка має такі особливості:

1. Своєрідна обмеженість здатності фантазувати. Людина відчуває труднощі або просто не здатна використовувати символи. Як результат, слід розглядати своєрідний тип мислення, який визначають як «механістичний», «утилітарний», «конкретний». Отже, такому підлітку важко виконувати творчі завдання на уроках, включати фантазію в спілкуванні з однолітками та розумно планувати свою діяльність і керувати нею.

2. Характерна нездатність виразити пережиті почуття. Оскільки провідною діяльністю в підлітковому віці виступає міжособистісне спілкування, то їм важливо знайти підтримку та розуміння. Людина не здатна пов'язувати вербальні і жестові символи з почуттями, отже, важко зрозуміти та налагодити контакт з людиною, що може все більше викликати тривогу у алекситиміка.

3. В особистісному профілі алекситимічної особистості спостерігається інфантильність, егоцентризм. Інфантильність виражається в недостатній здатності до рефлексії, усвідомлення себе самого як особистості, своїх вчинків, причин цих вчинків; егоцентризм - в концентрації на собі. Алекситиміки часто грубі по відношенню до оточуючих. Вони не можуть зрозуміти точку зору іншої людини, емоційну поведінку людини зі здоровою емоційно-чуттєвою сферою алекситиміки сприймають як неадекватну. тому їм важко створювати та підтримувати стосунки з оточуючими [3, с. 78-79].

Отже, підлітки-алекситиміки мають підвищену тривожність. Хоча вони мають слабкий розвиток рефлексії та самосвідомості, та все ж таки усвідомлюють свою несхожість з іншими. Вчені підтверджують зв'язок алекситимії та тривожності. Одні зазначають, що на тлі тривожності у людини може розвиватися алекситимія; інші стверджують, що більше вантаж алекситимії, тим важче переносити тривогу, яка доходить в своєму прояві до рівня панічної атаки.

Список використаної літератури:

1. Бандура Г. Теоретичні аспекти вивчення емоційних проявів у підлітків / Г. Бандура // Актуальні питання гуманітарних наук. - 2013. - Вип. 4. - С. 226-231.
2. Бартош Т.П., Бартош О.П., Мычко М.В. Особенности акцентуаций характера у подростков с признаками алекситимии. // Сибирский вестник психиатрии и наркологии. - 2014. - № 2 (83). - С. 49-54.
3. Большой психологический словарь / [Сост. и общ. ред. Б.Мещеряков, В. Зинченко] . — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. — 672 с.
4. Брель Е.Ю., Стоянова И.Я. Феномен алекситимии в клинико-психологических исследованиях (обзор литературы) // Сибирский вестник психиатрии и наркологии. — 2017. — № 4 (97). — С.74-81.
5. Николаева, В. В. О психологической природе алекситимии / В. В. Николаева // Телесность человека : Междисциплинарные исследования. - М., 1993. - С. 84-93. - Режим доступа: - <http://medpsy.ru/meds/meds015.php>

*Постоловська Тетяна Станіславівна,
студент I курсу магістратури
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Алексєєно-Лемовська Людмила Владиславівна*

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Спостереження за навчально-виховним процесом у закладах дошкільної освіти, спілкування з досвідченими вихователями й тими, які починають свою професійну діяльність, виявили, що проблема сформованості комунікативності в педагога сьогодні, без сумніву – одна з найактуальніших для закладів освіти.

Водночас підходи у підготовці майбутніх педагогів до професійного спілкування часто відстають від вимог часу. Для деяких студентів-випускників характерна нечітка дикція, невиразність мовлення під час спілкування, скутість у руках, невміння впливати на особистість, нерозуміння дітей. Низький рівень комунікативності молодого вихователя проявляється в закладах дошкільної освіти, де він починає свою професійну діяльність.

Навчальне спілкування є загальним здобутком усіх і кожного. Всі люди певною мірою зобов'язанні навчанням-спільним діям, у яких на межі їх свідомості розгортаються процеси світу. Розуміння завжди діалогічне, воно містить: а) діалогічне мовлення; б) цілісне висловлювання - одиниці мовленнєвого спілкування, які несуть у собі поряд зі значеннями зміст, який має відношення до цінностей, вимагає розуміння у відповідь і тому є наслідком оцінки висловлювання іншого. Концепції спілкування сформувалися на основі вивчення індивідуальної діяльності [2].

Значення засобів спілкування і комунікації у суспільстві важко переоцінити. Уже античні філософи робили спроби системного осмислення спілкування з масами народу та його продуктивності. У сократівському діалозі є дві особи, для яких істина і знання - це проблема і пошук. Істина не передається, а відкривається у свідомості учасників діалогу. Згідно з аристотелівською традицією, у межах ідей його риторики, розроблялись засоби і прийоми переконання відносно кожного даного, але невідомого предмета, форми і методи мовленнєвого впливу на людей, аудиторію. Основною метою риторики, на думку Квінтіліана, є красивість вираження, тобто пишномовність – «зовнішньо красивою», але малозмістовної впливової промови. Розроблені на теренах аристотелівської риторики, теорії спілкування і комунікації, знайшли своє продовження у сучасних дослідженнях їх сутності.

Найбільш ґрунтовну розробку проблеми комунікації зроблено у екзистенціалізмі та персоналізмі. Комунікація розглядається як процес, у якому «Я» стає самим собою, знаходить себе у другому «Я». За П. Яспером, одна самітна думка відкриває себе іншій, між людьми встановлюється інтимний духовний зв'язок Е. Муньє, розглядаючи людину у сфері комунікації, надає їй абсолютної цінності. Тобто, само здійснення особистості є процесом заперечення своєї індивідуальної самодостатності і замкненості у собі, безперервне прагнення до трансцендентального - того, що лежить за межами свідомості і пізнання [2].

Зокрема, для формування комунікативних здібностей майбутніх вихователів у вищих навчальних закладах проводяться навчальні дисципліни: психотренінг комунікативності, психолінгвістика, психолого-педагогічний практикум, основи психолого-педагогічної діагностики та психокорекції тощо, на яких організуються семінари-практикуми з основ педагогічного спілкування як засобу гуманізації навчально-виховного процесу; тренінги з оволодіння студентами моделлю особистісно орієнтованої взаємодії з дітьми; майстер-класи з організації сучасних форм взаємодії з родинами вихованців.

Можливість розвитку проєктувальних навичок і вмінь дає студентам введення дисциплін до навчального плану підготовки спеціаліста та участь у творчих і проблемних групах (які розробляють сучасні підходи до соціального розвитку дітей).

Важливою складовою системи навчання майбутніх педагогів є практична підготовка. З позиції методології професійної підготовки педагогічну практику слід розглядати як інтегрований базовий компонент особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця. Вона виступає як зв'язок між теоретичним навчанням майбутніх фахівців дошкільної освіти та їхньою самостійною роботою в дошкільних навчальних закладах. Практика – це, насамперед, процес оволодіння різними видами професійної діяльності, у якому цілеспрямовано створюються умови для самопізнання та самовизначення студента під час виконання різних професійних ролей і формується потреба самовдосконалення [3].

Для того, щоб навчитися професіонального спілкування, треба чітко уявляти структуру цього процесу, знати, які вміння забезпечують його здійснення, яким чином можна удосконалювати виховний вплив на дітей. За В. Кан-Каликом, є чотири етапи комунікації, що становлять структуру педагогічної взаємодії:

1. Моделювання педагогом майбутнього спілкування (прогностичний етап). Це перший етап, у якому закладаються обриси майбутньої взаємодії: планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування. Зміст його містить визначення мети взаємодії (для чого?), аналіз стану співрозмовника (чому він такий?) та аналіз ситуації (що сталося?).

2. Початковий етап спілкування. Його мета — встановлення емоційного і ділового контакту в педагогічній взаємодії. В. Кан-Калик називає цей етап «комунікативна атака»; у цей час здобувається ініціатива, що дає змогу керувати спілкуванням.

3. Керування спілкуванням. Здійснюється обмін інформацією, оцінками з приводу цієї інформації, взаємооцінювання співрозмовників. Створюється атмосфера доброзичливості, щоб дати учневі змогу вільно виявляти своє «Я», діставати задоволення від спілкування, підтвердження своїм соціальне значущим потенціям.

4. Аналіз спілкування. Головне завдання цього етапу - співвіднесення мети, засобів, результатів взаємодії, а також моделювання подальшого спілкування. Це етап самокоригування [1].

Ефект спілкування забезпечується гармонією двох рівнів: зовнішнього, поведінкового (чудовий оповідач, у стосунках відчутний підтекст сили) і внутрішнього, глибинного, який виявляє особистісні якості (уважність, спостережливість, доброзичливість). Внутрішній, особистісний рівень визначає зовнішній, поведінковий. У педагогічній взаємодії позиція педагога, його професійні якості, в цілому його особистість — найважливіший інструмент впливу [4].

Отже, особливість професійного становлення майбутнього вихователя в процесі його підготовки в сучасній вищій школі передбачає не тільки оволодіння певною сукупністю знань, умінь, навичок, але і його особистісне самовдосконалення, активізацію професійної позиції, виховання таких якостей, як толерантність, комунікативність, тактовність, критичність тощо.

Список використаної літератури:

1. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: монографія / Віктор Абрамович – Москва: Просвещение, 1987. - 177 с.
2. Культура спілкування: Навч.-методичний посібник. - К.,1997.-328с.
3. Мурована Н.Н. Компетентність педагога як важлива умова його професійної діяльності : монографія / Н.Н. Мурована. – Севастополь : Рибзст, 2006. – 24 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2015. – 456 с.

*Рубанка Світлана Станіславівна
студентка IV курсу,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник :
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗДАТНОСТІ ДО КОМАНДНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

В Концепції «Нова українська школа» [2] співпраця визначена як одне з наскрізних умінь в розвитку особистості. Це означає, що здатність співпрацювати в команді має формуватися в рамках кожної освітньої галузі. Реалізувати зазначене вміння можна за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці), що базуються на взаємопорозумінні та взаємодії. Вивчення цього питання займалися відомі психологи та педагоги (О. Артемчук, І. Булах, Л. Василенко, Л. Долинська, Т. Зелінська, Л. Зінченко, Н. Зубалій, Т. Лисянська, З. Огороднійчук, М. Савчин, О. Скрипченко та багато інших).

Українська педагогіка акумулювала тисячолітній досвід людства щодо місця і ролі колективу у вихованні людини. У колективі вона вбачала живильне джерело всебічного розвитку особистості і передусім соціальну силу, що забезпечує формування її моральних цінностей.

Дослідженням колективу займалися такі видатні педагоги як Н. Анিকেєва, Й. Аркін, П. Блонський, І. Іванов, Т. Коннікова, М. Красовицький, А. Куракін, А. Макаренко, А. Мудрик, Л. Новікова, В. Сухомлинський, С. Шацький та ін. Важливий внесок у розробку теорії колективного виховання зробили два видатних педагоги: А. Макаренко та В. Сухомлинський. Досліджуючи колектив, кожен науковець бачив його виховний потенціал для учнів з різних позицій. Зокрема, В. Сухомлинський важливого значення надавав питанню гуманізації стосунків у колективі [5].

І. Іванов вважав, що саме в різновіковому колективі виникає товариське піклування старших про молодших, прагнення вдосконалювати себе й навколишню дійсність. Місце педагога він бачить при цьому «Не за них і без них, а разом з ними і попереду них» [1].

Від того, як кожний член колективу ставиться до оточення, до своєї роботи, залежить не тільки настрої колективу, а і його здатність виконувати певні завдання, працювати на результат.

Командна робота молодших школярів на уроках, а саме на уроках образотворчого мистецтва, це форма організації діяльності учнів, яка надає можливість працювати в колективі, співпрацювати, також формує самостійність мислення, розвиває індивідуальні особливості учнів та головне, а головне формує досвід працювати в групі, колективі, команді для розв'язання спільних та особистісних завдань.

На основі аналізу теоретико-прикладних досліджень, нами було визначено, що багато науковців та вчителів-практиків виділяють ряд ефективних колективних форм співпраці учнів на уроках образотворчого мистецтва: колективні творчі справи; колективні проекти, робота в командах, творчих групах, командні ігри та виступи, командні змагання і т.д.

Зокрема, колективні творчі справи є ефективною формою організації колективної творчої діяльності учнів, а також основним виховним засобом. Колективні творчі справи (КТС), ігри, колективні організаційні справи зарекомендували себе ефективними способами організації життя колективу. У проміжках між виконанням КТС проводять творчі свята, ігри, зустрічі з цікавими людьми тощо. Це сприяє створенню дружніх стосунків (діти зайняті вирішенням спільного завдання), атмосфери взаємної поваги, симпатії, злагоди.

Ще одним із чинників розвитку умінь працювати в колективі, самостійності і творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва є проектна колективна діяльність. Проектна діяльність учнів – спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність дітей, що має спільну мету, узгоджені методи, способи діяльності, спрямована на досягнення загального результату діяльності. Неодмінною умовою проектною діяльності є наявність заздалегідь вироблених уявлень про кінцевий продукт діяльності, етапів проектування (вироблення концепції, визначення цілей і завдань проекту, доступних і оптимальних ресурсів діяльності, створення плану, програм і організація діяльності з реалізації проекту) та реалізації проекту, включаючи його осмислення і рефлексію результатів діяльності.

Дослідженням колективної діяльності учнів на уроках образотворчого мистецтва займалися багато науковців у минулому. Ця проблема гостро постає і в наш час. Сучасна школа зазнає багато змін, перед вчителями постає проблема підвищення рівня активності, самостійності та творчості молодших школярів у процесі навчання. Значну роль у вирішенні цієї проблеми виконують різні форми роботи, а саме командна діяльність, яка дозволяє спільними зусиллями учнів виконувати поставлену перед ними задачу.

Отже, працюючи в колективі однокласників молодший школяр може включитися в різні види командної роботи на уроках і в позаурочний час. Командна робота надає можливість працювати в колективі, співпрацювати, також формує самостійність мислення, розвиває індивідуальні особливості учнів, а головне формує досвід працювати в групі для розв'язання спільних та особистісних завдань.

Список використаної літератури:

1. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел. - М.: Педагогика, 1985.
2. Концепція «Нова українська школа // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : Посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок». 2006. – 256 с.
4. Матвієнко О.В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. – К., 2006.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5-ти томах / В. О. Сухомлинський. – К., 1977. – Т. 1. – С. 200 – 458.

*Сова Валентина Василівна
студентка I курсу
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Довбня Софія Олегівна*

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

*Жодна людина за всю історію не домоглася нічого великого,
не породивши цього спочатку в своїй уяві.*

Наполеон Гілл

Дошкільний вік – період бурхливих інтеграційних процесів психіки. Це також період, коли поряд зі сприйманням, пам'яттю і мисленням, уява є одним з важливих пізнавальних процесів дитини.

Уява - це психічний процес створення дитиною нових образів на основі її попереднього досвіду. Уява належить до вищих пізнавальних процесів і є необхідною

умовою будь-якої діяльності. Якими б дивовижними не здавалися продукти людської уяви, підґрунтям для їх побудови завжди є попередній досвід дитини, ті враження, що зберігаються в її свідомості. Чим більше знань, чим багатшим є досвід дошкільника, тим різноманітнішими є її враження, тим більше можливостей для комбінування образів. [2, с.7-8].

Як показали дослідження Л. Виготського, В Давидова, О. Дьяченка, Д Ельконіна, О. Леонтєва та ін., уява виступає не тільки передумовою ефективного засвоєння дітьми нових знань, але і є умовою творчого перетворення наявних у дітей знань, сприяє саморозвитку особистості, тобто в значній мірі визначає ефективність навчально-виховної діяльності в дошкільному закладі [3].

В період дошкільного дитинства відбувається поступовий розвиток уяви від репродуктивної до продуктивної (творчої).

Творчість – одна з найбільш змістовних форм психічної активності дітей, яку можна розглядати як універсальну здатність, що забезпечує успішне виконання найрізноманітніших дитячих діяльностей.

Уява є невіддільною від творчої діяльності дитини дошкільного віку, від її поведінки. Творчу уяву дуже важливо розвивати в старшому дошкільному віці, так як саме тоді відбувається підготовка до шкільного навчання і розвиток пізнавальних функцій психіки дітей стає більш інтенсивним.

Таким чином, під розвитком творчої уяву дітей дошкільного віку ми розуміємо - процес і результат самостійного створення дитиною нових образів, уявлень, ідей, включених у процес творчої діяльності, тобто діяльності, яка дає в результаті оригінальні, цінні, суб'єктивно значущі продукти. Окрім того, зазначений продукт може бути створеним на основі образів сприйняття, пам'яті, а також знань, набутих дитиною у процесі життєдіяльності, однак мати по відношенню до них ознаки новизни. При цьому саме творча уява дозволяє дитині приймати рішення і знаходити вихід з проблемної ситуації за відсутності необхідних знань. До якісних результативних характеристик творчої уяви ми відносимо метафоричність створеного образу, розробленість образу, індивідуалізованість образу [3].

Саме в театралізованих іграх найбільш яскраво проявляється дитяча творча уява, спрямована на створення ігрової ситуації, більш емоційне втілення взятої на себе ролі. Розвиток творчої уяви проявляється в тому, що дошкільники об'єднують у грі різні події, вводять нові, включають до зображення реального життя епізоди казок. У театралізованих іграх дія не дається в готовому вигляді, літературний твір лише підказує ці дії, але їх ще необхідно відтворити за допомогою рухів, жестів, міміки [1, 346].

Тематика та зміст театралізованої гри мають переважно моральну спрямованість, що міститься в кожній казці, літературному творі та має знайти місце в імпровізованих постановках. Дитина починає ототожнювати себе з уподобаним образом. Здатність до такої ідентифікації дозволяє через образи гри-драматизації впливати на дітей. Беручи участь у театралізованих іграх дитина входить в образ, перевтілюється в нього, живе його життям. Поряд зі словесною творчістю драматизація чи театральна вистава є розповсюдженим видом дитячої творчості.

Театралізована діяльність дозволяє комплексно впливати на дітей у вербальному і невербальному плані, ефективно вирішує завдання морального і естетичного виховання, збагачує емоційну сферу, активізує мовленнєву діяльність. Саме тому, поряд зі словесною творчістю, драматизація або театральна вистава є найбільш розповсюдженим видом дитячої творчості.

Таким чином, на підставі вищезазначеного аналізу, центральним психологічним новоутворенням в дошкільному віці виступає уява дитини, а в старшому дошкільному віці – творча уява. Проведене дослідження розвитку творчої уяви дошкільників не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективи подальшого аналізу полягають у поглибленому вивченні умов та чинників розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку.

Список використаної літератури:

1. Аматыєва О. Особливості розвитку творчих здібностей дошкільників у театральній-ігровій діяльності / О. Аматыєва // Матеріали людинознавчих філософських читань. — Дрогобич, 1998. — Вип. 6: Людина і творчість: гуманістичні вияви. — С. 346- 356.
2. Моляко В.О. Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць / В.О. Моляко. — Т.12. — Вип.4. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008.— 336 с.
3. Эльконин Д.Б. Детская психология/ Д.Б. Эльконин. — М. : Академия, 2004.— 362 с.

*Тимошенко Анна Анатоліївна,
студентка III курсу
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ПРИРОДИ

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшої уваги педагоги приділяють екологічному вихованню учнів, оскільки в наш час найбільш гостро виявляється протиріччя між суспільством та навколишнім середовищем. Наш обов'язок берегти природу є не тільки моральним, а й закріплений у Конституції України. Щоб ціннісне ставлення до природи стало нормою, а не винятком, потрібно виховувати його з дитинства.

Основи екологічного виховання чітко сформульовані в Концепції національного виховання “Україна ХХІ століття”. У Концепції екологічної освіти серед завдань початкового виховання визначено основи екологічної культури, морально-ціннісної орієнтації особистості молодшого школяра [1].

Аналіз практики виховання ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи свідчить, що по її закінченні частина дітей недостатньо усвідомлює значимість природи, має нестійкі переконання щодо її збереження, природоохоронні мотиви та вміння виявляються в них несформованими.

Останніми роками активізувалися педагогічні дослідження в галузі екологічної освіти виховання України. Вагомий внесок у розроблення цієї проблеми зробили З. Плохій, А. Волкова, В. Мезина, В. Бровдій, М. Откаленко, Т. Байбара. Проте їхнє вивчення здійснювалося переважно на матеріалах загальноосвітньої школи та зорієнтоване лише на предмети природничого циклу. Розкриттю можливостей окремих дисциплін у справі екологічної освіти і виховання присвячено ряд дисертаційних праць, проведених в Україні. Так, Г. Пустовіт [5] досліджував педагогічні можливості позашкільних установ у формуванні екологічної культури школярів. Г.Пустовіт, В. Дем'яненко розглядали методику екологічного виховання учнів сільських шкіл у процесі трудового навчання. Проблема ціннісних підходів до природи, що мають вагому екологічну значущість, повинна на даному етапі бути в центрі уваги такого суспільно важливого інституту, як освіта.

Формування екологічної культури людини особливо активно здійснюється в шкільні роки, коли відбувається виховання відповідального ставлення до збереження природного середовища, свого здоров'я та здоров'я інших людей, розвиток активної творчої діяльності по вивченню й охороні навколишнього середовища, пропаганді ідей оптимізації взаємодії суспільства й природи, попередженню негативних наслідків впливу на оточуюче людину середовище та її здоров'я. У свою чергу, в молодшому шкільному віці відбувається активний процес цілеспрямованого формування знань, почуттів, оцінок, емоцій, розвиток

здібностей і інтересів дитини. У цьому віці учні дуже допитливі, чуйні, сприйнятливі, легко відгукуються на тривоги й радощі, щиро співчують і співпереживають. Молодший школяр прагне до пізнання природи, бажає навчитись надавати їй допомогу.

Під час формування емоційно-ціннісного ставлення потрібно враховувати обмеженість екологічного досвіду молодших школярів. Тому необхідна систематична робота вчителя з накопичення та збагачення особистого емоційно-ціннісного досвіду взаємодії з довкіллям. Для цього важливо використовувати приклади реальних зустрічей з певними життєвими ситуаціями, створити в класі обстановку взаємоповаги, емоційної чуйності, вимогливості у стосунках, а також уміти викликати переживання на основі образів уяви. Під впливом педагога у школярів з'являється здатність до співпереживання. Але вчитель повинен пам'ятати, що мало викликати в дитини жалість, співчуття, симпатію; необхідно, щоб вони впливали на вчинки, поведінку учня в природі, стали однією з умов його емоційно-ціннісного досвіду.

Отже, розглядаємо процес виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи як складову екологічної культури особистості. Прийоми і засоби виховання ціннісного ставлення до природи у молодших школярів, мають бути направлені на знання, цінності, правила ставлення людини до оточуючого середовища.

Проблема виховання ціннісного ставлення молодших школярів до довкілля вимагає подальшого розкриття педагогічних умов та психологічних механізмів виховання, оскільки є недостатньо вивченою та розробленою.

Список використаної літератури:

1. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 7.
2. Загвязинский В.И. Идеал, гармония и реальность в системе гуманистического воспитания / В.И. Загвязинский, Ш.А. Амонашвили, А.Ф. Такирова // Педагогика. – 2002. – №9. – С –7.
3. Отношение школьников к природе / [под ред. И. Д. Зверева, И. Т. Суравеги-ной]. – М. : Педагогика, 1998. – С. 7–24.
4. Тарасенко Г.С. Природа як цінність у контексті актуальних проблем екологічного виховання //Цінності освіти і виховання: Науково-методичний зб. /За заг.ред О.В.Сухомлинської. - К., 1997. - С.205-209.
5. Пустовіт Г. П. Екологічна освіта у позашкільних закладах / Григорій Петрович Пустовіт // Шлях освіти. – 1999. – № 3. – С. 14–18.
6. Кушакова І. В. Виховання ціннісного ставлення молодших школярів до природи в сучасних екологічних умовах/ Кушакова І. В. // Педагогіка і психологія. – 2014-№ 2 – с 8-14.
7. Абишева А. К. О понятии «ценность» / А. К. Абишева // Вопросы философии. – 2002. – № 3. – С. 139-146.

*Ульянова Валентина Сергіївна,
студентка I курсу,
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левінець Наталія Валентинівна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Здоров'язбережувальне середовище відіграє важливу роль у процесі формування гармонійної особистості, за умови створення якого стає можливими вирішення таких

актуальних завдання як повноцінне збереження та зміцнення здоров'я, формування здоров'язбережувальної поведінки та культури здоров'я, засвоєння її морально-етичних, духовних, естетичних та фізичних компонентів.

Здоров'язбережувальне середовище закладу розуміють як дотримання санітарно-гігієнічних норм, повітряного та світлового режимів та інше у всіх сферах організації життєдіяльності дитини.

Створення здоров'язбережувального середовища в освітніх закладах постало в центрі уваги досліджень А. Заріпової, Є. Романенкова, Н. Рилової, А. Сидоренко, Н. Тверської, Т. Щипкової.

На підставі узагальнення поглядів учених можна зробити висновок, що оптимально організоване середовище в напрямі здоров'язбереження забезпечує сприятливі умови для розвитку дитини, її виховання, реалізації власних можливостей та є основою для її саморозвитку, покращення функціонального стану організму, формування культури здоров'я, підвищення адаптаційних можливостей.

Спираючись на дослідження О. Богініч, О. Кірпіченко, К. Крутій, Н. Левінець, Н. Лісневської, Л. Лохвицької, Т. Овчиннікової, І. Золотухіної та інших можемо виділити наступні компоненти здоров'язбережувального середовища:

- формування валеологічної культури вихователів;
- формування у вихованців осмисленого ставлення до здоров'я як важливої життєвої цінності, реалізація комплексу здоров'язбережувальних технологій в ході освітнього процесу, створення психолого-педагогічних умов розвитку рухової сфери і здоров'я вихованців на основі їх творчої активності;
- виховання позитивної мотивації до здорового способу життя в сім'ї;
- участь у створенні здоров'язбережувального середовища медичного персоналу, який забезпечує контроль за станом здоров'я та фізичним розвитком дітей, дотриманням санітарно-гігієнічних норм в процесі реалізації освітньої роботи, організації раціонального харчування; оснащення матеріально-технічної бази [1; 2; 3].

На наш погляд, функціонування здоров'язбережувального середовища можливе якщо в закладі буде забезпечена реалізація необхідних умов, які дозволять вирішувати завдання із збереження та зміцнення здоров'я дітей.

Спираючись на теоретичний аналіз наукових джерел [1; 3], можемо визначити наступні організаційно-педагогічні умови створення здоров'язбережувального середовища у закладах дошкільної освіти:

- формування валеологічної компетентності вихователів у створенні здоров'язбережувального середовища;
- орієнтація освітнього процесу на формування у дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших, формування валеологічної культури;
- впровадження системного використання комплексу оздоровчих заходів, їх доцільне взаємопоєднання;
- створення матеріально технічної бази та природно-предметного оточення.

Кожна із зазначених умов, спрямовує діяльність закладу дошкільної на здоров'язбереження усіх суб'єктів освітнього процесу шляхом використання різноманітних інноваційних технологій як в змісті, так і в організації освітньої діяльності.

Отже, забезпечення реалізації комплексу організаційно-педагогічних умов в процесі створення здоров'язбережувального середовища закладу сприятиме вирішенню важливих завдань дошкільної освіти та розвитку здорової особистості.

Список використаної літератури:

1. Богініч О. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку / О. Л. Богініч // Вісник Прикарпатського університету імені І. Франка. - Івано-Франківськ, 2008. - Вип. XVII-XVIII. - Педагогіка. - С. 191-199.

2. Богініч О. Л. Створення здоров'язберігаючих технологій в дошкільному навчальному закладі / О.Л.Богініч, Н.В.Левінець, Ж.Г. Петрова // Сучасні технології в дошкільній освіті України / Упорядник І.І.Загарницька. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2008. – С. 14-25.

3. Лісневська Н. В. Сутність здоров'язберігаючого середовища та важливість його створення в дошкільному навчальному закладі / Н. В. Лісневська // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету : Педагогічні науки. – Бердянськ, 2010. – № 3. С. 52–57.

4. Лісневська Н. В. Роль вихователя у формуванні, збереженні та зміцненні здоров'я дітей дошкільного віку / Н. В. Лісневська // Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць. Випуск LVIII. Частина II. – Слов'янск. – 2011. – С. 174-181.

*Хоменко Катерина Василівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Середюк Тетяна Володимирівна*

ПОДОЛАННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Агресивні прояви у дітей є однією з найбільш гострих проблем не тільки для працівників сфери освіти, але й для суспільства в цілому. Особливо важливим вивчення агресивності є в молодшому віці, коли ця риса перебуває в стадії свого становлення й коли ще можна прийняти своєчасні коригувальні міри.

Агресія – це специфічна форма поведінки, яка трактується як процес, що має специфічну функцію і організацію. Агресивність же розглядається як психічна якість особистості. Терміном «агресивність» визначають ситуативну, або особистісну схильність до руйнуючої поведінки [2, 168]. Під агресією розуміють не тільки поведінкові та емоційні прояви, але й аналізують її з точки зору форми соціальної поведінки людини. Агресія – це будь-яка поведінка людини, яка відрізняється тим, що містить в собі явну або приховану загрозу, а також нанесення шкоди. Таким чином, це певна дія, спрямована агресором на свою жертву (це може бути як людина, так і будь-який предмет) з метою вчинити над нею насильство чи заподіяти шкоду. Якщо агресію можна розглядати як намір здійснення шкоди, то агресивна поведінка спрямована на вчинення дії. Серед основних ознак такої поведінки виділяють такі її прояви: тенденцію до домінування над іншими; використання інших людей відповідно до своїх цілей і бажань; прагнення до руйнувань; заподіяння шкоди оточуючим людям, живих істот і речей; схильність до прояву насильства і жорстокості.

Згідно з багаточисельними дослідженнями, зараз прояви дитячої агресивності є однією з найбільш розповсюджених форм дитячої поведінки, з якою приходиться мати справу дорослим. Сюди відносяться спалахи роздратованості, неслухняність, надмірна активність, жорстокість. У більшості дітей спостерігається пряма і опосередкована вербальна агресія – від скарг і агресивних фантазій, до прямих образ і погроз. І.А.Фурманов зауважує, що в якийсь період багатьом дітям притаманна агресивність. Вона бумовлена розчаруваннями, викликаними позбавленнями і обмеженнями, які стають травмуючими для дитини. І найбільш задовільним рішенням для дитини може здаватися агресивна реакція. Особливо, якщо у дитини обмежені здібності до самовираження або вона позбавлена можливості іншим способом задовольнити істотну для неї потребу. Він відмічає, що агресія може виникати в двох випадках: 1) як крайня міра, коли дитина вичерпала всі інші можливості для задоволення своїх потреб; 2) як «вивчена»

поведінка, коли дитина поступає агресивно, слідує зразку (поведінка батьків, інших значущих осіб, літературних або кінематографічних персонажів). Згідно з цією точкою зору, стає очевидним, що дитині в ранньому віці неможливо уникнути певної агресивності [3].

У дітей молодшого шкільного віку відбувається процес адаптації до соціальних умов взагалі та до шкільного життя зокрема. У цьому віці закладаються та формуються вміння вчитись, соціальна пристосованість тощо. Тому, на думку багатьох сучасних психологів період молодшого шкільного віку надзвичайно важливий у справі формування та закріплення основних тенденцій поведінки дітей, також і агресивних.

Агресивні діти потребують розуміння та підтримки дорослих, тому головне завдання педагогів і батьків полягає в наданні їм посильної та своєчасної допомоги. Припустити, що дитині властива агресивність, можна лише тоді, коли впродовж не менш ніж шести місяців у її поведінці часто домінують (переважають) такі ознаки: втрачає контроль над собою; сперечається та свариться з дорослими; відмовляється дотримувати правил; навмисно дратує людей; звинувачує інших у своїх помилках; гнівається та відмовляється зробити що-небудь на прохання дорослих або однолітків; заздрісна, мстива і чутлива; швидко реагує на різні дії оточуючих, які нерідко дратують її [1]. Дитині, у поведінці якої переважає більшість із названих ознак агресивності, необхідна допомога фахівця — психолога або лікаря. Агресивні діти б'ються, кусаються та штовхаються, а іноді у відповідь на яке-небудь (навіть доброзичливе) звертання до них «вибухають» і гніваються через безліч неістотних причин. Слід зазначити, що агресивні діти поведуться так саме тому, що не знають, що можна поводитися інакше,— на жаль, їхній поведінковий репертуар досить убогий. Якщо ж педагоги та батьки пояснять (або продемонструють) агресивним дітям можливі способи реагування в тій чи іншій ситуації, нададуть їм можливість обирати якийсь із запропонованих способів поведінки, вважаємо, що діти відгукнуться на пропозицію, і спілкування з ними стане ефективнішим і приємнішим для всіх.

Таким чином, агресія є деструктивною формою поведінки, яка знаходиться в конфронтації з існуючими нормами і правилами в суспільстві, а також приносить фізичних вад людині або ж створює психологічний дискомфорт його особистості. Профілактика агресії учнів молодшого шкільного віку передбачає застосування комплексної програми психологічних заходів, яка включає просвітницьку та корекційну роботу. Робота психолога із дітьми, схильними до агресивної поведінки – це, перш за все, налагодження емоційного контакту, постійна увага до особистості, контроль та аналіз свого ставлення до конкретної дитини, індивідуально-особистісний підхід до кожного.

Список використаної літератури:

1. Кемпбелл Р. „ Як справлятися з гнівом дитини ” – М.: Генезис, 1998.
2. Левітов Н.Д. „ Психічний стан агресії ”// Вопр. Психології. 1972, № 6. С. 168 – 172.
3. Фурманов І.А. Агресія і насилля: діагностика, профілактика і корекція , СПб.: Речь 2007 – 480

*Шегда Інна В'ячеславівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Мотиваційному аспекту навчання уже давно приділяли велику увагу в психологічній і педагогічній літературі (С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Г.С. Костюк, В.О. Сухомлинський, Л.І. Божович та інші). Мотивація у педагогіці завжди була і є одним з найважливіших компонентів навчання, фундаментом для здійснення всебічного розвитку особистості. Яскравим прикладом є переконання В.О. Сухомлинського, який писав: «Не забувайте, що ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність, - у самій дитині, в її ставленні до знань і до вас, учителю. Це – бажання вчитися, натхнення, готовність до подолання труднощів. Дбайливо збагачуйте цей ґрунт, без нього немає школи» [5, 52].

Для того щоб формувати в учнів мотивацію до навчання вчителі використовують традиційні та інноваційні методи та технології навчання. Серед них помітно вирізняється ігрова технологія, адже ігрова діяльність є нагальною потребою для дитини молодшого шкільного віку, а для вчителя – способом реалізації різноманітних навчально-виховних завдань. Сама по собі дидактична гра як метод в педагогіці не нова. Але, вважається, що сьогодні важливо дослідити її технологічну сутність, нові методичні варіанти впровадження. Проблемою гри займалися такі видатні філософи і педагоги як Платон, Арістотель, Я.А. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко та видатні педагоги нашого часу такі як А.П. Єршова, В.М. Букатов, Л.М. Некрасова, П.І. Підкасистий, О.Я. Савченко, Ж.С. Хайдарова, Є.Є. Шулешко, Л.К. Філякіна та ін.

Дослідження Н. Бібік, Б. Друзь, О.Савченка [1; 4] показали, що формування позитивного ставлення до навчальної діяльності на уроках природознавства й інших предметах залежить від багатьох умов, насамперед від врахування вчителем готовності дитини до навчання, формування у дитини ставлення до навчання як до серйозної, відповідальної і наполегливої праці; від знання вчителем ставлення учнів до школи, до знань, до навчальних предметів та зміни цього ставлення протягом тривалого періоду; від організації навчально-виховного процесу, зокрема використання дитячих можливостей до засвоєння знань.

Важливою є мотиваційна сторона ігрових технологій. Гра спонукає дітей до навчальної діяльності, до формування вміння швидко знаходити правильне рішення, пізнавати нове невимушено та цікаво. На думку Е.П. Ільїна, вони сприяють формуванню різних форм мотивації: [4]

1. Мотиви спілкування. Учні, спільно вирішуючи завдання, беручи участь у грі, вчаться спілкуватися, враховувати думку інших. При рішенні колективних завдань використовуються різні можливості учнів. Спільні емоційні переживання під час гри сприяють зміцненню міжособистісних відносин.

2. Моральні мотиви. У грі кожен учень має виявити себе, свої знання, уміння, свій характер, вольові якості, своє ставлення до діяльності, до людей.

3. Пізнавальні мотиви. Кожна гра має близький результат (закінчення гри), стимулює учня до досягнення мети (перемоги) й усвідомлення шляху досягнення мети (треба знати більше інших). У грі команди чи окремі учні завжди рівні (немає відмінників і трієчників, є гравці). Результат залежить від самого гравця, рівня його підготовленості, здатностей, витримки, умінь, характеру. Знеособлений процес навчання у грі здобуває особистісне значення. Учні приміряють соціальні маски, поринають в історичну обстановку й відчувають себе частиною досліджуваного історичного процесу. Ситуація успіху створює

сприятливий емоційний фон для розвитку пізнавального інтересу. Невдача сприймається не як особиста поразка, а як поразка у грі й стимулює пізнавальну діяльність (реванш). Невід’ємна частина гри, що притягує дітей – це змагання. У грі завжди є щось невідоме – неотримана відповідь, що активізує розумову діяльність учнів, штовхає на пошук відповіді. Думка шукає вихід, вона спрямована на рішення пізнавальних завдань.

Використання дидактичних ігор на уроках природознавства сприяє формуванню мотивів до навчання у молодших школярів за таких *педагогічних умов*:

- цілеспрямований вибір системи дидактичних ігор та органічне їх включення в курс природознавства;
- ігрова діяльність на уроках природознавства повинна мати особистісно–зорієнтований характер;
- систематичне застосування різноманітних дидактичних ігор за метою і структурою на уроках природознавства;
- обов’язковість правил і чіткість керівництва вчителем ходом дидактичної гри на уроці;
- кожна дидактична гра на уроках природознавства повинна мати навчальне завдання.

Отже, для того щоб ігрова діяльність на уроках природознавства проходила ефективно і давала бажані результати необхідно нею керувати, забезпечивши виконання вищеперерахованих педагогічних вимог.

Список використаної літератури:

1. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. — К.: Віпом, 1987. — 97 с.
2. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психологии развития ребенка // Вопросы психологии. - 1966.-№6. -С.64-76.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. - СПб: Питер, 2000. - С.114 - 254.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: [підручник для студентів пед. факультетів]. - К.: Генеза, 1999. - 368 с.
5. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. — К.: Рад.школа, 1972. — 244 с.

*Шпилева Діана Сергіївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗДАТНОСТІ СПІВПРАЦЮВАТИ В КОМАНДІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Наразі в Україні відбуваються кардинальні перетворення у зв’язку з інтеграцією в європейський простір. Такі зміни в українському суспільстві поставили проблему проведення докорінної реформи загальної середньої та вищої освіти. Свідченням цьому є прийняття нового Закону «Про освіту», реалізація Концепції «Нова українська школа». Пріоритетним визначається підготовка професійно-компетентних фахівців, які працюватимуть над впровадженням компетентнісного підходу, який полягає у тому, щоб учень у майбутньому був здатним «...успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади...» [1, С.4].

Показником впровадження компетентнісного підходу на рівні конкретної шкільної практики буде розвиток наскрізних умінь. Одним із наскрізних умінь виділяють здатність співпрацювати в команді.

Однак, у психолого-педагогічній літературі проблема професійної підготовки майбутніх учителів до формування здатності молодших школярів співпрацювати залишається малодослідженою. Більш вивченими є питання організації співпраці з молодшими школярами (В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, А. Белкін, У.Глассер та ін.) та інтерактивної взаємодії з ними (Л.Каленюк, М.Кларін, О.Комар, А.Мартинець, Л.Пироженко, О.Пометун).

Для прикладу, після аналізу педагогіки партнерства ми зробили висновок про те, що вона у більшості була розрахована на створення співпраці вчителя з учнем. Проте, враховуючи лексичну особливість української мови та відсутність чіткого розмежування у педагогіці, ми вважаємо за доречне використовувати терміни «партнерство», «співпраця», «співробітництво» як синонімічні та актуальні у педагогіці на даний момент. Основна їх сутність залишається незмінною: спільна робота, підпорядкування особистих інтересів громадським – а акценти змінюються відповідно до особливостей освітніх вимог.

На нашу думку, перш за все, щоб підготувати вчителя до формування в учнів здатності співпрацювати в команді, слід навчити власне педагогів до співпраці. До співпраці з викладачами, а згодом і до співпраці із майбутніми учнями, їх батьками, колегами. Найбільш результативним є створення суб'єктно-суб'єктних відносин між викладачем і студентами, залучення їх до активної комунікативної взаємодії, встановлення атмосфери взаємоповаги, довіри та відповідальності. Технології, які надають навчальному процесу діалогічного характеру, відносяться до класу інтерактивних [2, С.78].

Майбутні вчителі мають усвідомлювати, що головна мета вчителя при формуванні здатності молодших школярів співпрацювати в команді — створити умови для активної спільної навчальної діяльності учнів у різних навчальних ситуаціях. Це базується на ідеї взаємодії учнів у групі, ідеї взаємного навчання, при організації якого учні беруть на себе не тільки індивідуальну, але й колективну відповідальність за вирішення навчальних задач, допомагають один одному, несуть колективну відповідальність за результат.

Отож, навчання у співпраці — це навчання в процесі комунікації один з одним. Виходячи з цього, мета навчання у співпраці є інтерактивною за своєю сутністю. Навчальний процес у контексті діалогу – це активна взаємодія та спілкування його учасників, тобто інтеракції. Проблема застосування інтерактиву в навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як О.Єльнікова, Г.Коберник, О.Коберник, О.Комар, А.Мартинець, Т.Кравченко, В.Мельник, Л.Пироженко, О.Пометун та ін.

Технологія інтерактивного навчання – така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть у процесі пізнання кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він повинен публічно прозвітувати; від діяльності кожного учня залежить якість виконання поставленого перед групою завдання [4, С.103].

Інтерактивні технології можуть забезпечити досягнення загальних очікуваних результатів, прописаних у Додатку до проекту нового Стандарту початкової освіти щодо формування наскрізного уміння «співпрацюю»: 1-2 клас: пояснюю, чому важливо працювати гуртом; разом з іншими встановлюю для групи послідовність виконання дій; виконую різні ролі у групі; 3-4 клас: окреслюю мету спільної роботи; разом з іншими планую виконання завдань; зголошуюся до тієї ролі, яку здатен виконати найкраще.

Підсумовуючи все вище наведене, ми визначили, що підготовка майбутніх учителів до формування здатності молодших школярів співпрацювати в команді засобами інтерактивних технологій має включати наступні компоненти: *мотиваційний компонент* (прагнення включити молодших школярів у спільну діяльність); *змістовий* (знання теоретичних основ організації інтерактивної навчальної діяльності); *операційний* (уміння організувати колективну навчальну діяльність учнів; уміння співпрацювати з різними

партнерами в команді, проявляти впевненість у власних професійних можливостях; ініціативність; відповідальність; володіння навиками саморефлексії).

Список використаної літератури:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений постановою Кабінету міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 // Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>
2. Гражданское образование: содержание и активные методы обучения / Под ред. С. Шехтера и Н. Воскресенской. – Второе издание. – М.: ЗАО «Учительская газета», 1998. – 190 с.
3. Концепція громадянської освіти в Україні // Інформаційний бюлетень Проекту «Освіта для демократії в Україні». Випуск 2 – К., 2000. – 8 с.
4. Бондарчук Н. В. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів / Н. В. Бондарчук // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. - 2008. - № 41. - С. 103-106.
5. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу/ В.П.Андрущенко // Вища освіта України. – № 1 – 2004. –С.

*Щербак Дар'я Сергіївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Чабайовська Марія Іванівна*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні перед учителем початкових класів постає питання, як зробити, щоб шкільний урок був радісним і цікавим для учнів, щоб розкрив творчий потенціал особистості, створив ситуацію морального вибору і спонукав до прийняття самостійного рішення.

Згідно з вимогами Державного стандарту початкової загальної освіти однією з найважливіших проблем навчання української мови є розвиток мовної компетентності молодших школярів. У цьому документі перед здобувачами освіти ставиться завдання – "вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях" [2, с.1].

Учитель початкових класів повинен постійно вдосконалювати процес навчання, що дозволяє дітям ефективно і якісно засвоювати програмовий матеріал. Саме з цим пов'язаний вибір теми дослідження «Інтерактивне навчання як засіб формування мовної компетентності учнів початкових класів».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Розробку елементів інтерактивного навчання знаходимо в працях В. О. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна; методика використання інтерактивних методів навчання на сучасному уроці описана О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, І. І. Діваковою та ін. На визначальній ролі демократичних та особистісно розвивальних орієнтирах сучасної початкової школи наголошують учені: Н. Бібік, В. Бондар, М. Вашуленко, Л. Онищук, О. Савченко та ін.

Мета публікації полягає в теоретичному обґрунтуванні доцільності застосування інтерактивного навчання для розвитку мовної компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У праці «Книга природи» В.О.Сухомлинський порівнював душу дитини з ніжною трояндою, що не може квітнути без сонця і бажання вчитися в емоційному забарвленні думки, в почутті радісної схвильованості. Саме інтерактивні методи здатні підтримувати творчу реакцію дитини, активізувати її пізнавальні можливості. Тому можна стверджувати, що уроки з застосуванням цих методів мають перевагу над традиційними.

Найкращих результатів можна досягти, коли здобувачі освіти отримують максимальну навчальну інформацію в результаті активної самостійної пізнавальної діяльності. Учень виступає суб'єктом навчання, виконує самостійні роботи, проблемні та творчі завдання, що розвиває його творче мислення та зв'язне мовлення. Спосіб розв'язання всіх цих завдань – це використання інтерактивних методів, що інтенсифікують навчальний процес за умови активної взаємодії всіх учнів у ході уроку в малих групах, де відбувається розподіл ролей, чітке виконання обов'язків учасників.

Семантичне значення слова інтерактивний походить від англійського слова «interact», де «inter» – взаємний, «act» – діяти. Отже, інтерактивний – це здатність взаємодіяти в режимі бесіди, діалогу з чимось (комп'ютером) або з кимось (людиною); "інтерація" – повсякденна взаємодія людей [1, с.500].

Застосування цих методів у навчанні дає змогу учням:

- ґрунтовно аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу;
- навчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- моделювати і розв'язувати пізнавальні, життєві та соціальні ситуації, таким чином збагачуючи власний пізнавальний і соціальний досвід;
- учитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу, знаходити спільне розв'язання проблеми;
- розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт тощо" [5].

Важливим аспектом інтерактивного навчання є почуття групової належності, що дає слабким, невпевненим у собі учням змогу почувати себе безпечно, вселяє впевненість у можливості подолання труднощів. Коли діти навчаються разом, вони відчувають інтелектуальну підтримку, яка дає можливість вийти далеко за рамки їхнього нинішнього рівня. Під час інтерактивного уроку відбувається співпраця – спільна діяльність для досягнення загальних цілей, коли учні починають розуміти: вони можуть досягти своїх особистих цілей тільки за умови, що товариші з групи також досягнуть успіху. Успіх кожного – це успіх групи.

Висновки. Інтерактивне навчання дозволяє розв'язати одразу кілька завдань: розвиває комунікативні вміння й навички, допомагає встановленню емоційних контактів між учасниками процесу; забезпечує виховне завдання, оскільки змушує працювати в команді, прислухатися до думки кожного; знімає нервові напруження, дає можливість змінювати форми діяльності, переключаючи увагу на основні питання. Використання інтерактивних методів навчання веде до фахового зростання самого вчителя. Варто зробити перший крок, і після декількох старанно підготовлених уроків він зможе відчути, як змінилося ставлення до нього, сама атмосфера в класі, що послужить додатковим стимулом роботи з інтерактивними технологіями.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2009. – 1736 с.: іл. – С. 944.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Режим доступу: https://www.google.com/search?q=державний%20стандарт%20початкової%20загальної%20освіти%202018&wdnwtto=1&gws_rd=ssl
3. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі: навч.-метод. посібник / за наук. ред. Чабайовської М. І. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2014. –188 с.
4. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / Олена Іванівна Пометун. – К.: АПН, 2007. – 144 с.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / за ред. О. І. Пометун. - К.: А.С.К., 2004. - 192 с.

*Александрова Юлія Миколаївна,
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Аніщенко Наталія Вікторівна*

ГРА В ШАХИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність проблеми навчання дітей грі в шахи обумовлена пошуком ефективних методів, форм, засобів інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку. У наш час однією із головних проблем людства є так звана інтелектуалізація всіх сфер його діяльності. Інтелектуалізація освіти передбачає якісну зміну особистості за допомогою формування таких показників, як: інтелектуальна культура, інтелектуальна діяльність, інтелектуальна компетентність тощо. Означені якості формуються протягом тривалого часу, проте дослідники зауважують на особливу сенситивність дошкільного віку, коли закладаються основи знань, умінь, навичок, загальної культури, відбувається формування найважливіших якостей особистості. У цей час швидкими темпами відбувається накопичення знань, удосконалюються усі пізнавальні процеси. Діти з розвиненим інтелектом швидше сприймають, запам'ятовують, усвідомлюють новий матеріал у будь-якій сфері діяльності, вони більш впевнені у своїх власних силах.

Одним із засобів підвищення пізнавальної діяльності розвитку інтелектуальних здібностей дітей дошкільного віку можна вважати гру в шахи. Використання шахів як важливого засобу у формуванні особистості дозволяє найбільш повно використовувати той потенціал, який із самого початку був закладений у цій грі.

Зазначимо, що багато всесвітньо відомих шахістів розпочали своє знайомство із цією грою саме у період дошкільного дитинства: Х. Р. Капабланка, А. Є. Карпов, Г. Т. Агзамов, П. Керес – у 4 роки; В. В. Стейніц, М. Д. Ейве, Н. Т. Гапріндашвілі, М. Г. Чібурданідзе – у 5 років; Г. К. Каспаров, Б. В. Спаський, Р. Д. Фішер, О. М. Рубцова, Ю. С. Балашов – у 6 років; О. О. Альохін, М. Н. Таль, В. В. Смирнов – у 7 років та більшість з них почали приймати участь у серйозних шахових змаганнях вже з 10-11 років [4]. Але, якщо у спорті, перш за все, головним є досягнення спортивних результатів, то шахове навчання, на думку дослідників, має виконувати цілу низку взаємопов'язаних функцій: пізнавальну, виховну, розвиваючу, навчальну, естетичну, фізичну, корекційну.

Застосування математичних категорій у шаховій грі дозволяє проводити аналогії та будувати цілісне уявлення в учнів про світобудову. Для формування компонентів математичного мислення використовується комплекс завдань, розв'язуючи які учні набувають умінь орієнтуватися на шахівниці, засвоюють поняття: вертикаль, горизонталь, пряма лінія, діагональ, квадрат, точка тощо (що сприяє розвитку просторової уяви); порівнювати цінність фігур; засвоюють поняття «стільки ж», «менше», «більше»; знаходити раціональні способи вирішення шахових ходів (наприклад, за найменшу кількість ходів поставити мат, виграти фігуру) [1].

Отже, на основі аналізу наукових джерел, можна стверджувати, що гра в шахи є ефективним засобом інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку. Вона вирішує одночасно декілька завдань: у пізнавальному аспекті (розширює кругозір, вчить думати, запам'ятовувати, порівнювати, узагальнювати, передбачати результати своєї діяльності, орієнтуватися на площині, розвиває винахідливість і логічне мислення); у естетичному (збагачує внутрішній світ, розвиває емоційно-ціннісне ставлення, креативність, почуття прекрасного, уяву, фантазію); у виховному (виробляє цілеспрямованість, витримку, волю,

уважність, зібраність, посидючість, зосередженість); у фізичному (спонукає приділяти час фізкультурі, щоб вистачало сил і витривалості сидіти за шаховою дошкою). Активна взаємодія дітей під час гри викликає у них потребу адекватніше сприймати себе самого та своїх однолітків, а це, у свою чергу, стимулює розвиток самооцінки, саморегуляції, самокритичності. Саморегуляція та самоконтроль є тими психічними механізмами, що сприяють формуванню компетентнісної особистості впевненої у своїх силах, здібностях, можливостях. Гра в шахи, як один із ефективних засобів інтелектуального розвитку дитини, є важливим компонентом підготовки дошкільника до навчання у школі.

Список використаної літератури:

1. Авербах Ю.Л., Бейлін М.А. Шахматний самовчитель. – К.: Радянська школа, 1981. – с.127.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Борис Герасимович Ананьев ; [ред. колл.Б.Ф.Ломов, Е. В. Шорохова, Ю. М. Забродин]. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
3. Дичківська І. Розвивати інтелектуальну обдарованість. Технології раннього навчання глена Домана//Палітра педагога. - 2004. - №2.- С.7-10.
4. Шахи в Україні [Електронний ресурс] // Матеріали з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Шахи в Україні](http://uk.wikipedia.org/wiki/Шахи_в_Україні)
5. <https://www.youtube.com/watch?v=HSm4TcNt>

*Бойко Анна Володимирівна
студентка IV курсу
спеціальності «Документознавство
та інформаційна діяльність»
Науковий керівник:
старший викладач кафедри інновацій
та інформаційної діяльності в освіті
Охмуш-Ковалевська Оксана Іванівна*

РОЛЬ ПРОГРАМ-МЕСЕНДЖЕРІВ У КОМУНІКАЦІЇ

Месенджер - це один з нових каналів зв'язку, пропонує Інтернет як особливим жанропродовжуючим і соціокультурним середовищем. Месенджер (від англ. Messenger - «кур'єр») - це спеціальна клієнтська програма, необхідна для здійснення комунікації в системі миттєвого обміну повідомленнями (англ. Instant messaging), яка також включає службу миттєвих повідомлень (Instant Messaging Service). Робота месенджера полягає в передачі інформації в найбільш ємній текстовій формі. Обмін спілкуваннями відбувається швидко і практично без затримок, час іде в основному на набір тексту. Також передаватися можуть звукові сигнали, зображення, відео [1, с 208-212].

Сьогодні месенджер - це атрибут життя сучасної людини. Найбільш популярні програми-месенджери (Viber, Telegram) використовують у спілкуванні з колегами, керівництвом, друзями, рідними, під час навчання та інше. Команди програм месенджери орієнтуються на споживачів і покращують свій продукт для зручнішого використання та збільшення кількості активних користувачів.

Активні користувачі – це ті, хто вже відчув цінність додатка і тому використовує його повторно [2,с.210].

Найпопулярнішими месенджерами у світі є WhatsApp, Facebook Messenger, QQ Mobile, WeChat, Viber та Telegram. Сумарна кількість користувачів платформ для обміну повідомленнями перевищує 4,4 млрд. осіб [3, с.59].

Говорячи про такий інструмент для спілкування виникає питання : "Які його переваги? Чим вони покращують передачу інформації?"

Отже, основними перевагами месенджерів є:

- можливість швидко та у будь-який час доби надіслати інформацію та бути проінформованим;
- відображається стан повідомлення (прочитане, надіслане, доставлене, не надіслане та інше) та є функція редагування чи його видалення;
- відсутні бар'єри традиційного (реального) спілкування;
- можливі різні форми передачі повідомлення (текстове, аудіо, відео, зображення, відео-дзвінок);
- матеріали бесіди (фото, документи та інше) залишаються у ній, можна завантажити на телефон чи комп'ютер або архівувати;
- є канали відомих організацій, друкованих видань та інше;
- різні варіанти спілкування (групові та особисті чати);
- програми є безкоштовними (існують платні функції);
- під час комунікації можливе використання різних стікерів та емоджі для передачі емоцій;
- спілкування відбувається на великих відстанях (не обов'язково одночасно);
- існують налаштування для зручного особистісного спілкування (вимкнення сповіщень про отримання повідомлення, присвоєння назви груповим бесідам, зміна дизайну та інше).

Отже, переваги програм-месенджерів покращують процес спілкування (стає зручнішим, швидким та якіснішим). Месенджери роблять комунікацію неперервною, цілодобовою, особа у будь-який момент може припинити спілкування чи відновити його. Ця особливість підносить комунікацію на новий щабель та видозмінює взаємовідносини у суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Голошубина О. К. Разговор в месенджер как специфический жанр Интернет-коммуникации / О. К. Голошубина // Вестн. Ом. ун-та. – 2015. – С.208–212.
2. Мироненко І. І. Особливості просування захищеного мобільного додатка – месенджера "Secure Messenger (SM)" на ринку корпоративного спілкування / І. І. Мироненко // Бізнес Інформ. – 2016. – №4. – С. с. 210.
3. Мозгова В. Г. Платформи з обміну повідомленнями як інструмент маркетингових інтернет-комунікацій / В. Г. Мозгова, А. О. Осадча // Електронний науково-практичний журнал. – 2017. – №3. – С. 59.

*Бурзак Анастасія Олександрівна
студентка III курсу
спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Братаніч Оксана Василівна*

СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ РЕФЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

На даний момент не лише бібліотекам, а і органам науково-технічної інформації поставлено перед завданням необхідного вдосконалення інформаційного забезпечення сталого розвитку суспільства, що сприяє досягненню якісного і точного рівня обслуговування фахівців та вчених, на основі загально прийнятих інформаційних продуктів і послуг, а також поліпшення національної системи реферування.

Метою дослідження є розглядання та вивчення процесу становлення національної системи України. Досягнення поставленої мети дозволяє розв'язати наступні завдання:

1. Аналіз і синтез реферування наукової літератури в Україні;
2. Виконання методики аналітико-синтетичного опрацювання документації та формування загальнодержавної реферативної бази даних;
3. Аналізування еволюційних принципів побудови та структури українського реферативного журналу;
4. Роз'яснення наукових засад розвитку національної системи реферування України.

Проблемою для національної реферативної системи України є нестача розвинення цілісної національної системи реферування тому, що є перешкода щодо забезпечення якісного бібліотечно-бібліографічного обслуговування, міждержавного обміну науковою інформацією, вихід інтелектуальних опрацювань України за її межі та є причиною інших втрат, передусім, у галузі інформаційного суверенітету й авторських прав.

Започаткування досконалої системи реферування є пріоритетним завданням українських інформаційних організацій. Розуміння міжнародного досвіду установи інформаційних систем виявило, що більшість з них створено за галузевим принципом.

На сьогоднішній день існує обов'язкова потреба роз'яснення принципів функціонування вітчизняної реферативної служби з врахуванням особливостей розвитку науки та з взаємодією цієї служби з міжнародними інформаційними центрами. Згідно з цим набуває чинності проблема формування і впровадження розгалуженої, класифікованої за галузями знань і об'єднаної у масштабах країни національної системи реферування української наукової літератури, що повинно стати центром інформаційної галузі вітчизняної науки.

Для вирішення проблем національної реферативної системи України потрібен добір, аналітико-синтетичного опрацювання та збільшення (розширення) всієї наукової інформації, про Україну, яка опублікована вітчизняними авторами на іноземній та українській мові по всьому світі.

Національна система реферативної інформації України, не дивлячись на великий обсяг вивчення традицій реферування в Україні, розроблення методик аналітико-синтетичного опрацювання документації, формулювання загальнодержавної реферативної бази даних та багато іншого, все одно потребує подальшого дослідження й роз'яснення фактів.

Список використаної літератури:

1. «Україніка наукова» - Загальнодержавна реферативна база даних [Текст] / НАН України; Нац. б-ка України ім.В.І.Вернадського; Уклад.: М.Б.Сорока, А.О.Чекмарьов, Л.Й.Костенко. - К., 2000. - 19 с.
2. Статистичний огляд видавничої діяльності України у 2000 році [Текст] // Вісн. Кн. палати. - 2011. - № 6. - С. 7-9.
3. Видавнича діяльність України [Текст] // Вісн. Кн. палати. - 2009. - № 6. - С. 4-6.

*Веселова Надія Вікторівна,
студентка IV курсу
спеціальності «Документознавство
та інформаційна діяльність»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Григоренко Ірина Василівна*

**ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕЛЕКТРОННОМУ
КАДРОВОМУ ДІЛОВОДСТВІ**

Сучасні умови ринкової економіки зумовлюють потребу в розробленні принципово нових підходів до управління персоналом з усвідомленням того, що головним резервом підприємства є працівники, а за його межами – споживачі продукції, якість і конкурентоспроможність якої забезпечує персонал. Технології, на яких базується система управління персоналом, потребують постійного оновлення та уточнення, оскільки ринкове середовище функціонування національних підприємств постійно змінюється, тому з метою побудови високоефективної системи управління персоналом необхідно дослідити суть та значення принципів формування відповідної системи в нових умовах ринку[1].

Кадрове діловодство визначається як діяльність, що охоплює питання документування та організації роботи з документами стосовно особового складу підприємства (чи системи) з питань приймання, переведення, звільнення, обліку працівників тощо. Правильна організація кадрового діловодства має велике значення[3].

Кадрове діловодство ведеться у таких напрямках:

1. Облік особового складу установи та її підрозділів.
2. Підготовка звітів та необхідних довідок про переведення кадрів, розробка та виготовлення необхідних форм та бланків для цього.
3. Облік стану підготовки, перепідготовки кадрів та зарахування їх до резерву.
4. Облік та реєстрація надходження документів, що стосуються особового складу, контроль за їх виконанням, насамперед виконання наказів та розпоряджень по кадрах.
5. Організація документообігу для забезпечення оперативного і чіткого виконання та проходження документів і доручень керівництва стосовно всіх напрямів роботи з кадрами, додержання загальних та специфічних для кадрової роботи правил складання та виконання документів.
6. Складання номенклатурних справ з кадрового діловодства, їх оформлення та ведення.
7. Підготовка документів з кадрів для передачі в архів на зберігання.
8. Механізація, автоматизація і комп'ютерна обробка даних з особового складу [2].

Комп'ютеризація кадрового діловодства є однією з основних умов раціональної організації ділових процесів в організації, засобом підвищення ефективності діяльності кадрових служб, фактором зростання продуктивності та оперативності праці менеджерів. Склад програмного та технічного забезпечення залежить від конкретних умов організації діяльності підприємства, а саме від розмірів виробництва, чисельності персоналу, організаційної структури апарату управління, масштабності документообігу, потреб в оперативній та ретроспективній інформації, ступеня централізації робіт з документами тощо [4].

Механізація та автоматизація кадрового діловодства повинні здійснюватись на підставі впорядкування системи документування управлінської діяльності, уніфікації й скорочення кількості форм документів, які створюються в організації. Впроваджувати комп'ютеризацію необхідно на всіх етапах діловодства, починаючи з підготовки документів, їх копіювання, оперативного розмноження, експедиційної обробки, реєстрації та пошуку, швидкого транспортування, закінчуючи контролем виконання та надійним зберіганням документації [5].

Електронне діловодство- це діловодство, при якому документи створюються з використанням комп'ютерної техніки та спеціалізованого програмного забезпечення. Це визначення електронного діловодства дозволяє виокремити в ньому дві найважливіші складові – створення електронного документа в процесі його документування з використанням інформаційних технологій (електронне документування) і організацію роботи з електронним документом у процесі електронного документообігу та електронного архівування. **Електронний документообіг** як складова частина електронного діловодства являє собою таку систему ведення документації, при якій весь масив створених, переданих і збережених документів підтримується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій на комп'ютерах, об'єднаних в мережеву структуру [5].

Електронне кадрове діловодство спрощує роботу кадровика, за допомогою нього можна:

- швидко дістати документи;
- захистити паролями файли;
- не витратити кошти на сейфи;
- економити простір організації;
- економити час на підписи [6]

Таким чином, можна зазначити, що впровадження інноваційних технологій, електронного діловодства в кадровому діловодстві дозволяє підвищити ефективність діяльності працівників кадрової служби, зекономити витрати часу на підготовку та пошук необхідних документів, посилити контроль за створенням, веденням та зберіганням документації з персоналу організації.

Список використаної літератури:

1. Безкровний М. Ф. Загальне діловодство: теорія та практика керування документацією із загальних питань / М. Ф. Безкровний, М. Ф. Кропивка, Ю. І. Палеха, Т. Д. Іщенко. – Київ: «Ліра-К», – 2014. – 456 с.
2. Ткачук В.О. Кадрове діловодство: конспект лекцій. – Житомир, 2014. – 70с.
3. Данюк В. М. Кадрове діловодство : навч. посібник. / В. М. Данюк, Л. П. Кулаковська ; 3-є вид. – Київ : Каравела, 2009. – 240 с.
4. Козоріз В. П. Загальне і кадрове діловодство : навч. посібник / В. П. Козоріз, Н. І. Лапицька. – Київ : МАУП, 2002. – 168 с.
5. Тітенко Л.А. Діловодство з використанням комп'ютерної техніки: Навч.-метод. посібник / Л. А. Тітенко. – К.: КНЕУ, 2006. – 192 с.
6. Рудюк В. Введение електронного документо-оборота: опыт Германии / В. Рудюк // Довідник секретаря та офіс-менеджера. – 2008. – №6. – С. 31–35.

*Владовська Зоя Миколаївна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Тадеуш Олена Миколаївна*

ПРИНЦИПИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДНЗ ТА СІМ'Ї

Останнім часом спостерігається активізація уваги науковців і педагогів-практиків до вивчення різних аспектів проблеми співробітництва ДНЗ з сім'ями вихованців. Цим питанням присвячені праці Т. Александрової, Н. Андрєєвої, Н. Виноградової, В. Іванової, Т. Кулікової, Я. Ковальчук, Н. Лагутіної, О. Семіної та інших.

На погляд М. Машовець, педагогічна взаємодія із сім'єю полегшує досягнення цілей, що висуваються перед дошкільним закладом (практичний стимул), робить важливий внесок в єдиний процес виховання дитини в сімейному та освітньому середовищі (педагогічний стимул); участь батьків є також певною формою демократизації та культурної взаємодії, що особливо важливо в умовах полікультурного простору (соціальний стимул) [1.с.3].

Основна мета партнерської взаємодії полягає в створенні єдиного середовища «сім'я — дитячий садок», в якому всі учасники педагогічного процесу (діти, батьки, вихователі) почуваються комфортно, виявляють інтерес один до одного й орієнтовані до досягнення взаємоважливих і взаємонеобхідних цілей [1; 2; 3; 4].

Погоджуючись із думкою дослідників щодо доцільності створення єдиного виховного середовища як вагомого засобу досягнення цілей, що постають сьогодні перед

ДНЗ та сім'єю щодо виховання дитини дошкільного віку, вважаємо, що цьому сприятиме вибудова партнерської взаємодії педагогічних працівників ДНЗ і батьків на основі низки основних принципів.

Принцип узгодження дій — узгодження виховних цілей і завдань, позицій обох сторін, доцільний розподіл обов'язків і відповідальності; усвідомлення кожним суб'єктом співробітництва функцій інших суб'єктів цього процесу, змісту їхньої діяльності, чітке уявлення кожним учасником своєї ролі і свого внеску у загальну справу.

Принцип гуманізму — визнання гідності іншого, толерантність до думки іншого, уважне ставлення учасників співробітництва один до одного; уміння педагога не лише навчати батьків, а й самому вчитися у них.

Принцип відкритості — відкритість вихователя стосовно сім'ї, перетворення задекларованих цінностей на цінності, що об'єднують досвід усіх дорослих, котрі входять до єдиного педагогічного середовища; готовність педагога не лише позитивно сприймати батьківську ініціативу, а й заохочувати їх до прояву творчості.

Принцип індивідуального підходу до кожної сім'ї, що передбачає урахування загальної і педагогічної культури батьків, сімейних традицій, складу сім'ї, особливостей батьківсько - дитячих взаємин тощо.

Принцип доцільності форм і методів співробітництва сім'ї та ДНЗ — добір форм і методів, по-перше, з урахуванням культурних, соціально-економічних соціально-психологічних умов, ціннісних орієнтацій батьків, можливостей дошкільного закладу, а по-друге, надання переваги тим із них, які ґрунтуються на діалоговому спілкуванні, передбачають міжособистісну взаємодію, сприяють досягненню взаєморозуміння, співпереживання.

Для підвищення ефективності співробітництва з батьками вихованців педагогами дошкільних установ мають застосовувати: мотивацію та авансовану наперед оцінку, які програмують батьків на конкретний позитивний результат їхньої взаємодії з вихователями та активну участь в життєдіяльності групи, на відкритість, довірливість, толерантність у відносинах; різні способи інформування батьків: усне спілкування, демонстрування та коментування продуктів дитячої діяльності, естетичне оформлення стендів, які містять цікаву для батьків інформацію, перегляд відеозаписів різноманітних фрагментів з життя групи; високе оцінювання внеску батьків у забезпечення життєдіяльності дітей у групі; педагогічну рефлексію, яка передбачає обмін враженнями від участі батьків у життєдіяльності дошкільного закладу, переосмислення батьками своєї ролі та місії вихователя, поглядів на дитину не як на об'єкт, а як на суб'єкт виховання.

Список використаної літератури:

1. Воспитателю о работе с семьей: Пособие для воспитателя детского сада / Л.В. Загит, Т.А. Куликова, Т.А. Маркова и др.; Под ред. Н.Ф. Виноградовой. - М., 1989.
2. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание. М., 1999.
3. Машовець М. А. Сучасні підходи до організації педагогічної взаємодії дошкільного навчального закладу та батьків вихованців / М. А. Машовець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Наукові записки РДГУ. — 2011. — Вип. 2(45).
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка/ В.О.Сухомлинський - К.: Радянська школа, 1978. - 263 с.

*Гайдук Ірина Миколаївна
студентка II курсу
спеціальності «Мова і література»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освіти дорослих
Сірик Людмила Миколаївна*

ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ РОБЕРТА БЕРНСА В УМОВАХ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ XVIII СТ.

Постановка проблеми. Кожна література має свого очільника, будителя, того письменника, творчість якого є в її історії наріжним каменем, на котрому будується національна самоідентифікація. Для шотландців постать Роберта Бернса – як для українців Тарас Шевченко. Шотландська культура завдячує Бернсові поновленням цікавості до давньої літератури, традицій, старожитностей. Література – появою особливої “Бернсової” строфи, народницькою та романтичною течією в красному письменстві, розквітом шотландської поезії рідною мовою. Нація завдячує йому власною самоідентифікацією, становленням своєї мови, адже довгий час цей народ жив у тіні Англії, й лише Бернс довів, що шотландська мова – Бернс ще за життя став національним поетом. Гете називав його великим, Скотт – надзвичайним і геніальним. А Бернсів вірш “Шотландці” багато років був неофіційним гімном Шотландії.

Проблема полягає в тому, щоб виявити характерні особливості поетичних творів Роберта Бернса в умовах історичних подій XVIII століття.

Основні завдання дослідження. Вивчити та дослідити основні характерні особливості поетичної творчості Роберта Бернса, виявити прояв повноцінного явища шотландської мови, а не англійського діалекту у поетичних творах шотландського поета, з’ясувати у яких творах піддавався гострій критиці тогочасний суспільний лад та відстоювалось право на свободу і незалежність, показати використання поетом синтезу у своїй творчості двох галузей – поезії та музики, провести аналіз художніх особливостей поезії Роберта Бернса, визначити теоретичні положення щодо особливостей англійської поезії у період XVIII ст.

Основні здобутки проведеного дослідження.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що Роберт Бернс відзначився в літературі особливою «Бернсовою» строфою та романтичною течією в красному письменстві, розквітом поезії рідною мовою. Саме Бернс довів повноцінне явище шотландської мови, а не англійського діалекту, адже цей народ жив у тіні Англії.

Творчість Роберта Бернса мала виняткове значення для подальшого розвитку шотландської літератури і культури. Це своєрідне явище в історії національної поезії. Р. Бернс писав глибоко реалістичні, демократичні твори, в яких піддавав гострій критиці тогочасний суспільний лад, уславлював могутні перетворюючі сили рідного народу, відстоював його право на свободу і незалежність.

Поетичним творам Бернса властиві надзвичайна свіжість образів, влучність епітетів і порівнянь, лаконізм, динамічність, багатство мови. Чудовий знавець поетичного і пісенного шотландського фольклору, Бернс ніби синтезував у своїй творчості дві галузі – поезію і музику. Пісенним образам його лірики властива виняткова конкретність, багатогранність, особлива сила впливу на слухача. Значна кількість творів великого шотландця написана на мелодії давніх пісень рідного народу.

Словесний і музичний ритми в поезіях Бернса збігаються, взаємозбагачують і доповнюють один одного. Якщо слова конкретизують картини, образи, думки, то музика розкриває силу і глибину почуття, його логіку, вольові імпульси. Зливаючись зі словами, мелодія надає їм емоційного тлумачення і своєрідно коментує їх. Від безпосереднього

зв'язку з музикою у творах Бернса пісенного жанру з'явилися хори, різного виду рефрени, паралелізми, ланцюгова побудова тощо. Поет вільно змінює ритми, розміри навіть в межах одного твору. Його поезії багаті на алітерації, асонанси, сміливі рими.

Аналіз художніх особливостей поезії Роберта Бернса свідчить про те, що традиції народної і класичної шотландської поезії справили величезний вплив на формування і розвиток художнього стилю поета. Проте підхід Бернса до поетичної спадщини шотландського народу був творчим – поет підняв національну поезію на новий щабель, поглибив її зміст і удосконалив форму.

Роберт Бернс посилив властиві шотландській поезії демократичні тенденції, загострив соціальні мотиви і створив фактично новий для шотландської літератури жанр громадсько-політичної поезії. Любовну лірику він збагатив зображенням всієї складної гами людських почуттів і переживань, майстерністю психологічних характеристик. Визначне місце в його поезії посідають також твори сатиричного характеру.

Досліджено, що XVIII ст. в Європі стало Епохою Просвітництва та вираження соціального статусу людини. Едмунд Берк у своєму «Обґрунтуванні природного товариства» (1757) говорить: "The Fabrick of Superstition has in this our Age and Nation received much ruder Shocks than it had ever felt before; and through the Chinks and Breaches of our Prison, we see such Glimmerings of Light, and feel such refreshing Airs of Liberty, as daily raise our Ardor for more". Тобто із даного висказування становиться зрозумілим те, що нація отримала набагато більше ніж ланцюги та порушення прав, які приводять до в'язниці, нація побачила невеличке сяйво світла і відчула свіжість.

На основі вивченої, дослідженої та проаналізованої літератури визначаємо, що історичні події, які відбулися протягом XVIII ст. значно вплинули на розвиток літератури та поезії даного періоду.

Видатні діячі мистецтва, культури та науки розділялися на дві команди: одні виступили з різкою критикою пережитків феодалізму й пороків буржуазної дійсності (Свіфт, Філдинг, Смоллетт, Шеридан), інші автори дотримувалися апологетичної або помірної (Річардсон) позиції, сподіваючись за допомогою добродушної сатири й морально-релігійних наставлянь виховати в людях цивільні почуття й тим самим поліпшити моральний клімат.

Виокремлено три основних періоди в історії англійської літератури:

1. ранній – по 1730 рр.;
2. зрілий – з 1740 по 1750-і роки;
3. пізній – з 1760-х по 1790 рр.

Доведено, що протягом усього XVIII ст. в англійській філософії відбувалася боротьба між матеріалізмом та ідеалізмом (суперечка Локка з Гобсом; А.Шефтсбера і Мандевіля; Мандевіля та Ф. Хатчесона).

Визначено, що провідними жанрами ранньої просвітительської літератури стали: поема, трагедія, комедія, есе.

Способами та методами впливу на різні соціальні групи стали нариси Аддісона та Стила. У своїх творах вони показували позитивний вплив дружби, який знаменував політичну рівновагу в країні.

Протилежних поглядів на виховні методи дотримувалися Дж. Гет, Свіфт, які за допомогою уїдливої сатири викривали пороки буржуазного суспільства.

У творах Даніеля Дефо та Дж. Свіфта створювалася сатира на монархічну державність, дворянські привілеї, буржуазне хижацтво та всі ідеологічні складові сучасного автору суспільства – релігію, мораль, науку.

У період XVIII ст. виникає так званий готичний роман або роман «жахів і тасмниць» і в подальшому набуває розвитку – родинно-побутовий роман.

Список використаної літератури:

1. Давиденко Г. *Історія зарубіжної літератури XVII–XVIII століття*: навч. посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / Г. *І. Давиденко*, М. О. Величко — [2 ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2007 — 292с. (Режим доступу) – ISBN 978 966 364 863 7
2. The Oxford Companion to English Literature, ed. Margaret Drabble. (Oxford: Oxford University Press, 1996), p. 151
3. Rupert Christiansen. *Romantic Affinities: Portraits From an Age, 1780–1830*. (London: Bodley Head, 1988), p. 215.
4. Ward A. W., Waller, A. R. Trent W. P. *History of English and American literature (encyclopedia in eighteen volumes)*, New York: GP Putnam's Sons University Press.
5. William Blake." *Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online Academic Edition*. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 2 October 2012. (Режим доступу) – <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/68793/William-Blake>.

Гмиря Дар'я Іванівна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Тадеуш Олена Миколаївна

ТХЕЙКВОН-ДО ЯК СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління України належить до найактуальніших проблем, вирішення якої обумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації.

У педагогічній науці досліджуваній проблемі було присвячено наукові праці за такими напрямками: формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі (В. Білик, А. Герасимчук, С. Ігнатенко, С. Лапаєнко, В. Лисяк, О. Маркова, К. Палієнко, В. Солнцева, С. Страшко та ін.); у позакласній діяльності (О. Гауряк, А. Гужаловський, О. Жабокрицька, Т. Лясота, В. Рева та ін.); у позашкільній діяльності (Б. Брилін, В. Кузьменко, Т. Лясота, І. Шеремет та ін.); у сім'ї (Т. Басва, С. Свириденко, М. Шарапа та ін.).

Істотним для успішного вирішення означеної проблеми є розкриття закономірностей процесу формування здорового способу життя засобами фізичної культури, яке здійснили Г.І. Власюк, Н.Ф. Денисенко, А.Л. Турчак. Слід виділити дослідження О.В. Сват'єва, О.В. Жабокрицької, які розкривають соціально-педагогічні умови формування фізичного здоров'я дітей.

Дослідники зазначають, що складові ЗСЖ містять різноманітні елементи, що стосуються всіх сфер здоров'я – фізичної, психічної, соціальної і духовної. Найважливіші з них – харчування (у тому числі споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок), побут (якість житла, умови для пасивного й активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки на території життєдіяльності), умови праці (безпека не тільки у фізичному, а й у психічному аспекті, наявність стимулів і умов професійного розвитку), рухова активність (фізична культура і спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень) [1; 2; 3; 4.]

Останнім часом значної популярності серед людей різного віку набули східні єдиноборства, серед яких тхеквон-до є одним із найбільш розповсюджених.

З позицій східної філософії тхеквон-до – давньокорейське бойове мистецтво, у якому корейські майстри змогли поєднати стародавні принципи та методи тренувань із тенденціями сучасного спорту, що зробило таеквон-до унікальною системою саморозвитку та фізичного виховання, а також дуже видовищним і динамічним видом спорту. Метою тренувань і вивчення таеквон-до є досягнення гармонійної єдності фізичного, психічного та духовно-морального начал в людині.

Техніка тхейквон-до базується на наступних принципах:

- всі рухи побудовані таким чином, щоб створювати максимальну потужність відповідно до наукових формул і принципів кінетичної енергії;
- принципи, що знаходяться в основі техніки, настільки очевидні, що навіть необізнані в таеквон-то здатні відрізнити правильний рух від неправильного;
- дистанція і кут кожного руху визначені таким чином, щоб досягати максимальної ефективності в атаці і захисті;
- мета і метод кожного руху наочні і прості для того, щоб полегшити навчальний процес;
- раціональні методи навчання побудовані таким чином, що користь від занять таеквон;
- правильні методи дихання сприяють збільшенню швидкості кожного руху і знижують стомлення;
- атака виконується в життєво важливі точки тіла, а їх захист здійснюється від всіляких атак;
- кожна ударна поверхня точно визначена і базується на структурі людського тіла;
- всі рухи легкі у виконанні, що дає можливість отримати задоволення від занять таеквон-до як спорту і як відпочинку;
- особлива увага приділяється забезпеченню доброго здоров'я і запобігання травм;
- всі рухи гармонійні і ритмічні;
- всі рухи в тулях повинні висловлювати особистість і життєвий характер того, чиїм ім'ям названо туль.

Тренування у таеквон-до проводиться на засадах двох груп принципів. Перша група – принципи дидактики: науковість; виховний характер навчання; свідомість та активність; систематичність і послідовність; наочність, доступність, міцність; індивідуальний підхід. Другу, основну групу, складають спеціальні принципи тренування: спрямованість до вищих досягнень; поглиблена спеціалізація; безперервність тренувального процесу; єдність поступового збільшення навантажень і тенденції до максимальних навантажень, хвилеподібність і варіативність навантажень; циклічність процесу підготовки; єдність взаємозв'язку структури змагальної діяльності та структури підготовленості.

Принцип оздоровчої спрямованості зобов'язує тренерів з тхейквон-до так організовувати заняття, щоб воно виконувало і профілактичну і розвиваючу функцію, а саме: удосконалювати функціональні можливості організму, підвищуючи його працездатність до негативних впливів; компенсувати недолік рухової активності, яка виникає в умовах сучасного життя.

Список використаної літератури:

1. Данилко М. Сучасні уявлення про сутність і структуру діяльності тренера / М. Данилко, В. Толкач // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – № 2 (10). – С. 22–26.
2. Деркач А. А. Творчество тренера / А. А. Деркач, А. А. Исаев – М. : Физкультура и спорт, 1982. – 239 с.

3. Жариков Н. Л. Формы активизации профессиональной подготовки спортивных педагогов к воспитательной деятельности / Н. Л. Жариков // Спорт, молодежь, воспитание. – Минск : [б. и], 1985. – С. 81–85.

4. Жмарев Н. В. Управленческая и организаторская деятельность тренера / Жмарев Н. В. – Киев : Здоровья, 1980. – 144 с.

*Гук Марина Тимофіївна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Тадеуш Олена Миколаївна*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Трансформаційні зміни системи національної освіти потребують зокрема радикального перегляду змісту і методів естетичного виховання дітей. Вчені (А. Андрєєв, Н. Батюк, Л. Григоровська) вбачають у розвитку образного мислення дитини дошкільного віку важливу передумову успішної організації навчального процесу, від якої залежить подальший розвиток життєдіяльних компетентностей.

Поняття «образне мислення» розглядається вченими як індивідуальний мисленнєвий процес особистості, залученої до художньої творчості.

А. Андрєєв пов'язує питання розвитку образного мислення дітей дошкільного віку в першу чергу з художньою працею, дією, творчістю: «дитина має власне, особисте відображення дійсності» [1, с. 56].

Можливості для розвитку образного мислення дошкільників, у переважній більшості, передбачаються у діючих програмах дошкільної освіти. Значною мірою реалізація потенційних можливостей освітнього процесу в ДНЗ щодо розвитку образного мислення дітей залежить від методичної роботи педагогів. Саме тому розвиток художньо-образного мислення дітей можливий у процесі навчання і виховання є цілеспрямовано організованим.

Розвиток художньо-образного мислення дітей базується на педагогічних принципах навчання та виховання як узагальненої системи вимог, що охоплюють всі аспекти освітнього процесу. Особливої уваги під час вибору методів роботи ДНЗ слід надавати принципу дотримання вікових та індивідуальних особливостей дітей, адже кожна дитина є неповторною, має творчу індивідуальність, є цілісною та єдиною, що передбачає унікальний характер переживань. Це зумовлює особливий, індивідуальний підхід до впливу на вихованця, організації його діяльності.

Важливим є дотримання принципів системності та послідовності виховання, спираючись на фольклорні традиції та народну етнопедагогіку, що формує повагу до культури та традицій народу, цілеспрямованість виховного процесу.

Для результативності навчання необхідним є врахування принципів особистісно-орієнтованого виховання: цілеспрямованого створення виховних ситуацій, розвивального спілкування, використання співпереживання як механізму розвитку емоційної сфери.

Виходячи з аналізу сутності образного мислення, його ролі у формуванні педагогічного впливу, ми визначили наступні методи роботи ДНЗ:

- спрямування змісту виховання у єдності начальних занять, свят, розваг та гурткової роботи;
- застосування методів інтегративного підходу на послідовний розвиток усіх основних компонентів художньо-образного мислення: сприймання, емоційності, естетичних суджень, асоціювання, уяви, фантазії, як особистісних якостей;

- використання методів стимулювання активної позиції у пізнанні різних видів мистецтва та емоційної сфери;
- комбінування колективних, групових та індивідуальних форм навчальної діяльності дітей через впровадження методу творчих завдань і вправ;
- застосування методів суб'єкт-суб'єктного спілкування.

Розвиток художньо-образного мислення дітей охоплює виховну класно-урочну та позаурочну діяльність. У єдності виховної та навчальної діяльності створюють розширений виховний простір, що забезпечує координацію, взаємоузгодженість виховних цілей. Дуже важливо, щоб продовженням виховної діяльності, були єдиним процесом, доповнювали, збагачували, урізноманітнювали одна одну.

Процес образного мислення передбачає формування емоційної сфери (створення позитивних емоцій, що є основою мотивації до активної діяльності), особистісних якостей, що мають вияв у усіх сферах її існування.

Виховна діяльність може здійснюватись на уроках з тих предметів, що входять до інваріантної та варіативної частин Базового компоненту дошкільної освіти, надаючи можливості для розвитку образного мислення дітей дошкільного віку у різних видах діяльності.

Сучасний технологічний рівень розвитку суспільства вимагає впровадження у навчально-виховний процес комп'ютерно-інформаційних технологій. Використання мультимедіа-презентацій у роботі ДНЗ дозволить зручно та ефективно візуалізувати статичну і динамічну інформацію, самостійно добирати матеріали, відповідно до завдань. Такі заняття викликають у дітей більшу зацікавленість та активність.

Таким чином, у розвитку образного мислення дітей відбувається цілеспрямована взаємодія всіх суб'єктів виховного процесу, що покликані розв'язати ряд проблем, серед яких: продуктивні умови творчого розвитку дитини, забезпечення «ситуації успіху», створення умов самореалізації кожної дитини, творчого експериментування, співтворчості.

Список використаної літератури:

1. Андреев А. Л. Художественное мышление как эстетическая категория / Андрей Леонидович Андреев. – М.: Знание, 1981. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия "Эстетика"; № 4).
2. Батюк Н. О. Формування художньо-образного мислення молодших школярів на уроках музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 - теорія та методика навчання / Н. О. Батюк ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2003. – 19 с.
3. Григоровская Л. В Развитие образного мышления младших подростков средствами музыки : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Любовь Владимировна Григоровская ; НИИ педагогики Украины. - Киев, 1990. - 225 с.

*Дворник Олена Віталіївна,
студент IV курсу,
спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Фендьо Олена Миколаївна*

ВЕБ-САЙТ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасне суспільство, яке у ХХІ ст. характеризується як інформаційне, використовує для задоволення інформаційних потреб можливості Інтернет. Кількість користувачів глобальної мережі невідомо зростає як в Україні, так і у світі. Інтернет стає розгалуженою

мережею, яка включає набір різноманітних послуг та сервісів, зокрема: пошукові системи; електронну пошту, довідкові каталоги, електронні бібліотеки та ін.

Безсумнівно, що Інтернет займає значну частину світового інформаційно ресурсу і є найбільш доступним. У зв'язку з цим глобальна мережа є зручним засобом розміщення інформації та привернення уваги. Одним з головних засобів розміщення інформації в Інтернет є Web-сайт.

Web-сайт (web – «павутина», «мережа» і site – «місце», website – «місце в мережі») або просто сайт – це сукупність електронних документів (файлів) приватної особи або організації, що об'єднана під однією адресою (доменною або IP-адресою) [3, с. 5].

Дослідженням питань використання інформаційних технологій, зокрема веб-сайту, займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як Т. Бокарьов, А. Фролов, А. Висоткін, Ю. Зав'ялець, В. Гужва, Т. Дейнекін, Ф. Джефкінс, В. Комаров, І. Крилов, М. Курасова, Н. Меджибовська, Т. Парамонова, У. Херсон та інші.

Створенню та розповсюдженню веб-сайтів сприяють такі фактори: доступність веб-сайтів для обміну, зберігання та використання інформації; нестримний розвиток інформаційних технологій, що дозволяють працювати з сайтами не лише за допомогою комп'ютерів, але із використанням смартфонів, планшетів та ін.; безперешкодна можливість доступу до задокументованої інформації. Розміщення на веб-сайтах задокументованої інформації може відбуватися з будь-якого місця на Землі, де є підключення до мережі Інтернет, при допомозі, практично, будь-якого мобільного пристрою. Поштовхом для цього став перерозподіл світового ринку праці, який ґрунтується на організації роботи з віддаленими співробітниками, які не працюють у приміщенні підприємств, а територіально розміщуються в інших населених пунктах, країнах та континентах.

Веб-сайт дозволяє отримати доступ до інформації, розміщеної на ньому, за допомогою браузера. Веб-система містить інформацію в різних форматах і крім звичайного тексту, може бути представлена у вигляді звуків, зображень та відео [4, с. 11]. Таким чином, сайти, як інформаційні ресурси Інтернету, можуть мати різну форму і необхідні користувачам для того, щоб:

- знайти актуальну інформацію;
- отримати відомості про конкретний об'єкт;
- вивчити експертні та популярні думки на різні теми;
- зайнятися хобі та знайти особисті інтереси [1, с. 158].

За схемою представлення інформації, її об'єму і категорії вирішуваних завдань можна виділити такі категорії веб-сайтів: інформаційні ресурси (тематичний, тематичний портал), інтернет представництва власників бізнесу (сайт-візитка, представницький сайт, корпоративний сайт, інтернет-магазин), Веб-сервіс (дошка оголошень, каталог сайтів, пошукові системи, поштовий сервіс, веб-форуми, блогівий сервіс, сервіс зберігання та обміну файлів, соціальні, соціальні мережі, спеціалізовані соціальні мережі) [3, с. 8].

Особливості середовища мережі Інтернет, у порівнянні з традиційними засобами комунікацій, переважають за рядом ознак:

- інтерактивний характер контактів, що лежить в основі глобальної мережі;
- органічно включає моделі «один до багатьох» і «один до одного»;
- наявність контролю над пошуком і отриманням інформації з боку користувачів;
- широкий діапазон видів представлення інформації; висока гнучкість і масштабованість [2].

Отже, за допомогою такого особливого інструменту як веб-сайт кожен із нас без перешкод потрапляє на будь-які портали візуальних подорожей, переноситься в події минулого чи майбутнього часу, досліджує невідомі факти. Все це дозволяє проникнутися відчуттям духу свободи, насолодитися враженнями і втілити безмежні можливості людського розуму.

Список використаної літератури:

1. Горювий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія / В. М. Горювий. – Київ, 2005. – 300 с.
2. Філіпова Л. Аналіз контенту веб-сайтів українських центрів науково-технічної інформації з точки зору використання інтернет-сервісів. / Л. Філіпова // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 10. – С. 1-6.
3. Зав'ялець Ю. А. Web-технології та web-дизайн. Конспект лекцій / Ю.А. Зав'ялець. // – Чернівці, 2014. – 90 с.
4. Фролов А. В. Базы данных в Интете. Практическое руководство по созданию Web-приложений / А.В. Фролов. // – М.: Русская редакция, 2000. – 448 с.

*Дзюба Вікторія Павлівна,
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Аніщенко Наталія Вікторівна*

РОЛЬ ГРИ У РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей, що робить украй актуальною проблему зміни ставлення людства до природи. Цій меті служить екологічне виховання, яке являє собою систематичну педагогічну діяльність, спрямовану на розвиток в учнів екологічної культури. Тому першочерговим завданням педагогічних працівників є формування екологічних знань в учнів, вихованні любові до природи, прагненні берегти, примножувати її, виховувати культуру природокористування [2]. Екологічна освіта учнів має бути безперервною і тривати в дошкільний, шкільний та після шкільний періоди. На значущості екологічного виховання в дітей наголошено в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, у Законі України «Про дошкільну освіту», Концепції дошкільного виховання в Україні, Національній доктрині розвитку освіти та інших нормативних документах, у яких чітко окреслені базові засади й визначені принципи екологічної освіти школярів.

Особливої актуальності набуває питання формування екологічного виховання, екологічного світобачення, підвищення екологічної культури в дітей шкільного віку в контексті ігрових форм, оскільки в становленні екологічної свідомості дитини особливе місце належить ігровій діяльності. Саме гра є підґрунтям мислення, де зміцнюються розумові сили, конкретизуються знання, формуються чіткі уявлення про цінність довкілля, його надзвичайне значення для життя людини, розвивається екологічна свідомість дитини й виховується любов до природи рідного краю.

Загальновідомо, що в грі дитина найбільше задовольняє свої потреби й найповніше розкривається сама. Ігри дарують малятам задоволення, підвищують емоційний тонус, сприяють усвідомленню дітьми важливості бережливого, дбайливого підходу до навколишнього світу, тобто формуванню в них екологічно-доцільної поведінки. Тому вкрай важливо в розробці ігрових форм екологічної спрямованості максимально використовувати їх можливості. Педагогічний працівник повинен передусім пам'ятати про те, що гра повинна: впливати на розвиток емоційно-чуттєвої сфери; пробуджувати позитивні емоції, переживання; ігрова ситуація має забезпечувати розуміння взаємозалежностей, що наявні в природі; підкреслювати її самоцінність і універсальність; породжувати дбайливе ставлення до всього живого, прагнення надавати посильну допомогу дорослим в опікуванні природним середовищем і засуджувати негативні вчинки, які завдають шкоди довкіллю.

Виокремлюють такі види ігор з екологічного виховання: природничі ігри, дидактичні, творчі, ігри нового типу (ігри-ребуси ботанічного та зоологічного змісту).

Сьогодні для екологічного виховання потрібні ігри нового типу – кросворди, ребуси, головоломки, чайнворди (ботанічного й зоологічного змісту), які б моделювали творчість дітей і забезпечували умови для вдосконалення їх інтелекту. Такі ігри сприяють розвиткові слухового й зорового аналізаторів і активному логічному мисленню дітей, умінню шукати залежності й закономірності як приховані, так і очевидні, що наявні в природі, класифікувати й систематизувати об'єкти живої та неживої природи, комбінувати й моделювати їх, прогнозуючи кінцевий результат.

Використання різноманітних ігрових форм дає змогу педагогові налаштувати дітей на взаємодію з природою, навчити їх ставити себе на місце того чи іншого природного об'єкта, занурюватися в його простір, роз'язувати проблемну ситуацію, активно діяти й самостійно ухвалювати рішення.

Отже, гра – це один з найбільш уживаних методів навчання, оскільки вона уможливає успішне розв'язання освітньо-виховних завдань з екологічного виховання дітей. Ігри ж нового типу потребують особливих зусиль. Вони, з одного боку, моделюють саму творчість дитини, а з іншого – забезпечують умови для вдосконалення дитячого інтелекту.

Список використаної літератури:

1. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник / за ред. Г. С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 320 с.

2. Фіцула М.М. Екологічне виховання / М.М. Фіцула // Педагогіка. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/50115-ekologichne-vihovannya.html>.

*Єрмолова Інна Валеріївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Менеджмент»
(освітня програма «Інноваційний менеджмент
інклюзивного середовища»)
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Нестеренко Галина Олегівна*

ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ ВНУТРІШНІМИ ТА ЗОВНІШНІМИ ЗМІНАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Актуальність теми дослідження. Інновацією можна назвати нові ідеї, які призводять до якісних або кількісних змін у діяльності будь-якої організації. Як відомо, інноваціям передують науково-технічна діяльність, яка пов'язана з появою різних нововведень у будь-якій сфері діяльності. Тому дуже важливим постає питання про технології управління процесами змін в організації, а також її пристосуванням до сучасних тенденцій розвитку. Організаціям будь-якої галузі потрібно швидко адаптуватися як до змін, які відбуваються на сучасному ринку, так і до змін в суспільстві та світі, які впливають на їх функціонування.

Метою роботи є уточнення існуючих етапів управління змінами в організації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як вітчизняними так і закордонними дослідниками всебічно розглядалися особливості теорії та практики управління змінами в організаціях різних галузей та форм власності. Матюк Т.В. і Дяченко О.О., Турчіна С.Г., Гайдей О.О., Стеців С.Р., Тарасов С.А., Пащенко О.П.

Наприклад Матюк Т.В. і Дяченко О.О. вивчали питання управління організаційними змінами на підприємствах з урахуванням людського фактору. Андрущенко Н.О. розглядав роль та значення сучасної системи управління змінами як одного з факторів стрімкого розвитку вітчизняних підприємств торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначав Гайдей О.О., «зміна» – це поступовий або ступінчастий процес переходу організації на новий рівень з використанням існуючих ідей і концепцій [2, с. 71]. На нашу думку зміни в організації відіграють важливу роль, вони передбачають повну або часткову зміну технологічного процесу, організаційної структури, а також виробництво нової продукції, тому ми підтримуємо таке визначення.

Управління – це складний процес, який включає цілеспрямований вплив на об'єкти, системи з метою збереження їхньої сталості або переведення з одного стану в інший з метою досягнення певних цілей [4, с. 16].

На думку таких вчених як Грибик І. І., Попадюк Л.І. і Смолінська Н.В. «*управління змінами*» – це процес, що робить можливим для організації модифікувати будь-яку частину її структури, щоб у такий спосіб ефективно функціонувати у постійно мінливому середовищі. До нього належать дії, призначені для підтримки, прийому і затвердження необхідних та узгоджених модифікацій і змін [3, с. 385].

За думкою Гайдей О.О. «*управління змінами*» – це процес постійного коригування напрямку діяльності підприємства, модифікації поведінки її працівників в умовах змін [2, с. 71].

Таким чином, можна узагальнити, що управління змінами охоплює етапи, які вносять корективи до використання ресурсів, бізнес-процесів, розподілу бюджету або інші режими роботи, які значно змінюють компанію чи організацію.

Метою процесу управління змінами є гарантія використання стандартних методів і процедур для швидкої обробки змін з мінімально можливим негативним впливом зміни на якість послуг.

Управління змінами являє собою систему послідовних дій, які виконуються в певному порядку організаційних, інформаційних та інших операцій, що призводять до виконання інноваційних завдань, які стоять перед системою управління.

Неможливо переоцінити роль етапів управління змінами у розвитку організації та в її просуванні на державному чи світовому ринку.

Грейнер Л.Е. розробив модель процесу успішного управління організаційними змінами і сформував її у вигляді 6 етапів [1]:

1. тиск і спонукання (тиск факторів зовнішнього та внутрішнього середовища);
2. посередництво та переорієнтація уваги (залучення зовнішнього консультанта чи співробітників як посередників);
3. діагностика і визначення конкретних проблем – усвідомлення;
4. вирішення проблеми та забезпечення зобов'язання щодо виконання нового курсу;
5. експеримент і виявлення (аналіз наслідків змін та коригування їх);
6. підкріплення і згода (мотивація персоналу та впровадження змін).

Ознайомившись з процедурою управління змінами, яку запропонував Грейнер Л. Е., ми можемо зробити такий висновок. Наведені етапи є достатньо логічними, проте для прикладного менеджменту сформульовані дещо абстрактно. І це спонукає в подальших дослідженнях провести детальніший аналіз різних поглядів на послідовність етапів управління змінами.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Процес управління змінами відіграє важливу роль у діяльності та розвитку організації на будь-якому рівні. Зміни відбуваються постійно і для ефективного розвитку потрібно підлаштовуватись до новинок у зовнішньому середовищі, чи впроваджувати власні в діяльність організації. Це допоможе ефективніше надавати різні послуги і продукти користувачам в більш доступній формі.

Розглянувши декілька варіантів управління змінами в організації, можна виділити те, що важливу роль відіграють керівники всіх ланок. Вони повинні мати здібності для ефективного та вчасного прийняття рішень, які допоможуть керувати змінами для уникнення збитків.

Список використаної літератури:

1. Greiner Larry E., "Patterns of Organization Change", Harvard Business Review, May-June 1967, Organizational Change and Development, ed. G. W. Dalton. P. R. Lawrence, and L. E. Greiner (Homewood, Ill: Irwin, 1970), p. 222. Reprinted by permission. All rights reserved.
2. Гайдей О.О. Управління змінами на підприємстві / О.О. Гайдей // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу, 2015 р. - № 3 (19) - с. 71-75
3. Грибик І.І. Сутність процесу управління змінами та особливості його ефективною реалізації в організаціях / І.І. Грибик, Л.І. Попадюк, Н.В. Смолінська // Видавництво Львівської політехніки, 2015 р - № 749 - с. 384-388
4. Скібіцька Л. І., Скібіцький О. М. Менеджмент. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 416 с.

Жирун Ганна Сергіївна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Саюк Валентина Іванівна

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Процес інформатизації сучасного суспільства зумовив необхідність розроблення нової моделі системи освіти, яка ґрунтується на застосуванні сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях.

Зміна освітньої парадигми, пов'язана з переходом від монокультурної традиції до діалогової культури, спричинила серйозні трансформації в технологіях викладання. Цей процес ознаменувався появою різноманітних інноваційних технологій, розвиток яких вибудовувався на основі нових принципів взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Інтеграція сучасних освітніх та інформаційних технологій стає важливою умовою для вдосконалення процесу навчання [3].

Проблеми інформатизації суспільства й освіти досліджувалися в працях: Р. Герцога, А. Єршова, В. Ізвозчикова, С. Каракозова, Ч. Кларка, К. Коліна, М. Лапчика, В. Монахова, С. Полат, А. Ракитова, І. Роберт, Д. Севедж, О. Тихонова, В. Тихомирова, О. Уварова та ін. Теоретичні основи використання інформаційних технологій в освіті досліджували В. Биков, А. Гуржій, В. Гапон, М. Плескач, Р. Осіпа та ін. Однак, на даному етапі розвитку освіти відсутня достатня кількість наукових праць з досліджень проблеми розробки програм та вивчення навчальної дисципліни «Інформаційні технології в освіті та вищій школі», тому дана проблема є актуальною та потребує уваги з боку науковців.

Розвиток сучасного суспільства потребує ґрунтовної підготовки педагогів у галузі сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій. Викладачі нового покоління повинні вміти кваліфіковано вибирати та використовувати ті технології, що повною мірою відповідають змісту, меті вивчення певної дисципліни, сприяють досягненню розвитку особистості [1].

Однією із найістотніших складових інформатизації вищих навчальних закладів є створення, впровадження та розвиток ком-п'ютерно-орієнтованого освітнього середовища на основі інформаційних систем, мереж, ресурсів і технологій. Головною її метою є

підготовка фахівця адаптованого до повноцінного життя і діяльності в умовах інформаційного суспільства. Тому для вищої школи необхідна комплексна перебудова педагогічного процесу, підвищення його якості та ефективності на основі інформаційно-комунікаційних технологій сучасного покоління.

Інформатизація вищої школи передбачає:

- оперативне оновлення навчальної інформації у зв'язку з розвитком науки, техніки, культури;

- отримання оперативної інформації про індивідуальні особливості кожного студента, що уможливує диференційований підхід до організації їх навчання і виховання;

- використання адекватних науковому змісту навчання й індивідуальних програм студентів способів донесення навчальної інформації;

- отримання інформації про результативність педагогічного процесу, що дасть змогу оперативно вносити в нього необхідні корективи.

Усе це сприяє удосконаленню інформаційної культури студентів, здійсненню рівневої та профільної диференціації навчально-виховного процесу з метою розвитку нахилів і здібностей студентів, задоволення їхніх запитів і потреб, розкриття творчого потенціалу; удосконаленню управління освітою; підвищенню ефективності наукових досліджень [2].

Сьогодні важливо, щоб сучасний педагог володів не тільки основами комп'ютерної грамотності, але й ефективно застосовував різні нові інформаційні технології навчання. Під час навчання майбутніх учителів в університетах потрібно більше приділяти уваги комп'ютеризації, адже комп'ютери це наше майбутнє без якого не можливо себе уявити.

Інформатизація суспільства настільки швидко розвивається, що і не завжди легко відстежити, які нові інформаційні технології з'явилися на ринку освітніх послуг. Тому так важливо готувати прогресивних фахівців у даній сфері діяльності.

Не залежно від того, де будуть працювати випускники вишів, чи то у вищій школі, чи в загальноосвітній школі, чи взагалі в садочку, але вони повинні володіти комп'ютерними знаннями та інформаційно-комунікаційними технологіями навчання.

Отже, якісна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах можлива за умови впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес.

Список використаної літератури:

1. Бондарев В. Г. Современные подходы к совершенствованию методики преподавания информационных технологий в высшей школе [Электронный ресурс] / В. Г. Бондарев, Л. В. Мигаль, Т. П. Бондарева. – Режим доступа : http://www.it-education.ru/2009/reports/Bondarev_Migal_Bondarev.htm#lit

2. Топольник Я. Навчальні можливості курсу з вивчення інформаційних технологій в освіті під час підготовки майбутніх викладачів [Електронний ресурс] / Я.Топольник – Режим доступу: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9/subor/Topolnik.pdf>

Іваненко Олена Сергіївна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шестакова Тетяна Віталіївна

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ВИКОРИСТАННЯ ІКТ В РОБОТІ ПЕДАГОГА-ДОРАДНИКА

Інформатизація суспільства – це перспективний шлях до економічного, соціального та освітнього розвитку. Інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що надає можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог.

Нині помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких науковців, як В.Ю. Биков, Я.В. Булахова, О.М. Бондаренко, В.Ф. Заболотний, Г.О. Козлакова, О.А. Міщенко, О.П. Пінчук, О.В. Шестопап та інші.

Упровадження ІКТ у навчальний процес і, зокрема, у методичну роботу нині стає необхідністю, адже інформаційне суспільство потребує інформаційної культури від кожного його члена. Тому нині є актуальною проблема формування і розвитку інформаційної компетентності педагога. Настав час, коли сучасні педагоги, повинні володіти основами використання комп'ютерної техніки як засобу навчання, широко впроваджувати нові інформаційні технології в практику роботи. Одне з головних завдань районного методичного кабінету – організувати навчання для педагогічних працівників району з питань використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій в управлінській діяльності, методичній роботі та у навчально-виховному процесі. Чим багатограннішою буде теоретична підготовка педагога, тим ширший його підхід до вибору можливих варіантів навчання.

Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів впроваджується через такі форми методичної роботи: постійно діючі семінари з питань удосконалення навиків роботи на комп'ютері з різними програмами і використання ІКТ в освітньому процесі; індивідуальні консультації за запитом; проблемні семінари на основі вивчення освітніх потреб у використанні ІКТ; майстер-класи, стажування у педагогів компетентних в ІКТ; наради-семінари; тренінги; навчання [4].

Такі форми роботи спрямовані на формування та вдосконалення інформаційної грамотності педагога, а саме: здатності розуміти сутність обробки інформації, знаходити інформацію в різних джерелах, користуватися автоматизованими системами пошуку та обробки інформації, інтерпретувати інформацію, використовувати моделювання для вивчення різноманітних об'єктів та явищ, виконувати аналіз інформаційних моделей та ін., формування умінь усвідомленого використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі; знайомство з електронними засобами навчального призначення, мультимедійними навчальними та довідковими посібниками, Інтернет-ресурсами; обговорення та відпрацювання методичних прийомів їх використання. Передбачають здобуття та удосконалення навичок користувача, формування готовності використовувати ІКТ в своїй професійній діяльності.

Упровадження комп'ютера в сферу освіти стало початком революційного перетворення традиційних методів і технологій навчання та всієї галузі освіти.

Важливою тенденцією розвитку освітньої галузі є створення інформаційно освітнього простору, складовими якого є сайт. Інтернет-сайти навчальних закладів, дають можливість спів ставити діяльність соціально-педагогічної системи свого закладу з багатьма іншими в районі, області, Україні та за її межами. Тому, створення Інтернет - сайта

закладу є одним із головних елементів управління навчального закладу, що об'єднують навколо себе педагогів, дітей, батьків та громадськість.

Володіння ІКТ стало критерієм загальної грамотності особистості [2].

Отже, навчання педагогів комп'ютерній грамотності: вмінню підготовки та опрацювання електронних документів (підготовка навчально- методичних матеріалів, роздаткового матеріалу, наочності та ін.), створенню презентацій (впровадження відеофрагментів, звукових та графічних файлів та ін.), використанню ресурсів мережі Інтернет (пошук та опрацювання інформації, електронна пошта, розташування особистих науково-методичних розробок в мережі Інтернет, створення особистої сторінки), вмінню створення та верстки публікацій (засоби видавничих систем), використанню засобів управління навчальною діяльністю та засобів її планування (органайзер) – одна із найактуальніших проблем, яку необхідно вирішити на сучасному етапі побудови інформаційного суспільства в Україні.

Список використаної літератури:

1. Морзе Н.В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій / Н.В. Морзе – К.: Видавнича група ВНУ, 2008. – 352 с.
2. Носкова М.В. Проблема мотивації педагогів до використання інформаційно-комунікаційних тех-нологій у навчальному процесі /М.В.Носкова // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – №1. – С. 6 – 10.
3. Петрова О.Ю. Удосконалення інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів дошкільного навчального закладу [текст] / Олена Петрова, Лариса Погорелова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 5. – С. 71 – 77.
4. Свириденко О.С. Навчання ХХІ століття: ІКТ – компетентність педагогів [текст] / Олена Свириденко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 1. – С. 7 – 10.

*Грійчук Катерина Анатоліївна
студентка II курсу
спеціальності «Мова і література»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освіти дорослих
Сірик Людмила Миколаївна*

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ АНГЛІЧАН

Постановка проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що ментальність людей знаходить відображення у мові, а географічне положення країни впливає на характер і поведінку людей.

Говорячи про британців, можна відмітити їх любов до компромісів, що пояснюється географічним положенням острівної країни. Безспірним є той факт, що територія Великобританія та її клімат не знають крайнощів. У Великобританії є гори, але вони не високі, є рівнини, але вони змінюються пагорбами. На території держави немає діючих вулканів, але трапляються невеликі землетруси. Звідси, етнічні особливості британців: відсутність крайнощів (too much water drowned the miller – хорошого – по трішчку – to pour oil on troubled waters – to calm down a situation – заспокоювати, остуджувати страсті).

Проблема полягає у з'ясуванні характерних особливостей національного образного мислення англічан, визначенні їх етнічних особливостей та виявленні різниці понять «менталітет» та «ментальність».

Основні здобутки проведеного дослідження.

На основі вивченої та дослідженої наукової літератури виявлено, що національне образне мислення ототожнюється із термінами «ментальність» та «менталітет».

Визначено, що слово "менталітет" походить від латинського кореня "mens" – свідомість. Часто підкреслюється, що поняття менталітет і ментальність синонімічні і, отже, взаємозамінні. На цій підставі вони розглядаються в одному ряді зі словосполученнями "національний характер", "дух народу", "етнічна психіка" оскільки не мають суттєвих відмінностей у значенні та є перекладом з різних європейських мов. Так, різниця між «менталітетом» і «ментальністю» полягає в тому, що ментальність включає в себе типове для певного мовного колективу своєрідне сприйняття світу і специфічний прояв національного характеру. Менталітет включає в себе стереотипне сприйняття навколишньої дійсності, продиктоване етнокультурною свідомістю. Ментальність – складова частина менталітету, перший ступінь його формування.

Досліджено, що історичні події, які відбувалися на території Великобританії значно вплинули на формування народу, його ментальність та на образне національне мислення британського народу.

Власне англичани, а саме так узагальнено називають народи, які проживають на території Великобританії та Північної Ірландії є продуктом змішання багатьох етнічних груп – найдавнішого іберійського населення з народами індоєвропейського походження: племен кельтів, германських племен англів, саксів, фризів, ютів, в деякій мірі скандинавів, а згодом і франко-норманів.

Історики, етнографи та літературознавці наділяють англичан такими рисами характеру як: консерватизм, гордість, трепетне ставлення до свого дому і домашнім тваринам.

Саме від селянської натури англійський характер успадкував схильність до всього природного, простого, нехитрого на протигагу всьому штучному, показному, вигадливому: прозаїчну діловитість, яка ставить матеріальний бік життя вище духовних цінностей; відданість традиціям при недовірі до всього незвичайного, тим більше іноземної; пристрасть до домашнього вогнища як символу особистої незалежності. Скандинавські вікінги (професійні мореплавці) внесли в англійський характер ще одну суттєву рису – пристрасть до пригод. В душі господарського англійця завжди відчувається вабливий поклик моря, романтична тяга до далеких берегів.

Отже, в англійському характері втілилися англосаксонська практичність з кельтською мрійливістю, піратська хоробрість вікінгів з дисципліною норманів.

Аналіз англійських метафор та фразеологізмів дає підстави зрозуміти і визначити британську ментальність, яка знаходить відображення в мові, а географічне положення країни впливає на характер і поведінку людей.

Таким чином, в Великобританії більше, ніж в будь-якій іншій європейській країні, збереглася прихильність до сталих здавна традицій, побуту, звичок, а любов до компромісів можна припустити, пояснюється географічним положенням острівної держави. Оскільки територія Великої Британії та її клімат не знають крайнощів, ми знаходимо мовне підтвердження вищесказаного у фразеології, до складу яких входять природні явища (у Великобританії є гори, але вони не дуже високі, є рівнини, але вони змінюються пагорбами. У Великобританії немає дуже великих річок, взимку не дуже холодно, а влітку не дуже жарко. На території держави немає діючих вулканів, проте трапляються невеликі землетруси).

Визначено етнічні особливості британців:

- 1) відсутність крайнощів (too much water drowned the miller – гарненького потроху);
- 2) небажання загострювати конфлікти (to water down something – to reduce the severe impact of something (пом'якшувати));
- 3) to pour oil on troubled waters – to calm down a situation – заспокоювати, остуджувати пристрасті);

4) не шкодувати про згаяний, філософський підхід до того, що не може бути змінено (water under the bridge – past occurrence, especially something unfortunate, that can not be undone or rectified – про невдалу подію в минулому, яка не може бути скасованою або виправленою: що було, те загуло);

5) помірність у всьому (Ebb and flow – злети і падіння; To dip one's toe in the water – обережно промацувати дно). Ключові фрази: Do not rock the boat – не розхитувати човен; Do not go overboard – не лізть геть зі шкіри; Do not overdo it – не перестарайтеся; All very well in moderation – все добре в міру; Safe and sound – живий і неушкоджений; Order! Order! – Дотримуйтесь порядку!; Happy medium – золота середина;

6) схильність до песимізму (Dead in the water – в глухому куті; In deep water – в біді, в скрутному становищі; Cloud over – затьмарювати). Ключові фрази: Huh! Typical! – Ха! Ось так завжди!; The country's going to the dogs – Країна руйнується; What did you expect? – А чого ще ви очікували?; I could have told you – Це відразу було ясно; Better make the best of it – Чи не падай духом; Never mind – Чи не бери в голову; Blessed are they who expect nothing, for they shall not be disappointed – Благословенні ті, хто нічого не чекає, бо вони не будуть розчаровані;

7) справедливість. Ключові фрази: Well, to be fair – Ну, якщо чесно ...; Fair enough – Згоден, справедливо; Wait your turn – Жди своєї черги;

8) Скромність. Ключові фрази: Do not boast – Чи не хвалися; Stop showing off – Чи не рисуйся; Do not blow your own trumpet – Не займайся саморекламою; Do not be clever – Чи не мудрувати; Do not be pushy – Не будь настирливим; I do a bit of sport – Я трохи займаюся спортом (тобто I've just won an Olympic medal – Я тільки що завоював олімпійську золоту медаль);

9) почуття соціальної незручності, яке полягає в тому, що людина відчуває дискомфорт і некомпетентність у сфері соціальної взаємодії (в англійській культурі є таке поняття) (To be a fish out of water – to be in difficulty by virtue of being in a strange environment (відчувати труднощі, опинившись у незнайомій обстановці), On thin ice – or skating on thin ice - at risk of upsetting or annoying someone (в скрутному, делікатному становищі), Dead in the water – completely unlikely to succeed (в глухому куті);

10) збентеження, замкнутість, сором'язливість і взагалі не здатність нормально, відкрито спілкуватися з іншими людьми. Мовні приклади: Oh, Come off it! – Ой, та буде тобі!; Typical! – Ось так завжди!);

11) гумор, про який окремо необхідно сказати. Гумор для англійців як повітря, без нього вони не здатні функціонувати. Англійський гумор – це рефлекс, мимовільна реакція, особливо коли англійці відчувають дискомфорт або незручність. Not bad – непогано (значить, brilliant - приголомшливо, чудово); A bit of a nuisance – прикра неприємність (disastrous, traumatic, horrible – щось жахливе, катастрофічне, травмуючий); Not very friendly – не дуже дружній вчинок (Abominably cruel – акт брудної жорстокості); I may be some time – Бог дасть, поживу ще (I'm going to die – скоро помру – хоча, звичайно, смішного в цьому мало).

Список використаної літератури:

1. Гегель Г. В. Наука логики / Г. В. Гегель. – Т. 1. – М.: Мысль, 1974. – 452 с., 273.
2. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера / Львів: Літопис, 2004. – 720 с.
3. Abels Richard (1983). "The Council of Whitby: A Study in Early Anglo-Saxon Politics". Journal of British Studies. 23 (1): 1–25. (Режим доступу) – doi:10.1086/385808.
4. Fox K. Watching the English: the hidden rules of English behavior; 2011.

Ковальова Вікторія Леонідівна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Саяук Валентина Іванівна

РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Розвиток мислення особистості є однією з першорядних якостей, які визначають її життєдіяльність. Проблема навчання і розвитку молодших школярів актуалізується тоді, коли система традиційної шкільної освіти не справляється з новими соціальними запитами та не забезпечує необхідного рівня орієнтації людини в умовах сучасного виробництва і суспільного життя. Зусилля науковців та практиків сьогодні спрямовані на пошуки таких організаційних і змістовних компонентів навчальної діяльності, які б забезпечували розвиток образного мислення молодших школярів та оптимізується навчальний процес. Для розв'язання проблеми оновлення змісту шкільної освіти необхідно враховувати такі теоретико-методологічні підходи, які спиралися б на реальний досвід школярів та їх зону найближчого розвитку, сприяли пізнанню навколишнього середовища.

У роботах Ж. Піаже мислення розглядається як біологічний процес. Особливо важливо зрозуміти, зазначав науковець, механізми пізнавальної діяльності особистості, які приховані за зовнішньою картиною її поведінки. Адже, розвиток мислення людини полягає у переході від самоактуалізації, зосередженні на ситуації, іншій особі до об'єктивної позиції щодо зовнішнього світу [3].

Т.М. Лисянська зазначає, що для молодших школярів притаманна допитливість, яка є важливим стимулом для розвитку всіх мисленневих операцій, зокрема операцій аналізу і синтезу [2].

Традиційна предметна структура школи прийшла до протиріччя з можливостями учнів, з необхідністю організації змісту задля розвитку особистості, а не лише для засвоєння і закріплення отриманих знань і умінь. Школа повинна не лише забезпечити школярів надійними знаннями і навчити їх діяти, але й сформувати стійкі інтереси до пізнання нового, сформувати життєві компетентності людини, яка здатна адаптуватися у сучасному інформаційному суспільстві, скласти в єдину картину уявлення про світ. Соціальні, виховні та дидактичні завдання, вікові особливості детермінують необхідність постійного удосконалення методичної системи початкової школи. Зазначеним вимогам відповідає інтегрований підхід. Він забезпечує органічне поєднання різноманітних знань і методів пізнання на науково визначеній основі і є важливим чинником у формуванні світогляду учнів. Інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у межах поставлених учителем конкретних навчальних завдань, інтенсивному розвитку молодших школярів; формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей.

Розвиток образного мислення являє собою складну динамічну систему кількісних та якісних змін, які відбуваються у мисленневій діяльності дитини у зв'язку з її віком і збагаченням життєвого досвіду. Тому, як підкреслює І.Д. Бех, *інтегрований підхід* дозволяє усунути ряд недоліків традиційної початкової освіти: протиріччя між об'єктивно зростаючим обсягом наукових знань і неможливістю засвоєння їх системи у рамках діючої системи навчання, дублювання та однобічний підхід до трактування спорідненого навчального матеріалу, асинхронність вивчення окремих тем, порушення наступності у викладанні предметів тощо. Інтеграція навчального матеріалу може призвести до значного скорочення загального обсягу змісту середньої освіти, розвантажити навчальні програми і створити кращі умови для розвитку мислення молодших школярів [1].

Отже, розвиток образного мислення молодших школярів засобами інтегрованого навчання не відриває навчальний матеріал від реальних життєвих проблем та особистісного досвіду дитини, що у подальшому призводить до перенесення здобутих у школі знань на реальні життєві ситуації, готовності до адаптації у сучасному соціумі.

Список використаної літератури:

1. Бех І.Д. Інтеграція як освітня перспектива / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 5-6.
2. Лисянская Т.Н. Динамика взаимосвязи мыслительных операций у младших школьников: Дис...канд. психол. наук: 19.00.07 / Т. Н. Лисянская // АПН психологии УССР. – К., 1979. – 199 с.
3. Пиаже Ж. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология: Пер. с англ. и фр. / Ж. Пиаже // . – М. : Международная педагогическая академия, 1994. – 674 с.

*Коляда Марія Леонідівна
студентка II курсу
спеціальності «Мова і література»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освіти дорослих
Сірик Людмила Миколаївна*

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Мова – це своєрідна політика, яка визначає владу, а влада, в свою чергу, керує тим, що говорять люди і як це сприймається іншими. Аналіз мови з цієї точки зору є більш ніж академічним об'єктом: сьогодні, як ніколи, це стає вмінням виживати (R. Lakoff).

Інтерес до вивчення політичного дискурсу як особливої форми спілкування сприяв появі нового напрямку в мовознавстві – політичної лінгвістики (political linguistics), яка займається вивченням сфери політичної комунікації, засобів та методів боротьби за політичну владу в процесі комунікативного впливу на політичну свідомість суспільства, а також дослідженням самого політичного дискурсу. Згідно Божеску М. Г. основним завданням лінгвістичного аналізу політичного дискурсу (Political Linguistic Discourse Analysis) є розкриття механізмів складних відношень між мовою, владою й суспільством.

Проблема полягає саме у з'ясуванні поняття «політичний дискурс» та його основних характерних особливостях.

Основні завдання дослідження полягають у розкритті терміну «політичний дискурс», його основних складових, а також у розкритті терміну «критичний дискурс – аналіз (КДА)».

Основні здобутки проведеного дослідження.

На основі вивченої та проаналізованої наукової літератури вивчено та досліджено, що політичний дискурс як особлива форма спілкування сприяв появі нового напрямку в мовознавстві – політичної лінгвістики (political linguistics), яка займається вивченням сфери політичної комунікації, засобів та методів боротьби за політичну владу в процесі комунікативного впливу на політичну свідомість суспільства, а також дослідженням самого політичного дискурсу і основним завданням лінгвістичного аналізу політичного дискурсу є розкриття механізмів складних відношень між мовою, владою й суспільством.

Поняття «політична комунікація» належить до дискусійних, проте також схиляється до широкого потрактування поняття як комунікації, що «присвячена політичним

проблемам або в якій політичні суб'єкти виступають як автори політичного тексту чи його адресати».

Визначено, що політичний дискурс – це сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно існуючих традицій та отримали перевірку досвідом. Реалізація політичного дискурсу відбувається в усній формі (публічні виступи політиків, їхні виступи на радіо, по телебаченню, інтерв'ю, прес-конференції, парламентські дебати, теле та радіоновини), а також письмовій формі (різноманітні документи – договори, протоколи, угоди, рубрики політичних новин у пресі, політичні плакати та листівки).

Виокремлено поняття «критичний дискурс – аналіз (КДА), як метод дискурс-аналізу, який безпосередньо стосується зв'язку мови з іншими елементами соціальних процесів і влади». КДА прагне об'єднати як лінгвістичні, так і соціальні підходи до вивчення мови в межах дискурс-аналізу, намагається пояснити, як вона пов'язана зі структурою та процесами в суспільстві, в якому використовується, як перетворюється на засіб зв'язку, що забезпечує розуміння світу, а також застосовується для створення і захисту класових позицій певних груп. Критичний дискурс аналіз застосовується також для опису, інтерпретації, аналізу та критики суспільного життя, відображеного в тексті і спрямований на систематичне вивчення відношень між дискурсивними практиками, текстам, подіями та більш широкими соціальними та культурними структурами і процесами, на точний аналіз та опис матеріальності мови.

Список використаної літератури:

1. Божеску М. Г. Сучасні дослідження політичного дискурсу / М. Г. Божеску // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Філологічні науки. – 2013. – № 14 (1). – С. 6–11., с. 6.
2. Фоменко О. С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття): автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови / О. С. Фоменко. – К., 1998. – 20 с.
3. Фуко М. Дискурс и истина / М. Фуко. – Минск : Пропилеи, 2006. – 152 с.
4. Чорна О. О. Формування образу політичного лідера засобами комунікативних стратегій / О. О. Чорна // Лінгвістичні студії: [зб. наук. праць / ред. А. П. Загнітко]. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – Вип. 25. – С. 97–104., с. 55.
5. Chilton P. A. Introduction: themes and principles in the analysis of political discourse / P. A. Chilton, C. Schäffner (eds.) // Politics as Text and Talk: Analytical Approaches to Political Discourse. – Amsterdam: Benjamins, 2002. – P. 1–41.

*Кондратенко Олена Петрівна
студентка II курсу
спеціальності «Мова і література»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освіти дорослих
Сірик Людмила Миколаївна*

АФОРИЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Постановка проблеми. Сучасна афористична система являє собою перспективний об'єкт для вивчення, так як відображає, як у дзеркалі, навколишню дійсність, зміни в мисленні і способі життя народу, переоцінку багатьох культурно-мовних цінностей, тим самим дозволяє діагностувати стан духовного здоров'я етносу. Дані мовні одиниці

представляють інтерес в силу несподіваною ідентифікації терміна або явища, оригінальної інтерпретації соціально-культурної інформації про дійсність і духовний стан сучасного суспільства.

Відомо, що специфіка афоризму визначається його ознаками: стислістю, інформативною щільністю, парадоксальністю судження, повчального, актуальністю, наявністю авторства, оригінальністю, суб'єктивністю, дотепністю, експресивністю і ін.

У даній доповіді автор на основі вивчених та досліджених наукових джерел з'ясовує сутність афоризму як об'єкту лінгвістичного дослідження та виявляє його основні характерні особливості.

Основні завдання дослідження полягають у вивченні, дослідженні і виявленні сутності афоризму як предмету лінгвістичного дослідження та з'ясуванні його основних характерних особливостей.

Основні здобутки проведеного дослідження.

На основі вивченої та дослідженої літератури можна визначити, що афоризми відповідають духу сучасного суспільства і в рівній мірі близькі як до науки, так і до мистецтва, в них органічно взаємодіють принципи наукової і художньої творчості. У зв'язку з цим закономірним є той факт, що багато видатних учених були одночасно і творцями афоризмів.

Афористика є своєрідною ланкою стикування між наукою та мистецтвом через виразність і образність, які зближують афоризми з художньою літературою, властивість синтезу думок, встановлення зв'язку між явищами, точність і лаконізм ріднять їх з наукою.

Афоризм, з огляду різних науковців, можна визначити як текст, що є стимулом до роздумів або квінтесенцією певних роздумів. Він виступає як стійкий семантичний комплекс, в основу якого покладено мовний концепт, усталена словесна формула, що ґрунтується на універсальних й етнічних символах. Він репрезентує свій мовний статус у контексті пареміології на основі спорідненості з іншими її одиницями. Афоризм – (грец. *Arthorismos*), вислів, що виражає в лаконічній формі узагальнену, закінчену думку», а також узагальнена, глибока думка автора, виражена в лаконічній, відточеною формі і відрізняється виразністю, несподіванкою судження.

Афоризму притаманні такі властивості як: лаконічність, парадоксальність, оригінальність, запам'ятовуваність, а також, найчастіше, наявність автора. З огляду на всі перераховані вище властивості, складемо своє визначення афоризму.

Афоризм – оригінальна, закінчена думка, виражена в короткій запам'ятовується формі, що відображає загальновідомі істини або узагальнену, глибоку думку автора

Для афоризму як окремого жанру характерні такі ознаки:

1) глибина та оригінальність думки, у котрій виявляється індивідуальність автора;
2) узагальненість судження, котре сприяє глибині та істинності думки; 3) стислість, котра поглиблює зміст афоризму, і яка спрямована на краще його запам'ятовування та підвищення прагматичного ефекту;

4) чіткість, відточеність, виразність думки;

5) закінченість, смислова завершеність;

6) естетична завершеність, художність, поєднання мудрості та краси.

Виявлення основних характеристик афоризму здійснюється на основі комплексу параметрів: 1). джерела поширення афоризму; 2. наявність чи відсутність автора; 3. ступінь вираженості суб'єктивного чи об'єктивного авторського ставлення до дійсності; 4. зовнішня структура афоризму; 5. зміст афоризму; 6. значення афоризму; 7. смислова структура афоризму; 8. масова відтворюваність.

За джерелами поширення афоризми поділяються на: а) жанрові; б) витягнуті з текстів-джерел; в) усні; г) народні.

За наявністю\відсутності автора на: а) авторські; б) анонімні; в) народні.

За ступенем вираженості авторського ставлення афоризми розрізняються на: а) афоризми суб'єктивного типу (виражають індивідуально-авторську точку зору, переважну над об'єктивною, яка не співпадає з громадською).

За своїм змістом, що відбиває життєві закономірності афоризми поділяються на: 1). сентенції; 2). моралі; 3). певні рекомендації.

За відтворюваності афоризми можна поділити на: 1). мовні (масові); 2). мовні (індивідуальні).

У смисловий зміст афоризму можливе включення імпліцитної інформації. У структурному плані простежується тенденція до ритмічної впорядкованості, афоризми є короткооформлюваними висловлюваннями, можуть відтворюватися або можливе їх відтворення дискурсі.

За своєю конструкцією афоризми як правило складаються з двох частин: конкретної думки і підсумкового висновку. «Не то робить нас вільними, що ми нічого не визнаємо над собою, але саме те, що ми вміємо поважати стоїть над нами».

Список використаної літератури:

1. Афоризми на англійській мові. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/aphorism>.

2. Буйницька Т. О. Мовностилістична структура афоризмів. Е. Каннети \ Т. О. Буйницька. Іноземна філологія. Республіканський міжвідомчий збірник – Львів: Світ, 1996. – С.50 – 55.

3. Chisholm, Hugh, ed. (1911). "Aphorism". Encyclopædia Britannica. 2 (11th ed.). Cambridge University Press. p. 165.

4. Geary James (2005). The World in a Phrase: A Brief History of the Aphorism, November 2, 2005. New York: Bloomsbury USA. p. 240. ISBN 9781608197620.

5. Morley John (1887). Aphorisms — an address delivered before the Edinburgh Philosophical Institution, November 11, 1887. London: MacMillan.

*Косирева Ольга Леонідівна,
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Гузій Наталія Василівна*

ІДЕЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ У СПАДЩИНІ ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ МИНУЛОГО

Успішне вирішення завдань сучасного реформування системи освіти зумовлює пошук нових підходів до удосконалення професійної підготовки педагогічних кадрів, зокрема до творчої педагогічної діяльності. В умовах суттєвого ускладнення педагогічної праці, структура якої на думку В.О.Кан-Калика налічує понад 200 компонентів [3], необхідно плідно використовувати багату науково-педагогічну спадщину видатних педагогів минулого щодо становлення й еволюції ідей професійної творчості вчителя.

Ще за часів філософсько-педагогічної думки Давнього сходу, античності, педагогічної культури Відродження та Просвітництва було сформовано низку положень щодо значення творчості у педагогічній професії та вимог до творчих якостей вчителя-вихователя. У філософських системах і поглядах Демокрита, Протагора, Сократа, Платона, Аристотеля знаходить відображення ідея неабиякої складності та шляхетності педагогічної діяльності у поєднання з високими вимогами до неї, що сприяло формуванню у суспільній свідомості уявлень про специфіку педагогічної професії, а також ідеалу педагога як носія духовності, мудрості, культури [1, с.6.7]. Буддиська традиція приписувала вчителю

ставитися до учня як до власної дитини, а конфуціанство висувало дуже високі вимоги до особистості вихователя загалом, до його освіченості та моральних якостей, Сократ вважав вчителювання "покликанням Божим", а давньоримський філософ-педагог Квінтіліан надавав великого значення у педагогічній діяльності терплячості, вправності та майстерності [там само, с.5] [].

Розвиток педагогічної творчості І.Г.Песталоцці розглядав у контексті розвивального навчання учнів та виказав думку про необхідність гармонійного паралельного розвитку всіх завдатків людської особистості – інтелектуальних, фізичних та моральних, а джерело педагогічного мистецтва вбачав у любові до дітей, яке "має бути піднято на рівень науки" [1,с.315]. Так званий "метод Песталоцці" творчо наслідували й розвивали найвеличніші педагоги світу К.Ю.Блохманн, А.Дистервег, Ф.Фребель, К.Д.Ушинський, О.А.Хованський та ін.

У дослідженнях видатних педагогів Г.О.Сковороди, О.В.Духновича, М.І.Пирогова, присвячених проблемі педагогічної творчості та впливу особистості вчителя на учнів підкреслюється, що лише педагоги, які досягли розвитку своєї творчої індивідуальності, здатні робити найбільші "внески" у формування особистості своїх вихованців, стимулювати розвиток їхніх творчих сил і здібностей, впливати на життєві цінності та смисли. Цікавою у даному контексті видається думка О.В.Духновича, який розглядав педагогіку як "найскладніше з мистецтв", а педагога назвав "митцем", "майстром" "просвітителем", сіллю землі" [цит. по 1,с.13].

К.Д.Ушинський називав педагогічну діяльність і педагогіку мистецтвом – "найобширнішим, складним, що найвище й найнеобхідніше з усіх мистецтв", яке потребує постійної насаги, а також виступав проти "рецептурної педагогіки", наголошуючи на ролі науки та виховної сили особистості учителя-вихователя, яку невзможі замінити будь-які статuti, програми, сентенції, засоби [5, с.123].

Із загостренням на початку ХХ ст. соціально-політичних протиріч, активізацією національно-демократичного освітнього руху поширюються ідеї вільного виховання та експериментальної педагогіки, висувається теза про "свободу вчительської творчості" (В.П.Вахтеров), стверджується образ нової школи як школи життя та творчості самого вчителя (П.П.Блонський), який характеризується не лише освіченістю, а й творчим потенціалом, здатністю до самоосвіти [1,с.19].

У новаторській системі А.С.Макаренка ідеї педагогічної творчості та майстерності "кристалізуються" в оригінальному підході про необхідність навчання вчителя педагогічному мистецтву ще на етапі підготовки до педагогічної діяльності, підкреслюючи значення для майбутнього вчителя не лише спеціальної освіти, а й спеціального виховання – "бути організованими, підтягнутими, ввічливими, культурними" [1, с.25].

У гуманістичній педагогіці В.О.Сухомлинського стверджується погляд на працю педагога як "напружену працю серця... й творчість розуму", а вчителі розглядаються як "творці людських душ", "сіячі істинно людського", "світочі інтелектуального життя" дітей, "взірці людської вдосконаленості" [цит. по 1, с.26].

Останні десятиліття теорія педагогічної творчості активно розробляється у науковій думці сучасності – українських наукових школах Н.В.Гузій, Н.В.Кічук, Л.В.Кондрашової, М.О.Лазарева, С.О.Сисоевої, Р.П.Скульського та ін., а також у науковому доробку російських і біларуських вчених Ю.П.Азарова, В.О.Кан-Калика, Н.В.Кузьміної, М.В.Кухарева, А.К.Маркової, М.Д.Никандрова, В.О.Сластьоніна та ін. В оригінальних наукових концепціях сучасних вчених активно досліджуються проблеми творчих властивостей особистості вчителя, його нестандартного мислення, креативності, обдарованості, індивідуального стилю педагогічної діяльності тощо.

Таким чином, ідеї професійної творчості вчителя, відображені у спадщині видатних педагогів минулого, заклали фундаментальне підґрунтя сучасної теорії педагогічної діяльності та особистості учителя-вихователя, є джерелом класичної педагогічної думки

щодо особливостей педагогічної професії та ролі професійної творчості вчителя-вихователя, виступає дороговказом у здійсненні новітніх реформацій в освітній галузі.

Список використаної літератури:

1. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія /Н.В.Гузій. – Київ : НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2004. – 243 с.
2. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя / В.И. Загвязинский. – Москва : Педагогика, 1987. – 160 с.
3. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество /В.А.Кан-Калик, Н.Д.Никандров. – Москва : Педагогика, 1990. – 144 с.
4. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : Підручник / С.О.Сисоєва. – Київ : Міленіум, 2006. – 346 с.
5. Ушинський К.Д. Твори: В 6-ти т. – Т.1. – Київ : Рад.школа, 1954. – 449 с.

*Кошляк Наталія Олексіївна,
Тарутіна Любов Євгенівна
студентки I курсу
спеціальності «Менеджмент»*

(освітня програма «Інноваційний менеджмент інклюзивного середовища»)

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Братаніч Оксана Василівна*

ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ТА ЧОЛОВІЧОГО СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ

Як вважають багато психологів, чоловіки, як і жінки в рівній мірі, мають однакові психологічні здібності для ведення бізнесу. Однак це не свідчить про те, що і в тих і в інших схожі методи роботи та підходи до управління. Чоловіки і жінки по-різному оцінюють свою діяльність в якості керівника. І відмінності кожного з їх стилів складно не помітити.

Цікавою відзнакою жіночого стилю управління від чоловічого є те, що жінки-керівники більше прихильні до комбінованих стратегій. У порівнянні з чоловіками жінки набагато частіше демонструють змішані стратегії, такі як координатор-начальник, координатор-лідер та господар-лідер. Чоловіки, як правило, є прихильниками певної моделі менеджменту і не змішують її з технологіями іншого типу, дотримуючись однієї стратегії в поведінці. Жінки мають більшу пластичність у творенні свого менеджменту і використовують те, що найбільш ефектно, не стаючи послідовними прихильниками одного зі стилів. Вони ефективно реалізують не тільки «стратегії виживання», але і стратегії розвитку, вибудовуючи обережніші відносини зі своїми партнерами і уникаючи занадто «ризикових» стратегій [4].

Спосіб організації праці в «жіночому» варіанті виглядає в більшості випадків як чіткий розподіл функцій з виконуваним рішенням, які можуть передаватися при необхідності. У виконанні будь-якого завдання іноді може допомогти навіть сам керівник. У даному випадку жінки проявляють себе в більшій мірі бюрократами, ніж чоловіки [2]. Останні ж прагнуть до партнерства, процедура прийняття рішень жінками в основному супроводжується процесом активного обговорення пропонуваніх рішень з підлеглими. Одночасно жінки відрізняються підвищеним бюрократизмом у порівнянні з керівниками-чоловіками при прийнятті рішень. Звертаємо увагу, що чоловіки в разі формування рішень більш орієнтовані на партнерство, ніж жінки, що саме по собі досить парадоксально.

Чоловіки частіше використовують командно-адміністративний стиль управління. Жінкам-керівникам характерна велика демократичність, готовність до співпраці і колегіальному прийнятті рішень при вмілому делегування повноважень і відмову від дріб'язкової опіки підлеглих.

Для реалізації прийнятих рішень використовується чіткий розподіл функцій виконання, надання допомоги в разі потреби. При організації контролю над ходом виконання рішень превалює поетапна форма у вигляді регулярних поточних перевірок, недопущення затягування небажаної ситуації. Відповідальність за роботу встановлюється відповідно з чітким розподілом обов'язків, причому, дуже характерно покладання кінцевої відповідальності за певну ділянку роботи на конкретного виконавця [3, 113-116 с].

Чоловічий стиль більш ефективний або в структурованих ситуаціях і при простих завданнях, або в ситуаціях з високим ступенем невизначеності, а жіночий стиль дає найбільшу ефективність в рутинних умовах. Фактор статі визначає різну вираженість основних компонентів і типів індивідуального стилю керівництва.

Висновки порівняльного аналізу чоловічого і жіночого менеджменту свідчать про те, що жінки-управлінці не тільки не програють чоловікам як менеджери, але іноді діють успішніше, забезпечуючи більш стійкі умови існування для свого підприємства. Жінки більш високо цінують морально-етичні якості та якості, що визначають інтерактивну функцію спілкування. А чоловіки високо цінують якості, що забезпечують ефективність професійної діяльності та організаційної взаємодії в колективі.

Список використаної літератури:

1. Бендас Т.В. Гендерна психологія: навч пос./Т.В. Бендас. – СПб.: Питер, 2006. – 431 с.
2. Гарифулліна С.А. Якщо керівник – жінка. Центральна наукова бібліотека [Електронний ресурс] / Гарифулліна С.А. – 2006. – № 3. – Режим доступу до журн.: <http://www.0ck.ru/menedzhment>. – Заголовок з екрану.
3. Корнилова Т.В. Мотиваційна регуляція прийняття рішень: сучасна психологія мотивації/Т.В. Корнилова. – М.: Смысл, 2002. –213 с.
4. Самарцева О.К. Чоловік і жінка: менеджмент у сфері бізнесу / О.К. Самарцева, Т.А. Фоміна// соц. дослід., 2000. № 11

Крилова Катерина Юріївна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Дубровіна Ірина Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ

В умовах становлення і розвитку інформаційного суспільства в Україні виникає необхідність підвищення якості шкільної природничої освіти, поліпшення відповідної підготовки вчителів.

Останнім часом відбувається оновлення змісту професійного зростання вчителів природничого циклу через впровадження сучасних методик, технологій навчання та виховання. Педагогічні інновації, як результат процесу створення нового, оптимізує досягнення педагогічних досліджень, втілюють у навчально-виховний процес – концепції, теорії, моделі, методики, технології тощо. До педагогічних інновацій можна віднести проектну технологію [6].

Аналіз наукових джерел доводить, що метод проектів має достатнє історично-теоретичне підґрунтя розвитку у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме у дослідженнях: Т. Бондаренко, Д. Дьюї, Н. Заїкіна, М. Ігнат'євої, Д. Каттеріка, У. Кілпатрика, В. Копотія, В. Монда, А. Папандреу, Н. Поліхуна, Д. Снезена та ін. Процеси модернізації змісту шкільної освіти початку ХХІ століття підкреслили

актуальність застосування методу проектів, набуття життєво необхідних компетентностей через дослідження предметних явищ в Україні.

Аналізуючи запити сучасної освіти, слід сказати, що запровадження проектної діяльності відображає дієвість технологій, активних форм і методів навчання. Саме підготовка вчителів природничих дисциплін до успішного впровадження інновацій у навчально-виховний процес є важливим фактором оновлення змісту загальноосвітніх навчальних закладів України. Педагоги природничих дисциплін, усвідомлюючи потреби суспільства в інноваційних технологіях у ході навчання і виховання, в першу чергу заохочують учнів до проектної діяльності на власному прикладі, через особистий інтерес до даної форми роботи. Тому проектна діяльність розвиває творчий потенціал учнів через діагностику їхньої мотивації та постійне заохочення педагогів як форми виховної позаурочної роботи в закладі освіти.

На наш погляд, у проектній діяльності слід поєднати інтереси вихованців, які прагнуть до вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; вчителів, зусилля яких спрямовуються на моральний саморозвиток особистості тощо.

На думку академіка І. Бега, сьогодні є необхідність підготовки фахівця, що вміє діяти разом з дитиною, організовує спілкування з дітьми у вигляді діалогу, дискусії, групової роботи тощо, володіє різними засобами підтримки уваги та працездатності учнів, був спроможний самостійно моделювати, конструювати нові (інноваційні) прийоми, методи, технології навчання і виховання [1].

Так, учні старшої школи поглиблюючи свої знання у галузі «природничі дисципліни» мають оволодіти основами творчого процесу, через практичне виконання складових проектної діяльності : конструювання і моделювання. Авторські розроблені спецкурси вивчають закономірності проектної діяльності, її принципи, форми та методи розвитку. Тому підготовка вчителів до здійснення проектно-технологічної освіти учнів стає нагальною потребою нашого часу.

У системі методичної роботи школи, під час тематичних, планових семінарів, конференцій, спецкурсу тощо, здійснюється оновлення знань щодо методики впровадження проектної технології в навчально-виховному процесі закладів освіти, закладається підґрунтя проектної технології на практиці (планування учнівських проектів, створення банку позаурочних учнівських проектів різних за темами, видами, формами тощо). Вагоме значення має узагальнення і поширення кращого педагогічного досвіду під час проведення семінарів, наукових читань щодо організації учнівських проектів в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Однією із фахових вимог до підготовки вчителя природничих дисциплін є оволодіння основами теоретичної, методичної та практичної складових у структурі проектної технології. Методика організації проектної діяльності спирається на наступні принципи навчання: принцип структурної єдності змісту навчання, принцип відповідності змісту спецкурсу формам, методам, засобам проектної діяльності; принцип адекватності даного курсу потребами, запитамі учнів.

«Уміння користуватися методом проектів – показник високої кваліфікації учителя, не випадково цю технологію відносять до технологій ХХІ століття, що передбачає насамперед, уміння адаптування до стрімко змінюваних умов життя в постіндустріальному суспільстві» [6, с.8].

Отже, проектна діяльність з точки зору компетентнісного підходу сприяє розвитку в учнів якостей, що забезпечують їх успішність в соціумі, а саме: критичного та абстрактного мислення, формування адекватної самооцінки, визначення і відстоювання власної позиції. Учні навчаються працювати з інформацією та здійснювати її аналіз тощо. В результаті роботи над проектами в учнів розвивається пізнавальний інтерес до предметів природничого циклу та процесу наукового дослідження, формуються та удосконалюються загально-навчальні компетентності, що дозволяють адаптуватися до швидко змінюваних соціо-економічних умов, орієнтуватися в різноманітних життєвих і професійних ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Бех І.Д. Особистісне-зорієнтоване виховання: навч.-метод. посібник / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Дослідна та проектна діяльність під час вивчення біології / /упоряд. К.М. Задорожний. – Харків: Основа, 2008. – 143 с.
3. Зазуліна Л. В. Педагогічні проекти: науково-метод. посіб. / Л. В. Зазуліна. — Кам'янець-Подільський: Абетка — НОВА, 2006. – 40 с.
4. Курицина В.Н. Метод проектів: вчєра, сєгодня, завтра / В.Н. Курицина // Образовательная технология как система, объединяющая теорию, практику и искусство. — Воронеж: ВГПУ, 2000. – С. 59 – 63.
5. Полат Е. Что такое проект? / Е. Полат, И. Петрова, М. Бухаркина, М. Моисеева // Відкритий урок. – 2004. – № 5–6. – С. 15
6. Савченко О.Я. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / О.Я. Савченко // К., – «Рідна школа». 2007. – № 5. – С. 5 – 8.

Кубрак Надія Вікторівна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Гузій Наталія Василівна

ЕВОЛЮЦІЯ ШКІЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В США

Сучасна соціокультурна ситуація розвитку освітньої галузі зумовлює суттєве ускладнення й урізноманітнення педагогічної діяльності та відповідно появу нових професійних функцій педагогічних працівників, а також розширення номенклатури їх посад, що сприяє утвердженню у вітчизняному та зарубіжному освітньому просторі професійно-педагогічних ролей наставника, тьютора, фасилітатора, педагога-дорадника, педагогічного й шкільного консультанта та ін.

Шкільний консультант за визначенням Вікіпедії виступає радником, вчителем-вихователем, який працює в початковій, середній та старшій школі та має забезпечувати можливість академічного й кар'єрного розвитку учнів, соціально-емоційний комфорт та доступність освіти за допомогою програми шкільного консультування. Шкільні консультанти в більшості країн мають принаймні ступінь магістра в галузі шкільного консультування та державну або національну сертифікацію [1].

Професія шкільного консультанта з'явилася у США на початку ХХ ст. та пройшла певну трансформацію його функцій відповідно до актуальних потреб суспільства. Координатор освіти шкільних консультантів Керол Дахір зазначає, що шкільне консультування є процесом пошуку особистості, яка формується під впливом змін, що спостерігаються у суспільстві [2, с.345].

Першу програму шкільного супроводу розробив і запровадив американський педагог Джессі Б. Девіс у 1907 р. Будучи директором середньої школи, він закликав вчителів англійської мови підбирати теми творів та уроків таким чином, щоб вони були пов'язані з інтересами учнів щодо їх майбутньої професії, розвивали характер і сприяли покращенню поведінки. Більшість тогочасних науковців також зосередилися саме на кар'єрному супроводі молоді для комфортного переходу від навчання до праці.

У 20-х – 30-х рр. минулого століття шкільне консультування у США було здебільшого зорієнтовано на особистісний, соціальний та моральний розвиток школярів і студентів. Багато американських шкіл сприйняли цей рух негативно, називаючи його антинавчальним, вважаючи основними завданнями школи лише навчання дітей і молоді

основам наук. У поєднанні із значними економічними труднощами тогочасної Великої депресії це зумовило певний занепад руху шкільного консультування у США.

У 40-х рр. американські психологи та консультанти радо перейняли практику тестування у військовій галузі та почали її ви користуватися для задоволення потреб своїх підопічних. У період гонки озброєнь з Радянським Союзом у 50-ті – 60-ті рр. з виникненнями суспільної потреби у збільшенні кількості вчених та математиків уряд США підтримав розвиток шкільного консультування, суттєво збільшив його фінансування, завдяки чому відбулося розширення цієї сфери освіти та вдосконалення її програм. Коледжі та університети розпочали підготовку шкільних консультантів, розробляли зміст таких освітніх програм. При тому шкільне консультування розширювало межі своєї діяльності, охоплюючи і соціальну сферу.

Вагомий внесок у розвиток теоретичного і практичного підґрунтя професії освітніх консультантів у 70-х рр. ХХ століття зробив доктор Норм Гісберз, виокремивши професію шкільних радників як окремих професіоналів. Дослідження, проведені ним та його однодумцями, довели позитивний ефект їх діяльності, встановивши взаємозв'язок між впровадженням програм шкільного консультування і підвищенням успіхів у навчанні учнів.

Новий підйом у розвитку шкільного консультування розпочався наприкінці 90-х після того як Державний Фонд Освіти США доручив колишній вчительці математики, шкільному раднику та адміністратору Пат Мартін провести дослідження щодо виявлення причин браку успішності дітей та підлітків з темним кольором шкіри переважно з бідних соціальних прошарків, з двомовних сімей, а також дітей та підлітків з інвалідністю. Мартін розробила фокус-групи учнів, батьків, опікунів, вчителів, керівників закладів, а також провела співбесіди з професорами з шкільного консультування. Разом із викладачем з шкільного консультування з Університету штату Орегон, доктором Різ Хаус вони у 2003 р. спільно створили Національний центр трансформації шкільного консультування (the National Center for Transforming School Counseling), що дало потужний поштовх до реформування і повного переосмислення професії шкільного консультанта як спеціаліста, який опікується успіхом кожної дитини у навчанні, її соціальним та професійним розвитком. Вже у 2008 р. консультанти NCTSC працювали у більш ніж у 100 шкільних округах, великих містах та сільських районах, вдосконалюючи зміст і технології роботи шкільних консультантів, надаючи цьому виду педагогічної діяльності якісно нового рівня.

У 2002 р. Американська асоціація шкільних консультантів забезпечила випуск першого видання національної моделі шкільного консультування (ASCA National Model), у якій витлумачуються основні цілі програм шкільного консультування та наголошується на реалізації навчального плану, який має на меті розвиток учня крізь призму трьох взаємозалежних сфер – академічних досягнень, професійних досягнень та особистісно-соціальних відносин. [3, с.29]. Зазначена модель шкільного консультування і дотепер залишається обов'язковою для виконання та спонукає шкільних консультантів активно включитися у життя учнів.

Наразі професія шкільного консультанта в США є достатньо затребуваною і країна продовжує активно розвивати цю перспективну галузь, оскільки впровадження консультаційних освітніх програм значно підвищує рівень успішності учнів та сприяє їх комфортній соціальній адаптації. Підготовку педагогічних працівників дорадчого профілю у США здійснюють більш ніж п'ятсот університетів країни, а рівень заробітної плати шкільного консультанта коливається від 50 до 120 тисяч доларів на рік.

В умовах розбудови системи педагогічного дорадництва в Україні, започаткуванні у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова однойменної освітньої програми підготовки магістрів вивчення успішного досвіду шкільного консультування у США та його теоретико-методичних засад сприятиме сучасному реформуванню вітчизняної освітньої галузі.

Список використаної літератури:

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія: School Counselor [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wikipedia.org/>
2. Dahir C.A. Supporting a nation of learners: the role of school counseling in educational reform / C.A. Dahir // Journal of Counseling & Development. – 2004. – №82 (3). – P.344-353.
3. Тичинська О.В. Підготовка шкільних консультантів у США : навч. посібник. / О.В.Тичинська / за наук. ред. Н.М. Бідюк. – Хмельницький : ХНУ, 2012.– 144 с.

Кузьменко Ірина Валентинівна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Саюк Валентина Іванівна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ЗАХОДІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ

Питання організації науково-методичної роботи з учителями, визначення педагогічних умов її ефективного розвитку та управління нею з урахуванням потреб, проблем, особливостей та перспектив розвитку регіону, які розроблені й висвітлені у науковій літературі, не повною мірою відповідають вимогам сьогодення і потребують більш ґрунтовного наукового осмислення.

Загальні теоретичні аспекти методичної роботи в закладах освіти висвітлено у працях Я. Бенціон, М. Воровки, І. Жерносека, О. Зубкова, Н. Комаренко, С. Майданенко, В. Павленко, О. Сидоренко, І. Титаренко та ін. На думку Ю.Бабанського, науково-методична робота — це цілісна система діяльності педагогів, що ґрунтується на досягненнях педагогічної науки і передового педагогічного досвіду та забезпечує зростання рівня кваліфікації, майстерності педагога, підвищення творчого потенціалу педагогічного колективу навчального закладу загалом, а в кінцевому підсумку — поліпшення якості знань учнів, їх вихованості та розвитку [1].

Науково-методична робота у системі загальної середньої освіти озброює педагогічні кадри знаннями психолого-педагогічної теорії і досвідом сучасної прогресивної педагогічної практики. На думку І. Жерносека, вагомою є відповідність мети і завдань науково-методичної роботи до її організації, визначенні досягнень і участі в реалізації ідей психолого-педагогічної науки, передового досвіду, часткових методик, урахування конкретних умов, рівня знань, умінь і навичок педагогічних кадрів, невирішених проблем навчального процесу в школі [3]. Не менш важливим, на думку О. Василевської, є вибір форм і методів роботи з педагогічними кадрами школи відповідно до рівня підготовки учителів навчального закладу, можливостей і потреб педагогічного колективу закладу тощо [2].

Висока інформаційна насиченість змісту науково-методичної роботи, її відповідність поставленій меті і завданням сприятиме засвоєнню педагогами і керівниками шкіл основних концепцій перебудови й оновлення діяльності навчальних закладів і тих знань, які забезпечують їх реалізацію, на єдність методологічної, загальнокультурної, психолого-педагогічної підготовки педкадрів. У цьому аспекті вагомості набуває аналіз повідомлень і доповідей, виступів членів методичного об'єднання і кафедр, учасників семінарів і конференцій в усіх формах науково-методичної роботи.

Значення організації та проведенні методичних заходів у галузі освіти полягає у забезпеченні оптимально необхідних для розв'язання поставлених завдань витрат часу для участі в науково-методичній роботі; реалізації морально-етичних, навчально-матеріальних, санітарно-гігієнічних і естетичних умов; ефективне управління науково-методичною

роботою (планування, розроблення концепцій і програм, інструктування, облік, отримання зворотної інформації тощо).

Сутність проведення методичних заходів має реалізовуватися у масовому розвитку творчої активності педагогічних кадрів. Фахівці будуть виявляти ініціативу і творчу активність; мати сталий інтерес до актуальних проблем психолого-педагогічної науки, передового педагогічного досвіду; організовувати дослідження нових напрямів у навчанні та вихованні учнів; брати активну участь в науково-практичних і теоретичних конференціях, педагогічних читаннях тощо.

Це в свою чергу вплине на підвищення рівня теоретичної і науково-методичної підготовки педагогічних кадрів: поглиблення їхніх знань методологічних основ педагогічної теорії і практики; усвідомлення педагогічним колективом і кожним педагогом актуальних завдань, висунутих суспільством перед навчальним закладом на сучасному етапі оновлення і розвитку; осмислення досягнень і участь в реалізації ідей педагогічної та психологічної науки, удосконалення умінь і навичок, що необхідні для реалізації навчально-виховного процесу, завдань, які стоять сьогодні перед навчальним закладом.

Як практичний результат організації та проведення методичних заходів має відбутися активне застосування засвоєних науково-педагогічних знань і передового педагогічного досвіду у практичній діяльності вчителів: закладів. удосконалення форм і методів виховної роботи; використання рекомендацій науки та передового досвіду в практичній роботі; вміння педагогів самостійно аналізувати свою педагогічну діяльність тощо.

На нашу думку, метою науково-методичної роботи є всебічний розвиток особистості кожного педагога, становлення його педагогічної культури.

Список використаної літератури:

1. Бабанский Ю. К. Методическая работа в школе: организация и управление / Юрий Константинович Бабанский. – М. : Педагогика, 1970. – 185 с.
2. Василевская Е. В. Обновление технологии организации методической работы на муниципальном уровне / Е. В. Василевская, О. А. Крупская // Методист. – 2007. – № 5. – С. 26–29.
3. Жерносек І. П. Науково-методична робота в загальноосвітній школі : [навч. метод. посіб.] / Іван Пилипович Жерносек. – К. : ІЗМН, 1999. – 160 с.

*Курбатова Ірина Сергіївна
студентка II курсу
спеціальності «Мова і література»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
старший викладач кафедри освіти дорослих
Марченко Наталія Вікторівна*

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ВЕКТОР ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК

За останні кілька десятиліть науковий потенціал України невпинно знижувався, чому значно посприяли значний «відтік молодих кадрів», пошук молоддю кращих місць для проживання і роботи за кордоном, відсутність належного фінансування наукового осередку.

Починаючи з 2010 року Україна намагається інтегруватися до Європейського дослідницького простору, задля чого підписала угоду про асоціацію до рамкової науково-технічної програми «Горизонт -2020», однак досі не вироблено державного плану дій з

імплементатії пріоритетів для такої програми. Більше того - відсутня програма реформ наукової сфери.

Наукові підходи у вирішенні окремих питань людської діяльності завжди підвищують результативність зусиль, які докладаються, зокрема, сприяють їх оптимізації.

Розглядаючи сфери застосування комунікативної діяльності людини з наукової точки зору цікавим вбачається розгляд розмаїття основ спілкування саме у політичній сфері життєдіяльності. Розуміння загальних законів риторики – це суспільна потреба, пов'язана з практичною діяльністю людини. Так, в ораторському мистецтві розроблено закони й принципи мовленнєвої поведінки, описано практичні можливості їх реалізації, що дасть змогу досягти головної мети – взаєморозуміння між людьми.

Досить самобутною для вивчення і перейняття досвіду у комунікативних навичках є сфера політичного дискурсу.

Поняття «дискурс» тлумачиться у сучасній лінгвістиці неоднозначно. Термін походить від латинського слова *discursus*, яке буквально означає «розбігання» та має велику кількість значень. Серед них в пізній латині виявилось і значення *розмова, бесіда*, в середньовічній латині — *пояснення, доказ, аргумент* і, нарешті, *логічно вивірене міркування* [1, с. 306].

Дискурс є складним комунікативним явищем, яке включає в себе соціальний контекст, який дає уявлення як про учасників та умови комунікації. Під дискурсом також розуміється зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними та іншими факторами.

Дослідники Є. Переверзєв та В. Кожем'якін розглядають політичний дискурс з позицій влади та розуміють його як «здійснену в певних історичних та соціальних рамках інституційно організовану і тематично сфокусовану послідовність висловлювань, рецепція котрих здатна підтримувати та змінювати відносини домінування та підкорення в суспільстві» [2, с. 73].

У вузькому значенні політичний дискурс розглядається лінгвістами як об'єкт лінгвокультурологічного вивчення, як вторинна мовна підсистема, з певними функціями, тезаурусом та комунікативним впливом.

При визначенні меж політичного дискурсу цюковою є точка зору О. І. Шейгал, згідно з якою дискурс можна вважати політичним, якщо хоча б одна з трьох його складових (зміст, суб'єкт, об'єкт) співвідносна зі сферою політики [3, с. 25].

Мета політичного дискурсу — викликати у адресатів певні наміри й установки; не описати, а переконати, мотивувати, визначити реакції та дії реципієнта. Шейгал вирахувала наступні основні функції політичного дискурсу [3, с.26]:

- інтеграція та диференціація групових агентів політики;
- агональність та гармонізація відносин учасників політичного процесу;
- акціональна функція (у політиці «говорити» означає «робити»);
- функція інтерпретації (створення «мовної реальності» поля політики);
- контролююча та регулятивна функції (маніпуляція свідомістю і контроль за діями політиків та електорату).

Лінгвістичні дослідження політичного дискурсу мають кілька відгалуджень. Так, лінгвісти займалися дослідженням семіотичного (Є. І. Шейгал), когнітивного (А. П. Чудінов, О. Л. Михальова), порівняльного (Е.В. Будаєв, Е. К. Павлова) та комунікативно-прагматичного (Е. В. Кобець, В. Г. Рябцева) аспектів. Проводилися також дослідження з інтертекстуальності (Л.В. Бикова, М. П. Зирянова, М. І. Косарєв), експресивності (І. А. Чемезова, Є.Б. Плаксин), аналізу комунікативних стратегій і тактик (О.С. Іссєрс, Ю.А. Антонова, М.Х. Рахімбергенова), політичній метафорі (А. Н. Баранов, Ю.Н. Караулов, А.П. Чудінов тощо).

Політичний дискурс тісно пов'язаний з іншими типами дискурсу — юридичним, науковим, масово-інформаційним, педагогічним, рекламним, релігійним, спортивно-ігровим, побутовим та художнім.

Специфічна структура політичного дискурсу є результатом застосування своєрідних мовних прийомів, що об'єктивують умови функціонування даного дискурсу. Мова політичного дискурсу має специфічне звукове та письмове оформлення, тому дослідження політичного дискурсу пов'язане з аналізом форми, завдань та змісту дискурсу, що реалізується в певних політичних ситуаціях.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що політичний дискурс розуміється як сукупність мовних утворень (усних чи письмових), що стосуються сфери політики, які реалізуються вербально та екстравербально, актуалізуються в певному ситуативному контексті і спрямовані на здійснення конкретної прагматичної семантики.

Список використаної літератури:

1. Теличко І. Особливості тлумачення політичного дискурсу в лінгвістиці / І. Теличко // Актуальні проблеми суспільно-політичного дискурсу в лінгвістиці: матеріали Регіональної наук.-практ. конф., м.Полтава, 15 грудня 2016 р. – К.: Університет «Україна», 2016. – С. 306-311.
2. Переверзев Е.В. Политический дискурс: многопараметральная модель / Е.В. Переверзев, Е.А. Кожемякин // Вестник ВГУ, Серия: лингвистика и межкультурная коммуникация. – Белгород, 2008. – №2. – С.76.
3. Шейгал Е. И. Структура и границы политического дискурса / Е.И. Шейгал // Филология. – Краснодар: КубГУ, 1998. – № 14. – С. 22-29.
4. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : [монографія для студ. вищ. навч. пед. закл., магістрів, асп., учителів, викладачів і всіх, хто цікавиться проблемами риторики] / Н. Б. Голуб. – Черкаси : Брама–Україна, 2008. – 400 с.
5. Капська А. Й. Педагогіка живого слова : [навч.-метод. посіб.] / А. Й. Капська. – К. : ІЗМН, 1997. – 140 с.
6. Гаврилова М. В. Политический дискурс как объект лингвистического анализа / М. В. Гаврилова // Полис. – 2004. – № 3. – С. 127-139.

*Лановенчик Олена Сергіївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Менеджмент*

(освітня програма «Інноваційний менеджмент інклюзивного середовища»)

*Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Нестеренко Галина Олегівна*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ БАГАТОМАНІТНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

У будь-якому суспільстві, незалежно від його культурно-етнічних особливостей, соціально-класової структури чи державного ладу, присутня багатоманітність. Сучасний світовий соціально-економічний розвиток сприяє формуванню нової управлінської парадигми, в центрі якої – підвищення гнучкості та адаптивності підприємств різного типу, що необхідні для збереження життєдіяльності в динамічному зовнішньому середовищі. У зв'язку з розвитком багатоманітності у світі значно ускладнюється управлінська діяльність, оскільки велика кількість факторів внутрішнього середовища сучасної організації, багатоманітність її атрибутів у вигляді ресурсів, процесів та переваг дозволяє розглядати її як гетерогенну організацію, яка потребує особливого підходу до управління.

Спираючись на це, важливим кроком для досягнення підприємством конкурентних переваг є імплементація концепції та стратегії менеджменту багатоманітності на підприємстві.

Йдеться про те, що підприємство, яке прагне бути конкурентоспроможним на ринку, має запроваджувати нові принципи, підходи та методи для використання всього спектру індивідуальних особливостей кожного працівника. Часто цьому перешкоджає неготовність керівників до використання факторів багатоманітності в інтересах організації. У зв'язку з цим, підприємству необхідно заручатись підтримкою зовнішнього середовища, важливими учасниками та стейкхолдерами якого виступають громадські організації. Багато громадських організацій створюються для захисту так званих «слабких» груп населення, забезпечення рівності та недискримінації, а тому можуть бути зацікавлені в наданні допомоги керівникам підприємств у питаннях:

- забезпечення *рівності* в кадровому підборі,
- позитивного розвитку *гендерного* балансу серед персоналу, зокрема, управлінського,
- приділення достатньої уваги всім *віковим* групам у штаті підприємства,
- консультування щодо підтримки можливості працювати особам з інвалідністю,
- ефективної інтеграції до колективу мігрантів, інофонів, внутрішніх переселенців, тимчасово переміщених осіб, тощо.

Представники кожної з цих категорій мають свій унікальний потенціал, який може посилювати конкурентоспроможність підприємства.

Аналіз останніх публікацій, що стосуються тематики дослідження свідчить про те, що комплексного підходу до її вивчення та практичного аналізу ще не було. Зокрема, М.П. Певзнер у підручнику «Менеджмент багатоманітності в гетерогенних організаціях» чітко визначає поняття «менеджмент багатоманітності», наводить механізм імплементації концепцій та стратегій багатоманітності та показує структурно-функціональну модель організації багатоманітності на підприємствах, проте не приділяє увагу тому, що громадські організації теж можуть здійснювати певний вплив на розвиток підприємства, зосередившись тільки на ролі проектних команд [3, С. 46-63]

Л.В. Беззубко розглядає взаємозв'язок громадських організацій між бізнесом та владою і детально описує способи фінансування громадських організацій за різної форми їх функціонування, проте не звертає увагу на те, як громадські організації зможуть розвивати менеджмент багатоманітності на підприємствах [1, С. 393-394].

Розглядаючи наукові доробки А.В. Клочкової, Д.О. Ямпольської, В.В. Стадник та інших вітчизняних науковців, які працювали в цій галузі, можна стверджувати, що ця проблематика охоплюється лише частково, їй не вистачає комплексності в рамках нашої теми.

Зокрема, А.В. Клочкова розкриває вплив російських громадських організацій на діяльність підприємств малого та середнього бізнесу. Вона звертає увагу на те, що основною метою діяльності громадських організацій є підтримка консолідації підприємців та інших громадян для участі у формуванні позитивних політичних, економічних, правових та інших умов розвитку малого та середнього бізнесу [2, с. 85]

Д.О. Ямпольська аналізує вплив зовнішнього середовища на підприємство, акцентуючи увагу на тому, що громадські організації безпосередньо беруть участь в управлінні настроями працівників. Незважаючи на ґрунтовні дослідження ролі громадських організацій в діяльності підприємства, вона не описує їх вплив на менеджмент багатоманітності [5, с. 56].

У працях В.В. Стадник представлена характеристика підприємства з точки зору менеджменту багатоманітності та охарактеризовано організаційні умови його реалізації. Велику кількість уваги приділено тому, що потреби громадян відбиваються на стратегії організації, проте не акцентовано увагу на діяльності громадських організацій як представників потреб громадян [4].

Отже, як бачимо, питанню ролі громадських організацій в розвитку менеджменту багатоманітності на підприємствах не приділено достатньої уваги, дослідженням не вистачає системності. Через відсутність вивченого механізму співпраці з громадськими

організаціями, керівники не можуть цілковито акцентувати на цьому увагу та впроваджувати на підприємствах, більша частина з них може навіть не здогадуватись про таку можливість.

У зв'язку з цим перспективним напрямком наукової розробки окресленої проблематики є систематизація наявних наукових досліджень у рамках нашої теми та розробка концепції інформаційно-консультативної підтримки громадськими організаціями реалізації менеджменту багатоманітності підприємствами різної галузевої підпорядкованості та форми власності.

Список використаної літератури:

1. Беззубко Л.В. Власть и общественные организации / Л.В. Беззубко, Б.И. // Сборник науч. докл. 1 Межд. научно-практ. конф. «Научно-техническое творчество молодежи – путь к обществу, основанному на знаниях». - Москва: МГСУ, 2009.- С. 393-394.
2. Клочкова А.В. Влияние российских общественных организаций на деятельность предприятий малого и среднего бизнеса / А.В. Клочкова // Россия в ВТО: проблемы, задачи, перспективы. Сборник научных статей, вып. 13/ Под общей редакцией проф. В.В. Тумалева. – СПб.: НОУ ВПО «Институт бизнеса и права», 2012. – С. 84-88
3. Певзнер М.П. Менеджмент многообразия / М.П. Певзнер, П.А. Петряков, В.В. Стадник, У. Альгермиссен. – Хмельницький: ФОП А.С. Гонта, 2016 – 354 с.
4. Стадник В.В. Менеджмент многообразия» в реализации стратегии инновационного развития организаций [Електронний ресурс] / В.В. Стадник. Режим доступу:<http://www.ide-journal.org/article/2017-volume-4-number-1>
5. Ямпольська Д.О. Менеджмент / Д.О. Ямпольська, М.М. Зоніс. – СПб.: Видавничий дім «Нева», 2003. – 288 с.

*Ломська Ірина Іванівна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Саюк Валентина Іванівна*

НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ ЯК ВИМОГА ЧАСУ

Зробити людину освіченою означає допомогти їй стати не тільки суб'єктом культури, історичного процесу, а й мислячою особистістю. У зв'язку з цим, цілком очевидно є необхідність побудови освітньої діяльності вчителя на основі особистісно-орієнтованого підходу до дітей у викладанні предмета. Особистісний розвиток учня є однією із найвимогливіших проблем сучасної школи. Тому сьогодні потрібно поєднувати передачу знань, умінь і навичок з особистісним розвитком учнів.

Уміння тримати в полі зору клас, бачити роботу кожного школяра, створювати атмосферу творчої колективної праці, стимулювати активність учнів є важливими умовами ефективної праці вчителя. Для цього сучасний педагог повинен використовувати різні форми навчальних занять. Останнім часом у доробку творчих педагогів все частіше використовуються так звані «нестандартні уроки». Уроки, які не вкладаються (повністю або частково) в рамки виробленого й сформульованого дидактикою, на яких вчитель не дотримується чітких етапів навчального процесу, традиційних видів роботи, – нестандартні. Це можуть бути й уроки-діалоги, диспути, КВК, конференції, аукціони, концерти, подорожі, екскурсії, ігри [1].

Головною метою названих форм навчальних занять є пробудження й утримання інтересу школярів до навчання. Нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру. Назви уроків дають деяке уявлення про цілі, завдання,

методику проведення таких занять. Найпоширенішими типами нетрадиційних уроків є: уроки-прес-конференції, уроки-аукціони, уроки-ділові ігри, уроки-занурення, уроки-змагання, уроки типу КВК, уроки-консультації, комп'ютерні уроки, театралізовані уроки, уроки з груповими формами роботи, уроки взаємного навчання учнів, уроки творчості, уроки, які ведуть учні, уроки-заліки, уроки-сумніви, уроки-творчі звіти, уроки-формули, уроки-конкурси, уроки-фантазії, уроки"суди", уроки пошуку істини, уроки-концерти, уроки-діалоги, уроки-ролеві ігри, уроки-екскурсії, інтегральні уроки тощо [2].

Нестандартні уроки більше подобаються учням, ніж буденні навчальні заняття. У них незвичайні задум, організація, методика проведення. Тому багато педагогів бачать у них прогрес педагогічної думки, правильний крок у напрямку демократизації школи. З іншого боку – перетворювати нестандартні уроки в головну форму роботи, вводити їх у систему недоцільно через відсутність серйозної пізнавальної праці, невисокої результативності, великої втрати часу.

Нестандартний урок – це, передусім, творчість, самобутність, навіть мистецтво педагога, учителя-майстра, який застосовує власні нетрадиційні форми роботи з дітьми, використовує індивідуальні, часто саморобні дидактичні матеріали. Характерна риса таких уроків – це інформаційно-пізнавальна система навчання, тобто оволодіння готовими знаннями, через пошук нових, розкриття внутрішньої сутності явищ через гру, лекцію, диспут. Нестандартний урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність, ініціативу школярів, сприяє їх розвитку, підвищенню якості знань, формуванню працьовитості, потрібних у житті навичок та вмій. На основі аналізу наукової літератури можна визначити дві основні групи таких уроків: 1) "пульсуючі", тобто форми навчання, які відомі в педагогіці давно, але в силу соціальних та інших умов, потреб частота їх застосування в практиці різна; 2) "нестандартні уроки", які відзначаються оригінальністю їх організації та проведення. Вони виникли порівняно недавно під впливом засобів масової інформації (телебачення, радіо) [3].

В. Паламарчук підкреслює, що нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру. Назви уроків дають певне уявлення про цілі, завдання і методику проведення таких занять. Нестандартні уроки не передбачають прямої залежності від змісту, методів і форм навчання. Частіше метод визначає зміст. Самостійний пошук випереджає навчання, самопізнання обдарованих дітей; творчий підхід талановитого вчителя, дозволяє вибірково ставитися до змісту, відкидати непотрібне, зайве, нецікаве [1].

Поширеними методиками, методами і прийомами на нестандартних уроках є ділові, рольові ігри, моделювання, імітація, імпровізація, де саме середовище впливає на учня і перебудовує навчально-виховний процес. Нестандартні уроки пов'язані з груповими формами роботи. КВК – групи і капітан, громадський огляд знань, комісії, подорожі-екскурсії. При розкритті функціональних обов'язків у групі кожен учень сам шукає своє місце за здібностями. Якщо робота проводиться не регулярно, то учні можуть бути пасивними на рівні присутності, якщо – в системі, то, як правило, пасивних не буває.

Ефективність нетрадиційних уроків забезпечується за умови володіння вчителем методикою їх проведення та умілого використання таких уроків у певній системі в поєднанні з традиційними формами роботи.

Список використаної літератури:

1. Антипова О., Рум'янцева Д., Паламарчук В. У пошуках нестандартного уроку / О. Антипова, Д. Рум'янцева, В. Паламарчук // Рад. школа. – 1991. – № 1. – С.65-69.
2. Лухтай Л. К. Нестандартний урок / Л. К. Лухтай // Початкова школа. – 1992. – № 3-4. – С.31-32.
3. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні / Е. Печерська // Рідна школа. – 1995. – № 4. – С.62-65.

*Мазур Марія Миколаївна
студентка IV курсу,
напряму підготовки
«Документознавство та
інформаційна діяльність»
Науковий керівник:*

*кандидат філософських наук, доцент кафедри інновацій та
інформаційної діяльності в освіті
Цимбал Світлана Миколаївна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДОКУМЕНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

В умовах зростаючої конкуренції ефективність документної комунікації в системі управління організацією дедалі більше визначає успіх підприємницької діяльності. Документна комунікація сприяє впровадженню нових ідей і продуктів, нових технологій та організаційних рішень, що виводять підприємства з кризових ситуацій і гарантують їм фінансову стабільність.

Необхідність надійного забезпечення збереження великих обсягів інформації сприяла створенню штучного засобу фіксації інформації, яким став документ, як матеріальний носій. Важливим також для розуміння функціонування документів є таке поняття, як документна комунікація – процеси і засоби обміну інформацією у суспільстві за допомогою документів. Вона забезпечує рух соціальної інформації у часі і просторі шляхом створення, зберігання та розповсюдження документів. Аналізуючи важливість ефективності документної комунікації важливий внесок в розробку цієї проблематики зробили П. Отле, Ю. Палеха, Н. Ларьков, І. Ломачинська та ін.

Однією з відмінних рис розвитку науки на початку ХХІ ст. є посилена увага до феномена документної комунікації. Як зазначає І. Ломачинська, документна комунікація – це комунікація, опосередкована документами в соціумі, що побудована на їхньому обміні між двома або більше споживачами інформації. У своїй основі процес документної комунікації становить процес руху інформації в ланцюзі комунікант – комунікат (канал) – реципієнт (одержувач) [1, с. 250].

Ю. Палеха, аналізуючи інтегруючий підхід до ефективності документної комунікації, що враховував би особливості змісту й форми, датує його ХХ ст., одночасно з уведенням у науковий обіг понять «документ» та «документація». Науковець вважає, що перша спроба розповісти про документну комунікацію була здійснена П. Отле в його праці – «Трактат про документацію» (1934р.), де були викладені основні комунікації, що враховують не тільки властивості тексту, але й характеристики форми документа, його матеріального носія [3].

Розкриваючи проблему класифікації комунікації документів, Ю. Палеха вважає, що вона почала розроблятися лише з кінця 1960-х – початку 1970-х років у межах інформатики, книго- та архівознавства, а у кінці 1980-х років – бібліотеко- та бібліографознавства. Більшість цих підходів були обумовлені специфікою диференціації документів [3].

В основі сучасних комунікацій документів, як зазначає Н. Ларьков, лежать головні документо-організаційні ознаки. Вчений розподіляє їх на 4 блоки:

- ознаки, які віддзеркалюють інформаційно-функціональну сутність документа;
- ознаки, пов'язані з матеріальною (фізичною) складовою документа;
- ознаки, зумовлені способом документування;
- ознаки, пов'язані з рухом документа в соціальному часі та просторі [1, с. 26].

Ю. Палеха стверджував, що ефективною буде комунікація між документами в організації, коли документи будуть поділені за класифікаційною ознакою, зокрема відношення зафіксованої інформації до предмета чи напряму діяльності [3, с. 54].

Відсутність або недостатній розвиток будь-якої складової інфраструктури документної комунікації знижує ефективність та темпи доведення інформації до користувачів, сповільнює розвиток науки, економіки, виробництва, управлінської сфери. У кожному варіанті комунікації документів у різних галузях знань простежується прагнення виділити основні ознаки та критерії розкриття, закріплення та передачі інформації. Тобто, науковці намагаються узагальнити процес ефективності комунікації між документами, створення і функціонування документа як системного утворення для його раціонального розташування, впорядкування, належного зберігання та використання.

Можна сказати, що сучасні організації для забезпечення конкурентних переваг і постійної максимізації прибутку повинні використовувати, насамперед, ефективні документні комунікації в системі управління організацією. Дана стратегія здатна забезпечити стійкість організації в зовнішньому середовищі і збереження її потенціалу в разі будь-яких змін.

Список використаної літератури:

1. Ларьков Н.С. Документоведение : учеб. пособ. / Н.С. Ларьков. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2006. – 427 с.
2. Ломачинська І.М. Документально-інформаційні комунікації в системі соціальних комунікацій : навч. посіб. для дистанційного навчання / І.М. Ломачинська; за наук. ред. проф. Т.Г. Горбаченко. – К. : Університет «Україна», 2008. – 301 с.
3. Палеха Ю.І. Документально-інформаційні комунікації : навч. посіб. / Ю.І. Палеха, Н.В. Мурейко, О.Г. Оксіюк. – К. : Ліра-К., 2014. – 374 с.

*Некрасов Андрій Євгенович,
студент II курсу спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри освіти дорослих
Павлюченко Лариса Сергіївна*

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ

Сім'я – це єдиний в своєму роді інститут взаємодії людей. Його особливість та неповторність пояснюється тісним союзом кількох особистостей, об'єднаних етичними зобов'язаннями. Перебуваючи весь час у розвитку, інколи у сім'ї виникають непередбачувані ситуації, в яких її членам доводиться адаптуватися до різноманітних змін. Не дивно, що в кожній сім'ї між її членами час від часу виникають певні «зіткнення», які часто називають конфліктами.

Конфлікти в сім'ї – це своєрідна боротьба між її членами, основою яких є протилежно направлені погляди. Крім того, сімейні конфлікти мають свою особливість, про яку не варто забувати при попередженні небажаних ситуацій: основний зміст подружніх конфліктів може складатися, як з міжособистісних стосунків, так і з правових та етичних зобов'язань.

Що стосується виникнення чинників конфліктів у сім'ї, то важливо відокремити наступні:

1. Обмежена свобода дій та самовираження певних членів сім'ї.
2. Ненормативна поведінка одного або декількох членів сім'ї.
3. Наявність різних або навіть несумісних захоплень.
4. Тиранічний тип взаємостосунків в сім'ї.
5. Не вирішені матеріальні труднощі [1, С.239-240].

Не менш важливим елементом також є і частота повторюваності сімейних

конфліктів. Під час нестабільних сімейних відносин відбуваються постійні сварки та зростання емоційної напруги. Саме це і є основою розладу будь-якої ланки суспільства. У результаті виникає питання, яке підлягає першочерговому вирішенню. А саме умови стабільності відносин в сім'ї.

Умови стабільності сімейних відносин включають в себе наступне:

1. Взаєморозуміння, яке виробляється за допомогою спеціальних ігор та методів активного спілкування.

2. Поєднання різних рівнів – фізіологічних, ділових, психоемоційних, ціннісно-орієнтаційних, функціонально-рольових.

3. Пізнання один одного.

4. Привабливість, яка грає роль при сприйнятті партнера щодо перебільшеної оцінки власних позитивних та недооцінки негативних рис.

З об'єктивної точки зору, основними чинниками сімейної дисгармонії також виступають кризи розвитку, які мають наступні етапи:

Криза першого етапу – виникає в перший рік сімейного життя, тоді, коли відбувається пристосування членів нової сім'ї один до одного. Ймовірність розірвання шлюбу у цей період складає близько 30% від загальної кількості шлюбів.

Криза другого етапу – спостерігається під час появи первістка, коли перед подружжям постають нові нелегкі завдання по догляду за дитиною. У цей період у членів сім'ї значно обмежуються можливості для кар'єрного чи професійного зростання, а також не вистачає часу для реалізації власних інтересів.

Криза третього етапу – даний етап настає після 10-15 років спільного життя та характеризується перенасиченістю партнерів. З'являється певний дефіцит почуттів.

Криза четвертого етапу – сімейна криза на даному життєвому етапі сім'ї (період після 18-24 років сімейного життя) тісно пов'язана з емоційною залежністю жінки, що наповнена переживанням відносно ймовірних зрад чоловіка.

Основні шляхи попередження сімейних конфліктів залежать від потенційних учасників конфліктного процесу. Вирішення сімейних конфліктів може бути забезпечене лише досягненням згоди в суперечливих питаннях. Якщо говорити про найбільш ефективний засіб попередження конфліктів у сім'ї, то таким вважають сімейне консультування [2, С.240].

Сімейне консультування має на меті вивчення запиту або проблеми членів сім'ї для зміни рольової взаємодії в родині й забезпечення можливостей особистісного росту. У свою чергу, одним із суперечливих питань є співвідношення сімейного консультування та сімейної психотерапії. Розподіл цих двох сфер – складне завдання. І консультування, і психотерапія використовують одні й ті ж теоретичні знання та схожий набір технічних засобів. І в першому, і в другому випадку допомога клієнту базується на взаємодії між психотерапевтом та клієнтом. Тому сімейне консультування інколи розглядається як один з різновидів сімейної психотерапії. У той же час більшість дослідників вказує, що сімейне консультування має свою специфіку. Є підстави вважати його окремим напрямком психологічної практики.

Сімейне консультування – короткотривалий процес, який направлений на допомогу та підтримку членів сім'ї щодо розв'язання актуальних, усвідомлюваних проблем, а сімейна психотерапія – це довготривалий процес, більш глибокий, у якому розглядається актуальна сімейна ситуація.

Отже, в обох випадках психологічної практики має місце психотерапевтичний процес, але вони відрізняються один від одного за тяжкістю ситуації, в якій перебуває сім'я [3, С.153].

Найпоширенішими є наступні засобами вирішення конфлікту:

1. Ліквідація чинників конфлікту, усунення своєрідного образу «ворога», що склався в учасників конфлікту.

2. Зміна вимог однієї зі сторін, у результаті якої один з учасників конфлікту йде на поступки.
3. Боротьба, в якій залишається лише один переможець;
4. Домовленість, що є згодою значної більшості сторін конфлікту щодо його основних питань. Крім того, все частіше можна зустріти випадки, коли учасники конфлікту обмежують можливості вирішення проблеми шляхом домовленості.

Можна зробити висновок, що найбільш ефективними при попередженні конфліктів є всі засоби та стратегії, але за умови сильної взаємодопомоги сторін та важливості рішення для обох.

Таким чином, феномен сімейних конфліктів являє собою складне психологічне утворення, прояви якого мають значну варіативність параметрів, що залежать від об'єктивних та суб'єктивних особливостей міжособистісної взаємодії членів сім'ї.

Список використаної літератури:

1. Белл Д. Сімейна терапія/ Д. Белл // Сучасна зарубіжна філософія. – К. : Ваклер, 2016. – С. 194-250.
2. Д. Рики, К. Тереза Консультирование: теория и практика /Джордж Рики, Кристиани Тереза //Пер. с англ. А. Шадура. – Изд-во Эксмо. –М: 2012. – 448 с. (Серия «Искусство консультирования»)
3. Кабанов М.М., Личко А.Е., Смирнов В.М. Методики психологічної діагностики корекції в клініці / М.М. Кабанов, А.Е. Личко, В.М. Смирнов. - Л., 2013. – 310 с.

*Нестерук Людмила Олександрівна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Дубровіна Ірина Володимирівна*

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Одним із важливих питань теорії та практики сучасної фахової освіти є процес готовності педагогів до постійного саморозвитку. У дослідженнях, присвячених з'ясуванню сутнісних факторів ефективності професійного функціонування педагогічних кадрів підкреслюється, що вирішення освітніх завдань безпосередньо залежить від готовності спеціалістів до особисто-професійного самовдосконалення протягом життя. Визначальним фактором при цьому виступає особистісний розвиток суб'єкта діяльності, а предметні компетентності є «підґрунтям», засобом його здійснення [1]. Зазначений висновок певною мірою впливає на тенденції вирішення практичних проблем сучасної педагогіки у напрямку орієнтації професійної освіти на актуальні можливості особистості вчителя-майстра, перетворення останнього на суб'єкт, здатний до свідомого професійного саморозвитку [2]. Такий підхід базується на особливостях динаміки сучасних змін у суспільстві, на необхідності підвищення ефективності педагогічного впливу на процес професійної самоідентифікації особистості – розвиток фахівця становить основу і, водночас, є умовою його готовності до цього процесу. Виходячи з такого розуміння, основу даного процесу готовності вчені почали вбачати не в розвитку операційно-технічних компетентностей, а в опорі на такий визначальний параметр готовності, як «комплексна компетентність» [3].

З точки зору С. Корнієнко готовність постає специфічною для певної діяльності єдністю *мотиваційного* (емоційного), *інструментального* (інтелектуальні можливості) та *процесуального компонентів*, а також *«соціально-психологічних властивостей»* і *вольових*

механізмів, що дозволяє гнучке пристосування особистості до постійно існуючих суспільних, економічних та культурних змін, означає їх усвідомлення, аналіз та пошук ефективних шляхів вирішення виникаючих професійних задач [4]. Спираючись на власні практичні дослідження, до готовності вчителів музичного мистецтва до саморозвитку відносимо наступні складові: *інтерес та любов до професії, прагнення до самореалізації, вміння планувати шляхи власного професійного зростання і навички самостійного оволодіння відповідними знаннями, компетентностями*. Вивчення проблеми щодо підготовки до професійного саморозвитку педагогів-музикантів в системі методичної роботи переконує, що важливим у цьому процесі є позитивне емоційне ставлення до педагогічної праці, що зумовлює активну позицію учителя, підкреслює ступінь особистісної значущості освітнього процесу, винайденні особистісно-вагомих орієнтирів фахової діяльності.

На думку М. Дьяченко, категорія «готовність» – це процес успішного опанування тим чи іншим видом діяльності, є його важливим компонентом та необхідною передумовою плідності професійних дій [1]. Готовність виступає науковою категорією, що залежить від віку, досвіду, індивідуальних властивостей педагога тощо. Окреслена категорія «готовність» у андрагогіці відображає творчу активність фахівця, керує її спрямованістю на вирішення педагогічних задач в контексті особисто-зорієнтованого підходу. Вчені визначають готовність як необхідну якість особистості в її професійній реалізації і виокремлюють такі компоненти: *мотиваційний* (стійкі позитивні мотиви), *орієнтаційний* (знання, вміння, навички, володіння засобами та прийомами діяльності, здійснення аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення на інтелектуальному рівні), *вольовий* (самоконтроль у здійсненні діяльності, керування нею), *ціннісний* (адекватна професійна самооцінка) [3].

Проведене нами дослідження дозволило дійти висновку, що готовність педагогів-музикантів до саморозвитку складають *особистісно-емоційний* (особливості його внутрішнього світу), *когнітивний* (синтез пізнавальних, розумових процесів, необхідних для успішного вирішення професійних задач) та *діяльнісно-поведінковий* компоненти (діяльності, яку доведеться виконувати), зміст яких залежить від специфіки педагогічної праці. В аспекті розв'язання завдань дослідницької роботи інтерес становить розгляд готовності педагогів-музикантів до професійного саморозвитку та самоосвіти як цілісного поєднання багатьох підструктур, що забезпечують якісне виконання спеціалістом своєї ролі у педагогічному процесі. Особливим є те, що основним чинником готовності вважаємо позитивне ставлення до діяльності, зміст якого складають відповідні установки, мотиви, засвоєні цінності педагогічної професії, здібності, особистісні якості, професійні компетентності, результат їх застосування на практиці. Саме «занурення» у професію стає необхідним підґрунтям успішного вирішення її завдань, готовності до подолання виникаючих проблемних питань. Науковці висловлюють припущення, що основою готовності до педагогічної діяльності є спрямованість на досягнення продуктивного рівня її виконання. Тому розвиток особистості педагогів, як неперервний процес, має індивідуальну характеристику, що складають здібності особистості, її духовні та інтелектуальні потенції, переконання та прагнення.

Отже, джерелом готовності вчителів-музикантів до професійного саморозвитку виступає їхнє позитивне ставлення до дітей, любов до свого предмету, що є підґрунтям спрямованості на досягнення високого рівня педагогічної майстерності.

Список використаної літератури:

1. Имедадзе А. Теория установки и актуальные проблемы психологии / А. Имедадзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1990. –130 с.
2. Кац Д. Элементарная педагогика / Д. Кац // Психологический журнал. –1982.– № 6. – С. 15 – 26.

3. Корниенко С.М. Формирование профессионально-педагогической готовности студентов к работе с родителями младших школьников: дис...канд. пед. наук: 13. 00. 04 / С.М. Корниенко. – Киев, 1983. – 198 с.

4. Томас У. Самосознание личности / У. Томас, Ф. Знанецки. – М.: МГУ, 1983. – 284 с.

*Нудьга Світлана Василівна,
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шестакова Тетяна Віталіївна*

ФОРМИ І МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З БАТЬКАМИ УЧНІВ, ВИХОВАНЦІВ

Важливою умовою ефективного освітнього процесу є співробітництво школи і сім'ї, яке передбачає належний рівень педагогічної культури батьків. Тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до освітнього процесу, адже дана педагогічна взаємодія є важливою невід'ємною складовою навчально-виховної роботи і дуже впливає на результати учнів.

Педагогічна взаємодія кваліфікується як складний і багатогранний процес встановлення позитивного розвитку контактів між учасниками освітнього процесу. Так, О.Бодальов визначає педагогічне спілкування як «взаємодію двох чи більше людей, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального чи афективно-оцінного характеру» [1]. В.Грехн'єв вважає доцільним наступне визначення: "педагогічне спілкування - це особливий вид спілкування як діяльності, в основі якої є суб'єкт - суб'єктне відношення, яке реалізується в спеціально організованих умовах" [3, с. 38].

Щоб педагогічна взаємодія була максимально ефективною, вчителі початкових класів мають постійно обирати різноманітні форми (індивідуальні, групові, фронтальні) і методи, але основну роботу з батьками вчителі початкових класів проводять через батьківські об'єднання, які носять різні назви – батьківські комітети, конгреси, асоціації, асамблеї, президіями, комісії, клуби та ін.. Кожен з них має свої план, положення, напрями діяльності.

Стратегія взаємодії сім'ї і школи, вважає Т. Виноградова, має будуватися на системі педагогічних ідей, які є ключовими та актуальними для певного навчально-виховного закладу, а система реалізації всього процесу позначатися багатоаспектним характером. Останнє полягає в тому, що педагоги під час розроблення цієї стратегії мають передбачити проблеми, які є актуальними для окремих сімей, вибудовувати роботу з батьками на випереджальному принципі, готувати батьків до розуміння відносин з дітьми та їхніх проблем. Важлива роль у цьому відводиться пропагуванню педагогічних знань з метою підвищення педагогічної освіти батьків [2, с. 52].

Отже, вчителі початкових класів, використовуючи різні способи взаємодії з батьками своїх учнів, мають встановити тісний взаємозв'язок між школою і сім'ями, що в результаті позитивно вплине на освітній процес і його ефективність.

Список використаної літератури:

1. Бодальов А.А. Личность и общение / А.А. Бодальов / М.: Международная педагогическая академия, 1995. – 328 с.

2. Виноградова Т. Взаємодія батьків і педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління / Т. Виноградова // Педагогічна скарбниця Донеччини. – 2003. – № 2. – С.51–

3. Грехнёв В.С. Культура педагогического общения / В.С. Грехнёв /- М.: Просвещение, 1990. - 143с.
4. Леонтьев А.А. Педагогическое общение / Леонтьев А.А. / - М.: Знание, 1979. - 47 с.1.
5. Коваль Т.В. Педагогічна взаємодія як умова оптимізації шкільно-родинного виховання / Т.В. Коваль // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Вип. 13: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009.
6. Кочетова А. От ребенка – к семье и к совместному сотрудничеству. Новые аспекты взаимодействия семьи и школы / А. Кочетова // Народное образование. – 2005. – № 8. – С. 196–202.
7. Петік Ю. Співпраця класного керівника з батьками//Відкритий урок. – 2009. – №5.
8. Чуб Н.В. Спілкування з важкими батьками. Як не дати загнати себе в кут// Класному керівникові. Усе для роботи. – 2013. – №11.

Охріменко Валентина Олександрівна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Тадеуш Олена Миколаївна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА ДО ЗАНЯТЬ ТХЕКВОН-ДО

Характерною особливістю сучасного періоду розвитку спорту є пошук талановитої молоді. Відбір дітей та юнацтва для занять у секціях з тхеквон-до виступає важливою частиною педагогічного процесу, його початковим етапом, від якого залежить шлях спортивного вдосконалення дитини.

У системі спортивного відбору дітей для занять тхеквондо виділяють декілька його різновидів: базовий спортивний відбір, спортивна орієнтація, укомплектування команд, спортивна селекція [2]. Спортивний відбір виступає як процес пошуку найбільш обдарованих дітей та підлітків, здатних досягти високих результатів у конкретному виді спорту, базовий спортивний відбір характеризується процес пошуку дітей, що мають здібності до спортивної орієнтації, що спрямована на виявлення вузької спортивної спеціалізації в певному виді спорту. У свою чергу, комплектування команд визначається як процес формування спортивного колективу, що виступає на змаганнях як єдине ціле. Відповідно, спортивна селекція виступає як відбір спортивної еліти, таланту в спорті.

Педагогічні, психологічні, соціологічні виступають підґрунтям спортивного відбору. Педагогічними критеріями відбору до занять з тхеквондо виступають : а) рівні розвитку фізичних якостей; б) техніко-тактична підготовленість; в) спортивно-технічна майстерність; г) темпи зростання спортивних досягнень; г) швидкість оволодіння новими рухами; координаційні здібності; д) здатність юних спортсменів до ефективного вирішення рухових завдань в умовах напруженої боротьби.

Техніко-тактична підготовленість і спортивно-технічна майстерність як критерії відбору використовуються на пізніших етапах відбору (відбір у збірні команди, для участі в змаганнях різних рівнів). При цьому використовують різноманітні тести для оцінки якості й ефективності техніки і тактики, а також сам спортивний результат і його стабільність. Одним із таких критеріїв відбору виступає і приріст результатів за перші півтора року занять тхеквондо. Після завершення цього періоду зменшується небезпека

відсіву перспективних спортсменів. Про швидкість оволодіння вихованцями новими рухами можна судити за часом опанування тією чи іншою технікою [3].

До психологічних критеріїв належать: особливості темпераменту спортсмена, особливості характеру, міра розвитку вольових якостей. Особливості темпераменту належать до психічних властивостей, якими люди у поведінці відрізняються один від одного. До них належать: тривожність, імпульсивність, лабільність і ригідність.

Для виявлення вольових якостей дітям доцільно давати контрольні завдання, бажано у формі змагання. Показником інтенсивності прояву вольових зусиль дитини, що займається тхевон-до є: успішне виконання вправ з короткочасною напругою; спортивна працьовитість — виконання відносно складних у координаційному відношенні вправ, для засвоєння яких потрібен тривалий час. Рішучість і сміливість визначається за допомогою виконання різних вправ в ускладнених умовах. Зазначимо, необхідним є вивчення особи спортсмена в цілому, а не лише окремих його здібностей. Соціологічні критерії відбору спортсменів для занять тхеквон-до передбачають характеристику мотивів, інтересів, запитів учнів, тобто показники, що характеризують формуючий вплив спорту, сім'ї, колективу.

Ефективність відбору багато в чому залежить від своєчасного й об'єктивного виявлення інтересу учнів до занять тхеквон-до. Важливе значення має повний аналіз причин відсіву юних тхеквондистів, що виявили нахил до успішного спортивного вдосконалення на початкових етапах багатолітнього тренування.

Основою спортивного вдосконалення є рання діагностика у дітей, що займаються тхевондо таких якостей, як сміливість, рішучість, наполегливість, уміння орієнтуватися у складній обстановці, здатність швидко вирішувати різні тактичні завдання. Важливі визначити здатність до управління часовими, просторовими й силовими параметрами рухів, характерними для тхевон-до. Для успішних виступів тхеквондист повинен мати високий рівень силової підготовки, координаційних здібностей щодо виконання швидких атакуючих та контратакуючих прийомів, володіти високою рухливістю хребта і суглобів і мати витривалість в бою та впродовж усього турніру[4]

На жаль, система відбору спортсменів, яку використовують тренери, не завжди відповідає тим критеріям, які повинні враховуватись для занять тхевондо, спостерігається також і зниження віку початку систематичних тренувань з тхеквондо. При ранній спеціалізації варто акцентувати увагу на процесі загальної рухової підготовки, на розвитку основних координаційних здібностей та застосовувати відповідні об'єкти загальноорозвиваючих і спеціальних вправ, відповідно до етапу та рівня підготовки спортсмена.

Список використаної літератури:

1. Булгакова Н. Ж. Отбор и подготовка спортивного резерва - важная задача ДЮСШ / Н. Ж. Булгакова // Плавание : Ежегодник. — М. : Физкультура и спорт, 1982. — С. 39—41.
2. Сергієнко Л. П. Спортивний відбір: теорія та практика : у 2 кн. Кн. 1 : Теоритичні основи спортивного відбору / Л. П. Сергієнко. - Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2009.- 672 с.
3. Басик Т. В. Способ оценки специальной выносливости тхэквондистов / Т. В. Басик, Ю. Б. Калашников, В. В. Шиян // Теория и практика физической культуры, 2000. — N 1. — С. 28
4. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В. Н. Платонов. — К. : Олимп. л-ра, 2001. - 320 с.

Петрова Ольга Миколаївна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шестакова Тетяна Віталіївна

САМОМЕНЕДЖМЕНТ ПЕДАГОГА

В сучасних умовах організації ефективної діяльності закладу освіти має значення чи володіє адміністрація закладу умінням прогнозувати процеси, постійно оновлювати свої знання та передавати чіткі і зрозумілі інструкції своїм підлеглим. Ці завдання потребують максимального використання особистих можливостей людини, вміння керувати усвідомлено професійною діяльністю та власним життям. Управління собою та організація часу спрямовані на покращення результатів отримали в науці поняття - самоменеджмент. Самоменеджмент допомагає досягти успіху, підвищити власну креативність, змотивувати працівників до самопізнання та саморозвитку; сприяє формуванню культури мислення, читання, говоріння, слухання та праці з документами та інформаційними технологіями. В наш час успішна кар'єра залежить не від обставин оточуючих людину, а саме від вміння діяти в будь яких обставинах.

Поява нового напрямку менеджменту відбулась наприкінці ХХ ст. В науці поняття самоменеджмент ввів представник німецької раціональної школи Лотар Зайверт, який розглядав його «як послідовне і цілеспрямоване використання перевірених методів праці у повсякденній практиці для того, щоб оптимально і осмислено використовувати свій час». Пізніше Марк Вудкок і Дейв Френсіс вивчали особисті обмеження менеджерів у професійній діяльності та визначили шляхи їх подолання. Лорі Маллінз, Фредмунд Малік, Джон Адаїр та інші дослідники розглянули різні аспекти самоорганізації особистої праці та впливу самоменеджменту на професійну діяльність. Більш глибоке вивчення питання показало, що шлях до успіху протікає через самопізнання та вдосконалення особистісних, ділових і професійних якостей. Значну увагу самоменеджменту приділяють російські і українські вчені: Тетяна Мостенська, Анатолій Шегда, Богдан Будзан, Ігор Добротворський та інші. Вони досліджували вплив самоменеджменту на планування, здійснення контролю в управлінській діяльності та багато інших питань.

Отже, самоменеджмент – усвідомлене самостійне управління своїм життям за допомогою методів і прийомів спрямованих на самопізнання, самоконтроль та самомотивацію [1]. Основні цілі самоменеджменту розкрив Лотар Зайверт: це максимальне використання власних можливостей для подолання зовнішніх негативних факторів впливу та розвиток інтелектуального і творчого потенціалу. Можна виділити основні функції самоменеджменту такі, як:

- постановка мети
- розроблення плану
- прийняття рішень
- організація та мотивація
- контроль

Завдяки послідовному та планомірному виконанню функцій самоменеджмент дозволяє організувати усвідомлену діяльність із професійного та особистісного самовдосконалення. Сприяючи розвитку професійних якостей значно підвищується особистісний потенціал та ефективність діяльності в цілому. Тільки людина сама може змінити своє життя й досягти поставлених цілей, якщо навчиться управляти і регулювати собою. Самоуправління та саморегуляція як цілеспрямована діяльність людини має на меті управління своїми емоціями (що є дуже важливим в педагогічній діяльності); встановлення контакту з дітьми, батьками, колегами по роботі; аналіз розпорядку свого робочого та особистого часу та раціональне розподілення навантаження [2].

Список використаної літератури:

1. Самоменеджмент менеджера: навч. посіб./ Г.Л. Чайка.-К.: Знання, 2014 .- 422с
2. Томан І. Як удосконаливати самого себе: пер.з чеськ./ І.Томан.- К., 1988
3. Ягупов В.В.Педагогіка: навч. посіб./ В.В. Ягупов.- К., 2002

Підмокла Тетяна Валеріївна
студентка I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шестакова Тетяна Віталіївна

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ

В останні роки актуалізувалася робота з обдарованими дітьми як на рівні суспільства, так і на рівні держави. Державними національними програмами освіти передбачено спрямування її зусиль на розкриття таланту і розвиток творчих здібностей молодого покоління. Звідси впливає мета освітнього процесу: допомагати учневі перетворити задатки на творчі здібності; змінювати здібності й розширювати їх коло; розвивати обдарованість і створювати умови для перетворення її з потенціального стану на дієвий механізм творчості. Важливим аспектом цієї проблеми є питання готовності вчителів до роботи з дітьми, що мають ознаки обдарованості, застосування методик виявлення здібностей обдарованої дитини.

Дослідженням проблеми обдарованості дітей присвячені праці таких вчених, як: Д. Богоявленська, Л. Венгер, Н. Карпенко, В. Крутецький, О. Кульчицька, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, С. Науменко, Б. Теплов, С. Рубінштейн, А. Савенков та інші. Науковці і досі ведуть полеміку щодо основних критеріїв поняття «обдарованість», структури обдарованої особистості, методів діагностики обдарованості, критеріїв поділу дітей на обдарованих і звичайних, природи обдарованості тощо (1, с. 15).

Термін «обдарованість» щодо дітей психологи вважають умовним. Він слугує для визначення психологічної реальності, для більш удосконаленої організації процесу навчання. Обдарованою дитиною є та, яка: оригінально розв'язує завдання; виконує завдання швидко, часто інтуїтивно; може навести декілька варіантів розв'язання однієї й тієї самої задачі, проблеми; віддає перевагу естетичним варіантам рішення; добре орієнтується в обставинах, ураховуючи перешкоди й корисні моменти; повністю поринає в рішення (під час пошуку відповіді); може передбачати успішність чи неуспішність рішення; має максимально розвинуте почуття гумору; має багатий словниковий запас, із задоволенням читає словники, енциклопедії; часто дратує ровесників звичкою виправляти інших і вважає себе завжди правою; їй бракує емоційного балансу, вона часто нетерпляча. Творчо проектує своє життя, розробляючи й здійснюючи індивідуальний життєвий сценарій, особистість здобуває не лише необхідні знання, але й набуває компетентність, опановує найвище мистецтво – жити.

«Обдарованість» розглядається як стан таланту, ступінь його вираженості. Обдаровані діти, зазвичай, походять із родин із високим культурним і матеріальним статусом. Матеріальне становище є важливим тоді, коли поєднується з опікою та турботою батьків про дитину. Якщо батьки з високим матеріальним статком приділяють недостатньо часу вихованню дітей, то й навчаються ці діти гірше, ніж однолітки з родин із низьким або середнім матеріальним статком. Важливим для розвитку дитячих здібностей є також демократичне ставлення батьків, особливо батька. Особистісні властивості обдарованих учнів характеризують пізнавальні й мотиваційні риси. У дослідженнях науковцями спеціальних здібностей можна визначити два напрями: перший стосується пошуку спільних рис та властивостей, другий – аналізу їхньої специфіки.

Володимир Комишин, директор Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, вважає: щоби спроектувати систему розвитку кожної особистості, кожної дитини, спочатку потрібно її всебічно продіагностувати. Також слід продіагностувати її оточення: батьків, учителів, однокласників. Адже для розвитку важливим є соціальний статус, особисті стосунки дитини, її психологічний стан. Тільки на підставі аналізу цієї інформації можна будувати індивідуальний план розвитку кожної дитини.

Академічні здібності дитина виявляє під час вивчення шкільних предметів. Значну роль у досягненні шкільних успіхів відіграють такі чинники: переконання про недостатність знань, незадоволення шкільними оцінками, реалізація планів, родинні чинники та особистісні якості (є найважливішими) [4, с. 15]. Найкраще справляються зі шкільними завданнями учні, які мислять незалежно від контексту та оперують символами. Для учнів, які досягли значних успіхів у науці, а отже, здібних до навчання, характерним є вміння пристосуватися до вимог школи. Раніше серед усіх інших проявляються математичні здібності. У гуманітарних науках важливе значення мають мовні (лінгвістичні) здібності, які характеризуються специфічним фонематичним слухом, легкістю засвоєння правил орфографії та граматики, тенденцією до сприйняття слів у контексті, пам'яттю, гнучкістю у висловлюванні [3, с. 145].

Лідерські здібності розкриваються в процесі взаємодії людей, які утворюють суспільну групу. На її структуру впливають суспільство та соціальний устрій.

Загальні здібності – інтелект – виявляються в багатьох сферах життєдіяльності людини, головним чином у пізнавальній, розумовій та навчальній. Існують два типи інтелекту: гнучкий та кристалізований. Гнучкий інтелект характеризується швидкісними характеристиками, зокрема, швидкістю запам'ятовування, а також індуктивним мисленням, оперуванням просторовими образами, а кристалізований залежить від активності людини, мотивації та чинників середовища [2, с. 26–27].

Якщо талант – рідкість, то обдаровані діти – явище поширене. Тому необхідно своєчасно знайти, зберегти й розвинути в дітях здібності, обдарованість і талант.

Основою освітньої політики держави є виявлення обдарованих дітей і створення середовища для розвитку їхніх здібностей. Цей процес здійснюється поетапно. Напершому етапі важлива роль належить учителю, класному керівникові. При роботі з учителями велика увага звертається на теоретичні основи роботи з учнями: діагностування обдарованості, проведення нестандартних уроків, упровадження новітніх технологій та ін.

У роботі з класним колективом пріоритетним є вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини та її родини, формування високодуховної особистості (спільно з родиною кращих сімейних традицій, розвиток творчих обдаровань і здібностей). Це робиться шляхом індивідуальних бесід із батьками й дітьми, анкетування батьків та учнів, відвідування кожної сім'ї вдома. Індивідуальні довірчі бесіди з батьками, коли вони дають характеристику своїй дитині й міжособистісним стосункам у сім'ї, допомагають обрати правильний напрям у роботі педагога з учнем. Психологічні дослідження, тестування, комп'ютерні технології допомагають у виявленні рівня комунікативності учня, соціометричного статусу класу (мотивів навчальної діяльності, самооцінки, темпераменту, особливостей мислення, пам'яті, референтних осіб, креативності, уваги), допомагають діагностувати емоційно-вольову сферу тощо.

Список використаної літератури:

1. Беленька Г.В. Завдання та зміст педагогічної просвіти батьків обдарованих дітей. – «Освіта та розвиток обдарованої особистості» - № 3 (10) – 2013. - С.15.
2. Ćwiok E. Stosunek uczniowego i rodzinnego do rozwiązywania problemów / E. Ćwiok // *Oswiata i Wychowanie*. – 1981. – № 1. – S. 25–28.
3. Hornowski B. *Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych* / Bolesław Hornowski. – Warszawa : WSiP, 1986. – 263 s.

4. Kotlarski K. Kariery edukacyjnej uczniów zdolnych i mniej zdolnych matematycznie / K. Kotlarski. – Toruń : Wyd. UMK, 1995. – 207 s.

*Підгорна Лідія Ігорівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Інформаційна, аналітична та бібліотечна справа»
Науковий керівник:
старший викладач кафедри інновацій та інформаційної діяльності в освіті
Охмуш-Ковалевська Оксана Іванівна*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ

Останнім часом наше суспільство дуже швидко розвивається в інформаційній сфері. Оскільки обсяги різноманітної інформації стрімко зростають, то роль інформаційно-аналітичної діяльності в сфері освіти значно актуалізується. Нині в Україні зростає попит на інформаційно-аналітичні продукти, а інформаційно-аналітична діяльність стає невід'ємною складовою науково-дослідної роботи, важливим засобом комунікації. Сучасні процеси у сфері освіти обумовлюють постійну модифікацію потоків та обсягів інформації, яка в процесі інформаційної діяльності надходить та узгоджується завдяки інформаційному забезпеченню, основним джерелом якого є різноманітні інформаційні ресурси [3, с. 4-5].

Серед науковців, що досліджували дане питання варто відзначити таких науковців Варененко В., Захаров В., Філіпова Л., Кузнякова Т., Котуков О., Свістельник І., Савченко І., Ягупов В. та інші. Що ж таке інформаційно-аналітична діяльність сьогодні? Науковець Варененко В. зазначає, що - це специфічний різновид інтелектуальної, розумової діяльності людини, в процесі якої, внаслідок певного алгоритму послідовних дій з пошуку, накопичення, зберігання, обробки, аналізу первинної інформації утворюється нова, вторинна аналітична інформація у формі аналітичної довідки, звіту, огляду, прогнозу тощо [1, с.15].

В сучасному інформаційному суспільстві успішну інформаційно-аналітичну діяльність, насамперед, здійснюють навчальні заклади. Які мають сформовану інформаційно-аналітичну компетентність викладачів, як важливу складову їх професійно-педагогічної компетентності. Відповідно у професійному та кар'єрному зростанні педагогічних працівників провідне місце має займати розвиток їх аналітичного мислення та здатності системно працювати з інформацією [2, с. 1-4]. Інформаційно-аналітична діяльність є потужним потенціалом для розвитку педагогічної компетентності. На нашу думку, це важливий аспект, якому варто приділити увагу. Розглядаючи найважливіші характеристики, на які варто звернути увагу для розвитку інформаційно-аналітичних вмінь сучасних педагогів, варто виділити такі, як є відкритість до нової інформації, здатність до формування власних ідей на основі наданої інформації та обґрунтованого вибору між ними, всебічного та глибинного аналізу інформації, здатність до конструктивного діалогу на основі всебічного аналізу висунутих точок зору, направленість на самодіагностику в процесі формування власної системи знань.

Розвиваючи ці вміння можна значно підвищити рівень не тільки інформаційно-аналітичної компетентності викладачів загалом, а і інформаційно-аналітичну діяльність в освітній галузі в цілому.

Список використаної літератури:

1. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність [текст]: навч. посіб. / В. М. Варенко. – К.: Університет «Україна», 2014. – 417 с.
2. Свістельник І. Інформаційно-аналітична діяльність у вищих навчальних закладах фізкультурного профілю [текст]: стаття / І. Свістельник // Молода спортивна наука. – 2017. – с. 95-98

3. Ягупов В. В. Інформаційно-аналітична діяльність педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів [текст]: термінологічний словник / І. М. Савченко, В. В. Ягупов. - Київ : ІПТО НАПН України, 2014. - 127 с.

Піотрович Дарина Вікторівна
студентка I курсу,
спеціальності «Менеджмент» (Управління інноваційною діяльністю)
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент кафедри інновацій та
інноваційної діяльності в освіті
Цимбал Світлана Миколаївна

ІННОВАЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІЗАЦІЇ

В основі реалізації стратегії інноваційного управління персоналом організації лежить кадровий потенціал. Його забезпечення є невід'ємною частиною ефективного функціонування будь-якої організації. Саме тому керівництво компанії має приділяти особливу увагу розвитку інноваційної активності всього персоналу. Так як саме персонал здатний привести в дію стратегію інноваційного розвитку, прийняту керівництвом організації і привести її до поставленої мети найбільш швидким шляхом, скорочуючи можливі ризики і загрози з боку зовнішнього середовища.

В даний час все ще недостатня увага приділяється кадровій складовій інноваційного потенціалу. Відсутні сприятливі умови для ефективного використання наявного людського потенціалу в інноваційному процесі, а саме: неефективна система стимулювання інноваційної активності на підприємствах. У науковій літературі нараховується багато видів і визначень поняття «інновація». В наукових дослідженнях термін «інновація» вживається із значними розбіжностями в його трактуванні. Тому в першу чергу необхідно уточнити його сучасний зміст.

О. Федонін зазначає, що у роботі Б. Твісса інновація тлумачиться як «кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкту управління і отримання економічного соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту» [5].

За іншим підходом до трактування цього поняття, якого дотримується велика кількість авторів, під інновацією розуміється процес, в ході якого наукова ідея або технологія виготовлення доводяться до стадії практичного використання і починають давати економічний ефект; комплексний процес створення нового практичного засобу (нововведення) для нової суспільної потреби або просто процес реалізації того або іншого науково-технічного нововведення, процес формування якісного нового стану системи [4].

За визначенням Й. Шумпетера, інновація – нова науково-організаційна комбінація виробничих чинників, мотивована підприємницьким духом: «у внутрішній логіці нововведень – новий момент динамізації економічного розвитку» [6].

Поняття «інновація» часто вживається поряд з поняттями «новизна», «нововведення», однак вони не тотожні. Новизна означає винахід, раціоналізацію, удосконалення продукту, технології, процесу, що не обов'язково може бути впроваджене у виробництво.

Нововведення означає впроваджену у виробництво новизну. При цьому комерційний ефект не завжди може бути досягнутий, тоді як інновація і інноваційна діяльність завжди зумовлюють одержання комерційного ефекту.

Існує тенденція до впровадження інновацій з мінімальним ризиком змін у самій організації. Тому першочергове завдання вищого керівництва організації полягає в розробленні концепції світогляду і пріоритетів у сфері інновацій. Нововведення насамперед розглядаються поряд з прибутком як найважливіше організаційне завдання [2].

Згідно Й. Шумпетеру, інновація є головним джерелом прибутку: «прибуток, по суті, є результатом виконання нових комбінацій», «без розвитку немає прибутку, без прибутку немає розвитку» [6].

У сучасній економіці роль інновацій значно зросла. Це викликано тим, що в ринковій економіці інновації є зброєю конкуренції, оскільки інновація веде до зниження собівартості, зниження цін, зростання прибутку, створення нових потреб, притоку грошей, підвищення іміджу виробника нових продуктів, до відкриття і захоплення нових ринків, зокрема зовнішніх.

Комплексною характеристикою спроможності підприємства до інноваційної діяльності є його інноваційний потенціал.

Так, поняття «потенціал» походить від латинського слова «potential», яке означає силу, потужність, спроможність, здатність, що існує в прихованому вигляді і може виявитись за певних умов. У спеціальному сенсі – це ступінь можливого прояву якої-небудь дії, будь-якої функції [1].

Під інноваційним потенціалом підприємства в сучасних умовах розуміють його максимальні можливості генерувати високу інноваційну активність, які проявляються у ефективному забезпеченні нових і майбутніх технологій. Під класичним визначенням внутрішнього потенціалу розуміють сукупність показників або факторів, які характеризують його силу, джерела, можливості, кошти, запаси, здатності, ресурси, які можуть бути використані в економічній діяльності господарського суб'єкта

Як бачимо, існують різні підходи до тлумачення цього поняття. Одні автори роблять наголос на наявності ресурсів, інші на можливості їх використання. Але більшість керується так званим ресурсним підходом, тобто уявляє інноваційний потенціал як сукупність ресурсів, виділяючи найчастіше такі її елементи, як кадрова, інформаційно-методологічна, організаційна й матеріально-технічні складові.

Список використаної літератури:

1. Захарченко В. И. Экономический механизм процесса нововведений : [Учебное пособие] / В. И. Захарченко / [под. ред. И. П. Продиуса]. – Одесса : АОЗТ ИРЭНТиТ, 2001. – 252 с.
2. Кравченко М. О. Кадрова складова інноваційного потенціалу / М. О. Кравченко // Маркетинг в Україні. – 2001. – № 1. – С. 36-38.
3. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность : [Учебник] / Д. И. Кокурин. – М., 2001. – 111 с.
4. Кузнецова Н. Б. Кадри інноваційного типу / Н. Б. Кузнецова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6. – С. 115-121.
5. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [Навчальний посібник] / О. С. Федонін, І. М. Рєпіна, О. І. Олексик – К. : КНЕУ, 2003. – 316 с.
6. Шумпетер Й. Инновационность и предпринимательство: практика и принципы: [Учебное пособие] / Й. Шупетер. – М. : Инфра, 1992. – 380 с.

Рибак Оксана Іванівна
студент I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шестакова Тетяна Віталіївна

ОСОБИСТИЙ ПРИКЛАД УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ВИХОВАННІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ

У формуванні соціально зрілого, морально здорового суспільства потрібно дещо по-іншому дивитися на моделювання освітньо-виховної системи. Треба, щоб виховання йшло попереду навчання. В державі професія педагога має стати провідною. Вчитель не має бути транслятором знань, а передусім особою, яка формує морально - духовні цінності молодого покоління.

Проблема формування духовно-моральних цінностей юного покоління в державі в час її інтеграції до загальноєвропейського співтовариства є актуальною. Це і спричинило тему нашого дослідження.

Педагогічні основи виховання у дітей духовно-моральних цінностей українського народу розкрито в роботах О.Вишневського, В.Оржеховської, М.Стельмаховича, В.Сухомлинського; духовний розвиток особистості є предметом досліджень у вітчизняній педагогіці та психології у працях І.Беха, Л.Виготського, І.Зязюна, М.Савчина та інших авторів; питання виховання моральної відповідальності учнів розглядалися в дослідженнях А.Петровського, М.Ярошевського, М.Савчина, Р.Лазарус.

Духовне виховання підростаючого покоління сьогодні набуває особливого значення. Такий напрямок виховання є однією з форм розвитку особистості і необхідним аспектом інших елементів виховання, формування світогляду особистості. Специфіка такого виховання полягає в тому, що його кінцевою метою виступає гармонійно розвинена особистість. Воно спрямоване на активізацію творчих здібностей людини, на підвищення його загальної культури.

Формування у дітей загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів є одним із основних завдань сучасної школи. Серед них – доброта, любов до ближніх, повага до оточуючих.

Духовно-моральне виховання – це завжди активний, двосторонній процес у якому молодший шкільний вік є найбільш чутливим для вирішення цієї проблеми.

Щоб виховувати учнів, педагог сам має бути вихованим. Щоб формувати у вихованців високі морально – духовні якості, педагог передусім сам повинен бути носієм цих якостей, незаперечним взірцем, ідеалом для наслідування. «У вихованні, - писав К.Д Ушинський, - все повинно базуватися на особі вихователя, тому що виховна сила вливається тільки з живого джерела людської особистості.»

За влучним висловом А.С.Макаренка виховання здійснюється на кожному квадратному метрі педагогічного поля. Для вихованця запам'ятовується на все життя не стільки зміст того, чого вчитель навчав, скільки морально-духовне багатство цієї інформації. А вже через призму цього багатства вихованець бачить і сприймає все інше. Особистість, яка присвятила своє життя педагогічній діяльності, має оволодіти загальнолюдськими і національними морально-духовними цінностями, сформувати стійкі переконання. Це один з найбільш надійних підмурків становлення професійної майстерності вчителя.

З-поміж інших якостей має виділятися гуманістична спрямованість особистості педагога. У центрі уваги навчально-виховного процесу має бути вихованець. Брак у певній частини педагогів гуманістичної спрямованості у спілкуванні з вихованцями призводить до виникнення конфліктних ситуацій, знижує ефективність педагогічного впливу на них.

Важливим складником морально-духовних якостей є інтелігентність. Академік С.У Гончаренко наголошує, що до числа основних ознак інтелігентності належить комплекс найважливіших інтелектуальних і моральних якостей: відчуття справедливості, тактовність, особиста порядність.

Чільне місце в системі морально-духовних цінностей учителя посідають духовні ідеали. Залишати молоде покоління без істинних ідеалів-маяків – означає штовхати його до стану розчарування, пасивності, духовної деградації [2].

І вважаємо не менш суттєвим те, що особливе місце серед названих складників має займати така якість педагога, як любов до дітей. Без цієї якості учителеві аж ніяк не можна працювати і навіть жити.

Підсумуємо дослідження, використовуючи слова В.Сухомлинського. Зокрема, виховання дітей молодшого шкільного віку педагог називав «школою сердечності» [4]. Він радив педагогам і батькам вчити дітей добру, любові, милосердю. Для цього необхідно, щоб вихованці постійно бачили гуманістичний зміст учинків і поведінки тих, хто їх оточує, а найперше педагога, який повинен бути високоморальним, високодуховним не лише на словах, а й у своїх діях, бо його вихованці не тільки довірливі, а й дуже чутливі до всього роду обману чи розбіжностей між «словом і ділом».

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. / І. Д. Бех. — К.: Академвидав, 2012. — 256 с.
2. Кузьмінський А.І. Технологія і техніка шкільного уроку: навч.посіб. /А.І.Кузьмінський. - К.:Знання, 2010. — С.220-225.
3. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи: монографія / І. Л. Сіданіч, О. П. Кислашко. — К.: Дорадо-Друк, 2012. — 496 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. — К.: Радянська школа, 1987. — 346 с

*Рідкоус Тетяна Сергіївна
студентка IV курсу,
напряму підготовки*

«Документознавство та інформаційна діяльність»

Науковий керівник:

*кандидат філософських наук, доцент кафедри інновацій та
інноваційної діяльності в освіті*

Цимбал Світлана Миколаївна

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

З середини ХХ ст. завдяки інформаційно-технологічній революції інформація стає не допоміжною «зброєю» країн військового, політичного, економічного протистояння, а основою новітніх глобальних трансформацій. Це обумовило появу принципових і кардинальних змін у характері інформаційних відносин як на міжнародному рівні в цілому, так і на рівнях громадських, масових, корпоративних та індивідуальних комунікацій.

Сьогодні поняття «інформаційної війни» визначається як комплекс заходів щодо інформаційного впливу на громадську свідомість для зміни поведінки людей, їх цілей, а також захист від подібних впливів. Також «інформаційні війни» розглядаються як цілеспрямовані дії для досягнення інформаційної переваги, управління інформаційними процесам та інформаційними системам при одночасному захисті власної інформації.

Інформаційні технології, що активно впливають на всі сфери життя суспільства, починаючи від освіти, закінчуючи політикою змінили класичні військові технології на цифрові. Успіх протистоянь в усіх сферах людської діяльності залежить від вдалого проведення інформаційно-психологічних кампаній. Інформаційні технології стали влучною і високоточною зброєю в руках професіоналів, що використовують найсучасніші електронні засоби.

Український дослідник Г. Г. Почепцов характеризував явище інформаційної війни як процес поширення по інформаційним каналам супротивника в світовому інформаційному просторі дезінформації, тенденційної інформації або спеціально підготовленою і обробленою інформації для впливу на оцінки, наміри і орієнтацію населення і осіб, що приймають рішення, з метою формування громадської думки, вигідного для впливає боку [2].

На думку науковця, суб'єктами інформаційної війни можуть бути: психіка людей, інформаційно-технічні системи різного масштабу і призначення, системи поширення і використання інформаційних ресурсів, системи формування суспільної свідомості (за допомогою пропаганди і засобів масової інформації), система прийняття рішень. Система формування та функціонування громадської думки [2].

Основним завданням інформаційної війни є отримання будь-якої переваги, при цьому в процесі інформаційної війни одні учасники протистояння ці переваги отримують, а інші їх втрачають. Інформаційна війна здійснюється в результаті використання відкритих і прихованих інформаційних впливів.

Дослідник Фісун А. О. бачить причини інформаційних війн у наступному:

- 1) прогрес засобів збору, обробки і передачі інформації;
- 2) прогрес засобів комунікацій;
- 3) прогрес засобів маніпулювання людьми, нагляду за ними, припинення масових рухів;
- 4) вплив масової культури на стандартизацію способу життя людей [3].

На сьогоднішній день жодне з існуючих визначень інформаційної війни не дозволяє виділити з усього різноманіття акцій, заходів, операцій інформаційного впливу ті, які представляють вищий ступінь небезпеки для держави і суспільства і цілком справедливо можуть бути віднесені до категорії військових дій.

Сучасна війна – війна смислів. Консцієнтальна війна – це і новий тип панування, оскільки мова йде про управління свідомістю, і нова реальність по відношенню до ідеологічного протистояння, інформаційній війні і контрпропаганди. Вона відрізняється унікальністю театру військових дій, яким стає свідомість [1].

Консцієнтальна війна пов'язана із захопленням, зломом і переробкою свідомості об'єкта агресії. Вона починається з впровадження в свідомість останнього власних, підміняють колишні, цілей, має форму процесу – зсуву ціннісних орієнтирів, а закінчується поразкою свідомості противника, знищенням його здатності до самоідентифікації та самовизначення, підбиттям до прийняття реальності нового буття, а в підсумку – приведенням в неорієнтовний стан.

Отже, концепція інформаційної війни передбачає проведення інформаційних операцій – комплексу взаємопов'язаних за метою, місцем і часом заходів і акцій, спрямованих на ініціалізацію і управління процесами маніпулювання інформацією, з метою досягнення і утримання інформаційної переваги шляхом впливу на інформаційні процеси в інформаційних системах супротивника.

Механізм інформаційної війни, що представляє собою сукупність правил і процедур прогнозування, планування, виділення ресурсів і стимулювання її ведення, спрямованих на досягнення певної мети дозволяє з математичної чіткістю домагатися зміни індивідуальної і суспільної свідомості з використанням, зокрема, архетипів інформаційної війни, чие ефективне масове виробництво стало можливим завдяки новим інформаційним технологіям, а також ефекту адаптації суспільства.

Список використаної літератури:

1. Бельська Т.В. Інформаційно-психологічна війна як спосіб впливу на громадянське суспільство та державну політику держави / Т.В. Бельська // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 49-56.
2. Почепцов Г.Г. Сучасні інформаційні війни / Г.Г. Почепцов. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 498 с.
3. Фісун А. О. Теоретично-категоріальне осмислення поняття «інформаційна війна» в структурі інформаційно-політичного простору / А. О. Фісун // Інформаційне суспільство. – 2011. – Вип. 13. – С. 43-48.

Сварчевська Світлана Миколаївна
студентка II курсу
спеціальності «Мова і література»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освіти дорослих
Сірик Людмила Миколаївна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день спостерігається поживлений інтерес до Сполучених Штатів Америки, особливо молоді. Це визвано, насамперед, тим, що США знаходиться у списку лідируючих країн світу. З огляду на поживлення туристичних подорожей, фахових стажувань, обмінів інформацією, пресою, літературою чи продукцією кінематографу, телебачення, реклами і т. д, дедалі частіше натрапляємо на невідповідності, які дещо різняться від загального британського слововжитку. Завдяки вивченню іншомовної літератури (R. Berndt, D. Crystal, R. McDavid, R. Quirk, A. Markwardt, K. Janicki) знаходимо історичні аспекти, які дають чітко зрозуміти етапи формування англійської мови на Американському континенті. Проблема полягає саме в тому, що у вітчизняних публікаціях складно знайти інформацію, яка б у чіткій логічній послідовності показала динаміку формування англійської (британської мови) на території США.

У даній доповіді автор робить спробу подати історичний та мовознавчий аспекти виникнення американського варіанту англійської мови на території нинішньої держави – США.

Основні завдання дослідження. З'ясувати історичні чинники появи британського варіанту англійської мови (прибуття перших емігрантів – пуритан на територію Американського континенту), визначити причини деякого змішування британського варіанту англійської мови з іншими мовами (індіанськими), виявити релігійні інтереси, які полягали у доступі до читання Біблії, яка друкувалася лише в Англії, окреслити особливості американського варіанту англійської мови, яка мала власну мовну систему, власні фонетичні, лексичні і граматичні одиниці), які з часом розвинулася в літературну мову в період формування нації в XIV ст.

Основні здобутки проведеного дослідження.

Саме основні віхи історичної канви дають зрозуміти особливості американського варіанту, який полягав у наступному:

1. перші групи емігрантів, що прибули в Америку в XVII ст., – пуритани, які намагались уникнути переслідування через релігійну нетолерантність та релігійні війни, розмовляли мовою Шекспіра і його сучасників;
2. середовище, в яке потрапляли новоприбулі дуже відрізнялося від того, яке було звичним для них у Європі. Адже доводилось давати назви багатьом рослинам, тваринам і

природним явищем. Колоністи вживали мовні ресурси індіанської мови чи мов емігрантів, що згодом прибували з інших країн, зокрема з Франції, Іспанії, Голландії, Німеччини. Вони також були змушені повністю чи частково вводити у мовний вжиток іншомовні слова чи оперувати безпосередніми оригінальними запозиченнями;

3. заселення американського континенту збіглося в часі з поширенням загальноосвітньої концепції, а винахід книгодрукування надав змогу в Америці читати книжки, які друкувалися здебільшого в Англії. Читаючи англійські книги, зокрема Біблію, колоністи, звичайно, відчували сильний зв'язок зі своєю метрополією. Американці на загал здобували освіту у престижних англійських університетах, де офіційною мовою була англійська. Слід зосередити увагу на ознаках мови, які легко можна зауважити у повсякденному спілкуванні, а саме – на особливостях американського варіанта англійської мови на трьох основних рівнях: фонетичному, лексичному і граматичному;

4. англійська мова є національною мовою англійців, що виникла і розвинулася на основі одного з територіальних діалектів племен, що жили в околицях Лондона в Британії. Вона мала власну мовну систему (власні фонетичні, лексичні і граматичні одиниці), які з часом розвинулися в літературну мову в період формування нації в XIV ст.

Отже, будучи перенесеною на новий континент, колишня англійська мова як живий організм зазнала різноманітних впливів, які можна відстежити на фонетичному, лексичному, граматичному (орфографічному і морфологічному) рівнях, однак ці відмінності не мають системного характеру.

В американському варіанті залишилася збереженою мовна система, оскільки перші поселенці були людьми англійського походження. Можна провести певну аналогію, а саме: молода генерація американців українського походження, не маючи контактів з матірнім субстратом мови, говорила мовою своїх прародичів, тобто такою, якою розмовляли в Україні в час еміграційних хвиль кінця XIX – початку XX ст.

Отже, виходячи із вищесказаного можна визначити, що питання мови не можна розглядати лише як лінгвістичне. Питання мови є також політичним, соціальним і культурним. Дискурс американського варіанта англійської мови постав у часі боротьби колоній Нового Світу за незалежність. Серед американських лексикографів і мовознавців, які зробили помітний внесок у формування американського варіанта, були політики (Б. Франклін, Н. Вебстер). Оскільки англійська мова була перенесеною на Американський континент, вона набула специфічних нових рис і значно велику роль відігравали внутрішні і зовнішні чинники еволюції. Перші чинники полягали у власному розвитку та стабілізації і вони відобразились у граматиці. Другі чинники були зовнішніми і, в основному, полягали у впливі інших мов через стосунки політичного, соціального і економічного характеру.

Список використаної літератури:

1. Булавін Н. М. Про американський варіант англійської мови // Співвідносна характеристика новоутворень в британському варіанті англійської мови та її американському варіанті / Н. М. Булавін. – М.: Всесвіт, 1956. – 500 с.
2. Кауфова Л. А. Відмінні риси південних діалектів в американському англійському / Л. А. Кауфова. – М.: Просвітництво. – 2005. – 420 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 464 с., с.430.
4. Швейцер А. Д. Американський варіант літературної англійської мови // шляхи формування і сучасний статус // Питання мовознавства / А. Д. Швейцер. – М.: Просвітництво, 1995. – 380 с.
5. Barber, Charles, Joan C. Beal and Philip A. Shaw 2009. The English language. A historical introduction. Second edition of Barber (1993). Cambridge: University Press.
6. Vaugh, Albert C. and Thomas Cable 1993 A history of the English language. 4th edition. (Englewood Cliffs: Prentice Hall).

7. Gunnel Tottie. An Introduction to American English. – 2002. Oxford: Blackwell. P. 293.
8. Pyles, Thomas and John Algeo 1993. Origins and development of the English language. 4th edition. (New York: Harcourt, Brace, Jovanovich).

*Семенюк В. П.,
студент I курсу магістерської освітньої програми «Дорадництво»,
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Дубровіна Ірина Володимирівна*

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Реалізація концепції нової української школи відбувається у пошуках нових підходів до розвитку самоосвітньої компетентності вчителів. Самоосвітня діяльність актуалізується як індивідуальна діяльність, її успішність пов'язана з рівнем оволодіння компетенцій у використанні всесвітніми інформаційними мережами, знанням іноземних мов, мотивацією у досягненні вершин професіоналізму тощо [4].

Стрімкі тенденції зміни ідей, поглядів, технологій та концепцій завжди зумовлюють потребу у фахівцях – агентах освітніх змін (ініціативних, високо мобільних, спроможних самостійно здобувати та оновлювати власні знання).

Системний підхід реалізації самоосвітньої діяльності розглядається вченими як безперервна складова поповнення знань і професійних компетентностей педагогів. Адже самоосвіта гнучка до потреб часу, суттєві зрушення у освітньому змісті, її динаміці потребують активізації внутрішніх ресурсів педагогічних кадрів [2].

Педагогічні основи формування самоосвіти, її складових отримали обґрунтування у працях С. Архангельського, В. Андрєєва, С. Гончаренко, І. Зязюна, А. Громцевої, Г. Гусєва, В. Кременя, М. Піскунова, Б. Райського, Т. Сущенко) тощо.

Вагомим для нашої праці є дослідження І. Жерносек, що «головна ідея концепції неперервності підвищення кваліфікації педагогічних кадрів – цільова, змістова, методична і структурно-організаційна координованість усіх рівнів процесу систематичного поповнення знань» [5, с.35].

У свою чергу науковець А. Даринський зазначає: «ефективність підвищення кваліфікації педагогічних працівників можлива лише при умові, що вона буде мати в своїй основі не лише курсову, але й індивідуальну цілеспрямовану і системну самостійну роботу, тобто самоосвіту» [3, с.81]. Як бачимо, вчені, визначаючи провідну роль системи післядипломної освіти вбачають пріоритетним у професійному розвитку педагога його самоосвітню діяльність, що має системно-усвідомлений характер.

В останні роки у працях вчених окреслена пріоритетна роль самоосвіти у зберіганні та розвитку педагога як професіонала, який був би прикладом і рушійною силою у навчанні та вихованні молоді. Цьому сприяє варіативність при реалізації Концепції Нової української школи, що вирішує проблему вибору змісту, методів навчання, форми здобуття нових знань та побудови індивідуалізованого самонавчання [4].

Так, В.Бондар підводить нас до думки щодо пріоритетності особистісного творчого підходу вчителя у своїй професійній діяльності засобами самоосвіти [4, с.91].

М.Піскунов розуміє самоосвітню компетентність, як універсальну здатність до гнучкого неперервного продовження освіти, завдяки якій актуалізуються та розширюються знання, заповнюються прогалини в особисто-професійній самоідентифікації людини [5]. Упровадження компетентнісного підходу є одним із шляхів реалізації освітніх засад побудови нової української школи. Трансформація суспільства призводить до суттєвих змін

соціальних ролей самоосвіти, її мети, змісту, технологій, розуміння її сутності як осередку впевненості.

Сучасні трансформації, обумовлені переходом до інформаційного суспільства нової парадигми знань, здійснили перерозподіл акцентів з освітньої діяльності на самоосвітню.

Вагомою для нашого дослідження є думка Н.Протасової, яка стверджує, що розвиток самоосвіти вчителів об'єктивно пов'язаний з розвитком суб'єктивної сфери особистості фахівця [5]. Орієнтування на розвиток суб'єктивної сфери особистості притаманне андрагогічній парадигмі післядипломної освіти. Сутність її полягає у перенесенні пріоритетів з надання певної суми знань, формування вмінь і навичок, відповідних існуючим професійним стандартам, на активізацію та розвиток у процесі навчання (тобто за допомогою знань, умінь і навичок) системи особистісних функцій фахівця. Ці положення підтверджують наші переконання у тому, що фахівець набуває компетентностей, ураховуючи андрагогічні засади, завдяки активізації власних особисто-професійних зусиль.

Як доводять практичні дослідження, самоосвіта має бути чітко організована і усвідомлюватися особистістю як духовна потреба та соціальна необхідність людини.

Отже, сенс самоосвіти як самостійного набуття знань еволюціонує у площину особистих інтересів педагога та відображає соціальне спрямування на запити часу. Суспільні зрушення зумовлюють об'єктивні та суб'єктивні чинники, які висуває суспільство до фахівця, визначаючи потребу у знаннях, самоосвітній компетентності та самовдосконаленні.

Список використаної літератури:

1. Бондар В. І. Дидактичне забезпечення управління процесом навчання / В. І. Бондар // Освіта і управління. – 1997. – №2. – С. 85–101.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. Даринский А. В. К 85-летию со дня рождения / А. В. Даринский // Юбил. сб. репринтное изд. – Санкт-Петербург, 1995. – 184 с.
4. Концепція нової української школи. Електронний ресурс. – [Режим доступу] // <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
5. Маслов В. И. Характерные особенности развития системы повышения квалификации педагогических кадров: сб. научн. тр. «Повышение квалификации педагогических кадров» / [Под ред. И. Ф. Жерносека, М. Ю. Красовицкого, С. В. Крисюка]. – К. : Освіта, 1992. – 190 с.

*Тимошенко Світлана Вікторівна
студентка II курсу
спеціальності «Історія»
Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Головко Микола Леонтійович*

КОЗАЦТВО ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ФАКТОР У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: УРОКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

У багатовіковій історії України важливе місце належить козацтву. Козацтво це звитяжна історія і велика гордість нашого народу, душа України, її надія й оберіг. Козаччина є однією з найяскравіших сторінок багатовікової української історії, на славних прикладах якої виховувалося почуття національної самоповаги багатьох поколінь українців. Понад двісті років – з середини XV ст. і до останньої чверті XVIII ст. – козацтво було рушійною силою поступу України, вкарбувало слід у її визвольні змагання, оборону від зовнішніх ворогів, розбудову держави, культурний прогрес. Декілька століть відділяють

сьогоднішні покоління українців від тих часів, коли дзвеніла слава козацька далеко за межами України. Змінився світ, іншою стала наша держава. Проте чомусь і сьогодні нас хвилює перебіг давніх подій, поразки і перемоги. Бо це наша історія, досвід пронесений крізь буревії віків, спалахи народної любові до одних та зневаги до інших. Та безперечно одне: чим досконалішим та більш демократичним стає наше суспільство, тим дорожчим бачиться минуле з його славними традиціями та здобутками. Нині, у час національного відродження, коли український народ творить свою державність, великого значення для формування незалежності України набуває осмислення історії Запорозької Січі – козацької християнської республіки, яка з її демократизмом багато в чому є для нас взірцем, моделлю суверенної держави.

Аналізуючи козацтво як цивілізаційний фактор у становленні державності, слід говорити, що **воно стало ініціатором і рушійною силою національно - визвольних змагань за відновлення державності в Україні**. Наприкінці XVI - початку XVII століть Україна переживає справжнє науково - культурне піднесення. Обумовлено воно було різними факторами, зокрема серед яких: зростання ролі та значення козацтва, яке організувало оборону українських земель від татар, виступило проти колоніального гноблення польської шляхти і окатоличення православних українців. Діяльність братств, спрямована на захист і розвиток української культури, утвердження просвітництва як ідеології українського населення. Ідея Гуманізму та Реформації, що проникаючи в Україну сприяли поширенню освіти, науки, пробуджували високий інтерес до української культури, мови, світського життя.

Потужний культурно - освітній рух згуртував позбавлений власної держави український народ, підносив його національну свідомість, сприяв утвердженню визвольних ідей. Високий зліт української культури XVI — першої половини XVII століття оцінюваний дослідниками як золотий вік, засвідчив, що українці готові до боротьби за самостійний розвиток культури та державну незалежність. Отже, коли з приходом Польщі було поставлено під сумнів формування українців як окремої етнічної спільноти, в Україні розгортається визвольний рух проти польської колоніальної політики. Українська знать втрачає роль виразника національних інтересів, роль провідної верстви визвольного руху. Ці функції перебирає на себе козацтво, яке вже в XVI ст. заявило про себе як про помітну соціальну силу.

Козаччина настільки тісно пов'язувалась з Україною, що довгі часи весь український народ звали «козацькою нацією». Українське козацтво було не тільки військовим явищем, а й соціальним станом, що виконував функції провідної, консолідуючої верстви української нації. Важливу роль у процесі консолідації нації відіграє культура. Часи козацької України XVII – XVIII століття були добою розвитку української культури, її «золотим віком».

Майбутнє сучасної України – це її молодь, яка повинна знати і пам'ятати найвизначніші події з історії своєї держави, оскільки у народу, який не має минулого, не може бути і майбутнього. З давніх – давніх людям було відоме «дерево життя» - гілочка, на якій ростуть три листочки. Перший листочок – символ минулого, другий листочок – сьогодення, третій - майбутнього. Зображення «дерева життя», які карбувалися на камені в далекі часи, дійшли до наших днів. Це свідчить, що люди ще в сиву давнину знали про нерозривний взаємозв'язок минулого, сучасного і майбутнього. Як це розуміти? Все, що ми маємо нині – наслідки минулих подій, а те, що відбувається зараз, породжує майбутнє.

Отже, лише пам'ятаючи про помилки минулого, ми можемо сьогодні будувати майбутнє, обравши і враховуючи досвід минулих поколінь, правильний напрямок, а він для будь – якої нації, представники якої бажають щастя, миру та процвітання своєму народові, - один, і незважаючи на всі труднощі та перешкоди, продовжувати любити і творити свою суверенну і демократичну державу.

А безперечно формування козацького стану нерозривно пов'язане з відродженням української державності. Демократичні засади суспільних відносин, вироблених в запорозькій громаді, активно поширювалися на волості під час козацьких повстань в кінці

XVI – першій половині XVII століття. Таким чином, козацтво перехопило естафету державотворчої функції у представників князівських родин та шляхти. Очоливши національно-визвольний рух, воно зробило значний поступ в еволюції політичної думки українського етносу. Прагнення козацтва здобути автономію в межах Речі Посполитої трансформувалося в ідею створення власної держави, яка реалізувалася в ході національно-визвольної війни.

Визвольна війна українського народу проти Речі Посполитої 1648-1654 рр. займає особливе місце у вітчизняній історії. Тому не дивно, що інтерес до даної проблеми у науковців ніколи не згасне. Більшість праць, безпосередньо присвячені гетьманові Богдану Хмельницькому і його програмним ідеям державотворення.

На нашу думку, програма державних перетворень керівника національно-визвольної війни мала внутрішні і зовнішні аспекти. Вони органічно поєднувались із захистом української самобутності, із самовизначенням українського суспільства в окрему незалежну державу. Сутність внутрішнього аспекту програми гетьмана знаходила свій концентрований вираз у розширенні соціальної бази національно-визвольної та антифеодальної боротьби, у створенні міцного союзу козацтва, селянства і міщанства, у недопущенні згубного розколу неоднорідного повстанського табору. Зовнішній аспект програми перетворень Б. Хмельницького передбачив у стратегічному відношенні укладення військового союзу з татарами, розгром Польщі, визволення всіх українських земель, об'єднання їх у незалежну українську козацьку державу.

Виходячи з аналізу джерел та наукової літератури, слід вважати, що після першого переможного етапу війни у битві під Пилявцями Б. Хмельницький завершив розробку своєї програми державотворення і після підписання перемир'я у Зброві він почав впроваджувати її основні положення в життя. Створюючи центральні і місцеві органи державної влади Б. Хмельницький зробив не легкий перехід від вузько станових інтересів козацтва до загальнонаціональних. Залежно від обставин боротьби в його особі поєднувались два підходи: поміркований і радикальний, тому його діяльності були притаманні як важливі здобутки, так і непослідовність і суперечливість.

Започаткувавши українську козацьку державу Б. Хмельницький розпочав формувати свою систему влади, яку історики характеризують як гетьманщину. Влада гетьмана поширилась на всі території української козацької держави. Гетьману повинно було підкорятися все населення України.

Таким чином, державотворчі програмні ідеї Б. Хмельницького, особливо щодо утворення міцної влади, збереження демократичних традицій, політичної незалежності України зберігають свою цінність і в наш час.

Список використаної літератури:

1. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні.— К., 1991.— 238 с.
2. Грушевський М.С. Історія України, приладжена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів шкіл середніх / Упоряд. А.Ф. Трубайчук. – К.: «Варта», 1993. – 256 с.
3. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя). – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 396 с.
4. Українська державна ідея XVII-XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. - К. : Альтернативи, 1997. - 367 с. - Прим.: с. 315-366.
5. Українське Козацтво / Авт.: О.Бачинська, Т.Чухліб, В.Щербак. – Київ: Кристал Бук, 2015. – 400 с.

*Токова Вікторія Миколаївна
студентка III курсу
спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Братаніч Оксана Васиївна*

АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНОЇ ПЕРЕРОБКА ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОНАУКОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Однією з найбільших проблем сьогодення є проблема підвищення якості всієї інформаційної роботи, тобто аналітико-синтетичної переробки інформації.

Аналітико-синтетична переробка інформації (АСП) – процес перетворення формальних ознак і змісту первинних документів з метою створення вторинних документів як більш зручних для зберігання, пошуку, використання споживачами інформації.

Об'єктом АСП є первинні документи, що містять первинну інформацію про будь-які об'єкти явища, процеси, результати практичної діяльності – досліджень тощо.

АСП полягає в тому, що з первинного документа беруть потрібні користувачам відомості про зміст і формальні ознаки і на цій основі складають вторинні документи: бібліографічні описи, анотації, реферати тощо.

Результатом АСП є поява вторинних документів. При здійсненні будь-якого з видів АСП застосовуються науковий аналіз і науковий синтез. Аналіз і синтез неподільні і здійснюються паралельно.

Отже, необхідність вдосконалення складання вторинних документів, таких як анотації та реферати зростає, в зв'язку зі створенням автоматизованих систем науково-технічної інформації. Бази даних яких, містять не лише бібліографічний опис, але і анотації та реферати. На основі вторинних документів здійснюється комплекс бібліографічних послуг, поточний та ретроспективний пошук, складання бібліографічних посібників, а також вибіркоче поширення інформації.

Професійна підготовка — здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю.

Підготовка інформаційних аналітиків необхідна тому, що:

- світова спільнота переходить до інформаційного суспільства, яке вимагає запровадження нових інформаційних технологій, нової техніки і сучасних програмних продуктів,;

- аналітика поступово займає вагомe місце в суспільстві як органічна складова інформації. Інформаційно-аналітична діяльність зараз формується як окрема галузь, яка має забезпечуватися відповідними кадрами;

- створення нових знань на базі переробки інформаційних масивів підштовхує створювати нові підрозділи, аналітичні служби в різних структурах, а це відповідно – нові робочі місця для інформаційних аналітиків

- інформаційна аналітика є галуззю, в якій базовою функцією є інтелектуальна переробка інформації з отриманням нового якісно-змістовного знання. Це відбувається за рахунок структурного її впорядкування за напрямками: систематизація, предметизація, аналіз. Усе це – нові тенденції розуміння розвитку.

Основні форми здобуття професійної освіти:

- навчання у вищих і спеціалізованих навчальних закладах освіти;
- стажування на курсах підвищення кваліфікації;
- удосконалення професійної майстерності на виробництві.

Крім того, існує багато інших підходів до професійного розвитку, включаючи консультації, тренінги, спільні практики, вивчення уроків, наставництво, технічна допомога.

Є два підходи до підготовки інформаційних аналітиків:

перший – це підготовка таких фахівців для кожної предметної галузі окремо. Згідно з таким принципом готують фахівців-аналітиків у США (для оборони, медицини, промисловості тощо);

другий – це підготовка фахівців загального плану, який може пізніше спеціалізуватися в будь-яку предметну галузь. Такий підхід надає можливість отримати фундаментальні системні знання інформатики, інформації, аналізу, управління, зрозуміти взаємозв'язок між цими складовими, а також вирішити попит на аналітиків у різних предметних галузях.

Отже, треба розпочинати підготовку фахівців-аналітиків нового покоління. У світі формується новий інформаційний режим і нові вимоги до сучасних аналітиків, формуються інтелект-центри. Вони у своїй діяльності поєднують інформаційний моніторинг, інформаційний аналіз виявлених у ході моніторингу закономірностей, розробку сценаріїв управління проблемними ситуаціями тощо.

Це – новий напрям, і щоб його здійснювати на високому фаховому рівні, треба викладати нові дисципліни, випускати нові підручники і посібники.

Готуючи фахівців за першим підходом, є ризик позбавити їх можливості свого застосування в інших сферах.

Сьогоднішній етап розвитку соціуму і економіки в Україні ще не дає змоги готувати інформаційних аналітиків за окремими предметними галузями через малу кількість замовлень. Фундаментальна підготовка і формування знань і навичок у цій сфері дадуть можливість здійснювати потім перепідготовку керівних ланок управління залежно від предметної галузі. Кожний сучасний управлінець повинен бути в якійсь мірі інформаційним аналітиком.

Список використаної літератури:

1. І.М. Грищенко. Освіта та професійна підготовка фахівців у світлі євроінтеграційних процесів // Актуальні проблеми економіки №7(109), 2010, стор. 56- 61
2. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : ДСТУ 5034: 2008. – [Чинний від 2009.01.01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 38 с. – (Національний стандарт України) (Інформація та документація)

*Фещенко Наталія Ігорівна
студентка III курсу
спеціальності «Документознавство
та інформаційна діяльність»
Науковий керівник
кандидат технічних наук, доцент
Фендьо Олена Миколаївна*

НОВИНИ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ПОДАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Актуальність теми обумовлена високим рівнем популярності новинної інформації, яка надходить до читачів із засобів масової інформації або мережі Інтернет. Новини мають прямий або непрямий вплив на сучасне суспільство. Без відома або за власним бажанням громадяни стають учасниками процесу їх поширення. На біл-бордах, у газетах та журналах, по радіо і на телебаченні, в Інтернеті зустрічаються короткі повідомлення, які так чи інакше привертають увагу.

Що ж таке новини? Це інформація, яку вперше публікують або розповсюджують серед людей. Термін «інформація» наукові джерела трактують по-різному. Так, наприклад, Ю. Бідзілі розглядає інформацію як «повідомлення про факти, події, явища, відомості про когось або щось» [1, с. 50].

Поняття «новина» багатоаспектне і в різних контекстах у цей термін вкладено різний зміст. О. Васіна у своїй статті «Огляд основних підходів до тлумачення новини як явища мас-медіа» розглядала декілька визначень цього поняття:

- 1) щось таке, що було раніше невідомо, певна нова інформація;
- 2) повідомлення про щось нове або про те, що сталося нещодавно;
- 3) публікації в ЗМІ про поточні події або актуальні проблеми» [2].

Тема новин розглядається у багатьох підручниках та посібниках для журналістів, створені навіть окремі наукові праці, які тлумачать специфіку їх створення та існування. М. Василенко у навчальному посібнику «Журналістський фах: газетно-журнальне виробництво» розмірковує про значення новинної журналістики у сучасному світі [3, с. 158]. Автор наголошує на тому, що сфера новин нині має великий попит у суспільстві.

І. Михайлин у своїй праці «Основи журналістики» розглядає новини як повідомлений факт [5, с. 140]. Він розкриває основні атрибути новин, вказує на їх особливості та різновиди існування.

Як продукт активної діяльності людини новини в цілому характеризуються цільовим направленням. Новинна інформація ніколи не буває нейтральною. Інформація, що передається засобами масової комунікації, об'єктивно впливає на людей [4, с. 11].

Нова інформація відіграє в житті людини дуже важливу роль. Завдяки щойно отриманим, раніше не відомим фактам, люди збагачуються духовно, відкривають для себе раніше невідомі горизонти науки та знань. Такі знання допомагають розвитку особистості в соціумі, просуванню по кар'єрних сходинках, у прийнятті зважених та добре обдуманих рішень, ефективній діяльності в побуті та особистих справах. У наш час необхідним знанням для сучасної людини є розуміння головних властивостей інформації, завдяки чому можна з легкістю аналізувати будь-яку нову отримувану інформацію з різних джерел:

- *Об'єктивність.* Інформація – відображення зовнішнього світу, а він існує незалежно від нашої свідомості, знань, думок та суджень про нього;
- *Достовірність.* Інформація є достовірною, якщо вона відображає дійсні параметри об'єкта. На основі достовірної інформації приймаються правильні рішення;
- *Повнота.* Інформацію можна назвати повною, якщо її достатньо для розуміння ситуації та прийняття правильного рішення;
- *Актуальність інформації* – важливість, істотність для певного часу подій;
- *Корисність.* Ступінь корисності інформації залежить від потреб конкретних людей і від тих задач, які за допомогою здобутої інформації можна розв'язати;
- *Зрозумілість.* Інформація повинна бути представлена в доступному для сприйняття вигляді.

Отже, новинна інформація є невід'ємною частиною сучасного соціуму. Це безперервний інформаційний потік, в якому вирує безліч подій, поглядів та засобів впливу як на суспільство, так і на індивіда. Для ефективного засвоєння та використання матеріалів отримувач новинної інформації повинен бути підготовленим до розпізнавання достовірних та фейкових даних. Адже потоки інформації стають усе інтенсивнішими і серед цих потоків багато таких відомостей, які мають характеристики інформаційного шуму і можуть негативно впливати на процеси прийняття рішень та розвитку спільноти.

Список використаної літератури:

1. Бідзілі Ю. Словник журналіста. Терміни, мас-медіа, постаті. / Ю. Бідзілі. – Ужгород, 2007. – 224 с.

2. Васіна О. Огляд основних підходів до тлумачення новини як явища мас-медіа. [Електронний ресурс] / О. Васіна. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=23997>.

3. Василенко М. Журналістський фах: газетно-журнальне виробництво: Начальний посібник. / М. Василенко, Т. Приступенко, Р. Радчик. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 352 с.

4. Квіт С. Масові комунікації: Підручник/ С. Квіт. – Києво-Могилянська академія, 2008. – 460 с.

5. Михайлин І. Основи журналістики: Підручник. / І. Михайлин. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 387 с.

*Яровецька Ольга Ігорівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Менеджмент» (Управління інноваційною діяльністю)
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент кафедри інновацій та
інноваційної діяльності в освіті
Цимбал Світлана Миколаївна*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Наука і освіта сьогодні стають головними чинниками розвитку як політичного, соціально-економічного, так і духовного життя будь-якої країни. Освіта, як одна з найважливіших складових суспільства, з одного боку, залежить від процесів, що відбуваються в ньому – повинна швидко реагувати на потреби ринку та відповідати стану науково-технічного прогресу, тенденціям розвитку економічної сфери країни, а з іншого, безумовно, – впливає на всі процеси і сторони життя, оскільки готує фахівців до впровадження інновацій, адаптації до нових технологій, формує певні життєві погляди та розвиває особистість [1, с. 37; 2].

Визначальним чинником розвитку та багатства країн є саме знання. Не можна не погодитись з думкою А. Сбруєвої, що розвиток економіки знань зумовлює якісно нові вимоги до менеджменту знань в освітній системі, а також якісно новий етап розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що слугують як засобом активізації та поширення процесів економічної, політичної та культурної глобалізації, так і самостійним важелем освітніх змін та головне, перетворює освіту на продуктивний сектор економіки та [4, с. 391]. Тому особливої уваги заслуговує сучасний стан, перспективи та проблеми впровадження інновацій в освіту.

У ЗУ «Про інноваційну діяльність» термін «інновація» означає новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення комерційного, адміністративного або виробничого іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери [2].

М. Вакуленко вважає, що інновації доцільно розглядати як зміни, що спрямовані на постійне покращання існуючої системи (наприклад, утворення, навчання) і доведення її до технологічно-організованого процесу досягнення необхідних результатів [1, с. 41]. Тому, із зазначених визначень, можемо виділити сутнісні риси інновацій – це зміни (кардинальні або часткові), новизна, придатність і конкурентоспроможність.

Нове в освіті – це не лише ідеї, технології, підходи, методи, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які мають у собі прогресивне начало, що надають змогу під час зміни ситуацій і умов ефективно вирішувати завдання освіти.

Отже, можна зазначити, що інформаційні технології складають сутність інноваційної діяльності, процесу, який спрямований на досягнення певних результатів. Інноваційна діяльність, в свою чергу, відповідно до ЗУ «Про інноваційну діяльність», розглядається як діяльність, що спрямована на комерціалізацію і використання результатів наукових досліджень та розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [2].

На сьогоднішній день вітчизняні та зарубіжні науковці досліджують багато видів інновацій, виокремлюючи з них саме інновації в освітніх організаціях. Так Н. Шишарина виділяє такі види інновацій в освіті, які можна класифікувати в три групи:

1. Інновація-процес – це технологічне та управлінське удосконалення або створення принципово нового процесу, який збільшує ефективність і якість нового або існуючого освітнього процесу.

2. Інновація-продукт – це нововведення, що має фізичну форму готового принципово нового або вдосконаленого продукту, яке виходить в цій формі за межі освітньої організації.

3. Інновація-послуга – це комплексна взаємодія, діяльність, направлена на передачу знань, вмінь та навичок загальноосвітнього та професійного характеру споживачеві, з метою задоволення та розвитку особистісних, групових та суспільних потреб [5, с. 47].

Прикладами застосування інформаційних технологій в освітніх організаціях можна назвати: курси, що надаються режимі он-лайн, а саме: курси для обдарованих студентів; уроки для дітей з особливими потребами; факультативні курси з вивчення мов, мистецтв, гуманітарних наук, економіки; віддалена підтримка для людей, що навчаються вдома; приватні заняття; пілотні школи, що намагаються вивчати нові шкільні моделі; спеціальні школи для студентів, які бажають пройти навчання за проектом.

Отже, проаналізовані нами джерела дозволяють зробити висновок про те, що інформаційні технології в інноваціях є основною формою розвитку сфери освіти, вона має свої види, які направлені на виконання певних функцій. В той час як управління процесом інновації, саме інноваційна діяльність, що включає створення умов для її відтворення, – є основним механізмом, який визначає її якість та якість освіти в цілому.

Список використаної літератури:

1. Вакуленко В.М. Види інновацій в освіті та їх класифікація / В.М. Вакуленко // Вісник національної академії Державної прикордонної служби України. – 2010. – № 4. – С. 36-48.

2. Про інноваційну діяльність [закон України: офіц. текст: станом на 20 січня 2007 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – 266 с.

3. Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності: Положення Міністерства освіти і науки України від 07 листопада 2000 р. № 522: редакція від 30 листопада 2012 р. № 1352 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00>.

4. Сбруєва А.А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.): монографія / А.А. Сбруєва. – Суми: Козацький вал, 2004. – С. 391.

5. Шишарина Н.В. Инновации в образовании: сущность, функции, свойства и виды / Н.В. Шишарина // Сибирский педагогический журнал. – 2013. – № 4. – С. 45-49.

Андрейченко Анна Валеріївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Політологія»
Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор
Горбатенко Володимир Павлович

РОЛЬ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Українська держава, як і будь-яка інша, не може успішно розвиватися, спираючись на розуміння лише власних інтересів, ігноруючи геополітичний контекст і тенденції розвитку світової цивілізації. Усвідомлення Україною власних інтересів є невіддільним від того, як світова громадськість ставиться до України і яким вона бачить її місце у світі. Визначення геополітичних інтересів нашої держави потребує врахування як усієї системи глобальних інтересів різних країн, так і фактичного розкладу сил – економічних, політичних, воєнних, ідеологічних – у своєму регіоні (особливо це стосується близького оточення України).

Українську геостратегію визначають на сьогодні три головні парадигми, взаємодія яких створює ту чи іншу конфігурацію зовнішньополітичних орієнтацій країни: Євразійська, Євроатлантична та Чорноморська (Південно-Східна). Водночас вони є головними напрямками зовнішньополітичних зусиль Української держави. Всі вони мають достатньо глибокі історичні корені та відображають потужні геополітичні чинники сучасності.

Україна не претендує на роль наддержави (а сьогодні – навіть на роль провідної регіональної держави), і тому її зовнішні стосунки мають бути спрямовані головним чином на забезпечення власних економічних інтересів, що насамперед означає підпорядкування зовнішньої політики України меті оптимального пристосування нашої держави до процесів глобалізації, щоб нейтралізувати їхній негативний і максимізувати їхній позитивний вплив на розвиток національної економіки, а також забезпечити економічну та воєнну безпеку держави. На геополітичне положення України також суттєво впливають світові процеси глобалізації, регіоналізації та сепаратизму, які супроводжуються міжнародним тероризмом, транскордонною організованою злочинністю загрозами неконтрольованого розповсюдження ядерної зброї та інших технологій зброї масового ураження і засобів її доставки, а також новими формами інформаційної експансії [2, с. 27].

Розглядаючи місце України в контексті сучасного геополітичного простору, доцільно враховувати динамічні зміни системи міжнародних відносин, які характеризуються новою якістю взаємин, а також новими вимірами традиційних та виникненням нетрадиційних викликів і загроз. Виникнення нових та постійне зростання ймовірності та небезпеки нетрадиційних загроз міжнародній безпеці викликали необхідність перегляду всього комплексу проблем забезпечення політичної, економічної, воєнно-стратегічної стабільності, розробки та опанування адекватних форм і способів реагування [1, с. 46].

На даному етапі «стратегічна мета України – максимальна інтеграція з Європейським Союзом, і над цим повинна працювати і більшість у парламенті, і опозиція.

Україні потрібно поглиблювати і взаємодіяти з іними країнами та виудовувати свою геополітичну стратегію на міжнародній арені.

Тому вибір Україною своїх основних (стратегічних) партнерів – це питання ефективності її включення в існуючу систему розподілу функцій і ролей в сучасному геополітичному та геоekonomічному просторі. Він повинен ґрунтуватися на розвитку держави та обумовлюватися чітким усвідомленням національних інтересів і шляхів їх реалізації. Якщо Україна дійсно продовжуватиме вести проєвропейську політику,

розвиватиметься та дбатиме як про внутрішню, так і зовнішню ситуацію, орієнтуватиметься на власні інтереси, а не на інтереси сусідів, то в майбутньому це піднесе її на дуже високий та гідний рівень у геополітичному просторі світу.

Список використаної літератури:

1. Власюк О. С. Національна безпека в умовах глобалізації світу // Україна – НАТО. – 2008. – №3. – С.20.
2. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./ Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т.1. – 760 с.
3. Шергін С.О. Геополітична ідентичність України в умовах глобалізації / С. О. Шергін // УНЖ: Освіта регіону. – 2013. - № 1–2. – С.130–138.

*Бабіч Кристина Романівна
студентка III курсу,
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Кархут Ольга Ярославівна*

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЖІНОК

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (стамбульська Конвенція) була ухвалена в 2011 році. Серед країн, що підписали цю конвенцію була й Україна але до сьогоднішнього дня конвенція не ратифікована. Варто зазначити, що Україна почала змінювати законодавство з цього питання та імплементувати норми конвенції. Так в 2017 році був прийнятий закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що прийшов на зміну закону 2001 року «Про попередження насильства в сім'ї». Старий закон мав низку недоліків, зокрема відсутність механізмів допомоги та подальшої реабілітації жертвам насилля, відсутність реальної відповідальності для кривдника. Новий же закон розроблено та прийнято з урахуванням розвитку суспільства та суспільних відносин. Необхідно приділити увагу такому факту, як введення абсолютно нових термінів для українського законодавства, таких як дитина-кривдник, кривдник, обмежувальний припис стосовно кривдника, оцінка ризиків, програма для кривдника, програма для постраждалої особи, протидія домашньому насильству, профілактичний облік, терміновий заборонний припис стосовно кривдника [1]. Старий закон не містить жодного з наведених термінів, що значно погіршувало ефективність його застосування [2].

Закон визначає чотири види домашнього насильства, а саме: психологічне, сексуальне, фізичне, економічне. Кожен з цих видів є небезпечним явищем як для постраждалої особи так і для свідків такого насилля (діти). Варто звернути увагу, що досі наше законодавство не передбачає будь-яких дій стосовно дітей, що стали свідками насильства хоча така психологічна травма є вкрай важкою для дитини. Шведський План дій щодо насильства над жінками посилається на Конвенцію ООН з прав дитини, щоб підкреслити той факт, що діти, які «лише» свідки насильства над близькими їм дорослими, також мають право на захист [3].

Те, що якийсь з цих видів насильства застосовується окремо чи не полягає в стражданнях не означає, що він менш небезпечний. У всьому світі поширеною є проблема латентності насилля щодо жінок. Зокрема це пов'язано з недостатньою обізнаністю жінки стосовно своїх прав, законодавства щодо захисту жертви у випадку насилля, не повідомлення жінки про насилля щодо неї, недоліки в роботі правоохоронних органів,

відсутність достатньої кількості інформації стосовно протидії насильству, відсутність реальних заходів покарання для кривдника та відсутність заходів для захисту та реабілітації жертви, багато форм жорстокої поведінки не вважають злочином у численних державах – членах Ради Європи.

Безперечно, те, що Україна робить зусилля для ратифікації та імплементації Конвенції свідчить про те, що з кожним днем наша країна все ближче до європейських цінностей. Та варто звернути увагу, що Конвенція на відміну від Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» охоплює більш ширші поняття.

Вважаємо, що законодавцю необхідно звернути увагу на цей недолік та усунути його. Так, Конвенцією порушуються питання не тільки щодо домашнього насильства, а й насильства щодо жінок в будь-яких проявах. Наразі українське законодавство не охоплює такого широкого поняття.

Конвенція виділяє сім форм насильства тоді як українське законодавство п'ять. Зокрема Конвенція виділяє психологічне насильство, переслідування, сексуальне насильство, зокрема зґвалтування, сексуальне домагання, примусовий шлюб, ушкодження жіночих статевих органів, примусовий аборт та примусова стерилізація [3].

Відповідно до ст. 11 Конвенції сторони зобов'язуються: а) регулярно збирати відповідні дезагреговані статистичні дані про випадки всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції; б) підтримувати дослідження стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, для вивчення його основних причин і наслідків, кількості випадків і рівня винесених вироків, а також ефективності заходів, ужитих для виконання цієї Конвенції [3].

В Україні проводиться статистика стосовно насильства щодо жінок. Так, наприклад за даними Національної поліції, у 2015 р. в результаті кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, легких травм зазнали 158 дорослих жінок (154 випадки легких тілесних ушкоджень та 4 випадки травм внаслідок побойів та мордування), ушкоджень середньої тяжкості — 11 жінок та тяжких тілесних ушкоджень — 19 жінок. Цікавою є статистика Українського центру соціальних реформ. З урахуванням прихованого характеру, економічні втрати, які несе українське суспільство внаслідок насильства щодо жінок, сягають до \$208 млн. на рік (0,23% ВВП країни в 2015 р.). При цьому модельні розрахунки майже в 20 разів перевищують економічний еквівалент вартості облікованих випадків насильства (відповідно \$10,8 млн). Після екстраполяції даних соціологічних опитувань з питань гендерно зумовленого насильства на все населення країни ймовірна кількість жінок віком 15-49 років, які пережили фізичне та сексуальне насильство протягом року, зростає до 1,1 млн. осіб [4, с.7].

Підсумовуючи викладене, звертаємо увагу на необхідність ратифікації Конвенції як ефективного міжнародного правового документу з протидії насильству щодо жінок. Вважаємо, що відповідно до обраного шляху України до європейських цінностей ратифікація цього вкрай важливого документа є необхідною умовою для України.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/page?text=%EF%F0%E8%EC%F3%F8%F3%E2%E0%ED%ED%FF>.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (стамбульська Конвенція) Довідник для членів парламенту [Електронний ресурс] // Секретаріат Комітету з рівних прав і

недопущення дискримінації Парламентська асамблея Ради Європи. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://rm.coe.int/1680096e45>.

4. Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні [Електронний ресурс] // український центр соціальних реформ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.unfpa.org.ua/files/articles/7/45/%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_2017.pdf.

*Галенко Тетяна Миколаївна,
студентка II курсу,
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
доктор юридичних наук, професор
Стеценко Валентина Юрївна*

ЕКСЦЕС ВИКОНАВЦЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

На практиці досить часто зустрічаються випадки, коли під час вчинення умисного злочину у співучасті виконавець вчиняє таке діяння, яке не охоплювалося умислом інших учасників злочину. Тоді згідно ч. 5 ст. 29 Кримінального кодексу України співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом [1]. В теорії кримінального права, а саме в рамках інституту співучасті це явище має назву ексцес виконавця. Це можна пояснити тим, що суб'єкти злочину, які вчиняють один і той самий злочин за попередньою домовленістю або без такої повинні передбачити як свої дії, так і знати про наміри вчинення дій інших співучасників злочину. Ексцес виконавця має місце тоді, коли іншим учасникам не було відомо про дії, які вчинив виконавець при здійсненні злочину. Також вони не несуть ніякої юридичної відповідальності за вчинення таких дій при ексцесі виконавця.

Деякі вчені вважають змову обов'язковою ознакою співучасті, а ексцес виконавця буде у всіх випадках порушенням змови. Зокрема, А. В. Ушаков [2, с. 3] пише, що «вивчення матеріалів судової практики свідчить про те, що при ексцесі виділяють дві основні ознаки: ознака виходу виконавця (співвиконавця) за межі попередньої змови й ознака вчинення ним іншого самостійного злочину, який передбачено в Особливій частині ККУ як основний».

Очевидно, що розгляд ексцесу виконавця (співучасника) як вихід за межі попередньої змови з іншими співучасниками не охоплює всіх можливих випадків ексцесу. Таке розуміння ексцесу виключає можливість ексцесу виконавця у злочинах, учинюваних групою осіб без попередньої змови.

Також визначити ексцес виконавця можна і через категорію умислу, що безпідставно розширює зміст цього поняття, указуючи на те, що за таких умов, ексцесом буде вчинення виконавцем поза межами співучасті будь-якого злочину.

У науці кримінального права є думки щодо визначення ексцесу виконавця через категорію передбачення. Але вона не відображає повною мірою сутність ексцесу, тому що співучасник повинен також усвідомлювати суспільно-небезпечний характер своїх діянь, усвідомлювати спосіб сприяння злочину або спосіб впливу на виконавця, усвідомлювати суспільну небезпечність і характер учинюваного виконавцем злочину (що включає й передбачення наслідків у злочинах із матеріальним складом) і бажати саме у вибраний спосіб узяти участь у спільному вчиненні злочину.

Не зважаючи на те, що ексцес виконавця традиційно розглядається в межах інституту співучасті, але він є самостійним злочином, який утворює новий склад злочину,

не охоплюється умислом інших співучасників, а отже не є вчиненим у співучасті і за який передбачена окрема кримінальна відповідальність[3, с. 105 – 106].

При кваліфікації злочинних діянь в тому випадку, коли виконавців злочину двоє і вони разом вчиняють ексцес виконавця, тобто це ексцес виконавця (виконавців) вчинений групою осіб, то належної статті в Кримінальному кодексі не передбачено. Отже, в організованому злочинному угрупованні ексцес учасника може носити груповий характер, не виключеною є також можливість утворення у вже існуючій системі цього угруповання «внутрішньої» організованої групи, що має свою індивідуальну мету, як правило, пов'язану із збільшенням впливу певних учасників групи на характер та управління злочинною діяльністю угруповання.

У науці кримінального права загальновизнаним є розуміння ексцесу як учинення такого злочину, що не охоплювався ні прямим, ні непрямим умислом інших співучасників. Правила відповідальності співучасників при ексцесі традиційні: за діяння, яке не охоплювалося умислом інших співучасників, відповідальність несе тільки особа, яка його вчинила[4, с. 150].

Спірним у теорії кримінального права є також питання про визнання ексцесом виконавця вчинення ним злочину менш тяжкого, порівняно із задуманим. Деякі вчені вживають цей термін у широкому розумінні, розглядаючи, як ексцес, усі можливі випадки, коли результат діяльності виконавця не збігався із тим, який був задуманий співучасниками[5, с. 220-221]. А автори, які мають іншу думку вказують на те, що подібна позиція є помилковою і наголошують на тому, що правильніше і доцільніше ексцесом називати тільки ті випадки, коли виконавець вчиняє більш тяжкий злочин в ексцесі, ніж той злочин, який було попередньо сплановано учасниками співучасті.

На основі цього можна зробити висновки, що ексцес співучасника є досить багатогранним аспектом інституту співучасті, вчинення виконавцем тяжкого чи менш тяжкого злочину, ніж те яке не було охоплене умислом інших співучасників потрібно кваліфікувати як ексцес виконавця; на основі зазначеного вище матеріалу, доцільно було б вказати, що із всіх категорій розуміння ексцесу виконавця, які було розглянуто вище, на нашу думку, найвлучнішим є категорія умислу.

Безумовно, такому явищу, як ексцес співучасника, в кримінально-правовому інституті співучасті відведено значну роль. Особливо ексцес враховується при кваліфікації злочинного діяння, вчиненого у співучасті. Зокрема, варто наголосити на тому, що інші учасники злочину не несуть кримінальної відповідальності за вчинення виконавцем злочину, який не охоплювався їхнім умислом. Сам виконавець, усвідомлюючи своє діяння, повинен відповідати за нього відповідно до кримінального законодавства.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний Кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua> ;
2. Ушаков А. В. Основание и пределы ответственности соучастников преступления по советскому уголовному праву : автореф. дисс.. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А. В. Ушаков ; М-во высш. и сред. спец. образования СССР. Всесоюз. юридич. заоч. ин-т. – М., 1971. – С. 3
3. Орловський Р. С. Поняття і значення ексцесу виконавця / Р. С. Орловський // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 5. Т. 2. – С. 105 – 107
4. Орловський Р. С. Ексцес співучасника в кримінальних кодексах країн пост радянського простору / Р. С. Орловський // Право і суспільство. – 2015. – № 5. – С. 149 – 153
5. Шеховцева Л. І., Шеховцева Т. О. Проблеми кваліфікації діяння при ексцесі виконавця / Л. І. Шеховцева, Т. О. Шеховцева // Електронне наукове видання «Порівняльно

*Дараган Юлія Віталіївна,
студентка II курсу,
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Жмур Юлія Михайлівна*

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ЇЇ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ

В Україні традиції судочинства передбачають здебільшого ті вироки, які пов'язані із позбавленням волі засудженого, тобто тривалим виключенням особи із звичного середовища. Результатом судимості в подальшому є негативне ставлення суспільства до такої особи та несприйняття її як повноправного члена держави. Проте, незважаючи на те, що це питання регулюють норми Кримінально-виконавчого кодексу, реальна ситуація у нашій державі має зовсім інший вигляд. Саме тому, автор статті вважає, що дослідження цієї проблеми є важливим на даному етапі.

Постає проблема ресоціалізації засудженого, що як визначає ст.6 КВК являє собою свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі як повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого, що в свою чергу має своїми засобами встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив [1].

Варто також звернути увагу на те, що таке явище як ресоціалізація є двох видів: пенітенціарна та постпенітенціарна. Так як пенітенціарна являє собою вироблення у засудженого законослухняної поведінки в установі виконання покарань, що саме по собі є тимчасовим явищем, то важливішою і складнішою, на думку автора, є постпенітенціарна. Варто згадати те, що після виходу із місць позбавлення волі у більшості випадків особи, які були засуджені втрачають майже все, що мали до цього: сім'ю, роботу, друзів, статус повноцінного громадянина як такого, кошти для найелементарніших потреб. Людина почуває себе беззахисною, ображеною, і часто впадає в депресивний стан, з якого вже не в змозі вийти і почати будувати нове життя. А це значно складніше, ніж виправляти свою поведінку лише в певних окреслених межах згідно Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

До ресоціалізації та виправлення засуджених, звісно, долучається держава, яка своєю діяльністю у цій сфері повинна створювати відповідні управлінські механізми взаємодії між установами пенітенціарної системи, спеціалізованими державними агенціями, на які покладений обов'язок надання засудженим та ув'язненим соціальних послуг як у пенітенціарних установах, так і в умовах вільного суспільства, та громадськими інституціями. Та не дивлячись на те, що всі ці аспекти юридично повною мірою забезпечені законодавством у сфері виконання покарань, на практиці існують серйозні проблеми у реалізації цих норм.

Як вважає Дипко С.С., серед основних проблем на шляху ефективної ресоціалізації є такі:

– чинним законодавством України не визначено як координатора, так і єдиного суб'єкта, функціями якого є ресоціалізація засуджених;

– відсутня спільна мета, на досягнення якої має бути спрямована діяльність усіх суб'єктів, а саме: переорієнтація спрямованості особистості, зміна системи її ідейних, моральних і правових переконань, відповідно до прийнятих у суспільстві норм і цінностей,

формування в таких осіб здатності до самостійної стійкої законослухняної поведінки, реінтеграція їх у суспільство з продовженням позитивної соціалізації [2].

Не варто забувати і про психологічне ставлення суспільства до особи, яка була засуджена. Це проявляється у відмові роботодавця приймати на роботу такого працівника, зневажливе ставлення у сфері медицини, недовіра в будь-якій економічній та торговій діяльності такої особи, неприйняття в релігійних колах.

Більше того, досить великий вплив на проблему має політична та економічна ситуація в державі: системна економічна криза, пов'язана із «гібридною війною», корупція, відсутність достатньої кількості робочих місць, можливості здійснювати контроль за особами, які були засуджені, відсутність цілеспрямованої політики держави у цій сфері, політична нестабільність та інші.

Для вирішення проблеми ресоціалізації засуджених, на думку автора даного дослідження, буде доречним створення Державної програми, яка б спрямовувала в правильне русло діяльність осіб, які відбули покарання, запровадження лекторіїв у закладах освіти на теми, що стосуються ставлення суспільства до осіб, які були засуджені, відкриття різноманітних «центрів допомоги» не тільки психологічного, а й матеріального та побутового спрямування.

Отже, підсумовуючи перелічені вище проблеми, можна зробити висновок, що в Україні не забезпечений належний рівень виконання норм законодавства стосовно ресоціалізації та виправлення осіб, які були засуджені. Це, в свою чергу, призводить до повернення таких осіб у місця позбавлення волі через неможливість відновити свій соціальний, економічний та моральний статус у суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Дипко С.С. Напрями вдосконалення організаційно-функціонального механізму державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх / С.С. Дипко // Держава та регіони. – 2013. – №4. – С. 86 – 89
2. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 11.07.2003. – № 3-4. – ст. 21

*Іваненко Костянтин Сергійович
студент I курсу магістратури
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Кархут Ольга Ярославівна*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СПІВТОВАРИСТВОМ

В умовах розвитку світової економіки та євроінтеграції України до Європейського Союзу постає дуже актуальне питання про забезпечення умов для вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності. Важливим в цьому контексті є створення належного законодавчого поля, яке регулює цю сферу правовідносин та характеризується ознаками стабільності, що безумовно позитивно впливає на організацію та здійснення зовнішньоекономічної діяльності та авторитет нашої держави в зовнішньоекономічних відносинах з іншими країнами. Економічний розвиток держави значною мірою залежить від співвідношення експорту та імпорту капіталів та робочої сили, але недосконалість правової бази негативно впливає на розвиток зовнішньоекономічних відносин України, що призводить до створення можливостей неконтрольованого вивезення з території нашої країни дефіцитних ресурсів та продажу останніх на світовому ринку за дуже низькими цінами.

Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності, перш за все, полягає в підтримці державою українських галузей виробництва, тому що існує наявність жорсткої конкуренції з боку імпортованих товарів. За таких умов підйом і функціонування національного виробника стає неможливим.

Будь-яка держава здійснює регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яка залежить від зовнішньоекономічної політики країни, зовнішньоекономічної спрямованості, що і регулює економічні відносини з іншими державами та відіграє одну з важливих ролей у залученні в національну економіку іноземних інвестицій.

Статтею 18 Конституції України визначено, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права [1].

Отже, Основним Законом України передбачено, що засади зовнішньоекономічної діяльності встановлюються та визначаються виключно законами України.

Центральним нормативно-правовим актом, який регулює зовнішньоекономічну діяльність, є Закон України від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність», у якому виділені всі ключові принципи, передбачено встановлення спеціальних правових режимів зовнішньоекономічної діяльності та який містить санкції до учасників зовнішньоекономічної діяльності та важелі захисту їх прав та інтересів.

Досить цікавим є факт, що міжнародне законодавство та законодавство ЄС не містить поняття «зовнішньоекономічна діяльність», в свою чергу користуються поняттями «взаємних торгових відносин» та «міжнародної торгівлі», а Генеральна угода по тарифам і торгівлі 1994 року взагалі не містить поняття «торгівля».

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 (далі — Угода про асоціацію), частиною про застосування підприємницької діяльності стосується заходів, ухвалених або таких, що підтримуються Сторонами, які впливають на заснування підприємницької діяльності у всіх сферах економічної діяльності-1, за винятком:

- a) видобутку, виробництва та переробки-2 ядерних матеріалів;
- b) виробництва або торгівлі зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами;
- c) аудіовізуальних послуг;
- d) національного морського каботажу-3 та
- e) регулярних або нерегулярних внутрішніх і міжнародних повітряних перевезень-4 та перевезень, що безпосередньо пов'язані з реалізацією комерційних прав на перевезення, за винятком:
  - i) ремонту та сервісного обслуговування літака, під час яких літак не здійснює перевезення;
  - ii) продажу та маркетингу послуг із повітряних перевезень;
  - iii) комп'ютерної системи бронювання;
  - iv) послуг з наземного обслуговування;
  - v) послуг з експлуатації аеропортів.

В'їзд і тимчасове перебування на території України або Сторони ЄС фізичних осіб України та Сторони ЄС відповідно дозволено, якщо ці фізичні особи є представниками юридичних осіб та є бізнес-відвідувачами у значенні, передбаченому в статті 86(17) (а) цієї Угоди про асоціацію. Незважаючи на положення пункту 1 цієї статті, в'їзд і тимчасове перебування бізнес-відвідувачів не повинно перевищувати 90 днів протягом 12 місяців [3].

Також варто зазначити, що порядок урегулювання зовнішньоекономічних відносин, які будь-яким чином пов'язані з правопорядком, з іноземним суб'єктом регулюється нормами Закону України від 23.06.2005 р. № 2709-IV «Про міжнародне приватне право» [4].

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що перспективи зовнішньоекономічної діяльності в Україні першочергово пов'язані з виходом української продукції (товарів і послуг) на міжнародний ринок, створенням привабливого інвестиційного середовища та покращенням партнерських стосунків з країнами Європейського союзу.

Щодо ефективності зовнішньоекономічної діяльності в Україні, хотілось би звернути увагу на наступне: вкрай важливою умовою ЗЕД для злагодженої і врівноваженої системи регулювання, яку може забезпечувати Україна для сталого і прогресивного розвитку у зовнішньоекономічній діяльності країни, є швидка реакція на будь-які проблеми, які пов'язані з останньою, нетерпимість до повільного прийняття рішень.

Список використаної літератури:

1. Закон України від 16.04.1991р. №959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
2. Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV “Про міжнародне приватне право” [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
3. Закон України від 24.02.1994 № 4002-ХІІ «Про міжнародний комерційний арбітраж» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>.
4. Закон України від від 19.03.1996 № 93/96-ВР «Про режим іноземного інвестування» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Закон України від 23.12.1998 № 351-ХІV «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/351-14>.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Відомості Верховної Ради. – 1996. – №30.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від від 30.11.2015, підстава v2980321-15 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

*Кеба Людмила Анатоліївна
студентка II курсу
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Жмур Юлія Михайлівна*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У квітні 2013 року Україною було зроблено черговий прогресивний крок на шляху до інтеграції з Європейським співтовариством, а саме, Верховною Радою України було прийнято Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб». У зв'язку з чим, Загальна частина Кримінального кодексу України доповнилась розділом ХІV-1 під назвою Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Відповідно до даного закону, Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою або за дорученням чи наказом, за змовою та в співучасті, або іншим шляхом таких злочинів як: умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань; викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем та інші [2, с.1].

Як відомо, Кримінальний закон визначає суб'єктом кримінальної відповідальності лише фізичну осудну особу, більше того, притягнення до відповідальності підприємств, установ та організацій суперечить такому фундаментальному принципу кримінального права, як принцип особистої відповідальності [1, с.9]. А від так, не визначений є і механізм захисту прав осіб, які володіють корпоративними правами щодо юридичних осіб. Наприклад, такі особи можуть не мати ніякого відношення до вчинення уповноваженими особами злочинів, не брати участі у них, не отримувати вигоду від цих діянь, проте внаслідок притягнення підприємства до кримінальної відповідальності можуть бути порушені їх права. Тобто, фактично, відповідальність будуть нести особи, які не вчиняли злочину, що суперечить основним завданням кримінального права й кримінального процесу – покарання винних та недопущення покарання невинних.

Проте, безумовно, вбачаються і певні переваги такого нововведення. Зокрема, злочини, за скоєння яких передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб, характеризуються високим ступенем суспільної небезпеки (фінансування тероризму, створення незаконних воєнізованих утворень та інші), санкціонування таких діянь зможе попередити скоєння цих злочинів.

Щодо порядку притягнення до відповідальності юридичної особи теж існують певні складнощі, обумовленні здебільшого недосконалою системою досудового розслідування, адже на слідчого, прокурора та слідчого суддю покладаються обов'язок вирішити, чи від імені та в інтересах саме юридичної особи її уповноважена особа вчинила злочин, чи достатньо вжито заходів юридичною особою для запобігання злочину тощо.

До юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру: штраф, конфіскація майна, ліквідація. Зокрема, штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні ЗКПХ, а конфіскація майна – лише як додатковий. При застосуванні ЗКПХ юридична особа зобов'язана відшкодувати спричинені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою [2,с.2].

Слід зазначити також, що в Україні система покарань юридичних осіб не є такою розгалуженою та досконалою, як у закордонних державах. Наприклад, до юридичних осіб в окремих країнах, окрім зазначених, застосовують й інші санкції: обмеження діяльності юридичної особи, в тому числі заборона займатись окремими видами діяльності, закриття підрозділів чи філіалів, тимчасове припинення діяльності юридичної особи, а також публікація вироку у ЗМІ.

З урахуванням сьогоденних реалій, зокрема, боротьбою фінансових груп, рівня корупції та заполітизованістю у сфері економіки, саме способом боротьби з «непотрібними» та «невигідними» юридичними особами може стати накладення великого розміру штрафу, який є непомірним для подальшого існування певних юридичних осіб. Також можуть виникати корупційні діяння з боку правоохоронних органів, оскільки не відомо, яким саме чином у процесі розслідування кримінальних проваджень органами досудового розслідування буде встановлюватися та визначатися причетність саме підприємства, установи, організації до вчиненого злочину її уповноваженою особою, а також чи діяла така особа в інтересах юридичною особи, чи переслідувала якусь іншу мету.

Ці питання потребують також значних уточнень, зокрема, більшого контролю щодо можливих «зацікавлених» рішень з боку правоохоронних органів [3].

Аналізуючи переваги та недоліки впровадження кримінальної відповідальності до юридичних осіб у вигляді застосування ЗКПХ, можна говорити про те, що це є прогресивним кроком. Однак, станом на сьогодні, існує незначний відсоток кримінальних проваджень щодо притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності, а рішення, якими покладено кримінальну відповідальність на юридичну особу, взагалі відсутні. Це свідчить про те, що зазначене питання потребує внесення значних змін та доопрацювання, зокрема, з урахуванням досвіду іноземних держав.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України Станом на 12 лютого 2018 року.// Х.: Право. – 2018. – 270 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23 травня 2013 р.// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 12, ст.
3. Притягнення юросіб до кримінальної відповідальності в Україні: міф чи реальність? // «Юридична газета». – 2016.

*Кручина Сергій Ігорович,
студент II курсу,
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Жмур Юлія Михайлівна*

ПРОБЛЕМА НАРКОМАНІЇ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Наркоманія серед неповнолітніх на сьогоднішній день є однією з найгостріших проблем нашої держави. За даними Міністерства внутрішніх справ України по країні на обліку з приводу вживання наркотичних засобів перебуває понад 100 тис. осіб, токсичних засобів – більше 800 осіб. Якщо врахувати «поправочний» коефіцієнт Всесвітньої організації охорони здоров'я, то прихована кількість споживачів наркотиків в 10-15 разів більша від зареєстрованої. З них більше 71 % осіб це неповнолітні підлітки та молоді люди віком від 18 до 29 років, з яких майже кожен 5-й – жінка, 80 % із них не працюють і не навчаються.

Проблема вживання наркотиків неповнолітніми є нагальною і потребує негайного вирішення, бо, по перше, наркоманія несе величезну шкоду здоров'ю не тільки окремої особи, але і всієї нації, особливо якщо це стосується підлітків. Наслідки різняться від проблем з психікою до зараження інфекціями по типу ВІЛ та гепатитів різних типів, що може відобразитися не тільки на конкретній людині, але й на майбутніх поколіннях.

По друге, окрім шкоди здоров'ю наркоманія призводить до занепаду моральних цінностей всієї нації. Вживання наркотиків тісно пов'язане з такими злочинами як крадіжка, грабїж, розбійний напад, тощо. За даними Управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків наркозалежними людьми здійснюється до 80% всіх вуличних злочинів.

Також незаконний обіг наркотичних засобів тягне за собою створення величезної мережі нелегального розповсюдження наркотиків, що призводить до втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність у юному віці і перетворює їх на загрозу для суспільства.

Як вважає Валецька Р.О., до основних причин наркоманії серед підлітків належать:

– прагнення відчувати себе дорослим, цікавість до наркотиків, до нових відчуттів, до «забороненого плоду», яка базується на хибній впевненості, що вживання перших декількох доз ще не призводить до наркоманії.

– вплив оточення, друзів, компанії.

– недостатні знання про шкідливість і небезпеку наркоманії.

– кримінальна «романтика». Деяким підліткам подобається спілкуватися зі старшими, які відбували покарання у місцях позбавлення волі. Хоча загально відомим є той факт, що серед таких осіб найбільше наркоманів.

– недостатній розвиток внутрішнього заборонного фактору (в неповних сім'ях, при неправильному вихованні), що зумовлює втрату життєвих орієнтирів та феномен «беззмістовного життя».

– невдоволеність життям, яка виникає на ґрунті постійних конфліктів у сім'ї, навчальному закладі, а також на ґрунті низького матеріального і соціального рівня.

– сильне душевне потрясіння, почуття самотності, відсутність уваги і допомоги з боку батьків, педагогів, психологів [1].

Зрозуміло, що остаточно викоринити проблему наркоманії на даному етапі розвитку людства неможливо, але для зниження кількості наркоманів найдієвішим методом визначають профілактику вживання наркотиків.

За Александровим Ю.В. до найважливіших заходів профілактики наркоманії належать організаційні, економічні, культурно-виховні та правові.

Щодо організаційних заходів зазначимо, що в Україні працює єдиний міжвідомчий банк даних про осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, і про факти вилучення цих засобів з незаконного обігу. Цей банк інтегрується в міжнародну систему. Створено також єдиний реєстр хворих на наркоманію у країні. У системі МВС України функціонує Управління у справах боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, яке має підрозділи в усіх територіальних і транспортних підрозділах МВС України.

До економічних чинників профілактики наркоманії належить розробка нових зразків сільськогосподарської техніки для збирання наркотичних культур з метою зменшення втрат врожаю, термінів його збирання й частки ручної праці. Триває плідна робота з виведення сортів конопель і снотворного маку з низьким вмістом наркотичних сполук. В умовах України важливим напрямом діяльності є створення екологічно безпечних препаратів, розробка агротехнічних заходів і фізико-термічних методів знищення наркотиковмісних рослин, зменшуються площі посівів коноплі й укрупнюються їх плантації з метою якіснішої охорони.

Серед культурно-виховних заходів профілактики наркоманії зазначимо включення у програми вищих і середніх навчальних закладів курсів (розділів курсів) і тем про шкідливість вживання наркотичних засобів. На конкурсній основі слід створювати твори антинаркотичної спрямованості (художні, науково-популярні й мультиплікаційні фільми, плакати, проспекти, листівки, календарі тощо). До програм радіо і телебачення для молоді потрібно постійно включати передачі й рубрики про шкідливість наркоманії.

До правових заходів боротьби з наркоманією передусім належать три вже зазначені закони, прийняті в лютому 1995 р. Ці закони стали великим кроком вперед у регулюванні проблем, пов'язаних з наркотиками, наркоманією й наркобізнесом; вони приведені до вимог міжнародного стандарту і водночас ураховують реальну ситуацію в Україні [2].

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що проблема наркоманії серед неповнолітніх дійсно є однією з найбільших проблем сучасного українського суспільства. На даний момент Україна не реалізує весь арсенал можливостей для боротьби з наркотиками, але за допомогою наведених вище методів, а також рішучих та чітких дій держави та суспільства наркоманія може бути подолана раз і назавжди.

Список використаної літератури:

1. Александров Ю.В. Кримінологія: Курс лекцій. / Ю.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков. – К.: МАУП – 2002. – 295 с. – С. 154.
2. Валецька Р.О. Основи валеології. Підручник. / Р.О. Валецька. – Луцьк: Волинська книга – 2007. – 348 с. – С. 237.

*Міськова Ірина Олександрівна,
студентка II курсу
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Жмур Юлія Михайлівна*

ПОНЯТТЯ «ДИВЕРСІЯ» СТАТТЯ 113 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Питання захисту суспільного та державного ладу в Україні має важливе значення. Відсутність національної безпеки, належної оборони суверенітету країни не дає підстав говорити про безпеку держави. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина, її законних інтересів щодо безпечного життя у суспільстві – пріоритетна функція держави. Тому гарантування та захист таких прав є основою розвитку державної безпеки, її обороноздатності, що полягає у захисті конституційного ладу України.

Нормальне функціонування держави та відповідних її інститутів неможливе без належної кримінально-правової охорони суспільних відносин. Ефективна боротьба зі злочинністю неможлива без стабільності суспільства [3].

Диверсія як злочин включається до першого розділу Особливої частини Кримінального кодексу України – злочини проти основ національної безпеки України. Законодавець розмістив даний розділ саме так, бо ці злочини є найбільш небезпечними посяганнями на вищезазначені суспільні відносини.

Величезна потенційна небезпека диверсії обумовлена тим, що навіть одиничний диверсійний акт може завдати серйозної шкоди економіці країни, сповільнити темпи будівництва та вводу в експлуатацію окремих підприємств, порушити ритмічність роботи тієї чи іншої галузі народного господарства. Крім того, такого роду злочинними акціями заподіюється також серйозна морально-політична шкода [2, с. 3].

Відповідно до ст. 113 Кримінального кодексу України, диверсія вчинюється з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій. Карасться диверсія позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої [1, с. 51].

Родовим (спеціальним) об'єктом злочинів проти основ національної безпеки слід вважати суспільний лад України, тобто систему суспільних відносин, властивих суспільству на конкретному етапі його розвитку. Ця система охоплює всі сторони суспільного життя в їх органічному взаємозв'язку і взаємозалежності. Окремі групи суспільних відносин, що входять у систему, утворюють безпосередні об'єкти посягання при здійсненні злочинів проти основ національної безпеки. Важливість родового об'єкта цих злочинів визначає значною мірою і специфіку їхніх об'єктивних та суб'єктивних ознак. До таких злочинів віднесена і диверсія (ст. 113 КК України) [6].

Безпосереднім об'єктом диверсії є економічна основа, внутрішня безпека України. Крім того, для цього злочину характерним є обов'язковий додатковий об'єкт, який має

різний зміст у різних формах цього злочину: це життя і здоров'я особи, власність, навколишнє середовище тощо [4, с. 544 – 547].

Також важливе значення щодо складу злочину диверсія має предмет, адже від правильного його встановлення залежить кваліфікація злочину та як наслідок законне притягнення особи до кримінальної відповідальності. Предметом злочину можуть бути:

- 1) будівлі, споруди й інші об'єкти, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення;
- 2) земельні угіддя, водойми, ліси тощо;
- 3) стада й колекції тварин, риба, що водиться у ставках та інших водоймищах, великі пасіки тощо;
- 4) посіви сільськогосподарських або інших культур, лісові масиви тощо [3].

На жаль, останніми роками в Україні зафіксовані непоодинокі випадки диверсії у різних регіонах. Від початку фактичної війни на сході з країною-агресором ситуація погіршилася та призвела до не спокійного життя в суспільстві.

2 травня 2014 року Одеса сколихнулася від жаху заподіяного диверсією. «Провокації, які відбулися, призвели до зіткнень і масових жертв серед людей, що трапилися при зовнішньому втручанні та фінансуванні колишніми високопосадовцями минулого уряду». Про це на брифінгу заявила представник прес-центру Служби безпеки України Катерина Косарева. Вона також зазначила, що плани з дестабілізації ситуації у регіоні вдалося зірвати завдяки активній позиції місцевих жителів. «Диверсія в українському місті Одеса була спрямована на зрив стабільності у південних регіонах України і, за задумом організаторів, повинна була стати початком масштабної дестабілізації в інших південних областях України», – сказала Косарева [5].

У 2017 році ми були свідками багатьох подій, які визначалися як диверсії, але не кожен злочин був вирішеним у сфері оборони та кібербезпеки, зокрема вибухи на складі боєприпасів у Балаклії; масова вірусна атака на державні відомства та компанії України, так званий вірус Ретуа.А; пожежа на складі боєприпасів під Калинівкою; вибух біля телеканалу «Еспресо» та інші злочинні дії, які спрямовувалися на ослаблення держави, заподіяння шкоди людському здоров'ю та життю, зруйнування або пошкодження об'єктів, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення тощо.

Отже, відсутність висновків із вчинених диверсій спричиняє повторюваність різних видів диверсій. Тому варто зміцнити обороноздатність держави, її політичну стабільність для гарантії безпеки суспільства.

Запобігання диверсій та іншій злочинній діяльності може сприяти тільки належна кримінально-правова охорона суспільних відносин, зафіксованих у Кримінальному кодексі України.

Список використаної літератури:

1. Бантышев А.Ф. Уголовная ответственность за особо опасные преступления против государства (основы квалификации): монография. – К., 2000. – 313 с.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001, №25-26, ст.131
3. Кримінальне право. Особлива частина [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Index.html.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / за ред. М. Х. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. - Київ - Харків: Юрінком Інтер, 2005. – 544-547 с.
5. РБК-УКРАЇНА [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/poslednie-sobytiya-v-odesse-byliprofinansirovany-arbuzovym-03052014123200>.

б. Чуваков О. А. Деякі види диверсійних актів у сучасних умовах [Електронний ресурс] / О. А. Чуваков – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10470/1/43.pdf>.

*М'якота Вікторія Володимирівна
студентка II курсу,
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Жмур Юлія Михайлівна*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

На сучасному етапі розвитку суспільства, дивлячись на удосконалення технологій, можна говорити про розвиток різних сфер життєдіяльності. Але в реальності, це не так. Наприклад, пенітенціарна система перестала розвиватися і удосконалюватися, через те, існує величезна кількість проблем, що негативно впливають на засуджених та на їх нормальне відбування покарань. Велика кількість проблем, тому спробую їх систематизувати та викласти, відповідно до важливості та необхідності швидкого реагування.

На думку автора, найголовнішою та найважливішою проблемою є медичне забезпечення установ відбування покарань. Взагалі не має належних умов для надання можливості засудженим, які хворі на складні форми туберкульозу та інші небезпечні захворювання, швидкого та якісного медичного обслуговування та умов для подальшого відновлення здоров'я. Мінімум кваліфікованих працівників, препаратів для лікування. Сирі та холодні кімнати, де засуджені відбувають покарання. Цю ситуацію ми можемо спостерігати з журналістських розслідувань у новинах. Звісно, у таких місцях утримуються люди, які вчинили злочини і покарання повинно бути жорстоким. У Конституції України закріплений принцип гуманізму та право людей на життя, а також основним призначенням держави є забезпечення охорони прав та свобод людей (не окремих соціальних верств населення, а всіх громадян країни, хоча права засуджених є обмеженими). Зафіксовано випадки, коли засуджені помирають у місцях позбавлення волі.

З попередньої тези, можна виділити наступну проблему – застарілі установи відбування покарань та кімнати, де саме перебувають засуджені. Деяким установам відбування покарань уже по 200 років. Прикладом такої установи є Лук'янівське СІЗО, яке було збудовано у 1859-1862 р.р. На 2018 рік, установа існує 159 років. Можна зрозуміти, що якщо такі стародавні установи удосконалювалися, або хоча б відповідали стандартам і забезпечували нормальні умови для засуджених, то ніяких питань не виникало б. На думку автора тез, потрібно провести скорочення установ, які знаходяться, не в належному стані і розподілити кошти, які виділялися на їх утримання, на удосконалення умов інших установ, або будівництво нових в'язниць.

Проблема технічного забезпечення. Деякі технології установ відбування покарань повинні були вивести з обігу років 10-15 тому назад. Потрібно замінити старі технології новими. Це допоможе працівникам полегшити нагляд за затриманими та більш ефективно виконувати свою роботу.

Проблема забезпечення працівників установ відбування покарань новою формою, озброєнням, засобами самозахисту. Останнє забезпечення працівників новою формою було у 2010 році. Зараз 2018 рік, тому потрібно виділити кошти на забезпечення працівників установ відбування покарань усіма необхідними речами.

Якщо говорити про працівників установ відбування покарань, то увагу потрібно звернути на корупцію. Багато випадків можна зазначити, коли працівники, були підкуплені засудженими і вчиняли правопорушення. На думку автора, це не сприяє ресоціалізації та

виправленню засуджених, а навпаки, спонукає засуджених до вчинення незаконних дій. Можливо потрібно більше контролювати працівників, проводити бесіди з профілактики запобіганню злочинності, більш інтенсивніше контролювати їх діяльність і напевно основним заходом, для забезпечення від вчинення корупційних злочинів – підвищення заробітної плати. За статистикою, яку проводили різні газети, заробітна плата персоналу установ відбування покарань у 3 рази менша за інших працівників правоохоронних органів.

Проблема взаємодії держави та засуджених. Велика кількість законів, розпоряджень були видані, але чи відповідають вони реальності? Деякі закони не відповідають зобов'язанням, що Україна взяла на себе на міжнародну рівні. Рівень розвитку установ відбування покарань, відрізняється від європейських норм.

Також, прикладом є Закон України «Про загальну структуру, чисельність кримінально-виконавчої системи України». Згідно цього закону, чисельність працівників установ відбування покарань, повинна зменшитися до 33% від кількості засуджених. В реальності, цього скорочення не відбулося. У деяких установах, кількість персоналу перевищує кількість засуджених. На думку автора, потрібно провести переатестацію працівників. Це також дозволить підвищити заробітну плату персоналу.

Існує величезна кількість проблем, але це не означає, що їх не можна вирішити. Звісно, це не справа, яка вирішується за тиждень, або навіть і за рік, але потрібно з чогось починати, щоб досягти рівня європейських стандартів. Автор представив декілька проблем пенітенціарної системи, але цей перелік не є вичерпним. На думку автора тез, це – найважливіші проблеми, які потребують негайного реагування і з яких потрібно розпочинати проведення реформи пенітенціарної системи.

Список використаної літератури:

1. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р // Офіційний вісник України. – 2017. – 78.- Ст.2401
2. Про загальну структуру, чисельність кримінально-виконавчої системи України: Закон України від 2 березня 2000 р. № 1526-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 20. – Ст.151.

*Ревунець Галина Анатоліївна,
студентка III курсу
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Кархут Ольга Ярославівна*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сьогодні Україна перебуває на етапі становлення інформаційного суспільства та ринкової економіки, тому доволі гостро постає питання захисту інформації від її несанкціонованого використання, зберігання, обробки чи поширення. Крім того, посилюється практичний інтерес до інституту комерційної таємниці як одного з ефективних заходів інформаційної безпеки, які б дозволяли вести безпечну та конкурентноздатну господарську діяльність як в межах держави, так і на міжнародній арені.

Нормативно-правовою базою захисту конфіденційної інформації в Україні є положення Цивільного [1] та Господарського кодексів України [2], Законів України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [3], «Про інформацію» [4], «Про захист економічної конкуренції», «Про господарські товариства», «Про природні монополії»,

Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України тощо.

Законодавець зробив спробу в Цивільному кодексі чітко визначити поняття комерційної таємниці. У ст. 505 ЦК України вказано, що комерційною таємницею є інформація, яка є таємною в тому розумінні, що вона загалом чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу із цим видом інформації, через що має комерційну цінність, є предметом заходів щодо збереження її таємності, ужитих особою, яка законно контролює цю інформацію [1]. У Законі України «Про інформацію» визначено, що захист інформації – це сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї [3].

Та незважаючи на величезну різнобарвність українського законодавства, немає єдиного підходу до теоретичного розуміння та подальшої практичної реалізації інституту комерційної таємниці в Україні. Повноцінному функціонуванню правової категорії комерційної таємниці в Україні перешкоджають, зокрема, нестабільність законодавства про комерційну таємницю, його неповнота, непослідовність та, навіть, суперечність положень окремих нормативно-правових актів, присвячених регулюванню відносин щодо комерційної таємниці [5].

На даний момент існує лише внесений Т. Довгим проект Закону «Про комерційну таємницю» [6] як спроба систематизувати законодавство у сфері комерційної таємниці, однак і він має ряд суттєвих недоліків.

Законодавство про охорону комерційної таємниці, ноу-хау (секретів виробництва) не уніфіковано і на рівні Європейського Союзу.

Тільки в Швеції прийнятий закон, повністю присвячений охороні секретів виробництва. У Німеччині, Австрії та Польщі основні правові норми, що стосуються секретів виробництва, містяться в законодавстві про недобросовісну конкуренцію. У законодавстві та науковій літературі Німеччини вживається термін «ноу-хау», який може мати і технічний, і комерційний зміст. У німецькій практиці також поширені угоди роботодавців із працівниками про нерозголошення останніми конфіденційної інформації [7, с. 10-11].

У Франції захист комерційної таємниці за відсутності спеціалізованих нормативних актів здійснюється на основі застосування загальних норм цивільного, трудового та кримінального права. Аналогічним чином проблема захисту комерційної таємниці вирішується ще в цілому ряді європейських держав, наприклад у Фінляндії, Швейцарії та ін.

Безумовно охоронюваним результатом інтелектуальної діяльності секрет виробництва вважається лише в Італії і, з деякими обмеженнями, у Великобританії, Латвії, Румунії, Словаччині, Словенії, Фінляндії, Франції. Так, наприклад, суди Великобританії з метою визначення підсудності визнають інтелектуальною власністю лише технічні секрети виробництва [8, с. 52].

В більшості державах-членах ЄС власники конфіденційної інформації можуть захищати свої права встановленням в договорах відповідних зобов'язань контрагента. Наприклад, відносини, пов'язані з комерційною таємницею, у Великій Британії регулюються договорами між роботодавцем і найманим працівником; в рамках же цивільно-правових відносин застосовуються «угоди про конфіденційність» між контрагентами.

Законодавство про делікти активно використовується у відношенні секретів виробництва в Бельгії, Греції, Нідерландах, Португалії. Кримінально-правова охорона ноу-хау існує в більшості країн (крім Ірландії та Великобританії; хоча в останній у 1997 році було вирішено ввести таку охорону, але практичних кроків зроблено не було). Німеччина, Греція і Кіпр розглядають кримінальні санкції як один з найбільш надійних способів запобігання незаконних дій відносно охороняємої інформації. Покарання за «крадіжку»

секретів виробництва зазвичай призначається у вигляді штрафів або позбавлення волі [8, с. 52].

Таким чином, можна зробити висновок, що законодавство у сфері комерційної таємниці доволі суперечливе та недосконале, але як показує практика різниці в термінології та розбіжності в нормативно-правовій базі не заважають державам-членам ЄС в більшості випадків наділяти власників прав на комерційну таємницю тими ж засобами судового захисту, що і власників прав на традиційні об'єкти інтелектуальної власності.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
3. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2658-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Федорук О. Поняття комерційної таємниці в українському законодавстві: проблеми та перспективи / Науковий блог Національного університету «Острозька академія» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2013/ponyattya-komertsijnoji-tajemnytsi-v-ukrajinskomu-zakonodavstvi-problemy-ta-perspektyvy/>
6. Про комерційну таємницю: проект Закону України від 11 жовтня 2007 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5180&skl=5
7. Колобов Л. Порівняльний аналіз складників комерційної таємниці та її захисту у вітчизняному законодавстві та законодавстві країн Євросоюзу / Л. Колобов // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 9. – С. 9-12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_9_3.
8. Андрощук Г. Правова охорона комерційної таємниці в країнах Європейського Союзу / Г. Андрощук // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 6. – С. 49–58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Triv_2012_6_9.

*Стан Мирон Ростиславович
студент III курсу,
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Кархут Ольга Ярославівна*

ГРОМАДСЬКА РАДА ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПОВЕРНЕННЯ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Під час Революції Гідності дуже гостро постало питання щодо чесності і прозорості українських суддів. Вершители правосуддя закривали очі на сфальсифіковані справи, виносили вирoki за вказівкою владних структур, порушуючи при цьому такі принципи, як законність, незалежність суду, рівність. Для усунення цих недоліків в нашій державі проводиться судова реформа. І одна з ключових ролей у ній відводиться Громадській раді доброчесності. Серед науковців питання важливості цього державного органу є малодослідженим.

Насамперед варто сказати про те, що діяльність Громадської ради доброчесності регулюється Законом України «Про судоустрій і статус суддів», де у ст. 88 сказано, що «Громадська рада доброчесності утворюється з метою сприяння Вищій кваліфікаційній

комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання» [1]. Тобто громадська рада доброчесності не є громадською організацією. Це визначений законом орган, через який громадськість може брати участь у кваліфікаційному оцінюванні судді (кандидата на посаду судді). Члени Громадської ради доброчесності призначаються зборами представників громадських об'єднань. Вони у подальшому не представляють інтереси цих організацій і об'єднання формально не може у подальшому відкликати члена Ради, який був ним висунутий. Основними її видами діяльності є: збирання, перевірка та аналіз інформації щодо судді (кандидата на посаду судді); надання Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформації щодо судді (кандидата на посаду судді); надання, за наявності відповідних підстав, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України висновку про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє; делегування уповноваженого представника для участі у засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді).

Основним нормативним документом ради є Регламент Громадської ради доброчесності, у якому передбачений порядок розгляду справ кандидатів і ухвалення рішення щодо кандидатів. За встановленою Регламентом процедурою справа кандидата розподіляється в одну з 4-ох колегій. Усередині колегії визначається доповідач. Колегія і доповідач визначаються шляхом жеребкування. Збір інформації про суддю (кандидата) може відбуватися не лише доповідачем, але й іншими членами Громадської ради доброчесності. Всі члени Ради мають доступ до зібраної інформації. Надалі відбувається голосування в колегії. Якщо колегія дійде висновку, що зібраної інформації достатньо для негативного висновку, питання про затвердження такого висновку виноситься на розгляд усієї Ради. Голосування відбувається відкрито [2]. Якщо Громадська рада доброчесності у своєму висновку встановила, що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, то Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж одинадцятьма її членами. Тобто висновки ради є дуже важливими, оскільки у разі негативного висновку кандидату на посаду судді ризикує не пройти відбору.

Таким чином, можна дійти до висновку, що Громадська рада доброчесності є важливим елементом у судовій реформі України, адже вона перевіряє кандидатів на відповідність критеріям доброчесності та професійної етики відповідно до Кодексу суддівської етики, бангалорських принципів поведінки судді, положень про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання затвердженим рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України № 143/зп-16 від 03.11.2016. Рада є важливим фільтром у процесі відбору суддів, оскільки вона допомагає відсіювати суддів чи кандидатів на посаду судді, у яких заплямована репутація, і які в попередній своїй діяльності не дотримувались різних принципів, як от: законності, рівності, неупередженості, чесності, непідкупності. Також діяльність ради матиме позитивний ефект і в майбутньому, адже надалі кандидати на посаду судді вже будуть змушені дотримуватись усіх принципів та етичних норм у своїй діяльності, що безумовно сприятиме покращенню чесності і прозорості роботи не лише суддів, але й інших структур і організацій, у яких працюють потенційні кандидати на посаду судді.

Список використаної літератури:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст.545.
2. Регламент Громадської ради доброчесності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<https://grd.gov.ua/data/files/docspdf>].

Тараненко Яна Іванівна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Жмур Юлія Михайлівна

КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

В даний час питання захисту тварин від жорстокого поводження стоїть досить гостро. Останнім часом увага до цього питання приділяється у всьому світі, а боротьба за гуманне ставлення до тварин є показником того як виховане наше суспільство.

В нашій країні дане питання регулюється Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Також в Україні кримінально – правовою гарантією гуманного ставлення до тварин є ст. 299 Кримінального Кодексу України. Не зважаючи на актуальність цього питання окремі проблеми кримінальної відповідальності за незаконне поводження з тваринами потребує розробки.

В Україні проблема захисту тварин від жорстокого поводження залишається актуальною, адже злочинні посягання посилюються. Внаслідок почастишання випадків знущання над тваринами, катування, насильство виникає необхідність у посиленні норм чинного законодавства України, яке регулює сферу поводження з тваринами.

Правові норми, які регулюють відповідальність за жорстоке поводження із тваринами мають бути удосконаленими та деталізованими, щоб забезпечити чіткіше покарання за правопорушення, пов'язані із знущанням над тваринами. Хоча деякі закони і підзаконні акти існують, вони, як свідчать їх науковий аналіз та судова практика, є недосконалими.

Аналізуючи передбачену відповідальність за порушення скоєнні проти тварин, можна констатувати, що з – поміж різних видів покарання виділяються саме арешт та позбавлення волі, як це передбачено у ст. 299 КК України. Зміни, які були внесені до статті 299 КК України, дають змогу зробити висновок, що праця науковців, які намагались долучитись до покращення умов захисту тварин були враховані. Сьогодні покарання за знущання над тваринами стало більш суворішим та конкретнішим.

Жорстокість відносно тварин завдає шкоди не лише їм. Такі дії порушують громадську моральність, за умови їх вчинення в присутності малолітніх дітей розвивають у них жорстокість, агресію, байдужість до страждань живої істоти, сприяють формуванню садистських нахилів. Суспільна небезпека такого поводження полягає також у тому, що вона часто є чинником вчинення багатьох інших злочинів і правопорушень проти життя та здоров'я людини. Слідча і судова практика свідчать, що багато з тих, хто вчинив тяжкі злочини проти людини, починали зі знущання над тваринами.

Відносини людини і тварини показують який рівень моральності та гуманності присутній в державі, тому наша задача зробити так щоб суспільство процвітало в мирі і гармонії з нашими братами меншими, адже це відображення нас самих.

Негативний відбиток жорстокого поводження з тваринами у суспільній свідомості формується як результат криміногенних наслідків вчинення цього злочину як для осіб, які безпосередньо знущаються з тварин, так і очевидців подібних діянь. Жорстоке поводження з тваринами сприймається очевидцями та власниками постраждалих тварин, зокрема неповнолітніми особами, як ослаблення соціального контролю, що породжує занепокоєння, почуття страху й уразливості.

Слід підкреслити, що КК України називає лише мотиви і методи вчинення жорстокого поводження з тваринами, не розкриваючи змістовно, які саме дії та наслідки діяння можна розцінювати як знущання або нацькування. Такий підхід зазнав критики експертів та громадських діячів у сфері захисту навколишнього середовища через

оціночний характер визначення, відсутність опису суттєвих ознак і суспільно небезпечних наслідків, які власне і надають конкретному випадку умисного посягання на життя і здоров'я хребетної тварини жорстокого забарвлення. Фактично, цим підходом ускладнюється доказування такої форми діяння, як знущання з тварини з корисливих мотивів.

*Угрехелідзе Торніке Юлонович,
студент II курсу,
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Жмур Юлія Михайлівна*

РЕЖИМ У ВИПРАВНИХ І ВИХОВНИХ КОЛОНІЯХ ТА ЗАСОБИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На сьогоднішній день, в Україні, режим у колоніях та його засоби забезпечення передбачають: ізоляцію засуджених, постійний нагляд за ними, виконання покладених на них обов'язків, реалізацію їхніх прав і законних інтересів, безпеку засуджених і персоналу, роздільне тримання різних категорій засуджених, різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії, зміну умов тримання засуджених.

Режим у виправних і виховних колоніях встановлюється законами та іншими нормативно-правовими актами.

Основними вимогами до режиму у виправних і виховних колоніях, за статтею 102 Кримінально-виконавчого кодексу України, є:

Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку й усвідомленню людської гідності. Режим створює умови для суспільно корисної праці засуджених, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, соціально-виховної роботи та громадського впливу. У колоніях засуджені носять одяг єдиного зразка. Форму одягу визначає Міністерство юстиції України. Засуджені, їхні речі й одяг, а також приміщення та територія колоній підлягають обшуку і огляду. Особистий обшук проводиться особами однієї статі із засудженими. Порядок проведення обшуків і оглядів визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. Адміністрація колонії має право, за наявності підстав, проводити огляд громадян, їхніх речей, транспортних засобів, які перебувають на території колонії, а також вилучати заборонені речі і документи. Порядок проведення обшуків і оглядів визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

Перелік і кількість предметів та речей, які засуджені можуть мати при собі, визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

Зберігання засудженими при собі грошей, цінних паперів і речей, а також предметів, які заборонено використовувати в колоніях, не допускається. Виявлені в засуджених гроші, цінні папери і речі вилучаються, про що посадова особа колонії складає протокол. Зберігання цінних паперів забезпечує адміністрація колонії

Існують також технічні засоби нагляду і контролю у виправних колоніях, за статтею 103 Кримінально-виконавчого кодексу.

Адміністрація колонії має право використовувати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для запобігання втечам та іншим злочинам, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. Адміністрація колонії зобов'язана повідомити засуджених про застосування технічних засобів нагляду і контролю. Перелік технічних засобів нагляду і

контролю та порядок їх використання визначаються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

Також одним із засобів режиму у виправних колоніях є оперативно-розшукова діяльність, за статтею 104 Кримінально-виконавчого кодексу України. Відповідно до закону в колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою: забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; запобігання і виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та запобіганні злочинам. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань.

Не варто забувати про психологічне ставлення засуджених до навколишнього суспільства, для цих людей повинен бути спеціальний режим, оскільки вони байдужі до моральних стандартів. У разі відсутності режиму у колоніях пануватиме свавілля, не буде ніякого контролю. Тобто всі умови для розвитку злочинної діяльності.

Для вирішення проблеми режиму у колоніях і засобів його забезпечення, на думку автора даного дослідження, буде доречним необхідне фінансування з боку держави. Внаслідок цього матеріально-технічна база установ виконання покарань та слідчих ізоляторів і умови тримання засуджених покращились би. Також не повинне бути нелюдське ставлення до засуджених, таке що принижує гідність людини. Проблема щодо жилої площі також є актуальною, оскільки камери для засуджених є досить малими 3 м кв. Також, вирішення питання розміщення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, кількість яких зростає щороку в середньому на 110-125 осіб. Більшість режимних корпусів слідчих ізоляторів, які збудовано понад 100 років тому, перебуває у незадовільному технічному або аварійному стані і малопридатна для подальшого тримання осіб, взятих під варту. Кількість осіб, що тримаються в слідчих ізоляторах, у деяких регіонах перевищує кількість місць на 4 тис., що суперечить вимогам Закону України "Про попереднє ув'язнення" (3352-12). Актуальною залишається проблема приведення у відповідність з вимогами санітарного та кримінально-виконавчого законодавства закладів охорони здоров'я. Порушення норм жилої площі та санітарно-епідемічних нормативів у деяких випадках призводить, зокрема, до поширення внутрішньолікарняної інфекції, туберкульозу, виникнення професійних захворювань серед персоналу. Досяг критичної межі технічний стан та знизився експлуатаційний рівень безпеки переважної більшості об'єктів інженерного та побутового призначення, збудованих понад 50 років тому, що може становити загрозу здоров'ю і життю людей, спричинити виникнення аварій та надзвичайних ситуацій.

Отже, дивлячись, на сьогоднішню ситуацію в Україні можна зробити висновок, що належний рівень виконання норм законодавства стосовно режиму у колоніях – не забезпечений. А так як Україна демократична, соціальна та правова держава, то обов'язковим є приведення умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, у відповідність із вимогами законодавства та європейськими нормами і стандартами, забезпечення безумовного дотримання прав людини і громадянина в місцях позбавлення волі, стабільного функціонування органів, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, підприємств, закладів охорони здоров'я і навчальних закладів Державної кримінально-виконавчої служби.

Список використаної літератури:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – ст. 21.

2. Кримінально-виконавче право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. проф. А.Х. Степанюка. – Х: Право, 2006 – 256 с.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – ст. 303.

*Шевчук Зоряна Юрївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Право»
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Кархут Ольга Ярославівна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Запровадження адміністративної реформи в Україні, формування на сучасних засадах механізму держави та державного апарату, розвиток державної служби органічно пов'язані з професійною підготовкою кадрів.

Розвиток загальнонаціональної державної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців здійснюється на конституційних засадах, концептуальних положеннях адміністративної реформи, на засадах оновленого законодавства про державну службу, освіту та інших законодавчих і нормативних актів. Стратегія професійного навчання кадрів — це стратегія майбутнього України.

Однак аналіз наявної ситуації [3 – 5], що склалася у галузі професійної підготовки державних службовців, не дає підстав вважати, що на теперішній час в Україні ефективно діє система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців.

Серед основних проблем функціонування чинної системи підвищення кваліфікації державних службовців в Україні слід виділити: по-перше, незначну роль кадрових служб органів влади у процесі формування навчальних програм і планів курсів підвищення кваліфікації, неготовність їх працівників до виконання якісно нових функцій та завдань; по-друге, невирішеність проблеми із замовниками на підвищення кваліфікації фахівців у сфері державного управління; по-третє, нераціональний розподіл функцій щодо організації професійного навчання між Національним агентством України з питань державної служби та місцевими органами влади; по-четверте, недосконалість державного стандарту професійної підготовки державних службовців; по-п'яте, низький рівень поширення нових форм та методів підвищення кваліфікації державних службовців.

Слід зазначити, що в Україні має формуватися своя власна школа публічної служби, яка б ефективно й об'єктивно використовувала стратегію добору, розстановки, підвищення кваліфікації державних службовців [5].

Грунтуючись на дослідженнях провідних фахівців у галузі підвищення кваліфікації державних службовців [3 – 5], для вирішення проблем у системі підвищення кваліфікації державних службовців доцільно виділити наступні перспективні напрями: подальше вдосконалення нормативно-правової бази формування кваліфікованих кадрів державної служби; постійне оцінювання стану професійної підготовки державних службовців на основі моніторингу кадрових служб загальнодержавного рівня та регіонів; координація діяльності загальнодержавних та регіональних державних органів влади, які вирішують завдання щодо підвищення кваліфікації державної служби; використання інноваційних технологій у навчальному процесі; вивчення міжнародного досвіду з проблем підвищення кваліфікації державних службовців та його використання в Україні.

Слід підкреслити, що вирішення основних проблемних питань у системі підвищення кваліфікації державних службовців можливе за умови здійснення необхідних інвестицій у

розвиток кадрового складу та створення потужної горизонтальної інфраструктури управління процесом європейської інтеграції у всій системі державних органів. В той же час, необхідним є створення нового мотиваційного механізму, не лише стимулюючого, а такого, що ставить службовця перед необхідністю постійного оновлення своїх професійних знань, умінь та навичок.

Потребує удосконалення діюча система професійного навчання державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування з метою задоволення не лише потреби держави у висококваліфікованих кадрах, а й державного службовця як особистості.

Суспільство і держава потребують підготовки нової генерації і підвищення кваліфікації вже працюючих керівників і фахівців органів державної влади та місцевого самоврядування, формування реального та перспективного резерву їх кадрів з тим, щоб своєчасно були підготовлені фахівці для заміщення нових посад, у тому числі у нових структурах державного апарату, а також з тим, щоб поліпшувалась якість та підвищувалась ефективність управлінського процесу. Таким чином, одним із пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку України є якісний розвиток системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців.

Розв'язати проблему затребуваності професіоналізму в публічному управлінні можна шляхом створення правових, організаційних, культурних і інших відносин у системі державної служби, які б пов'язали професійний і посадовий рухи державного службовця виключно залежно від ступеня відповідності його професійних, особових, ділових та інших якостей професійно-кваліфікаційним вимогам державних посад; зниження ступеню суб'єктивізму у вирішенні питань посадового руху персоналу, протекціонізму при вирішенні кадрових питань; формування системи й механізмів раціональнішого використання можливостей професійного потенціалу державних службовців; впровадження механізмів відповідальності кадрових служб і керівників за зневажливе і нераціональне використання професійних можливостей персоналу державної служби, засобів, що виділяються для професійного посадового розвитку персоналу.

Таким чином, система підвищення кваліфікації державних службовців повинна розглядатися як єдина, цілісна підсистема в системі державної служби. Тому пріоритетними напрямами її удосконалення мають стати: забезпечення безперервного навчання відповідно до потреб держави, завдань та функцій органів державної влади; удосконалення механізму вивчення кількісних і якісних потреб у навчанні, запитів органів державної влади у підвищенні кваліфікації; застосування сучасних освітніх та інформаційних технологій, що передбачають диференціацію та індивідуалізацію навчального процесу, забезпечують активізацію пізнавальної діяльності слухачів; широке застосування інтерактивних форм навчання.

Список використаної літератури:

1. Баранцева К. К. Підхід до формування державно-управлінської еліти: світовий досвід. // Розбудова держави. – 1994. – №11. – С.11-15
2. Баранцева К. К. Поділ влад і державна служба. // Розбудова держави. – 1995. – №3. – С.17-19
3. Баранцева К. К. Професіоналізація державної служби: зарубіжний досвід та досвід України // Теорія і практика підвищення кваліфікації (аспекти державної податкової служби). – 2010. – №1. – С.8-30.
4. Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України № 564 від 07.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>.

5. Стратегія реформування державного управління України на 2016-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80#n9>

*Полтавченко Денис Васильович,
студент II курсу,
спеціальності «Географія – іноземна мова»
Науковий керівник:
старший викладач
Харенко Іван Миколайович*

РОЛЬ КАРТОГРАФІЧНИХ ЗАДАЧ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ

Важливість розв'язання картографічних задач у загальноосвітній школі є однією зі складових компетентного навчання учнів. Ця тема є досить актуальною, оскільки нові, оновлені навчальні програми для основної та старшої школи потребують відповіді на запитання: «Чи потрібно взагалі розв'язувати картографічні задачі у школі?»

Відповідь – безперечно так. Як ми знаємо, українська школа поступово перетворюється на школу компетентностей. Це означає, що кожне нові здобуті знання учнів повинні відразу ж бути підкріплені практичними роботами. Географічні задачі допомагають учневі розвинути загальні уявлення про географічну оболонку Землі, її закони, а також про суспільні процеси в ній. Картографічні задачі, як складові географічних, допомагають учням упевнитися у важливості карт для орієнтування на місцевості, розвитку мислення (аналіз, синтез, узагальнення), уяву та просторової орієнтації.

Картографічні задачі за сучасною навчальною програмою присутні переважно у 6 та 7 класі (знайомство з картою, визначення координат, протяжності материка вздовж певної паралелі та меридіана), а також у 8 класі (топографічні задачі: визначення географічних та прямокутних координат, опис місцевості за картою, визначення азимутів на певний об'єкт карти). Кількість навчальних годин для практики вирішення цих задач є дуже малою. Також варто зазначити, що «поверхневе» ознайомлення з географічними задачами є причиною низького рівня їх засвоєння переважною більшістю учнів. Для прикладу, під час ЗНО-2017 з географії на запитання: «Визначте географічну довготу точки А» (вище була дана карта у циліндричній проекції) правильно відповіли лише 48 % учасників [1, С.225], тобто більше половини випускників не можуть бодай визначити координати точки на карті. На запитання про визначення місцевого часу, відсоток правильних відповідей ще менший – 26,1%. Це є одним з проявів недостатньої підготовки учнів з розв'язання картографічних завдань.

Шкільний курс географії, потрібно математизувати [2, С.52]. Але ні в 6 класі, ні в 7 чи 8 учні ще не мають достатньої математичної бази для вирішення даних задач і їх повноцінного розуміння. Тому варто ввести спеціальну тему у курсі географії старшої школи «Вирішення географічних задач», коли учні зможуть більш детально розглянути усі типи задач і закріпити їх вирішення на практичному рівні. Ще краще, звісно було б мати практичний урок орієнтування на місцевості за топографічною картою населеного пункту, де розташована школа.

За словами Самойленко В. М., завдання навчання географії полягає у формуванні цілісного географічного уявлення про Землю, а також розвитку географічних знань, умінь та навичок [3, С. 95]. Досягнення даної мети неможливе без практики вирішення географічних задач, оскільки саме вони дають змогу учневі практично переконатися у певних географічних закономірностях, що вивчаються спочатку у теорії. Це ще раз підтверджує важливість географічних задач в цілому та картографічних зокрема.

Картографічні задачі виконують ще одну дуже важливу функцію – вони розвивають в учнів культуру роботи з картою та розуміння її практичного застосування.

Отже, картографічні задачі є досить важливою складовою у навчанні географії, з їх допомогою можливе досягнення мети навчання географії в школі, одні випускники матимуть хорошу базу для вступу на географічні спеціальності у ВУЗи, а інші – зможуть

користуватися картографічними програмами, такими як Google Maps, у повсякденному житті.

Список використаної літератури:

1. Откаленко М. П. Методика роботи з картою на уроках географії / Откаленко Михайло – Київ: Видавництво «Радянська школа», 1966. - 139 с.
2. Офіційний звіт про проведення в 2017 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти : у 2 т. Т. 2 – К.: Український центр оцінювання якості освіти, 2017. – 308 с.
3. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Частина III. Фаховий модуль. Географія : навчальний посібник / упорядник В. В. Совенко; КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти». – Біла Церква: КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», 2016. – 152 с.
4. Самойленко В. М. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник (з грифом МОН України) / В. М. Самойленко, Я. Б. Олійник, Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2014. - 352 с.

ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ ІМЕНІ А. МАЛИШКА

Алфьорова Ірина Вадимівна
студентка ІV курсу
Спеціальності «Видавнича справа та редагування»
Науковий керівник:
старший викладач
Кабіш Оксана Олександрівна

ПРОМОЦІЯ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО КНИГОДРУКУ

Як і на будь-якому виробництві, у видавничій галузі якість виробленого товару, книг, не в змозі самостійно забезпечити її популярність. Тому головне – популяризувати друкований продукт на ринку. В сучасних умовах читання усе важче витримує конкуренцію з іншими, раніше невідомими видами розваг та способами отримання інформації. Тож представники видавничого ринку змушені шукати ефективніші інструменти просування своєї продукції, нові форми спілкування зі споживачем з метою його заохочення до читання та придбання видавничої продукції. Тут йде мова не лише про новий погляд на книжку та її видавниче втілення, а насамперед про її промоцію.

На сьогодні, потенційний покупець не отримує необхідної інформації про новинки книгодруку, у зв'язку з чим значна кількість суспільно важливих книжок не знаходять свого поціновувача.

Роль науково-популярної літератури у пропаганді знань і залучення людей до набутоків прогресу стає дедалі важливішою, тому питання дослідження промоції науково-популярних видань є неабияк актуальним на сьогодні.

За визначенням вітчизняної дослідниці Г. Ключковської, «промоція – це процес творення популярності книги та автора нерекламними засобами, інтегрований в ринковий механізм маркетингу і в кінцевому результаті спрямований на формування попиту» [5, с. 4].

Промоція українського книгодруку перебуває на початковій стадії розвитку. Однак існують видавництва, які невпинно вивчають зарубіжний досвід і намагаються надолужити втрачене. Такі видавництва мають в основному сформовану власну стратегію, маркетингову політику, що уможливорює орієнтування в читацькому попиті, а також мають відповідні підрозділи та кошти на проведення маркетингових досліджень і промоакцій, які дають змогу досягти успіху в їхній діяльності. Однак таких видавництв в Україні дуже мало. До них можна віднести харківські видавництва «Клуб Сімейного Дозвілля», «Фоліо», «Ранок», київське видавництво «Грані-Т», тернопільське «Навчальна книга – Богдан» та деякі інші. Саме завдяки таким видавництвам можна виділити традиційні способи промоції, які використовують видавці української книги в Україні.

По-перше, це промоція через пресу, телебачення і радіо, а також друковану рекламу. Адже ЗМІ – чи не єдиний засіб, що має таку ж силу впливати на громадську думку і має потребу в різноманітній, цікавій, пізнавальній та провокативній інформації, що користується попитом у суспільстві.

По-друге, набув реального змісту такий вид промоції як презентація книги. Ефективність такого заходу очевидна: щойно з'явившись, книжка вже перебуває «на слуху». Як правило, після презентацій видання отримує підтримку ЗМІ. Також існує тенденція презентувати видання на книжкових форумах та виставках загальнодержавного і регіонального масштабів.

Видавництва почали використовувати інтернет-простір як новий канал для промоції, котрим користуються потенційні споживачі. За словами Ю. Майсурадзе, інтернет сьогодні є зручним каналом просування книжки, але наразі ще ніхто не оцінив його ефективність у разі браку каналів просування товарів, адже знання про книги – це ще не книга в руках у

читача [4]. Це і e-mail розсилання, банери, чати та форуми, соціальні мережі, а також буктрейлер, флешмоб та буккросинг.

Позитивним є той факт, що видавництва виявляють творчий підхід до промоціонування книг і все частіше проводять прес-конференції, круглі столи, літературні дискусії, літературні вечори, які присвячені та зорієнтовані на популяризацію як конкретної книги, так і самого видавництва.

Список використаної літератури:

1. Бейверсток Е. Як продавати книги / Е. Бейверсток; [пер. з англ. С. Царьова]. — [3-тє вид.]. — Х. : Каравела, 2002. — 352 с.
2. Бужбецька А. М. Маркетингові стратегії та українське книговидання / А. М. Бужбецька // Вісник Книжкової палати. — 2010. — № 5. — С. 18 — 19. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkp_2010_5_4.pdf.
3. Булах Т. Д. Реклама у видавничій справі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Т. Д. Булах // Харківська державна академія культури. — Х. : 2011. — 223 с.
4. Влодарчик Я. Маркетинг у видавничій справі — фантазія чи дійсність? / Я. Влодарчик; [пер. з пол. О. Гірний]. — Л. : Кальварія, 2002. — 143с.
5. Ключковська Г. М. Книжкова промоція як взаємодія книжкової справи та ЗМІ (засади формування української моделі) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Г. М. Ключковська; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. — К., 2000. — 20 с.

*Баркова Ірина,
студентка ІМЗСО групи
спеціальності «Середня освіта (українська мова і література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Підкамінна Людмила Василівна*

СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ «СЕРЦЕ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Фразеологізми із соматичним компонентом - досить об'ємна група. У лінгвістиці вперше термін «соматичний» був вжитий Ф. Вакком, який досліджував фразеологізми естонської мови, до складу яких входили назви частин людського тіла, які і були названі соматичними. Вчений вважає, що фразеологізми-соматизми - один із найдавніших пластів фразеології.

Якщо вивчати світ символіки, можна усвідомити картину реального світу, спробувати зрозуміти, як мислили наші пращури, саме це дасть нам змогу усвідомити процес передачі інформації в межах фразеологічної одиниці. Саме символи, як правило, лягли в основу творення фразеологізмів із соматичним компонентом.

Всього нараховують близько 50 компонентів на позначення частин людського тіла, що вживаються в мовленні українців на сучасному етапі. Фразеологічні одиниці з компонентом «серце» становлять в українській мові значний шар, складний як за кількістю (понад 200), так і за структурою та системою значень.

Серце – орган кровоносної системи у вигляді м'язового мішка, ритмічне скорочення якого забезпечує кровообіг. Серце - символ центру, Бога, життя, розуму, любові та співчуття. А соматизм «серце» має широкий спектр функціональних властивостей, що позначається на семантиці фразеологізмів із цим компонентом.

Серце символізує радість і смуток, сміливість, релігійну відданість і чистоту(палаюче серце), а також мудрість. Серце, пробите стрілою, – символ спокути чи кохання.

В уявленні українців серце – символ людської життєвої сили, барометр переживань людини, змін у її душі, викликаних різними факторами. В українському культурному просторі серце є символом внутрішнього психічного світу людини, місцем локалізації її емоцій і високих бажань, пов'язаних із задоволенням духовних потреб, наприклад: серце радіє (болить, тішиться, тривожиться), серце ятриться, брати гріх на серце, серце не на місці; серце підказує (віщує, чує, ніє, не привертається).

Часто серце уподібнюється до мішені, яку можна вразити, наприклад, вціляти в серце, кидати жарину в серце – такі фразеологізми передають особливості душевного стану людини.

Також серце є аналогом чогось крихкого, тендітного, м'якого. Саме цим визначають семантику фразеологізмів на позначення різних психологічних станів людини: розбите серце – хтось страждає, в'яне серце – хтось переживає, серце тане – хтось дуже розчулюється.

Серце, будучи абстрактними поняттями, метафорично переосмислюється в конкретних образах, що має цілком визначені просторові характеристики: порожньо в серці, камінь серці лежить, у глибині серця.

Фразеологічні одиниці з компонентом серце, які вживаються в українській мові можна поділити на дві групи: образи, в яких переважають первинні семантичні ознаки лексеми серце, і образи, в яких вона має здебільшого вторинну семантику.

Таким чином, можна зробити висновок, що концепт «серце» має яскраво виділені ядра, що свідчить про його високу концептуальну сформованість, когнітивну стійкість, він представлений 4 когнітивними ознаками: емоції, кров, душа, пам'ять.

Фразеологізми з компонентом «серце» концентрують значний обсяг культурологічної інформації філософського, міфологічного, релігійного, фольклорного характеру, тому виражають світоглядний концепт українського народу. А семантичний аспект цих фразеологічних одиниць - складна мовна сутність, яка відтворює відношення мовного знака до дійсності, особистості, мовної системи.

Список використаної літератури:

1. Білоноженко В. М. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / [укл. : В.М. Білоноженко та ін.]. – [2-е вид.]. – К. : Наукова думка, 1999.
2. Голубовська І. О. ДУША І СЕРЦЕ в національно-мовних картинах світу (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов) / І. О. Голубовська // Мовознавство. — 2002. — №4-5. — С. 40 – 47.
3. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень / В.В. Жайворонок // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 48–63.

*Бурячинська Каріна Дмитрівна
студентка ІV курсу,
спеціальність «Видавнича справа та редагування»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Підкамінна Людмила Василівна*

ЕЛЕКТРОННІ ЗМІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Український видавничий сектор сьогодні насичують не лише традиційні паперові видання, а й новітні - електронні. При цьому складається досить важлива тенденція, характерна не лише для української видавничої сфери, а й світу загалом: зростає роль електронних видань, які поки не замінюють, але досить активно конкурують із традиційними засобами масової інформації [4, с.14]. Інтернет-видання - це самостійний і повноцінний ЗМІ зі своїми перевагами та недоліками, з текстами, фотографіями та

відеорядом, відмінними від тих, що друкують на паперових носіях. Ця тенденція зберігається навіть у випадку, якщо видання виходить на базі певної редакції.

За ДСТУ 7157:2010 «Видання електронні. Основні дані та вихідні відомості» **електронне видання** – це електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості та призначений для розповсюдження в незмінному вигляді [3]. Проте, свій розвиток в Україні електронні ЗМІ розпочинали як електронні аналоги друкованих видань - електронні видання, що відтворюють відповідні друковані видання.

Нині одним із найбільш успішних загальноукраїнських інтернет-видань є «Українська правда», журнал «Корреспондент», газети «Сьогодні» та «Дзеркало тижня». Ці онлайн-видання застосовують нові технології та водночас не відходять від класичних канонів професійної журналістики, зокрема в дотриманні морально-етичних норм. Їм вдається дотримуватись в Інтернеті вимог до інформаційних текстів: об'єктивність, логічність матеріалів, правдивість і достовірність фактів та баланс думок [2, с. 117].

У професійному журналістському середовищі наявні тенденції до усвідомлення необхідності визнання приналежності Інтернет-ЗМІ до засобів масової інформації. Формально приводом для цього в Україні могло б слугувати створення офіційного національного реєстру Інтернет-ЗМІ, проте, враховуючи специфіку питання, зокрема той факт, що більшість Інтернет-ЗМІ та їх професійних об'єднань, виступають категорично проти обов'язкової реєстрації (через застереження щодо загрози свободі слова) або ж, як Незалежна медіа-профспілка України, наполягають на добровільній недержавній реєстрації Інтернет-ЗМІ, робота проводиться і нині [1].

Основні переваги використання електронних видань: швидке та часте оновлення інформації у процесі її надходження, залучення читачів до співпраці, наявність форумів та гостьових книг, проведення опитувань, легкий доступ до архівних матеріалів, використання «закладок», можливість робити тематичні добірки інформації, можливість використовувати для роботи фрагменти матеріалів, гіпертекстуальність.

Інтернет дозволяє залишатися актуальним, оперативно реагуючи на події. І головне, новина може бути вставлена у швидко підготовлений аналітичний огляд, який за допомогою гіпертекстових посилань зв'язується з іншими матеріалами [2].

За майже 20 років свого розвитку Інтернет-ЗМІ в Україні перетворилися із поодиноких скромних порталів на повноцінні засоби масової інформації. Вони стали визначальним явищем у сучасному інформаційному просторі. З кожним роком все більше і більше друкованих видань створюють свій мережевий аналог. Виробництво як електронних видань, так і друкованої продукції усе більш інтегрується в єдиний простір медіа-індустрії.

Список використаної літератури:

1. Афанасьєва К. Правове врегулювання діяльності інтернет-ЗМІ. – Меді критика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/drukovani/pravove-vrehulyvannya-diyalnosti-internet-zmi.html>
2. Городенко Л. Теорія мережевої комунікації : Монографія / Л. Городенко / за загал. наук. ред. В. Ф. Іванова. — К. : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2012. — 387 с.

Вдовиченко Катерина Володимирівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальність «Середня освіта» («українськамса мова і література»)
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Савченко Ірина Віталіївна

СПВВІДНОШЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТА ХУДОЖНЬОЇ ПРАВДИ В РОМАНІ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ЧЕРВОНІЙ»

Важливою є проблема визначення жанрової специфіки історичної прози і питання її історичної основи, а саме: наскільки точно має автор відтворювати події минулого і сучасного, чи взагалі потрібно в літературі дотримуватися хронології, чи необхідно достеменно відтворювати перебіг подій, давати точну характеристику героїв.

Оскільки кожен літературний твір є суб'єктивним, суб'єктивність виражається за допомогою вимислу й домислу. Ці поняття часто ототожнюють, хоча вони мають різні відтінки значення, тому проблема є актуальною і потребує ґрунтовного дослідження історичних творів.

Дослідженням історичної правди та художнього домислу займалися Т.Гундорова, Л.Гарнашинська, М.Ільницький, які стверджують, що в історичній прозі має бути органічна взаємодія документального матеріалу та авторської фантазії, тобто історичної та художньої правди [4,12].

Історія потрібна письменнику лише з метою вираження своїх ідей. Створити історичну перспективу не можна лише на основі навіть найстараннішого вивчення історії. Для того, щоб всі ці події і факти систематизувалися, організувалися в єдину струнку картину, необхідний творчий домисел [2, 317].

Історичним тлом в романі Андрія Кокотюхи виступає створення у лісах Волині Української повстанської армії, збройні відділи якої згодом поширили свою боротьбу на території восьми областей сучасної України. В 1947 році комуністична пропаганда розповсюджує міфи про співпрацю бійців ОУН-УПА з нацистським режимом у роки Другої світової війни. Однак приховується факт, що до повернення комуністичної влади на Західну Україну у 1944 році повстанці два роки воювали з нацистами, тож визвольному рухові довелося воювати проти двох тоталітарних систем. Тих, хто збирав факти про повстанців у 70 –х роках, відправляли в психлікарні [3, 401]. Всі названі події мають документальну основу. Наприклад, Андрій Кокотюха використовує фрагмент справжньої листівки, поширеної УПА у 1947 році: *«Ми закликаємо українців – не вірте більшовицькій пропаганді! Не вірте, що спільники Гітлер можуть звільнити народи. Вони можуть тільки поневолювати, як роблять це і з нами, Українцями! Також не вірте тим, хто каже, що УПА ненавидить усіх, х то прийшов до нас із Росії...»* [1, 29].

Основа історичної правди складають історичний документ та факт, а художньої – категорії домислу та вимислу. В історичному творі саме факти історії становлять художню цінність і є предметом зображення [5, 91]. Про існування історичної правди в романі «Червоний» свідчать джерела, що були використані для його написання:

- Спогади ветеранів УПА Степана Семенюка та Марії Савчин.
- В'язнів ГУЛАГу Варлама Шаламова, Івана Іванова, Андрія Микулина та Густва Герлінга-Грудзинського.
- Книги істориків Івана Патриляка «Встань і борись!», «Слухай і вір...»: українське національне підпілля та повстанський рух (1939-1960)» та Володимира В'ятровича «Історія з грифом «секретно».
- Волинські газети 1946-1948 років з архівів Національної бібліотеки ім. Вернадського, тематичні публікації в сучасній друкованій періодиці.

Вимисел – це введення в твір окремих епізодів чи персонажів, які не існували в історії, а також вся побудова роману, система його образів,сутність типізації – все те, що

підпорядковується створенню суб'єктивної картини об'єктивної дійсності [7,102]. Таким домислом у романі є відхилення автора від окремих фактів:

- порушення хронологічної послідовності у викладі другорядних фактів.
- посилення окремих рис в характері видуманого історичного персонажа Червоного: «*Навіть з фото помітно, що чоловік старанно голився і взагалі стежив за собою. Він не всміхався, тонкі губи стиснув щільно...*» [1, 46].

- творчий підхід до історичних документів. Автор в третій частині свого роману наводить зі слів політв'язня приклади документів органів державної безпеки та дає їм своє тлумачення, вводячи у текст літературного героя Кліма Рогозного: «*Очевидно, йдеться про сфабрикований радянською владою і реалізований НКВД процес так званою Спілкою визволення України та похідні від нього планомірні переслідування діячів української науки та культури, що ввійшли в історію під назвою Розстріляне Відродження*» [1, 163].

Історична проза Андрія Кокотюхи відзначається високою достовірністю зображеної епохи та політичного протистояння повстанських загонів радянській владі та нацистам. Це свідчить про обізнаність письменника з документальними матеріалами того історичного періоду, про високий рівень художнього та одночасно об'єктивного освоєння історичної дійсності.

Список використаної літератури:

1. Беляев В. Український радянський історичний роман / В. Беляев // Питання української радянської літератури: Літературно-критичні статті. – К. : Рад. письм., 1955. – С. 315–342. 4.
2. Бойко О. Історія України : [посібник] / О. Бойко. – К. : Вид. центр «Академія», 2002. – 656 с.
3. Ільницький М. М. Людина в історії: (Сучасний український історичний роман) / М.М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1989. – 356 с.
4. Кливняк Н. Майстер історичної прози / Н. Кливняк // Історико- літературний журнал. – Одеса : Астропринт, 2004. – № 10. – С. 11–17.
5. Кокотюха А. Червоний : роман / А. Кокотюха; передм. В. Кіпіані, художн. Н. Переверзева. – Х. : Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. – 320 с.
6. Мельничук Б. Випробування істиною : Проблема історичної та художньої правди в українській історико-біографічній літературі (від початків до сьогодення) / Б. Мельничук. – К. : Академія, 1996. – 272 с
7. Тарнашинська Л. Історична проза як дискурс оприявлення автора / Людмила Тарнашинська // Презумпція доцільності : Абрис сучасної літературознавчої концептології – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – С. 134–144.

*Губань Вікторія Олександрівна,
студентка IV курсу,
спеціальність «Видавнича справа та редагування»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Підкамінна Людмила Василівна*

РОЛЬ І МІСЦЕ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Видавнича продукція має великий вплив на розвиток людини, її погляди, думки, культуру, і тому є важливою його складовою інформаційного простору.

Прогнозування змін у видавничій сфері, пошук її проблем та їх вирішення зможуть зміцнити становище видавничої продукції, покращити якість, збільшити кількість споживачів, підняти рівень країни у видавничій сфері.

Держава належним чином не підтримує українське книговидання. Існує дві головні причини, чому люди не купують книжок: перша - відсутність потреби у книгах, інтересу до них, друга - книги, які цікавлять споживачів, надто дорогі.

Українці набагато менше користуються російськими ЗМІ, порівняно з 2014- 2015 роками.

Значні проблеми існують у бібліотеках, особливо в сільських: вони не мають належного фінансування.

Книжкова торгівля в Україні у складному становищі, кількість книгарень зменшується.

Споживання новин через Інтернет зростає, українці до 35 років дедалі більше отримують новини не з новинних веб-сайтів, а з агрегаторів новин, наприклад, з ukr.net і соціальних мереж (Facebook, Twitter та інші).

Зараз активно розвивається ринок послуг з передплати електронних версій видань – існують передплатні агентства з власними каталогами та сайтами.

Список використаної літератури:

1. Афонін О. Українська книга в контексті світового книговидання . К.: Кн. палата України, 2009. - 277 с.
2. Буряк С. Аналіз випуску друкованої продукції // Вісник книжкової палати. – 2006. - № 4. – С.10-16.

*Даниленко Євгенія Олександрівна,
студентка IV курсу,
спеціальність «Видавнича справа та редагування»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Підкамінна Людмила Василівна*

НОВІ ЖАНРИ СУЧАСНИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

За сучасних умов розвитку та збільшенню інформаційних потреб читачької аудиторії система друкованих ЗМІ зазнає значних трансформацій, що зумовлює зміни і в жанровій палітрі. У наш час поняття “жанр” стає більш розширеним, з'являються нові елементи, нові назви та поняття, і їх виявлення та схематизація є дуже важливою складовою розвитку сучасної журналістики.

На жаль, єдиної жанрової класифікації немає і досі, позаяк немає чітких кордонів між жанрами. Усі вони певним чином між собою пов'язані, і саме через це існує значна кількість питань та суперечок. Багато учених намагаються схематизувати нову систему жанрів на свій лад, але можна виділити загальну тенденцію до поділу сучасних жанрів друкованих ЗМІ:

1. Оперативно - новинний жанр.
2. Дослідницький жанр.
3. Розважальний жанр.
4. Публіцистичний жанр.

Такий розподіл потрібно вважати досить загальним і приблизним, оскільки кожен вчений додає щось своє.

Ще однією причиною нечіткості жанрової системи є те, що в наш час інформаційний простір стає універсальним, журналісти найчастіше подають інформацію в 3-5 жанрах - замітка, стаття, інтерв'ю, репортаж, і заглиблення в структуру та систему жанрів стає не таким важливим.

Незважаючи на те, що значна кількість жанрів є класичною, в наш час журналістика створює нові інформаційні жанри. Нещодавно з'явилися такі види, як коментар та колонка.

Вони мають елементи таких жанрів, як памфлет, фейлетон, передова стаття, тим самим запозичують їх ознаки та прийоми, але ми їх бачимо в абсолютно новому, цікавому форматі. З'являється також багато піджанрів, які поки що досить важко зарахувати до якось певної групи.

Отже, можна зрозуміти, що система журналістських жанрів є дуже динамічною та гнучкою, і саме через це її так важливо постійно досліджувати та прослідковувати тенденції її розвитку.

Список використаної літератури:

1. Василенко, М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : автореф. дис. ... д. філол. н. : спец. 10.01.08 "Журналістика" / М.К. Василенко. – К., 2007. – 37 с.

2. Голік О. Методологічний аспект теорії жанрів періодичних ЗМІ // Вісник Львівського університету. Серія "Журналістика". Вип 32. – С. 113-120.

*Дьякова Дар'я Олегівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальність «Українська мова та література»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Ліпницька І. М.*

ОБРАЗ «ДУХОВНОЇ» ЖІНКИ В НОВЕЛІСТИЦІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Гендерний аспект творчості письменників-модерністів заслуговує на пильну увагу дослідників, оскільки феміністичний рух сьогодні набуває нових рис розвитку. Типологія образів жінок у новелістиці модерніста М.Коцюбинського характеризується різноманітністю та полярністю, що й зумовлює науковий інтерес до цієї проблеми.

Питаннями модерного підходу до відображення образу жінки в українській літературі займається багато сучасних науковців, зокрема В.Агеєва, Т.Гундорова, А.Меншій, К.Откович, С.Павличко та ін.

Модерний дискурс в українській літературі розробив низку нових підходів до зображення жіночих постатей. Ці новації були цілком логічними, оскільки саме наприкінці ХІХ – початку ХХ століття зародився феміністичний рух, який власне і посприяв актуалізації жіночого питання не лише в суспільному житті, а й в мистецькому русі (за В. Агеєвою).

Модерністський образ жінки набуває нових визначальних ознак, йому притаманна інтелектуальність, внутрішня свобода, прагнення до самореалізації, рішучість, усвідомлення власної самодостатності і винятковості, намагання бути сильною і неповторною, індивідуальною, прагнення до змагання за власну незалежність [3, 90].

Це заперечує ті традиційні типи жінок, актуальні для літератури ХІХ ст., такі як: жінка-рабиня, жінка-вамп, жінка-товариш (за класифікацією О. Теліги) [4, 82]. Жоден із цих типів не містить в собі поваги та пошани до жінки як до особистості в поєднанні з естетичною цінністю, жіночністю та вабливістю.

У новелістиці М.Коцюбинського як представника раннього українського модернізму тип «нової» жінки вже присутній у новелах «Persona Grata» (1907), «В дорозі» (1907), «Сон» (1911), «На острові» (на поч. десятих років ХХ ст.).

Образ «духовної» жінки у Коцюбинського має декілька важливих маркерів: ідеальна зовнішність (німб золотого волосся, біла матова шкіра та блакитні очі), особлива чуттєвість, ірраціональність, природність. Така зовнішність героїні нагадує жіночий ідеал часів

Ренесансу, де еталоном вважалася еротизована жінка з матовою порцеляною шкірою та ореолом золотого волосся.

Ідеальна, а тобто «духовна» жінка у М.Коцюбинського перебуває в гармонії з природою, вона невіддільна від неї і мислиться як її органічна частина. Так, у новелі «В дорозі» Кирило не може відрізнити панну Устю від звуків живої природи, а в новелі «Сон» невідома жінка є настільки органічною, що про її «реальність» нагадує тільки один вчинок (вона згадує свою участь у збройному конфлікті). Автор акцентує на такій її модерній рисі, як войовничість та «байдужість до смерті»).

«Духовна» жінка має перевагу над чоловіком (як героїня новели «Сон») і відчуває себе вільною, бо не має потреби повертатися до реального світу, «наче має владу» над протилежною статтю, бо повністю природна, а тому органічна.

М.Коцюбинський у новелах «Сон» і «В дорозі» представив два типи жінок, які для нього є кардинально різними: це жінка тілесна і духовна (так було і в житті письменника, бо він мав дружину і коханку). Тілесна жінка обмежена в своїх душевних переживаннях, а, отже, відірвана від природи, тому є частиною буденного, нудного клімату родини (як-от: образ Марти, дружини Антона зі «Сну» або товаришки Марії із «В дорозі»). У той час, коли «духовна» жінка – ірреальна, та, що з'являється у сні та наближається до ідеалу, заглиблена в себе, інтелектуальна, самодостатня, впевнена в собі (жінка із новели «На острові»: самостійна і нестримана ніяким побутом, зникає так само раптово, як і з'являється поряд з головним героєм).

М.Коцюбинський як надзвичайно чутлива людина, котра прагла до повного усвідомлення своєї особистості та душевних порухів, зміг за допомогою літературної праці зматеріалізувати та спроектувати своє розуміння образу «духовної» жінки, яка, на нашу думку, є відображенням його «внутрішньої жіночності» та є напряду пов'язаною з архетипом Аніми (за Н. Зборовською, неусвідомлена жіноча сутність чоловіка, що персоніфікується у сновидіннях і творчості образами жінок [2]). На формування такого розуміння жінки у письменника безпосередньо вплинули стосунки з його матір'ю, що, очевидно, формувало те, що психологи називають «внутрішньою жінкою» митця.

Духовність жіночих образів у Коцюбинського виявляється в їх свободі та уважності до власних інстинктів, чому передують заглибленість у внутрішні інтенції, почуття. Протиставляючи тілесне і духовне, М.Коцюбинський яскравіше відтінив той образ, який є для нього ідеалом: свіжий, легкий, ірраціональний та звільнений від тягара буденності і традицій. Разом із тим це не справжня, десь існуюча поряд жінка, а та, що є мрією, живе в самому чоловікові, його «внутрішня», фемінізована частина душі.

Список використаної літератури:

1. Агеєва В. П. Жіночий простір / Віра Павлівна Агеєва // Магістеріум: наук. зб. – Літературознавчі студії / Національний університет «Києво-Могилянська академія». - Київ: Stylos. - 2002. – Вип. 8. – с. 3-9.
2. Зборовська Н. В. Психологічний аналіз і літературознавство / Ніла Вікторівна Зборовська. – Київ: Академвидав, 2003. – 392 с.
3. Суворова Л. К. Концепт смерті в малій прозі раннього українського модернізму: архетипно-міфологічна і філософська інтерпретація : дис. докт. філ. наук : 10.01.01 / Суворова Людмила Костянтинівна – Житомир, 2016. – 202 с.
4. Теліга О. І. Якими нас прагнете? / Олена Іванівна Теліга // Вибрані твори / Упоряд. О. Зінкевич – 2-ге вид., доп. – К.: Смолоскип, 2008. – с. 82-96.

*Заїчко Владислава Валеріївна,
студентка 302 уліт групи,
спеціальність «Українська мова та література і літературна творчість»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

ЧОЛОВІЧІ ОБРАЗИ В РОМАНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

Ольга Кобилянська – відома українська письменниця XIX–XX століть. Вона виступала борцем за гендерну рівність, будучи переконаною феміністкою. У своїх творах авторка здебільшого зображувала жіночі образи, переосмислюючи їхню ролі в суспільстві. Письменниця підкреслювала переваги фемінних особливостей на рівні тілесному й духовному. У всіх своїх творах О. Кобилянська наділяла жінок рисами чоловічого образу. Представила певний контраст між чоловіком і жінкою, де домінуючою була жінка.

У дослідженнях С. Павличко зазначено, що чоловіки в О. Кобилянської стали заручниками самоствердної патріархальної системи цінностей, набули в описі рис слабкості, слабодухості, інертності [2, 81]. Авторка обрала такий підхід з метою вивищити роль жінки в суспільстві, підкреслити її силу й життєспроможність. Адже якщо чоловіки й досягали певного статусу в суспільстві, то жінкам взагалі цей шлях був закритий. Це спричиняло психологічний тиск на жінку у випадках, коли вона відмовлялася від дотримання патріархальних канонів, що, у свою чергу, було неприйнятним для чоловіків.

Тож авторка наділяє жінок такими рисами, як упевненість, незламність, твердість, боротьба. Такі риси в чоловічих характерах О. Кобилянська не виводить на перший план, адже їм потрібно було лишень боротися із звичними життєвими перепиттями. Що ж до зовнішніх рис образів героїнь, то в них переважають такі фемінні ознаки, як чуттєвість, емоційність, інтуїтивність.

Такі тенденції простежуємо в усіх творах Ольги Кобилянської, окрім останнього її роману «Апостол черні», який став доступним читачеві із здобуттям Україною незалежності. Цей твір відкриває в літературі нові обрії творчого доробку письменниці. Останній твір неперевершеного майстра пера був заборонений радянською владою, тому що в ньому яскраво виражено ідейні ознаки націєцентризму.

У романі значна роль приділяється позитивним чоловічим образам, зокрема це Максим Цезаревич, Юліан Цезаревич, Отець Захарій. На відмінну від попередніх творів у цьому творі авторка показує нам харизму і рівність чоловічих і жіночих образів.

На початку твору письменниця знайомить читачів з постаттю Максима Цезаревича – «годинникаря». Він був наділений рисами справжнього чоловіка: «Лиш одно знали: Максим Цезаревич ніколи неправдою не орудував, нікого не обманив. Його слово було їдке як іржа, тверде, як камінь – одначе – як говорив, не був один з тих, що не зналися на моральній цінності» [1, 16]. Тож його представлено як людину з твердою харизмою й життєвою мудрістю.

Максим Цезаревич мав трьох доньок і одного сина, але всіх виховував з однаковою строгістю і рівністю. Він ствердно зазначав: «Виховуючи свої діти, ми мусимо не забувати, що ми їх і для України виховуємо. А вона потребує іншого, як досі, чоловіка, іншу жінку» [1, 16]. Таким чином, кожен зміг самоствердитися: Марія перейняла досвід батька, ставши також майстринею годинникової справи, а Оксана вчителькою, як і мріялося дівчині. Максим Цезаревич особливо велику надію покладав на сина як захисника і борця. Він хотів аби Юлій пішов на богослов'я й присвятив своє життя для апостольського служіння народові. Проте сам Юліан, хоч і дотримувався батьківських порад, але все ж обрав свій шлях борця-військового – став спадкоємцем меча діда – «старшого» Юліана Цезаревича, який був офіцером.

Дід Юліана «був мужчина гарний, світлий, честлюбивий українець, військовий, люблений при своєму полку...на “вояка”, може, зам’який, а се, кажуть, не добре» [1, 19]. Подібно до нього і Юліан мав харизму та твердий характер, у той же час поважав жінок й був ввічливими до них (як до Еви так і до Дори). Сам юнак про себе говорить: «Може, я дивак. Але такий я є. Понурий, строгий, як батько. В нього вдався» [1, 60].

Важким був для Юліана вибір: вступати на богослов’я чи на філологію. У справі богослов’я його мудрим наставником став отець Захарій, якому юнак урятував життя. Отець Захарій наголошував, що «Апостол черні мусить бути засадничим і творчим духом моралі, серця і ума. Мусить ним справді бути – не фарисействувати в користь особистих, егоїстичних цілей, чи не нижче тої “черні”, між котрою живе й годується...бути справдішим апостолом народу й до того “правди й любови!”» [1, 88].

Тож у творі постає ще один чоловічий образ – це отець Захарій, який був чесним служителем Божого слова.

Отже, Ольга Кобилянська в романі «Апостол черні» образи чоловіків наділила високими якостями українців, що були вірними борцями за справедливість і в той же час були здатні на гармонійні стосунки в сім’ї.

Список використаної літератури:

1. Апостол черні: роман у 2-х т. / О. Ю. Кобилянська; упорядкував., передм., прим., словн. Я. Б. Мельничук. – Чернівці : Букрек, 2012. - 432с.:іл.
2. Павличко С. Теорія літератури / С. Павличко – К.: Основи, 2002. –

Іванова Анна Сергіївна
студентка IV курсу
спеціальності «Видавнича справа та редагування»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, ст.викладач
Виноградова Юлія Борисівна

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ Й ОПРАЦЮВАННЯ ТИТРІВ

Перш ніж створити титр редактор титрів (автор) ставить перед собою задум – предметний зміст, що виражає мету висловлювання, але тут ця мета формується на основі отриманих нових знань від учасників ефіру та залежить від потреб глядачів побачити саме цю інформацію. Тобто, перед редактором завжди є завдання – вловити логічний зв’язок між змістом і смислом тексту титру. [2]

Спеціальних прийомів і методів, які б учили створювати й опрацьовувати титри в науковій літературі не існує, тому спробую сформулювати їх на основі власного досвіду. Спеціально поряд з методом вводимо термін прийом, який дозволяє показати практичний бік застосування методу. Адже, прийом – це спосіб реалізації методу відповідно до конкретної комунікативної ситуації та реального комунікативного завдання (мети висловлювання).

Спочатку проаналізуємо умовні етапи, що визначають ланцюг операцій із створення, опрацювання та оприлюднення титрів.

1. Етап первинного аналізу інформаційного потоку

Цінність і доцільність титру залежить від уміння редактора своєчасно зробити аналіз, оцінку й тлумачення отриманої інформації.[1]

На цьому етапі редактор чітко розмежовує інформацію за часом, корисністю, ступенем впливу на реципієнтів, ступенем довіри глядачів до її змісту й ступенем виправдання мети інформаційної студії – комунікативним ефектом. Виходячи з викладеного, ми здійснюємо в основному **інформаційно-аналітичну роботу**, а тому тут доцільно користуватися такими **прийомами**: виокремлення релевантної (цінної)

інформації; визначення «комунікативного мінімуму», тобто основне, що треба передати; усвідомлення доцільності почутого для глядача, тобто спроектувати комунікативний ефект.

2. Етап розчеплення інформаційного потоку певного комунікативного середовища на факти, оцінку, прогнози.

Головне на цьому етапі чітко зрозуміти те, на чому хотів зацентувати увагу гість студії, що саме він хотів сказати. При текстовій передачі його слів (власне створенні титру), найважливіше – не спотворити зміст, адже редактор титрів несе повну відповідальність за титри, що виходять в прямому ефірі.

3. Етап установаження узагальнених зв'язків.

Саме на цьому етапі редактор справді проявляє себе як аналітик, тому що він повинен чітко відмежовувати первинну інформацію від вторинної. Тобто первинна, в даному випадку, це та, що формується безпосередньо в конкретній комунікативній ситуації, відповідає темі й меті зустрічі. А вторинна – це інформація, що зібрана, частково оброблена й систематизована раніше журналістами, які готували ефір. Ця вторинна інформація часто подається як довідка, тому титрується вона рідко. [3]

На другому і третьому етапах використовуємо вже більш **аналітико-прогностичні прийоми** опрацювання інформації при її титруванні: 1) аналізуємо факти, перевіряємо їх на вірогідність і надійність, передаємо через пряму мову гостя (експерта, учасника ефіру), який несе відповідальність за сказане; 2) прийом інтерпретації даних: відокремлюємо фактичну інформацію від думок (оцінки) експерта; 3) моделюємо титр-прогноз, обов'язково опираючись на слова автора.

4. Етап створення й оприлюднення текстівки титру

Тут виконуються всі роботи, пов'язані з редакторською практикою: написання текстівки, редагування, оформлення відповідно до норм, стилю певного телеканалу, відтворення тексту в стрічці повідомлення.

Тут використовуємо **редакційні прийоми**: 1) прийом тезування – фіксування узагальненого змісту, основних висновків, прикладів, цитат. Така робота допоможе створити ефективну текстівку; 2) використання мовних, логічних і композиційних прийомів редагування.

5. Етап відтворення епізодичної інформації.

Поза прописаним алгоритмом залишається епізодична інформація, яка формується під час інтерактивної студії, залежить від напрямку розмови з глядачами, титрується редактором титрів за схемою, яку ми розглянули. Цей етап орієнтований на професійну компетентність редактора титрів, який має бути уважним, володіти культурою роботи з інформацією, вміти легко переключатися на іншу комунікативну теми.

Методику опрацювання титрів не можна розглядати без врахування **принципів роботи редактора з таким видом текстів**.

Отже проаналізуємо їх:

- 1) об'єктивності – передача суті інформації без упередження та цілеспрямованих маніпулятивних установок в інтересах або власників телеканалу, або гостя, або глядачів;
- 2) достовірності – передавати озвучені гостем факти чітко, без власного домислу;
- 3) повноти – намагатися в короткому повідомленні максимально охопити всі важливі аспекти;
- 4) обґрунтованості – точно відтворити ту інформаційну суть, яка була повідомлена, обов'язково підкріплюючи фактами;
- 5) оперативності й актуальності – титр має бути вчасним, не віддаленим від реального комунікативного акту;
- 6) компетентності – редакторові важливо готуватися до інформаційної студії, знати напрям розмови, щоб професійно орієнтуватися в ситуації.

Ці засади абсолютно виправдовують тезу, що редактор титрів – це аналітик.

Список використаної літератури:

1. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посіб. / З. Є. Дмитровський. – 2-ге вид. – Львів : ПАІС, 2006. – 208 с
2. Качкан В. А., Лизанчук В. В. Особливості підготовки матеріалів для радіо і телебачення: Навч. посіб. – Л., 1987. – 66 с.
3. Яковець А.В. Телевізійна журналістика: теорія і практика: [підручник] / А. В. Яковець // К.: «Вид.дім Києво-Могилянська академія», 2007. – 240 с. – Бібліогр.: С. 235-239.

*Івасенко Тетяна Євгенівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Українська мова та література»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Підкамінна Людмила Василівна*

НЕОЛОГІЗМ ЯК ОДНЕ З ОСНОВНИХ ДЖЕРЕЛ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКИ МАС-МЕДІА

Актуальність теми вивчення інноваційної лексики полягає у виникненні нових реалій, і, як наслідок, появи інноваційної лексики, яка потребує системного аналізу, унормування та закріплення в лексико- і термінографічній літературі. Засоби масової інформації чи не найактивніше використовують неологізми, але їх невіддале та надмірне використання може призвести до втрати ясності будь-якого тексту.

Одним із елементів громадського життя, який активно реагує на суспільні процеси й віддзеркалює їх, є засоби масової інформації. Їх вплив на громадську свідомість дуже великий. Здатність швидко й майже тотально охоплювати найширші аудиторії дає їм змогу формувати суспільну думку, визначати духовні цінності. Ось чому мова засобів масової інформації, а зокрема неологізми та їх функціонування у ЗМІ, - важлива й актуальна проблема сучасних досліджень.

Лексична система мови засобів масової інформації - найдинамічніша система сучасної української літературної мови. Загальновідомо, що у сфері ЗМІ найрізноманітніше та найсильніше виявляються процеси, які характеризують саме життя мовного організму; тут найбільше інновацій. І це природно, адже однією з основних функцій засобів масової інформації є інформативність, новизна.

Незважаючи на те, що неологічний матеріал знаходиться під пильною увагою мовознавців, неодноразово був об'єктом аналізу на окремих часових зрізах та на матеріалі різних мов, деякі питання сучасної неології залишаються дискусійними до сьогодні. Це пояснюється насамперед тим, що теорія неології до цього часу не має чітких дефініцій, а неологізм ототожнюється, як правило, з новим словом або його значенням.

Будь-який семантичний неологізм, як і неологізм узагалі, на момент свого виникнення є оказіональним, продуктом індивідуально-авторської мовотворчості, створеним на замовлення конкретної ситуації, «на випадок». Подальша доля неологізму залежить від прийняття/неприйняття його носіями мови.

Повернена, реабілітована лексика поповнила собою терміносистеми таких сфер, як гуманітарні науки, особливо суспільні, культура, освіта, виробництво.

Проте найбільш плідно неологізми (лексичні, семантичні й стилістичні) продукуються, засвоюються й активно функціонують у ЗМІ, бо останні об'єднують у собі жанрові й стильові різновиди, елементи всіх інших стилів.

Головними чинниками, що сприяють продукуванню нових найменувань, є внутрішньолінгвістичні закони розвитку лексичного складу мови й позамовні впливи. Серед останніх варто виокремити:

- 1) вихід ЗМІ з-під цензури, їх ідеологічна нерегламентованість;

2) вільний пошук журналістами нових експресивних засобів вираження на тлі стандарту та кліше;

3) із проголошенням Української державності посилення уваги авторів до питомих джерел української національної мови.

Поряд із словами, які мають ознаку загальноживаності, у мові аналізованого стилю зустрічаємо певну кількість індивідуально-авторських й оказіональних утворень, що є свідченням намагання журналістів нестандартно, оригінально висловитись чи змалювати своєрідність події, ситуації, образів тощо.

У науковій літературі висловлено думку, що встановлення точних критеріїв розрізнення узуальних та неuzuальних лексичних інновацій неможливе, оскільки справа стосується розвитку мови, процесу переходу одного явища (факту мовлення) в інше (факт мови), і доки цей перехід не здійснився (на відбір слова та на засвоєння його узусом потрібен час), -- можна говорити лише про ту чи іншу тенденцію.

Найбільш глибоко розглядає питання появи неологізмів, їх подальше використання або ж вилучення з мови О.А.Стишов [1]. У своїй монографії, а також у численних наукових статтях він розглядає інноваційну лексику не тільки в загальній системі української мови, а й саме в мові засобів масової інформації. Виокремлює групи неологізмів різних типів. Досліджує інновації політологічного, соціально-економічного характеру, термінотворення у конфесійній лексиці. Розглядає спортивні терміни-інновації в засобах сучасної інформації. Його праці, що вивчають появу та функціонування неологізмів, виходять протягом майже десяти років, і, окрім теоретичної бази, завжди вміщують доповнення, що складаються з практичного матеріалу друкваних видань того періоду, який саме аналізує автор.

Можна упевнено сказати, що неологізми виникали і будуть надалі виникати у мові. Людина розвивається, а тому і розвивається мова, за допомоги якої вона спілкується, яку використовує у роботі та побуті. Виникнення нових технічних засобів, перебіг змін у суспільстві, розвиток тієї чи іншої нації завжди буде поштовхом для запозичень або виникнення нових слів та термінів у мові. Засоби масової інформації якнайкраще віддзеркалюють ці процеси, використовуючи чи не найпершими нову лексику.

Список використаної літератури:

1. Стишов О.А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст.(на матеріалі мови засобів масової інформації) /О.А. Стишов дис.... д-ра філол. наук: 10.02.01. – К.: Інститут української мови імені О. Потебні НАН України, 2003.

*Коваленко Катерина Андріївна
студентка IV курсу
спеціальності «Видавнича справа та редагування»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, ст.викладач
Виноградова Юлія Борисівна*

ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ВИДАННЯ

Навчальні видання призначені спеціально для допомоги певним категоріям реципієнтів в оволодінні навчальним предметом. В більшості випадків вони призначені для соціального читання та містять систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, викладені у зручній для читача формі. За наявності різних видів навчальних видань кожен реципієнт зможе обрати для навчання саме такий виклад інформації, що відповідає його інтелектуальному потенціалу, рівню опрацювання інформації та рівню засвоєння потрібного матеріалу.

Сучасні навчальні видання є досить різноманітними за способом викладу дидактичного та практичного матеріалу, за форматами видань, за художнім оформленням, що поширює коло їх основних функцій та поширює значення поняття «навчальне видання». Цим обумовлюється **актуальність** дослідження.

За ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» **навчальне видання** – видання систематизованих відомостей наукового або прикладного характеру, викладених у зручній для вивчення і викладання формі. [3]

Трактування терміну «навчальне видання» у деяких джерелах.

Ковба Ж. М. «Асортимент друкованої продукції»: «Навчальне видання – видання, що містить систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, подані у формі, зручній для вивчення й викладання, і розраховані для учнів різного віку». [4; С.30-32].

Близнюк А.С. Оформлення видання : Посібник для студентів відділення «Видавнича справа та редагування»: «Навчальне видання – це видання, яке містить систематизовані дані наукового чи прикладного характеру, погоджені з відповідними навчальними програмами (орієнтація на особисту авторську програму повинна бути обговорена). Форма викладу повинна відповідати ступеню навчання» [2].

З огляду на вищезазначені визначення можна виділити такі ознаки навчального видання: систематизованість інформації; орієнтація на учнів різного віку; зручність використання; відповідність навчальній програмі.

Функції навчальних видань забезпечуються добутком літератури, апаратом видання, а також відбором, особливими обробкою й поданням навчального матеріалу [5]. При підготовці навчальних видань необхідно враховувати комплексні характеристики, що лежать в основі розробки моделі кожного видання, що входить у систему.

С. Антонова виділяє такі функції навчальних видань [1; С.17-21]:

1. *Комунікативна* функція забезпечується показом зв'язків і відносин різного роду, проявляючи для читача місце й роль усякого об'єкта і явища в процесі вічного розвитку, видозміни, взаємодії елементів дійсності.

2. *Інформаційна* функція реалізується через передачу учневі певного обсягу інформації. Спрямована на те, щоб сформувати в учня певний тезаурус понять і характеристик про об'єкти, предмети, явища навколишнього світу, про місце суб'єкта в цьому світі, про методи і способи оволодіння інформацією.

3. *Пізнавальна* функція навчальної літератури характеризується тим, що кожна дисципліна, кожен навчальний предмет передбачає засвоєння відповідної системи знань.

4. *Розвиваюча* функція орієнтована на розвиток досвіду суспільних відносин, суспільної свідомості, культури й виробництва, знань про перетворення й охоронну навколишнього середовища.

5. *Виховна* функція пов'язана з формуванням світогляду, з побудовою системи етичних і естетичних норм суб'єкта, спрямована на оволодіння оцінними критеріями щодо вчинків, явищам, на розширення меж соціалізації індивіда.

6. *Організаційна* функція навчальних видань реалізується кожним окремим виданням і всією системою цих видань через забезпечення послідовності вивчення і викладання дисциплін, відображення їх взаємозв'язку і взаємодії.

7. *Систематизуюча* функція забезпечує цілісність навчання, системи знань і уявлень.

Список використаної літератури

1. Антонова, С.Г. Структура, содержание и дидактические основы учебных изданий / С.Г. Антонова, Л.Г. Тюрина // Университетская книга. – 2000. – №11 – С. 17-21.

2. Близнюк, А.С. Оформлення видання : Посібник для студентів відділення «Видавнича справа та редагування» / А.С. Близнюк, Т.М. Безверха – Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2007. – 48 с.

3. ДСТУ 3017-95 Видання. Основні види. Терміни та визначення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ntb.pstu.edu/images/N-rabotniku/DSTU_3017_95.pdf

Кошова Інна Миколаївна
студентка IV курсу
спеціальності «Видавнича справа та редагування»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Глущик Сергій Васильович

ЖІНОЧА ПРЕСА: СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕДАГУВАННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДЛЯ ЖІНОК

Жіноча преса та загалом вся сучасна українська періодика перебуває на етапі прогресу, активного розвитку. Щодня у світ виходять нові видання, а видання попередніх років прагнуть змінити свою концепцію, щоб вдало конкурувати на сучасному ринку друкованих видань.

Якщо досліджувати соціальне становище жінок в українському суспільстві різного періоду можна зрозуміти зміст та призначення преси для жінок. Розвиток преси для жінок пов'язаний із діяльністю різних жіночих рухів, що виступали у різний час, у різних суспільно-політичних умовах.

Особливе місце серед періодичних видань для жінок зайняв альманах “Перший вінок”, ідея якого зародилась у Наталії Кобринської, вона виступила як ініціаторка першої української жіночої організації. «Перший вінок» заклав основи розвитку жіночих часописів, які редагували і видавали самі жінки [1, ст.24].

Якщо зробити аналіз жіночого образу у виданнях від зародження існування такого виду літератури та протягом усього періоду існування жіночої преси, то можна побачити, що уже сучасний образ жінки у сучасних ЗМІ несе в собі майже всі елементи образів попередніх років. Соціальна роль жіноцтва постійно залежала від тих стереотипів, які займали провідне становище в тогочасному суспільстві.

Активність появи таких видань передбачуване явище, що виступає характеристикою нового етапу розвитку держави, на якому зникає інститут цензури, що призводить до збільшення тематичного різноманіття. На важливість дослідження спеціалізованої преси вказує О. Школьна: «*»Спеціалізована преса – цікаве явище суспільного життя, що перебуває на перетині інтересів і впливів власне журналістики <...> та найрізноманітніших галузей людської діяльності. Дослідження цього пласта періодики дає чимало фактів, необхідних для розуміння процесів, що відбуваються як у медіа-просторі, так і в різних професійних сферах»* [4]. Одним із видів спеціалізованих видань є преса для жінок. За визначенням М. Тарнавської, “*жіноча преса – це преса, яка видається для жіночого читача і яка намагається служити його потребам і зацікавленням*» [2].

Зміни у жіночій пресі в Україні відбуваються з кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. у період здобуття й становлення незалежності країни. Насамперед, ці зміни виявляються у зміні початкового образу жінки, який формується засобами масової інформації, тематичного вираження, стилістичних елементів та ілюстративного оформлення видань.

Основним завданням сучасної жіночої періодичної преси є прагнення зацентрують увагу читачок на тому, що потрібно прагнути до самореалізації, до можливості розкриття свого внутрішнього потенціалу, здобуття не лише освітнього, але і професійного рівня, до вміння планувати свій час та своє життя, вести здоровий спосіб життя та мати позитивне мислення, усі ці риси безумовно зможуть забезпечити для жінки високу якість життя як особистого, так і професійного.

Список використаної літератури:

1. Павликовська І. На громадський шлях: З нагоди 70-ліття українського жіночого руху. – Філадельфія, ЗДА: Наклад Світової Федерації Укр. Жін. Орг., 1956.
2. Пода О.Ю. Героїня часу в журналі “Радянська жінка” 50-х рр. XX ст.: гендерні елементи в тематичному полі біографії / О.Ю. Пода // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. – 2008. – № 4. – С. 88–95.

*Маїталер Людмила Григорівна,
студентка 303 уї групи,
спеціальність: «Українська мова і література».
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТУ В ПОВІСТІ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ «ЧИ ЗІЙДЕ ЗАВТРА СОНЦЕ?»

У фантастичній повісті Леоніда Полтави «Чи зійде завтра сонце» гармонійно сплелися космополітизм і націоналізм, утворивши унікальну систему глобалізованого суспільства майбутнього, що в основі своїй містить національні цінності.

Образ світу розглядається на різних рівнях: хронотоп, інтер’єр, пейзаж, образи міст, національний простір, мовний фактор, дихотомія «свій» – «чужий» тощо.

Топос твору охоплює практично всю земну кулю: Україна, Росія, Франція, Іран, Англія, Німеччина, Австрія, Бельгія, США, Канада, Африканський континент, Мексика. Широке є національне коло персонажів: українці, німці, росіяни, іранці, індуси, бельгійці тощо. Люди у цьому світі гармонійно співіснують, володіють різними іноземними мовами, а також інтернаціональними, зокрема мовою есперанто.

Вагомий елемент зображення нового світу – відкриті кордони. Герої без перешкод долають відстані і кордони на «летючих поїздах», «ракетоплянах»; навіть утікач, брат Оксани, зумів успішно приїхати з Канади до Німеччини і, якби не небезпечне випромінювання, досягнув би й України.

Єдиний інформаційний простір – Радіо-Світ, яке віщає про глобальні проблеми: недостаток нафти, вугілля, атомної енергії тощо.

Вагомим чинником формування нового глобалізованого світу є національна самоідентифікація персонажів-українців та їх ставлення до одвічного ворога – Москви. Водночас найвищою цінністю є людина. І найвища нагорода в такому світі – орден Людини.

Павелко – один із найяскравіших персонажів, думки якого підпорядковані націєцентричній логіці. Це в його свідомості можна прослідкувати протягом тривалого часу. Так, ще на початку твору, дізнавшись, що малинова скринька загублена, він зауважує, що в ній річ, яка так потрібна в Україні. Потрапивши в Німеччину, Павелко захоплює всіх своєю грою на фортепіано; зокрема він виконує твори Бортнянського. Хлопця дивує менталітет німкені Едіт; і хоча згодом вона його причаровує, після довгої розлуки з українкою Оксаною Павелко не може не почуватися незручно, а після смерті дружини навіть намагається відновити романтичні стосунки з нею. Попри те, що життя його в Німеччині було досить легким і щасливим, хлопцеві сняться тривожні сни, він із тугою згадує про рідне місто. І в фіналі, повернувшись на батьківщину, він зазначає: «Гаразд, Оксано, є в мене найдорожче – Україна!» [2, 150].

У творі також наявні розлогі описи Києва та інших місцевостей України (у 5 та 20 розділах), причому у 20 розділі Едіт, захоплюючись красою, вигукує: «Анатолію, така чудова наша земля!» [2, 95]. На цьому варто акцентувати увагу, оскільки в подальшому її образ виконає важливу сюжетотворчу та емоційну роль. Так, самопожертва Едіт (хоча дівчина й не очікувала таких наслідків) мала на меті не лише показати її доброту або ж

цікавість, але й утвердити її як українку за духом, готову на справжні вчинки заради рідної землі чоловіка – а, значить, і своєї батьківщини.

Важливим для показу національної ідеї став образ Росії та її жителів. У своїй фантастичній утопії Леонід Полтава втілює мрії про майбутнє України – сильної, незалежної, економічно розвинутої (українці мають так багато нафти) держави – і відповідно свої погляди на загарбницьку політику Росії, відтворивши її як осередок антигуманності та егоїзму. Причому ця політика спрямована не так на збагачення Росії, привласнення нею світових здобутків, скільки на заперечення миру й злагоди, що панують у світі. Ще у першому розділі Москва постає як зловісне місце, «червона столиця», що живе «окремим життям», а її мешканці, безперечно, мають на меті щось негативне: «Таким чином Україна не отримає планів, а це багато зробить для нас» [2, 30]. Пізніше росіяни у творі з'являються «як туристи, журналісти та члени приватного Клубу московських фотографів» [2, 56]. Саме росіяни вбили Гармаша та Едіт. Причому вбивця німкені ще й наблизив свою місію до терористичного акту, коли підірвав себе, немов у надії, що вибух дістанеться і до людей, котрі гналися за ним. А в інших образах росіян можна навіть помітити, як автор використав сатиру, намагаючись викрити їхню жорстокість і відсутність високої мети: «Нічево не понимаю, когда же японцы научатся по-человечески говорить», «Пам'ятайте: виконаєте це надзвичайне доручення — все життя проведете на курорті в Криму» [2, 43].

Проте, зрештою, навіть персонажі, що у творі виявляють високопатріотичну позицію, разом з тим втілюють ідеї глобалізації і космополітизму. Так, Стоковський у листі до Ернста спершу говорить, що «твоя і моя країни не цілком останні на планеті, та й не перші. Відтепер вони будуть першими», але додає: «Вся Земля буде першою». А Оксана під час промови на радіо наголошує, що скринька і її вміст допоможуть не лише Україні, але й усьому світові.

Тут важливим є образ священика Йодля, адже церква як духовний осередок людства має утверджувати рівність між людьми. Леонід Полтава вводить цей образ, показуючи, що віра завжди залишиться для людей чимось, безперечно, важливим. «Чому щастя для інших має купуватися лихом?» – питає священик, підводячи читача до роздумів про загально-людські цінності.

Показовим є також те, що перший поцілунок німкені Едіт та українця Анатолія (міжнаціональний союз) відбувається саме у храмі, де між ними остаточно стираються будь-які відмінності. Тут же варто згадати про ще один «церковний» мотив – розкаяння. Зрештою, шпигун-росіянин, посланий убити Стена, кається і зізнається у своїх намірах, сподіваючися, що зможе якось спокутувати свої гріхи. Так, він усвідомлює, що був «затягнений до проклятої групи», і хоче вирватися з кайданів.

Думку про те, що загально-людські цінності набагато важливіші, ніж інтереси окремого народу, підтверджує й урочистий фінал: «Дзвінки оркестри грали величний „Славень Людини”» [2, 152].

Отже, можемо констатувати, що твір Леоніда Полтави «и зійде завтра сонце» ще в середині ХХ століття продемонстрував протистояння Росії глобалізованому світу, об'єднання країн Європи, Америки та Середньої Азії зі збереженням національних кордонів та національної ідентичності народів.

Список використаної літератури:

1. Йолкіна Л. Послання до молоді / Лариса Йолкіна // Полтава Л. Чи зійде завтра сонце? Повість з недалекого майбутнього. – К. : В-во «Дніпрова хвиля», 2007. – С. 3 – 12.
2. Полтава Л. Чи зійде завтра сонце? Повість з недалекого майбутнього / Леонід Полтава. – Мюнхен : В-во «Українська видавнича спілка», 1955. – 158 с.

Мельник Аліна Сергіївна
студентка V курсу,
спеціальність «Середня освіта»(українська мова і література)
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Бледних Тетяна Юріївна

РИСИ МОДЕРНІЗМУ У ЦИКЛІ БОГДАНА ЛЕПКОГО «З-НАД МОРЯ»

Б. Лепкий займає одне з найпомітніших місць в період модернізму не лише в Україні, а й у Польщі та Німеччині. Виріши на фольклорно-літературній традиції, Лепкий не протиставився їй, а скоріше синтезував із модерними здобутками як митець новочасний, європейського типу. Цей його «європеїзм» був прикметним результатом дії ряду чинників — генетичних (родовід, навчання і перебування в культурних центрах Європи); контактних (приятні стосунки з краківськими літераторами С. Виспянським, К. Тетмаєром, В. Орканом, знайомство з лідером «Молодої Польщі» С.Пшибишевським, Т. Міцінським та й з українськими європейцями І. Франком, М.Коцюбинським, В.Стефаником, П.Карманським), а також типологічних.

Існує безліч суперечливих думок критиків щодо того, до якої течії належить творчість Богдана Лепкого. Тому мета нашого дослідження: з'ясувати риси модернізму в поетичних творах Б.Лепкого, аналізуючи цикл «З-над моря» і поезію «Океан і дівчина».

Найяскравішою творчою індивідуальністю серед тогочасних мариністів, безумовно, був Богдан Лепкий. Маючи хист до малярства і тонку, вразливу душу художника, він заявив про себе як обдарований пейзажист вже з перших своїх творів. У 1913р. в Жовкві митець видав свою збірку віршів під загадковою назвою «З-над моря», яка презентувала світові Лепкого-мариніста.

Найбільш вражаючий вірш, у якому містяться майже всі риси модерну – «Океан і дівчина». Він запам'ятовується передусім не словесним живописом, а філософським змістом: плинність життя, невловимість часу, душевні переживання, життя і смерть, хибне сприйняття дійсності, вічність буття тощо. Ця поезія показує нам морську стихію в двох ракурсах: з одного боку – океан як складова частина світу, з іншого – як жива істота.

Отже, аналізована поезія дає підстави вважати Богдана Лепкого як модерного поета. Він – тонкий лірик, яскравий символіст, проникливий співець природи, а особливо український мариніст, який подолав усі шаблони описовості та вийшов на нові обрії. Домінантною рисою поезії Лепкого є її лірична тональність – від ніжного піано до енергійного форте, поєднання різних тембрових настроїв – від мінорних до мажорних. Ми дослідили, що навіть в одній поезії, митець поєднав всі риси модернізму, ми змогли відчути море, побачити його красу, уявно побувати там, порадіти та поспівчувати ліричному герою.

Список використаної літератури:

1. Лепкий, Б. С. Твори : в 2 т. Т. 1. Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари / Б. С. Лепкий ; ред. М. Г. Жулинський. – К. : Наук. думка, 1997. – 846 с. – (Б-ка укр. літ. Новіт. укр. літ.).
2. Погребенник, Ф. Богдан Лепкий – український письменник з Поділля [Текст] / Ф. Погребенник. – Т. : Збруч, 1992. – 76 с.
3. Рудницький М. Від Мирного до Хвильового / М. Рудницький. – Львів: [Накладом Вид. Спілки «Діло»], 1936. – 438 с.

*Носова Альона Василівна,
студентка 208 вс групи,
спеціальність «Видавнича справа та редагування. Журналістика»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ В ОПОВІДАННІ ВОЛОДИМИРА ЛЕОНТОВИЧА «ПОМИРИЛИ»

«Соціальний конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – крайній випадок загострення соціальних протиріч, який виражається в зіткненні різних соціальних спільнот, обумовленому протилежністю чи суттєвою відмінністю їх інтересів, цілей, тенденцій розвитку». [2, с. 205] Для художньої літератури від її зародження й до сьогодення залишається актуальним соціальний конфлікт як основа формування творів різних епічних і ліро-епічних жанрів. Подібний конфлікт можемо спостерігати у творі Володимира Леонтовича «Помирили». У цьому тексті змодельовано зіткнення протилежних поглядів двох персонажів різних національностей.

Йоська Герштайн – це єврей («високий, сухорлявий та сутулий, років сорока жидок, з рудуватою, густою, як повсть, бородою» [1, с. 216]). Він «мав у селі Оржиці ссипку, тобто деревляну комору, а у ній вагу, сортувальню та млинок» [1, с. 216]. Автор створює національний психотип: Йоська дуже хитра й жадібна людина. Займаючись комерцією, він безсоромно обраховує простих людей, які його поважають. До всіх він завжди привітний, а коли хто, замилувавшись словами, утрачає пильність, тут же й відважить товару в рази менше, ніж треба. І то героя тішить, адже ніхто його не викрив А як може бути інакше – Йоська прекрасно розуміється на психології людини і може обдурити будь-кого за допомогою лестоців. Та водночас сам хвилюється, щоб у нього ніхто нічого не вкрав. Це стає причиною неспокою: часто прокидається серед ночі та прислухається, чи нема злодія біля комори, а ще й до того мав доброго собаку.

Петро Хведорович – повна протилежність Йосьці Герштайну. За національністю – українець. Різнить його від Йоськи й соціальний стан, бо Петро бідний, має велику сім'ю, старший син вже парубок. Землі є в нього менше, ніж на вирощування 150 пудів пшениці в роки великих врожаїв. Без нього в домі буде скрута, адже він хазяїн на всі руки. Має волів: «Як він їх кохав, як доглядав, поки на ті волики стягся. Без них у господарстві як без рук» [1, с. 219]. Намагаючись мати більший зиск для себе, Хведорович чинить спробу шахрайства. Та меткий розум Герштайна виводить його на чисту воду. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що злодій викриває того, кого сам не раз обдурював. Простакуватість і прямота Петра Хведоровича стає причиною фатальної помилки, яка коштувала йому таких дорогих і важливих для родини волів. Та Йоську це не бентежить. Він заповзвся посадити бідолашного за ґрати, ще й глузує вимагаючи волів, на яких сім'я Петра складала по копійчині.

Шахрай упіймав шахрая. За інших умов учинок Йоськи стосовно Петра Хведоровича можна було б вважати цілком правильним. Кпини Герштайна в бік Петра виглядають кричущі: «Твоє діло. Я ж тебе не прошу. Я тобі тільки помилування зробити хотів, — знущався Йоська» [1, с. 218].

Йоська – це тип людина, що карає інших за недоліки, і заплющує очі на свої. Совість у нього не прокидається. З кращих його рис можна відмітити розум – не кожен зміг би так майстерно обрахувати іншого. Та й викрити злодія не проста справа. Але й цей плюс виявляється мінусом, бо шкодить іншим. Не отримав компенсації, бо через своє шахрайство не зміг довести скільки було завдано збитків.

Такий стан речей сприяв лише протистоянню між двома особами. Важливим є те, що не національна приналежність, чи соціальний стан стає причиною цього, а сутність

характерів людей (хоча слід зазначити, що в розвитку конфлікту національні риси характеру таки відіграють певну роль, а основа його все ж лежить у соціальній площині).

«Відсидів Петро Хведорович, а повернувшись додому, за верству обминав і Герштайна і Герштайнову хату. Як зустрінеться, не здоровкається, за найбільшого ворога його мав, а як п'яний, то і нахвалявся» [1, с. 219]. Петро був дуже злий на Йоську, і коли трапилася нагода – помстився: «Минуло кілька місяців, схопилася революція, по первих мусів Йоська тікати з Оржиці до міста. Хату і комору йому розбито, доложив до сього рук і Петро Хведорович». [1, с. 219]. Тепер бідний Йоська має ночувати у знайомих.

Терези весь час міняли свою позицію й дозволяли в такий спосіб далі розвивати конфлікт доти, поки доля не розпорядилася по-своєму. Пройшов час, Йоська приїхав до Оржиці комісаром, а на місті «председателя» – Петро Хведорович. Так з тим й помирились. А поза очі «лаявся підпилий Петро Хведорович: «Чортова пика – жидівська, проклята!» А Герштайн, ідучи темними сільськими вуличками, спльовуючи: «Мужик! – Гадюка, гицель!» [1, с. 219].

Отже, зіткнення двох шахраїв різних за національною приналежністю та соціальним статусом зумовило конфлікт, який не розв'язався й з приходом радянської влади, у якій обидва знайшли тепле місце, а лише переродився прихований – давні образи затаїлись у їхніх душах на довго.

Список використаної літератури:

1. Вербець В., Субот О., Христюк Т. Соціологія: навчальний посібник / В. Вербець, О. Субот, Т. Христюк. – К. : КОНДОР, - 2009. - 550с.
2. Леонтович В. «Зібрання творів», том 2 (повісті, оповідання, казки, образки) / Володимир Леонтович. – К., 2003. – С. 216 – 219.

*Новікова Анастасія Юріївна,
студентка IV курсу
спеціальності «Українська мова та література»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Підкамінна Людмила Василівна*

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОФРАЗЕМ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Засоби масової інформації мають здатність швидко охоплювати найширші аудиторії, що дає їм змогу впливати на громадську свідомість, формувати суспільну думку, визначати духовні цінності тощо. Неофразеологія потребує теоретичного і практичного осмислення передусім щодо визначення об'єкта дослідження та його меж (фразеологічні неологізми в українських ЗМІ кінця ХХ – початку ХХІ століть). При цьому усвідомлення поняття *фразеологічний неологізм* прямо залежить від розуміння загальнолінгвістичного терміна *неологізм*. Важливими теоретичними питаннями є такі: процеси творення неофразем, різні стадії фразеологізації, швидкість поширення і фактори, які цьому сприяють.

Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного і цілісного опису неофразем, зафіксованих у мові українських мас-медіа кінця ХХ – початку ХХІ століть, з огляду на взаємодію їх структурних і функціональних характеристик; необхідністю теоретичного осмислення стилістичних функцій цих мовних одиниць; тенденціями до змін у фразеологічному складі мови.

Неофраземи плідно продукуються, засвоюються й активно функціонують у стилі ЗМІ, який об'єднує в собі жанрові й стильові різновиди, елементи всіх інших стилів. Головними чинниками, що сприяють утворенню нових найменувань, виступають позамовні впливи: 1) істотне послаблення цензури, що дало змогу вільно висловлювати свої погляди

й думки через радіо, телебачення, газети, журнали, Інтернет; 2) активні пошуки журналістами нових емоційно-експресивних, образних, дотепних і влучних засобів вираження на тлі стандарту та кліше; 3) із проголошенням української державності посилення уваги авторів до питомих джерел української національної мови; 4) зміни в соціальній структурі українського суспільства, зокрема соціальне розшарування, що стимулює формування й функціонування соціолектів, які зумовлюють зміни в мові і впливають на еволюцію загальнолітературних норм.

Неофрази концентруються навколо найбільш актуальних проблем сучасності – реалій внутрішньополітичного життя України та інших держав, міжнародних відносин, правовій діяльності тощо, пор.: тюльпанова революція, чеченський синдром, каневська четвірка, політична еліта, вищі ешелони влади, гілки влади, диванні партії, пінг-понгова дипломатія, перехідний період, кишенькова влада, народна дипломатія.

Мас-медійний простір характеризується використанням неофразем із науково-технічної та виробничо-професійної сфер, чому сприяв подальший розвиток науково-технічного прогресу в Україні та всьому світі: комп'ютерний вірус, ставати (ставити) на крило, вмикати верстат, виводити на орбіту, космічний човник.

Демократизація суспільства призвела до активного використання сучасною публіцистикою розмовного мовлення, просторіччя, жаргонів, аргю. У мас-медійному дискурсі трапляються елементи епатажу, шоку, змішування різних культурних традицій тощо.

Функціонування в мас-медійному дискурсі розмовних і жаргонних неофразем зорієнтоване на оцінне та емоційно-експресивне контекстне навантаження, бо публіцистика завжди передбачає свідоме використання мовних засобів заради експресії. Серед передумов і причин активізації жаргонізмів дослідники називають соціальну розкутість носіїв мови, зниження рівня культури суспільства загалом. В. Г. Костомаров номінував таке явище “мовним розкріпаченням” [1, с. 10].

Уживання молодіжних сленгових фразем зумовлене також зростанням ролі і впливу молоді в суспільстві, молодіжним авторством багатьох публіцистичних текстів, що має як позитивні, так і негативні моменти. Серед негативних – безмежна вільність у мові, мовна розкутість, порушення норм, безграмотність, власне лайлива, фамільярна, просторічна, із грубуватим відтінком, лексика і фразеологія, що призводить не до взаємодії, а до розмивання меж між стилями, псевдодемократизації тексту, співіснування книжної, суспільно-політичної фразеології і власне лайливої, скорочення дистанції між ними – до фамільярності та вульгаризації як ознаки публіцистичного стилю [3].

Підкреслений “антиестетизм мови” [4, с. 39] дозволяє журналістам використовувати табуйовані, іноді “недруковані” фразеологічні одиниці, пов'язані з фізіологічними потребами людини, вульгаризми, лайливі вирази тощо.

Активні перетворення форми і взаємозаміна компонентів – одне з основних джерел поновлення емоційності й експресивності фрази, основна причина актуалізації стійких сполучень у мовленні [2, с. 26]. Такі структурні й семантичні модифікації становлять специфіку мас-медійного тексту, який прагне до оновлення готових схем, їх трансформації.

Отже, сучасний публіцистичний текст повною мірою віддзеркалює не тільки зміни, які відбуваються в суспільно-політичному та соціально-економічному житті, а й, що особливо важливо для лінгвістичних досліджень, зміни в мові. Мас-медійний простір – це та сфера функціонування мови, яка найоперативніше реагує на нові явища й тенденції творчого використання мовних одиниць, що викликає неабиякий інтерес філологів і потребує постійного та уважного дослідження. Мова ЗМІ слугує дзеркалом сучасного життя й відображає всі проблеми та настрої сучасної людини, зокрема її бажання ширості й відкритості, чесного й емоційного висловлення своїх думок, демонструє розкутість, розкріпачення особистості. Вплив позамовних та мовних чинників зумовив активізацію інноваційних процесів (зокрема неофразеологізацію), спрямованих передусім на оновлення

словникового й фразеологічного фонду ЗМІ, вдосконалення засобів впливу авторського висловлювання на реципієнта інформації.

Список використаної літератури:

1. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи / Виталий Григорьевич Костомаров. – СПб : Златоуст, 1999. – 320 с.
2. Мокиенко В.М. Славянская фразеология / Валерий Михайлович Мокиенко. – М. : Высшая школа, 1989. – 207 с.
3. Ставицька Л.О. Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення / Л.О. Ставицька / Мовознавство : Доп. та повідомл. IV Міжнар. конгресу українців / відп. ред. В.В. Німчук. – К. : Пульсари, 2002. – С. 213–216.
4. Тараненко О.О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.) / О.О. Тараненко // Мовознавство. – 2002. – № 4–5. – С. 33–39

*Нужна Олена Василівна,
студентка I курсу,
спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова та література)
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Денискіна Ганна Олександрівна*

СТРУКТУРНО-ЖАНРОВІ ТА МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ТЕЛЕНОВИН (НА МАТЕРІАЛІ ВИПУСКІВ КАНАЛУ «UA: ПЕРШИЙ» З 1 ПО 30 ЛИСТОПАДА 2017 Р.)

Телевізійні засоби масової інформації є однією з найважливіших форм сучасної суспільно-мовленнєвої практики. Вони виступають найпотужнішим інструментом маніпуляції масовою свідомістю. Як засіб суспільної комунікації телебачення формує уподобання, стиль мислення та поведінку аудиторії. Вплив на суспільство здійснюється на підсвідомому рівні, а його причинами стає багато чинників. Дьякова О. Г. пояснює це оперативністю викладу інформації, ефектом очевидності, виразністю телевізійних образів, створенням враження незаангажованості тележурналістів, ефектом «відходу від реальності»[2, 126].

Тенденції розвитку телевізійних новин та особливості їх виробництва на українському телебаченні досліджували такі вчені, як В.В. Гоян, З.Є. Дмитровський, І.Г. Машенко, Ю.Г. Шаповал, Т.В. Федорів та ін. Наприклад, актуальним і нині є тлумачення новин у словнику телевізійних термінів, запропоноване З.Є. Дмитровським, що визначив їх так: «частина переданих телевізійною системою матеріалів, що містять відображені через передавальний канал відомості про актуальні, суспільно значущі події, факти і процеси нашого життя»[1, 43]. Особливу увагу науковець приділяє розвитку інформаційних тележанрів. Він висвітлює проблеми та практики, теоретично обґрунтовує роками набутий досвід. Ю. Шаповал ілюструє особливості інформаційних тележанрів вдалими прикладами, визначає переваги і недоліки сучасного простору теленовин.

Надзвичайно актуальним є дослідження інформаційних повідомлень у лінгвістиці тексту та аналізі дискурсу. Чинниками, що визначають створення і сприйняття телевізійного дискурсу вважаємо фактори мовні (синтаксис, семантика та стилістика); антропологічні (готовність реципієнта до сприйняття інформації, зацікавленість, рівень обізнаності і т. д.); медіаспецифічні (спосіб декодування, взаємодія телетексту і телекадру). Показники лінійної структури телевізійного дискурсу модифікуються під впливом жанрової специфіки і специфіки способу комунікації. Так, наприклад, мовностилістичне оформлення телеінтерв'ю відрізняється від оформлення телекоментаря

або телерепортажу. У кожному з цих різновидів телевізійного дискурсу діють нормативні правила мовного оформлення, притаманні відповідному типу[1].

Таким чином, вивчення теленовин в аналізі дискурсу може відбуватися у таких напрямках, як: моделювання структури дискурсу, встановлення його видів та жанрів, висвітлення лінгвостилістичних особливостей, виокремлення типів суб'єктів дискурсу (оскільки їхні мовні характеристики обов'язково відображаються у типових моделях реалізації відповідного різновиду дискурсу), а також у сфері стилістичного вдосконалення телевізійного мовлення.

Існує багато класифікацій жанрів телевізійних новин. Найзагальніший серед них – поділ інформаційних тележанрів на: телезамітку, відеосюжет, звіт, інтерв'ю, репортаж, огляд, коментар (як інформаційний різновид) [3].

Загалом, під час дослідження проаналізовано 30 випусків новин на UA: Першому за листопад 2017 року, в яких транслювалися близько трьохсот матеріалів. З'ясовано, що журналісти послуговуються у підготовці сюжетів різними жанрами (жанровими моделями), але не однаковою мірою: найчастіше у роботі вони використовують жанр замітки, репортажу, рідше – інтерв'ю, коментар. Хоча для успішного, рейтингового ефіру важливим є комбінування різних жанрів, адже це зробить випуск більш динамічним та цікавим.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить про наявність в усному мовленні ведучих різноманітних мовностилістичних помилок, з-поміж яких найбільш частотними є такі: неправильне наголошування слів (*але* замість *але'*; *один із корпусів* (*замість ко'рпусів у множ.*)), неправомірна вимова звуків (оглушення дзвінких приголосних: *вітсотків*, *супсидія*, *опперізує*; перехід [о] в [у] в ненаголошеній позиції (*близько дв[у]хсот; надмірне наближення [а] до [о] (музикантам не [о]плодували; впала у к[о]стрюлю тощо).*

Значно рідше, але, все ж порушуються лексичні та граматичні норми. Зокрема це: 1) граматично неправильна побудова речень: *Також військові показали відео з учорашніми обстрілами українських опорних пунктів поблизу Авдіївки, по них били кілька годин. Ось що арміїці розповідають, які тримають там оборону* (Анна Чередниченко, 06.11.17р., 21:00), хоча правильна побудова речення така: *Ось що розповідають арміїці, які тримають там оборону*; 2) неправильне вживання граматичних форм слів. Наприклад, неправильне відмінювання дієслів у Р. в.: *він був уповноваженою особою з питань запобігання та виявленню корупції*, хоча граматично правильна форма – *виявлення* (Олександра Башкатова, 03.11.2017р., 21:00) тощо.

Також варто відзначити, що в інформаційних сюжетах спостерігається залучення великої кількості художніх засобів із різним стилістичним забарвленням. Наприклад, *-поки ж приватники та міська влада чубляться, містянам залишається сподіватися на теплий листопад* (Андрій Хоменко, 02.11.17р., 22:15). Слово, запозичене з розмовної лексики «чубляться» в Академічному тлумачному словнику має визначення: *Б'ються, хапаючи один одного за чуба* [4, 371]. Таке тлумачення вже містить іронічний змістовий відтінок, що «вони, наче діти, не миряться», підкреслюється несерйозність їхніх суперечок.

Отже, під час створення інформаційних сюжетів, журналісти дотримуються усіх структурних та змістових вимог жанрів, які вони використовують у роботі, проте незнання літературних мовних норм свідчить про невисокий рівень їх професійності, що також впливає на рейтинговість новинної програми і, головне, на думку суспільства.

Список використаної літератури:

1. Дмитровський З.Є. Телевізійна інформація : теорія і практика: навчальний посібник / З.Є. Дмитровський. - Львів : ВЦЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 128 с.
2. Дьякова О. Г., Трахтенберг А.Д. Масова комунікація і проблема конструювання реальності: аналіз основних теоретичних підходів / Є. Г. Дьякова, О. Д. Трахтенберг. - Екатеринбург: УрВ РАН – 1999. – 126 с.

3. Мазур М. І. Журналісти-практики в інформаційній діяльності телебачення: проблема жанру.[Електронний ресурс] / М. І. Мазур // Електронна бібліотека Ін-ту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2361>
4. Словник української мови: в 11 т. – Т. 11, 1980.- К.: Наук. думка, 1980. – С. 371.

*Оропай Вікторія Юрївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальність «Середня освіта» («Українська мова та література»)
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Калита Оксана Михайлівна*

ОСНОВНІ КОНЦЕПТОСФЕРИ ТВОРЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ У ПОЕЗІЇ ЮРІЯ ІЗДРИКА

Сучасний етап розвитку суспільства супроводжується постійним поглибленням знань про навколишній світ та про людину, характеризується інтеграцією наук. Ці процеси активно застосовуються і відображаються й у літературі.

Поезія Юрія Іздрика засвідчує тенденцію до зосередженості на сучасності, наповненні семантики тексту термінологічною лексикою, поняттями і витворами модерного життя, наскрізними образами, що характеризують нинішню епоху, що зумовлює інтелектуалізм його поетичних і мовних асоціацій. Дослідниця Л. І. Шевченко стверджує, що інтелект є онтологічною характеристикою людини, що виявляється в конструктивній здатності мислення, сукупності розумових функцій (абстракції, аналогії, аналізу, узагальнення, порівняння, конструювання, творення, суджень і понять, формування законів, асоціативних наближень та ін.), які формують синтез аналітичного й асоціативного типів мислення [3, с. 11-12].

Інтелектуалізація метафори пов'язується зокрема із включенням у текст назв явищ інтелектуальної діяльності та зближенням значень слів, що виражають явища матеріального та духовного світу. Метою дослідження є визначення основних концептуальних сфер, які використовує Юрій Іздрик у своїй поетичній творчості.

За визначенням Л. В. Кравець, концептуальні сфери – це тематично відмежовані один від одного комплекси знань, співвідносні із сукупністю близьких предметних сфер [1, с.109-110]. Таким чином, під час аналізу було взято наведені Л. В. Кравець три концептосфери: людина, природа, предмети. Кожна із них має свої субсфери [1, с.111-114].

Концептосфера людина у поезії Юрія Іздрика позначена такими субсферами:

- субсфера людський організм. Наприклад: *я просуваюсь поповзом як вузь / поміж вузьких твоїх клаустрофобій* (1, с.108);
- субсфера *особистість*. Наприклад: *психічна атака білої жінки насичена психотропами* (1, с.114);
- субсфера *міжособистісні відносини*. Наприклад: *бо в своєму малому приватному світі / почуваюсь як на громадянській війні* (1, с.31);
- субсфера *релігія*. Наприклад: *на сході – содом і на півдні – гоморра / а будді по кайфу чи по барабану / і будда не буде [...] підчищувать чакри прокачувать прану* (1, с.24);
- субсфера *міфологія*. Наприклад: *ми самі собі атланти й каріатиди* (1, с.14);
- субсфера *мистецтво*. Наприклад: *партер у заметах гальорка застигла в льодах* (1, с.22);
- субсфера *соціальні катаклізми*. Наприклад: *політв'язні зашторених вікон* (1, с.23).

Наступну концептосферу – концептосферу природи – складають такі субсфери:

- субсфера *небо і небесні світила*. Наприклад: *та плодоносило небо довірою* (1, с.47);
- субсфера *земля*. Наприклад: *бо яка там дружба під стронцієм* (1, с.44);
- субсфера *вода*. Наприклад: *всі ставки [...] / на озеро сліз / на гейзери слів* (1, с.32);
- субсфера *вогонь*. Наприклад: *та полум'я вперто гаситись не хоче [...] / спинаються іскри без сну й без утину* (1, с.24);
- субсфера *рослини*. Наприклад: *то розначу вбогі оази* (1, с.50);
- субсфера *тварини*. Наприклад: *рибка серця тривожно і тихо дише / риба-мозок ліниво лягла на дно / мушлі вух незворушно відловлюють тишу / а медузам очей і стіна видається вікном* (1, с.153);
- субсфера *часові відтинки*. Наприклад: *рівно півночі на сон і любов / десь півжиття вже минуло за грінвічем* (1, с.50);
- субсфера *явища природи*. Наприклад: *і гейзерний дух утікає в високі хмари* (1, с.5).

Останню, третю концептосферу - предмети – утворюють наступні субсфери:

- субсфера *їжа та напої*. Наприклад: *а перець кориця інжир та імбир – / важка розбодяжена хімія* (1, с.64);
- субсфера *одяг, взуття, головні убори*. Наприклад: *закутайся в мій рукав / вдягни мене просто як шарф чи плащ* (1, с.88);
- субсфера *прикраси та аксесуари*. Наприклад: *котиться перстень / і намистини біжать по краю* (1, с.75);
- субсфера *посуд*. Наприклад: *вечір надпито з високого келиха* (1, с.128);
- субсфера *текстиль*. Наприклад: *легші за шовк простирадла твого подиху* (1, с.86);
- субсфера *меблі*. Наприклад: *і лізе із ліжка тісто* (1, с.114);
- субсфера *музичні інструменти*. Наприклад: *і пару атак / в глухий саксофонний занос* (1, с.73);
- субсфера *інструменти та знаряддя праці*. Наприклад: *лиш пензлик просякнутий соком медовим малює на шкірі твоїй акварелі* (1, с.77);
- субсфера *споруди*. Наприклад: *І четверта стихія як твердь і основа - / це лише саркофаг, мавзолей, гробівець* (1, с.28);
- субсфера *механізми, пристрої, металовироби*. Наприклад: *і наш перфоратор розтритиме берлінський парк* (1, с.106);
- субсфера *транспорт*. Наприклад: *а людина як людина - це така собі машина* (1, с.10);
- субсфера *військове та мисливське спорядження*. Наприклад: *сміються мої динаміти* (1, с.52);
- субсфера *культурні артефакти*. Наприклад: *ковтаю перли мокрі і слизькі / гризу смарагди лускаю рубіни* (1, с.108).

Отже, дослідження художнього мовлення поезії Юрія Іздрика дозволяє зробити висновок про високий інтелектуалізм його текстів. Інтелектуальність метафори виявляється в наявності відповідних шарів лексики, у складності асоціативного мислення, відбитого в поетичному світі письменника. Велика ерудиція Юрія Іздрика спонукає до роздумів, аналізу, дає великий простір для вражень, а отже, й асоціацій, що виражаються в метафорі.

Список використаної літератури:

1. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. : монографія / Лариса Кравець. — К. : ВЦ «Академія», 2012. — 416 с. — (Серія «Монограф»).
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 712 с.

3. Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: [монографія]. — К. : Видавничополіграфічний центр "Київський університет", 2001.

Художні джерела:

1. Іздрик Юрій. Після прози. — Чернівці: Книги – XXI, Meridian Czernowitz, 2013. — 232 с.

*Поночовна Оксана Олександрівна,
студентка 103 уп групи;
спеціальність: «Середня освіта (українська мова й література) та психологія
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

МОТИВ ВІЧНОСТІ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Творча спадщина Ліни Костенко досліджена літературознавцями. Творчість письменниці, розглянута у різних аспектах, сформовані основні теми та ідеї, до яких звертається поетеса. Так, на думку дослідників, у творчості Л. Костенко наявні чотири тематичні домінанти (категорії): тема пам'яті, категорія творчості, епіцентр «любов» і домінанта «природа». Беручи до уваги праці науковців, порівнюючи та досліджуючи основні домінанти, вважаємо, що в поетичному спадку письменниці наявна ще одна категорія – вічність. Мотиви вічності неодноразово звучать у творах письменниці, завуальовані в образи, втілені у яскраві порівняння, вони пронизують свідомість, та змушують задуматися над плином часу, над минулим, сьогоднішнім та майбутнім. Також, доходимо висновку, що вічність – це основна категорія, на якій формуються решта домінант.

Проаналізувавши художні твори Л. Костенко щодо мотивів вічності, образності, особливостей лексики, її стилістичного навантаження, доходимо висновку, що час – це, мабуть, найбільш знакове слово для характеристики мови творів Ліни Костенко. Філософське розуміння часу, минулості втілено в коротку формулу «Час – не наша власність».

Для творення домінанти «вічність» митцем створене лексико-семантичне поле «час», яке об'єднує слова: безсмертя, вік, вічність, вчора, завтра, день, ніч, епоха та інші. Навколо названих ключових слів у поетичній мові Ліни Костенко групуються характерні засоби образності – образні вислови, афористичні фрази, тропи – метафори, уособлення тощо. Вони побудовані на актуалізації звичних розмовних зворотів або на авторських несподіваних асоціаціях.

У поетично-філософському баченні Л. Костенко час – це вічність, а життя – це мить – сполучна ланка між часовими площинами (минулим, сьогоднішнім і майбутнім). Зображення цього часового проміжку створює враження безперервності в часі. Цим мотивом наскрізно пройнята поезія «Звичайна собі мить. Звичайна хата з комином...».

У творах письменниці звучать також мотиви зупинки часу, затримання в часі. Так, у поезії «Старий годинникар» поетеса засобами образного поетичного мовлення представляє читачеві життя старого годинникаря «на пограниччі дійсності і казки», а майстерно дібрані образи (стояче озеро, час лежав навалом, механізми ішли, дзигарики цокали) створюють враження, ніби час ніколи не торкнувся речей цього світу.

Для розкриття мотиву проминання (минулості) Л. Костенко насамперед слугує образ ріки. Деякі збірки Л. Костенко мають символічні назви, у структурі яких є образ ріки (наприклад, збірки «Над берегами вічної ріки» чи «Річка Геракліта»). Саме цей символ є найкращим утіленням мотиву філософа Геракліта («усе тече»).

Водночас письменниця стверджує, що не все минає, тому в її творах мотив проминання співзвучний з мотивом безсмертя, наприклад, у вірші "Скіфська Одисея"

Коли аналізували розглядувані твори, постало питання: невже лише нежива матерія (як-от, скіфська баба в полі, природа) є непроминальною і вічною, а людське життя – крихким і непевним, швидкоминучим? То що ж є вічним у цьому Всесвіті? Насамперед, вважає Л.Костенко, вічність уособлює час: «Не час минає, а минаєм ми», «Єдиний, хто не втомлюється, – час». Вічними є довкілля, зокрема і природа («Сосновий ліс перебирає струни»). Незнищеними є цінності, етичні орієнтири («Вже почалось, мабуть, майбутнє...»).

Рафаелівська Мадонна у вічі дивиться вікам. Тому втілюється вічність і в майстрах, їхніх надбаннях, у всьому тому високому й духовному, що створено кращими представниками людства впродовж віків:

При майстрах якось легше. Вони – як Атланти.

Держать небо на плечах. Тому і є висота. [1, с. 43].

Невмирущим, стверджує письменниця, є зв'язок поколінь на цій землі. У вірші «І засміялась провесінь: – Пора!» провідною темою є постійна, незалежна від смерті присутність людини у вічності, її належність до абсолюту як об'єктивний і загальний закон людського існування.

За результатами дослідження, можна зробити висновок, що у творчості Ліни Костенко, крім, основних категорій, на які вказують літературознавці, наявна ще одна категорія - «вічність», яка відтворюється завдяки поняттю «час». Також письменниця уособлює вічність у довкіллі, зокрема і природі, цінностях, етичних орієнтирах, надбаннях, які лишують майстри. Вказує на те, що народ увічнює себе завдяки зв'язку поколінь. Допомогає зрозуміти, цінність часу та його швидкоплинність.

Список використаної літератури:

1. Брюховецький В. Ліна Костенко: Нарис творчості / В. С Брюховецький. – К. : Дніпро, 1990. – 262 с.
2. Костенко Л. Над берегами вічної ріки : Поезії / Л. Костенко. – К. : Рад. письменник, 1977. – 163 с.
3. Костенко Л. Вибране / Л. В. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 289 с.
4. Костенко Л. Неповторність: Вірші. Поеми / Л. Костенко. – К. : Молодь, 1980. – 222 с.
5. Ліна Костенко. Біографія. Вибрані поезії. «Маруся Чурай». Інтерпретація творів : Навчальний посібник-хрестоматія / Ідея, упорядкування, інтерпретація творів Григорія Клочака. – Кіровоград : Степова Еллада, 1999. – 320 с.

*Прадійчук Вікторія Вікторівна,
студентка 204 соуї групи,
спеціальність «Українська мова та література, історія»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

ОБРАЗ ІВАНА МАЗЕПИ В ДИЛОГІ М. СТАРИЦЬКОГО «МОЛОДОСТЬ МАЗЕПЫ» І «РУИНА»

Особа Івана Мазепи – одна з найсуперечливіших і водночас найзагадковіших. Тому й викликає неабиякий інтерес в письменників. Сучасник гетьмана, шведський полковник Карл Г. Клінгспор присвятив йому багато уваги у своїх спогадах, зокрема зазначав, що Мазепа був великою людиною, його ім'я було відоме у світі.

Найбільшу увагу зарубіжних митців привертала любовні пригоди Мазепи. Тож при згадці імені українського гетьмана в Європі мають на увазі радше постать любовного героя Вольтера чи Байрона, ніж історичну постать. Любовна афера, що її описав Вольтер у своїй історії про Карла XII, стала неначе невід'ємною частиною біографії та характеристики Мазепи у пересічного західно-європейського читача.

Гетьман І. Мазепа належить до тих постатей в українській історії, котрі своєю діяльністю і вчинками найвиразніше виявили найвищу мету українського народу – прагнення до волі й державності. Ще за життя він викликав підвищену увагу до себе з боку політиків, митців, увагу, що не зникла й по його смерті. У Росії переломним моментом у трактуванні постаті І. Мазепи стала Полтавська битва.

До проблеми відображення І. Мазепи в історіографії та літературі зверталися Ю. Барабаш, І. Борщак, Я. Гординський, В. Гриневич, Д. Донцов, В. Калаш, О. Ковалевська, В. Лавренчук, Р. Мартель, Д. Наливайко, Є. Пеленський, В. Шевчук, С. Щеглова та інші.

Українські письменники другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., використовуючи легенду про молодечі пригоди І. Мазепи, а також її літературні інтерпретації, виробили власну традицію – зображення образу гетьмана-патріота. У ХХ ст. в історичній романістиці набуває сили тенденція до всебічного, багатопланового й об'єктивно-психологічного зображення.

Дилогія М. Старицького «Молодость Мазепы» (1898) і «Руина» (1899) – широкомасштабний, багатопроблемний твір про події української історії ХVІІ – початку ХVІІІ віків.

Письменник звернувся до постаті І. Мазепи зовсім не випадково: цією дилогією він продовжував реалізовувати задуману ним серію історико-пригодницьких романів про національно-визвольну боротьбу українського народу проти іноземних поневолювачів.

Оминаючи цензурні перешкоди, М. Старицький спробував об'єктивно відобразити соціально-політичну ситуацію середини 60-80-х рр. ХVІІ ст. Історичним фоном розгортання подій є міжусобиці Правобережної й Лівобережної України, спроби П. Дорошенка укласти угоду з Туреччиною, об'єднати Україну. У романі «Молодость Мазепы» описані події виходу майбутнього гетьмана на політичну арену України, друга частина дилогії – «Руина» репрезентує І. Мазепу на службі у гетьмана П. Дорошенка. На цьому тлі письменник змалював основні чинники формування особистості, світогляду майбутнього гетьмана, показав його державницькі прагнення, значний вплив на українське культурно-громадське життя, передав складність боротьби за національну ідею, яку Мазепа виношував усе своє свідоме життя. М. Старицький максимально наближає літературне бачення героя до реальності, показуючи його і як історичну постать, і як звичайну людину, що перебуває у вирі складних життєвих конфліктів. Автор виходить за межі офіційних інтерпретацій діяльності Івана Мазепи і моделює його образ із позицій історизму та реалізму.

У розкритті образу гетьмана, його внутрішнього світу, особливостей темпераменту та мотивів поведінки письменник використовував такий прийом як показ внутрішнього світу героя через закоханість. Це насамперед стосунки Мазепи і козачки Галини, які характеризують героя як ніжного, пристрасного, вірного чоловіка, що заради кохання здатен на все. Інша сюжетна лінія, Мазепа-Мар'яна, покликана показати головного героя передусім як високоінтелектуальну й політично освічену людину, сильну, духовно багату особистість, як щирого друга, цікавого співрозмовника та привабливого чоловіка. Інший прийом розкриття особистості Мазепи – це взаємини з матір'ю, що характеризують майбутнього гетьмана як люблячого сина, людину, що пам'ятає та шанує своє коріння, історію свого роду й нації, прислухається до думки мудріших людей.

М. Старицький часто створює ситуації, у яких герой мусить зробити вибір між серцем і розумом, державним і особистим. Це ми зустрічаємо упродовж усієї дилогії. У житті І. Мазепи державне завжди перемагає особисте, розум підкоряє серце. Це доводить,

що він є надзвичайно сильною натурою, здатною заради держави, нації, свободи на самопожертву. Однак найкраще характер гетьмана розкривається в його внутрішніх монологах-роздумах, де він постає і глибоким мислителем, і мудрим державцем-патріотом, і людиною, якій не чужі сумніви і вагання.

Незважаючи на те, що письменник обрав жанр пригодницького історичного роману (диалогія витримана в найкращих традиціях цього жанру: романтична легенда, стрімкий розвиток сюжету, фабульний арсенал – підслуховування, перевдягання, лицарські вчинки, ув'язнення, викрадення й переслідування, таємниця; романтично-любовна інтрига, мова та колорит епохи), йому в цілому вдалося правдиво показати історичні події тих часів (у власній художній інтерпретації).

Історіософсько-мистецька позиція М. Старицького, заявлене в його диалогії про І. Мазепу, мала очевидні новаторські риси. Основна з них та, що виписано образ Мазепи – «не-гетьмана», Мазепи молодого. У диалогії це хоч «іще» не гетьман, але вже помітна й доволі популярна в Україні особистість. М. Старицький так виписує образ і розставляє такі смислові акценти, щоб аргументовано (історично й художньо) заперечити ярлики й міфи, показати І. Мазепу політиком європейського типу і патріотом України. Не те що з прихильністю, а, як відчувається, з пієтетом і зворушенням Старицький «моделює» цей образ, глибоко й послідовно [1, с.8].

Список використаної літератури:

1. Поліщук В. Іван Мазепа: версія Михайла Старицького / В. Поліщук // День. – 2008. – 15 лют.(№28). – С. 8–10.

Самоха Юлія Миколаївна
студентка I курсу магістратури 109мФІЛ групи
спеціальності Філологія(Українська мова та література)
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Денискіна Ганна Олександрівна

КОМПОНЕНТИ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІДІОСТИЛЮ ВИДАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТИ «ДЕНЬ» ЗА 2017 РІК)

Останнім часом національно-культурний потенціал інформатизації суспільства викликає найбільший інтерес, оскільки «наша мова, занурена в дійсність, перебуває в діалогічних зв'язках з минулим і сьогоденням, «заглядає» в майбутнє. Наша мова прецедентна у тому розумінні, що «всі ми говоримо фразами вже раніше сказаних, раніше створених текстів» [1, с. 78], тобто прецедентних текстів та висловлювань.

Поняття прецедентного тексту вперше запропонував Ю. Караулов і визначив, що тісно пов'язаним із поняттям прецедентного тексту є поняття прецедентного феномену. Дотримуючись поглядів О. О. Селіванової слід розглядати прецедентні феномени як компоненти знань, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальні і використовувані в когнітивному та комунікативному аспектах [2, с. 492]. Феномен прецедентності базується на спільності соціальних, культурних або мовних фонових знань адресата й адресанта. Прецедентні феномени можуть бути як вербальними (прецедентне ім'я, прецедентний текст, прецедентне висловлювання, прецедентна ситуація), так і невербальними (твори живопису, архітектури, музичні твори тощо). Серед вербальних прецедентних феноменів надзвичайно актуальним є розгляд прецедентного висловлювання.

Прецедентне висловлювання – це продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності; завершена та самодостатня одиниця, що може чи не може бути предикативною. Це складний знак, добуток значень компонентів якого не дорівнює його змісту; останній

завжди «ширший» ніж добуток значень [3; с.126]. До прецедентних висловлювань належать цитати з текстів різного характеру, а також прислів'я. Наведемо на підтвердження цього приклади з публіцистичних матеріалів газети «День»:

- цитата з відомого художнього твору, що є у той же час українським прислів'ям: **Своя сорочка ближче до тіла**(№197-198 від 3 листопада 2017 р.); **Кім із дому – миші в танець**(№166 від 20 вересня 2017 р.); **Що у Путіна на умі, то у Захарченка на язичці**(№123 від 19 липня 2017 р.);

- вживання цитати (назви) з кінофільму: **Фантастичні звірі...у місті** (№140-141 від 11 серпня 2017 р.).

Таким чином, прецедентні висловлювання, джерелами яких є прислів'я, відображають етнокультурну специфіку концептів когнітивної бази.

Прецедентними стають висловлювання, які мають фольклорне походження та запозичення із художньої літератури. Наприклад:

- **Ловись, рибко...**(№190 від 25 жовтня 2017 р.);
- **Рукописи не горять. А архіви?** (№177 від 5 жовтня 2017 р.);
- **«Війна та мир химер і людей»**(№173-174 від 28-29 вересня 2017 р.).

Також до прецедентних висловлювань можна зараховувати загальноживані тексти вивісок та інформаційних повідомлень. Наприклад:

- **Не «Ленин на суботниці», але теж символічно** (№189 від 24 жовтня 2017 р.);
- **«Люди в халатах оточили раду»** (№166 від 20 вересня 2017 р.);
- **Британська рада шукає таланти** (№165 від 19 вересня 2017 р.);
- **«Кам'яні джунглі» на ... стадіоні?** (№143 від 16 серпня 2017 р.)

Вибір того чи іншого джерела або ж прецедентного феномену залежить від прагматичного наміру автора, теми та ідеї статті, певного впливу, який він намагається справити на читача. Автор, завдяки використанню прецедентних феноменів і застосуванню мінімальних мовних засобів, одразу створює для реципієнта мисленнєвий образ, через призму якого сприйматиметься інформація. Цей образ створюється ще до ознайомлення із самим змістом. Якщо реципієнт розпізнає прецедентний феномен у назві, у нього з'являються певні міркування та очікування щодо змісту повідомлення. Однак важливим є використання прецедентних феноменів безпосередньо у тексті статті, що теж дає змогу читачу створити певний образ і сприяє розумінню тексту як на семіотичному, так і на естетичному рівнях. Наприклад, висловлювання **«Паломництво до Орфея»** (№172 від 27 вересня 2017 р.) вибудовує в уяві читача образ солодкоголосого співця з давньогрецької міфології. Однак необхідно прочитати статтю аби дізнатися чому вона має саме таку назву, і про кого у ній ітиме мова (№172 від 27 вересня 2017 р.). Низка прикладів ілюструють розуміння семіотики та естетики, що закладена у тому чи іншому прецедентному висловленні: **«Як виправити руїну в голові?»** (№163-164 від 15 вересня 2017 р.), **«Не гладкий «шовковий шлях»** (№162 від 14 вересня 2017 р.), **«Лебедине озеро» на...майдані** (№153-154 від 1 вересня 2017 р.), **«Кривавий серпень 2014-го»** (№143 від 16 серпня 2017 р.), **«Каменяр – у камені»** (№133 від 2 серпня 2017 р.), **«Ганнібал біля воріт?»** (№128 від 26 липня 2017 р.), **«... Каїн іде нашою землею»** (№114 від 6 липня 2017 р.).

Такий вдалий вибір автором прецедентних текстів суттєво впливає на ідіостиль видання, у якому публікуються подібні матеріали. За визначенням Л. І. Мацько ідіостиль «відображає індивідуальне світобачення і світосприйняття письменника через окремі специфічні мовні засоби чи оригінальне авторське використання їх»[4, с.164]. Поняття ідіостилу доцільно застосовувати не лише до виокремлення індивідів, але й до явищ, структур та кооперацій. Ідіостиль видання розглядається як вирізнення структури з-поміж інших своїми проектними рішеннями, реалізацією яскравих, творчих та актуальних завдань, досягненням креативності.

Таким чином, залучення прецедентного феномена, зокрема прецедентного висловлювання, часто мотивується бажанням автора справити певний вплив на реципієнта. Проводячи зв'язок між своїм текстом та текстами попередніми, він створює мисленнєвий

образ у того читача, який зможе розпізнати той чи інший прецедентний феномен. За допомогою невеликої кількості мовних засобів, автори залучають до свого тексту цитати з творів літературної класики, Біблії, крилатих висловлювань. Використання прецедентних феноменів (висловлень) допомагає зберегти культурну спадщину, показати, що їх тексти є логічним продовженням текстів попередніх епох, надати більшого авторитету власним висловлюванням.

Отже, наведені вище факти та приклади дають змогу стверджувати, що вплив та роль прецедентних феноменів, зокрема прецедентних висловлювань, на ідіостиль видання є вагомим. Адже від попиту у прочитанні тієї чи іншої статті в газеті, особливо Інтернет-виданні, буде залежати його репутаційна характеристика, тиражування та маркетингова варіативність. Зазвичай корпорації з усталеним ідіостилем не відходять від традиційних формулювань, працюючи суто в одному стилі та жанрі, використовуючи різні форми та засоби подачі матеріалу. Це і створює ефект високого професіалізму та розвитку творчих цілей видання, яке, як наслідок, стає популярним та продаваним.

Список використаної літератури:

1. Воробйова Т. В. Семантика прецедентних імен: національно-культурний компонент. Мова і культура. Вип. 6. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. – С. 119 - 127.
2. Даниленко Л. І. Лінгвокультурологічна характеристика прецедентності паремійного тексту. Мовознавство. – 2007. - № 3. – С. 78-84.
3. Мацько Л. Стилїстика української мови. Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько. – К: Вища школа, 2003. – 462 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термнol. енциклопедія. О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К, 2006. – 716 с.

*Сиротенко Вікторія Валеріївна,
студентка ІМЗСО групи
спеціальності «Середня освіта (Українська мова і література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Підкамінна Людмила Василівна*

СТРУКТУРНІ, СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ

Мова прози сучасної української літератури є об'єктом дослідження таких мовознавців, як О.Тараненко, О.Сербенська, Л. Мацько, О. Стишов, К. Ленець, Д. Мазурик. Незважаючи на те, що мова сучасної української прози постійно перебуває у полі зору вітчизняних лінгвістів, однак лексеми на позначення рис характеру подаються без чіткої структуризації та детального аналізу класифікаційних ознак. *Актуальність теми дослідження* зумовлена потребою вивчення та класифікації лексем на позначення рис характеру у сучасній українській прозі.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі лексем на позначення рис характеру в сучасній українській прозі.

Структурні особливості прикметників на позначення рис характеру в сучасній українській прозі виявляються у тому, що більшість лексем належать до простих прикметників, тобто таких, що складаються з однієї основи.

Подекуди трапляються складні прикметники, зокрема їх можна поділити на два типи: утворені поєднанням двох прикметникових синтаксично рівноправних основ, компоненти з'єднуються за допомогою інтерфікса або такі, що утворюються поєднанням іменникової та дієслівної основ.

Залежно від типу ознак, що лежать в основі семантики слова, прикметники на позначення рис характеру в сучасній українській прозі є якісними. Вони мають такі особливості: утворюють ступені порівняння: (розумний — розумніший — найрозумніший); означають властивості характеру особи і особливості її психічного стану (добрий, уважний, надійний, розумний); виражають оцінку (задовільний, найкращий) (семантична ознака); здатні сполучатися з прислівниками ступеня та міри (дуже, занадто, злегка, майже, трохи, абсолютно, зовсім і под.) (надзвичайно веселий, абсолютно чесний); здебільшого мають непохідну основу (мудрий, хоробрий), але можуть мати й похідну (розумний).

Однак деякі багатозначні прикметники за своїм прямим значенням можуть залишатися в межах відносних, а на основі переносних значень вони поступово набувають якісних ознак. Наприклад, прикметник *кам'яний*, який за прямим значенням належить до відносних прикметників, може характеризувати особливості характеру людини.

Список використаної літератури:

1. Бузько С. А. Лексика української постмодерної прози : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / С. А. Бузько. – Д., 2009. – 18 с.
2. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові. А. П. Грищенко. К. : Наукова думка, 1978. 206 с.

*Тарадименко Дар'я Леонідівна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Середня освіта (українська мова та література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Бледних Тетяна Юрївна*

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЕСХАТОЛОГІЧНИХ МІФІВ У РОМАНАХ «АРМАГЕД-ДОМ» МАРИНИ І СЕРГІЯ ДЯЧЕНКІВ ТА «ХРОНІКИ НАРНІЇ. ОСТАННЯ БИТВА» КЛАЙВА ЛЬЮЇСА

Для літератури другої половини ХХ — початку ХХІ століття характерним є використання мотиву покарання людства шляхом втручання надприродної, божественної сили. За словами Михайла Назаренка, три книги Марини і Сергія Дяченків – «Страта», «Армагед-дом» та «Пандем» – це три обережних підходи до однієї теми: взаємодії Творця і його світу [4, с. 169].

Мотив покарання людства активізує використання у творах як зарубіжних, так і українських письменників есхатологічних міфів — розповідей про кінець світу, які існують поряд із космогонічними міфами і пов'язані із протистоянням сил Хаосу. Саме тому ми вирішили проаналізувати й порівняти художню реалізацію міфів про кінець світу у романах «Армагед-дом» Марини і Сергія Дяченків та «Хроніки Нарнії. Остання битва» Клайва Льюїса за наявністю спільної тематики та образів. Згідно з поставленою метою можемо визначити такі завдання:

- 1) знайти алюзії на «Одкровення» Іоанна Богослова в романі «Армагед-дом»;
- 2) дослідити реалізацію архетипного образу воріт та біблійних символів в обох творах;

Питання апокаліпсису у Дяченків. Вартими уваги є алюзії на «Книгу Одкровень» Іоанна Богослова, від якої й походить назва «апокаліпсис» (в перекладі з грецької – «одкровення», «відкриття»): «Із неба зійде вогонь. Із моря вийдуть чудовиська. Усе, як звичайно» [2, с. 78]. Міфологема вогню виступає символом Божої кари. З моря виходять глефи – багатометрові личинки, які пожирають усе живе, модифікований образ «звіра, що

виходить з моря». Існує думка про божественне втручання. Так, сказані керівником експедиції слова «Слава Богові, в якого я не вірю...» нагтовхують Лідію на «напівзабуту, недоречно й у той же час дуже важливу думку. Слава Богові... Божа кара» [2, с. 133].

Мотив кінця світу у Клайва Льюїса. «Остання битва» із циклу «Хроніки Нарнії», – це алюзія на Апокаліпсис. Роль Антихриста в ній відведена мавпі на ім'я «Shift» (з англ. «зміна курсу», радикальний «зсув», зміна), яка стає винуватцем трагедії. В «Армагед-домі» ж немає конкретного образу Антихриста – винуватцями апокаліпсисів є самі люди. Льюїс звертається до образів чорного сонця і «сухої» води, якою неможливо напитися, а Дяченки вдаються до класичного образу вогню з неба.

Архетипний образ воріт. Невідома сила, яка стоїть за апокаліпсисами надає людству шанс на виживання. «Усі люди загинули б, якби не Ворота» [2, с. 10]. Образ воріт концентрує в собі різні види межової семантики. Досліджуючи Ворота вчені доходять висновку, що всередині них розміщується дзеркало. Дзеркало вважається полівалентним символом, так як одночасно фіксує образи світу і є відображенням самої людини, її іншого «Я» [5, с. 295]. Ті, хто зайшов у Ворота, перечікують апокаліпсис у повній темряві, знаходячись у трансopodobному стані. Таким чином, можна зробити висновок, що і самі Ворота, і дзеркало як їхня складова, є своєрідною межею між світами, яку долають люди для того, аби врятуватися і продовжити своє життя в новому циклі.

Ворота в «Хроніках Нарнії». Знову звернення до «Книги Одкровенень» Іоанна Богослова: «Ось Я стою під дверима та стукаю: коли хто почує Мій голос і двері відчинить...» [1, с. 96]. У «Хроніках Нарнії» цей образ реалізується як в конкретних дверях до Нарнії, так і до Аслана як шлях до нового духовного життя. В «Останній битві» Клайва Льюїса персонажі також рятуються від кінця світу за воротами: «Вони пройшли через золоті ворота, відчувши чудесний аромат, який линув із саду, і потрапили до прохолодної суміші сонячного світла й тіні від дерев, пройшлися по весняному дерну, що був усіяний білими квітками. І звернули увагу на те, що сад був набагато більшим, ніж здавався ззовні» [3]. Клайв Льюїс використовує символ Райського саду, до якого потрапляють праведні герої його твору. Порятунок же, який пропонують Ворота у Дяченків є тимчасовим, тож всередині них немає нічого, а спогади тих, хто туди потрапляє, згодом стають досить туманними. Це не перехід до кращого світу, це лише ще один шанс на порятунок і надія на краще нове життя.

Певною мірою Ворота в «Армагед-домі» також є шляхом до порятунку не лише фізичного, а й духовного, на чому наголошував Андрій Зарудний, один з персонажів роману. «Люди заходять у Ворота й перечікують там страшний час. Усередині Воріт проходить усього тридцять шість годин. Потім вони виходять із Воріт – і починається новий цикл життя» [2, с. 10].

Таким чином, інтерпретація кінця світу у септалогії Клайва Льюїса «Хроніки Нарнії» є більш наближеною до міфу, у якому світ рано чи пізно мусить добігти свого кінця, однак стверджує думку про можливий порятунок праведників у саду, який чекає на них за Воротами. Проте «мрига» Дяченків має більше схожих рис із кінцем світу, описаним Іоанном Богословом, як от вогняні дощі та глефи, що виходять з моря і несуть із собою смерть людям. Однак, Марина і Сергій не дають вичерпного пояснення ні початку, ні припиненню апокаліпсисів, та й порятунок людства постає сумнівним. Таким чином, автори роману «Армагед-дом» порушують великий масив морально-етичних проблем і підводять читача до думки, що порятунок світу і людей залежить від кожної окремої особистості та від її конкретних дій.

Список використаної літератури:

1. Бушняк А.В. «Хроніки Нарнії» К.С.Льюїса как апелляция к глубинам духовного / А.В. Бушняк // Культура. – 2006. – №76. – С. 96 – 99.
2. Дяченки М. і С. Армагед-дом / Марина та Сергій Дяченки. – Харків: Фоліо, 2012. – 380 с.

3. Льюїс Клайв Стейплз. Хроніки Нарнії. Збірка. — Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. — 912 с.
4. Назаренко М. Реальность чуда [монографія] / М. Назаренко. — К.: Изд-во «Мой компьютер»; Вінниця: ЧП «Видавництво «Тезис», 2005. — 256 с.
5. Свідер І. Образ дзеркала та дзеркальна метафора у творах Е. Т. А. Гофмана: семантичний аспект / І. Свідер // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Філологічні науки. — Кам'янець-Подільський : Абетка, 2011. — № 27. — С. 295–299.

Фастовець Юлія Валентинівна
студентка 303 уї групи,
спеціальність «Українська мова та література»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна

ХРОНОТОП ПОВІСТІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВИ «БЕЗ КОРИННЯ»

Поняття «хронотоп» у теорію літератури було введено М. Бахтіним на позначення єдності художнього простору й художнього часу, що є більшим за їх просте поєднання. Ця єдність може зіставлятися з часово-просторовим континуумом реального світу, тобто хронотоп – суттєвий взаємозв'язок часових та просторових відношень, художньо освоєних у літературі. «Жанр і жанрові різновиди визначаються саме хронотопом, причому в літературі провідним у хронотопі є час» [1, 256]. Ю.М. Лотман, навпаки, перевагу надає простору – «сукупності однорідних об'єктів, між якими наявні відношення, подібні звичайним просторовим» [3, 266] – як головному засобу осмислення дійсності.

У сучасному літературознавстві відбуваються складні процеси, пов'язані з дослідженням двох важливих концептів: часу та простору. Вони слугують не лише засобами поглиблення характеристики художнього образу, а й забезпечують цілісне сприйняття поетичної дійсності та організують композицію твору.

М. Бахтін пов'язує хронотоп з романом, тобто великим за обсягом епічним текстом. Він визначається особливостями зображуваної ситуації, яка включає в себе «особистість, мікросередовище і середовище, які можуть перебувати в різному співвідношенні один до одного» [1, 378]. Твір «Без коріння» – автобіографічна повість [4, 114]), у якій чітко простежуються зазначені вище складники.

Згідно з М. Бахтіним, провідним у літературному хронотопі є час: «Прикмети часу розкриваються в просторі, а простір осмислюється і вимірюється часом» [1, 317]. Так, якщо припустити, що час керує простором, то ми можемо визначити приблизні часові рамки, у яких живе і діє головна героїня повісті «Без коріння».

Щодо визначення часової координати твору маємо такі особливості: уведення в повість реальних людей перехідної доби ХІХ-ХХ ст.: навчання Ноель у Миколи Лисенка, який у 1878 р. обіймав посаду педагога з фортепіано в Інституті шляхетних дівчат («*А тим часом Микола Віталієвич легенько відсунув ученицю від рояля...*» [2, 173]), а також згадка про відвідування російською імператрицею Марією Олександрівною (1824 – 1880), дружиною царя Олександра ІІ, навчального закладу («*Попереду йшла невисока, а навіть мала дама, зачесана по-старомодному з безліччю дрібних кучериків... в цілком скромній чорній шовковій сукні, з однією бранзолетою поверх рукава*» [2, 139]). Якщо брати до уваги, що всі вищеназвані постаті жили наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., то можемо встановити приблизні часові рамки дії твору – 1878 р. (за основу взято рік викладання М. Лисенка).

Відповідно до виділеної часової межі, локальним простором у повісті постає Київський Інститут шляхтянок, а історичним – власне Київ, зокрема, певні історичні місця.

На це вказує назва залізничної станції ще на початку твору («Зупинка – “Київ”» [2, 23]) і безпосередньо згадки про вулиці, якими проходили інститутки: Липки, «Потім дорога вела попри державний банк, виставлений не без претензій у венеціанському стилі» [2, 66] (сучасна вул. Хрещатик, 7/11), «Починалася вулиця з долини Купецьким садом і переходила до «Царського» саду, що межував із “Палацовим”» [2, 69] (Купецький сад сьогодні – Хрещатий парк), «Закінчувалися ж нагорі ці сади чудовим Марійським парком» [2, 69] (колишні назви: Двірцевий, Олександрівський, Жертв Революції, Радянський – парк у Києві, розташований навпроти будинку Верховної Ради й Марійського палацу між вулицею Михайла Грушевського та схилом до Паркової дороги).

Героїня постійно перебуває в чітко окресленому просторі: у минулому та теперішньому. Але є ще один хронотоп – власний хронотоп героїні, просторова й часова локалізація її внутрішнього буття. Так, особистість можемо поєднати з мікросередовищем, тобто Ноель з її внутрішнім станом. Саме психічне середовище вважаємо її мікротопосом, бо протягом усього розгортання сюжету спостерігаємо за її поведінкою в чужій для дівчини країні. Звідси виводимо два виміри часу – «свій» і «чужий».

Час у художньому творі може бути віднесеним до історичного часу, може бути безперервним або мати часові перестановки, бути навмисно уповільненим автором або згорнутим до ремарки, плинути паралельно в різних сюжетних лініях твору тощо. Своєрідним уповільненням розповіді, що полягає у віднесенні читача в минуле, можемо вважати період перебування героїні в монастирі на півдні Франції, який для неї є «своїм» часом і простором. Період перебування там Ноель подано через спогади дівчини вже під час життя в Інституті («Але ж вона має місце, де відчувається “своєю” і “вдома” – у стінах Пресвятої Мадонни» [2, 130]). Саме ця ретроспекція допомагає реципієнту краще зрозуміти героїню. «За роки перебування в монастирі Ноель часами була на кількадечних відвідинах у своїх товаришок, шкільних подружок» [2, 32] – дівчина, фактично не маючи власної родини, бо та не приїздила до неї жодного разу, із задоволенням відвідувала чужі сім'ї, які радо її приймали, бо мали велике до неї співчуття.

Реальний, соціально-історичний час «чужий» для героїні. Це розкривається через її стосунки з рідними, з дівчатами з Інституту шляхетних дівчат, через контраст у ставленні до звичаїв цього закладу Ноель та інших учениць Інституту, через панування чужої (російської) мови: («Але ж і вдома вона так само чужа, бо ж там верховодить мачуха» [2, 129]; «Крім усього іншого, дуже перешкоджало Ноель зблизитися до своїх шкільних товаришок незнання московської мови» [2, 98]).

У творі також присутній авторський хронотоп, який включає світоглядні позиції автора й формує характеристику персонажа твору. Зокрема цей рівень виражено через учинки та дії Ноель. Вступаючи в релігійний конфлікт, дівчина стає засобом передачі проблеми, яка хвилює Наталену Королеву – стосунки між католиками й православними: «Ноель уже хотіла сховати чотки, але Катря вхопила її за руку. Вона кинула чотки на підлогу й уже піднесла ногу, щоб наступити на них... ляснув дзвінкий удар по Катриній щоці...» [2, 122]. Ця вольова дія, уведена в повість, має виховне спрямування – якої б віри не була людина, її треба поважати й бути з нею толерантною. Водночас зазначена ситуація демонструє духовну силу дівчини, яка в «чужому» просторі здатна відстояти власні гідність і релігійні погляди.

Отже, дослідження хронотопу повісті показало взаємозалежність простору і часу, яка визначає спосіб творення характеру головної героїні («свій» монастирський час і протиставний йому «чужий» київський), і окреслює дух доби, локалізований у певних просторових рамках. Завдяки ретроспекції деякі елементи повісті авторка змінювала й ставила в залежність від художньої правди, що перемижувалась з історичними реаліями (учитель музики М. Лисенко і релігійний конфлікт тощо).

Список використаної літератури:

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики: сб. – М.: Худож. лит., 1975. – С. 234–407.
2. Королева Н. Твори. Другий том. 3-тє доповнене видання. «Без коріння. Життєпис сучасниці» / Н. Королева. – Торонто: Укр. вид-во «Добра книжка», 1968. – 225 с.
3. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман // Об искусстве. – СПб.: «Искусство – СПб», 1998. – С. 14–285.
4. Фастовець Ю.В. Жанрова своєрідність повісті Наталени Королеви «Без коріння» / Ю.В. Фастовець, Л.В. Йолкіна // Студентський науковий вісник факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: збірник наукових праць / відп. редактор М.Я. Плющ. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – [вип. 6]. – С.113-117.

*Філонова Анна Петрівна,
студентка 301 уї групи,
спеціальність «Українська мова та література»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

РОЛЬ НАРАТОРА В ПОВІСТІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ «МЕТЕЛИКИ НА ШПИЛЬКАХ»

Ірина Вільде – це видатна письменниця ХХ ст., яка приголомшила своїм талантом Україну та Європу, яка зачарувала всіх як митець, письменниця, як особистість, що відстоювала права жінок, підтвердження цього можна знайти чи не в кожному рядку її творів. Одним з цих творів і є трилогія «Метелики на шпильках».

У 1936 р. Ірина Вільде опублікувала повість «Метелики на шпильках». У тому ж році автор видає повість «Б'є восьма», що стала продовженням першої частини. Але на цьому історія твору не завершується. У 1939 р. з'являється продовження – повість «Повнолітні діти», власне, яка й завершує трилогію «Метелики на шпильках».

Наратор у повісті «Метелики на шпильках» відіграє одну з найважливіших ролей. У творі письменниця зачіпляє найважливіші проблеми тих часів, що розкриваються через його точку зору.

«Наратологія – це розділ літературознавства, який почав формуватися наприкінці 60-х років ХХ ст. у результаті перегляду структуралістської доктрини з позицій комунікативних уявлень про природу мистецтва. Предметом вивчення наратології є природа, форма і функціонування наратива. У вужчому значенні наратологія фокусує увагу на можливих співвідношеннях між розповіддю і наративним текстом, наратуванням і наративним текстом, розповіддю і наратуванням. Зокрема вона досліджує проблеми часу, способу й голосу. У теорії наратології, на думку Ксенії Коваленко, актуальним є також дослідження певних наративів за допомогою моделей, розроблених так званою наративістикою» [2, 14].

У першій частині твору перед нами постає маленька дівчинка Дарка, яка дивує читачи чи не з перших рядків твору, адже має дещо не такі, дещо інакші, а точніше, більш незвичайні мрії, почуття, вподобання та принципи, аніж її друзі та ровесники: «Інколи ввечером, коли сон підсувався до ліжка так близьенько, що своїми мохнатими пальцями торкався повік, Дарка бачила двадцять дев'ятого червня, який вимахує не то бомбаньєрою з цукерками, не то листівкою з голубчиком, що несе лист у дзьобку» [1, 18].

Далі вже бачимо зміни, дорослішання головної героїні, яка бажає бути іншою, а не такою як інші, бажає бути чесною, порядною та сильною, в першу чергу перед самою собою. Чи можна сказати, що образ Дарки є ідальним? Звісно, ні. Можна сказати, що їй пообається увага інших, а коли вона її не відчуває, вона всіляко намагається привернути її на себе. Спершу здається, що вона і своєю зовнішністю не задоволена, але момент, коли вона милується самою собою не згадати важко або ж, коли вона розуміє, що має, може, й не ідеальну, але точно привабливу зовнішність: «Нехай! Нехай веснянки занадто зухвало визирають з-над насади носа. Хай ніс трохи „завеликий пан“ у відношенні до уст. Хай усміх відслонює горбаті, покручені зуби. Але ж бо ті очі й рум'янці на щічках затирають те все, притемнюють, відсувають десь аж на третє місце. Зуби, навіть ті криві зуби, білі й здорові, як шульки „канарки“, і нема чого соромитись показувати їх людям» [1, 70].

Дарка – це образ сильної жінки. Ще з дитинства їй не подобалася та несправедливість, що відчувало дитяче серце. І та справедливість була не просто до певної події або ж до оточуючих, а та справедливість мала набагато більший та ширший характер. Дарка – це маленький патріот, яка з кожним роком, розуміла своє призначення у житті все більше, і більше.

Слід зазначити, що дівчина не мріяла підкорити місто, як, наприклад, того бажав Степан Радченко з роману В. Підмогильного «Місто». Вона мріяла його змінити, вона дуже точно не просто розуміла, а знала, що те, що діється – неправильно, що таке ставлення до жінки, до суспільства, до країни просто неможливе. І вона не була тим маргіналом, що бажає підкорити все і всіх, вона була тією, яка хотіла, аби її почули, яка вже була підкорена правильним вихованням, правильними життєвими цінностями.

У ній була боротьба, боротьба між нею та зовнішнім світом, боротьба між нею та містом. Отримавши виховання на Буковині, маючи батька-вчителя, який завжди прищеплював Дарці поняття людяності, патріотизму та справедливості, вона була вкрай здивована тим, що може бути все інакше. Місто Чернівці, куди Дарка їде вступати до гімназії, змушує її поглянути на життя через іншу призму. Тут дитяче серце, мабуть, найбільш виразно бачить те, що лякало її найбільше: неповагу до жінки, заборону любові до власної Батьківщини та суцільну несправедливість. Єдиної оддушеною дівчини став гурток, де ті, які не боялися, могли бути собою, а не бути підпорядкованими певним законам.

Наратор у трилогії «Мителики на шпильках» ауторіальний. Він стоїть над світом нарації, знає кожну подію, постійно присутній. Якщо співвідносити поняття «автор» та «наратор», то буде відкрито автобіографізм твору, тому простежується їх подібність. Трилогія «Метелики на шпильках» стала відображенням всіх поривань, що мала на меті письменниця. У творі зображено двобій між маленьким світом (Дарка) та світом вцілому, місце бою – місто, люди, які намагається змінити уявлення та принципи дівчини, та це стає неможливим, адже Дарка має цілком непохитну вдачу.

Це розповідач, який є об'єктивним, тобто повністю незалежним від подій твору, не є дійовою особою, проте автобіографізм прив'язує його до подій, що відбуваються з головною героїнею. Це гетеродієгетичний наратор.

Лідія Мацевко-Бекерська зазначає: гетеродієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації (за моделлю В. Шміда – вторинний недієгетичний наратор) – наратор, який репрезентує історію, у якій його немає у будь-якій формі; граматично виявляється як виклад від 3-ої особи [3].

Отже, тип наратора у трилогії Ірини Вільде «Метелики на шпильках» – це ауторіальний (гетеродієгетичний) наратор.

Список використаної літератури:

1. Метелик на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти: Повісті. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2007. – 488с.;

2. Крисюк Т. Роль наратора в романі Еми Андіївської «Герострат» / Тетяна Крисюк // Магістерська робота. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. – Рукопис. – 98 с.

3. Мацевко-Бекерська Л. Типологія наратора: комунікативні аспекти художнього дискурсу/ Л. Мацевко-Бекерська// Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць. 2011. – № 48. – С. 24 – 30.

*Шевцова Софія Вадимівна,
студентка 103 уп група,
спеціальність «Середня освіта (українська мова та література)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

ОСОБЛИВЕ МІСЦЕ ОСВІТИ В ЗБАГАЧЕННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Найважливішим компонентом духовного життя виступає система освіти, яка пов'язана з реалізацією процесу поширення знань. Вона охоплює діяльність реально сформованих суспільних інститутів, які здійснюють підготовку молоді до життя на основі отриманих знань в дошкільних дитячих установах, в середніх спеціальних, професійно-технічних і вищих навчальних закладах. Значення освіти в житті людини зростає, і тому вона не може обмежуватися лише періодом навчання. Нагальна потреба в постійному підвищенні рівня знань привела до появи такого цікавого феномену в суспільному житті, як безперервна освіта. Цей процес супроводжується пошуком нових форм і методів навчання, що сприяють правильному формуванню наукового світогляду, більш глибокому розумінню економічних, соціальних змін, що відбуваються [5, с. 8-9].

Система освіти є взагалі консервативною за власною суттю. Саме тому, не новації в освіті викликають суспільні зміни, а навпаки, суспільні зміни відкривають шлях новому в освіті, викликають необхідність її модернізації [5, с. 10].

Існуюча система освіти, її різноманітні ланки являють собою надзвичайно суперечливу картину, в якій позитивні зрушення ще досить часто прикриваються негативними або невизначеними тенденціями. Освіта в постіндустріальному суспільстві слугує людині соціальним і професійним захистом, дозволяє швидко адаптуватися до життєвих змін. Вона повинна «передбачати» і випереджати уявою життєво важливі інтереси і потреби майбутніх поколінь людей, реалізувати принцип «рівності поколінь» у темпоральному вимірі, враховувати й життєві потреби біоти, що стабілізує навколишню природу.

Як і раніше гостро стоїть питання про концепцію освіти, її подальше функціонування. Одним із її варіантів є так звана «базова школа», де ставка робиться на зміст освіти, на активні способи введення дитини в світ як єдине ціле. Ось чому наріжним каменем є не окремі шкільні предмети, не кількість годин на ту чи іншу дисципліну і навіть не обсяг інформації, а пошук нових способів організації освіти, при яких би у свідомості дитини виробилось як можна більше прямих, особистісних зв'язків із світоглядом. Саме в цьому справжнє багатство, цілісність і єдність особистості, запорука її справжньої свободи. І навпаки, аби управляти людиною, маніпулювати нею, необхідно розчленувати цю єдність, розірвати її і протиставити особисте – суспільному, політичне – духовному, професійне – людському [1, с. 11 - 13].

Школа сьогодні стоїть перед складним вибором – знайти оптимальні шляхи свого дальшого розвитку. Оцінка стану і змін школи неоднозначна. Поряд з трудовим вихованням і професійною орієнтацією суттєву роль відіграють гуманізація освіти, розвиток

самоуправління, вироблення в молоді практичних навиків в організаторській, суспільно-політичній роботі.

Особливого значення слід надати забезпеченню навчального процесу обладнанням, комп'ютерною технікою, матеріалами, і, звичайно, кваліфікованому стимулюванню праці викладачів [2, с. 40].

Класична система освіти менш за все здатна забезпечити опанування молоддю всієї множини майбутніх соціальних ролей. Вирішення проблеми безболісної адаптації молоді до реальної дійсності, подолання девіантної поведінки та маргінального існування ще не знайдено освітянською галуззю в оптимальній формі[3, с. 576].

Для сучасної України освіта має стати умовою і одним з гарантів забезпечення історичного переходу нації до нового демократичного із соціально орієнтованою.

Зрозуміло, що пошук найбільш раціональних шляхів оновлення всіх ступенів освіти вимагає від соціології ще більших зусиль на всебічний аналіз реального стану, визначення тенденцій її розвитку та участі у вирішенні нагальних проблем формування інтелектуального потенціалу країни.

Практика розвинутих країн показує, що в сучасному світі наука й освіта все більше виступають головними структурними чинниками сучасної економіки. Очевидно, що саме система освіти сприяє вирішенню багатьох суспільних проблем та розвитку суспільства, оскільки освіта допомагає людині усвідомити необхідність змін у суспільстві [2, с. 41] .

В умовах значних змін в освітній галузі особливого значення набуває професійна компетентність сучасного педагога, переорієнтація його мислення на усвідомлення сучасних вимог до педагогічної діяльності. Здатність педагога відповідати цим вимогам, на наше переконання, має глибоко суб'єктивний характер і тісно пов'язана з особистісними якостями самого педагога. Сучасний глобалізований світ несе із собою нові реалії, високі технології і моральні випробування для людини. Чи подолає їх людина? Чи зможе комфортно почуватися у такому світі і бути корисною своїй країні? Це залежить не тільки від Учителя, Викладача, Педагога, усіх працівників освітянської ниви, а значною мірою від розуміння владними структурами нашої держави значення Освіти для соціально-економічного і духовного розвитку України [4, с. 308].

Список використаної літератури:

1. Батракова С.Н. Методология становления педагогического процесса // Педагогика, 2003. — № 3. — С.11-16.
2. Карлов Н. Интеллигенция ли? // Вестник высшей школы. — М, 2003. — №3. — С.37-41. — С.40-41.
3. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум.- К.:
4. Грамота, 2007.- 576 с.
5. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 308 с.
6. Урсул А., Романович А. Всемирный саммит по устойчивому развитию:
7. итоги, надежды, перспективы // Вестник высшей школы, 2003. — №4. — С.3-12.

*Щербак Оксана Анатоліївна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Середня освіта (українська мова та література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Галак Інна Петрівна*

СПЕЦИФІКА ЖАНРУ ІСТОРИКО-ПРИГОДНИЦЬКОГО РОМАНУ «ДЖУРИ» В. РУТКІВСЬКОГО

У сучасному літературознавстві поняття жанр трактується як одна з традиційних форм спілкування письменника з читачем, як узагальнююча категорія, що поєднує в собі певний зміст і відповідну йому форму художньо поетичного вислову.

Жанр роману має давню історію, він почав фігурувати ще з літератури античності. Сам же термін роман виник лише у 16 столітті у праці «Мистецтво англійської поезії» англійського дослідника літератури Джорджа Патенхема. Поняття саме історико-пригодницького роману починає фігурувати тільки у XIX столітті. Родоначальником історико-пригодницького роману в світовій літературі справедливо вважають О. Дюма. Зачинателем історико-пригодницького роману в Україні є М. Старицький.

Особливістю історичних творів В. Рутківський є те, що орієнтовані вони, перш за все, на школярів. Такий підхід зумовлює специфіку поетики його романів та повістей. Нове у Рутківського — це призабуте читачами старе. Це традиція модерного історичного екшену, що буяла в українській літературі на порубіжжі XIX—XX століть... Щодо світових зразків, то Рутківського вже порівнювали з Вальтером Скоттом. Я би додав сюди Майн Ріда й Фенімора Купера. Але найближчим аналогом, здається, є Жуль Верн.

Трилогію «Джури» В. Рутківського справедливо можна назвати шедевром історико-пригодницького жанру. Щодо жанрової класифікації теж точиться суперечка: різновид фентезі, історія, альтернативна історія, дитячі криптоісторія». Але ми схилиємось до думки, що твір належить до жанру історико-пригодницького роману.

Історико-пригодницького роман «Джури», належить саме до цього жанру, адже має стійкі ознаки. Зокрема, це:

1) динамічний сюжет

Весь твір В. Рутківського — це одна цілісна пригода, що твориться з міні-пригод, які рухають сюжет, перетворюючи його на пригодницький. Наприклад, зображення пригоди Грицика та Санька, коли вони довго та наполегливо намагались потрапити до козацького поселення і, нарешті, зустрілися зі Швайкою, який їм дозволив стати помічниками — джурами. Або зображення визволення козаками

2) життєва еволюція героїв

Тетралогії «Джури» охоплює значний за тривалістю відрізок часу, який зображає життя усіх героїв протягом 15 років. Тож старше покоління набралось мудрості, а молоде покоління — розуму.

3) історична сюжетна лінія переплітається з пригодницькою

Тетралогія «Джури» В. Рутківського повідомляє про початки творення козацтва як соціальної верстви. На фоні розгортання історичних подій, для легшого їх сприймання вплітаються цікаві пригоди. Тобто твір стає не тільки корисним але й цікавим. Наприклад, сприймання нападів турків на козаків полегшується за рахунок напружених або комічних подій. Наприклад, в один із таких нападів, Швайка прийняв весь удар на себе, відволікаючи турків. Його ледве не вбили, а врятувало головного героя тільки дерево, у стовбур якого він сховався.

4) мотив дороги

Наприклад, зображення повернення козака Манюні додому — односельчанина та однолітка Савки та Грицика — супроводжується гострими пригодами, а в кінцевому результаті — завершується довгоочікуваною, проте раптовою зустріччю з дідусем.

5) часте вплітання любовної сюжетної лінії

Класичним мотивом пригодницької літератури є любовна інтрига, любовні трикутники й перипетії та колізії. Цікавою з цього приводу є любовна історія тихого і спокійного Манюні та палкої і хороброї його коханої. У романі є цікавий епізод, коли Манюня соромиться запропонувати своїй дівчині одружитися, йому в цій справі хоче допомогти Грицик. Він намагається викрасти наречену, проте виходить все навпаки. На коні до Манюні приїжджає наречена зі зв'язаним на коні Грициком. Ось така бойова жінка.

6) міфологічний та фантастичний колорит

У тетралогії «Джури» В. Рутківський зображує особливих козаків – характерників, які наділені силою ворожбитства. Вони можуть заворожити будь-яку людину, відчутти на відстані, що з кимсь сталося лихо та навіть можуть передбачати майбутнє. Такою силою у творі був наділений Санько, котрий працював над своїми здібностями, дотримуючись ієрархії, йдучи від простого до складного: спочатку він заворожив кішку, потім сома, далі татарина, потім почав передбачати майбутнє та нарешті відчув силу впливати на події життя людей.

7) наявність героя та антигероя

Неодмінною прикметною ознакою історико-пригодницького роману є наявність поряд із головним позитивним героєм твору його антитези – антигероя. Антигерої не відзначені ні зовнішньою фізичною красою, ні надзвичайними характеристиками, вони підлі, ниці, жадібні, продажні та постійні шукачі вигоди для себе. Такими у творі «Джури» В. Рутківського є Швайка -Тишкевич.

Отже, жанр історико-пригодницький роман почав формуватися на початку ХІХ століття. Засновником цього жанру в світовій літературі вважають О. Дюма. В українській літературі основоположниками жанру є П. Куліш та М. Старицький. На сучасному етапі саме у сфері дитячої історико-пригодницької літератури чільне місце посідає В. Рутківський з тетралогією «Джури», окремі частини якої, за визначенням дослідників, є історико-пригодницькими романами.

*Цяпа Ірина Володимирівна,
студентка І курсу,
спеціальності «Вчитель української мови і літератури,
літературний редактор»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Калита Оксана Михайлівна*

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОГО МОВЛЕННЯ У РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС. АВСТРІЯ»

Чоловіче і жіноче формує набір мовних ознак і мовленнєвих особливостей, а це стильовий елемент цілісної задумки повноцінного образу. Стаття не лише визначає структуру мовної особистості, диференціює мовлення, а є засадою техніки самовираження персонажів. Тож проблема теорії комунікації за статтю у художньому творі й зокрема особливостей мовлення за гендером є **актуальною** і потребує теоретичних напрацювань, які в подальшому будуть враховуватись лінгвістами, психолінгвістами, стилістами під час лінгвістичного й стилістичного аналізу художнього твору.

Усі тенденції жіночої мови та мовлення доцільно відобразити структурно для кращого розуміння гендерних особливостей жіночого дискурсу. Так, Р. Лакофф [4, с.245] дає характеристику жіночого варіанта мови у порівнянні з чоловічим. Тож, послуговуючи науковими спостереженнями та висновками Р. Лакоффа, спробуємо відшукати ознаки жіночого мовлення в аналізованому романі:

1. Жінки використовують більше «порожніх» оцінних прикметників (наприклад, «милий», «непоганий»): у романі жіноче мовлення Стефи насичене порівняльно-оцінювальними лексемами.

2. Жінки використовують питальні форми там, де чоловіки надають перевагу стверджувальним:

3. «Що буде?» (1, с.241), «Чого йому від мене треба?» [1, с.245].

4. Жінки частіше використовують форми ввічливості:

5. Форми ввічливості у романі використовує переважно Стефа у звертаннях до Петра, Аделя, отця, гостей. Ці формули ввічливості рідко використовує Петро чи Йосип, що свідчить про особливу психологію жіночого мовлення, своєрідний стиль висловлення.

6. Жінки частіше використовують форми, що виражають невпевненість:

і. «Я й сама пригадала того Велвеле і свою дивну пригоду, з ним пов'язану. Що зі мною тоді сталося, так і не зрозуміло — якесь запаморочення, викликане, мабуть, розташуванням зірок, втомою, погодою, сваркою з Аделю» (1, с.215), «То, напевно, вигадками є й інші речі, які про пані говорять» (1, с.225).

7. Жінки частіше використовують підсилювачі:

8. у цьому тексті слова-підсилювачі досягають свого апогею у мовленні Стефи і сприймання навколишнього світу крізь призму своєї душі.

5. Жінки частіше використовують гіперкоректну граматику:

9. «Зараз, Аделюцю, - відповідаю» (1, с.199), «Прошу, прошу, пані Адельцю, не йдіть. Мені так соромно, так прикро, що я не змогла пані гідно прийняти», «Ох, яка пані Адельця пахнуть! Як князівна, квітка, справжня аристократка!» [1, с.198)].

Крім того, жіночий роман Софії Андрухович особливо представляє мовленнєві моделі жінки і за допомогою таких одиниць мови, які репрезентують стать, і стилістичних прийомів. Засобами індивідуалізації мовлення жінки виступають й позамовні чинники, наприклад вплив значення ім'я на створення уявлення про героя, на творення його характеру; психологічний прийом «мовлення про себе», який творить два мовленнєві світи: світ думок, які висловлюються у собі, і світ думок, який виражаються назовні.

Отже, існують різноманітні критерії для виділення особливостей жіночої мовленнєвої культури, притаманних тільки жінці схем побудови висловлення думки, найбільш близьких для них слів, які творять мовну структуру жінки як особливої мовної особистості. Найбільш плідним для вираженням жіночого мовлення є лексичний рівень мови, адже саме тут виявляється феномен тезаурусу жінки. Роман Софії Андрухович відповідає дефініції «жіночий» роман, у ньому яскраво представлено всі ознаки жіночого мовлення, зокрема за Лакоффом, тому цей роман може стати об'єктом для більш глибоко дослідження жіночого мовлення та засобів його індивідуалізації.

Список використаної літератури:

1. Лакофф Р. Язык и место женщины. Р. Лакофф // Гендерные исследования. – Харьков. – 2000. – № 5.
2. Мартинюк А. П. Конструювання гендера в англomовному дискурсі / Алла Петрівна Мартинюк. – Харків: Константа, 2004. – 292 с.
3. Норець Т. М. Гендерний аспект дослідження мови / Т. М. Норець. // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – №122. – С. 64–65.

*Ярошук Валентина Юріївна,
студентка III курсу,
спеціальність «Українська мова та література, англійська мова»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

КИЇВСЬКИЙ ТЕКСТ ЦИКЛУ «ОБА БЕРЕГИ» ЗБІРКИ «ТРИБ» ПАВЛА ВОЛЬВАЧА

Образ Києва, його неповторність, застиглість форм і динаміка життя стали яскравими сторінками поетичних доробків багатьох митців. І тут не важить, чи народився майстер пера в столиці, чи прибув у неї, залишивши інший куточок України, чи зазирнув на хвилику проїздом. Пишуть про це велике місто «великі» й «малі» митці, знані й незнані, визнані й епатажні, метри й початківці. Серед них – Павло Вольвач.

У кожного Київ свій, неповторний, загадковий, знайомий і незнайомий. Він постає через особливі звуки міста, його колористику, особливості атмосфери і аури на вулицях, його визначних мешканцях, архітектуру тощо.

Павло Вольвач різнопланово зображує обличчя Києва, його столичні тексти мають певну специфіку. Його ліричний герой то проходить звичайними вулицями міста Києва: «... лінивий трамвай з ринку проповз попід гору...», «... кондитерська фабрика у провулку...», «... повз перукарню і гастроном на розі...» [1, 78]; то надихається архітектурою міста-героя: «Хвост павині розпуска узвіз, зернисте світло сіється навскіс, на брук, на пруг, на світ поза світами...», «Дім культури дві колони в фокусі осінніх лінз...» [1, 81; 90].

Нерідко він показує Київ у поезії і через звуки, що також дуже цікаво і своєрідно проявляє обличчя міста: «... батько стукає каблуками по тиші...», «... тремтять над головою сади...», «... і тиховіється Дух...», «... і тиша з тиш – чуть, як тремтять тони...», «... в Київ згущаються голоси...», «... не кашляє ніхто...», «Брама скрипнула...» [1, 88; 77; 92; 99; 101; 102; 115].

Київ у поета асоціюється з особливими кольорами і навіть якимись тактильними асоціаціями, які виникають у нього на ґрунті цих кольорів, їх він відображає так: «... сіро сіро сіро і м'яко...», «... де блищать стежки притрушені соломинками...», «... у великій хаті синіє повітря...», «... відсирілим тротуаром...», «... полудня жовте вино...», «... зліпились в лілово-чорний вузол...», «... синьо табунний часоплин...», «у світлі колючім чота стоїть, немов оскарження тліну...», «... червоне по білому під кулеметом...», «... то тепліє то холодне...», «... «хліб» «їдальня» задній план де по вицвілі плакати проіржавлене стакато» [1, 79; 89; 101; 103; 105; 109].

Має Київ для поета і свій цікавий запах, яких також передає його емоції, асоціюється у нього з містом і його специфікою: «... полуниці тривожні запахи...», «... то війне одеколоном...» [1, 111; 119] – бачимо, що ці запахи викликають у нього певні переживання, на щось нашттовхують, викликають асоціації.

Обов'язково згадує Вольвач і людей, що його оточували і надихали, людей, які давали йому настанови в мистецтві і з яких він брав приклад: «... не сказати відчувати ну а хто – хіба жадан...» – присвячує їм поезії, як от Василеві Герасим'юку.

Яскраві образи почуттів лунають зі сторінок циклу: «все безнадійнішими вертання додому з мандрів... у занепадницькі житла...» [1, 113].

Отже, київський текст поета Павла Вольвача розкриває дивовижний образ Києва, у якому і коло спілкування митця, і його захоплення, і відчуті та побачені ним кольори та звуки, що відкривають по-новому обличчя міста. Згадані в текстах персоналії – це життя міста і самого митця. Київські тексти Павла Вольвача слугують розкривають особистість самого автора, характеризують його як митця, людину багатогранну й неповторну.

Список використаної літератури:

1. Вольвач П. Триб: Поезії / Павло Вольвач. – К. : Факт, 2009. – 124 с. – (Серія «Зона Овідія»).

*Ярошенко Мирослава Юрївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «українська мова та література, англійська мова»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
Строганова Ганна Миколаївна*

ФУНКЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ОСНОВ СИНТАКСИСУ УЧНЯМИ 5 КЛАСУ

З упровадженням компетентнісного підходу до навчання української мови Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів восени 2017 р. перед методистами та учителями-словесниками постала проблема доцільного використання підходів до вивчення предмету у зв'язку зі зміщенням акцентів зі знаннєвого на діяльнісний освітній результат [4, с. 2].

Вимогам нової освітньої програми цілковито відповідає функційно-комунікативний підхід, дослідження та впровадження якого має глибоке коріння у вітчизняній та світовій науці. Питанню комунікативної спрямованості мовної освіти присвячені праці методистів О. Біляєва, М. Вашуленка, Л. Варзацької, Г. Іваницької, О. Купалової, М. Пентилюк, Н. Янчук та інших дослідників. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена потребою виявлення специфіки застосування функційно-комунікативного підходу у вивченні основ синтаксису учнями 5 класу.

Мета роботи: дослідити можливості ефективного процесу взаємодії учителя та учнів під час вивчення розділу «Основи синтаксису» у 5 класі загальноосвітньої школи у межах функційно-комунікативного підходу до вивчення української мови.

Спираючись на психолого-педагогічні особливості учнів 5 класу та вже наявні розробки у галузі функційно-комунікативного підходу до вивчення синтаксису, пропонуємо зосередити увагу на певних аспектах вивчення зазначеного розділу.

Доцільним вважаємо використання міжпредметних зв'язків української мови задля розуміння учнями функцій і ролі вивчених одиниць мови у мовленні, зокрема у текстах різних стилів та типів. Особливо плідним, на нашу думку, буде зв'язок із українською літературою, за якого у використаних зразках мовлення учні матимуть змогу виокремлювати словосполучення, речення, головні та другорядні члени речення тощо.

На наш погляд, принципово важливим є використання внутрішньопредметних зв'язків у вивченні української мови, наприклад, звернення уваги на морфологічні характеристики нових синтаксичних понять чи конструкцій. Необхідно згадати також про дотримання вимог культури мови та мовлення, на чому необхідно неодноразово наголошувати. Фундаментальним аспектом вивчення синтаксису на функційно-комунікативній основі є також урахування зв'язків та необхідності повторення, «нанизування» матеріалу з кожної теми розділу. Тому під час створення висловлювань учнями необхідно акцентувати увагу не лише безпосередньо на змісті поточної теми, а й охоплювати ширше коло знань, умінь, навичок. Наприклад, під час вивчення теми «Однорідні члени речення» можливо дати учням завдання скласти діалог з використанням рядів однорідних додатків, означень та обставин – другорядних членів речення, які вивчалися на попередніх уроках.

Комунікативна спрямованість усного мовлення може яскраво реалізуватися не лише у системі взаємодії «учень-учитель», а й у системі «учень-учень». Для активізації цього процесу доцільно використовувати роботу в парах та у групах під час виконання

навчальних завдань. Подібна орієнтація дозволить учням вже у процесі створення мовленнєвих зразків аналізувати ідеї однокласників, їхній рівень оволодіння знаннями та редагувати, доповнювати висловлювання. Таким чином, відбуватиметься не лише обмін інформацією з теми, а й безпосередній розвиток мовленнєвих умінь і навичок.

Функційно-комунікативний підхід як основоположний на сучасному етапі розвитку методики навчання української мови має широкі можливості для організації навчально-виховного процесу у школі. Аспектами, на яких слід зацентувати увагу у межах вивчення основ синтаксису учнями 5 класу, вважаємо такі: реалізація активної взаємодії у системах «учень-учень» та «учень-учитель»; використання аудіо- та відеоматеріалів у організації уроків; робота з матеріалами, які можна презентувати поза межами класу та які можна використати у навчанні інших; застосування нетрадиційних форм уроків, які базуються на інтерактивній основі; врахування міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків під час створення власних висловлювань у процесі вивчення синтаксичної теорії.

Список використаної літератури:

1. Біляєв О.М. Зміст уроку мови / О.М. Біляєв // УМЛШ. – 2003. – № 4. – С. 2 – 7.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.

Аксанюк Марина Миколаївна, Чорна Анастасія Анатоліївна
студентки II курсу
спеціальності «Інформатика»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Шкіль Людмила Леонідівна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ – НЕДОСЯЖНІСТЬ ЧИ МАЙБУТНЄ?

Вчені всього світу вже не перше десятиліття працюють над винаходом машини, інтелект якої міг би зрівнятись з людським. Робота над створенням штучного інтелекту триває ще з середини минулого століття, проте на сьогоднішній день питань про можливість створення такого інтелекту стає все більше. З появою та розвитком інноваційних технологій людина підходить все ближче до цієї мети. Та, хоч комп'ютерні технології постійно в процесі розвитку і, здається, ми майже все дослідили в цій галузі, та все, що людина змогла створити на сьогоднішній день, це нейронні мережі. Це обчислювальні системи, що моделюють інтелект, та з інтелектом людини мають мало спільного. Технічна проблема створення штучного інтелекту є однією із основних проблем, проте не єдиною.

Ще однією важливою проблемою є саме дослідження людського інтелекту, його особливостей. Людство ще не може повністю дослідити власний інтелект через дві основні причини: інтелект кожної людини індивідуальний та неповторний і на сьогоднішній день немає таких технологій, що могли б повністю дослідити його.

Так як на сьогоднішній день інтелект людини не є повністю дослідженим, немає і єдиного беззаперечного "правильного" визначення інтелекту. Натомість є безліч не досить точних визначень, включаючи можливість логічного мислення, розуміння, планування, самосвідомості, творчості, вирішення проблем та навчання тощо. Деякі дослідники використовують досить широке визначення інтелекту, а саме - як здатність до досягнення складних цілей. Визначення інтелекту за Оксфордським словником - "здатність придбати та застосувати знання та навички", оскільки на основі знань і навичок може бути поставлена мета.

Як важко порівняти можливості програми, що створена для виконання математичних розрахунків та програму, що створена для гри в шахи, так само важко порівняти інтелект різних людей, оскільки вони мають різні цілі, призначення і т.д. Виходячи з цього, людина не знає всіх особливостей та можливостей свого інтелекту [1, с 8].

Багато науковців вважають, що «дослідження та створення штучного інтелекту мають великі значення для людства. Спроби створення штучного інтелекту приносять для людини багато нових корисних винаходів» [2, с. 80]. На сьогоднішній день створено безліч комп'ютерних систем, за допомогою яких можна виконувати такі функції: сканування облич, виконання складних обчислень, отримання та аналіз даних з навколишнього середовища, розпізнавання голосу, спілкування з людьми і багато іншого. Хоч ці системи можуть виконувати майже все те, що і людина, проте жодна система немає емоцій, почуттів, переживань, інтуїції, уяви. А вони мають значний вплив на формування людського інтелекту, не менший, ніж навчання та пам'ять. Та з кожним днем комп'ютерні системи стають все більше схожими на людину, що призводить до виникнення дискусій про те, чи може машина замінити людину. В результаті виникнення таких дискусій утворюються цілі організації, основні функції яких - це боротьба з технічним розвитком, поширення думок про те, що машини небезпечні для людини. Люди, що підтримують таку ідею забувають, що на даному етапі розвитку технології є досить безпечними, а вся небезпека, що ними створюються, залежить лише від людей в чіях руках ці технології.

Враховуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що дослідження в галузі штучного інтелекту безперечно є корисними та потрібними. Які б проблеми у пізнанні людини та світу не виникали перед людством, не потрібно відмовлятися від ідеї створення штучного інтелекту. Коли вченим вдасться відтворити інтелект хоча б трішки схожий на людський з можливостями машини, людство перейде на вищий крок свого розвитку і це стане початком нової ери.

Список використаної літератури:

1. Tegmark M. Life 3.0 : Being human in the age of artificial intelligence / Max Tegmark. – New York, 2017. – 440 с.
2. Киричок О.Б. Філософія: підручник для вищих навчальних закладів /Олександр Борисович Киричок. – Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 381 с.

*Андрєєва Аліна Юрїївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «філософія, практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, старший викладач
Березінець Ірина Володимирівна*

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ В ЕПОХУ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

*«Ми більше не відчуваємо так, як раніше, і наші очі,
вуха і інші органи чуття вже не є попередніми»
Герберт Маршал Маклюєн*

В останні два десятиліття ХХ століття завдяки розвитку інформаційних технологій з'явилася нова форма буття – віртуальна реальність. Основна проблема, що виникає в рамках цієї проблематики – це ідентифікація себе та оточуючих об'єктів у цьому просторі. Поряд з властивостями ідеального буття у віртуальній реальності відтворюються і властивості матеріального буття: вплив віртуального буття на органи чуттів людини практично повністю ідентичні впливу реальних матеріальних об'єктів. Наука поки ще далека від будь-яких остаточних висновків, але одне можна сказати з впевненістю, що віртуальна реальність не має своєї власної сутності. Її існування є результатом взаємодоповнення і взаємодії матеріальних та ідеальних форм буття.

«Осмилення, усвідомлення зображеного на екрані відбувається, окрім слів, – візуально, миттєвою реакцією на пластичну форму оповідання. Глядач сприймає потік зорових образів одночасно на декількох рівнях: в графічній і тональній орієнтації кадру, що відтворює середовище даного епізоду; в тому, як рухаються актори, яка їхня міміка; в тому, як використовуються окремі деталі для вираження художньої думки і т.д.» – писав Лотман Ю. [1, с. 140].

Формування помилкової свідомості за рахунок віртуальної реальності стосується не тільки масового користувача, а й груп інтелектуалів. З цього приводу Маркузе Г. зазначав: «Подивіться, що сталося з представниками творчої інтелігенції в одновимірному суспільстві. Якщо в ХІХ столітті письменник був вільнодумний інтелектуал, який підходив до реальності з позицій критичного реалізму, то тепер це просто такий же представник ринку робочої сили, котрий монотонно, на замовлення буржуазії, її корпорацій і ринкового попиту виконує свою роботу і отримує за це свою частку участі в «суспільстві благоденстві» [2, с. 107].

Засоби масової комунікації не тільки обмежуються заміною об'єктивної реальності копіями, а й формують «репресивні» потреби, створюють «хибну свідомість». Лотман Ю. відмічав, що «інформаційний потік подій, постійна поява все більш сучасних та нових оновлень в технологічному контексті спонукають до інтенсивного стрибка розвитку в

системі «віртуальної реальності» [1, с. 33-38]. Відбувається зниження загального рівня художньо-естетичної культури сучасного молодого покоління, і на думку Недосекіна О. це свідчить «про його дисгармонійний розвиток і як наслідок, одномірність, вузькість мислення, орієнтація на прагматизм, успіх, кар'єру, звуження життєвих і духовних інтересів, орієнтація естетичних смаків на примітивні масові стандарти, нав'язуванні ЗМІ, всупереч моральному й духовному самовдосконаленню та самовихованню» [3, с. 390].

Отже, аби орієнтуватися в поєднанні реальної та віртуальної складової нашого життя, необхідно оволодіти компетенціями, вміннями, критичним мисленням, яке реалізує в собі медіаграмотність.

Медіаграмотність надзвичайно важлива для сучасної людини: вона активізує критичне мислення. Медіаграмотний індивід здатний розрізнити надійні джерела інформації і відповідає за розуміння впливу засобів масової комунікації, перемикаючись між різними медіаплатформами. Наразі спостерігаємо тенденції, коли людина втрачає свою індивідуальність. Інформація, котра раніше свідчила про персональну ідентифікацію, сьогодні виступає елементом комунікації. Образ людини та інформація про неї трансформується. Таким чином, персоналія перетворюється в медіа-канал. У кожному випадку віртуальної взаємодії людина втрачає свої самотні риси і виступає елементом певної моделі медіа-комунікації. У зв'язку з тим, що відбувається перехід від замкненого соціального оточення в безмежний простір інтернету, суспільство прагне до відповідної взаємодії з визначеними, характерними індивідуально-віртуальними процесами. Нові алгоритми соціальних мереж провокують людей до відтворення інформації все дедалі частіше, таким чином нівелюючи прояв індивідуальності в обмін на соціальне схвалення, емоційне підживлення від конвертації та оберту знаків та символів на віртуальній сторінці особи (Instagram, Facebook, Telegram, Twitter, Viber, vkontakte, youtube і т.п.)

Подальший розвиток інформаційних технологій, безперервна конкуренція масштабних корпорацій і винайдення шляхів маніпулювання соціумом, виникнення більш сучасних і нових потреб в суспільстві продукуватиме нові зміни. Відбувається пригнічення індивідуального, особистісного, набуття необґрунтованого, ілюзорного уявлення світу і подальше відмежування від дійсних взаємодій з матеріальним та природнім світом. За рахунок таких процесів можлива поява безлічі психологічних дисфункцій у індивідуумів. Виникають ці процеси, як відповідь на віртуальну еко-систему. Людина, не знаючи правил роботи цих ресурсів, сама того не розуміючи, потрапляє під їх контроль. На мою думку, на законодавчому рівні має відбуватися попередження можливих глобальних негативних наслідків для суспільства, а саме: забезпечення анонімності, безпеки даних та освітні компанії. За рахунок таких практик, новітніх компетенцій стане більше, що оберігатиме особистість від психологічних розладів та втрати самоідентифікації.

Список використаної літератури:

1. Лотман, Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю.М. Лотман. – Таллинн: Ээсти Раамат, 1973. – 140 с.
2. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М.: «REFL-book», 1994. – 107 с.
3. Недосекина, А. Г. Система художественного воспитания студентов в вузе: дис. д-ра пед. наук / А. Г. Недосекина. – Магнитогорск, 2007. – 390 с.

*Батичко Анастасія Олександрівна
студентка II курсу
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Адаменко Надія Богданівна*

СУСПІЛЬСТВО НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ХХІ СТОЛІТТЯ ТА «ВТОРИННА УСНІСТЬ» У.ОНГА

ХХІ століття – суперечлива, динамічна епоха. Тепер безліч різноманітних речей можна робити не виходячи з дому. Суть таких трансформацій криється в тому, що стрімкий розвиток технологій та повсюдне використання мережі Інтернет стало причиною потужних змін в багатьох сферах суспільства. Новітні технології вивели сферу комунікації на надзвичайно новий рівень. Медіатрансформації, що виникли за останні роки, привнесли суттєві зміни, які наразі досліджують вчені та тим самим ставлять перед ними нові задачі про те, як надалі ними керуватись. Тема, на якій ми зупинимось, буде стосуватись концепції «вторинної усності», яка належить Уолтеру Джексону Онгу – американському досліднику сфери комунікацій та медіа. Саме він продовжив лінію Маршалла Маклуена – канадського вченого, що є одним з провідних теоретиків сфери комунікації, щодо того, що використання електронних засобів комунікації виводить суспільство на новий рівень, який характеризується явищами, що були характерні для тієї епохи, коли ще не знали про існування письма. Наразі ми маємо підвищений ступінь проникнення технічних засобів масової комунікації в повсякденне життя сучасної людини, що посилило вплив інформаційних технологій на наш спосіб життя і мислення. Але так було не завжди, тому цікаво дослідити історичну лінію засобів комунікацій, як в різних епохах люди сприймали та використовували інформацію, а головним чином – як вони її продукували.

Метафорично, за прикладом М.Маклуена, У.Онг називає свою концепцію «вторинна усність», яка дуже наглядно описує сьогоденні процеси, в яких перебуває наш світ. Коли давні люди ще не знали писемності, їх свідомості ще були непідвласні деякі речі. Зсув спричинило виникнення фонетичного алфавіту, який надалі дає поштовх до розвитку подальших нових комунікацій. Завдяки винаходу друкарства люди навчилися користуватися інформацією в зовсім іншому руслі. Це дало поштовх до розвитку логічного мислення, до формування лінійного способу сприйняття інформації та концептуалізації знань. Через такі процеси і відбувся подальший поділ людей на соціальні класи: адже привілеї почали мати ті, хто володів грамотністю та писемністю, ті ж, хто цього не опанував, нажаль, опинялись у рабовласницькому становищі.

До речі, якщо навіть перенестись у 2018 рік, то така градація прослідковується і дотепер, просто в інакшому аспекті. Адже найвищі сходинки в суспільстві займають розумні люди, як показує статистика та досвід. Філософ вважає, що в ті часи, коли не було писемності взагалі, людська свідомість керувалась зовсім іншим. І лише момент виникнення писемності дав змогу мати те, що маємо – і в літературних колах, і в філософському дискурсі, в науковій сфері, і навіть в усних висловлюваннях. Все це сприймається таким, ніби так воно і повинно бути, та У.Онг наполягає на зовсім іншому. Метафорично називаючи «вторинною усністю» епоху електронних комунікацій, У.Онг має на увазі, що нові засоби зберігання й передачі інформації сприяли виходу людства на новий виток історичної спіралі, для якого характерні уявлення, притаманні епосі усності, але на якісно новому рівні: «Якщо культура абсолютно не порушена писемністю або книгодрукуванням, я називаю це «первинною усністю». На противагу їй, в сучасному технологічному суспільстві існує «вторинна усна спрямованість», провідниками якої є телефон, радіо, телебачення та інші електронні засоби, для виробництва і функціонування яких необхідні грамотність і друк» [1, с. 123].

Це прослідковується в тому, що наразі ми сприймаємо світ, як у свої часи його сприймали люди усної епохи, але завдяки комунікаціям це сприйняття змінило формат. Знов звернемося до хмарних технологій – всі данні, які вміщує в себе Інтернет, розфасовані в велику кількість серверів. Звідси можна зробити висновок, що перенасиченість інформації не дає можливості свідомості сприймати її належним чином, тому все, що їй залишається – змінюватись. За відсутності часу людина почала сприймати світ поверхнево, фрагментарно, і це в свою чергу призвело до руйнування причинно-наслідкових зв'язків і поступовому витісненню звичного для нас сприйняття сьогодення в послідовному, лінійному сенсі, а також до формування нових комунікаційних практик, які сміливо можна називати новою усною культурою комунікації, коли повідомлення безпосередньо апелює до свідомості за аналогією з мережевою міжособистісною комунікацією, яка потребує миттєвої реакції. Прикладом можуть слугувати окуляри віртуальної реальності. Наша свідомість настільки звикнеться до того, що нею керують, забуваючи про місце поточного знаходження. Сприйматися буде картинка, що запрограмована для показу. Книги у паперовому вигляді теж поступово зникнуть з полиць – люди почнуть слухати їх в аудіо варіанті.

У той час, як в традиційно племінному суспільстві можна було належати тільки до одного плем'я, то і зараз в Інтернеті існує величезна кількість «племінних» мереж, разом які становлять те, що М.Маклуен називав «глобальне село». Племінна ідентичність в епоху Інтернету долає етнічні, культурні та географічні рамки. Найчастіше онлайн-племена демонструють звичаї і культурні цінності, які відрізняються від тих дій, які відбуваються в контексті реального життя. Було б дивно спостерігати за тим, як люди «лайкають» один одного, щоб привернути увагу. У той час, як в реальному просторі життя індивіди утворюють соціальні контакти один з одним через наявність спільних рис: віку, статі, етнічної приналежності, і людина одразу може знайти однодумця, в основному, через мову тіла, схожий стиль, а в віртуальних «племінних» просторах, вони висловлюють свою близькість і інтерес симпатіями, лайками, додаванням до вибраного, репостом, «оформленням» підписки на користувача тощо. У нових комунікаційних племенах саме ці дії демонструють вираз зацікавленості, що підсилює демонстрацію приналежності користувача до певного племені так само, як в минулому це демонстрували ритуальні танці, гра на барабанах та інші ритуальні обряди. Дослідження аспекту соціалізації сучасної людини за допомогою соціальних мереж, застосовуючи в якості основного теоретичного інструменту концепцію «вторинної усності», дозволяє зробити наступне припущення: розширення можливостей комунікації з використанням соціальних мереж призвело до виникнення в Інтернеті різних співтовариств за інтересами – форуми, а також і формування нової інформаційної культури. Це стало причиною формування в сучасному суспільстві «нових» соціальних суб'єктів, «інформаційних племен», повернутих з минулого людства.

Феномену «вторинної усності» є місце навіть у нашому світі, який сповнений різноманітними гаджетами, роботами та новітніми технологіями. Саме електронні засоби комунікації зробили можливим існування вторинної усності, адже використання нових електронних технологій призвело до відродження «усної» форми дискурсу, що базується на культурі писемності. З появою соціальних мереж, нова форма комунікації досягла якісно нового рівня і стала причиною серйозних перетворень в психологічних патернах індивіда.

Список використаної літератури:

1. Ong W.J. *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, – New York: Routledge, 2002. – 202 p.
2. Ong W. *Secondary Orality and Secondary Visualism* // Doctor of Ministry in Preaching Seminar. // Aquinas Institute of Theology. St. Louis, MO. 6 Oct. 1994. Presentation //URL: <http://cdm.slu.edu/cdm/singleitem/collection/ong/id/668/rec/19>
3. Kerchhove D. de. McLuhan and the «Toronto school of communication» / D. de Kerchhove // *Canadian Journal of Communication*. – 1989. – Spec. iss. – P. 73-79.

*Батюк Олена Валеріївна
студентка V курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Крилова Світлана Анатоліївна*

АДЕКВАТНІСТЬ ТА АУТЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

*Жінки та чоловіки мають бути рівними, але різними
Назів Хамітов*

Перед майбутнім людства постає ряд актуальних проблем. Філософська антропологія покликана шукати на них відповіді. Актуальною постає тема адекватності та аутентичності людини в сучасному світі – пошуки особистості в пізнанні себе, власного самотворення та самовираження. Проблемою аутентичності філософія займається вже давно, з часів Стародавньої Еллади. Вислів Сократа «Пізнай самого себе» - ключ до розуміння власного життя та його сенсу. В данному контексті актуальною постає проблема, про адекватність чоловіка та жінки, їх аутентичності в сучасному світі гендерних перетворень.

Аналізуючи сучасність та перспективи майбутнього - виникає таке питання: Чи не губить сучасні чоловік та жінка своєї справжньої аутентичності? Технології дозволяють змінити біологічну стать, суспільство – соціальну. А як бути з ментальністю, з глибинним духовно-душевним станом чоловіка та жінки, даними їм від народження – сутністю людини, яка надає вектор всій її діяльності та світоглядним установкам. Що ж в майбутньому буде означати «бути чоловіком» та «бути жінкою»? Адекватність і аутентичність людини та їх гармонійне поєднання є важливим фактором для цілісного та щасливого буття жінки та чоловіка. Цілісність особистості веде не тільки до власного благополуччя, але й до щастя людини. «Чим більше в нас можливостей бути собою, тим щасливіше ми стаємо» [1, с. 16].

Слово «адекватність», має латинське походження (лат. *adaequatus* -прирівняний) та має такі значення: співрозмірний, відповідний, рівний, еквівалентний [2]. Вона відіграє важливу роль у встановленні особистості, допомагає взаємодіяти з оточуючими. Її поведінка, дії та зовнішній вигляд співвідносяться з загальноприйнятими нормами, та не викликають відчуття небезпеки у інших. Уміння жити в злагоді з самим собою та світом можна назвати аутентичністю. Людина, яка ставить собі питання про сенс власного життя, про свою роль в цьому світі, яка здатна розвиватися та побачити Себе в собі, стає зрілою особистістю – аутентичною. Чи ідентична аутентичність чоловіків та жінок? Філософи та психологи стверджують, що чоловіки і жінки відрізняються не тільки фізично (біологічно) але й ментально. Сьогодні жінки, завдяки гендерним перетворенням в суспільстві, нарешті можуть розпоряджатися власним життям та повернути свою аутентичність як незалежної особистості. Гендерна рівність дозволяє вільно реалізовуватися в політичному, економічному, соціальному та культурних сферах життя.

Соціальні ролі, сімейні цінності змінюються. Сучасний ідеал жінки – успішна, амбіційна, фінансово незалежна та сильна. Вона намагається змінити свій спосіб мислення та душевний склад. Це все вибиває ґрунт з під ніг у сучасних чоловіків. Можливо, вбачаючи в жінках своїх конкурентів, вони гублять своє аутентичне призначення - бути Чоловіком. Бути успішним, амбіційним та сильними. Виникає питання: чи потрібно це сучасній жінці? В боротьбі за власні права жінка отримала перемогу, здобувши омріяну свободу. Але разом з тим, щось втратила. Можна припустити, що жінка, демонструючи всьому світові свою стоїчну духовну мужність, самодостатність та незалежність, втратила в очах чоловіків свою Загадковість та Таємничість. Жінка, яку чоловікові хочеться пізнавати, відкривати, любити та піклуватися, поруч з якою йому хочеться творити та Бути. Сьогодні,

відкрито демонструючи свою силу, жінка сама, не усвідомлюючи цього, не дозволяє чоловікові виявляти свою автентичність, як можливість бути Чоловіком. Як на фізичному рівні – захищати, надавати комфорт та безпеку слабкій жінці та сім'ї; так і на ментальному – йти на вчинок, долаючи свої внутрішні страхи, тривоги та буденність, виходячи за власні межі. Чоловік, реалізуючи свої амбіції та життєвий потенціал, відає Світу свої таланти та вміння. Безсумнівно, проявляючи себе у творчості – він стає Людиною! А здобути свою чоловічу автентичність він зможе, коли поставить у ряд своїх життєвих сенсів благо жінки. Саме прагнення реалізувати свій потенціал, ще й за ради неї, надає можливість йому відшукувати свою чоловічу сутність. І жінка відіграє в цьому важливу роль, в тому сенсі, що спонукає його виходити за свої межі. Але це можливо за умови, якщо жінка не буде перешкоджати йому, демонструючи свою силу та самодостатність.

Сьогодні, та в найближчому майбутньому, для існування здорового суспільства, ми маємо зрозуміти, що чоловік та жінка можуть знайти свою автентичність лише разом, гармонійно доповнюючи один одного, адекватно проявляючи свої біологічні та соціальні ролі. І разом, спільними духовними зусиллями, самоствердитися та проявитися в співтворчості. Результатом якої стане гармонійне співіснування двох вільних особистостей, таких різних, але рівних.

Список використаної літератури:

1. Джозеф С. Автентичность: Как быть собой / М.: Альпина Паблишер, 2017. – 256 с.
2. Електроний ресурс: <https://ru.wiktionary.org/wiki/адекватный>

*Божук Антоніна Дмитрівна
студентка III курсу
спеціальності «українська філологія та літературна творчість»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна*

ЦЕРКВА ОБ'ЄДНАННЯ В УКРАЇНІ: ВІРОВЧЕННЯ ТА КУЛЬТОВА ПРАКТИКА

Церква Об'єднання або Уніфікації, що заснована Мун Сон Мьоном в Південній Кореї 1954 році, одна з найвпливовіших релігійних організацій, що має тисячі послідовників і мільярдні фінансові ресурси. Однак, культові практики та діяльність цієї організації піддаються критиці багатьма фахівцями у сфері релігії, а саму Церкву Об'єднання заборонили в більшості країн світу. На сьогоднішній день в Україні вони не зареєстровані як релігійна організація, проте вони провадять підпільно свою діяльність, організовуючи різноманітні семінари і презентації. Адепти цієї організації все більше продовжують вербувати молоді та людей, що не освічені в питаннях релігійних процесів в Україні. Відтак є потреба в об'єктивному дослідженні цієї релігійної організації і її віровчення. А також відзначити ті аспекти її діяльності, що можуть виявитися шкідливими для нашого суспільства.

Аналіз релігієзнавчої літератури вказує на недостатність теоретичного і практичного дослідження культової практики та віровчення Церкви Об'єднання в Україні. Багато питань для сьогодення є дискусійними, що доводить необхідність подальшого поглибленого аналізу даної проблеми.

Основні постулати Церкви Об'єднання: створити сім'ї на чолі з Богом, які стануть основою морального та здорового суспільства; створити громаду з Богом у центрі, яка переймається суспільними проблемами; створити єдину сім'ю людства, в основі якої любов Бога, сім'ю, в якій не існує расових, національних та релігійних кордонів[4]. В центрі стоїть

засновник організації Мун Сон Мьон, який і є другим пришествям Ісуса Христа (однак, про це послідовники даного культу дізнаються не відразу, а в процесі все більшого проникнення до цієї організації). Його ще називають «Істинним Батьком», тому що він виконав головну заповідь, яку дав Бог: «Створити сім'ю», на відміну від Ісуса Христа, який не зміг це зробити. Муніти-суворі монотеїсти, вони вірять в єдиного Бога, який поєднує в собі внутрішнє і зовнішнє, жіноче і чоловіче начало [3]. Джерелом віровчення «Церкви Об'єднання» є одкровення, отримане преподобним Муном і викладене в «Божественному Принципі». [3] «Божественний Принцип», або як його ще називають «Завершений Заповіт» умовно можна поділити на три розділи: створення, гріхопадіння та відновлення світу. Центральною темою «Завершеного Заповіту» є вчення про сім'ю. Звичайну сім'ю Мун називав породженням Диявола, протиставляючи їй істино духовне єднання людей, яке можливо тільки у лавах «Об'єднаної Церкви». [2]. Тому, центральне місце в релігійній практиці мунізму посідає церемонія «Благословення». Вона містить у собі «церемонію святого вина» і «священне одруження», розуміється як народження в нове життя через очищення від первородного гріха й, одночасно, як вступ у «благословенний» шлюб. [3] Благословення надавалося самим Муном, а після його смерті найближчим його послідовникам. Після «Благословення» пара переживає розрив від 3 до 6 років, потім воз'єднання і весілля. Ще одним із основних віровчень є «переродження гріховної природи», тобто, коли адепти займаються фандрайзингом. Сам термін фандрайзинг (від англ. fund – кошти, фінансування та raise – піднімати, добувати, збирати) означає пошук ресурсів, а так само – людей, майна, інформації, підтримки, часу і грошей для реалізації проектів та (або) забезпечення існування організації [2].

Церква Об'єднання розпочала свою діяльність в Україні та низці інших республік колишнього СРСР у 1992 році з проведення низки так званих «семінарів з лідерства» [1]. І продовжує, таким чином, діяти до сьогодні, оскільки не є офіційно зареєстрованою, а свою діяльність не асоціює з релігійною. Основними видами її діяльності в Україні є безкоштовні семінари, соціальна робота, різноманітні благодійні організації, видавництво власної літератури. На семінари запрошують переважно молодь і в основному на вулицях. Зокрема, вони проводять власне соціопитування, і таким чином дізнаються про захоплення людини, якій задають питання. Далі під час розмови запрошують до себе на безкоштовну презентацію, а після презентації, відповідно пропонують прослухати три лекції (Створення, Гріхопадіння, Відновлення). Якщо людина захоплюється цією ідеєю, вони запрошують її спочатку на 7-денний семінар, а потім 21-денний семінар.

Семінари, до прикладу, відбуваються подалі від міст — на базі санаторіїв, будинків відпочинку, гуртожитків у сільській місцевості тощо. Контакт з навколишнім світом на цей час частково або повністю блокується [1]. Після семінарів пропонують приєднатися до організації і пройти певну духовну практику, під час якої розриваються сімейні стосунки, а потім вже є можливість дістати «Благословення».

Отже, в сучасній Україні недостатньо досліджені духовні практики та культ Церкви Об'єднання. Її методи вербування не завжди виправдані і гуманні, а у віровченні міститься багато прихованих і неоднозначних змістів. Відтак, це дає привід надалі більш ретельно досліджувати і контролювати дану релігійну організацію.

Список використаної літератури:

1. Релігієзнавство: навч. посіб. / [наук. ред. Д.В. Брильов; відп. за вип. О.В. Лісовий, С.О. Ліхота]. – К.: Дух і літера, 2018. – 328 с.
2. Богдана Верещагіна Церква Муна: «Включене спостереження» [Електронний ресурс] https://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_1996/lis_96_11_12/37494/
3. Ірина Кременовська Муніти, або Церква Об'єднання [Електронний ресурс]
4. <https://vilneslovo.com/%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8-%D0%B0%D0%B1%D0%BE-%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD/>

*Божук Антоніна Дмитрівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Філологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Строяновська Олена Василівна*

СЕКТАНТСЬКІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ЛЮДИНИ

Значна частина наукових психологічних досліджень присвячена вивченню маніпуляції свідомістю людини. Вивчення цієї проблеми завжди було актуальним, тому що маніпуляція поширена у всіх сферах людського життя. На сучасному етапі розвитку суспільства маніпуляція набуває широкого використання у деструктивних тоталітарних організаціях (сектах), де у людини забираються її гроші і життя через певні психологічні методи впливу на свідомість. Адепти (послідовники певного учіння) цих організацій мають психологічну підготовку та вміло використовують людину у власних цілях. Звичайні люди через своє незнання навіть не помічають, що ними маніпулюють. Ця проблема стала однією з найпоширеніших у всьому світі і перед психологічною наукою постає важливе завдання – вивчити методи маніпуляції свідомістю людини, які використовуються деструктивними організаціями, способи їх визначення та протидії цим методам.

Метою статті є виокремлення та вивчення засобів маніпулювання тоталітарних деструктивних організацій свідомістю людини.

Аналіз психологічної літератури вказує на недостатність теоретичної та практичної розробки проблеми маніпуляції сект свідомістю людини. Багато питань до сьогодення є дискусійними, що доводить необхідність подальшого поглибленого і розгорнутого аналізу цього феномену. Серед психологів, які зробили великий внесок у розробку цього питання, можна виокремити А.Ю. Аكوпова, А.С. Большакова, Є.Н. Волкова, С.А. Зелінського, С.А. Хасена.

Тоталітарні секти - це авторитарні організації, головною метою яких є влада і гроші для керівників і найближчого їхнього оточення. Кожній тоталітарно-деструктивній секті притаманні п'ять ознак: а) обман людей під час вербовки; б) маніпулятивне управління свідомістю людини; в) регламентація всіх аспектів життя людини; г) експлуатація членів секти; д) абсолютизація лідера і самої організації. Застосування контролю свідомості в особливо деструктивних культах спрямоване, щонайменше, на руйнування справжньої особистості індивідуума - його поведінки, думок, емоцій - і її вторинне конструювання за образом і подобою культового лідера [3]. У кожній секти є певний набір загальних маніпулятивних засобів (цілеспрямованого прихованого впливу однієї людини чи організації на іншу), метою якого є задоволення власних потреб і цілей:

1. Спотвореність інформації, або її приховування. Цей метод починають застосовувати вже на етапі вербовки. Поділяючи інформацію на маленькі частини, культи не дозволяють своїм членам побачити повну картину. Людям дають лише той об'єм інформації, який потрібний для певного виконання завдання та включає в себе блокування будь-яких критичних, або негативних точок зору [3].

2. Хибна закоханість, або приспання пильності. Людина, потрапляючи в секту, почуває себе особливою, їй постійно говорять компліменти, виділяють в ній найкращі риси і постійно наголошують на них, створюють навколо неї атмосферу беззаперечного прийняття і любові [2].

3. Розлючений натиск, або непомірний гнів. Маніпуляція в цьому випадку стає можливою в результаті немотивованої люті з боку маніпулятора [2]. Це один з найважливіших етапів маніпуляції, який використовується вже після того, як у людини з

маніпулятором побудувалися дружні стосунки. Маніпулятор апелює до почуттів людини, роблячи її поганою у своїх очах. Людина, яка побудувала дружні стосунки з іншою людиною, в жодному разі не хоче їх втратити, тому піддається маніпуляції.

4. Масовість думки. Тут головну роль відіграє сила суспільної думки. Ми схильні вважати правильною свою поведінку, якщо часто бачимо інших людей, які поведуться подібним чином [1]. В секті створюється хибна атмосфера однодумців. В такому середовищі людина піддається впливу колективу і сама починає вірити в те, у що вірять інші.

Для потрапляння в секту необхідна наявність двох факторів: зацікавлення тим, що пропонує секта, і певний критичний період людини, зокрема, підлітковий вік чи період зрілості. Наприклад, головним контингентом секти Церкви Об'єднання є підлітки, а Свідків Єгови – зрілі дорослі.

Отже, на сьогоднішній день секти та використання ними маніпулятивних технологій набувають все більшої актуальності, що впливає на необхідність детального теоретичного та експериментального вивчення цієї проблеми. Подальшого розв'язання чекають не тільки питання визначення основних засобів маніпулятивного впливу сект, але й розробка методів протидії та профілактики їх впливу на особистості, які переживають важкий період життя.

Список використаної літератури:

1. Большаков А.С Большая книга скрытого влияния на людей / Александр Большаков. –Спб. : Прайм-Евронек, 2007. - 255с.
2. Зелинский С.А. Информационно-психологическое воздействие на массовое сознание / Сергей Александрович Зелинский. - СПб. : Издательско-Торговый Дом «СКИФИЯ», 2008. – 407 с.
3. Хассен С.А Освобождение от психологического насилия / Стивен Хассен. – СПб. : Прайм-ЕВРОНЕК, 2003.- 248 с.

*Бурянов Денис Маратович,
студент II курсу магістратури
спеціальності «Філософія політики»
Науковий керівник
кандидат історичних наук, доцент
Тицький Сергій Іванович*

ФІЛОСОФСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА В РАДЯНСЬКОМУ АДЕПТ-МАРКСИЗМУ 1920 - 1930 ХХ РР.

"Витоки марксизму більш гуманні, і гуманізму шукає Радянська Росія в процесі реалізації марксизму. Але в ім'я людини людина пригнічується, його життєві можливості звужуються." Такий погляд на східний марксизм був запропонований М. Бердяєвим у першій половині 20 ст. і домінує в сучасному українському суспільствознавстві.

Обмеження вивчення радянської суспільствознавчої спадщини та однобічне дослідження суспільно-політичного життя радянської доби є недоліком сучасної української науки.

Виходячи з принципу користі наuczіння на чужих помилках, необхідним являє собою дослідження політичної системи та подій в Радянському Союзі через призму сучасної наукової методології. Проблема дискурсу держави і суспільства є актуальним питанням у будь-який період часу.

Історія змінювалася, а з нею змінювався і підхід до вивчення історичних подій; та сама подія в різний час трактувалася по-різному. Аналітична реконструкція взаємозв'язку між політикою і суспільством (та навпаки) є принципово важливим питанням для розуміння та осмислення сучасного політичного простору в його практичному і теоретико-

ідеологічному вимірах. Метою дослідження буде вивчення та осмислення філософсько-політичної реальності в радянський період 20 – 30-х років, з метою їх переосмислення та подальшого застосування в політичному житті країни.

Період від 1920 до 1930 року є досить умовним, оскільки дискурс не може, в даному випадку мати певні часові обмеження та є процесом перманентним. Умовно та тільки умовно були взяті дані дати як період закінчення основних бойових дій під час громадянської війни в СРСР та початок концентрації на соціально-економічних питаннях в країні та 1930 рік як період початку повної влади І. Сталіна в країні та занепад політичної демократії.

Зазначимо, що політична демократія була умовною та розповсюджувалася лише на внутрішньо - партійну діяльність лівих сил, а тенденція демократії з часом звужувалася до повного тоталітаризму. Таким чином, із часом, розвиток взаємодії ставав все більш примітивним і доходив до повного ігнорування суспільства перед партійною потребою.

Цікавим є і той факт, що той самий деградаційний процес характерний і для політичних діячів, які від більш демократичних ідей та помірної політики переходять до радикальної політики виключення будь-яких ідей крім основної (генеральної) лінії партії (наприклад, Л. Каменев та Г. Зіновьев).

Важливим аспектом роботи являє собою і вплив на суспільство, який мали досить невелика кількість діячів. Цікавим є той факт, що популярність серед публіки в жодному випадку не є вирішальною і є лише певною особливістю діячів, таким чином, що партійна організація як альма-матер, забирає в себе кожного як лише частинку себе (наприклад, М. Бухарін як член АН СРСР та провідний публіцист і діяч партії був досить популярним лише до періоду фальсифікацій генерального секретаріату СРСР та був дискредитований без великих проблем).

Зворотній зв'язок, у свою чергу, був повністю або частково відсутній. У політичному плані суспільство було лише пасивним споживачем, виключенням були лише наукові та технічні аспекти – потреби суспільства відображалися в проектах розвитку суспільства в перспективі (аграрні реформи, п'ятирічні плани, і т.п.)

Таким чином, можна побачити, що зв'язок відбувався за принципом проміння, який має початок і не має кінця, тому не може діяти в зворотному напрямку, за цим принципом і будується основна частина взаємозв'язку політики і суспільства в 20 ст, яке має тенденцію до розвитку і в 21 столітті в деяких пострадянських державах.

Список використаної літератури:

1. Коммунистический Интернационал после Ленина: Великий организатор пораженный / Л.Д. Троцкий. – М.: Спартак-окей: Принтима, 1993. – 308 с.
2. Пути развития: дискуссии 20-х годов: [ст. и современ. комент.] / Е.А. Преображенский, Н.И. Бухарин; [сост. и авт. предисл. и комент. Э.Б. Корицкий]. – Л.: Лениздат, 1990. – 253 с.
3. Русская идея: Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века. Судьба России / Н.А. Бердяев. – М.: ЗАО «Сварог и К», 1997. – 540 с.
4. Троцкий Л. Д. Сталинская школа фальсификации / Л. Д. Троцкий. – М.: Наука, 1990. – 339 с.
5. Философия свободы. Истоки и смысл русского коммунизма / Н.А. Бердяев. – М.: ЗАО «Сварог и К», 1997. – 413 с.

*Валкевич Олександр Михайлович,
студент V курсу,
спеціальності «Релігієзнавство»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Хромець Віталій Леонідович*

ДІАЛЕКТИКА САКРАЛЬНОГО І ПРОФАННОГО В АНТРОПОЛОГІЇ Ж. БАТАЯ

У вітчизняному релігієзнавстві дослідження феноменів сакрального і профанного відносять, як правило, до сфери феноменології релігії, найвідомішими представниками якої були М. Еліаде, Р. Отто, П. Д. Шантепї де ла Соссе та ін. В той же час для академічним релігієзнавством є недостатньо дослідженими погляди мислителів, які не мали прямого відношення до наук про релігію. Одним з найбільших продуктивних мислителів, який займався вивченням взаємозв'язку сакрального й профанного був письменник та інтелектуал Ж. Батай.

Батай чітко розділяв світ профанний та світ сакральний. Перший є простором праці, в якому панують заборони (табу). Другий – світ богів і свята, відкритий для трансгресії. Обидва світи взаємодоповнюють один одного. Сакральне являє собою об'єкт поклоніння в людей, які у процесі взаємодії з божественним неминуче відчують священний трепет і жах і, тим не менш, все рівно тяжіють до взаємодії з сакральним. Ця теза Батая перегукується з думками Р. Отто, який в роботі «Священне» також згадував жах і трепет в якості модусів прояву нумінозного [6, с. 26-27].

Так, французький мислитель зауважує, що людина підкоряється одночасно двом імпульсам: жаху, який змушує втікти від сакрального у профанне, та потягу, що викликає зачароване шанування божественного. В якості прикладів Батай згадує деяких божеств індуїстського пантеону (Калі, Шива, Бхайрава та ін.), які мають дуальну природу – креативну й деструктивну. Таким чином, жах не може існувати без екстазу. В цьому контексті філософ стверджує, що через подолання жаху до екстазу доходить як буддист (звільнення від бажань) так і християнин (наслідуючи Христу). Схожі погляди висловлював у своїх роботах Е. Дюркгайм. Але для останнього наявність табу, яке встановлює обмеження щодо об'єктів, у яких діє сакральна сила (мана) є необхідною умовою функціонування людського суспільства [3, с. 83-84]. Батай притримується прямо протилежної думки, для нього будь які обмеження є лише перепонами, які необхідно подолати.

Отже, дуалізм сакрального і профанного, на думку Батая, може і повинен бути подоланий. Яким чином? На це питання мислитель відповідає досить однозначно: через жертвопринесення. Звертаючись до філософського спадку Ніцше, а надто до його найбільш відомої праці «Так казав Заратустра» Батай трактує акт жертвопринесення в дусі самоперевершення («людина є те, що треба подолати»), подолання табу й соціальних норм. Мислитель вважає, що для подолання прірви між профанним і сакральним «людська думка повинна принести в жертву саму себе» – пише мислитель в роботі «Внутрішній досвід» [2, с. 91].

Звертаючись до християнської містичної традиції, Батай намагається аргументувати необхідність відмови від усталених норм на користь радикальної відмови від табу. Апофатичний характер антропологічної концепції Батая наближає її до таких християнських містиків, як Діонісій Ареопагіт, Мейстер Екхарт, Хуан де ла Крус та ін. [5, с. 372-374].

Серед іншого, варто звернути увагу на такі категорії батаєвської думки як «лютість» та «жорстокість». На думку філософа саме ці два екзистенціали надають можливість людині доторкнутись до сакрального. Вже згадуваний Р. Отто зазначав, що сакральне не має нічого спільного з мораллю, проте в його праці «Священне» не йде мова про значення таких

афективних станів людини як приступ люті та (або) жорстокості. Батай зауважує, що неможливість довго утримувати лють та жорстокість створюють ефект маятника, в якому людина вимушена блукати від просвітлення до затьмарення – від сакрального до профанного. В цьому контексті стає зрозумілою критика Батаєм сучасного йому суспільства як маси, доведеної до стану речей у світі промисловості, який майже не залишає умов для прояву чистої люті та жорстокості. Тут варто згадати М. Еліаде, який перший увів термін «сакральне» в науку та розумів під ним як «святе» так «скверну». Саме про єдиний простір, в якому зливаються протилежності зазначав Батай, коли вів мову про святість. Звідси й тези про «святість» вбивства як такого, в якому може проявитись нумінозне, або будь-якого іншого аморального, антисоціального вчинку, внаслідок якого на короткий час щезає прірва між профанним і сакральним [4, с. 15-17].

Людина, за Батаєм, приречена на жертвоприношення, оскільки через жертву може відбутися діалог з нумінозним. Проте, необхідність жертви розповсюджується й на самі релігії, які, на думку філософа загрузли в культивуванні моральних норм, і тим самим позбавили себе можливості комунікації з сакральним світом. «В кінці кінців, принцип реальності взяв гору над потаємністю», пише Батай в «Теорії релігії» [2, с. 15-17]. В цьому висловлюванні можна побачити опозицію до кантівської «Релігії в межах тільки розуму», яку розділяв також Р. Отто.

Думки Батая (як і він сам) є дуже суперечливими й неоднозначними. Тим не менш, дотичність до багатьох філософських, релігійних та релігієзнавчих концепцій та напрямків дозволяє говорити про наукову й творчу спадщину Батая як про таку, що має евристичний потенціал як в загальнонауковому так і в методологічному сенсі.

Список використаної літератури:

1. Батай, Ж. Внутренний опыт / Пер. с фр. С. Фокина. – СПб.: Аксиома, Мифрил, 1997. – 336.
2. Батай Ж. Теория религии. Литература и зло. Минск: Современный литератор, 2000. – 352 с.
3. Дюркгайм, Е. Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії / Пер. з фр. Г. Філіпчук, З. Борисюк. – К.: Юніверс, 2002. – 424 с.
4. Еліаде, М. Трактат з історії релігій / Пер. з фр. О. Панича. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. – 520 с.
5. Миненков Г. История средневековой философии. Часть 1. Патристика. Минск: Европейский государственный университет, 2002. – 504 с.
6. Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его соотношении с рациональным / Пер. с нем. А. Рудкевич. – СПб.: АНО «Изд-во С.-Петербур. ун-та», 2008. – 272 с.

*Винник Ілля Вікторович,
студент IV курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Матяш-Заяц Людмила Петрівна*

КОМУНІКАЦІЯ В ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННІ

Актуальність дослідження специфіки комунікативних процесів у інтернет-спілкуванні обумовлена швидким розвитком Інтернету та його впровадженням у різні галузі людського життя та культури. В першу чергу, він вже є майже невід'ємною частиною масової комунікації. Однак саме це явище на сьогоднішній день є недостатньо вивченим і вимагає наукового аналізу.

Інтернет у людському житті з'явився відносно недавно, але вже став одним з тих явищ у сучасному суспільстві, які динамічно розвиваються. Через швидке зростання інтернет-аудиторії, яка на сьогоднішній день становить більше ніж 3 мільярди 800 мільйонів користувачів (для прикладу, ще 4 роки тому ця цифра була більш ніж у два рази менша) по всьому світу, Інтернет стає не просто масовим засобом комунікації, а переростає у явище глобальної комунікації, його руйнує національні кордони, об'єднує світові ресурси в єдину інформаційну систему [3].

Однією з важливих особливостей сучасності є швидкий розвиток засобів комунікації. Інформація у сучасному світі вже давно стала важливим соціальним ресурсом, а світ у свою чергу набув образів того, що М.Маклюен називав «глобальним селом» [1]. Це, у свою чергу, призвело до того, що слова Натана Ротшильда: «Хто володіє інформацією, той володіє світом», стали вже не просто словами, а свого роду цілим напрямком розвитку певного пласту суспільства. З цього приводу багато дослідників, зокрема М. Кастель, О.Г. Філатова, висловлюють свою думку про те, що в сучасній епосі настала пора «медіакратії» – влади ЗМІ, котрі вже не лише відображають об'єктивну дійсність, а й починають створювати її за власними канонами і бажаннями (більш детально ми можемо розглянути цей процес звернувшись до роману відомого письменника Пелевіна «Генерація П»). Глобалізація ЗМІ та комунікативних засобів трансформує всю структуру комунікативного досвіду людини. Масова комунікація у свою чергу вже є не лише «вікном», через яке ми спостерігаємо за світом, а й «дверима», через які ідеї потрапляють у нашу свідомість. Це можна віднести до всіх ЗМК (тут і надалі засобів масової комунікацій), але перш за все до міжнародної Інтернет мережі. Глобальність характеру змін тісно пов'язана з активним розвитком Інтернет-технологій в світі та в Україні, цей розвиток у свою чергу визначає нові напрямки дослідницької діяльності та ставить нові проблеми.

Комунікацією є процес передачі інформації між адресантом (людина котра відправляє інформацію) і адресатом (людина котра отримує інформацію) [2]. Інакше кажучи у даному випадку працює наступна схема: «адресант – передача інформації – адресат».

Однак у часи активного розвитку кіберпростору абсолютно кожний елемент цієї простої схеми комунікацій зазнає певних змін. Мережа «грає» зі схемою «джерело – повідомлення – отримувач», інколи зберігаючи, інколи надаючи цій схемі абсолютно нового вигляду. Комунікація завдяки Інтернету може набувати абсолютно різних форм, починаючи від відомих соціальних мереж, таких як, наприклад, «Facebook» та «Вконтакті» (ресурс заборонений на території України), закінчуючи тематичними форумами за жанрами музики або літератури. Звісно, можна навести більше прикладів, і не слід оминати такі речі, як популярні месенджери «Телеграм» або «Скайп», однак поглиблений аналіз кожної частини Інтернет комунікації виходить за межі даної роботи.

У Інтернет-спілкуванні джерелом повідомлення може бути як одна людина (як наприклад, скайп), так і ціла соціальна група (чат у мережах або месенджерах). Саме повідомлення може мати абсолютно різні інформаційні цінності: це може бути звичайне повідомлення від співрозмовника, стаття, написана інтернет-виданням, книга, або навіть історія з реального життя, якою вирішила поділитися невідома для читача людина, фотографії тощо. У соціальних мережах створюють групи і навіть є сайти, які спеціалізуються саме у цьому контенті (pikabu.ru, uaplakal.com СНГ кластер/ reddit.com світовий кластер). Отримувач (або як у випадку з названими вище сайтами – ціла аудиторія отримувачів) варіюється від одного до десятків мільйонів (пікабу, редіт). Інтернет-аудиторія може бути статичною або не статичною, в залежності від ролі яку виконує отримувач.

Мережа змушує нас переосмислювати класичні визначення і категорії комунікативістики. Тому коли ми кажемо, що Інтернет є засобом комунікації, стає ясно, що слову «засобом» неможливо надати точного значення, адже воно буде повністю залежати від ситуації.

Інтернет-комунікація на сьогоднішній день продовжує активно розвиватися та стрімко видозмінювати світ навколо нас, саме тому тему інтернет-комунікації слід досліджувати більш детально, адже саме за цим напрямом майбутнє нашої цивілізації.

Список використаної літератури:

1. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего / Мак-Люен Маршалл, [пер. з англ. А.Юдін] – К.: Ника-Центр.-2014.– 432 с.
2. Большой Энциклопедический словарь [Электронный ресурс] // АКАДЕМИК. – 2000. – Режим доступ до ресурсу: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/160762>. Статистика Інтернет Користувачів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.bizhit.ru/index/polzovateli_interneta_v_mire/0-404.

*Герасименко Владлена Вячеславівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Культурологія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Меднікова Галина Сергіївна*

АРХІТЕКТУРА В КОНТЕКСТІ КРЕАТИВНОГО МІСТА

Сьогодні пред'являються нові вимоги до міста, організації його простору, в якому особистість прагне відчувати себе комфортно. На цьому базується популярна нині ідея креативного міста, яке відповідає запитам самореалізації особистості, а головне – створює комфортні умови для роботи, якісного відпочинку, організації вільного часу жителів. Не останнє місце в цьому процесі займає архітектура, адже саме вона формує простір буття людини.

Концепція креативного міста не є новою, і нині переважна частина розвинутих міст позиціонують себе як креативні, тобто такі, які в своєму розвитку поєднали всі сфери (економічну, політичну, культурну) та створили їх успішну конкурентоспроможну взаємодію. Але слід актуалізувати головну ідею креативного міста з точки зору суспільства – креативне місто має сприяти особистісному розвитку та прояву особистості, її індивідуальності, тому таке місто має бути сприятливим простором для творчої самореалізації кожного жителя [4].

Нині для креативного міста його культурне наповнення грає більшу роль, аніж сам простір міста: «На жаль, «креативне місто» занадто часто стало асоціюватись з його «розкруткою» як торгової марки та вічним святом на його вулицях. Популярність теорії, як це часто трапляється, призвела до спрощення її сприйняття; і традиційно відкинутими виявились найбільш важливі та складні для реалізації речі, а найбільш експлуатованим – рівень видовища» [2]. З чого випливає ситуація, коли простір та наповнення не гармонують один з одним. Креативність міста має бути направленою не на виробництво, як в індустріальному місті, що було провідним раніше, а на формування взаємодії своїх елементів та сфер, пошук тих унікальних особливостей та шляхів використання наявних ресурсів [2].

Складнішими в реалізації, в порівнянні з культурними заходами, є організація самого простору на довготривалій основі. Місто, будь-яке, а не лише креативне, має бути привабливим середовищем для кожного індивіда, тому що саме це в більшій мірі впливає на вибір місця життя та діяльності. Таким чином, саме простір формує своє соціальне середовище, і для креативного міста простір є осередком діяльності креативного класу – представників творчих професій, яким для діяльності потрібен креативний імпульс, який в свою чергу залежить від якості оточуючого простору [2].

На простір можна поглянути так: якщо простір зосереджує в собі «потрібних» індивідів, то так само він може створювати суспільство, залежно від своїх цілей, тобто формувати образ життя, картину світу та свідомість кожної особистості. А найбільш вдалим для цього виступає архітектура, яка і формує даний простір. Тобто, якщо актуальні нині культурно-розважальні заходи актуалізують певні питання, сприяють утворенню нових ідей та «притягують до себе» креативний клас, то власне правильно-організований простір не лише «притягує» до себе, але і створює цей креативний клас.

Дотримання такої позиції дає змогу значно розширити частину суспільства, до якої «апелює» креативне місто, здійснюватиметься не лише підтримка креативного класу, який проявляє ініціативу, а й взаємодія з тими соціальними групами, які не мають доступу до загального культурного життя міста, тобто створення культурної активності містян як такої [3].

Місто має бути єдиним цілим, задля створення єдиного суспільства: «Для того, хто живе в ньому, місто має бути багате на переживання. Багатство на переживання складається зі споруд, з міського середовища, з добре спланованих та доглянутих вулиць, з контролю автомобілів, а також з можливостей активності громадян, які дозволяють людям відчувати себе залученими до участі в міському житті» [1]. Головним для особистості сьогодні є враження та емоційний досвід, який отримується в процесі комунікації, тому міське середовище має пропонувати широкий спектр можливостей для культурного споживання, бути насиченим послугами, заходами різного характеру та інфраструктурою, для того, щоб охопити всі потреби різноманітного суспільства. Так культурне різноманіття слугує соціальному оновленню та утворенню інновацій, тобто в новому просторі формується нове покоління креативно мислячих особистостей.

Архітектура, як один з основних ресурсів міста, не має обмежуватись лише створенням додаткового простору, який призначений не для життя та роботи, а дозвілля, тобто креативного середовища. Простір креативного міста не може бути поділений на зони – робочу, жилу та дозвільну – це природньо для індустріального міста, в якому, до того ж, всі ці зони були віддалені територіально. Креативне місто передбачає в собі єдиний простір, єдине креативне середовище, в якому кожна особистість самореалізується, комунікує, демонструє результати своєї творчості.

Прикладом впливу архітектури на особистість є забудова доби конструктивізму, яка представлена соцістами, котрі стали спробою врегулювання життя індивіда, його соціальних ролей, поведінки та сфери діяльності. Соцісти мали нове соціальне призначення, яке змінило усталене уявлення про організацію простору. Метою таких міст було конструювання комфортного спільного середовища для життя особистості, яке містить у собі всі необхідні складові (промислово, побутово, культурно, освітню, комунікативну) в безпосередній доступності та зручності у використанні. Збудови таких міст повністю впливали на модель життя особистості, а отже і її індивідуальні характеристики.

Сучасну архітектуру має на меті формування зручного простору для існування, тому в ній простежується перевага соціального функціонального призначення над формою, що позитивно впливає на розвиток особистості, її соціалізацію та психологічний стан.

Тому, підводячи підсумки, можна стверджувати про надважливу роль архітектури в процесі творення креативного міста та розвитку суспільства.

Список використаної літератури:

1. Быкова, Валентина и Дмитрий Узланер. «Современный город: как это работает: Город в теории. Чарльз Лэндри». Русский журнал. 22 ноября 2011. <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Sovremennyj-gorod-kak-eto-rabotaet>
2. Давиденко, Марианна. «Креативный город. Теория и практика воссоздания постиндустриального города». Ассбуд.ua. 28 марта 2018.

<http://www.accbud.ua/architecture/tekstura/-kreativnyj-gorod---teorija-i-praktika-vossozdanija-postindustrialnogo-goroda>

3. Королев, Виталий. Концепция креативного города. Московский институт социальнокультурных программ. 2014. <http://docplayer.ru/54471-Koncepciya-kreativnogo-goroda.html>

4. Пекар, Валерий и Евгений Пестерников. «Креативный город». Pekar.in.ua. Август 2016. <http://www.pekar.in.ua/Creative%20City.htm>

*Гудована Наталія Юрійвна
студентка III курсу
спеціальності «українська філологія та літературна творчість»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна*

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В ІСЛАМІ

На сьогоднішній день у світі наявне надзвичайно велике різноманіття культур, звичаїв, традицій, тому не менш відчутними є зв'язки з іншими національними традиціями, державними утвореннями та особливостями різних континентів. Усі вони приваблюють своїм розмаїттям, незвичайністю та привабливістю. Проте не варто ставитися до національних та релігійних традицій безкомпромісно чи антагоністично. Вони швидше інші, аніж ворожі чи небезпечні. Крім того, небезпеку становлять не власне релігія, традиції чи звичаї, а швидше люди, які ними послуговуються. До прикладу, на сьогодні в світі неоднозначне, а подекуди досить негативне ставлення до мусульман, викривлене уявлення про становище жінок в ісламі та їх традицій.

Є три основних фактори, які вплинули на сучасний стан прав жінок в ісламі: Коран, географічне розташування та місцеві звичаї і традиції.

В Корані є ствердження, що жінка є дуже важливою для чоловіка і навпаки. Запорукою щасливого спільного життя є гармонія та дотримання певних правил. Кожен мусульманин повинен мати дружину. Кожна мусульманка повинна мати чоловіка. Проте з часом ці істини змінювалися під впливом кліматичних особливостей. Ісламський світ знаходиться у зоні тропіків, субтропіків та екваторіальній зоні. Кліматичні умови надзвичайно важкі для існування [1].

Це натомість зумовило формування незвичних для європейців традицій та звичаїв. Власне останні відіграють ключову роль у житті жінок-мусульманок.

Загалом закони шаріату (комплекс приписів, що визначають переконання, а також формують релігійну совість і моральні цінності мусульман) [2] залежні від національних, етнічних традицій та звичаїв. Тому клімат, шаріат, традиції та звичаї упродовж століть послуговування ними й склали особливий комплекс правил. Вони монолітні, але й мають певні відмінності.

У 1984 р. в Алжирі прийняли закон, що регулює шлюбні відносини. Згідно з ним та шаріатом, чоловікові дозволяється мати чотирьох дружин. Алжир – переважно пустельна, майже непридатна важка для повноцінного існування територія, зокрема для жінок. Якщо жінка в цій державі незаміжня, – першорядною є проблема виживання.

Важливим є і той фактор, що чисельність чоловічої статі набагато нижча за жіночу, відповідно задля збереження і полегшення життя, чоловікам надали можливість брати за дружину чотири жінки [3]. З погляду ісламу, полігамія (багатоженство) гуманне та моральне, адже допомагає вирішити проблеми жіночої самотності, сирітства й проституції. Мусульманські жінки не відчують себе приниженими, якщо чоловік знаходить собі ще одну дружину; вони ставляться до неї як до сестри. Дотого ж у військових компаніях головну силу складають чоловіки. Відповідно, їхнє життя утрічі частіше перебуває під

загрозою, аніж жіноче. Тому місцеві жінки змушені терпіти, якоюсь мірою абсурдні та досить критичні обставини. У цьому їм допомагає Священне Писання – Коран. Для нас такі умови є неприйнятними, але це відповіді на виклики сучасного світу.

Відповідно їй з'явилося хибне твердження, мовби жінки в ісламському світі є абсолютно безправними, а їхнє життя, в усіх сенсах, знаходиться у руках чоловіка. Наприклад, доісламські араби живцем ховали своїх новонароджених дочок, побоюючись бідності та ганьби. Ось як про це сказано в Корані: *«Коли когось із них сповіщають про доньку, то його обличчя стає чорним, він тамує гнів і ховається від людей через лиху звістку. Залишити її з ганьбою чи закопати живцем у землю? Яке ж зле рішення їхнє!»* (Коран 16:58-59) [4].

Але з появою ісламу жінка отримала права. Вона стала гідно називатися жінкою. Її урівняли в правах з чоловіками, адже Пророк Мухаммад сказав: *«Воістину, жінки є сестрами чоловіків»* (Наводиться у Ахмада, Абу Давуда, Тірмізі та ібнуМаджа) [4]. На жінкупокладена велика за своєю значимістю функція – збереження людського роду. Тому виховання дітей, особливо у перші роки життя дитини, є найважливішим завданням матері.

Коли виникає іслам – з'являється вчення проте, що Бог попередив чоловіка щодо несправедливості стосовно жінки. В прощальному хаджі Пророк Мухаммад заповів: *«Бійтеся гніву Аллаха, від того, щоб ставитися до жінки несправедливо, воістину, ви одружилися з ними, і вони – дар вам від Аллаха, і через слово Аллаха вони стали вам дозволені»*.

В одному з хадисів йдеться про те, що мати – це та жінка, яка виховує героїв, науковців, праведників. Інші матері, які знайомлять нас із справжнім життям, – це віруючі, знаючі, терплячі матері, які моляться та каються. *«Воістину, жінка доглядачка дому свого чоловіка, і вона відповідає за цей дім»* [4].

Завдяки ісламу жінка набула особливого статусу. «Збережена перлина – так говориться про жінку, яка покірنا Господу, виконує Його веління та уникає забороненого. У чоловіків ісламського світу є обов'язки стосовно чотирьох жінок: матері, сестри, дружини та доньки. За твердженням однієї з сур Корану, коли прийде час, Аллах неодмінно спитає у чоловіка про кожну з них. Чи оберігав він їх права, чи був прихильний до матері, чи був заступником для сестри, чи був справедливим чоловіком для дружини, і чи дав правильне виховання доньці.

До слова, релігія Аллаха дала право жінці на спадок, також оголосила майно жінки недоторканим. За бажанням жінка-мусульманка за згодою чоловіка або родича, може займатися власним бізнесом або брати участь у громадському та політичному житті суспільства.

Стосовно шлюбів, то те, що ісламських дівчат насильно видають заміж, – міф. Шлюб в ісламі жінці гарантує право самій вирішувати питання про своє заміжжя, так само, як і вимагати розірвання невдалого шлюбу. Весілля може відбутися у 25, і у 30 років.

Існує стереотип, що іслам практикує ранні шлюби. Насправді, це залежить від традицій народу і бажання родини дівчини. Таке іноді трапляється, але за умови, що наречена не проти.

Смертна кара, згідно з Кораном, допускається за перелюб: *«Перелюбницю і перелюбника – кожного з них відшмагайте сто разів. Нехай не опановує вами жалість до них заради релігії Аллаха, якщо ви віруєте в Аллаха і в Останній день. А свідками їхнього покарання нехай буде група віруючих»* (Сура «Ан-Нур», Аят 2) [5].

Також у шаріаті зазначено, що за зраду чоловіка або жінки, дозволено покарання у вигляді побиття камінням. Сьогодні подібні заходи вживають тільки у деяких мусульманських країнах, таких, як Ірак, Іран, Сомалі.

Отже, сучасний світ, навіть зважаючи на багатотисячлітню історію, все ще неготовий сприйняти та зрозуміти мусульман, вважаючи їх дивакуватими на небезпечними. Це зумовлено хибним розумінням ісламу, або й не розумінням його взагалі, і натомість породжує різноманіття міфів та вигадок про жіноче безправ'я та важке становище загалом.

Насправді ж у ісламі жінка почуває себе цілком захищеною: вона впевнена в прийдешньому дні та в щасливому майбутньому своїх дітей.

Список використаної літератури:

1. Олександр Кушнір. Права жінок в мусульманських державах. Незалежна Політологічна Агенція «Майбутнє України». м. Івано-Франківськ, 2011.
2. Електроннепосилання - <https://uk.wikipedia.org/wiki/Шаріат>.
3. Електроннепосилання - https://uk.wikipedia.org/wiki/Жінка_в_ісламі.
4. Євгенія КОЛЯДА «Заміж за мусульманина: Жінки з України відверто розповіли, як змінили віру та стиль життя».
5. <http://lifeislam.org/uk/stati-uk/prava-zhinok-v-islami.html>.
6. <http://www.postmaidan.info/archives/1885>.
7. <http://quran-online.ru/>.
8. Эльдар Зиганшин «Положение женщины в мировых религиях».
9. Г. Суглобов «Почему мужчины считают женщин ниже себя?»

*Гужасва Анастасія Юріївна
магістрант,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Строяновська Олена Василівна*

САМОТНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ПОШУКУ ТА УСВІДОМЛЕННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ

Дослідження проблеми самотності у вітчизняній та зарубіжній філософській літературі засвідчує, що вона посідає важливе місце в житті людини разом з іншими екзистенціалами буття (свободою, смыслом життя, щастям, смертю і безсмертям). Її вираженість впливає на особливості світосприйняття людини, її соціальну активність, рівень соціально-політичної зрілості, пошук та усвідомлення власного сенсу життя. Вона тісно пов'язана із суспільним буттям, що перетворює її на важливу соціально-психологічну проблему.

Метою статті є вивчення самотності та її впливу на сенс життя людини. Аналіз філософської та психологічної літератури вказує на недостатність теоретичної розробки проблеми самотності як передумови інтенсифікації пошуку та усвідомлення сенсу життя. Вагомий внесок в розвиток філософського вчення про самотність та сенс життя здійснила низка вчених, серед яких слід виокремити Я. Башманівську, А. Камю, А. Миронова, Ж.-П. Сартра, В. Франкла та інших.

В сучасному швидкоплинному світі, при динамічних і масштабних часових та суспільних змінах, особистість як духовний суб'єкт з власними потребами і проблемами часто не може знайти свого призначення. Вона губиться серед досягнень науки і техніки, які несуть за собою не тільки комфортніші умови, але й духовний нігілізм та занепад. Адаптація людини в соціальному середовищі ускладнюється розвитком глобалізаційних процесів. Внаслідок мережевізації суспільства, інформатизації комунікативного простору виникають дезорієнтація, безпорадність, незахищеність і стан екзистенційного вакууму [5]. Сучасна соціальна реальність характеризується тим, що можливості людини знайти себе та зрозуміти свій внутрішній світ обмежуються тотальністю глобального, анонімністю і знеособленням. За умов низького рівня самоконтролю, відсутності соціальної інтеграції відбувається підміна соціальної реальності віртуальною, котра начебто компенсує нестачу душевного комфорту і екзистенційної єдності [2].

Прагнення до пошуку і реалізації людиною сенсу свого життя можна розглядати як природжену мотиваційну тенденцію, властиву усім людям, та як основний двигун поведінки і розвитку особистості. На нашу думку, для того, щоб продуктивно жити і активно діяти, людина повинна усвідомлювати власний сенс буття. Філософи та психологи намагаються виокремити передумови інтенсифікації пошуку та усвідомлення сенсу життя особистістю. Узагальнюючи філософські та психологічні дослідження, можна зробити висновки про те, що прагнення до пошуку сенсу життя інтенсифікується в умовах переживання життєвої кризи. Самотність як психологічний феномен може супроводжувати кризу і бути її ознакою або виступати у якості окремого кризового стану особистості, породжуючи в ній прагнення до пошуку власного сенсу життя.

Філософський підхід до проблеми самотності характеризується вивченням глибинних буттєвих та духовних причин, через які вона виникає, у той час, як у психології та соціології, самотність розглядається як тимчасовий стан свідомості особистості, який виражається у негативному переживанні [1]. Самотність є екзистенціалом людського буття, свідомим добровільним або вимушеним дистанціюванням особистості від навколишньої дійсності, що максимально відповідає особистісному відчуттю соціального життя. Самотність є складним та суперечливим феноменом. Його суперечливість полягає у тому, що людина має дві протилежні потреби: з однієї сторони - це потреба у спілкуванні і прагнення знайти сенс свого життя, а з іншої – це потреба в усамітненні, добровільному прагненні до самотності [4].

Глобалізація посилює самотність людини, оскільки вона не завжди може адекватно зорієнтуватися у швидкоплинних суспільних процесах і свідомо уникає контакту із соціумом через інформаційне перенавантаження. Саме це може сприяти зануренню особистості в пізнання сенсу свого життя, який і врятує людину від переживання негативних почуттів [3].

Самотність – це не лише внутрішня проблема конкретної людини, але й суспільства в цілому. Найчастіше саме суспільство є першопричиною порушення комунікації і занурення особистості в стан самотності, який необхідно розглядати не тільки з точки зору його негативних наслідків, але й сприяння інтенсифікації пошуку та усвідомлення сенсу життя. Здійснення сенсу свого життя є для людини імперативною необхідністю через його кінцевість та обмеженість, неможливість відкласти щось на потім. Здійснюючи сенс свого життя, людина здійснює тим самим саму себе.

Список використаної літератури:

1. Башманівська Я. В. Проблема самотності людини в соціально-філософському дискурсі ХХ століття [Електронний ресурс] / Я. В. Башманівська // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2012. – Т. 20, вип. 22(2). – С. 12-16.
2. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / А. Камю; [пер. с фр.] - М. : Политиздат, 1990. - 445 с.
3. Мовчан М. М. Осмислення феномена самотності як проблеми суспільного буття особистості / М. М. Мовчан // Філософські обрії. – 2005. – Вип. 13. – С. 141–156.
4. Сартр Ж. П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии / Ж. П. Сартр; [пер. с фр.]. предисл., примеч. В. И. Колядко. - М. : Республика, 2004. - 639 с.
5. Франкл В. Людина в пошуках сенсу: Збірник: / Заг. ред. Л.Я. Гозмана. - М. : Прогрес, 1990. - 368 с.

*Гуржій Ірина Денисівна
студентка IV курсу,
спеціальності «Суспільствознавство»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Мозгова Наталія Григорівна*

ПРОБЛЕМА ЧУЖОГО В ФЕНОМЕНОЛОГІЇ Б. ВАЛЬДЕНФЕЛЬСА

Тема «Іншого», «Інакшого», «Чужого», «Другого» охоплює значний пласт філософської думки, оскільки цими питаннями займалося чимало з мислителів. Одним з філософів, який ввів до концептуального поля власних досліджень даний феномен та намагався з'ясувати його зміст, був Б. Вальденфельс. Якщо звернутися безпосередньо до його праці «Топографія чужого: студії до феноменології чужого», саме до розділу – «Мовні розрізнення», то можна зафіксувати декілька визначень, які дає поняттю «Чужий», Б. Вальденфельс. По-перше, чуже - це завжди те, що «відбувається поза власними межами»; по-друге, чуже є «тим», що належить іншому; по-третє, чуже, це дещо на кшталт належного до чужого роду, таке, що можна вважати «чужорідним» (або відмінним від власне свого). Особливістю мовного позначення «чужерідності», можна вважати те, що воно завжди виступає в прикметниковій формі.

В нашому повсякденному житті «Чуже» може виявити себе лише після такого собі «збою» звичного перебігу подій. Б. Вальденфельс визначає ситуацію «явища Чужого» через здатність терпіння і розкриває зміст цього явища описом ситуації «поранення». Фізичний біль змушує людину зосереджуватися на «болісності», яка в свою чергу виводить з ладу звичне, повсякденне існування [1]. Можна і дещо інакше відобразити дану ситуацію, наприклад: якщо ми вийдемо на вулицю в годину пік і виявимо місто повністю безлюдним, це може викликати у нас почуття жаху чи розгубленості. Безлюдне місто в годину пік – це незвична ситуація, чужа, яка свідчить про те, що щось сталося. Така ситуацію може змусити повністю змінити наші звичні стереотипні погляди на життя. Пояснюючи чуже таким чином, Б. Вальденфельс виходить з бачення невідомого, яке вже сама людина підводиться під знайомі і звичні категорії.

Кожна людина – це «сам собі режисер» та «сом собі чужий», оскільки у кожній сфері особистісного існує «своя чужість»: кожен повинен відрізнити себе від інших щоб зберегти феномен контрасту в своїй свідомості, приблизно так бачить чуже Ю. Крістева [3]. Філософ підмічає, що чуже є в середині мене, отже, всі ми є чужі, але в першу чергу самі собі. Якщо я є чужинцем то чужих немає. Ось такий от парадокс. Незалежно від ситуації ми все одно самі собі чужі. Відома теза А. Рембо: «Je est un autre», або «Я є іншим» вказує на те, що є не лише alter ego, а також ego як іншість, яка таврує чужість. Себе тобто своє «Я» не можна беззастережно титулувати як першу особу, оскільки воно розщеплене на І та me, je і moi. Чужість кожної людини є не такою як у інших.

Чужість проходить крізь переживання тієї чи іншої проблемної ситуації. Врешті решт дзеркало до якого ми звертаємося в очікуванні побачити своє відображення виявляє для нас жах побаченого. Фактично Я зустрічаю себе в дзеркалі чи на фото, а саме головне в інших людях, навіть чужих, котрі не дають нам спокою. Б. Вальденфельс стосовно цього каже наступне: «Чи повідомило дзеркало щось таке про нього самого, що він звик спостерігати в інших, а не в собі? Чи усвідомив він, що самопізнанню властивий момент самонеусвідомлення? За нашим коментатором – ні, він просто зазнав самообману. В той час, як він не міг зрозуміти, що у дзеркалі бачиться образ самого себе, то виходячи з цього у нього з'явився комплекс «привілейованого доступу до самого себе» [143, с. 205].

Чуже частіш всього ми сприймаємо в колі інших людей. У Б. Вальденфельса позиція чужого може полягати у тому, що Я і Ми в колективі сприймаємо Інших як Чужих, або в тому, що Я сам себе відчуваю Чужим стосовно Інших. Таким чином, емігрант стає емігрантом, а вигнанець – вигнанцем. Б. Вальденфельс наголошує на тому, що потенційний

мандрівник включає в себе всі за та «проти», але при цьому вважається елементом належним до тієї чи іншої групи. Таким чином, тут з'являється розрив між поглядами, які є ілюстрованими в чужого, котрий вважається належним до неналежного близького, а водночас і далекому вимірі від інших людей.

Б. Вальденфельс наполягає на тому, що Чуже має евристичну перевагу: «Ми починаємо не зі Свого, до Свого ми повертаємося від Чужого, поступово через шок» [2, с. 126]. Розрізнення чужого та свого у європейському розумінні відповідає скоріше мережі «одного в одному», таке переплетення свого та чужого є вузловим пунктом виходу у вищий світ, що немає при собі ніяких «центрових вказівок». Б. Вальденфельс наголошує на тому що, якщо щось протистоїть європейській системі, а отже порушує спокій, то це не є «героїзм розуму», котрий захищає ілюзії удаваного та чужорідного. Це всього лише «бідне» Чуже потерпає за слабкості Свого.

Висновок: Чуже, Чужість або Чужий в розумінні Б. Вальденфельса несе в собі безкінечну кількість питань. З якої б сторони ми не розглядали даний феномен, а все одно залишиться часточка незвіданого, котре потребує постійного «вловлювання». Чужий в нашому власному світі завжди буде маркерованим маркером чужості, що виявляється завдяки палітрі інших сподівань та надій. Хоча чуже і знаходиться не тільки в уяві суспільного життя, але й кожного індивіда окремо, все одно повне відторгнення його неможливе. Хто б, не намагався позбутися відчуття за своєю спиною присутності Чужого, все одно у нас прокидається неприховане бажання до нього доторкнутися, оскільки він є протилежний мені та водночас такий рідний. Різність нашої фантазій, думок чи уявлень ідеалу чужого, ніколи не презентує себе так, як ми того часом хочемо. Я така близько-пізнана собою, але в той же час не настільки рідна, щоб розгадати одвічну загадку себе як внутрішньої та зовнішньої маленької людини...

Список використаної літератури:

1. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого / Б. Вальденфельс. – К.: ППС, 2002. – 206 с.
2. Вальденфельс Б. Ключевая роль тела в феноменологии Мориса Мерло-Понти / М. Мерло-Понти // Видимое и невидимое – Минск: Логвинов, 2006. – 400 с.
3. Kristeva J. Etrangers a nous-memes. – P., Fayard, 1988. – 294 p.

*Денисюк Софія Василівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Філологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Лисянська Таїса Миколаївна*

АНАЛІЗ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ

Метою нашої роботи є дослідження рівня сформованості інтелектуальних умінь, особливостей інтересів та спрямованості особистості студентів першого курсу.

Для досягнення мети ми використали з галузі діагностики освітніх систем Методику аналізу рівня сформованості інтелектуальних умінь.

Об'єктом дослідження були студенти першого курсу ,які чотири місяці по тому були учнями періоду психічного розвитку ранньої юності.

У 50% досліджуваних виявлено високий рівень сформованості інтелектуальних умінь. До особливостей сформованості інтелектуальних умінь в цієї категорії досліджуваних слід віднести вміння студентів слухати і чути пояснення викладачів,

відповіді однокласників, запитання викладачів, їх пояснення з опорою на наочність та без неї.

Ці першокурсники виявили вміння працювати з засобами унаочнення, зокрема вміють формулювати запитання до зображених фактів та явищ, зміст прочитаного тексту передати у схемі, таблиці, вміють пояснювати наочний і логічний матеріал на основі самостійно виготовленого наочного посібника.

Як показало дослідження, більшість з цих першокурсників переконані, що вони вміють працювати з текстом, передавати зміст своїми словами, розподіляти текст на логічні частини і складати план, намагаються систематизувати навчальний матеріал, вміють початком у виступі готувати до сприйняття основного змісту, логічно будувати виступ, використовувати у розкритті змісту прочитаного прийом порівняння.

Першокурсники вчать оперувати знаннями, зокрема користуватися довідниковою літературою, на основі наведених фактів робити узагальнення, формулювати пізнавальну задачу, що віддзеркалює основу тексту, намагаються формулювати свою позицію у ставленні до прочитаних фактів, подій, порівнювати новий матеріал із відомим фактичним матеріалом.

Помітне прагнення цієї категорії студентів виявляти творчу самостійність в навчанні, наприклад, при розв'язанні навчальних задач, запропонованих викладачем, або виконуючи домашнє завдання. У них починають формуватися дослідницькі дії, шукають спільне, відмінне, проводять аналогію фактів минулого з фактами теперішнього.

Не достатньо чітко, але елементарні прояви спостерігаються у першокурсників стосовно використання знань на практиці. Вони навчаються формулювати гіпотезу, здійснювати перенесення раніше засвоєних знань при розгляді нових фактів, явищ або при розгляді подій.

Серед досліджуваних 40% успішніше виконували завдання, що потребують вміння слухати і чути, працювати із засобами наочності, працювати з текстом.

Щодо вмінь оперувати знаннями учасники показали, що можуть, наприклад, на основі відтворених фактів зробити узагальнення, формулювати пізнавальну задачу, витоки якої всередині змісту тексту, самостійно формулювати питання, зіставляти новий матеріал із вже відомими фактами та положеннями.

На 50% нижчі бали отримала ця категорія студентів у завданнях, що вимагали вміння здійснювати науковий пошук, робити висновки, формулювати припущення, здійснювати перенесення засвоєних знань для осмислення нових фактів та явищ. Вказані особливості інтелектуальних умінь цієї категорії студентів дають підстави віднести її до середнього рівня сформованості.

До низького рівня сформованості інтелектуальних умінь ми віднесли 10% учасників. З шести груп завдань у кожній з них пропонувалося по шість завдань. Ця категорія досліджуваних повністю виконала завдання, що стосуються пояснення вчителя без зв'язку з наочністю і запитань вчителя «до засобів наочності». Не вміють систематизувати навчальний матеріал, будувати логічно завершену розповідь, розкривати навчальний матеріал у порівнянні. Самі ці студенти відмічають, що вони не вміють користуватися довідковою літературою, формулювати пізнавальну задачу, обумовлену змістом прочитаного, співставляти новий матеріал із вже відомими фактами і положеннями. Великі труднощі переживають студенти в умовах необхідності виявляти творчу самодіяльність у проведенні елементарного дослідження на основі декількох джерел, робити висновки, формулювати припущення, використовувати способи перевірки правильності припущень, здійснювати перенесення раніше засвоєних знань у процесі осмислення нових фактів та явищ.

Отже, більшість першокурсників мають достатній рівень сформованості інтелектуальних умінь, що лежать в основі пізнавальної активності і когнітивної діяльності, що мало б забезпечувати успішне засвоєння знань. Проте конкретні навчальні досягнення досліджуваних не відповідають їхнім інтелектуальним можливостям. Останні вищі ніж

навчальні досягнення. Спостереження показують, що інтелектуальні можливості можуть активізуватися лише в умовах активної цілеспрямованої розумової діяльності та емоційно-цілісного ставлення до знань.

Список використаної літератури:

1. Суртаєва Н.Н. «Интеллектуальная компетентность при подготовке специалистов в ВУЗе». – СПб:ИОВ-РАО, 2003

*Єфименко Ігор Олександрович,
студент I курсу магістратури,
спеціальності «Філософія політики»
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Бакуменко Олександр Петрович*

ФЕНОМЕН СКАНДИНАВСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ ЯК УТИЛІТАРНИЙ КОНЦЕПТ

Для світу не перший рік залишається загадкою питання про те чому Скандинавським країнам вдалося а інші держави занепадають, відповіді на це питання існують різноманітні в залежності від поглядів дослідників. В цілому зазвичай акцентують увагу на соціальній структурі суспільства, економіці, політиці чи географічному розташуванні. Я притримуюсь тої думки, що одних ресурсів та політичної системи замало для повного процвітання країни.

Перше питання яке одразу з'являється при дослідженні Скандинавії, чи є взагалі, таке поняття як «північна ідеологія» або «Скандинавська ідеологія»? Звичайно не офіційно, але є певні потоки думок і деяких цінностей, що протікають через скандинавське суспільство, народи та політику, які впевнено можна кваліфікувати як певний тип ідеології. Як не дивно, більшість людей з Північної Європи не знають, що таке Скандинавська ідеологія, або просто не задумуються про це адже вона стала вже сенсом їх життя.

Північні країни найчастіше, ідентифікуються скандинавськими народами та іншими людьми з рівністю, правами людини, демократією, низьким рівнем корупції, високим рівнем довіри та щастя, а також повним гуманізмом і справедливістю в різних справах [3].

Деякі люди та дослідники називають це наївністю (наприклад, висловлювання «blue-eyed like a Swede» яке перекладається блакитноокий, як швед, себто наївний). Однак це прагнення до усамітнення, нелюбов до суєти і статичність свідчать швидше про інтровертнісні схильності до роздумів, прагнення відпочити душею і вберегти свій внутрішній світ від непрошених сторонніх вторгнень. Норвежці вміють виділяти в житті головне й відкидати другорядне не нервуючи через дрібниці [2]. Однак ці явища не є основним ядром скандинавської ідеології, а наслідки чогось більш глибокого, а саме того, що дійсно є ядром північної ідеології або північної душі: індивідуальності людини і його або її достоїнства та цілісності. Кістяк нордичних цінностей, політики, суспільства ітд. - це людина і життєвий розвиток кожної індивідуальної особистості. Це проявляється чотирма додатковими способами: 1.Спочатку подумай про людину або людей (як громадян); 2.Економічне і соціальне зростання; 3.Скандинавська перспектива; 4.Скандинавський стиль життя; [4]

Отож північний підхід до кожної людини полягає в тому, що всі люди є носіями чогось неповторного, потенціал якого повинен бути розроблений у повному обсязі. Кожен з громадян повинен відкрити, те що робить його індивідом, відкрити власне «я», та працювати протягом всього свого життя, що визначити та розвинути цю характеристику. Це думка проходить через Скандинавську систему освіти, через індивідуальне планування кар'єри, через те як вони виховують дітей в сім'ї, обирають друзів, підходять до співробітництва, колег і босів, і через те як вони очікують та прогнозують, розгортання

майбутнього. Більше того вони також очікують, що так як вони самі вибудували собі правила і вимоги яким вони відповідають, то можуть вимагати відповідності цим вимогам і від інших [1].

Тут є й протилежний аргумент щодо ідеології, яка існує в крові у скандинавів - це те, як вони формують свої інститути та суспільство, і як вони наближаються до становлення та розвитку. Їх погляди однаково вимогливі як до будівництва житла так і до будівництва політичної системи.

Наприклад «Скандинавський дизайн (проект)» - це не просто, круто і елегантно. Він представляє собою ідеологію Північної Європи у всій красі: хороший проект допомагає людям процвітати. Хороший проект підтримує і підвищує гідність і щастя. Хороший проект робить життя простіше, краще, багатше і естетичніше. Він також повинен бути доступним для всіх - це не завжди так, але саме так розпочався успіх скандинавського проектування.

Поул Хеннінгсен, датський архітектор, дизайнер, поет, сатирик і засновник «культурного радикалізму» - це скандинавська, орієнтована на людину ідеологія, яка суперечила консерватизму, релігії, соціалізму і комунізму. Культурний радикалізм вірив у науку, демократію та просвітництво. Цей культурний радикалізм був ідеологією того, що стало відомо як скандинавський дизайн. Можливо в свій час відіграло важливу роль таке поняття як скандинавізм (або нордизм) який також заклав основу політичної ідеології скандинавських країн, більше того в котрий раз об'єднав скандинавські країни та заклав основи співдружності цих країн. Можливо велику роль зіграла політика скандинавської виключності як фактор об'єднання. Насправді варіантів багато, а дізнатися дійсно про це важко оскільки як було зазначено самі скандинави про це явно не задумуються [2].

Реальний прояв був приблизно таким. Скандинавська дизайнерська ідеологія була розроблена в 1930-х роках, коли більша частина Європи та Союзу використовувала дизайн як інструмент просування абсолютно різних напрямів ідеологій.

Північний проектизм, це стосується як суспільства, так і виделок, і кофейників, починається з людини, людських пропорцій, індивідуальності, хорошої повсякденності, сімейного життя і того, як вони процвітають і чи почувають вони себе добре.

Все це по суті дає просто неймовірну можливість для зростання особистості та самого суспільства. З цієї «скандинавської» перспективи значний ріст пов'язаний з тим, що людина знаходиться в центрі проектування, є самим проектом. Люди повинні бути на першому місці, коли прагнуть до побудови кращого суспільства, більш сильної економіки і кожного разу, коли впроваджують нові технології.

Ми не можемо жити без росту, тому завдання полягає в тому, щоб вибрати способи, які служать нам як людям і роблять повсякденне життя більш значимим.

Таким чином можна констатувати, що нічого не вийшло якби не історично сформована ментальність та культурні традиції які стали основою виграшної економічно та національної політики Скандинавських країн. Більше того Скандинавам вдалося створити дійсно народну систему правління, яка по суті і реалізує важливість індивідуального вкладу кожної людини для країни. Саме на культурі, традиції, ідеології, та ментальності сформувався так званий «scandinavian exceptionalism» (звичайно термін створений англійцями). А економіка, політика та нинішній соціальний устрій це все надбудови над ідеологічним базисом Скандинавів.

Список використаної літератури:

1. Baldwin P. The Scandinavian Origins of the Social Interpretation of the Welfare State [Електронний ресурс] / Peter Baldwin // Comparative Studies in Society and History. – 1989 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.history.ucla.edu/sites/default/files/u184/baldwin/scandinavian_origins_of_the_social_interpretation_of_the_welfare_state.pdf
2. Is there such a thing as «the Nordic Ideology»? // Next Scandinavia, 2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.nextscandinavia.com/ideologies/the-nordic-ideology/>

3. Norway's Political Institutions // Popular Social Science Journal, 2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.popularsocialscience.com/2013/05/06/norways-political-institutions-an-overview/>

4. Sanandaji N. Scandinavian Unexceptionalism #8: The third-way model – a colossal failure / Nima Sanandaji. – 2008 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://capx.co/scandinavian-unexceptionalism-8-the-third-way-model-a-colossal-failure/>

*Заїчко Владислава Валеріївна,
студентка III курсу,
спеціальності «українська філологія та літературна творчість»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна*

ПОНЯТТЯ «КАМІ» ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ В СІНТО

Сінто являється однією з провідних релігій Японії. Особливість її полягає в тому, що сінто політеїстична релігія, у якій представлена велика кількість божеств (камі). В Сінто не має принципової межі між людиною та божеством-камі. Є загально прийнята думка, що в давнину було декілька потрактувань цих божеств, проте на сьогодні найбільш уживаним залишилося камі. Найчастіше камі перекладається як «божество», «бог», «богиня» [1]. Кожне камі має свої особливості: інші риси, можливості, місію. До прикладу, одне камі відповідає за роздачу води, інше за вироблення ліків тощо. Однак існують і родові камі, які виявляються захисниками певної групи людей. Також своїх померлих предків японці називають камі. І тільки найбільш визначні особистості зберігають свою індивідуальність, таким чином поповнюючи групу «іменних» камі. Зокрема, до групи «іменних» камі належать запозичені боги, які приносять певну користь. Одні з найвідоміших камі такого типу – це група «сім богів щастя». Троє представників «індуси», ще троє «китайці». Один турбується про фінансове становище, інший виліковує недуги, ще інший турбується про довголіття.

Таким чином, усіх японських богів можна розділити на дві групи: «іменних» камі, «безіменних» камі. Ще однією прерогативою камі є наявність великої кількості імен, що утворилися протягом багатьох століть. Тому найкраще зрозуміти сутність й еволюцію того чи іншого камі можна у його святилищі. Всі знають «Камі із Кумано», проте мало кому відомо, що його справжнє ім'я Кецуміко, а в інших джерелах – Сусанно[1]. Також простежуються безіменні камі, які не мають своєї ідентифікації, а просто відповідають за щось загальне. На противагу таким виступає камі Сонця. Що має свою ідентифікацію в якості божества правлячого роду Аматерасу. Так що вирізняються «безіменні» камі-духи, які являються окремим класом і зберігають всі свої особливості. Це ніби інша вісь стосовно індивідуальним камі «офіційної» міфології.

Накорчевський А.А. пропонує поділ камі на чотири групи за ступенем індивідуалізації.

1. Найменшу ступінь займають *Народні* камі-духи, як природні, так і душі померлих предків. Їх характеристика полягає в тому, що вони не мають імен, власного образу візуального, місцем шанування можуть бути тимчасові спорудження під час якогось святкування, символічні образи, каплички-хокора й домашні вівтарі; їх представники «камі полів», «камі гір», «душі предків»;

2. *Запозичені* з інших релігій камі, середній ступінь ідентифікації, наявність власних імен, корінна традиція зображення, місцем шанування являються каплички-хокора, невеличкі храми (часто при святилищі іншого камі). Представники: Дайкоку, Ебісу, Дзідзо та ін.

3. *Історичні* – видатні природні камі або ж камі-душі предків, які отримали власне ім'я, але не згадуються в офіційних міфологічних збірниках. Ступінь індивідуалізації між середньою і високою. Традиція зображення не розвинена. Наявні власні святилища з багатьма філіалами по всій країні. Представники: Інарі, Хатіман, Тендзін тощо;

4. *Міфологічні* – ті що входять до офіційної міфології камі і їх нащадки (в основному покійні представники імператорського роду), висока ступінь індивідуалізації, традиція зображення не розвинена. Наявні святилища з багатьма філіалами по всій країні, однак вступають за популярністю історичним камі. Представники: Аматарасу, Сусанно, Оокуні-нусі й тп [1].

Найбільш вшанованими являються камі, які належать до офіційної міфології. Їм властивий поділ на дві групи: «Боги небесні» («ама-цу камі») та «Боги земні» («куні-цу камі»), що тут на землі. Однак їх розбіжність не простежується чітко, адже у Японії храмів на честь головного небесного божества Аматарасу значно більше, ніж для «земного» бога Оокунінусі. Тож особливістю є те, що божества здатні міняти простір перебування з небесного на земний.

Своєрідним є поділ безіменних природніх духів. Вони не мають свого імені й свого обліку, проте в деяких релігіях спостерігається, що вони з часом мали уособлення людини. Отже Японія відома нам тим, що в неї всі традиції, які виникли, не змінюються і не витісняються новими. Зокрема, не зникає «бог вітру», хоча його функції вже виконує Сусано. Для забезпечення хорошого врожаю є «камі води» (суйдзін). Навіть існує на кожній ділянці землі «камі господар землі» (дзінусігами), який оберігає певну територію. Тому якщо людина хоче якось використати землю, яка належить цьому камі, то вона повинна попросити тут дозволу у камі. Також «замирити, заспокоїти» «божество землі» (сідзумеру). Цей обряд досі практикують в Японії перед будівництвом, зокрема атомної електростанції чи космодрому.

Важливою під категорією безіменних камі являється «душі померлих предків». Також важливе місце серед камі займають покровителі кланів (удзі). Їх зазвичай називають удзігами та вшановують їх у святилищах, яких багато по всій країні[2]. Навіть з тим, що на сьогодні наш сучасний світ став мобільним – японці зберігають своє родове коріння й не перестають вірити у камі.

Список використаної літератури:

1. Капранов С. Синто. Біля джерел японського духу. // <https://www.youtube.com/watch?v=-BcoPmG1Usc>
2. Капранов С.В. Антропогенез у японських міфах: тілесність, сексуальність, шлюб. // http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6907/Kapranov_Antropohenez_u_yap_onskykh_mifakh.pdf
3. Накорчевский А. А. Синто. – Санкт-Петербург : Азбука-классика; Петербургское Востоковедение, 2003. – 448 с. // http://russiajapansociety.ru/wp-content/uploads/2017/08/book-2003-nakorchevskii_a_a-sinto.pdf
4. Национальная религия японцев. Синто / Фил. Междунар. науч. об-ва синто (Япония) в Рос. Федерации; науч. ред. Э. В. Молодякова ; пер. с англ. А. Л. Гарибова. – М. : Крафт+, 2008. – 224 с. // <http://ru.calameo.com/read/0030497505eb9690e069c>
5. Релігієзнавство: навч. посіб. / [наук. ред. Д.В. Брильов; відп. за вип. О.В. Лісовий, С.О. Ліхота]. – К.: Дух і літера, 2018. – 328 с.

*Заєць Максим Олегович,
студент II курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Останчук Галина Олександрівна*

ФІЛОСОФІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РАДИКАЛІЗМУ ДМИТРА ДОНЦОВА

В часи надзвичайної динаміки і змін нам постійно доводиться робити той чи інший вибір. Іноді в ситуації вибору опиняються цілі народи і цивілізації, від обрання шляху якими залежить їх майбутнє існування. В подібних ситуаціях неодноразово опинявся український народ, і саме сьогодні ми знаходимося в такому стані. Для того щоб зробити свідомий вибір у політичній сфері, нам необхідно мати навичку аналізувати основні політичні теорії. До сьогоднішнього дня, в контексті модерну, Україна намагалася йти двома шляхами: соціалістичним (в складі СРСР) і ліберально-демократичним, вже будучи незалежною державою. Як показала практика, реалізація цих проектів виглядала вкрай карикатурно. У такому положенні надзвичайно актуальним є аналіз ще однієї політичної теорії - націоналізму. Тому **метою викладу** буде розгляд теоретичної бази українського націоналізму, творцем якої був визначний український філософ і публіцист Дмитро Донцов.

В першу чергу потрібно звернутися до походження націоналізму і появи самого терміну, вперше введеним у вжиток німецьким філософом Й. Г. Гердером. Існує велика кількість підходів до визначення поняття націоналізму. Одне з таких визначень було викладено в праці «Україна в колі світових цивілізацій» українського історика Л. Залізняка, де націоналізм виступає як: «ідеологія і напрямок політики, базовим принципом яких є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності, та її первинності в державотворчому процесі» [4, с.7].

Важливо розуміти, що націоналізм, як і всі інші ідеології, являється продуктом Нового часу, тобто, в тій чи іншій мірі він знаходиться під владою парадигми модерну, і, звичайно, може підтримувати деякі її постулати. Сам концепт нації, як його розуміють сьогодні, з'являється в індустріальну епоху. Очевидним є той факт, що націоналізм, як політична течія, починає оформлюватись після занепаду традиційних монархій та станового поділу суспільства в Європі, тому можна припустити його реакційність по відношенню до багатьох аспектів архаїчного укладу, в тому числі і до ідей кастової ієрархії. На противагу станам традиційного суспільства, модерн, в залежності від ідеології, наголошує на важливості індивіда, нації, або класу, як рушійної сили історичного процесу. Спираючись на це, буде не зовсім правильним вважати, що Дмитро Донцов був націоналістом в вузько-модерному розумінні. Про це свідчить ідея кастового поділу суспільства, яка неодноразово викладалася в його роботах, де визначна роль відводиться правлячій верстві. Донцов зазначає: «Суть нашої проблеми лежить у питанні формотворчої, будівничої правлячої касті. Була та каста мудра, відважна й сильна морально, була й держава. Була вона слаба або вироджувалась, розкладалася й гинула, слабла й держава, хочби не була «чайкою при битій дорозі»» [1, с. 25]. Цей антимодернізм в філософії Дмитра Донцова пояснюється, в першу чергу, його традиціоналістичними поглядами, які були викладені вже в 1922 році у статті «До старих богів», і найбільш повного вираження набули в праці «Дух нашої давнини». Стосовно того, чи можна вважати Дмитра Донцова традиціоналістом, пише дослідник його творчості І. Загребельний: «Традиціоналізм – це воля до Традиції, воля проти сучасного світу і, в багатьох випадках, воля до втілення Традиції. І для Дмитра Донцова такий традиціоналізм був притаманним» [3, с. 60-61]. Сам Д. Донцов не приховує своєї симпатії до традиціоналізму і вважає що Українська держава «може бути збудована лише на засаді перекреслення інтернаціоналістичних доктрин і матеріалізму і на повороті до Духа нашої давнини, до Духа традиціоналізму» [1, с. 325]. Звісно, Д. Донцов розумів поняття «традиція» дещо інакше, ніж європейські критики

сучасного світу Р.Генон та Ю.Евола. Тим не менш, в його роботах прослідковується яскрава критика ідей гуманізму, пацифізму, матеріалізму, прогресизму, модерного раціоналізму, культу матеріально-прагматичної науки.

Цікавим також буде розглянути волюнтаризм Дмитра Донцова, основу для якого він черпав у філософії німецьких ірраціоналістів А. Шопенгауера та Ф. Ніцше. За Д.Донцовим вирішальними рушійними силами національного розвитку є воля, догматизм та фанатизм, які протиставляються розуму. Розум виконує лише функцію знаряддя, «Розум це око, через яке бажання бачить свій шлях, щоб себе заспокоїти» [2, с. 119]. Вся філософія національного радикалізму Д.Донцова будується на шопенгауєрівській та ніцшеанській формулах «волі до життя» та «волі до влади». Про це він пише у своєму «Націоналізмі»: «Зміцнювати волю нації до життя, до влади, до експансії, - означив я як першу підставу націоналізму, який тут протиставляю драгоманівщині. Другою такою підставою національної ідеї здорової нації повинно бути те стремління до боротьби, та свідомість її конечності, без якої не можливі ні вчинки героїзму, ні інтенсивне життя, ні віра в нього, ані тріумф жадної нової ідеї, що хоче змінити обличчя світу» [2, с. 33].

Таким чином, в ході дослідження ми розглянули теоретичну базу українського націоналізму, основним фундатором якої був Дмитро Донцов. Нація постає для Д.Донцова головним суб'єктом історичного процесу, що, власне, зумовлює її цінність як найвищої форми суспільної єдності. Національне піднесення можливе лише завдяки волі і фанатизму, протиставлених розуму. Ми змогли простежити специфічність його розуміння націоналізму, яка в першу чергу проявляється в його послідовній критиці ідей модерну, та тяжінню до традиціоналістичних поглядів, про що він неодноразово писав у своїх роботах.

Список використаної літератури:

1. Донцов Д. Дух нашої давнини. – Дрогобич: Відродження, 1991. – 342 с.
2. Донцов Д. Націоналізм. – Лондон: Українська видавнича спілка; Торонто: Ліга визволення України, 1966. – 363 с.
3. Загребельний І. (2014). Націоналізм versus Модерн: життя і творчість Дмитра Донцова в оптиці консервативної революції (укр.). –Київ: В-во Сергія Пантюка. – С. 60-61.
4. Залізник Л.Л. Україна в колі світових цивілізацій. – К.: Т-во «Знання» України, 2006. – 96 с.

*Здановська Таїсія Віталіївна
студентка IV курсу,
спеціальності «Суспільствознавство»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Мозгова Наталія Григорівна*

ПРОБЛЕМА АБСУРДУ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВИБОРУ У ФІЛОСОФІЇ АЛЬБЕРА КАМЮ

Однією з наскрізних тем у філософії Альбера Камю є проблема екзистенційного вибору. Вибір як універсальний феномен людського буття розглядається Камю не стільки як інтелектуальна задача, скільки як проблема морально-етичного, філософського, психологічного та соціального характеру. Отже, ми маємо на меті проаналізувати вчення Альберта Камю щодо проблеми абсурду та екзистенційного вибору.

На передній план його розуміння виступає (поза)раціональний підхід до вибору як до безпосереднього переживання людиною свого «буття-в-світі» в актах турботи, страху, тривоги, любові, ненависті, рішучості, каяття, відчаю, надії. У контексті ідей А. Камю вибір, будучи неминучою частиною «пограничної» ситуації, виявляється несвідомих виключно до процесів оцінки і зважування існуючих альтернатив і конструювання нових, спочатку

відсутніх визначальних можливостей життя. Вибір «бути чи не бути» ставить людину на межу між «справжнім» буттям і буттям «несправжнім», дозволяючи йому тим самим здійснити свою справжню свободу і досягнути себе як «наповнену сенсом» екзистенцію або залишитися зануреним у безлике і безособове «Ніщо» буденності.

Виявляючи за допомогою індивідуального самовизначення свою екзистенціальну ідентичність, своє «Я», суб'єкт вступає у відносини зі світом, коли «потрібно вибирати між спогляданням і дією. Це і називається: стати людиною» [1, с. 71]. Екзистенціальна установка «людина творить себе сама, немає ніяких визначених моральних цінностей» (Ж.-П. Сартр) для А. Камю стала апологією вседозволеності, тому що «Сенс життя завжди передбачає шкалу цінностей...» [1, с. 56]. Проблему «морального вибору» вже зрілий Камю буде безпосередньо пов'язувати з пошуками моральних підстав гуманістичної світської моралі, на основі якої можуть бути створені універсальні загальнолюдські цінності, суспільство і культура.

У таких творах А. Камю, як «Сторонній», «Міф про Сізіфа», «Калігула», «Чума», «Падіння», «Щаслива смерть» та ін. Людське буття моделюється в них мислителем в умовах «пограничних» ситуаціях, які задають онтологічні перспективи вирішення концептуальних опозицій життя – смерть, добро – зло, свобода – необхідність, істина – брехня, і моральну можливість екзистенційного вибору між відчуженим існуванням і істинним буттям. Саме проблема вибору, яку А. Камю поставив в центр свого філософування про світ і людину, виявляється наріжним каменем, вузлом всіх етапів його художньо-філософської творчості.

Найбільш складно і багатогранно, на мій погляд, проблема вибору того, як поводитися в світі – такому, яким він є [див. 2] представлена в романі-повісті Камю «Сторонній». Це перший великий твір Камю немов ілюструє відому думку С. К'еркегора, стосовно того, що вибір сам по собі має вирішальне значення для внутрішнього змісту особистості: роблячи вибір, вона вся наповнюється обраним, якщо ж вона не вибирає, то марніє і гине [див. 3]. Однак в «філософії абсурду» Камю тезу датського філософа, який «не просто відкриває абсурд, а більше того - їм живе» [1, с. 56], отримує нове, оригінальне звучання. У «Сторонньому» А. Камю робить спробу запропонувати один з варіантів відповіді на питання: «як можна себе вести, якщо не віриш ні в Бога, ні в розум?» [1, с. 37] Головному і єдиному герою «стороннього» належить зробити ряд виборів, які будуть лише варіантами одного єдиного і абсолютно вільного рішення «жити». Все існування цього героя буде ілюструвати думку А. Камю про те, що «чим менше в житті сенсу, тим більше підстав її прожити» [1, с. 53].

Сам герой повісті «Сторонній», дрібний чиновник Мерсі, до самого смертного вироку, винесеного йому в результаті збігу абсурдних обставин, так і не збагнув сенсу свого життя.

Образ безглуздої праці, божого покарання, був покладений в основу «Міфу про Сізіфа». Сізіф воістину стоїчно робить безглузде і абсурдне в повному абсурді світі. А. Камю будує філософську метафору, за допомогою якої він намагається відновити в європейській культурі традицію стоїцизму, тобто людського дії, хоча і сповненої внутрішнього гідності, але все ж без будь-якої надії на успіх. Немає навіть ніяких підстав для того, щоб ця дія була успішною, оскільки камінь скочується знову і знову. Однак є щось в самій людській гідності, те що вимагає продовжувати цю роботу саме без надії на успіх.

Отже, за А. Камю, абсурд народжується з порівняння двох і більше понять, які є високими порівняно, антиномічними або такими, що суперечать один одному: чим ширше розрив, тим вище ступінь абсурду. А. Камю пише: «Якщо озброєний ножом чоловік атакує групу автоматників, я вважатиму його дію абсурдним. Але воно є таким тільки через невідповідність між наміром і реальністю, через суперечності між реальними силами і поставленою метою» [1, с. 37]. Абсурду як такого, самого по собі, не існує. «По суті, абсурд є розкол. Його немає ні в одному з порівнюваних елементів. Він народжується в їх

зіткненні» [1, с. 37]. Так що світ не абсурдний. Як говорить А. Камю в «Міфі про Сізіфа», абсурд полягає в «конфронтації людського поклику і безмізкому мовчанні світу».

Світ не має сенсу, але це робить його абсурдним лише для нас, наполегливо шукають сенс. Тому абсурд – це «пункт відправлення», а аж ніяк не «пункт прибуття». Для того, хто зможе прийняти цей світ з його мовчанням і байдужістю, в його простий і чистої реальності, сам світ перестане бути абсурдним. Але це станеться аж ніяк не тому, що в ньому знайдеться який-небудь сенс, а тому, що відсутність в ньому сенсу перестане відчуватися як нестача і нестача. У цьому - вища я мудрість повісті Камю «Сторонній»: «Неначе недавнє моє бурхливе обурення очистило мене від всякої злоби, вигнало надію і, дивлячись на це нічне небо, засіяне знаками і зірками, я в перший раз відкрив свою душу ласкавій байдужості світу» [див. 4]. Важко більш точно пояснити, що таке абсурд. Радше це не відсутність сенсу, а крах сенсу, його нестача. Тоді мудрість – це повне прийняття, і аж ніяк не сенсу, а своєї присутності в світі.

Список використаної літератури:

1. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде // Камю А. Бунтующий человек / Пер. с фр. – М., 1990. – С. 21-98.
2. Камю А. Письма к немецкому другу // Камю А. Бунтующий человек / Пер. с фр. М., 1990. – С. 99-115.
3. Камю А. Посторонний // Камю А. Избранное / Пер. с фр. М.: Прогресс, 1969. – С. 49-131.
4. Кьеркегор С. Наслаждение и долг / Пер. с датского П. Ганзена. 3-е изд. – Киев: AirLand, 1994. – 504 с.

*Зінченко Таїсія Іванівна
студентка III курсу
спеціальності «Філософія. Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Остапчук Галина Олександрівна*

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МОДУСНОГО ПРИНЦИПУ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» ЯК КРОК ДО ЗДОБУТТЯ ЩАСТЯ

Досягнення щастя є метою людини, адже кожен хоче відчувати себе щасливим та жити в злагоді і любові з собою та світом. Щастя – це певний стан людини, коли вона відчуває повноту життя, радість та задоволення від життя та всього чим вона займається, і що її оточує. Від щастя залежить гармонія біологічного та психологічного станів людини та її здоров'я в цілому. Також, важливим кроком для досягнення щастя є самореалізація людини. На мою думку, більшість людей відчувають себе повноцінно щасливими самореалізувавшись у житті. Коли людина має все і «не знайшла себе» свою «сродну працю», тобто не самореалізувалась, то вона не може повноцінно відчувати себе щасливою, адже її постійно турбують думки про те чим вона хоче займатися у житті, та яке її покликання. І тільки коли людина дійсно розуміє чого вона прагне, і знаходить ту справу свого життя, від якої отримує задоволення, тоді вона з упевненістю може сказати, що вона щаслива! [1].

Проблема «сродної праці» та щастя людини на сьогоднішній день є дуже актуальною, адже більшість людей навіть не задумуються над тим, чим би вони хотіли займатися у житті, присвячують своє життя справі, яка приносить тільки матеріальні статки, і не більше, але цього не достатньо, щоб відчувати себе щасливим. Мало хто піде на ризик, адже для цього потрібно вийти із зони комфорту, і тоді у людини виникають сумніви чи вона зможе, і чи взагалі ця справа буде приносити матеріальне та духовне задоволення і

чи потрібна вона? Тому, на жаль, мало є людей, котрі присвячують своє життя улюбленій праці – «сродній праці».

Поняття самореалізація та щастя з давніх часів цікавили мислителів, та протягом сторічч воно змінювалось і доповнювалось різними поглядами. Кожна епоха розглядає цю категорію по-своєму, згідно з тією істиною, в яку вірять та через яку призму розглядають саме людину. Вперше ці концепції починають досліджувати в східній філософії та в епоху античності, де самореалізацію розуміють як найвищу цінність людини. Таке розуміння прослідковується в Упанішадах та Даосизмі, в роботах Геракліта, Протагора. Також до людини звертаються Сократ, Аристотель та Платон. Сократ першим розуміє самореалізацію як пізнання себе. Аристотель та Платон вказували на шляхи досягнення самореалізації. В християнстві самореалізація та щастя розуміється як пізнання Бога та наближення до нього, ці ідеї проголошували Ф. Аквінський, Тертуліан, Боецій. Досягнення самореалізації у філософії Нового часу полягає у межах розуму та досвіді людини, оволодінні силами природи за допомогою науки і техніки, це проголошували Ф. Бекон, Р. Декарт, Дж. Локк, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Г. Лейбніц. Ж.-П. Сарт вважає, що людина може досягнути всього сама, і самореалізація тягне за собою реалізацію світорозуміння. У німецькій класичній філософії проблема самореалізації найяскравіше розглядається у роботах І.Канта. Українська філософія наголошує на знайдення людиною себе у світі та гармонії з природою і собою, особливого значення набуває концепція «сродної праці» Г. Сковороди, В. Винниченка та інших. У психології самореалізацію розглядали такі вчені А. Адлер, К. Роджерс, А. Маслоу і Е.Фромм, які наголошували на тому, що передумови для самореалізації закладені в людській природі, для цього людина повинна знайти себе в житті та повсякденній діяльності і проявити всі свої здібності, цінності та особливості [2]. Сучасність наголошує на тому, що людина повинна не губитися в нашому розвиненому світі та звертати увагу на свою індивідуальність і унікальність, тут самореалізація полягає у наголошенні на особливостях людини та виділенні її відмінностей, цю ідею розглядають Ф.Гваттарі, Ж.Дельоза та інші.

Мені найближча ідея Г. Сковороди, він наголошує на тому, що людині необхідно пізнати себе і знайти спосіб життя відповідний своїй природі і тільки завдяки цьому людина зможе досягнути щастя. В цьому і полягала «сродна праця» про яку говорив Г.Сковорода, і вважав її єдиним способом «самості», адже це є праця за покликанням, за допомогою якої людина досягне щастя. Самопізнання постає необхідною умовою для внутрішнього, духовного розвитку особистості. Її духовний розвиток проявляється через моральне самовдосконалення, цінності, знання, працьовитість, віру, милосердя, справедливість тощо. Праця, перш за все, визначається природними покличками людини й спрямована на благо суспільства, де метою постає реалізація тих здібностей, які закладені в самій людині. Варто сказати, що «сродність» характеризує певний вид діяльності людини. Г. Сковорода підкреслює, що самопізнання та активність людини постають умовою самореалізації людини. Отже, Г.Сковорода говорить про «сродну працю» яка і є самореалізацією людини, адже сродна праця – це робота, справа за покликанням, коли людина прислухавшись до себе та пізнавши своє «я», зрозуміла та віднайшла своє покликання і справу свого життя і відчуває себе щасливою [3].

Таким чином, концепція щастя та самореалізації трактується по-різному: як вроджена, природна властивість людини; як пізнання себе через віднайдення справи свого життя і втілення всіх своїх талантів. Ознайомившись та проаналізувавши погляди філософів та психологів різних епох, я можу підтвердити свою гіпотезу і зробити висновок, що тільки тоді, коли людина самореалізується у житті, вона відчує себе потрібною та щасливою. Звичайно, самореалізація це не єдине визначення щастя, але одна із основних причин бути щасливим. *Щастя – стан людини, для якого характерні переживання внутрішнього вдоволення власним буттям, повноти і осмисленості свого життя, відповідності досягнутого життєво значущим цілям і мріям. І тільки в гармонії з собою та природою людина може самореалізуватися та буди щасливою. Отже, самореалізація це і є одна із*

основних умов для повноцінного досягнення щастя. І навіть за складних обставин та умов, людина повинна прагнути до того, щоб знайти своє покликання та втілити це у життя і присвятити себе цьому, адже працюємо ми все своє життя, і якщо це не приносить людині задоволення, вона не зможе відчувати себе щасливою, тому потрібно прикласти всі зусилля для того, щоб віднайти себе, свою «сродну працю» та бути щасливим!

Список використаної літератури:

1. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
2. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.
3. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с.

*Іващенко Станіслав Юрійович,
студент II курсу,
спеціальності «Культурологія»
Науковий керівник:
кандидат історичних наук
Гаврик Віктор Григорович*

ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ КВІТЕНЬ-ГРУДЕНЬ 1918Р.

Законодавча діяльність гетьманської адміністрації розпочалась з визначення правових основ самого законотворчого процесу. Вже в “Законах про тимчасовий державний устрій України” у загальних рисах було окреслено його принципові засади, встановлювалось, що закон набуває обов’язкової сили з часу, вказаного у самому законі, і скасовуються закони лише законами. Підкреслено провідну роль закону у державі і суспільстві та визначено правові засади здійснення законодавчого процесу. Готувати законопроекти мали відповідні міністерства і передавати їх на розгляд Раді Міністрів, після ухвали якою вони остаточно затверджувались Гетьманом. Міністри також наділялись правом видавати розпорядження з роз’ясненням законів, які теж підлягали попередньому ухваленню Радою Міністрів. Нові закони мали публікуватися для загального ознайомлення, після чого вони набували законної сили [3, с. 123].

Головними політико-правовими документами П. Скоропадського стали “Грамота до всього Українського народу” та “Закони про тимчасовий устрій України” видані 29 квітня 1918 року. Вони сповістили, що Гетьман брав на себе не тільки виконавчу, а й законодавчу владу, перетворившись тим самим у верховну державно-правову інстанцію. Вводилась і нова назва країни — Українська Держава. Управління державою Гетьман мав здійснювати через призначувану ним Раду Міністрів. Що стосується змісту правових актів, прийнятих після військового перевороту, то, зокрема Грамотою Скоропадський оголосив себе Гетьманом і пояснив головні спонукальні мотиви таких дій загрозою нової катастрофи і вимогою трудящих мас збудувати таку державу, яка б забезпечила населенню спокій, закон і можливість творчої праці [4, с. 76].

У своїй сукупності закони були спрямовані на забезпечення максимальної концентрації влади в руках Гетьмана. Він отримував виняткові повноваження: затверджував усі закони, призначав і звільняв Раду Міністрів, інших вищих урядовців, генеральних суддів, був верховним командувачем армії і флоту, здійснював керівництво зовнішньою політикою, йому належало право оголошення надзвичайного стану, амністії, надання громадянства тощо. Це відповідало його намірам домогтися створення сильної влади в особі диктатора — Гетьмана. Остаточні рішення про прийняття законів у період гетьманату фактично приймалися одноособово Гетьманом, що не відповідало ані

тогочасним, ані сучасним уявленням про демократичну процедуру прийняття нормативно-правових актів [1, с. 273].

Головні засади створення власної правової системи були визначені в Законах про тимчасовий державний устрій України, які були зводом з семи актів: “Про гетьманську владу”, “Про Раду Міністрів і Міністрів”, “Про віру”, “Про права і обов’язки Українських Козаків і Громадян”, “Про закони”, “Про генеральний суд”, “Про фінансову Раду”. Цей комплект законів, терміново складених напередодні перевероту правником О. Палтовим, протягом усього періоду існування Української Держави був її фактичною конституцією [2, с. 48].

Важливими законодавчими актами гетьманської держави були закони у сфері власності. Закон “Про право продажу і купівлі земель поза міськими поселеннями” захищав інтереси, передусім, великих власників. Були значні здобутки у законодавчому забезпеченні культури й освіти. Зокрема, 6 жовтня 1918 р. було відкрито перший державний український університет у Києві, а згодом у Кам’янці-Подільському; в усіх вищих навчальних закладах почали функціонувати кафедри української мови, літератури, історії. Було засновано український державний театр, Національний музей, Національну капелу, Українську Академію Наук. Видано закони про створення армії і флоту, поліпшення становища всіх працівників судового відомства, народних вчителів і духовенства, закон про порядок виборів у земські і міські установи, про створення державного земельного банку тощо. Потрібно зазначити, що гетьманське законодавство посилювало каральну спрямованість, особливо Тимчасовий закон від 8 липня 1918 р. “Про заходи боротьби з прозладнанням сільського господарства”.

Законодавча процедура в Українській Державі мала певні здобутки, до яких відносимо нормативну урегульованість. Нормативні акти, на відміну від універсалів Центральної Ради, не обмежувалися проголошенням лише загальних засад політики уряду. Одразу було визначено і конкретизовано основні положення, що стосувалися державної влади, прав і обов’язків громадян Української Держави, законодавчої процедури, фінансової політики, судочинства.

Список використаної літератури:

1. Іванов В.М. Історія держави і права. К.: Атіка, 2007. – 728 с.
2. Конституційні акти України 1917-1920. Невідомі конституції України. – К.: Філософська і соціологічна думка, 1992. – 188 с.
3. Кудлай О. Б. Законотворча діяльність українських урядів доби Гетьманату Павла Скоропадського в галузі судочинства та реформування судової // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 р. К. : Ін-т історії України НАН України, 2008. № 3. С. 123-133.
4. Пиріг Р. Я. Гетьманат Павла Скоропадського: особливості законотворення (квітень– грудень 1918 року) // Архіви України, 2010. № 1. - С. 76-86.

*Капустіна Юлія Анатоліївна
магістрант,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Богданова Світлана Анатоліївна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК З УСКЛАДНЕНОЮ РЕАЛІЗАЦІЄЮ РЕПРОДУКТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Психологічні аспекти репродуктивного здоров’я мають свою специфіку, та відмінну від психічних матричних систем людини. Неможливість завагітніти, стати матір’ю стає

причиною глибокої внутрішньої кризи жінки, яка має прояви, притаманні усім життєвим кризам. Порушуються уявлення жінки про себе, зокрема про свою жіночу ідентичність, загострюються сімейні відносини, змінюється відчуття часу, уявлення про майбутнє втрачає сенс і характеризується невизначеністю [1]. Руйнація образу Я [2].

Конфлікт в материнській сфері, а саме бажання стати матір'ю та неготовність до прийняття материнської ролі створює ситуацію гострої напруги, яку жінка не може здолати конструктивно, що веде до появи соматизації [5]. У жінок можливі такі психологічні розлади: фобії, нав'язливі думки, істерична симптоматика, у поодиноких випадках – шизоїдна симптоматика [3].

Невідповідність внутрішніх ресурсів та умов середовища провокують відчуття тривожності, занепокоєння, при різких змінах можливі стрес та деструктивна поведінка [4]. Вивчення тригерних факторів, що пов'язані з порушенням репродуктивного здоров'я, дало можливість виявити не тільки психологічні проблеми, які є наслідком порушень репродуктивної сфери, а й психологічні причини виникнення цих порушень.

Використання новітніх медичних технологій провокує формування нових проблем та переміщує значимість факторів психологічної нестабільності, що пов'язані з діагнозом непліддя. Виходячи з цього ми можемо констатувати, що жінки з порушеною репродуктивною функцією мають наступні психологічні особливості, які можуть бути згруповані, як соціально-психологічна дезадаптація (базова недовіра до навколишнього світу, яка поєднується із залежністю від інших; орієнтація на соціальні норми, страх осуду; почуття провини/несправедливості, що не усвідомлюється; вимогливість до себе та оточуючих, підозрілість, пасивне відношення до конфлікту, ригідність у моделях поведінки, ізольованість та самотність та інше); нервово-психічна напруга (підвищений рівень особистісної та ситуативної тривожності, страхи і фобії, фрустрація, нав'язливі думки, депресія); не стійке самоствалення (невпевненість у собі, нестійка самооцінка, занижена самоповага, руйнація образу Я, аутоагресія та інше); особливості в готовності до материнства, а саме в мотиваційному (незрілість мотивації народження дитини, при якій малюк стає засобом самореалізації жінки; засобом утримання партнера або зміцнення сім'ї; засобом досягнення певного соціального статусу і т.д.) і особистісному (інфантилізм, емоційна лабільність, недостатність емоційної експресії, низький рівень рефлексії, зовнішній локус контролю, андрогінність / маскуліність) компонентах.

Отже, ми можемо говорити про те, що жінка, яка має проблему реалізації репродуктивного потенціалу переживає спектр негативних станів, які нашаровуються в процесі лікування безпліддя, та в свою чергу породжують внутрішню нерівновагу. Крім того, глибина переживань є динамічною і може змінюватися на протязі різних етапів безплідності (знайомство з хворобою, адаптація до «нового» стану, лікування консервативне/оперативне, лікування за допомогою ДРТ та отримання результату).

Список використаної літератури:

1. Василюк Ф.Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций / Ф.Е. Василюк. – М.: Издательство МГУ, 1984. – 200с.
2. Малина О.Г. Особливості я-концепції жінок із порушенням репродуктивної функції. //“Проблеми сучасної психології” № 2(8)/2015. с.149-154.
3. Свяцкевич, Ирина Юрьевна. Социально-психологические аспекты самовосприятия и самооценки женщин в бесплодном браке: // автореферат дис. канд. психол. наук./ Ярослав. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. - Ярославль, 2002. – 26 с.
4. Филиппова Г.Г. Психологическая коррекция тревоги у пациенток в процедурах ВРТ. // Материалы XXII Международной конференции Российской ассоциации репродукции человека (8–11 сентября 2012 г., Геленджик). – С. 77-78.
5. Филиппова Г.Г. Психология репродуктивной сферы человека: методология, теория, практика.

*Карпець Микита Володимирович,
студент IV курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, старший викладач
Гончаренко Катерина Сергіївна*

СИМУЛЯЦІЯ ЯК ГЛОБАЛЬНА МЕТОДОЛОГІЯ

Сучасне розуміння соціуму тісно пов'язане із розвитком технологій і безперечно формується під впливом соціальних мереж та інтернету загалом. Первинна сутність соціальних відносин може бути описана як, наприклад, комунікативна дія (інтеракція). У ХХІ столітті подібні інтеракції перетікають та трансформуються у віртуальну форму – у спілкування через мережу. При чому у такої форми комунікації, яка претендує на першість, є певна специфіка, така собі особливість: безпосередня інтеракція відбувається не у форматі співвідношення «суб'єкт - суб'єкт», а у форматі «Суб'єкт – образ – образ – суб'єкт».

Через наявність віртуального образу, створеного як частини системи, і наділеного певними характеристиками (це слово в заданих умовах, надалі заміняє поняття «особисті якості») з боку користувача, спілкування отримує певний симулятивний характер. Кожен з учасників такого «спілкування» не відповідає за свої слова, адже виражає їх не безпосередньо від своєї особи, а через образ, наділений характеристиками, що можуть або частково бути розбіжними з реальними характеристиками образу користувача, або взагалі не мати нічого спільного із реальною особою (тобто, суб'єкт живе у власному світі «спотвореної» образності).

Наразі, постає запитанням чи варто взагалі розглядати безпосередню комунікацію як основу розбудови соціальних відносин, що було б більш логічно заявляти у епоху «до» появи інтернету. Людина сучасного технологічного світу веде більшу частину комунікативних актів саме через зазначений та наведений вище симулятивний формат спілкування. При такому стані комунікації інтеракція в реальному житті фактично перетворюється на процес верифікації віртуального образу і встановлених у симуляції відносин. Задача особи, що приймає участь у реальній інтеракції полягає у демонстрації відповідності вибудованому образу, що за умови переважання віртуального спілкування над реальним перше стає первинним. Таким чином, його підтвердження у реальній особистості, навіть завдяки тотальному та повсякчасному самообману стає не такою і складною справою.

Наділений певними характеристиками безпосереднім користувачем, новостворений образ вливається у загальний, зокрема, медіа-простір, що приймає участь у віртуальних інтеракціях, процесах, які не мали б виходити за рамки віртуального простору. На теоретичному рівні, дане положення можна обґрунтувати завдяки теорії осягнення Мішеля де Серто: якщо ми припускаємо можливість зведення системи до її елементів через формування системи кожним окремим тактичним осягненням, то ця система фактично стає закритою і самодостатньою, розвивається повноцінно сама і лише для себе. Але що ми бачимо наразі: віртуальний простір раптово починає поглинати такі сфери, як медіа-простір, біржі працевлаштування, політику, соціальні інституції різних за ієрархічністю рівнів і поступово виливається у такий собі впливовий елемент, але вже не у віртуальному, а у реальному житті. Саме тут і виникає перший тривожний знак: відносини між людьми вливаються у загальний тигель з заданим вектором і переростають у відносини між їх образами, а їх образи починають взаємодіяти і створювати нові структури, які вливають на першооснову – на кожного окремого користувача, за яким стоїть жива, реальна людина. Це може означати, що М. де Серто помилявся, і емерджентність систем є цілком реальною і більше того – зворотною і небезпечно-загрозовою.

Зворотна емерджентність тут набуває певних ознак, додає наявність у елементів системи певних характеристик, що не властиві системі. Вони формують систему через

тактичну діяльність кожного окремого індивіду, а система таким чином, впливає на них, встановлюючи все нові і нові норми, при цьому лише посилюючи емерджентні характеристики елементів, даючи їм нове поле для тактичного осягнення.

Підводячи це під вищезазначене, можна дійти до досить жахаючого висновку: суспільство ХХІ століття є емерджентною характеристикою віртуального простору, який був первинно сформований віртуальними образами суспільства попереднього формату. Вже при думці про попереднє суспільство одразу виникає розуміння: ми маємо справу з симуляцією та говоримо про симулякр. Копія копії, яка втратила свій оригінал. В даному випадку, оригіналом виступає суспільство, що лише увійшло в епоху інтернет-комунікацій; першою репрезентацією, реплікою, стають перші користувачі соціальних мереж; симуляція з'являється на етапі популяризації мереж, створенні образів, що не відповідають дійсності, на етапі маскуванню нереальності віртуальних особистостей. Симулякр суспільства народжується коли воно починає поглинати себе як продукт, втрачаючи будь-яку референцію до основи.

Список використаної літератури:

1. Де Серто М. Изобретение повседневности. 1. Искусство делать/ М. де Серто. – Спб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2013. – 330 с.
2. Хабермас Ю. Вовлечение другого: Очерки политической теории / Ю. Хабермас – М.: Наука, 2001. – 420 с.
3. Социальные сети и виртуальные сетевые сообщества / отв. ред. Верченев Л.Н., Ефременко Д. В., Тищенко В. И. – М.: ИНИОН РАН, 2013. – 360 с.

*Кобченко Анна Олексіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Андріяшина Наталія Володимирівна*

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНЕ РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ ЗАЗДРОСТІ

Сучасне ХХІ століття яскраво висвітлює заздрість, як складний та надзвичайно важливий феномен особистого життя людини, що потребує детального філософсько-психологічного вивчення. В останній час неабияку увагу феномену заздрості приділяють вчені в області психології та філософії.

Неабиякий внесок у розуміння та розкриття поняття заздрості зробили видатні філософи (Аристотель, Платон, Демокрит, Тома Аквінський, Аврелій Августин, Б. Спіноза, І. Кант, А. Шопенгауер, Парацельс, Ф. Бекон, Ф Ніцше та інші). Багато вчених в області психології спрямували свої сили на дослідження цього поняття та прояву його в поведінці людини (А. Адлер, М. Кляйн, К. Хорні, Е. Соколова, С. Зубарев, В. Гусова, Е.В. Золотухіна-Аболіна, К. Муздибаєв, І.Б. Котова, Т.В. Бескова).

Видатний французький письменник Франсуа де Ларошфуко зазначав: «Люди часто похваляються самими злочинними пристрастями, але в заздрості, в пристрасті боязкій та сором'язливій, ніхто не сміє зізнатися» [3, с. 110].

Ф. Ніцше в своїй роботі «К генеалогії морали» досліджував поняття «Ressentiment», яке пов'язане з мстивістю та заздрістю. Мислитель зауважував, що: «Ressentiment - це почуття ворожості до того, кого суб'єкт вважає причиною своїх невдач, безсила заздрість, тяжка усвідомленість марності спроб підвищити свій статус в житті або в суспільстві» [4, с. 28].

Відомий психолог К.К Муздибаєв зазначає, що сама заздрість є різноманітною. Вона може проявлятися в соціальному порівнянні, тобто, як зазначав мислитель Ф Бекон, в

зздрості завжди присутнє порівняння, де неможливе порівняння, немає й заздрості; в сприйнятті суб'єктом переваги іншої людини; в переживанні досади, засмучення або приниження з цього приводу; в неприємних відносинах або, навіть, ненависті до того, хто перевершує; в бажанні або в реальному заподіянні шкоди людині; в бажанні або в реальному позбавленні людини предмета переваги.

Доктор психологічних наук І.Б. Котова наголошує, що заздрість часто виникає, коли людина починає порівнювати себе з іншим, коли хтось має кращі блага, добробут, це призводить до падіння самооцінки, адже, людина прагне до ідеалу, вона має бажання бути кращою, але при цьому не маючи можливостей та сил для цього. На цій основі може виникати смуток, депресія, замкнутість, оскільки людина не може досягти певного успіху, ідеалу, який є у іншої особи [2, с. 6].

Деякі вчені вбачали в почутті заздрості не лише руйнівний процес особистості, але й, поштовх для людини, певну рушійну силу, для зміни на краще власного життя. Наприклад, на думку філософа Гегеля, моральне зло, що включає в себе почуття страху, ненависті, заздрості, агресивності - історично мінливо і є найважливішим елементом прогресу суспільства. Інтерпретуючи цю незвичну для нас ідею, Ф. Енгельс називав погані пристрасті людини «важелями історичного розвитку...». Справді, в усі віки таким категоріям людської культури, як жадібність, користолюбство, лицемірство, заздрість, злочинність і багатьма подібними, належить не остання роль в складі мотивів, рушійних людською поведінкою. Однак саме моральне зло і окремі пристрасті людського характеру дуже слабо вивчені, хоча без них «ніколи не було б і не могло би бути абсолютно нічого великого» [1, с. 40].

Розглянувши декілька визначень феномена заздрості, можна схилитися до думки письменниці Е.В. Золотухіной-Аболіной « ... заздрість буває одна – “чорна”, бо вона завжди – ненависть. То, що називається “білою заздрістю”, насправді зовсім інше. Це може бути змагання, або співчуття з приводу відсутності у себе певних благ та якостей, які є в інших людей, або прагнення бути краще через наслідування ідеалу» [3, с. 110].

Отже, заздрість – це одна з центральних почуттів особистості, яке виникає після порівняння себе з іншим, після безсилля виправити власне становище в житті. В основі поняття заздрості лежить переживання власної неповноцінності, неадекватності, ущербності. Заздрість базується на прагненні придбати те, чим володіє інший. Однак, інколи, почуття заздрості викликає у людині певні дії на зміну власного становища. Людина починає через наслідування ідеалу, через власне переборювання своїх негативних почуттів, змінювати своє відношення до себе та інших, створювати власне, краще життя.

Список використаної літератури:

1. Согомонов Ю.В. Этическая мысль: Науч.- публицист. Чтения / Ю.В. Согомонов, А.А. Гусейнов. – М: Политиздат, 1990. – 110 с.
2. Friedrich Nietzsche. Zur Genealogie der Moral / Пер. С нем. К. А. Свасьяна. – М.: Мысль, 1990. – 28 с.
3. Лісовенко А.Ф. Впевненість у собі осіб з різною схильністю до заздрості / А.Ф. Лісовенко. – К.: Наука і освіта, 2014. – № 2. – С.32 – 37.
4. Ситковский Е.П. Гегель Г.В. Энциклопедия философских наук. / Е.П. Ситковский // Т.1. Наука логики. М.: "Мысль", 1974. - 452 с.-(Филос. Наследие.Т.63). – С.5-50.

Ковалюк Анастасія Ігорівна
Студентки III курсу
спеціальності «Філософія. Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Останчук Галина Олександрівна

ГРОМАДЯНСЬКИЙ ГУМАНІЗМ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

З часів появи ідеї впровадження гуманних відносин між людьми, націями, державами поняття гуманізму не змінило свого значення в процесі розвитку людської цивілізації. Однак весь цей час гуманістичним ідеям протистоїть антигуманізм. Про це свідчить світовий досвід людства з його численними конфліктами, війнами, бунтами, спустошувальними революціями. Навіть в наш час ми є свідками таких війн. «Ідея гуманізму сьогодні проявляється і в актах міжнародної підтримки націй та держав в боротьбі з міжнародним тероризмом та інших суспільних проблем.[4] В результаті сучасного розвитку історії ми спостерігаємо збільшення впливу ідей гуманізму в житті будь-якого народу, які є не менш важливими у внутрішньому розвитку тої чи іншої країни. Усвідомлення цього владою нашої держави дозволяє уникнути серйозних конфліктів між різними шарами населення, різними національними меншинами, привести відносини між людьми в цивілізоване русло.

Поряд з проблемами держави і права у творчості українських мислителів XV-XVII ст. – Ст. Оріховського-Роксолана, Ю. Дрогобича важливе місце посідала етико-політична концепція громадянського гуманізму, яка у своїй суті ставила на перше місце принцип спільного блага, і з цього огляду оцінювала будь-яку добродесність, людську діяльність, здобуту людиною славу і навіть отримані нею знання й освіту. У межах такої концепції осмислювались ідеї справедливості, свободи, патріотизму, формувались республіканські ідеали та етнічна, а згодом і національна самосвідомість.[5] Етичні категорії добра і зла слугують підставою моральної оцінки конкретних явищ, справедливість стосується конкретного співвідношення добра і зла, честь і гідність охоплюють сферу самосвідомості особистості, оцінку її з боку суспільства, самоповагу. Термін «громадянський гуманізм» став вирішальним. У цьому комплексі ідей важливе значення мала саме ідея патріотизму, яка в Україні, що входила тоді до Речі Посполитої, набула свого специфічного розуміння й інтерпретації, і часто пов'язувалась з усвідомленням тогочасною українською людиною своєї не лише релігійної, але й етнічної, національної окремішності.[3]

Коли йдеться про становлення національної самосвідомості в народів Західної Європи, ми схильні сприймати цей процес як еволюційний шлях розвитку від нижчих форм до вищих. В Україні подібна послідовність не така виразна і чітка. Тут простежуються неодноразові злети і падіння, адже наступали періоди національної пасивності й зневіри з усіма її негативними наслідками. Це давало і дає досі підстави деяким, навіть чільним, представникам української еліти впадати у відчай і висловлювати песимістичні думки з приводу «квоності» українського національного відродження, точніше – пробудження, а ідеал національної самостійності вважати таким, що лежить поза «межами можливого». [1] Завдання ж нинішньої інтелігенції – розбудити національну пасіонарність українського народу. При цьому зважати на особливості характеру українця : емоційність та сентименталізм, чутливість та ліризм, індивідуалізм та прагнення до свободи... Саме такому складу завдячує український народ своєю незнищеністю впродовж багатьох віків, увінчаною нині державністю.

В сьогоднішніх українських реаліях коли ми вчимося демократії економічні, соціальні, політичні, екологічні проблеми загострили проблему гуманізації соціуму. Тільки глибокі позитивні зміни в нашому житті, а не проголошені, декларовані права і свободи людини здатні повернути людям підірвану віру в моральні ідеали. Прослідковується зміна

ціннісних орієнтирів людей, що призводить до зміни свідомості, всієї системи духовних уявлень. Нам сьогодні необхідна могутня парадигма наукового бачення, що відтворює не тільки форму, а й зміст, процеси взаємо- і самореалізації людей. Такою парадигмою в демократичному суспільстві має бути громадянський гуманізм.[2] Відтворюючи дійсність за законами людяності, особистість має надавати перевагу загальнозначущим гуманістичним цінностям як вищим. Пріоритет загальнолюдських цінностей – давня й актуальна ідея, важлива для виживання людей у складних економічних, соціальних, екологічних умовах побудови громадянського суспільства в Україні. Стітка актуальність громадянського гуманізму пояснюється суспільною природою людини, тим, що, завдяки взаємодії, єдності людини з іншими людьми, суспільством, вона стає власне людиною, тобто опосередковано, через суспільство, суб'єктом універсальної взаємодії з навколишнім світом. Поза ідеєю громадянського гуманізму неможливо розв'язати державні, національні, міжнародні, міжнародні, планетарні проблеми, тому що в центрі кожної з них є людина. Побудова громадянського суспільства в Україні зумовлює громадянське гуманістичне начало.[1]

Є проста істина: чим вище національна самосвідомість народу, тим сильніше почуття національної гідності, з тим більшою повагою і любов'ю він ставиться до інших народів. А кожна нація стає духовно багатшою і красивішою, коли її серце зігрите повагою інших націй: без справжньої любові до людства немає і не може бути справжньої прив'язаності до Батьківщини. Аби дана ідея громадянського гуманізму приносила свої плоди, необхідно, щоб вона стала нормою життя кожної людини, а згодом звичною поведінкою для нас. Це і буде запорукою розвитку нашого суспільства в бажаному напрямку – напрямку злагоди в суспільстві та миру в усьому світі.

Список використаної літератури:

1. Йосипенко С. До витоків української модерності: українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. / С. Йосипенко. – К.:Український центр духовної культури, 2008. – 392 с.
2. Калінічева Г.О. Європейський цивілізаційний вимір розбудови громадянського суспільства в Україні. / Г.О. Калінічева. – К.: Атіка, 2010. - №22. – С.2-4
3. Литвинов В.Д. Україна в пошуках своєї ідентичності. XVI – XVII століття. Історико-філософський нарис. / В.Д. Литвинов. – К.: Наукова думка, 2008. – 528 с.
4. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: Навч. Посібник. / П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.
5. Фадєєв В. Соціокультурні тренди та українські перспективи. / В. Фадєєв. – К.: Вид. Стило, 2009. – 194 с.

*Кобченко Анна Олексіївна
студентка IV курсу,
спеціальності «Філософія, практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, ст. викладач
Березінець Ірина Володимирівна*

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНЕ РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ ЗАДРОСТІ

Почуття задрості є складним, динамічним явищем, що впродовж історії досліджується багатьма вченими філософами та психологами. В роботах таких філософів, як Платон, Аристотель, Демокріт, Парацельс, Б. Спіноза, І. Кант, А. Шопенгауер, Ф. Бекон, Ф Ніцше та ін., відобразився інтерес до нього. Не оминають його своєю увагою і психологи різних часів.

Багато дослідників спрямували свої сили на вивчення поняття «зздрість» та дослідження його прояву в поведінці людини, що знайшло своє відображення в роботах А. Адлера, М. Кляйна, К. Хорні, Е. Соколова, С. Зубарева, В. Гусова, Е.В. Золотухіна-Аболіна, К. Муздибаєва, І.Б. Котова, Т.В. Бескова та ін.

Філософ Ф. Бекон розкривав поняття зздрості, як таке, що спонукає до агресивної поведінки. Вчений наголошував на тому, що людина, яка не може зрівнятися з ближнім в перевагах, намагається помститися йому, завдаючи шкоди.

Зздрість є прагненням людини до того, щоб усі блага, які належать ближньому, належали тільки йому. Письменник Ф. Ларошфуко поділяв та розвивав думку Ф. Бекона, зазначаючи: «Зздрість сліпо обурюється та те, що якимсь надбання є і у наших ближніх». Французький мислитель писав наступне: «Люди часто похваляються самими злочинними пристрастями, але в зздрості, в пристрасті боязкій та сором'язливій, ніхто не сміє зізнатися» [4, с. 110].

Німецький соціолог Гельмут Шек зауважував, що зздрість – це енергія, яка знаходиться в центрі життя людини, як істоти соціальної, вона виникає, як тільки два індивіда починають порівнювати себе один з одним. Зздрість, яка може бути явною або прихованою носить більш деструктивний характер [1, с. 13].

Визначення поняття зздрості у психологів є неоднозначним. Так британський психоаналітик М. Кляйн зазначала: «Зздрість – це злісне почуття, що інша людина має і насолоджується бажаним, зздрісний імпульс направлений на те, щоб зіпсувати і відібрати його» [2, с. 19]. Авторка в своїй праці «Зздрість та подяка» писала, що зздрість переживає, бачачи, що хтось має щось, що хочеться мати самому. Людині, яка зздрить погано при вигляді задоволення. Він відчуває полегшення тільки при стражданнях інших людей. Тому всі намагання задовольнити зздрісника безнадійні. Зздрість завжди знаходиться в основі, породжуючи слід за собою самі найгірші пристрасті. «Дуже зздрісна людина є ненаситною, він ніколи не буде задоволений, бо його зздрість йде з середини» [2, с. 19].

Інше трактування зздрості знаходимо у педагога - психолога Т. В. Бескової. Вона визначає зздрість, як почуття, що викликане у людини, через переваги в значущих сферах іншої особистості, яке супроводжується зниженням власної самооцінки, поганим настроєм, замиканням в собі, а інколи і агресивною поведінкою. Психологом означено два типи зздрісного реагування на досягнення іншої людини. Першим є зздрість-неприятність, в якій домінуючими є переживання таких почуттів, як антипатія, злість, відраза, ненависть до тієї людини, яка має переваги та кращі досягнення в різних сферах. Другою є зздрість-зневіра, при переживанні якої можуть бути домінуючими такі почуття, як відчай, смуток, а також почуття незаслуженої обділеності. Кожен з типів проявляється по-різному, та може супроводжуватися, деструктивною поведінкою у людини [3, с. 1].

Кандидат психологічних наук К.К. Муздибаєв також заперечує стимулюючий характер почуття зздрості. Вчений зазначає, що зздрість - це руйнування не тільки чужого життя, а й свого, так як той, хто зздрить, сам відчуває деструкцію на рівні своєї особистості, що не дозволяє йому добитися реального успіху. «Зздрість – це почуття, через яке, людина здатна завдати комусь шкоди. Почуттям зздрості, людина намагається заповнити порожнечу в собі, особистісний недолік, відсутність внутрішньої гармонії. Зздрість – це гостре переживання своєї недосконалості» [3, с. 1 - 2].

Отже, можна зробити висновок, що думки та погляди мислителів – філософів та вчених психологів схожі. Почуття зздрості виступає, як руйнівний процес в людині, який має негативні наслідки. Зздрість в суспільній свідомості сприймається, як одне з найбільш соціально небажаних почуттів, що веде до її придушення, заперечення, маскуванню. Спектр емоцій при переживанні зздрості може бути різноманітним: від образи, досади, смутку, зневіри та відчаю, до озлоблення, гніву, роздратування, направлених на того, хто домігся більшого. Почуття зздрості може виникати до тієї особи, яка має значні переваги в тому, що є для нас більш значущим.

Список використаної літератури:

1. Гельмут Ш. Зависть. Теория социального поведения / Человек завидующий // Ш. Гельмут. – М: Ирисэн, 2008. – С. 13
2. Кляйн М. Зависть и благодарность / М. Кляйн. – СПб.: 1997. – С. 19.
3. Лісовенко А.Ф. Особливості емоційного інтелекту осіб, схильних до переживання заздростів / А.Ф. Лісовенко. – К: «Наука і Освіта», 2014. – С. 1- 2.
4. Согомонов Ю.В. Этическая мысль: Науч.-публицист. Чтения / Ю.В. Согомонов, А.А. Гусейнов. – М: Политиздат, 1990. – С. 110.

Козиряцька Яна Валеріївна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Філософія політики»
Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Дробот Іван Іванович

ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТА У ДИСКУРСІ ВЛАДИ В ФІЛОСОФІЇ М. ФУКО

Проблема суб'єкта М. Фуко, з самого початку його філософії відіграла значну роль. За самим М. Фуко, суб'єкт був головною темою творчості та центральною ідеєю його теорій. Як відомо мислитель протягом свого життя, мав часті зміни в своїх філософських поглядах. Аби уважно дослідити проблему суб'єкта у М. Фуко, слід звернутися безпосередньо до його робіт. А також дослідити еволюцію та зміни його поглядів.

М. Фуко визначає, що мета його роботи за останні двадцять років полягала не в аналізі феноменів влади, а в написанні історії різних режимів суб'єктивності людини в західноєвропейській культурі, які перетворили людей у суб'єкти. Важливість цього завдання він вбачав у подоланні традиційного розуміння суб'єкта як цілісного і самототожного, оскільки, на його глибоке переконання, такого «суверенного і основоположного суб'єкта, універсальної форми суб'єкта, якого можна знайти всюди, не існує»[1].

Фуко вважав, що суб'єкт не є ні субстанцією, ні апріорною формою існування розумного індивіда. Навпаки, суб'єкт являє собою результат здійснення різного роду практик підпорядкування або звільнення.

Емпіричне дослідження сучасності у М. Фуко зосереджено на питанні природи і виникнення форм влади, які нам чітко бачаться сучасними. Його теза полягає в тому, що сучасність, принаймні частково, полягає в розвитку і функціонуванні радикально нового режиму влади є знання. Цей режим включає процедури, практики, об'єкти дослідження, інституційні майданчики і, перш за все, форми соціального і політичного примусу, які чітко відрізняють даний режим від попередніх. [3].

Дисциплінарні інститути одними з перших зіткнулися з проблемами організації, управління, нагляду та контролю над безліччю людей. Це означає, що вони першими зіткнулися з проблемами, які стали основними для сучасної політики. Тому тактики і техніки, які вони вперше застосовували, з точки зору Фуко, і визначили сучасну владу. [2].

У Таннерських лекціях, прочитаних в Стенфорді в 1979 році, М. Фуко пов'язав свої дослідження біовлади з проблематикою політичної раціональності. Дійсно, його трактування розвитку і використання соціальних наук як інструменту управління ресурсами населення відсилає до концепції модернізації, що розуміється як раціоналізація. Але є одна явна і дуже важлива відмінність. У той час, як поняттям раціональності і раціоналізації часто приписують двосторонній нормативний характер, М. Фуко аж ніяк цього не робить. Наприклад, в розумінні Ю.Хабермаса, раціоналізація включає протиставлення інструментальності як односторонньої, часткової і недостатньої

раціоналізації, з одного боку, і більш повної практичної чи політичної раціональності, - з іншого. Міркування М. Фуко про політичну раціональність в Танерських лекціях не містять такого протиставлення або позитивного нормативного полюса. Раціональність для М. Фуко - це або нейтральний феномен, або, що буває частіше просто інструмент домінування. [4].

Таким чином ми можемо розглядати суб'єкта в дискурсі влади, як продукт суспільного виробництва, що існує в певній сукупності висловлювань і практик, які підпорядковуються однакової формації і має плюральну точковість відношення сил. Це дозволяє зрозуміти нам, що існування нав'язаної системи бінарних протилежностей (будь-то любов і ненависть чи євроатлантизм і євразійство) є нічим не іншим, як штучним конструктом, який самознищується, після продукування суб'єктів, які є плюральними і не співвідносяться з рамками заданого владного дискурсу. Таким чином дискурс влади породжує суб'єкта, як форму суспільного виробництва і сам же від нього «помирає», не витримуючи плюрального тиску.

Список використаної літератури:

1. Колесников А. С. Проблема субъективности в постструктурализме // *Формы субъективности в философской культуре XX века*. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000. С. 79–106.
2. Фуко М. Мужество истины. Управлениесобой и другими II. Кур лекций, прочитанные в Колледж деФранс в 1983-1984 учебн. год /М. Фуко; Пер. с фр. А. В. Дьяков. – СПб.: Наука, 2014. – 358 с.
3. Фуко М. Рождение биополитики Лекционный курс. / М. Фуко. – М: «Наука», 2010. –230 с.
4. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Ю. ХабермасХ.: ОКО, 1999. – 345 с.

*Крагель Каріна Володимирівна
студентка II курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, старший викладач
Гончаренко Катерина Сергіївна*

ПРОБЛЕМАТИЧНІСТЬ РОЗУМІННЯ ЯК ДИСКУРС ЕПОХ

*«Тот, кто хотел записывать дословно, должен был
иметь как проворное перо, так и цепкий слух...»*

Ф. Люке

Тлумачення будь-чого вимагає неабияких зусиль, знань та проникнення в суть питання, яке ми намагаємося розшифрувати. Дилема прихованого розуміння чи змісту присутня повсякчас і всюди. Від нашого бачення, усвідомлення та переживання залежить доля існування багатьох речей, теорій та ідей. Без цього неможливе повноцінне функціонування світового порядку у взаємодії з людиною. Допомогає розібратися в даних вимірах – герменевтика. Тому розгляд вищезгаданої проблеми є *доречним та важливим*, у зв'язку із недостатністю обґрунтованих позицій розуміння та тлумачення як чітко визначеного механізму. Таким чином, ми звернемося до дослідження неоднозначності трактування через призму літературного та мистецького доробку епох.

Герменевтика як дисципліна про пізнання та істину являє собою взаємозв'язок людини та світу [1, ст.21]. Без розуміння інших неможливе усвідомлення та бачення самого себе. В першу чергу сприйняття виникає як реакція на тлумачення думки, поведінки, слова іншого. Світ насичений різноманітними символами та образами. Кожен уявляє їх по-

різному. Значний вплив на відкриття-розуміння поняття має історична та соціально-культурна складова.

Доволі цікавим прикладом може слугувати схема, що ілюструє вплив соціального середовища на людину. Наступним кроком є тлумачення за допомогою розуму та уяви.

Рис. 1.

Література є важливим феноменом, в якому відбувається проникнення та заглиблення в суть «метафоричної павутини». На допомогу завжди приходять власне бачення та ставлення до первозданності. Мистецтво також насичене різнобарвними образами, завдяки яким можливе розуміння чогось. Однозначно сказати, що саме ця, а не інша думка є першою інстанцією – складно. Георг Фрідріх Майер говорить про принцип «герменевтичної справедливості», що являє собою розуміння тексту як знакової системи, доки не відбудеться зворотній процес [2, ст.15].

Ф. Шлейермахер вважав, що особливо цікаво розглядати не звичайні тексти, а вести бесіду, в ході якої з'являється можливість відчуття живого, енергійного та справжнього розкриття-тлумачення багатьох прихованих та явних елементів [2, ст.31-32]. Для Г.- Г. Гадамера розмова є процесом взаєморозуміння [1, ст.230]. На кожному етапі розвитку філософської думки змінювалося уявлення про тлумачення. Для античності текстами розшифрування були священні тексти, оповіді Гомера, різні філософські матеріали. Епоха Середньовіччя проявила себе як «служниця» розуміння Біблії. Просвітництво – Святе Письмо, тексти теологів. Відповідно XIX та XX століття мало певний ряд своїх особливостей: розуміння місця автора, його біографічних даних, епохи, яка була домінантою в розумінні всього існуючого та неіснуючого. Отже, обрамлення та розшифрування є важливими та складними процесами, що вимагають чималих зусиль: правильності думки та включення у певний світовий процес. Без тлумачення неможливе повноцінне функціонування всього живого.

Список використаної літератури:

1. Гадамер Х.-Г. (1988). Истина и метод: основы филос. герменевтики: пер. с нем./общ.ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. М.: Прогресс.
2. Шлейермахер Ф. (2004). Герменевтика. – Перевод с немецкого А.Л. Вольского. Научный редактор / Н.О. Гучинская. – СПб.: «Европейский Дом».

*Крамаренко Віталій Олегович
студент II курсу
спеціальності «Програмна інженерія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Цимбалій Інна Петрівна*

ІДЕЯ ДОСКОНАЛОЇ ЛЮДИНИ У КОНФУЦІАНСТВІ

Однією з основних ідей філософського вчення Конфуція є ідея формування шляхетної людини, яка постає взірцем як для правителів, так і для пересічних громадян Піднебесної. Шляхетна людина, на думку Кун Фу-цзи, та, що володіє знанням про абсолютне «Дао», тобто про істинний принцип людської діяльності.

Шляхетна людина – це уособлення всіх найвищих моральних чеснот і якостей. Вона є морально самостійною і самодостатньою особою, щирою і правдивою у словах, чесною і шанобливою у вчинках, у неї слова не розходяться з ділом. Необхідною чеснотою шляхетної людини є справедливість [2].

Досягнення досконалості передбачає постійну і наполегливу працю над собою. І це є надзвичайно складно. Той, хто прагне максимального самовдосконалення, повинен орієнтуватися на «шляхетну людину» Конфуція як на певний ідеал [1].

Основні якості «шляхетної людини» розкриваються у таких основних чеснотах: «жень», «і», «чжи», «лі», «сін» [2]. Ці чесноти Конфуція відображають в формі п'яти сакральних ієрогліфів. Розглянемо детальніше кожен з них:

-«Жень» або людяність – слідування цій чесноті означає керуватися любов'ю, милосердям та співчуттям до людей. Адже загальновідомо, що не може бути й мови про гармонію із зовнішнім світом, якщо ми не навчимося співчувати один одному. Зауважимо, що не тільки конфуціанство, а й більшість релігій світу вчать притримуватись вказаного принципу. Щоб співчувати людині ми повинні ставити себе на її місце. Таким чином, ми виходимо за межі свого внутрішнього світу і стаємо ближчі до навколишнього.

-«І» або справедливість – основа цієї чесноти це взаємність. Ми повинні шанувати людей за їх люб'язність до нас, як приклад. Вона доповнює «Жень», адже без неї людина може стати розбещеною, наглою. «І» допомагає надбати твердість і строгість. Очевидно, що без поваги до інших, людина не здобуде поваги до себе.

-«Чжи» або здоровий глузд, мудрість, розсудливість. Це вміння допомагає утримуватись від безглузких вчинків, якими ми можемо нашкодити комусь або собі. «Чжи» зрівноважує «І», адже зрозуміло, що сліпа справедливість може призвести до згубних наслідків.

-«Лі» або ритуал – ключова конфуціанська чеснота. Це вміння дотримуватись церемоній і обрядів, а також поважати їх. Більшість дій люди здійснюють на автоматичному рівні, не надаючи цьому уваги, а конфуціанство вчить робити все у формі обряду, тобто усвідомлено, не поспішаючи.

-«Сін» або щирість, відкритість, відвертість, добрий намір, наполегливість. Ця чеснота зрівноважує всі інші чесноти, адже без щирості всі інші чесноти не справжні, нічого не варті. Не варто робити щось, тому що так прийнято. Без щирості чесноти перетворюються на лицемірство.

Кожна з цих чеснот робить людину кращою і допомагає об'єднати внутрішній і зовнішній світ в гармонії. А, отже, досягти повної гармонії зі світом.

Саме тому ідея досконалості людини є надзвичайно цікавою і, на нашу думку, заслуговує на загальнолюдську увагу та детальне дослідження.

Список використаної літератури:

1. Історія філософії: підручник / Ярошовець В.І., Бичко І.В., Бугров В.А. та ін. / за ред. В.І. Ярошовця. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – С. 47-52.

2. Тофтул М.Г., Шмат Р.П. Конфуцій про справедливість / М.Г. Тофтул, Р.П. Шмат / Електронний режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/8746/1/3.pdf>

*Куделя Марина Ігорівна,
Студентка IV курсу
Спеціальності «Філософія. Релігієзнавство»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, старший викладач
Гончаренко Катерина Сергіївна*

МАРГІНАЛЬНІСТЬ В ПОСТМОДЕРНОМУ ДИСКУРСІ

Постмодернізм як унікальне культурне явище продовжує ставати об'єктом дослідження з боку вчених. Говорячи про нього дослідники часто мають на увазі широке розмаїття художніх форм, стилів, можливість по-різному їх інтерпретувати, а також зміну сталих загальноприйнятих орієнтирів [1]. Постмодернізм базується на концепціях, що з'явилися у попередні історичні епохи: чим ґрунтовнішими стають ці концепції – тим менш переконливим є бачення постмодерну як прориву до чогось радикально нового і незнайомого.

Учені визначають світовідчуття сучасної людини як складне постійно взаємодіюче сплетіння різних факторів, таких як самосприйняття, усталена суспільна думка, поведінкові стереотипи і прагнення до самоідентифікації. Усі ці фактори, переплітаючись і накладаючи відбиток на людину, розрушають цілісну картину бачення світу особистістю, позбавляючи її стабільності й надійності, тим самим знищуючи її глибинну сутність.

Постмодернізм переосмислює філософські категорії та відкриває широке поле для обговорення нових категорій, яким раніше не приділялось достатньо уваги. До таких категорій належать питання, пов'язані з визначенням сутності феномену сексуальності і переосмислення ролі сексуальності в становленні особистості. Проблеми, що пов'язані з цим питанням, в останні роки все частіше й частіше виходять на передній план у працях сучасних філософів. Сексуальність – це ніколи не просто секс, усі дискурси про сексуальність пов'язані з чимось ще. Як зазначав М. Фуко, «Педагогіка, медицина та економіка перетворили секс не просто в світську, а в справу державного рівня» [4, 5].

Аналіз сексуальності в якості культурного феномену був підтриманий в рамках соціального конструктивізму, представленого в роботах В. Саймона, Дж. Вікса, Л. Сегал та ін. Даний напрям виступив утвердив ідею соціальної конструкції сексуальності. З точки зору прихильників цього підходу, безсумнівним пріоритетом в її формуванні наділена не природа, а соціокультурний контекст. Кожна людина від народження має тіло, однак саме суспільство визначає, які частини тіла, дії та задоволення є сексуальними. Таким чином сексуальне бажання знаходиться не в природі, а в соціокультурній реальності, а форми здійснення цього бажання в житті індивідів залежать від їх культурного досвіду.

Всі культурні явища варто розглядати в руслі цих двох аспектів. Таке явище, як культурна дискримінація, існує так давно, як існує культура, і з'явилось раніше, ніж мода та постмодернізм. Під дискримінацією розуміються репресії на підставі расової, статевої і взагалі культурної диференціації [2]. Домінуюча культура може не тільки дати пояснення дисиденству і маргінальній культурі, а й породжувати їх. У свою чергу, дисиденство виявляється здатним консолюдувати сили, котрими кидає виклик. Як наслідок, виникає полеміка між двома культурами.

Культурна маргінальність субкультур залежить від культурної значимості, котру вони займають в суспільстві. Більше того, субкультури органічно вписуються в гетеросексуальні культури, які їх критикують, адже без гомосексуальних культур не існували б і гетеросексуальні. На подібних опозиційних категоріях побудована вся сучасна культура, прикладами яких є жіноче/чоловіче, однакове/різне, більшість/меншість і т.д. У

контексті постмодернізму вже не існує суб'єкту для відчуження, чи такого, що могло б «відчужитися». Сутність постмодерної культури являє собою розпорошену низку різних проблем, котрі пов'язані з актами споживання, спілкування з оточуючими, сексуальних зв'язків та моди.

Дослідники визначають сексуальне дисиденство як супротив, котрий оперує поняттями гендерної теорії, час від часу загострює протистояння між домінуючими і підлеглими структурами [3]. Проблема полеміки між домінуючою і підлеглою культурами завжди витікає з питання про сексуальне дисиденство. Не менш важливою є проблема аналізу таких ключових для філософії понять, як самосвідомість, самоідентифікація, трансгресія, якими оперуються не лише культурні, а й мовні та ідеологічні дискурси.

У контексті західної культури важко переоцінити значення трансгресії для визначення сутності власного «Я», а концепція особистості займає одне з провідних місць в парадигмі культури постмодерну, оскільки все частіше з'являється думка про те, що сучасне суспільство є суспільством безликих людей, котрі відчайдушно намагаються відчутти себе тим, чим вони є, щоб залишитися собою. Трансгресія дає людині нове відчуття самоусвідомлення. Протягом історії філософії з певною періодичністю з'являється думка про те, що кожна людина унікальна, а істинна цінність життя полягає в індивідуальній неповторності. Культура тисне на власне «Я», тому людина відправляється на його пошуки, тікаючи від культури. Така потреба звільнити внутрішнє бажання загрожує зруйнувати статевої відмінності.

Трансгресивне бажання індивіда часто змушує заміщати категорії, на яких тримається домінуючий устрій, що забороняє ці бажання. У результаті, вивільнення з кайданів власного «Я» дає усвідомлення більш глибокого «Я». Подібна позиція підтримує критичне ставлення не лише до проблеми традиційних статевої відносин, а й до культурних і політичних.

У наш час спроби надати гомосексуальності великого значення існують поряд з давньою тенденцією закривати на неї очі та свідомо ігнорувати цю проблему. М. Фуко у праці «Історія безумства в класичну епоху» пише: «Чим більм розпливчате безумство, тим легше визначити безумця». [4, с. 216] Чим більше гомосексуальність проявляє себе як вагомий фактор в культурі, тим слабше суспільство усвідомлює, чим вона є насправді.

Ще однією проблемою сучасності є жіночий сексуальний дискурс. Для того, щоб відверто заявити про свою сексуальність, «нова жінка» повинна вступити в чоловічий світ або на основах гетеросексуальної особистості, або як лесбіянка в костюмі чоловіка, тобто як чоловікоподібна жінка. У попередні історичні епохи жіноче тіло трактувалось як таке, що наділене надмірною сексуальністю, що є патологією. Такий підхід робив жіночу сексуальність предметом медичного контролю і лікування. У кінцевому результаті жіноче тіло повинне було вписуватися в жорсткі соціальні рамки сімейного простору.

Розгляд основних проблем сучасності, пов'язаних з культурною дискримінацією, маргінальністю та сексуальним дисиденством, є необхідним в руслі існуючого в наш час переосмислення людських цінностей, різних стереотипів, нівеляції різних видів переваг. Вивчення та прийняття подібних питань повинне стати метою позбавлення недомовок і двозначностей в дискурсі постмодернізму.

Список використаної літератури

1. Бауман З. Спор о постмодернизме / Социологический журнал. – М., 1994. – № 4. – С. 70-79.
2. Долімор Дж. Сексуальне дисиденство. – К.: Вид-во С. Павличко «Основи», 2004. – 558 с.
3. Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. – К.: Темпора, 2011. – 444 с.
4. Фуко М. История безумия в классическую эпоху. Пер с фр. И.К. Стаф. – М.: АСТ: АСТ Москва, 2010. – 698 с.

5. Фуко М. Использование удовольствий. История сексуальности. – СПб.; Академический проект, 2004. – 432 с.

Кузнцов Андрій Андрійович
студент I курсу
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, доцент
Глушко Тетяна Петрівна

АРИСТОТЕЛЕВА КОНЦЕПЦІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Справедливість є важливим прагненням людини та рушієм її діяльності. Бажання встановлення справедливості – це певно одна з рушійних сил історії. Причиною тому є присутність цієї проблеми у багатьох сферах нашого життя, її багатозначність та варіативність. Так, можемо виокремити правову справедливість, політичну, економічну, соціальну справедливість тощо. Для того, щоб краще зрозуміти цю проблему, на наш погляд, варто звернутись до витоків її філософського аналізу у часи Античної Греції, бо саме ця епоха й стала «точкою відліку» у її становленні.

Зокрема, змістовно розвинув проблему соціальної справедливості Аристотель. Так, у трактаті «Політика» мислитель наголошує, що людина є істотою політичною, тобто живе у державі [див. 1, с. 29]. Функціонування ж багатьох аспектів життя у державі засноване на взаємодії, тому держава тісно пов'язана з економічною діяльністю. А економіка, перш за все, зачіпає проблеми майнової справедливості. Аристотель згадує Фалея Холкедонського, котрий пропонував зробити земельну власність рівною, де заможні давали б придане бідним, а останні не давали б придане заможним [див. 1, с. 111]. Мислитель наводить ще декілька прикладів подібних рішень, спрямованих на вирішення проблеми економічної нерівності. Однак він також наголошує, що якби хтось встановив майнову рівність, то це нічого б не вирішило, адже скоріше потрібно зрівняти людські бажання [див. 1, с.113]. Разом з тим, мислитель наполягає, що люди вступають у конфлікти не лише через майнову нерівність, а й через почесні, котрі отримують. Тобто натовп провокує конфлікти через майнову нерівність, у той час як освічені люди – через рівні для усіх почесні [див. 1, с. 114].

Аристотель вважає, що люди поводяться з іншими несправедливо через те, що часто прагнуть більшого за необхідний мінімум, бо у такий спосіб намагаються бути щасливішими. Не міг мислитель не згадати той факт, що багатом притаманне ненаситне прагнення до володіння грошима та почеснями. Аристотель пропонує засіб «лікування» таких проявів як ненаситне прагнення до володіння грошима та почеснями, нечесне розподілення майна та прагнення отримати більше, ніж в тому є потреба, наступним чином: людина повинна мати у власності незначне майно, працювати, бути стриманою та звертатись у свої міркуваннях до філософії [див. 1, с. 115].

Можемо також стверджувати, що саме Аристотель вперше ввів поняття справедливості у його зв'язку з поняттям чесноти – йдеться про п'яту книгу трактату «Нікомахова етика» [див. 3, с. 30]. І що цікаво, у «Політиці» він веде мову про те, що людина без чеснот (а до таких він відносить й справедливість) є істотою нечистивою та дикою. Без чеснот, у тому числі й справедливості, за Аристотелем, неможливо побудувати державу, адже те, що цінується правителями, цінується й іншими громадянами. *Тобто проблеми в державі починаються коли не цінують чесноти, серед яких важливе місце посідає справедливість.*

Як бачимо, поняття справедливості пов'язане з проблемами розбудови державності, оскільки право, що служить мірилом справедливості, є регулюючою нормою політичного спілкування. Крім того, античний мислитель виокремлює два види справедливості –

розподільчу та урівнюючу. Таким чином, окрім обміну, справедливість стосується також і розподілу. Тому такий феномен як «почуття справедливості» й стає причиною багатьох війн, конфліктів та революцій, через які періодично проходить людство.

Список використаної літератури:

1. Аристотель. Політика / пер. с др.-греч. С.М. Роговина. – М.: РИПОЛ-классик, 2010. – 592 с.
2. Аристотель. Нікомахова етика / Пер. з давньогрец. Віктор Ставнюк. – К.: «Аквіло-Плюс», 2002. – 480 с.
3. Хёффе О. Справедливость: Философское введение / Пер. с нем. О.В. Кильдюшова, под ред. Т.А. Дмитриева. – М.: Праксис, 2007. – 192 с.

*Кузнєцова Марія Геннадіївна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Немчинов Ігор Геннадійович*

ФІЛОСОФІЯ У КОГНІТИВНІЙ НАУЦІ

Однією з найбільших вимог сучасного світу як до сфери науки і культури, так і до самого стилю мислення, є міждисциплінарність. Вона пронизує та об'єднує всі сфери нашого життя, провокує появу та в результаті народжує щось неповторне, нове. Когнітивістика або когнітивна наука, як її ще називають, є втіленням такої міждисциплінарності. Сьогодні – це одна з найпопулярніших та найдискусійніших тем у філософії, нейронауках, психології, лінгвістиці. За останні роки тема когнітивної науки почала надзвичайно активно розвиватися, найбільші університети світу пропонують програми навчання, курси та тренінги за цією тематикою, а педагоги створюють методики навчання на її основі. Отже, що особливого у когнітивістиці і яку роль відіграє філософія у цій сфері?

Попри те, що когнітивістика відносно молода наука, перші спроби зрозуміти розум та свідомість належали ще Аристотелю та Платону. Проте справжній розквіт почався з розвитком експериментальної психології. Біхевіоризм Вільгельма Вундта [1], генеративна граматики Н. Хомського [3], визначення пам'яті Дж. Міллером [7], перші комп'ютери Дж. МакКарті [6] та М. Мінського [8] стали платформою для розвитку когнітивної науки, що призвело до ідеї створення штучного інтелекту (AI – Artificial Intelligence). Глобальність та складність поняття, надають AI особливий статус у філософії [6]. Оскільки питання інтелекту залишається не визначеним остаточно у філософії, створення штучного інтелекту зачепило проблему «розумності» інтелекту та критеріїв визначення його рівня. Й що взагалі можна вважати інтелектом у сучасному контексті та які його наслідки для людства?

Існує вже чимало досліджень когнітивістики, проте фундаментальними вважаються лише чотири – Х. Гарднера («*The Mind's New Science*», 1985), П. Тагарда («*Why Cognitive Science Needs Philosophy and Vice Versa*», 2009), Д. Деннета («*The Part of Cognitive Science That Is Philosophy*», 2009) та Д. Адлера («*Philosophy of Cognitive Science*», 2009).

Майже кожна з них має свої особливості та зробила внесок у розвиток когнітивістики. Х. Гарднер був першим в історії когнітивістики, хто чітко визначив її межі та запропонував модель у вигляді шестикутника, що починався вгорі з філософії, далі йшла психологія та штучний інтелект, нейронауки, антропологія та лінгвістика [5]. Його праця стала основоположною у дослідженні когнітивістики для інших, зокрема, й для П. Тагарда, котрий стверджував, що філософія має вирішальну роль у когнітивній науці щодо загальності та нормативності [9]. Коло її питань охоплює загальний характер теорій та

пояснень, роль комп'ютерного моделювання в когнітивній теоретизації та відносини між різними областями когнітивної науки. Нормативні питання проблематизують процес прийняття рішень [9].

Цю ж проблему розглядав й Д. Адлер, аналізуючи значення філософії когнітивістики. Досить довгий час Адлер використовував «філософію когнітивної науки» як найбільш загальний термін, що охоплює всі форми філософської діяльності, тим чи іншим чином пов'язані з когнітивною наукою [2]. Проте, він зазначав, що деякі питання можна розглядати як участь у різних проектах, а також, що існує багато зв'язків між темами, що належать до різних областей, які було показано Гарднером, проте когнітивістика не виключає можливості використовувати зв'язки належним чином й сам Гарднер наполягав на тому, що з'явилась вона саме завдяки перетину цих зв'язків [5]. Хоч Адлер й доходить висновку, що когнітивістика по своїй суті є унікальним явищем, й у найближчому майбутньому стане провідною, проте у порівнянні з іншими, його внесок є найменш результативним.

Звичайно, когнітивістика має критиків. Дослідження свідомості у діапазоні інших наук, ставить низку питань, на які ще немає відповідей (питання перцепції, питання щодо соціальних, екологічних, фізичних особливостей навколишнього середовища людини, що відіграють не менш важливу роль тощо). Д. Деннет, відомий своїм активним запереченням сенсорних та чуттєвих явищ будь-якого роду (*qualia*), розмірковує над різницею між філософією як частиною когнітивістики та, власне, філософією когнітивістики. Деннет вважає, що когнітивістиці приписується *qualia*, але насправді є лише результатом нейрофізіологічних властивостей людського мозку [4].

Підсумовуючи, слід припустити, що когнітивістика знаходить своє втілення у проблемах сучасного світу: науково-технічний прогрес у дослідженнях АІ; питання перцепції, навчання мови та аналізу; морально-етичні аспекти існування АІ; можливості змін у розумінні самого поняття мислення в контексті розвитку АІ та багато інших. Активний розвиток штучного інтелекту не міг не звернути увагу філософів. З появою перших інтелектуальних систем були порушені фундаментальні питання про людину і знання, а відтак й про світоустрій. Всі складові когнітивної науки взаємопов'язані і створюють певний простір для детального дослідження кожного елементу системи. З огляду на це, значення філософії для когнітивістики можна визначити не лише як необхідне, але як фундаментальне.

Список використаної літератури:

1. Вундт В. Введение в философию / Вильгельм Вундт. – Спб: Брокгауз и Ефрон, 1903. – 310 с.
2. Andler D. Philosophy of Cognitive Science [Електронний ресурс] / Daniel Andler // Springer. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://andler.dec.ens.fr/pdf/102.pdf>
3. Chomski N. System of Syntactic Analysis [Електронний ресурс] / Noam Chomski // The Journal of Symbolic Language. – 1953. – Режим доступу до ресурсу: <https://chomsky.info/wp-content/uploads/195309-.pdf>
4. Dennett D. The Part of Cognitive Science That Is Philosophy [Електронний ресурс] / Daniel C. Dennett // Tufts University Publishers. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://pdfs.semanticscholar.org/1a62/d8a96830fde248de7e319ab57cff2b66e17e.pdf>
5. Gardner H. The Mind's New Science [Електронний ресурс] / Howard Gardner // Basic Books, Inc., Publishers I New York. – 1985. – Режим доступу до ресурсу: http://www.cogsci.ucsd.edu/~nunez/COGS260_S17/TMNS_3_14_E.pdf
6. McCarthy J. Some Philosophical Problems from the Standpoint of Artificial Intelligence [Електронний ресурс] / J. McCarthy, P. J. Hayes // Stanford University. – 1969. – Режим доступу до ресурсу: <http://i-trofimov.narod.ru/1969-McCarthy-Some Philosophical Problems from the Standpoint of Artificial Intelligence.pdf>

7. Miller G. A. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two Some Limits on Our Capacity for Processing Information [Електронний ресурс] / George A. Miller // 1955 – Режим доступу до ресурсу: <http://www.psych.utoronto.ca/users/peterson/psy430s2001/Miller%20GA%20Magical%20Seven%20Psych%20Review%201955.pdf>

8. Minsky M. Communication with Alien Intelligence [Електронний ресурс] / Marvin Minsky // Cambridge University Press. – 1985. – Режим доступу до ресурсу: <http://web.media.mit.edu/~minsky/papers/AlienIntelligence.html>

9. Thagard P. Why Cognitive Science Needs Philosophy and Vice Versa [Електронний ресурс] / Paul Thagard // University of Waterloo Publishers. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://cogsci.uwaterloo.ca/Articles/whycogsci.2009.pdf>

*Лебединська Вікторія Анатоліївна
студентка IV курсу
спеціальність «Культурологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна*

ВПЛИВ МУЛЬТФІЛЬМІВ НА СТВОРЕННЯ РЕЛІГІЙНО-МІФОЛОГІЧНИХ ОБРАЗІВ У СУЧАСНІЙ МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ

Перед тим як досліджувати вплив нових релігійно-міфологічних образів у сучасній масовій культурі, вкрай необхідним є визначення самого поняття «масова культура» і виявлення її основних характерних рис. Відтак, масова культура – поняття, яке використовується для характеристики сучасного виробництва та споживацтва. Перша ідея масової культури з'явилась у 1920-ті роки в рамках розуміння масового суспільства і цей термін був запропонований американським соціологом Д. Макдональдом у 1944 році [4].

Також серед дослідників, що внесли вклад у розвиток поняття масової культури, варто відзначити Е. Дюркгейма. Він, зокрема, вказував на зростаючу у західному суспільстві значимість індивідуальності: із занепадом традиційної релігії Європа почала практикувати нову релігію, яку умовно можна визначити як «культ індивідуума». Серед моральних ідеалів були проголошені рівність, свобода і справедливість. А з основоположних принципів стало право людини на приватну власність та її недоторканість. Таким чином розвиток раціональної думки призвів до того, що старі вірування були замінені на нові – людина почала вірити науці, одночасно отримавши можливість піддавати сумніву її ідеї [3].

Нові релігійно-міфологічні образи в сучасній мультиплікації показово демонструють свою індивідуальність, незалежність, свободу та справедливість. Так наприклад, супергерой у сучасному мультфільмі одночасно наближений до античного героя (коли акцент робиться на чудових фізичних даних), а з іншого боку – він наділений надприродними якостями, що виокремлюють його з маси «звичайних» людей, як суперчудової людини. Одночасно він завжди має людський фактор власного Я, через який проявляється зв'язок із суспільством і «звичайними» людьми. Формально сучасні міфологічні образи героїв мультфільмів не володіють безсмертям. Однак відмінною рисою міфологічних образів масової культури є послідовний «happy end», тобто цей момент є принципово позитивним по відношенню до героїчного персонажу мультсеріалу. Отже релігійно-міфологічні образи формують простір щастя, оптимізму, що інтерпретується як перемога «добра» над «злом». При цьому під «добрим» власне розуміється вся сукупність цінностей, що притаманні масовому суспільству і культурі. А сам герой безпосередньо виступає в ролі охоронця і захисника цих цінностей.

Таким чином, саме образ Супермена на довгий час поєднує в собі усі сильні уявлення про надзвичайну людину в масовій культурі, а сам Супермен стає невід'ємною частиною

сучасної культури. Також поняття «Супермен» часто означає американізовану Надлюдину сучасності, або «сучасну Надлюдину для мас» [1]. Одночасно вихідне змістове наповнення образу Супермена відсилає нас до античної героїки і частково до християнської символіки і міфології.

По-перше у Супермена подвійна природа (він поєднує в собі людські та інопланетні риси).

По-друге Супермен – це перш за все помічник людей у вирішенні складних проблем.

По-третє, Супермен, не дивлячись на входження в соціокультурний простір, продовжує залишатися чужим по відношенню до простих людей. Тобто вочевидь існує дистанція між «звичайними» людьми і Суперменом-Надлюдиною.

Наступним популярним супергероєм є образ Бетмена. Він є дуже наближений до образу Супермена, хоча і не володіє фантастичними надприродними здібностями. Він виконує ті ж самі функції та відіграє таку ж саму соціокультурну роль, що і Супермен. Сила Бетмена – в поєднанні різноманітного високотехнологічного бойового арсеналу, розуму і незламної волі. Тобто Бетмен стає ще ближче для «звичайної» людини і він є зрозумілим масовій свідомості. Тому кожна людина може відчувати ще більшу особисту причетність до цього сучасного міфологічного образу. Проте відмінністю Бетмена від Супермена є наявність у першого деякої похмурості та жорстокості. Бетмен більш суворий, ніж Супермен.

Отже Супермен – це Надлюдина для вирішення глобальних катастроф, а Бетмен – Надлюдина для вирішення повсякденних проблем (соціальних, кримінальних тощо) [1].

Особливості впливів релігійно-міфологічних образів сучасної мультиплікації в масовій культурі полягають в тому, що масове суспільство не здатне в повному обсязі прийняти навіть своїх супергероїв. Тому що все, що належить до категорії «надприродного», порушує їх звичне та комфортне середовище існування. В результаті, з одного боку, є деяка внутрішня потреба в супергероях, захоплення ними і щира подяка за їх допомогу. З іншого боку, масова свідомість не готова сприйняти перспективу повсякденного існування з ними в одному соціокультурному просторі [2].

Тому в результаті супергерої завжди залишаються помічниками людей, рятуючи їх від різноманітного лиха та загроз. Тобто Надлюдина масової культури виступає в ролі хранителя існуючих порядків. Супермен є тією ж самою масовою людиною, лише володіє надприродними здібностями, які дозволяють йому підтримувати і захищати цю культуру.

Нові релігійно-міфологічні образи героїв сучасних мультфільмів повинні пропагувати певний спосіб життя і спонукати до дій. Зокрема, герої мультиплікаційних фільмів «Супермен», Бетмен» орієнтовані на залучення уваги до життєво важливих проблемам суспільства: зміни моделі поведінки та популяризації нових цінностей. Однак вкрай необхідним для сучасних мультфільмів є те, що вони повинні продукувати нові міфологічні образи (в т.ч. образ супергероя), які сприятимуть вирішенню суспільних проблем, подоланню агресії та насильства, соціальній підтримці населення, підвищувати рівень культури та духовності, здорового способу життя та моральності суспільства.

Список використаної літератури:

1. Беляев Д.А. Концепт «супергерой» как локальный вариант модели сверхчеловека в актуальном пространстве массовой культуры // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-supergeroy-kak-lokalnyy-variant-modeli-sverhcheloveka-v-aktualnom-prostranstve-massovoy-kultury>
2. Будзей С. Вплив змісту мультфільмів та телепередач на управління процесом формування моральних якостей дитини // Освіта на Луганщині: Науково-методичний журнал/ Будзей С. – 2008. – Вип. №1 (28). – С. 59-64.
3. Лютий Т.В., Ярош О.А. Культура масова і популярна: теорії та практики / Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2007. – 124 с.

4. Мещерякова И.В. Массовая культура: точки соприкосновения с телевизионным экраном. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/massovaya-kultura-tochki-soprikosnoveniya-s-televizionnym-ekranom>

*Лебединський Дмитро Олександрович,
студент I курсу магістратури,
спеціальності «Філософія політики»
Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Дробот Іван Іванович*

ХАННА АРЕНДТ: РЕВОЛЮЦІЯ, ВІЙНА, НАСИЛЬСТВО

Ханна Арендт розробила оригінальне, не схоже на все існуюче до неї уявлення про тоталітарну державу та людські взаємини. У коло інтересів Х. Арендт, окрім управлінських відносин, владних апаратів і свободи громадян, входить розробка концепції зв'язку революції та війни. Наразі ці дослідження особливо актуалізуються з погляду на їх універсальності та можливість накладання на реальні події. Навіть більше: теорія Х. Арендт стала рефлексією на події XVII-XX століть.

Як зазначає Х. Арендт, війна і революція тісно пов'язані, оскільки нерідко відбувається перехід від революції до війни і від війни до революції. А їх спільним знаменником є насильство, і можна додати, що не просто насильство, а саме тероризм. Важливо зазначити, що деякі аспекти сучасної війни говорять на користь її відмирання і більшої активності революційних дій. Інший аспект, на якому зупиняється Х. Арендт, полягає в тому, що війна перестає вирішувати покладену на неї функцію захисту мирного населення. Це пов'язано з тим, що сучасні держави не в змозі вийти зі стану війни зберігши в цілісності свої державні структури. Таке твердження, що зроблене Х. Арендт з посиланням на Францію XIX століття, потребує більш детального розгляду. Адже були і протилежні результати воєнних дій. Навіть у тому сенсі, що протилежна сторона, що програла війну, зберігає свій політичний режим і навіть його зміцнює. Саме відсутність поділу між мирним населенням і військами супротивника необхідно розглядати як деградацію війни і її скочування до терору зі збереженням її політичного характеру[1].

Рух від війни до революції для Х. Арендт має давню історію: «Взаємний вплив між війною і революцією неухильно зростає, а акцент в їх стосунках все більш і більш зміщується від війни до революції. Безумовно, взаємозв'язок між війною і революцією не такий вже й новий; він народилася разом з революціями, яким війна за звільнення або передувала, як у випадку американської революції, або ж самі революції вели до оборонних або визвольних війн, як це сталося у Франції. Разом з тим, наше століття стає свідком ще й третьої, зовсім нової можливості, коли жорстокість війни служить як би прелюдією до кульмінації насильства і революції. І якщо нам не судилося зникнути зовсім, то більш ніж ймовірно, що саме революції, а не війни, супроводжуватимуть нас в осяжному майбутньому» [2, с. 240]. Доповнити припущення Ханни Арендт можна тільки акцентом на тому, що сучасність супроводжується не тільки революціями, але також тероризмом. Зв'язок між цими явищами став ще більш очевидним, ніж в XIX або першій половині XX століття з появою «кольорових революцій» і глобального тероризму.

Разом з тим, аналіз терміну, який проводить Х. Арендт, більш віддаляє очевидність зв'язку, чим підтверджує його. Слово революція була запозичена з астрономії і спочатку означало циклічний рух зірок. Суперечність з подальшим, політичним значенням цього слова, Х. Арендт роз'яснює виходячи з розуміння подій часу перших буржуазних революцій, коли революція мала сенс саме повернення до початкового стану і руху по деяким траєкторіям розвитку суспільства: «Слово «революція», коли його вперше спустили з небес

на землю і використовували для опису подій, що відбуваються в світі смертних людей, служило головним чином метафорою, що вносить в випадкові події, злети і падіння людської долі елемент вічного, неділимого і рухів, що повторюються. У XVII столітті, коли слово «революція» вперше застосували в якості політичного терміну, його метафоричний зміст знаходився набагато ближче до первісного значення слова, оскільки воно використовувалося для позначення повторюваних процесів, повернення на круги своя» [2, с. 256]. І це повернення вже в просторі політичного дискурсу Нового часу буде нерозривно пов'язане з ідеями свободи і секуляризації, ідеєю нової людини і суспільства. При цьому Х. Арендт рішуче відкидає релігійний характер революцій в частині їх успадкування ідей рівності і встановлення нових соціальних відносин, подібних райським. Саме секуляризація відкриває революції в сенсі нового етапу розвитку суспільства. Таке розуміння виходить у своїй основі з християнського лінійного сприйняття часу, але також схоже до розуміння часу древніми греками, трактувати час як переривчастість в розвитку суспільства і держави. У XIII столітті уявлення про революцію за Х. Арендт ґрунтувалося на абсолютно новому розумінні часу і самої революції як принципово нового етапу в розвитку. З з'єднання цих двох ідей, свободи і новизни, Х. Арендт пропонує виходити в розумінні революції. При цьому принципова новизна революції містить протиріччя, оскільки поєднується з вихідним значенням революції як повторення. І ідея свободи не виглядає тут недоречною, оскільки також передбачає повернення до вихідних прав людини або її статусу.

Усі твердження про наявність у людини природних прав, ідея «громадянського договору» і обґрунтування держави виникають в цей період саме як секулярна ідея спільності людей [3]. Однак, за своєю формою вона копіює релігійні ідеї. У зв'язку з цим досить цікаво виглядає згадка Х. Арендт про те, що рівність людей в релігійному сенсі була визнана вже в Римській імперії, і тепер цей статус був перенесений в область права. Свобода людини в релігійному сенсі після вилучення релігійного змісту стає свободою політичною. Можливо, що це вихідна точка або те розуміння людини, яке ховається за концептом природної людини в природному стані війни всіх проти всіх Т. Гоббса. Тим більше, що вихідний сенс слова «людина» саме такий, як про те нагадує Х. Арендт: «Латинське слово *homo*, еквівалент нашому «людина», спочатку означало не більше ніж «просто людина», тобто особа, яка не володіла правом» [4, с. 80].

В такому розумінні революції ми бачаємо як мінімум дві точки дотику з тією архаїчною формою жертвопринесення, яка як антисистемний феномен може виникнути в ситуації кризи. Перш за все, це таке розуміння людини, яке цілком узгоджується з трактуванням жертви у Ж. Батая, М. Мосса і Р. Жирара. У поєднанні революції і жертвопринесення стає подвійний сенс поняття «просто людини», який заміщає все суспільство в силу своєї специфічної спільності, а також, з цієї ж причини, може висловлювати політичні уподобання всього суспільства. І якщо раніше ці два сенсу не перетиналися, то починаючи з епохи Нового часу виникає антропологічний еквівалент такого перетину, який знаходиться у політичному просторі правової та філософської думки [5].

У загальному вигляді для Х. Арендт проблема революції є не що інше, як проблема влади. А первинно проблема революції не стільки влади, скільки в більш пов'язана із феноменом насильства, його локалізації. Жертвопринесення ж є вихідний архетип такого механізму локалізації і ключовий для концепції Х. Арендт момент укладення договору, установи влади і закону. Х. Арендт не зупиняється детально на тому, що цей же договір закріплює факт нової спільноти, своєрідної квазі-етнічної групи переселенців або «своїх». Більш того, з її розповіді створюється враження, що колоністи заселяли дійсно «неходжені пустелі», в яких єдиними їх опонентами були сили природи. Разом з тим, очевидно, що усе було не так. Договірна природа влади, яка «старше революції» і яку революція повертала, за змістом, який вкладали в неї американські революціонери, затемнює іншу сторону договору. Ув'язнений зі «своїми», незалежно від релігійних і етнічних особливостей, він був спрямований проти «чужих», корінного населення, по суті принесеного в жертву в ході тотальної колоніальної війни [1, 2].

Підводячи підсумки, для Х. Арндт насильство або терор протилежні феномену революції як основи влади. Разом з тим, незважаючи на заперечення Х. Арндт зв'язку між насильством і виникненням нового, і влади зокрема, справа йде саме так. Тому жертвопринесення лежить біля витоків останнього.

Список використаної літератури:

1. Арндт Х. О насилии/ Перевод с англ. Г.М. Дашевского. – М.: Новое издательство, 2014. – 147 с.
2. Арндт Х. О революции /Пер. И. В. Косич. – Москва: Издательство Европа, 2011. – 464 с.
3. Арндт Х. Ситуация человека. Разделы 24-26 главы V // Вопросы философии, 1998. – № 11. – С. 131-141.
4. Арндт Х. Традиции и современная эпоха // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 7, Философия. — 1992. — № 1. — С. 80-95.
5. Ямпольский М. Б. Сообщество одиночек: Арндт, Беньямин, Кафка // Новое литературное обозрение, 2004. – № 67. – С. 55-83.

*Лисайчук Катерина Володимиріна,
магістрант,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Богданова Світлана Анатоліївна*

СОЦІАЛЬНИЙ СТРАХ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Формування політичної, економічної, культурно -національної та соціальної свідомості особистості супроводжує людину все життя і час від часу вони піддаються кризі, що у свою чергу призводить до виникнення певного страху. Для людини найбільш гостро та важко перенести формування соціальної системи цінностей, переоцінку та зміну пріоритетів, цінностей життя.

Через постійні зміни в сучасному суспільстві особистості потрібно завжди бути готовою до постійних ризиків, до змін стереотипів, навчитися саморегуляції та нормалізації власного стану. Стресові ситуації та емоційні переживання пробуджують, навіть у цілком здорової людини, соціальний страх, що є однією із основних чинників емоційного розладу.

Соціальний страх як емоційний стан людини розглядався ще у античних мислителів [3]. Так, у стоїків, соціальним аспектом страху являвся страх безчестя (сором), що прямо співвідноситься з уявленнями про соціальний престиж і конформізм. Ідею сорому як головного компоненту соціального страху, очікування майбутньої небезпеки, підтримував і Платон. Він говорить: «Страх – душевне потрясіння, викликане очікуванням біди» [4].

В Новий Час, з одного боку, продовжувався розвиток проблематики, поставленої античними мислителями, а з іншого боку, філософи виділили увагу порівнянню страху і знання. Поль Анрі Гольбах підкреслював, що страх являється джерелом соціальної людини. «Уже один страх перед новизною, перед тим, чим ми ще не освоїлись, змушує нас шукати опору в собі подібних. Самотність, темнота, шум вітрів, німа тишина природи – все це лякає нас, турбує і примушує шукати спасіння в суспільстві. В ньому ми знаходимо сховище від смутку, страху, невпевненості – коротше говорячи, від всіх наших бід, дійсних чи вигаданих. Як тільки людина попадає в суспільство собі подібних, вона відчуває себе більш сильнішою, вірить, що знаходиться в більшій безпеці, і рахує свої життєві сили, якщо можна так сказати, подвоєними» [2, с.90]. Важлива соціальна функція страху, згідно П.А.

Гольбаху, зазначається в обмеженні зловживанні як простими смертними, так і можновладцями.

Проблемою виникнення і усунення почуття страху і тривоги займалися К.Хорні, Е.Фромм, С.Салліван. Всі автори єдині в думці про те, що соціальний страх зумовлений низкою факторів, до яких відносяться фрустрація, почуття провини, заподіяння фізичної шкоди здоров'ю людини, а також особливості виховання та розвитку особистості в цілому.

Виникнення соціального страху обумовлено рядом причин, всі вони зачіпають такі сфери життєдіяльності людини, без яких неможливо благополучне існування.

Слід зазначити, що соціальний страх виконує захисну функцію, що пов'язано з можливістю уникнення з самим об'єктом страху. Без засобів управління, соціальний страх небезпечний як для особистості, так і для суспільства, так як він руйнує рухову активність людини, проявляється в окремих органах або кінцівках і веде до повного ступору або знерухомлення [1].

Соціальні страхи трактуються як страхи, джерелами якого слугують соціальні відносини і об'єкти. Наприклад, виділяються страхи керівництва і підлеглих, страх відповідальності, страх успіхів і невдач, страх соціальних контактів. З позиції соціальної психології специфіка соціальних страхів закладається в їх опосередкованому характері і надзвичайної поширеності.

В сучасному суспільстві слугують не лише людські відносини, але і явища неживої природи, екологічні, промислові ризики, небезпеки і катастрофи, котрі можуть нанести пряму і відчутну шкоду. Крім того, масові соціальні страхи можуть бути викликані ірраціональними явищами або вірою в них, порушенням стабільності соціального життя, відсутність позитивної і повної інформації, невпевненості в майбутньому.

Для людини як соціальної істоти страх часто становиться перешкодою для досягнення поставлених цілей. Страх може тримати людину в постійному напруженні, породжувати невпевненість в собі і не дозволяти особистості реалізувати себе. Він сковує активність людини, а у виражених випадках буквально паралізує її. Сильно виражений страх може стати причиною смерті людини. Соціальні страхи в широкому сенсі можна трактувати як спосіб адаптації до соціальних ситуацій чи соціального середовища, що володіє для індивіда чи групи тою чи іншою ступеню невизначеності.

Список використаної літератури:

1. Андрусенко В.А. Социальный страх (опыт философского анализа). – Оренбург: Изд-во Оренбургского государственного университета, - 1995. – 100 с.
2. Гольбах П.А. Избранные произведения: в 2 т.- М., 1963. - Т.2.
3. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М., 1979. – 303 с.
4. Платон. Диалоги. - М., 1986. - 435 с.

*Литвин Анастасія В'ячеславівна
студентка III курсу
спеціальності «українська філологія та психологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна*

ФЕНОМЕН ПАРОДІЙНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ ТА ЇЇ ПРИСУТНІСТЬ В УКРАЇНІ

Для сучасної західної цивілізації є характерним зменшення інтересу до релігії. У зв'язку з цим, згідно соціологічних даних, чим більше економічно та технічно розвинута країна, тим більший показник атеїстичного світогляду переважає на її теренах. А відтак,

атеїсти, вільнодумці та прихильники науково-фантастичного світогляду[7] є головними творцями пародійної релігійності, або як ще її називають — несправжньої релігійності.

Пародійна релігійність або *несправжня релігійність* — система переконань, яка кидає виклик духовним переконанням інших людей, зазвичай використовуючи гумор, сатиру, та/або бурлеск. Пародійна релігія може бути спрямована, як на пародіювання декількох релігій, культів, сект, гуру, так і бути пародією на щось одне з них.[3]

Пародійні культури втілюють у собі основні постмодерністські принципи — маргіналізму, відкритості і, таким чином, вони часто прагнуть до дестабілізації традиційної системи релігійних цінностей. Кожному пародійному культу властивий певний набір ознак, проте їх об'єднує спільна ідея. Прихильники пародійних культів своїми ідеями ставлять під сумнів серйозність теми релігійної віри як такої, іронізують над поняттями культу, ритуалу, звичаю. Також, окрім висміювання релігійних проблем та недоліків сучасного теїзму у будь-якому прояві, пародійні культури звертають увагу на моральні вади суспільства, масової культури, політики. Пародійні культури сьогодні стали маніфестацією належності до певної контркультурної групи.[8] До прикладу, серед найпопулярніших пародійних релігій світу можна відзначити:

- *Пастафаріанство* — найбільш відома, поширена і надзвичайно активна пародійна релігія у світі. Цей феномен має відвертий антирелігійний та антиклерикальний характер. Прямою причиною виникнення пастафаріанства стала перманентна дискусія між релігією та наукою. У США — 2005 році в контексті дискусії про те, чи варто ввести в шкільний курс поруч із теорією еволюції концепцію «розумного задуму», Божого втручання, місцевий активіст Боббі Хендерсон на тлі суперечок запропонував власне бачення Творця — схожого на макарон і тефтелі.[6]

- *Останній четвергізм* — жартівлива версія омфалізму, яка стверджує, що Всесвіт був створений в минулий четвер. Створений, щоб показати проблеми з нефальсифікованими переконаннями.[2]

- *Копімізм* — заснований на переконанні, що файлообмін — священна чеснота, яка повинна залишатися захищеною. Офіційно визнано релігією урядом Швеції в січні 2012 року.[1]

- *Дудеїзм* — «Церква Чувака Останніх Днів» (Church of the Latter-Day Dude), яка заснована 2005 року журналістом Олівером Бенджаміном. Основою для їх служить фільм «Великий Лебовський», а саме погляди головного героя — Джеффри «Чувака» Лебовського. Філософія вчення зорієнтована на те, що варто просто «плисти за течією», бути прохолодним та сприймати легко життєві негаразди. Крім того потрібно радіти простим речам. В цьому дудеїзм (dudeism) — наслідує даосизм.[5]

- *Матриксизм* — початком цієї релігії є фантастична трилогія «Матриця». Вперше вони з'явилися в 2004 році та проголосили себе «шляхом Єдиного» — так само називається їх філософія. Але послідовники не стверджують, що лише «матриця» послужила їм основою, вони також згадують «проголошення загального миру» Абдул-Бахи (засновника віри бахаїв), а також деякі пророцтва із тієї ж релігії.[5]

- *Джедаїзм* — основою для їх вчення служить серія фантастичних фільмів та книг «Зоряні війни», хоча є деякі заперечення зі сторони джедаїстів, що вони не напряду пов'язані із даним кінематографом. Основою для їхнього вчення служить поняття «Сила». В самому фільмі подається таке визначення, що Сила — це «енергетичне поле, створене всіма живими істотами, яке оточує нас, знаходиться в середині нас, і поєднує в ціле Галактику».[5]

- *Церква Евтаназії* — головною метою Церкви евтаназії є «відновлення балансу між людиною та іншими видами тварин, що населяють Землю». Церква евтаназії використовує проповіді, музику, театралізовані мітинги та акції прямої дії. Також Церква евтаназії отримала погану славу через конфлікти з християнським протиабортним рухом в США.[10]

В Україні найпопулярнішою та найвідомішою пародійною релігією є Пастафаріанство або Віра в Літаючого Спагетного Монстра. В інтернеті, є віртуальна філія прихильників пастафаріанства в Україні — Українська пастафаріальна церква [9]. А у жовтні 2013 році Українська пастафаріальна церква отримала статус офіційно зареєстрованої громадської організації та аббревіатуру УПЦ МП – Українська пастафаріанська церква (Макаронна парафія), що, у свою чергу, обурило представників Української православної церкви московського патріархату. Офіційну реєстрацію пастафаріани відзначили Пастною ходою – кілька десятків людей з атрибутикою пройшлися центром Києва [4].

Висновок. Дане дослідження розкриває такий феноменом як пародійна релігійність та її представництво у світі та в Україні. Крім того, пародійні релігії не варто недооцінювати, оскільки вони набувають все більшого розвитку і присутні в українському суспільстві.

Список використаної літератури

1. George D. Chryssides: Historical Dictionary of New Religious Movements – Toronto, 2012, p. 227
2. Faith takes strange forms on the Web. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.stripes.com/news/faith-takes-strange-forms-on-the-web-1.80022>
3. Scott Simpson: Joke Religions: Make-Believe in the Sandbox of the Gods. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.academia.edu/16235323/ Joke Religions Make-Believe in the Sandbox of the Gods Ex Nihilo Krakow 2011>
4. В Україні офіційно з'явилася Церква Літаючого макаронного Монстра [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/600508-v-ukrajini-ofitsiyno-zyavilasya-tserkva-litayuchogo-makaronnogo-monstra.html>
5. Дмитрук Андрій: Дивні культу. Частина III. Релігії під маскою жартів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tureligious.com.ua/dyvni-kulty-chastyna-iii/>
6. Дмитрук Андрій: Літаючий Монстр із Спагеті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tureligious.com.ua/litayuchyj-monstr-iz-spaheti/>
7. Дмитрук Ігор, Стрикалюк Богдан: Нові та незвичні релігії і культу. - Київ: Шеляженко Ю. В., 2016 – 256 с. : (Товариство Українських Філософів і Релігієзнавців, Українська Рада Вільнодумців і Віруючих) (с.134)
8. Мицько Р. М.: Історія та релігійна складова пародійного культу пастафаріанства. - Серія «Історичне релігієзнавство». Випуск 9, с.103-108.
9. Українська Пастафаріанська Церква [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://upc.uath.org>
10. Церква Евтаназії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://churchofeuthanasia.org/coefaq.html>

*Марченко Наталія Вікторівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Філологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Лисянська Таїса Миколаївна*

ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЧУТТЯ САМОТНОСТІ У ПЕРШОКУРСНИКІВ

Феномен самотності означає проблему можливості або неможливості спілкування індивідів з іншими суб'єктами, що впливає на психологічне благополуччя особистості та її соціальне здоров'я.

Світ, що оточує людину, багатогранний, різноманітний за змістом своїх просторів, а тому особистість переживає самотність, якщо втрачає своє місце в ньому.

Проблема самотності нескінченна, а тому ми поставили мету наблизитися до неї, здійснивши глибший аналіз теоретичних підходів у висвітленні її, а також показати можливі прояви цього феномену у віковому аспекті та дослідити наявність /відсутність цього переживання у студентської молоді. Ця проблема має глибокі корені. Самотність осмислюється ще у Біблії як трагедія.

Однією з перших концепцій самотності була філософська. Філософське осмислення проблеми самотності не однорідне. Одні філософи дотримуються думки про те, що кожна людина індивідуальна, замкнута у собі, а соціум тисне на її індивідуальність, нівелюючи її, а тому людина шукає захисту в усамітненні.

Другі філософи, посиляючись на соціальну природу людини, заперечують можливість задоволення її ізоляцією та самотністю, людина має зрозуміти і поважати індивідуальність іншої, а інша – зробити теж саме і в цій «взаємній єдності» долати переживання самотності або прагнути до морального удосконалення та солідарності з іншими [2].

У вітчизняній психології у порівнянні з західною, лише останнім часом посилилася увага до цієї проблеми.

Психологи вивчають причини самотності, які бачать в емоційній ізоляції свободу від прихильностей та соціальній – відчуженість, нудьгу. Ці види не виключають один одного, а часто взаємодоповнюють, оскільки емоційна ізоляція осмислюється як внутрішня, а соціальна – як зовнішня, коли особистості бракує спілкування, визнання, утвердження. Емоційна ізоляція переживається важче, оскільки вона викликана на ґрунті відсутності розуміння, довіри і близькості.

На думку психологів, факторами самотності є свобода від прихильностей; відчуження, нерозуміння з боку інших; самотність, відокремленість, наприклад, через скорботу або розлучення; вимушена ізоляція, наприклад, через хворобу; зміна місця проживання. У стані самотності переживання людей різні. Вчені виділяють тугу, пасивність; активне відокремлення, що пов'язане з бажанням займатися улюбленою справою; самотність, що долається різними видами розваг, придбанням привабливих речей; самотність, що долається за рахунок розширення контактів.

В залежності від психічних реакцій на дефіцит відносин виділяють ряд типів самотності: позитивний внутрішній; негативний внутрішній; позитивний зовнішній (фізичне усамітнення); негативний зовнішній. В залежності від часу тривалості стану самотності виділяють хронічний, ситуативний, тимчасовий типи. В цілому психічна реакція на ситуацію самотності залежить від ставлення людини до неї. Людина може мати сім'ю, роботу, але почувати себе самотньою і, навпаки, може вести достатньо усамітнений образ життя, але не почувати себе самотньо.

Виділяють ще види самотності в залежності від статі та віку.

Психологи вивчають ставлення суспільства до усамітнених людей. Люди можуть співчувати їм, тому що вони не ввійшли у традиційні соціальні структури, а можуть і заздрити їм, що вони мають більше свободи в особистісному житті.

У період інтенсивного розвитку цивілізації характерними є масові форми виробництва, а їм властиві вимушені, ділові форми спілкування, тому воно втрачає відкритість, щирість, інтимність. У таких умовах людство схоже на «самотній натовп» (Д. Рислін).

Вчені приходять до висновку, що кожна ситуація самотності обумовлює свій «вимір». Так, виділяють космічне вимірювання, коли людина співвідносить себе з природою, космосом, вважає, що причетна до містичних аспектів життя, великих історичних цілей тощо. Існує культурне вимірювання, що часто є аналізом переживань мігрантів. Соціальне вимірювання стосується найгостріших форм самотності, яка виникає з причин бойкоту, вигнання, відставки. Міжособистісне вимірювання, що пов'язане з ситуаціями

самотності, виникає з причин відсутності дружніх, інтимних стосунків. Чотиривимірний підхід у розгляді причин самотності не вичерпує глибину цієї проблеми, а тільки підкреслює її складність, оскільки є ще багато інших причин самотності, наприклад, розрив відносин у шлюбі, відсутність шлюбного партнера, нове місце роботи тощо [1].

Вчені виявили вікові тенденції вияву самотності. Їх спостереження підтверджують, що навіть дитина – немовля у наслідок ізоляції може переживати самотність. З 2,5 – 3 років дитина поступово відокремлюється від дорослої людини. У дошкільному віці потреба у самостійності міцнішає і пов'язується з потребою в усамітненні. В ускладненій формі може виявитися стан самотності у дітей підліткового віку, оскільки це критичний період, тобто перехід до дорослості. Потреба у дорослості зростає, а через зовнішні або внутрішні умови реалізуватися не може, оскільки підліток уже не дитина і ще не доросла людина. Ставлення батьків, відсутність референтної групи, відсутність друга та інші причини викликають у підлітка відчуття самотності. У період ранньої юності учні здатні до самоуправління, саморегуляції, вже є певний соціальний досвід дорослої людини, поступово зникає потреба у відокремленні. Але й у цей період через відсутність друга, взаємності у закоханості та з інших причин учні ранньої юності теж відчувають себе самотніми. У молоді роки здійснюється перехід до реалізації себе, а тому в цей період життя люди рідко відчувають себе самотніми. У літніх людей з'являється більше причин бути самотніми: хвороби, відсутність взаєморозуміння у сім'ї, проживання у віддаленості від рідних, близьких людей, перехід на пенсію й у зв'язку з цим втрата активної ділової позиції, особистісної значущості у соціумі та інше. Але в цілому самотність це відчуття суб'єктивне.

Виділивши основні підходи у вивченні самотності, ми поставили мету дослідити цей стан у студентів першого курсу, адже для першокурсника це адаптаційний період і проходить він у кожного студента по-різному, з різними труднощами, а тому у них можуть виникати різні емоційні стани.

Для проведення дослідження використали Методику діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона.

Проаналізувавши результати дослідження однієї академічної групи, виявили, що за перший семестр 72% досліджуваних змогли адаптуватися, знайти своє місце в колективі, тобто відчуття самотності може виникати, але низького рівня.

Проте 28% досліджуваних зіткнулися з певними труднощами. Вони остаточно так і не змогли адаптуватися до змін, до нового колективу, до розлуки з рідними та друзями. Одні вважають, що залишилися один на один з новими проблемами. Деякі зіткнулися з нерозумінням з боку довоколишніх. Інші бояться відкритися, бо вважають це проявом слабкості. Загалом ці студенти мають середній рівень самотності, що свідчить про те, що частково вони, все ж таки, адаптувалися до нових умов. Так, як адаптаційний період у кожного проходить по-різному, то, можливо, через певний час результати зміняться на краще.

Ці результати дадуть нам можливість продовжити вивчати проблему самотності та дати рекомендації профілактики й подолання цього відчуття у першокурсників.

Список використаної літератури:

1. Життєві кризи особистості./ Науково-методичний посібник: У 2 ч. / Ред. Рада В. М. Донін (голова) та ін.. К. ІЗМН, 1998. – ч. 1: Психологія життєвих криз особистості.
2. Швалб Ю. М., Данчева О. В. Одиночество: социально-психологические проблемы. – К., 1991.

*Неділя Катерина Сергіївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Суспільствознавство»
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Тицький Сергій Іванович*

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА ЗА Е. ТОФЛЕРОМ

Футурологом Елвіном Тоффлером захопились мільйони людей у всьому світі, його глибокі прогнози про все, від підйому Інтернету до нової хвилі наркотиків та злочинності збудили свідомість людей.

Шок майбутнього, який став дуже популярним у світі, був переведений на десятки мов і все ще залишається у друкованому вигляді. Швидкий соціальний та технічний прогрес потягне суспільство до нової, невпинної епохи змін за думкою автора.

Робота Тоффлера звертає увагу на діяльність і думки світових діячів, серед них радянський лідер Михайло Горбачов, прем'єр-міністра Китаю Чжао Цзіяна та мексиканський бізнес-гуру Карлос Слім, кожен з них звернувся по допомогу до футуролога. Тоффлер застосовує термін «інформаційне перезавантаження», який містить у собі наступне.

Автор справедливо передбачив, що економіка, основана на знаннях, затьмарить постіндустріальну епоху, буде приділятися менша увага виробництву та праці, натомість збільшується увага суспільства на інформацію та дані.

«Неграмотними 21-го століття не будуть ті, хто не вміє читати і писати, але будуть ті, хто не вміє вчитися, не хочуть навчатись та дізнаватись», – писав Тоффлер [3, с. 776].

Футуролог також передбачив поширення інтерактивних медіа, онлайн-чатів і пристроїв, які нагадують вам «про ваші власні зустрічі».

«Розвинені технології та інформаційні системи дозволяють велику частину роботи суспільства виконувати вдома за допомогою комп'ютерно-телекомунікаційних підключень», - писав він і ці думки знайшли своє місце у сьогоднішні [1, с.576].

Хоча його прогнози зосереджувалися на людському стані більше, ніж на науковому прогресі, Тоффлер передбачав майбутнє, де жінка зможе «...придбати крихітний ембріон, віднести до свого лікаря, імплантувати її в матці ... а потім народити як хоча це було закладено в її власному тілі». Навіть такі відтворення репродуктивних функцій викликали інтерес автора.

Його прогноз про те, що людина породжує новонароджених з "наднормальним видом або слухом" та іншими здібностями, зараз може здаватися дещо дивним, але він передбачав просування клонування. Тому можливо у майбутньому і це передбачення стане реальністю, з розвитком технологій, досліджень і новітніх розробок, можливо вже є проект такої функції [2, с.560].

«Одне з найбільш фантастичних можливостей - це те, що людина зможе зробити біологічні копії самого себе», - писав він щодо сучасного клонування.

Завжди є два полюси. За будь-яким розвитком, створенням нових цінностей, втрачаються старі цінності. Тут Тоффлер передбачив, що симптомом швидких змін буде розпад сім'ї. Автор зазначив, що це призведе до збільшення випадків розлучень, тоді як суспільство також посилить спільноту ЛГБТ [3, с.776].

Він писав: «Ми ... також побачимо ще багато «сімейних» одиниць, що складаються з одного неодруженого дорослого та одного або більше дітей... Та побачимо як гомосексуалізм стає більш соціально прийнятним, ми зможемо створювати сім'ї основа якої стане гомосексуальний шлюб».

Він також визнав соціальну тенденцію у відстроченні рішення мати дітей, через суспільні зміни та сучасний ритм життя, цінності сьогоднішнього.

«Чому б не чекати і купувати ембріони пізніше, коли закінчиться ваша робоча кар'єра? Отже, бездітність, ймовірно, поширюється серед молодих та середніх пар, а сексуальні агенти, які роблять немовлят, можуть бути набагато більш поширеними» [4, с. 669].

Сьогодні як ніколи актуальна відома приказка «Хто володіє інформацією - той володіє світом». Вона підтверджує, що на сьогоднішній день ЗМІ є найважливішим ресурсом, роль якого в житті окремої особистості, суспільства і всієї держави буде збільшуватися з кожним роком [1, с. 289-310].

Список використаної літератури:

1. Тоффлер Е., Тоффлер Х. Частина VIII. Майбутнє капіталізму. Глава 40. Управління завтрашніми грошима // Тоффлер Е., Тоффлер Х. Революційне багатство. – 576 с.
2. Тоффлер Е. Шок майбутнього: Пер. з англ. / Е. Тоффлер. - М.: ТОВ «Видавництво АСТ», 2001. – 560 с.
3. Тоффлер Е. Третя хвиля: Пер. з англ. / Е. Тоффлер. - М.: ТОВ «Видавництво АСТ», 2002. - 776 с.
4. Тоффлер Е. Метаморфози влади: Пер. з англ. / Е. Тоффлер. - М.: ТОВ «Видавництво АСТ», 2001. – 669 с.

*Окуджава Анастасія Омарівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник :
кандидат психологічних наук, доцент
Богданова Світлана Анатоліївна*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ СВІТОГЛЯДНИХ УНІВЕРСАЛІЙ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

В сучасному суспільстві відчувається гостра необхідність духовного розвитку через глибоку духовну кризу. Людина віддалена від гармонії внутрішньої (фізичне та психологічне здоров'я , страхи,стереотипне мислення) та зовнішньої (війни, міжнародні конфлікти) , від гармонії з природою. В сучасності дуже не вистачає тонкого відчуття природи,людей, енергії яка нас оточує.

Саме думка Стародавнього Сходу вміло користувалася нашим умінням спостереження над природними процесами та особливостями функціонування людського організму, вміння опиратися на накопичений досвід дозволили видатній думці Стародавнього Сходу зробити такі висновки про взаємозв'язок природи і людини, які є особливо актуальними і нині. Східна цивілізація створила світогляд , через який не розділялися окремо тілесна та духовна складова людини, через який людина сприймається вільною тоді, коли вона слідує своїм внутрішнім законам і правилам побудованим на моральності.

В сьогоднішній час часто зустрічається таке мислення, як догматичне, з відсутністю гнучкості та наповненням стереотипів. Але для побудови філософського світогляду та правильного уявлення « не догматичного» мислення та принципів його побудови потрібно познайомитись з різними поглядами на світ. Світоглядні універсалії Стародавнього Сходу зробили свій внесок в поставу і розвиток сучасної медицини,філософії, релігії, мистецтва та науки взагалі. Але, мабуть, найважливішим досягненням стародавніх цивілізацій стало пробудження духу, формування типу особистості, який існує до теперішнього часу. Витоки філософської думки та світоглядні універсалії країн Стародавнього Сходу дали потужний поштовх для розвитку індивідуального та духовного розвитку особистості.

Світоглядні універсалії Стародавнього Сходу- це підвалини культури, культура Сходу, це не тільки мистецтво, це і культура землеробства, наука, міфологія. Так, найважливішим досягненням матеріальної культури Стародавнього Сходу, визначальним фактором його розвитку, стало створення культури землеробства. Поряд з сільським господарством, особливо в міських центрах, високого рівня досягнув розвиток ремесел. У Стародавньому Єгипті склалася висока культура обробки каменю, з якого і споруджували гігантські піраміди. Великої майстерності досягли ремісники і художники Сходу у виробництві скла, фаянсу, кахлів. В ще одній галузі був накопичений досвід, це в галузі медицини. Муміфікація померлих в Стародавньому Єгипті дозволила лікарям досконало вивчити анатомію людського тіла та систему кровообігу. Діагностика визначення хвороб, розпізнавання їх симптомів були на високому рівні на той час у Єгипті.

Важливим було згадати уявлення про світ у філософських концепціях Стародавнього Сходу. Шлях людини до своєї свободи виявляється не пошуком нового буття, а відмовою від будь-якого певного буття. На вершинах східної мудрості свобода виглядає як тотальне заперечення зовнішнього світу, від якого намагаються сховатися, розчинившись у вічному потоці життя, або знайти в собі спокій. Древніх китайців цікавили в першу чергу люди та людський світ, тільки в другу чергу - ставлення людини до природного світу, а природний світ сам по собі - лише в останню чергу. В Китайській культурі яскраво виражений традиціоналізм – як орієнтація на підтримку способу життя предків, на підпорядкування індивіда соціальним установам; також релігійно-поетичне ставлення до природи, яка була предметом прославляння. Конфуцій викладав ідеал досконалої людини. Він створив програму вдосконалення людини: з метою досягнення духовно розвиненої особистості зв'язку з Космосом. Саме в той же час виникає інша гілка китайської культури під назвою даосизм.(VI ст. До н. Е.). Творець нового вчення - Лао-зці - вважав, що людина відкриває витoki своєї нескінченності через слідування природності та злиття з нескінченним шляхом великого життя природи [3].

Але культура Стародавнього Сходу породила і зовсім інше вчення - буддизм (VI ст. До н. Е.), мета якого є прагнення звільнитися не тільки від влади суспільства, а й від влади природи і законів самого життя. Буддизм висловив себе в різноманітних напрямках східної філософії, в мистецтві, в різного роду бойових мистецтвах. Універсальність і гнучкість буддизму дозволили йому поширитися по всьому світу [1], [2].

Історики філософії вважають, що філософські традиції виникають тільки в трьох культурних центрах: в Древній Греції, Стародавньої Індії та Стародавньому Китаї приблизно в один і той же час (в середині 1 тис до н.е.), але кожна з них унікальна і не схожа на інші дві. Це відбувається тому що філософія не об'єктивною, це не знання з об'єктивної точки зору, це знання про "життєвий світ " людини - такий, який відкривається їй через її мову і культуру, через її взаємодію зі світом. Потужний духовний рух відбувається в світі завдяки поглядам Стародавніх Індії та Китаю.

Стародавній Схід поклав початок філософської думки, зробив свій внесок до сучасної медицини, науки, астрономії, та взагалі побудові світогляду. Крім того, до сучасності з популярністю дійшов буддизм та його витoki, великою популярністю користуються тибетські практики та вправи для здоров'я, вправи йоги. Цивілізації Стародавнього Сходу внесли величезний внесок у світову культуру. Це були перші, посправжньому тверді кроки на шляху до оволодіння і осмислення навколишнього світу і усвідомлення свого місця в ньому.

Список використаної літератури:

1. Буддийская мудрость / Сост. В.В. Лавский.– Москва: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д:Издательский центр «МарТ», 2007.– 320 с. (Серия «Мудрость человечества»)
2. Канаева Н.А. Индийская философия древности и средневековья / Н.А. Канаева; Рос. акад. наук, Ин-т философии. – М. : ИФРАН, 2008. – 255 с.

3. Рыков С.Ю. Древнекитайская философия [Текст] / С.Ю. Рыков; Рос. акад. наук, Ин-т философии. – М. : ИФРАН, 2012. – 312 с.

*Оладенко Ольга Вікторівна
студентка III курсу
спеціальності «українська мова та літературна творчість»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна*

ЕЛЕМЕНТИ ЯЗИЧНИЦТВА В ХРИСТИЯНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ СВЯТ)

Згідно статистичних даних, більшість віруючих в Україні є християнами. Проте відомо, що християнство з політичних, соціально-економічних та власне релігійних причин доволі тяжко утверджувалось на наших теренах. Це зумовлено й тим, що слов'яни достатньо консервативні і їм непросто відкинути заангажовані рудименти, якими вони жили і вірили в абсолютну їх непорушність. Цьогоріч українці святкуватимуть 1030-річчя зі дня офіційного хрещення Київської Русі – держави, з якої почало формуватися українське коріння і менталітет. В переважній більшості русичі сприймали християнство поверхово, – таким чином формувався своєрідний пласт християнської культури з елементами язичництва.

Метою дослідження є елементи язичництва на прикладі свят, які залишилися і відображені в українській культурі XXI століття.

Вочевидь, залишки язичництва ми спостерігаємо в повсякденному житті доволі часто. Серед наших знайомих ми зустрічаємо людей, котрі «присідають на доріжку», «не повертаються додому, як що щось забули» чи «не передають речей через поріг», «боятися пустих відер» тощо. А при дослідженні свят – сакральних особливих днів, які християни святкують впродовж року ми – ми побачимо, що язичницькі вірування тісно перетинаються з християнством і утворюють синкретичні явища та феномени. Зокрема, дослідники вказують, що язичництво – це найменш вивчена світоглядна система, тому що це не лише культурно-релігійний феномен, а й психолого-ментальна система, «яка визначає присутність елементів цього світогляду протягом багатьох століть»[3,82]. Простий народ не міг повною мірою осягнути християнство, але обставини обумовили те, що язичницька свідомість і християнська візантійська доктрина дійшли до мирної конвергенції. Її результат ми вбачаємо і сьогодні, а саме те, що українське православ'я не змінило своєї суті, але у той же час набуло своєрідності та збагачення язичницькою міфологією (водяники, домовики, лісовики перетворилися на представників злої сили, а обряди повністю збереглися – колядування – на Різдво, свячені яйця – на Великдень тощо).

На релігійному ґрунті ми відзначаємо дві основні тенденції звичаїв (які обумовлюють наявність язичницьких компонентів у складі міфологічності та традиційності українців) [2, 436] – обряд і свято. Вони вирізняються на фоні інших звичаєвих форм перш за все у тому, що формуватися і існувати вони можуть лише на основі життєво важливої події в житті окремої людини чи суспільства в цілому.

На виокремлення релігійних подій, що є визначними для народу, було запроваджено окремих унікальний спосіб їх оформлення – свята. Дослідник Б. Рибаків у своїй праці зазначає, що основу святкового календаря складав 12-місячний рік, який був пов'язаний із трьома сонячними фазами: зимовим і літнім сонцестоянням, а також літнім рівноденням. [7,117]. Також, цікавим прикладом наявності язичницьких елементів у структурі українського національного святкування є 19 грудня (святого Миколая) [2,437]. Проте ми знаємо про іншого Миколая – про Чудотворця, прихід якого знаменує перехід у

новий виток, який буде таким же благополучним, як і все краще з минулого року. Своєрідний тотемізм – символ язичництва – постає у символі свята у вигляді зміїв чи ящірок.

З іншого календарного циклу є святкування Масляної чи Великодня. Зокрема у Масляній чітко збереглися риси сімейно-родового культу предків (закріплення родових зв'язків через обрядове відвідування). Однак паралельно із сімейною обрядовістю чітко прослідковувався план аграрної складової (проводи масляної, приношення у жертву опудала тощо). Що стосується християнської Пасхи, то вона перетинається зі святом Великодня, яке наші предки відзначали або в день весняного рівнодення, або в першу неділю після весняного рівнодення – як день перемоги Світла над Темрявою, Тепла над Холодом. Таких прикладів можемо привести багато.

Язичницькі обряди та звичаї, як складова-субстрат українського національно-релігійного синкретизму, живуть і досі. Таким чином, проаналізувавши язичницькі елементи в християнській культурі сучасної України, ми підсулюємо, що в підвалинах українського національного характеру є підстави для двовір'я. А, отже, історично-соціальні умови розвитку української нації стали фундаментальним стрижнем, який, диференціюючись, створював складну картину світу, що виступає матрицею релігійної діяльності етносу, яка увібрала в себе численні язичницькі елементи та цінності та символи традиційної християнської релігії.

Додаток:

Язичницька назва свята	Дата	Народна назва	Християнське свято	Дата
1. Різдво Божича-Коляди, Народження Сонця-Дажбога	22.XI I	Різдво (Коляда)	Різдво Христове	7.I
2. Свято Дани (Водокрес)	2.I	Водохреща, Видорщ	Богоявлення Господнє	19.I
3. Стрітєння	2.II	Стрітєння	Стрітєння Господнє. Блудного сина	15.II
4. Колодїй	?	Масляна, Колодїй	1 і 2 знайдення глави Івана Предтечі	*
5. Новолїття (1 весняний Молодик) Щедрий Вечір	-	Щедрий Вечір	Обрізання Господнє. Василя	14.I
6. Сорочини	9.III	Сорочини	40 мучеників	22.III
7. Вербиця (Вербіє)	16.III	Вербна Неділя	Вхід Господа в Єрусалим	*
8. Навський Великдень	20.III	Чистий Четвер	Страсний Четвер	*
9. Великдень	-	Великдень	Воскресіння Христове. Пасха	*

10. Благовіщення, Свято Матері-Землі	25.III	Благовіщен ня	Благовіщення пресвятої Богородиці	7.IV
11. Благовісник	26.III	Благовісник	Собор архистратига Гавріїла	8.IV
12. Радуниця, Тризниця	30.III	Проводи (Гробки)	Антипасха, апостола Фоми	*
13. Свято Ярила	23.IV	Юрія	Георгія великомученика	6.V
14. Русалії	11.V	Зелені Свята	П'ятидесятни ця, Пресвятої Трійці	*
15. Купайло	20- 21.VI	Івана Купала	Різдво Івана Хрестителя	7.VII
16. Похорон Ярила	30.VI	Петрівка	Апостолів Петра і Павла	12.VI I
17.	20.VI I	-	Пророка Іллі	2.VIII
18. Перший Спас - Медово-маковий.	1.VIII	I-й Спас (Маковія)	Перенесення Хреста Господнього. Маккавеїв	14.VI II
19. Другий Спас — Яблуневий	6.VIII	II-й Спас	Преображенн я Господнє	19.VI II
20. Третій Спас — Хлібний	16.VI II	III-й Спас	Нерукотворного Образа Господнього	29.VI II
21.	1.IV	Весілля Свічки або Женьїба Комина	Початок церковного року. Симона	14.IX
22. Свято Рожаниць	8- 9.IX	Рожаниці	Різдво Пресвятої Богородиці	21.IX
23. Здвиження Землі	14.IX	Здвиження	Воздвиження чесного хреста Господнього	27.IX
24. Покрова Матері- Землі	1.X	Покрова	Покрова пресвятої Богородиці	14.X
25. ?	-	Ведення, Видіння	Введення в храм пресвятої Богородиці	4.XII

Доля	26. Свято	24.XI	?	Великомучениці Катерини	7.XII
	27. Калита	30.XI	Калита	Апостола Андрія Первозваного	13.XI I
	28. Велес (Мороз-?)	6.XII	Зимовий Миколай	Святителя Николая	19.XI I

З цього переліку язичницьких народних свят наочно видно, які свята були замінені християнськими святами. Язичницькі назви тижнів: білий (вербний), великодній (світлий), русальний (цвітний), Велесовий, Яриловий, Перуновий та інші були замінені християнськими назвами: тиждень про блудного сина, про Страшний суд, тиждень про розслабленого, тиждень про сліпого, митаревий, Фомин тиждень, тижні Посту тощо.

Список використаної літератури:

1. Гаврилов Д.А, Наговицын А.Е. Боги славян. Язычество. Традиция. – М.: Рефл-Бук, 2002.–464с.
2. Зражевський С.М. /Особливості язичницьких компонентів у ментальному полі релігійної свідомості українського народу // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.Сковороди» Педагогіка. Психологія. Філософія./ Збірник наукових праць -2011, –Вип.21. -ст.435-438.
3. Зражевський С.М. /Ментальні основи язичництва як підґрунття існування українського релігійного синкретизму //Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія: -К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, -2011. –Вип.102.-с.80-89.
4. Ловмянский Г. Религия славян и её упадок. СПб., 2003.
5. Лозко Г./ Українське язичництво/ Галина Лозко [На допомогу тим, хто вивчає «Українське народознавство»] -2-е вид. –К.: ПБТ «Фотовідеосервіс», 1994. -120с.
6. Носова Г.А. Язычество в православии. М.,1975.
7. Рыбаков Б.А./Язычество Древней Руси/ Борис Александрович Рыбаков/ Рецензенты: В.П.Даркевич, С.А.Плетнева. – М.: Издательство «Наука», 1987. -783с.
8. Творун Світлана /«Язичництво» чи «архаїчне православ'я»? //Українознавство. -2012.-№2,-с.119-122.
9. Шевцов В.Ю. Русь/ Погляд з минулого в майбутнє. –Д.: «Арт-Прес», 2003. – 167с.

*Осадча Олена Сергіївна
студентка V курсу
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Халітов Назів Віленович*

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ШЛЯХ ДОСЯГНЕННЯ ЄДНОСТІ ЛЮДСТВА

Сучасна дійсність нам показує, що не дивлячись на стрімкий розвиток культури, технологічний прогрес, досягнення науки, перед людством стоїть проблема єдності. Єдність людства – це те явище, якого потребує безпосередньо українська нація, а в перспективі людство в цілому. Що ж в першу чергу об'єднує людей, окрім того, що вони відносяться до одного біологічного виду? Яким чином проявлятиметься єдність в майбутньому? Які підходи та способи досягнення єдності? Мистецтво є універсальною мовою, яка передає через образи певні ідеї, які випереджають по своєму змісту реальну

дійсність. На сьогоднішній день музичне мистецтво яскраво передає ідею взаємопроникнення культур, яку ми можемо споглядати в сучасних тенденціях. Таким чином, музичне мистецтво передає дух майбутнього, який виражатиметься в синтезі та приводить до єдності.

Ідея єдності людства чітко проявляється в концепції колективного несвідомого К.Г.Юнга, в якому міститься весь еволюційний процес, досвід минулих поколінь людства, в тому числі й всі надбання культури. Процес створення музики безпосередньо пов'язаний саме з образами несвідомого, оскільки автор є лише інструментом, провідником для вираження змісту цих образів. Враховуючи багату історію, розмаїття культур ми можемо спостерігати процес інтеграції. Це відбувається в усіх сферах культури, а в музичному мистецтві зараз це особливо помітно.

Таким чином, в одному музичному творі можна відслідковувати особливості музики різних країн світу в гармонійному поєднанні: елементи арабської, індійської, африканської етніки, можливості сучасної техніки відкривають прогресивні нові музичні жанри. Відкритість та інтерес до нового завжди ведуть до прогресу. Якщо раніше мистецтво було ізольоване в межах своєї культури, характерної певній етнічній групі, то сьогодні ми бачимо глобалізацію в музиці. Процес збалансованого синтезу сприяє прогресу в культурі. Яким же чином це впливає на людство? Інтерес до музики, естетичні потреби об'єднують людей. Так, через музику можна знайомитись з культурами інших країн, а синтетичні жанри зароджують в людині здатність до внутрішнього синтезу. Що необхідно людині для цього? Основними якостями, які сприятимуть цьому є відкритість до нового, толерантність, безпристрасність. Чому проводиться аналогія із світоглядом? Прикладом цього є інтеграція східного та західного способу мислення. Зараз все частіше ми бачимо, як люди з Китаю, Індії їдуть вчитись в Україні, як наші люди все більше прагнуть пізнати тонкощі східного способу мислення. При чому це відбувається невимушено, без долі заперечення, і таким чином виникає нова форма світобачення, коли стираються межі однієї культури та виникає нова універсальна глобальна концепція, для якої головним критерієм є гармонійне буття людини та для майбутнього, яке є найбільш перспективним варіантом.

Гармонійний синтез в музиці – це зразок внутрішньої трансмутації, яка має відбуватись в душі кожної людини. Таким чином, долаються внутрішні суперечності, а на перше місце стає гармонія у взаємодії з дійсністю. Синтез – є основним інструментом в прогресі. Єдність веде до співпраці, що сприятиме підняттю на пріоритетне місце загальнолюдських цінностей, досягнення миру та прогресу не тільки технологічного, але й світоглядного.

Список використаних джерел:

1. Лосев А. Ф. Основной вопрос философии музыки // А.Ф. Лосев – Советская музыка, №12, М., «Советский композитор», 1990 — с. 66-69. — ISSN 0131-6818.
2. Соловьев В.С. Общий смысл искусства / В.С. Соловьев // Философия искусства и литературная критика. – М.: Искусство, 1991.
3. Хамитов Н., Крылова С., Минеева С. Этика и эстетика: словарь ключевых терминов / Н. Хамитов, С. Крылова, С. Минеева – К.: КНТ, 2009.
4. Юнг К.Г. Символы и толкование сновидений / К.Г.Юнг. // Символическая жизнь. – М., 2010. – 326 с.
5. Юнг К.Г.Тавистокские лекции / К.Г. Юнг – К., 1995.

*Петрашик Галина Василівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Філологія»
Науковий керівник:
старший викладач
Снівак Ніна Василівна*

СУЇЦИДАЛЬНА ПОВЕДІНКА У ШКОЛЯРІВ: ПРИЧИНИ І ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Суїцидальна поведінка є глобальною проблемою, яка потребує уваги держави та всього суспільства. Високий рівень самогубств в більшості розвинених країн світу ставить питання про причини виникнення цього явища і способах його превенції (попередження).

Нестабільність, мінливість, відсутність змін у житті громадян призвели до втрати надії на краще, розвитку песимістичних тенденцій. Звичайно, це більшою мірою, стосується дорослих, але їх настрій впливає відповідно і на дітей. Постійна зайнятість батьків викликана багатьма причинами несе негативні наслідки, адже діти потребують уваги, і якщо її не отримують в сім'ї, то почуваються незахищеними, самотніми. Вони починають шукати підтримки в однолітків, можуть потрапити до сумнівних компаній, у яких активно пропагується аморальна, девіантна поведінка як спосіб самоствердження, привернення уваги дорослих. З появою соціальних мереж і розширенням доступу до них ця проблема ще більше загострилася. Зараз діти є активними користувачами Інтернету з досить ранніх літ і відвідують різноманітні сайти, адміністраторами яких можуть виявитися аморальні люди, які маючи чудові знання дитячої психіки, прагнуть втягнути в гру не на життя, а зважаючи на той факт, що школярі, а особливо підлітки, легко піддаються впливу, схильні до максималізму, депресії, у них недостатньо сформована емоційно-вольова сфера, то це не складно зробити (Метою гри «Синій кит» є доведення до самогубства).

Суїцид є деструктивним способом подолання кризи, яку переживає людина, а наслідком психологічної кризи є соціально-психологічна дезадаптація особистості. Самогубство визначається, як навмисна смерть – акт позбавлення себе життя, під час якого людина робить цілеспрямовану і свідому спробу припинити існування.

Суїцидальна поведінка, що є ширшим феноменом, включає в себе спроби, замаху і прояви, тобто демонстративні дії, думки, вислови, але вони не спрямовані на смертельний результат.

Існують різні причини суїцидальної поведінки особистості, вони можуть бути як внутрішнього, так і зовнішнього походження.

1. Переживання образи, самотності, відчуженості, неможливості бути зрозумілим іншими.
2. Переживання втрати батьківської любові або нероздільне кохання, ревності.
3. Переживання, пов'язані зі смертю, розлучення.
4. Почуття провини, сором, незадоволення собою.
5. Страх ганьби, глузування, приниження.
6. Страх покарання, небажання вибачитися.
7. Любовні невдачі, сексуальні ексцеси, вагітність.
8. Почуття помсти, протесту; злість, загроза, вимагання.
9. Бажання привернути увагу, викликати співчуття, уникнути неприємних наслідків, відійти від важкої ситуації.
10. Співчуття або наслідування друзям, героям книжок, фільмів («ефект Вертера»), що пов'язано з певною закономірністю – частота самогубств залежить від кількості показу самогубств по телевізору.

Характерним для мотивації підліткових самогубств є превалювання почуттів безнадії та безпорадності, підвищена чутливість до образи власної гідності, максималізм в оцінках подій і людей, невміння передбачати справжні наслідки своїх вчинків. Властива

періоду становлення особистості самовпевненість у поєднанні з вищевказаними рисами породжує відчуття безвихідності, фатальності конфлікту, загострює переживання відчаю та самотності. При такому внутрішньому стані навіть незначний стрес може призвести до небезпеки суїциду дитини або підлітка [4]. У результаті дії цих стресових ситуацій може виникнути психічний розлад [1, с.15] – депресія.

Є різні методики, які дають змогу визначити схильність/несхильність до самогубства. Це, наприклад, такі як: «Карта визначення ризику суїцидальності»(В. Прийменко), «Методика визначення адаптованості», «Методика визначення рівня схильності до суїцидальної поведінки» (М.Горська) тощо.

Дослідження, яке було здійснено ґрунтувалося на даних, отриманих шляхом проведення «Методики визначення рівня схильності до суїцидальної поведінки» (М.Горської).

Отримані результати дали змогу зробити висновок, що схильність до суїциду залежить від емоційного стану особистості, тобто від рівня тривожності, фрустрації, агресії та ригідності. Чим вищі показники цих шкал були, тим відповідно і був вищий рівень схильності. Проте, щодо агресії, то тут допускається, навпаки зниження її рівня у суїцидантів, адже зазвичай вони не прагнуть до лідерства, займають пасивну позицію, але разом з цим, можуть завдати собі шкоди та іншим. Також ніякого впливу немає і рівень знань шкільного матеріалу, у групі ризику є школярі, які мають лише позитивні оцінки, а є і ті, у яких переважають негативні. Учні, які володіють лідерськими, організаторськими здібностями, є харизматичними особистостями та мають позитивні установки виявилися не схильними до суїцидальної поведінки.

З 17 учнів, які взяли участь в тестуванні, з низьким рівнем схильності до суїцидальної поведінки виявилось 5 (29,5%) , з середнім – 8(47,1%) , і з високим – 4(23,4%).

З усіма учнями була проведена бесіда на тему «Цінність життя», яка мала на меті запобігти деструктивній поведінці щодо свого життя, але й ближнього.

Основними методами профілактики самогубств серед підлітків є контроль психологічного стану осіб, використання модифікованих варіантів психодрам, індивідуальної психологічної роботи, роботи з сім'єю. Також важливо, щоб відбувалися профілактичні заходи на рівні держави як великої соціальної групи та сім'ї.

Одним із основних завдань шкільного психолога є профілактика суїцидальної поведінки, яка може здійснюватися в наступних напрямках:

- зняття психологічного напруження у психотравмуючій ситуації;
- зменшення емоційної залежності і ригідності;
- формування компенсаторних механізмів поведінки;
- формування адекватного ставлення до життя і смерті.

Важливо також, що школа та родина мають співпрацювати, щоб досягти якомога кращих результатів. З ранніх років дитині потрібно прищеплювати жагу до життя, любов до нього, допомагати зрозуміти, що воно є найвищою цінністю і його втрата, це єдине, що неможливо виправити.

Список використаної літератури:

1. Амбрумова А. Г. Индивидуальные аспекты суицидального поведения : сб. трудов НИИ психиатрии МЗ РСФСР. – М., 2000. – Т. 82. – 332 с.
2. Науменко А. Дитячий суїцид – ганьба дорослим! / А. Науменко // Віче. –2008. – № 18. – С. 58–63.
3. Ніколенко І.О. Суїцидальна поведінка підлітків. Причини та профілактика суїцидів // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2011. – № 3 – С. 30-36.
4. Вашека Т. В. Практичні рекомендації для проведення психокорекційної роботи з підлітками за наявності суїцидальних ідеацій// Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №7. – С. 68-72.

*Півак Інна Вікторівна
студентка IV курсу
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Адаменко Надія Богданівна*

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІДХОДІВ У НАВЧАННІ ТА ВИКЛАДАННІ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

З часів здобуття незалежності освітня сфера в Україні зазнавала суттєвих змін. Такі процеси були викликані переважно через різні причини, проте головним є кількісне та якісне збільшення інформації. Новий інформаційний простір безпосередньо почав впливати не тільки на суспільне життя та настрої жителів країни, але й на розвиток освітньої компоненти. Тому, важливо з'ясувати, які трансформаційні процеси відбулися, як вони пов'язані з формами викладу філософського знання та як вони впливають на якість освіти та конкурентоспроможність фахівців в сьогоденні.

Ще у Стародавній Греції основною формою викладу освітнього матеріалу вважалася лекція, що дослівно перекладається з латини «читання» та означає усний систематичний та послідовний виклад лектором теми, що піднімається і вивчається. У Середньовіччі лекція залишалася головним джерелом знань і практикувалася повільним читанням та задиктовуванням професором текстів, передусім Біблії. Лекційна форма викладу і досі є однією з провідних, але з часом стало помітним те, що у такому виді викладання є свої недоліки, що зумовили деякі трансформації у навчанні та викладанні.

Зазначимо, що трансформаційні процеси – це зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей чого-небудь. Тому з плином часу таких змін, безумовно, стала потребувати і викладацька справа. Якщо говорити про XIX – XX століття у Європі, то панівною була інформативна модель освіти, що пропагувала авторитетність вчителя, як єдино правильного носія знань, який надавав учням знання та вміння, тобто безпосередньо транслював об'єктивні істини. На зміну цієї моделі приходять нове розуміння освітнього процесу у якому видозмінюється значення вчителя / викладача у «фасилітатора», що допомагає, полегшує та сприяє навчальному процесу учнів / студентів. Мова йде про необхідність у такий спосіб формувати у них навички, або ж наскрізних компетентностей, як наразі вимагає новоприйнятий Закон України про освіту [2]. Продукування таких компетентностей здійснюється через такі способи: ставлення учня на позицію іншого, плюральність позицій, застосування власного досвіду (наукового та повсякденного) та його важливість у наступній діяльній активності громадян.

Наразі слід зупинитися на двох популярних філософських підходах до навчання / викладання, що безпосередньо пов'язані з двома філософами –Джона Локка та Платона.

- «Концепція Локка». Його позиція була викладена в Есе «Досвід про людське розуміння» в якому йшла мова про те, що не існує жодних вроджених ідей і все людське знання виникає безпосередньо через його життєвий досвід. Він наполягав на тому, що в розумі немає вроджених принципів або понять [1].

- «Концепція Платона». У його підході учні розглядаються як найважливіший компонент навчального середовища, тобто вони, комунікуючи один з одним можуть дійти до спільного знання через «спогад», тобто те, що є вродженою ідеєю кожного з нас. Такі «спогади» допомагають учням навчати один одного самотужки [3].

Таким чином, ми можемо говорити про надважливість зв'язку між філософією навчання/викладання та викладацьким стилем тому що дуже важливо, якою концепцією викладання буде оперувати вчитель і від того будуть залежати відповідні результати його роботи. Стає необхідним постійно переглядати методології в освіті, вивчати погляди філософів і практикувати їх в освітній сфері. Роль вчителя полягає в тому, щоб допомогти учням / студентам критично мислити за допомогою трансформації тих гіпотез, які учні

мають самостійно узагальнювати та розуміти шляхом самостійної перевірки фактів, що їм надаються [4]. Така настанова є основою трансформаційних процесів в освіті сьогодення. Розуміння та прийняття принципів рефлексивної системи освіти є ключем до успіху реформування української освіти.

Отже, питання постійних змін у навчанні / викладанні учням / є важливою складовою освіти. Традиційна модель освіти, коли освіта тлумачиться як передача знань, знання постає як однозначне та розподіляється за дисциплінами, а вчитель є авторитетом знань сьогодні все більше трансформується у розуміння того, що освіта є результатом участі учнів / студентів у спільному дослідженні проблем, вчителі стимулюють учнів думати про світ, бо знання є неоднозначними та відкритим до проблематизування. Повернення та звернення до філософських джерел, застосування філософської методології у навчальному процесі дозволить значно підвищити якість освітнього процесу в Україні, а його учасникам ставати рефлексивними і все більш розсудливими, розумними та інноваційними.

Список використаної літератури:

1. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении/ Локк Джон. – Москва: Мысль, 1985. – 623 с.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Платон. Діалоги. – Харків: Фоліо, 2008. – 349 с.
4. MEANING, SCOPE & FUNCTIONS OF PHILOSOPHY OF EDUCATION. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://archive.mu.ac.in/myweb_test/ma%20edu/M.A.%20Edu.%20Philosophy.pdf

*Плехневич Тетяна Андріївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Філософія політики»
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Тицький Сергій Іванович*

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ У ПОЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ Л. ФОН МІЗЕСА

Мізес, не ставив перед собою завдання вирішити певну соціальну проблему. Він намагався вбудувати економічну проблематику в загальну теорію людської поведінки і з цих позицій звертався до питань ймовірності і невизначеності. Мізес зосередився на аналізі фундаментальних принципів людського існування і доказі того, що «співпраця на основі суспільного поділу праці є більш ефективним способом діяльності, ніж автократичної ізоляції індивідів» [1,с.828].

Одним з вихідних положень цієї загальної науки поведінки є теза про те, що дії людей завжди націлені в майбутнє, тобто мають часове вимірювання. Для Мізеса було важливо, що люди діють, покладаючись на знання навколишнього світу, і що це знання представлено не стільки строгими оцінками подій, скільки уявленнями про них. Однак на відміну від Кейнса Мізес вважав, що саме обмеженість наших здібностей не дозволяє встановити закони і створює для нас ситуацію, коли всі події представляються випадковими. «Назвати подію випадковою не означає заперечувати, що вона суть результат попереднього стану справ. Це означає, що ми, смертні, не знаємо, трапиться вона чи ні» [2,с.78].

У праці «Людській діяльності» Мізес писав: «... ми можемо вважати всі необхідні зв'язки і взаємозалежність всіх явищ, тобто їх причинний зв'язок, як фундаментальний і вихідний факт. Ми можемо повністю відкинути поняття невизначеного випадку. Але як би там не здавалося мислителю з досконалим інтелектом, фактом залишається те, що від

діючої людини майбутнє приховано. Якби майбутнє було відомо людині, то вона б не стояла перед вибором і не діяла. Людина реагувала би на подразники як автомат.» [1,с.101]. Іншими словами, Мізес вважає невизначеність умовою існування свободи вибору. І тут можна побачити паралель між Мізесом і Найтом, який вбачав пов'язаність економічної системи з самою можливістю людей робити вибір, підкреслюючи, що результат вибору може виявитися як сприятливим, так і руйнівним.

В цілому питанню про природу невизначеності Мізеса не виділяв багато уваги, йому було досить самого факту принципової обмеженості знання, на основі якого всі люди діють. На відміну від Кейнса, Мізес не прагнув радикально переглянути зміст поняття ймовірності, хоча, він як і Кейнс, розмежовував ймовірність і її чисельне вираження. Питання про те, як Мізес розумів ймовірність, до сих пір не отримало однозначної відповіді. З одного боку, можна припустити, що, розглядаючи випадковість з епістемологічної точки зору, Мізес швидше повинен був прийняти епістемологічну інтерпретацію ймовірності. В цьому випадку можна було б говорити про близькість позицій Мізеса і Кейнса. З іншого боку, є підстави вважати, що Мізес дотримувався об'єктивістського трактування ймовірності і її традиційної інтерпретації [4].

У певному сенсі можна стверджувати, що Мізес прагнув до більш універсального трактування поняття «ймовірності», проте обмежився розрізненням «ймовірності класу» і «ймовірності події». Перша є характеристикою якогось класу подій, наділеним певним сенсом і чисельним вираженням, відображає ситуацію, яку можна позначити як ризик. Другий тип визначає - «правдоподібність» [2,с.282]. Ймовірність класу має досить обмежену сферу застосування при вивченні суспільних явищ, оскільки віднесення події, що має характеристику реального часу, до певного класу представляє значні труднощі. Крім того, навіть факт приналежності до якого-небудь класу не дозволяє робити якісь висновки про конкретну подію, хоча і може служити деякою підказкою. Відносно унікальних подій, якими, є фактично історичні події, будь-яке посилення на частоту неприйнятна, а слово «вірогідність» якщо і використовується, то це не більше ніж метафора, що має «метою пояснення чогось менш відомого шляхом порівняння його з відомими фактами» [1,с.109].

Мізес підкреслював, що аналогії і метафори можуть не тільки полегшити розуміння реальних процесів, але і нашкочити йому. Він особливо заперечував використанню аналогії ринку та азартної гри. Мізес вважав, що слово «гра» неявно передбачає неминучість втрат одних за рахунок інших. Подібна конотація йде врозрід з соціальним значенням економічної діяльності, як спрямованої на отримання прибутку через надання людям бажаних товарів в рамках порядку, заснованого на поділі праці. Цей порядок забезпечує узгодженість прагнень людей і, на відміну від звичайної гри, діє в інтересах всіх і кожного. За Мізесом, з неправильною аналогією між ринком і грою впливає уявлення про конкуренцію як про антагоністичний процес. Мізес розглядав конкуренцію як рушійну силу економічного розвитку, покликану «помістити кожного члена громадської системи на те місце, де він найкраще може служити всьому суспільству.» [1,с.112].

Завдання «каталактики» як теорії ринкової взаємодії, по Мізесу, полягає в тому, щоб здійснити аналіз процесів в ринковій системі, тобто з'ясувати, яким чином в ході ринкової взаємодії люди ефективно досягають власних цілей, не ставлячи питання про зміст цих цілей і про вплив на них результатів ринкової взаємодії. Досягти цього лише покладаючись на звичайну логіку, і не намагаючись замінити її «загальною теорією ймовірності, категорією причинного зв'язку» [1, с.103]. Мізес розглядав економіку як розділ науки про цілеспрямовану діяльність людини і був переконаний, що така наука етично нейтральна [1,с.829].

Очевидно, що подібне бачення економічної науки і її завдань виключає можливість підпорядкувати науковий аналіз вирішення будь-якої соціальної проблеми. В рамках підходу, який відстоював Мізес, єдиним мостом, «що з'єднує» етику і науковий аналіз та відкриває шлях для виправдання ринкового порядку, виявляється еволюційна концепція розвитку соціальних інститутів Хайека [3].

Список використаної літератури:

1. Мизес Л. (2000). Человеческая деятельность. Трактат по экономической теории. М.: Экономика. [Mises L. (2000). Human Action. A Treatise on Economics. Moscow: Ekonomika]
2. Мизес Л. (2007). Теория и история: интерпретация социально-экономической эволюции. Челябинск: Социум. [Mises L. (2007). Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution. Chelyabinsk: Sotsium.]
3. Хайек Ф. (1992). Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. М.: Новости. [Hayek F. (1992). The Fatal Conceit: The Errors of Socialism. Moscow: Novosti.] Шелер М. Избранные произведения / Пер. с нем.; сост., науч. ред., предисл. Денежкина А. В.; послесл. Л. А. Чухиной. — М.: Гнозис, 1994.
4. Rothbard M. N. (2004) Man, Economy, and State. Auburn: Ludwig von Mises Institute.

*Поліщук Анна Миколаївна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Релігієзнавство»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Бондаренко Віктор Дмитрович*

ФЕНОМЕН ДИСИДЕНТСТВА В СРСР: АНАЛІЗ РЕЛІГІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ

Невід'ємною частиною дисидентського руху в СРСР, перші прояви якого припадають на кінець 50-х років минулого століття, виступає релігійна складова. Це був організований рух, що призвів до краху радянської системи, утвердивши в кінцевому підсумку базові права та свободи, серед яких – утвердження права на вільне сповідання релігій, свободу вираження своїх думок, поглядів та переконань. Представники релігійного дисидентства відіграли активну роль в обстоюванні права на відродження церков та релігійних організацій.

В радянський період будь-які прояви релігійності строго контролювалися ідеологічним апаратом, а право на свободу релігій взагалі ігнорувалося. Однак, завдяки зусиллям представників дисидентства, це право вдалось відстояти. О. Зінкевич докладно описує три шляхи розвитку дисидентського руху в СРСР: «завдяки легшому доступу до західних журналістів найбільш відомим у світі був московський правозахисний (або демократичний) рух, що переважно складався з представників російської інтелігенції (О.Солженіцин, А.Сахаров, А.Алексєєва та ін.). Іншою формою «антигромадянської поведінки» був релігійний активізм. Українці (напр., ген. П.Григоренко) також брали активну участь у загальносоюзному та російському Русі опору. В Україні, як і в інших неросійських республіках, дисидентство, передусім, викристалізувалося у змаганнях за національні й громадянські права, а також за релігійну свободу».²

В цьому контексті вагому роль відіграло виникнення перших правозахисних організацій, мета яких – захист прав віруючих. У зв'язку з тим, що радянський уряд проводив специфічну політику щодо релігійного життя, кількість правозахисних організацій стрімко росла. Перш за все, це пояснюється переслідуваннями віруючих різних релігій та конфесій, поневоленням релігійних діячів, священнослужителів, репресіями, утисками, закриттям церковних споруд, обмеженням можливості на вільне віросповідання. Як наслідок, виник спротив в значній кількості інакодумців та релігійного середовища.

Основними осередками функціонування правозахисного руху постають організація

ЄХБ «Рада родичів в'язнів євангельських християн-баптистів» (1964 р.), «Ініціативна група по захисту прав людини в СРСР» (1969 р.), Комітет «Право на еміграцію» (1981 р.), «Ініціативна група захисту прав віруючих і церкви в Україні» (1982 р.). Серед них окрему увагу привертає діяльність Української Гельсінської Групи (1976 р.).

Важливим аспектом, що розкриває релігійну складову дисидентства радянського періоду, було виникнення та поширення «підпільних», або так званих «катакомбних» церков, «ядро яких складало невоzz'єднані із православ'ям архиєреї, священники, ченці й черниці; молоді священники, висвячені вже в «катакомбний» період; парафії, що категорично відмовлялися переходити на православ'я», – пише В. Єленський³. Одним із головних чинників, що сприяв поширенню катакомбної церкви, – піднесення політичного дисидентства.

В першу чергу цей момент стосується діяльності греко-католицької церкви, яка уособлювала в собі жорстоку боротьбу за легалізацію та відродження, а також за права своїх віруючих. Разом з тим, важливо акцентувати увагу на інших осередках дисидентства, серед яких – православне та протестантське середовище.

Виходячи з усього вищезазначеного, можна стверджувати, що помітну роль в дисидентському русі радянського періоду відіграла релігійна складова. Ставши помітним рушієм суспільних змін в радянському суспільстві, сприяла зародженню та утворенню релігійних прав та свобод.

Список використаної літератури:

1. Боцюрків, Богдан. «Українська греко-католицька церква в катакомбах (1946-1989)». *Ковчег* 1(1993): 122-124; 124-140; 143-148.
2. Єленський, Віктор. «Релігія і “перебудова”». *Людина і світ* 11-12 (2000): 11-21.
3. Захаров, Борис. *Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956-1987)*. Харків: Фоліо, 2003.
4. Зінкевич, Осип, гол. ред. *Енциклопедичний довідник*. Київ: Смолоскип, 2010.
5. Касьянов, Георгій. *Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років*. Київ: Либідь, 1995.
6. Макаревич Е. «История одной воли. Мирослав Маринович о том, как не озлобиться в неволе». *thevirtuoso.net*. 17 грудня 2017. <http://thevirtuoso.net/page2042957.html>.
7. Попович, Мирослав. *Нарис історії культури України*. Київ: «АртЕк», 1998.

*Романченко Ксенія Сергіївна
студентка IV курсу
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філос. наук, доцент
Облова Людмила Анатоліївна*

ПРОБЛЕМА СМЕРТІ У ФІЛОСОФІЇ

Не дивлячись на те, що смерть протягом всієї історії людства викликає пізнавальний інтерес, в ідейному сенсі вона представляє “чорну діру”. Частота звернень до проблеми смерті не вирішує її, проте, скоріше, додає питань. Рефлексія смерті організовується таким чином, що занурює дослідника в свою нескінченність: здається, що чим ближче підходиш до її суті, тим в меншій мірі можеш дивитися на неї точно, чітко. Все тільки абстрагується. Через те, що людина смертна істота, тому змушена дивитись на смерть “з боку”, відсторонено, сама смерть при наближенні до неї віддаляється. Можливо тому соціальна

³ Віктор Єленський, «Релігія і “перебудова”», *Людина і світ* 11-12 (2000): 11-21.

значимість теоретичного осмислення смерті викликає насторожене, а часом й негативне ставлення з боку академічної філософії і науки. Ще М.Монтень зазначав, що невігласи лікуються від страху смерті не думанням про неї. Відкиданням її необхідності [3]. Але і сьогодні у дослідницькому плані тема смерті нерідко виявляється табуованою через спекулятивність змісту і існуючих в масовій свідомості страхів та упереджень.

Таким чином, важливо подолати страхи і упередження і взяти на себе відповідальність мислити смерть. При цьому не оминаючи аналізу тенденцій наукового осмислення проблеми смерті у філософському дискурсі.

Уявлення про смерть самостійним предметом філософського дослідження стають у період становлення культури Нового часу. Зокрема в роботах М. Монтеня. Потім актуалізує проблему А. Шопенгауер. Вони найвидатніші дослідники феномену смерті. І, відповідно, найсміливіше висловлювали її «розуміння». Особливість цих особистостей в тому, що всі вони пов'язували смерть з філософією. Бачили їх абсолютний зв'язок. Проте Античність, яка не виділяється персонами, що цікавились конкретно смертю, вся є «тренуванням» у смерті. Культурологічний підхід до проблеми смерті можна виявити в філософії життя, а в подальшому він зазнає суттєвих змін, які умовно можна розкласти на кілька етапів.

З точки зору філософії життя, смерть - головна підстава руху життя. А. Бергсон протиставляє мертве живому і говорить про те, що розвиток відбувається завдяки наступанню живого на мертве, протистояння життя і смерті. Це протистояння вперше виявляється перспективним, продуктивним і вільним, коли на рубежі опору виявляється людина, здатна виходити за межі природної обмеженості, тобто - створювати культуру [1].

У Г. Зіммеля знання про власну смертність є умовою більш глибокого знання життя і більш усвідомленого його конструювання. Завдяки такому знанню людина і здатна створювати культуру [2]. Однак якщо у Бергсона і Зіммеля культура в рефлексії представлена лише побічно, то О. Шпенглер прямо говорить про те, що смерть є підставою культури. Смерть виступає у філософа як стале, що викликає жах у будь-якої людини, яка приходить у життя та прагне злиття зі світом через самореалізацію, а ще й усвідомлює, що це веде безпосередньо до смерті. Все тіло культури, всі його духовні і матеріальні складові, за О. Шпенглером, - це «закляття» смерті. [4].

Неможливо оминати і філософію М. Гайдеггера. Його звертання до смерті було неминучим, через ототожнення смерті і буття. Піднімаючи питання кінцевості людського, філософ вказував на смерть як критерій людини бути моральною і визначатись до рівня особистості. Введений Гайдеггером екзистенціал «буття-до-смерті» вказує на онтологічний вимір людини. Саме усвідомлення існування смерті виводить людину із звичного стану і повертає до істинного. Смерть своєю самотністю і обов'язковістю дисциплінує і тому не псує людину, а зберігає її цілісність.

Список використаної літератури:

1. Бергсон А. Творческая эволюция. – М., 1998.
2. Зиммель Г. К вопросу о метафизике смерти // Логос. – М., 1910. – Кн. 2. – С. 34-49.
3. Монтень М. О том, что философствовать – это значит учиться умирать / [електронний ресурс] // режим доступу <http://www1.lib.ru/FILOSOF/MONTEN/death.txt>
4. Шпенглер О. Закат Европы. Минск, М., 2000.

Руденко Ігор Сергійович
студент III курсу
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, ст. викладач
Гончаренко Катерина Сергіївна

ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ ЯК ФІЛОСОФІЯ ПОРОЖНЕЧІ

Феномен свідомості почав турбувати розуми людей з появою можливості відрізнити себе від навколишнього світу. Філософська та наукова традиція пронесла це поняття скрізь час до наших днів. Наразі немає остаточної відповіді на це питання, можливо, вона ніколи не з'явиться. Ми спробуємо поглянути на феномен свідомості крізь концепцію порожнечі у Буддизмі, яку детально дослідила Анастасія Стрелкова у своїй монографії «Буддизм. Філософія порожнечі».

Розглядаючи Буддизм через призму порожнечі можна виділити три складові буддійської філософії «порожнечі»: порожнечу речей (та відсутність «Я»); порожнечу понять (відсутність дискурсивних форм); порожнечу свідомості [3 с. 330]. Під порожнечею свідомості розуміється наступне. Свідомість розглядається лише як певна умова існування людини. Досить влучним є порівняння свідомості з дзеркалом, яке здатне тільки відображати те, що в нього потрапляє. Дана «порожнеча» має властивість наповнюватись певними формами, але ці форми динамічні. В такому контексті порожнечу не слід розглядати як відсутність чогось, порожнеча завжди наповнена, тобто вона ніколи не буває порожньою.

Схожий погляд на свідомість можна знайти в праці М. К. Мамардашвілі та А.М. П'ятигорського «Свідомість та символ». Для можливості опису феномену свідомості було запропоновано ввести теоретичний концепт «сфера свідомості».

В праці «Свідомість та символ» не ототожнюються такі поняття як поведінка, емоції та переживання зі свідомістю. Сфера свідомості включає всі вищезазначені явища, вона їх охоплює, тільки в ній вони мають можливість існувати *«Мы лишь говорим о том, что в нашем понимании сознания мы предполагаем возможность его описания вне какой бы то ни было его приуроченности, вне какого бы то ни было приписывания как объектного, так и субъектного порядка, поскольку и субъект и объект сознания по необходимости выступают как некоторым образом сформулированное действительное положение вещей относительно сознания. Под этим углом зрения, мы можем сферу сознания рассматривать как своего рода метасферу по отношению к другим возможным сферам научного, философского и умозрительного рассмотрения»* [2 с. 45]. Таким чином, маємо схожий погляд на свідомість, як на певну «порожнечу» але вже у філософів ХХ ст.

Наступною можливістю прослідкувати погляд на свідомість, як на певну «порожнечу» є погляд іспанського науковця, лікаря, який жив у ХХ столітті. Хосе Дельгадо також досліджував свідомість та, зокрема, яким чином пов'язана свідомість з головним мозком. В своїй праці «Мозок та свідомість» він вказує, що мозок нерозривно пов'язаний зі свідомістю. Все, що є в людині - формується в результаті дії оточуючого середовища *«Если уничтожить все прошлое индивидуума, все обстоятельства его жизни и опыт, останется при этом что-нибудь от личности? ... Сознание будет походить на аристотелеву tabula rasa»* [3 с. 69]. В своїй праці він аналізує різні стани мозку, та вказує на те, що саме оточуюче середовище сприяє розвитку мозку та побудові нейронних зв'язків.

Отже, у всіх вище запропонованих поглядах та концепціях можна виявити погляд на свідомість як на певну «порожнечу», як на умову існування людини, в якій і протікає життя. Досить дивним виявляється те, що погляд на свідомість в такі різні часи є досить схожий.

Список використаної літератури:

1. Дельгадо Х. Мозг и сознание / Х. Дельгадо; иод ред. и с предисл. Г.Д. Смирнова. – М.: Мир, 1971. – 264 с.
2. Мамардашвили М.К., Пятигорский А.М. Символ и сознание. М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 224 с.
3. Стрелкова А. Погляд крізь порожнечу (філософія порожнечі як основа буддизму) // Докса, 2010. – Вип. 15. – С. 325-333.

*Рушиц Андрій Юрійович,
студент II курсу магістратури,
спеціальність «Філософія політики»
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Прохоренко Оксана Анатоліївна*

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В АНТИЧНОСТІ ТА СЕРЕДНОВІЧЧІ

Громадянське суспільство – це форма людського існування, яка переважає тоді, коли люди живуть в умовах політичних чи громадянських зв'язків.

Витоки формування цього феномена як суспільної одиниці слід шукати в давнину – ще в крито-мікенській епосі. Коріння полісного ладу дослідники знаходять у похідній соціального осередку старовини - сільській громаді і в головному принципі її розвитку на заході - взаємодії общинного і приватновласницького початків [1].

Громадянське суспільство виникло за античних часів у Стародавній Греції у вигляді поліса, що його часто називають містом-державою. Очевидно, що поняття «поліс», яке, як правило, в російському перекладі позначається терміном «держава», жодним чином не передбачає протиставлення держави і суспільства, таке розмежування властиве античній філософській думці. Тут саме суспільство, всі його сфери пронизані політичним, державним початком. У античних мислителів мова йде про суспільство-державу як єдиної цілісності. Фактично існували поняття права, що передує політичному ладу і стоїть поза його, ідея прав особистості, покликана поставити чіткі межі державної влади. Конфлікт між окремим індивідом і державою ще не виявляється в той час саме тому, що думка протиставити їх один одному не отримала визнання.

Сучасним еквівалентом поняття «поліс» коректніше вважати не державу, а країну, співтовариство або будь-яке інше поняття, яке адекватно виражає реальний зміст цього історичного феномену. Тому цілком природно, що в античності (і в середньовіччі, оскільки в розглянутому змісті аж до Нового часу не відбулося істотних змін) всі знання про соціальний світ, у тому числі про поліс, який розуміється, як суспільство-держава, були єдині і нероздільні.

Давньогрецький поліс існував як самостійна держава. Головною ознакою міста-держави було те, що його складала полісна громада. Всі члени громади були рівними у правах громадянами. Різниця їхніх занять, родовитості, обсягу влади, майна чи багатства ніяк не впливала на набір та обсяг прав, що були однаковими для всіх і гарантованими статусом громадянина. Економічною основою статусу громадянина була частка полісної землі, яку він отримував у власність. Володіти землею могли виключно члени полісної громади. Сам факт такого володіння служив своєрідним визнанням людини громадянином, і навпаки — втрата земельної ділянки втрачала статус або взагалі позбавляла його.

У свою чергу для Середньовіччя, характерна відсутність чіткого розмежування між державою та суспільством, оскільки полісне, державне та суспільне означали одне й те саме. Таким чином ми можемо стверджувати, що висловлювані в середньовічну

християнську добу ідеї засад громадянського суспільства можна оцінювати як послідовний етап еволюції джерел та класичного розуміння цього поняття [2].

В епоху раннього Середньовіччя виділяються три функціональні частини суспільства: духовна; військова ; робоча частина, тобто переважна більшість сільськогосподарські робітники .

Вводиться поняття "populuschristianus" – це великі збори християнських людей, на чолі котрих стояв не Папа Римський, а король. Короля вважають намісником Христа. Як король він мав не тільки захищати християнство діями, його також розглядали як морального главу його.

В дванадцятому столітті відбулася різюча зміна в суспільстві взагалі. На це вплинули феодализм та християнський універсалізм. В цей час прослідковується верховенство закону. Влада феодала перестає бути безмежною. Між лордом і васалом були взаємні обов'язки. Якщо лорд не виконував свої обов'язки, котрі він уклав із васалом, васал міг вважати себе вільним. Отже, сила лорда не була абсолютною. Взаємність феодализу чітко сформована на засадах відомого документа англійської конституції, хартії вольностей [3].

Церква відстоює ідею християнського універсалізму і, більш-менш пов'язану з ним, культурну спадщину римської античності. Завдяки існуванню церкви було попереджено загальний духовний розпад Заходу в племінних і місцевих міні-культурах.

Також важливим аспектом у формуванні громадянського суспільства є економічний розвиток. Ще в другій половині одинадцятого століття спостерігався непевний, поступовий розвиток торгових асоціацій, запровадження ярмарків, залучення ремісників до міст, а вже починаючи з перших десятиліть дванадцятого століття завдяки цим аспектам суспільно-політичного та економічного життя прослідковується стрімкий розвиток товарно-грошового обігу [4].

Прикладом еволюції громадянського суспільства від Античності до Середньовіччя є встановлення магдебурзького права. Початкова ідея магдебурзького права мала розширити привілеї та права очільника міста, тобто мера, але в кінці кінців населення міст отримали свою владу для себе. Міста позбувалися управління і суду великих землевласників і створювало місцеве самоврядування. Це забезпечення прав міст-держав - купців, міщан, ремісників, було законним проявом міського успіху в боротьбі проти феодалів.

Список використаної літератури:

1. Арато Е. Відродження, занепад та реконструкція концепції громадянського суспільства / Ежи Арато // Політична думка, 1996. – № 1. – С. 25-31.
2. Блок М. Средневековое общество / Марк Блок. – М.: Изд-во Сабашниковых, 2003. – 504 с.
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Эмиль Дюркгейм; [пер. с франц.]. – М.: Шука, 1991. – 572 с.
4. Зомбарт В. Избранные работы / Вернер Зомбарт; [пер. с нем.]. – М.: Территория будущего, 2005. – 344 с.

*Сабадаш Катерина Вадимівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Історія філософії»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, старший викладач
Гончаренко Катерина Сергіївна*

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ КОРЕЛЛЯЦИИ «ОДИНОЧЕСТВА» И «СВОБОДЫ» СОЗНАНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Рассматривая возможности корреляции «одиночества» и «свобода», а также взгляды на сознание человека в истории философии XX-XXI вв., нужно сформировать основание, которое необходимо для придания четкости структуре работы в заявленном направлении, а также во избежание недоразумений и недопониманий.

Начнём с того, что конструирование реальности, в первую очередь, а возможно и вообще, происходит в сознании субъекта. Основным, что нужно уточнить – это двух шаровую структуру сознания человека, виды необходимости, а также формы проявлений свободы и одиночества. В связи с чем, показать подмену понятий и бегство от собственной сущности.

Проанализировав существующие исследования и подходы, можно утверждать следующее:

I. Сознание человека вошедшего в систему знаков имеет двух шаровую структуру:

1. Внешний шар – обыденное, знаковое сознание. Направленное на окружающий, доступный для познания, с помощью средств пяти чувств, мир. Оно стереотипизированное, обремененное знаковыми системами, темпоральное и интенциональное (Э. Гуссерль [1]).

2. Внутренний шар (ядро) – «вне знаковое» сознание (то, что невозможно, либо каким образом, «конвертировать»). Оно ни на что не направлено, уникально (Э. Левинас [2]). Мысли которого существуют вне пространства, времени и знаковых систем. Именно на этом уровне и происходит понимание философских абстрактных категорий.

Также, следует сразу расставить акценты, как понимать «мысли вне пространства, времени и знаковых систем»:

1. Мысль – это сугубо личный феномен, не ограниченный сферой обыденности и существующий в ядре сознания человека.

2. Мысль, является мыслью, до тех пор, пока она не переходит в сферу обыденного сознания, после чего озвучивается/записывается, т.е. вводится в знаковую систему. В противном случае это не мысль, а слово, знак, звук и т.д..

3. Мысль (пока это мысль) не может быть привязана ни к пространству, ни ко времени, но, тем не менее, является доступной для понимания и осознания её человеком, у которого она возникает.

Почему подобное деление сознания возможно лишь для человека «вошедшего в знаковую систему»? У человека сознание появляется ещё в утробе матери и рождаясь, ребёнок обладает лишь ядром сознания (Дж. Локк [3] назвал бы это «Tabula rasa»). Но, с первых мгновений после рождения, его начинают вводить в знаковую систему семьи, а в дальнейшем и социального мира, общества. В этот период, происходит формирование внешнего шара сознания – сознания в знаковой системе.

II. Свобода имеет две формы проявления:

1. Свобода в своей имманентной форме: проявляющаяся благодаря выражению индивидуальности человека живущего в структуре общества. Проявляется в процессе обыденном отношении к эмпирическому миру. Другими словами, «свобода воли» и «свобода выбора» в «мире вещей» (Ж.-П. Сартр [4]). На этом уровне действуют оба порядка необходимости.

2. Свобода в своей трансцендентной форме. Свобода внутреннего сознания, подлинная свобода, данность бытия человека. Проявляется в неограниченности, абсолютной отстранённости от знаковых систем мыслительных актов, в перманентном «потоке сознания». Говоря иными словами – «свобода собственного сознания». Здесь существует необходимость лишь первого порядка.

III. Если говорить о действии определённого порядка необходимости, то нужно прояснить как именно в исследовании различаются порядки необходимости. В данном контексте необходимость рассматривается лишь в контексте человека, поскольку существование порядковой структуры соотносимо лишь с бытием человека.

1. Первостепенная – физическая необходимость она же данность природы человека, которая заключается в физических потребностях человека как звена биологической цепочки.

2. Выходящая из необходимости первого порядка – второстепенная, та которая заключается в том, что, в связи со строением современного мира, для получения необходимых при жизни продуктов нужно быть звеном социальной цепочки и пользоваться знаковыми системами для коммуникации с другими субъектами (речь, образование, работа, семья и т.п.).

IV. Одиночество, как и свобода, проявляется в двух формах:

1. Одиночество внешнего (обыденного) сознания, что проявляется через интерсубъективность как процесс взаимодействия с другим субъектом для конструирования объективных знаний, достижения общности. Приводящее, от части, к разногласиям, от части, к нахождению точек соприкосновения между субъектами. Оно основывается на знаковых системах и симуляциях.

2. Одиночество ядра сознания, что выступает неотъемлемой частью человеческого бытия, которое присуще человеку от момента появления сознания и связано с уникальностью внутреннего мышления человека и отсутствием знаковых систем.

Подобное деление свободы и одиночества на две формы проявления и объяснение такой структуры как необходимость позволяет более корректно проследить за предметом исследования. Но, не правильно связав то, или иное проявление, существует вероятность неосознанного рассмотрение взаимодействия свободы и одиночества в системе симуляций.

Список використаної літератури:

1. Гуссерль Э. Идея феноменологии. Лекции / Э. Гуссерль // Ступени. Философский журнал, 1991. – № 3. – С. 198-214.
2. Левинас Э. Время и другой. Гуманизм другого человека / Э. Левинас. – СПб.: Высшая Религиозно-Философская Школа, 1999. – 266 с.
3. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении / Д. Локк // Сочинения в 3 т. – М.: Мысль, 1985. – Т. 1. – С. 260-298.
4. Сартр Ж.-П. Проблемы метода. Статьи / Ж.-П. Сартр – М.: Академический Проект, 2008. – 222 с.

*Сидорчук Анастасія Олександрівна
студентка IV курсу
спеціальності «Філософія. Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Облова Людмила Анатоліївна*

ПРОБЛЕМА САМОТНОСТІ У БУТТІ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ РОЗУМІННЯ

Проблема самотності завжди цікавила людину, багато мислителів різних епох звертали свою увагу на дану проблематику. Якщо виокремити деякі з поглядів на

самотність, то слід згадати Артура Шопенгауера, у якого ми зустрічаємо тему самотності як одну з необхідних речей для світорозуміння. Адже кожна людина самотня, тому що наповнена волею до життя, від цього можемо розглядати людську приреченість на самотність.[7] Але приреченість, то є не завжди негативний відблиск ситуації. Іноді приреченість надає нам необхідність, а необхідність у свободі. «Філософія свободи» Бердяєва закликає нас до нового розуміння самотності як необхідного коріння буття людини.[1] Самотність розглядаємо не як відсутність поряд з тобою людей, а як занурення у світ «само». Що нас виводить до таких понять як саморозуміння, самоосягнення, самоідентичність, самоусвідомлення та ін.

Через те що наразі досить актуальною є дана тематика, а також часто можна зустріти негативне розуміння самотності, слід звернутися до тих аспектів, які не є ні зі знаком плюс, ні зі знаком мінус. Якою і є сутність самотності, не позитивна та не негативна, вона є необхідною приреченістю людини. Самотність – є необхідною частиною людського буття, з яким людина стикаючись може забажати відсторонитися від неї, але ж бо даремно людина закинута у буття самотності. Самотність це шлях «само», щось на кшталт філософії даосизму та Дао- як «шлях», якому підпорядковується увесь світ і яке є основою і джерелом усього сущого, [6] так і самотність- як шлях «само» процес пізнання своєї сутності і лише пізнаючи себе, приймаючи ми відкриваємо нове існування у собі як буття-само-буття. Але ми також можемо стикатися з проблемою, що коли знаходимося у вирі людей, відчуваємо більш гостро самотність, яка проявляється у віддаленості від тих, хто знаходиться на відстані в декілька метрів. Самотні люди по стереотипу сприйняття уявляють собі як асоціальних та відсторонених, які виступають споглядачами, але насправді це не зовсім так. Самотність не означає усамітнення чи замкненість. Самотність проявляється у пошуку себе, у тому що власний погляд спрямований на себе-самого [1]. Самотність не тотожна самотності, якщо говорити про перше, то це пошук себе, а самотність-це пошук іншого [3]. Проблема хибності у сприйманні самотності призводить до нашарування негативних конотацій. Наразі й досі є такі намагання розкласти самотність на безліч дрібних шматочків і їх пояснити, кожному приписати щось своє особливе, відмінне від іншого. Та все ж таки неможливість потім з розірваного зібрати єдине нагадує нам про нерозділеність сущого. Сутність самотності у її цілісній структурі, яка лише демонструє нам горизонти, але коли доходимо до певної межі відчуваємо як зникає та ніби віддаляється знову на ту саму дистанцію. Що викликає, часом відчай та відчуття приреченості.

Приреченість на самотність є такою ж як приреченість людини до волі. Воля має постійний сталий характер, як та сфера яка створює окремих індивідів і протиставляє та єднає один з іншим. Самотність – це прагнення до свободи, свободи в тому розумінні, коли ти повинен робити щось відповідно до того вибору, який ти вже зробив [1]. Самотність завжди йде від себе, від єдиного та невичерпного. Людина завжди сама, у тому вимірі, що усі найважливіші моменти переживає одна тобто окремішня та неповторна у своєму прояві [4]. Самотність є запорукою індивідуальності множинності. Коли людина робить вчинок то керуючись від себе може лише тоді, коли у собі знайде сили на відвагу у свободі бути собою та взяти відповідальність за власне бачення, а не повторення сталого. Хоча якщо говорити про повторення одного й того самого, то воно неможливе також виходячи з того, що кожен раз той самий то є інший. Ми завжди ті самі і в той самий час ми завжди інші. Самотність надає нам можливість бути відмінними та цілісними по своїй сутності.

Отже, проблема самотності постає як відкрите поле для дослідження. Тому що не дивлячись на велику базу дослідницьких шукань тим не менш питання проблеми самотності у бутті людини є дуже актуальне і у сьогодні.

Список використаної літератури:

1. Бердяєв Н.А. Філософія вільного духу / Н.А. Бердяєв М.: Республіка, 1994. – С. 144.
2. Вальденфельс Б. Мотив чужого. – Минск: Пропилеи, 1999. – 176 с.

3. Искандарян М. Одиночество и одинокость / [электронный ресурс] Copyright: [Марина Искандарян](#), 2009 // Свидетельство о публикации №1908255823 // сервер Стихи.Ру. / Проза.Ру // Режим доступа: <http://www.stihi.ru/2009/08/25/5823>
4. Мамардашвили М. К. Необходимость себя. М.: «Лабиринт», 1996. – 428 с.
5. Мамардашвили М. К. «Одиночество – моя профессия» (Интервью в записи У. Тиронса) // Конгениальность мысли. О философе Мерабе Мамардашвили. – М.: «Прогресс-Культура», 1994. – С. 59-79.
6. Торчинов Е.А. Даосизм: опыт историко-религиозного описания. – СПб.: Лань, 1998. – 448 с.
7. Шопенгауэр А. О четвероюм корне закона достаточного основания. Мир как воля и представление. – Т. 1. Критика кантовской философии. – М.: Наука, 1993. – 672 с.

*Скибан Наталія Олексіївна,
студентка I курсу,
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Матяш-Заяц Людмила Петрівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА КОРЕКЦІЯ СТРАХІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дослідження дитячих страхів залишається актуальною проблемою для психологічної науки та практики через неабиякий їх вплив на психічний розвиток малюків.

На думку Л.С. Виготського: «Страх - дуже сильна емоція, що надає досить значний вплив на поведінку індивіда і перцептивно-когнітивні процеси. Наша увага різко знижується, коли ми відчуваємо страх, загострюючись на предметі або ситуації, що сигналізує нам про небезпеку. Інтенсивний страх істотно обмежує мислення, сприйняття і свободу вибору індивіда, створюючи ефект «тунельного сприйняття». Крім того, страх різко обмежує людину в свободі поведінки. Можна сказати, що в страху особистість перестає належати собі, вона рухає одним-єдиним прагненням - уникнути небезпеки або усунути загрозу». [1]

Страх - афективне (емоційно загострене) віддзеркалення у свідомості певної загрози життю людини чи її благополуччю. Страх – це емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному існуванню індивідуума і спрямована на джерело дійсної чи уявної небезпеки. Артур Ребер в великому тлумачному психологічному словнику трактує страх як «емоційний стан, що виникає в присутності або передбаченні небезпечного або шкідливого стимулу. Страх зазвичай характеризується внутрішнім, суб'єктивним переживанням дуже сильного збудження, бажання бігти або нападати...». [2]

К. Ізард пише, що страх - це дуже сильна емоція, що переживається як тривожне передчуття, занепокоєння. «Людина відчуває все більше невпевненості у власному благополуччі, страх переживається як почуття абсолютної незахищеності і невпевненості у власній безпеці».

У людини виникає відчуття, що ситуація виходить з-під контролю. Він відчуває загрозу своєму фізичному або психологічного "Я", а в екстремальних випадках - навіть загрозу своєму життю. К. Ізард визначає страх як найбільш небезпечну з усіх емоцій. Інтенсивний страх призводить навіть до смерті: тварини, і людина можуть бути перелякані буквально до смерті. Але при цьому страх грає і позитивну роль: він може служити попереджувальним сигналом і змінювати напрям думки і поведінку [3]

Ю.О. Неймер, О.В. Петровский, М.Г. Ярошевский розглядали страх як «емоційний стан, що виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і спрямована на джерело дійсної і уявної небезпеки» [4].

Страх виникає у відповідь на дію загрозового стимулу. Існують дві загрози, які мають універсальний і одночасно фатальний в результаті характер. Це смерть та крах життєвих цінностей, протидіючих таким поняттям як життя, здоров'я, самоствердження, особисте та соціальне благополуччя. Але крім крайніх випадків під поняттям страху завжди розуміється переживання якої-небудь реальної чи вигаданої загрози. [5].

Хоча страх – це інтенсивно виражена емоція, слід розрізнити його звичайний, природний або віковий характер. Звичайно страх короточасний, зворотній, зникає з віком, не чіпає глибокі цінності людини, суттєво не впливає на характер, поведінку та взаємовідносини з оточуючими людьми. Деякі форми страху мають захисне значення, так як дозволяють уникнути об'єкту страху. [5]

В психології та педагогіці існують різні класифікації страхів. Так наприклад Овчарова Р.В. виділяє наступні види страхів:

Вікові страхи - у емоційно чутливих дітей як відображення їх психічного та особистого розвитку. Виникають вони під дією наступних фактів: наявність страхів у батьків, тривожність відносин з дитиною, зайве застереження її від небезпек та ізоляція від спілкування з однолітками. Велика кількість заборон батьків чи повна дозволеність свобода дій, а також багаточисельні нереалізовані погрози всіх дорослих в родині. Конфліктні відносини, сварки між батьками, психічні травми, психологічне зараження страхами під час спілкування з однолітками та дорослими.

Невротичні страхи характеризуються великою емоційною інтенсивністю та напругою, поганим впливом на формування характеру та особистості, униканні об'єкту страху. Невротичні страхи можуть бути результатом довгих та нерозв'язаних переживань. Найчастіше таким страхам піддаються чутливі діти з емоційними ускладненнями в відносинах з батьками. Такі діти не можуть спиратись на дорослих як на джерело безпеки, авторитету та любові. [6].

Найбільш поширені у дошкільному віці так звані нав'язні страхи. Їх джерело - дорослі, які оточують дитину (батьки, бабусі, вихователі дитячих установ та ін.), які необачно заражають дитину страхом, наполегливо, підкреслено емоційно вказуючи на наявність небезпеки. В результаті дитина реально сприймає тільки другу частину фраз типу: "Не підходь - впадеш», «Не бери - обпечешся", "Не гладь - вкусить", "Не відкривай двері - там чужий дядько" і т. д. Маленькій дитині поки ще не ясно, чим все це загрожує, але він вже розпізнає сигнал тривоги, і, природно, у нього виникає реакція страху, як регулятор його поведінки. Але як що залякувати "без потреби", так, про всяк випадок, то дитячко повністю втрачає спонтанність у поведінці і впевненість в собі. Тоді-то страхи і починають розмножуватися без будь-яких обмежень, а дитина стає все більш напруженою, скутою і обережною. [7]

Наявність у дитини будь-яких страхів — перший симптом того, що вона зазнає великого внутрішнього напруження, що не може впоратися з власними емоціями та труднощами. Нервова система дошкільняти ще слабка, самотійно йому важко подолати страхи. Тут має допомогти дорослий. І батьки дитини, і працівники дитсадку повинні знати, як поводитися в тій чи іншій ситуації, щоб, по-перше, не допустити виникнення страхів, по-друге, не поглибити їх та не розвинути нові.

Список використаної літератури:

1. Выготский Л.С. История развития высших психических функций //Собр. соч. - М.: Педагогика, 1983 – 58с.
2. Большой толковый психологический словарь; [перевод с англ. Ребер Артур] – М.: АСТ, Вече, 2001. – 71 с.
3. Изард К.Э. Психология эмоций; [перевод с англ. СПб], - Питер 1999. – 218 с.
4. Климанова Ю. Нарисуй свой страх: Детские страхи. Семья и школа. – 1999. – 102 с.

5. Захаров А.И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка. - М.: Просвещение, 1993. – 123с.
6. Введение в психологию. Под ред. А.В. Петровского. – М.: Академия, 1998. – 139 с.
7. Вайзман Н. Реабилитационная педагогика - М., 1996. – 457 с.
8. Захаров А.И. Ночные и дневные страхи у детей. – С-П., 2000.

*Скорик Ірина Володимирівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Дизайн середовища»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, старший викладач
Сковронський Богдан Володимирович*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕР'ЄРУ ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ В ІСТОРИЧНИХ БУДІВЛЯХ

В наш час існує безліч історично цінних будівель, яким, на жаль, не приділяють належної уваги. Весь процес реконструкції ускладнює потреба в переплануванні у зв'язку зі зміною функціонального зонування. Робота це також цікава, адже багата історія будівлі дає безліч ідей для розробки дизайн-концепції - поєднання елементів минулого та сучасного.

Є різні підходи до вирішення архітектурного вигляду нових об'єктів в історичному центрі. Найпростіше взяти стиль «історизм» - він легко вписується в історичну забудову. Але при цьому від архітектора потрібне знання і почуття стилю, що на наш погляд дуже індивідуально, або, сказати прямо, не у всіх виходить. Сучасний стиль, властивий нашій добі, який в основному залежить від поточної моди і ринку сучасних оздоблювальних матеріалів, буде грати на контрасті з оточенням. Але іноді це породжує монстрів, на догоду скороминущій моді чи виробникам фасадних систем. Тому основним завдання дизайнера, при проектуванні або переплануванні простору історичної будівлі, є знаходження тонкого компромісу між стилями, що повинно бути відображено у всіх елементах дизайну. Хорошим прикладом такого компромісу, на нашу думку, є дизайн інтер'єру ресторану DOGS and TAILS, розроблений архітектурною майстернею Сергія Махно.

Проект київського ресторану DOGS and TAILS, де використано бетон, дерево та метал, має атмосферу вінтажності. Розташований в культурному центрі столиці, де поряд знаходиться синагога та малий зал кінотеатру "Кінопанорама" авторський колектив архітектурної майстерні Сергія Махно прагнув зберегти і відтворити дух культурного минулого приміщення, в якому знаходиться бар.

«Виявилось, що простір загальною площею в 280 кв.м. наповнений багатою історією: будівля була збудована як синагога в 1898 році і виконувала свої функції аж до 1930-х років. Під час розчищення старої цегляної кладки було знайдено безліч цегли з написами на івриті, що і підштовхнуло вивчити минуле. Пізніше за указом влади молитовний зал був перетворений в спортзал, яким користувався технікум фізкультури. У післявоєнні роки будівля непогано збереглася і її надали клубу поліграфістів. Але в 1957-1958 роках була проведена реконструкція колишньої синагоги під кінотеатр зі значним розширенням і повною зміною фасаду. Кінотеатр був названий «Кінопанорама» і став першим в СРСР панорамним кінотеатром, який діє і до цього дня. Приміщення малого залу кінотеатру давно перебувало в оренді та дісталось нам в роботу у вигляді взуттєвого магазину, суцільно зашитою гіпсокартоном і стелями «армстронг». А під час демонтажу стелі і стін - історія відкрилася нам вдруге», – розповідає керівник студії Сергій Махно [1].

Будівництво почалось у вересні 2014 і тривало близько шести місяців. За цей час була розчищена старовинна цегляна кладка і проведені всі інженерні комунікації.

Лейтмотивом у дизайні інтер'єру став контраст: золота ліпнина, гола цегла і хром зі склом. Під час демонтажу команда не тільки виявила ті автентичні елементи інтер'єру (гіпсові розетки і ліпнина, портали, які обрамляють проходи між пілонами і, звичайно ж, неймовірний бірюзовий колір стелі), а й приділила максимум зусиль для їх збереження та реставрації. Ці знахідки надихнули архітектора на створення дизайну у стилі «лофт» з неоштукатуреної цегли, відкритої проводки, великих віконних прорізів з залізними перегородками, заводських ламп, металевих стелажів і безліччю іншого бруталного декору.

Таким чином, реставрація та ремонт внутрішнього простору пам'яток архітектури є дуже відповідальними завданнями і залежать від багатьох факторів, які необхідно обов'язково враховувати.

Список використаної літератури:

1. DOGS and TAILS. Интерьер с историей и иронией от архитектурной мастерской Сергея Махно. URL: <https://his.ua/article/dogs-and-tails-interer-s-istoriey-i-ironiey-ot-arhitekturnoy-masterskoy-sergeya-mahno-2015-07-28>

*Стуженко Владислава Володимирівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Мозгова Наталія Григорівна*

КОМУНІКАТИВНА ОСОБЛИВІСТЬ БРЕХНІ ЯК ДІАЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

У комунікації співвідношення правди і брехні завжди носить динамічний характер. Принциповим є те, що брехня це не просто спотворення істини, але саме навмисне спотворення істини. Брехня завжди пов'язана зі свідомим ставленням особи до інформації і свідомо здійснюваним нею вибором в комунікативному акті. Випадкове спотворення істини не є брехнею.

«Думка, що висловлена є брехнею»: далеко не всяка неправда є свідомим перекручуванням істини, вона може виникнути в результаті недосконалості процесів вербалізації думки. Це спричинене складністю вербального вираження думки (почуття) і труднощами становлення розуміння, а також тим, що величезні пласти людської свідомості і особливо підсвідомості лежать поза сферою вербального вираження. За межами слова завжди набагато більше інформації та сенсу, ніж воно може вмістити, і набагато менше, ніж хоче висловити людина, що говорить це слово. Всю повноту думки неможливо тотожно передати за допомогою вербальних засобів. Відображення істини в процесі комунікації унеможлиблює не обмеженість вербальних засобів, а те, що різні люди інтерпретують один і той же факт по-різному, пропускаючи його крізь призму свого досвіду і свого розуміння.

Найважливішою ознакою брехні є не просто неправда, яку вона містить у собі, а наявність спеціального наміру, наміру видати неправду за істину. Саме цей намір виступає визначальним при виборі спеціальних засобів створення брехливих висловлювань.

Брехня як мета і суть комунікативного акту багатоаспектна і володіє власною системою засобів вираження.

Аристотель звертає увагу на проблему виявлення мети діалогу, адже від цього залежить які засоби будуть використовувати і якими цінностями послуговуватись [1]. Аристотель поділяє дискурси на два види: 1) ті, що мають на меті здобуття істинного знання; 2) ті, що використовуються задля власного зиску.

У правильно побудованому міркуванні висновки мають з необхідністю слідувати з засновків. Проблеми в дискурсі виникають тому, що в розмові ми не показуємо самі предмети, а використовуємо їх імена. Кількість імен є обмеженою, кількість предметів безкінечна. Тому одне і те ж ім'я має позначати декілька предметів.

Не випадково один з найвідоміших дослідників в царині психології брехні Пол Екман констатував: «Брехня настільки природна, що її без натяків, можна віднести майже до всіх сфер людської діяльності».

На підставі теоретичного аналізу результатів брехня як когнітивно-комунікативний феномен має такі особливості виникнення і прояву: брехня – як вплив, спрямований на адресата (об'єкта) брехні, що здійснюється через комунікацію шляхом створення певної реальності в зоні орієнтації об'єкта брехні. Брехня має форми: пасивну – здійснюється через замовчування, та активну – виконується за допомогою спотворення інформації. Метою брехні є зміна ставлення адресата брехні до чого-небудь, кого-небудь; вплив на поведінку та його стан, які є його стійкими характеристиками.

Таким чином, з логічної точки зору будь-яке висловлювання, в якому викривлені факти, неправильно відображена дійсність, треба визнати хибним незалежно від того, бажав суб'єкт збрехати чи ні. Брехня в теорії аргументації на відміну від хиби в логіці є атрибутом каналу комунікації, про неї доречно говорити тільки стосовно світу людей.

Проблема брехні залишається одним з найменш досліджених напрямків логіко-філософської та етичної думки. Брехня є парадоксом міжособистісної, групової і міжнаціональної комунікації, з яким практично неможливо боротися, його треба приймати як даність, але важливо пам'ятати, що брехня може бути як функцією врівноваження соціальних відносин, так і виконувати руйнівну функцію. Брехня – це своєрідна поведінка людини при взаємодії з іншими людьми, що вимагає постійного дотримання балансу цінностей для уникнення досягнення повної аморальності. Феномен брехні потребує глибшого розгляду та занурення у свою проблематику, тому питання залишається відкритим для подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Аристотель «О софистических опровержениях» // Аристотель. Сочинения в 4 томах. – Т.2. – М.: Мысль, 1978. – 687 с. (Философское наследие). – С. 533-593.
2. Вайнрих Х. Лингвистика лжи. // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М: Прогресс, 1987. – 464 с. // Режим доступа: <http://kursak.net/vajnrix-x-lingvistika-lzhi/>
3. Екман П. Психология брехни / П. Екман. – СПб.: Питер. 2000. – С. 23-114.

*Ткачук Володимир Олександрович
студент V курсу
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Хамітов Назіп Віленович*

ПРОБЛЕМА ТЛЕСНОСТІ ТА СЕКСУАЛЬНОСТІ ЖІНКИ: ФУТУРОЛОГІЧНИЙ ПРОГНОЗ

Протягом довгих століть основним призначенням прекрасної половини людства було продовження роду. Жінка виступала виключно берегинею домашнього вогнища, тоді як всі види зіткнення із зовнішнім світом брав на себе чоловік. Це, природно, давало йому право вважати жінку набагато нижче себе по статусу, отже, і ставитися до неї відповідно.

Проблемою жіночої сексуальності та тілесності займалися такі автори: Мері Волстонкрафт, Джон-Стюарт Міль, Сімона де Бовуар, Зигмунд Фрейд, Карен Хорні, Мітчелл Дж., Кристофер Райн.

Звертаючись до давніх греків, передусім до Арістотеля, який ототожнював відносини між чоловіком і жінкою з відносинами пана та раба, співвідносив жіноче начало з пасивною, покірною матерією, чоловіче — з активною, панівною формою взаємодії.

У добу середньовіччя основними ознаками понять «чоловік» і «жінка» вважали соціальний статус, соціокультурні ролі, а не анатоμο-фізіологічні особливості. В основі цієї системи поглядів на відмінності між статями були релігійні уявлення. Біологічну зумовленість відмінностей між чоловіками і жінками вважали незаперечною до кінця ХІХ ст., коли розпочався жіночий рух за свої права.

У Франції на початку революції 1789 р. почав виходити перший журнал, який висвітлював боротьбу жінок за рівність. Були засновані жіночі революційні клуби. А в 1791 р. Національні збори представили підготовлену французькою письменницею Олімпією де Гуж декларацію прав жінки з вимогою визнання соціальної та політичної рівноправності жінок. У Великій Британії подібну вимогу виголосила письменниця та філософ Мері Волстонкрафт, у книзі «Захист прав жінки». Вона стверджувала, що за рівнем розвитку жінки не поступаються чоловікам, але здаються такими через недостатню освіченість. У формуванні ідеології жіночого важливу роль відіграла праця англійського філософа, економіста, та політичного діяча, Джона-Стюарта Мілля, «Підпорядкування жінки». У ній він довів шкідливість законодавчої підтримки підпорядкування однієї статі іншій, вважаючи це перешкодою на шляху до загальнолюдського вдосконалення та розвитку [3, с. 22].

Завдяки цим подіям в наш час технологічного прогресу, наукових відкриттів, ситуація кардинально змінилася. Жінка в сучасному суспільстві має зовсім інший статус і покликання, у неї з'явилися інші цінності і потреби. На сьогодні жінки досягли багато чого, але все ж є певний дисонанс між розвитком сучасних технологій, і відсутністю освіти в багатьох країнах світу, високою неосвіченістю жінок та насильством з боку чоловіків. Світлою стороною є те, що становище жінки в сучасному суспільстві сьогодні розглядається не тільки як домогосподарки, а й жінки, яка може забезпечити себе освітою, кар'єрою та іншою самореалізацією.

Важливим завданням жінки в сучасному світі є досягнення успіхів в роботі, кар'єрний ріст, матеріальна незалежність і лише потім статус дружини і матері. Таким чином, відбувається так звана переоцінка цінностей, що в свою чергу призводить до переосмислення значення сім'ї і подружніх відносин в життя слабкої статі. Зміни статусу і ролі представниць прекрасної половини людства неминуче ведуть до ряду проблем жінок в сучасному суспільстві. Мабуть, найголовнішою з них виступає зміна ролі чоловіка на цьому тлі. Тобто можна сказати, що більшість жінок, що думають про рівність статей, погано уявляють його наслідки. Адже з одного боку, вони хочуть мати рівні права з чоловічим населенням, а з іншого, - в конкретних питаннях, залишатися слабкою статтю.

Таким чином, з'являється ще одна проблема жінки в сучасному і в майбутньому суспільстві - втрата такої важливої якості, як жіночність. Це загрожує як проблемами в особистому житті, так і чисто психологічним дискомфортом. Адже жінка, яка не володіє істинно жіночими якостями, не може стати повноцінною дружиною для чоловіка і матір'ю для майбутніх дітей.

Список використаної літератури:

1. Бонгард-Левин Г. М., Кошеленко Г. А. Диодор Сицилийский об одном из индийских обычаев // Вестник древней истории. 2007, № 1.
2. Лев-Старович З. Секс в культурах мира / З. Лев-Старович; [пер. с пол.]. – М.: Мысль, 1991. – 255 с.

3. Ткалич М. Гендерна психологія: навч. посіб. / Маріанна Ткалич. – 2-ге вид. випр. Доповн. – К.: Академвидав, 2016. – 256 с. – (Серія «Альма-матер»).

Фастовець Юлія Валентинівна
студентка III курсу
спеціальності «Філологія. Українська мова та література»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна

АСКЕТИЧНІ ПРАКТИКИ В ІСЛАМІ

На розвиток духовної культури і суспільно-політичного життя мусульманського Сходу значно вплинув суфізм – містико-аскетичний напрям в ісламі. Суфізм (тасаввуф) виник у VII–VIII ст. [2, 321]. Основою суфійського світогляду була ідея про містичне пізнання Бога, яка стала для її послідовників – суфіїв релігійним ідеалом і вищою ціллю життя. Істотну частину світогляду суфіїв складає також особлива концепція морального вдосконалення людини, пов'язана з проповіддю аскетизму і зречення від мирських благ.

Починаючи з архаїчної епохи, виникає феномен «аскези» як типу поведінки та методу, який знаходив своє вираження у зв'язках з різними магічними і релігійними цілями та раціональними ідеями [1, 66]. Цей метод застосовували тоді, коли людина потребувала духовного виходу за межі звичайних можливостей для знаходження джерела сили. Самокатуванням і передусім постом і пильнуванням благочестивий досягає психологічно реального контакту з іншим світом. Він набуває сили, якої ніколи не матиме земна істота: споглядати й переживати невимовне і відчувати щастя, вищу форму якого називають блаженством. Він досягає стану, ім'я якому – транс, відчуженість, екстаз.

Досягнути пізнання Божества, за суфійським вченням, можливо різними шляхами. Серед них особливо виокремлюються три, сформульовані в VIII–IX ст. і успадковані пізніми суфійськими братствами [2, 325]. Це споглядальний метод (муракаба), метод внутрішньої боротьби (муджахада) і метод заперечення (маламаті).

Метод муракаба ввів в обіг багдадський богослов Харрісал-Мухасібі, який навчав, що людина повинна спостерігати за поривами власної душі, відмовитись від показної набожності і знехтувати мирськими благами. В основі вчення ал-Мухасібі – споглядання (муракаба) і «самоконтроль» (мухасаба), бо діями Всевишнього пізнати неможливо [2, 325]. Для задоволення вищою мірою своїх природних бажань людині необхідне відчуття досягнення чогось і відповідності своїх вчинків моральному ставленню до себе. Тому людина потребує добровільного обмеження свободи [1, 67].

Метод муджахада, розроблений Сахл ібн Абдаллахомат-Тустарі, на відміну від споглядання муракаба, він закликав до дії – боротися з негідними пристрастями душі, здійснювати не «малий джихад», під яким Пророк розумів війни проти язичників, а «великий джихад», тобто займатися самовдосконаленням [2, 326]. А відтак, усе життя вірянина обмежене приписами й заборонами. До заповідей Корану додаються настанови в Суні пророка, які регламентують поведінку вірянина у всіх випадках життя [1, 68].

Третій із методів – *маламаті*, є сполученням споглядання ідеї [2, 327]. Цей метод, заснований Хамдуном ібн Ахмадом Кассаром, полягав, за висловом його основоположника, у тому, що осуд є відмовою від благополуччя. Суть методу маламаті полягає у зневазі до осуду оточуючих, ширше – у поведінці, що викликає ворожість і відштовхує, в якій вбачають порушення встановленого порядку і навіть Божественного закону.

Вступ на *шлях тарікату* (містичний шлях, спрямований на досягнення істини) можливий або через одкровення (привернення Божественним, джазба), або через навчання (сулук). Перша можливість – дорога увайсі, пророків, які переживають «духовне захоплення Божественним» (тасарруф) і одержують одкровення в екстатичному стані (хал).

Друга можливість – дорога навчання і наставництва, наякій того, хто шукає знань, супроводжує духовний вчитель – шейх. Взаємовідносини суфія-початківця (мюріда) і його духовного наставника – шейха передбачають особистий приклад і особистий містичний досвід вчителя, яким він ділиться з учнем. Мюрід осягає духовні вправи, які допомагають йому знайти духовний зв'язок (нісбат) з наставником [2, 328].

У суфійській практиці також використовується *сяхатм* – повторювання певних сур і айатів Корану [2, 330].

Через це повторювання суфії досягають вивільнення свідомості. Зазвичай хатми справляються під час нічної молитви, а склад конкретного хатма може варіюватися залежно від того, яке братство його застосовує. Традиційно до складу будь-якого хатма входить сура Корану (112 «Очищення»). Тексти у складі хатма, як правило, повторюються при здійсненні обряду тисячу і більшеразів. Цими ритуалами кількість духовних вправ у суфізмі далеко не обмежується, проте ці вправи – основні і до них вдаються всі суфійські братства.

Отже, мусульманське визначення суфізму і його проявів у повсякденному житті формулюється таким чином: суфізм – це вчення, а також товариство суфіїв, тобто містиків, поділяючих спільну віру в те, що внутрішній досвід не є однією із сторін життя, але це саме життя. Він призводить до вдосконалення людини за допомогою трьох основ: учнівства, самозаглиблення і практики. Остання є «життям у реальному». Теорія і практика суфізму зводяться до постійного розмірковування над Кораном; додержання в усьому Корану і Суни; виконання обов'язкових п'яти молитов і додаткових молитов; радення – обряд з піснеспіванням і кружлянням; дотримання посту; відмови від матеріального життя і зацікавленості у ньому; культу бідності; есхатологічного настрою; стійкості при зазнаванні нестатків, тягот; найдрібніших рухів душі; уваги до переживань; тонкого сприйняття релігійних мотивів; безмежної любові до Аллаха, прагнення осягнути його; духовних вимог, які повинні бути на першому місці.

Список використаної літератури:

1. Релігієзнавство: навч. посіб. / [наук. ред. Д.В. Брильов; відп. за вип. О.В. Лісовий, С.О. Ліхота]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. – 328 с.
2. Андре Тор. Исламские мистики. Пер. с нем. В.Г. Ноткиной / Тор Андре. – СПб.: Евразия, 2003. – 240 с.
3. Латигіна Н. Ислам: шлях крізь століття : монографія / Н. Латигіна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 360 с.

Фесенко Лідія Сергіївна
студентка ІV курсу
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Адаменко Надія Богданівна

«СОЦІАЛЬНА ДІЯ» У ВЧЕННІ МАКСА ВЕБЕРА: ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Здавна відомо, що філософія – це «любов до мудрості», вивчення світобудови, буття, пізнання, природи, емпіричного та раціонального в людині, а також й суспільства. При цьому формулюючи питання «Що є суспільство», відповідають по-різному, адже йдеться про спільноту людей, їх життя, почуття, знання, історію тощо. Важливим моментом є дослідження сукупності організованих людей, адже що дозволить краще зрозуміти: чому в сучасному світі все відбувається саме так, а не інакше та що призвело до наявного порядку речей; як все формувалось та хто раніше впливав на ці процеси.

Як складову філософії, ми можемо досліджувати суспільство з різних аспектів, та в XIX столітті було відокремлено галузь науки, покликану досліджувати суспільство в цілому, визначати його закономірності, надавати дані та, за допомогою опису, визначати наукові характеристики. Одним із перших філософів, що розпочав відокремлювати вчення про суспільство в нині традиційний розділ філософії, акцентуючи на понятті «соціальна дія» є німецький філософ, соціолог, історик та політичний економіст Макс Вебер.

Мислитель є прихильником креативного підходу до соціальної дійсності, приймаючи право діючої людини на свободу вибору як у повсякденному житті, так і пізнанні. «Дією» ми називаємо дію людини (незалежно від того, має вона зовнішній або внутрішній характер, зменшується до невтручання або терпеливого прийняття), якщо і постільки діючий індивід або індивіди пов'язують з нею суб'єктивний сенс. «Соціальною» ми називаємо таку дію, яка відповідно до діючої особи або діючих осіб сенсу відноситься до дії інших людей і орієнтується на неї» [1]. Тому вкрай важливо зрозуміти як можливо становитися внутрішньо вільною людиною, при цьому маючи тісні зв'язки з суспільством.

Згідно з вченням Макса Вебера дії поділялись на цілераціональну, ціннісно-раціональну, традиційну та афективну. Кожна з них має свої унікальні ознаки та має бути викликана, або ж мотивацією людини (суспільства, організації тощо), або мала б містити деякі очікування від поведінки суб'єктів, що діють. Таким чином, соціальна дія обов'язково передбачає наслідок, що матиме певний прогрес: негативний чи позитивний. На питання «яким саме?» відповідь соціологія, а завдання філософії описати глибину та ширину такого процесу. Адже «соціальна дія» – це не стільки фізичне явище, оскільки своє завершення, що містить в собі причинно-наслідковий зв'язок. Зокрема Макс Вебер визначає, що орієнтиром для побудови мети має бути цінність, бо вона має визначати її сенсове наповнення. Аксіологічно, цінності наповнюють життя людини сенсом, допомагають їй зорієнтувати життєві плани. Варто зауважити, що розділяючи типи соціальної дії, Макс Вебер застосовує філософський поняттєвий апарат. Ментальна сторона дії, а саме її характер полягає в мотивації, зацікавленості та вірі в те, що мета буде досягнена. Тобто, ми можемо проаналізувати метафізику соціальної дії, а також визначити, що вона цілком приналежна до поняттєвого апарату філософського дискурсу. Зокрема, соціальна дія має в своїй основі філософські аспекти, які є її складовою та причиною її існування. В протилежному випадку – вона б не відбулась.

Розглядаючи філософію Макса Вебера та його соціальні підходи до вивчення суспільства, людства, зокрема їх активності, можна визначити, що його поняття у соціології витікають з філософських категорій, які наповнюють його поняттєвий апарат вчення та першоджерела. Макс Вебер один з перших зауважив на важливості вивчення суспільства як окремої галузі, з чого сформувалося одне з базових понять соціології – «соціальна дія», що розкриває людську активність та надає їй характеристик з наукової сторони, але цілком приналежна до філософії.

Список використаної літератури:

1. Вебер М. Западно-европейская социология XIX-начала XX веков / Макс Вебер // Основные социологические понятия / Макс Вебер. – М., 1996. – С. 455-491.
2. Соболев Т. В. Соціальна дія та соціальна взаємодія — засади порівнюваності понять // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філософія. Політологія». — 2009. — № 91-93. – с. 41-44.
3. Шайгородський Ю. Ж. Цінності як детермінанти суспільного розвитку/ Ю. Ж. Шайгородський // Сучасна українська політика. – К.: Центр соціальних комунікацій, 2012. – Вип. 26. – С. 219-228.

*Фіялко Ганна Анатоліївна,
магістрант,
спеціальності «Психологія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Богданова Світлана Анатоліївна*

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩА ЯКІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

У зв'язку зі змінами в суспільстві, різними політичними і економічно не стабільними ситуаціями виникає потреба у кваліфікованій допомозі людині у скрутний час, та у сфері адаптування до змін умов існування. Тому професія психолога набирає стрімку популярність. Виходячи з цього у даній статті розглянемо вимоги до особистості психолога.

Якості, які психолог повинен проявляти в спілкуванні з клієнтом для встановлення консультативного контакту: здатність до емпатії; відкритість; вираз особистої турботи про клієнта; доброзичливість; без оціночне ставлення до клієнта; відмова від моралей, нав'язування клієнту своїх рад; довіру до клієнта, віра в його здатності і можливість впоратися з проблемою; готовність і прагнення консультанта не так позбавити клієнта від переживань, скільки направити його переживання в конструктивне русло; уміння тримати оптимальну психологічну дистанцію; уміння вселяти в клієнта впевненість і рішучість змінити себе [2].

Г. Гарднер, Дж. Майером, П.Соловєєм було введено поняття емоційного інтелекту. Воно включало в себе спроможність особистості до розпізнавання власних емоцій, джерела їх походження, спроможності до регулювання емоційного стану, ще однією властивістю емоційного інтелекту є здатність до налаштування себе до діяльності, а саме відтягування короткочасного, або миттєвого результату заради більш вагомого і значущого, також емоційний інтелект включає в себе емпатію, що робить людину більш чутливою до емоційного сприйняття емоційних станів, спроможність враховувати ці стани може покращити комунікаційну сферу та міжособистісне спілкування [1], [3].

Розгорнута інтерпретація поняття емоційного інтелекту вказує на те, що зазначені якості, якими психолог повинен володіти тісно зв'язані. Тому перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо більш глибокий аналіз ролі емоційного інтелекту у професійній діяльності майбутніх психологів.

Список використаної літератури:

1. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект: исследования феномена/ И.Н.Андреева // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С.78-86.
2. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості / Е.Л. Носенко // Психологія і суспільство. – 2004. – №4. – С. 95 – 109.
3. Mayer J.D. What is emotional intelligence? / J.D. Mayer, P. Salovey // P. Salovey, D. Sluyter (Eds.), Emotional development and emotional intelligence: Educational implications. – New York: Basic, 1997. – P. 3 – 31.

*Харченко Анастасія Русланівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Дизайн середовища»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, старший викладач
Сковронський Богдан Володимирович*

НОВЕ БАЧЕННЯ СПОРТИВНОГО ПРОСТОРУ В ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРУ

В еру постмодерну, коли протиставляють значення предметів та їх вигляд, переосмислюють і надають їм нових функцій, вже звично бачити яскраві та незвичайні музеї, бібліотеки та громадський простір загалом. А так як спорткомплекси та зали відвідують також і поціновувачі мистецтва, важливим є естетичне рішення приміщень. Дизайн спортивного комплексу повинен бути функціональним та сприяти бажанню займатись там, не втрачаючи мотивації. Фітнес-центр – це не тільки купа металу, а й клуб для спілкування однодумців, тому тут повинно бути передбачено місце для кафе і затишні куточки з кріслами і столиками [2]. Особливо цікавими, відмінними від інших цікавим дизайном та ідеєю формування простору є нижченаведені спортивні центри. Насамперед це «Sport City Оахаса» в Мехіко, де через непросту економічну ситуацію в країні, мексиканські архітектори змушені бути більш винахідливими. Це спортивне містечко, велика частина майданчиків якого розташовуються на відкритому повітрі, зібране буквально з підручних засобів: очерету, дерева, місцевої цегли і бамбука. В якості світильників у відкритій галереї були пристосовані звичайні відра [1]. Важливими є спортивні центри для людей з обмеженими можливостями. Один із таких знаходиться у місті Фенікс, США. Цей центр обладнаний всім необхідним для занять спортом людей з обмеженими можливостями. Конструкція роздягальні і душових, спеціальний електронний пристрій тренажерів і відсутність бар'єрів для переміщення дозволяють розвиватися таким людям нарівні з усіма іншими [1]. В Пуерто-Ріко було спроектовано три великі відкриті басейни, що об'єднані в загальний комплекс серією виразних об'ємів. У них містяться трибуни для глядачів, технічні приміщення і зона входу. Величні арки, відкритий бетон: суворі і величезна архітектура є найкращою мотивацією для нових перемог [1]. Аналогічним чином спроектовано і фітнес-клуб у Брукліні, США. Просторове рішення клубу є таким, що дає можливість відчувати себе учасником змагання. Велотренажери розміщено півколом, в центрі якого знаходиться місце тренера, що задає темп всьому «пелотону». Драматичне освітлення і напівтемрява додають азарту учасникам тренувань [1].

Максимально вигідне використання простору – важливий аспект проектування, а використання спеціального обладнання для трансформації спортивних об'єктів є ідеальним рішенням. Вирішальними факторами, при цьому, є процес організації і широке використання багатофункціонального простору, що реалізується в різних сферах, потреба у багатосезонному використанні спортивних майданчиків, соціально-обумовлена потреба у появі якісно нових об'ємних і планувальних рішень організації внутрішнього та зовнішнього середовища, а також масштабне проведення реконструкції спортивних об'єктів без кардинальних змін зовнішнього контуру будівлі. Важливою умовою зведення нових і реконструкції існуючих об'єктів є можливість їх багатофункціонального функціонування, тобто спортивно-тренувальні і культурно-розважальні комплекси.

Список використаної літератури:

1. Берем пример: 9 вдохновляющих спортивных центров. Дизайн, который помогает воспитывать чемпионов. URL: <http://faqindecor.com/ru/berem-primer-9-vдохnovlyayushhih-sportivnyh-centrov/>
2. Федорова О.В. Архитектурно-пространственная трансформация спортивных сооружений / О.В. Федорова // Академический вестник УралНИИпроект РААСН. – Екатеринбург: УралНИИпроект, 2012. – Вып. 2. – С. 66-69.

*Чорна Ольга Юрїївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Філософія політики»
Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Дробот Іван Іванович.*

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙ У ПОШИРЕННІ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕОЛОГІЙ У ФІЛОСОФІЇ Р. БАРТА

Ідеологія, будучи комунікаційною дією, завжди породжує комунікативний процес. Говорити про те, що вона існує поза комунікативним процесом, практично неможливо. Це, у свою чергу, означає, що ідеологія у якості комунікаційної дії має змогу зайняти позицію основибудь-яких комунікаційних процесів – або комунікаційного процесу маніпуляції, або комунікаційного процесу конвенції всередині одного і того ж правового дискурсу. Звертаючись до аналізу поширення саме політичної ідеології, то слід зауважити, що вона набуває якості системи в безперервній взаємодії безлічі елементів, і в першу чергу елементів символічного ряду, що становлять сутність ідеологічного конструкту, що дозволяє нам говорити про ідеологію як символічну систему. У цьому контексті звернення до основних ідей представника французької течії таких напрямків наукової думки ХХ ст. як літературознавство, семіотика, структуралізм та постструктуралізм Ролана Барта є обґрунтованим, адже філософ провів чимале семіологічне дослідження, в якому отримали розвиток ідеї сприйняття різноманітних культурних феноменів у якості знакових систем; тлумачення семіології як такої, що її об'єктом дослідження стають не ті знакові системи, які безпосередньо усвідомлюються та свідомо використовуються людьми, а ті, які є скритими від людського розуміння та усвідомлення, а отже, ті, яким вдається маніпулювати та керувати людьми; а також аналізу прихованих ідеологічних знакових систем, властивих буржуазній культурі, які мають здатність до панування над суспільством. Р. Барт виявляє об'єктивні владні сили мови, які у вигляді конотативних (вторинних) смислів створюють потаємний, до кінця не усвідомлений людьми ідеологічний рівень, який складається з ілюзій та стереотипів суспільства.

Вихований на працях лінгвістів та формалістів ХХ ст., Барт стає на шлях семіологічного дослідження та починає вивчати різноманітні культурні феномени з точки зору їх сприйняття як знакових систем. Особливістю діяльності філософа можна вважати поєднання семіології та структурного методу, що безперечно відкриває нові можливості при дослідженні феноменів культури сучасного суспільства. Вслід за Леві-Стросом, Барт звертається до аналізу прихованих ідеологічних знакових систем, властивих буржуазній культурі, які мають здатність до панування над суспільством. Відповідно до думки філософа, ідеологія є неправдивою свідомістю. Функції ідеології полягають у підміні істинних мотивів поведінки людини на ілюзорні, які, звичайно, є вигідними для когось. Таким чином, ідеологія постає як «створена колективом ціннісно-смілова сітка, яка знаходиться між індивідумом та світом та опосередковує його ставлення до цього світу» [4, с. 9].

Метою діяльності Барта було розуміння того, як влаштовані ідеологічні знаки, тобто їхня структура, та викриття механізмів впливу цих знаків на суспільство. Для мислителя було важливе розуміння тієї «енергії», яка, спонукаючи до дії, робить людину керованою. Таким чином, семіологія постала наукою про ідеології, головним завданням якої стає викриття ідеологічних уявлень у сучасному суспільстві. Приділивши велику увагу лінгвістичному дослідженню, Р. Барт прийшов до висновку, що мова, в першу чергу, як комунікаційний процес, наскрізь просочена різноманітними мінливими ідеологічними смислами, які вона набуває в контексті використання. Письмо, напевно, і є «ідеологічною сіткою в мові, яку та чи інша група, клас, соціальний інститут тощо ставить між

індивідумом та дійсністю, спонукаючи його міркувати в певних категоріях, помічати та оцінювати лише ті аспекти дійсності, які ця сітка визнає за суттєві» [5, с. 17]

У структурі соціокультурних знаків, а отже – й будь-якому процесі комунікації, Барт виокремлює три основних елемента: те, що означає (план вираження), те, що означається (план змісту), знак (поєднання того, що означає і того, що означається). Окрім елементів знаку, у структурі знакових систем Барт виділяє два рівні значення: денотацію та конотацію. Первинний рівень значення складають денотативні повідомлення. Це повідомлення, які зведені до своїх предметних значень, буквальні, очищені від будь-яких додаткових смислів. Вторинний рівень значення будується над первинним (денотативним) і складається з конотативних повідомлень – символічних смислів, які мають форму соціокультурних та персональних асоціацій, які виходять у процесі декодування читачем певного тексту: «Поряд із більш-менш твердим предметним значенням... всіяке слово просочене безліччю плинних, мінливих, ідеологічних смислів, які воно набуває в контексті своїх споживань» [5, с.6].

Конотація має велике значення, так як у суспільстві на базі первинних систем (природних мов) постійно виникають вторинні знакові системи (різноманітні соціокультурні явища – реклама, фотографія, кіно тощо): «Коли ми читаємо газету, йдемо у кіно, дивимося телевізор або слухаємо радіо... можна сказати, що ми постійно отримуємо та сприймаємо суцільно конотативні повідомлення», «можна сказати, що ми живемо в конотативній цивілізації» [2, с. 412], а отже – знаходимося під впливом певних ідеологій.

Згідно з думкою Барта, спільна для всіх конотативних повідомлень область є областю ідеології. Область денотації як сукупність первинних, буквальних смислів повинна залишатися вільною від ідеологічного наповнення. Проте філософ досить-таки швидко розпрощався з ілюзією існування неідеологізованого рівня: «Чиста, позбавлена конотативних обертонів денотація представляє собою теоретичну абстракцію, мовну утопію» [4, с. 15]. Барт визнав, що у повсякденній мовній практиці денотативні значення також просочені ідеологією та стереотипами: «Денотація виявляється лише останньою з можливих конотацій, верховним міфом, який дозволяє тексту удавано розігрувати повернення до природи мови, до мови як до природи» [3, с.52]. При цьому конотативні смисли наслідують, маскуються під денотативні, намагаючись придушити їх або навіть витіснити, тому сприймаються конотативні смисли як те, що розуміється само собою і залишаються практично завжди непоміченими для сприймаючих. Таким чином, конотативні смисли виявляються скритими, «ніколи прямо не називаються, а лише мають на увазі і тому можуть актуалізуватися, або не актуалізуватися у свідомості сприймаючих» [5, с.18].

Аналізуючи комунікацію в контексті поширення політичних ідеологій у межах філософського концепту Р. Барта, в першу чергу, слід говорити про мову як активну систему, з якою наша культура має типологічну схожість. Будь-який соціокультурний феномен розглядається у якості знакової системи, структура якої походить знову ж таки на мову, що означає неможливість реалізації будь-якого комунікаційного процесу поз мовним середовищем. У структурі соціокультурних знакових систем виявляються денотативні та конотативні смисли. Конотативні смисли є скритими від свідомості людини, мають ідеологічний контекст та засновані на навіюванні певних смислів тим, хто «читає» ту чи іншу знакову систему. Структура цих систем виявляється неусвідомленим примусовим механізмом, який нав'язує певні смисли, керує думками та діями, а отже – ідеологізує.

Список використаної літератури:

1. Барт Р. Нулевая степень письма / Р. Барт. – М.: Академ. проект, 2008. – 432 с.
2. Барт Р. Рекламное сообщение / Р. Барт // Система Моды. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 2004. – С. 409-415.
3. Барт Р. S/Z / Р. Барт. – М.: Академ. проект 2009. – 384 с.

4. Косиков Г. К. Идеология. Коннотация. Текст // Г. К. Косиков // Барт Р. S/Z. – М.: Академ. проект, 2009. – С. 5-45.
5. Косиков Г. К. Ролан Барт – семиолог, літературознавець / Г. К. Косиков // Барт Р. Нулевая степень письма. – М.: Академ. проект, 2008. – С. 3-45.

*Чувалова Жанна Володимирівна,
магістр спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Крилова Світлана Анатоліївна*

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОАНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ

Самореалізація в сучасній Україні пов'язана з дослідженням специфіки розвитку українського суспільства, яке знаходиться між Сходом і Заходом. Намагаючись побудувати певну модель самореалізації, як держави, так і кожної особистості в цьому суспільстві, важливо звернутися до філософсько-антропологічних та психоаналітичних аспектів цієї проблеми, які мають важливе світоглядне, методологічне та практичне значення.

Світогляд українського суспільства сприймався і мав певне інтерпретацію ієрархії, де на вершині була над-істина (релігія, потім ідеологія). Ця над-істина була незмінною і розповсюджувалася на всіх. Традиційні над-істини були універсальні, вони могли і надавали поняття і сприйняття всього. Руйнація ієрархічності культурних систем, маргіналізація мов, текстів, в результаті чого і культура України і суб'єкт стають мозаїчними. Відбувається відмова від напруженості на спільне, втілення суті людини. В сучасній Україні відбуваються різні прояви нігілізму – такі як неантіципация, спроби створення нових моделей, випробування цінностей та їх процес руйнації, іронічне відношення до історії, культури, української спадщини з почуттям відчуження, відсутність відповідальності та ігор в суспільстві. Відчувається хаотичне ворушіння стихії. Цілі змінюються, як у калейдоскопі. Людина задихається від широти відкритих перспектив, хоче відразу схопити все, але кінець кінцем залишається у розпачі. «Стихія дарує сполохи енергії, але ніколи не підтримує довге зосереджене зусилля» [3, с. 356]. Це її характерна прикмета. Зрештою глухе ворушіння спадає нанівець, і все повертається у річище прагматичного цілеспрямованого. Як це не дивно, але імператив досягнення не своєї цілі може тиснути з такою силою, яка невідома людині, що реалізує власну мету. Адже ілюзія у стані відчуження значно вагоміша, ніж сама реальність. Вона прищорює себе доти, доки не падає у повному розпачі. Звичайне ім'я цієї стихії – практичний (не ідейний) максималізм. Людина просто існує, і вона не тільки така, якою себе уявляє, але така, якою вона хоче стати» [1, с. 452].

Я експансує себе не тільки у просторі, але й у часі. З одного боку, людина тяжіє до реальностей-мар, смутно вгадуючи в них фрагменти свого розсіяного по світу Я. З іншого боку, вона загороджується від есхатологічної інакшості майбутнього муром життєвих цілей. У цьому сенсі психоаналітичне розрізнення між нав'язаними у дитинстві **«життєвими сценаріями»** та **«цілями, які я ставлю сам»** втрачає проблемну вагу. Звільнившись від впливу батька-у-собі, людина потрапляє у пастку власного Я. Кінець кінцем задум батька про мене такий же примарний як задум мене самого про себе. **Модус буття-заради-цінності** розгортається без часової перспективи, оскільки завжди рухається вертикально, в розрізі вічності, так і залишається за межею екзистенційного досвіду особистості. Людина відповідальна за реалізацію цінності, яка без її зусиль не може існувати як факт реального буття. Відповідно, цінність виступає як така безособова іншість, що не має самостійної здатності до самовтілення, самореалізації. Наприклад: цінність добра хоча і існує як об'єктивно даний ідеал, але в плані наявного буття її нема. Тільки людина, яка через вчинок втілює цінність добра, може надати добру реального виміру, виміру «плоті і крові».

Сформування двох модусів втілення інтенції людини до самореалізації – через «буття-до-цілі» та «буття-до цінності» - та проаналізовано їх динаміку, враховано специфіку буття і втілення в українському суспільстві «буття – сенс» та « буття – стиль життя». Цінності людини і її можливості збігаються з роботою людини - на певному етапі буття відбувається задоволення самореалізацією. Саме ця робота як внесок в суспільство і є джерелом сенсу і цінності тої унікальності, яку має і володіє людина. Вираження унікальності людини і її таланті в роботі або за рамками робочих (функціональних) обов'язків надають діяльності сенс.

Витрачаючи своє життя лише на матеріальні здобутки і відсутність сенсу в житті призводить до втечі від самого себе, що породжує безглуздість існування. В українському суспільстві слід створити умови для «вибуху» творчого потенціалу на рідній землі, проаналізувати цінності, духовну спадщину нації і на фундаменті цього створити ідеологію для розвитку країни.

Список використаної літератури:

1. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 608 с.
2. Бортніков: Монографія. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 524 с.
3. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. М., 1990.-289 с.
4. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
5. Хамитов Н., Крылова С., Розова Т., Минева С., Лютый Т. Философская антропология. Словарь (под редакцией Н. Хамитова. – К.: КНТ, 2011. – 465 с.

*Швец Катерина Сергіївна
студентка IV курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, доцент
Глушко Тетяна Петрівна*

КАЗКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДИТЯЧОГО ФІЛОСОФУВАННЯ

Казки становлять важливу частину культури кожного народу, впливають на духовне становлення людини, виховують та навчають її. Кожна казка має філософський підтекст і висвітлює проблеми усвідомлення світу, сенсу життя, допомагає знайти вихід з різних складних життєвих ситуацій, а також піднімає проблему добра і зла, за якою можна вирішити безліч інших проблем. В багатьох казках вони долаються не людиною, а твариною, тобто відбувається перенесення людських життєвих обставин на тваринний світ, і за допомогою алегорії дитина здатна навчитися впізнавати й співвідносити людей з тваринами, при цьому відбувається виховання таких якостей, як співчуття, доброта, альтруїзм, смирення, милосердя, доброзичливість, вміння розуміти і прощати, а головне – любити навколишній світ і саму себе. Під час читання казок у дитини випрацьовується вміння шукати прихований зміст у творі, його коментування, вміння проводити паралелі між подіями, наведеними у казці, та сьогоденням, розвиваються навички логічного й критичного мислення, спостереження тощо.

Можна помітити своєрідну схему, за якою вибудовується казка. Так, у праці «Морфологія «чарівної» казки» В. Пропп зазначає, що чарівною казкою є розповідь, побудована правильним чергуванням функцій в різних видах, при відсутності деяких з них для кожного оповідання та при повторенні інших [4, с. 108]. Тобто, казка визначається своїми функціями і, відповідно до них, має власну мету – виховання тих чи інших якостей

у людини. Дослідник вважає «чарівну» казку похідною від обряду ініціації, а в її основу вкладає складну композицію, що супроводжується експозицією, зав'язкою, розвитком сюжету, кульмінацією та розв'язкою. Зазвичай, казка починається з вихідної ситуації (проблеми), яка надалі спричинить ряд подій.

За В. Проппом, кожен «чарівну» казку можна розібрати за 31 функцією. Казки Ш. Перро містять в собі практично всі з них, тому не дивно, що вони є найбільш відомими в такому розділі художньої літератури, як «чарівні казки». До того ж, вони найчастіше піддаються аналізу різними філософами, особливо це стосується казки «Червоний капелюшок». В дослідницькій спільноті саме ця казка вважається найбільш проблемною, тому її часто беруть за основу інтерпретації з точки зору психоаналізу (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм та ін.), сексології (Е. Берн), казкотерапії (Р. Ткач), літературного аналізу, який визначається стилістикою окремих письменників [див. 3], а також з позицій музичної, театральної інтерпретації, образотворчого та кіномистецтва.

Найбільш цікавою є позиція Е. Берна, який розбирає казку про Червоний Капелюшок як життєвий сценарій, тобто як певний приклад гри. Психолог пропонує сучасний альтернативний підхід, переносючи позицію жертви з дівчинки на вовка, натомість роль спокусника переходить на саму «Червону Шапочку», яка прагне втілити в життя підлітковий сценарій [див. 1]. Практично всі тлумачення «Червоного Капелюшка» супроводжуються однією ідеєю, в якій в алегоричній формі висувається застереження від сексуальної спокуси. Ця сексологічна інтерпретація тісно пов'язана з концепцією психоаналізу, представники якого розглядали дану казку з феміністичного, соціального, сексуального, фізіологічного та інших аспектів [див. 5]. Варто зазначити, що єдиний кінцевий варіант казки неможливий, відповідно, інтерпретація також не буде остаточною. До того ж, кожна нова інтерпретація даватиме тексту нове життя, адже вона є ще й привнесенням смислу, а не лише його знаходженням та відтворенням.

Як і будь-яка казка, «Червоний капелюшок» покликана спонукати дитину до роздумів про себе, оточуючих людей, навколишній світ, природу. Однак, на наш погляд, дана казка має дещо інший характер. Вона лякає своїм сюжетом з домішки жаху та жорстокості. В ній вовк є антагоністом, але лісоруби проявляють до нього такий страшний жест, що насправді саме їх варто вважати лиходіями, а не спасителями. Вони нещадно вбивають тварину, яка є частиною дикої природи і виживає, як може. Дівчинка сама винна у всіх подіях, адже батьки з дитинства забороняють їй говорити з незнайомцями. При цьому провідною моральною тезою, яка має засвоїтися при читанні казки, є допомога батькам і похилим людям, турбота про них, любов до природи, слухняність, обережність, уважність тощо. Дівчата повинні засвоїти й те, що не варто одразу довіряти чоловікам, адже не всі з них є порядними. Все це зазначав сам Ш. Перро у моральній кінцівці, що представлена у формі вірша і вміщує етичні настанови, які мали засвоїтися дитиною під час читання та інтерпретації цієї казки [1].

При пошуку філософського компонента в авторських казках варто звернути увагу на серію книг «Країна Мумі-тролів» Туве Янссон (проблеми володіння Речами, обов'язку, свободи, дорослішання, усвідомлення сенсу життя та інші філософсько-етичні теми), цикл повістей «Пригоди Муфтика, Півчеревичка та Мохобородька» Ено Рауда (порушуються проблеми екологічного характеру, охорони навколишнього середовища), казки В. Сухомлинського, К. Чуковського та інших. Деякі сучасні казки написані у форматі романів. Особливої уваги заслуговують серія книг про Гаррі Поттера авторки Джоан Ролінг, «Кораліна» Ніла Геймана тощо. Так, Дж. Ролінг порушує гострі проблеми сучасності (в тому числі й філософські) [див. 2], такі як час, простір, вибір, душа, смерть, СНІД, війна, расизм та багато інших. Всі ці аспекти завуальовано під контекст казки, тому пояснити дитині суть філософування на такому прикладі дещо легше, ніж апелюючи термінологією та категоріями.

Отже, можемо зробити висновок, що казка є джерелом філософського мислення у дитини, адже змушує замислюватися над моральними проблемами та навчає правильно

ставити запитання. Казка сприяє вихованню у дитини бажання до запитування, спонукає до навчання виявляти неявну мораль й таємні смисли – саме на цьому етапі виникає потреба у філософії. Казки вміщують народну мудрість, тому безперечно можемо вважати їх необхідними не тільки для дитячого, а й для подальшого філософування у дорослому віці.

Список використаної літератури:

1. Берн Э. Сказка про Красную Шапочку / Эрик Берн // Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Эрик Берн. – Екб: Литур, 1999. – С. 44-49.
2. Лакрима М. Анализ книг о Гарри Поттере / Мириам Лакрима. – 2015. – [електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.proza.ru/2015/11/23/2067>
3. Лучшие пересказы «Красной Шапочки» в стиле разных писателей [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://yangur.livejournal.com/45251.html>
4. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки // Составление, научная редакция, текстологический комментарий И.В. Пешкова. – Москва: Издательство «Лабиринт», 1998. – 512 с.
5. Феденко А. Всё о Красной Шапочке [електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.chaskor.ru/article/vse_o_krasnoj_shapochke_38385

*Швец Катерина Сергіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна*

ЕЛЕМЕНТИ ВІЛЬНОДУМСТВА У ТВОРЧОСТІ ФЕДОРА ДОСТОЄВСЬКОГО

Федір Михайлович Достоевський є одним з тих небагатьох російських письменників, творчий доробок якого був повною мірою оцінений на Заході. Жан-Поль Сартр у своїй лекції «Екзистенціалізм – це гуманізм» наводить цитату з роману «Брати Карамазови»: «Якщо Бога немає, то все дозволено» [1, 209] (на противагу цьому можемо згадати славетне *Парі Паскаля*). Саме в такому вигляді фраза в романі не фігурує, але схожу позицію висловлює Іван Карамазов, якого прийнято вважати філософським нігілістом. В працях Ф.Достоевського актуалізуються ті ж самі проблеми, які характерні для філософії екзистенціалізму, а відтак, письменника часто відносять до його витоків (особливо західні мислителі та, зокрема, представники французького атеїстичного екзистенціалізму). Ж.-П. Сартр вищенаведену цитату вважає «вихідним пунктом екзистенціалізму», про що він зазначає у своїй лекції:

«Достоевський якось писав, що «якщо бога немає, то все дозволено». Це – вихідний пункт екзистенціалізму. Справді, все дозволено, якщо бога не існує, а тому людина закинута, їй ні на що опертися ні в собі, ні зовні. Перш за все у неї немає виправдань. Дійсно, якщо існування передує сутності, то посиланням на раз і назавжди дану людську природу нічого не можна пояснити. Інакше кажучи, немає детермінізму, людина вільна, людина – це свобода» [1, 209].

У романі «Брати Карамазови» знаходимо також розділи, що стали відомими як окремі самостійні оповідання. Зокрема, такі розділи як: «За коньячком», «Бунт», «Великий інквізитор», «Чорт. Жах Івана Федоровича» та інші. В них підіймаються гострі філософські проблеми на тему людського існування, що дає нам можливість надавати Ф.Достоевському статус не просто філософа, а філософа-екзистенціаліста.

В одному з епізодів автор переймається проблемою теодицеї (розділ «Бунт») [див. 2]. Ще один крилатий вислів Ф.Достоевського «Слізка дитини» сформульовано наступним

чином: *«Гармонія світу не вартує сльозинки замученої дитини»* [2]. Цей фрагмент несе в собі стільки потужного сенсу, що став черговою моральною дилемою. Він являє собою діалог між двома братами Іваном і Альошою, де перший стоїть на позиції неприйняття Бога, що дозволяє існування у світі страждання невинних дітей. Таким чином, «слізка дитини» протиставляється світовій гармонії й відкидає її, якщо вона досягається таким несправедливим шляхом. Але сам Ф.Достоевський намагався виправдати існування благого Бога, тобто підтримував доктрину теодицеї.

У своєму іншому творі «Сон смішної людини» [див. 3] Ф.Достоевський розповідає про молодого чоловіка, який вирішив вчинити самогубство. Герой йшов додому і вже остаточно був налаштований застрелитися з револьвера, як побачив маленьку дівчинку, що жебракувала. Він ніяк не допоміг їй, лише визнавши, що цей земний світ – найгірше місце, з якого потрібно втекти. Та все ж саме ця дівчинка вплинула на подальшу долю молодика. Прийшовши додому, в роздумах з револьвером він засинає. Уві сні йому бачиться світ, такий самий, як Земля, але ідеальний, без злості та гріховності. Ця Земля – Рай. З часом все починає руйнуватися і ставати таким, як і в реальному житті героя. Як виявляється, сама поява гріховної людини в Раю поставила під питання можливість його існування, тому ідеальний світ руйнується і герой прокидається. Все це дуже змінює його ставлення до світу та до себе самого, в результаті чого чоловік усвідомлює, що людина сама вирішує, як жити і як вчиняти, творити добро чи зло і, звісно ж, краще в такому недосконалому світі творити добро та любов, а не навпаки. І все у світі може стати враз добрим та вдосконаленим, якщо цього забажають усі люди. Словами *«А ту маленьку дівчинку я відшукав... І піду! І піду!»* [3] оповідання закінчується і дає читачу розуміння не лише вдосконалення героя, але і його прагнення до зміни на краще цілого світу. Починати творити добро потрібно із себе, інакше нічого не вийде.

Діалоги героїв Ф.Достоевського настільки влучні та проблематичні, що зачіпають найпотаємніші думки та проблеми людини. Видатні філософські думки висвітлено також в працях «Злочин і кара», «Записки з підпілля», «Біси», «Ідіот» тощо. Цікаво, що добро і зло у Ф.Достоевського мають однакову силу й однакові шанси на перемогу. Мислитель висуває ідею безсмертя людської душі як вищої ідеї всього людства, з якої витікають інші «вищі» ідеї. Він вважає, що буття людини незбагненне й позбавлене сенсу, якщо не вірити у власну душу та її безсмертя. Також автор торкається проблеми любові до людства і стверджує, що нею неможливо замінити відсутності Бога, адже людина постійно запитуватиме і не визнаватиме сенсу цієї любові. При цьому можемо побачити беззаперечну прихильність Ф.Достоевського до християнства. Біблію, наприклад, він вважає непереможною книгою, а Христа – «ідеалом людини у плоті» [4]. Письменник зазначає, що Ісус Христос є «Бог настільки, наскільки Земля могла Бога явити» [4].

Велич і внесок Ф.Достоевського в літературу та філософію неоціненний. Показником цієї величі можна вважати й світову популярність автора, що також свідчить про глибину та влучність його ідей. Як висновок наведемо цитату, що демонструє потужну думку мислителя:

«Реальний (створений) світ кінцевий, не речовий же світ нескінченний. Якби зійшлися паралельні лінії, скінчився б закон світу цього. Але в нескінченності вони сходяться, і нескінченність є безсумнівно. Адже якби не було нескінченності, не було б і кінченності, немислима б вона була. А якщо є нескінченність, тобто Бог та інший світ, на інших законах, ніж реальний (створений) світ» [5, 361].

Список використаної літератури:

1. Філософія: навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного. – 8-ме вид., стер. – Київ: Знання, 2011. – 455 с. – (Вища освіта XXI століття).

2. Достоевский Ф. М. Братья Карамазовы [Электронный ресурс] / Ф. М. Достоевский // Наука. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: <http://ilibrary.ru/text/1199/index.html>

3. Достоевский Ф. М. Сон смешного человека [Электронный ресурс] / Ф. М. Достоевский // Наука. – 1999. – Режим доступа до ресурсу: http://az.lib.ru/d/dostoevskij_f_m/text_0330.shtml

4. Достоевский Ф. М. Дневник. Статьи. Записные книжки: В. 3т. Т.1. 1845-1875 гг. / Ф. М. Достоевский. – Москва: Захаров, 2005. – 480 с.

5. Достоевский Ф. М. Статьи о русской литературе. Выписки и замечания / Ф. М. Достоевский. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2015. – 570 с.

*Шевчук Павло Вікторович
студент I курсу магістратури
спеціальності «Релігієзнавство»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Соловій Роман Павлович*

КРИТИКА СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ РУХОМ РАДИКАЛЬНОЇ ОРТОДОКСІЇ

Радикальні ортодоксии наголошують, що секуляризація сучасного суспільства та культури є головним "ворогом" християнства та християнської теології. Представники руху Радикальної ортодоксії (далі в тексті РО) вважають, що виникнення ідей секуляризму було викликано втратою теологічного обґрунтування та осмислення всіх областей гуманітарного знання та людської діяльності, зокрема, естетики, політики, ставлення до тіла, статі, особистості, простору тощо. Намагаючись переосмислити це явище, критика секуляризму стала вихідним пунктом у виникненні теології РО. Так Дж. Мілбанк розпочав свою теологію з книги "Теологія та соціальна теорія: по ту сторону секулярного розуму", присвячену критиці процесів секуляризації суспільства, сучасної соціології в цілому та соціальної релігії зокрема [1, 29]. В подальшому він і його послідовники поглибили цю критику і розповсюдили її на всі сфери культури, а саме на області інтелектуальної та матеріальної людської діяльності, поведінки та спілкування.

В основі проекту лежить концепція "єдності християнської думки та дії", тому позиція РО щодо різних практик (у сфері культури, науки, мистецтва, політики, економіки, освіти, моралі та інше) може бути охарактеризована як заклик до "теологічного імперативу в сучасному світі" [2, 35]. РО дуже незадоволений сучасним станом не тільки західної теології та філософії, але і в цілому сама модель взаємодії людини зі світом, яка постала наслідком "невірних" форм свідомості та мислення. Основна причина цього полягає, на їхню думку, в несприятті альтернативного релігійного (не обов'язково християнського) трансценденталізму як модусу свідомості, а також, невміння або небажання розрізнати "теологічний світ" у всіх інших "нетеологічних" вимірах. Подібна "сліпота" мислення позначається РО як іманентизм або секуляризм. Саме це, на думку .О, і стало причиною апофеозу секуляризації. Таким чином, РО вважає необхідною "інтелектуальна боротьба "за відновлення універсального теологічного дискурсу в умовах повної секуляризації західної культури".

Дж. Мілбанк категорично критикує соціологію, особливо соціологію релігії, яка, на його думку, починається з того, що обмежує релігію чітко обмеженим простором, який відділений від суспільства. Таким чином, дослідження теми "секулярного" стає домінуючим у теології РО, а пошук шляхів подолання "секуляризму" як моделі постає основним завданням цього проекту. Ми спробуємо звернутися до аналізу тих методологічних розробок РО, які спрямовані на деконструкцію секулярного[4, 235].

На його думку, "секулярний дискурс не просто замінює внутрішній спосіб самовираження в релігії, але сам є викривленням справжнього християнства". Він у прямому сенсі оголошує секуляризм "християнською ересю"[5, 196]. Він також атакує і соціологію, як науку, яка вивчає процеси секуляризації. Соціальні науки, на його думку, самі працюють у контексті секулярного і відповідно, керуються методами, що не формують об'єктивної картини. Для Дж. Милбанка це означає, що соціальні теорії з обов'язково містять у собі помилкові положення, які християнська теологія повинна виправляти. Для цього Милбанк пропонує розгорнуту критику соціології, яка є критикою секуляризації водночас.

На думку Дж. Милбанка, подібні "помилкові" парадигми соціології відображаються, в інтерпретації релігії, її місця та функції. Він критикує зростаючу в сучасній соціології тенденцію до ізоляції релігії та її відокремлення від цілісного соціального простору. Він доводить цю тезу на прикладі робіт Т. Парсонса і Н. Лумана, які, на його думкою, обмежують релігію лише сферою приватного та позбавляють її всеосяжних соціальних функцій. Як вважає теолог, обмеження ролі релігійного стоїть поряд з концепцією диференціації соціальних функцій: "З точки зору Парсонсу, суспільство розвивається через процес поетапної самодиференціації на окремі соціальні субсистеми: етап відділення мистецтва від релігії, релігії від політики, економіки від етики та т.д." [3, 283]. Подібний підхід характерний і для Н. Лумана, котрий ставить в основу суспільства принцип функціональної диференції. Функціональні системи у Н. Лумана (політика, держава, наука, право, виховання, релігія та сім'я), які постають замкненими самі в собі, що спирається на те, що функціонально важливо і має сенс для системи. Як вважає Дж. Милбанк, для Лумана ціль релігії полягає винятково в "контингентному регулюванні" (контингентність - "можливість бути в іншому"), тобто в тому, що б допомогти людям через пояснення їх нещастя та обґрунтування моральних норм[2, 27]. Такий підхід до релігії, за думкою Милбанка, приводить до двох негативних наслідків. По-перше, вища функція релігії постає не в інтеграції людей, а навпаки перетворюється в дистанційовану реакцію людей на неспокійну соціальну даність в цілому. По-друге, розділ сфер соціального легітимізує "політику сили", діючи по принципу "розділяй і володарюй". Виникає це, тому що соціальна диференціація, по-суті, закриває можливість комунікації між розділеними сферами, в той час, переносячи релігію на периферію соціального [2, 35].

Для того, щоб "повернути" секулярний світ назад до церкви і підпорядкувати секулярний розум християнству, РО не тільки виступає проти конструктивів автономного секулярного розуму, але і деконструюють "соціальне", соціологію, ліберальних і консервативні теорії суспільства, культуру постмодерну, історію, тощо. Завдання РО щодо суспільства полягає в тому, щоб продемонструвати, що секулярні соціальні і політичні теорії "виросли" з католицької теології через її викривлення або нерозуміння. На початку книги "Теологія і соціальна теорія" Дж. Милбанк стверджує, що теологія є першим дискурсом [1, 290].

Список використаної літератури:

1. Кырлежев Александр. "Джон Милбанк: разум по ту сторону секулярного". *Логос*. 4 (67) (2008): 29.
2. Милбанк, Джон. *Политическая теология и новая наука политики*. Москва: Логос. 2008
3. Милбанк Дж. «Христианство возродится только в том случае, если будет стараться все заново переосмыслить по-христиански...». *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. 3 (31) (2013): 285-290.
4. Милбанк Дж. «Надзор за возвышенным: критика социологии религии». *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. 3 (31) (2013): 210-284.
5. Щипков, Д.А. «Радикальная ортодоксия»: Критический анализ». Дис. канд. филос. наук. Санкт-Петербург, 2004. – С. 183-198

6. Чорноморець Ю. П. "Яким буде християнське соціальне вчення в XXI столітті?" risu.org.ua. 17 листопада 2017.
https://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/45261/

*Шеховцова Вікторія Анатоліївна
студентка III курсу,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Крилова Світлана Анатоліївна*

ПРОБЛЕМА СМЕРТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПСИХОАНАЛІЗА

На сьогоднішній час тема смерті є дуже актуальною, адже люди ще з найдавніших часів прагнули пояснити цей феномен. Проблема смерті набуває центральне значення в психоаналізі З. Фрейда та К. Юнга. За допомогою феномену смерті людина і починає усвідомлювати сенс життя та місце, яке займає в цьому світі. Життя має сенс саме тому, що є смерть. Якщо б не було кінця життя, тоді сенсу життя не існувало взагалі і людина не прагнула би пізнати себе. Смерть виступає, з одного боку, певним жахом та злом, з іншого, - безсмертне життя та вічність виявляється доступним лише через смерть.

Людина дуже боїться смерті, адже, вона не знає, що її чекає попереду. Можна прослідкувати, - коли людина усвідомлює, що вона помре, в неї починається страх, ніби в середині все перевертається, людині стає важко дихати і неї потіють долоні. Коли людина починає думати про смерть, в неї виникає психологічний стрес, адже вона починає розуміти, що смерть уособлює кінець усього суцього в її житті, і вона більше ніколи не зможе знов насолоджуватися життям. Коли людина починає усвідомлювати смерть, то вона починає жити, адже вона навчається цінувати кожну хвилину, кожний момент, просто насолоджується своїм життям. Але страх смерті не можна заперечувати, смерть треба усвідомити.

У своїй останній роботі «Нарис психоаналізу» З. Фрейд робить зауваження щодо ролі інстинкту смерті, вказуючи на корінну дихотомію між двома могутніми силами - інстинктом любові «Еросом» та інстинктом смерті «Танатосом». За Фрейдом, потяг до смерті, несвідомі тенденції до саморуйнування і повернення в неорганічний стан, як правило, властиві кожному індивіду. Дана концепція стала для Фрейда провідною в останні роки життя, але вона не викликала великого ентузіазму з боку його послідовників і не була включена в основне русло психоаналізу. Передбачалося, що на виникнення теорії Фрейда про існування інстинкту смерті, глибоко вплинула його реакція на першу світову війну.

У своєму есе «Про психологію несвідомого» Карл Густав Юнг заперечив концепцію Фрейда про існування двох основних інстинктів - Ероса і Танатоса. Юнг також не погодився з тезою про те, що метою Ероса є створення якомога більшої кількості зв'язків і збереження їх, а метою Танатоса - їх розрив і, як наслідок, - знищення. Юнг аргументував це тим, що подібний вибір протилежностей відображає точку зору свідомості, а не рушійні сили підсвідомості. Згідно з Юнгом, логічної протилежністю любові є ненависть, а Ероса – Фобус, тобто страх. Однак, психологічна протилежність любові є воля до влади. Там, де панує любов, немає волі до влади, а там, де воля до влади безмірна, немає любові. Згідно з Юнгом, Ерос не еквівалентний життю, але для того, хто думає так, протилежністю Ероса, звичайно ж буде смерть. Всі ми відчуваємо: те, що протистоїть нашим вищим життєвим принципам, має бути руйнівним і поганим, і, коли ми не в змозі співвідносити це з жодною позитивною життєвою силою, ми уникаємо і боїмося його

Елізабет Кюблер-Росс, сучасний дослідник проводить певний аналіз феномену смерті через призму теорій Фрейда та Юнга.

Кюблер-Росс виділяє п'ять етапів щодо адаптації до усвідомлення поняття смерті.

Перший етап являє собою стадію заперечення. Людина відмовляється прийняти можливість своєї смерті і шукає інших, більш обнадійливих думок, діагнозів.

Другий етап - стадія гніву, коли людина усвідомлює, що вона дійсно вмирає, людина примирюється із гнівом, обуренням і заздрістю до інших.

Третій етап - ведення переговорів, коли людина шукає шляхи продовження життя, обіцяє і намагається вести переговори з Богом, лікарями, медсестрами або іншими людьми, щоб відкласти розв'язку або полегшити біль і страждання.

Четвертий етап - це стадія депресії. На цьому етапі вмираюча людина шкодує про те, що вже загубила час, і вже не зможе витратити його на родину, щоб ще більше побути поруч.

Смерть як екзистенціальна проблема дуже мало вивчена. Все, на що можна спиратися, - це історія та культура давніх людей. Вивчаючи проблему смерті та вмирання в філософії та психології сучасного суспільства, необхідно в першу чергу розглянути ставлення до неї в культурному контексті. Смерть є найважливішою складовою культури, і в цій якості вона відображається у колективній свідомості у формі відносно стійких цінностей. Можна припустити, що особливості відношення до смерті можуть бути пов'язані з належністю до тієї чи іншої культури, релігії.

Люди, швидше за все, бояться не померти, а невідомого, що ховається за самою смертю. Зрештою, смерть не повинна налякати нас, бо ми з дитинства знаємо, що час обов'язково прийде і нам доведеться померти.

Смерть звичайній людині завжди невідома. Незалежно від того, яким знанням про смерть ми володіємо, сама смерть не може з'явитися в відомому нам полі. Страх смерті - це страх перед невідомим.

У стресових ситуаціях людина насамперед не боїться випробувати смерть як процес, і страх перед перспективою перестати існувати в цілому, і перш за все, як людині. Всі реакції на страх, будь то павук в ліжку або кошмар, також багато в чому визначаються нашим страхом перед власною смертю.

Список використаної літератури:

1. Белоусов С. Психологія страху смерті. - СПб., 1993. - 271с.
2. Демичев А. Дискуси смерті. Введення в філософську танатологію. - Спб: Інпрес, 1997. - С.49-67.
3. Кюблер-Росс Е. Про смерть та вмирання. - М., 1996. - 645с.

*Шкретієнко Вікторія Іванівна
магістрант,
спеціальності «Філософія»
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Богданова Світлана Анатоліївна*

ПРИЧИНИ ПОХОДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ

Де б не виникало соціальне середовище, воно завжди виявляється певним чином організованим. Одні люди виступають лідерами, інші – у ролі виконавців. У будь-якому суспільстві є більші і менш шановані люди. Залежно від становища в суспільстві розподіляються соціальні ресурси і цінності, привілеї і нагороди, права і обов'язки.

Без такого впорядкування стосунків просто неможлива ніяка ефективна взаємодія людей, оскільки буде не результативним будь-який вид соціальної діяльності [3]. Саме структурований характер взаємодії дозволяє підтримувати соціум в організованому і впорядкованому стані, зберігати його цілісність і мобілізуючу орієнтацію на ефективну спільну діяльність [2].

Таким чином, в основі суспільства, соціальної організованості лежать відмінності і нерівність людей. Це фундаментальний факт соціального життя. Навіть поверхневий погляд на людей, що оточують нас, дає підстави говорити про їх несхожість.

До основних причин соціальної нерівності відносять:

- розподіл праці і диференціація соціальних функцій. Існування суспільства і його розвиток можливий тільки завдяки розподілу праці, коли кожна соціальна група вирішує якусь життєво важливу для усього суспільства задачу. У людей багато різноманітних потреб, але займатися усім відразу ніхто самостійно не в змозі. Тому і виникає розподіл праці. Одні люди займаються виробництвом матеріальних благ, інші навчають нові покоління, треті створюють духовні цінності, четверті управляють і так далі. Для нормального життя суспільства потрібне оптимальне поєднання усіх видів людської діяльності. На основі ієрархії соціальних функцій складається ієрархія шарів і груп, що їх, що виконують. У цьому полягає функціональна доцільність соціальної нерівності суспільства;

- демографічні причини: зростання чисельності і щільності населення, поєднання необхідності підтримки стабільності груп і нескінченної різноманітності;

- економічна причина: нерівне відношення до власності, що і призводить до нерівного розподілу матеріальних і соціальних благ;

- необхідність внутрішнього стимулювання людини, мотивації його праці, соціальної активності і лояльності. Суспільству необхідно зацікавити людину виконувати ту або іншу роботу, максимально напружуючи свої сили і здібності, прагнути до вдосконалення своєї діяльності, підвищення її якості. Цю функцію мотивації якраз і виконує система статусів, система соціальної нерівності;

- система цінностей суспільства. Розташування соціальних шарів на ієрархічних сходах визначається серед іншого і громадськими уявленнями про соціальну значущість кожного з цих шарів. Ця значущість людини (групи) для суспільства дістала назву "статус". Кожна людина (група) займає певне місце в суспільстві, набуває свого статусу. А соціальна нерівність ця і є нерівність статусів.

Соціальна нерівність, тобто неоднакова оцінка громадського положення людей, потрібна, передусім, для координації різних видів діяльності людей в суспільстві, для організації їх спільної праці і взаємодії. В той же час соціальна нерівність виступає найважливішим мотиваційним механізмом суспільства, яке прагне за допомогою системи нагород і заохочень підвищити самовіддачу своїх членів. Люди, що займають нижчі позиції, прагнутимуть просунутися на більш престижні посади і отримати привілеї, що відповідають їм, доход, владу, культурні ресурси, які виступають додатковим мотивом ефективності виконання людьми своїх обов'язків. Люди прагнуть до того, що вище цінується, чого завжди бракує, що дає їм більше влади, повага і тому подібне. Система соціальної нерівності у поєднанні із структурою закріплених позицій (статусів) упорядковує рух вгору, яке при інших обставинах могло б перетворитися на хаотичну боротьбу за владу, в некероване соціальне стовпотворіння, в «війну усіх проти усіх».

Список використаної літератури:

1. Романова Н. П. Соціальна нерівність: методологічний аспект / Н. П. Романова // Вісник ЧитГУ, 2008. – № 4. – С. 140-152.

2. Судаков М. В. Соціологічна концептуалізація соціальної нерівності як чинника структурної диференціації соціальних систем : дис. ... канд. Соц. Наук : 22.00.01 / М. В. Судаков. – КНУ ім. Тараса Шевченка ю – К., 2008. – 16 с.

3. Шкаратан О. І. Соціологія нерівності: теорія та реальність / О. І. Шкаратан. – М. : Будинок вищої школи економіки, 2012. – 526 с.

Шувар Петро Володимирович
студент I курсу магістратури,
спеціальності «Релігієзнавство»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Котлярова Тетяна Олександрівна

ТИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОСТОРУ ПРАВОСЛАВНОГО ХРАМУ ТА ЙОГО ЖИВОПИСНОГО ОФОРМЛЕННЯ

На початку свого розвитку християнське мистецтво народилося поза Церквою. Відомо, що воно розвивалося практично проти Церковної волі. Зокрема, слід відзначити, що християнство як релігія бере свій початок від іудаїзму, яке, як відомо, вороже ставилося до ідолопоклонства. А мистецтво в межах Церкви вважали саме таким, адже на початку ще не було тих сталих правил і норм, які обмежували рамки церковного й світського, молитви та ідолопоклонства. Крім того, ієрархічна система розміщення образів реалізується в архітектурному оздобленні. Воно утворюється системою об'ємних осередків, які призначені для живопису. Сама будівля храму — це хрестоподібний простір, який утворений склепінчастими нефами й завершується високим куполом. Об'ємний вигляд побудови є хрестоподібним. Зокрема А. Лідов зазначає: «Таким чином віруючий, увійшовши до будівлі храму, тілесно проникає у простір хреста. Опинившись всередині, він літургійно долучався до хресної жертви Ісуса Христа» [4; 7].

Зі східної сторони храму примикають одна або декілька абсид, в яких розміщують ікони з багатим богословським значенням. Крім того, у притворі малювали картини створення світу – «Шестоднеє» [9], [3; 38], 2 «Суд над душею» (зокрема, митарства, ілюстрації останніх митей життя людини, ілюстрації кончини грішника та кончини праведника[6]), «Ліствицю» [7], гріхопадіння Адама і Єви[8]. А ще часто малювали тут зірки, сузір'я, планети, створення небесного склепіння[1], ікону «Страшного Суду»[5; 15], ікону «Спас Вседержитель Грізний Суддя», ілюстрацію походу праведників до Раю. Між притвором та храмом розташовані царські вората, які є в православній традиції символами воріт до Раю і навіть Самого Ісуса Христа (Ів. 10:9).

Отже найбільш поширеними є хрестово-купольні споруди храмів, однак, трапляються будівлі такого типу як базиліки і ротонди. Ці три типи храмів належать до візантійських зразків храмової архітектури.

В оформленні моделі храму, домінуюче місце займає купол. Він опирається на чотири чи вісім арок, на паруси чи тромпи, розділений на вісім, дев'ять, дванадцять або шістнадцять секцій. Купол — символ біблійного образу неба. Тут зображають Христа-Пантократора[2; 90] з ангелами довкола або без них.

Під куполом у кутах, так званих парусах, що утворені склепіннями, зображають чотирьох євангелістів[2; 92]. На одній лінії з євангелістами, проте на лицьових сторонах ключів склепін (у барабані куполу) зі сходу малюємо «Спаса на убрусі». Також є другий тип образів «Нерукотворного Спаса». На південній стороні барабана купола змальовують Ісуса Христа, який тримає Євангеліє зі словами «Я Виноградина, ви галуззя!» (Ів 15:5); на південній стороні — Еммануїла, який тримає хартію з надписом: «Дух Господа Бога на мені, бо Господь мене помазав» (Іс. 61:1).

Далі змальовують виноградні гілки і у них поясні зображення 12-ти апостолів.

У кожній із арок, що під куполом, зображають по три пророки з хартіями. Пророків зображують поряд зі святами, які були їм відкриті від Бога. Наприклад, пророки Варух, Аввакум, Ісаїя — біля Різдва Христового; Єзикіїль, Єремія, Захарія — біля ікони хрещення Господнього тощо.

Якщо розглянути класичний іконостас, то він складається з п'яти ярусів, які ще називають чинами. Перший чин присвячений праотцям і називається він праотцівським. Посередині другого, пророчого ряду, прийнято розміщувати ікону «Богородиці з Немовлям

Ісусом» на колінах або ікону «Знамення». По обидва боки від образу поміщають старозавітних пророків. Третій ярус — святковий і вміщає у собі події новозавітного часу від Різдва Богородиці до Воздвиження Животворящого Хреста. Четвертий чин називається «деісусний». У центрі ікона «Спас в силах». Зліва і справа від ікони — зображення Богородиці, св. Іоанна Предтечі. З лівого й правого боку в цьому чині розміщені архангели, апостоли та святі. У п'ятому ярусі відображено те, що є найбільш близьким до тих, хто стоїть в храмі. Серединою цього, місцевого ряду є царські ворота. На них зазвичай розміщують образ Благовіщення та чотирьох євангелістів. Над ними — ікона «Темна вечір». Справа від царських врат — образ Христа, після неї ікону святого або свята, на честь якого освячений цей храм. Зліва від царських воріт розташовують ікону Божої Матері найбільш шанованих святих. На південних та північних воротах за традицією зображують або архidiaконів Стефана та Лаврентія, або архангелів Гавриїла та Михаїла.

Таким чином, аналізуючи типи організації простору православного храму, ми можемо бачити, що останній — це не просто місце для проведення богослужінь. Це місце де кожен елемент має своє велике, відшліфоване часом та дискусійною боротьбою значення.

Список використаної літератури:

1. Nesusvet.narod.org. «Дионисий Фурноаграфиот. Всякое дыхание (В притворе церкви). Ерминия или наставление в живописном искусстве» 24 марта 2018 http://nesusvet.narod.ru/ico/books/erminiya.htm#h4_1
2. Боярченкова Ирина. Православный храм. Москва: «Астрель», 2002.
3. Космо-Дамианский храм с приделом Покрова Пресвятой Богородицы в городе Жуковском. Роспись. Иконы. Фотоальбом. Москва: Изд.: «ВегаПринт», 2011.
4. Лидов Александр. Восточнохристианский храм. Литургия и искусство. Санкт-Петербург: Изд.: «Дмитрий Буланин», 1994.
5. Надпорожская Ольга. Корабль спасения. Книга о православном храме. Санкт-Петербург: Издательство «Петроглиф», 2014.
6. Николай Погребняк, прот. Иконография Страшного Суда, Храм Казанской иконы Божией Матери 24 марта 2018, <http://kazanskii-hram.church.ua/2017/02/18/ikonografiya-strashnogo-suda/>
7. Пам'ять прп. Іоанна. Небесная лестница преподобного Іоанна Лествичника (кон. XII в.) из монастыря великомученицы Екатерины на Синае. 24 марта 2018 http://ruvera.ru/nedelya_lestvicnika.
8. Храмы России. Роспись притвора церкви Марона Пустынника, что на Бабьем городке, в Москве. 24 марта 2018 http://www.temples.ru/show_picture.php?PictureID=171753
9. Этимологический словарь русского языка Макса Фасмера. Шестоднев. 24 марта 2018: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/vasmer/51537/%D1%88%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%B2>

*Андрієнко Яна Валеріївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна*

ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ВИЩОЇ АЛГЕБРИ В ШКОЛІ

Сучасний підхід характеризується стрімким прогресом наукових знань, швидкою зміною технічних ідей, математизацією не тільки науки, але і більшості практичних видів діяльності. Велика кількість майбутніх спеціалістів, практично всіх сфер діяльності людини потребує серйозної математичної підготовки.

Роль математики в житті сучасного суспільства як навчального предмета в середній школі дуже зросла і висуває перед сучасною школою задачу виховання людей, які вміють орієнтуватись в зростаючому потоці наукової інформації, тих, хто володіє загальними ідеями і методами.

Аналіз змісту шкільної математичної освіти дав змогу виявити ряд недоліків в навчанні школярів:

1. Непідготовленість учнів до розуміння сучасних наукових ідей і їх застосування. Це пояснюється тим, що навчальний предмет алгебри в наш час дає вельми вузьке уявлення про сучасну алгебру. Курс алгебри середньої школи містить в основному матеріал, накопичений до середини 17 ст., в якому переплітаються питання арифметики, алгебри і аналізу. Така різноманітність питань курсу не може створити у учнів уявлення про єдиний навчальний предмет і про сучасну науку – алгебру.

2. Зниження рівня математичної підготовки випускників шкіл. Аналіз відповідей абітурієнтів на вступних іспитах свідчить про те, що знання більшості учнів носять формальний характер, спостерігається відсутність структурованості.

3. Студенти, особливо на перших порах навчання в вищому навчальному закладі, зазнають серйозних труднощів у навчанні, оскільки дізнаються велику кількість нових понять, в логічному відношенні значно складніших, ніж шкільні.

Однією з задач на сучасному етапі є організація процесу навчання основними поняттями сучасної алгебри, що дозволить:

- Підвищити рівень математичної підготовки учнів;
- Підготувати учнів до продовження освіти у ВНЗ;
- Розвивати мислення учнів.

Для того, щоб познайомити учнів з елементами вищої алгебри, зовсім не обов'язково вводити їх в основний курс алгебри. В сучасних умовах роботи шкіл для цієї мети найкращим образом підходить факультатив, який є одним з засобів підвищення теоретичної і практичної підготовки учнів з математики. Порівняно з іншими формами підвищеної підготовки учнів, факультативні заняття є масовою формою, доступною для всіх.

Всі вищеперераховані факти свідчать про необхідність розробки змісту та методики вивчення елементів вищої алгебри на факультативних заняттях, а отже, підтверджує актуальність даного дослідження.

Питання змісту факультативних уроків, основи їх організації є об'єктом дослідження, починаючи з моменту їх створення.

Пропонується методична розробка факультативного курсу підвищеного теоретичного рівня «Елементи вищої алгебри». Матеріал містить такі теми:

1. Множини та операції над ними.
2. Алгебраїчні структури.
3. Елементи лінійної алгебри.

4. Многочлени від однієї та декількох змінних.

5. Системи алгебраїчних рівнянь.

Кожна з тем безпосередньо пов'язана з матеріалом загальноосвітнього курсу математики і включає наступні поняття сучасної математики: множина, операція, група, векторний простір та інші. При вивченні даних тем школярі навчаються знаходити зв'язки і відношення, які існують між поняттями, володіти вмінням робити висновки, проводити аналогії, узагальнювати, тобто створюються реальні можливості для розвитку їх математичного мислення.

Вивчення вищеперерахованих тем забезпечує більш гнучкий перехід від змісту математичної освіти в школі до змісту математичної освіти у ВНЗ, оскільки апарат теорії. множин, алгебраїчних структур, лінійної алгебри, алгебри многочленів входить в основний курс математики більшості ВНЗ.

Ідея введення елементів в шкільний курс математики полягає не стільки в тому, щоб спеціально вивчати вищу алгебру, а в тому, що вивчення дозволить підвищити рівень математичного розвитку учнів у класах з поглибленим вивченням математики.

Список використаної літератури:

1. Абрамович М.И., Стародубцев М.Г. Математика (Алгебра и элементарные функции). – М. : Высшая школа, 1976 – 271 с.

2. Александров П.С. О некоторых направлениях развития математики и их значение для преподавания // На путях обновления школьного курса математики. – М.: Просвещение, 1978. – 303 с.

3. Борисова Е.М. Особенности обучения и психического развития школьников 13 – 17 лет/ Под ред. И.В. Дубровиной, Б.С. Круглова. – М.: Педагогика, 1988. – 192 с.

4. Бурбаки Н. Архитектура математики // Математическое просвещение. – 1960. – №5. – С.101–102.

5. Волович М.Б. Наука обучать / Технология преподавания математики – М.: LINKA–PRESS, 1995. – 280 с.

6. Гатгенъ К. Педагогика математики /Преподавание математики. – М.:Учпедгиз, 1960. – 163 с.

7. Епишева О.Б., Крупич В.И. Учить школьников учиться математике: Формирование приемов учеб. деятельности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 128 с.

8. Жарова Л.В. Учить самостоятельности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1993. – 205 с.

9. Захарова А.В. Психология обучения старшекласников. – М.: Знание, 1976. – 64 с.

10. Кадыров И. Взаимосвязь внеклассных и факультативных занятий по математике : Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1983. – 63 с.

*Алланазарова Майса,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Павлова Наталія Юрїївна*

ВИВЧЕННЯ ЕРУПТИВНИХ ЗІР

Змінні зорі – зорі, у яких спостерігають зміни –блиску хоча б в одному спектральному діапазоні [1]. За особливостями зміни блиску і причинами, що зумовлюють їх, змінні зорі поділяють на шість головних класів: еруптивні змінні зорі; пульсуючі змінні зорі; змінні зорі, які обертаються; спалахуючі і новоподібні зорі; тісні подвійні затемнювані

системи; джерела сильного змінного рентгенівського випромінювання. Змінна карликова зоря, яка проявляє свою змінність у вигляді повторюваних спалахів, що пояснюються різного роду викидами речовини (ерупціями) називається **еруптивною змінною**. Еруптивні зорі можуть бути самої різної природи, вони можуть знаходитися як на ранніх, так і на пізніх етапах своєї еволюції

Змінні зорі типу T Тельця, що не завершили процес гравітаційного стиснення називаються молодими. Це карлики найчастіше спектральних класів F - G з емісійними лініями в спектрі. Багато таких зір є в туманності Оріона, де йде процес активного зореутворення. Схожі на них зорі типу RW Візничого, що належать до спектральних класів В - М. Їх блиск змінюється хаотично, а амплітуда змін блиску може досягати 3^m , іноді до 1^m протягом години. Ці зорі мають великі газові оболонки. Рух речовини в цих оболонках, пов'язаний з процесом гравітаційного стиснення зорі, можливо, і є причиною її хаотичної змінності. Зорі типу T Тельця - наймолодші утворення, які вже можна вважати зірками.

Спалахуючі зорі типу UV Кита [2]. Це карлики спектральних класів K і M. У них в спектрі спостерігаються емісійні лінії кальцію і водню. Ці зорі відрізняються дуже швидким зростанням світності під час спалахів. Менш ніж за одну хвилину потік випромінювання може збільшитися в десятки разів. Після цього за півгодини-годину він повертається до початкового рівня. Під час спалаху посилюється також яскравість емісійних ліній. Характер явища нагадує хромосферний спалах на Сонці. Зірки типу UV Кита швидше за все знаходяться на заключних стадіях гравітаційного стиснення.

Зорі типу Ве. Масивні зорі, що швидко еволюціонують. Їх набагато важче застати на ранніх стадіях еволюції. Проте, серед гарячих зір класу В, що переважно швидко обертаються, часто зустрічаються зірки з емісійними лініями, які належать водню, іноді гелію і іншим елементам. Як правило, такі зірки відрізняються змінними спектрами і змінюють блиск на $1-2^m$, причому ці зміни мають нерегулярний характер і пов'язані, імовірно, з витіканням речовини, викликаним швидким обертанням. Маса Ве-зірок порядку 10 мас Сонця. Скоріше за все, це недавно виникли молоді об'єкти.

Змінні типу R Північної Корони – еруптивні (вибухові) змінні зорі, які змінюють світність у двох режимах, один – пульсація з низькою амплітудою (декілька десятих зоряної величини), а другий – нерегулярне непередбачуване зниження яскравості на $1-9^m$. Відомо лише близько 100 таких зір. Вважається, що тьмяніння викликано конденсаванням вуглецю у сажу, через що зоря тьмяніє у видимому світлі, але у інфрачервоному світлі значущого зниження яскравості не відбувається. Змінні типу R Північної Корони переважно є надгігантами спектральних класів F та G, з типовими молекулярними лініями C_2 та CN, характерними для жовтих надгігантів.

Змінні типу RS Гончих Псів – це клас розділених подвійних зір, які складаються з масивного головного гіганта чи субгіганта спектральних класів G-K та супутника, який є субгігантом або зорею головної послідовності спектральних класів G-M. Зорі типу RS CVn крім можливої затемнюваної зміни кривої блиску, виявляють також модуляцію кривої блиску з амплітудою до $0,6^m$, яка пояснюється обертанням зоряних плям на поверхні зорі.

Змінні зорі типу S Золотої Риби – гарячі надгіганти спектральних класів O та B, які хаотично змінюють свій блиск із амплітудою від кількох десятих до кількох видимих зоряних величин. Характерний час помітних змін становить роки або десятиріччя [1, 2]. Зазвичай, це найяскравіші зорі галактик, в яких вони спостерігаються. Змінні типу S Золотої Риби – це наймасивніші зорі: їх маси можуть перевищувати $50M_{\odot}$. Втім, вони дуже інтенсивно втрачають масу – $\sim 10^{-4}M_{\odot}$ на рік.

Фуори (за FU Оріона) – рідкісний тип нестаціонарних зір, які перебувають на стадії еволюції до головної послідовності. FU Оріона – це зоря, з якою відбулася різка зміна зоряної величини (на 6^m) та спектрального класу (з dKe (помаранчевий карлик) стала надгігантом спектрального класу F). Це рідкісний тип молодих, як правило змінних зірок, які оточені значною кількістю міжзоряного пилу та газу. Фізичні причини такого зростання світності та зміни спектрального класу остаточно не визначені.

Еруптивні зірки є одними з найцікавіших об'єктів Всесвіту.

Список використаної літератури:

1. Астрономічний енциклопедичний словник / за заг. ред. І. А. Климишина та А. О. Корсунь. – Львів: Голов. астроном. обсерваторія НАН України, 2003. – 548 с.
2. Нестационарные звезды и методы их исследования. В 5 томах. -Том 2. Эруптивные звезды / [В. П. Архипова, Э. Р. Мустель, А. А. Боярчук та ін.]. – Москва: Наука, 1970. – 376 с.

*Балицька Надія Олександрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Торбін Григорій Мирославович*

ПАРАДОКСИ І СОФІЗМИ У НАВЧАННІ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ

Теорія ймовірностей – розділ математики, що досліджує математичні моделі випадкових процесів та явищ, і вивчає закономірності, які виникають при багатократному повторенні випадкових подій. Зародившись у процесі пошуку закономірностей, які виникають в азартних іграх, теорія ймовірностей пройшла довгий шлях становлення як строго математична дисципліна, яка має міцний аксіоматичний фундамент, і при цьому має надзвичайно ефективні застосування як в суміжних науках, так і у практичній діяльності людини.

Процес становлення теорії ймовірностей як самостійної дисципліни, як і будь-якої науки, був тернистим і неоднорідним. Важливу роль у її розвитку зіграли парадокси, виявлення яких спричиняло певну кризу у розвитку і сприяло переосмисленню як основ самої науки, так і методів її розвитку.

Парадокси (від грец. *παράδοξος* - незвичайний, неймовірний) – несподівані явища або твердження, які формою або змістом суперечать нашим знанням і уявленням; а софізм – це хибне твердження, отримане на основі міркувань, які формально здаються правильними. Інколи важко відрізнити софізм від парадоксу (особливо, коли логічні помилки, які лежать в основі софізму, є добре завуальованими). Яскравим прикладом є так званий «парадокс» Ахілла та черепахи. Отримана суперечність (апорія) про те, що Ахілл ніколи не наздожене черепаху (оскільки для цього необхідна нескінченна кількість проміжків часу) є насправді софізмом. Логічна помилка, яка лежить в його основі, полягає в інтуїтивно «очевидному» (але при цьому хибному) висновку про нескінченність суми нескінченної кількості додатних чисел (як відомо з теорії числових рядів, знакододатні ряди можуть бути як розбіжними, так і збіжними).

Доцільно підібрана система софізмів та парадоксів, яка включена в процес вивчення будь-якої математичної дисципліни, сприяє глибокому засвоєнню студентами відповідної теорії, спонукає до переосмислення багатьох фактів теорії та важливості «деталей», які на початковому етапі вивчення можуть здаватись студентам несуттєвими, формує критичне та творче мислення.

Під час доповіді будуть проаналізовані деякі класичні та запропоновано нові ймовірнісні софізми та парадокси, і обговорено можливість та доцільність їх використання під час навчання теорії ймовірностей студентів математичних спеціальностей.

Список використаної літератури:

1. Конфорович А.Г. Математические софизмы и парадоксы. – К: Рад. школа, 1983. – 208 с.
2. Гнеденко Б.В. Очерки истории теории вероятностей. – М.: Наука, 1988. – 448 с.
3. Секей Г. Парадоксы теории вероятностей и математической статистики. – М.: Наука, 1989.– 240 с.

*Банак Віталій Данилович,
студент III курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
асистент
Мозгова Альона Михайлівна*

ФІЗИЧНІ ПОТРЕБИ КОЛОНІСТІВ ДЛЯ ЖИТТЯ НА ІНШИХ ПЛАНЕТАХ

Уже сьогодні розвиток людського технологічного суспільства невпинно зростає. А вже завтра ми будемо спостерігати за тим, як людина колонізує інші планети, зокрема, у найближчому майбутньому, Марс.

Ми живемо на планеті, на якій достатньо ресурсів для нашого існування, принаймні так було ще до недавнього часу. Однак, коли настане момент ступити на інші планети, чи будуть вони так само "добрі" до нас як Земля? Звісно ж ні. Земля – унікальна планета. Умови, подібні до земних, на сьогоднішній день ще не були знайдені або остаточно підтвержені на інших планетах як нашої Сонячної системи, так і нашої Галактики. А це означає, що колоністам доведеться пристосовуватись.

Варто виділити наступні життєво необхідні умови: наявність кисню, води, їжі, енергії, медикаментів, комплектуючих частин для механізмів, які будуть зношуватись, засобів та матеріалів для будівництва житла, будівель спеціального призначення тощо. Проаналізуємо значимість перерахованих вище умов для життя людей в колоніях на прикладі Марса та можливість їхньої забезпечення.

Кисень можна добувати різними способами. Одним з перспективних методів на даний момент є добування кисню з використанням електричного струму для створення плазми вуглекислого газу, якого на Марсі більше 95%. Причому, розділяючи вуглекислий газ, можна отримати як кисень, так і оксид вуглецю. Останній можна використовувати як паливо для газових станцій, а також для отримання додаткових запасів енергії [1-2].

Для людей і вирощування рослин необхідною є вода. Для її добування потрібне спорудження екстракторів, насосів та водонапірних веж.

Гідропоніка та теплиці – хороший варіант для вирощування овочів та фруктів, які можна буде використовувати в їжу, соєвих заміників для більш повноцінного харчування, рослин з лікувальними властивостями тощо.

Для постійного забезпечення колонії електроенергією важливим буде будівництво сонячних та вітрових електростанцій, колекторів-акумуляторів для зберігання енергії.

Одним із найважливіших будівельних ресурсів на Червоній планеті можуть стати біополімери. Адже їхні фізичні характеристики повністю підходять потребам людини. Однак потрібні будуть ще і металеві конструкції, які зможуть підвищити безпечність побудованих споруд та їх компонентів. Саме тому важливим етапом розбудови повноцінної колонії стане спорудження шахт для видобування руди і подальшої переробки її у метали. На цих двох матеріалах можна закласти основи успішної колонії, виробництва новітніх технологічних досягнень для покращення умов існування колоністів.

Вдала реалізація вище сказаного сприятиме тому, що наша перша спроба колонізувати іншу планету та побудувати собі новий дім може бути успішною, хоча ще немало труднощів потрібно для цього подолати.

Список використаної літератури:

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://mars.nasa.gov/mars2020/mission/instruments/moxie/>
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: // <http://www.esa.int/ESA>

*Білан Анастасія Сергіївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Філоненко Михайло Миколайович*

ЗАКОНИ ЗБЕРЕЖЕННЯ В КУРСІ ФІЗИКИ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Світ, що нас оточує матеріальний. Матерія – об’єктивна реальність, яка відображається нашими органами відчуття, існуючи незалежно від них. Матерія існує у вигляді речовини та поля. Матерія перебуває в неперервному русі, включаючи найпростіші механічні рухи. Рух – невід’ємна властивість матеріального світу, яка полягає в безперервній зміні в просторі і часі стану матеріальних об’єктів. Матерія не зникає і не виникає, а може перетворюватись з одного виду в інший. Наприклад, при анігіляції $e^- + e^+ \rightarrow 2h\nu$ “зникає” речовина і “народжується” поле [1].

Метою фізики є встановлення фізичних законів матеріального світу. Закони є узагальненнями дослідних фактів, які подаються у вигляді кількісних співвідношень фізичних величин. Фізичні величини є мірою тих чи інших фізичних властивостей матерії. Правильність законів підтверджується експериментально. Найчастіше перевіряються не самі закони, а висновки з них. Коли виникає ситуація, що результат експерименту заперечує теорію тоді встановлюються нові закони, а старі входять в них складовою частиною.

В класичній механіці встановлено три закони збереження:

- закон збереження кількості руху (імпульсу);
- закон збереження моменту кількості руху;
- закон збереження енергії.

Всі закони збереження в класичній механіці є універсальними. Тому говорять, що вони виражають однорідність простору та часу.

Закони збереження відносяться до числа тих найбільш фундаментальних принципів фізики, значення яких важко переоцінити. Роль цих законів особливо зросла після того, як виявилось, що вони далеко виходять за рамки механіки і являють собою універсальні закони природи. На сьогодні не виявлено жодного явища, де б порушувались ці закони. Вони безпомилково “діють” і в фізиці елементарних частинок, і у атомній фізиці так і фізиці твердого тіла. Ці закони дозволяють отримати ряд досить загальних і важливих висновків про властивості різних механічних процесів, не заглиблюючись в їх детальний розгляд за допомогою рівнянь руху. Якщо, наприклад, виявляється, що якийсь процес суперечить законам збереження, то одразу можна стверджувати: цей процес неможливий і безглуздо намагатися його здійснити.

З аналізу дидактичних особливостей вивчення законів збереження в механіці випливає, що на даний час не сформульовано загальних алгоритмів використання законів збереження для розв’язування задач з механіки. Це обумовлює актуальність і важливість систематичних досліджень у цій галузі.

Список використаної літератури:

1. Філоненко М.М. Курс теоретичної фізики. Класична механіка. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – 220 с.

*Бірук Андрій Володимирович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРАСТРУМІВ ЗАМИКАННЯ ТА РОЗМИКАННЯ В КОЛІ ПОСТІЙНОГО СТРУМУ

У курсі фізики вищої школи розглядають переважно електричні процеси, в яких напруга та струм або незмінні в часі, або ж є періодичними функціями часу. Однак завжди перед встановленням такого режиму роботи електричного кола відбувається перехідний процес, при якому параметри змінюються не періодично. Перехідні процеси виникають в електричних системах як при нормальній експлуатації (вмикання та вимикання), так і за аварійних умов (розрив кола, коротке замикання тощо).

Дослідження перехідних процесів є важливим для розуміння причин виникнення і фізичної суті цих процесів з метою передбачення та усунення можливих негативних наслідків. Ці дослідження мають важливе значення при проектуванні електричних пристроїв, які працюють в колах постійного струму. Зазвичай такі пристрої містять індуктивний опір. При замиканні таких електричних кіл виникають додаткові струми, які називають екстраструмами [1].

Вивченням причин виникнення та характеру зміни екстраструмів в електричних колах постійного струмом займалися І.Т.Горбачук, С.М.Стариков, С.І.Козеренко, що достатньо описано у їхніх наукових працях. Звертаючись до цих праць, ми поставили мету експериментально дослідити закономірності зміни в часі напруги і струму, та розглянути фізичні характеристики цих змін.

Ми скористались методикою досліджень перехідних процесів, які відбуваються в електричних колах, з використанням аналого-цифрового перетворювача. Ця методика дослідження екстраструмів з використанням персонального комп'ютера дозволяє наочно побачити процеси, які тривають в електричному колі протягом декількох мікросекунд з моментів замикання і розмикання. Ці дослідження дали можливість вести фіксування характеристик змін струму і напруги в часі, порівняти з теоретичними даними та розрахувати фізичні параметри цих змін [2].

Список використаної літератури:

1. Горбачук, І.Т. Дослідження екстраструмів замикання і розмикання в електричному колі джерела постійного струму з RLC елементами / І. Т. Горбачук, С. М. Стариков, С. І. Козеренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 9. – С. 14-22.
2. Кучерук І.М., Горбачук І.Т., Луцик П.П. Загальний курс фізики: Навчальний посібник. У 3-х томах. Т.2: Електрика і магнетизм. – К : Техніка, 2001. – 452 с.

*Боднарчук Валерія Степанівна,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «014 Середня освіта Математика»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, доцент
Шкільний Олександр Володимирович*

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ТЕСТОВИХ ЗАДАнь З МАТЕМАТИКИ

На сьогодні загальнодержавні стандартизовані тестування з математики – державна підсумкова атестація (ДПА) та зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) – стали звичними для всіх учасників навчального процесу в Україні. Разом із тим, проблема належного методичного забезпечення як самих стандартизованих тестувань із математики, так і підготовки до них залишається актуальною.

Найбільш поширеними є наступні форми тестових завдань з математики:

- завдання з вибором однієї правильної відповіді з кількох альтернатив;
- завдання з вибором кількох правильних відповідей із кількох альтернатив;
- завдання з короткою відповіддю;
- завдання на встановлення логічних зв'язків між двома множинами об'єктів;
- завдання на встановлення правильної послідовності дій;
- завдання з повним поясненням (із розгорнутою відповіддю).

Детальний аналіз тестових завдань усіх наведених форм проведено в [1].

Сьогодні існує досить велика кількість різного методичного матеріалу як для підготовки до стандартизованих оцінювань, так і матеріалів для самих стандартизованих оцінювань. Постає питання якості таких посібників та завдань, що наводяться в цих збірниках, адже створення якісних тестових завдань із математики є досить непростим завданням навіть для вчителів з великим педагогічним досвідом.

Саме поняття «якість» є найскладнішим у процесі розробки тестових завдань з математики. Якість завдань з математики визначається метою, із якою ці завдання створюються. Тобто якісне завдання дозволяє перевірити саме ті знання, вміння і навички, які планується перевірити цим завданням.

Основними характеристиками тестового завдання з математики, які є частиною стандартизованих тестувань, є наступні:

- складність;
- когнітивний рівень;
- орієнтовний час на виконання завдання;
- пункт за тематичним класифікатором;
- пункт за класифікатором знань та вмінь.

Однак, якщо навіть тестове завдання з математики відповідає всім наведеним специфікаціям, то його ще не можна назвати якісним завданням. Наведемо схему визначення якості тестового завдання [2]:

1. **Аналіз коректності умови.** Умова завдання має бути лаконічною, зрозумілою і математично коректною, тобто не містити внутрішніх логічних суперечностей і мати однозначну відповідь.

2. **Аналіз відповідності форми.** Якщо до тестового завдання з альтернативами складно підібрати дистрактори, то краще сформулювати дане завдання у вигляді завдання із короткою відповіддю і навпаки.

3. **Перевірка на можливість вгадування відповіді.** До тестових завдань тестів ДПА та ЗНО здебільшого ставиться вимога перевіряти саме те, що вони мають перевіряти, тобто знання, вміння, навички. Тому, під час підбору завдань вчителям варто уникати тестових завдань, відповідь яких можна «вгадати».

4. **Перевірка на відповідність меті.** На цьому етапі порівнюються дві відповіді на наступні питання: «Що ми хочемо перевірити цим завданням?» і «Що насправді перевіряє дане завдання?». Якщо відповіді на ці два питання є однаковими, або частково збігаються, то можна зробити висновок, що тестове завдання можна вважати якісним, якщо ж ні, то тестове завдання потребує подальшого вдосконалення.

Реалізація наведеної схеми визначення якості тестових завдань на конкретних тестових завданнях різних форм буде продемонстрована під час доповіді на конференції.

Список використаної літератури:

1. Школьний О. В. Основи теорії та методики оцінювання навчальних досягнень з математики учнів старшої школи в Україні: Монографія / О. В. Школьний. — К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. — 424 с.

2. Школьний О.В. Створення якісних тестових завдань із математики: методичні рекомендації на основі авторського досвіду. / О.В. Школьний, Ю.О. Захарійченко // Математика в школах України.– 2016, № 30 (510).– С. 3-12.

*Бойцун Олена Анатоліївна,
магістрантка 2 року навчання,
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Мініч Людмила Валентинівна*

РОЗВ'ЯЗАННЯ ЯКІСНИХ ЗАДАЧ З ФІЗИКИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Тенденції сучасного розвитку України висувають нові вимоги до людини, а, отже, і до освіти, яка відіграє вирішальну роль у розвитку кожної особистості. Сьогодні наше суспільство претендує на конкурентоспроможність в сучасному світі, а тому перетворення в освіті повинні бути спрямовані на забезпечення пріоритетності науки і техніки, і, відповідно, на реалізацію нових освітніх завдань. Освіта має бути цікавою і спрямованою у майбутнє, а тому вона закликає навчити людину правильного розуміння свого місця у житті, побудови особистісного субкультурного простору, забезпечити можливості для переходу людини на нові освітні рівні. На жаль, сьогодні, незважаючи на досить високий рівень освіти, людина залишається такою, що не є підготовленою до реалій сучасного життя.

Тому сьогодні в Україні гостро відчувається потреба у формуванні людей з правильним розумінням суті освіти. Сучасна освічена людина має, насамперед, усвідомлювати критерії своєї успішності у тій чи іншій галузі діяльності, бути готовою до зміни професійних якостей залежно від зовнішніх умов, розуміти устрій навколишнього простору – соціального, професійного і наукового, у відтворення і розвиток якого вона планує зробити свій внесок. Зрозуміло, що формування такої людини повинно починатись під час її навчання у загальноосвітній школі, оскільки саме загальноосвітні навчальні заклади у наш час стають цілісним середовищем педагогічного впливу на кожного учня.

Розв'язання вищезазначених освітніх завдань вимагає від закладів загальної середньої освіти створення належних умов для реалізації освітнього потенціалу кожного учня відповідно до його особистісних можливостей, принципів та життєвих орієнтирів. Зрозуміло, що це вимагає забезпечення відповідної бази методичного пошуку, розроблення науково-методичного супроводу інноваційної діяльності учителя. Лише за таких умов можна сподіватися на виконання шкільною освітою її головного завдання, яке полягає у підготовці молоді до універсальної, а не вузькоспеціалізованої діяльності у житті, у поєднанні інтересів особистості, суспільства і держави.

Проте очевидно, що сформувати особистість, основними якостями якої є цілеспрямованість, відповідальність, максимальна самореалізація, творча індивідуальність можливо лише в тому випадку, якщо сама особистість глибоко усвідомлює необхідність такого

шляху розвитку. Адже при цьому особливого значення набувають внутрішні збуджуючі фактори, що визначаються потребами людини, її особистісними спрямуваннями. Таким чином, успішне виховання особистості, яка буде відповідати вимогам нашого часу, в якій буде сформована стійка готовність до дій у відношенні того чи іншого соціально значущого об'єкту дійсності, можливо лише при умові достатньої сформованості мотиваційної сфери.

Очевидно, що сучасні завдання навчання учнів фізики можуть бути ефективно розв'язані в процесі навчання, стратегія якого спирається на цілісність особистості, яка вмє мислити, на інтегративність її структури. Таким чином, навчаючи учнів фізики саме за допомогою якісних задач необхідно перейти від спрямованості на запам'ятовування готових знань до формування особистісних новоутворень, вміння творчо навчатись, опрацьовуючи наукові знання і суспільний досвід стосовно до потреб практики.

Практикою доведено, що задачі без обчислень збагачують фізичні поняття, дозволяють глибше усвідомлювати закони і закономірності фізики, розвивають уміння застосовувати їх в найрізноманітніших випадках, розвивають кмітливість, спостережливість, а також зв'язують вивчений матеріал з життям і розвивають мислення, вимагаючи вміння абстрагувати і узагальнювати, аналізувати і синтезувати, порівнювати і означати, тобто, виконувати основну операцію мислення – опосередкування. Успішність учнів з фізики в тих школах, де систематично розв'язуються задачі без обчислень, помітно поліпшується.

Отже, використання якісних задач забезпечує великі можливості для розвитку інтелектуальних здібностей учнів. Це пояснюється тим, що: якісні задачі є багатофункціональними; зміст якісних задач у більшості випадків є зрозумілим для учнів, оскільки в них закладено конкретні фізичні явища та процеси, що відбуваються у природі; якісні задачі дозволяють у доступній для учнів формі показати застосувань фізичних закономірностей на практиці; застосування якісних задач дозволяє реалізувати особистий досвід учнів, що забезпечить активізацію їх мисленнєвої діяльності.

Саме тому сьогодні проблема мотивації учнів до вивчення фізики посіла перше місце у загальному переліку проблем шкільної фізичної освіти. Особливого значення ця проблема набуває в основній школі, оскільки згідно діючої програми курс фізики основної школи є логічно завершеним базовим курсом фізики, який закладає основи фізичного знання. Успішне засвоєння учнем курсу фізики основної школи створює підґрунтя для вибору ним в старшій школі фізичного, фізико-математичного або фізико-технологічного профілю навчання, що визначить професійну спрямованість учня і буде сприяти продовженню фізичної освіти. У зв'язку з цим виникає необхідність у спеціально організованій діяльності учителя, спрямованій на формування широкого спектру пізнавальних мотивів, які забезпечать активну участь кожного учня у навчальному-виховному процесі з фізики і будуть сприяти збагаченню і розширенню мотиваційної сфери учнів, на впровадження нових механізмів реалізації мотивації навчання фізики та створення відповідного навчально-методичного забезпечення.

Список використаної літератури:

1. Л.Ю. Благодаренко, Л.В. Мініч. Якісні тестові завдання з фізики для основної школи: Навчально-методичний посібник / – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 138 с.
2. Мініч Л.В. Якісні задачі як важливий фактор розвитку мислення учнів / Л.В. Мініч // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 48: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В.Д. Сиротюка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 270 с. – С. 122-127.
3. Мініч Л.В. Функції якісних завдань з фізики в аспекті формування готовності учнів до подолання пізнавальних ускладнень / Л.В. Мініч, Л.Ю. Благодаренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №5 Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 33: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012.– С. 121-126.

*Василенко Сергій Вікторович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ АНОЛОГО-ЦИФРОВОГО ПЕРЕТВОРЮВАЧА У СТАРШІЙ ШКОЛІ НА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТТЯХ З ЕЛЕКТРИКИ НА ПРИКЛАДІ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ КОЛИВАНЬ

При вивченні теми електромагнітні коливання у старшій школі зазвичай під час демонстрації та проведення лабораторних робіт використовують аналогові прилади – вольтметри, амперметри і осцилографи. Для підсилення наочності при демонстрації електромагнітних коливань у R,L,C-ланцюзі за допомогою досить інерційних приладів необхідно збільшувати період та амплітуду коливань, що не завжди реально здійснити. До того ж фіксувати покази приладів необхідно уважно, швидко і через рівні проміжки часу, що виконати досить важко і це призводить до значних похибок при обрахунку результатів. Використовуючи осцилограф можна скласти схему (рис. 1) коливального контура для дослідження затухаючих коливань і спостерігати протягом декількох секунд графік затухаючих коливань.

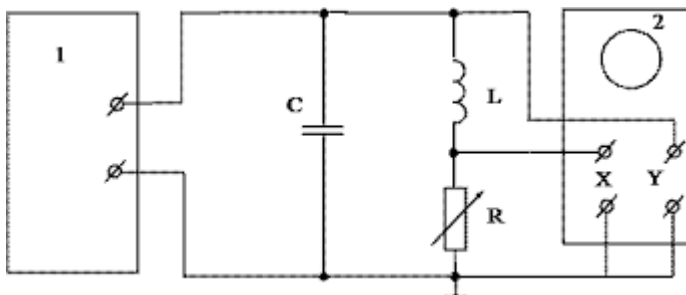

Рис. 1.

Разом з тим, під час обробки експериментальних результатів у учнів виникає ряд проблем:

- Осцилограф не здатен протягом часу спостереження зберігати графік результатів, доводиться швидко вимірювати амплітуду коливань, що важко зробити на практиці, і це призводить до значних похибок.

- Період коливань також важко фіксувати з достатньою точністю.

Сумнівні результати експерименту призводять до значних похибок у розрахунку інших параметрів коливального контура, таких як [1]:

- логарифмічний декремент затухання, $\lambda = \ln \frac{A_1}{A_2}$, де A_1 і A_2 – значення двох послідовних амплітуд;

- коефіцієнт затухання коливань, $\beta = \frac{\lambda}{T}$, де λ – довжина хвилі, T – період;

- активний опір контура, $R = 2\beta L$, де L – індуктивність коливального контура;

- хвильовий опір контура, $\rho = \sqrt{\frac{L}{C}}$, де C – ємність коливального контура;

- затухання контура, $d = \frac{R}{\rho}$;

- добротність контура, $Q = \frac{\rho}{L}$.

При використанні АЦП (аналого-цифрового перетворювача) отримуємо ряд переваг. Оскільки АЦП здатен фіксувати значення фізичних параметрів з заданим інтервалом часу і зберігати дані як у вигляді таблиць, так і графіків електромагнітних коливань (рис.2.), то це дає можливість обраховувати період і амплітуду в будь-який час після проведення

експерименту. Також є можливість конвертації отриманих результатів у формат Excel, що полегшує роботу із обрахунками експериментальних даних.

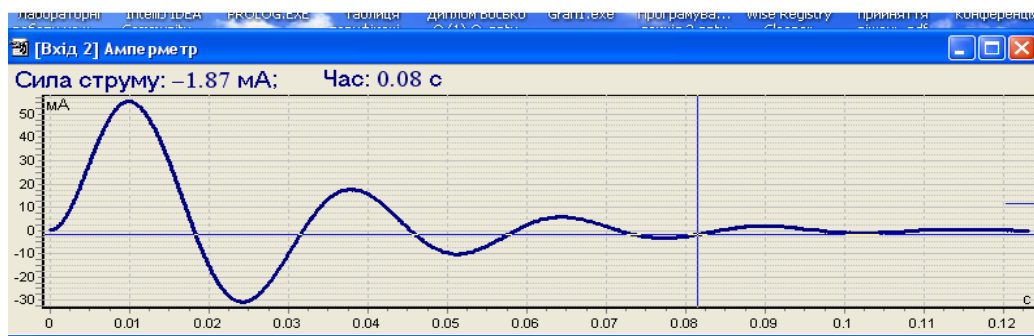

Рис. 2.

Як видно із графіка (рис. 2.), значення періоду затухаючих коливань $T = 0,03\text{с}$, амплітуд $A_1 = 55\text{ мА}$, $A_2 = 20\text{ мА}$.

За цими даними обраховують такі фізичні характеристики коливального контуру: $\lambda = 1,01$; $\beta = 33,67$; $R = 0,276$; $\rho = 0,07$; $d = 3,94$; $Q = 17$.

Використання АЦП при вивченні курсу фізики у старшій школі є доцільним, оскільки учні вже готові сприймати принцип дії функції АЦП, а в основній школі, на нашу думку, не є доцільним. У 7-9 класах учні лише знайомляться з основами фізики і пояснення складних процесів не для всіх може бути доступним. Учні старших класів вже мають необхідний обсяг знань і саме тоді можна продемонструвати легкість і якість використання АЦП під час проведення лабораторних робіт.

АЦП можна використовувати не лише при вивченні розділів електрики, а й під час проведення лабораторних робіт з інших розділів фізики, наприклад, механіки [2].

Список використаної літератури:

1. Горбачук, І. Т. Дослідження екстраструмів замикання і розмикання в електричному колі джерела постійного струму з RLC елементами / І. Т. Горбачук, С. М. Стариков, С. І. Козеренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 9. – С. 14-22.
2. Кучерук І.М., Горбачук І.Т., Луцик П.П. Загальний курс фізики: Навчальний посібник. У 3-х томах. Т.2: Електрика і магнетизм. – К : Техніка, 2001. – 452 с.

*Віржанський Віталій Вікторович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Шут Микола Іванович*

АКУСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НАПОВНЕНИХ ПОЛІМЕРІВ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розробка новітніх матеріалів і технологій, привело до створення матеріалів, таких як полімерні композиційні матеріали (ПКМ) на основі пентапласту та дисперсного наповнювача AgI (йодид срібла). [1]

ПКМ оптимального складу виразно проявляють властивості як полімерної матриці так і наповнювача. Концентраційна залежність густини системи пентапласт – дисперсний йодид срібла, характеризується монотонним зростанням, що пов'язано із збільшенням вмісту наповнювача (AgI) з більшою густиною. Пористість усіх зразків ПКМ, що визначалась як різниця між значеннями густини, одержаних за даними гідростатичного зважування та розрахованими за правилом сумішей, залежить від вмісту наповнювача та не перевищує 1%, що забезпечує ефективний захист композитів системи від атмосферних впливів та дії агресивних середовищ.

З урахуванням властивостей як наповнювача, так і полімерної матриці, було виготовлено циліндричні зразки для дослідження швидкості поширення та поглинання ультразвуку діаметром 20 мм і висотою $6 \div 7$ мм. [2]

Дослідження акустичних властивостей ПКМ проводили імпульсно-фазовим методом при кімнатній температурі. [3] Для реалізації імпульсного фазового методу використовували вимірювач швидкості та поглинання ультразвуку “УС-12-ИМ”, ультразвукові випромінювач та приймач із буферними стержнями. [4] За показами значень швидкості поширення та коефіцієнту поглинання ультразвуку обчислювали хвильовий опір (χ), модуль пружності (E') та тангенс кута механічних втрат ($tg\delta$).

Відносна похибка при дослідженні акустичних властивостей становила: швидкості ультразвуку $\epsilon \leq 0.5 \div 1$ %; поглинання – $4 \div 5$ %.

Із результатів дослідження зразка, було з'ясовано, що існує залежність швидкості поширення ультразвуку від вмісту наповнювача в системі пентапласт - AgI. Також, можна ознайомитись із залежностями поглинання ультразвуку та «стрибка» коефіцієнта поглинання ультразвуку.

Аналіз концентраційних залежностей швидкості, поглинання та “стрибка” поглинання ультразвуку дозволяє, в певній мірі, пояснити динаміку зміни структури та розмірів структурних неоднорідностей системи пентапласт – AgI. Відповідно і акустичні властивості цього зразка.

Список використаної літератури:

1. Берман Н. Ультразвук и его применение в науке и технике. – М.: 1975.
2. Мулин Ю.А., Ярцев И.К., Пекур А.Х., Богданов В.П. Наполненный пентапласт // Пластические массы, 1972. – №2. – С. 63-67.
3. Перепечко И.И. Акустические методы исследования полимеров – М.: Химия, 1973. - 297 с.
4. Шут М.І., Левандовський В.В., Січка Т.Г., Янчевський Л.К. Загальна фізика. Спеціальний фізичний практикум.: навчальний посібник. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. - 190 с.

*Власюк Вікторія Вікторівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна*

ПРО ВЛАСТИВОСТІ ПОДІЛЬНОСТІ В ДЕЯКИХ КІЛЬЦЯХ МАТРИЦЬ

В роботі [1] було виділено кільця матриць, що є областями цілісності, і розглянуто деякі їхні найпростіші властивості. У даній роботі досліджуються нові кільця матриць та вивчаються їхні властивості.

Нехай $+$ і $\cdot$ — операції додавання і множення матриць.

У ході дослідження автором було отримано наступні результати:

Теорема 1. Множина A матриць виду $\begin{pmatrix} a & a \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, де $a \in \mathbb{Z}$, є областю цілісності, але не є полем. В кільці $\langle A; +, \cdot \rangle$:

1. Дільниками одиниці є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} -1 & -1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
2. Ідемпотентами є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ та $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
3. Простими елементами є матриці виду $P = \begin{pmatrix} \pm p & \pm p \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, де p – просте число, і лише вони;
4. Єдиним нільпотентом є $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$;
5. Інволютивними елементами є: $E = \begin{pmatrix} -1 & -1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони.

Теорема 2. Множина A матриць виду $\begin{pmatrix} a & -a \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, де $a \in \mathbb{Z}$, є областю цілісності, але не є полем. В кільці $\langle A; +, \cdot \rangle$:

1. Дільниками одиниці є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & -1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} -1 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
2. Ідемпотентами є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & -1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ та $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
3. Простими елементами є матриці виду $P = \begin{pmatrix} \pm p & \mp p \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, де p – просте число, і лише вони;
4. Єдиним нільпотентом є $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$;
5. Інволютивними елементами є: $E = \begin{pmatrix} 1 & -1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} -1 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони.

Теорема 3. Множина A матриць виду $\begin{pmatrix} a & 0 \\ a & 0 \end{pmatrix}$, де $a \in \mathbb{Z}$, є областю цілісності, але не є полем. В кільці $\langle A; +, \cdot \rangle$:

1. Дільниками одиниці є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
2. Ідемпотентами є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$ та $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
3. Простими елементами є матриці виду $P = \begin{pmatrix} \pm p & 0 \\ \pm p & 0 \end{pmatrix}$, де p – просте число, і лише вони;
4. Єдиним нільпотентом є $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$;
5. Інволютивними елементами є: $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони.

Теорема 4. Множина A матриць виду $\begin{pmatrix} a & 0 \\ -a & 0 \end{pmatrix}$, де $a \in \mathbb{Z}$, є областю цілісності, але не є полем. В кільці $\langle A; +, \cdot \rangle$:

1. Дільниками одиниці є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
2. Ідемпотентами є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}$ та $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
3. Простими елементами є матриці виду $P = \begin{pmatrix} \pm p & 0 \\ \mp p & 0 \end{pmatrix}$, де p – просте число, і лише вони;
4. Єдиним нільпотентом є $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$;
5. Інволютивними елементами є: $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони.

Теорема 5. Множина A матриць виду $\begin{pmatrix} 0 & 0 \\ a & a \end{pmatrix}$, де $a \in \mathbb{Z}$, є областю цілісності, але не є полем. В кільці $\langle A; +, \cdot \rangle$:

1. Дільниками одиниці є матриці $E = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ -1 & -1 \end{pmatrix}$ і лише вони;
2. Ідемпотентами є матриці $E = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$ та $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
3. Простими елементами є матриці виду $P = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ \pm p & \pm p \end{pmatrix}$, де p – просте число, і лише вони;
4. Єдиним нільпотентом є $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$;
5. Інволютивними елементами є: $E = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ -1 & -1 \end{pmatrix}$ і лише вони.

Теорема 6. Множина A матриць виду $\begin{pmatrix} 0 & a \\ 0 & a \end{pmatrix}$, де $a \in \mathbb{Z}$, є областю цілісності, але не є полем. В кільці $\langle A; +, \cdot \rangle$:

1. Дільниками одиниці є матриці $E = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} 0 & -1 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$ і лише вони;
2. Ідемпотентами є матриці $E = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ та $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
3. Простими елементами є матриці виду $P = \begin{pmatrix} 0 & \pm p \\ 0 & \pm p \end{pmatrix}$, де p – просте число, і лише вони;
4. Єдиним нільпотентом є $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$;
5. Інволютивними елементами є: $E = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} 0 & -1 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$ і лише вони.

Список використаної літератури:

1. Власюк В. В. Властивості подільності в деяких кільцях матриць // Освіта і наука. – 2017. 36 наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – С. 428-429.
2. Требенко Д. Я., Требенко О.О. Алгебра і теорія чисел: У 2 ч. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Ч. 1. – 420 с.

*Волошина Вікторія Олегівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Торбін Григорій Мирославович*

ON SOME LIMIT STATES OF CONFLICT DYNAMICAL SYSTEM WITH THE POINT SPECTRUM

A dynamical conflict system is a triple $(\Omega, M(\Omega), \diamond)$, where Ω is a compact space, $M(\Omega)$ is a fixed class of measures on Ω , $\diamond$ is mapping on $M(\Omega) \times M(\Omega)$ which induces conflict process [1]. At the moment $t = 1$ every conflict side is associated with $M(\Omega)$ describing this player strategy.

$$0 < \mu_1(\Delta_i) =: p_{1i} \neq v_1(\Delta_i) =: r_{1i} < 1.$$

$$p_{k+1,i} = p_{k,i} \cdot \frac{1 - r_{ki}}{1 - \theta_k}, r_{k+1,i} = r_{k,i} \cdot \frac{1 - p_{ki}}{1 - \theta_k}, \theta_k =: \sum_{i=1}^n p_{ki} r_{ki}, k = 1, 2, \dots$$

In the paper [1] the conflict dynamical system which limit states are associated with singular distributions is constructed.

Theorem 1. Assume that the matrix $P = (p_{ki_k})_{k=1, i_k=1}^{\infty, n}$ contains a 1-converging sequence. Thus, $\Phi_k(\varphi) \rightarrow \Phi_\infty(\varphi) = \sum_{\bar{x} \in I} \lambda_{\bar{x}} \varphi(\bar{x})$, where I is an at most countable set of $\bar{x} = \prod_{k=1}^{\infty} \Delta_{i_1 \dots i_k}$ such that each sequence p_{ki_k} are 1-converging and equivalent, and constants $\lambda(\bar{x})$ are denoted by products of matrix elements: $\lambda_{\bar{x}} \equiv \lambda_{i_k} = \lambda_{i_1 \dots i_k \dots} = \prod_{k=1}^{\infty} p_{ki_k}$.

Theorem 2. Measure μ_∞ associated with matrix for measures μ_1, ν_1 is purely discretely distributed ($\mu_\infty \in M_{pp}$) iff

$$\mu_1(\Delta_{i_0}) > \nu_1(\Delta_{i_0})$$

for only one fixed index $1 \leq i_0 \leq n$.

References:

1. V. Koshmanenko, On the Conflict Theorem for a Pair of Stochastic Vectors // Ukrainian Math. J., – 2003. – 55, 1 4, 555-560.

Волощук Надія Валеріївна
магістрантка 2 року навчання
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ІНТЕРНАТНОГО ЗАКЛАДУ

Однією з актуальних проблем сучасної педагогіки в даний час є навчання та виховання дітей в умовах інтернатних закладів.

Інтернатний заклад — це заклад з цілодобовим перебуванням дітей, створений з метою їх проживання, розвитку, виховання, освіти, професійної орієнтації та підготовки до самостійного життя.

Відповідно до українського законодавства [1]-[3], інтернатними закладами є: дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; спеціалізовані школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів для обдарованих дітей; спеціальні загальноосвітні школи-інтернати для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку; навчально-реабілітаційні центри та санаторні школи-інтернати усіх типів і форм власності.

Значний відсоток вихованців інтернатних закладів — діти-сироти та діти, які залишились без піклування батьків, а також діти, розлучені із сім'єю. Ці діти – особливі. Важливий інститут соціалізації – сім'я, у них відсутній; коло спілкування зазвичай обмежується вихованцями і працівниками інтернатного закладу. В переважній більшості такі діти мають негативний досвід перебування у батьківській родині.

Відсутність сімейного затишку і виховання, маминої і батьківської любові, турботи і ласки, своєрідна замкненість соціального простору закладу і штучно створені благополучні умови перебування на повному державному утриманні (фінансування таких закладів перевищує фінансування звичайних загальноосвітніх шкіл в 5-7 разів) формують єдину соціальну позицію – позицію сироти. В результаті це призводить до того, що випускники-сироти не адаптовані до суспільного життя, не готові до самостійного життя та праці. Багато хто почуває себе некомфортно у дорослому світі, що породжує відхилення у поведінці, підвищену агресивність.

Часто у таких дітей немає мотивації продовжувати навчання у закладах вищої освіти чи закладах професійної освіти. Було встановлено, що подекуди і самі інтернатні заклади

не ведуть статистики, скільки дітей після закінчення школи поступили до вузів, не проводять профорієнтаційну роботу. Мабуть, так простіше: не мотивувати до вступу значить не нести відповідальність за рівень загальноосвітньої підготовки з предметів ЗНО.

Вчитель-предметник, який приходить працювати в таку школу, має бути готовим, що діти там, як правило, погано підготовлені до навчальної діяльності. У них відсутній інтерес до навчання, вони неухважні, легко відволікаються, швидко втомлюються. Викладання в такому класі вимагає особливих підходів, більш широкого (ніж у масовій школі) включення в процес навчання методів, що викликають інтерес до навчання: використання пізнавальних ігор, створення цікавих ситуацій тощо, використання інноваційних методик та технологій.

Виховання буде ефективним лише у випадку цілісності навчально-виховного процесу. Тому і на уроках потрібно дбати про виховання, розвиток моральних якостей, індивідуальності особистості, формування самостійності, самоповаги, здатності до саморозвитку і самореалізації.

Таким чином, потрібна розробка окремої методики навчання математики в умовах інтернатного закладу.

Часто діти до інтернатних закладів потрапляють посеред року, тривалий час не відвідували школу і мають недостатній рівень знань, а тому вимагають додаткового навчання. Як організувати таке навчання найбільш ефективно – це питання, яке теж потребує вирішення.

Переконані, що увага до проблем роботи з учнями шкіл-інтернатів – дітьми-сиротами і дітьми, що залишились без батьківського піклування, розробка особливих методик роботи, зокрема методик навчання окремих предметів, підготовка вчителів-предметників до роботи з дітьми-сиротами допоможе вирішити проблему соціалізації випускників цих шкіл.

Список використаної літератури:

1. Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12#n15>
2. Положення про спеціальну загальноосвітню школу(школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1219-083>.
3. Положення про загальноосвітню школу-інтернат та загальноосвітню санаторну школу-інтернат [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0525-03>.
4. Агафонова О.О. Інтерактивні форми і методи роботи на уроках математики // Математика в школах України. – 2005.- № 8 (92).- С. 2-6.
5. Вихованці інтернатів про себе і своє життя/ О.М. Балакірева, О.О. Яременко, Н.П. Дудар та ін. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2000. – Кн. 1. – 134 с.
6. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Життєвий проект особистості: від теорії до практики: практико-орієнтований посібник/І.Г. Єрмаков, Д.О. Пузіков. — К. : Освіта України, 2007. — 212 с.

*Гніліченко Андрій Володимирович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Павлова Наталія Юріївна*

СУЧАСНІ ОПТИЧНІ ТЕЛЕСКОПИ

Перший оптичний телескоп був використаний в астрономічних цілях Галілео Галілеєм в 1610 році і складався з двох лінз із різними діаметрами та фокусними відстанями. Після того (вперше це зробив Ньютон) замість лінз для об'єктива стали використовувати дзеркала. За допомогою них є можливість побудувати зображення із меншими викривленнями (абераціями), ніж за допомогою лінзових об'єктивів [1, с 54].

Особливістю сучасних телескопів є їх розміри, які набагато перевищують попередні досягнення. Рефлектор Хейла діаметром 5 м, введений в експлуатацію в 1948 році, більш ніж чверть століття залишався найбільшим телескопом, поки на Кавказі не було встановлено 6-ти метровий рефлектор БТА, але на початку нового століття він був в кінці другого десятка інструментів, що розрізнялися за діаметром апертури.

Різка зростання ефективності телескопів обумовлено розвитком різних технологій:

- методи виготовлення оптичного скла з малим коефіцієнтом теплового розширення;
- методи полірування оптичних поверхонь складної форми за допомогою станків з комп'ютерним керуванням;
- оперативний контроль якості дзеркал в процесі виготовлення;
- методика виготовлення тонких та сегментованих дзеркал великого розміру;
- реалізація процедур активної оптики, що дозволяє коригувати зміни параметрів оптичної системи та простору під куполом з часом від декількох годин до декількох секунд;
- розробка систем адаптивної оптики, що компенсує атмосферні викривлення атмосферного фронту;
- розвиток програм розрахунку оптики та програм, що дозволяють моделювати форму дзеркал та конструкцій в полі тяжіння;
- впровадження багатоканальних фотоелектронних приймачів випромінювання з квантовим виходом, що наближається до теоретичної межі;
- нові методи отримання і аналізу інформації, що пов'язані із використанням комп'ютерів [2, с.4-5].

До нового покоління телескопів належать Кек та Кек II, телескопи «Джеміні», «Субару», Дуже великий телескоп, а також Великий бінокулярний телескоп. Нижче подано короткі відомості про ці телескопи.

Телескопи «Кек-І» та «Кек-ІІ». Головні дзеркала телескопів, що мають у діаметрі 10 м, складено з 36 шестикутних сегментів, кожним з яких керує комп'ютерна система. Роздільна здатність телескопів становить 0,04". Використання обох інструментів як інтерферометра (відстань між ними дорівнює 85 м) дасть змогу дістати розділення до 0,005". Монтування телескопів альтазимутальне. Спостереження проводяться як в прямому фокусі (відносний отвір 1/1,75), так і у фокусі Кассегрена (відносні отвори 1/15; 1/25). Перші спостереження на телескопі «Кек-І» здобуто 1992 р., на «Кек-ІІ» — 1996 р.

Телескопи «Джеміні -1» та «Джеміні -2». У конструкції телескопів використано оптичну систему Річі—Кретьєна й альтазимутальне монтування. Тонке головне дзеркало кожного з телескопів (діаметр 8,1 м) працює в режимі активного контролю за формою його поверхні. Відносний отвір телескопів становить 1/16. Куполи башт заввишки 46 м мають у діаметрі 36 м. Інструменти введено в дію 2000 р. (Північний «Джеміні») і 2001 р. (Південний «Джеміні»).

Телескоп «Субару» розпочав свою роботу 1999 р. Цей інструмент — найбільший у світі телескоп із суцільним дзеркалом, діаметр якого становить 8,2 м. Під час спостережень форма дуже тонкого дзеркала контролюється й коректується 261 датчиком — це забезпечує високу якість зображення. Циліндричний купол башти, яким керує комп'ютер, компенсує температурну турбулентність. Роздільна здатність «Субару» становить 0,2". В основі інструмента — оптична система Річі—Кретьєна, він має альтазимутальне монтування. Зображення утворюється в первинному фокусі (відносний отвір 1/1,8), у фокусах Кассегрена (1/12,2) і Несміта (1/12,6).

Дуже великий телескоп складається з чотирьох телескопів діаметром 8,2 м. Усі чотири телескопи можуть працювати в режимі інтерферометра з наддовгою базою, утворюючи таке саме зображення, яке може дати інструмент із дзеркалом діаметром 16,4 м. Тонке лите головне дзеркало телескопа контролюється й керується адаптивною оптикою. У конструкції телескопів застосовано оптичну систему Річі—Кретьєна й альтазимутальне монтування. Спостереження проводяться в фокусах Кассегрена, Несміта й Куде. Відносні отвори телескопів становлять 1/13,5 та 1/15 [3].

Список використаної літератури:

1. К.А. Постнов. Курс общей астрофизики. / К.А. Постнов, А.В. Засов. [монографія] – Москва : Физический факультет МГУ, 2005, 192 с.
2. В.Ю. Теребиж. Современные оптические телескопы. – Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2005. – 65 с.
3. Український астрономічний портал [Електронний ресурс] / Оптичні телескопи ХХІ століття / Г.З. Бутенко. – Режим доступу: <http://www.astrosvit.in.ua/statti/teleskopy-ta-observatoriji/optichni-teleskopi-khkh-stolittya?showall=&start=2>

*Говорадло Настя Вікторівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Пафук Сергій Петрович*

ПОБУДОВА ЗАГАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗКУ НЕВИРОДЖЕНОЇ ЛІНІЙНОЇ ОДНОРІДНОЇ СИНГУЛЯРНО ЗБУРЕНОЇ СИСТЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ ДРУГОГО ПОРЯДКУ У ВИПАДКУ ПРОСТОГО СПЕКТРА ГРАНИЧНОЇ В'ЯЗКИ МАТРИЦЬ

Розглянуто систему диференціальних рівнянь вигляду

$$\varepsilon^2 \frac{d^2 x}{dt^2} + \varepsilon A(t; \varepsilon) \frac{dx}{dt} + B(t; \varepsilon)x = 0, \quad (1)$$

де $x(t; \varepsilon)$ - шуканий n -вимірний вектор, $A(t; \varepsilon) = \|a_{ij}(t)\|_1^n$, $B(t; \varepsilon) = \|b_{ij}(t)\|_1^n$ - відомі матриці, коефіцієнти яких є дійсні або комплекснозначні функції, ε - малий дійсний параметр, $t \in [0; T]$.

Систему (1) досліджено при виконанні умов:

1°: Матриці $A(t; \varepsilon)$ та $B(t; \varepsilon)$ допускають на відріжку $[0; T]$ рівномірні асимптотичні розвинення за степенями малого параметра ε :

$$A(t; \varepsilon) \approx \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k A_k(t), \quad \forall t \in [0; T]; \quad (2)$$

$$B(t; \varepsilon) \approx \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k B_k(t), \quad \forall t \in [0; T]. \quad (3)$$

2°: Коефіцієнти матриць $A_k(t)$, $B_k(t)$, $k = 0, 1, \dots$, нескінченно диференційовані на відріжку $[0; T]$, тобто

$$a_{ij}^{(k)}(t) \in C^\infty[0; T], \quad i, j = \overline{1, n}, \quad k = 0, 1, \dots,$$

$$A_k(t) = \left\| a_{ij}^{(k)}(t) \right\|_1^n,$$

$$b_{ij}^{(k)}(t) \in C^\infty[0; T], i, j = \overline{1, n}, k = 0, 1, \dots,$$

$$B_k(t) = \left\| b_{ij}^{(k)}(t) \right\|_1^n.$$

3°: Всі корені $\lambda_0^{(i)}, i = \overline{1, 2n}$, граничної в'язки матриць
 $P(t, \lambda) = E\lambda^2 + A_0(t) \cdot \lambda + B_0(t) = 0$
 прості $\forall t \in [0; T]$.

Використовуючи результати, які отримані в роботах [1, 2, 3], встановлено, що система вигляду (1) має $2n$ формальних лінійно незалежних розв'язків вигляду

$$x^{(i)}(t, \varepsilon) = u^{(i)}(t; \varepsilon) \cdot \exp\left(\varepsilon^{-1} \int_0^t \lambda^{(i)}(\tau; \varepsilon) d\tau\right), i = \overline{1, 2n}, \quad (4)$$

де $u^{(i)}(t; \varepsilon)$ - n -вимірний вектор, $\lambda^{(i)}(t; \varepsilon)$ - скалярна функція, які представляються у вигляді формальних розвинень

$$u^{(i)}(t; \varepsilon) = \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k u_k^{(i)}(t), i = \overline{1, 2n}, \quad (5)$$

$$\lambda^{(i)}(t; \varepsilon) = \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k \lambda_k^{(i)}(t), i = \overline{1, 2n}, \quad (6)$$

коефіцієнти яких визначаються через коефіцієнти розвинень (2), (3).

Побудовані формальні розв'язки є асимптотичними розвиненнями точних розв'язків $\tilde{x}_i(t; \varepsilon), i = \overline{1, 2n}$, системи (1) при умові, що $\operatorname{Re} \lambda_0^{(i)}(t)$ – не змінюють знак на відрізку $[0; T]$. Причому правильні наступні рівності

$$x_i^{(m)}(t, \varepsilon) = \tilde{x}_i(t; \varepsilon) + O(\varepsilon^{m-1}), i = \overline{1, 2n},$$

де вектори $x_i^{(m)}(t, \varepsilon)$ отримуються з формальних розв'язків (4), шляхом обривання рядів (2), (3) на m -му члені.

Список використаної літератури:

1. Самойленко А.М. Лінійні системи диференціальних рівнянь з виродженням: Навч. посіб./ А.М. Самойленко, М.І. Шкіль, В.П. Яковець. – Київ: Вища школа, 2000. – 294 с., іл..
2. Шкіль М.І. Асимптотичні методи в диференціальних рівняннях/Микола Шкіль.- Київ: Вища школа, 1971. – 227 с.
3. Гантмахер Ф. Р. Теория матриц. – Москва: Физматлит, 2010. – 560 с.

*Голінько Володимир Олександрович,
 магістрант 2 року навчання,
 спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
 Науковий керівник:
 доктор педагогічних наук, професор
 Благодаренко Людмила Юрївна*

НАДПЛИННІСТЬ ЯК УНІКАЛЬНИЙ СТАН РЕЧОВИНИ

Відомо, що речовини можуть знаходитися у трьох агрегатних станах: газовому, рідкому та твердому, переходячи з одного стану в інший при зниженні температури. Як це можна пояснити? Справа в тому, що, чим нижча температура речовини, тим менша швидкість хаотичного руху її частинок. Тому при наближенні температури до абсолютного нуля всі речовини мають бути в твердому стані. Так відбувається з усіма речовинами, виключення становить лише гелій, який внаслідок квантових ефектів не переходить у твердий стан при нормальному тиску навіть при температурах, що наближуються до абсолютного нуля. Понад 100 років тому, у 1905 році, голландський фізик експериментатор Хейке Камерлінг-Оннес винайшов новий тип теплової машини, яка дозволяла охолоджувати гази до температур, близьких до абсолютного нуля. У 1908 році він отримав

рідкий гелій. Після Камерлінг-Оннеса дослідженням рідкого гелію займався Петро Капіца. У 1937-1938 роках Капіца здійснив експеримент, під час якого йому вдалося охолодити гелій до 2,17 К. У ході експерименту виявилось, що при такій температурі гелій повністю втрачає в'язкість. Експерименти Капіци поклали початок дослідженням у галузі теорії надплинності.

Зокрема, було встановлено, що при температурі близько 2,17 К гелій, замість того, щоб перейти до твердого стану, починає вести себе нестандартно. Так, якщо залишити відкриту пробірку з таким гелієм, то через деякий час вона стане повністю порожня. З чим це пов'язане? З тим, що гелій вийде з пробірки по її внутрішній стінці. При цьому не має значення, якої висоти буде ця стінка. При такій температурі гелій повністю втрачає в'язкість, тертя в ньому зникає і цей дивовижний елемент стає надплинним. Отже, надплинність – це стан речовини (квантової речовини), який виникає при температурах, що наближуються до абсолютного нуля, і в якому речовини здатні протікати через вузькі капіляри без тертя.

З урахуванням особливостей явища надплинності та його перебігу, виникає запитання «Які перспективи використання надплинного гелію?». Сьогодні фізики в усіх розвинених країнах активно розширюють і доповнюють теорію надплинності, особливо з урахуванням нових технологічних можливостей. Зокрема, за допомогою рідкого гелію створені і все ширше використовуються у всьому світі унікальні пристрої – магнітні томографи для діагностики в медицині шляхом сканування внутрішніх органів. Цікаво, що кожний томограф використовує близько 12-15 л рідкого гелію за добу. Відповідно до програми стратегічної оборонної ініціативи (США) розроблені і створені протисупутникові снаряди, забезпечені детекторами, які охолоджуються рідким гелієм. Нещодавно у Швейцарії запущений адронний колайдер, призначений для вирішення багатьох проблем сучасної фізики і техніки, зокрема, ядерної енергетики, який на всю протяжність (24 км) заповнений рідким гелієм.

Таким чином, на сьогоднішній день практично всі напрями використання рідкого гелію – це нові і прогресивні технології, які ще тільки розвиваються: електродвигуни, ракетні та космічні двигуни, гелієві охолоджувачі для атомних реакторів, криогенно-вакуумні камери для контролю за космічними апаратами тощо. Можна із впевненістю стверджувати, що подальші дослідження у галузі надплинності дозволять розв'язати багато нагальних технічних проблем та значно підвищити фундаментальний рівень теоретичних досліджень з фізики.

Список використаної літератури:

1. Балл Д.Д. Основи фізики квантових рідин /Д.Д.Балл, В.І. Білецький, О.В.Бондаренко – Харків, 2005. – 198 с.
2. Гинзбург В.Л. Сверхпроводимость и сверхтекучесть (что удалось сделать и чего не удалось сделать) / В.Л. Гинзбург. – Том 167.– №4, 1997. – 265 с.

*Гончар Владислав Юрійович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Шевчук Ігор Олександрович*

РОЗБИТТЯ ОДИНИЦІ

Нехай $n \in \mathbb{N}$ – фіксоване, $n > 0$. Чебишовськими точками називають точки

$$x_j := \cos \frac{j\pi}{n}, j = 0, \dots, n.$$

Чебишовським розбиттям порядку n називається набір $\{I_j\}_{j=1}^n$ відрізків $I_j := [x_j; x_{j-1}]$. Позначимо $|I_j| := x_{j-1} - x_j, j = 1, \dots, n$.

Означення 1. Позначатимемо

$$\chi_j(x) := \begin{cases} 1, & x \geq x_j \\ 0, & x < x_j \end{cases}, \text{ – функцію Хевісайда.}$$

Означення 2. Для кожного парного числа $m > 0$ покладемо

$$\tilde{P}_j(x) := \tilde{P}_{j,m}(x) := \frac{\int_{-1}^x Q_j^m(t) dt}{\int_{-1}^1 Q_j^m(t) dt}, x \in [-1, 1], j = 1, \dots, n-1,$$

– многочлен степеня $m(n-1) + 1 < mn$.

Оскільки число m є парним, і отже $Q_j^m(t) \geq 0$, то

$$0 \leq \tilde{P}_j(x) \leq \tilde{P}_j(1) = 1, x \in [-1, 1]$$

Має місце

Лема. Виконується оцінка

$$|\chi_j(x) - \tilde{P}_j(x)| \leq \frac{|I_j|^{m-1}}{|x - x_j^0|^{m-1}}, x \in [-1, 1] \setminus \{x_j^0\}.$$

Теорема (про розбиття одиниці). Нехай $m > 0$ - фіксоване парне число. Існує набір $\{P_{j,m}\}_{j=1}^n$ многочленів $P_j := P_{j,m}$ степеня $< mn$ таких, що

$$\sum_{j=1}^n P_{j,m} \equiv 1;$$

$$|P_{j,m}(x)| \leq \min \left\{ 1, \frac{c_2(m) |I_j|^{m-1}}{|x - x_j|^{m-1}} \right\}, x \in [-1, 1], j = 1, \dots, n,$$

де $c_2(m)$ – стала, що залежить тільки від m .

З більш детальним оглядом тематики розбиття одиниці можна ознайомитись, наприклад, в роботах Дзядика В.К. і Шевчука І.О. ([1,2]).

Список використаної літератури:

1. Дзядык В.К. Введение в теорию равномерного приближения функций полиномами. – М., Наука, 1977. – 512 с.
2. Шевчук И.А. Приближение многочленами и следы непрерывных на отрезке функций. – Киев: Наук. думка, 1992. – 224 с.

*Гордієнко Юлія Олегівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
академік НАПН України,
доктор фізико-математичних наук,
професор Шут Микола Іванович*

ВИСОКОТЕМПЕРАТУРНА НАДПРОВІДНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

Високотемпературною надпровідністю називають явище переходу речовини в надпровідний стан при температурах, що перевищують температуру кипіння рідкого азоту.

Експериментуючи з металокерамічним надпровідником другого роду, що складався з лантану, барію, міді та кисню (La–Ba–Cu–O) дослідники К. Мюллер і Й. Беднорц у 1986 р. відкрили явище високотемпературної надпровідності. Критична температура для цього матеріалу становить 40 К. Подальші досліди привели до відкриття металокерамічних надпровідників з температурами переходу понад 100 К. Експериментально було встановлено ряд макроскопічних властивостей високотемпературних надпровідників. Експерименти показали, що матеріали з високотемпературною надпровідністю мають критичні температури, які залежать від їх складу й обробки. У цих речовин спостерігається також надзвичайно велике значення критичного струму.

На нинішньому етапі розвитку фізичних теорій для пояснення властивостей високотемпературної надпровідності запропоновано багато різних механізмів, зокрема, таких як біполярний механізм надпровідності, взаємодія електронів через фонони тощо. Але дотепер не лише немає загальноприйнятої моделі, немає навіть однозначної думки, як повинна виглядати теорія високотемпературної надпровідності. Нині жодна модель не пояснила всіх особливостей цього явища. Тому ми не можемо відповісти на головне запитання: яка природа надпровідного стану, без з'ясування якого неможливо відповісти і на інше, практично важливе питання — чи можна отримати надпровідні матеріали з критичною температурою порядку кімнатних температур?

Ще декілька років тому практичне, економічно вигідне використання високотемпературної надпровідності здавалося справою далекого майбутнього. По-перше була відсутня технологія виготовлення дротів із дуже крихких надпровідних керамік. По-друге, не дивлячись на перехід керамічних зразків в надпровідний стан, пропустити через них високі струми не вдавалося. Проте за декілька останніх років відбувся прорив у технологіях одержання високотемпературних надпровідних матеріалів, завдяки якому відразу декілька компаній у США, Японії тощо освоїли промислове виготовлення дротів з високою щільністю критичного струму. Найбільш вражаючі результати були досягнуті у створенні надпровідних кабельних ліній.

Одним із суттєвих обмежень у використанні високотемпературної надпровідності в наш час є відносно висока вартість необхідних матеріалів. Пов'язано це в більшій мірі з тим, що з ряду причин технологічного характеру в надпровідникові дроти необхідно додавати до 50-70% срібла, яке значно дорожче, ніж сама надпровідна кераміка. Якщо деяким чином вдасться змінити технологію виготовлення високотемпературних надпровідних дротів і замінити срібло на більш дешевий наповнювач, наприклад мідь, то перспективи використання високотемпературної надпровідності значно розширяться. А перспективи ці справді фантастичні! На порядку дня знаходяться багато із запропонованих раніше глобальних проєктів – високотемпературні надпровідники роблять їх рентабельними. Так, зараз в лініях електропередач втрачається близько 20-30% усієї електроенергії, що виробляється в світі. Застосування високотемпературних надпровідників для передачі електроенергії зможе повністю ці втрати виключити. Можливе також створення нових процесорів, сенсорів і датчиків, необхідних в галузях електроніки, медицини, авіабудування та в космічній техніці. Величезні надпровідні котушки здатні слугувати накопичувачами електроенергії, що знімають пікові навантаження в споживанні електроенергії.

Отже, очевидно, що відсутність теоретичного пояснення явища високотемпературної надпровідності не зупиняє пошуків практичних застосувань цих матеріалів. Немає сумніву, що сфера їх застосування буде розширюватися. Крім того, сучасний стан розвитку фізики, техніки та технологій дозволяє сподіватися на відкриття досконаліших високотемпературних надпровідників.

Список використаної літератури:

1. Давыдов А.С. Высокотемпературная сверхпроводимость / А.С. Давыдов – К.: Наукова думка, 1990. – С. 9-13, 104.

2. Лихарев К.К.. Перспективы практического применения высокотемпературной сверхпроводимости / К.К. Лихарев, Н.А. Черноплеков // Ж. Всес. хим. о-ва им. Менделеева – Т.34. – №4, 1989. – С.446-450.

*Грищенко Ольга Сергіївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (фізика)»
Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Луценко Вадим Юрійович*

ЖИТТЯ І НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖАНА ШАРЛЯ АТАНАЗА ПЕЛЬТЬЄ

«Я краще помру на 10 років раніше і залишу після себе відкриття, які будуть нагадувати моє ім'я».

Серед відомих вчених ХХ століття особливе місце слід присвятити французькому вченому Жану Шарлю Атаназу Пельтьє, який своїм винаходом одним поклав основу вивченню і застосуванню термоелектричних явищ.

Актуальність теми полягає у дослідженні і вивченні основних періодів життя і наукової діяльності відомого вченого.

Жан Шарль Пельтьє народився 22 лютого 1785 року в маленькому містечку Ам за 130 км від Парижа. Його батько був чоботарем, а мати домогосподаркою.

З раннього дитинства Жан ріс дуже обдарованим і зацікавленим хлопчиком. Оскільки в школі його могли навчити тільки писати і читати, він багато часу приділяв самонавчанню. Завдяки такій наполегливості хлопчик вже у віці 10 років самостійно демонтував і ремонтував годинники. Помітивши це, батько вирішив віддати юного Пельтьє до годинникового майстра, і завдяки своєму ентузіазму Жан Пельтьє уже в віці 17 років досягнув найвищого рівня годинникаря – виготовлення хронометрів. Однак нестримне бажання вчитися не полишало юнака, і в 1815 році він залишає роботу та повністю присвячує себе науці. Пельтьє почав займатися спостереженням електричних явищ в атмосфері і згодом електрика стала основним родом його занять. Він намагався довести, що наша планета Земля з електричної точки зору цілком може представляти звичайне тіло, що несе в собі електричний заряд, до того ж Земля заряджена негативно, а атмосфера навколо планети – позитивно, тому і відбуваються в атмосфері незрозумілі раніше для людини явища: гроза, блискавка, мимовільні електричні заряди тощо.

Хоча до середини ХХ століття термоелектрика дуже повільно розвивалася, однак у той час було зроблено три важливі відкриття, які закладені в основу термоелектричних явищ: Зеебека, Пельтьє та Томсона.

Початок вивченню термоелектричних явищ поклав німецький вчений Т.І. Зеебек, який в 1822 році виявив, що в електричному ланцюзі, складеному з різних провідників, виникає термоЕРС, якщо місця контактів підтримуються при різних температурах. Якщо ланцюг замкнутий, то в ньому тече електричний струм, при цьому зміна знаку у різниці температур спаїв супроводжується зміною напрямку термоструму. Це явище потім було назване "явищем Зеебека". Це стало фізичною основою для створення термопар, які досі активно використовуються для вимірювання температури.

Дослідження Жана Пельтьє саме в галузі електрики зробили його відомим вченим і призвели до відкриття у 1834 році явища, названого потім «ефектом Пельтьє».

При проведенні одного з експериментів він через смужку вісмуту з підключеними до неї мідними провідниками пропускав електричний струм. У ході експерименту виявилось, що одне з'єднання вісмут-мідь нагрівається, інше – холодне.

Пельтьє сам не зрозумів фізичної суті відкритого ним явища. Справжній сенс явища був пізніше пояснений в 1838 році Ленцем. У своєму досліді Ленц експериментував з

краплею води, розміщеною на стику двох провідників (вісмуту і сурми). При пропусканні струму в одному напрямку крапля води замерзала, а при зміні напрямку струму – танула. Тим самим було встановлено, що при проходженні струму через контакт двох провідників в одному напрямі тепло виділяється, в іншому – поглинається. Дане явище було названо ефектом Пельтьє.

Після підтвердження свого ефекту Пельтьє захопився іншими дослідженнями, зокрема вивченням впливу електрики на рослини, а також створив дуже чутливий вимірювач вологості, застосувавши в ньому термобатарей.

Помер Жан Пельтьє 27 жовтня 1845 року у віці 60 з половиною років. Ім'я вченого і відкриття, зроблені ним протягом, хоча і короткого, але такого насиченого і плідного життя назавжди збережуться в нашій пам'яті.

Список використаної літератури:

1. Анатычук Л.И. О жизни и научной деятельности Жана Шарля Атаназя Пельтьє (По материалам фильма наXVI Международном Форуме по термоэлектричеству) // Междун. Научн. ж-л «Термоэлектричество», ISSN 1726-7692. – 1, 2015. – С. 5-15.

2. Історичні аспекти (Огляд) / Д. М. Фреїк, Л. І. Никируй, О. С. Криницький // Фізика і хімія твердого тіла. – 2012. – Т. 13, № 2. – С. 297-318. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhKhTT_2012_13_2_3.

*Дабабса Інна Василівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «111 Математика»
Науковий керівник:*

*кандидат фізико-математичних наук, доцент
Божонок Катерина Валеріївна*

ЗАСТОСУВАННЯ ГРАФІВ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ОЛІМПІАДНИХ ЗАДАЧ

Внаслідок розвитку природничих наук, програмування предмет теорії графів набув такого широкого спектру застосування, що він потребує відповідної уваги шкільного курсу математики. Оскільки теорія графів не входить до шкільної програми з математики, то в умовах завдань не буває слова «граф». Проте завдання з теорії графів легко впізнати – це задачі на: знайомства і обмін, вибір або відповідність, маршрути, спортивні турніри, мости, комбінаторні завдання.

Графи – це унікальні математичні об'єкти, за допомогою яких можна розв'язувати математичні, економічні та логічні задачі, складати схеми і графіки. Окрім того, мовою графів зручно ілюструвати цілу низку математичних фактів.

Картинка у вигляді набору точок на площині та ліній. Проведених між деякими з них, стала зручною і наочною формою зображення найрізноманітніших об'єктів, процесів та явищ. Великою мірою це пов'язано з виникненням, бурхливим розвитком та поширенням електронних обчислювальних машин і, як наслідок, значним зростанням ролі задач дискретного характеру. Математичні методи, які значною мірою застосувались лише у фізиці, стали успішно застосовуватись у інших сферах людської діяльності [3]. І одним з потужних інструментів такого використання є графи [1].

Найширші застосування теорія графів знайшла у математиці при розв'язуванні логічних завдань і головоломок. Основою застосування теорії графів для розв'язування логічних задач є виявлення і послідовне виключення можливостей, заданих в умові. Це виявлення логічних можливостей часто може бути витлумачено за допомогою побудови та розгляду відповідних графів.

Дана робота присвячена використанню графів як засобу, що дозволяє полегшити процес навчання математики та підготувати учнів до сприйняття складних тем в курсі шкільної математики, а також для поглиблення знань учнів при підготовці до олімпіад.

В роботі було зроблено відбір олімпіадних задач за такими параметрами: рік проведення олімпіади, рівень олімпіади та рівень складності завдання [2]. Завдання в основному такого характеру: підрахунок числа ребер; Ейлерові графи; плоскі графи і теорема Ейлера; орієнтовні графи; знайомства, теорія Рамсея.

Використовувати графи в процесі навчання можна, навіть не читаючи спеціальних курсів і факультативів. З одного боку, графові завдання, без сумніву, потрібно використовувати для розвитку кмітливості учнів на математичних гуртках, при підготовці до олімпіад. З іншого боку, використання графів як мови на уроках алгебри, геометрії, інформатики допоможе вирішувати методичні завдання навчання математики і підвищити якість цього навчання.

Теорія графів дозволяє швидко і витончено вирішувати завдання, які вельми важко вирішити іншими методами. Також дає можливість розв'язувати не одну окремо взятую задачу, але і знаходити методи рішення цілого класу задач.

Список використаної літератури:

1. Березина Л. Ю. Графы и их применение: Пособие для учителей / Л. Ю. Березина. – М.: Просвещение, 1979. – 143 с. с ил.
2. Горбачёв Н. В. Сборник олимпиадных задач по математике / Н. В. Горбачёв. – М.: МЦНМО, 2004. – 560 с.
3. Методы дискретной математики.: Учебное пособие / В. В. Глаголев. – Тула: ТулГУ, 2000. – 232 с.

*Давиденко Світлана Олексіївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (математика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Сушко Олександра Сергіївна*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ РОЗВ'ЯЗУВАННЮ РІВНЯНЬ ТА НЕРІВНОСТЕЙ

Відповідно до діючої навчальної програми з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів курс алгебри і початків аналізу передбачає навчити учнів розв'язувати трансцендентні рівняння й нерівності (тригонометричні, показникові, логарифмічні) та ірраціональні рівняння й нерівності. Це пов'язується з розглядом властивостей відповідних функцій [2].

Відомо, що не існує загального способу розв'язування трансцендентних рівнянь і нерівностей. Проте, на уроках математики доцільно ознайомити учнів зі такими способами розв'язування найпростіших та окремих видів рівнянь і нерівностей, як аналітичний, графічний методи і методи розв'язання рівнянь методом дослідження області значення функції. Але, з практичної точки зору, деякі види рівнянь та нерівностей можна звести в певну групу за способами їх розв'язування.

Відповідно до чинної програми [1] учні мають уміти розв'язувати ірраціональні рівняння та нерівності; тригонометричні рівняння та нерівності; показникові та логарифмічні рівняння та нерівності та їх системи. Особлива увага в підготовці старшокласників приділяється розв'язанню вище зазначених типів рівнянь з параметрами. Такого типу задачі дозволяють перевірити рівень знань учнів основних розділів шкільного курсу математики, рівень їх логічного мислення, початкові навички дослідницької

діяльності. Тому завдання з параметрами мають діагностичну та прогностичну цінність у підготовці старшокласників.

У доповіді будуть представлені основні результати дослідження, зокрема методичні особливості навчання старшокласників розв'язуванню рівнянь та нерівностей з параметрами.

Під час дослідження нами було вирішено ряд завдань: ознайомлено учнів з деякими методами розв'язання рівнянь та нерівностей, що містять параметр; сформовано вміння застосувати різні методи при розв'язанні рівнянь та нерівностей одного типу; сформовано вміння бачити раціональний метод для розв'язання конкретних типів рівнянь та нерівностей, що містять параметр; сформовано логічне мислення, наполегливість, цілеспрямованість, працьовитість через розв'язання складних завдань; розвинуто навички застосування математичної мови з властивою їй стислістю, точністю і лаконічністю; підготовлено учнів до ЗНО.

Наведемо приклад розв'язання одного з видів тригонометричних рівнянь з параметром.

Приклад [3]. Розв'яжіть рівняння $\sin^6 x + \cos^6 x = a$.

Розв'язування. Перетворимо $\sin^6 x + \cos^6 x = (\sin^2 x + \cos^2 x)[(\sin^2 x + \cos^2 x) - 3\sin^2 x \cos^2 x] = 1 - \frac{3}{4} \sin^2 2x = 1 - \frac{3}{8} (1 - \cos 4x) = \frac{5}{8} + \frac{3}{8} \cos 4x$.

Дане рівняння набирає вигляду $5 + 3 \cos 4x = 8a$. Звідси $\cos 4x = \frac{8a-5}{3}$. Треба вимагати $-1 \leq \frac{8a-5}{3} \leq 1$, що дає $\frac{1}{4} \leq a \leq 1$.

Відповідь: $x = \pm \frac{1}{4} \arccos \frac{8a-5}{3} + \frac{1}{2} n\pi$, якщо $\frac{1}{4} \leq a \leq 1$, при інших a розв'язків немає.

Таким чином, використовуючи аналітичний метод розв'язання даного рівняння та володіючи знаннями про область значення функції косинуса, розв'язання рівнянь з параметрами стає досить простим.

Список використаної літератури:

1. Навчальні програми для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Математика (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень, рівень поглибленого вивчення). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/
2. Слепкань З. І. Методика навчання математики: Підручник. – 2-ге вид., допов. і переробл./ З.І.Слепкань. – К.: Вища шк. 2006. – 582с.
3. Башмаков М.И. Конкурсные задачи по математике (в помощь поступающим в высшие учебные заведения). Изд. 2-е, дополн. / М.И.Башмаков, З.И.Боревич.-Л.: изд-во Ленинградского ун-та, 1970. – 94 с.

*Даниленко Марина Сергіївна,
студентка I курсу,
спеціальності «111 Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Дмитро Якович*

ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬОГО КІНО ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МАТЕМАТИКИ

Художнє кіно є досить могутнім засобом популяризації математики. Так засобами кіно можна показати всю красу строгих математичних теорій, розкрити історію розв'язання складних математичних проблем, розповісти про життя відомих математиків, їх будні та

творчу діяльність, розповісти про деякі математичні поняття, показати, як математика застосовується в повсякденному житті, у науці, техніці...

Так, наприклад, «Лист Мебіуса» — це кінострічка, у якій глядачі познайомляться з сучасними проблемами топології: дізнаються про «четвертий вимір», у який потрапить потяг метро.

А ось відповіді на питання: «Яким чином з'явилися числа та як вони вплинули на розвиток людства?» можна знайти в п'ятисерійному фільмі «Математика і розвиток цивілізації».

Людям, які хотіли б дізнатися про таємниці чисел 3 і 4, варто подивитися фантастичний трилер «Таємне число».

Тим, хто бажає дізнатися більше про світ рівнянь, слід побачити кінострічку «Улюблене рівняння професора».

Фільм «Фрактали: порядок у хаосі. У пошуках прихованого вимірювання» відправить глядача в подорож з компанією математиків, які хочуть знайти закони, за допомогою яких можна управляти геометрією фракталів.

Кінострічка «Математик і чорт» говорить про важливість теореми Ферма для математики: учений готовий продати душу дияволу аби той довів або спростував теорему.

Також згадка про неї є і в мультсеріалі «Сімпсони». А ще тут зустрічаються такі поняття, як досконале число, число Армстронга та число Мерсена.

А ось розповідь про число Рамуджано-Харді можна почути в мультсеріалі «Футурама».

Про математичні поняття, такі, як послідовність чисел Фібоначчі, золотий переріз, золота спіраль та інші можна дізнатися з ілюстрованого фільму «Природа в числах».

Про життя та здобутки першої в світі жінки-математика Софії Василівни Ковалевської можна побачити в фільмі «Софія Ковалевська».

А найулюбленіший дитячий герой Дональд Дак у кінострічці «Дональд Дак в країні Математика» покаже, наскільки важлива та корисна може бути математика в житті.

На мою думку, такі художні фільми можуть допомогти зробити математику більш цікавішою, більш привабливішою.

Список використаної літератури:

1. infourok.ru [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. — Режим доступу: <https://infourok.ru/prezentaciya-matematikavk-inematografe1-047137.html> (дата звернення 22.03.2017) — Назва з екрана.
2. postnauka.ru [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. — Режим доступу: <https://postnauka.ru/longreads/62493> (дата звернення 24.03.2017) — Назва з екрана.
3. newtonew.com [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. — Режим доступу: <https://newtonew.com/science/futurama-vaudeville-and-science> (дата звернення 24.03.2017) — Назва з екрана.ж
4. nch.beon.ru [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. — Режим доступу: <http://nch.beon.ru/28212-948-matematika-i-fizika-v-futurame.zhtml> (дата звернення 24.03.2017) — Назва з екрана.
5. dokumentalkino.net [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. — Режим доступу: <http://dokumentalkino.net/matematika/> (дата звернення 24.03.2018) — Назва з екрана.

*Данилова Інеса Віталіївна,
магістрантка 1 року навчання
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Павлова Наталія Юріївна*

ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА РАДІОАКТИВНОСТІ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ФІЗИКИ

Явище радіоактивності починає вивчатися в 9 класі. Ця тема докладно викладена в шкільних підручниках [1, с.137-168, 2, с.153-186]. Проте, при вивченні явища радіоактивності в 9 класі необхідно акцентувати увагу на різній проникаючій здатності різних видів радіоактивного випромінювання і особливостям біологічної дії радіоактивного випромінювання. Так γ -випромінювання має високу проникаючу здатність і від нього необхідно захищатися шаром свинцю, а від потоку α -частинок можна захиститися навіть листом паперу. Проте при попаданні в організм людини з харчовими продуктами α -частинки іонізують молекули і можуть сильно нашкодити організму людини [2, 156].

При вивченні ядерних реакцій необхідно приділити увагу пристроям і методам реєстрації продуктів реакцій. Розроблено багато пристроїв і методів реєстрації уламків [3]. Найбільш популярні з них такі:

1. *Лічильник Гейгера-Мюллера.* Це металева чи скляна труба, вкрита з середини металом, яку заповнюють аргоном для зниження тиску. У центрі трубки натягнуто металеву нитку. Між трубкою і ниткою прикладають напругу в декілька сотень вольтів. Послідовно з трубкою вмикають опір навантаження R . Коли в трубку влітає уламок ядра, він на своєму шляху іонізує газ і в трубці створює газовий розряд, внаслідок чого на опорі навантаження виникають короточасні імпульси напруги, які реєструються приладами. Лічильники Гейгера-Мюллера використовують переважно для реєстрації електронів, а також фотонів великих енергій γ -квантів.

2. *Камера Вільсона* - це прозора циліндрична камера, заповнена насиченою парою води і спирту. Спочатку тиск в камері трохи підвищують, а потім різко знижують, від чого пара стає перенасиченою. Якщо в цю хвилину в камеру влітає заряджений уламок ядра, то за ним можна спостерігати видимий слід - трек. Якщо камеру Вільсона помістити в сильне магнітне поле, то трек буде вигнутим. За кривизною треку визначають відношення заряду до маси цього уламка (q/m). Ця величину строго визначено для кожного уламка, що дозволяє розпізнати його.

3. *Бульбашкова камера або камера Гледзера.* Це прозора камера, заповнена зрідженим газом під тиском. У разі різкого зниження тиску зріджений газ переходить в перегрітий стан. Якщо в цей час у камеру влітає уламок, то за ним утворюється шлейф бульбашок пари - трек. Бульбашкову камеру, як і камеру Вільсона, можна помістити в магнітне поле. Основна перевага бульбашкової камери полягає у великій гальмівній здатності робочої рідини (бензолу, фреону, пропану, тощо), що дозволяє отримувати треки дуже швидких частинок.

4. *Метод товстошарових фотоемульсій.* На поверхню плівки наносять товстий шар бромистого срібла $AgBr$ і цей матеріал підставляють під потік заряджених частинок. Уламки ядер на своєму шляху розбивають молекули бромистого срібла, тобто експонують матеріал. Після обробки плівки проявником і закріпленні її, під мікроскопом можна побачити чіткі треки частинок. За формою треку, його довжиною, почервонінням зерен емульсії та за іншими ознаками можна встановити вид частинки, її енергію, швидкість, напрям руху тощо. Цей метод дозволяє одержувати сліди частинок, що не зникають та виявляти треки усіх високоенергетичних заряджених частинок, що пролетіли за час експозиції крізь фотопластинку. Треки частинок більш чіткі, ніж в камері Вільсона або бульбашковій камері

Список використаної літератури:

1. Абрамов А. И., Казанский Ю. А., Матусевич Е. С. Основы экспериментальных методов ядерной физики / А. И. Абрамов, Ю. А. Казанский, Е. С. Матусевич. - Москва: Атомиздат, 1977. – 528 с.
2. Засекіна Т.М. Фізика: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Т. М. Засекіна, Д. О. Засекін. – Київ: УРВЦ «Оріон», 2017. – 272 с.
3. Сиротюк В. Д. Фізика: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл./ В. Д. Сиротюк. – Київ: Генеза, 2017. – 248 с.

*Дераженко Анастасія Володимирівна,
Челнокова Софія Миколаївна,
Розанович Вікторія Юрїївна,
студентки IV курсу,
спеціальності «Фізика»
Банак Віталій Данилович,
студент III курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
аспірант
Пудченко Сергій Анатолійович*

ПОПУЛЯРІЗАЦІЯ НАУКИ:

ПРОВЕДЕННЯ «НАУКОВИХ ПІКНІКІВ «РАНДЕВУ З ФІЗИКОЮ»

Популяризація науки для фізико-математичного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова у системі формування знань набуває все більшої ваги. Тільки наукові досягнення визначають рейтинг країни у світовому співтоваристві. Для потужного економічного розвитку України громадяни мають бути обізнані з рівнем розвитку сучасної науки, знати, яким чином влаштований оточуючий світ та постійно розширювати рівень знань про нього [1]. На жаль, в Україні, на відміну від інших розвинутих країн, недостатньо проводиться популяризація науки, відсутні відповідні програми МОН, відсутня наукова журналістика, не створюються науково-популярні фільми, як колись відомі у всьому Радянському Союзі фільми «Київнаучфільму». Однак освітянська громадськість останнім часом починає розуміти гостру необхідність такої діяльності. Завдяки благодійним громадським організаціям почали відбуватися заходи з популяризації науки – так звані «Наукові пікніки» – у багатьох містах України.

Студенти-фізики фізико-математичного факультету вирішили також долучитись до подібних заходів і провести «Науковий пікнік» під назвою «Рандеву з фізикою». За підтримки керівництва університету, деканату і викладачів факультету активною групою студентів було проведено ряд науково-популярних заходів у 2017 та 2018 роках [2,3].

До нашого університету 22 травня 2018 року завітала делегація студентів (майбутніх вчителів фізики) та їх викладачів з Роттердамського університету прикладних наук (Нідерланди). Студенти і викладачі факультету провели екскурсію, під час якої наші гості ознайомились з історією університету, видатними випускниками, почесними професорами й докторами, фізичними кафедрами факультету. На завершення оглядової екскурсії студенти А. Дераженко, В. Розанович, С. Челнокова та В. Банак провели «Науковий пікнік «Рандеву з фізикою»» (науковий керівник – аспірант кафедри С. Пудченко). Студенти власноруч підготували і продемонстрували цікаві фізичні досліди з різних розділів фізики. Ці досліди викликали справжнє захоплення у гостей із Нідерландів та студентів нашого факультету. Науковий пікнік перейшов у дружнє, неформальне спілкування між студентами, які обмінювались враженнями щодо особливостей навчання, розваг,

проведення наукових досліджень в обох університетах та перспективами у спілкуванні на майбутнє [4].

Головною особливістю проведення «Наукових пікніків» є те, що під час їх проведення акцент зміщується з теоретичних викладок експерименту на видовищність фізичних явищ, організатори розкривають таємниці науки та показують, що фізика є всюди навколо нас, а все, що оточує нас, може стати елементом наукового дослідження. Отже, наукове дослідження має бути цікавим і прийняти участь у ньому може кожен охочий [5,6].

Список використаної літератури:

1. Бондаренко Т. О. Популяризація науки у вітчизняному медіа-просторі / Т. О. Бондаренко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — Запоріжжя, 2012. — № 1. — С. 4–8.
2. Науковий пікнік «Рандеву з фізикою» [Електронний ресурс] // сайт ФМФ ПНУ імені М.П. Драгоманова. — ФМФ НПУ, [2017]. — Режим доступу: <http://www.fmf.npu.edu.ua/ua/halereia/946-naukovyi-piknik-randevu-z-fizykoiu>, вільний. Загл. з екрану. (02.11.2017).
3. Вечір цікавих фізичних дослідів [Електронний ресурс] // сайт ФМФ ПНУ імені М.П. Драгоманова. — ФМФ НПУ, [2017]. — Режим доступу: <http://www.fmf.npu.edu.ua/ua/halereia/951-vechir-tsikavykh-fizychnykh-doslidyv>, вільний. Загл. з екрану. (14.10.2017).
4. Візит делегації з Роттердамського університету прикладних наук [Електронний ресурс] // сайт ПНУ імені М.П. Драгоманова. — НПУ, [2018]. — Режим доступу: <http://www.npu.edu.ua/ua/podii/9-ss/4475-vizyt-delehatsii-z-rotterdamskoho-universytetu-prykladnykh-nauk>, вільний. Загл. з екрану. (22.03.2018)
5. Науковий пікнік у Києві » [Електронний ресурс] // сайт Promum. - Promum, [2016]. — Режим доступу: <https://promum.com.ua/kuda-poyti/naukoviy-piknik-v-kiyevi/>, вільний. Загл. з екрану. (20.09.2016).
6. Наукові пікніки у Києві [Електронний ресурс] // сайт Ded. – Ded, [2017]. - Режим доступу: <http://dede.com.ua/kyiv/Naukovi-pikniki-u-Kiievi/>, вільний. Загл. з екрану. (23.09.2017).

*Дичук Олена Олександрівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник
кандидат фіз.-мат. наук, доцент
Рокицький Максим Олександрович*

КЛАСИФІКАЦІЯ НАПОВНЕНИХ ПОЛІМЕРІВ ЗА ТИПОМ НАПОВНЮВАЧА

Полімерні матеріали являють собою складні системи, з яких можна виділити ряд важливих підсистем (решітка, атом, атомні групи, макромолекули та інші) [1]. Всі ці підсистеми пов'язані між собою і на зовнішній вплив реагують різними властивостями.

Для того, щоб надати полімерним матеріалам необхідні технологічні та експлуатаційні властивості, в них часто вводять наповнювачі. Вони рівномірно розподіляються по об'єму полімерної матриці і утворюється система, в якій полімер є дисперсним середовищем, а частинки наповнювача – дисперсною фазою [2].

В залежності від типу полімерної матриці розрізняють наповнені реактопласти, термопласти і каучуки. В залежності від типу наповнювача наповнені полімери поділяють на дисперсно-наповнені пластики (наповнювач - дисперсні частинки різноманітної форми, в тому числі і подрібнене волокно), армовані пластики (містять зміцнюючий наповнювач

неперервної волокнистої структури), газонаповнені пластмаси, масло-наповнені каучуки; за природою наповнювача наповнені полімери підрозподіляють на азбопластики (наповнювач азбест), графіто-пласти (графіт), деревні шаруваті пластики (деревний шпон), склопластики (скловолокно), вуглепластики (вуглецеве волокно), органопластики (хімічні волокна), боро-пластики (борне волокно) та інші, а також на гібридні, або поліволокнисті пластики (наповнювач – комбінація різноманітних волокон).

Властивості наповнених полімерів визначаються властивостями полімерної матриці і наповнювача, їх співвідношенням, характером розподілу наповнювача в матриці, природою взаємозв'язків на межі розподілу полімер – наповнювач. Покращуючи кількісну характеристику композиції, наповнювач може одночасно погіршувати інші його властивості [3]. Наприклад, більшість видів технічного вуглецю підвищують не тільки міцність, але й модуль пружності (жорсткості) резини, а останнє в більшості випадків небажано. Тому в кожному конкретному випадку при підборі типу, концентрації і способу поверхневої модифікації наповнювача необхідно ретельно збалансувати ефекти, обумовлені присутністю в складі наповнених полімерів наповнювача (як і інших компонентів).

Частіше всього для отримання наповнених полімерів застосовують тверді наповнювачі: тонкодисперсні з частинками зернистої (технічний вуглець, деревна мука, SiO₂ крейда та ніші) або пластичної (талък, слюда, графіт, каолін та інші) форми, а також різноманітні волокнисті матеріали в вигляді ниток, пасом, джгутів, полотен, матів, тканин, паперу, сіток.

При використанні дисперсних наповнювачів і рубленого волокна основний спосіб виробництва наповнених полімерів – механічне змішування наповнювача з розплавом або розчином полімера, форполімера, олігомера або мономера. Неперервні волокнисті заготовки просочують полімерним сполучником. Для поліпшення просочування волокнистих наповнювачів сполучником, підвищення ступеню диспергування частинок наповнювача в матриці і збільшення міцності адгезійного контакту на межі розподілу фаз наповнювач – матриця використовують різноманітні методи модифікації поверхні наповнювачів, а також метод полімеризації на наповнювачах [4]. Газонаповнені матеріали отримують спіненням за допомогою спеціальних агентів (пороутворників) або механічним спіненням рідких композицій, наприклад латексів. Піниста структура полімерного матеріалу фіксується охолодженням композиції нижче температури склування полімера, твердненням або вулканізацією. Рідкі наповнювачі механічно емульгують в сполучному, останнє перетворення якого в матрицю наповненого полімера відбувається без руйнування першочергової структури емульсії.

Список використаної літератури:

1. Кебер М.Л., Виноградов В.В., Головкин Г.С. Полимерные композиционные материалы: структура, свойства, технология : учебное пособие / Под.ред. А.А. Берлина. – СПб.: Профессия, 2008. – 560 с.
2. Липатов Ю.С. Физическая химия наполненных полимеров : монография / Ю.С.Липатов. – Москва: Химия, 1977. – 304 с.
3. Тугов И.И. Химия и физика полимеров : монография / И.И. Тугов, Г.И. Кострыкина. – Москва: Книга по требованию, 1989. – 430с.
4. Черезова Е.Н. Старение и стабилизация полимеров. Часть 1: учебное пособие / Е.Н. Черезова, Н.А. Мукменева, В.П.Архиреев. – Казань: издательство КНИТУ, 2012. – 139с.

*Дончик Альона Миколаївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна*

ДОСЛІДЖЕННЯ НАЙПРОСТІШИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЛАГРАНЖЕВИХ ГРУП

Поняття групи є одним з найважливіших понять сучасної алгебри. З розвитком теорії груп розвивалися і її методи, які є потужним інструментом в багатьох розділах не лише математики, але й фізики, кристалографії та хімії. Наприклад, у фізиці сукупність операцій симетрії складає групу, на основі якої можна робити висновки про властивості фізичних об'єктів; у хімії та кристалографії вивчення груп важливе для класифікації і визначення властивостей мінералів та молекул; групи симетрій визначають структуру оптичних спектрів, спектрів раманівського (комбінаційного) розсіювання тощо. Тому з розвитком наук зросла потреба в дослідженні груп, що володіють наперед заданими властивостями [2, С.342; 3, С.384].

Під лагранжевою групою будемо розуміти скінченну групу, в якій для кожного дільника m порядку групи існує підгрупа порядку m .

В роботі автора [1] відмічено, що всі групи порядків p, pq, p^2, p^3, p^4 є лагранжевими.

В даній роботі розглядаються групи довільних порядків.

Теорема 1. Будь-яка скінченна абелева група є лагранжевою групою.

Обернене твердження, взагалі кажучи, не є правильним. Наприклад, неабелева група кватерніонів є лагранжевою групою.

Наслідок 1. Будь-яка скінченна циклічна група є лагранжевою групою.

Наслідок 2. Центр будь-якої скінченної групи є лагранжевою групою.

Теорема 2. Прямий добуток скінченної кількості лагранжевих груп є лагранжевою групою.

Доповідь буде присвячена отриманим результатам.

Список використаної літератури:

1. Дончик А.М. Лагранжеві групи малих порядків // Освіта і наука. – 2017. 36 наукових праць. – К: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – С.430-431.
2. Курош А.Г. Теория групп. 3-е изд., М.: Наука, 1967. – 648 с.
3. Требенко Д.Я., Требенко О.О. Алгебра і теорія чисел: У 2 ч. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Ч. 1. – 420 с.

Дорош Ольга Петрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»

Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Торбін Григорій Мирославович

ПРО ДЕЯКІ НОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ЩОДО ФРАКТАЛЬНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ «ЗБУРЕНИХ» МНОЖИН КАНТОРА

Нехай $x = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{\alpha_k(x)}{3^k} =: \Delta_{\alpha_1(x)\alpha_2(x)\dots\alpha_k(x)\dots}^3$ – трійковий розклад числа $x \in [0; 1]$, $\alpha_k(x) \in \{0; 1; 2\}$

Означення 1. «Збуреними» множинами Кантора називаються множини виду:

$$\tilde{C}[V_k] = \{x: x = \Delta_{\alpha_1(x)\alpha_2(x)\dots\alpha_k(x)\dots}^3, \alpha_k(x) \in V_k\},$$

де або $V_k = \{0; 1; 2\}$, або $V_k = \{0; 2\}$.

У роботі [5] було знайдено необхідні і достатні умови нульмірності та ніде не щільності множини такого виду, досліджено деякі фрактальні властивості та умови, при яких «збурення» не впливають на хаусдорфову розмірність, обчислена розмірність Хаусдорфа-Безиковича множини $\tilde{C}[V_k]$ з деякими обмеженнями.

Теорема 1 [5]. Нехай

$$N_+ := \{k: V_k = \{0, 1, 2\}\},$$

$$N_- := \{k: V_k = \{0, 2\}\},$$

$$N_+(n) := N_+ \cap \{1, 2, \dots, n\},$$

$$N_-(n) := N_- \cap \{1, 2, \dots, n\}.$$

Припустимо, що існує $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{N_+(n)}{n} = \nu_+$.

Тоді розмірність Хаусдорфа-Безиковича множини $\tilde{C}[V_k]$ обчислюється за формулою:

$$\dim_H(\tilde{C}) = \nu_+ + (1 - \nu_+) \frac{\ln 2}{\ln 3}.$$

У ході наступних досліджень теорема 1 була узагальнена та отримані наступні результати.

Теорема 2. Нехай

$$N_+ := \{k: V_k = \{0, 1, 2\}\}, N_- := \{k: V_k = \{0, 2\}\},$$

$$N_+(n) := N_+ \cap \{1, 2, \dots, n\}, N_-(n) := N_- \cap \{1, 2, \dots, n\}.$$

Позначимо $\nu_+ := \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{N_+(n)}{n}$.

Тоді розмірність Хаусдорфа-Безиковича множини $\tilde{C}[V_k]$ обчислюється за формулою:

$$\dim_H(\tilde{C}) = \nu_+ + (1 - \nu_+) \frac{\ln 2}{\ln 3}.$$

Список використаної літератури:

1. Дорош О. П. Про розмірність Хаусдорфа-Безиковича «збурених» множин Кантора// Студентські фізико-математичні етюди № 15., Т. 1.– К: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016.– С. 25-29.
2. Кроновер Р. М. Фракталы и хаос в динамических системах. Основы теории. – М., 2000. – 352 с.
3. Працьовитий М.В. Фрактальний підхід у дослідженнях сингулярних розподілів. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. – 1998. – 296 с.

4. Falconer K. Fractal Geometry: Mathematical Foundations and Applications. Second Edition. – University of St. Andrews, UK, 2003. – 337 p.
5. P. Billingsley. Hausdorff dimension in probability theory II. Ill. J. Math. 5 (1961), P. 291-298.

*Ждан Микола Ігорович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (фізика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ВЧЕННЯ ПРО РІДКІ КРИСТАЛИ, ЇХ ВЛАСТИВОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Актуальність: рідкі кристали знайшли широке застосування в різних галузях науки і техніки, тому є необхідність їх подальшого дослідження. Рідкі кристали надають широку перспективу з вдосконалення сучасних технологій. Також рідкі кристали можуть замінити деякі матеріали.

Рідкі кристали відкрив у 1888 р. австрійський вчений-ботанік Фрідріх Рейнітцер. Звернувши увагу, що кристали холестерилбензоату і холестерилацетату мають дві точки плавлення та відповідно два різних рідких стани – мутний і прозорий. На той час вчені не звертали уваги на властивості цих рідин та довгий час відносили рідкі кристали то до колоїдних розчинів, то до емульсій. Науково довів існування саме рідких кристалів професор Отто Леман, але навіть після появи його книги «Рідкі кристали» в 1904 році, це відкриття не знайшло свого практичного застосування [1, с.24].

Цікавість до рідких кристалів зросла після пропозиції американських фізиків Дж. Фергасона – вимірювати температуру з використанням ефекту селективного відбивання світла холестериками та Р. Вільямса – відображати оптичну інформацію з використанням ефекту динамічного розсіювання світла в нематиках. У 1964 р. японська фірма SHARP випустила калькулятор, а в 1966 р. – електронний годинник з дисплеєм на рідких кристалах з використанням семисегментних індикаторів [1, с. 29].

Вже у 1976 р. фірма продемонструвала чорно-білий плоский телевізор на рідких кристалах з діагоналлю 5,5 дюйма і роздільною здатністю 160x120 пікселів. У 1988 р. SHARP виготовила повнорозмірний кольоровий телевізор із діагоналлю 36 см. У 2004 р. в Японії на виставці побутової техніки було виставлено найбільший на той час у світі кольоровий рідкокристалічний телевізор з діагоналлю 165 см. [1, с. 32]

В сьогоденні прилади на рідких кристалах набули широкого вжитку не тільки в техніці, а і в побуті людей: телевізори, монітори, ноутбуки, смартфони, смарт годинники. Всі вони використовують рідкокристалічні дисплеї.

За своїми загальними властивостями рідкі кристали можна розділити на дві великі групи: термотропні і ліотропні. Термотропні рідкі кристали утворюються в результаті нагрівання твердих кристалів або охолодження ізотропної рідини та існують в певному інтервалі температур [2, с. 482].

Термотропні рідкі кристали поділяються на три великі класи:

Нематичні рідкі кристали. У цих кристалах характерною є наявність дальнього орієнтаційного порядку та відсутність дальнього трансляційного порядку (вільне переміщення центрів мас молекул у просторі). Молекули нематиків вільно обертаються навколо довгих (а іноді коротких) осей [1, с. 19].

Смектики характеризуються дальнім орієнтаційним і одновимірним дальнім трансляційним порядком. Смектикам властива висока текучість уздовж шарів, але

поводяться вони майже як тверді тіла у перпендикулярному до шарів напрямку. За структурою та властивостями смектики найближчі до твердих кристалів [1, с. 21].

Холестеричні рідкі кристали також характеризуються дальнім орієнтаційним порядком і відсутністю дальнього трансляційного порядку. Однак молекули холестерика є оптично активними, що зумовлює макроскопічну закрученість структури [1, с. 20].

Властивість рідких кристалів змінювати колір використовують для виявлення структурних дефектів непрозорих об'єктів.

Властивість змінювати колір під дією температури використовують для отримання кольорових термограм. Даний метод використовують в онкології, хірургії. Точність реєстрації температури складає 0,2 °С. В галузі офтальмології рідкі кристали використовують для створення лінз електронних окулярів. Ці лінзи здатні змінювати заломлюючу силу в залежності від сили струму, що проходить крізь них.

Рідкі кристали, які змінюють свій оптичні властивості під дією електричного поля, використовують в електронних годинниках, смартфонах, телевізорах тощо. Головною особливістю цих кристалів є надзвичайно мала потужність споживання електроенергії, що дозволяє поєднувати індикатори з мініатюрними електронними пристроями, використовуючи мініатюрні джерела живлення з тривалим терміном роботи. Зміні оптичних властивостей рідких кристалів заснувала контактну холестеричну термографію, яка діагностує запальні процеси у м'яких тканинах, судинах, лімфатичних вузлах.

Про існування рідкокристалічних речовин відомо порівняно давно, проте широке застосування вони знайшли лише півстоліття тому. Дослідження, які проводяться в останні роки, виявили, що структура рідкого кристала надзвичайно рухлива, лабільна: достатньо невеликого зовнішнього впливу, щоб вона змінилася, а це відразу ж призведе до зміни макроскопічних властивостей речовини. Отже, рідкі кристали – це унікальний матеріал, властивостями якого можна маніпулювати. Рідкокристалічні речовини вже стали незамінними в медицині, радіоелектроніці, оптоелектроніці тощо.

Список використаної літератури:

1. Гриценко М. І. Фізика рідких кристалів: навчальний посібник / Гриценко М. І. – Київ: ВЦ «Академія», 2012. – 272 с.
2. Кучерук І. М. та ін. Загальний курс фізики: навчальний посібник для студентів вищих технічних і педагогічних закладів освіти [Електронний ресурс] / Кучерук І. М., Горбачук І. Т., Луцик П. П.; За редакцією Кучерука І. М. – Київ: Техніка, 1999. – 536 с.

*Зінюк Ірина Сергіївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новіцька Таміла Валентинівна*

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Аналіз фінансово-економічного стану є важливим складником ефективного управління формуванням, розміщенням і використанням ресурсів підприємства. Фінансовий стан визначається величиною, складом і структурою активів, власного капіталу і зобов'язань, певні співвідношення яких зумовлюють фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність суб'єктів господарювання. Серед фінансових проблем чи не найважливішою є оцінка і аналіз фінансового стану підприємства [1].

Сьогодні будь-яке підприємство в тій чи іншій мірі постійно має потребу в додаткових джерелах фінансування. Необхідно знайти їх на ринку капіталів, залучаючи потенційних інвесторів і кредиторів шляхом об'єктивного інформування їх про свою

фінансово-господарську діяльність. Вирішити ці й багато інших питань дозволяє методика фінансового аналізу, що полягає в оцінці тенденцій розвитку фінансового стану й прибутковості підприємства, кредитних взаємин, ефективності використання капіталу, фінансовій гнучкості й стабільності; здійсненні аналітичної діагностики можливого банкрутства; виробленні заходів стабілізації фінансового стану.

Фінансовий аналіз здійснюється за допомогою різних моделей, які дають змогу структурувати та ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками. Існують три основні типи моделей, які застосовуються в процесі аналізу фінансового стану підприємства: **дескриптивні, предикативні та нормативні** [3, с.13-15].

Як зазначено у навчальному посібнику «Фінансовий аналіз»: за ознакою предмета методи та прийоми фінансового аналізу традиційно поділяють на: **вертикальний, горизонтальний та трендовий** аналіз. *Вертикальний* аналіз полягає у визначенні у відсотках структури досліджуваного об'єкта (структури активів, пасивів, прибутку від звичайної діяльності, операційних витрат тощо). За допомогою вертикального аналізу можуть порівнюватися відносні показники за підприємствами, що суттєво різняться за абсолютними показниками обсягів виробництва і залучених фінансових ресурсів. Вертикальний аналіз зменшує вплив на вартісні показники інфляційного фактора. *Горизонтальний* аналіз дозволяє виявити відхилення статей звітності порівняно з іншим періодом, тобто його мета дослідити зміни показників у часі з розрахунками абсолютних і відносних відхилень (темтів). Горизонтальний та вертикальний аналізи доповнюють один одного.

Трендовий аналіз — це порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення тренду. Одним з найпоширеніших видів аналізу є аналіз фінансових коефіцієнтів. Вони часто застосовуються інвесторами та фінансовими аналітиками, оскільки їх легко визначити на підставі показників фінансових звітів підприємств. Найчастіше для аналізу використовують п'ять груп коефіцієнтів:

- коефіцієнти ліквідності — показують спроможність підприємства погасити поточну заборгованість;
- коефіцієнти управління активами — характеризують рівень ефективності використання активів стосовно виробництва і реалізації продукції;
- коефіцієнти управління кредитами — відображають фінансову стійкість підприємства;
- коефіцієнти прибутковості — показують досягнутий підприємством рівень віддачі на вкладений капітал;
- відносні показники ринкової вартості — відображають зв'язок між ціною акції та прибутками на неї [3, с.25-26].

Розглянемо на прикладі, що саме показує аналіз фінансових коефіцієнтів деякого підприємства (табл.1).

Таблиця 1. Показники ліквідності

Найменування показника	На початок року	На кінець року	Нормоване значення показника
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,065	0,084	0,2 – 0,4
Коефіцієнт швидкої (термінової) ліквідності	0,34	0,21	0,5 – 1
Коефіцієнт поточної ліквідності	3,23	2,07	≥ 2

Розрахувавши відносні показники можна зробити висновок: коефіцієнт абсолютної ліквідності на початок року свідчить про те, що підприємство може оплатити 6,5 % своїх короткострокових зобов'язань, а на кінець року 8,4%, що є менше прийнятих норм. Значення коефіцієнта швидкої ліквідності менше допустимого, що говорить про зниження

платоспроможності. Коефіцієнт поточної ліквідності дозволяє встановити, у якій кратності поточні активи покривають короткострокові зобов'язання. Значення коефіцієнта на початок і кінець року перевищують нормоване значення, це свідчить про те, що підприємство має в своєму розпорядженні деякий обсяг вільних ресурсів, що формуються за рахунок власних джерел.

Стійка діяльність підприємства залежить як від обґрунтованості стратегії розвитку, маркетингової політики, від ефективного використання всіх існуючих в його розпорядженні ресурсів, так і від зовнішніх умов, до числа яких відносять податкову, кредитну, цінову політики держави та ринкову кон'юнктуру. В якості інформаційного ресурсу для аналізу фінансового стану підприємства виступають його звітні дані, деякі економічні параметри, при яких змінюються зовнішні умови його діяльності, які необхідно враховувати при наданні аналітичних оцінок та прийнятті управлінських рішень.

Список використаної літератури:

1. Бадеха О. Л. Планування аудиту / О. Л. Бадеха // Аудитор України. – 2010. – №11. – С. 33-35.
2. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 560 с.
3. Литвин Б. М., Стельмах М. В. Фінансовий аналіз : Навч. посіб. / Б. М. Литвин, М. В. Стельмах М. В. — К. : «ХайТек Прес», 2008. — 336 с.

*Іванків Богдан Віталійович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Шаповалова Наталія Валентинівна*

МІСЦЕ ТЕМИ «МНОГОГРАННИКИ. ПРАВИЛЬНІ МНОГОГРАННИКИ» В ЖИТТІ КОЖНОЇ ЛЮДИНИ

Провідна роль многогранників визначається передусім тим, що багато результатів, що стосуються інших тіл, одержуються з відповідних результатів для многогранників. Наприклад, означення об'ємів і площ поверхонь тіл дається методом граничного переходу від об'ємів і площ поверхонь многогранників. Одним з методів вивчення тіл і поверхонь загального вигляду у вищій геометрії є наближення їх многогранниками. Але многогранники відіграють важливу роль не тільки в точних науках, а у повсякденному житті кожної людини. [1, С. 127]

Правильним називається такий многогранник, всі грані якого рівні між собою і при цьому є правильними багатокутниками. Ще греки у давні часи встановили надзвичайно цікавий факт: існує всього п'ять правильних опуклих многогранників. Вперше досліджені піфагорійцями, п'ять правильних многогранників були згодом описані Платоном і почали називатися в математиці платоновими тілами.[2, С. 125]

Протягом усього життя людина тісно пов'язана з правильними многогранниками. Не дивлячись на відсутність знань таких складних термінів, як «тетраедр», «октаедр», «додекаедр» та ін., вона вже з раннього дитинства відчуває інтерес до цих унікальних фігур. Адже зміст «кубика» – однієї з найпопулярніших дитячих ігор – полягає в тому, щоб побудувати з многогранників об'єкт. На протязі багатьох віків людей притягують ці тіла. Древні єгиптяни будували гробниці своїм фараонам (яких вони вважали напівбогами) у формі тетраедра, що ще раз підкреслює велич даних фігур. [3]

З розвитком архітектури многогранники здобували все більшу популярність. Багато сучасних архітектурних споруд представлені у формі многогранників. Однією серед таких споруд є Національна бібліотека Білорусії.

Многогранники використовуються і у мистецтві. Відомий митець епохи Відродження Альберт Дюрер, який захоплювався мистецтвом, написав гравюру «Меланхолія» на передньому плані якої зображено многогранник, гранями якого є трикутники та п'ятикутники. Захоплювався теорією многогранників і Леонардо да Вінчі. Він проілюстрував зображеннями правильних та напівправильних многогранників книгу свого друга монах Луки Пачоллі (1445–1514) «Про божественну пропорцію». [4]

Кристали — природні многогранники. Кристали і їх симетричні властивості мають широке застосування. Деякі кристали перетворюють теплову енергію в електричну, кристали кремнію використовують як фотоелектричні елементи; в техніці управління світловими пучками нелінійні оптичні кристали використовуються для подвоєння частоти лазерного випромінювання. Важливі галузі сучасної техніки – інформатика, мікроелектроніка, обчислювальна техніка – базуються на використанні напівпровідних кристалів і монокристалічних плівок (германій, кремній). А ось рідинні кристали працюють в електронних годинниках і вимірюють температуру тіл.[2, С. 126]

Ікосаедр, наприклад, виявився в центрі уваги біологів у їх суперечках стосовно форми вірусів. Вірус не може бути абсолютно круглим, як вважалось раніше. Для того, щоб встановити його форму, брали різні многогранники, направляли на них світло під тими ж кутами, що і потік атомів на вірус. Виявилось, що тільки один многогранник дає точно таку ж тінь – ікосаедр. [5]

Отже, многогранники зустрічаються дуже часто в навколишньому світі: починаючи від об'єктів і форм, створених природою до об'єктів і форм, створених людством. Вони використовуються майже в усіх сферах людської діяльності.

Список використаної літератури:

1. Михайлова П. Правильні многогранники навколо нас.[Електронний ресурс]– Ржев, 2012. — Режим доступу: <https://nsportal.ru/ap/library/drugoe/2013/11/08/pravilnye-mnogogranniki-vokrug-nas>
2. Пономаренко Ю. Видовий різновид правильних многогранників в навколишньому середовищі./ Ю. Пономаренко, Є. А. Бакшеева // Матеріали VX науково-практичної конференції «Інтелектуальна біржа», м. Протвино, 2015 року. – Режим доступу: <http://profesiniciative.ru/index.php/shm1/242-baksheeva-ea110415>
3. Подолецький А. Многогранники. – 2014. – Режим доступу: <https://nsportal.ru/ap/library/nauchno-tehnicheskoe-tvorchestvo/2014/05/28/mnogogranniki-v-nashey-zhizni>
4. Шаповалова Н. В. Особливості вивчення многогранників в курсі геометрії вищої школи / Н. В. Шаповалова, І. О. Кучерук // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Асимптотичні методи в теорії диференціальних рівнянь», м. Київ, 13-14 грудня 2012 року. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 127-128.
5. Шаповалова Н. В. Групи симетрії геометричних фігур та многогранників / Н. В. Шаповалова, І. О. Кучерук // Актуальні проблеми методології та методики навчання фізико-математичних дисциплін: матеріали Міжнародної наукової конференції, 18-19 січня 2013 року. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 125-127.

*Іванків Іоланда Ігорівна,
магістрант 2 року навчання,*

ПРИКЛАДНИЙ ЗМІСТ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Прикладна спрямованість навчання геометрії формує у студентів розуміння геометрії, як методу пізнання та перетворення оточуючого світу, який має розглядатися не лише областю застосувань геометрії, а й невичерпним джерелом нових геометричних ідей. Навчання застосуванню геометричних знань до розв'язування задач прикладного змісту, що виникають поза межами геометрії і розв'язуються геометричними методами, сприяє зміцненню мотивації навчання, системності, дієвості, гнучкості набутих знань, розвитку вмінь застосовувати отримані знання, стимулює пізнавальні інтереси учнів і студентів [1, С. 75]. Те ж саме стосується і такої теми як: «Геометричні перетворення».

Геометричні перетворення використовуються при створенні орнаментів. Геометричні побудови, сполучення та закономірні криві використовуються з давнини до сьогодення в орнаменті. Застосовавши ритмічний повтор (лінійний і центричний), дзеркальну симетрію (дзеркальну симетрію і / або поворот), накладання декількох елементів (створення сітки) ми отримуємо надзвичайно красиві зображення. Саме такий метод називається *геометричною побудовою орнаменту*, який дає нам змогу подивитися на навколишній світ зовсім іншими очима. [2, С. 165]

Геометричні перетворення, а саме рухи проникли навіть у найпоширенішу в мистецтві гармонічну пропорцію — золотий переріз. Золотий переріз неможна розглядати окремо, сам по собі, окремо, без зв'язку з симетрією. Великий російський кристалограф Г.В. Вульф (1863—1925) вважав золотий переріз одним із проявів симетрії. Художня форма, в основі побудови якої лежать пропорції золотого перерізу, і, особливо, поєднання золотого перерізу і симетрії, є високоорганізованою формою, яка сприяє найбільш зрозумілому вираженню змісту, найлегшому зоровому сприйняттю і появі у глядача відчуття прекрасного.

Дуже часто в одному й тому самому витворі мистецтва зустрічається поєднання симетричного поділу на однакові частини по вертикалі і поділ на неоднакові частини за принципом золотого перетину по горизонталі. Прикладом може слугувати картина Андрія Рубльова «Трійця». Про її симетричність написано багато. Але ніхто не звернув увагу на те, що по горизонталям тут здійснений принцип золотих пропорцій.[3, С.19]

Застосовуються геометричні перетворення, а саме поворот та симетрія, навіть при створенні калейдоскопу. Зображення в калейдоскопі, яке складається із множини окремих, хаотичних елементів, вибудовується в гармонічне зображення — завдяки симетричному по вертикалі і горизонталі малюнку. Хаотичність поєднується в гармонійну композицію, створену на основі відображення та повторення.

Геометричні перетворення, а саме рухи ще використовувалися для створення механізмів. Прикладом може слугувати винайдення інверсора. Цей винахід відіграв важливу роль у розвитку конструкцій парових машин. Інверсор – найперший площинний шарнірний механізм здатний перетворювати обертальний рух у прямолінійний і, навпаки. Винахід, що моделює високоточне прямолінійне переміщення, має надто широке застосування в техніці, зокрема в розробці й удосконаленні конструкцій із поршневим двигуном зовнішнього згорання, призначеним для перетворення теплової енергії пари на механічну роботу (парові машини). [5, С. 23] Математичний опис інверсора прямо пов'язаний з інверсією кола. [6, С. 884]

Отже, геометричні перетворення, а саме рухи, мають широке застосування в різних сферах людської діяльності. Вони описують природу об'єктів, які, на перший погляд, не

пов'язані з математикою взагалі. Але якщо заглибитися, то ми попадаємо в чудовий світ геометрії, в її маленьку, але не менш важливу тему геометричні перетворення: рухи.

Список використаної літератури:

1. Ковалев Ф.В. Золотое сечение в живописи: учеб. пособие / Ф.В. Ковалев. — Киев: Выща шк. Головное изд-во, 1989.— 147 с.
2. Ленчук І. Г. Природа перетворень фігур на площині / І. Г. Ленчук // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми теорії і методики навчання математики: до 70-річчя кафедри математики і теорії та методики навчання математики НПУ імені М. П. Драгоманова», 11–13 травня 2017 р, Київ, Україна – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – С. 22-23.
http://fmi.npu.edu.ua/images/Scientific_work/Tezykonf17.pdf
3. Некрасов Д. Фрактальна графіка як цифрове безпредметне мистецтво [Електронний ресурс]. — 2015.— Режим доступу: https://medium.com/@slam_jack/фрактальная-графика-как-цифровое-беспредметное-искусство-e9f052ebbd76
4. Техническая энциклопедия в 26 томах: том 25 / Фитопатология - шарнирные направляющие механизмы (за ред. Мартенс Л.К.). —Москва: Совет. энциклопедія,1934. — 900 с.
5. Шаповалова Н. В. Роль вивчення дискретних та кристалографічних груп рухів площини для реалізації прикладної спрямованості навчання студентів фізико-математичних спеціальностей ВНЗ / Н. В. Шаповалова, Л. Л. Панченко // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Випуск 36(369). – Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2015. – С. 74-81.
6. Шаповалова Н. В. Геометрія в мистецтві створення орнаментів / Н. В. Шаповалова, І. І. Слободенюк// Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. «Математика в сучасному технічному університеті», Київ, 28—29 грудня 2017 р. — Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – С. 164-169. <http://matan.kpi.ua/public/files/2017/mvstu6/MSTU6.pdf>

*Ищук Михайло Володимирович,
магістрант 1 року навчання
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Кириленко Олена Іванівна*

АТОМ, МОДЕЛІ АТОМА

Концепція атома як найменшої неподільної частинки матерії вперше була запропонована на початку I тис. до н.е. В V ст. до н.е. цю ідею розвинув грецький філософ Левкіпп. Потім естафету підхопив учень Левкіппа Демокріт — який запровадив термін «атом». За Демокрітом, вся природа складається з атомів, найдрібніших часток речовини, які спочивають чи рухаються в абсолютно пустому просторі. Всі атоми мають просту форму, а атоми одного сорту є тотожними; різноманіття природи відображає різноманіття форм атомів і різноманіття способів, в які атоми можуть з'єднуватися між собою. Демокріт та Левкіпп вважали, що атом, почавши рухатись, продовжує рухатись за законами природи [1].

В 1897 р. Джозеф Джон Томсон, вивчаючи катодні промені, припустив, що від'ємно заряджені «корпускули» (так він називав електрони) входять до складу атома. Він запропонував модель атома, в якій у хмарі позитивного заряду, що за розміром відповідає розміру атома (приблизно 10^{-10} м), містяться маленькі, від'ємно заряджені «корпускули», сумарний електричний заряд яких дорівнює заряду позитивно зарядженої хмари, чим

забезпечується електронейтральність атома. «Корпускули» у цій моделі це електрони, розподілені всередині позитивно зарядженої хмари з однаковою за об'ємом густиною заряду, що нагадують родзинки у тісті пудинга, що й дало назву моделі - модель сливового пудинга (англ. **plum pudding model**) [2].

Ганс Гейгер, Ернест Резерфорд і Ернест Марсден після дослідів із бомбардування золотої фольги α -частинками виявили, що невелика частина α -частинок відбивається назад, що не узгоджується з моделлю Томсона. На підставі цих результатів, Резерфорд створив нову модель атома, що отримала назву планетарної. У цій моделі додатній заряд і основна маса атома зосереджена в ядрі в центрі, а негативно заряджені електрони обертаються навколо ядра. В 1919 р. Ернест Резерфорд, здійснюючи експерименти з розщеплення ядер атомів багатьох елементів, виявив частинку, яку згодом назвав протоном. Після відкриття протона було висловлено припущення, що ядра атомів складаються тільки з протонів. Однак це припущення виявилось хибним, оскільки відношення заряду ядра до його маси є різним для різних ядер [2].

У 1930 р. Вальтер Боте й Герберт Бекер з Гісенського університету проводили опромінення Берилію α - частинками і вивчали утворений при цьому потік нових частинок. Оскільки ці частинки не взаємодіяли з електричним і магнітним полями, було зроблено висновок, що випромінюються електрично нейтральні частинки. Подібні досліди в 1932 р. повторили Фредерік Жоліо-Кюрі, Марія Склодовська-Кюрі, Джеймс Чедвік. Ці досліди підтвердили існування елементарної частинки, яку тепер називають нейтроном [1].

Здатність до насичення ядерних сил і пов'язана з нею мала стисливість ядерної речовини стали основою для введення у 30-х роках К. Вейцекером краплинної моделі ядра атома, за якою маса атомних ядер обчислювалась як маса електрично зарядженої краплини. Поява моделі рідкої краплини Вейцекера належить до періоду, коли вже були відомі значення мас для досить великої кількості атомних ядер, що дало змогу перевірити її придатність для досить широкого діапазону мас [3].

Оболонкова модель ядра деякою мірою протилежна краплинній. За краплинною моделлю, нуклони в ядрі рухаються хаотично, зазнають частих зіткнень і не можуть тривалий час перебувати в певних енергетичних станах. За оболонковою ж моделлю, нуклони рухаються майже незалежно. При цьому вони перебувають у певних енергетичних станах.

Всі переваги краплинної і оболонкової моделі будови атомних ядер були об'єднані у так звану узагальнену модель. Ця модель була запропонована Рейнуотером, Бором і Моттельсоном у 1950 – 1953 р.р. В цій узагальненій моделі вважається, що в ядрі існує достатньо стійкий остов (атом без валентних електронів), який складається із замкнутих оболонок. Зовнішні нуклони розглядаються в цій моделі незалежними, і що вони рухаються в полі остова. На відміну від оболонкової моделі тут допускається деформація остова під дією зовнішніх нуклонів. Узагальнена модель пояснила існування несферичних ядер, їх обертальні і коливальні значення енергій. Узагальнена модель будови ядра атома поділяє ядерні рівні на одночастинні і колективізовані, обумовлені рухом остова, а також дає можливість розрахувати спін кожного такого рівня [2].

Моделі, які використовують, є наближеними їх справедливості може бути гарантована лише в межах придатності абстракцій, що використовуються. За цими межами модель може бути непридатною і навіть безглуздою. Тому на кожному етапі фізичного дослідження важливо розуміти, чому застосовується саме та модель, а не інша. Слід зазначити, що один і той самий фізичний об'єкт у різних ситуаціях можна описувати різними моделями.

Список використаної літератури:

1. Сивухин Д. В. Общий курс физики. Учеб. пособие: Для вузов. В 5 т. Т. V. Атомная и ядерная физика. — 2-е изд., стереот. — М.: ФИЗМАТЛИТ; Изд-во МФТИ, 2002. — 784 с.
2. Спасский Б.И. История физики Ч II. / Б.И. Спасский. - М.: 1977 – 320с.
3. Чоплан П.П. Фізика / П.П. Чоплан. – Київ: "Вища школа", 2003. – 567 с.

*Калашнікова Євгенія Ігорівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «111 Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Гончаренко Яніна Володимирівна*

ФРАКТАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ОЗНАЧЕНІ В ТЕРМІНАХ ЗОБРАЖЕНЬ ЧИСЕЛ РЯДАМИ ЛЮРОТА

У роботі розглянуто функції, пов'язані з представленням дійсних чисел знакододатніми (L -зображення):

$$x = \frac{1}{a_1 + 1} + \sum_{n=2}^{\infty} \frac{1}{a_1(a_1 + 1) \dots a_{n-1}(a_{n-1} + 1)(a_n + 1)} \equiv \Delta^L_{a_1 a_2 a_3 \dots a_n \dots} \quad (1)$$

та знакозмінними ($\tilde{L}$ -зображення):

$$y = \frac{1}{b_1} - \sum_{n=2}^{\infty} \frac{(-1)^{n-1}}{b_1(b_1 + 1) \dots b_{n-1}(b_{n-1} + 1)(b_n + 1)} \equiv \Delta^{\tilde{L}}_{b_1 b_2 b_3 \dots b_n \dots} \quad (2)$$

рядами Люрота [5]. Досліджено наступні види функцій, аргументи та значення яких представлені рядами Люрота:

- Оператори зсуву символів L та $\tilde{L}$ -зображень чисел;
- $f(\Delta^L_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}) = \Delta^L_{(a_1 \cdot a_2) a_2 \dots a_n \dots}$;
- $g(\Delta^L_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}) = \Delta^L_{a_2 a_1 \dots a_n a_{n-1} \dots}$;
- $k(\Delta^L_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}) = \Delta^{\tilde{L}}_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}$, де $a_i \in \mathbb{N}$.

Для оператора зсуву символів L -зображення числа [2] знайдено аналітичний вираз відповідної функції $\hat{\varphi}(\Delta^L_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}) = \Delta^L_{a_2 a_3 \dots a_n \dots}$; доведено, що функція $\hat{\varphi}$ є зростаючою на кожному з циліндричних інтервалів першого рангу, неперервною у кожній точці циліндричного інтервалу першого рангу, і неперервною зліва у правому кінці цього інтервалу. Досліджено властивості множини $C[L; M] = \{x: x = \Delta^L_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}, a_n \in \{1, 2, \dots, M\}\}$, зокрема встановлено, що вона є ніде не щільною, самоподібною множиною нульової міри Лебега, знайдено її самоподібну розмірність. Доведено, що оператор зсуву символів L -зображення числа є хаотичним [3] на множині $C[L; M]$.

Досліджено оператор зсуву символів $\tilde{L}$ -зображення числа $\hat{g}(\Delta^{\tilde{L}}_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}) = \Delta^{\tilde{L}}_{a_2 a_3 \dots a_n \dots}$ [4], знайдено його аналітичний вигляд, доведено, що функція $\hat{g}$ є спадною на кожному з циліндричних інтервалів першого рангу, неперервною у кожній точці циліндричного інтервалу першого рангу, і неперервною зліва у правому кінці цього інтервалу. Досліджено тополого-метричні та фрактальні властивості множини $C[\tilde{L}; M] = \{x: x = \Delta^{\tilde{L}}_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}, a_n \in \{1, 2, \dots, M\}\}$, доведено хаотичність перетворення зсуву символів $\tilde{L}$ -зображення на множині $C[\tilde{L}; M]$.

Для функції $f(\Delta^L_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}) = \Delta^L_{(a_1 \cdot a_2) a_2 \dots a_n \dots}$ знайдено аналітичне зображення, доведено існування нескінченної множини точок розриву, досліджено фрактальні

властивості графіка [1], зокрема доведено, що графік цієї функції є N – самоподібною множиною, N – самоподібна розмірність якого є розв'язком рівняння:

$$\sum_{c=1}^{\infty} (c^2(c+1)^2)^{-x} = 1.$$

Для функції $g(\Delta^L_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}) = \Delta^L_{a_2 a_1 \dots a_n a_{n-1} \dots}$ знайдено аналітичне задання, сформульовано та доведено наступні властивості:

1) на будь-якому циліндрі другого рангу $\Delta^L_{c_1 c_2}$ функція g є лінійною та незростаючою.

2) функція g має зчисленну множину точок розриву першого роду: $x = \Delta^L_{a_1 a_2(1)}, a_1, a_2 \in N$.

Досліджено деякі властивості функції $k(\Delta^L_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}) = \Delta^{\tilde{L}}_{a_1 a_2 \dots a_n \dots}$, яка значенню аргумента, представленого знакододатнім рядом Люрота, ставить у відповідність значення функції, представлене знакозмінним рядом Люрота з тими ж символами $\tilde{L}$ -зображення. Доведено, що множина значень даної функції співпадає з півінтервалом $(0,1]$, встановлено, що функція $k(x)$ зростає на L –циліндрах непарного рангу і спадає на L –циліндрах парного рангу, досліджено самоподібні властивості її графіка.

Список використаної літератури:

1. Гончаренко Я. В., Жихарева Ю. І., Працьовитий М. В. Структура, топологометричні і фрактальні властивості випадкової підсуми знакододатного ряду Люрота // Труды ИПММ НАН Украины. — 2013. — Том 26. — С. 46–57.

2. Кроновер Р. М. Фракталы и хаос в динамических системах. Основы теории. / Р. М. Кроновер. — Москва: Постмаркет, 2000. — 352 с.

3. Працьовитий М. В., Хворостіна Ю. В. Множина неповних сум знакозмінного ряду Люрота та розподіли ймовірностей на ній // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 1. Фіз.-мат. науки. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — №10. — С. 14–28.

4. Працьовитий М. В. Геометрія чисел, представлених знакозмінними рядами // Наук. записки НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 2. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1998. — С. 159–164.

5. Luroth J. Uber eine eindeutige Entwicklung von Zahlen in eine unendliche Reihe // Math. Ann. — 1883. — 21. — P. 411 – 423.

*Кирпель Павло Станіславович,
студент III курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юрїївна*

ЧОРНІ ДІРИ: ЗАГАДКОВІ ОБ'ЄКТИ ВСЕСВІТУ

Термін «чорна діра» вперше був використаний у 1967 році. На сьогоднішній день чорні діри є тими об'єктами Всесвіту, про які всі знають. Але не багато людей можуть пояснити, що це за об'єкти, як вони утворюються і взагалі, що вони собою являють. Спробуємо у цьому розібратися.

Всі зорі мають скінчену кількість «палива», тобто речовини, в якій відбувається термоядерний синтез, що і забезпечує життя зорі. І хоча тривалість життя зорі є неймовірно великою, адже зорі живуть по декілька мільярдів років, але все одно для кожної зорі колись настає час, коли її паливо закінчиться і вона згасне. Процес згасання зорі є досить тривалим і супроводжується інтенсивними термодинамічними реакціями, в ході яких зоря зазнає значних трансформацій і залежно від свого розміру і маси може перетворитися на білого

карлика, нейтронну зорю або ж чорну діру. Як виникають чорні діри? До того моменту, як зоря стане чорною дірою, повинні виникнути умови, які передують утворенню такого об'єкту. Перш за все, головною умовою є маса зорі, а, отже, і її розміри. Так, на початку процесу, коли зоря утворюється з міжзоряного газу та пилу, починають відбуватися термоядерні реакції. Тому на вихідній стадії існування зорі основним елементом, який бере участь у термоядерних реакціях, є водень, а внаслідок термоядерних реакцій в зорі утворюється гелій. За рахунок термоядерних реакцій зоря отримує енергію, що забезпечує її світіння. Коли закінчиться водень, зоря перейде на нове паливо – гелій. У процесі термоядерних реакцій з гелієм буде утворюватися вуглець, а після вуглецю – кисень, і так далі, від простих елементів до більш складних. У випадку невеликої зорі, як, наприклад, наше Сонце, загибель зоря настає тоді, коли у ній починає виділятися вуглець. На цьому етапі гравітаційні сили в ядрі збільшуватимуться, а зовнішня оболонка за рахунок термоядерних реакцій виштовхуватиметься назовні. Тому вже нині можна передбачити, що з часом Сонце перетвориться на велетенський червоний гігант. Причому гравітаційна сила всередині Сонця на той момент стисне його ядро до розмірів Землі. Нині ж Сонце являє собою щільну кулю з кисню та вуглецю і є білим карликом. З часом увесь газ навколо зорі, що гине, розсіється у Всесвіті, а білий карлик буде світити ще протягом мільярда років.

Теорія еволюції зір наочно демонструє, що за 12 млрд. років існування нашої Галактики, в якій нараховується близько 100 млрд. зір, в результаті колапсу найбільш масивних з них мали б утворитися декілька десятків мільйонів чорних дір. До того ж, чорні діри дуже великої маси (від мільйонів до мільярдів мас Сонця) можуть перебувати в ядрах великих галактик, в тому числі, і нашої – Молочного шляху. Про це свідчать астрономічні спостереження, хоча шляхи формування гігантських чорних дір на сьогоднішній день не цілком зрозумілі і не в повній мірі досліджені. Якщо врахувати особливості сучасного стану Всесвіту та його минулого, то стає очевидним, що на нинішньому етапі існування Всесвіту умови, необхідні для утворення чорних дір, можуть виникнути лише при стисканні масивних зір. Але в далекому минулому, після Великого вибуху, у Всесвіті протягом певного часу існувала висока щільність. Тому невеликі флуктуації щільності могли призводити до народження чорних дір, які мали як незначну (в космічних масштабах), так і неймовірно велику масу. Але невеликі чорні діри в результаті тих або інших явищ мали з часом зникнути. Наприклад, втратити свою масу в процесі теплового випромінення та випускання потоків частинок. «Первинні чорні діри» з масою понад 10^{12} кг могли зберегтися до наших днів. Чорні діри з такою масою повинні мати розмір порядку 10^{15} м. Також існує гіпотеза, згідно якої при зіткненні на великій швидкості елементарних частинок виникає можливість народження мікроскопічних чорних дір. Такий прогноз висуває так звана теорія струн. Зокрема, теорія струн стверджує, що простір складається більше ніж з трьох вимірів. Гравітація, на відміну від інших силових взаємодій, повинна розповсюджуватися у всіх цих вимірах, а тому вона істотно посилюється на коротких відстанях. При потужному зіткненні двох частинок вони можуть стиснутися настільки сильно, що відбувається народження мікроскопічної чорної діри. Але після такого народження вона має майже миттєво зруйнуватися або випаритися. Якщо гіпотеза теорії струн є вірною, то народження малих чорних дір може відбуватися при зіткненнях частинок космічних променів (які мають велику енергію) з атомами земної атмосфери, а також у найбільш потужних прискорювачах елементарних частинок.

Нещодавно, у 2015 році, астрофізики з Італії та Японії виявили, як вони пояснюють, найбільш ймовірний механізм утворення надмасивних чорних дір, які минають усі проміжні стадії між гігантською газовою хмарою та чорною дірою. Гравітаційний колапс, внаслідок якого виникає таке явище, повинен бути особливо сильним, щоб забезпечити утворення чорної діри з газової хмари. Та, на жаль, ґрунтовних пояснень щодо механізму такого процесу фізики поки що не надали. Але це і не дивно, адже за чорними дірами досить важко спостерігати, що ускладнює виявлення їх властивостей та особливостей. Так, для того щоб побачити чорну діру, треба використовувати непрямі методи спостереження,

тобто вивчати не сам об'єкт, а тіла, на які він діє. У випадку чорних дір явище, яке забезпечує можливість споглядання взаємодії чорної діри з іншим космічним об'єктом, має гравітаційну природу. Найпростіше виявити чорну діру за її гравітаційною взаємодією із зорею, оскільки поведінка зорі визначається наявністю чорної діри, навколо якої ця зоря обертається. Отже, чорні діри поки що залишаються загадковими об'єктами Всесвіту, а виявлення закономірностей їх виникнення й існування дозволить науковцям у подальшому ще глибше проникнути у його структуру.

Список використаної літератури:

1. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.poznavayka.org/uk/astronomiya-2/chorni-diri-v-kosmosi-tsikavi-fakti/>
2. Електронний ресурс. Режим доступу: https://elementy.ru/nauchnopolyarnaya_biblioteka/164648/Udivitelnaya_istoriya_chernykh_dyr

*Ковтун Вікторія Миколаївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:*

*кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Побудова виробничої функції на основі емпіричних даних.

Розглянемо транспортну галузь замкненої трисекторної економіки. Нехай Y – валовий внутрішній продукт у фактичних цінах (ВВП) обраної галузі. Позначимо через x_i фактори, що впливають на ВВП. Такими факторами оберемо x_1 – операційні витрати (ОВ), x_2 – чисті прибутки (ЧД), x_3 – кількість зайнятих працівників (КЗП) обраної галузі та x_4 – відповідні роки. Таким чином

$$Y = F(x_1, x_2, x_3, x_4).$$

Для вхідних значень використаємо дані Державної служби статистики України [1] за 2012-2016 роки. Для спрощення обчислень роки пронумеруємо за порядком. Дані подано у вигляді таблиці:

ВВ П	98859	«483	10088 9	13497 8	15674 5
ОВ	16746 2,7	13245 0,9	24919 9,3	36493 9,5	40447 9,4
ЧД	17662 5,1	13353 7,6	22660 7,7	34709 1,7	41188 8,1
КЗ П	1087,4	1063	929	931,3	912,4
рік	1	2	3	4	5

За наявними даними побудуємо графік ВВП по роках.

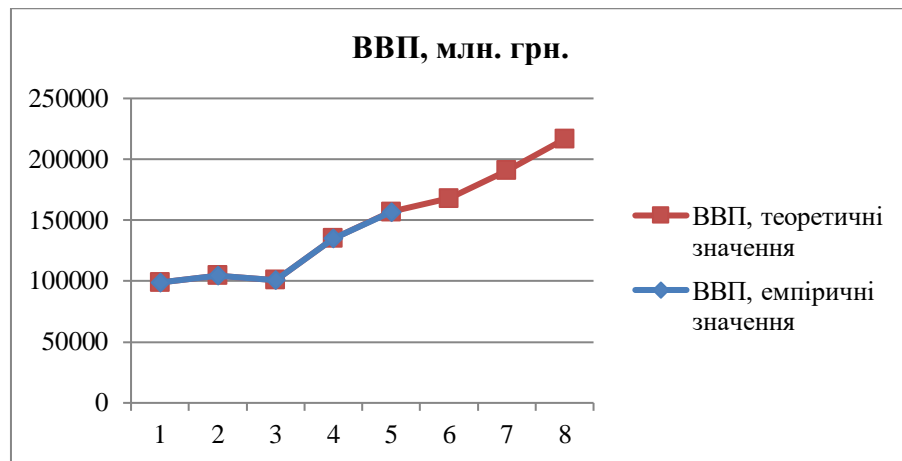

Рис. 1. Динаміка ВВП транспортної галузі України

Для встановлення аналітичного виразу стохастичної залежності між досліджуваними ознаками використаємо багатофакторний регресійний аналіз. Проблема полягає в тому, що функція Y не є лінійною.

Розглянемо показникову функцію

$$F = \alpha \prod_{i=1}^n \beta_i^{x_i}.$$

Оскільки, в багатьох дослідженнях обґрунтовано, що саме показникова функція є однією з найкращих математичних моделей виробничих функцій. Вона шляхом перетворень зводиться до лінійної, для визначення параметрів якої використовують метод найменших квадратів або його узагальнення [2].

В результаті зведення показникової функції до лінійної, визначено невідомі параметри і отримано результуюче рівняння регресії:

$$Y = 4991,441939 \cdot 1,000001^{x_1} \cdot 0,999999^{x_2} \cdot 1,002433^{x_3} \cdot 1,166026^{x_4}$$

Для перевірки адекватності моделі було обчислено коефіцієнт детермінації $R \approx 1$ та дисперсію похибки $\sigma_e^2 \approx 0$, що говорить про адекватність побудованої моделі. Створена модель була застосована до прогнозування приросту обсягів ВВП на наступні роки за умови лінійності змін інших факторів (результати див. на рис. 1).

Список використаної літератури:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Математична економіка: навч. посіб./ Т. В. Блудова, МЗ4 І. А. Джалладова, О. І. Макаренко, Г. В. Шуклін. – К.: КНЕУ, 2009. – 464 с.

*Ковтун Євгеній Юрійович,
студент III курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юрївна*

ЯК БУЛО ВИЗНАЧЕНО МАСУ КОМЕТИ ЧУРЬОМОВА-ГЕРАСИМЕНКО?

Вагомим внеском у скарбницю світової астрономічної науки стало відкриття у 1969 р. Климом Івановичем Чурьомовим та Світланою Іванівною Герасименко комети, яка була названа на їх честь. Історія відкриття цієї комети є дуже цікавою. Ще у далекому 1969 році співробітниця обсерваторії м. Алма-Ати (Казахстан), Світлана Герасименко, досліджувала іншу комету і робила її фотографії. Тоді ніхто не звернув уваги на дивну пляму світла у

кутку фотографій цієї комети. Дослідники подумали, що це фрагмент досліджуваної комети або просто дефект фотопластини. Але Клим Чурюмов – нині відомий у всьому світі український астроном, який все своє життя присвятив дослідженню комет (а тоді ще молодий учений), уважно вивчивши декілька фотографій, визначив, що ця світла пляма рухається по своїй траєкторії і є новою, невідомою ще кометою.

Світова астрономія піднесла Климу Чурюмову та Світлані Герасименко великий подарунок, який не завжди випадає на долю учених. Вони побачили свою комету на власні очі і навіть одержали відомості про її основні характеристики. Це стало можливим тому, що у 2004 році Європейське космічне агентство запустило космічний зонд «Розетта», який протягом 10 років рухався у напрямі комети. Чому було обрано саме комету Чурюмова-Герасименко? Дійсно, у нашій галактиці багато інших об'єктів з різними розмірами та періодами обертання навколо Сонця. Вся справа у законах небесної механіки, адже для того, щоб наблизитися до космічного тіла, космічний апарат повинен його наздогнати, тобто підійти до досліджуваного об'єкту «з хвоста». І виявилось, що у цьому відношенні комета Чурюмова-Герасименко є дуже зручною: по-перше, її орбіта достатньо ретельно досліджена; по-друге, вона знаходиться у площині екліптики. І нарешті, 3 листопада 2014 р., після відділення від космічного зонду, науковий модуль «Філа» (Philae) пристикувався до комети. На зонді було встановлено різні прилади – датчики і аналізатори. Після наближення до небесного тіла частина з них почала працювати, і «Розетта» зробила величезну кількість фотографій комети. Так першовідкривачі комети та всі ми одержали можливість вперше побачити поверхню комети, яка знаходиться на відстані від Землі в сотні мільйонів кілометрів! За час своєї роботи модуль передав на Землю не лише фотографії, але й взяв проби її поверхні, що дозволило астрономам впритул підійти до одержання знань про склад і структуру комети. Після детального вивчення поверхні комети, було складено об'ємну карту. І, нарешті, було зроблено неочікуваний висновок – на кометі Чурюмова-Герасименко є органічні молекули. А це підтверджує одну із сучасних теорій появи життя на Землі – занесення її з комети.

Астрономи також встановили, що поверхня комети вкрита валунами та уламками скал, а ще на ній знаходиться незначна кількість льоду. Була виміряна температура поверхні комети, а також температура її ядра. Але найбільш вражаючим було визначення маси комети. Цікаво, що астрономи знали масу комети набагато раніше, ніж космічний модуль торкнувся її поверхні. Тоді як це було зроблено, адже масу комети не можна виміряти безпосередньо! Справа в тому, що коли космічний апарат проходить поблизу будь-якого космічного тіла, він трохи змінює свій курс під впливом притягання цього тіла (як і Земля, усі космічні тіла теж здатні притягувати до себе інші тіла, адже закон всесвітнього тяжіння є універсальним). Це, в свою чергу, призводить до ледве помітних змін у швидкості космічного апарату, які реєструються на Землі. Саме за результатами цих змін і визначається маса космічного тіла, зокрема, комети. Використовуючи результати спостережень за рухом космічного апарату «Розетта» поблизу комети Чурюмова-Герасименко, астрономи оцінили її масу. За останніми даними маса ядра комети виявляється рівною близько 10 тисяч мільярдів тонн!

Клим Іванович Чурюмов (1937 – 2016 рр.)

Відомий український астроном і дитячий письменник, першовідкривач комет Чурюмова-Герасименко та Чурюмова-Солодовникова, член-кореспондент Національної академії наук України, протягом тривалого часу очолював Київський планетарій

Список використаної літератури:

1. Електронний ресурс. Режим доступу : https://24tv.ua/chim_vidoma_kometa_churyumovagerasimenko_yaku_vidkrili_ukrayintsi_n733098
2. Електронний ресурс. Режим доступу: https://dt.ua/TECHNOLOGIES/astronomi-viznachili-mozhlive-misce-narodzheniya-kometi-churyumova-gerasimenko-222006_.html
3. Шут М.І., Мартинюк М.Т., Благодаренко Л.Ю. Фізика: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.І. Шут, М.Т. Мартинюк, Л.Ю. Благодаренко – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2015 – 256 с.: іл.

Козут Марія Андріївна
магістрантка 1 року навчання
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Кириленко О.І.

ІЛОН МАСК

Ілон Рів Маск народився 28 червня 1971 року в сім'ї інженера Еррола Маска та дієтолога Мей Маск, у місті Преторія (одна з трьох столиць ПАР). В родині Ілон був найстаршим серед трьох дітей, мав брата Кімбела (1972) та сестру Тоску (1974) [1].

З дитинства Маск був інтровертом, уникав однолітків, рано навчився читати і більшість часу проводив за книжками. В 12 років самостійно вивчив 6-місячний курс Basic за три дні і написав власну комп'ютерну гру Blastar, яку згодом продав за 500\$, а вилучені кошти вклав у акції фармацевтичної компанії [1].

У 1988 році закінчив школу та вступив до Університету Преторії, але через політичну нестабільність в ПАР мігрував до Канади, де отримав громадянство, так як його мати канадка. В Канаді Ілон вирішив вступити до Королівського університету Кінгстона (Онтаріо) [2].

В 1992 році Маск переїхав в Університет Пенсильванії, розташований у американському штаті Філадельфія. Він навчався паралельно на факультеті мистецтв і науки та Уортонській бізнес-школі при університеті. Навчаючись на рік більше, ніж звичайні студенти, в травні 1997 році він отримав одразу два бакалаврських ступені: з фізики та економіки [2].

В 1995 році 24 річний Ілон переїхав до Каліфорнії, де став аспірантом Стенфордського університету, щоб отримати докторську ступінь з фізики. Але всього лише за два дні навчання він передумав і вирішив далі працювати над своїми розробками. Того ж року спільно зі своїм братом Кімбелом вирішив створити Zip2, яку згодом у 1999 році продав за \$307 млн. готівкою [2, 3].

\$12 млн. з вилученої суми від продажу Zip2 інвестував в онлайн-банк X.com, який згодом став відомим як PayPal (платіжна система онлайн). В 2002 році PayPal продали eBay за \$1.5 млрд. Маск від продажу отримав \$180 тис., і нарешті мав змогу будувати свої плани щодо сонячної енергії та космосу [3].

Винаходи Ілона Маска

Tesla Model S. Дана модель поєднує в собі сучасні «зелені» технології, економічність, технічні характеристики та комфорт пересування. Модифікація може

набувати швидкості до 100 км/год всього лише за 3.2 секунди, одного заряду літій-іонного акумулятору вистачає 443 км, максимальна швидкість складає 249 км/год [4].

Ракета Falcon. Особливість даної ракети в тому, що повертається перша ступінь (на землю або майданчик в океані ASDS), і вона придатна для повторного використання (10 і більше разів), а це суттєво зменшує витрати [4].

Космічний корабель Dragon. На даний момент це єдиний корабель-вантажівка, який здатен повертати вантаж з орбіти на Землю. На МКС він може доставити більше 3,3 тони вантажу, а назад забирає 2,5 тони. На борту корабля зможуть розміститись 7 астронавтів, для порівняння – «Союз» вміщує лише три особи [4].

Акумулятор Powerwall. Спеціальні носії дозволять зберігати енергію в об'ємі, якого буде достатньо для нічної електрифікації приміщення. В якості джерела можуть використовуватися сонячні батареї або домашня мережа. Сам апарат являє собою конструкцію розмірами 1300*860*180 мм, масою в 100 кг. Представлені два варіанти акумуляторів, більшою потужністю – на 10 кВт*год, та з меншою – 7 кВт*год [4].

Вакуумний поїзд Hyperloop. Це концепція нового виду транспорту – вакуумний поїзд. Передбачається, що циліндричні капсули, розраховані на 28 сидячих місць, будуть рухатися по спеціальним трубопроводам діаметром 2,2 м зі швидкістю 1200 км/год – майже вдвічі більшу за швидкість сучасного пасажирського авіалайнеру. Втім, Маск має наміри побудувати лише трасу для дослідів Hyperloop, натомість запропонував всім бажаючим зайнятись будівництвом капсул [4].

Список використаної літератури:

1. Венс Е. Tesla, SpaceX і шлях у фантастичне майбутнє / Е. Венс – 7-е видання. – Київ: ТАО, 2018. – 428 с.
2. Вся життя Ілона Маска в одній інфографіці [Електронний ресурс] / От рожденья до сьогоднішнього дня, 2018. - Режим доступу : <https://ain.ua/2017/12/23/vsya-zhizn-ilona-mask>
3. Ілон Маск [Електронний ресурс] / Біографія, 2018. - Режим доступу : <https://uznayvse.ru/znamenitosti/biografiya-elon-mask.html>
4. Naked Science [Електронний ресурс] / Винаходи Ілона Маска, журнал №4 январь - февраль, 2018. - Режим доступу : <https://naked-science.ru/article/top/top-glavnykh-detishch-ilona-ma>

*Комар Тетяна Миколаївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Божонок Катерина Валеріївна*

ТОЧНІ МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СИСТЕМ ЛІНІЙНИХ АЛГЕБРАЇЧНИХ РІВНЯНЬ

Розв'язування систем лінійних алгебраїчних рівнянь (СЛАР) є однією з основних задач лінійної алгебри. Це завдання має важливе прикладне значення при вирішенні наукових і технічних проблем. Крім того, є допоміжною при реалізації багатьох алгоритмів обчислювальної математики, математичної фізики, обробки результатів експериментальних досліджень. Застосовувані на практиці чисельні методи розв'язування СЛАР поділяються на дві групи – прямі та ітераційні [1,2].

У прямих (або точних) методах розв'язок системи отримують за скінченну кількість арифметичних дій. До них відносяться відоме правило Крамера знаходження розв'язку за допомогою визначників, метод послідовного виключення невідомих (метод Гаусса) і його

модифікації, метод прогонки і інші. Зіставлення різних прямих методів проводиться зазвичай за кількістю арифметичних дій, необхідних для отримання розв'язку. Прямі методи є універсальними і застосовуються для розв'язування систем до порядку 10^3 . Відзначимо, що внаслідок похибок округлення при розв'язуванні задач на ЕОМ прямі методи насправді не приводять до точного розв'язання системи.

Ітераційні (або наближені) методи є нескінченними і знаходять розв'язок системи як границю послідовних наближень. Якість різних ітераційних методів можна порівнювати за необхідною кількістю ітерацій. Ці методи особливо застосовані для систем з матрицями спеціального виду – симетричними, трьохдіагональними, з великими розрідженими матрицями.

У доповіді розглянута реалізація методу Гаусса розв'язання системи лінійних алгебраїчних рівнянь

$$\begin{cases} c_1 - 7\tau = 1 \\ \frac{1}{3}c_1 + c_3 + 56\tau = 0 \\ \frac{3}{5}c_3 + c_5 + 112\tau = 0 \\ \frac{5}{7}c_5 + 64\tau = 0 \end{cases}$$

з використанням ППП Excel (Рис.1).

Ця система виникає при розв'язанні задачі Коші

$$(1 + x^2)y' - 1 = 0, \quad y(0) = 0$$

апроксимаційним методом В. К. Дзядика (див. [3, С. 959]).

Цей метод був запропонований також з метою ефективного близького до найкращого наближення многочленами елементарних функцій. В даному випадку ставилася задача наблизити функцію

$$y = \arctg x, \quad x \in [-1; 1],$$

многочленом $y_5(x) = c_1 x + c_3 x^3 + c_5 x^5$.

		Коефіцієнти при змінних				Вільн. член	Розв'язок			
кроки	№ рівн.	с_1	с_3	с_5	τ		с_1	с_3	с_5	τ
1	1	1	0	0	-7	1				
0	2	0,3333333	1	0	56	0				
	3	0	0,6	1	-112	0				
	4	0	0	0,714286	64	0				
1	1	1	0	0	-7	1	0,9940828			
1	2	0	1	0	58,33333	-0,3333333				
	3	0	0,6	1	-112	0				
	4	0	0	0,714286	64	0				
2	2		1	0	58,33333	-0,3333333		-0,284024		
	3		0	1	-147	0,2				
	4		0	0,714286	64	0				
3	3			1	-147	0,2			0,07573964	
	4			0	169	-0,1428571				
4	4				1	-0,0008453				-0,00085

Рис. 1

Список використаної літератури

1. Дзядик В. К. Аппроксимационный метод приближения алгебраическими многочленами решений линейных дифференциальных уравнений / В. К. Дзядик // Изв. АН СССР. Сер. матем. – 1974. – Том 38, вып. 4. – С. 937-967.
2. Калиткин Н. Н. Численные методы / Н. Н. Калиткин. – М.: Наука, 2003. – 512 с.

3. Фаддеев Д.К. Вычислительные методы линейной алгебры / Д.К. Фаддеев, В. Н. Фаддеева. – М.: Физматлит, 1963. – 736 с.

*Комина Тетяна Олександрівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Сушко Олександра Сергіївна*

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ КОМПЛЕКСНИХ ЧИСЕЛ В КЛАСАХ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ

Комплексні числа широко використовуються в різних науках, причому не тільки в математичних, а й в таких, як механіка, аеро- і гідродинаміка. Крім того, комплексне число використовують в алгебраїчній і неевклідових геометріях, теорії чисел. Разом з тим алгебру комплексних чисел можна успішно використовувати і в більш простих розділах математики – елементарній геометрії, тригонометрії тощо.

На жаль, вивчення розділу «Комплексні числа» передбачено лише у 10 класі діючою навчальною програмою з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів і тільки для поглибленого рівня. Вивчення комплексних чисел передбачає розгляд таких питань [1]: Множина комплексних чисел. Геометрична інтерпретація комплексного числа. Алгебраїчна і тригонометрична форми запису комплексного числа. Дії над комплексними числами в різних формах запису. Формула Муавра. Корінь n -го степеня з комплексного числа.

Такий обсяг навчального матеріалу для учнів профільних класів природничо-математичного напрямку забезпечує формування цілісного уявлення про число. Однак це не є достатнім для розвитку в учнів стійких пізнавальних інтересів до математики і, зокрема, до розділу «Комплексні числа». Тому, актуальним є поглиблене вивчення комплексних чисел на факультативних заняттях чи заняттях математичного гуртка.

У доповіді розглянемо можливість використання методу комплексних чисел при розв'язанні геометричних задач елементарного характеру, які можна запропонувати учням на занятті математичного гуртка.

Наведемо приклад задачі геометричного змісту з використанням теорії комплексних чисел.

Задача [2]. На гіпотенузі АВ прямокутного трикутника ABC (рис.1) побудовано квадрат поза трикутником. Знайти відстань від вершини С прямого кута до центра Q квадрата, якщо довжина катетів BC і AC дорівнюють, відповідно, a і b .

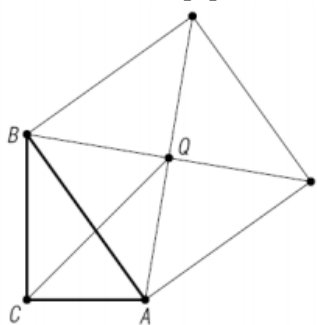

Рис.1.

Розв'язання. Позначимо точку С за початкову, а прямі СА і СВ за дійсну і уявну осі. Тоді точки А і В будуть мати відповідно комплексні координати ai і b , причому $b = \bar{b}$ і $a = \bar{a}$. При повороті на 90° вектор $\overrightarrow{QB}$ переходить у вектор $\overrightarrow{QA}$. Тому, маємо рівність $(ai - q)i = b - q$, де q - координата точки Q. Звідси $q = \frac{a+b}{1-i}$.

$$\text{Знаходимо: } CQ^2 = q\bar{q} = \frac{a+b}{1-i} \times \frac{a+b}{1+i} = \frac{1}{2}(a+b)^2,$$

$$CQ = \frac{a+b}{\sqrt{2}}.$$

Список використаної літератури:

1. Навчальна програма з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Поглиблений рівень. 2017-2018 н.р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
2. Понарин Я.П. Алгебра комплексных чисел в геометрических задачах. / Я.П. Понарин. – М.: Издавництво московського центра безперервної математичної освіти. 2004. – 159 с.

*Конончук Наталія Олександрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юріївна*

НАВЧАЛЬНІ ПРОЕКТИ З ФІЗИКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЗДАТНОСТІ ДО САМОСТІЙНОГО ПІЗНАННЯ

Специфіка сучасного життя є такою, що учні основної і навіть старшої школи у більшій своїй частині не мають скільки-небудь стійких інтересів і не виявляють особливої ініціативи у виборі шляхів свого розвитку. Навіть майбутню професію випускники загальноосвітніх навчальних закладів обирають в основному за порадою батьків або з урахуванням її популярності (що зазвичай співпадає). Така ситуація зумовлена тим, що молодь одержує надто багато інформації з різних джерел, але при цьому в силу вікових та індивідуальних особливостей не здатна оцінити її адекватно та використати з максимальною користю для свого подальшого життя. У підсумку, способи самореалізації молодої людини не завжди відповідають соціальним умовам. Тому в процесі навчання і виховання необхідно формувати культуру самосвідомості учня, спрямовувати його дії і створювати оптимальні умови для інтелектуального зростання. При цьому будь-яка інформація, яку одержує учень, повинна бути ним не лише усвідомлена, але й оцінена з урахуванням соціальної та особистісної значущості.

При вивченні фізики однією з ефективних форм навчання, яка дозволяє відбирати, формувати та логічно структурувати інформацію, а також відповідно до цього спрямовувати і регулювати навчальні дії учнів, є метод проектів або проектна діяльність. Нині це одна із сучасних моделей навчання, яка забезпечує можливість одержання більш глибоких й усвідомлених знань з фізики, дозволяє ефективно здійснити міжпредметну інтеграцію, реалізувати ідею співпраці та конструктивної взаємодії учнів у процесі навчання. Робота над навчальними проектами дозволяє їм усвідомити сутність наукового пошуку, навчитись надавати інформації структуру наукової проблеми, розглядати досліджуваний об'єкт з різних боків та визначати його значущість з особистісної точки зору.

Незважаючи на те, що метод проектів активно впроваджується в загальноосвітніх школах впродовж останнього часу, а зміст навчальних проектів навіть визначено у чинній програмі з фізики, особливої популярності серед учителів і учнів він поки ще не набув. Це пов'язане з такими основними об'єктивними причинами, як, по-перше, недостатня мотивація учнів до вивчення фізики, а, по-друге, поверхнєве відношення до проектної діяльності значної кількості учителів, які не завжди мають можливості і бажання розробляти зміст проектів та контролювати їх виконання. Це дійсно важка і клопітка робота, але вона забезпечує високі результати і має гарні перспективи. Учні, які опрацювали проект і одержали позитивні результати, переходять на зовсім інший, більш високий і усвідомлений рівень діяльності як пізнавальної, так і навчальної. І особливо важливим є той

факт, що у процесі проектної діяльності учні не лише більш глибоко й усвідомлено пізнають сутність фізики як науки, але й набувають досвіду наукового пізнання. Таким чином, проектну діяльність можна розглядати як важливий підготовчий етап для науково-дослідної роботи учнів. Але організація проектної діяльності є складним методичним завданням. Це пояснюється тим, що в процесі навчальної діяльності сприйняття і простежування логічної структури інформації визначається безпосередньо змістом курсу фізики. Наприклад, ви не обґрунтуєте неможливість створення вічного двигуна до того, як вивчите закони термодинаміки. У такому випадку причинно-наслідкові зв'язки встановлюються як констатація вивчених фактів. Інша ситуація має місце при роботі над проектом – попереднє виявлення причинно-наслідкових зв'язків дозволяє розв'язати проблему (наприклад, дослідити певний фізичний об'єкт). При цьому завжди має місце певна інформаційна невизначеність, а це забезпечує активізацію наукового пошуку.

Очевидно, що важливим чинником ефективності проектної діяльності є умова участі в ній кожного учня. Адже мета проекту – це, насамперед, покращення освітніх результатів, одержаних при вивченні фізики. Зрозуміло, що міра цього поглиблення буде для всіх учасників проекту різною. Але ймовірність того, що поглиблення знань все ж таки відбудеться, проектна діяльність гарантує. Тому на початку планування проекту учитель обов'язково має здійснити певні діагностичні процедури, які дозволять йому чітко визначити індивідуальні стратегії та можливі стилі пізнавальної діяльності при роботі над проектом. І особливо ретельно слід продумувати шляхи активізації мотиваційної сфери кожного учня. Лише за наявності постійної позитивної мотивації до роботи над проектом зокрема і до вивчення фізики взагалі учень буде залучатися до усвідомленого розв'язання пізнавальних завдань, внаслідок чого він буде засвоювати досвід творчої діяльності та набувати самостійності, критичності, гнучкості мислення.

Головне призначення навчальних проектів – навчити учнів розглядати фізичні явища, процеси, прилади у їх взаємозв'язку та взаємодії, сформулювати в них пізнавальний інтерес та основи наукового мислення. З цієї точки зору реалізація навчальних проектів з фізики в загальноосвітніх навчальних закладах є вкрай важливою і актуальною педагогічною проблемою.

Список використаної літератури:

1. Благодаренко Л.Ю. Перспективи оновлення фізичної освіти в основній школі / Л.Ю. Благодаренко, М.І. Шут // Інновації в навчанні фізики та дисциплін технологічної освітньої галузі: міжнародний та вітчизняний досвід: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. – Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2008. – Випуск 14. – С. 13-15.

2. Шут М.І., Мартинюк М.Т., Благодаренко Л.Ю. Фізика: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.І. Шут, М.Т. Мартинюк, Л.Ю. Благодаренко – К.: м. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2016 – 272 с.: іл.

*Криворучко Олена Ігорівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Шаповалова Наталія Валентинівна*

МОЖЛИВІ РИЗИКИ ПРИ ІМІТАЦІЙНОМУ МОДЕЛЮВАННІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ КОМПАНІЇ

Відповідно до результатів дослідження *The Standish Group International*, близько 71 % проектів зазнають невдач. При цьому частка проектів, що не завершилися, складає 19

%. У свою чергу, кожен другий реалізований проект завершився з порушенням строків виконання, перевищенням бюджету і представляв меншу цінність ніж очіувалося [1, С. 25].

Всі ризики умовно можна розділити на три категорії: соціальні, технічні та ризики, що стосуються проектного менеджменту [2, С. 289–321].

Істотними та найбільш очевидними факторами, що безпосередньо впливають на імплементацію процесу моделювання є вибір методології та інструментарію.

Однак, відсутність чітких і досяжних цілей моделювання та перевірки моделей на кожному з етапів на предмет адекватності також ставить під загрозу формування ідеального продукту проекту.

Однією із суттєвих причин невдач проектів з моделювання є надмірна деталізація опису процесів функціонування системи. Це потребує додаткових трудовитрат, фінансів, часу та інформаційного навантаження [3, С. 183]. Тому слід чітко визначити перелік необхідних моделей і ступінь деталізації. Переважна більшість спеціалістів в даній галузі керується принципом Парето, або 80/20 [4, С. 4-7].

З іншого боку, якщо не врахувати всі істотні фактори впливу на компанію: зовнішні (різні дії державних органів, підприємств, організацій, природних умов) та внутрішні (виробничі, соціальні, фінансові), дуже вірогідно, що концептуальна модель не буде відображати дійсність. Також слід зауважити, що використання неточних або недостовірних даних призведе до неправильних результатів моделювання [5, С. 171].

Недостатня кількість і якість комунікації між власниками бізнес-процесів (відповідальні особи за управління і ефективність цих процесів), виконавцями, експертами та іншими зацікавленими сторонами є найпоширенішою причиною неадекватності отриманих моделей. Слід використовувати зрозумілу для кожного з учасників мову, при необхідності пояснювати значення необхідних для реалізації термінів [6, С. 31-36].

Узагальнюючи вищенаведені положення, можна зробити декілька висновків: 1) слід звертати увагу і враховувати виникнення різних ризиків при імітаційному моделюванні бізнес-процесів; 2) моделювання не є панацеєю у вирішенні нагальних в компанії проблем без подальшого аналізу, оптимізації та автоматизації моделі «as is».

Список використаної літератури:

1. The Standish Group Report Chaos [Online] // The Standish Group. — 2010. —27p. — Available from : <http://insyght.com.au/special/2010CHAOSSummary.pdf> (Accessed 01.12.2017)
2. Wallace, L., Keil, M., and Rai, A. (2004). How Software Project Risk Affects Project Performance: An Investigation of the Dimensions of Risk and an Exploratory Model, *Decision Science* 35(2), 289–321.
3. Елиферов В.Г., Ретин В.В. Бизнес-процессы: регламентация и управление: Учебник. М.: ИНФРА-М, 2006. – 408 с.
4. Koch R. The 80/20 Principle: The Secret of Achieving More With Less. — Nicholas Brealey Publishing, 1998. — 320 p.
5. Томашевський В.М. Моделювання систем. – К.: Видавнича група BHV, 2005. – 352 с.: іл.
6. Kappelman, L. A., McKeeman, R., & Zhang, L. (2006) Early warning signs of IT project failure: The dominant dozen. *Information Management Systems*, 23(4), 31–36.

*Круглик Тетяна Миколаївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
доцент
Бойко Григорій Миколайович*

КАРЛИКИ ПІЗНІХ КЛАСІВ

Серед розмаїття змінних зір є такі, прояви нестаціонарності яких пов'язані з вибуховою активністю, яка відбувається в їх атмосферах, хромосферах або коронах. Вивчення цих зір і всієї сукупності процесів, пов'язаних з ними, дає змогу глибше осмислити фізику явищ масштабного енерговиділення. Серед еруптивних змінних найкраще вивченими є зорі типу *T Тельця* й *UV Кита*.

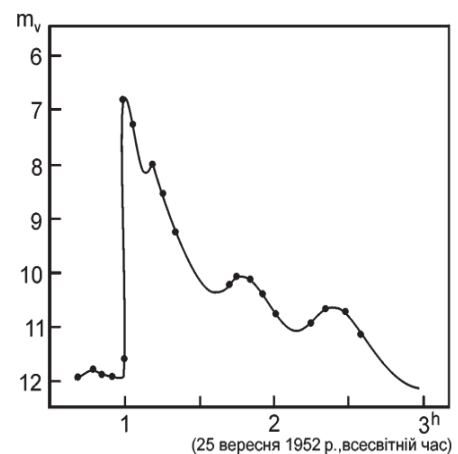
Рис.1. Зоря типу *T Тельця*

Зорі типу *T Тельця* належать до неправильних змінних (рис. 1.). Зміни їхнього блиску нерегулярні, бувають з найрізноманітнішою швидкістю, причому блиск може зростати на 3^m . На діаграмі спектр - світність вони розташовані на $1-2^m$ вище від зір головної послідовності того ж спектрального класу *F - M* уздовж широкої смуги. У спектрах цих зір є емісійні лінії, подібні до тих, які належать спектру сонячної хромосфери, а в ультрафіолетовому діапазоні присутнє випромінювання нетеплової природи. Зміщення спектральних ліній поглинання у червоний бік, а емісійних - у фіолетовий свідчить про бурхливі динамічні процеси, що відбуваються в атмосферах цих зір, зокрема про рухи великих газових мас. Картина така, наче гарячі потоки речовини викидаються назовні, тоді як холодні падають донизу. Тонкі фотометричні і спектральні дослідження вказують на те, що на поверхнях цих зір, як і на Сонці, є плями, але набагато більших розмірів. Уважають, що ці зорі є молодими і ще перебувають у стадії гравітаційного стиску (іншими словами, вони ще не досягли головної послідовності). Одна з їхніх особливостей полягає в тому, що практично всі вони зустрічаються в зоряних групах - *T-асоціаціях*, занурені в густі газопопилові туманності - зони інтенсивного зореутворення.

За характером еруптивної активності зорі *T Тельця* поєднуються зі змінними типу *RW Візничого* і *T Оріона*. Але якщо зорі *RW Візничого*, як і представники групи *T Тельця*, належать до спектрального інтервалу *F - M*, то змінні *T Оріона* - це гарячі зорі спектрального класу *B*.

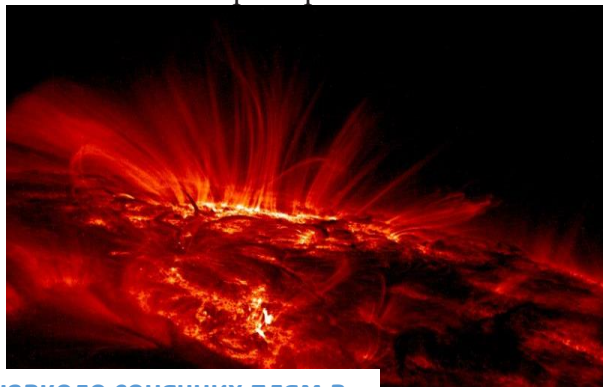
Зорі типу *UV Кита* - це карлики спектральних класів *K* і *M*. В них трапляються короточасні спалахи з амплітудою від декількох десятих зоряної величини до 6^m (рис.2.). Максимум блиску зорі досягається за декілька секунд, а його спадання триває декілька годин.

Можна стверджувати, що такий прояв активності, як спалахи - найпоширеніша форма зоряної змінності (рис.3.). Початок спалаху відбувається набагато швидше, ніж згасання: зоря може збільшити свій блиск удвічі за кілька секунд. Під час спалаху різко змінюється спектр зорі: у синій та ультрафіолетовій ділянках з'являється неперервний спектр випромінювання.

Рис. 2. Крива зміни блиску у спалаху зорі *UV Кита*

Аналіз зареєстрованих сонячних спалахів показав, що найбільша енергія, яка при

цьому вивільняється за декілька хвилин, близька до 10^{25} Дж (середня потужність випромінювання при цьому становить 10^{22} Вт). У деяких спалахуючих зір типу UV Кита ці числа на кілька порядків вищі. Тут, наприклад, в потужному спалаху зорі вивільняється енергія 10^{29} Дж. Енергія спалаху черпається з енергії магнітних полів.

Зорі типу *UV Kuma* являють собою найчисленніший клас змінних зір, але через тьмяність їх важко помітити з великої відстані, тому відомо їх не дуже багато — усі відомі спалахуючі зорі розташовані в межах 60 світлових років. До цього класу належить більшість найближчих до Сонця зір, зокрема Проксима Центавра, Вольф 359. [1]

Рис. 3. Петлі навколо сонячних плям в ультрафіолеті, що демонструють потужні конвективні рухи в атмосфері Сонця. Спалахи зір типу *UV Kuma* мають так ж природу.

Список використаної літератури:

1. Климишин І.А., Корсунь А.О. «Астрономічний енциклопедичний словник»: Навчальний посібник. – Львів.: Головна астрономічна обсерваторія НАН України, 2003. – 444с.

*Кручко Ірина Михайлівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕОРІЇ ВИПАДКОВИХ ПРОЦЕСІВ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Методи теорії ймовірностей та математичної статистики використовуються при побудові і дослідженні математичних моделей тих явищ і процесів, де необхідно врахувати дію випадкових факторів. Тривалий час основними областями науки і техніки, в яких використовувались теоретико-ймовірнісні та статистичні методи, були фізика, теорія автоматичного керування, теорія надійності, астрономія, гідромеханіка, метеорологія, медицина. Нині найбільш актуальними областями застосування ймовірнісних та статистичних методів стають соціальні науки – економіка, соціологія, психологія, політологія. В економіці в окремі розділи виділились актуарна (страхова) математика і фінансова математика.

Дана тема є досить актуальною, оскільки економіст в умовах ринкової економіки повинен бути в першу чергу аналітиком, тобто в повній мірі володіти методами аналізу, моделювання та синтезу.

В зв'язку з цим проблема забезпечення належного рівня математичної підготовки майбутніх спеціалістів економічного профілю стає особливо актуальною. Тому виникає гостра необхідність у дослідженні, вивченні та аналізі методики навчання студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах математики та теорії ймовірностей, зокрема теорії випадкових процесів.

Аналіз науково-методичної і педагогічної літератури показав, що є певні способи розв'язання проблеми вдосконалення методики навчання теорії ймовірностей і математичної статистики студентів економічних спеціальностей у ВНЗ.

Теорія випадкових процесів – основний математичний апарат, що використовується для вивчення стохастичних систем, які моделюють більшість видів господарської діяльності людини. Тому студентам важливо розуміти практичне його застосування в їх професійній діяльності.

В доповіді буде розглянуто деякі задачі з теорії випадкових процесів, які можна запропонувати студентам економічних спеціальностей як на лекціях так і на практичних заняттях.

В доповіді буде проаналізовано ряд проблем, з якими стикаються студенти при вивченні теорії випадкових процесів, та запропоновано рекомендації щодо їх подолання, зокрема:

1. Звертати увагу студентів на практичне застосування даної теорії в рамках їх професійного напрямку, з метою мотивації до розуміння та усвідомлення теоретичного матеріалу. Тобто, фактично зосередити вивчення курсу більшою мірою в прикладному аспекті. Наприклад, на лекціях викладення теоретичного матеріалу обов'язково повинно супроводжуватись прикладами реальних економічних проблем. На практичних заняттях варто сконцентрувати увагу на прикладних задачах, а на самостійне опрацювання пропонувати розглянути конкретні задачі з економічних ситуацій реальних фірм чи країн, що допоможе студентам в усвідомленні важливості даного матеріалу в їх професійній діяльності.

2. Для вивчення теорії випадкових процесів потрібна потужна база з вищої математики, тому доцільно пропонувати студентам повторити теми з відповідних розділів в рамках самостійної роботи, для того щоб вони розуміли обґрунтованість і строгість доведення тверджень даного курсу.

3. Не ставити за мету вивчення «сухої» математичної теорії, а розглядати її в синтезі з циклом економічних наук та інформатики. В такому аспекті, проводячи міжпредметні зв'язки, можна досягти максимального результату.

4. Впроваджувати індивідуалізацію та диференціацію навчання, що є важливими складовими особистісно-орієнтованого підходу.

5. Здійснювати процес навчання в атмосфері доброзичливої вимогливості, основою якої є управління взаємовідносинами між кожним студентом і колективом у цілому, встановлення партнерських стосунків між студентом і викладачем.

Список використаної літератури:

1. Леоненко М.М., Мішура Ю.С., Пархоменко В.М., Ядренко М.Й. Теоретико-ймовірнісні та статистичні методи в економетриці та фінансовій математиці: навч. посібник [для студентів економічних та математичних спеціальностей університетів]. – Київ, 1995. – 380 с.

2. Єрмоєнко В.О., Шинкарик М.І. До питання про методику викладання деяких розділів ТЙМС в економічних ВНЗ: збірник наукових праць: В трьох томах. Теорія та методика навчання математики та фізики, інформатики – Кривий Ріг, 2002. – С.112 – 116.

3. Пуханова Л.С.: журнал «Рідна школа» №5: Сучасний стан та шляхи розв'язання проблеми навчання теорії ймовірностей і математичної статистики студентів економічних спеціальностей [стаття]. – 2006. – с. 55-57

4. Шефтель З. Г. Теорія ймовірностей: підручник [для студентів вищих навч. закладах] — Київ, 1994. – 192 с.

5. Гмурман В. Є. Теорія ймовірностей та математична статистика. — М.:Вища школа, 1999. – 479 с.

6. Панчук В. І. Навчальна програма дисципліни “Теорія ймовірностей та математична статистика” (для бакалаврів спеціальності “Прикладна математика”). — К.: МАУП, 2006. — 15 с.

Куриліна Дар'я Володимирівна
магістрантка 2 року навчання
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Сушко Олександра Сергіївна

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИКЛАДНИХ ЗАДАЧ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Вивчення математики слід організовувати так, щоб воно було корисним, захоплюючим і цікавим. А це можливо шляхом подолання надмірної абстракції, через розкриття ролі математики в пізнанні навколишнього світу, через інтеграцію з іншими шкільними предметами та формування цілісного, гармонічного світосприйняття дитини.

Проблемі класифікації задач з практичним та прикладним змістом в сучасній методичній та психологічній літературі приділено дуже багато уваги. Так, у [3] під **практичною** розуміють **задачу**, в якій ставиться лише питання, дані для якої слід знайти самостійно. Всю інформацію учні повинні визначити самостійно (виміряти, зважити, порахувати). **Прикладною** ж називається **задача**, в якій ми маємо справу з готовими даними, основна мета якої полягає у побудові математичної моделі та її реалізації.

На основі аналізу змісту курсу математики виділено наступну класифікацію задач прикладного характеру [1] за змістом (абстрактні й конкретні, з виробничим та історичним наповненням); дидактичними цілями (тренувальні, контролюючі, творчі); способом подання умови (текстові, графічні, завдання-малюнки, завдання-досліди); за рівнем складності (прості, складні, комбіновані); за характером і методом дослідження (обчислювальні, якісні, експериментальні, дослідницькі).

У доповіді будуть представлені методичні аспекти використання прикладних задач в наступній послідовності: використання задач прикладного змісту в 5-6 класах; в 7-9 класах та 10-11 класах.

На основі аналізу навчальних посібників та підручників наведено приклади відповідних задач, класифіковані за тематикою шкільного курсу математики. Розглянемо приклад використання задач прикладного змісту в 7-9 класах.

У курсі **алгебри 7 класу** учні розпочинають вивчення **лінійних рівнянь**. В даній темі доцільно звернути особливу увагу на зміст задач, що розв'язуються за допомогою рівнянь. Прикладом прикладної задачі може слугувати наступна: *Для освітлення семи вулиць потрібно стільки ліхтарів, скільки для освітлення десяти провулків. Скільки ліхтарів потрібно для освітлення кожної вулиці, якщо для освітлення кожного з провулків потрібно на 9 ліхтарів менше, ніж для освітлення кожної з вулиць? У темі «Функція» при розгляді рівняння руху доцільно навести приклад з життя. Задача: «Микола вирішив на вихідні поїхати на велосипеді в сусіднє село до друга, що живе на відстані 12 км. Швидкість велосипеда 12 км/год. Але на середині шляху велосипед зламався і решту шляху він йшов пішки зі швидкістю 4 км/год. Побудувати графік руху Миколи».*

У підручнику з **геометрії 7 класу** [2] в темі «**Рівність трикутника**» наведено наступну задачу прикладного змісту: *Для визначення ширини озера на його березі позначили точки A і B , а потім ще точки C , D і O так, щоб точка O була спільною серединою відрізків AC і BD . Як можна визначити ширину озера?*

У курсі **геометрії 8 класу** відкривається чи не найширше поле для застосування прикладних задач. Це задачі на визначення площ земельних ділянок різноманітної форми під час вивчення відповідних тем шкільного курсу математики. Наприклад: «Для покриття

стадіону площею 400 м^2 привезли листове залізо у формі ромбів. Висота ромба дорівнює 100 см , а гострий кут — 30° . Скільки листів заліза потрібно, щоб покрити стадіон?».

У курсі алгебри в **9 класі** особливу увагу слід приділити **числовим послідовностям**. Тут можна розв'язати історичну задачу про сто мір хліба: «Сто мір хліба розділити між п'ятьма людьми так, щоб другий одержав на стільки ж більше від першого, на скільки третій одержав більше від другого, четвертий від третього, а п'ятий від четвертого. Крім того, двоє перших мають одержати в 7 разів менше, від трьох інших.»

Таким чином, можна сформулювати наступні рекомендації щодо використання задач прикладного змісту в 7-9 класах:

1. Умова задачі має бути зрозумілою для учня, відповідати певній тематиці навчального матеріалу, сучасною, бажано з урахуванням місцевої специфіки.
2. На уроках геометрії у 8-9 класах бажано проводити уроки-практикуми.

Список використаної літератури:

1. Колягин Ю.М. О прикладной и практической направленности обучения математике / Ю.М. Колягин, В.В. Пикан // Математика в школе. – 1985. - №6. - С. 27-32.
2. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Математика. 5–9 класи» (авт. М. І. Бурда, Ю. І. Мальований, Є. П. Нелін, Д. А. Номіровський, А. В. Паньков, Н. А. Тарасенкова, М. В. Чемерис, М. С. Якір). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56128/>.
3. Мерзляк А.Г. Геометрія: підручник для 7 кл. загальноосв. навч. закладів / А.Г. Мерзляк, В.Б. Полонський, М.С. Якір. – Х.: Гімназія, 2015. – 224 с.

*Лозінська Діана Миколаївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Працьовитий Микола Вікторович*

ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ НА УРОКАХ ГЕОМЕТРІЇ

Здібна дитина з яскраво вираженою спрямованістю на творчий підхід до улюбленої справи, як правило, виявляє при цьому підвищений розумовий тонус. Труднощі його «вимірювання» полягають у наявних відмінностях між дітьми за показниками їхньої рухової експресії, нервової витримки, темпу та ритму розумової діяльності. В учнів різні діагностичні характеристики, їх наочно ілюструють відмінності в процесах розумової діяльності та в типах працездатності дітей. Це зобов'язує дуже ретельно слідкувати за процесом навчальної діяльності, залучати учнів до навчальних і творчих завдань, до гурткової та позакласної роботи.

На уроках геометрії часто виникає необхідність виконувати побудови та креслення малюнків, доведення деяких властивостей і на цьому етапі необхідно залучати учнів та активно відслідковувати учнів, які:

- 1) пропонують багато ідей, навіть, якщо вони не зовсім правильні або ж навіть фантастичні;
- 2) здатні запропонувати широкий спектр власних варіантів розв'язання завдання;
- 3) уміють психологічно перебудовуватися, коли заважають умови або з'являються нові завдання;
- 4) виявляють схильність до винахідництва;
- 5) ставлять багато запитань різного рівня складності;
- 6) систематично проявляють активність на уроках.

За власним досвідом, саме серед учнів, які виявляють вказані ознаки знаходяться творчі та обдаровані діти.

Важливим моментом у роботі з обдарованими учнями є розробка форм та методів роботи з ними. Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Зміст навчальної інформації має доповнюватися науковими відомостями, які можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації [2]. Робота з обдарованими дітьми відбувається за спеціальними програмами, які акцентують увагу на певних сильних сторонах особистості (посилюча модель), або на слабких (коригуюча модель), посилюють сильні сторони, щоб компенсувати слабкі (компенсуюча модель).

Вибір форми навчання залежить від можливостей викладача, його здатності й уміння налагодити навчання відповідно до результатів діагностичного спостереження за учнями, стимулювати їх пізнавальні здібності, індивідуальні особливості кожної дитини. Узагальнюючи досвід роботи сучасних фахівців, викладений у психолого-педагогічній літературі, можна визначити найефективніші сучасні форми роботи з обдарованими дітьми на уроках геометрії, а саме:

- 1) індивідуальні програми;
- 2) групові (парні, постійні групи зі зміною функцій їх учасників, поділ класу на групи з однаковим завданням);
- 3) фронтальні (дискусії, семінари, дебати, рольові ігри);
- 4) інтерактивне навчання;
- 5) уроки у формі шкільних лекцій;
- 6) уроки із залученням інформаційних технологій;
- 7) використання міжпредметних зв'язків тощо.

Крім того, індивідуальна робота з обдарованими дітьми повинна відбуватися за спеціальною творчою програмою.

Список використаної літератури:

1. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва.— Х. : Вид. група «Основа», 2010.— 190, [2] с.
2. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – № 1. – С. 3 – 5.
3. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг. ред. Н. П. Тарнавської, Н. Ю. Рудницької, Ю. М. Мурашевич – Житомир: ФОП «Левковець», 2015. – 430с.

*Луцька Аліса Миколаївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Працьовитий Микола Вікторович*

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Підготовка фахівця здійснюється переважно за предметним принципом. Проблем удосконалення навчального процесу стосується робота з підвищення якості загальнонаукової та професійної підготовки фахівців. Велике значення має приведення у відповідність до тенденцій науково-технічного прогресу, подолання перевантаження

програм і навчальних планів, багатопредметності, удосконалення змісту вищої освіти. Важливе уміння викладачів компактно викладати програмний матеріал, чітко виділяти вузлові теоретичні ідеї і розкривати їх прикладний характер.

При аналізі проблем і змісту математичних дисциплін, що вивчаються у ВНЗ, виявляється їх слабкий зв'язок з конкретними фаховими дисциплінами, із розвитком інформаційних мереж різного рівня та призначення, запровадженням процесу комп'ютеризації суспільства. Виникає і ряд проблем стосовно змісту математичних дисциплін, організаційних форм, методів, засобів навчання. Одна з проблем – реалізація концепції професійної спрямованості у математичній освіті. Під концепцією професійної спрямованості мається на увазі лінія у модифікації математичної освіти, яка цілеспрямована на посилення ролі фундаментальних положень математики і впровадження окремих її розділів, що трактують професійні питання на основі математичних понять, які вирішуються за допомогою математичних розрахунків. Посилення прикладної спрямованості математики є одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти.

Проблемі реалізації прикладної спрямованості курсу математики присвячена значна кількість науково-методичних праць (А.М. Колмогоров, Г.П. Бевз, В.О. Швець, Б.В. Гнеденко, Т.В. Крилова, М.І. Шкіль, тощо).

Одним з шляхів реформування змісту ефективної фахової підготовки є запровадження поліваріантності освітніх програм, поглиблення їх практичної спрямованості, широке використання новітніх педагогічних, інформаційних технологій та впровадження модульної побудови навального матеріалу.

Реалізація професійної моделі не обмежується розв'язанням навчальних та прикладних задач, пов'язаних з їх майбутньою діяльністю в процесі навчання математичним дисциплінам студентів ВНЗ. Вона передбачає опанування змістом математичних дисциплін на основі модифікації методів, форм і засобів навчання, що сприяють розвитку аналітичного мислення, формують комунікативність, рефлексивність, творчий підхід до вирішення проблем максимально наближених до майбутньої діяльності.

Досвідчені викладачі використовують різні типи науково обґрунтованих методик ефективного забезпечення навчального процесу, але сумарна кількість викладених при цьому елементів змісту залишається фактично незмінною.

Така методична інваріантність множини всіх понять, аксіом, ознак, схем, законів, формул (скінчена множина елементів теоретичного змісту математики) дозволяє використовувати її як зручний орієнтир для визначення оптимального змістовного навантаження обраної методичної системи.

Відсутність в системі будь-якого істотного елемента теоретичного змісту послаблює її науковий аспект, а залучення більшої кількості елементів піднімає методичну реалізацію курсу на якісно вищий рівень. За умови фіксованого рівневого стандарту ця множина або не залежить від особливостей методичної реалізації курсу під час навчання, або ця залежність є незначною і не впливає на перелік істотних елементів множини.

В межах певного рівня вимог до науково-методичного комплексу вищої математики, множина істотних елементів теоретичного змісту зберігає якісний і кількісний склад, не обмежуючи методичний вибір. Її властивості набувають самостійного значення і можуть бути застосовані для досліджень загальної методики викладання точних наук внаслідок методичної інваріантності множини елементів теоретичного змісту.

Математична освіта у професійній школі ділиться на базову – інваріантна частина – забезпечує загальноосвітню, культурну основу математичної підготовки і збігається в основному з базовою програмою вищої школи і варіативна частина – професійно-значуща, яка крім загальноосвітнього змісту має знання, необхідні для конкретної професії. Специфіку професії треба враховувати при розробці профільних програм з математики, їх варіативної частини. Доцільно створити постійне спілкування викладачів спеціальних дисциплін і математики, засідання спільні загальноосвітніх і спеціальних методичних комісій навального закладу.

Якщо систематично реалізовувати професійну спрямованість в курсі вищої математики при підготовці фахівців, то це сприятиме підвищенню ефективності навчання та забезпечить: свідоме оволодіння студентами спеціальними дисциплінами; здатність будувати різного рівня складності математичні моделі явищ та процесів в галузі; розвиток аналітичного мислення; підвищення рівня професійної підготовки випускників, здатність їх навчати учнів ПТУ та ліцеїв, бачити і вміти застосовувати професійні аспекти у дисциплінах, які вивчаються.

Список використаної літератури:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій : модульне навчання. – К, 1993. – 220 с.
2. Андрущенко В.П. Теоретико-методичні засади модернізації вищої освіти на рубежі століть//Вища освіта України. – 2001. – №2. – С. 5-13.
3. Архангельський С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.
4. Бевз Г.П. Методика викладання математики: Навальний посібник. – К.: Вища школа, 1989. – 367 с.
5. Бевз Г.П. Методи навчання математики. – Х.: «Основа», 2003. – 96 с.

*Люлька Олеся Сергіївна
магістрантка 1 року навчання
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Біленко Валентин Іванович*

ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ У КІНОЗНАВСТВІ

Сучасні наукові дослідження все більше характеризуються новими тенденціями у змінах загальнонаукових парадигм, пошуках результативних підходів і застосуванні доцільної методології. Усе більше дослідників висловлюють переконання, що сутність сучасних змін у суспільстві можна досліджувати лише на основі взаємодії різних наук, тобто міждисциплінарності. «Форми прояву міждисциплінарності в науці різноманітні – від постановки проблем, підходів до розв'язання, розвитку теорій, вияву зв'язків між ними до формування нових дисциплін».[1, С.26] Застосування математичних моделей у теорії кінодраматургії і в кінознавстві є досить актуальним питанням, не лише завдяки поширенню ідей міждисциплінарного підходу, а й тому, що використання даного методу відкриває широке поле для нових досліджень, принципового нового аналізу напрямків і течій кінематографу та може стати суттєвим підґрунтям для виникнення нових дисциплін.

Яскравим прикладом є виникнення в 50-ті рр. ХХ ст. на межі мовознавства та математики нової галузі науки - математичної лінгвістики, яка вивчає можливості застосування математичних методів для опису та дослідження природних і штучних мов, для пояснення лінгвістичних подій. Як зазначають дослідники (В. Пасічник, Ю. Щербина, В. Висоцька, Т. Шестакевич) «підґрунтям для її появи стала необхідність в уточненні основних лінгвістичних понять; потреба в уведенні більш точних та об'єктивних методів для аналізу та синтезу мови і тексту; поява міжпредметних зв'язків з іншими галузями, які вимагають спілкування мовою математики; з розвитком можливостей комп'ютерних технологій також виникла потреба, зокрема, у машинному перекладі та автоматизованому інформаційному пошуку» [2, С.6].

Кінознавство є досить молодою наукою, що логічно виникла після «народження» у 1895 році наймолодшого з мистецтв – кінематографу. Наукові кінознавчі дослідження не просто застосовували нові методи, а й самі їх створювали, використовуючи для аналізу

сучасні філософські напрямки і течії. Зокрема варто згадати семіотику кіно, що досліджувала знакову мову нового мистецтва (досл.: Л. Делюк, Б. Балаж, У. Еко, Ю. Лотман). Але попри синтетичність кінематографу, з математикою він перетинається лише у виробничих кошторисах, касових зборах та сценаріях про життя математиків. На нашу думку, математичні методи і моделі можуть і повинні бути застосовані при дослідженні кінопроцесів. За зразком математичної лінгвістики, одним із напрямків, що може принести значну користь є статистика. Хоча варто зауважити, що статистику кіновиробництво широко застосовує, чого не скажеш про кінознавство. Ґрунтовне дослідження і мистецтвознавчий аналіз статистичних даних дозволить більш суттєвіше описувати той чи інший напрям у кінематографі, створювати кінословники (частотні і статистичні), тезауруси та вирішувати завдання стилеметрії та інформаційного пошуку.

Попри свою «гуманітарність» теорія кінодраматургії є дуже математизованою. Зокрема цьому сприяє обмеженість кінострічки в часі. Якщо розглядати масовий кінематограф, що спрямований на максимізацію прибутку (напр. Голлівуд), то існує чітка модель побудови сценарію, яка підпорядкована психологічним особливостям сприйняття і законам золотого перерізу. Хоча теорія кінодраматургії знаходиться на завершальному етапі становлення, проте на сьогодні не існує єдиної чіткої системи дефініцій основних кінематографічних термінів та понять. Саме тому застосування математичних методів і моделей дозволить систематизувати напрацювання кінодраматургії, узагальнити і структурувати основні терміни і поняття, а також дати їм більш чітко окреслені дефініції. Як зазначає німецький дослідник Г. Альтманн, теорія з'являється там, де дослідження про певне явище виводяться на абстрактний рівень. «Кожна достатньо розвинута наукова дисципліна рано чи пізно, може опинитися на порозі математизації» [3, С.5-6]. Це пов'язано з тим, що впорядкування, узагальнення, структуризація вимагають високого рівня об'єктивності, який можливий лише при застосування математичних методів.

Зокрема відзначимо деякі завдання кінознавства, які можливо вирішити за допомогою відповідних математичних методів і моделей: за принципом діахронічної лінгвістики можна будувати таблиці, що містять кількісні дані про використання явища на різних етапах його історії, що показуватимуть динаміку кінопроцесу, який можна більш поглиблено аналізувати за допомогою елементарних функцій, графічно, а також з використанням аналітичних моделей досліджуваного процесу; застосування методів класичної глотохронології дозволить наближено датувати процес розходження особливостей кінематографу різних регіонів, а також кількісно оцінити ступінь їх спорідненості; поняття похідної можна використовувати для визначення швидкості зміни певних явищ, прийомів у кіномові, а також їх кількісних оцінок; використовуючи теорію рядів та інтегрування можна описати процеси приросту та накопичення нових кіноодиниць; тригонометричні функції та поняття границі дозволяють моделювати циклічний і стрибкоподібний характер кінопроцесів.

Отже, використання математичних методів і моделей може допомогти у вирішенні таких універсальних проблем кінознавства, як: систематизація терміносистем певних галузей, стилів і напрямків, врахування динамічності їх розвитку, укладання термінологічних словників, стандартизація й уніфікація науково-технічної термінології тощо.

Список використаної літератури:

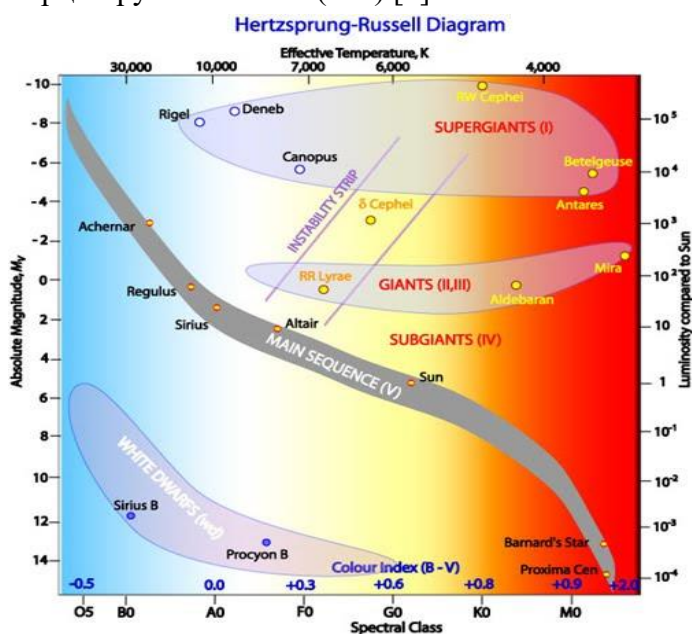
1. Пасічник В.В., Щербина Ю.М., Висоцька В.А., Шестакевич Т.В., Математична лінгвістика. Книга 1. Квантитативна лінгвістика /Навч. посібник/ Львів: Новий світ-2000, 2010.- 359с.
2. Яковенко Л.І., Міждисциплінарність та необхідність її реалізації в освіті./матеріали 2-ї наук.-практ. конф. Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації. / Полтава: Полтавський НПУ ім. В. Г. Короленка -2007.-350.

3. Gabriel Altmann, *Mode und Wahrheit in der Linguistik. Ein persönliches Wort an viele Adressen/Проблеми квантитативної лінгвістики: Збірник наукових праць.* – Чернівці: Рута, 2005. – 352 с.

*Люльченко Владислава Богданівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Кириленко О.І.*

ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗІР ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

В 1905р. Е. Герцшпрунг встановив відмінність в світностях зір і запропонував називати зорі низької світності - карликами, а зорі високої світності - гігантами. У 1913 р. Г. Рессел співставив спектри і світності вивчених зір, в яких був невідомий блиск і виявив зв'язок між цими характеристиками зір. Рессел зобразив цей зв'язок на діаграмі - діаграма Герцшпрунга-Рессела (Г-Р) [1].

Було встановлено, що спектральні класи і показники кольору зір залежать від їх температури, на нижній горизонтальній осі діаграми Г-Р відкладені спектральні класи і відповідні їм середні показники кольору, а на верхній горизонтальній осі – відповідна їм температура зір. На правій вертикальній осі показана світність зір в світності Сонця, а на лівій - їх абсолютна зоряна величина, за якою рахується світність зір. За цими фізичними характеристиками вивчені зорі наносять на діаграму у вигляді точок.

Якби фізичні характеристики зір не були взаємопов'язані, то зорі розташовувались на діаграмі Г-Р хаотично, заповнюючи всю її площу. Насправді ж, вони утворюють на діаграмі декілька послідовностей (класів світності). Більшість зір розташовані уздовж головної послідовності, що простягнулася від верхнього лівого кута діаграми, від гарячих голубуватих зір високої світності, вправо і вниз до холодних червоних зір низької світності. Світності зір головної послідовності різні, і зорі із світністю близькою до сонячної, і нижче її, прийнято називати зорями - карликами. Сонце належить до жовтих карликових зір спектрального класу G2. Найменша світність у червоних карликів, вона менше сонячної в десятки і сотні тисяч разів. За своїми розмірами зорі-карлики теж невеликі: радіуси жовтих карликів близькі до сонячного, а радіуси червоних карликів в десять разів менше.

Порівняно невелика кількість зір спектральних класів G, K і M з світністю в сотні і тисячі разів більшою сонячної утворюють послідовність гігантів. Радіуси цих зір перевищують радіус Сонця в десятки разів. Типовим представником зір-гігантів являється Арктур (α Волопаса), радіус якого перевищує сонячний приблизно в 25 разів, а світність в 140 разів. У верхній частині діаграми Г-Р розташовані зорі, світність яких перевищує сонячну в десятки і сотні тисяч разів, а радіуси в 100-1000 раз. Тому їх назвали надгігантами. Одним з представників зір-надгігантів являється Бетельгейзе (α Оріона),

середній радіус якої в 900 разів більше сонячного, а при пульсаціях досягає 1000 ($R_{\odot}$). Світність цієї зорі приблизно в 50 тис. разів більша сонячної.

У лівій нижній частині діаграми розташовані білі і жовті зорі з температурою від 15000 до 6000 К і дуже низькою світністю, в сотні і тисячі разів меншою, ніж світність зір головної послідовності. Ці зорі названі білими карликами. Розміри їх невеликі, всього лише тисячі і десятки тисяч кілометрів, тобто, їх можна порівняти з розмірами Землі. Прикладом таких зір служить супутник Сіріуса (Сіріус В). У цієї зорі спектрального класу А5 з температурою в 9000 К діаметр лише в 2,5 рази перевищує діаметр Землі, а маса дорівнює сонячній масі.

Маси поодиноких зір оцінюються за залежністю «маса-світність». Зв'язок між двома цими характеристиками, масою і світністю, пояснюється тим, що джерелами енергії зір служать термоядерні реакції, тому чим більша маса зорі, тим більшу енергію вона випромінює. Зорі - надгіганти мають найбільшу масу, що перевищує масу Сонця в середньому від 10 до 50 разів. Маси зір головної послідовності теж різні і складають від 0,1 (червоні карлики) до 50 мас Сонця (у палаючих зір спектрального класу О) [1, 2].

В умовах щільної і вкрай розрідженої речовини навіть при одній і тій же температурі атоми хімічних елементів випромінюють і поглинають світлові хвилі по-різному. В результаті багато ліній в спектрах зір-надгігантів дуже тонкі і різкі, а в спектрах зір-карликів вони дещо ширші і їх краї розмиті. Це дозволяє по виду спектральних ліній встановити належність зорі до тієї або іншої послідовності діаграми Г-Р, за якою оцінюють абсолютну зоряну величину (M) зорі і, знаючи із спостережень її видиму зоряну величину (m) визначають відстань до неї. Цим і користуються астрономи для визначення відстаней до далеких зір, тригонометричні паралакси яких не піддаються виміру. Правда, такий спосіб визначення відстаней (метод спектральних паралаксів) великої точності не дає; але все ж краще знати наближену відстань, ніж не мати про неї уявлення.

Список використаної літератури:

1. Андрієвський С.М. Курс загальної астрономії: Навчальний посібник / С.М. Андрієвський, І.А. Климишин. – Одеса: Астропринт, 2007. – 480 с.
2. Астрономічний енциклопедичний словник. / Ред. І.А. Климишин, А.О. Корсунь - Львів, 2003 – 540 с.

*Мазуркевич Оксана Ярославівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юріївна*

ЕКЗОТИЧНІ ЯДРА: ЩО МИ ПРО НИХ ЗНАЄМО?

На даний час у фізиці є безліч «білих» плям, однією з яких є екзотичні ядра. Проблема дослідження екзотичних ядер є достатньо складною. Спробуємо розібратися, що представляють собою такі ядра. Стан матерії на нашій планеті не є типовим для решти Всесвіту. В середині зірок і при вибухах наднових надзвичайно високі температури і тиски призводять до створення частинок і ядер, які за звичайних умов не існують. Такі ядра називають екзотичними. Певна кількість цих екзотичних нестабільних ядер перемішується у Всесвіті, а також зустрічаються і на Землі. Виробництво і дослідження екзотичних ядер здійснюється в прискорювачах і представляє інтерес з двох причин. По-перше, науковці можуть перевірити теоретичні моделі властивостей ядер лише у тому випадку, якщо досліджують ядра поза діапазону ізотопів, доступних на Землі, тим самим беручи до уваги більш широкий можливий спектр ядер, представлених у Всесвіті. По-друге, нині

встановлено, що синтез елементів у зорях відбувається за участі екзотичних ядер. Розпад цих ядер відбувається через випусканням бета-частинок (тобто високошвидкісних електронів) до появи стабільних ядер, відомих на Землі. Таким чином, утворення хімічних елементів (нуклеосинтез) і їх поширеність визначається властивостями цих екзотичних ядер.

Отже, отримання і вивчення властивостей ядер, що знаходяться в екстремальному стані - екзотичних ядер, є важливою проблемою ядерної фізики. Екзотичні ядра одримують за допомогою прискорюючих систем. Створювати екзотичні ядра здатні прискорювальні системи GSI можуть створити екзотичні ядра з екстремально високим протонно-нейтронним співвідношенням, що дозволяє порівнянні з іншими нуклідами, так звані магічні ядра мають особливе значення.

Які на сьогодні відомі властивості екзотичних ядер? Це ядра, що мають великий кутовий момент ("шалено" обертаються), високу енергію збудження ("гарячі" ядра), сильнодеформовані (супер- і гіпердеформація, що зумовлює незвичайну конфігурацію), мають аномально високе число нейтронів або протонів (нейтронадлишкові і протонадлишкові ядра з числом протонів $Z > 110$). Вивчення властивостей ядерної матерії в екстремальних станах дає інформацію про властивості мікросвіту і дозволяє моделювати різні процеси, що відбуваються у Всесвіті. Таким чином, синтезуючи і вивчаючи екзотичні ядра, науковці значно просуваються в розумінні не лише фундаментальних властивостей самого ядра, але і навколишньої Всесвіту [1].

Відповіді на які питання ми очікуємо отримати, вивчаючи екзотичні ядра?

1. *Яка область існування атомних ядер?* Для відповіді на це запитання досліджуються найбільш важкі з отриманих в даний час надважких ядер. В основному досліджуються ядра поблизу кордонів енергій відділення протона і нейтрона. Дослідження атомних ядер поблизу цих кордонів дозволяє відповісти на запитання - чи існують компактні області стійких ядер поза цими межами і які можливі причини існування таких областей.

2. *Чи існують в області екзотичних ядер ті ж самі магічні числа, як і для ядер в області стабільності?* Відповідь на це запитання особливо важлива, тому що дозволить отримати додаткову інформацію про форму атомних ядер і, зокрема, про супердеформовані ядра в основному стані. Досі супердеформовані ядра були виявлені лише в збуджених станах. Для екзотичних ядер можлива поява нових магічних чисел, обумовлена сильно деформованими станами [2].

3. *Як змінюються властивості атомних ядер в тому випадку, коли співвідношення між числом нейтронів і протонів відрізняється від рівноважних значень для ядер області стабільності.* В даний час твердо встановлено існування нейтронного гало і нейтронного шару у легких нейтронадлишкових ядрах. Це породило, в свою чергу, додаткові запитання, зокрема, такі найважливіші: який розподіл мас і зарядів в екзотичних ядрах? чи змінюється величина спіно-орбітальної взаємодії зі зміною величини N / Z ? чи існує стан нейтронного гало в збуджених станах ядер? яку форму мають атомні ядра в областях з різними значеннями N / Z ? які якісно нові явища очікуються при розпаді екзотичних ядер? Зокрема, якщо основними видами радіоактивного розпаду ядер поблизу області β -стабільності є α - і β -розпади, то при наближенні до кордонів нуклонної стабільності змінюється енергія Фермі для протонів і нейтронів. Внаслідок цього з'являються нові види розпаду – випускання запізнених нейтронів, протонів, дейтронів, тритонів та випускання двох і трьох нейтронів зі збуджених ядер, що утворюються в результаті попереднього β -розпаду [3].

Отже, на всі ці запитання фізики шукають відповіді. І коли вони отримають нову інформацію про властивості екзотичних ядер, поповняться не лише сучасні уявлення про фізичну картину світу, але й значно розширяться знання про еволюцію Всесвіту, виникне можливість глибоко проникнути в таємниці існування і стійкості матерії у Всесвіті. Важливо також, що створення теорії екзотичних ядер дозволить вченим відтворити у

макросвіті процеси, які дотепер були можливі лише у мікросвіті. Отже, дослідження у галузі фізики екзотичних ядер є складними і довготривалими, але необхідними для подальшого розвитку і становлення однієї з найсучасніших теорій – квантової теорії матерії.

Список використаної літератури:

1. Базь А.И., Гольданский В.И., Гольдберг В.З., Зельдович Я.Б. Легкие и средние ядра вблизи границы стабильности.- М.: Наука, 1972. – 278 с.
2. Конюшная Ю.П. Открытия советских ученых. Часть I. Физико-технические науки. М.: Издательство МГУ, 1988. – 254 с.
3. Популярная библиотека химических элементов. Книга вторая. Издание второе. – М.: Наука, 1977. – 367 с.

*Мазуркевич Оксана Ярославівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Кириленко Олена Іванівна*

П'ЄР ТА МАРІЯ КЮРІ

Подружжя Кюрі - П'єр Кюрі і Марія Склодовська-Кюрі - вчені-фізики, одні з перших дослідників явища радіоактивності, які отримали Нобелівську премію з фізики за величезний внесок в науку в області радіації. Марія Кюрі довела, що радій це самостійний хімічний елемент, за що її нагородили Нобелівською премією з хімії [1].

П'єр Кюрі був уродженим парижанином, який виріс в сім'ї лікаря і отримав гарну освіту, спочатку дома, потім в Паризькому університеті Сорбонна. У перші роки своєї наукової діяльності він разом з братом працював в лабораторії Сорбонни, де відкрив п'єзоелектричний ефект.

У 1895 році П'єр Кюрі одружився на Марії Склодовській, і через кілька років разом вони почали досліджувати радіоактивність. Це явище, яке полягає в зміні складу і будови ядер атомів з випусканням частинок, було відкрито в 1896 році Беккерелем. Цей французький фізик був знайомий з подружжям Кюрі і поділився з ними своїм відкриттям. П'єр і Марія почали вивчення нового явища і виявили, що радіоактивністю відрізняється торій, з'єднання радію, полоній, всі сполуки урану і уран.

Беккерель залишив вивчення радіоактивності і почав досліджувати більш цікаві йому люмінофори, але одного разу попросив у П'єра Кюрі пробірку з радіоактивною речовиною для лекції. Вона лежала в кишені жилета і залишила на шкірі фізика почервоніння, про що Беккерель негайно доповів Кюрі. Після цього П'єр провів на собі дослід: проносив пробірку з радієм кілька годин поспіль на передпліччі. Це викликало у нього появу важкої виразки, яка проходила кілька місяців. П'єр Кюрі був першим вченим, який відкрив біологічний вплив радіації на людину.

Кюрі загинув в віці 46 років, при нещасному випадку, на одній із вулиць Парижа. П'єр підсковзнувся і впав, внаслідок чого потрапив під колісницю, отримавши травму голови несумісну з життям [2].

Марія Склодовська блискуче вчилася в початковій і середній школі. Вже в юному віці працювала лаборантом у хімічній лабораторії свого двоюрідного брата. Російський хімік Дмитро Менделєєв був другом її батька і пророкував дівчині блискуче майбутнє.

Марія була польською студенткою, однією з кращих учениць Сорбонни. Вона займалася вивченням хімії та фізики, вела самостійні дослідження і стала першою жінкою-викладачем в Сорбонні [2].

Через три роки після одруження з П'єром Кюрі Марія почала працювати над докторською дисертацією з радіоактивності. Вона вивчала цей феномен не менш захоплено, ніж її чоловік. Після його загибелі вона продовжувала роботу, стала виконувати обов'язки професора кафедри, яким був П'єр Кюрі, і навіть очолила відділення досліджень радіоактивності в Радієвому інституті.

Марія Склодовська-Кюрі виділила чистий металевий радій, довівши, що це самостійний хімічний елемент. Вона отримала Нобелівську премію з хімії за це відкриття і стала єдиною жінкою в світі з двома Нобелівськими преміями [2].

Діяльність Марії Склодовської-Кюрі кілька разів «перетиналася» з Україною. У липні 1912 року вона відвідала Львівську політехнічну школу і прочитала там лекцію. Вчена рада Політехніки того ж дня удостоїла її звання почесного доктора політехнічних наук.

М. Склодовська-Кюрі подарувала Львову - місту, що між світовими війнами входило до складу Польщі, 80 мг радію (у 1920 році лабораторія вченої володіла лише, трохи більше, ніж 1 г). Так у Львові зародився невеликий радіологічний відділ, що сприяв, зокрема, лікуванню онкологічних хворих [1].

Наукові дослідження Кюрі мають велике значення у сучасному світі. Але, нажаль, вони принесли Марії не тільки славу й визнання, а й значне погіршення здоров'я, оскільки під час дослідів жінка не використовувала заходів безпеки і носила ампулу з радієм на грудях як талісман [1].

Померла Марія Кюрі через променеву хворобу, яка розвинулася в результаті постійної взаємодії з радіоактивними речовинами.

Список використаної літератури:

1. Біографія М. Склодовської-Кюрі (анг.) [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.staff.amu.edu.pl/~zbzw/ph/sci/msc.htm>
2. Електронний ресурс, Режим доступу: <http://www.uk.lovethe team.com/science/62611-chem-proslavilis-suprugi-kyuri.html>

*Макаров Андрій Іванович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юрїївна*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ

На сучасному етапі життя нашої країни національно-патріотичне виховання відіграє важливу роль, а, отже набуває нового змісту. Тому одним з основних завдань навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі має стати забезпечення учнів знаннями про Україну та українців, засвоєння ними культури українського народу, ознайомлення із внеском українських вчених у розвиток вітчизняної та світової науки. Що ми розуміємо під патріотизмом? Патріотизм – це повага до своєї історії і традицій, моральних цінностей народу, тисячорічної культури. Саме на цих основах ми повинні будувати наше життя, виховувати дітей, розвивати суспільство й, у підсумку, зміцнювати країну.

Значні можливості для національно-патріотичного виховання забезпечуються у процесі вивчення курсу фізики як в основній, так і в старшій школі. Це пояснюється, насамперед, тим, що фізика є наукою про природу і вона тісно пов'язана з математикою, природничими науками, технікою, радіотехнікою, космічною технікою і багатьма іншими. Тому завжди трапляється нагода говорити про досягнення українських вчених у цих

галузях. Але для реалізації такої важливої справи, як виховання в учнів патріотизму, слід мати відповідне навчально-методичне забезпечення. І основна роль у цьому контексті має бути приділена підручнику з фізики, Саме у підручнику слід подавати основну інформацію, призначену для формування національно-патріотичної свідомості.

Слід відзначити, що вирішальне значення у справі національно-патріотичного виховання мають конкретні приклади досягнень українських учених, особливо світового рівня, оскільки це зміцнює, авторитет України у світі. Тому у процесі вивчення фізики та у виховній роботі з учнями слід спиратися, передусім, на доробок українських учених та вчених-українців, які працюють в інших країнах і відомі як в Україні, так і у світі, пропагувати їх здобутки. При цьому, велике виховне значення мають також приклади з життя українських учених, які зробили значні відкриття, але через збіг обставин не здобули належного визнання. Патріотизм – це ще й любов до рідного краю, до його природи. А який предмет може краще, ніж фізика, розповісти про цю природу? Зокрема, при вивченні фізики можна використовувати цікаві відомості про заповідні місця України, її гори, ріки та озера, про досягнення громадян України, якими користуються в інших країнах світу, про продукцію українських підприємств, яка затребувана в світі тощо. Цікавим для учнів є ілюстративний матеріал підручника з фізики, який відображає українську природу або досягнення українців у тій або іншій галузі науки і техніки.

Значний потенціал у справі національно-патріотичного виховання мають задачі з фізики, у процесі розв'язання яких учні зможуть ознайомитися з цікавими відомостями про Україну та українців. Українську тематику доцільно використовувати й у додаткових відомостях, які пропонуються учням до параграфів. Історично-науковий матеріал у підручниках слід подавати в контексті більш повного розкриття динаміки світової та вітчизняної науки. З точки зору гуманістичного підходу при вивченні тих або інших питань курсу фізики слід оцінювати певні фізичні відкриття, винаходи, їх роль у зв'язку із цілями і функціями як наукового знання, так і розвитку суспільства. Зрозуміло, що відбір історично-наукового матеріалу необхідно здійснювати у розрахунку на те, щоб розкрити процес становлення фізики в Україні як поступову і наполегливу реалізацію ідей видатних представників української фізичної науки.

Отже, курс фізики загальноосвітньої школи забезпечує значні можливості для формування в учнів уявлення щодо ролі та місця української науково-технічної думки у світовій науці, її оригінальності і самобутності, вагомого внеску учених України у певні галузі фізичної науки, що сприяє національно-патріотичному вихованню кожної молодої людини.

Список використаної літератури:

1. Шут М. Історія фізичних досліджень в Україні у навчанні фізики /М. Шут, Л.Благодаренко, В. Андріанов. Навчально-методичний посібник. Частина І. – К.: Шкільний світ, 2008. – 80 с.
2. Шут М.І. Виховання патріотизму у студентів при викладанні природничих і технічних дисциплін / М.І. Шут, Б.А. Сусь // Науковий вісник Національного гірничого університету. Науково-технічний журнал № 8, 2006. – С. 60-64.

*Макарчук Оксана Василівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Грищенко Геннадій Опанасович*

ТЕРМОЯДЕРНІ РЕАКЦІЇ: ІСТОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

Термоядерні реакції — це реакції синтезу (злиття) легких ядер за дуже високої температури.

Термоядерні реакції відіграють вирішальну роль в еволюції Всесвіту. Енергія випромінювання Сонця та інших зір - термоядерного походження. За сучасними уявленнями, на ранній стадії розвитку зоря складається переважно з водню. Температура всередині зорі така велика, що в ній відбуваються реакції злиття протонів й утворюється Гелій. Потім від злиття ядер Гелію утворюються важчі елементи. Усі ці реакції супроводжуються виділенням енергії, завдяки якій зорі випромінюють світло протягом мільярдів років. На Землі некерована термоядерна реакція відбувається під час вибуху водневої бомби.

Здійснення керованих термоядерних реакцій на Землі дасть людству нове, практично невичерпне джерело енергії. Найбільш перспективні щодо цього реакції злиття Дейтерію з Тритієм.

Згідно з проектом ІТЕР (ITER, International Thermonuclear Experimental Reactor) у м. Кадараш (Франція) ведеться будівництво першого у світі міжнародного експериментального термоядерного реактора. Мета цього проекту - продемонструвати наукову і технічну можливість вироблення теплової та електричної енергії на основі термоядерного синтезу. За прогнозами фахівців за 30-40 років може розпочатися ера промислового використання термоядерної енергії [1, С.547].

Ідея про термоядерне джерело зоряної енергії за рахунок синтезу гелію з водню має довгий і складний шлях становлення. Початок цієї історії можна датувати 1919 р., коли англійський фізик і хімік Френсіс Астон сконструював мас-спектрограф. За його допомогою він знайшов точні значення мас атомів Гідрогену і Гелію. Виявилось, що маса атома Гелію становить 3,97 від маси атома Гідрогену, безпосереднього його сусіда в таблиці Менделєєва. Цілком природно було припустити, що за певної температури чотири ядра атома Гідрогену можуть об'єднуватися в ядро атома Гелію [2, С. 98-104].

Сонячні, та й загалом зоряні надра здавалися фізикам 20-х років ХХ ст. занадто холодними, щоб там могло відбуватися перетворення водню в гелій.

Цю проблему розв'язали фізики Роберт Аткінсон і Фрідріх Гоутерманс. Гамов розв'язав проблему розпаду радіоактивних ядер, а Аткінсон і Гоутерманс, скориставшись цим, розв'язали обернену задачу. Вони довели, що хоча в межах класичної фізики протони можуть зливатися один з одним лише за температур у кілька десятків мільярдів кельвінів, тунельний ефект допускає імовірність такого процесу вже за відносно низьких температур, що існують у надрах зір [3, С. 227-249].

Отже, після статті Аткінсона і Гоутерманса стало зрозумілим, що джерелом енергії зір все ж таки можуть бути термоядерні реакції. Але які саме? За якими каналами? Конкретна відповідь на ці запитання з'явилася лише через 10 років.

Першу відповідь на ці запитання знайшли незалежно один від одного Карл Вейцеккер у Німеччині і Ганс Бете в США. У 1938 р. вони виявили перший цикл послідовної трансформації гідрогену в гелій, який ми на сьогодні називаємо карбоно-нітрогеновим. Інший варіант перетворення водню в гелій відомий нині як протон-протонний цикл, який запропонували в тому-таки 1938 р. Ганс Бете і Чарльз Критчфілд [4, С. 75].

Щодо вивчення термоядерних реакцій в Україні, можна виділити такі моменти: у 2016 році Україна стала повноправним членом EuroFusion[5], [7] загальний бюджет складає 850 млн євро(2014-2018), українці мають право подавати заявки та брати участь у загальноєвропейських програмах, в Україні працюють два термоядерні реакції стеларного типу: Ураган-2М та Ураган-3М [6].

Список використаної літератури:

1. Аксенович Л. А. Физика в средней школе: Теория. Задания. Тесты: Учеб. пособие для учреждений, обеспечивающих получение общ. сред. образования / Л. А. Аксенович, Н.Н.Ракина, К. С. Фарино; Под ред. К. С. Фарино. — Мн.: Адукацыя і выхаванне, 2004. — С. 626 - 627.
2. Китайгородский А.И. Физика для всех. Книга 4. Фотоны и ядра. / А.И.Китайгородский. - М.: Наука, 1979. – с. 208.
3. Мякишев Г.Я. Физика. Оптика. Квантовая физика. 11 класс: учебник для углублённого изучения физики. / Г.Я.Мякишев, А.З.Синяков/ - М.: Дрофа, 2002. – с.463
4. Кикоин И.К. Физика: Учебник для 9 класса средней школы. / И.К. Кикоин, А.К. Кикоин/ - М.: Просвещение, 1992, - с. 191.
5. Електронний ресурс, режим доступу : www.euro-fusion.org
6. Електронний ресурс, режим доступу : <http://kipt.kharkov.ua>
7. Електронний ресурс, режим доступу : <http://www.em-master-fusoon.org>

*Махно Наталія Олександрівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новіцька Таміла Валентинівна*

ПАРАДОКСИ, СОФІЗМИ, ПАРАЛОГІЗМИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Підготовка майбутнього вчителя передбачає вирішення комплексу методологічних, педагогічних, методичних проблем, які ставляться і розв'язуються через залучення студентів вищої школи до практичної педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їхнього професіоналізму.

Підготовка майбутніх педагогів до опанування професією здійснюється як під час вивчення загальнотехнічних та фахових дисциплін, так і у ході вивчення психолого-педагогічних курсів. Відтак, саме у студентські роки потрібно формувати в майбутніх вчителів психолого-педагогічну готовність до професійної діяльності та постійного самовдосконалення. Слід розуміти, що це щоденна і наполеглива праця над розвитком здібностей до педагогічної діяльності, формування комунікативних умінь, власної професійної підготовки, педагогічної культури і фахової майстерності [2].

Під час підготовки студентів фізико-математичних спеціальностей до здійснення професійної діяльності важливим є формування у них математичної культури. Одним із засобів які цьому сприяють є вивчення софізмів, паралогізмів та парадоксів. Більш детально зосередимо свою увагу на цих поняттях та їх суті.

Помилки в міркуваннях, пов'язані з порушенням законів логіки бувають двох родів: паралогізми і софізми. До паралогізмів відносяться хибні міркування як результат логічних помилок, допущених не навмисне, а через втрату послідовності у міркуваннях або при порушенні хоча б одного закону логіки. Найрізноманітніші математичні помилки, яких

припускаються і студенти, і математики, здебільшого є саме паралогізмами. Розглянемо приклад паралогізму, який може трапитися на заняттях математики.

Приклад 1. Розв'яжіть рівняння: $\sqrt{(x-5)} = \sqrt{(3-x)}$.

Розв'язання. Піднесемо до квадрату обидві частини рівняння: $x - 5 = 3 - x$. Звідси маємо: $x = 4$. Легко переконатися, що $x = 4$ не є дійсним розв'язком рівняння. Тут втрачена послідовність міркувань. Спочатку потрібно було встановити область існування розв'язків рівняння. Вона визначається системою нерівностей: $x \geq 5$ і $x \leq 3$, яка несумісна. Отже, дане рівняння розв'язків не має.

Як зазначає Бевз В. Г. у роботі «Розвиток математичних здібностей у школярів»: «софізми – це міркування, побудовані так, що містять навмисне допущену помилку і, звичайно, приводять до хибних висновків. Введення софізмів було великим кроком у розгадуванні закономірностей людського мислення. Воно сприяло вдосконаленню ораторського мистецтва та підвищенню логічної культури мислення. Щоправда, диспути софістів перетворилися в безрезультатні суперечки. Звідки й значення слова «софіст» – людина, яка готова за допомогою будь-яких прийомів захищати певні тези, не рахуючись з об'єктивною істинністю чи хибністю цих тез. Дуже часто софістичне міркування ґрунтується на підміні понять, на двозначності слів, на навмисне неправильному доборі посилок, на зовнішній подібності» [1, с.20]. Розглянемо приклад софізму.

Приклад 2. Довести, що $2 = 1$.

Доведення. Нехай $a = b + c$. Помножимо це рівняння на 2: $2a = 2b + 2c$. Додамо почленно рівняння перше з другим: $2b + 2c + a = b + c + 2a$. Від обох частин рівності віднімемо $3a$: $2(b + c - a) = (b + c - a)$. Поділимо ліву і праву частини рівності на вираз $(b + c - a)$, одержимо $2 = 1$. Пояснення: софізм утворився у зв'язку із замаскованим діленням на вираз $b + c - a$, який дорівнює нулю.

Парадокси – є правильними твердженнями (висновками), але в силу наших життєвих і психологічних причин здаються невірними. Суперечності у вигляді паралогізмів або софізмів можна спростувати, відшукавши помилку в ланцюжку міркувань, яка може бути математичною або логічною, і далі позбавитися від неї. У випадку парадоксів – логічно правильні міркування приводять до взаємно протилежних висновків, причому кожний з яких не можна віднести ні до істинних, ні до хибних [3]. Розглянемо приклад парадоксу.

Приклад 3. Одне зерно – це ще не купа, два зерна теж, якщо додати третє, купи не буде, четверте, п'яте і т. д. купи не буде. Після якого зерна можна говорити про купу?

Отже, для того, щоб не попасти в пастку математичних і логічних помилок, потрібно вивчати відповідну літературу і брати до уваги застереження від хибних кроків. Знання суті паралогізмів, софізмів і парадоксів мають велику педагогічну цінність. Аналіз помилок, одержаних при таких відхиленнях, відвертає можливість повторення їх учнями і студентами та виховує в них критичне ставлення до різних міркувань.

Список використаної літератури:

1. Бевз В. Г. Розвиток математичних здібностей у школярів / В. Г. Бевз, В. У. Кузьменко // Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2011»: матеріали Всеукраїнської дистанційної науково-методичної конференції з міжнародною участю: У 3-х томах. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2011. Том 1. – С. 20-21.
2. Васильєва М. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Марина Петрівна Васильєва. – Х.: ХДПУ імені Г. С. Сковороди, 2003. – 432 с.
3. Школа К. О. Математичні софізми і парадокси, які можуть виникати в процесі навчання, та їх спростування / К. О. Школа, П. І. Ульшин // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики : збірник наукових праць. Випуск XI : в 3-х томах. –

*Машковець Олександр Тарасович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Рокицький Максим Олександрович*

ДОСЛІДЖЕННЯ НАНОСТРУКТУРОВАНИХ ШАРІВ ОКСИДУ ЦИНКУ ДЛЯ СЕНСОРИКИ

Наноструктурований оксид цинку [1] та композити на його основі є перспективними матеріалами, для застосування в різних пристроях (напівпровідникові прилади, гнучкі екрани, світлодіоди і т. ін.) і різних сферах (сонячна енергетика, фотокаталіз, сенсорика, медицина). Одним з перспективних застосувань тонких структур з розвинутою поверхнею на основі оксиду цинку є газові сенсори завдяки принципово можливого підвищення селективності і низького споживання потужності.

Загальний принцип дії напівпровідникових газових сенсорів на основі металлооксидних шарів, що представляють собою наноструктуровані композити, полягає в зміні електропровідності в результаті хемосорбції газів. Ці зміни обумовлені, насамперед, змінами концентрації електронів у зоні провідності (або дірок в валентної зони) з-за обміну зарядами з адсорбованими частинками газової фази.

Для поліпшення газочутливості використовують модифікування властивостей поверхні, змінюючи енергетику поверхневих станів. Золь-гель [2] методом були отримані нанокompозити оксиду цинку і двоокису кремнію при варіації мольних співвідношень компонентів і температури відпалу. Проведені дослідження морфології поверхні синтезованих нанокompозитних шарів методами атомно-силової мікроскопії у напівконтактному режимі.

Електрофізичні властивості отриманих нанокompозитних зразків досліджували за допомогою спектроскопії імпедансу в різних газових середовищах (повітря, пари ізопропілового спирту, пари ацетону) при 300°C в частотному діапазоні від 1 кГц до 500 кГц.

За даними наноструктуровані і тонко плівкові матеріали частотних залежностей уявної частини імпедансу був проведений розрахунок значення чутливості до парів ацетону і спирту. За допомогою програми EIS Spectrum Analyser [3] був проведений аналіз отриманих спектрів імпедансу. Виявлено вплив технологічних параметрів на морфологію зразків. Варіація температури відпалу і складу дозволяє контролювати розмір частинок синтезованих шарів, а також розподіл частинок по поверхні підкладки.

Зі збільшенням температури відпалу спостерігається зменшення розмірів частинок. Найбільш рівномірний розподіл частинок спостерігається у зразка, відпаленого при 500°C. Дослідження сенсорних властивостей нанокompозитів системи «оксид цинка — діоксин кремнію», отриманих при варіації температури відпалу, методом спектроскопії імпедансу показало, що максимальної чутливістю до парів ацетону та ізопропілового спирту має зразок, відпалений при 500°C.

Показано, що експериментальним годографам імпедансу відповідають еквівалентні електричні схеми, що складаються з одного (у разі присутності парів відновлювальних газів) або двох (у разі атмосфери повітря) паралельних RC-ланцюжків. Виходячи з експериментальних даних випливає, що оптимальний розмір і розподіл частинок спостерігається при температурі відпалу 500°C. Даний зразок має розвинену пористу структуру.

Список використаної літератури:

1. Електронний ресурс, режим доступу: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11671-007-9048-6.pdf>
2. Електронний ресурс, режим доступу: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15533174.2011.568448?journalCode=lsrt20>
3. Електронний ресурс, режим доступу: https://www.researchgate.net/figure/Analysis-of-electrochemical-impedance-spectroscopy-EIS-of-different-ZnO-nanostructure_fig5_262695377

*Мельник Аліна Богданівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юрївна*

РІДКІ КРИСТАЛИ: КРОК В МАЙБУТНЄ

Відомо, що деякі органічні речовини в певному температурному інтервалі можуть перебувати у термодинамічному стабільному фазовому стані, відокремленому від твердого і рідкого станів фазовими переходами першого роду. Ці речовини називають рідкими кристалами, а проміжний, п'ятий фазовий стан речовини – рідкокристалічним. Уперше рідкокристалічний стан речовини виявив і описав професор Львівського університету Юліуш Планер у 1861 р., однак його роботи не привернули до себе увагу наукової громадськості. Відкриття рідких кристалів пов'язують з іменами інших вчених, зокрема, з іменем австрійського ботаніка і хіміка Фрідріха Рейнітцера, який описав їх у 1888 р. Результати своїх спостережень Ф. Рейнітцер подав у науковому журналі, але для детальніших досліджень він надіслав свої препарати німецькому фізику-кристалографу Отто Леману. За допомогою поляризаційного мікроскопа О. Леман виявив, що каламутний розплав є однорідним за фазовим станом і оптично анізотропним. Всебічне дослідження цих речовин дало змогу О. Леману встановити, що всі вони у певному температурному інтервалі, залишаючись текучими, зберігають анізотропію фізичних властивостей. О. Леман уперше запропонував і назву цього стану речовини – рідкокристалічний, а речовин, які мають такий стан - рідкі кристали. Однак сам факт існування рідкокристалічного стану і його суперечлива назва утверджувалися в науці понад три десятиліття.

Досліджував рідкі кристали також відомий український кристалофізик і кристалограф Юрій Вульф, який народився у м. Ніжин Чернігівської губернії (нині Чернігівська область). Свою точку зору Ю. Вульф виклав у статті, опублікованій в науково-методичному журналі «Фізика» (1924). Подавши основні експериментальні факти різних дослідників, описавши всі властивості рідких кристалів, Ю. Вульф дійшов висновку, в якому поставив під сумнів можливість існування анізотропних рідин з однорідним агрегатним станом, тобто сам факт існування рідких кристалів у сьогоdnішньому розумінні цього поняття. Після цієї статті Ю. Вульф рідкими кристаллами більше ніколи не займався.

Розрізняють три основні типи рідких кристалів: смектичні, нематичні, холестеричні (рис.1).

У нематичних рідких кристалах (від грец. «*нема*» – нитка) молекули схожі на нитки. У смектичних рідких кристалах (від грец. «*смекма*» – мило) рівень впорядкованості вищій – молекули смектика згруповані у шари. Прикладом смектика є розчин мила у воді. Коли ми миємо з милом руки, то шари молекул мила легко ковзають один відносно одного та відносно шкіри, забираючи з неї бруд і переносючи його у воду. У холестеричних кристаллах молекули мають форму спіралі, крок якої залежить від температури.

Рис. 1. Типи рідких кристалів

Рідкі кристали є унікальним матеріалом, властивості якого можна змінювати, використовуючи слабкі керуючі дії. Вони широко використовуються в науці і техніці. Властивість холестеричних рідких кристалів змінювати колір унаслідок нагрівання використовується в медицині (для визначення ділянок тіла з підвищеною температурою) і в техніці (для перетворення невидимого проміння від нагрітих тіл на видиме зображення). Рідкі кристали є дуже цікавими для фахівців з радіоелектроніки і оптоелектроніки. Зараз випускаються рідкокристалічні індикатори для годинників, мінікалькуляторів та інші. Характерною їх особливістю є надзвичайно мала споживана потужність, низькі керуючі напруги. Тому такі індикатори можна поєднувати з мініатюрними електронними пристроями, полегшуючи можливість застосування джерел живлення з тривалим терміном роботи. Вони дешеві і порівняно прості у виготовленні.

Рідким кристалам властиві і деякі недоліки, зокрема, обмежений температурний діапазон роботи, порівняно велика інерційність (одиниці – десятки мілісекунд), старіння та ін. Проте в останнє десятиліття ця область електроніки інтенсивно розвивається, оскільки багато недоліків виявляються цілком переборними. Отже, нові властивості рідких кристалів відкриваються з кожним роком, а тому нині важко передбачити межі застосування рідкокристалічного стану речовини.

Що стосується вивчення рідких кристалів в загальноосвітніх навчальних закладах, то поняття про них учні одержують вперше у 8 класі. Для учнів це поняття є складним, тому вчитель повинен мати достатні знання у галузі рідких кристалів та методичні уміння, щоб в обмежений час належним чином ознайомити учнів з унікальними властивостями цих речовин та прикладами їх застосувань.

Список використаної літератури:

1. Гриценко М. І. Фізика рідких кристалів/ М. І. Гриценко – Київ: видавничий центр «Академія», 2012. – 272 с.
2. Шут М.І., Мартинюк М.Т., Благодаренко Л.Ю. Фізика: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.І. Шут, М.Т. Мартинюк, Л.Ю. Благодаренко – К.: м. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2016 – 272 с.: іл.

*Мельник Наталія Костянтинівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
академік НАПН України, доктор фізико-математичних наук, професор
Шут Микола Іванович*

РЕЛАКСАЦІЙНА СПЕКТРОСКОПІЯ ПОЛІМЕРІВ

Значення полімерів в нашому житті дуже важко переоцінити — вони стали невід'ємною складовою повсякденного життя, міцно і надовго увійшли як в наш побут, так

і в різні галузі промисловості та сільського господарства, що зумовлює актуальність їх дослідження. Важливими напрямками у фізиці полімерів є прогнозування поведінки полімерів при різних видах впливу, а також виявлення природи релаксаційних переходів полімерних матеріалів. Це вимагає розгляду та аналізування релаксаційних процесів у полімерах з приділенням основної уваги створенню нових методів дослідження. Нині у цих напрямках зроблено досить багато, а саме: теоретично обґрунтовано та розроблено нові методи дослідження властивостей полімерів, розвинуто і поглиблено відомі теоретичні та дослідницькі дані та обґрунтовано низку нових, систематизовано відомості про полімери, методи їх дослідження, актуальність щодо вдосконалення та використання.

Одним з важливих методів дослідження полімерів є релаксаційна спектроскопія, що дозволяє вивчати структуру, властивості (механічні, електричні, магнітні), природу релаксаційних переходів полімерних матеріалів та їх повний набір за допомогою неперервних та дискретних спектрів часів релаксації та спектрів поглинання енергії (спектри механічних, діелектричних та електромагнітних втрат). Найбільшу інформацію для полімерних матеріалів несуть спектри механічних релаксаційних процесів, що проявляються при квазістатичних періодах механічного збудження.

Релаксаційну спектроскопію можна розглядати і як структурний метод, і як основу методів прогнозування релаксаційних властивостей полімерних матеріалів при різних діях силових полів. Релаксаційна спектроскопія ґрунтується у даний час на дискретних спектрах часів релаксації, які одержують з ізотерм релаксації напруження графоаналітичним методом, із неперервних спектрів часів релаксації за положенням максимумів та зі спектрів внутрішнього тертя (механічних втрат) за положенням їх максимумів.

Дослідження релаксаційних процесів, що протікають в полімерах, ведуться широким фронтом; на даний час – це одна з галузей фізики полімерів, яка розвивається найбільш інтенсивно. Така увага дослідників пояснюється не тільки винятковою актуальністю вирішення проблеми про характер молекулярної рухливості різних кінетичних одиниць в широкому діапазоні температур і силового поля, з'ясування детальної структурної організації складних макромолекулярних систем, але і величезним практичним значенням одержуваної при цьому інформації, оскільки вона дає можливість прогнозувати багато важливих фізичних і механічних властивостей полімерів.

Отже, дослідження релаксаційної спектроскопії має велике практичне та наукове значення. Очевидно, що найближчим часом її застосування у фізиці полімерів дозволить одержати нові, ще більш важливі відомості про полімерні матеріали та можливості їх застосування у фізиці, техніці та технологіях.

Список використаної літератури:

1. Шут М.І. Теплові та релаксаційні явища в полімерних системах в різних фазових станах / М. І. Шут, А. В. Касперський, О. М. Сташкевич. – Структура і фізичні властивості неупорядкованих систем. – Львів, 1993 – С. 9.
2. Шут М.І. Релаксаційна спектроскопія, як метод дослідження молекулярної структури полімерів / М. І. Шут. – К.:Вид-во ім.КДП ім. О. М. Горького, 1992. – Ч. 2 – С.11-12.
3. Електронний ресурс, режим доступу:
http://polymer-tech.ru/ref/relaksacionna9_spektrometri9.html#allref

*Михальчук Ольга Володимирівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта «Математика»»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Пафук Сергій Петрович*

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ КОМП'ЮТЕРНОЇ МАТЕМАТИКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЗВИЧАЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ ВИЩИХ ПОРЯДКІВ

Під час навчання у вищих начальних закладах велику увагу приділяють пакетам комп'ютерної математики. В наш час є дуже актуальним використання програмних засобів для вивчення математики у ВНЗ, які дозволяють спростити багато громіздких обчислень. Нами було розглянуто застосування таких систем до розв'язання диференціальних рівнянь вищих порядків, а саме Maple, Derive та ін. За допомогою таких програмних засобів можна розв'язувати диференціальні рівняння наближеними методами. Для дослідження даної теми в моїй роботі було проаналізовано основні вузівські посібники з диференціальних рівнянь [1, 2, 3] та розглянуто декілька програм, які доцільно використовувати під час вивчення диференціальних рівнянь. Результатами цього дослідження є обґрунтоване застосування математичних пакетів для інтегрування звичайних диференціальних рівнянь вищих порядків.

Список використаної літератури:

1. Самойленко А.М. Диференціальні рівняння /А. М. Самойленко, М. О. Перестюк, І. О. Парасюк. – К.: Либідь, 2003. –599 с.
2. Степанов В.В. Курс дифференциальных уравнений. - М.: ФИЗМАТЛИТ, 1958. – 473 с.
3. Шкіль М.І. Математичний аналіз, - К.: Вища школа, 2005. Ч.2 – 512 с.

*Нежива Оксана Олександрівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Пихтар Микола Петрович*

ЛИСТОК ІЗ ЗАВДАННЯМИ ТЕМИ «МЕТОДИ ПІДСУМОВУВАННЯ ЧИСЛОВИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ ТА ЧИСЛОВИХ РЯДІВ» ДЛЯ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ З МАТЕМАТИКИ

Робота присвячена деяким питанням, що відносяться до обчислення сум числових послідовностей та рядів. Методи сумування числових послідовностей, з одного боку, примикають до традиційного математичного аналізу, а з іншого боку – можуть лежати на стику розділів математики – дискретної математики і геометрії. Будучи, як правило, цілком елементарними, ці методи дозволяють одержати далеко не елементарні висновки.

Мета полягає у систематизації існуючих методів підсумування числових послідовностей і рядів та у їх адаптації до шкільного курсу.

Розгляд теми «Методи підсумування числових послідовностей та числових рядів» можна здійснювати за двома сценаріями:

1. При вивченні на шкільних уроках таких тем, як: числові послідовності (9-й клас); послідовності та їх границі (11-й клас); застосування похідної до розв'язування задач (11-й клас); застосування інтеграла до розв'язування задач (11-й клас).

Завершальним етапом вивчення таких тем у шкільному курсі математики можуть слугувати задачі на знаходження сум числових послідовностей та числових рядів, які не обов'язково є арифметичною або геометричною прогресіями.

2. Винести тему «Методи підсумування числових послідовностей та числових рядів» на позаурочні заняття: факультативи чи спецкурси з математики.

План теми «Обчислення сум числових послідовностей та рядів» для 9 класу може бути наступним: 1) основні поняття про числові послідовності та числові ряди; 2) аналітичні методи підсумування числових послідовностей та числових рядів (метод «туди-назад», метод скінченних різниць, метод математичної індукції); 3) неаналітичні методи підсумування числових послідовностей та числових рядів (геометричний метод, метод розфарбування).

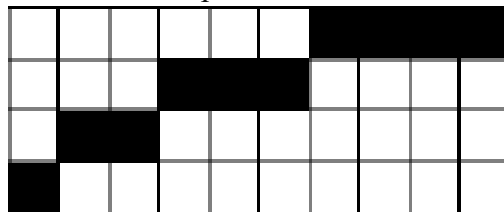
План теми «Обчислення сум числових послідовностей та рядів» для 11 класу може бути наступним: 1) основні поняття про числові послідовності та числові ряди; 2) аналітичні методи підсумування числових послідовностей та числових рядів (метод скінченних різниць, підсумування частинами; сумування факторіальних послідовностей; сумування степенів натуральних чисел за допомогою таблиць та застосуванням похідної або інтеграла; застосування інтеграла для знаходження наближеної суми послідовності); 3) геометричні конструкції обчислення сум числових послідовностей та рядів.

Незалежно від вибору одного зі сценаріїв викладу теми перед початком її викладання слід не тільки нагадати деякі факти про числові послідовності та числові ряди, а й показати зв'язок тверджень у їх формулюванні. Основні теоретичні поняття можна викласти у вигляді лекції, а практичні завдання доцільніше упорядкувати у вигляді «листка». Листок із завданнями при цьому має обов'язково містити: основні мінімальні теоретичні питання, яких достатньо буде для розв'язання циклу запропонованих задач; завдання для колективного розв'язування; завдання пошукового характеру; нерозв'язані задачі і відкриті проблеми та теми; література, за допомогою якої можна збагатити знання з розглядуваної теми [1].

В роботі наводиться приклад такого «листка», який було складено для проведення факультативних занять за темою «Методи підсумування числових послідовностей та числових рядів». Продемонструємо яскравість багатьох методів обчислення сум на одному прикладі, взятого зі шкільного підручника 9 класу для поглибленого вивчення математики.

Задача. Для довільного натурального n знайти суму $1^2 + 2^2 + 3^2 + \dots + n^2 = S(n)$. Дана задача фігурує в завданнях листка при розгляді різних методів: методу скінченних різниць, методу перетворення скінченних сум [2], геометричного методу та методу розфарбувань.

Розв'язання (метод розфарбувань). Візьмемо дошку $\frac{n(n+1)}{2} \times n$ та пофарбуємо її у білий та чорний кольори так, як показано на рис. 1.

(рис. 1)

Тоді в нижній не зафарбованій частині буде $1 \cdot 2 + 2 \cdot 3 + \dots + n(n+1) = \sum_{k=1}^n k(k-1)$ клітинок, а в верхній – $1 + (1+2) + \dots + (1+2+\dots+(n-1)) = \sum_{k=1}^n \frac{k(k-1)}{2}$.

Тоді, порівнявши загальну кількість полів на дошці та суму кількості білих та чорних полів, отримаємо:

$$\frac{n(n+1)}{2} \cdot n = \sum_{k=1}^n k + \sum_{k=1}^n k(k-1) + \sum_{k=1}^n \frac{k(k-1)}{2} = \sum_{k=1}^n k + \sum_{k=1}^n k^2 - \sum_{k=1}^n k + \sum_{k=1}^n \frac{k^2}{2} - \sum_{k=1}^n \frac{k}{2}$$

$$\Rightarrow n^2(n+1) = 3 \sum_{k=1}^n k^2 - \sum_{k=1}^n k = 3 \sum_{k=1}^n k^2 - \frac{n(n+1)}{2} \Rightarrow \sum_{k=1}^n k^2 = \frac{n(n+1)(2n+1)}{6}.$$

Список використаної літератури:

1. Бекишев Г. А. Підсумовування послідовностей / Г. А. Бекишев, М. І. Кратко. – К.: Вища шк., 1981. – 63 с.
2. Пихтар М. П. Підхід «Листків» в гуртковій роботі з учнями Малої академії наук / М. П. Пихтар//Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Фізика і математика у вищій і середній школі: Зб. Наукових праць – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – № 5. – С.132–141.

*Мірошніченко Максим Андрійович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Грищенко Геннадій Опанасович*

ЗОННА ТЕОРІЯ ТВЕРДОГО ТІЛА: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

До появи квантової механіки малу електронну провідність ізоляторів пояснювали тим, що в них валентні електрони локалізовані в певних атомах або молекулах і не можуть перескакувати з одного на інший. З іншого боку, вважали, що в металах електрони можуть вільно переміщатися крізь металеву ґратку, і цим пояснювали велику провідність металів. Якщо ми спробуємо використовувати ці якісні зауваження для пояснення як провідності, так і енергії зчеплення твердих тіл, то ми зустрінемося з істотними труднощами, якщо не будемо припускати, що в кожному типі твердих тіл сили зв'язку виникають за істотно різних причин [1, С. 289].

Щоб з'ясувати відмінність між провідниками і діелектриками, необхідно доповнити модель вільних електронів наявністю періодичної атомної структури і, як наслідок, модифікацією виду хвильової функції електрона в твердому тілі. Безпосереднім наслідком цього є виникнення енергетичної зонної структури твердого тіла - дозволених і заборонених енергетичних інтервалів (зон) для електронних станів [2, С.221].

Список використаної літератури:

1. Зейтц Ф. Современная теория твердого тела: монография / Ф. Зейтц. – Москва: Государственное издание технико-теоретической литературы, 1949. – 736 с.
2. Зиненко В.И. Основы физики твердого тела: учебник / В. И. Зиненко, Б.П. Сорокин, П.П. Турчин. – Физмалит, 2001. – 335 с.

*Могелюк Дарина Олександрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

КРИПТОВАЛЮТА В СУЧАСНІЙ СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

У роботі розглядається поняття криптовалюти, деякі її види (Bitcoin, Ethereum), поняття майнінгу як процесу генерування криптовалют, переваги та недоліки цифрової валюти та аналіз їх динаміки на сучасному світовому ринку.

Актуальність теми полягає у тому, що світ постійно змінюється і вимагає від його учасників адаптивності до цих змін. Особливо це стосується змін у сфері розрахунків та платежів, оскільки вона безпосередньо пов'язана з розвитком економіки та добробуту населення. І якщо вивчення ринку криптовалют та його регулювання, як інструменту здійснення розрахунків і платежів, не буде реалізовано своєчасно, то існуючі інститути ризикують втратити фінансові потоки, що беззаперечно вплине на сучасну фінансову систему.

Криптовалюта не є фідучіарними грошима, це абсолютно новий їх тип. Невідомо, чи буде успішним криптовалютний експеримент, але в будь-якому випадку питання, які виникають при такому наборі технічних і монетарних показників, відрізняються від тих, що найчастіше обговорюється під час розгляду раніше відомих платіжних засобів.

Криптовалютами називають розподілені і децентралізовані системи безпечного обміну і передачі цифрових грошових знаків, засновані на засобах криптографії. Грошові знаки такої системи можуть обмінюватися на фідучіарні гроші за ринковим курсом. Першою криптовалютою була система Bitcoin, робота якої почалася в січні 2009 року. Пізніше із застосуванням тих же інновацій, що ввела в оборот Bitcoin, був створений ряд інших криптовалют, проте деякі конкретні параметри алгоритмів, закладених в їх роботу, відрізнялися від Bitcoin.

Для роботи криптовалюти немає необхідності в центральному банку, який би керував грошовою пропозицією або здійснював нагляд за фінансовими інститутами в системі – контроль за достовірністю записів про рух грошових коштів, а також недопущенням несанкціонованої емісії або копіювання грошей здійснюється шляхом використання алгоритмів шифрування з відкритим ключем.

Рис. 1. Динаміка зміни курсу Bitcoin з моменту створення валюти.

В Україні спостерігається справжній бум майнінгу криптовалюти. Багаторазово зріс попит на відеокарти і інші необхідні компоненти для збірки високопродуктивних обчислювальних пристроїв. В даний час є можливість займатися майнінгом як на спеціально розроблених для цього системах, так і на персональних комп'ютерах.

На мою думку, ринок криптовалют являє собою систему, яка поєднує в одне ціле всі елементи, що забезпечують випуск (емісію) криптовалют та їх обіг за законами попиту та пропозиції між учасниками цього ринку. Цей ринок знаходиться на етапі становлення, його формування триває: з'являються нові елементи, трансформуються або відмирають існуючі, удосконалюються правила поведінки учасників ринку.

Підхід щодо використання криптовалют доцільно розглядати як інновацію у фінансовій системі, і в умовах ринкової конкуренції він відкриває можливості для новаторів та постає загрозою для консервативно налаштованих інституцій.

Список використаної літератури:

1. Айгубов С. З., Магомедтагиров М. М. Майнинг криптовалют как золотая лихорадка нашего времени // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2017. - №5. – С. 103.
2. Сословський В. Г., Косовський І. О. Ринок криптовалют як система. – 2016. – С.237-244.

*Молчанова Ірина Юрївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ ЗА ДОПОМОГОЮ МОДЕЛІ МАРКОВІЦА НА ПРИКЛАДІ «ОЩАДБАНКУ»

У доповіді статті розглядається сутність інвестиційної діяльності «Ощадбанку», види портфеля цінних паперів, які затверджені нормативно-правовими актами Національного банку України. Здійснюється аналіз портфеля цінних паперів вітчизняного банку та досліджується модель Марковіца при наявності антогонізму та відсутності інформації.

На сучасному етапі розвитку фондового ринку України при оптимізації фондового портфеля можна користуватися моделлю Марковіца. Застосування комп'ютерної техніки для обробки даних значно полегшує та прискорює процес оптимізації, дозволяє моделювати різні сценарії розвитку подій.

Модель Марковіца має наступні основні припущення:

- за дохідність цінних паперів приймається математичне очікування дохідності;
- за ризик цінних паперів приймається середнє квадратичне відхилення дохідності;
- вважається, що дані минулих періодів, які використані при розрахунках дохідності і ризику, повністю відображають майбутні значення дохідності;
- ступінь і характер взаємозв'язку між цінними паперами виражається коефіцієнтом лінійної кореляції.

Модель Марковіца раціонально використовувати при стабільному стані фондового ринку, коли бажано сформувати портфель з цінних паперів різного характеру, що належать різним галузям. Основний недолік моделі – очікувана дохідність цінних паперів приймається рівній середній дохідності за даними минулих періодів.

Розглянемо інвестора, що має суму коштів W і приймає рішення – яким способом використати це благо?

Будемо вважати, що вибір між поточним споживанням та інвестиціями вже зроблено, відповідно, нехай W – це вартість, що не буде спожита в даному періоді. Припустимо також для простоти, що інвестор розглядає фіксований плановий горизонт – кошти W йому необхідно розподілити на деякий визначений період.

Нехай у інвестора існує n способів використання коштів, кожен з яких принесе відповідно $\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_n$ грошових одиниць (г.о.) доходу з розрахунку на 1 г.о. вкладень. В загальному випадку величини $\xi_i, i = 1, 2, \dots, n$, є випадковими.

Головним припущенням моделі Марковіца є наступне: для інвестора при прийнятті рішень суттєвими є тільки два параметри:

- очікувана дохідність інвестицій: $m_i = M(\xi_i)$;
- стандартне відхилення дохідності як показник ризикованості прийняття

рішення: $\sigma_i = \sqrt{D(\xi_i)}$.

Зауважимо, що це припущення в цілому не суперечить теорії очікуваної корисності фон Неймана-Моргенштерна. Воно виконується, зокрема, у випадках, коли дохідності активів $\xi_i, i = 1, 2, \dots, n$, мають нормальний розподіл, або функція корисності інвестора має одну точку максимуму.

Другим, не менш важливим припущенням моделі є наступне: інвестор не обов'язково має вибрати єдине рішення, він може вибрати будь-яку комбінацію можливих інвестицій, розподіляючи свої кошти.

Задача оптимального вибору при даних припущеннях достатньо просто формалізується. Нехай $x_i, i = 1, 2, \dots, n$, – це доля від загальної суми коштів, що інвестується в i -ий актив. Отриманий набір $\pi = (x_1, x_2, \dots, x_n)$, $0 \leq x_i \leq 1$, ми будемо називати портфелем. Інвестору необхідно вибрати портфель, очікувана прибутковість $m_\pi = M(\pi)$ та стандартне відхилення $\sigma_\pi = \sqrt{D(\pi)}$ якого були б для нього найкращими.

Модель Марковіца при наявності антагонізму та відсутності інформації базується на традиційній моделі Марковіца.

У доповіді буде представлено розв'язання задачі формування оптимального інвестиційного портфеля на основі офіційних даних «Ощадбанку» за 2015-2017 роки, для вирішення якої використовується модель Марковіца при наявності антагонізму та при відсутності інформації щодо стану зовнішнього середовища.

Список використаної літератури:

1. Королев О.Л., Кусый М.Ю., Сигал А.В. Применение энтропии при моделировании процессов принятия решений в экономике. – Симферополь. Издательство: «ОДЖАКЪ», 2013. – 317 с.
2. Теоретико-ймовірнісні та статистичні методи в економетриці та фінансовій математиці/ М. М. Леоненко, Ю. С. Мішура, В. М. Пархоменко, М. Й. Ядренко — К.: Інформтехніка, 1995. – 380 с.
3. Ширяев А. Н. Основы стохастической финансовой математики / А.Н.Ширяев. — М.: ФАЗИС, 1998. — Т. 1. Факты. Модели. — 512 с.,

*Мосюк Тетяна Іванівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

КВАНТОВА ФІЗИКА У НАВКОЛИШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ (КВАНТОВА БІОЛОГІЯ)

Вчені протягом багатьох років виконують дослідження у різних галузях науки, показуючи що ми з нею одне ціле. Найбільш захоплюючим є поєднання квантової фізики, біохімії та біології. Таке міждисциплінарне поєднання отримало назву квантова біологія.

Відомий британський фізик-теоретик і популяризатор науки Джим Аль-Халілі висловлюючи свою думку на цю тему каже «Квантовая физика скрывает в себе множество тайн жизни, частицы проскальзывают сквозь стенки клеток животных как призраки. Когда растения получают Солнечный свет, в их клетки вторгаются пульсирующие волны, которые могут быть одновременно везде. Даже органы чувств людей настроенные на странные квантовые колебания» [8]. У цілому вважається що квантова біологія життя – це гра випадків, яка підпорядковується квантовим законам. Квантова фізика є важливою у поясненні багатьох процесів життя, а також, вона спроможна підтримувати існування самого життя.

Створення квантової біології відбувалося протягом 20 років. Значні внески до створення цієї галузі зробили талановиті фізики, хіміки та біологи, а саме Дженніфер Брукс, Грегорі Енджел, Адаму Годбіру, Сета Ллойда, Олександр Олайя-Кастро, Мартіну Полон, Санду Попеску, Торстену Рітц, Грегорі Шоулза, Найджел Скраттону, Полу Стивенсону, Луці Туріну і Влатко Ведралу. Про їх відкриття можна розповідати багато, але торкнемось саме тих, які змінили погляд на навколишнє середовище. Здається, що ці відкриття кидають виклик здоровому глузду. Більшість людей не уявляє, що і тварини і люди кожного дня несвідомо використовують квантову фізику.

1. Навігація малинівки при перельотах пов'язана з одним із найдивніших явищ у фізиці - квантовою заплутаністю.

2. В почуттях людини простежується квантовий слід: нюх використовує квантові коливання, а нові експерименти показують, що наш ніс «слухає» запахи.

3. Рослини і дерева в процесі фотосинтезу поглинають сонячне світло, згідно відомого закону квантової фізики - принципу невизначеності.

Висновок:

Всупереч сталим уявленням про навколишній світ, дивовижні закони субатомного світу елементарних частинок дозволяють долати бар'єри наскрізь, як по тунелю.

Епітет «таємничий» частіше за інших використовується для опису світу, де діють закони квантової механіки. Цей світ насправді таємничий. Хіба можна назвати звичайною теорію, що описує світ, де об'єкти здатні долати непроникні бар'єри, перебувати в двох місцях одночасно або утворювати «нереальні зв'язки»? Проте математичні основи квантової механіки логічні і несуперечливі. Вони дуже точно описують світ елементарних частинок і сил, що діють в ньому. Квантова механіка - це основа фізичної реальності. Дискретні енергетичні рівні, корпускулярно-хвильовий дуалізм, когерентність, заплутаність і тунельний ефект - не просто цікаві ідеї, які стосуються тільки вчених, що працюють у фізичних лабораторіях зі складним обладнанням. Вони так само реальні і звичайні, як яблучний пиріг, спечений бабусею, і, до речі, всі ці процеси відбуваються також всередині яблучного пирога. Квантова механіка – звичайне явище. Таємничим є той світ, який вона описує [2].

Проте, більшість особливостей речовини, що суперечать здоровому глузду і властивих квантовому світу, губляться в структурі великих об'єктів, для якої характерна

досить неспокійна термодинаміка. Втрата квантових властивостей відбувається в процесі, який називається квантовий комп'ютер. За межею квантового комп'ютера лежить знайомий нам світ, в якому діють закони класичної фізики.

Більше 60 років тому Ервін Шредінгер зазначив, що життя відрізняється від неорганічного світу тим, що воно структуроване і впорядковане на молекулярному рівні. Цей порядок, змінив структуру життя, наділяючи чітким, надійним механізмом, що зв'язує її молекулярний рівень з макроскопічним. Так, квантові властивості, які спостерігаються в поведінці окремих біомолекул, мають важливі наслідки для всього організму – це те саме посилення впливу квантового рівня на макроскопічний, про яке стверджував Паскуаль Йордан, піонер квантової механіки.

Коли Шредінгер і Йордан писали про біологію, ніхто ще не знав, з чого складається ген, як працюють ферменти і фотосинтез. Пізніше, протягом наступних 50 років інтенсивних і плідних досліджень в галузі молекулярної біології, результатом яких став докладний опис структури біомолекул на рівні окремих атомів у зв'язках ДНК і білків. Далекоглядні прогнози піонерів квантової механіки виявилися точними, нехай і їх підтвердження тривали не один рік. У структурі фотосистем, ферментів, дихальних ланцюгів і генів має значення навіть становище окремих елементарних частинок, а їх квантові переміщення насправді впливають на процес дихання, що підтримує життя, на роботу ферментів, які забезпечують цілісність організмів, на фотосинтез, що виробляє практично всю біомасу на нашій планеті.

І все ж багато питань залишаються незрозумілими. Здебільшого вони стосуються того, як вдається зберігати властивість квантової когерентності в теплому і вологому середовищі біомолекул усередині живої клітини. Білки і ДНК зовсім не є сталевими конструкціями з простими елементами, як ті прилади, які використовуються для виявлення квантових ефектів під час експериментів у фізичних лабораторіях. Білки і ДНК мають особливу структуру, яка постійно відчуває вплив теплових коливань, витримує удари оточуючих молекул і молекулярний шум. Здавалося б, ці випадкові вібрації і молекулярні зіткнення повинні руйнувати тонко організовані атоми і молекули, частинки яких зберігають квантові властивості. Залишається загадкою те, яким чином у біології підтримується квантова когерентність. Проте, завіса таємниці починає відкриватися, дозволяючи вченим пізнавати саму сутність життя. Можливо, ці нові знання будуть використані для розробки квантових технологій майбутнього [3].

Список використаної літератури:

1. Masgrau L., Basran J., Hothi P., Sutcliffe M. J. and Scrutton N. S. Hydrogen tunneling in quinoproteins // Archives of Biochemistry and Biophysics, 2004. — Vol. 428: 1. — P. 41–51.
2. Masgrau L., Roujeinikova A., Johannissen L. O., Hothi P., Basran J., Ranaghan K. E., Mulholland A. J., Sutcliffe M. J., Scrutton N. S. and Leys D. Atomic description of an enzyme reaction dominated by proton tunneling // Science, 2006. — Vol. 312: 5771. — P. 237–241.
3. Mohseni M., Rebentrost P., Lloyd S. and Aspuru-Guzik A. Environment-assisted quantum walks in photosynthetic energy transfer // Journal of Chemical Physics, 2008. — Vol. 129: 17.
4. Misra B. and Sudarshan G. The Zeno paradox in quantum theory // Journal of Mathematical Physics, 1977. — Vol. 18. — P. 746: <http://dx.doi.org/10.1063/1.523304>.
5. Atkins P. W. Magnetic field effects // Chemistry in Britain, 1976. — № 12. — P. 214.
6. Emlen S., Wiltschko W., Demong N. and Wiltschko R. Magnetic direction finding: evidence for its use in migratory indigo buntings // Science, 1976. — № 193. — P. 505–508.
7. Джим Аль-Халили, Джонджо Макфадден Жизнь на грани. Ваша первая книга о квантовой биологии – Питер: «Питер», 2016. – 121 с. – («Питер»). – (New Science).
8. Документальный, научно-познавательный фильм «Тайны квантовой физики» [Электронный ресурс] // ютуб канал youtube [2016]. - Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=CpoEXRreYx0/>, вільний. Загл. з екрану. (16.08.2016).

*Мудроха Тетяна Олександрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»,
спеціалізація «Комп'ютерна астрономія»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Вернидуб Роман Михайлович*

ЗАКЛЮЧНІ СТАДІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЗІР: НЕЙТРОННА ЗОРЯ

Еволюція Всесвіту насамперед визначається еволюцією основної складової – зоряної речовини, що сконцентрована у великій різноманітності зір, їх скупчень, галактик... «Доля» кожної зорі у Всесвіті має свій початок і кінець. Залежно від маси зорі, її ефективної температури протікають різні етапи її розвитку. Теоретично можна спрогнозувати та передбачити процеси, що протікають в зорях, і етапи еволюції зір, коли зоря перетвориться на білого карлика, або чорну діру, або ж зоря буде нейтронною. Тому особливо актуальним є вивчення таких заключних етапів зоряної еволюції, які дозволяють глибше зрозуміти будову зір та фізичну будову Всесвіту.

Сценарій еволюційних змін кожної зорі визначається, насамперед, її масою. Зокрема, зоря, маса якої буде менша $0,075 M_{\odot}$ ($M_{\odot}$ – маса Сонця), матиме температуру в центрі недостатню для умов за яких виникають водневі термоядерні реакції. Такі зорі будуть зазнавати поступового стискання, і випромінювати за рахунок внутрішньої (теплової) енергії. Найменші масивні зорі - це фактично вже планетоподібні тіла, це коричневі карлики з температурою поверхні близько 2000 К.

Термоядерні реакції синтезу водню в зорях масою $0,075 M_{\odot} < M < 0,25 M_{\odot}$, розпочинаються коли температура досягає $5 \cdot 10^6$ К. Через десятки мільйонів років така зоря поступово охолоне, втратить запаси внутрішньої енергії, зменшиться випромінювання. В зорях масою $0,25 M_{\odot} < M < 1,5 M_{\odot}$ під дією сили тяжіння ядро стискається і розігрівається до температур вищих за 100 млн. К за рахунок гелій–вуглецевих реакцій. Зоря має протяжну оболонку, виявляє себе як червоний гігант та надгігант. Коли вичерпуються запаси гелію, зона горіння переміщається все далі від центра де температура достаньно висока і зоря втрачає розширену оболонку, яка під тиском випромінювання, поступово розсіюється в міжзоряному просторі. Замість червоного гіганта залишається його ядро – дуже гарячий і щільний білий карлик, що складається з вуглецю та гелію [1].

Якщо маса зорі перевищує $1,47 M_{\odot}$, то її рівновага за рахунок тиску виродженого електронного газу не може бути підтримувана. Зоря стискається, при цьому відбувається нейтронізація речовини за схемою $p + e^{-} \rightarrow n + \nu$. Як впливає з теорії, тиск тепер уже виродженого нейтронного газу може відновити рівновагу, якщо її маса не перевищує $3 M_{\odot}$. Якщо ж маса зорі більша від восьми мас Сонця, то вона колапсує до стану чорної діри.

Загалом маса нейтронної зорі не може бути більша ніж $3 M_{\odot}$ - це так звана межа Опенгеймера – Волкова. Тиск виродженого газу не може врівноважити силу гравітації, починаючи з деякого значення маси. Така зоря може необмежено стискуватись - колапсувати. Ядерний вибух зір, який спостерігається як спалах наднової, в результаті якого виділиться вся можлива енергія і речовина перейде до нейтронного стану, утворюючи принципово новий об'єкт – нейтронну зорю, для якої існує поняття поверхні. Така зоря має поверхню, оскільки її зовнішні шари є тверді і складаються з важких ядер Fe і Ne [2].

Ще у 1932 році харківський фізик Л. Д. Ландау теоретично довів, що за певних умов під дією величезного тиску, спричиненого вагою зовнішніх шарів зорі, атоми в її надрах можуть руйнуватись. При цьому нуклони настільки зближаться, що густина речовини сягне значення $2 \cdot 10^{17}$ кг/м³. Протони, захопивши вільні електрони зруйнованих атомів, перетворяться в нейтрони і виникне надщільна нейтронна зоря дуже малих розмірів, яка

швидко обертається. Розглядаючи моделі нейтронних зір, слід мати на увазі, що вказані фізичні характеристики встановлені теоретично, оскільки фізичні умови, що існують в таких тілах не можна відтворити в лабораторних експериментах.

Значною мірою на властивості нейтронних зір впливають гравітаційні сили. Розрахунки та гіпотетичні уявлення показують, що нейтронні зорі сильно намагнічені. Радіус нейтронної зорі приймають 15 км., а маса – близько 0,6-0,7 мас Сонця. Верхній шар являє собою магнітосферу, яка складається із розрідженої електронної та атомної плазми, яка пронизана потужним магнітним полем зорі. Надшвидкі заряджені частинки, рухаючись по спіралям вздовж магнітних силових ліній, дають початок різного роду випромінювання. Наступний шар нейтронної зорі має характеристики металів, речовина має густину в 400 млрд. разів більшу за густину заліза, знаходиться в кристалічній формі. Ближче до центра, розташований третій шар зорі, він включає в себе область важких ядер, також багатий на нейтрони та електрони. Густина третього шару в 1000 разів більша за попередній. В четвертому прошарку густина збільшується в 5 разів, при такій густині ядра вже не можуть підтримувати свою цілісність, вони розпадаються на нейтрони, протони і електрони. Більша частина перебуває у вигляді нейтронів. Цей шар можна розглядати як нейтронну рідину. Нижче розташоване ядро нейтронної зорі, густина якого в 1,5 рази більша за попередній шар. Кінетична енергія руху нейтронів, змішаних з невеликою кількістю протонів і електронів, настільки велика, щзж3о постійно відбуваються непружні зіткнення частинок, в процесі яких народжуються всі відомі фізиці частинки і резонанси

Таким чином, нейтронні зорі — одні з небагатьох астрономічних об'єктів, які були спочатку теоретично передбачені, а потім вже відкриті під час спостережень. Багато невідомого досі таїться в надрах цих загадкових зір, які потребують подальшого вивчення.

Список використаної літератури:

1. Физика космоса: Маленькая энциклопедия / Редкол. Сюняев Р. А. (гл. редактор).: Изд 2. – испр. – М.: Советская энциклопедия, 1986. – 783 с.
2. Андрієвський С. М, Климишин І. А. Курс загальної астрономії: Навчальний посібник. – Одеса : Астропринт, 2007. – 480 с.

*Олійник Оксана Петрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук
професор Колесник Тамара Всеволодівна*

ЗАДАЧІ НА ЕКСТРЕМУМ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Задачі є одним із важливих засобів формування системи основних математичних знань, умінь і навичок в процесі вивчення шкільного курсу математики. За своїми дидактичними функціями задачі поділяють на тренувальні (для вироблення стійких умінь і навичок), пізнавальні (для здобуття нових знань) та розвиваючі (для розвитку творчого мислення). Найбільш поширеними в шкільному курсі математики є тренувальні та пізнавальні вправи, які поряд із виробленням свідомих і стійких навичок у застосуванні математичних знань і методів передбачають якісне засвоєння математичної теорії. Розв'язання тренувальних вправ засноване здебільшого на використанні відомих алгоритмів або менш формалізованих алгоритмічних приписів, які будуються відповідно до означень математичних понять, доведених тверджень та формул для обчислення тих чи інших величин. Методична система тренувальних задач з використанням алгоритмів виховує і відповідний алгоритмічний тип мислення. Тренувальні задачі, як правило,

слугують підготовчими вправами для розв'язання більш складних пізнавальних і розвиваючих задач, яким слід віднести належне місце при вивченні математики в школі.

До таких задач відносяться і задачі на екстремум. Необхідність розв'язувати задачі на екстремум виникла досить давно і була пов'язана з намаганням людини найкращим чином розпорядитися своїми ресурсами, обрати оптимальну з наявних можливостей і зрештою, бажанням досягнути закони природи. Довгий час до розв'язування задач на відшукання екстремумів не було єдиного підходу. Однак практичні потреби стимулювали створення загальних методів дослідження екстремальних задач. Вперше загальний метод розв'язування таких задач був висловлений П. Ферма у 1638 р. пізніше у термінах похідної цю думку висловили творці диференціального і інтегрального числення І. Ньютон і Г. Лейбніц.

Екстремальні задачі природничо-наукового змісту привели у XVIII ст. до створення спеціального розділу цієї теорії, який назвали варіаційним численням. Згодом нові задачі економіки та техніки привели до появи інших напрямів в теорії екстремальних задач, якими стали лінійне та випукле програмування і теорія оптимального керування.

З точки зору математики будь-яку задачу на екстремум можна звести до знаходження найбільшого або найменшого значення функції в точці (локальний екстремум функції) або на множині (абсолютний або глобальний екстремум функції).

Такі задачі можна розв'язувати з учнями в основній школі, використовуючи властивості алгебраїчних функцій, які вивчаються в основній школі.

Однією з важливих задач курсу математики в старшій школі є розвиток і завершення всіх основних змістових ліній, які складають основу шкільної математичної освіти, в тому числі систематизація та поглиблення знань про функції. Розв'язування задач на екстремум при вивченні тригонометричних, показникової та логарифмічної функцій надає великі можливості збагатити та розширити знання учнів про функції взагалі і розвинути уявлення про функції як про математичні моделі реальних процесів і явищ. Слід зазначити, що задачі на екстремум, які розв'язуються за допомогою похідної, у багатьох випадках можна розв'язати елементарними способами. Відшукання та співставлення різних способів розв'язання екстремальних задач формуватиме пізнавальний інтерес, розвиватиме творчі здібності та дослідницькі навички учнів.

Важливе місце серед задач на екстремум посідають прикладні задачі.

Математика, як відомо, вивчає світ за допомогою абстрактних моделей, в яких реальні величини замінюються математичними поняттями, зокрема, сталими або змінними величинами, функціями, рівняннями, нерівностями або їх системами тощо.

Математичними моделями прийнято називати системи математичних співвідношень, які описують досліджуваний процес або явище за допомогою математичних символів.

Застосування математики до розв'язування прикладних задач можна зобразити такою схемою:

побудова математичної моделі → розв'язання математичної задачі → змістовий аналіз одержаних результатів.

При розв'язуванні прикладних задач на екстремум присутні всі етапи математичного моделювання: складання функції відповідно до умови задачі; розв'язання задачі на знаходження найбільшого або найменшого значення цієї функції; аналіз одержаних результатів відповідно до змісту задачі.

У роботі пропонується система задач на екстремум при вивченні математики в основній та старшій школі.

Список використаної літератури:

1. Навчальні програми з математики для загальноосвітн. навч. закл. України. 5-9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 56 с.

2. Навчальні програми з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарт.– К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 39 с.
3. Слепкань З.І. Методика навчання математики: Підручник.-2-ге вид., допов. І переробл. – К.: Вища шк., 2006. – 582 с.

*Осауленко Карина Олександрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Нікіфоров Роман Олексійович*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІКТ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ В ШКОЛІ

Швидкий розвиток нових інформаційних технологій та їх масове поширення в систему освіти вимагає від вчителів шкіл і викладачів вищих навчальних закладів вдосконалення форм і методів навчання, спрямованих на формування пізнавальної активності, творчого мислення, вміння використовувати набуті знання на практиці. На перше місце виходять задачі, спрямовані на формування в учнів та студентів умінь творчо мислити, самостійно отримувати нові знання, вміння використовувати раніше набуті знання в нових ситуаціях.

Теорія ймовірностей – відносно нова складова шкільної математичної освіти, в навчанні якої ще не напрацьовано достатньо методичних розробок та досвіду, тому існує необхідність у популяризації знань з теорії ймовірностей серед учнів, у підготовці підручників, посібників, збірників задач і вправ, методичних рекомендацій.

Результати досліджень багатьох вчених переконують у незаперечних перевагах раціонального поєднання традиційних методичних систем навчання з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями за умови їх педагогічно виваженого та методично обґрунтованого використання .

Використання комп'ютерних технологій під час навчання теорії ймовірностей створює умови для інтелектуального розвитку учнів, розкриття їх творчого потенціалу, сприяє активізації пізнавальної діяльності та прояву інтересу до вивчення предмету.

Під час вивчення теорії ймовірностей в школі доцільно використовувати нові інформаційні технології. На мою думку, поєднання комп'ютерних технологій і традиційних методів навчання сприятимуть отриманню учнями міцних знань, умінь та навичок, формуванню вміння використовувати набуті знання, вміння та навички на практиці. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі стимулюють пізнавальний інтерес до предметів, надають навчальній роботі проблемний, творчий, дослідницький характер, багато в чому сприяють оновленню змістовної сторони предметів, індивідуалізують процес навчання і розвивають самостійну діяльність учнів.

Список використаної літератури:

1. Біляй І.М. Комп'ютерно-орієнтована методична система навчання майбутніх вчителів математики окремих розділів математичних основ інформатики (стохастики) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)» / Іванна Михайлівна Біляй; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 173 с.
2. Самсонова О.В. Проблеми вдосконалення навчального процесу засобами новітніх технологій // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка, – 2000. – № 6. – С. 172-174.
3. Слепкань З. І. Методика навчання математики: Підруч. для студентів матем. спеціальностей пед. вузів. – К., 2000. – 512 с.

*Панкратова Світлана Анатоліївна,
магістрантка 1 року навчання
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Кириленко О.І.*

ЕЛЕМЕНТАРНІ ЧАСТИНКИ: ІСТОРІЯ ВІДКРИТТЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Елементарними частинками називаються частинки, які не можна вважати сполученням інших, «простіших» частинок. Елементарна частинка при взаємодії з іншими частинками чи полями веде себе як єдине ціле. Існує кілька груп елементарних частинок, які відрізняються властивостями і характером взаємодії між собою. В основі класифікації елементарних частинок лежать різниці в масах спокою [1].

За значеннями маси спокою виділяються: лептони (легкі частинки), мезони (середні, проміжні частинки) і баріони (важкі частинки), які натомість діляться на нуклони і гіперони. Між елементарними частинками здійснюються три типи взаємодії: сильні, електромагнітні, слабкі [2].

Першою відкритою елементарною частинкою був електрон (1897 р.). Його маса $m_e = 9,11 \cdot 10^{-31}$ кг, а від'ємний електричний заряд e дорівнює $e = 1,6 \cdot 10^{-19}$ Кл. Заряд електрона називають елементарним зарядом [3].

Існування частинки електромагнітного поля – фотона, бере свій початок з роботи М. Планка (1900 р). Прямі експериментальні докази існування фотона були дані Р. Міллікеном (1912 – 1915 рр.) і А. Комптоном (1922 р.).

Другою відкритою елементарною частинкою був протон (1911 р.) – ядро атома найлегшого ізотопу водню. Протон має додатний елементарний заряд $+e$, його маса дорівнює $m_p = 1,67 \cdot 10^{-27}$ кг [3].

В 1930 р. П. Дірак передбачив, а в 1932 р. К. Андерсон виявив позитрон. У 1932 р. було відкрито третю елементарну частинку – нейтрон, яка не має електричного заряду і маса якої дорівнює приблизно 1839 масам електронів [3].

У 1935 - 1938 рр. японський фізик Х. Юкава розвинув теорію, ґрунтуючись на уявленні про те, що взаємодія частинок, з яких складаються ядра протонів і нейтронів, зумовлена обміном мезонами. Американські фізики К. Андерсон і С. Недермейєр 1937 р. при вивченні космічного випромінювання відкрили μ – мезони (мюони). Всі вони виявилися нестабільними частинками з коротким часом життя – $2,6 \cdot 10^{-8}$ с. У 1948 р. були відкриті ядерно-активні частинки – π – мезони (піони), існування яких передбачив Х. Юкава [3].

З 30-х і до початку 50-х рр. вивчення елементарних частинок було тісно пов'язане з дослідженням космічних променів. У 1932 р. у складі космічних променів К. Андерсоном був виявлений позитрон (e^+) - частинка з масою електрона, але з позитивним електричним зарядом. Позитрон був першою відкритою античастинкою.

Кінець 40-х - початок 50-х рр. ознаменувалися відкриттям великої групи часток з незвичайними властивостями, що одержали назву "дивних". Ці частинки отримали назву гіперони, до них належать: $\Lambda, \Sigma^+, \Sigma^0, \Sigma^-, \Xi^0, \Xi^-, \Omega^-$.

В 1955 р. - американські вчені відкрили антипротон [2].

Відкриття нейтрино – частинка, майже не взаємодіє з речовиною, веде свій початок від теоретичної здогадки В. Паулі (1930 р.), що дозволила за рахунок припущення про народження такої частинки усунути труднощі з законом збереження енергії в процесах β - розпаду радіоактивних ядер. Експериментально існування нейтрино було підтверджено лише в 1956 р. (Ф. Райнес і К Коуен, США) [3].

В 1957 р. - виявлено існування антинейтронів. У 1962 р. було з'ясовано, що існують два різних нейтрино: електронне і мюонне. За властивостями елементарні частинки поділяють на такі групи [1]:

I. Фотони – кванти електромагнітного випромінювання, які беруть участь в електромагнітній взаємодії; не мають античастинок та маси спокою.

II. Лептони – група легких частинок, які проявляють себе в електрослабкій та гравітаційній взаємодіях (електрон, мюон, два типи нейтрино: електронне та мюонне, τ -лептон, τ -нейтрон). Кожна з них має свою античастинку.

III. Адрони – частинки, які беруть участь у сильній взаємодії (мезони, нуклони: протон та нейтрон, гіперони: λ -гіперон, σ -гіперони тощо). На сьогоднішній день їх відомо більше сотні і вони мають внутрішню структуру. За моделлю М. Гелл-Манна та Дж. Цвейга (1946 р.) адрони складаються із кварків, які мають електричний заряд, кратний $\frac{e}{3}$ і не спостерігаються у вільному стані.

Таким чином, за роки, що минули після відкриття електрона, було виявлено величезну кількість різноманітних мікрочастинок матерії. Світ елементарних частинок виявився досить складно влаштованим.

Список використаної літератури:

1. Чоплан П.П. Фізика / П.П. Чоплан. – Київ: "Вища школа", 2003. – 567 с.
2. Великий довідник школяра з тестовими завданнями – К.: "Махаон-Україна", 2007. – 864 с.
3. Історія відкриття елементарних частинок [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://reff.net.ua/14696-Istoriya_otkrytiya_elementarnyh_chastic.html.

*Панькова Наталія Сергіївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
старший викладач
Безкрила Світлана Іванівна*

ТРИГОНОМЕТРИЧНІ ПОЛІНОМІАЛЬНІ ЯДРА

В дипломній роботі зроблений огляд основних видів тригонометричних поліноміальних ядер та їх властивостей. Розглянуті певні частинні випадки відомих властивостей та наведені приклади їх використання.

В роботі розглядалися поліноміальні ядра $K_n(x)$, які задані на симетричному проміжку $[-a, a]$, та їх найбільш важливі властивості. А саме

1. Нормованість ядра, тобто $\int_{-a}^a K_n(x) dx = 1$;
2. Константи Лебега $K_n(x)$, тобто $L_n = L(K_n) = \|K_n\|_L = \int_{-a}^a |K_n(x)| dx$;
3. δ -адитивність ядра $K_n(x)$, яка характеризує при будь-якому фіксованому $c \in (0, a)$ величинами $\int_{-c}^c K_n(x) dx$, $\int_{[-a,a] \setminus [-c,c]} |K_n(x)| dx$, $\int_{-a}^a |x|^s |K_n(x)| dx$, $s > 0$.

Серед тригонометричних поліноміальних ядер особливо важливими є ядра Діріхле, Фейєра, Джексона та ін.[1].

Ядром Діріхле n -го порядку називається функція

$$D_n(t) = \frac{\sin \frac{2n+1}{2} t}{2 \sin \frac{t}{2}}.$$

Ядром Фейєра (1904) n -го порядку називається функція

$$F_n(t) = \frac{\sin^2 \frac{nt}{2}}{2n \sin^2 \frac{t}{2}}$$

Ядро Фейєра [5, С.127] $F_n(t)$ є середнім арифметичним перших n ядер Діріхле, і, отже, є тригонометричним поліномом порядку $n - 1$. Тоді мають місце рівності

$$F_n(t) = \frac{D_1(t) + D_2(t) + \dots + D_{n-1}(t)}{n},$$

$$F_n(t) = \frac{1}{2} + \left(1 - \frac{1}{n}\right) \cos t + \left(1 - \frac{2}{n}\right) \cos 2t - \dots - \frac{1}{n} \cos(n-1)t,$$

де $D_n(t)$ – ядра Діріхле.

При будь-яких цілих невід'ємних m і n ($n > m$) назвемо **ядром Валле-Пуссена** з індексами m і n тригонометричний поліном, який є середнім арифметичним ядер Діріхле від m -го до $(n - 1)$ -го.

$$\text{Тобто } V_m^n(t) = \frac{1}{n-m} \{D_m(t) + D_{m+1}(t) + \dots + D_{n-1}(t)\}.$$

Ядром Рогозинського n -го порядку називається наступна функція:

$$R_n(t) = R_n(t; \gamma_n) = \frac{1}{2} [D_n(t - \gamma_n) + D_n(t + \gamma_n)] = \frac{1}{2} + \sum_{k=1}^n \cos k\gamma_n \cos kt,$$

де $\gamma_n = 0 \left(\frac{1}{n}\right)$ та через $D_n(x)$ позначено ядра Діріхле порядку n [2, С.121].

Такі ядра вперше були вивчені Р.М. Тригубом [4]. Вони відіграють важливу роль в деяких питаннях, пов'язаних з апроксимативною характеристикою функцій.

Ядром Джексона порядку n називається функція

$$J_n(t) = \frac{3}{2n(2n^2 + 1)} \left(\frac{\sin \frac{nt}{2}}{\sin \frac{t}{2}} \right)^4, \quad n = 1, 2, \dots$$

З повним оглядом властивостей даних ядер можна ознайомитись наприклад в роботі Дзядика В.К [2].

Список використаної літератури:

1. Ахиезер, Н.И. Лекции по теории аппроксимации / Н.И. Ахиезер. – М. ; Л. : ОГИЗ. Гос. изд-во технико-теорет. лит., 1947. – 323 с.
2. Дзядык В.К. Введение в теорию равномерного приближения функций полиномами. – М., Наука, 1977. – 512 с.
3. Коровкин П.П. Линейные операторы и теория приближения. – М.: Физматгиз, 1959. – 211 с.
4. Шевчук И.А. Приближение многочленами и следы непрерывных на отрезке функций. - Киев: Наук.думка, 1992. – 224 с.

*Писаренко Тетяна Олександрівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Пихтар Микола Петрович*

ЗАДАЧІ ДЛЯ ПОШУКОВО – ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ УЧНІВ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК З ТЕМИ «ЧИСЛОВІ МНОЖИНИ»

Побудувати для учнів дослідницькі задачі, при поступовому розв'язанні яких відбувалося б збагачення математичною теорією та народжувалися нові методи, не проста

задача, але цілком доступна. Такі задачі можна побудувати із навчальних завдань: додатковим запитанням; «задачам-двійникам»; проведенню аналогій з іншими областями; узагальненню; відкритим задачам.

Результати в просуванні у розв'язуванні таких задач можуть послужити домінуючим фактором при виборі теми та її дослідженні у рамках МАН.

Найкращою задачею або найкращим завданням для дослідження є та проблема, яка чітко і просто формулюється, але не просто розв'язується. При цьому задача може бути вже розв'язаною в науці, тоді учень про це має знати і на це зробити акцент при виступі та запропонувати свій шлях розв'язання та порівняти їх. Дослідницькі теми та нові постановки задач в основному з'являються під час участі в роботі одного з спеціальних курсів гуртка при МАН. Іноді вони виникають з природного бажання більш глибоко розібратися в темах, які вивчаються безпосередньо на уроках. *Найкращими темами для учня в нашому досвіді (в плані реалізації дослідження) є ті теми, які виникли несподівано з деякої задачі на самому занятті гуртка або на уроці, бо вони пронизані атмосферою допитливості про невідоме* [4, С.110].

Пропонуємо декілька яскравих задач, взятих з матеріалів: ТЮМу, турнірів міст, журналів «У світі математики», «Квант», «Математика в школі», які завдяки вище зазначеним прийомам можна перетворити на дослідницькі теми для учнів, а тому їх доцільно включити керівникам гуртка МАН з математики до розгляду на заняттях при розгляді теми «Множини»:

1. Числа досконалі, недостатні та надлишкові [3, С.68].
2. Дружні числа та зручні числа [3, С.70].
3. Скінченна арифметика (*скінченна арифметика на днях тижня, арифметика на годинах*, арифметика лишків за будь-яким натуральним модулем m , або m -арифметика) [1, С.11], [3, С.70]

4. Поля лишків. Нехай F_5 - поле лишків з 5 елементів.

- а) Як виглядатимуть таблиці додавання та множення в цьому полі?
- б) Якими властивостями володіють ці числа?
- в) Графіки. Координатна площина перетворюється в таблицю 5×5 клітинок. Як виглядатимуть графіки лінійних та квадратичних функцій на такій площині?

г) Квадратні рівняння. Легко встановити, що квадратних рівнянь в полі F_5 всього $4 \cdot 5 \cdot 5 = 100$. Можна всі їх перебрати та прокласифікувати: які є розв'язними?, для яких дискримінант дорівнює квадрату якого-небудь поля є лишком, тобто $D = x^2$?

5. Про одну задачу з теорії множин [2, С.65]. Множина A складається із натуральних чисел, причому: 1) $1 \in A$; 2) якщо $a \in A$, то $2a + 1 \in A$; 3) якщо $3a + 1 \in A$, то $a \in A$. Чи співпадає множина A з множиною натуральних чисел?

Відповіді на це запитання у нас немає, хоча деякі дослідження цього питання були проведені за допомогою обчислювальної техніки. Вдалося з'ясувати деякі закономірності, характерні для даної множини, однак повного доведення не було знайдено; але є впевненість у тому, що множина A співпадає з множиною N . Цю проблему поставив Р. П. Ушаков, хоча подібне питання під назвою «проблема $3X + 1$ » було поставлено ще перед другою світовою війною Л. Каллацем – зараз професор Гамбурзького університету.

На завершення пропонується кілька нерозв'язаних проблем елементарної математики з теми «Множини» (учні МАН мають знати про такі задачі):

1. Досі невідомо, чи простих чисел Мерсена ($M_n = 2^n - 1$) нескінченна кількість. Відповідно невідомо, чи є нескінченно багато досконалих чисел.

2. Досі невідомо, чи є непарні досконалі числа. Якщо такі числа є, то доведено, що вони будуть мати не менше ніж 8 простих дільників і в десятковому записі буде не менше ніж 300 цифр.

3. Нехай $C_1 = 2^2 - 1$, $C_{k+1} = 2^{C_k} - 1$. Чи є всі числа послідовності (C_k) простими? Для кількох перших чисел це твердження правильне: $C_1 = 3$, $C_2 = 7$, $C_3 = 127$, $C_4 = 2^{127} - 1$. Але далі ці числа зростають так швидко, що навіть за допомогою сучасних комп'ютерів перевірити C_k на простоту неможливо.

4. Чи існує елементарне доведення формули $\prod \frac{p^2 + 1}{p^2 - 1} = \frac{5}{2}$, де p пробігає множину простих чисел? (Вальстафф).

5. Кількість простих чисел виду $n \cdot 2^n + 1$ (чисел Каллена) нескінченна.
6. Кількість пар простих чисел виду $(p, 2p + 1)$ (прості числа Софі Жермен)
7. нескінченна.
8. Кількість простих чисел виду $2^{2^n} + 1$ (чисел Ферма) скінченна.
9. Кількість простих чисел Фібоначчі нескінченна.
10. Кількість досконалих чисел нескінченна.
11. Не існує взаємно простих дружніх чисел.
12. Числа $e + \pi$ і $e\pi$ – ірраціональні.

Учні – кандидати та члени МАН також можуть взяти участь у пошуку нових простих «чисел-гігантів». GIMPS безкоштовно надає програмне забезпечення та іншу інформацію для пошуку простих чисел на комп'ютерах.

Список використаної літератури:

1. Бич О.В. Будуємо нові арифметики / О. В. Бич // Український математичний журнал «У світі математики». Київ: «ТВіМС» – Т. 4. – Вип. 1, 1998. – С. 11–14
2. Ушаков Р. П. Одна цікава проблема. / Р. П. Ушаков // Український математичний журнал «У світі математики». Київ: «ТВіМС» – Т. 2. – Вип. 3, 1996. – С. 99
3. Жмулева А. М. В допомогу учителю, ведучему факультативний курс в VII класі / А. М. Жмулева // Математика в школі. – 1979. – № 3. – С. 68–71.
4. Пихтар М. П. Деякі прийоми побудови проблемних задач для учнів – членів Малої академії наук / М. П. Пихтар // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Фізика і математика у вищій і середній школі: Зб. Наукових праць – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – № 6. – С. 108–115.

*Півень Максим Володимирович,
студент IV курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
аспірант
Пудченко Сергій Анатолійович*

ВИКОРИСТАННЯ СОМОРОБНИХ ПРИЛАДІВ У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ

Фізика – наука експериментальна. Спостереження, вимірювання і аналіз отриманих результатів, які проводять учні на практичних заняттях, є підтвердженням основних законів фізики. Без експериментальної демонстрації практично неможливо пояснити та доступно описати фізичні закони. Тому на уроках фізики демонстрація експериментів є головним із методів вивчення нового матеріалу. Яким би бездоганним не був би виклад матеріалу у вигляді розповіді, його не можна вважати задовільним без підтвердження експериментом.

Фізика пов'язана зі спостереженнями за явищами природи, які викладач може відтворити за допомогою фізичного обладнання. Для демонстрації фізичних законів,

пов'язаних із формуванням в учнів складних понять, у методичній літературі пропонується використовувати саморобні прилади.

Прилади для демонстрації можна виготовити з підручних матеріалів, краще їх виготовляти разом з учнями. Це спонукає учнів до подальшої творчої роботи в цьому напрямі та сприяє розвитку професійних навиків і розширює можливості експерименту, розвиває творчі здібності та покращує розуміння теми, що вивчається.

Під час виготовлення приладу і його демонстрування в початковому класі досягається мета кращого засвоєння законів фізики. Адже під час виготовлення приладів учні мають уявляти мету та призначення цього демонстраційного приладу. Це розвиває їх технічне і абстрактне мислення, конструкторські здібності та розуміння навчальної теми.

Використання саморобних приладів у навчальному процесі дозволяє:

- демонструвати явища, що вивчаються;
- покращувати наочність викладання;
- ознайомити учнів з експериментальним методом дослідження;
- показати можливість використання фізичних явищ у практичній діяльності людини;
- посилити цікавість до вивчення фізики.

Ще академік Петро Леонідович Капиця сказав : «Школяр розуміє фізичний дослід добре тоді, коли його робить сам, але ще краще він розуміє його, якщо він сам робить прилад для експерименту. Тому залучення школярів до виготовлення приладів треба всіляко вітати, і при конструюванні приладів треба звернути увагу на виявлення творчих здібностей дітей і давати їм максимальну можливість проявити свої винахідницькі схильності, хоч би в дрібницях».

Список використаної літератури:

1. Бондаровський М. М., Масловський В.І., Миргородський Б. Ю., Шабаль В. К. [Текст] Фізичний експеримент у середній школі: посібник для вчит.: у 4-х т. / За заг. ред.: В. І. Масловського, Б. Ю. Миргородського. – Т. 1 : Загальне устаткування фізичного кабінету. Механіка твердих тіл, рідин і газів / М. М. Бондаровський, та ін. – 1964. – 463 с.
2. Бондаровський М. М., Масловський В.І., Миргородський Б. Ю., Шабаль В. К. [Текст] Фізичний експеримент у середній школі: посібник для вчит.: у 4-х т. / За заг. ред.: В. І. Масловського, Б. Ю. Миргородського. – Т.2 : Механічне коливання і хвилі. Акустика. Основи молек.-кінет. теорії будови речовини. Теплота. Властивості твердих тіл, рідин і газів. – К. : Рад. школа, 1965. – 308 с.
3. Коршак Є.В., Миргородський Б.Ю. Методика і техніка шкільного фізичного експерименту. – К.: Вища школа, 1981.-278с.
4. Якименко І.М. Конструювання саморобних приладів з фізики. – К.: Рад. шк., 1973.-151 с.

*Півович Вікторія Ігорівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Філоненко Михайло Миколайович*

ТЕСТОВА ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ КЛАСИЧНОЇ МЕХАНІКИ

На сьогодні у вищій і середній школі склалась така ситуація, яка забезпечує співіснування різноманітних форм і методів контролю, які з'явилися на різних етапах розвитку суспільства. Одним із таких методів є тестовий контроль.

Тестовий метод контролю інтенсивно розвивається і поширюється в системі освіти нашої країни. Таке його поширення обумовлене тим, що на відміну від інших методів контролю, тестовий метод здатен забезпечити стандартизацію змісту контролю, умов його проведення і процедури оцінювання результатів. Справедливе оцінювання необхідне для ефективного навчання. Отже, він принципово може забезпечити об'єктивність, валідність і точність діагностики навчальних досягнень студентів. Звичайно, унікальність та цінність тестового методу контролю результатів навчального процесу була і залишається предметом дискусій педагогів і методистів. Незважаючи на це, велика практична цінність тестового методу не викликає сумнівів і красномовно підтверджується зарубіжною і вітчизняною практикою його застосування. В системах освіти багатьох країн, наприклад, поширені стандартизовані загальнонаціональні тести, тестування за якими набули характеру обов'язкових. Як метод вимірювання, тестування має також велике теоретичне значення, яке важко переоцінити для педагогічної науки, в якій дослідження часто ведуться на якісному рівні [1-3].

Серед переваг тестового методу оцінювання необхідно відмітити його оперативність, а також можливість одночасного масового контролю знань усього потрібного контингенту студентів чи студентів.

Нарешті, певної досконалості тестовий метод набуває у вигляді комп'ютерного тестового контролю результатів навчального процесу. Комп'ютерний тестовий контроль є важливою складовою нових інформаційних технологій навчання, які поступово і невідворотно втілюються в педагогічну практику і зараз є символом прогресу в ній.

Отже, з усіх відомих на сьогодні методів перевірки навчальних досягнень студентів найбільш перспективним, на наш погляд, є тестування. *По-перше*, воно забезпечує викладача об'єктивною й оперативною інформацією про рівень засвоєння студентами обов'язкового навчального матеріалу, а адміністрацію вузу інформує про об'єктивність керування. *По-друге*, результат тестування - це показник якості навчання. Отже, тести можуть використовуватися як для визначення рівня компетентності студентів у тій або іншій галузі діяльності, так і для оцінки діяльності викладача.

Список використаної літератури:

1. Аванесов В.С. Композиции тестових заданий. – М.: АДЕПТ, 1998. – 168 с.
2. Звонников В.И., Чельшкова М.Б. Современные средства оценивания результатов обучения. М.: Академия, 2007. – 224.
3. Майоров А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования. – М.: «Интеллект-центр», 2002. – 296 с.

*Піньковська Влада Олександрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Шапалова Наталія Валентинівна*

ГЕОДЕЗИЧНІ ЯК НАЙКОРОТШІ ЛІНІЇ НА ПОВЕРХНІ

Геодезичною кривою k_g лінії на поверхні називається кривина проєкції цієї лінії на дотичну площину.[1]

Означення. Крива на поверхні, в кожній точці якої геодезична кривина дорівнює нулю, називається геодезичною лінією.

На площині геодезичними лініями є прямі, на сфері - великі кола.

геодезичні лінії на циліндрі – це криві, які утворюють сталий кут із твірними, тобто гвинтові лінії, прямолінійні твірні, кола, що перпендикулярні до твірних.

Зауваження. При ізометричному відображенні геодезичні лінії переходять у геодезичні, оскільки геодезична кривина визначається лише першою квадратичною формою поверхні.

Теорема. Для того щоб крива була геодезичною, необхідно і достатньо, щоб її головна нормаль в кожній точці, де кривина відмінна від нуля, збігалася з нормаллю до поверхні.

Прямокутна декартова система координат на площині є напівгеодезичною системою координат. Таким чином, напівгеодезичну систему координат на довільній регулярній поверхні можна розглядати як узагальнення прямокутної декартової системи координат на площині.

Теорема . Геодезична на досить короткому відрізку є найкоротшою.

Найкоротшою відстанню між двома точками циліндра, які не розташовані на спільній прямолінійній твірній, є дуга гвинтової лінії, яка на розгортці циліндра перетворюється в пряму лінію. Однак між цими точками можна провести безліч гвинтових ліній, які є геодезичними, однак найкоротшою відстанню між цими точками буде тільки одна із них, зображена суцільною. Всі інші роблять більшу кількість витків.

Якщо на аркуші паперу провести пряму лінію, а потім його згинати у розгортку поверхню, то пряма перетвориться у геодезичну лінію на поверхні.

На нерозгортних поверхнях теж є геодезичні лінії, однак для їх знаходження застосування розгорток неможливе. Проте є інший практичний спосіб знаходження геодезичної лінії між двома точками на поверхні: між ними потрібно натягнути розтягну нитку. Сили розтягу нитки мінімізують її довжину і вона займає місце геодезичної лінії.

Всі геодезичні лінії кулі замкнені. До них відносяться всі меридіани і одна паралель – екватор, а також всі інші кола – перерізи кулі площинами, що проходять через її центр. Для кулі ці криві прийнято називати ортодромами. При кораблеводінні вони є найкоротшим шляхом між двома портами. Однак в практиці мореплавання курс прокладали по іншій кривій – локсодромі, яка перетинає всі меридіани під постійним кутом. Наприклад, найкоротший шлях між портами Лісабона і Мис Фарвель визначається ортодроною, однак кораблі вили по локсодромі, яка подовжує шлях. [2]

У доповіді пропонуються приклади найцікавіших задач геодезичного характеру з відповідними розрахунками, наведене виведення рівняння для знаходження довжини гвинтової лінії.

Список використаної літератури:

1. Люстерник Л. А. Геодезические линии: Кратчайшие линии на поверхности [Текст] / Л.А. Люстерник. – М. - Л.: ОНТИ, 1934. – 40 с.
2. Пришляк О.О. Диференціальна геометрія : Курс лекцій. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2004. – 68 с.

*Подніжна Альона Олександрівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Працьовитий Микола Вікторович*

ПРИЧИНИ І ПРОБЛЕМИ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ТА СТУДЕНТАМИ

Аналіз спеціальних джерел показав відсутність комплексних теоретичних розробок і емпірично обґрунтованого знання у вивченні наукового потенціалу. На сьогодні в переважній більшості досліджень науковий потенціал досліджується через низку

економічних показників, тоді як соціальний аспект не розкрито, не приділяється увага його суб'єктній складовій, а саме наскільки молоді вчені зорієнтовані на розвиток та реалізацію власних наукових здібностей, на науково-дослідну діяльність та її продуктивність; відсутня інформація про мотиваційні чинники науково-дослідної діяльності.

Передумовою реалізації наукового потенціалу виступає наукова активність. Під науковою активністю розуміємо цілеспрямовану діяльність ученого, учня, студента на розвиток або саморозвиток в науці та науково-дослідницькій діяльності. Стосовно наукової активності, яка є передумовою реалізації наукового потенціалу молодих учених, виявлено, що в основі наукової активності вчених природничих спеціальностей лежать ціннісно-раціональні дії, такі як: орієнтація на саморозвиток у науці, творча діяльність та реалізація здобутих знань на практиці [1].

В Україні в силу ідеологічних, політичних та історичних умов соціальний статус учених ніколи не був високим. Причинами такого положення науки в суспільстві також полягають і у відсутності державної політики у сфері молодіжної науки та низька популярність науки серед учнів, випускників вищих навчальних закладів. Також швидка втрата можливості розвивати належним чином наукові дослідження, оперативно впроваджувати їх результати у практику, реагувати на світові науково-технологічні досягнення та ефективно використовувати їх у національних інтересах [2]. Але потрібно брати до уваги й інші негативні чинники, які унеможливають розвиток наукової сфери України: 1) відсутність стратегічного плану розвитку економіки України, як основи для визначення пріоритетів науково-технологічної сфери та концентрації на їх вирішенні значних ресурсів; 2) існування надмірного адміністрування наукових досліджень; 3) штучне створення державою несприятливих умов для неефективного використання потенціалу і можливостей; 4) значне скорочення державного сектору галузевої науки і його неефективне використання для національного виробництва; 5) недоліки у підготовці та атестації наукових кадрів, їх матеріального та соціального забезпечення; 6) відсутність дійової системи незалежної професійної експертизи наукових досліджень і розробок, захисту прав на інтелектуальну власність; 7) не ефективна діяльність більшості або відсутність громадських наукових товариств та спілок; 8) недостатнє стимулювання інтелектуального розвитку, зокрема, шляхом освоєння сучасних методів наукового пізнання; 10) у програмі освіти незначним чином прививаються навички діяльності в умовах насиченого інформаційного середовища та неперервної самоосвіти; 11) відтік наукових кадрів закордон [3]; 12) не достатня увага до компетентнісного підходу у великій кількості підручників з природничих предметів [4].

Першочергово необхідно створити умови, в яких результати наукової роботи будуть затребуваними на виробництві та в інших галузях, зможуть приносити значущі результати. А головне, це створити умови із залучення наукової молоді у сферу науки, що потребує підтримки з боку держави і великої самовіддачі з боку вчителів.

Список використаної літератури:

1. Краснобокий Ю.М. Про необхідність посилення методологічної підготовки магістрів (студентів)-фізиків / Ю.М. Краснобокий // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 33: збірник наукових праць / за ред. проф. В.Д. Сиротюка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С.88 – 93.
2. Топоровский В. П. Аналитическая компетентность педагога: технологи развития, педагогический анализ, методы и формы оценки: учеб.-метод. пособ. – 2-е изд., стереотип. – М. : Планета, 2011. – 176 с. – (Сер.: Управление школой).
3. Наукові кадри Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні». – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2012. – С. 29–71.

4. Ткаченко І.А. Актуальність природничо-наукових дисциплін у інтеграційному розрізі компетентнісної парадигми освіти / Ткаченко І.А., Краснобокий Ю.М. // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна / [редкол.: П.С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. – Вип. 19: Інноваційні технології управління якістю підготовки майбутніх учителів фізико-технологічного профілю. – С. 57 – 60.

*Полюхович Сергій Іванович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
академік Національної академії педагогічних наук України,
доктор фізико-математичних наук, професор
Шут Микола Іванович*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ

Практично будь-які з важливих проблем сьогодення, що торкаються усіх без винятку життєвих інтересів людства, так чи інакше пов'язані з екологічним станом довкілля. Однією з нагальних потреб сучасності є формування такого способу життя, який ставатиме основою довготривалого ощадливого розвитку людства.

Завдання екологізації освіти (у тому числі й фізичної) та підготовку молоді до оптимізації відносин з природою у всіх сферах людського життя увійшли до Національної доктрини розвитку освіти [2], знайшли відображення у Державному стандарті базової і повної середньої освіти [1], поставлені перед вчителем фізики як актуальними.

До чинників сприятливого навчально-виховного середовища, які впливатимуть на результат діяльності учня, О.Макагон [2] відносить: позитивний (формування іміджу школи; сприятливий психологічний мікроклімат у класі; максимальна реалізація можливостей, здібностей і потреб учнів; упровадження інновацій у педагогічний процес (у даному випадку фізики); результативність діяльності учнів; ефективний спосіб управління; піклування про суб'єкти педагогічних процесів; матеріально-технічне забезпечення) та негативний (перевантаження фізичні, моральні, психічні, професійні; втому; відсутність взаєморозуміння між викладачем, учнями та батьками; слабка матеріальна база; низькі культурні та освітні рівні суб'єкту в процесі навчання; авторитарний стиль управління; конфліктні ситуації).

Для того щоб створити сприятливий початково-виховний процес, середовище при формуванні екологічної компетентності дітей в школи науковці виділяють такі: викладач повинен враховувати психологічні особливості учня, їх реальні навчальні можливості; стимулювати позитивне ставлення учнів до навчально-пізнавальної діяльності, формуючи позитивну мотивацію учнів як до навчальної так і до екологічної діяльності; забезпечити позитивний настрій викладача при проведенні занять, що потребує зібраності, уважності, самоконтролю, самоволодіння, контакту з класом.

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що в сучасних умовах вирішення екологічної проблеми є пріоритетними завданнями для збереження життя на Землі. Саме тому формування екологічної компетентності в учнів є одним із найважливіших завдань. Практика показує, що екологізація є складовими частинами оновлення суспільства, яка відобразить і формуватиме його свідомість, нове мислення. Перспективи подальших пошуків у зазначеному напрямку дослідження вбачаються у розробці методики формування екологічних компетентностей учнів при вивченні конкретних тем шкільного курсу біології та фізики.

Список використаної літератури:

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Макагон О.Е. Організаційно-педагогічні умови створення сприятливого навчально-виховного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олександр Емануїлович Макагон. – Харків, 2007. – 23 с.
3. Пінчук О. П. Дидактичний потенціал мультимедійних технологій у загальноосвітній школі / О. П. Пінчук // Наукові записки : Зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – Вип. LXVI (66). – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – С. 155-164.

*Посудевський Владислав Борисович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Пафук Сергій Петрович*

АСИМПТОТИКА ЗАГАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗКУ ЛІНІЙНОЇ ОДНОРІДНОЇ СИНГУЛЯРНО ЗБУРЕНОЇ СИСТЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ ДРУГОГО ПОРЯДКУ У ВИПАДКУ КРАТНОГО СПЕКТРА ГРАНИЧНОЇ В'ЯЗКИ МАТРИЦЬ

Досліджено систему диференціальних рівнянь вигляду

$$\varepsilon^2 \frac{d^2 x}{dt^2} + \varepsilon A(t; \varepsilon) \frac{dx}{dt} + B(t; \varepsilon)x = 0, \quad (1)$$

де $x(t; \varepsilon)$ -шуканий n -вимірний вектор, $A(t; \varepsilon) = \|a_{ij}(t)\|_1^n$, $B(t; \varepsilon) = \|b_{ij}(t)\|_1^n$ - відомі матриці, коефіцієнти яких є дійсні або комплекснозначні функції, ε -малий дійсний параметр, $t \in [0; T]$.

Систему (1) розглянуто при виконанні умов:

1. Матриці $A(t; \varepsilon)$ та $B(t; \varepsilon)$ допускають на відрізку $[0; T]$ рівномірні асимптотичні розвинення за степенями малого параметра ε , тобто

$$A(t; \varepsilon) \sim \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k A_k(t), \quad (2)$$

$$B(t; \varepsilon) \sim \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k B_k(t), \quad (3)$$

де $A_k(t) = \|a_{ij}^{(k)}(t)\|_1^n$, $B_k(t) = \|b_{ij}^{(k)}(t)\|_1^n$, $k = 0, 1, \dots$, $t \in [0; T]$.

2. Коефіцієнти матриць $A_k(t)$, $B_k(t)$, $k = 0, 1, \dots$, нескінченно диференційовані на відрізку $[0; T]$, тобто

$$a_{ij}^{(k)}(t) \in C^\infty[0; T], \quad b_{ij}^{(k)}(t) \in C^\infty[0; T], \quad i, j = \overline{1, n}, \quad k = 0, 1, \dots$$

3. Гранична в'язка матриць

$$P(t, \lambda) = E\lambda^2 + A_0(t) \cdot \lambda + B_0(t) = 0$$

має одне власне значення $\lambda_0(t)$ кратності $2n$, якому відповідає один елементарний дільник такої самої кратності.

Застосовуючи методи робіт [1, 2, 3], встановлено, що система вигляду (1) має $2n$ формальних лінійно незалежних розв'язків вигляду

$$x^{(i)}(t, \mu) = u^{(i)}(t, \mu) \cdot \exp\left(\varepsilon^{-1} \int_0^t \lambda^{(i)}(\tau, \mu) d\tau\right), \quad i = \overline{1, 2n}, \quad \mu = \frac{1}{\varepsilon^{2n}} \quad (4)$$

де $u^{(i)}(t, \mu)$ - n -вимірний вектор, $\lambda^{(i)}(t, \mu)$ - скалярна функція, які представляються у вигляді формальних розвинень

$$u^{(i)}(t, \mu) = \sum_{k=0}^{+\infty} \mu^k u_k^{(i)}(t), \quad (5)$$

$$\lambda^{(i)}(t, \mu) = \sum_{k=0}^{+\infty} \mu^k \lambda_k^{(i)}(t), \quad (6)$$

коефіцієнти яких визначаються через коефіцієнти розвинень (2), (3).

Використовуючи результати робіт [1,2], можна показати, що отримані формальні розв'язки є асимптотичними розвиненнями точних розв'язків $\tilde{x}_i(t; \varepsilon)$, $i = \overline{1, 2n}$, системи (1) при умови, що $\operatorname{Re} \lambda_0(t)$ – не змінює знак на відрізку $[0, T]$. Правильні наступні рівності

$$x_i^{(m)}(t, \varepsilon) = \tilde{x}_i(t; \varepsilon) + O(\varepsilon^{m-2}), \quad i = \overline{1, 2n},$$

де вектори $x_i^{(m)}(t, \varepsilon)$ утворюються з формальних розв'язків (4), шляхом обривання рядів (2), (3) на m -му члені.

Список використаної літератури:

1. Самойленко А.М. Лінійні системи диференціальних рівнянь з виродженням: Навч. посіб./ А.М.Самойленко, М.І. Шкіль, В.П. Яковець. – Київ: Вища школа, 2000. – 294 с.
2. Шкіль М.І. Асимптотичні методи в диференціальних рівняннях /Микола Шкіль. – Київ: Вища школа, 1971. – 227 с.
3. Гантмахер Ф. Р. Теория матриц. - Москва: Физматлит, 2010. – 560 с.

*Приз Яна Вікторівна,
студентка I курсу,
спеціальності « Фізика»
Наукові керівники:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович
магістрант II курсу 2ФМІСОМ групи
Василенко Сергій Вікторович*

ТЕОРІЯ СТРУН – СПРОБА ПОЯСНИТИ БУДОВУ СВІТУ

Фізики завжди займалися проблемами, які можна сформулювати у формі одного єдиного питання: як влаштований світ? Вони з'ясували, що світ чотиридимірний: є простір, є час. Також з'ясували, що опис всього різноманіття явищ, про які ми знаємо, можна описувати за допомогою полів. Наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. минулого століття була запропонована нова теорія, яка отримала назву «Теорія струн». Одним із засновників цієї теорії був італійський фізик-теоретик Габріель Венеціано. Його теорія отримала популярність серед науковців і до неї приєдналися багато фізиків-теоретиків з усього світу, такі як: американський фізик-теоретик Брайан Грінн, американський фізик Мітію Кайку і китайсько-американський математик Шинтан Яу.

Теорія струн – це досить нова і цікава теорія, яка дає змогу описати або наблизитися до істини: з чого ж насправді складається матерія. Ще зі шкільного курсу відомо, що молекула складається з атомів, атоми - з електронів, нейтронів і протонів, протони - з кварків. Однак все це означає, що десь має бути неподільна частинка, фінальна точка, яка вже не має подільності. Теорія струн висуває гіпотезу про те, що, можливо, це не частинка. Усередині самої маленької точки може перебувати енергетична структура, яка вібрує, як струна, але поширюється не хвилею, а як частинка. Залежно від частоти, частинки виходять різні.

Приблизно 3 тисячі років тому вчені стародавньої Греції сформулювали проблему для визначення найменшої неподільної частинки. Після певних досліджень вченими було визначена остання неподільна частинка і отримала назву – атом. Пізніше виявили, що і сам атом складається із менших частинок – протонів і нейтронів. Але і це не було відповіддю на питання стародавніх греків про найменшу неподільну частинку, бо у середині ХХ століття було відкрито, що протони і нейтрони складаються із кварків.

Ньютонівська фізика у свій час була підтверджена найновішими експериментами, показувала електрони і кварки, як точки. Отже, вони і мали бути найменшими неподільними частинками. Але це виявилось не так, саме тут і з'являється теорія струн.

Теорія струн передбачає, що електрони і кварки не є частинками з нульовою протяжністю. Замість цього, звичайна модель частинки як точки, відповідно до теорії струн, є наближенням досконалого зображення, в якому кожна частинка насправді є найдрібнішою віброуючою ниткою енергії, названою струною. Ці нитки віброуючої енергії уявляється такими, що не мають товщини, лише довжину, так що струни є одновимірними. Крім того, оскільки струни настільки малі, в декілька сотень мільярдів разів менше атомного ядра (10^{-33} метра), вони здаються точками навіть тоді, коли досліджуються на наших найдосконаліших атомних прискорювачах. Оскільки наше розуміння теорії струн не точне, ніхто не знає з упевненістю, чи є струни по-справжньому останньою складовою подільності речовини, чи вони самі можуть бути складені з ще менших частинок. Ми припустимо, що струни є найелементарнішою цеглою у будові Всесвіту.

Найважливіші наслідки теорії струн:

1. Поєднання гравітації і квантової механіки, бо ці складові є невід'ємним принципом будови Всесвіту

2. Протягом минулого століття фізики показали існування багатьох концепцій, багато з них були перевірені експериментально для більш чіткого розуміння Всесвіту. До яких належать – спіні, існування частинок матерії і частинок-переносників взаємодії, принцип еквівалентності.

3. Відсутність вільних параметрів, наявних в стандартній моделі, які слугували для забезпечення узгодження теоретичних відомостей із експериментом.

Головна властивість теорії струн була у тому, що дана теорія розглядала частинку як точку, яка не мала маси, а лише просторову протяжність. Ввівши обмеження на малі відстані можна теоретично розрахувати наскільки малим стало тремтіння гравітаційного поля. Після чого вдалось уникнути конфлікт між квантовою механікою і СТВ. Тому теорія струн поєднала дві теорії в одну.

Якби вченим вдалось застосувати теорію струн в фізиці низьких температур, то можна було б більш детально вивчити фундаментальні частинки, їх властивості та взаємодію на прикладі вивчення енергетичного спектру. Розміри складових струн дуже малі, близько 10^{-33} см, тому експериментально дослідити їх поки неможливо. Але можна зробити припущення, що кожна струна має свої розміри, амплітуду та частоту. Чим більша частота, тим більше енергія згідно формули $E = mc^2$ і тим більша маса, яку створює струна, що коливається.

Дослідження струн у даній теорії можливі лише у розмірностях, більших ніж простір Мінковського (x,y,z,t). Тому питання про простір і час залишається відкритим у теорії струн. Для опису макросвіту досить і чотиривимірного простору, але якщо потрібно дослідити простір взаємодії елементарних частинок, то потрібно використовувати простір, який має набагато більше розмірностей. А це досить складно і тому дана теорія залишається лише теорією без експериментального підтвердження.

Теорія струн – це напрямок фізики, що вивчає взаємодію квантових ниточок. На основі теорії струн поєднують квантову механіку і СТВ, що дасть можливість у майбутньому описати квантову гравітацію. У перспективі теорія струн може стати так званою теорією «всього», над якою все своє життя працював відомий німецький фізик Альберт Ейнштейн, і зможе цілком описати будову і властивості Всесвіту.

Список використаної літератури:

1. Кайку М. Гіперпростір. – Л.: Літопис, 2005. – 460 с.
2. Грин Б.Скрытая реальность: Параллельные миры и глубинные законы Космоса. — М.: URSS, 2013. — 400 с.
3. Грин Б.Ткань космоса: Пространство, время и текстура реальности. —М.: URSS, 2011. — 608 с.
4. Грин Б.Элегантная Вселенная: Суперструны, скрытые размерности и поиски окончательной теории. — М.: URSS, 2011. — 288 с.
5. Каку М. Параллельные миры. — М.: София, 2008. — 414 с.
6. Рэндалл Л. Закрученные пассажи. — М.: URSS, 2011.— 400 с.
7. Яу Ш., Надис С.Теория струн и скрытые измерения Вселенной. — СПб.: Питер, 2013. — 400 с.

*Приц Василь Юрійович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
(спеціалізація «Комп'ютерна астрономія»)
Науковий керівник
кандидат фіз-мат наук, професор Грищенко Г.О.*

МОДЕЛЬ λ CDM

Модель λ CDM – це сучасна космологічна модель, яка найбільш узгоджена з теоретичними розрахунками та спостережуваними даними. Назва λ CDM походить від англ. Lambda Cold Dark Matter, що означає «лямбда холодна матерія». Згідно цієї моделі, наш Всесвіт, окрім звичайної матерії, що світиться, складається ще й з незрозумілих «темних речовин». На сьогодні це науково найбільш адекватна космологічна модель, яка пояснює ряд питань, на які важко було відповісти в рамках існуючих теорій.

λ CDM космологічна модель стверджує, що Всесвіт складається з:

- Темної енергії (~70%);
- Темної матерії (~25%);
- Баріонної матерії (зорі, галактики, газ, нейтрино) (~5%).

Модель заснована на космологічному принципі, який говорить про те, що наше положення у Всесвіті нічим не привілейоване, нічим не визначене. На масштабах >500 Мпк Всесвіт виявляється ізотропним (однаковим у всіх напрямках) та однорідним. Така великомасштабна структура носить назву «велика павутина». Також λ CDM модель пояснює СМВ та розподіл первинних хімічних елементів (водень, гелій, літій та кисень). Згідно з цією моделлю вік Всесвіту дорівнює $13,75 \pm 0,11$ млрд. років.

Великий вклад в цю модель зробили результати спостережень таких космічних апаратів як COBE, WMAP та Planck. За результатами їх спостережень, виявилось, що реліктове випромінювання анізотропне. Анізотропія космічного мікрохвильового випромінювання (реліктового випромінювання) полягає в малих температурних флуктуаціях у випромінюванні абсолютно чорного тіла, що залишилось від Великого вибуху. Середня температура цього випромінювання сьогодні становить 2.725 К. Анізотропія мікрохвильового фону показує первинні неоднорідності з яких потім утворилась великомасштабна структура, де домінує темна енергія.

Одне з основних тверджень моделі – це явище прискореного розширення Всесвіту. Спостереження двох незалежних груп за надновими зорями типу Ia показали, що їх яскравість менша, ніж та яка їм мала належати за законом Габбла. Тобто відстань до цих так званих «стандартних свічок» більша за ту, яка розраховувалась за значенням параметра Габбла. До цього відкриття вважалось, що Всесвіт розширюється із уповільненням. Тому

що виходили з принципу, що всю компоненту маси-енергії складає видима (баріонна) і невидима (темна) матерія.

За прискорене розширення Всесвіту відповідає темна енергія. Поки що, це не до кінця зрозуміла субстанція, яка змушує простір-час розтягуватись все швидше і швидше. Детальне вивчення реліктового випромінювання, великомасштабної структури Всесвіту, точні вимірювання віку Всесвіту та точніші спостереження за надновими підтвердили це твердження. За це відкриття Сол Перлмуттер, Браян Шмідт та Адам Рісс отримали премію Шоу з астрономії за 2006 рік та Нобелівську премію з фізики за 2011 рік. Символ λ в цій моделі якраз і позначає темну енергію. Це космологічна константа, яку Айнштайн штучно ввів у свої рівняння загальної теорії відносності щоб Всесвіт був стаціонарним. Але в нашій моделі λ має дещо інше значення. Бо тут λ змушує простір розширюватись з прискоренням, а в Айнштайна вона тримала Всесвіт вкупі.

Вважається, що темна енергія це або якась квінтесенція (динамічне поле, енергетична густина якого може змінюватись з часом), або характеристика фізичного вакууму.

Темна матерія – це речовина, яка не взаємодіє з електромагнітними хвилями. Тобто її не можна ніяк побачити. Але факт її існування підтверджується її гравітаційним впливом на матерію, що світиться. Озброївшись ЗТВ, астроном Фріц Цвіккі почав спостерігати за скупченнями галактик. Він помітив, що в скупченнях деяких галактик має бути більше маси, ніж дає та матерія, що світиться. Ця проблема отримала назву «проблема прихованої маси». І виявляється, що темної матерії, яку ми не бачимо, майже в разів більше ніж видимої. Отже, поки що нам відомо лише те, що це матерія яка має масу.

Є 3 типи темної матерії (за масою та швидкістю її частинок):

- гаряча темна матерія (HDM)
- тепла темна матерія (WDM)
- холодна темна матерія (CDM)

У λ CDM моделі розглядається холодна темна матерія. Холодна темна матерія призводить до «висхідного» ієрархічного формування структури Всесвіту (спочатку формуються малі гравітаційні системи, які «зливаються» і утворюють більші гравітаційні системи), тоді як гаряча темна матерія призводить до «низхідного» формування його структури (початково однорідні гравітаційні системи з часом фрагментуються на менші підсистеми). Найімовірнішими кандидатами на роль частинок холодної темної матерії є нейтраліно. У багатьох моделях найлегше нейтраліно може утворюватись у гарячому ранньому Всесвіті. Найлегше нейтраліно вважається головним кандидатом у ВІМПи (частинки темної матерії).

Отже, на сьогодні ми знаємо, що Всесвіт складається на 95% з того, про що ми майже нічого не знаємо.

Мал.1 Склад Всесвіту згідно λ CDM моделі

Список використаної літератури:

1. L. Krauss. A Universe From Nothing: Why There is Something Rather Than Nothing (New York: Free Press, 2012), p.202.
2. Стандартная космологическая модель. Олег Верходанов. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://postnauka.ru/video/50665>
3. Модель Лямбда-CDM. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Модель_Лямбда-CDM

*Пусь Олена Андріївна,
студентка I курсу,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
аспірант
Пудченко Сергій Анатолійович*

СТРУМИ ФУКО

“Фізика – це дещо набагато більше, ніж набір законів, застосування яких справа елементарних навичок. Фізика – перш за все творіння рук і мозку, яке передається більше прикладом, а не зубрінням [5]

У масивних провідниках при зміні магнітного потоку, який їх пронизує, індуються замкнені електричні струми, їх називають вихровими або струмами Фуко.

Що ж являють собою струми Фуко? Це вихрові індукційні струми, що виникають в провідниках при зміні магнітного потоку, що їх пронизує (названі на честь Леона Фуко). Фізична природа їх така, як і довільних індукційних струмів, але ці струми замикаються безпосередньо в об’ємові провідника у вигляді вихороподібних замкнених ліній, напрямком яких визначається правилом Ленца [2].

Уперше ці струми дослідив зовсім не Фуко, а французький учений Д.Ф. Араго. У його досліді в мідному диску індуються струми, які, у свою чергу, взаємодіють із магнітною стрілкою під впливом магнітного поля. Це явище назване на честь Араго, але пояснення закону електромагнітної індукції було за кілька років по тому сформульоване Фарадеєм [1].

Що стосується самих струмів Фуко, то через досить малий електричний опір провідників сила струмів в них може досягти великих значень.

Основні досліді Фарадея були пов’язані із електромагнітною індукцією. Серед них головними стали два [6]:

- Рух магнітного осердя всередині дротяної котушки.

Цей дослід показав, що електричний струм створює магнітне поле. А чи можна зробити навпаки, тобто отримати електричний струм завдяки магнітному полю? Можна. Цим питанням займалося багато фізиків і лише Майкл Фарадей після проведення більше 16 тисяч дослідів отримав електричний струм за допомогою постійного магніту.

- Вмикання або вимикання струму в дротяній котушці призводило до появи струму у вторинній котушці, витки якої чергуються з витками первинної [4].

Струми Фуко можуть бути як корисними так і шкідливими. Адже за допомогою змінного магнітного поля можна індукувати сильні вихрові струми в індукційних печах, і за їх допомогою виплавляти різні метали. Також виникнення значних вихрових струмів у сердечниках трансформатора призводить до їх нагрівання. Щоб запобігти цьому сердечники виготовляють із тонких пластин, які розділені ізолюючими прокладками [3].

Список використаної літератури:

1. Вихрові струми [Електронний ресурс] // [Моя освіта – реферати, ЗНО, ДПА, шпори, конспекти, поради](#) > [Фізика](#) > Вихрові струми moyaosvita [2016]. – Режим доступу: <http://moyaosvita.com.ua/fizuka/vixrovi-strumi/>, вільний. Загл. з екрану (27.08.2016)
2. Кучерук І.М., Горбачук І.Т., Луцик П.П. Загальний курс фізики: Навчальний посібник. У 3-х томах. Т.2: Електрика і магнетизм. – К : Техніка, 2001. – 452 с.
3. Вихрові струми. Скін ефект. [Електронний ресурс] // Фізика > Електрика і магнетизм > Електромагнітна індукція > Вихрові струми. Скін-ефекти fizmat.7mile.net [2018]]. – Режим доступу: <https://fizmat.7mile.net/elektromagnitna-induktsiya/vykhrovi-strumu-skin-efekt.html>, вільний. Загл. з екрану. (05.01.2018).
4. К истории открытия явления электромагнитной индукции [Електронний ресурс] // сайт Санкт-Петербургская школа eduspb [2011]. – Режим доступу: <http://www.eduspb.com/node/1848>, вільний. Загл. з екрану. (06.07.2011).
5. Понеділок Г. В., Данилов А. Б. Курс загальної фізики. Електрика і магнетизм. Навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки – 2010 – 516с.
6. Спасский Б.И. История физики: [учеб. пособие для вузов]. / Спасский Б.И. – [2-е изд., перераб. и доп.] – Ч. II. – М.: Высшая школа, 1977. – 312 с. Том I, С. 282—283.

*Романюк Наталія Василівна,
магістрантки 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ КЕЙНСА ДЛЯ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Протягом 1930–1940 рр. у переважній більшості розвинених країн спостерігалось тривале масове безробіття. Щоб передбачити розвиток економіки та вжити певних заходів впливу на економічний розвиток, потрібно було знати, як в даний момент фіксувати рівень випуску продукції та зайнятості і чому остання не буває ні дуже високою, ні дуже низькою.

Розв'язанням цієї проблеми знайшов відомий економіст Кейнс. Він намагався пояснити рівень виробництва в період неповного завантаження робочої сили та обладнання. Згодом численні дослідники вивчали це питання, намагаючись висвітлити нечіткі місця теорії Кейнса або запропонувати власні розв'язання. В даній доповіді було досліджено економіку України за допомогою моделі Кейнса.

Основні припущення моделі:

1. Розглядається економіка з єдиною ендегенною змінною Y – валовий випуск продукції (ВВП), $Y = Y(t)$, де t – час.

2. Економіку будемо вважати закритою: чистий експорт $E=0$.

3. Нехай державні витрати розподіляються на споживання та накопичення:

$$Y = C + I.$$

4. Попит на інвестиційні товари є сталою величиною: $I(t) = I$.

5. Попит на споживчі товари в майбутньому році є лінійною функцією від ВВП поточного року:

$$C^D(t+1) = C_0 + cY(t),$$

де C_0 – нижня межа фонду невиробничого споживання, $c \in (0,1)$ – гранична схильність до споживання.

Динамічну модель Кейнса отримаємо, порівнявши випуск товарів кінцевого використання, що планується у наступному році, з попитом на них, що прогнозується:

$$Y(t+1) = C_0 + cY(t) + I$$

Ця модель може використовуватися тільки для короткострокового прогнозування поведінки економіки.

В дискретному випадку при $\Delta t \neq 1$ отримаємо

$$Y(t + \Delta t) - Y(t) = (C_0 - sY(t) + I)\Delta t,$$

де $s = 1 - c$ – гранична схильність до заощадження, $s \in (0,1)$.

При $\Delta t \rightarrow 0$ отримаємо лінійне неоднорідне диференціальне рівняння першого порядку

$$\frac{1}{s} \cdot \frac{dY}{dt} + Y = \frac{C_0 + I}{s}.$$

Враховуючи початкові умови $Y(0) = Y_0$, розв'язок задачі Коші буде таким:

$$Y(t) = \frac{C_0 + I}{s} + \left(Y_0 - \frac{C_0 + I}{s} \right) e^{-st}.$$

В доповіді будуть представлені результати побудови моделі кейнсіанського типу для економіки України на основі статистичних даних за 2001-2011 рр.

Методами регресійного аналізу було отримано рівняння:

$$Y(t) = 68,0131 + 0,3219Y(t) + 0,0089C(t),$$

для якого множинний коефіцієнт детермінації дорівнює 0,885, а значущість критерію Фішера 0,00007. Це свідчить про високу точність побудови рівняння.

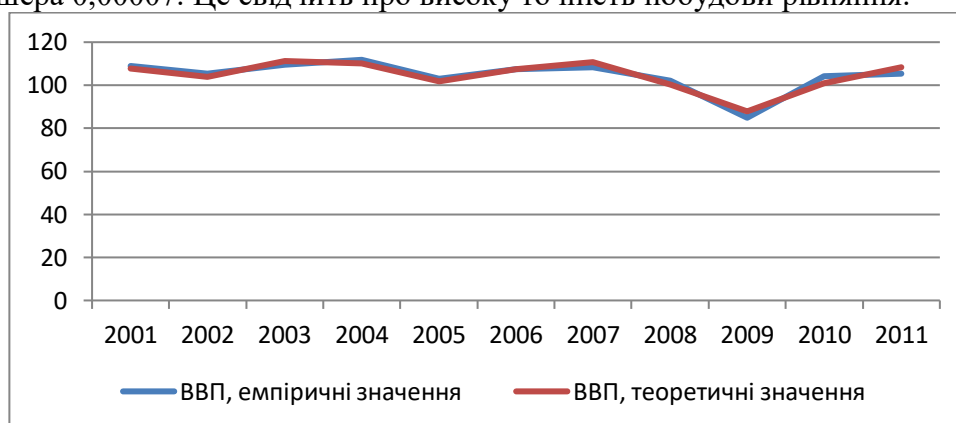

Рис.1. Динаміка ВВП України.

Таким чином нами було побудована модель кейнсіанського типу на основі статистичних даних, що характеризують ВВП, обсяги інвестицій та індекси споживчих цін в економіці України за період 2001-2011 рр. Дана модель виявилась адекватною з високим рівнем надійності, що дозволяє використовувати її для прогнозування макроекономічних показників.

Список використаної літератури:

1. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: Навч. посібник./ Вітлінський В. В. — К.: КНЕУ, 2003. — 408 с.
2. Колемаев В.А. Экономико-математическое моделирование. Моделирование макроэкономических процессов и систем: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности 061800 «Математические методы в экономике» / В.А. Колемаев. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 295 с.

*Ротозей Анастасія Олегівна,
магістрантки 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юрїївна*

ГРАФЕН: ПОБУВАТИ В РОЛІ ВЧЕНОГО МОЖЕ КОЖЕН

Сучасною нанофізикою встановлено, що наноструктури можна збирати не лише з окремих атомів або одиничних молекул, але й з молекулярних блоків. Такими блоками або елементами для створення наноструктур є, зокрема, графен. Графен – це одиничний плоский лист, що складається з атомів вуглецю, які зв'язані між собою і утворюють ґратку. Кожна комірка такої ґратки нагадує бджолину соту. Протягом тривалого часу вважалося, що двомірні матеріали існувати не можуть. Проте, у 2004 році британські фізики російського походження Андрій Гейм і Костянтин Новосьолов не лише створили, і, таким чином, довели існування двомірного матеріалу – графену, але й дослідили електронні властивості цього матеріалу. У 2010 році вони отримали Нобелівську премію з фізики – за «новаторські експерименти з двомірним матеріалом графеном». Графен є одночасно дуже легким і дуже твердим. Його унікальність зумовлена тим, що він здатний проявляти властивості як провідника, так і напівпровідника. При цьому графен має високу міцність і є прозорим внаслідок своєї надзвичайно малої товщини.

А чи можна одержати графен в домашніх умовах? Цікаво, що створити матеріал, який здатний лежати на квіткових пелюстках і навіть не згинати їх, може кожен в своїй «small home science laboratory (маленькій домашній науковій лабораторії)». Для цього потрібний лише шматочок якісного графіту і звичайний скотч. Якщо скотч прикласти липкою поверхнею до графіту, а потім відірвати, то маленькі фрагменти матеріалу залишаться на поверхні з клеєм. Товщина фрагментів буде складати кілька мікрон – але це ще не графен. Далі потрібно кілька разів повторити одну просту дію: скласти скотч навпіл (для того, щоб половинки торкалися одна одну липкими поверхнями) і розтягувати кінці липкої стрічки в протилежні сторони. Така процедура дозволяє зробити кожний фрагмент приблизно вдвічі тоншим. І після 10-15 таких складань-розтягувань значна частина графіту буде товщиною в один атомний шар. Це і є неймовірний наноматеріал 21 століття – графен! Саме за допомогою описаного способу і було вперше отримано графен для лабораторних досліджень. В основі цього методу лежить важлива особливість графіту – зв'язки між його шарами надзвичайно слабкі та легко руйнуються.

Виникає запитання: «Які перспективи використання цього неймовірного наноматеріалу, який у 200 разів міцніший за сталь?». Висока рухливість носіїв заряду (максимальна рухливість електронів серед усіх відомих матеріалів) забезпечує значні перспективи використання графену в різних галузях науки і техніки, наприклад, в наноелектроніці з метою заміни кремнію в інтегральних мікросхемах. Крім того, ця властивість робить графен дуже привабливим для використання в якості прозорих електродів сонячних батарей або сенсорних дисплеїв. На сьогоднішній день графен вже використовується для багатьох прикладних цілей, а саме:

- розроблено імплантати сітківки, здатні повернути зір хворим, у яких ще збереглися зорові нерви;
- виготовлено ультрашвидкий графеновий лазер з синхронізацією мод;
- створено смартфони з графеновим екраном, який не розбивається і не тріскається при падінні.

Отже, як бачимо, графен надає необмежені можливості практично у всіх галузях

промисловості і виробництва. Згодом, він, ймовірно, стане для нас самим звичайним матеріалом, подібно до пластику, який ми використовуємо повсюдно. Тому нині майже все відомі компанії (включаючи таких гігантів як Samsung та Intel) ведуть активні дослідження властивостей графену і шукають нові області для його застосування.

З точки зору фундаментальної фізики інтерес до дослідження графену зумовлений можливістю вивчати поведінку безмасових заряджених частинок. Важливо, що одержання ультрарелятивістських динамічних ефектів в графені призводить до ряду електронних явищ, що не мають аналогів в інших фізичних системах. Дослідження графена знаходяться на стику фізики конденсованих середовищ і фізики високих енергій. Можна із впевненістю стверджувати, що одержання нових, невідомих нині, матеріалів, подібних до графену – це справа недалекого майбутнього, а результати таких досліджень в черговий раз змінять не лише наше життя, але й уявлення про пізнанність матеріального світу!

Список використаної літератури:

1. Новоселов К.С. Электрический эффект поля в атомарно тонких углеродных пленках / К.С. Новоселов – (Electric Field Effect in Atomically Thin Carbon Films) // «Science». – Том 306. – 2004. – С. 666-669
2. Разумов В.Ф. Графен – новый прорыв в области нанотехнологий / В.Ф. Разумов // «Российские нанотехнологии». - Том 5. - №11-12. – С. 17-22.

*Саган Ольга Ігорівна,
магістрантки 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Січкара Тарас Григорович*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Нетрадиційні та відновлювані джерела енергії останнім часом стали одним із важливих критеріїв сталого розвитку світової спільноти. Здійснюється пошук нових і вдосконалення існуючих технологій, виведення їх до економічно ефективного рівня та розширення сфер використання.

Головними причинами такої уваги є очікуване вичерпання запасів органічних видів палива, різке зростання їх ціни, недосконалість та низька ефективність технологій їхнього використання, шкідливий вплив на довкілля, наслідки якого все більше і більше турбують світову спільноту.

На сьогодні частка нетрадиційних відновлюваних джерел енергії (НВДЕ) у виробництві енергії у світі не є значною, але їх потенціал на кілька порядків перевищує рівень світового споживання паливно-енергетичних ресурсів. Темпи зростання обсягів виробництва енергії НВДЕ також значно перевищують аналогічні для традиційних видів енергії. Так, у найближчі 10 років, прогнозується щорічне зростання світових обсягів виробництва електроенергії традиційної електроенергетики на рівні 2,8%, а електроенергії НВДЕ – 9,2% [1].

В Україні також існує значний потенціал використання НВДЕ. З іншого боку, проблеми ефективності використання традиційних джерел енергії в Україні стоять гостріше, ніж у інших країн чи країн ЄС. Причинами цього є застарілі технології, вичерпання ресурсів використання основних фондів генерації електроенергії і тепла, що разом з низькою ефективністю використання палива призводить до значних обсягів викидів шкідливих речовин. Значні втрати при транспортуванні, розподілі та використанні електроенергії і тепла, а також монопольна залежність від імпорту енергоносіїв ще більш ускладнюють ситуацію на енергетичних ринках країни.

Для покращення енергозабезпеченості господарств України слід застосовувати на всіх виробничих об'єктах енергозберігаючі технології, дотримуватися суворого режиму економії електроенергії у виробництві, на транспорті, у комунальному господарстві та побуті населення.

Актуальною є проблема спорудження нових екологічно чистих електростанцій.

Електроенергетика — галузь промисловості, що виробляє і транспортує електроенергію, забезпечує нею споживачів. Електроенергетика — найбільший споживач палива, її продукція широко використовується в господарстві та населенням,

Електроенергетика є базовою галуззю економіки України. Порівняно з іншими галузями промисловості вона працює найбільш стабільно, хоч знизила випуск продукції за останні десять років на одну третину. Особливо різко скоротилося електроспоживання в промисловості, будівництві, тобто в галузях, що зазнали найбільшого спаду виробництва. При цьому відбувалися зміни в структурі енергетики - частка виробництва електроенергії атомними станціями швидко зростала.

Електроенергетичний потенціал України значний. Галузь в основному задовольняє потреби України.

Провідне місце у виробництві електроенергії належить тепловим електростанціям (50% загального виробництва електроенергії в Україні), далі йдуть атомні (45%) і гідроелектростанції (5%). У розрахунку на одного жителя України за рік виробляється близько 3,7 тис. кВт·год електроенергії.

Таким чином, Україна має нагальну потребу у переході до енергетично ефективних та екологічно чистих технологій, якими є, в тому числі, і НВДЕ. Але, незважаючи на декларативні заяви щодо усвідомлення цієї потреби з боку різних гілок влади та низку нормативно-законодавчих актів, які стосуються розвитку НВДЕ, – реальних кроків щодо впровадження НВДЕ зроблено досить мало. Частка НВДЕ в енергетичному балансі країни становить лише 7,2 % (6,4 % - позабалансові джерела енергії; 0,8 % - відновлювані джерела)

Змінити ситуацію можна шляхом проведення відповідної енергетичної політики, вдосконалення нормативно-правової бази та залучення інвестицій у розвиток НВДЕ. Звісно, що цей процес не є швидким, але задля забезпечення майбутнього економічного процвітання України, її гідного місця у Європейській спільноті потрібно вже сьогодні активізувати вирішення цієї актуальної проблеми [2].

Список використаної літератури:

1. Рожко А.О. Перспективи використання відновлювальних джерел енергії в Україні//*Енергосбережение*. – 2007. – №2. – с. 25-28.
2. Паливно-енергетичні ресурси. Перспективи України.//*Новини та пріоритети енергетики*. – 2005, №1.
3. Довідникова книга з електроенергетики: навч. посібник / П. В. Волох, М. П. Цоколенко, Л. В. Ревенко, В. А. Грічаненко.–Київ: Аграрна освіта, 2014.–506 с.
4. Адаменко О.М., Височанський В., Лютко В., Михайлів М. Альтернативні палива та інші нетрадиційні джерела енергії. Монографія. – Івано-Франківськ:ІМЕ, 2001. – 432с.
5. Нікіторович О.В. Аналіз стану та перспектив розвитку малої гідроенергетики України// Міжнародна науково-практична конференція “1-й Всеукраїнський з’їзд екологів”. – Вінниця: ВНТУ, 2006.
6. Г.С. Ратушняк, В.В Джеджула. Енергозбереження в сільсько-сподарській біоконверсії. Навч. посіб.– Вінниця. – ВНТУ,2006. – 83с.
7. Гелетуша Г.Г., Железная Т.А. Анализ основных положений “Энергетической стратегии Украины на период до 2030 года” // *Промышленная теплотехника*. – 2006, №5. – с. 82-92.

*Саліковська Людмила Василівна,
магістрантки 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Колесник Тамара Всеволодівна*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОГО ЧИСЛЕННЯ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПРИКЛАДНИХ ЗАДАЧ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Однією з проблем при вивченні шкільного курсу математики є визначення системи задач, які б реалізували ідею розвиваючого та виховного навчання математики і перш за все задач, спрямованих на формування в учнів вмінь самостійно і творчо вивчати математику.

У шкільному курсі математики безумовно необхідні задачі, спрямовані на вироблення певних математичних вмінь і навичок, зокрема, задачі ілюстративного характеру та тренувальні вправи, які виконуються за зразком.

Однак не менш важливими є задачі, спрямовані на розвиток творчого та математичного мислення учнів, виховання у них стійкого інтересу до вивчення математики.

Кожна задача може слугувати різним конкретним цілям навчання. І все ж корисним є спеціальні вправи для навчання учнів способам самостійної діяльності, загальним методам і прийомам розв'язування задач, для оволодіння методами наукового пізнання реальної дійсності. Здійснюючи цілеспрямоване навчання школярів розв'язуванню задач за допомогою спеціально підібраних вправ, слід навчити їх спостерігати, користуватися аналогією, індукцією, порівняннями і робити відповідні висновки. Необхідно розвивати навички не тільки логічних міркувань, але й міцні навички евристичного мислення.

Елементами математичного аналізу значно збагачують зміст шкільного курсу математики, суттєво розширюють його застосування, що однаково корисно як для шкільних дисциплін, що використовують математику, так і для самої математики. Вивчення початків аналізу допоможе учням старшої школи відчувати діалектику логіки та інтуїції, зрозуміти на новому етапі, як в математиці відбувається перехід від спостережень до узагальнення, як формалізація на перший погляд очевидних фактів дозволяє будувати логічно бездоганні та корисні для прикладних застосувань висновки.

Введення нового математичного апарату дозволяє розглянути цілий ряд задач, які не можна розв'язувати елементарними методами.

Зокрема поняття визначеного інтервалу є важливим не тільки як предмет вивчення в математичному курсі математики, а і як ефективний засіб розв'язування багатьох важливих і цікавих для учнів задач.

Такими, зокрема, є прикладні задачі які розв'язують за допомогою інтервального числення.

Математика є мовою науки і техніки, за її допомогою вивчаються та прогнозуються явища і процеси, що відбуваються у природі і суспільстві.

Математика, як відомо, вивчає навколишній світ за допомогою абстрактних моделей, у яких реальні величини замінюються математичними поняттями. Зв'язок математики з її застосуваннями здійснюється за допомогою математичних моделей. Математичними моделями прийнято називати системи математичних співвідношень, які описують досліджуваний процес або явище за допомогою математичних символів. Одна і та сама математична модель може описувати з певним наближенням властивості дуже далеких одне від одного за своїм конкретним змістом реальних явищ. В цьому полягає загальність та універсальність математичних методів дослідження для пізнання світу та вивчення його закономірностей.

Математичне моделювання, як метод пізнання, включає три основні етапи: формалізація або побудова математичної моделі (формування задачі мовою математики); дослідження і розв'язання математичної задачі в межах побудованої моделі; аналіз одержаних результатів відповідно до змісту розв'язуваної задачі та висновки. Усі ці етапи тісно пов'язані між собою та присутні при розв'язанні прикладних задач при вивченні інтегрального числення в шкільному курсі математики.

Прикладні задачі у процесі навчання математики до того ж виконують певні дидактичні, основними з яких є навчальна (формування системи математичних знань, умінь і навичок на різних етапах засвоєння); виховна (формування наукового світогляду, пізнавального інтересу і самостійності, моральних якостей особистості); розвивальна (розвиток логічного мислення, оволодіння ефективними прийомами розумової діяльності).

Прикладні можливості математики необмежені, бо розвиток математичних знань відбувається як в результаті потреб практики, так і в силу внутрішніх потреб самої науки, при цьому нові галузі математики з часом знаходять своє практичне застосування. Специфіка математичних методів дослідження полягає в їх універсальності, бо зрештою виявляється, що різні за своїм характером процеси описуються одними і тими самими математичними законами.

Розгляд прикладних задач при вивченні шкільного курсу математики сприятиме формуванню у учнів вмінь математичного моделювання реальних процесів і явищ та вихованню правильного погляду на практичний зміст математики і можливості її використання природознавстві і техніці.

Разом з тим прикладні задачі сприятимуть посиленню мотивації учнів до вивчення математики, спонукатимуть до здобуття нових знань, оволодінню новими вміннями, збагачують їх знаннями з інших галузей науки і техніки.

В роботі розроблень систем прикладних задач з різними дидактичними функціями на застосування інтегрального числення в шкільному курсі математики.

Список використаної літератури:

1. Алгебра і початки аналізу: Підручник для 10-11 кл. загальноосвітн. навч. закл./ Г.П. Бевз. – К.: В-тво «Освіта», 2005. – 255 с.
2. Навчальні програми з математики для загальноосвітн. навч. закл. України. 5-9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 56 с.
3. Математика:10: підруч. для загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту / Г.П. Бевз, В.Г. Бевз. – 2-ге вид. – К.: Генеза, 2011. – 272 с.: іл. – бібліогр. : с. 250.

*Сидоренко Руслан Володимирович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

СТВОРЕННЯ ІМІТАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ В СЕРЕДОВИЩІ ANYLOGIC

Серед наукових методів, які застосовуються в економіці, науці і техніці, особливе місце займають методи моделювання. Існують різні види моделювання: фізичне, макетне, математичне (аналітичне), імітаційне (машинне), аналогове, ситуаційне (ділові ігри). У моїй роботі імітаційне моделювання розглядається як особлива форма проведення машинних експериментів з економічними об'єктами. Подається характеристика напрямів використання імітаційного моделювання. Зазначається місце машинної імітації у розв'язанні проблем комп'ютеризації інформаційних процесів підприємств та установ.

Побудуємо за допомогою елементів бібліотеки Enterprise Library модель простої системи масового обслуговування – модель банківського відділення. У банківському відділенні перебувають банкомат і стійки банківських касирів, які призначені для швидкого і ефективного обслуговування відвідувачів банку. Готівкові операції клієнти банку здійснюють за допомогою банкомату, а більш складні операції, такі як оплата рахунків, – за допомогою касирів.

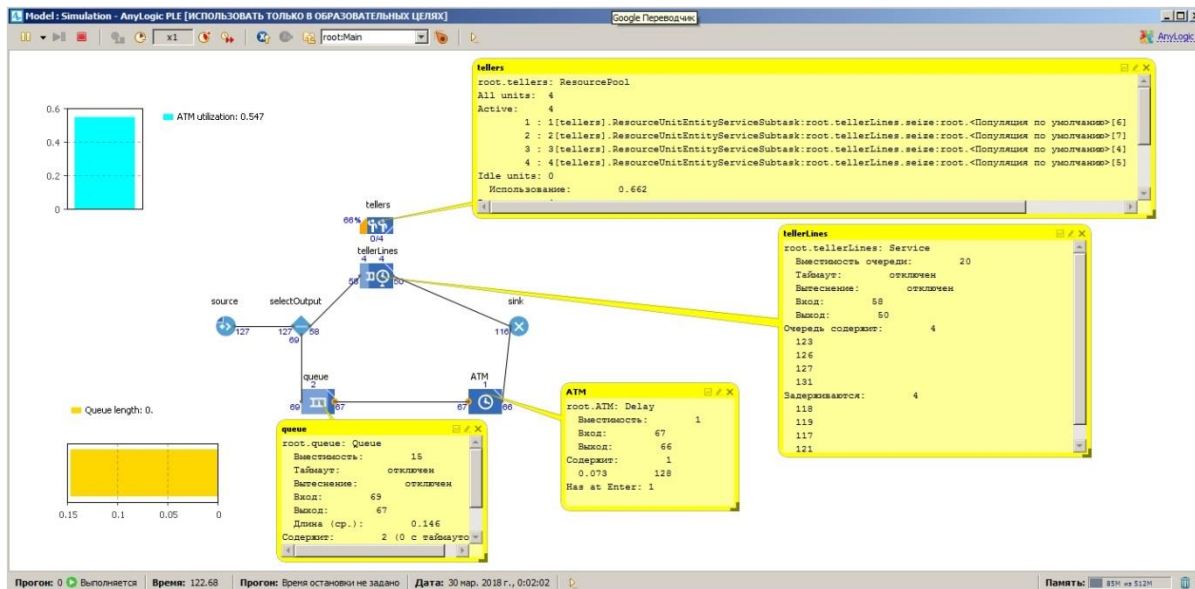

Рис.1. Імітаційна модель банку

Вибрана модель ілюструє структуру роботи банку за умови використання 1 банкомату та обслуговування клієнтів 4 касирами.

За допомогою візуалізованої блок-схеми ми можемо простежити: скільки часу людина знаходиться у черзі, яка кількість людей в даний момент обслуговується і т.д. На рис. 1 видно, що 2 людини стоять у черзі, а 67 людей покинули чергу (блок queue), 50 пішли від касирів (блок tellerLines), а 116 вже обслужено (блок sink), один ще обслуговується у банкоматі (блок delay). Максимальна довжина черги – 15 осіб. Обслуговування одного клієнта займає приблизно 1 хвилину, у роботі час обслуговування розподілено за трикутним законом із середнім значенням, що дорівнює 1 хвилині, мінімальним – 0.8 і максимальним – 1.3 хвилини.

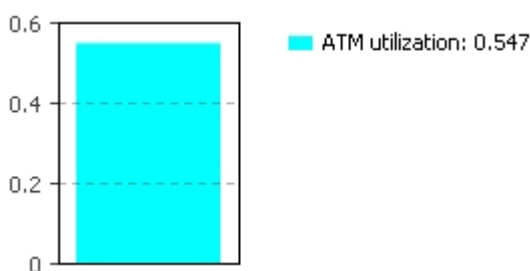

Рис. 2. Середня зайнятість банкомату

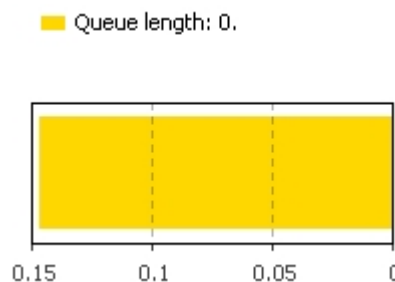

Рис. 3. Середня зайнятість довжини черги

З напливом клієнтів збільшується навантаження на сам процес. Я розподілив інтенсивність надходження осіб приблизно до 0.5, щоб до касирів та банкомату зверталась майже однакова кількість людей в один і той же час. Для зручності процес можна прискорити або сповільнити та зупинити модель після досягнення змінної заданого значення або при виконанні певної умови.

Висновки. Побудова певної моделі у будь-якій галузі та експеримент можливі лише з використанням методів імітації, за допомогою яких вивчають внутрішні взаємодії у

досліджуваній системі, зміни у впливі зовнішнього середовища на неї. За певних умов у модель вносять відповідні зміни і досліджують впливи їх на поведінку системи. Імітаційне моделювання дає змогу краще зрозуміти систему і внести пропозиції щодо поліпшення її структури та функціонування, які без імітації зробити було б неможливо.

Список використаної літератури:

1. Буртняк І.В. Імітаційне моделювання. / Методичні рекомендації для студентів. – 2009. – С. 40–42.
2. Михайлов В.Н. Имитационное моделирование в среде AnyLogic / Учебно-методическое пособие. – 2015. – С. 6-40.

*Словачевська Дар'я Михайлівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новіцька Таміла Валентинівна*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МАТЕМАТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Час за який студент зможе адаптуватися до вузівського життя, опанувати прийоми, методи та засоби навчання, подолає труднощі психологічного характеру, усе це визначить якість його підготовки та успіх навчальної діяльності.

Як зазначає О. Г. Фомкіна у роботі «Удосконалення методики навчання математики в економічному вузі»: розв'язання проблеми адаптації може здійснюватися за двома, одночасно діючими напрямками:

- 1) розробка і використання в практиці заходів, які забезпечують наступність в формах, методах, засобах навчання і контролю в середній і вищій школі. Вони у вузі мають бути перехідними і на I – II курсах близькими до шкільних, хоча і не дублювати їх;
- 2) озброєння студентів методами і прийомами навчальної та наукової роботи. З цією метою актуальним є впровадження в навчальний процес невеликого курсу „Вступ до спеціальності”, проведення спеціальних бесід з першокурсниками про те, як слухати і конспектувати лекцію, як готуватися до практичних занять, колоквиумів, екзаменів, як шукати в бібліотеці необхідну літературу, скласти конспект прочитаного.

Систематична робота викладачів на заняттях, консультування з питань навчальної і наукової роботи – одна з найефективніших форм озброєння студентів методами, формами і засобами навчальної роботи [1, с. 16 – 17].

Досліджено, що студенти мають різні математичні здібності, різний рівень загального розвитку, у такому випадку важливим є індивідуальний підхід до кожного з них, створення найбільш комфортних умов для розвитку враховуючи індивідуальні особливості студента. Про підготовку майбутніх фахівців потрібно дбати вже з першого курсу, використовуючи рівневу диференціацію. Одним з найбільш поширених та ефективних принципів роботи зі студентами, при проведенні з ними практичних занять з математики, вважається розподіл їх на групи, які сформовані за різним рівнем складності завдань і вимог до їх виконання. Також не можна залишити без уваги підготовку до вивчення теоретичного матеріалу, бо без знання теорії студенти не зможуть застосувати вміння та навички на практиці [1].

Не можемо не погодитися з думкою О. В. Куделіної, яка визначає психолого-педагогічними умовами активізації пізнавальної діяльності студентів:

1. забезпечення єдності цілей процесу навчання – освітньої, розвивальної і виховної;

2. педагогічно доцільне використання принципів дидактики вищої школи;
3. забезпечення емоційності навчання і створення сприятливої атмосфери;
4. динамічність, різноманітність методів, прийомів, форм і засобів навчання, спрямованість їх на розвиток активної дослідницької діяльності студентів, пріоритетність методів і форм активного навчання;
5. орієнтація студентів на систематичну самостійну роботу, забезпечення регулярності й ефективності контролю і оцінювання успішності студентів;
6. використання системи психологічних і педагогічних стимулів активної навчальної діяльності;
7. комплексне, педагогічно доцільне використання технічних засобів навчання і сучасних інформаційних технологій [2].

Звертаючи увагу на недостатній рівень математичних знань та вмінь студентів-першокурсників самостійно опрацювати матеріал, викладач повинен заздалегідь передбачити такі моменти, і провести інструктажі зі складання конспектів, виконання практичних робіт та забезпечити наявність матеріалів, що будуть допоміжними у виконанні окремих завдань, наприклад, таблиці, формули тощо [2].

Як зазначає О.В. Куделіна: «вища математика для більшості студентів є складним предметом, під час вивчення якого студенти зазнають значних труднощів. І якщо немає мотивів вивчати математику (або ці мотиви є слабкими, нестійкими), то не можна і сподіватися на отримання якісних змін як в розвитку системи особистісних цінностей студентів, так і в покращенні їх навчальних досягнень. Спрямування курсу математики на використання здобутих знань і вмінь під час розв'язуванні професійних вправ підвищує мотивацію навчання математики, а як наслідок, стимулює пізнавальну активність студентів, розвиток математичних і професійних компетентностей; сприяє підвищенню успішності студентів з вищої математики» [2].

Список використаної літератури:

1. Фомкіна О. Г. Удосконалення методики навчання математики в економічному вузі: шляхи, форми і засоби, перспективи : монографія / О. Г. Фомкіна. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 122 с.
2. Куделіна О.В. Педагогічні передумови успішності студентів-першокурсників з вищої математики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/405/84/>. – Назва з екрану.

*Стасюк Іван Михайлович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Грищенко Геннадій Опанасович*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ «ТЕМПЕРАТУРА» ТА ЇЇ ШКАЛИ

Що собою являє температура? На це питання існує декілька варіантів відповідей і всі вони правильні: температура – міра нагрітості тіл; температура – міра середньої кінетичної енергії молекул газу; температура – це фізична величина, що є мірою інтенсивності теплового руху молекул і атомів. Тому варто розглянути з чого люди починали вивчати і розвинути дане поняття.

Що таке теплота - знають усі. Зі шкільного підручника відомо, що частки в газах, рідинах і твердих тілах перебувають в безперервному русі і що цей рух сприймається як тепло. Енергія руху частинок, усереднена по їх величезній кількості, визначає температуру.

Але теорія тепла виникла не відразу. Дуже довго не могли зрозуміти ні що таке тепло, ні яка різниця між температурою і теплом.

Історія про те, як навчилися вимірювати температуру, цікава і незвичайна. Термометри були придумані за багато років до того, як люди зрозуміли, що саме вони вимірюють.

Про тепло та холод говорили стародавні лікарі та й деякі вчені. Але ось про температуру майже нічого. Першим хто це зробив був Галілей. Кажуть, що юний Галілей дивився на хитку люстру в Пізанській соборі і вимірював період її коливань, відраховуючи удари власного пульсу. Закони механіки могли бути відкриті Галілеєм тільки тому, що він один з перших зрозумів, як важливо робити точні вимірювання. До вивчення теплових явищ Галілей підійшов з тих же позицій; перш за все він зайнявся тим, як виміряти температуру тіла. Термометри, які робив Галілей (близько 1597 г.), складалися з скляної кулі, наповненого повітрям; від нижньої частини кулі відходила трубка, частково заповнена водою, яка закінчувалася в посудині, також наповненому водою. Коли повітря в кулі розширювався або стискався, рівень води в скляній трубці змінювався, що і слугувало зазначенням на температуру, наприклад, руки, доторкнувшись до кулі. Однак висота стовпчика залежала як ст температури, так і від атмосферного тиску, і вимірювати таким термометром скільки-небудь точно було неможливо.

Лише в 1703 р Гійом Амонтан, коментуючи Ньютона, описав в мемуарах Паризької академії новий термометр. У цьому термометрі вимірювалося не збільшення обсягу повітря при нагріванні, а зміна його тиску. У новому термометрі Амонтан ввів постійні точки відліку - точку кипіння води (він не знав ще, що ця температура залежить від тиску) і, як це не дивно, вибрав в якості нуля «ту значну ступінь холоду», при якій повітря втрачає всю свою пружність. Свій «абсолютний нуль» він вибрав зі значною помилкою, помістивши його за сучасною шкалою приблизно на 240° нижче нуля (але все ж це було неабияке досягнення). До кінця своєї діяльності Амонтан побудував і повністю запаяний термометр, зробивши його, нарешті, зовсім не залежним від тиску атмосфери.

Першим свою температурну шкалу запропонував в 1714 році німецький фізик Г. Фаренгейт. При цьому за абсолютний нуль, тобто за найнижчу точку цієї шкали, була прийнята температура суміші, яка включала в себе сніг і нашатир. Наступним важливим показником стала нормальна температура тіла людини, яка стала дорівнювати 100 градусів. Відповідно, кожний розподіл цієї шкали отримав назву «градус Фаренгейта», а сама шкала - «шкали Фаренгейта».

Через 30 років шведський астроном А. Цельсій запропонував свою температурну шкалу, де основними точками стали температура танення льоду і точка кипіння води. Ця шкала отримала назву «шкали Цельсія», вона до цих пір популярна в більшості країн світу,

У 1802 році, проводячи свої знамениті досліді, французький вчений Ж. Гей-Люссак виявив, що обсяг маси газу при постійному тиску знаходиться в прямій залежності від температури. Але найцікавіше полягало в тому, що при зміні температури на 10 за шкалою Цельсія, обсяг газу збільшувався або зменшувався на одну і ту ж величину. Провівши необхідні обчислення, Гей-Люссак встановив, що ця величина дорівнювала $1/273$ від обсягу газу при температурі, яка дорівнює 0°C .

З цього закону слідував висновок, що напрошується: температура, рівна -273°C , є найменшою температурою, навіть підійшовши до якої впритул, досягти її неможливо. Саме ця температура отримала назву «абсолютний нуль температури».

Більш того, абсолютний нуль став відправною точкою для створення шкали абсолютної температури, активну участь в якому взяв англійський фізик Уільям Томсон, більш відомий для широких мас як лорд Кельвін.

Його основне дослідження стосувалося докази того, що жодне тіло в природі не може бути охолоджене нижче, ніж абсолютний нуль. При цьому він активно використовував другий закон термодинаміки, тому, введена ним в 1848 році абсолютна шкала температур стала називатися термодинамічної або «шкалою Кельвіна».

У наступні роки і десятиліття відбувалося тільки числове уточнення поняття «абсолютний нуль», яке після численних узгоджень стало вважатися рівним $-273,150\text{C}$. Основний фізичний зміст абсолютного нуля полягає в тому, що, згідно з основним фізичним законам, при такій температурі енергія руху елементарних частинок, таких як атоми і молекули, дорівнює нулю, і в цьому випадку має припинитися будь-хаотичний рух цих самих частинок. При температурі, що дорівнює абсолютного нуля, атоми і молекули повинні зайняти чітке положення в основних пунктах кристалічної решітки, утворюючи впорядковану систему.

Список використаної літератури:

1. Камке Д., Кремер К. Физические основы единиц измерения. – М. : Мир, 1980. – 208 с.
2. Спасский Б. И. История физики: учеб. пособие для вузов: в 2 ч. / Б. И. Спасский. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1963. — Ч. 1. — 330 с.
3. Смородинский Я. А. Температура. — М.: Наука, 1981. — 159 с.

Степанюк Марія Олександрівна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Математика»

Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Нікіфоров Роман Олексійович

ВЛАСТИВОСТІ β -ЗОБРАЖЕННЯ ДІЙСНИХ ЧИСЕЛ

Розглянемо $[1,2]$ β -зображення дійсного числа $x \in [0,1]$, яке є узагальненням s -кового зображення для випадку дробової основи системи числення.

$$x = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{d_k}{\beta^k}, \text{ де}$$

$$\beta > 1, d_k \in \{0, 1, \dots, [\beta]\}, \forall k \in \mathbb{N}.$$

Перехід до дробової основи призводить до виникнення принципово нових властивостей, які не характерні для s -кового зображення [3].

Для довільного $x \in [0,1]$ існує така послідовність $\{d_k(x)\}$,

$$d_k \in \{0, 1, \dots, [\beta]\}, \forall k \in \mathbb{N}, \text{ що}$$

$$x = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{d_k}{\beta^k} := \Delta_{d_1 d_2 \dots d_i \dots}^{\beta}$$

Але при цьому не для будь-якої послідовності $\{d_k\}$ існує відповідне їй число $x \in [0,1]$.

Відомо [4], що якщо для $\beta \in [1,2]$, то для майже будь-якої точки $\left[0, \frac{1}{\beta-1}\right]$ існує континуальна кількість різних β -зображень. Особливу увагу приділяють випадку $\beta = \frac{1+\sqrt{5}}{2}$.

У доповіді будуть розглянуті метричні, ергодичні та фрактальні властивості β -зображень, а також їхній зв'язок зі згортками Бернуллі.

Список використаної літератури:

1. Parry B. On the β -expansions of real numbers / Bill Parry. // Acta Mathematica Academiae Scientiarum Hungaricae. – 1960. – №11. – С. 401–416.
2. Alfréd R. Representations for real numbers and their ergodic properties / Rényi Alfréd. // Acta Mathematica Academiae Scientiarum Hungaricae. – 1960. – №8. – С. 477–493.

3. Karma D. Ergodic Theory of Numbers / D. Karma, K. Cor. – United States of America: Mathematical Association of America, 2002. – 187 с. – (Carus Mathematical Monographs).
4. Sidorov N. Almost Every Number Has a Continuum of β -Expansions / Nikita Sidorov. // The American Mathematical Monthly. – 2003. – №110. – С. 838–842.

**Столярова Світлана Сергіївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»**

**Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Рокицький Максим Олександрович**

ТЕПЛОПРОВІДНІСТЬ ПОЛІМЕРНИХ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ОСНОВІ AgI

Модифікуючи полімерну матрицю різними наповнювачами можна отримувати матеріали з кардинально різними властивостями. Особливий інтерес представляють собою композиційні матеріали до яких ставляться вимоги зміни знаку приросту теплопровідності при певних температурах для керованого тепловідводу.

Зразки системи пентапласт – дисперсний AgI готували у наступному термо-баро-часовому ($T-p-t$) режимі: нагрівання зі швидкістю 3,5 К/хв, витримка при 483 К протягом 15 хв під тиском 20 МПа, охолодження з розплаву з швидкістю 0,5 К/хв, що відповідає найкращим технологічним умовам переробки композиту з урахуванням властивостей як наповнювача, так і полімерної матриці [1]. Вимірювання температурної залежності теплопровідності проводили при неперервній зміні температури нагрівника в режимах, близьких до регулярного нагріву з використанням динамічного λ - калориметра, що являє собою модернізований вимірювач теплопровідності “ИТ- λ -400”.

Відносна похибка при дослідженні теплопровідності становила $\varepsilon = \pm 3 \%$.

Результати дослідження теплопровідності свідчать про монотонне зменшення теплопровідності в інтервалі температур 113 – 419 К з тенденцією більш інтенсивної зміни при низьких температурах (113 – 208 К) для чистого полімера. Для AgI інтенсивність зміни теплопровідності нижче температури фазового переходу діелектрик – суперіонік подібна до кристалічних діелектриків - з підвищенням температури значення теплопровідності зменшується.

Концентраційні залежності теплопровідності композитів МДС пентапласт – AgI наведено на рис. 4, з якого видно, що при концентрації $C_V \approx 30 \%$ спостерігається різке підвищення значень коефіцієнта теплопровідності, що в залежності від температури може перевищувати відповідні значення λ для чистого пентапласту у 1,5 рази [2].

При концентраціях $C_V > 42 \%$ значення λ композитів наближається до відповідних значень коефіцієнтів теплопровідності наповнювача за рахунок збільшення вмісту більш теплопровідного наповнювача (при $T = 103 \text{ К}$ $\frac{\lambda_{AgI}}{\lambda_{\text{пентапласту}}} > 1,5$), а при $C_V = 69 \%$ навіть

перевищує її за рахунок сумарного внеску механізмів провідності полімерної матриці та дисперсного наповнювача. Зростання значень теплопровідності композитів пов'язане із реалізацією структурного перколяційного переходу в наповнювачі – система ізольованих кластерів – неперервний кластер (ІК – НК), що виявляється з теплофізичних вимірювань в околі $\sim 30\%$, що співпадає з відповідним значенням, одержаним з електрофізичних досліджень.

Отже, а результатами досліджень було виявлено, що з підвищенням концентрації наповнювача теплопровідність підвищується, це пов'язано з різницею в теплопровідності полімерної матриці і наповнювача. Підвищення значення теплопровідності композитів

системи пентапласт - AgI лежить в допустимих межах, що дає можливість широкого практичного застосування.

Список використаної літератури:

1. Рокицький М.О., Кирилов Д.В., Янчевський Л.К., Левандовський В.В. Технологія та пристрій для приготування термопластичних ПКМ методом пресування // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 1. Фізико-математичні науки. – 2004. - №5. – С.58-62.
2. Рокицький М.О., Шут М.І., Махно С.М., Левандовський В.В., Горбик П.П. Тепло- та електропровідність композитів системи пентапласт – дисперсний суперіонний провідник (AgI) // XXII науч. конф. стран СНГ “Дисперсные системы”. – Одеса: Астропринт, 2006. – С.285-286.

*Стрельникова Тамара Сергіївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Кириленко Олена Іванівна.*

ПЕРЕВІРКА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ФІЗИКИ

Контроль, або перевірка навчальних досягнень, є обов'язковим компонентом процесу навчання. Він має місце на всіх етапах процесу навчання, але особливого значення набуває після вивчення якого-небудь розділу програми і завершення ступеня навчання. Суть перевірки навчальних досягнень полягає у виявленні рівня засвоєння результатів навчання учнями, який повинен відповідати освітньому стандарту з даної програми, даного предмету.

Методи перевірки навчальних досягнень учнів з фізики [1]:

- усний контроль – це бесіда, розповідь учня, роз'яснення, читання технологічної карти, схеми; основою усного контролю слугує монологічна відповідь або запитально-відповідна форма – бесіда, у якій вчитель ставить запитання і чекає відповіді учня; проводиться на кожному уроці в індивідуальній, фронтальній або комбінованій формі;
- письмовий контроль (самостійні і контрольні роботи, диктанти, реферати) забезпечує глибоку і всебічну перевірку засвоєння, оскільки вимагає комплексу знань і умінь учня; у письмовій роботі учневі необхідно показати і теоретичні знання, і вміння застосовувати їх для розв'язування конкретних задач, проблем, крім того, виявляється ступінь оволодіння письмовою мовою, уміння логічно, адекватно проблемі скласти свій текст, давати оцінку твору, експерименту, проблемі;
- практичний контроль (дослід, практична робота, навчальний проект, учнівське портфоліо, побудова схем, моделей) можна вважати ефективним, але нечасто використовуваним способом перевірки результатів навчання;
- дидактичні тести – це набір стандартизованих завдань з визначеного матеріалу, який встановлює ступінь засвоєння його учнями;
- спостереження.

Перевірка навчальних досягнень учнів здійснюється за допомогою цих методів, вибір яких зумовлюється особливостями змісту навчального предмета, його обсягом, рівнем узагальнення, віковими можливостями учнів. Для цього необхідно застосовувати завдання різних когнітивних рівнів: на відтворення знань, на розуміння, на застосування в стандартних і змінених навчальних ситуаціях, уміння висловлювати власні судження, ставлення, оцінки.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки і практики характеризується стрімким зростанням обсягу інформації при обмеженій кількості навчальних годин і високих вимогах до якості освіти навчання.

Задовольняти вимогу об'єктивності принципово здатен тестовий метод контролю.

Тест має ряд особливостей [2]:

- 1) відносно проста процедура постановки і нескладне обладнання;
- 2) безпосередня фіксація результатів;
- 3) можливість використання як в індивідуальній роботі, так і в групах;
- 4) зручність математичної обробки;
- 5) короткочасність;
- 6) наявність установлених стандартів і норм.

Науковими дослідженнями встановлено, що об'єктивність тестової форми контролю не менша від завдань класичного типу, просто потрібно педагогічно і методично грамотно їх розробляти. Використання завдань з вибором відповіді дає можливість за короткий час перевірити навчальні досягнення значної кількості учнів з досить широкого кола питань. За допомогою доцільно підібраних питань можна досліджувати глибину і повноту засвоєння знань учнями, фіксувати етапи оволодіння матеріалом (його розуміння), встановити рівень навчальних досягнень учнів. Оціночний бал виставляють залежно від кількості правильних відповідей [3].

Тестування (серед інших методів перевірки навчальних досягнень учнів з фізики) дає досить точну картину засвоєння учнями навчального матеріалу. Це ще раз доводить, що метод тестування можна застосовувати при тематичному, поточному та оперативному контролі навчально-пізнавального процесу.

Список використаної літератури:

1. Методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх початкових закладах у 2017/2018 навчальному році [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017. – Режим доступу : https://osvita.ua/doc/files/news/568/56860/metod_rekom_2017.pdf
2. Розенберг Н.М. Тестова перевірка знань учнів / Н.М. Розенберг. – К.: Вища шк., 1979. – 176 с.
3. Атаманчук П.С. Тематичні завдання еталонних рівнів з фізики / П.С. Атаманчук, А.М. Кух. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2004. – 131 с.

*Суменкова Софія Олегівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
аспірант
Пудченко Сергій Анатолійович*

ТОР ЯК ФОРМА ЕНЕРГІЇ НА ВСІХ РІВНЯХ ІСНУВАННЯ. ТОКАМАК

Тор – геометричне тіло, що утворюється шляхом обертання кола навколо осі, котра лежить у одній площині з колом, але не перетинає його. Форма тора зовні нагадує бублик ($V=2\pi^2 Rr^2$) [1]. Енергія тора входить з одного кінця, обертається навколо центру і виходить з іншого боку, – це збалансована саморегулююча, завжди цілісна система. Футурист Дуен Елджин пояснює, що тор є основною фігурою, яку природа використовує для життя на всіх рівнях. Еволюція означає розкриття, розкручування. Тому виникає питання: що саме розкручує Всесвіт? Його розкручує самоорганізована система, яку можна виявити на будь-якому рівні. Самоорганізація – це спеціальний термін для означення системи, яка сама управляє собою і сама, по-суті, знає себе. Якщо ми поглянемо на природу, то всюди

знайдемо такі самоорганізуючі форми: у розрізі помаранча, яблука, побачимо таку форму у динаміці торнадо, у магнітному полі навколо землі і в аналогічному магнітному полі навколо кожної людини. Їх можна знайти у структурі всієї вихрової галактики і в будові атома. На всіх рівнях, протягом усієї історії Всесвіт працює над одним проектом: вирощуванням торів. Всесвіт – фабрика з виробництва торів.

Динаміку тора можна прослідкувати в різному масштабі. Наприклад, можна побачити її на рівні галактики, яка являє собою гігантські структури, що обертаються з мільярдами зірок. Вона виглядає як величезне відгалуження галактик, що обертаються по колу з вихорами, які виходять від центру і простягаються до меж галактичного гала, яке оточує їх. Зірки рухаються від галактичного диску до гала, вниз по вихорах і знову до країв. Ми знаємо, що такі зірки, як Арктур (зоря нульової зоряної величини в сузір'ї Волопаса, найяскравіша в Північній півкулі й четверта за яскравістю на всьому зоряному небі, червоний гігант, у 28 разів більший та більш ніж у 100 разів яскравіший за Сонце, що перебуває на відстані близько 36,7 світлових років від Землі) вже пройшли цей шлях. Зазначене описання підходить навіть для атмосфери Землі. Повітряні маси рухаються з Північного полюса вниз до Екватора, а потім знову від Південного полюса вгору до Екватора і знову вниз. Навіть на поверхні Сонця виникають аналогічні явища. Звичайно, ми розглядаємо ці системи зовні і в дуже малому масштабі. Якщо поглянути на Сонячну систему, яка знаходиться в Галактиці, що входить до складу кластера, який належить суперкластеру, можна зрозуміти, що ми пливемо по безкрайньому морю нескінченного потоку тору. Тор – це дихання Всесвіту, це форма, яку приймає енергія на всіх рівнях існування, але у цьому потоці є базова структура, подібна скелету. Вона називається векторним еквілібріумом. Цей термін запропонував Бакмінстер Фуллер. Тор і векторний еквілібріум – основні форми, на яких засновано творіння Всесвіту [5]. Динаміку тора можна застосовувати як основу для приладів, генеруючих енергію без згорання. Такі еволюційні відкриття називаються технологіями нової енергії [4].

Токамак (тороїдальна камера з магнітними котушками) – тороїдальна установка для магнітного утримання плазми з метою досягнення умов, необхідних для протікання керованого термоядерного синтезу. Плазма в токамаці утримується не стінками камери, які не здатні витримати необхідну для термоядерних реакцій температуру, а спеціально створюваним комбінованим магнітним полем – тороїдальним, зовнішнім і полоїдальним полем струму, що протікає по плазмовому дроту. Порівнянно з іншими установками, які використовують магнітне поле для утримання плазми, використання електричного струму є головною особливістю токамака. Струм в плазмі забезпечує її розігрів і утримання рівноваги плазмового дроту у вакуумній камері. Цим токамак, зокрема, відрізняється від стеларатора (замкнута магнітна пастка для утримання високотемпературної плазми) [3]. Стеларатор є одним із типів термоядерних реакторів для здійснення процесу керованого термоядерного синтезу, що є однією з альтернативних схем утримання, в якому і тороїдальні, і полоїдальні поля створюються за допомогою зовнішніх магнітних котушок. Токамак-реактор на даний момент розробляється в рамках міжнародного наукового проекту ITER.

Отже, тор – це форма енергії, яка забезпечує існування на всіх рівнях життя. Він віками застосовувався у якості символу у багатьох культурах [2]. Так як наш Світ не двовимірний, то логічно, що коди, які передають інформацію про нього, також не будуть обмежені плоскими моделями. Векторний еквілібріум – ідеально збалансоване поле сили, з якого виходить 12 однакових променів енергії, вони стабілізують центр, як 12 спиць колеса. Основною формою збалансованої енергії навколо цієї структури є тор [5].

Список використаної літератури:

1. Означення поняття тор [Електронний ресурс] // сайт Вікіпедії, [2016] – Режим доступу: [https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Тор_\(геометрія\)](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Тор_(геометрія)), вільний. Загал. з екрану, (29.01.2016).

2. Lutz D. Schmadel, [International Astronomical Union. Dictionary of Minor Planet Names](#). — 5-th Edition. — Berlin Heidelberg New-York : Springer-Verlag, 2003. — 992 с. — ISBN 3-540-00238-3.

3. Розкриття суті стеларатора [Електронний ресурс] // сайт Вікіпедії [2018] – Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Стеларатор>, вільний. Загал. з екрану, (05.01.2018).

4. Процес добування термоядерної енергії [Електронний ресурс] // сайт Вікіпедії [2017] – Режим доступу: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Термоядерна_енергія, вільний. Загал. з екрану, (23. 03.2017).

5. Тор як форма енергії [Електронний ресурс] // відеохостингова компанія, яка надає послуги зберігання, доставки та перегляду відео, YouTube [2012] – Режим доступу: <https://youtu.be/WHJFBxFH92U>, вільний. Загал. з екрану, (15.06.2012).

*Суровенко Юлія Олександрівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Сушко Александра Сергіївна*

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НАСК «ОРАНТА»

На сьогодні практично всі підприємства можуть бути чутливими до ризиків. Особливо це стосується страхових компаній, які здійснюють свою діяльність у сфері підвищеного ризику. Потрібно відзначити, що питання наявності та можливих способів оцінки ризиків і, як наслідок, уникнення або пониження їх рівня, були відомі ще в 1980-х роках окремим страховикам [2].

У зв'язку з фінансовими кризами, стихійними лихами, ймовірність яких раніше розглядалася як невелика, ризики настання цих подій, відповідно, не враховувалися в повній мірі. Як відомо, висока схильність страхових компаній до отримання значних збитків, негативно впливає на їх фінансову стійкість, і свідчить про необхідність грамотного управління ризиками.

Останнім часом в Україні все більшої популярності набуває використання в страховій діяльності ризик-менеджменту, який представляє собою певну систему управління ризиками, основною метою якої є розробка стратегії та тактики управління, спрямованої на досягнення основних бізнес-цілей банку. Здійснення ефективного ризик-менеджменту включає: систему управління; систему ідентифікації та вимірювання; систему супроводження (моніторингу та контролю).

У ході дослідження нами було вирішено ряд таких завдань: досліджено поняття і види ризиків в страховому бізнесі; виявлено особливості прояву ризику в страховій діяльності; визначено критерії забезпечення фінансової стійкості страхової організації; розглянуто наявні методи оцінки ризиків та управління ними; досліджено сутність поняття «ризик-менеджмент»; вивчено різні моделі і концепції ризик-менеджменту; проаналізовано діяльність та систему управління ризиками страхової компанії НАСК «Оранта»; розроблено методіку ризик-менеджменту з використанням показника EVA; запропоновано рекомендації компанії НАСК «Оранта» на основі проведеного аналізу.

На етапі кількісного аналізу оцінювання ризиків розраховуються числові характеристики окремих ризиків, а також сукупності ризиків в цілому. Найбільш часто зустрічаються методами для оцінки ризиків такі показники Value at Risk (VaR) та Expected Shortfall (ES). VaR відображає збитки протягом певного періоду, які не будуть перевищені із заданою ймовірністю і є найпопулярнішим методом для вимірювання та управління ризиком [1]. При цьому потрібно зазначити, що результати можуть залежати від таких основних параметрів, як рівня VaR - наприклад, 99% або 95% та розглянутого часового

проміжку (зазвичай страхові компанії розглядають період, як рік, і вважається, що більший період передбачає отримання значних похибок в результаті). Проте, не дивлячись на свою популярність, VaR має низку істотних недоліків. По-перше, VaR не враховує можливих великих збитків, які можуть статися з заданими малими ймовірностями. По-друге, при використанні VaR не помітні різні типи хвостів розподілу збитків і тому в деяких випадках ризик недооцінюється. На підставі цих недоліків, «замінником» VaR часто виступає ES (або Tail Value at Risk - TVaR). Перевагою даної системи є можливість враховувати великі збитки, які можуть статися з невеликою ймовірністю. Однак останні методи оцінки ризиків досить складно застосовуються до діяльності страхових компаній, тому ми не розглядаємо методологію їх обчислення [3].

Для підвищення ефективності при аналізі ризиків в даний час існують нові комплексні ризикові показники, такі як економічна додана вартість (economic value added - EVA) та скоригована на ризик рентабельність капіталу (risk-adjusted return on capital - RAROC). Те, що дані показники успішно застосовуються в системі управління багатьох зарубіжних страхових організацій, говорить нам про можливість впровадження нових методів ризик-менеджменту в страхові компанії.

Потрібно відзначити, що головна мета розробки системи управління ризиками із застосуванням EVA і / або RAROC - це підвищення ефективності системи ризик-менеджменту, а не просто точний розрахунок даних показників. EVA і RAROC відрізняються тим, що вони враховують витрати на залучення позикового і власного капіталу, тоді як використовувані в страхових компаніях показники не беруть їх до уваги. Ця особливість показників уможливорює аналіз ефективності використання капіталу в порівнянні з якимись альтернативними варіантами вкладень [3].

Таким чином, показник EVA використовується для оцінки ефективності довгострокової діяльності компанії і її окремих підрозділів. Тому EVA може бути застосована для побудови системи ризик-менеджменту компанії.

У доповіді нами буде представлено розроблену систему ризик-менеджменту на основі фінансових показників Національної акціонерної страхової компанії «ОРАНТА». Оцінку системи управління ризиками відповідної компанії нами було проведено в три етапи: за допомогою коефіцієнта збитковості, моделей прогнозування ризику і ризикового показника EVA. Тобто, були проаналізовані коефіцієнти збитковості, потім на основі моделей проведено оцінку достатності капіталу, після чого розрахований показник EVA за результатами фінансової звітності в період з 2012 по 2016 рр. За результатами проведеного аналізу було запропоновано шляхи вдосконалення управління ризиками компанії НАСК «ОРАНТА».

Список використаної літератури:

1. Nissim D. Analysis and valuation of insurance companies // CE ASA Industry Study. – 2010. №. 2. – Р. 18-23.
2. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц./ В.В.Вітлінський, П.І.Верченко. — К.: КНЕУ, 2000. — 292 с.
3. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент: теорія та практика: навч. посіб./ А.О. Старостіна, В.А. Кравченко. – К.: ІОЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – 200с.

Сябрук Аліна Русланівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»

Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Працьовитий Микола Вікторович

ДВІЙКОВО-П'ЯТІРКОВА КАНТОРІВСЬКА СИСТЕМА ЧИСЛЕННЯ

Після формування теорії дійсних чисел в s -ковому представленні, Георг Кантор не припиняв пошуки нових систем числення. Причини для цього змінювались з роками. Ще в минулому столітті вони були зумовлені проблемами обчислювальної математики, розвитку комп'ютерної техніки, а з часом – проблемами кодування та декодування інформації. На сьогоднішній день вони пов'язані з потребами дослідження математичних об'єктів зі складними локальними монолого – метричними властивостями. Прикладом таких об'єктів є фрактали – множини повних метричних просторів з дробовою розмірністю; сингулярні функції – неперервні функції, похідна яких майже скрізь дорівнює 0; звивисті та ніде не диференційовні функції.

Нехай (S_n) – послідовність натуральних чисел, більших за 1,

$A_{S_n} = \{0, 1, \dots, S_n - 1\}$ – послідовність алфавітів.

Кантор довів [ ], що $\forall x \in [0, 1] \exists$ послідовність $(\alpha_n) \in \mathbb{L} = A_{S_1} \times A_{S_2} \times \dots \times A_{S_n} \times \dots$, така, що

$$x = \frac{\alpha_1}{S_1} + \frac{\alpha_2}{S_1 S_2} + \dots + \frac{\alpha_n}{S_1 \dots S_n} + \dots \quad (1)$$

Нехай тепер

$$S_n = \begin{cases} 2, & \text{якщо } n - \text{непарне} \\ 5, & \text{якщо } n - \text{парне} \end{cases}$$

Рівність (1) у цьому випадку виглядає

$$x = \frac{\alpha_1}{2} + \frac{\alpha_2}{2 \cdot 5} + \frac{\alpha_3}{2^2 \cdot 5} + \frac{\alpha_4}{2^2 \cdot 5^2} + \dots = \frac{\alpha_1}{2} + \frac{\alpha_2}{10^2} + \frac{\alpha_3}{2 \cdot 10^2} + \frac{\alpha_4}{10^3} + \dots = \Delta_{\alpha_1 \alpha_2 \dots \alpha_n}^{(S_n)}$$

де $\alpha_{2k-1} \in \{0, 1\}$, $\alpha_{2k} \in \{0, 1, 2, 3, 4\}$, $k = 1, 2, \dots$

Цю систему ми називаємо двійково-п'ятірковою. Її можна ефективно використовувати для конструювання функцій з фрактальними властивостями.

Розглядається функція

$$f(\Delta_{\alpha_1 \alpha_2 \dots \alpha_n}^{(S_n)}) = \Delta_{\varphi(\alpha_1, \alpha_2) \gamma(\alpha_2, \alpha_3) \varphi(\alpha_3, \alpha_4) \gamma(\alpha_4, \alpha_5) \dots}$$

де φ і γ – наперед задані функції, визначені на множинах $\{0, 1\} \times \{0, 1, 2, 3, 4\}$ і $\{0, 1, 2, 3, 4\} \times \{0, 1\}$ відповідно і її властивості (для різних φ і γ).

Наприклад, коли

$$\varphi(i, j) = \begin{cases} 0, & i = j \\ 1, & i \neq j \end{cases}$$
$$\gamma(a, b) = a \cdot b.$$

Тарасенко Сніжанна Олексіївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»

Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Працьовитий Микола Вікторович

ОДНА ФРАКТАЛЬНА ФУНКЦІЯ ПРЕДСТАВЛЕНА ЛАНЦЮГОВИМ A_2 -ЗОБРАЖЕННЯМ

Нехай $A_2 = \left\{\frac{1}{2}, 1\right\}$ – алфавіт, $L_2 = A_2 \times A_2 \times \dots \times A_2 \times \dots$ – простір послідовностей елементів алфавіту. Вираз виду

$$\frac{1}{a_1 + \frac{1}{a_2 + \dots \frac{1}{a_n + \dots}}} \equiv [0; a_1, a_2, \dots, a_n, \dots], \quad \text{де } (a_n) \in L_2$$

називається *ланцюговим A_2 -дробом*. Як відомо [1], множина значень всіх ланцюгових A_2 -дробів співпадає з відрізком $\left[\frac{1}{2}; 1\right]$. Більше того, переважна більшість точок цього відрізка має єдине ланцюгове A_2 -представлення і лише точки зліченної множини мають два зображення: $\left[0; a_1, a_2, \dots, a_n, \frac{1}{2}, \left(\frac{1}{2}, 1\right)\right] = \left[0; a_1, a_2, \dots, a_n, 1, \left(1, \frac{1}{2}\right)\right]$.

Для числа $x = [0; a_1, a_2, \dots, a_n, \dots]$, здійснивши перекодування засобами традиційного двосимвольного алфавіту $A = \{0, 1\}$:

$$x = [0; a_1, a_2, \dots, a_n, \dots] = \Delta_{c_1 c_2 \dots c_n \dots}^{A_2},$$

$$\text{де } c_k = \begin{cases} 0, & \text{якщо } a_k = \frac{1}{2}, \\ 1, & \text{якщо } a_k = 1, \end{cases}$$

отримаємо можливість визначати функції через взаємозв'язки між цифрами аргументу та значення функції в термінах двосимвольного алфавіту.

Геометрія ланцюгового A_2 -зображенням має принципові відмінності від класичного двійкового зображення [2].

Основним об'єктом розгляду є функція f , означена на відрізку $\left[\frac{1}{2}; 1\right]$ наступною рівністю:

$$y = f(x) = f(\Delta_{c_1 c_2 c_3 \dots c_{2n-1} c_{2n} \dots}^{A_2}) = \Delta_{|c_1 - c_2| |c_3 - c_4| \dots |c_{2n-1} - c_{2n}| \dots}^{A_2},$$

Коректність її означення є наслідком домовленості використовувати лише одне з двох існуючих зображень чисел.

Теорема. *Графік Γ_f функції f є автомодельною множиною, причому*

$$\Gamma_f = \Gamma_{10} \cup \Gamma_{11} \cup \Gamma_{00} \cup \Gamma_{01},$$

де $\Gamma_{ij} = \varphi_{ij}(\Gamma_f)$, $i, j \in \{0, 1\}$

$$\varphi_{10}: \begin{cases} x' = \Delta_{10 c_1(x) c_2(x) \dots c_n(x) \dots}^{A_2} \\ y' = \Delta_{1 c_1(x) c_2(x) \dots c_n(x) \dots}^{A_2} \end{cases} \quad \varphi_{11}: \begin{cases} x' = \Delta_{11 c_1(x) c_2(x) \dots c_n(x) \dots}^{A_2} \\ y' = \Delta_{0 c_1(x) c_2(x) \dots c_n(x) \dots}^{A_2} \end{cases}$$

$$\varphi_{00}: \begin{cases} x' = \Delta_{00 c_1(x) c_2(x) \dots c_n(x) \dots}^{A_2} \\ y' = \Delta_{0 c_1(x) c_2(x) \dots c_n(x) \dots}^{A_2} \end{cases} \quad \varphi_{01}: \begin{cases} x' = \Delta_{01 c_1(x) c_2(x) \dots c_n(x) \dots}^{A_2} \\ y' = \Delta_{1 c_1(x) c_2(x) \dots c_n(x) \dots}^{A_2} \end{cases}$$

У доповіді представляються результати дослідження структурних, локальних і глобальних тополого-метричних, інтегральних властивостей функції, її множин рівнів, автомодельні властивості графіка функції та його розмірності.

Список використаної літератури

1. Дмитренко С.О., Кюрчев Д.В., Працьовитий М.В. Ланцюгове $\mathbb{A}_2$ -зображення дійсних чисел // Український математичний журнал. – 2009, том 61, № 4. – С. 452-463.
2. Працьовитий М.В. Геометрія класичного двійкового зображення дійсних чисел. – Київ. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 68 с.
3. Працьовитий М.В. Двосимвольні системи зображення (кодування) дійсних чисел // Студентські фізико-математичні етюди. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2010. – № 9. – С. 6-26.
4. Працьовитий М.В. Фрактальний підхід у дослідженнях сингулярних розподілів. — Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1998. — 296 с.
5. Працьовитий М.В., Чуйков А.С. Найпростіші функції, пов'язані з оператором лівостороннього зсуву елементів ланцюгового зображення чисел // Збірник праць Інституту математики НАН України 2016, т. 13, № 3. С. 158 – 173.
6. Турбин А.Ф., Працевитый Н.В. Фрактальные множества, функции, распределения. — Киев: Наук. думка, 1992. — 208 с.
7. Хинчин А.Я. Цепные дроби. – М.: Наука, 1978. – 116 с.

*Твердун Марія Олегівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, доцент
Шкільний Олександр Володимирович*

ПРО СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНТІСНА ЗАДАЧА»

Спостерігаючи за процесом навчання, який відбувається сьогодні, виникає багато питань та завдань. Оскільки розвиток дітей, які приходять до навчального закладу, далеко не такий як був раніше, то відповідно існує потреба у змінні підходу, методів та змісту навчання. Зараз, читаючи навчальні програми, можна зустрітися з такими термінами як “компетентнісний підхід”, “компетентнісна задача”, “практичні” та “прикладні задачі”. Виникають наступні запитання: чим відрізняються ці задачі?

Доктор педагогічних наук, професор Н.А. Тарасенкова, з огляду на компетентнісний підхід в навчанні, виділяє три типи задач: М-задачі (математичні); КО-задачі (компетентнісно-орієнтовані); К-задачі (компетентнісні). М-задачі – стандартні задачі, спрямовані на розвиток фактологічної компетентності, К-задачі – практичні задачі, спрямовані на розвиток праксеологічної компетентності, а КО-задачі містять деяку фабулу, але не мають безпосереднього практичного застосування і відіграють проміжну роль, ланцюжок між фактологічною і праксеологічною компетентностями. [1]

У навчанні математики фактологічний рівень предметної компетентності (або, що те саме, фактологічна компетентність у предметній галузі «математика») – це спроможність учнів діяти на основі отриманих знань у межах суто математичної ситуації. А праксеологічний рівень математичної компетентності – це спроможність учнів діяти на основі отриманих знань у межах практичної ситуації. [2, С. 21]

У фахових статтях використовують такі визначення поняття “компетентнісно зорієнтована задача”:

- проблемна, практично зорієнтована ситуація, яка розв’язується засобами кількох освітніх галузей (М. В. Дубова, С. В. Маслова);
- завдання, яке дає змогу моделювати освітню ситуацію для освоєння і застосування діяльності шляхом урахування додаткових можливостей навчального матеріалу (І. С. Фішман);

- задача з неповними даними, яку мають доповнити учні на основі свого життєвого досвіду, й така, що дає змогу перевірити різноманітні уміння працювати з інформацією предметного змісту (М. Ю. Демидова);

- завдання, яке передбачає використання знань в умовах невизначеності за межами навчальної ситуації; організовує діяльність учня, а не вимагає відтворення ним інформації чи окремих дій (І. М. Бистрова, І. М. Медведєва) тощо.[3, С. 16]

В одній зі статей Н.А. Тарасенкова та І.В. Лов'янова дають наступну класифікацію. За характером об'єктів професійно спрямовані задачі поділяються на:

- математичні – задачі, умова й вимога яких стосується математичних об'єктів і які розв'язуються усіма засобами математики;

- практичні – задачі в яких хоча б один об'єкт є реальним, або які відображують побутові чи виробничі ситуації з реальними числовими даними, проте головною в задачі є її математична сутність, розв'язуються прикладні задачі за допомогою використання математичних понять, фактів, способів діяльності, зокрема, потребують умінь раціонально обчислювати, розв'язувати рівняння і нерівності, користуватися інформаційними технологіями;

- прикладні – задачі, які виникають за межами математики, і які розв'язуються виключно методом математичного моделювання, якому властиві наступні етапи: 1) побудова моделі (переклад з природної мови тієї галузі де вона виникла на мову математики), 2) дослідження моделі (розв'язування отриманої математичної задачі); 3) аналіз отриманих результатів (переклад розв'язку задачі з мови математики на мову тієї галузі, де вона виникла);

- міжпредметні – практичні або прикладні задачі зміст яких відповідає цілям певної математичної теми й пов'язаний з темами програми інших навчальних дисциплін старшої школи (фізики, хімії, біології, економіки, тощо).[4, С.2]

Аналізуючи ці дві класифікації, можна сказати, що професійно спрямовані та компетентнісні задачі – це всі задачі з математики та ті, що розв'язуються з використанням математики. Математичні задачі, це відповідно ті, які стосуються лише математики. Але ми не вважаємо доцільним називати їх М-задачами, оскільки в лінійному програмуванні наявний М-метод розв'язування задач, а відповідні задачі називаються аналогічно.

Компетентнісні задачі, на нашу думку, це ті ж самі практичні та прикладні задачі. І відповідно компетентнісно-орієнтовані, з огляду на визначення, це так звані міжпредметні задачі. Чи доцільно робити таке перейменування? Однозначну відповідь дати важко. З одного боку, це звичайна заміна термінів: з “професійно спрямована задача” на “компетентнісна”. З іншого, не кожна задача має спрямованість на окрему професію, але компетентності, які набуваються у ході розв'язання задач, можуть допомогти при виконанні кількох функцій працівником. Тому ми вважаємо таку класифікацію більш влучною.

Список використаної літератури:

1. Прес-центр Криворізький державний педагогічний університет [Електронний ресурс] / Проблеми математичної освіти – 2017. – Режим доступу: <https://kdpu.edu.ua/blogs/2017/11/01/problemu-matematichnoyi-osvity>

2. Засоби перевірки математичної компетентності в основній школі / Н.А. Тарасенкова, І.М. Богатирьова, О.М. Коломієць, З.О. Сердюк. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2015. – 25с.

3. Онопрієнко О. Компетентнісний підхід до навчання математики / О. Онопрієнко, Н. Листопад, С. Скворцова. - К. : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2014. – 128 с.

4. Тарасенкова Н. Задачний підхід до професійно спрямованого навчання математики у профільній школі / Н. Тарасенкова, І. Лов'янова // Вісник Черкаського університету. – 2015, № 26. – С. 3-11.

*Телеганенко Дмитро Володимирович,
студент III курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
академік Національної академії педагогічних наук України,
доктор фізико-математичних наук, професор
Шут Микола Іванович*

ЦИФРОВИЙ ФОТОГРАФІЧНИЙ ФОТОАПАРАТ

Більшість із нас сприймають цифровий фотоапарат як щось звичайне. Але ще 15 років тому такий пристрій могли дозволити собі тільки заможні люди, і був він скоріше ознакою розкоші, ніж технічною необхідністю. Власникам перших «цифровиків» доводилося нелегко. Потрібно було носити із собою п'ятикілограмові рюкзаки з акумуляторами й жорстким диском. З того часу фотокамери значно зменшилися в розмірах і стали куди більш зручними — такими, якими ми їх звикли бачити.

Як працює цифровий фотографічний фотоапарат? Основа цифрової фотографії, як і плівкової — це світло. У камеру цифрового апарату (рис. 1, а) воно проходить так само через об'єктив (систему лінз), який формує зображення. Але у цифровому фотоапараті зображення формується не на плівці, а на світлочутливій матриці (рис. 1, б). Після натискання на кнопку спуску затвор камери відкривається і відбувається експонування кадру, тобто освітлення матриці світлом. Матриця складається з мільйонів світлочутливих елементів. Світло, яке падає на світлочутливі елементи матриці, створює у кожному з них електричний сигнал. Після зйомки ці сигнали оцифровуються (перетворюються на цифровий код — нулі та одиниці). Кожна цифра утворює 1 піксель (елемент зображення). Таким чином, матриця призначена для перетворення двомірного зображення на цифрові дані, вона як би «нарізає» на пікселі зображення, що формується об'єктивом.

Від чого залежить якість цифрових фотографій? Хибною є думка, що лише від кількості пікселей. Основа цифрової камери — матриця, отже, якість фотографій залежить від двох її характеристик. Такими характеристиками є *роздільна здатність* та *фізичний розмір*. Роздільна здатність матриці — це число світлочутливих елементів (тобто пікселей). Але фотокамера з великою кількістю пікселей та малим фізичним розміром не забезпечить високоякісних фотографій. Фізичний розмір у різних фотокамерах є неоднаковим. Найбільший розмір відповідає величині кадру на фотоплівці — 36 x 24 мм. Чим більша матриця, тим більш високу якість фотографій вона забезпечує і тим більше коштує. Тому великі матриці встановлюються у коштовних фотокамерах. У смартфонах, якими ми користуємося, кількість пікселей значна, але фізичний розмір матриці малий, тому якість фотографій не є дуже високою. Сама матриця формує чорно-біле зображення, тому для одержання кольорового елементи матриці викриваються світлофільтрами (червоним, зеленим, синім).

Нині найбільш якісні фотографії забезпечують дзеркальні цифрові фотоапарати, у конструкції яких передбачено систему дзеркал та спеціальну відбиваючу призму.

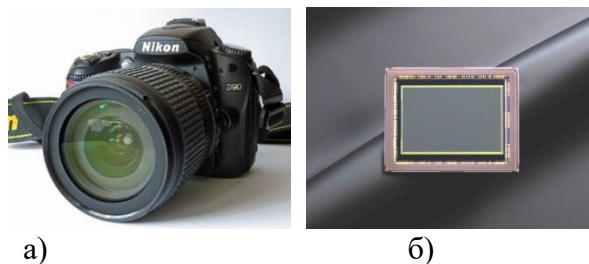

Рис. 1. Цифровий дзеркальний 16-мегапіксельний фотографічний апарат «Nikon»
(а) та його матриця розміром 23,6 x 15,8 мм (б)

Отже, цифровий фотоапарат – це дуже корисна річ, яка вдосконалювалась впродовж довгого часу і на основі якого створюються нові технології спілкування. Якість фотографії в ньому залежить від роздільної здатності та фізичних розмірів. Слід пам'ятати, що кількість пікселів не завжди дасть зображення бажаної якості.

Список використаної літератури:

1. Шут М.І., Мартинюк М.Т., Благодаренко Л.Ю. Фізика: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.І. Шут, М.Т. Мартинюк, Л.Ю. Благодаренко – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2015 – 256 с.: іл.
2. Електронний ресурс. Режим доступу:
http://media.mabila.ua/ua/articles/foto_video/history_foto/

*Терещенко Катерина Володимирівна,
магістрантка 1 року навчання
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, доцент
Шкільний Олександр Володимирович*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО ЗНО З МАТЕМАТИКИ

Ефективність процесу навчання залежить від психологічної підготовленості учнів до навчально-пізнавальної діяльності, яка передбачає: усвідомлення учнем мети навчання, що стимулює його навчально-пізнавальну діяльність; фізіологічну і психологічну готовність до навчання; бажання вчитися та активність у процесі навчання, вміння зосередитися на навчальній діяльності; належний рівень розвитку. Організуючи навчально-пізнавальну діяльність учнів, педагоги повинні використати такі *сприятливі моменти* позитивного ставлення учнів до навчання [1, С. 27]:

- наукові знання зацікавлюють учнів, а вчитель створює ситуації, якими вони захоплюються;
- наукові знання, вміння і навички практично значущі для учня в різних життєвих ситуаціях і тому викликають позитивне ставлення до них;
- навчальна діяльність викликає емоції, бажання долати труднощі, спробувати власні сили в оволодінні навчальним матеріалом;
- висока оцінка наукових знань у суспільстві збагачує мотиваційне тло навчальної діяльності учнів;
- колективний характер навчальної діяльності створює сприятливу атмосферу і прагнення посісти відповідне місце серед однолітків;
- почуття власної гідності є важливою передумовою позитивного ставлення до навчання;
- успіхи в навчанні спонукають до навчальної діяльності; справедлива оцінка здобутків учня в навчанні стимулює його позитивне ставлення до навчання.

Особливо складним є процес підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, адже він вимагає від учня не лише наявність знань, умінь і навичок, які він здобував протягом всього навчання в школі, а ще й психологічну готовність до тестування.

Зовнішнє незалежне оцінювання – це вид стандартизованого оцінювання, який призначений для відбору абітурієнтів під час вступу до ВНЗ в Україні, комплекс організаційних процедур, спрямований на визначення рівня навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів з усіх основних предметів, зокрема, з математики. Метою зовнішнього незалежного оцінювання є підвищення рівня якості освіти населення України та забезпечення реалізації конституційних прав громадян на рівний

доступ до якісної освіти, здійснення контролю за дотриманням Державного стандарту базової і повної середньої освіти й аналізу стану системи освіти, прогнозування її розвитку. Результати зовнішнього незалежного оцінювання зараховуються як результати державної підсумкової атестації і як результати вступних іспитів до вищих навчальних закладів.

Результати ЗНО останніх років свідчать, що найскладнішими для абітурієнтів є тести ЗНО з математики та фізики. Тестування з математики проводиться з 2004 року. Містить завдання чотирьох типів [2, С. 257]:

- 1) завдання з вибором однієї правильної відповіді з кількох альтернатив;
- 2) завдання на встановлення відповідності (відшукування логічних пар);
- 3) завдання з короткою відповіддю;
- 4) завдання з розгорнутою відповіддю (із повним поясненням).

На думку окремих фахівців через те, що більшість університетів не вимагає результатів тестів підвищеного рівня з математики навіть для математичних спеціальностей, такий розподіл створює проблеми при диференціації абітурієнтів, що мають високі і добрі знання. Щоб покращити результати, слід допомогти учням в підготовці до ЗНО.

Для підготовки до ЗНО видано багато посібників, відкрито навчальні онлайн-послуги, поширено приватні курси, але нерідко непрофесійність таких пропозицій є причиною неповноцінної підготовки випускника. Попит на позашкільні способи підготовки до ЗНО ми вбачаємо в доволі поширеному факті невідповідності тестів ЗНО знанням і навичкам, які учні набули в конкретній школі.

Не зважаючи на Держстандарт і навчальні програми, кожний учитель має індивідуальний стиль і певні пріоритети у своїй професійній діяльності. Доцільно проводити підготовку до зовнішнього оцінювання на основі тестової бази ЗНО минулих років або брати участь у пробному тестуванні, оскільки це дозволить орієнтуватися на чіткі вимоги до випускників. Так само й учителі повинні бути обізнаними з вимогами щодо підготовки учнів до ЗНО.

Основи теорії та методики підготовки до ЗНО математики досить детально висвітлено в монографії [3]. У нашій доповіді розглядаються психолого-педагогічні особливості підготовки ЗНО з математики учнів української старшої школи.

Список використаної літератури:

1. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Вибр. пед. твори: У 2-х т. — Т. I. — С. 318.
2. Вимірювання в освіті: підручник / за редакцією О. В. Авраменко. — Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2011. — 360 с.
3. Шкільний О.В. Основи теорії та методики оцінювання навчальних досягнень з математики учнів старшої школи в Україні: Монографія. / О.В. Шкільний. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 424 с.

*Терещук Вікторія Миколаївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук,
професор Грищенко Г.О.*

МОДЕЛЬ АТОМА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНА ТЕОРІЯ

Ще з давніх часів мислителі, філософи припускали, що все суще, матерія, повітря, вода, все складається з таких собі дрібних частинок – атомів. Основоположником атомарної

теорії будови світу був давньогрецький філософ і вчений Демокріт, хоча, швидше за все не він був першим автором цієї ідеї.

Новий інтерес до атомів, основних відомостей про їх будову вже виник в ХІХ столітті, часу нового розквіту науки і техніки. Так вже з практичними дослідженнями вченим стало зрозуміло, що атом не є неподільним, а в 1860 році було сформульовано академічне поняття атома і молекули.

ХХ століття стало справжнім часом прориву наших знань про атом, в тому числі блискучі вчені фізики Нільс Бор і Ернест Резерфорд запропонували так звану планетарну модель атома, порівнявши його з планетною системою, де подібно до того як планети обертаються навколо Сонця, електрони в атомі обертаються навколо атомного ядра, що складається з протонів і нейтронів. Цікаво, що подібні міркування перегукуються з уявленнями древніх, адже ще легендарний Гермес Трисмегіст говорив «що вгорі, то внизу», або іншими словами будова планетних систем і галактик подібна будові найменшої дрібної частинки – атома.

Крім моделі Бора/Резерфорда були й інші, наприклад, модель Томпсона, який вважав, що атом є позитивно зарядженим тілом, всередині якого розташовуються електрони. Цю модель спростував Резерфорд.

Також варто відзначити планетарну модель атома Нагаока, яка передбачала, що будова атома подібна до планети Сатурн, у якого навколо ядра обертаються об'єднані в кільця електрони.

Закономірним розвитком загальноновизнаної планетарної моделі Бора/Резерфорда стала квантова модель будови атома, яка стверджує, що в ядрі атома знаходяться нейтрони (вони не мають заряду), позитивно заряджені протони, а навколо літають негативно заряджені електрони. При цьому траєкторії руху електронів відповідно до законів квантової механіки наперед не задані.

Зрозуміло, всі моделі будови атоми є досить спрощеними варіантами, справжня будова атома куди більш складна.

Будова і властивості атомів різних хімічних елементів прямо пов'язані з місцем останніх у знаменитій таблиці Менделєєва. Там вони розташовані згідно електричним розрядам своїх ядер, що залежить від кількості протонів (як пам'ятаємо заряджених позитивно) і електронів, що літають навколо ядра і заряджених негативно.

Електронна оболонка атомів має рівно стільки електронів, скільки є в його ядрі протонів, саме завдяки цьому атом є нейтрально зарядженим – кількість позитивно і негативно заряджених частинок зрівноважують одна одну.

Поряд з появою планетарної теорії будови атома з'явилися і формули, що описують цю саме будову для атомів різних хімічних елементів. Наприклад, формулу будови атома азоту можна описати як $1s^2 2s^2 2p^3$, будова атома натрію – $1s^2 2s^2 2p^6 3s^1$. Ці формули показують, яка кількість електронів рухається по кожній з орбіт того чи іншого хімічного елемента.

У наш час фізика не стоїть на місці і з моменту створення канонічної планетарної моделі атома Бора/Резерфорда було зроблено багато цікавих відкриттів щодо влаштування атома.

Список використаної літератури:

1. Білий М.У. Атомна фізика. Київ: Вища школа. 1973
2. Ландау Л.Д., Лившиц Е.М. Теоретическая физика. т. III. Квантовая механика. Нерелятивистская теория. Москва: Наука. 1974
3. Бронштейн М.П. Атомы и электроны (Серия: «Библиотечка «Квант»»). Москва: Наука. 1980.
4. Шехтер В.М., Ансельм А. А. Атом и квантовая механика (Серия: «Физика»). Москва: Знание. 1984.

*Тетера Інна Валеріївна,
магістрантка 2 року навчання
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новіцька Таміла Валентинівна*

ОПТИМІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ В ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Збільшення кількості банківських установ і прихід іноземних інвесторів на фінансовий ринок загострили конкуренцію, тим самим змусили банки використовувати у своїй діяльності кількісні методи стратегічного планування та управління. В умовах конкуруючого середовища, зручними апаратами є оптимізаційні методи.

В сучасних умовах проблема оптимізації кредитного портфелю є порівняно новою. Важливо не тільки вимірювати ризик, а ефективно будувати структуру кредитного портфелю із мінімальним ризиком та максимальною дохідністю [3].

Оптимізаційні моделі є дуже зручним апаратом для вирішення ряду проблем банківської діяльності. Зокрема, Руська Р. В. у методичних рекомендаціях «Застосування математичних методів в банківській діяльності» наводить такі приклади моделей:

Модель оптимального розподілу вільних ресурсів.

Будують оптимальну стратегію розподілу наявних фінансових ресурсів, яка задовольнить максимальний прибуток банку від проведення кредитних операцій.

Дана модель матиме вигляд:

i - індекс виду валюти;

b_j - обсяг кредиту виділеного j -му позичальникові;

c_{ij} - процентна ставка відносно кредиту для j -го позичальника;

a_i – обсяг вільних ресурсів банку в i -му виді валюти;

x_{ij} – обсяг кредиту виділеного для j - го позичальника в i -го виду валюти.

Знаходимо такий план $\{x_{ij}\}$, при якому $Z_1 = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \frac{c_{ij} \cdot x_{ij}}{100} \rightarrow \max$

при виконанні умов:

1) за обсягом вільних ресурсів банку $\sum_{j=1}^m x_{ij} = a_i, i = 1, \dots, n$

2) за обсягом виділених кредитів позичальникам $\sum_{i=1}^n x_{ij} = b_j, j = 1, \dots, m$

3) по невід'ємності змінних $x_{ij} > 0$.

Розглянемо дану модель на прикладі:

Необхідно розподілити вільні ресурси банку чотирьом позичальникам. Обсяг кредиту виділеного для кожного $B = [800, 1200, 1000, 800]$ Наявні ресурси становлять $A_1 = [1000, 1500, 1300]$, матриця ставок задана у вигляді ефективності для кожного позичальника і має вигляд:

$$C_i = \begin{vmatrix} 10 & 12 & 11 & 9 \\ 15 & 10 & 12 & 7 \\ 14 & 11 & 10 & 15 \end{vmatrix}$$

Наша цільова функція матиме вигляд:

$$Z = 10x_{11} + 12x_{12} + 11x_{13} + 9x_{14} + 15x_{21} + 10x_{22} + 12x_{23} + 7x_{24} + 14x_{31} + 11x_{32} + 10x_{33} + 15x_{34} \rightarrow \max.$$

Задача розв'язується з використанням модуля лінійного програмування у середовищі EXCEL (Рис. 1).

	800	1200	1000	800		
	0	1000	0	0	1000	1000
	800	200	500	0	1500	1500
	0	0	500	800	1300	1300
	800	1200	1000	800		
		10	12	11		9
c =		15	10	12		7
		14	11	10		15
z =		26266				

Рис. 1

Оптимальне рішення:

$x_{12} = 1000, x_{21} = 800, x_{22} = 200, x_{23} = 500, x_{33} = 500, x_{34} = 800;$

$Z = 26266.$

Модель оптимального розміщення фінансових коштів банку.

Даний метод аналізу діяльності банку дає можливість оптимально перерозподілити наявні фінансові кошти на балансових рахунках, тим самим забезпечити максимум або мінімум певного вибраного показника ефективності при заданих обмеженнях.

Моделювання процесів управління капіталом, активами і пасивами банку.

В даній моделі використовується портфельний підхід у формуванні активів, який полягає в максимізації корисності (максимізації прибутковості активів) при одночасній мінімізації ризиків за рахунок диверсифікованості. Зниження ризику шляхом сполучення активів (диверсифікованості портфеля) є звичайним ефектом при збереженні портфеля.

Оптимізація кредитного портфеля за умов ризику щодо платоспроможності позичальників.

Методика, що розглядається, дозволяє врахувати як вимогу максимізації очікуваного загального зведеного чистого прибутку кредитного портфеля, так і вимогу мінімізації дисперсії прибутку [3, 89 -116].

Отже, аналізуючи вище зазначене, можемо стверджувати, що надійні прогнози роблять можливим прийняття раціональних рішень в галузі фінансово-кредитних відносин в умовах існуючої конкуренції.

Список використаної літератури:

1. Білокінь Г. Застосування економіко-математичних моделей у внутрібанківському аудиті [Текст] / Г. Білокінь // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 4. – С. 54 - 56.
2. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посібник / В. В. Вітлінський. – К. : КНЕУ, 2003. – 408 с.
3. Руська Р. В. Застосування математичних методів в банківській діяльності : метод. рек. / Р. В. Руська. – Тернопіль : Тайп, 2». – 140 с.

*Тимцясь Артем Сергійович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
доцент, кандидат педагогічних наук,
відмінник народної освіти України
Козеренко Сергій Іванович*

ДЖЕРЕЛА ШТУЧНОГО СВІТЛА: ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК

Призначення штучного освітлення - створити сприятливі умови видимості, зберегти хороше самопочуття людини і зменшити навантаження на очі. При штучному освітленні всі предмети виглядають інакше, ніж при денному світлі. Це відбувається тому, що змінюється положення, спектральний склад і інтенсивність джерел випромінювання.

Історія штучного освітлення почалася тоді, коли людина стала використовувати вогонь. Багаття, факел і скіпка стали першими штучними джерелами світла. Потім з'явилися масляні лампи і свічки. На початку XIX століття навчилися виділяти газ і очищені нафтопродукти, з'явилася гасова лампа, яка використовується по сьогоднішній день.

За колірною температурою штучне світло сильно відрізняється від денного, і ця відмінність давно було відмічено по зміні кольору предметів при переході від денного до вечірнього штучного освітлення. У першу чергу було відмічено зміна кольору одягу. У XX столітті з широким розповсюдженням електричного освітлення зміна кольору при переході до штучного освітлення зменшилася, але не зникла.

Більше ста років тому, в 1838 році, «Суспільство освітлення газом Санкт-Петербурга» побудувало перший газовий завод. До кінця XIX століття майже у всіх великих містах Росії з'явилися газгольдери. Газом освітлювали вулиці, залізничні станції, підприємства, театри та житлові будинки. У Києві інженером А. Є. Струве газове освітлення було влаштовано в 1872году.

Створення електрогенераторів постійного струму з приводом від парової машини дозволило широко використовувати можливості електрики. У першу чергу винахідники подбали про джерела світла і звернули увагу на властивості електричної дуги, яку вперше спостерігав Василь Володимирович Петров у 1802 році. Сліпуче яскраве світло дозволяв сподіватися, що люди зможуть відмовитися від свічок, скіпи, гасової лампи і навіть газових ліхтарів.

У 1875 році Павло Миколайович Яблочков запропонував надійне і просте рішення. Він розташував вугільні електроди паралельно, розділивши їх ізолюючим шаром. Винахід мало колосальний успіх, і «свічка Яблочкова» або «Російський світ» знайшов широке поширення в Європі.

Подальший поступ у сфері винаходів і конструювання джерел світла, значною мірою, був пов'язаний з відкриттям електрики і винаходом джерел струму. На цьому етапі науково-технічного прогресу, стало цілком очевидно, що для збільшення яскравості джерел світла, треба збільшити температуру області, що випромінює світло. Якщо у випадку застосування реакцій горіння різноманітних палив на повітрі, температура продуктів згоряння досягає 1500—2300 С, то за використання електрики, температура може бути ще значно збільшена. Під час нагрівання електричним струмом, різних струмопровідних матеріалів з високою температурою плавлення, вони випромінюють видиме світло і можуть слугувати джерелами світла тієї або іншої інтенсивності. Такими матеріалами було запропоновано: графіт (вугільна нитка), платина, вольфрам, молібден, реній та їх сплави. Для збільшення довговічності електричних джерел світла, їхні робочі тіла (спіралі і нитки) стали розміщувати у спеціальних скляних балонах (лампах), вакуумованих або заповнених благородними або неактивними газами (водень, азот, аргон та інше).

При виборі робочого матеріалу, конструктори ламп, керувалися максимальною робочою температурою нагрівання спіралі, і основну перевагу було віддано вуглецю та,

надалі, вольфраму. Вольфрам і його сплави з ренієм і по теперішній час (на початку ХХІ століття), є найбільш поширеними матеріалами для виготовлення електричних ламп розжарювання, тому що у найкращих умовах, вони здатні нагріватися до температур в 2800-3200 С. Паралельно з роботою над лампами розжарювання, в епоху відкриття та використання електрики, також було почато і значно розвинено роботи з електродуговим джерелом світла (свічка Яблочкова) і за джерелами світла на основі тліючого розряду.

Дугові джерела світла, дозволили реалізувати можливість отримання колосальних за потужністю потоків світла (сотні тисяч і мільйони Кандел), а джерела світла на основі тліючого розряду — надзвичайно високу економічність. На початку ХХІ століття, найбільш досконалі джерела світла на основі електричної дуги — натрієві, криптонові, ксенонові і ртутні лампи, а на основі тліючого розряду в інертних газах (гелій, неон, аргон, криптон і ксенон) з парами ртуті та інші - люмінесцентні лампи.

Найбільш використовуваними і яскравими штучними джерелами світла, станом на 2017 рік, є світлодіоди різної потужності, які використовуються в повсякденні.

Список використаної літератури:

1. Чуркін А. В., Уарова Р. М., Шашлов Г.Б. Основи світлотехніки. Навчальний посібник. М.: МГУП, 1999 р.
2. Основи світлотехніки рік, 1. Лабораторні роботи. Уарова Р. М., Чуркін А.В., Шашлов Г.Б. М.: МГУП, 2001 р.

*Ткаченко Лілія Олександрівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна*

ДЕЯКІ ГЕОМЕТРИЧНІ МІСЦЯ ТОЧОК НА ПЛОЩИНІ

В курсі аналітичної геометрії детально розглядаються такі криві 2-го порядку як еліпс, гіпербола, парабола.

Нагадаємо означення еліпса, гіперболи та параболи. Еліпсом називається геометричне місце точок площини, сума відстаней яких від двох фіксованих точок (фокусів) є величиною сталою [2]. Параболою називається геометричне місце точок площини, рівновіддалених від фіксованої точки (фокуса) і заданої прямої (директриси) [1]. Гіперболою називається геометричне місце точок площини, модуль різниці відстаней яких від фіксованих точок (фокусів) є величиною сталою і меншою відстані між фокусами [3].

Структура наведених означень аналогічна: йде мова про певний зв'язок між відстанями від біжучих точок до двох фіксованих об'єктів: двох точок або точки і прямої.

Природно виникає питання, яку ж криву отримаємо, якщо умову «сума відстаней» в означенні еліпса замінимо на умову «відношення відстаней», «добуток відстаней», «сума квадратів відстаней», «різниця квадратів відстаней» тощо. Аналогічні питання для означення параболи.

Автором було встановлено наступні результати.

Теорема 1. *Кожне із наступних трьох геометричних місць точок:*

- 1) *геометричне місце точок, сума квадратів відстаней від кожної з яких до двох фіксованих точок є стала величина.*
- 2) *геометричне місце точок, відношення відстаней від кожної з яких до двох фіксованих точок є величина стала.*
- 3) *геометричне місце точок, сума квадратів відстаней від кожної з яких до фіксованої точки і до прямої є величина стала*

є кривою еліптичного типу.

Теорема 2. Геометричне місце точок, різниця квадратів від кожної з яких до фіксованої точки і до прямої є величина стала, є кривою параболічного типу.

Теорема 3. Геометричне місце точок, відношення відстаней від кожної з яких до двох фіксованих прямих, які перетинаються, є величина стала, є кривою гіперболічного типу.

Теорема 4. Геометричне місце точок, різниця квадратів відстаней від кожної з яких до двох фіксованих точок є стала величина, є прямою.

Як бачимо, якщо умову «сума відстаней» в означенні еліпса замінити на умову «відношення відстаней», «сума квадратів відстаней», «різниця квадратів відстаней» тощо, то можна отримати криві як еліптичного, так і гіперболічного, параболічного типів та навіть пряму.

Список використаної літератури:

1. Працьовитий М.В. Аналітична геометрія. Парабола. – Київ: Вид-во НПУ імен М.П.Драгоманова, 2013. – 28 с.
2. Працьовитий М.В. Аналітична геометрія. Тема 2: Еліпс. – Київ: Вид-во НПУ імен М.П.Драгоманова, 2013. – 24 с.
3. Працьовитий М.В. Аналітична геометрія. Тема 13: Гіпербола. – Київ: Вид-во НПУ імен М.П.Драгоманова, 2013. – 28 с.

Ткачук Юрій Іванович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Філоненко Михайло Миколайович

БРОНШТЕЙН МАТВІЙ ПЕТРОВИЧ ВІДОМИЙ

Матвій Петрович Бронштейн народився 2 грудня 1906 р. в м. Вінниця. Тут же пройшли перші дев'ять років його дитинства. Сім'ю, в якій він народився, можна назвати звичайною сім'єю, яка належить до провінційної єврейської інтелігенції. Батько, Петро Йосипович, був лікарем, закінчив гімназію в Немирові, а потім і медичний факультет Київського університету Святого Володимира. Мати, Фані Мойсеївна, систематичної освіти не отримала, вміла лише читати і писати. Дітей в сім'ї було троє: Матвій його брат Ісидор, молодший за хвилини на десять, і сестра Михайлина, старше їх на чотири роки [1,2].

1925 р. Матвій Петрович відвідує фізичний гурток при Київському інституті народної освіти (правонаступником якого є Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова), яким керував Петро Савич Тартаковський, відомий фізик, який провів експерименти по дифракції повільних електронів та фотоефекту в діелектриках. Цього ж року він опублікував першу свою наукову роботу з теоретичної фізики – про фононну структуру рентгенівського випромінювання.

В 1926 р. він вступає на фізичний факультет Ленінградського університету. Дуже швидко на факультеті заговорили про студента, з яким побоювалися вступати в дискусії викладачі і у якого за плечима статті в європейських наукових журналах. А професор О.Д. Хвольсон, до якого цей студент прийшов здавати іспит за весь курс загальної фізики вже на початку листопада, заявив: «Що це за маскарад, шановний пане!? Третнього дня я читав вашу статтю в «Zeitfür Schrift Physiker», а сьогодні ви приходите до мене екзамінуватися!? Давайте вашу залікову!». Ще через тиждень Бронштейн здав іспит з математики за перший

курс. Судячи по його заліковій книжці, серед його вчителів в університеті були В. Бурсіан, Б. Делоне, П. Лукирський, В. Смирнов, В. Фок, В. Фредерікс.

Навесні 1927 р М.Бронштейн знайомиться з Г. Гамовим, Д. Іваненком та Л. Ландау, які називали себе джаз-банд.

В травні 1930 р. Матвій Петрович розпочинає працювати в легендарному Ленінградському фізико-технічному інституті. Його наукові інтереси охоплювали космологію і ядерну фізику, гравітацію і напівпровідники, фізику атмосфери і квантову електродинаміку, астрофізику і релятивістську квантову теорію. У 1929 р. виконав ряд робіт з астрофізики, присвячених атмосферам зірок. Бронштейн запропонував рішення задачі про променеву рівновагу зоряної атмосфери (співвідношення Хопфа-Бронштейна). У 1932 р. опублікував цікаві роботи з теорії напівпровідників. У 1935 – 1936 рр. розробив квантову теорію слабого магнітного поля. У цій роботі отримані два дуже істотних результату. Була розрахована інтенсивність випромінювання енергії, що відбувається при випусканні гравітаційних квантів матеріальною системою, і показано, що в класичній межі квантова теорія гравітації дає такі ж результати, як класична. Ці дослідження продемонструвало зв'язок класичного і квантового (хоча і неповного) опису гравітації і тим самим свідчило про можливість і необхідність квантового узагальнення Загальної теорії відносності. Цій роботі судилося стати найважливішим науковим досягненням М.П. Бронштейна. У 1937 р. він опублікував роботу «Про можливість спонтанного розщеплення фотонів». Робота доводила неможливість подібного розщеплення і обґрунтовувала факт розширення Всесвіту. Ця робота є першим реальним результатом взаємодії фізики елементарних частинок і космології, коли з космічних спостережень визначаються властивості елементарних частинок, а космічні моделі будуються на основі теорії елементарних частинок.

М. Бронштейн був талановитим популяризатором науки і письменником. Він автор ряду науково-популярних і науково-художніх книг, в тому числі: «Сонячне речовина» (1934 р.), «Будова речовини» (1935 р.), «Атоми, електрони, ядра» (1935 р.)

1 серпня 1937 р. УНКВС по Ленінградській області видало ордер на арешт Матвія Петровича Бронштейна. Його заарештували 6 серпня в Києві, в будинку його батьків, в яких він гостював перед поїздкою на відпочинок до Кисловодська і «як особливо небезпечного злочинця» направили «особливим конвоєм в окремому купе вагонзака в м Ленінград». На першому допиті, він не визнав пред'явлених йому звинувачень «з 1930 року брав участь у контрреволюційній організації, метою якої було повалення Радянської влади». Засуджений Військовою колегією Верховного суду і розстріляний 18 лютого 1938 року.

Реабілітовано Матвія Петровича Бронштейна 9 травня 1957 р.

Список використаної літератури:

1. Храмов Ю. А. История физики. – К.: Феникс, 2009. – 1176 с.
2. Горелик Г.Е., Френкель В.Я. Матвей Петрович Бронштейн: 1906 – 1938. – М.: Наука, 1990. – 272 с.

*Токар Ірина Володимирівна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Пихтар Микола Петрович*

ЛИСТОК ІЗ ЗАВДАННЯМИ ТЕМИ «ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРЕМ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО ЧИСЛЕННЯ ПРИ РОЗВ'ЯЗУВАННІ ДЕЯКИХ ОЛІМПІАДНИХ ЗАДАЧ» ДЛЯ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ З МАТЕМАТИКИ

Робота присвячена деяким питанням, що відносяться до застосування теорем диференціального числення при розв'язуванні різноманітних задач олімпіадного рівня шкільного курсу. Варто відмітити, що спектр завдань вищезазначеної теми в шкільній програмі не занадто багатий. Однак область застосування теорем диференціального числення різноманітний і широкий. За їх допомоги можна достатньо легко доводити різноманітні тотожності та нерівності, порівнювати числа, розкладати многочлени на множники, розв'язувати рівняння та інше.

Тому мета даної роботи – розглянути “нетрадиційні” застосування теорем диференціального числення, збагатити цикл задач олімпіадного рівня із вказаної теми, адаптованих до шкільного курсу.

Розгляд теми «Застосування теорем диференціального числення при розв'язуванні деяких олімпіадних задач» можна здійснювати за двома сценаріями:

1. При вивченні на шкільних уроках таких тем, як:
  - Основні теореми диференціального числення (11-й клас);
  - Застосування похідної до розв'язування задач (11-й клас);
  - Інтегральне числення (11-й клас).

Завершальним етапом вивчення таких тем у шкільному курсі математики можуть слугувати задачі на: розв'язування рівнянь за допомоги теорем Ферма, Ролля; порівняння чисел, доведення нерівностей та тотожностей; знаходження сум числових послідовностей та числових рядів, доведення теореми Ньютона – Лейбница для неперервної на відрізьку інтегрування функції за допомоги теореми Лагранжа.

2. Винести тему «Застосування теорем диференціального числення при розв'язуванні деяких олімпіадних задач» на позаурочні заняття: факультативи чи спецкурси з математики.

План теми може бути наступним:

- 1) основні класичні теореми диференціального числення;
- 2) використання класичних теорем диференціального числення до розв'язування рівнянь, порівняння чисел, доведення тотожностей та нерівностей (в тому числі й класичних: Бернуллі, Коші, Ієнсена);
- 3) використання класичних теорем диференціального числення при обчисленні сум числових послідовностей та рядів, при розв'язуванні функціональних рівнянь.

Незалежно від вибору одного зі сценаріїв викладу теми перед початком її викладання слід не тільки нагадати деякі факти про класичні теореми диференціального числення, а й показати зв'язок цих тверджень з практикою. Основні теоретичні поняття можна викласти у вигляді лекції[2].

Вивчати матеріал можна в двох протилежних напрямках: від теорії та від задач, кожен з яких має свої переваги і недоліки. Відокремленим є підхід – «листоків», при якому керівник гуртка не пояснює теоретичного матеріалу (або пояснює певній частині), а учень (або інша частина) вивчає тему, самостійно розв'язуючи дану послідовність задач, спеціально сформульованих і упорядкованих керівником[1]. В статті наводиться приклад такого «листка», який було складено для проведення факультативних занять за темою «Застосування теорем диференціального числення при розв'язуванні деяких олімпіадних

задач». При цьому він включає: основні мінімальні теоретичні питання, яких достатньо буде для розв'язання циклу – запропонованих задач, або достатньо, щоб здобути нові невідомі факти самостійно завдяки поставленим задачам; завдання для колективного розв'язування; завдання пошукового характеру; література, за допомогою якої можна збагатити знання з розглядуваної теми. Ось деякі приклади задач із листка:

$$1) \text{ Порівняти числа: } a) \pi^e \text{ і } e^\pi; б) \left(\cos \frac{\pi}{n}\right)^{\sin \frac{\pi}{n}} \text{ і } \left(\sin \frac{\pi}{n}\right)^{\cos \frac{\pi}{n}}, n \geq 5.$$

Розв'язання задач на порівняння чисел виду a^b і b^a ($a > 0, b > 0$) потребує знання спеціалізованої задачі на дослідження на монотонність функції $f(x) = \frac{\ln x}{x}$, яка є узагальненням задачі про порівняння чисел $\frac{\ln a}{a}$ і $\frac{\ln b}{b}$.

2) Знайти всі диференційовані функції $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, для яких $f(1) = 1$ та $\forall x, y \in \mathbb{R}: f(x+y) = f(x) + f(y) + xy$.

Розв'язання. Нехай y – фіксоване число, тоді $f'(x+y) = f'(x) + y$, а тому $\lim_{y \rightarrow 0} \frac{f'(x+y) - f'(x)}{y} = \lim_{y \rightarrow 0} \frac{y}{y} = 1$. Але $\lim_{y \rightarrow 0} \frac{f'(x+y) - f'(x)}{y} = f''(x)$, тобто $f''(x) = 1 \forall x \in \mathbb{R}$

Таким чином, $f'(x) = x + b$, а $f(x) = \frac{x^2}{2} + bx + c$. Враховуючи те, що $f(x) = 1$ і при $x = 0$ з рівняння випливає: $f(0) = 0$, матимемо: $b + c = \frac{1}{2}$ і $c = 0$, тобто $b = \frac{1}{2}$, $c = 0$, а $f(x) = \frac{x^2}{2} + \frac{x}{2} = \frac{1}{2}x(x+1)$ - шукана функція.

Список використаної літератури:

1. Пихтар М. П. Підхід «Листків» в гуртковій роботі з учнями Малої академії наук / М. П. Пихтар // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Фізика і математика у вищій і середній школі: Зб. Наукових праць – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – № 5. – С. 132–141.
2. Пихтар М. П. Методика роботи та система задач з теми «Функціональні рівняння» // Математика в школі. – 2008. – № 7–8. – С. 48–56.

*Тютюник Катерина Володимирівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Сушко Олександра Сергіївна*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ПЕРЕТВОРЕНЬ ГРАФІКІВ ФУНКЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

На сьогоднішній день освіта в Україні розвивається в напрямі інформатизації навчально-виховного процесу, тому впровадження педагогічних програмних засобів (ППЗ) в цей процес є актуальною проблемою. ППЗ – це засіб навчання, що має на меті полегшити процес сприймання матеріалу для учнів за рахунок гри, використання малюнків, анімацій, відеофрагментів тощо [1].

У доповіді будуть представлені результати наукової роботи на тему «Розвиток творчих здібностей учнів при вивченні перетворень графіків функцій з використанням інформаційно-комунікаційних технологій навчання».

Говорячи про творчість, ми маємо на увазі не тільки створення чогось нового, а й уміння застосувати вже відомі факти, властивості, закономірності до розв'язування нестандартних задач, вміння доступно прокоментувати та пояснити той чи інший крок.

У шкільному курсі математики тема «Елементарні перетворення графіків функцій» пронизує всю змістову лінію курсу алгебри. А, як відомо і неодноразово доведено вченими, використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на уроках математики сприяє перетворенню репродуктивної навчальної діяльності в навчально-дослідницьку, творчу та пошукову. Тому, на нашу думку, є доцільним використання ППЗ різних типів, зважаючи на складність перетворення та вікові особливості учнів. Розвиток ІКТ продовжується, тому в наш час є досить багато програм, які можна використати для побудови графіків. Деякі з них є досить відомими (GRAN, DERIVE, FNGraph 2.61, Maxima), а деякі тільки апробуються у використанні.

У доповіді зробимо акцент на використанні малознайомих, але досить зручних у використанні різними віковими групами учнів ППЗ, наведемо їх порівняльну характеристику та продемонструємо їх застосування на уроках математики при вивченні перетворень графіків функцій.

Наведемо приклади деяких з них. Однією з таких програм є AdvancedGrapher: потужна програма, що будує графіки в полярній та декартовій системах координат, дані для побудови якого можуть бути задані формулою чи таблицею значень.

Програма Graph створена для побудови графіків різноманітних функцій та дій над ними. При цьому у користуванні вона не є вибагливою і стане доступною навіть для учнів 5 класу.

KmPlot – програма, в яку вбудовано потужний інтерпретатор математичних функцій, є частиною освітнього проекту KDE. Є можливість будувати декілька графіків функцій одночасно, а також створювати комбінації для побудови нових функцій [2].

Desmos – онлайн сервіс, що дозволяє крім інших обчислень будувати графіки найскладніших математичних функцій та виконувати перетворення графіків функцій. Користувачі можуть створити обліковий запис і тим самим зберігати створені графіки, експортувати їх у вигляді зображень.

Обираючи для дослідження з досить значного ряду ППЗ, особливу увагу при відборі надавали таким показникам (критеріям), як зовнішній вигляд інтерфейсу; наявність спеціальних знань з інформатики; мова користування; доступність; кількість графіків у одному вікні та ін.

Разом з тим, у дослідженні основною метою використання ППЗ на уроках математики було забезпечення комфортних умов комп'ютерної підтримки традиційних і новаторських технологій навчання; підвищення пізнавального інтересу учнів до вивчення математики; розвиток творчих здібностей учнів за рахунок формування навичок розв'язування задач практичного та дослідницького характеру.

Список використаної літератури:

1. Вембер В.П. Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів у навчальний процес [Електронний ресурс] / В.П. Вембер. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/ITZN/em3/content/07vvppt.html>.
2. Klaus-Dieter Möller. Підручник з KmPlot. Переклад українською: Юрій Черноіван. [Електронний ресурс] / Klaus-Dieter Möller, Philip Rodrigues, David Saxton . – Режим доступу: <https://docs.kde.org/trunk5/uk/kdeedu/kmplot/index.html>.

*Ус Каріна Ігорівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
аспірант
Пудченко Сергій Анатолійович*

"ЛЕЙДЕНСЬКА БАНКА" – НЕОЧІКУВАНИЙ ПРОРИВ У НАУЦІ

Приїзд делегації студентів з Роттердамського університету прикладних наук наштовхнув на дослідження винаходів відомих нідерландських фізиків. Гості з великою гордістю розповідали нам про своїх відомих вчених та їх винаходи, що не могло не зацікавити. Особливо мене зацікавив Пітер ван Мушенбрук.

Пітер ван Мушенбрук народився в далекому 1692 році 14 березня в родині, яка була дуже тісно пов'язана з наукою. Його батько був власником підприємства з виготовлення приладів для наукових експериментів. Батьки Пітера намагались дати синові гідну освіту, тому він вступив до місцевого університету, де наполегливо вивчав точні науки, особливо медицину. Закінчивши університет у 1715 році, зайнявся лікарською справою, але знайомство з Ісааком Ньютоном, який став його наставником, пробудило в нього цікавість до фізики.

З 1719 по 1723 Пітер ван Мушенбрук викладав в університеті математику, хоча увесь вільний час присвячував експериментам з електрики. Через 4 роки його запросили до університету Утрехта, де він наполегливо займався фізичними дослідженнями. Мушенбрук вивчав розширення твердих тіл, спостереження він фіксував за допомогою приладу, який сам і винайшов – пірометр. Пізніше, за допомогою пірометра Пітер вимірює температуру плавлення металів. У 1736 році він видав підручник з фізики. Ця книга стала першим офіційно виданим в Голландії підручником з вивчення курсу фізики. У 1740 році Мушенбрук повернувся до рідного Лейдена та залишався там до кінця життя. Його запрошують наукові академії найбільших держав, але він був непохитний. У рідному місті вчений зробив свої головні відкриття. Він проводить досліди з електрикою, які виявляються ефектними, слава професора множиться, у нього з'являються учні. Мушенбрука називають не інакше як Великим.

Один з буденних днів 1745 року, наповнений звичайною роботою в лабораторії, став днем прориву в науці. Вчений налив у банку води, опустив в неї стрижень з металу, з'єднаний з електрофорною машиною, і подав струм. Пізніше Пітер ван Мушенбрук написав, що отримав електричний розряд такої великої сили, що не погодиться повторити його знову, навіть якщо йому запропонують французьку корону. Так наука отримала конденсатор, який відразу охрестили «лейденською банкою».

«Лейденська банка» – це посудина зі скла, всередині і зовні покрита фольгою. За допомогою корка з гуми в посудину вставляється стрижень з металу таким чином, щоб він торкався фольги, розташованої всередині банки. В результаті фольга, розмішена всередині і зовні, відіграє роль електродів при з'єднанні їх із зовнішнім джерелом електроенергії. Для цього може бути використана батарейка, акумулятор або паличка з ебоніту, яку заздалегідь потерли об хутро.

Досліди стали повторювати по всій Європі. У Росії аристократи за допомогою «лейденської банки» навіть карали слуг.

Професор багато працював і спілкувався з вченими побратимами в Європі. У 1751 році він склав таблицю питомої ваги багатьох речовин. Вчений в 1754 році став членом Французької академії наук у Петербурзі, Парижі, Лондоні.

У Лейдені Мушенбрук продовжив справу свого батька з виробництва приладів для наукових експериментів. Фірма Мушенбрука постачає прилади до всіх провідних лабораторій Європи і кунсткамери у Петербурзі. Помер Пітер ван Мушенбрук 19 вересня 1761 року. Спираючись на розробки голландського вченого було зроблено не одне

відкриття. Його дослідження покладені в основу теорії позитивного і негативного заряду, деяких розділів оптики і натуральної філософії.

Список використаної літератури:

1. Лейденская банка. Виды и устройство. Работа и применение. [2018] [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://electrosam.ru/glavnaja/jelektrotehnika/leidenskaia-banka/>
2. Питер ван Мушенбрук – изобретатель первого конденсатора [2015] [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://scsiexplorer.com.ua/index.php/izvesnie-ludi/zarubezhnye-umu/1801-piter-mushenbruk.html>.
3. МУШЕНБРУК Питер ван [2009], [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу: <http://www.teoretmech.ru/Mushenbruk.htm>.
4. МУШЕНБРУК Питер ван (Musschenbroek Pieter van), [2011] [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.eduspb.com/node/869>.

*Фесич Юлія Володимирівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ФУНКЦІЇ НА ПРИКЛАДІ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА УКРАЇНИ

У роботі розглядається дослідження виробничої функції на прикладі макроекономічних показників галузі будівництва України на основі ВВП, кількість зайнятих працівників, власного капіталу та чистого прибутку за 2012-2016 рр. Будівельна галузь є однією з найважливіших галузей народного господарства, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в країні. Важливість цієї галузі для економіки будь-якої країни можна пояснити наступним чином: капітальне будівництво, напевне, як ніяка інша галузь економіки, створює велику кількість робочих місць і споживає продукцію багатьох галузей народного господарства.

Ефективність функціонування будівельної галузі залежить від державної політики щодо її підтримки та регулювання, спрямованого на інформаційне забезпечення, створення та нормативно-правової бази оптимального податкового навантаження тощо

Виробнича функція вперше була побудована американськими економістами Ч. Коббом і П. Дугласом у 1928 р. на підставі даних економіки США за 1899-1922 рр. Вона являє собою двофакторну модель залежності обсягу продукції від використаних трудових ресурсів та виробничих фондів.

Для дослідження виробничої функції на основі ВВП, кількість зайнятих працівників, власного капіталу та чистого прибутку за 2012-2016 рр.

Нами розглядалася виробнича функція виду $y = \alpha x_1^{\beta_1} \cdot x_2^{\beta_2}$, яка після перетворень була зведена до наступної функції:

$$z = \beta_0 + \beta_1 t_1 + \beta_2 t_2, \quad (1)$$

де $z = \ln y$, y – обсяг ВВП;

$t_1 = \ln x_1$, x_1 – капітал;

$t_2 = \ln x_2$, x_2 – кількість зайнятих працівників;

b_0, b_1, b_2 — параметри виробничої функції.

У практичних розрахунках обсяг виробничих фондів поділяється на складові елементи – основні і оборотні фонди, а модель для реалізації із ступеневої перетворюється в лінійно-логіфімічну, в результаті чого рівняння (1) набуває такого вигляду:

$$\ln y = \ln \alpha + \beta_1 \ln x_1 + \beta_2 \ln x_2 \quad (2)$$

Користуючись методами багатofакторного лінійного регресійного аналізу та даними відповідних показників галузі будівництва України за 2012-2016 рр., отримали таке рівняння:

$$y = 56,53 \cdot x_1^{0,8926} \cdot x_2^{-(0,5245)}$$

Перевіривши адекватність даного рівняння регресії, маємо, що множинний коефіцієнт детермінації – 0,5951, стандартна похибка рівняння – 0,1427, значущість критерія Фішера – 0,6459.

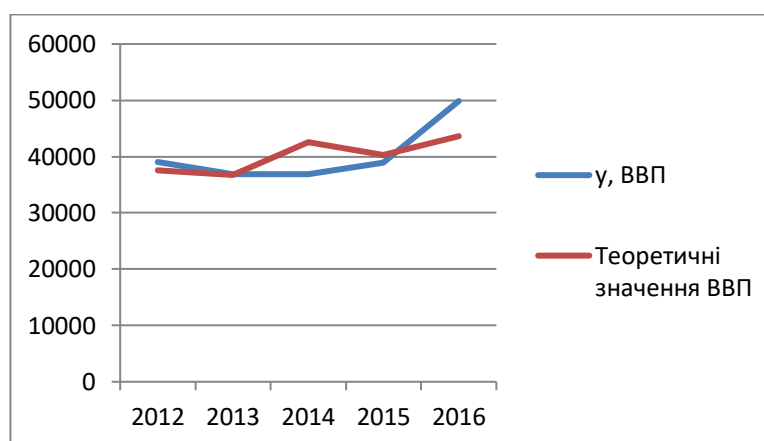

Рис. 1. Емпіричні та теоретичні значення ВВП будівельної галузі за 2012-2016 рр.

Це дозволяє зробити висновок, що для будівельної галузі України на сучасному етапі класична виробнича функція Кобба-Дугласа не є достатньо адекватною моделлю для прогнозування обсягу виробництва, що відбувається в умовах нестабільності економіки.

Список використаної літератури:

1. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 408 с.
2. Статистичний бюлетень, режим доступу [<http://www.ukrstat.gov.ua/>]

*Франчук Катерина Вікторівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Дмитро Якович*

ВНЕСОК ЕВАРИСТА ГАЛУА В РОЗВИТОК АЛГЕБРИ

Еваріст Галуа – французький математик, який заснував основи сучасної алгебри. Він народився 25 жовтня 1811 р. у сім'ї мера міста Бурля-Рен, розташованого недалеко від Парижа. Батько його за політичними переконаннями був республіканцем. Він сам навчав свого сина і прищепив йому інтерес та любов до математики. Восени 1823 р. Еваріст став учнем Паризького ліцею — навчального закладу закритого типу [1].

Математичне обдарування Галуа проявилось дуже рано. Взимку 1827 р. Еваріст узяв у шкільній бібліотеці підручник з геометрії «Початок геометрії», автором якого був відомий французький математик Лежандр. Систематичність і чіткість викладу матеріалу захопили

хлопця. В його свідомості вимальовувалась побудова курсу геометрії, зв'язки між її теоремами і розділами. Читаючи якусь теорему, він наперед бачив її доведення і тільки для самоперевірки заглядав у текст. Вміст цієї книги, розрахований на 2 роки навчання, Галуа засвоїв за 2 дні. Потім Еваріст протягом кількох днів освоїв «Розв'язування числових рівнянь» Ж.Лагранжа. Після цього Галуа почав досліджувати самостійно [3].

Після геометрії Галуа взявся до глибшого вивчення алгебри. Вона здалася йому не такою цілісною й стрункою, як геометрія. Він знайшов у ній багато ще нерозв'язаних питань, у тому числі питання про розв'язність рівнянь у радикалах. Чому не кожне рівняння степеня, вищого за четвертий, можна розв'язати у радикалах за певними формулами? Чи не можна знайти ознаки, за якими б, тільки глянувши на таке рівняння, можна було відразу встановити, розв'язується воно в радикалах, чи ні [1]?

У 16-18 років, будучи учнем ліцею, він отримав численні основні результати теорії, пізніше названі його іменем. Свої роботи Галуа представляв у Паризькій АН. Однак навіть такі відомі математики, як О. Коші і Ж. Фур'є, не оцінили їх. Рукописи зникли. С. Пуассон, на прохання якого Галуа відновив текст однієї із робіт, також не зміг розібратись у її змісті [3].

У 1828-1830 було опубліковано п'ять робіт Галуа, із яких найбільше чудовими є «Аналіз одного мемуара про алгебраїчне розв'язування рівнянь» (1830), де формулюються важливі пропозиції теорії Галуа, і «Із теорії чисел» (1830), де Галуа фактично побудував теорію скінченних полів [3].

В ніч перед дуеллю (29 травня 1832 р.) Галуа пише листа до Шевальє, в якому висвітлює свої основні результати: «...Я в своєму житті часто дозволяв собі висловлювати твердження, в яких не був певен, однак все, що я написав тут, вже близько року в моїй голові, і занадто в моїх інтересах не помилитись, щоб мене не могли запідозрити в тому, що я оголошую теорему, для яких не мав би повного доведення. Ти публічно попросиш Якобі або Гауса дати їх висновок не про справедливість, а про важливість цих теорем. Після цього будуть, я сподіваюсь люди, яким принесе користь розшифровка всієї цієї плутанини...» [2].

Цей лист Галуа було опубліковано незабаром після його смерті. Однак через новизни ідей і стислості вміст відкриття Галуа довгий час на отримувало признання. Всі його роботи були розібрані й опубліковані через 14 років після його смерті Ж. Ліувіллем. У 1870 відомий французький математик К. Жордан написав книгу про теорії підстановок, у передмові до якої відмітив, що його роботи лише тлумачення рукописів Галуа. Ця книга зробила теорію Галуа надбанням всього світу [3].

Основні дослідження Галуа відносяться до алгебри. П. Руффіні (1799) і Н. Абель (1824) довели неможливість розв'язування в радикалах довільних алгебраїчних рівнянь степеня вищого за 4. Галуа не тільки незалежно від них прийшов до того ж результату, але ж і знайшов необхідну і достатню умову, яку задовольняють розв'язні в радикалах рівняння даного степеня. При цьому Галуа створив струнку теорію і ввів по суті такі фундаментальні поняття, як група, підгрупа, нормальна підгрупа, поле, розширення. Сам термін «група» був вперше використаний Галуа. Якою б не важливою була проблема вирішена Галуа, однак ще більше значення мала створена ним загальна теорія, що зробила суттєвий вплив на розвиток не тільки алгебри, а й усієї математики XIX століття. Ідеї і методи теорії груп знайшли застосування у природознавстві, у сучасній квантовій механіці, у кристалографії і т.д.. Інші роботи Галуа, про які ми знаємо лише із згаданого вище листа, відносилися до дослідження властивостей інтегралів похідних алгебраїчних функцій однієї змінної та інших абелевих інтегралів. І тут Галуа отримав фундаментальні результати, багато у чому передбачивши роботи Г.Ф.Б. Рімана [3].

Список використаної літератури:

1. Osvita.ua [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [Київ : «Освіта.ua», 2008-2018].-Режим доступу: [Еваріст Галуа: біографія. Реферат – Освіта.UA](#) (дата звернення 24.03.2018). – Назва з екрана.

2. Требенко Д.Я., Требенко О.О. Алгебра і теорія чисел: У 2 ч. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Ч.1. – 420 с.

3. Бородин А.И., Бугай А.С. Биографический словарь деятелей в области математики. Пер. с укр. под редакцией И.И. Гихмана. – К.: Радянська школа, 1979. – 607 с.

*Хаврук Володимир Олександрович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, доцент
Шкільний Олександр Володимирович*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНІЙНОГО РІВНЯННЯ МНОЖИННОЇ РЕГРЕСІЇ, ЩО ОПИСУЄ РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ, НА НАЯВНІСТЬ АВТОКОРЕЛЯЦІЇ ЗАЛИШКІВ

На основі аналізу загальної злочинності в Запорізькій області за період 2015-2017 рр. в якості чинників (факторів), які визначають передумови злочинної поведінки, були взяті такі фактори: умови вчинення (на побутовому рівні), злочинна організація (змова осіб, організована злочинна група) та мотив (матеріальний зиск). На основі статистичних даних з використанням функції «Аналіз даних» в Excel, було отримане наступне рівняння множинної регресії:

$$\hat{y} = -1,472874802 + 4,502610804 \cdot x_1 + 1,53357648 \cdot x_2 + 1,077517407 \cdot x_3,$$

де x_1, x_2, x_3 – відповідно фактори, що визначають умови, організацію і мотив вчинення злочинів.

Однією із гіпотез застосування методу найменших квадратів (МНК) для оцінювання параметрів множинної регресії, є наступна: компоненти вектора e є некорельованими випадковими величинами, тобто [1, с.156]:

$$\text{cov}(e_i, e_j) = 0 \text{ для кожного } i \neq j, (i, j = 1, 2, \dots, n)$$

Порушення цієї гіпотези свідчить про наявність автокореляції залишків.

Якщо виконується гіпотеза про рівність нулю математичного сподівання випадкового вектора e , то з означення коваріації маємо:

$$\text{cov}(e_i, e_j) = E(e_i e_j) - E e_i E e_j = E(e_i e_j).$$

Отже, умова наявності автокореляції залишків матиме вигляд:

$$E(e_i e_j) \neq 0, i \neq j, (i, j = 1, 2, \dots, n).$$

В разі автокореляції залишків:

$$E(e e^T) \neq \sigma^2 I,$$

де I – одинична матриця розміром $n \times n$, виконуватиметься умова:

$$E(e e^T) = V,$$

де $V = \sigma^2 \Omega$. Якщо виконуються всі гіпотези про застосування МНК, а компоненти вектора e є корельованими випадковими величинами, тоді матриця Ω буде мати вигляд:

$$\Omega = \begin{pmatrix} 1 & \rho & \rho^2 & \dots & \rho^{n-1} \\ \rho & 1 & \rho & \dots & \rho^{n-2} \\ \rho^2 & \rho & 1 & \dots & \rho^{n-3} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \rho^{n-1} & \rho^{n-2} & \rho^{n-3} & \dots & 1 \end{pmatrix},$$

де ρ – параметр, який характеризує коваріацію залишків, тобто ступінь взаємозв'язку кожного наступного компонента вектора залишків з попереднім.

Перевірку вище наведеного рівняння множинної регресії можливо здійснити, наприклад, за критерієм Дарбіна-Уотсона [1, с.158; 2, с.374]:

$$DW = \frac{\sum (e_i - e_{i-1})^2}{\sum e_i^2},$$

де e_i, e_{i-1} – залишки відповідних спостережень.

Для нашої моделі отримуємо: $DW = 2,4871$. За таблицею Дарбіна-Уотсона [2, с.566; 3, с.729] знаходимо: $d_L = 0,595, d_U = 1,928$. В нашому випадку $4 - d_U < DW < 4 - d_L$, (зона невизначеності) отже немає достатніх підстав або стверджувати про наявність автокореляції або стверджувати про відсутність автокореляції залишків в моделі. А тому необхідне додаткове дослідження на автокореляцію.

Тест Дарбіна-Уотсона має один істотний недолік – розподіл статистики DW залежить не лише від числа спостережень, але і від значень пояснюючих змінних x_i . Це означає, що даний тест не є статистичним критерієм в тому сенсі, що не можна вказати критичну область, яка дозволяла б відкинути гіпотезу про відсутність кореляції, якби виявилось, що в цю область потрапило спостережуване значення статистики DW .

Додаткову перевірку автокореляції можливо провести за допомогою теста Бреуша-Годфрі (Breusch-Gotfrey test). Для перевірки автокореляції порядку p даний тест використовує допоміжну регресію МНК-залишків початкової моделі на чинники цієї моделі і лагові значення залишків [4; 5]:

$$e_t = x^T \beta + \sum_{i=1}^p a_i e_{t-i} + u_t$$

Для значень e_t і e_{t-1} залишків моделі множинної регресії коефіцієнт кореляції становить $r = -0,299936302$. Значимість коефіцієнта кореляції перевіряємо за допомогою t -статистики Стьюдента [1; с. 60]:

$$t = \frac{|r \cdot \sqrt{n-2}|}{\sqrt{1-r^2}} = \frac{|-0,299936302 \cdot \sqrt{11-2}|}{\sqrt{1-(-0,299936302)^2}} = 0,9432362$$

де r – коефіцієнт кореляції, $n = 11$ – кількість спостережень.

Табличне значення t -критерію Стьюдента для рівня значущості $\alpha = 0,05$ і при ступенях вільності $(n - m) = 11 - 3 = 8$ становить $t_{табл.} = 2,306$.

Оскільки $t < t_{табл.}$, отже з ймовірністю 0,95 можемо зробити висновок, що автокореляція залишків моделі множинної регресії залежності злочинності від умов, організації і мотиву вчинення злочинів відсутня, і тому, вказане вище рівняння множинної регресії можна використовувати для прогнозування рівня злочинності.

Список використаної літератури:

1. Єлейко В. І. Економетричний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. / В. І. Єлейко, Р. Д. Боднар, М. Я. Демчишин. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2011. – 362 с.
2. Эконометрика: учеб. / [Елисеева И. И., Курьшева С. В., Костеева Т. В. И. др.]; под ред. И. И. Елисеевой. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 576 с.
3. Эконометрия: учеб. для студ. вузов / [Суслов В. И., Ибрагимов Н. М., Талышева Л. П., Цыплаков А. А.]; отв. ред. Г. М. Мкртчян. – Новосибирск, 2005. – 743 с.
4. Breusch T. S. Testing for Autocorrelation in Dynamic Linear Models / T. S. Breusch // Australian Economic Papers. – 1978. – Vol. 17. – P. 334-355.
5. Godfrey L. G. Testing Against General Autoregressive and Moving Average Error Models when the Regressors Include Lagged Dependent Variables / L. G. Godfrey // Econometrica. – 1978. – Vol. 46, No. 6. – P. 1293-1301.

*Харченко Євгенія Сергіївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

КРИТИЧНИЙ СТАН. ВЛАСТИВОСТІ РЕЧОВИНИ У КРИТИЧНОМУ СТАНІ

Вивчати історію і методологію формування теорії релюного газу та розробки методів її зрідження неможливо не розглянувши питання про критичний стан речовини та зміну її властивостей у цьому стані. Зміна властивостей речовини при наближенні до критичної точки відбувається різко і суттєво. Щоб зрозуміти природу цих змін необхідно більш детально розібратись у тому, що приховано за словами «критичний стан».

Критичний стан

Для того щоб описати властивості газу, фізики часто використовують його ідеальну модель. Її можна використовувати, вивчаючи також і реальні гази, врахувавши, що останні, перебуваючи в умовах, наближених до нормальних, але при одночасно низьких тисках і достатньо високих температурах, порівняно наближуються за властивостями до ідеального газу [1; с. 42].

Тиск (p), об'єм (V), і температура (T) певної маси ідеального газу пов'язані між собою у деякому стані рівнянням Менделєєва-Клапейрона, яке записується так:

$$pV = \frac{m}{\mu} RT, \quad (1)$$

де m – маса газу; μ – молярна маса; $R = 8,31$ Дж/(моль К) – універсальна газова стала.

Як було сказано вище, закони ідеальних газів справедливі для реальних газів лише за умов, близьких до нормальних. Якщо тиск підвищувати одночасно знижуючи температуру, у поведінці всіх реальних газів проявляються суттєві відхилення від моделі ідеального газу. Реальний газ стискується зовнішніми силами значно менше, ніж ідеальний. Реальні гази конденсуються, можуть бути зрідженими, а рівняння (1) не може пояснити перехід речовини з газоподібного стану в рідкий.

Для реальних газів суттєву роль відіграють сили міжмолекулярної взаємодії. Різниця у поведінці реальних та ідеальних газів має якісний і кількісний характер.

Першим проаналізував відхилення у поведінці реальних газів і законів ідеального газу нідерландський фізик Я. Ван-дер-Ваальс. Про результати досліджень він написав у праці «Про неперервність газоподібного і рідкого станів» у 1873 р. [2; с. 419]

Оскільки для моделі ідеального газу власним об'ємом молекул та міжмолекулярною силою взаємодії нехтують, то для моделі реального газу було вирішено компенсувати це введенням деяких правок у рівняння стану газу. Таким чином, для одного моля реального газу рівняння стану має вигляд:

$$\left(p + \frac{a}{V_m^2}\right) (V_m - b) = RT, \quad (2)$$

де V_m – об'єм одного моля газу; a , b – поправки на недоступний об'єм, на вплив сил, що діють між молекулами відповідно. Для різних газів поправки a і b – не константи і їх визначають експериментально [3; с. 147].

Хоча рівняння Ван-дер-Ваальса коректно подає інформацію про основні явища, що відносяться до зміни густини реальних газів внаслідок зміни тиску p і об'єму V , взаємні перетворення газу та рідини, так само є важливими деякі відхилення від цього рівняння.

Якщо порівнювати теорію і дослід, існують розходження у вимірюванні - кількісні і якісні відхилення.

Оскільки a і b визначаються експериментально для різних газів, їх не можна вважати сталими величинами і, як показують досліді, ці поправки залежні від температури.

Можна спробувати підібрати a і b так, щоб при якійсь визначеній температурі T зійшлися теоретична і дослідна ізотерми. Однак, в такому випадку не будуть збігатись ізотерми інших температур.

Між ізотерм з хвилеподібними ділянками при підвищенні температури є одна, що не має аналогічних ділянок. Ця ізотерма називається критичною, а температура T_k – також критичною. При цій температурі зникає різниця між станами речовини і коефіцієнт поверхневого натягу дорівнює нулю. Відповідні T_k об'єм V_k і тиск p_k називають критичними. Стан з критичними параметрами V_k, p_k, T_k називається критичним станом. [1; с. 97]

Властивості речовини у критичному стані

Зараз ми знаємо, що кожен газ має свою критичну температуру. Якщо температура газу вище критичної, ніяким стисканням газ перетворити в рідину не вдасться, зрідження відбувається лише при умові, коли температура газу нижча за критичну.

Однак при наближенні температури до критичної відмітки, коли речовина знаходиться в стані, де межа між фазами зникає і стає майже нерозпізнавальною, властивості речовини можуть різко стати іншими: дослідники фіксують ряд аномалій, або, як ще їх називають, – критичні явища. Наприклад: аномальне послаблення ультразвуку, наближення до безмежності теплоємності однокомпонентної системи, різке зростання часу встановлення термодинамічної рівноваги та інше [4].

Таким чином, властивості речовин, що знаходяться поблизу їх критичних точок лишаються темою постійних наукових дискусій, що дає нам підстави впевнитися в подальшій необхідності вивчення властивостей речовини у її критичних точках. Наразі це питання є актуальним і потребує подальшого розгляду і дослідницької роботи над ним.

Список використаної літератури:

1. Лопатинський І.Є., Зачек І.Р., Ільчук Г.А., Романишин Б.М. Фізика. – Львів: Афіша, 2005. – 394 с.
2. Загальний курс фізики: у 3 т. Т.1. Механіка. Молекулярна фізика і термодинаміка/ за ред.: І.М.Кучерука; заг.ред. І.Т. Горбачук, П.П. Луцик. – К.: Техніка, 2006. – 532с.
3. Фізика: довідник для абітурієнтів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів/ М.М. Дідович, Є.В. Коршак. – К.: Літера ЛТД, 2013. – 448с.
4. Булавін Л. А. Аномальне послаблення ультразвуку поблизу критичної точки розшарування розчину n-пентанол–нітромаган / Л. А. Булавін, О. І. Білоус, О. С. Свечнікова // Український фізичний журнал. – 2016. – Т. 61, № 5. – С. 383-388. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UPhJ_2016_61_5_3.

*Хомчак Наталя Володимирівна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

**ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНИХ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ЗНО І РІВНЯ
АКРЕДИТАЦІЇ ПРО ПОХІДНУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ДЕРЖАВНОЇ
ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ**

У доповіді буде розглянуто та проаналізовано систему завдань призначених для вивчення похідних у курсі алгебри і початків аналізу, які використовуються під час підсумкової атестації. Буде представлено їх основні типи та розроблена система завдань з теми «Похідна та її застосування» для формування цілісних знань студентів

У старшій школі державна підсумкова атестація з математики призначена як вид контролю навчальних досягнень студентів за курс математики старшої школи і має на меті перевірити сформованість знань, умінь і навичок які були освоєні. Для належної підготовки студентів до написання ДПА викладачі математики мають постійно використовувати на своїх заняттях системи вправ, які спрямовані на перевірку і систематизацію знань з кожної теми. Оскільки, на сьогоднішній день ДПА як вид контролю залишився лише в ЗНО І рівня акредитації, то викладачі змушені використовувати збірники до підготовки до ДПА за минулі роки.

Проблема забезпечення якості завдань з математики та комплексів цих завдань (тестів, контрольних робіт тощо), є чи не найголовнішою частиною загальної проблеми забезпечення якості математичної освіти, а якість математичних завдань та їх комплексів, що пропонуються учням у процесі навчання на різних його етапах, є визначальним фактором для забезпечення належної ефективності цього процесу. По суті, саме якість завдань з математики якщо й не визначає однозначно, то суттєво впливає на результати оцінювання навчальних досягнень учнів старшої школи, зокрема, під час ДПА. [3]

У збірниках підготовки до ДПА з математики в останні роки популярними є завдання саме на розуміння суті поняття похідної, зокрема, механічного та геометричного змісту похідної. Тому незалежно від способу подачі теоретичного матеріалу замінювати «сутнісний» підхід «формальним» не варто. Більше того, досвід показує, що навички обчислення похідних у більшості випускників сформовані на належному рівні, а от розуміння суті поняття похідної далеко не завжди присутнє.

Під час вивчення змістової лінії «Похідна та її застосування» формування поняття похідної відбувається методом доцільних задач, тобто розв'язуванням і узагальненням задач про визначення миттєвої швидкості і геометричної задачі про визначення положення дотичної до кривої в певній точці. [3]

Під час вивчення похідної можна виділити основні типи задач, в яких центральним поняттям є поняття похідної, зокрема:

- на означення;
- дослідження функцій;
- геометричний зміст;
- механічний зміст;
- таблиця похідних;
- правила знаходження похідних.

Наведемо приклади деяких типів задач.

I. Геометричний зміст похідної

• Знайдіть кутовий коефіцієнт дотичної до графіка функції $f(x) = e^{-7x}$ у точці з абсцисою $x_0 = 0$.

- А) 0;   Б) 1;   В) e ;   Г) -7 .

II. Фізичний зміст похідної

• Матеріальна точка рухається прямолінійно за законом $s(t) = 3t^2 - 12t + 18$ (час t вимірюється в секундах, переміщення s – у метрах). Через скільки секунд після початку руху точка зупиниться?

- А) 2 с;   Б) 3с;   В) 4с;   Г) 6 с;

III. Дослідження функцій

• Функція $y = f(x)$ визначена на проміжку $[-8; 3]$ і має похідну в кожній точці області визначення. На рис. 1 зображено графік її похідної $y = f'(x)$. Укажіть точки мінімуму функції $y = f(x)$.

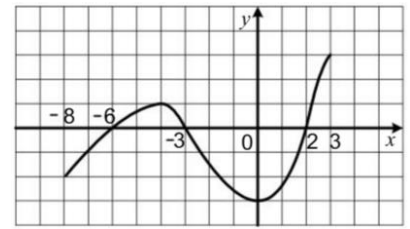

Рис.1.

- А) 0;   Б) -4;   В) -6; -3; 2;   Г) -6; 2;

Проблема підготовки студентів ЗНО I рівня акредитації до державної підсумкової атестації з математики є досить актуальною. У ЗНО I рівня акредитації державно підсумкова атестації проводиться відповідно до Положення про проведення державної підсумкової атестації. Поняття похідної є одним із фундаментальних понять математики. Під час підготовки до ДПА вивченню цієї теми варто приділили особливу увагу, адже поняття похідної широко застосовується під час розв'язання задач прикладного змісту, що є важливим під час вивчення профільних дисциплін у подальшому навчанні. Тому формування цілісних знань з теми «Похідна» є не лише, підготовкою до написання атестаційної роботи, а й в свою чергу пропедевтикою до вивчення дисциплін, які допоможуть студенту стати висококваліфікованим спеціалістом у майбутньому.

Список використаної літератури:

1. Антонова О. Застосування похідної до розв'язування фізичних задач / Ольга Антонова. // Математика. – 2010. – №38.
2. Мерзляк А.Г. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з математики 11 клас / А. Г. Мерзляк, В.Б. Полонський, М.С. Якір. 2». – 209 с
3. Шкільний О.В. Система підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання якості знань з математики (частина 1) // Математика в рідній школі. – 2», №10.– С.4-11.

*Хугаєва Ольга Павлівна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Боженок Катерина Валеріївна*

МЕТОД МНОЖНИКІВ ЛАГРАНЖА В НЕЛІНІЙНОМУ ПРОГРАМУВАННІ

В різних сферах господарської, управлінської, наукової діяльності виникає необхідність прийняття рішення, коли потрібно досягти конкретної мети за наявності альтернативних варіантів поведінки та певних обмежень [1]. Розроблені спеціальні методи, які дозволяють із можливих варіантів рішень вибрати оптимальний. Розділ математики, який вивчає ці методи називається математичне програмування [2].

Суть задач математичного програмування полягає у пошуку змінних, які оптимізують задану функцію і задовольняють систему обмежень.

Умовно задачі математичного програмування поділяють на задачі [3, С. 354]:

- детермінованого чи стохастичного програмування;
- динамічного і статичного програмування (з урахуванням чи без урахування часу);
- лінійного і нелінійного програмування (залежно від вигляду невідомих математичної моделі задачі).

Для задач нелінійного програмування не існує універсального методу розв'язування. Тому для окремих типів задач залежно від виду цільової функції і обмежень розроблені спеціальні методи розв'язування. До них належать: градієнтні методи, методи множників

Лагранжа, квадратичне і опукле програмування, ряд наближених методів розв'язку, графічний метод [1, С. 114].

Квадратичне програмування – окремий тип опуклого програмування. Це задачі оптимізації квадратичної функції декількох змінних при лінійних обмеженнях на ці змінні.

У доповіді розглядається розв'язання задачі квадратичного програмування методом множників Лагранжа. Проводиться реалізація зазначеного методу за допомогою ППП Excel та з використанням СКМ Maple [4].

Метод множників Лагранжа дозволяє задачу з обмеженнями звести до задачі без обмежень, тобто перейти від умовної оптимізації до безумовної, та застосувати для розв'язування задачі метод класичного знаходження екстремуму функції кількох змінних.

Розглянемо наступну задачу мінімізації функції двох змінних [3]:

Підприємство виробляє продукцію двома технологічними способами. При виробництві x_1 виробів першим способом затрати на виробництво одиниці продукції становлять $4+x_1$ грн., а при виробництві x_2 виробів другим способом вони дорівнюють $8+x_2$ грн. на одиницю виробленої продукції. За планом підприємству потрібно виготовити 180 виробів. Визначити оптимальний план виробництва продукції, який мінімізує сумарні витрати.

Розв'язок:

Математична модель задачі має вигляд: $Z = 4x_1 + x_1^2 + 8x_2 + x_2^2 \rightarrow \min$

$$\begin{cases} x_1 + x_2 = 180 \\ x_1 \geq 0 \\ x_2 \geq 0 \end{cases}.$$

Для розв'язання задачі застосуємо метод множників Лагранжа. Функція Лагранжа в нашому випадку приймає вигляд $F = 4x_1 + x_1^2 + 8x_2 + x_2^2 + \lambda(180 - x_1 - x_2)$, де λ – невідомі величини – множники Лагранжа.

В процесі реалізації методу отримаємо, що в точці $x^* = (91; 89)$ маємо

$$Z_{min} = 4 \cdot 91 + 91^2 + 8 \cdot 89 + 89^2 = 17278 \text{ грн.}$$

Отримані результати були перевірені за допомогою налаштування ППП Excel «Пошук розв'язування»

	A	B	C	D	E	F
1						
2		Змінні		Цільова функція		
3		x1	x2	z		
4		91	89	17278		
5		Обмеження				
6			1	1	180	180

та з використанням пакету «Optimization» СКА Maple.

```
with(Optimization):
NLPsolve(4*x + x^2 + 8*y + y^2, {x + y = 180}, assume = nonnegative);
```

[17278., [x = 91., y = 89.]]

Перевагою методу множників Лагранжа є проста структура алгоритму обчислення, можливість знайти точні координати екстремальної точки.

Список використаної літератури:

1. Бугір М. К. Математика для економістів / М. К. Бугір. – Київ: ВЦ «Академія», 2003. – 518с.

2. Гончаренко Я. В. Математичне програмування / Я. В. Гончаренко. – Київ: НПУ ім. Драгоманова, 2010. – 183с.
3. Надеждин Е. Н. Математические методы и модели в экономике / Е. Н. Надеждин, Е. Е. Смирнова, В. С. Варзаков. – Тула: АНО ВПО «Институт экономики и управления», 2011. - 249 с.
4. Шевченко А. С. Использование математического пакета Maple при решении задач классической оптимизации [электронный ресурс] / А. С. Шевченко; /Инженерный вестник/, Электронный научно-технический журнал. – №1, январь 2016. – Режим доступа: <http://engbul.bmstu.ru/doc/832629.html>

Цибульська Наталія Миколаївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна

ДЕЯКІ ВЛАСТИВОСТІ ФАКТОРІАЛЬНИХ КІЛЕЦЬ $Z[\sqrt{d}]$

В роботах [1]-[3] досліджуються властивості кілець головних ідеалів $Z[\sqrt{d}] = \{a + b\sqrt{d} \mid a, b \in \mathbb{Z}\}$, де $d \neq 1$ – вільне від квадратів ціле число, зокрема для них повністю описано прості елементи; розроблено алгоритм розкладу на прості множники; введено поняття функції Ойлера $\varphi(n)$ для елемента $n \in Z[\sqrt{d}] \setminus \{0\}$ та знайдено формулу для обчислення її значення; введено поняття порядку елемента $a \in Z[\sqrt{d}]$ за модулем $m \in Z[\sqrt{d}]$ та досліджено умову його існування.

З огляду на теорему 1, вищевказані результати узагальнюються на випадок довільного факторіального кільця $Z[\sqrt{d}]$.

Теорема 1. Кільце $Z[\sqrt{d}]$ є факторіальним тоді і лише тоді, коли воно є кільцем головних ідеалів.

Деякі з основних узагальнених результатів:

Теорема 2. Нехай кільце $Z[\sqrt{d}]$, де $d \neq 1$ – вільне від квадратів ціле число, є факторіальним кільцем, ε – дільник одиниці в $Z[\sqrt{d}]$. Простими елементами кільця $Z[\sqrt{d}]$ є:

- 1) числа $\varepsilon \cdot 2$, якщо $d \equiv 1 \pmod{4}$;
- 2) числа $\varepsilon \cdot p$, де p – просте непарне число, $p \nmid d$ і $\left(\frac{d}{p}\right) = -1$;
- 3) елементи $a + b\sqrt{d} \in Z[\sqrt{d}]$, якщо $(a, b) = 1$ і $|a^2 - b^2d|$ – просте число; і лише вони.

На множині $Z[\sqrt{d}] \setminus \{0\}$ введемо в розгляд функцію $\varphi(n)$, значення якої для елемента $n \in Z[\sqrt{d}] \setminus \{0\}$ дорівнює кількості елементів кільця $Z[\sqrt{d}]$, попарно не конгруентних між собою за модулем n і взаємно простих із n , і назвемо її функцією Ойлера.

Теорема 3. Нехай кільце $Z[\sqrt{d}]$, де $d \neq 1$ – вільне від квадратів ціле число, є факторіальним кільцем і нехай $n = \varepsilon \cdot q_1^{k_1} \cdot q_2^{k_2} \cdot \dots \cdot q_r^{k_r} \in Z[\sqrt{d}] \setminus \{0\}$, де $\varepsilon \mid 1$, елементи q_i –

прості в $Z[\sqrt{d}]$, причому $q_i \nmid q_j$ при $i \neq j$. Тоді

$$\varphi(n) = f(n) \cdot \left(1 - \frac{1}{f(q_1)}\right) \cdot \left(1 - \frac{1}{f(q_2)}\right) \cdot \dots \cdot \left(1 - \frac{1}{f(q_r)}\right).$$

Детальніше про отримані теоретичні та прикладні результати буде сказано в доповіді.

Список використаної літератури:

1. Trebenko O.O, Tsybul'ska N.M. Prime elements of rings $Z[\sqrt{d}]$ // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 1. Фізико-математичні науки: Зб. наукових праць. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – №16 (1). – С. 219-227.
2. Цибульська Н.М. Алгоритм розкладу на прості множники в кільці $Z[\sqrt{d}]$ // Студентські фізико-математичні етюди. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2015. – №14. Т. 1. – С.39-50.
3. Требенко О.О., Цибульська Н.М. Функція Ойлера на множині $Z[\sqrt{d}]$ та її застосування // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 1. Фізико-математичні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – №17.

*Челнокова Софія Миколаївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Фізика»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Кириленко О.І.*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КРИСТАЛОГРАФІЇ

Закони природи, що відносяться до виникнення, існування та руйнування кристалів та мінералів, вивчає **мінералогія** – одна з гілок науки про тверде тіло. **Кристалографія** виступає в якості однієї з основ, на якій базується мінералогічна наука. В розвитку кристалографії можна виділити 3 етапи:

- *емпіричний* – майже до початку XIX ст. – період поступового накопичення фактичного матеріалу, виявлення та осмислення особливостей кристалів;
- *теоретичний* – XIX ст. – період інтенсивного теоретичного дослідження форм та виявлення законів внутрішньої будови кристалів;
- *прогностичний* – період швидкого підйому, який можна охарактеризувати як експериментальний з чітким напрямом.

З давніх давен люди намагалися здійснити перші спроби на основі ідей симетрії побудувати ідеалізовану модель Землі цілому і навіть зв'язати в єдину гармонічну систему весь Всесвіт. Прикладом є космогонічна геометрія Платона, що базувалася на п'яти високосиметричних правильних многогранниках – платонових тілах – з однаковими гранями, ребрами та вершинами. Чотири з них символізували елементи, з яких будується світ: вогонь, повітря, вода та земля. П'ятий многогранник відповідав контурам Всесвіту, являючись символом небесної сфери [1].

Набагато пізніше, майже через 20 століть, німецький математик і астроном Йоганн Кеплер в своїй книзі «Гармонія світу» спробував, виходячи з єдиного геометричного принципу, розрахувати число орбіт, їх відносні розміри і характер руху планет, тим самим нібито розкрити задумку самого Творця.

Першим кроком на шляху до пізнання глобальної симетрії нашої планети слід вважати спостереження Аристотеля, що свідчать про кулеподібність Землі [1]. Набагато пізніше в працях Ісаака Ньютона та інших дослідників природи було відмічено поступове

зниження власної симетрії Землі у міру уточнення її форми: від кулі – до еліпсоїда обертання, далі до трьохвісного еліпсоїда і в кінці кінців – до геоїда більш складної форми.

Сучасний симетричний підхід до пояснення світу і його еволюції [1], що був запропонований А.В. Маліковим у 1993 р., виявляє послідовне пониження ряду фундаментальних симетрій зі зростанням рівня організації Всесвіту.

В кінці XIX ст. П'єр Кюрі сформулював дуже важливий для геологів універсальний закон суперпозиції симетрії (дисиметрії). Цікаві також узагальнення М.В. Ломоносова щодо нерозривного зв'язку між позитивними та негативними елементами земної поверхні (рельєфа).

Першим розглядати кристал не як щось непорушне і незмінне, а у розвитку почав італійський математик та філософ Джероламо Кардано [2]. Він ввів динамічний підхід до кристалів, порахувавши, що вони народжуються, живуть, хворіють, старіють та помирають. Далі ідеї будови кристалів розвивав англійський фізик Роберт Гук, який намагався побудувати всі кристалічні форми відповідним розташуванням кулеподібних частинок.

Народження ж кристалографії як науки пов'язано з працями данського дослідника наук Нільса Стенона, який у 1669 р. сформулював основні поняття про формування кристалів: «Зростання кристалів відбувається не в середині, як у рослин, але шляхом накладання на зовнішні площини кристала найдрібніших частинок...» [1]. Він також є відкривачем основного закону геометричної кристалографії – закону постійності кутів. Цей закон, який ще часто називають законом Стенона – Роме де Ліля, являє надійний фундамент для розвитку геометричної кристалографії і дав величезний матеріал для встановлення істинної симетрії кристалічних тіл.

Таким чином, якщо перша половина XIX ст. характеризувалася посиленням вивченням зовнішніх форм кристалів, то в другій його половині були закладені основи пізнання їх внутрішньої будови – почався другий період розвитку кристалографії як науки [2].

Сучасна кристалографія – це самостійна наука, що займає почесне місце серед інших споріднених наук, зокрема наук про Землю, і включає окрім геометричної кристалографії і фізичної кристалографії кристалохімію – вчення про внутрішню будову і склад кристалічних речовин і кристалогенезис – теорію утворення кристалів.

Серед українців відомими кристалографами є З.В. Бартошинський, С.М. Бекеша, Л.З. Скакун.

Список використаної літератури:

1. Словотенко Н.О. Геометрична кристалографія. / Н.О. Словотенко, І.Т. Бакуменко. – Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. – 96 с.
2. Узлов К.І. Кристалографія, кристалохімія та мінералогія. / К.І. Узлов. – Частина I: Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: НМетАУ, 2015. – 36 с.

*Чернявська Софія Вячеславівна
магістрантка 2 року навчання
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Мініч Людмила Валентинівна*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Для України, що стверджує себе в якості рівноправної, незалежної європейської держави, наявність повноцінної сучасної системи освіти, визнаної усім світовим співтовариством, є життєвою необхідністю. Комплексна інформатизація всіх освітніх закладів орієнтується тепер на формування і розвиток інтелектуального потенціалу науки,

удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання, використання у педагогічній роботі сучасних інформаційних технологій. Значно збільшилася низка публікацій з усіх аспектів використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, з'явилась велика кількість фахівців, здатних самостійно вирішувати складні питання, що виникають при використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. У той же час на сьогодні є недостатніми темпи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес, що викликає, в свою чергу, необхідність поліпшення підготовки вчителів в галузі використання інформаційно-комунікаційних технологій. Залишаються недостатньо дослідженими етичні, психологічні, медичні і правові проблеми застосування інформаційних і комунікаційних технологій в освіті. Вимагає створення нормативна база електронного навчання.

Отже, відзначаючи, що на сучасному етапі розвитку освіти накопичено певного досвіду практичного використання інформаційних технологій у процесі навчання учнів фізики, необхідно зауважити, що дидактичний потенціал інформаційних технологій у напрямку навчання учнів фізики є недостатньо дослідженим. У зв'язку з цим виникає проблема теоретичного обґрунтування, розроблення і впровадження у навчальний процес з фізики інформаційних технологій.

Досягнення основних дидактичних цілей навчання фізики значною мірою залежить від методично обґрунтованого та системного використання відповідних засобів навчання. Внаслідок всебічної комп'ютеризації освіти та формування інформаційного освітнього середовища виникає проблема забезпечення навчального процесу з фізики якісними, дидактичними матеріалами з комп'ютерною підтримкою. Розв'язання цієї проблеми забезпечить підвищення якості фізичної освіти. Необхідність дослідження цієї проблеми зумовлена важливістю оновлення теоретичних і практичних засад організації навчального процесу з фізики. Підготовка людини до життя в інформаційно насиченому суспільстві неможлива без упровадження особистісно-орієнтованого підходу в шкільну практику, яка спрямовує навчально-виховний процес на формування особистості в цілому, а не тільки на формування її окремих якостей. Одночасно слід відзначити, що найбільш фундаментальні технології – це ті, що визначаються пріоритетністю їхнього використання у навколишньому середовищі. Вони проникають у сучасне життя і стають невід'ємною його складовою й у повсякденному житті мало помітними.

Важливу роль у комп'ютеризації навчання відіграють Іpad, на базі яких створюються автоматизовані системи й навчальні комплекси, котрі забезпечують ефективність і якість засвоєння навчального матеріалу з об'ємним інформаційним змістом. Педагогічні програмні засоби надають такі переваги, які не можуть забезпечити традиційні засоби й методи навчання, зокрема:

- сприяють індивідуалізації навчання, при якому суб'єкт навчання сам обирає посильний ритм роботи із засвоєння навчального матеріалу;
- надають доступ до віддалених баз даних, що стає основою дистанційного спілкування і навчання;
- створюють унікальний стимулювальний ефект, якого не можна досягти звичайними педагогічними методами, за умов поєднання педагогічних програмних засобів, доступу до віддаленої інформації та можливостей мереж телекомунікацій.

Крім того, практичний досвід доводить, що навчання, яке засноване на загальноприйнятій методологічній системі здобування знань, не завжди є виправданим та ефективним. Зокрема, учні в загальноосвітніх навчальних закладах при вивченні фізики найчастіше неадекватно реагують на подачу навчального матеріалу вчителем, що призводить до прогалин у знаннях або до поверхневого засвоєння цього матеріалу. Це пов'язано з багатьма чинниками, серед яких потрібно виокремити такі: спосіб подання навчального матеріалу вчителем (вербальний, наочний тощо), кількість учнів у класі, зацікавленість учнів даною темою тощо. Поліпшити ситуацію можна завдяки саме впровадженню у навчальний процес новітніх інформаційних технологій навчання, що

активізує навчальну діяльність учнів, посилює зацікавленість навчальним матеріалом, надає процесу навчання дослідницько-пошукового характеру.

Нові можливості для навчання надають мультимедійні технології, що дозволяють створювати електронні книги, енциклопедії, фільми, бази даних. Їх особливістю є об'єднання текстової, графічної, аудіо- та відеоінформації тощо. Використання інформаційних технологій розкриває значні дидактичні можливості щодо підвищення ефективності формування фізичних понять. Усвідомлення необхідності створення умов для розробки і впровадження інформаційних технологій, пошуку вдалого поєднання їх з традиційними методами навчання – складна задача. Однією з умов для її успішного розв'язання є дотримання низки психолого-педагогічних вимог, що визначають кінцеву ефективність навчально-виховної діяльності.

Інформаційні технології підлягають тій самій системі дидактичних принципів, що й традиційні технології, але з врахуванням, що система таких принципів, їх зміст скориговані на основі сучасних психолого-педагогічних досліджень. Це означає не заміну традиційних дидактичних принципів, а їх перегляд і наповнення змістом, який дозволив би конструктивно використовувати їх в будь-яких ситуаціях навчання.

Список використаної літератури:

1. Мініч Л.В. Особливості змісту та методика застосування інформаційних технологій навчання фізики / Л.В. Мініч // Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Збірник наукових праць / Гол. ред. М.Т. Мартинюк. – К.: Наук. світ, 2006. – 223 с. – С. 121-125.

2. Мініч Л.В. Використання інформаційних технологій на уроках фізики в основній школі / Л.В. Мініч // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 3. – Бердянськ: БДПУ, 2009. – 304 с. – С. 62-66.

*Чобітько Таміла Олександрівна,
магістрантка 1 року навчання
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ ПРИЙНЯТТЯ ОПТИМАЛЬНИХ РІШЕНЬ В НЕКООПЕРАТИВНИХ ДИНАМІЧНИХ ІГРАХ

Динамічною (позиційною) називається гра, в якій гравці здійснюють ходи послідовно. Для позиційних ігор поняття «стратегія» означає сукупність того, як саме гравець планує ходити кожен раз протягом всієї гри [1].

Гра називається грою із досконалою інформацією у тому випадку, коли кожен гравець може однозначно визначити своє місце в часовому розгортанні гри (коли відсутні одночасні ходи і коли всі гравці спостерігають за «ходами Природи»).

Коли порушуються умови наведеного вище визначення, то в цьому випадку має місце гра із недосконалою інформацією.

Гра в динамічній формі вважається заданою, якщо задано:

1. Скінченна множина гравців $I = \{1, 2, \dots, n\}$
2. Дерево гри зі скінченною множиною вершин X і скінченною множиною ходів

А. Дерево гри повинно задовольняти наступні вимоги:

- а) Мати всього одну вершину, із якої починається гра.
- б) З кожної вершини всередині дерева можна однозначно вказати як попередні

вершини, так і наступні.

- с) Дерево закінчується термінальними вершинами, які вже не мають «наступних вершин».
  - 3. Ребра графа, які відповідають ходам того чи іншого гравця.
  - 4. Набір інформаційних множин, який структурований таким чином, що всі вершини, які відносяться до однієї інформаційної множини, мають одні й ті ж самі допустимі ходи.
  - 5. Співвідношення, яке визначає того гравця, який і буде ходити, використовуючи відомості даної інформаційної множини.
  - 6. Ймовірності вибору Природою того чи іншого варіанту ходу.
  - 7. Функції вигравів для термінальних вершин даної гри.
- Надалі будемо розглядати ігри в динамічній формі із досконалою інформацією.

Рішення гри в динамічній формі

Теорема Куна. Для кожної скінченної гри із досконалою інформацією існує рівновага Неша в чистих стратегіях [4,5].

I. Метод зворотної індукції

Розглянемо сукупність дій, які може виконати певний гравець, який знаходиться в заданій вершині дерева гри. Рішення, яке приймає гравець в цій вершині, не залежить від взаємодії з іншими, і тому гравець може однозначно вибрати своє оптимальне рішення. Знаючи це обране рішення гравця, ми можемо розглянути ситуацію в «попередній» вершині (вже для іншого гравця). І так далі. Очевидно, що такий розгляд повинен починатися «з кінця», від термінальних вершин для заданої динамічної гри.

Теорема. Для кожної скінченної гри із досконалою інформацією існує рівновага Неша, яка може бути знайдена за допомогою методу зворотної індукції. Якщо до того ж жоден з гравців не має однакових вигравів у жодній термінальній вершині, то існує лише одна рівновага Неша, яка й знаходиться за допомогою методу зворотної індукції [2,4].

II. Досконала під-ігрова рівновага Неша

Під-грою називається таке під-дерево дерева гри, для якого виконуються умови:

- 1) його початкова вершина є одноточкова інформаційна множина і воно включає в себе всі наступні вершини (і тільки їх);
- 2) якщо певна вершина належить до під-гри, то і всі точки інформаційної множини даної вершини також належать до цієї під-гри.

Набір стратегій зветься *досконалою під-ігровою рівновагою Неша*, якщо він індукує рівновагу Неша для кожної під-гри.

Теорема. В кожній скінченній гри із досконалою інформацією є досконала під-ігрова рівновага Неша. Якщо виграти гравців є різними в будь-яких двох термінальних вершинах, то ця рівновага єдина.

Алгоритм знаходження досконалої під-ігрової рівноваги Неша [3,4,5].

- 1. Починаючи від термінальних вершин, визначаємо рівноваги Неша для кожної із «кінцевих» під-ігор.
- 2. Вибираємо одну із рівноваг Неша для кожної із цих «кінцевих» під-ігор та розглядаємо редуковану гру, в якій ці під-ігри заміняються виграшами, отриманими в цих під-іграх.
- 3. Повторюємо кроки 1 та 2 для редукованих ігор до тих пір, доки не будуть визначені всі ходи в початковій гри.
- 4. Якщо в жодному із кроків процесу не виникало декількох рівноваг Неша, то отримане рішення для досконалої під-ігрової рівноваги Неша є єдиним. Якщо ж в процесі знаходження виникало декілька рівноваг Неша, то послідовним їх перебором отримуємо всі можливі досконалі під-ігрові рівноваги Неша для даної гри.

В доповіді буде розглянуто застосування описаних методів розв'язання динамічних ігор на прикладах.

Список використаної літератури:

1. Шиян А.А.. Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті. Навчальний посібник. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 164 с.
2. Печерский С.Л., Беляева А.А. Теория игр для экономистов. – СПб: Изд-во Европейского университета в С.-Петербурге, 2001. – 342 с.
3. Gibbons R. Game Theory for Applied Economists. – Princeton: Princeton University Press, 1992. – 268 p.
4. Mas-Collel A., Whinston M.D., Green J.R. Microeconomic Theory. – Oxford: Oxford University Press, 1995. – 977 p.

*Шевченко Роман Володимирович,
магістрант 2 року навчання,
спеціальність «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Філоненко Михайло Миколайович*

МОДЕЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СТРУКТУРИ ТА МЕХАНІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ АМОРФНОГО SiCN

Тонкі плівки з карбонітриду кремнію (SiCN) мають високу твердість (до 30 ГПа), низьке теплове розширення, високу хімічну та термічну стійкість [1]. Також плівки SiCN є фотоелектронним матеріалом, ширина забороненої зони якого (в залежності від складу) може змінюватися в межах від 2,4 до 5,0 еВ [2]. Аморфний SiCN структурно стабільний та має високу опірність окисленню при $T > 1500^{\circ}\text{C}$ [3].

Для досліджень використовувались програми з пакету програм для першопринципних розрахунків Quantum ESPRESSO [4]. Результати приведено на рисунках 1 і 2.

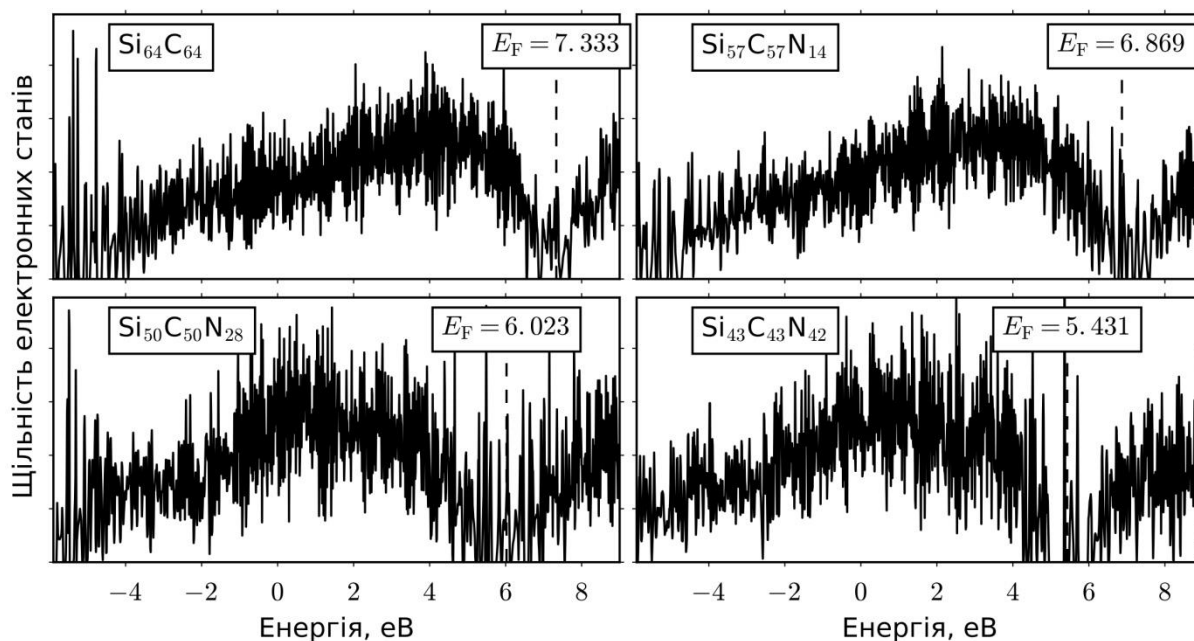

Рис. 1. E_F – рівень Фермі.

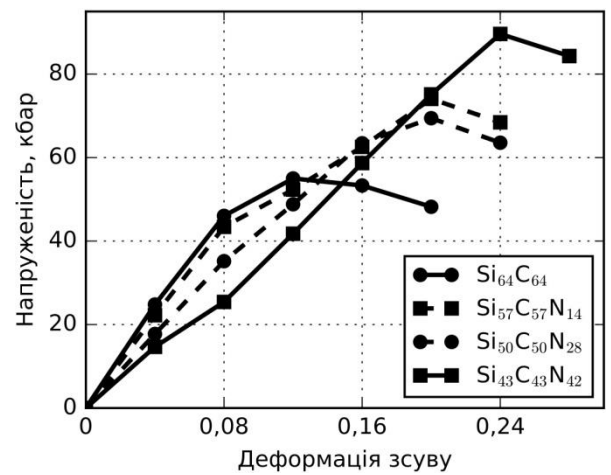
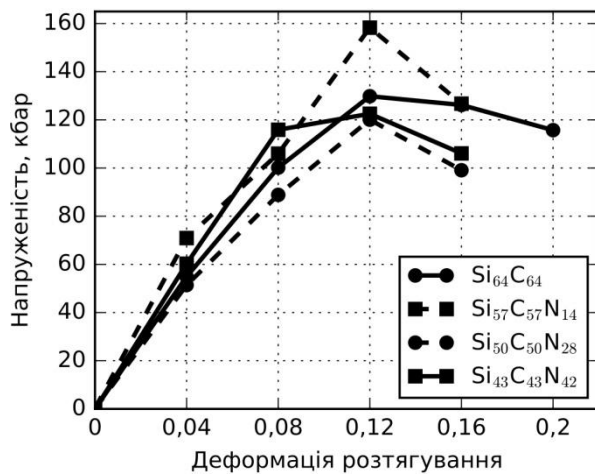

Рис. 2.

Отримані щільності електронних станів типові для аморфних напівпровідників [5]. Найбільшу міцність у випадку деформації зсуву проявляють аморфні зразки, які не містять азоту, а у випадку деформації розтягування — зразки складу Si₅₀C₅₀N₂₈.

Список використаної літератури

1. Swain B. P. Study of structural and electronic environments of hydrogenated amorphous silicon carbonitride (a-SiCN:H) films deposited by hot wire chemical vapor deposition / B. P. Swain, N. M. Hwang // *Appl. Surf. Sci.* — 2008. — **254**, No. 17. — P. 5319–5322.
2. Awad Y. Structural and mechanical properties of amorphous silicon carbonitride films prepared by vapor-transport chemical vapor deposition / Y. Awad, M. A. El Khakani, C. Aktik *et al.* // *Surf. Coat. Technol.* — 2009. — **204**, No. 4. — P. 539–545.
3. Riedel R. A covalent micro/nano-composite resistant to high-temperature oxidation / R. Riedel, H.-J. Kleebe, H. Schönfelder *et al.* // *Nature*. — 1995. — **374**, No. 6522. — P. 526–528.
4. Giannozzi P. QUANTUM ESPRESSO: a modular and open-source software project for quantum simulations of materials / P. Giannozzi, S. Baroni, N. Bonini *et al.* // *J. Phys. Condens. Matter*. — 2009. — **21**, No. 39. — 395502(19pp).
5. Kugler S. Amorphous Semiconductors / S. Kugler, K. Shimakawa. — Cambridge University Press, 2015. — 162 p.

Шинкаренко Марія Миколаївна,
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Шаповалова Наталія Валентинівна

ЗОБРАЖЕННЯ ТІЛ ОБЕРТАННЯ

У процесі вивчення шкільного курсу стереометрії просторові об'єкти доводиться зображувати на площині, тобто виконувати рисунки просторових фігур. Проте досі в шкільній практиці немає єдиного загальноприйнятого підходу в трактуванні цього питання. Більш того, багато вчителів приділяють цьому питанню мало уваги, вважаючи його другорядним. Немає єдиної думки і в питанні про те, що слід розуміти під рисунком просторової фігури, придатним з методичного погляду. Немає загальноприйнятих способів побудови цих рисунків.

Зображенням фігури (прообразу) називається будь-яка фігура (образ), подібна до паралельної проекції даної фігури на площину. Форма зображення залежить від положення зображуваної фігури щодо площини проекцій, а також від вибору напрямку проектування.

Задача зображення фігури вважається розв'язаною, якщо одержано будь-яке зображення фігури, яке вдало, правильно і наочно відображає форму геометричної фігури і співвідношення між її елементами. Для цього у процесі виконання малюнків мають бути реалізовані такі вимоги: правильність, яка означає, що існує такий спосіб проектування, при якому зображення фігури подібне до його проекції; наочність, яка передбачає, що образ фігури створює саме те враження, що і прообраз; простота зображення, яка полягає в тому, що для виконання додаткових побудов не треба користуватися складними допоміжними побудовами; повнота, суть якої в тому, що за розміщенням усіх елементів геометричної фігури або її частин на малюнку можна говорити про розміщення цих елементів у просторі. [1, С. 52].

Вміння правильно зображати фігури допоможе учням вдало побудувати малюнок до задачі, що є одним з головних засобів її розв'язання.

При побудовах малюнків до задач, зрозуміло, можливо деякі неточності. Проте вдаватися у деталі в таких випадках на уроках стереометрії не треба. Малюнок до стереометричної задачі повинен бути правильним не з погляду нарисної геометрії, а з погляду правильності відображення в ньому основних відношень, важливих для даної задачі. [2, С. 166]

Для того щоб учням було легше зрозуміти та запам'ятати побудову фігур корисно при вивченні кожного з тіл обертання одразу ж дати учням правила-орієнтири їх зображення.

Правило-орієнтир побудови конуса:

- 1) побудувати зображення основи – фігури, обмеженої еліпсом;
- 2) вибрати зображення вершини конуса на перпендикулярі, проведеному з центра зображення основи;
- 3) сполучити зображення вершини із зображенням основи двома відрізками, дотичними до нього;
- 4) виділити видимі та невидимі лінії [3, С. 270]

Правило-орієнтир побудови циліндра:

- 1) побудувати зображення границі верхньої основи – еліпс;
- 2) провести два паралельні і рівні між собою відрізки, дотичні до еліпса (зображення двох твірних);
- 3) побудувати зображення нижньої основи, враховуючи видимі і невидимі лінії [3, С. 292].

Правило-орієнтир побудови сфери:

- 1) побудувати коло;
- 2) зобразити центр кола
- 3) побудувати еліпс, центр якого збігається з центром кола («екватор»), враховуючи видимі і невидимі лінії.

Іноді зображення сфери доповнюють зображенням точок її перетину з прямою, яка проходить через центр сфери перпендикулярно до зображення «екватора» - полюсів [3, С. 316].

Список використаної літератури:

1. Синько Л. С. Розв'язування стереометричних задач. Посібник для учителя. – Суми, 2011. – 190 с.
2. Г. П. Бевз. Методика розв'язування стереометричних задач: Посібник для вчителя. – К.: Рад. шк., 1988. – 192 с.

3. Математика. 11 клас: Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту/ О. М. Афанасьєва, Я. С. Бродський, О. Л. Павлов, А. К. Сліпенко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 480 с.

*Шмагун Владислав Богданович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Рокицький Максим Олександрович*

ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАФЕНУ В СФЕРІ ОПТИКИ

Графен як матеріал майбутнього. Графен – двовимірний аллотропний модифікаційний вуглець, утворений шаром, товщиною з один атом, організованим у гексагональну кристалічну решітку. Його можна уявити, як площину, зріз графіту, відокремлений від об'ємного кристалу. Графен має величезну механічну міцність і рекордно високу теплопровідність. Надзвичайно висока рухливість електронів у ньому робить графен перспективним матеріалом для використання в самих різних областях. [1].

Графен схожий за своєю будовою на окремих атомний шар у структурі графіту — атоми вуглецю утворюють стільникову структуру з міжатомною відстанню 0,142 нм. Без опори графен має тенденцію згорнутися, але може бути стійким на підкладці. Більше того, графен був отриманий також без підкладки у вільному підвішеному стані, розтягнутий на опорах. [1].

Історія відкриття графену. Вперше світ почув про графен у 2004 році, коли в журналі Science британськими дослідниками російського походження з Манчестерського університету Андрієм Геймом і Костянтином Новоселовим була опублікована стаття про цей дивовижний матеріал. Гейм і Новоселов отримали графен, знімаючи графіт з підкладки шар за шаром. Їм уперше у світі вдалося відокремити атомарний шар від кристала графіту. Варто відзначити, що у 2010 році вчені отримали за свій винахід Нобелівську премію. [2].

Дослідження графена в галузі оптики. Колектив вчених з Колумбійського університету та Сеульського національного університету (SNU) зумів створити найтоншу лампочку у світі завдяки графену. Вчені створюють пристрій із використанням невеликих графітових ниток, які прикріплені до металевих електродів і кремнієвої подушки. [3]

Відомо, що дослідники створили мікролампочку, приєднавши до металевих електродів крихітні нитки з графенової плівки, при цьому уся структура лампочки розташовувалася на одній кремнієвій підставі. Потім пропустили струм через нитки, щоб змусити їх нагрітися. Команда змогла показати, що графен досягав температур вище 2500 градусів за Цельсієм, досить гарячий, щоб яскраво світитися. Керівник проекту професор Джеймс Хон стверджує, що «вони створили те, що є найтоншою у світі лампою розжарювання», яку можна знайти в смарт-переносних пристроях. Відомо, що дослідники створили мікролампочку, приєднавши до металевих електродів крихітні нитки з графенової плівки, при цьому уся структура лампочки розташовувалася на одній кремнієвій підставі. Потім пропустили струм через нитки, щоб змусити їх нагрітися. [3].

Галузі використання графену

Графен і його застосування актуальні для:

- потужних високочастотних електронних пристроїв;
- штучних мембран, що розділяють дві рідини в резервуарі;
- поліпшення властивостей провідності різних матеріалів;
- створення дисплея на органічних світлодіодах;
- освоєння нової техніки прискореного секвенування ДНК;

- поліпшення рідкокристалічних дисплеїв;
- створення балістичних транзисторів. [4].

Список використаної літератури:

1. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.graphene-info.com/>
2. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://science.sciencemag.org/content/357/6355/1012.4>
3. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.engineering.columbia.edu/worlds-thinnest-light-bulb%E2%80%9494graphene-gets-bright>
4. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://newssky.com.ua/shist-zastosuvann-grafen/>

*Шмагун Владислав Богданович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Кириленко Олена Іванівна*

ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ФІЗИКИ

ЗНО — це зовнішнє незалежне оцінювання — оцінювання результатів навчання, здобутих на рівні повної загальної середньої освіти. Результати ЗНО використовуються для прийому до вищих навчальних закладів на конкурсній основі. Результати ЗНО 2018 зараховують як ДПА (державну підсумкову атестацію) за освітній рівень повної загальної середньої освіти. ЗНО проводиться за кошти Державного бюджету та є безкоштовним для його учасників.

Учасники ЗНО-2018. Випускники старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) 2018 року; учні професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), студенти вищих навчальних закладів (ВНЗ) I-II р.а., які в 2018 році здобудуть повну загальну середню освіту; випускники минулих років (особи, які вже мають повну загальну середню освіту та планують вступати до ВНЗ).

Реєстрація ЗНО-2018. Щоб успішно зареєструватися для участі в зовнішньому незалежному оцінюванні, необхідно створити та оформити реєстраційну картку, сформувавши пакет документів і передати його до регіонального центру. Реєстрація для участі в зовнішньому незалежному оцінюванні 2018 року триватиме з 6 лютого до 19 березня. Внесення змін до реєстраційних даних — з 6 лютого до 2 квітня 2018 року [1].

Терміни проходження ЗНО-2018. У 2018 році зовнішнє незалежне оцінювання з фізики відбудеться 11 червня. Випускники загальноосвітніх навчальних закладів поточного року можуть обрати фізику як третій предмет для проходження державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання. Результати зовнішнього незалежного оцінювання з фізики будуть розміщені на інформаційних сторінках учасників до 21 червня 2018 року [2].

Сертифікаційна робота з фізики налічує 38 завдань різних форм: з вибором однієї правильної відповіді (24 завдання), на встановлення відповідності - «логічні пари» (4 завдання), відкритої форми з короткою відповіддю (10 завдань) [2].

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з фізики в системі загальної освіти. Під час визначення рівня навчальних досягнень з фізики оцінюється: рівень володіння теоретичними знаннями; рівень умінь використовувати теоретичні знання під час розв'язування задач чи вправ різного типу (розрахункових, експериментальних, якісних, комбінованих тощо); рівень володіння практичними вміннями та навичками під час виконання лабораторних робіт, спостережень і фізичного практикуму. Визначальним показником для **оцінювання вміння розв'язувати задачі** є їх складність, яка залежить від:

- 1) кількості правильних, послідовних, логічних кроків та операцій, здійснюваних учнем; такими кроками можна вважати вміння (здатність);
- 2) раціональності обраного способу розв'язування;
- 3) типу завдання (з одної або з різних тем (комбінованого), типового (за алгоритмом) або нестандартного).

При оцінюванні рівня володіння учнями практичними вміннями та навичками під час виконання фронтальних лабораторних робіт, експериментальних задач, робіт фізичного практикуму враховуються знання алгоритмів спостереження, етапів проведення дослідження (планування дослідів чи спостережень, збирання установки за схемою; проведення дослідження, знімання показів з приладів), оформлення результатів дослідження - складання таблиць, побудова графіків тощо; обчислювання похибок вимірювання (за потребою), обґрунтування висновків проведеного експерименту чи спостереження [3].

Учні повинні здійснювати підготовку до ЗНО з фізики згідно з програмою 2018 року, яка містить вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учасників з цього навчального предмета, а також конкретизує, що повинен знати та вміти випускник навчального закладу в межах визначених тематичних розділів [4].

Список використаної літератури:

1. Український центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс] / Процедура реєстрації. – Київ, 2018. - Режим доступу : <http://testportal.gov.ua/register/>
2. Український центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс] / Фізика. – Київ, 2018. - Режим доступу : <http://testportal.gov.ua/fiz/>
3. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з фізики в системі загальної освіти [Електронний ресурс] / Затверджені Наказом МОН № 371 від 05.05.2008 року. - Режим доступу : <http://osvita.ua/school/estimation/2424/>
4. Український центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс] / Програма ЗНО з фізики. – Київ, 2018. - Режим доступу : <http://testportal.gov.ua/progfiz/>

*Шпичка Маргарита Русланівна
магістрантка 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Математика)»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Колесник Тамара Всеволодівна*

РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ ФУНКЦІЇ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Функції – важлива змістова лінія шкільного курсу математики. Функції слугують математичними моделями різноманітних закономірностей і явищ природи, в яких зміна одних величин спонукає до зміни інших. Саме тому для вивчення того чи іншого явища або процесу треба встановити взаємозв'язок між величинами, які його описують, і дослідити його властивості.

Математичні методи дослідження функції залежать тільки від виду функції і не залежать від конкретної природи явищ, якому ця функція відповідає. Ця особливість

математичних методів робить їх універсальними і дає можливість застосовувати їх до дослідження різних за своєю природою процесів.

Функції розглядаються протягом всього курсу математики загальноосвітньої школи, причому вивчення властивостей функцій має різний ступінь строгості – від наочних міркувань з використанням графіків в основній школі до проведення строгого аналітичного дослідження, яке передуює побудові графіків функцій, у старшій школі [1], [2]. Саме введення поняття похідної дає змогу узагальнити та поглибити поняття функції, встановити деякі спільні властивості для функцій і є основою для вироблення загального методу їх дослідження та побудови графіків [3].

Вивчення кожного типу функцій у шкільному курсі математики доцільно розглядати за такою методичною схемою:

1. Задачі, які приводять до заданої функції.

Це слугуватиме важливим мотиваційним фактором у доцільності вивчення цієї функції, виходячи із міркувань практики або необхідності подальшого розвитку теорії.

2. Означення функції, запис формулою, дослідження параметрів (якщо вони є в аналітичному виразі функції).

На цьому етапі формується чітке уявлення про розглядувану функцію, її характеристичні властивості, що виділяють її серед інших функцій.

3. Дослідження властивостей функції (область визначення, множина значень, монотонність, парність або непарність, періодичність).

На різних етапах вивчення шкільного курсу математики розгляд цього питання має різний ступінь строгості. Крім того, окремі властивості функцій розглядаються після вивчення відповідного теоретичного матеріалу.

4. Побудова графіка функції.

Точність побудови графіка функції залежить від повноти розгляду пункту 3.

5. Застосування властивостей функції до розв'язування задач, зокрема, до розв'язування рівнянь та нерівностей.

Слід зауважити, що цю методичну схему можна ще деталізувати: деякі з пунктів можуть не розглядатися при вивченні деяких функцій або ж на тому чи іншому етапі навчання.

У роботі розроблено різноманітні дидактичні матеріали до вивчення функцій в основній та старшій школі.

Список використаної літератури:

1. Навчальні програми з математики для загальноосвітн. навч. закл. України. 5-9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 56 с.
2. Навчальні програми з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарт. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 39 с.
3. Слєпкань З.І. Методика навчання математики: Підручник. -2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2006. – 582 с.

*Шуляк Наталія Сергіївна,
магістрантка 1 року навчання,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лук'янова Світлана Михайлівна*

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЕКОНОМІКИ Й АЛГЕБРИ І ПОЧАТКІВ АНАЛІЗУ У СТАРШІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі розвитку України відбувається посилення ролі економічної освіти. Молоде покоління, яке володіє навичками економічної діяльності та вміє їх застосовувати до розв'язування різноманітних практичних проблем, має більше шансів стати успішним у сучасному суспільному житті.

У старшій школі, відповідно до Державного стандарту базової і повної середньої освіти освітньої галузі «Математика», одним із завдань є поглиблення і розширення уявлень учнів про застосування математики в практичній діяльності [1]. Під час реалізації на практиці вказаного завдання є можливість створити сприятливі умови для формування елементів економічної грамотності учнів засобами математики. Як свідчить шкільна практика, використання інтегрованих уроків алгебри і початків аналізу та економіки є одним із ефективних способів вирішення проблеми.

Інтеграція – об'єднання, злиття в одному навчальному матеріалі узагальнених знань з різних навчальних предметів, що дає можливість досягнути цілісності, системності і різнобічності під час вивчення важливих наскрізних тем.

Питання інтеграції у навчально-виховному процесі висвітлені у працях багатьох педагогів. Так ще Я. А. Коменський акцентував увагу на тому, що «усі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках».

Інтегровані уроки – це уроки, які проводяться з метою розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Вони розвивають увагу школярів, їхню пам'ять, самостійність, спостережливість. Інтегровані уроки ставлять за мету об'єднати споріднені блоки знань із різних навчальних предметів навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення, сприйняття, мислення, почуттів учнів.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка методичних рекомендацій щодо проведення інтегрованих уроків з математики та економіки у старшій профільній школі.

Інтегрований урок алгебри і економіки дозволяє розширити уявлення учнів про застосування математики та її місце в економіці, сприяє поглибленню та узагальненню знань, умінь і навичок з математики. Розв'язування задач економічного змісту активізує навчально-пізнавальну діяльність учнів та сприяє практичному застосуванню набутих знань.

Основні завдання інтегрованих уроків математики і економіки:

- формування в учнів уявлень про методи математики в економіці;
- застосування набутих на уроках знань, умінь і навичок з алгебри і початків аналізу до розв'язування задач економічного змісту;
- розвиток в учнів логічного мислення, алгоритмічної, інформаційної та графічної культури, пам'яті, уваги, інтуїції;
- виховання економічно грамотної особистості;
- використання набутих знань у практичній діяльності [2].

При підготовці і розробці інтегрованих уроків алгебри і економіки слід виділити наступні етапи:

1) вивчення і узгодження навчальних програм з алгебри і економіки; розгляд інтегровального змісту взаємопов'язаних тем з предметів; вибір теми та мети уроку з міжпредметних змістом;

2) вибір форми інтегрованого уроку; складання плану уроку, визначення методів контролю та оцінки школярами методів і засобів навчання; кожен вчитель готує свою частину уроку з урахуванням виділеного часу, а потім весь зібраний матеріал об'єднують в єдине ціле.

3) слід звернути особливу увагу на організацію інтегрованого уроку; продумати форми організації практичної роботи учнів і підготувати необхідне дидактичне забезпечення.

Таким чином, застосування в навчальному процесі інтегрованого підходу під час вивчення в старшій школі курсів алгебри і початків аналізу та економіки має ряд переваг: пошвидшення навчального процесу; економія навчального часу; активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках; створення сприятливих умов щодо формування навичок і вмій учнів застосовувати наявні в них математичні знання для розв'язування прикладних проблем, а також сприяє посиленню зацікавленості учнів до вивчення математики і спонукає їх до отримання нових знань.

Список використаної літератури:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
2. Математика. Задачі економічного змісту в математиці: Навчально-методичний посібник / Ю. М. Ткач.— Х.: Вид-во «Ранок», 2011.—176 с.
3. Яковлева Л.В. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів: збірник матеріалів інтернет-семінару / Черкаський об-й ін-т післядипломної освіти пед. працівників. — Черкаси : ЧОПОПП, 2012. — 88 с.

Юрченко Наталія Іванівна
магістрантка 1 року навчання
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Павлова Наталія Юрївна

ВИВЧЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ЗІР

Еволюція зір – зміна фізичних характеристик, внутрішньої будови і хімічного складу зір у часі [1].

Еволюція зорі починається з гравітаційного колапсу молекулярної хмари міжзоряного газу. Типова молекулярна хмара має розмір приблизно 100 світлових років. У процесі гравітаційного колапсу хмара фрагментується на менші частки, кожна з яких стискається вже окремо. Тому зорі зазвичай народжуються групами. Під час колапсу потенціальна енергія гравітаційної взаємодії молекул газу між собою перетворюється на тепло. Густина й тиск газу, що колапсує, найшвидше зростають у центрі хмари. Утворюється ядро, яке називають *протозорею*.

Подальша еволюція зорі залежить від маси протозорі.

Якщо протозоря має масу меншу ніж $0,08 M_{\odot}$, то температура в її надрах ніколи не досягне рівня, достатнього для початку термоядерної реакції перетворення водню на гелій, але в ній можуть відбуватися термоядерні реакції за участі літію та дейтерію. Такий об'єкт називають коричневим карликом. Вони мають масу не менше $0,0125 M_{\odot}$. У менш масивних об'єктах умови для початку термоядерних реакцій не виникають.

Для протозір із масою понад $0,08 M_{\odot}$ температура в ядрі врешті-решт досягне $3 \times 10^6 \text{K}$, необхідних для початку реакцій протон-протонного циклу. Стискання зорі може тривати ще деякий час і припиняється, коли виділення енергії внаслідок термоядерних реакцій повністю врівноважує її витрати на випромінювання [1]. Протозоря стає повноцінною зорею й опиняється на діаграмі Герцшпрунга-Рессела на головній послідовності.

Енергія, що виділяється в термоядерних реакціях, підтримує випромінювання зорі та високий тиск у її надрах, який врівноважує тяжіння. У зір із масою до $1,2 M_{\odot}$ перетворення водню на гелій відбувається переважно шляхом протон-протонного циклу, у масивніших зір – шляхом вуглецево-азотного циклу. Світність та ефективна температура

зорі на головній послідовності змінюється дуже мало. Це найтриваліша стадія еволюції – тривалість усіх подальших стадій становить лише 10% від часу перебування на головній послідовності. Час перебування зорі на головній послідовності визначається її масою й може бути наближено поданий формулою [1]:

$$\lg(t_{\text{ГП}}) \approx 9.9 - 3.8 \lg(M/M_{\odot}) + \lg^2(M/M_{\odot}),$$

де $\lg(t_{\text{ГП}})$ - час перебування на головній послідовності в роках.

Перебування зорі на головній послідовності закінчується утворенням у її надрах гелієвого ядра. Подальша доля зорі залежить від її маси. З погляду еволюції зорі поділяють на такі групи [1]:

- зорі малої маси $0.08 \leq M/M_{\odot} \leq (2.0 - 2.3)$
- зорі помірної маси: $(2.0 - 2.3) \leq M/M_{\odot} \leq (8 - 10)$
- масивні зорі: $(8 - 10) \leq M/M_{\odot} \leq (80 - 100)$, де M – маса зорі

Зоря малої та помірної маси може перетворитися в білого карлика.

Еволюція *масивних зір* з масою $M \leq 25 M_{\odot}$ вкладається у таку схему: О-зоря головної послідовності → блакитний надгігант → червоний надгігант → жовтий надгігант → червоний надгігант → наднова. Зорі з масою $25M_{\odot} \leq M \leq 60M_{\odot}$ еволюціонують так: О-зоря головної послідовності → голубий надгігант → жовтий (або червоний) надгігант → зоря Вольфа-Райє → наднова. Стадії еволюції наймасивніших зір з $M \geq 60M_{\odot}$ дещо інші: О-зоря головної послідовності → Оf-зоря → блакитний надгігант → зоря Вольфа-Райє → наднова.

У шкільному курсі астрономії еволюцію зір вивчають у 11 класі [2]. Цей матеріал важко сприймається учнями. Вчителю необхідно приділити особливу увагу засвоєнню учнями таких понять: Діаграма Герушпрунга-Рессела, білі карлики, нейтронні зорі, пульсари. Чорні діри. Сфера Шварцшильда.

Список використаної літератури:

1. Астрономічний енциклопедичний словник / за заг. ред. І. А. Клімишина та А. О. Корсунь. – Львів: Голов. астроном. обсерваторія НАН України, 2003. – 548 с.

2. Астрономія Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. Офіційний веб-сайт. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas>

*Якобчук Євгеній Миколайович,
магістрант 1 року навчання,
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Грищенко Геннадій Опанасович*

ЕВОЛЮЦІЯ ХІМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Процес утворення хімічних елементів у Всесвіті нерозривно пов'язаний з еволюцією Всесвіту. У Сонячній системі є близько сотні хімічних елементів і близько 300 ізотопів які зустрічаються у природі. Майже всі ядра, більш важкі ніж гелій, утворені в ядерних реакціях в зіркових надрах.

У більшості старих зірок частка важких елементів близько 0.02%, тоді як в найбільш молодих зірках вона становить кілька відсотків. Проте, велика частина зоряного матеріалу є водень та гелій. Перші атоми хімічних елементів, що знаходяться на початку таблиці

Д.І. Менделєєва (водень, дейтерій, гелій), почали утворюватися у Всесвіті ще до виникнення зірок першого покоління. Саме в зірках, їх надрах, розігрітих знову до мільярдів градусів, і були зроблені ядра хімічних елементів, що слідує за гелієм. З огляду

на значення зірок як джерел, генераторів хімічних елементів, розглянемо деякі етапи зоряної еволюції. Без розуміння механізмів зореутворення і еволюції зірок неможливо уявити процес створення важких елементів, без яких, в кінцевому рахунку, не виникло б життя. Без зірок у Всесвіті так би вічно і існувала воднева-гелієва плазма, в якій організація життя, очевидно, неможлива (на сучасному рівні розуміння цього явища).

Механізм утворення і еволюції основних об'єктів Всесвіту - зірок, вивчений найбільш успішно. Тут вченим допомогла можливість спостерігати величезну кількість зірок на самих різних стадіях розвитку - від народження до смерті, в тому числі безліч так званих «зоряних асоціацій» - груп зірок, які народилися майже одночасно. Допомогла і порівняльна «простота» будови зірки, яке досить успішно піддається теоретичному опису і комп'ютерного моделювання [1, С. 58].

Зірки утворюються з газових хмар, які за певних обставин розпадаються на окремі «згустки», які далі стискаються під дією власного тяжіння. Стисненню газу, під дією власного тяжіння перешкоджає тиск що підвищується. При адиабатичному стисканні повинна підвищуватися і температура - у вигляді тепла виділяється гравітаційна енергія зв'язку. Поки хмара розріджена, все тепло легко йде з випромінюванням, але в щільному ядрі згущення винос тепла ускладнено, і воно швидко розігрівається. Відповідне підвищення тиску гальмує стиснення ядра, і воно продовжує відбуватися тільки за рахунок падаючого на зірку що народжується газу. З ростом маси зростає також тиск і температура в центрі, поки нарешті остання не досягає величини 10 мільйонів кельвінів. У цей момент в центрі зірки починаються ядерні реакції, що перетворюють *водень в гелій*, які підтримують стаціонарний стан нової зорі мільйони, мільярди або десятки мільярдів років, в залежності від маси зірки [2, С. 86].

Зірка перетворюється на величезний термоядерний реактор, в якому стійко і стабільно протікає та ж реакція, яку людство поки навчився здійснювати тільки в некерованому варіанті - у водневій бомбі. Виділяється при реакції тепло яке стабілізує зірку, підтримуючи внутрішній тиск і перешкоджаючи її подальшому стисненню. Невелике випадкове посилення реакції злегка «роздуває» зірку, і відповідне зменшення щільності призводить до ослаблення реакції і стабілізації процесу. Зірка «горить» майже з незмінною яскравістю [3, С. 32].

Температура і потужність випромінювання зірки залежить від її маси, причому залежить не лінійно. Грубо кажучи, при збільшенні маси зірки в 10 разів потужність її випромінювання збільшується в 100 разів. Тому більш масивні, більш гарячі зірки витрачають свої запаси палива набагато швидше, ніж менш масивні, і живуть відносно недовго. Нижня межа маси зірки, при якому ще можливе досягнення в центрі температур, достатніх для початку термоядерних реакцій, становить приблизно 0,06 сонячної. Верхня межа - близько 70 сонячних мас. Відповідно, найслабші зірки світять в кілька сот разів слабкіше за Сонце і можуть так світити сотню мільярдів років, набагато більше часу існування нашого Всесвіту. Масивні гарячі зірки можуть світити в мільйон разів сильніше Сонця і живуть лише кілька мільйонів років. Час стабільного існування Сонця приблизно 10 мільярдів років, і з цього терміну воно прожило поки половину [4, С. 45].

Стабільність зірки порушується, коли вигорає значна частина водню в її надрах. Утворюється позбавлене водню гелієве ядро, а горіння водню продовжується в тонкому шарі на його поверхні. При цьому ядро стискається, в центрі його тиск і температура підвищується, в той же час верхні шари зірки, розташовані вище шару горіння водню, навпаки, розширюються. Діаметр зірки зростає, а середня щільність падає. Завдяки зростанню площі випромінюючої поверхні, повільно зростає також її повна світність, хоча температура поверхні зірки падає. Зірка перетворюється на червоного гіганта. У якийсь момент часу температура і тиск усередині гелієвого ядра виявляються достатніми для початку наступних реакцій синтезу більш важких елементів - *вуглецю і кисню з гелію*, а на наступному етапі і ще більш важких. У надрах зірки можуть утворитися з водню і гелію багато елементів Періодичної системи, але тільки аж до елементів групи заліза, що володіє

найбільшою енергією зв'язку, яка припадає на одну частинку. Більш важкі елементи утворюються в інших більш рідкісних процесах, а саме при вибухах наднових зірок і частково нових, і тому в природі їх мало [5, С. 86].

Список використаної літератури:

1. Гротц К., Клапдор – Клайнротхаус Г.В. Слабка взаємодія в фізиці ядра, частинка в астрофізиці. Мир, 1992. – 256 с.
2. Клапдор-Клайнротхаус Г.В, Цюбер К. Астрофізика елементарних частинок видавництво УФН, 2000. -304 с.
3. Клапдор-Клайнротхаус Г. В., Штаудт А. Неприскорена фізика елементарних частинок. Наука 1997.- 207 с.
4. Фізика космоса Під ред. Р.А. Сюняєва Сов. Енцикл. 1986.- 300 с.
5. Шама Д. В. Сучасна космологія Мир, 1973.- 272 с.

*Ярошко Антон Леонідович,
магістрант 1 року навчання
спеціальності «Фізика та астрономія»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук,
професор кафедри загальної та прикладної фізики
Січкач Тарас Григорович*

ВПЛИВ НАНОНАПОВНЮВАЧА НА ЕЛЕКТРОФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПОЛІМЕРНОЇ МАТРИЦІ

Очевидно, що сьогодні науково-технічний прогрес рухається так стрімко, як ніколи до цього. І досить часто сьогодні вчені застосовують композитні матеріали, які допомагають поєднувати різні, часто несумісні за інших умов, фізичні властивості двох і більше матеріалів. В роботі розглянута можливість створення матеріалу, що поєднував би кращі фізико-механічні властивості полімерної матриці (основи) і кращі електрофізичні властивості нанонаповнювача.

Метою наукової роботи є: дослідити особливості впливу нанонаповнювача на полімерну матрицю.

Завдання роботи: вивчити наукову літературу про механізм отримання нанонаповнювачів; обрати найбільш дієвий метод для вивчення впливу властивостей наночастинок на полімерну матрицю; отримати методом гарячого пресування зразки нанокомпозитів; дослідити обраним методом отримані зразки; оцінити отримані результати та зробити висновки.

Новизна роботи полягає у створенні композиційних матеріалів, на основі вивчення особливостей впливу нанорозмірних наповнювачів на фізичні властивості матеріалу.

Актуальністю роботи є дослідження особливостей фізичних процесів та властивостей, знання яких дозволяють створити нові матеріали на основі нанотехнологій.

Виконавши роботу, ми дійшли таких **висновків:** проаналізована література з огляду питань отримання наночастинок; розроблена та реалізована технологія отримання частинок нанокарбону (НК) із терморозширеного графіту шляхом диспергування в ультразвуковій ванні. Розмір частинок нанокарбону складав приблизно $5 \div 15$ нм; методом гарячого пресування отримані нанокомпозити на основі F_3 з концентраціями нанокарбону 0; 0,01; 0,95; 2,5; 3,5% та показано, що поріг перколяції складає близько 0,95 % нанокарбону; використано спосіб хімічного модифікування нанокарбону нанодисперсним кремнеземом

(SiO₂). Дослідження структури поверхні графіту, модифікованого 10% і 30% SiO₂; проведені дослідження електропровідності систем ПХТФЕ (поліхлортрифторетилен)+модифікований нанокарбон; показано, що електропровідність НКПК на основі модифікованого нанокарбону при тих же концентраціях вища, ніж при використанні не модифікованого нанокарбону.

Були створені зразки ПХТФЕ+ВНТ (вулицеві нанотрубки) і показано, що електропровідність при використанні ВНТ менша ніж при використанні НК та НК+SiO₂. Це пояснюється недостатньою диспергацією нанотрубок.

Оскільки прямих контактів між частинками нанонаповнювача немає, то можна зробити висновок, що за перенесення заряду відповідають зовсім інші закони ніж у макросвіті.

Список використаної літератури:

1. Аскадский А.А., Матвеев Ю.И. Химическое строение и физические свойства полимеров. М. Химия. 1983. 248 с.
2. Бартенев Г. М. Прочность и механизм разрушения полимеров. М. Химия. 1984. 280 с.
3. Бартенев Г. М., Френкель С. Е. Физика полимеров Л. Химия. 1990, 433 с.
4. Герасимов Г.Н., Григорьев Е.И., Григорьев А.Е. и др. // Хим. физика. 1998. 357с.
5. Горбачук І. Т. Загальна фізика 1997, 435с.
6. Неверов В.М., Чвалун С.Н., и др. // Высокомолекуляр. соединения. А. 2000. 523с.
7. Перепечко И.И. Введение в физику полимеров. М.Химия. 1978. 319 с.
8. Савельев И.В. Курс общей физики, том 2. Электричество.: - М. Наука. 1994. 387 с.
9. Сивухин Д.В. Общий курс физики. Том 3. Электричество. М. Наука 1983. 688 с.
10. Фридрих К. Трение и износ полимерных композитов. Л. Химия. 1991. 35 с.

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ

---

*Бикович Марія Романівна,
студентка IV курсу,
спеціальність «Соціальна робота. Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи
Голубенко Т.О.*

ВПРОВАДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВНЗ

На сучасному етапі в Україні разом із відновленням традицій благодійності, як невід'ємна її складова, стрімко розвивається волонтерський рух. Це благодійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства загалом; гуманістична діяльність, яка спрямована на соціальну допомогу певним верствам населення, розвиток та процвітання суспільства. Волонтерський рух є, по суті, частиною будь-якого суспільства. Ця діяльність може набувати різних форм: від звичних форм взаємодопомоги до спільних дій під час кризи. Участь у волонтерському русі молоді дає можливість їй самореалізувати себе з однієї сторони, відчувати себе причетними до участі у державних справах з другої сторони [2].

Волонтерський рух (волонтерство) – прогресивна течія благодійної допомоги, є основою діяльності громадських об'єднань.

Волонтерська діяльність охоплює різні напрями діяльності, зокрема:

- надання соціальних послуг;
- допомога щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- допомога жертвам злочинів, біженцям;
- проведення заходів з охорони природного середовища, збереження культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури;
- проведення заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів тощо.

В Україні протягом останніх років значно збільшилась кількість студентів-волонтерів, які залучаються до волонтерської діяльності. Участь у волонтерській діяльності є добровільною, тому стає зрозуміло, що відповідальність за якість надавання соціальних послуг перекладається на самого волонтера. Кожен член волонтерського загону персонально відповідає за наслідки своїх дій, повинен вміти долати труднощі, надавати поради та рекомендації, мати певний набір особистісних якостей, теоретичні знання та практичні навички роботи з різними верствами населення. Сьогодні існує безліч підходів до організації волонтерської діяльності у ВНЗ, тому слід більш детально розглянути зміст волонтерської діяльності, форми та методи, які використовують студенти-волонтери під час здійснення різних волонтерських програм.

Внесок у становлення теорії волонтерства, розробку його теоретичних та методологічних засад зроблено українськими науковцями (О.Безпалько, Д.Гореловим, І.Зверєвою, Н.Заверико, Г.Лактіоною, Л. Міщик, С. Харченко); вивченням проблем волонтерства займаються (І. Зверєва, А.Капська, О.Безпалько, Н.Комарова, С.Толстоухова, Р.Вайнола); мотиваційні факторів участі у волонтерській діяльності досліджує (О.Вакуленко, Н.Романова, Н.Трубінова, Н.Черепанова); організацію волонтерської діяльності у вищих навчальних закладах досліджують (Т. Лях, З. Бондаренко, В. Кратінова, О. Бурлій). Але сьогодні все ж існує безліч суперечностей як у теорії так і практиці розвитку та функціонування волонтерського руху в Україні.

Волонтерська діяльність у ВНЗ сприяє професійному становленню студентів, формує певні життєві позиції, сприяє саморозвитку та самореалізації студентів, дає можливість засвоювати соціальний досвід та виступає одним з напрямів позанавчальної роботи у ВНЗ.

Змістовна розробка і обґрунтування змісту волонтерської діяльності передбачає формулювання авторського бачення конкретних завдань волонтерської діяльності, а саме:

- сформулювати загальнолюдські цінності та особисті якості волонтерів за рахунок участі у спеціально розроблених соціально- психологічних тренінгах та програмах під час навчання у коледжі;
- скоординувати роботу волонтерів з різними соціальними інститутами, які опікуються проблемами дітей, підлітків та молоді у суспільстві;
- організувати культурно-дозвілєву діяльності дітей, підлітків та молоді через впровадження різноманітних форм та методів роботи на базі освітніх та соціальних установ міста;
- систематично проводити виїзні профілактичні заходи, з метою попередження наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління, СНІДу серед молоді та пропаганди ЗСЖ на базі загальноосвітніх шкіл, ПТУ, ВНЗ I-II рівнів акредитації;
- постійно здійснювати тьюторський супровід волонтерів;
- залучити волонтерів до навчання у Школи волонтерів при міському ЦССДСМ;
- брати участь у конкурсах різного рівня;
- залучати додаткові ресурси для реалізації проектів та програм;
- сформулювати активну суспільну думку щодо інституту волонтерства.

Прагнення особистості здійснити себе через свою професійну діяльність є однією з основних людських цінностей. Тому зміцнення й підтримка цього прагнення мусить виступити основним завданням професійної освіти.

На думку І. Беґа, залучення студентів до проектування своєї освіти може, з одного боку зміцнювати професійну мотивацію, а з іншого – слугувати зразком для побудови життєвої і професійної стратегії. У цьому зв'язку надзвичайно важливо, щоб із ранніх етапів професійного становлення студенти почали осмислення свого ціннісного простору, побачили його зв'язок із цілями й завданнями обраної професії, а також були залученими у спеціально організовану роботу з розвитку своїх професійних та життєвих орієнтирів [1].

Такою роботою можна вважати волонтерську діяльність студентів під час навчання у вищому навчальному закладі. Хоча сьогодні переважна кількість студентів і займається

волонтерською роботою, однак ще не сформовано її оптимальної моделі, особливо у ВНЗ, яка включала б ефективні механізми залучення та відбору, навчання та моніторингу, супервізії та заохочення, що є основними етапами діяльності волонтерів.

Таким чином, вирішення питання підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності засобами волонтерської роботи можливе за умови переосмислення теоретичних засад організації волонтерської діяльності у вищому навчальному закладі, а також визначення мети, змісту навчання волонтерів у контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково – практичні засади: навч.-метод. посіб. – Київ, 2003.
2. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики (аналітична доповідь). – Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. – 36 с.
3. Попов С. Ю. Пошук ресурсів для розвитку суспільного сектору / С. Ю. Попов. – Луганськ : Благодійний фонд «Підліток», 2004. – 108 с.
4. Технологізація волонтерської роботи у сучасних умовах / за ред. А. Й. Капської. – К., 2001. – 140 с.

*Бурцева Світлана Ігорівна,
студент VI курсу,
спеціальності «Економіка»
Науковий керівник:
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Підпригоро Лариса Антонівна*

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА В УМОВАХ КРИЗИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Протягом останніх років в Україні спостерігається чітка тенденція до збільшення економічної та політичної нестабільності, як на регіональному, так і на національному та глобальному рівнях. Не виключенням є і банківська система, яка акумулює політичні, макроекономічні та інституціональні ризики і, саме в умовах зростаючої нестабільності опинилась, відповідно, у несприятливому становищі. При цьому, виникнення нестабільності безпосередньо у банківському секторі призводить до негативних наслідків розвитку економіки держави в цілому, а в деяких випадках провокує соціально-політичну кризу.

Банківська система будь-якої країни є однією з найголовніших структур ринкової економіки, вона постачає грошові ресурси в усі сфери народного господарства. Банківська діяльність покликана забезпечити рух фінансових ресурсів в економіці, народному господарстві і суспільстві, сприяти розвитку вітчизняного виробництва та національної економіки в цілому.

Для сучасної ринкової економіки властива нестабільність розвитку і періодична повторюваність криз різної природи, тому важливим є дослідження закономірностей та проблем ефективності функціонування банківської системи саме в таких умовах.

Більшість досліджень становлення вітчизняної банківської системи проводилися достатньо давно та практично всі закінчуються 2000 роком, а дослідження періодизації розвитку банківської системи П. Матвієнко, яке закінчується 2006 роком, потребує подальшого дослідження трансформації вітчизняної банківської системи.

Саме тому важливо розглянути і структурувати етапи становлення і розвитку вітчизняної банківської системи в економіці України в умовах кризи та економічної нестабільності в сучасний період.

Основна гіпотеза дослідження полягає у тому, що докладне теоретико-методологічне дослідження методів антикризового регулювання банківського сектору в Україні сприятиме розвитку вітчизняної економіки в умовах кризи та економічної нестабільності. У свою чергу, удосконалення вищевказаних методів сприятиме досягненню ефективності банківської системи та вирішенню ключових питань, які постали у період економічної кризи, а саме: низька капіталізація банків, перегляд стандартів банківського капіталу, поширення процесів злиття і поглинань, втрата довіри потенційних споживачів банківських продуктів до банків, інституційна невизначеність банківського сектору, тощо.

Для розрахунку кількісних параметрів ефективності банківської системи використовуються коефіцієнти рентабельності. Основними з них є ті, що визначають додану вартість утворену в банківській системі, а саме, це рентабельність активів (співвідношення чистого прибутку та середньої величини всіх активів, показник ROA) та рентабельність капіталу (співвідношення чистого прибутку та власного капіталу, показник ROE). Показники ROA, ROE та МК (мультиплікатор капіталу як співвідношення середніх активів та власного капіталу) є складовими загальновідомої моделі Дюпона, яка на основі композиційного аналізу забезпечує узгодження взаємозв'язків окремих результативних фінансових показників банку та дозволяє визначити цільові рівні прибутковості. Аналітична оцінка банківської ефективності ґрунтується на дослідженні прибутку – кінцевого результату діяльності, який можна розглядати як чистий ефект політики та операцій банку за результатами фінансового року.

Для визначення взаємозв'язків між ефективною діяльністю банківської системи та економічним зростанням в Україні проводиться аналіз показників діяльності цієї системи та показників економічного зростання за період з 01.01.2013р. по 01.01.2017р., використовуючи кореляційний аналіз [4; 5]. При цьому, саме коефіцієнт кореляції характеризує не тільки наявність взаємозв'язку між певними масивами даних, а й характер залежності між ними.

Як наслідок, стабільне зростання показників прибутковості є найкращим індикатором ефективного функціонування банку як в минулому, так і в майбутньому. Аналіз моделі бізнес-процесу функціонування банківської системи дозволив сформулювати та обґрунтувати основні критерії ефективності банківської системи, в тому числі в періоди криз та економічної нестабільності. Побудована на основі даних критеріїв комплексна багатокритеріальна модель оцінки ефективності банківської системи дозволяє оцінити останню з точки зору здатності виконувати покладені на неї функції та досягати визначених цілей.

При аналізі взаємозв'язку між банківською системою, її ефективністю, особливо в кризові періоди, та економічним зростанням в Україні при проведенні кореляційного аналізу є доцільним перехід від номінальних показників, які обчислені у поточних цінах, до показників реальних, які обчислені у зівставних цінах, аби нейтралізувати вплив саме цінового чинника.

Спираючись на вищевикладене, слід зазначити, що антикризове управління у вітчизняних банках на сучасному етапі відзначається певною безсистемністю та частковою непродуманістю заходів. Більшість банківських установ виявилися невідповідними до кризової ситуації через відсутність системи моніторингу та реалізації превентивних заходів.

Отже, виходом із ситуації, що склалася, має стати розробка та подальше впровадження як в банках, так і на рівні Національного банку України багаторівневої системи антикризового управління, що спрямована на попередження, недопущення кризових ситуацій та суттєву мінімізацію негативних наслідків у разі її виникнення.

Список використаної літератури:

1. Арістова А. Інструментарій державного антикризового регулювання у банківському секторі / А. Арістова, Г. Мазур // Вісник КНТЕУ. – 2010.
2. Буряк А.В. Метод фінансових коефіцієнтів як інструмент оцінки ефективності діяльності українських банків / А.В. Буряк // Економічний часопис ХХІ століття. – 2011. – № 11–12.
3. Ісмаїлов А.Б. Підходи до оцінювання банківських криз в Україні. Актуальні питання, проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку країни; тези доп. II міжнародної наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 2016 р.). Чернівці, 2016
4. Web ресурс: Офіційна веб-сторінка Національного банку України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
5. Web ресурс: Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
6. Web ресурс: Офіційна веб-сторінка Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>

*Високіх Валерія Володимирівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Бицюра Юрій Васильович*

ВАЛЮТНИЙ РИНОК УКРАЇНИ

Валютний ринок та його регулювання займає провідне місце в економічній політиці держави. Валютне регулювання може стимулювати економічний розвиток у країні та відповідно впливати на стан окремих секторів, галузей і підприємств, а також на місце держави на світовому ринку. Недостатня ефективність стимулюючої монетарної політики щодо активізації позитивної економічної динаміки та обвальне падіння української валюти на початку 2014 року актуалізувало завдання дослідження глибинних причин падіння гривні та засобів відновлення стабільності у валютній сфері України. Коливання валютного ринку привели до низки негативних наслідків, серед яких: подорожчання проїзду транспорту, підвищення комунальних тарифів, зростання цін на товари, послуги та пальне тощо. Таке становище з курсом національної валюти діє у цілому на всю економіку країни, створюючи негативні інфляційні очікування.

Проаналізуємо динаміку середньорічного курсу долара США в Україні, з 1992 р. по 2016 рр. З початку 1992 р. уряд проголосив лібералізацію ринкової торгівлі й повну свободу ринкових цін. Така політика поглибила кризу, сприяла подальшому падінню виробництва і за відсутності конкуренції спричинила могутнє зростання цін. Здійснена лібералізація цін в умовах відсутності конкуренції уже в тому ж році призвела до їх вибухового зростання у 20 разів, рівень інфляції становив 2000%, а вже у 1993 р. рівень інфляції сягнув 10155%. Унаслідок безконтрольної емісії та спаду виробництва національна валюта стрімко девальвувала: у 1992 р. офіційний курс українського карбованця становив 208 крб. за 1 долар США, у 1993 р. – 4539 крб., у 1994 р. – 31700 крб.

Введення нової грошової одиниці у 1996 р. і фіксація обмінного курсу на рівні 1,8 грн. за 1 долар США дозволили тимчасово знизити інфляційні очікування. Як наслідок, в 1997 р. темпи зростання ІСЦ знизились до однозначного числа, а обмінний курс тримався відносно стабільно на рівні 1,9 грн. за 1 долар. У 1998 році відбувся крах фінансової піраміди держборгу. Іноземці намагалися вивести свої капітали, різко збільшуючи попит на іноземну валюту і девальвуючи гривню, що призвело до нового сплеску інфляції, якщо в

1997 р. рівень інфляції становив 6,7%, то в 1998 р. він перевищив 20% і до 2001 року залишався в діапазоні 20%-30%. Зниження темпів інфляції відбулося за рахунок помітного урізання дефіциту бюджету в 1999-2000 рр., відновлення економічного зростання та стабілізації обмінного курсу на рівні 5,4 грн. за 1 долар у 2000 році. Протягом 2000–2007 років обмінний курс був стабільним і коливався в межах від 5 грн. до 5,4 грн. за 1 долар.

Хвиля стрімкої девальвації національної валюти спостерігалася у 2008 р., коли гривня знецінилась на 52,4%. Незначну присутність девальваційного ефекту другої хвилі знецінення гривні можна пояснити декількома причинами:

– по-перше, зниженням зовнішнього попиту на експортні товари у зв'язку з кризою світової економіки та падінням цін на світових товарних ринках;

– по-друге, неадекватною курсовою політикою Національного банку України протягом попередніх 2004–2007 рр. Адже упродовж зазначеного часу спостерігався великий обсяг припливу портфельних інвестицій, що сприяло зміцненню курсу гривні. Разом із тим НБУ продовжував підтримувати курс шляхом купівлі іноземної валюти на міжбанківському ринку, тим самим поповнюючи свої міжнародні резерви.

З початком розгортання світової фінансової кризи Україна була абсолютно невідготовленою до глибоких впливів зовнішніх кризових явищ у сукупності з внутрішніми економічними і політичними кризовими явищами. Задля мінімізації дефіциту іноземної валюти та зниження девальваційного тиску на гривню НБУ проводив активні валютні інтервенції шляхом продажу доларів США. На початку 2011 р. в результаті відповідної кон'юнктури на світових фінансових і товарних ринках підвищилася пропозиція іноземної валюти і НБУ мав змогу формувати міжнародні резерви, обсяг яких на початок 2012 р. становив 31,8 млрд. дол. США. Станом на 01.10.2013 р. обсяг валютних резервів дорівнював 24 546 млн. дол. США, а у 2014 р. ситуація на валютному ринку України кардинально змінилася. Міжнародні резерви станом на 01.02.2014 р. дорівнювали вже 17 805,2 млн. дол. США [4].

В тому ж 2014 році, валютний ринок України розвивався вкрай несприятливому середовищі та соціально-політично напруженому суспільстві. За рік офіційний курс гривні знецінився на 97,3%. Причини такого стрімкого знецінення відрізнялися від тих, які мали місце у 1998 р. та 2008 р. Тобто обидва девальваційні шоки були спровоковані зовнішніми причинами – валютно-фінансовою кризою у Південно-Східній Азії та фінансовою кризою у США. Знецінення гривні у 2014 р. обумовлювалося: по-перше, нестабільною політичною ситуацією в країні та проведенням антитерористичної операції (АТО); по-друге, дефіцитом валютних коштів на внутрішньому ринку, який виник у результаті скорочення надходжень іноземної валюти від експорту та стрімким падінням обсягів валютних резервів НБУ; по-третє, падінням цін на міжнародних товарних ринках у зв'язку зі зміцненням долару до інших міжнародних валют.

Знецінення гривні, особливо у 2014 р. призвело до суттєвої втрати обсягів золотовалютних резервів Національного банку України. Це пов'язано з тим, що своїми валютними інтервенціями під час суттєвих коливань курсу гривні НБУ намагався запобігти її стрімкому знеціненню, але ці намагання не стали ефективними.

Основними наслідками девальвації національної валюти є подорожчання імпортової продукції, розрахунки за яку здійснюються в іноземній валюті, а згодом – продукції галузей української економіки, в першу чергу, внаслідок подорожчання пального і збільшення транспортних витрат. Додатково, очікується згортання довгострокового кредитування та скорочення обсягів інвестиційної діяльності. Дефіцит іноземної валюти за одночасно високого рівня попиту з боку населення обумовив виникнення незадоволеного валютного попиту та збільшення активності «чорного валютного ринку».

Список використаної літератури:

1. Валютний ризик. Поняття валютного ризику та його види [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1754090659748/finansii/valyutniy_rizik.

2. Кораблін С. Велика депресія. Україна / С. Кораблін // Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – 21 серпня. – № 30.
3. Рибаченко К.В. Моделювання стану валютного ринку України [Електронний ресурс] / К.В. Рибаченко. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

Власенко Наталія Олексіївна
студент I курсу магістратури
спеціальності «Менеджмент організацій (управління навчальним закладом)»
Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Седляр Михайло Олегович

УПРАВЛІННЯ ДОШКІЛЬНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ НА ОСНОВІ АДАПТИВНОЇ МОДЕЛІ

Дошкільний навчальний заклад (ДНЗ) - це відкрита соціально-педагогічна система, яка швидко змінюється. Зміни, які відбуваються у системі ДНЗ можуть бути, як позитивні, що сприяють розвитку закладу, так і негативні. Позитивні зміни досить часто відбуваються завдяки вдалому керівнику та його команді, яка не боїться змін та адаптується до будь-якої ситуації ДНЗ.

Головне в управлінні ДНЗ, як і в будь-якій соціально-педагогічній системі – впорядкування об'єкта управління або закладом освіти. Від того як керівник та його педагогічна команда побудує навчальний процес залежить, як в дитини сформуються певні життєві навички та як вона буде сприймати оточуючий світ, які будуть вихованні моральні цінності, рівень сформованості життєвої компетентності та інших здібностей, що зазначені в Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Дитина».

Управління освітніми організаціями – це одна з ланок соціального управління, який є сучасним напрямком управлінської діяльності, у якій є головна мета на досягнення мети шляхом раціонального використання ресурсів закладу із застосуванням науково обґрунтованих форм, принципів, функцій та методів.

Методи управління в закладах дошкільної освіти розподіляються і узагальнюються та такі групи: організаційно-розпорядчі, соціально-психологічні. Організаційно-розпорядчі методи управління виконуються шляхом контролю та мотивації діяльності вихователя в дошкільному навчальному закладі, ознайомлення з її посадовими обов'язками та різними інструкціями, вказівки, розпорядження, накази і вимоги. На практиці ми бачимо, що кожний керівник застосовує ці методи для розробки та розвитку закладу дошкільної освіти, кожний керівник повинен мати свій стратегічний план, як розвинути свій дитячий садок, щоб батьки захотіли приводити своїх дітей саме в цей дитячий садок, керівник повинен ставити перед собою цілі, котрі відповідають внутрішнім можливостям, а також річного плану, який затверджений МОН. За допомогою цієї групи методів керівник, набирає на роботу кваліфікованих кадрів, займається педагогічним розвитком свого колективу, розробляються і впроваджуються посадові інструкції, контролює, щоб вимогливості керівника і особистої відповідальності кожного працівника ДНЗ. Кожний член колективу дотримувався своєї посадової інструкції, підтримується внутрішній розпорядок і дисципліна; створюються умови для зручного перебування дошкільників в закладі дошкільної освіти.

Ми вважаємо, що ця група методів носить керуючий характер, а відтак є основою авторитарного стилю керівництва. На сьогодні керувати ДНЗ лише цими методами не раціонально, та не розумно, оскільки стрімкі зміни підходів до управління та до вирішення освітніх потреб, потребують демократичного управління закладом освіти.

Соціально-психологічної групи методів управління, на нашу думку, здійснюють найбільший вплив на управління колективом, креативність та розвиток творчих здібностей

педагогів, та активізацію діяльності різних членів колективу через матеріальне і психологічне стимулювання. До групи методів відносяться: вимогливе, але правомірне, розпорядження, прохання, побажання, переконання, подяки, грамоти, власний приклад керівника ДНЗ, врахування людського фактору та психологію кожного члена колективу. Не менш важливі методи суспільного впливу, що діють шляхом надання права працівникам управляти ДНЗ, колективного обговорення та вирішення проблем закладу і можливостей їх подолання.

Методологічні основи (науково-теоретичне підґрунтя) моделі управління дошкільним навчальним закладом на адаптивних засадах указують на те, що керівнику для успішного управління необхідно користуватися певними закономірностями, визначити, якими принципами потрібно керуватися для ефективного управління ДНЗ, використовувати певні підходи до кожного працівника, здійснювати відповідні функції та знати сутність і механізми реалізації стратегії управління.

Отже, на нашу думку управління – процес поставленої мети та цілей перед керівником, та досягання цієї мети та цих цілей, організації колективу, приведення в дію та контроль організації з тим, щоб досягти координації людських і матеріальних ресурсів, необхідних для ефективного досягнення завдань [2, с. 10].

Адаптивне управління, на нашу думку, – це процес впливу, що розглядається, як пристосування поведінки суб'єктів діяльності на діалогічній основі, яка забезпечується спільним досягненнями реальної мети з наступним поєднанням дій для її досягнення. І тому, під адаптивним управлінням навчальним процесом, ми розуміємо взаємодію керуючої та керованої підсистем на основі розвитку різних стратегій навчального закладу та специфіки його підрозділів, мотивів та можливостей педагогів для розвитку навчального процесу, реалізації конкретних педагогічних досягнень та досягнення спільної мети шляхом самоорганізації та поточного зворотного зв'язку. Запровадження адаптивного управління є педагогічною умовою зростання вихователя. І тому, адаптація та професійне становлення вихователя є взаємопов'язаними процесами.

Список використаної літератури:

1. Коробович Л. П. Технологія використання моделі моніторингу результативності навчального процесу в системі педагогічного менеджменту приватних ВНЗ [Електронний ресурс] / Л. П. Коробович. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/docs/1/08klrmpv.pdf>.
2. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції "Наукові підходи в управлінні навчальними закладами" : [28 квіт. 2015 р.] / М-во освіти і науки України, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, ННІ педагогіки, каф. педагогіки, психології та упр. навч. закл. – Житомир : Левковець, 2015. – 180 с.
3. Чак Є. Д. Чи правильно ми говоримо? – К. : Освіта, 1997. – 20 с.

*Волошина Тетяна Вікторівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент, професор
Карпенко О.Г.*

ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО ДИТЯЧОГО ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми та визначення актуальності дослідження. В сучасних умовах існування освіти і науки, вона є досить доступною для тих, хто хоче розвивати чи покращити рівень знань та вмінь своїх дітей. Адже зараз дуже популярно розвивати і вчити своїх дітей ще до школи. Дитячі дошкільні заклади освіти є тими важливими інститутами

соціалізації, потрапляючи до яких дитина знайомиться з суспільними нормами, навичками соціальної взаємодії. Фактично група однолітків, членом якої стає дошкільня, є макромоделлю «дорослого» суспільства. Адаптаційний процес в цьому разі передбачає «становлення певної динамічної рівноваги між потребами дитини та вимогами соціального середовища» [6, с.14], до якого вона потрапила.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, що стосуються феномена адаптації та соціального розвитку дитини дошкільного віку, порушувались у працях Л. Виготського, О. Леонтьєва, Д. Ельконіна та інших. Звернення до проблеми адаптації до умов дитячого дошкільного закладу освіти можна зустріти в працях Л. Белкіна, Л. Венгера, В. Холмовської, С. Пашукової та інших [4–6]. Є дослідження, присвячені вивченню соціально-психологічної адаптації дітей з важкою спадковою та хромосомною патологією, з мінімальними мозковими дисфункціями [6]. В роботі М.Сосніної детально вивчено індивідуальні відмінності в особливостях перебігу процесу адаптації [6]. В цих роботах аналізуються окремі чинники адаптації, проте відсутній їхній системний аналіз

Мета дослідження аналіз та узагальнення чинників психологічної адаптації дитини до дитячого дошкільного закладу освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес адаптації до умов дитячого дошкільного закладу освіти у кожної дитини має свої особливості. Результати досліджень показують, що, як правило, він може мати три форми. *Перша форма адаптації* умовно називається «легкою адаптацією». Вона характеризується погіршенням апетиту в перші дні, млявістю. Проте нормалізація емоційного стану дитини відбувається досить швидко, дитина із задоволенням ходить до садочка. За таких особливостей дитина може адаптуватися до нових умов уже за місяць. Педіатри відмічають низький рівень захворюваності протягом адаптаційного періоду.

Друга форма адаптації — «адаптація середньої важкості» — проходить повільніше. Дитина може захворіти в перші 2–3 тижні після першого відвідування садка на гострі респіраторні захворювання. Проте потім стан нормалізується, а якщо дитина хворіє, то частота хвороб є середньостатистичною для дітей цього віку. Емоційний стан та переживання дитини нормалізуються повільніше. Тривалість адаптації — до 6 місяців.

Найважчою є *третьою формою адаптації* — «важка адаптація». В цьому разі звикання взагалі може не відбутися, а якщо відбудеться, то дуже нескоро. Для цієї групи дітей властиві часті захворювання, які супроводжуються значними ускладненнями. Діти, які належать до цієї групи, несвідомо обирають психосоматичний спосіб реагування на зміну звичних обставин життя, на розлуку з близькими людьми. Саме в цю групу потрапляють діти, яких часто називають «недитсадівськими». Це діти, які потребують підвищеної уваги та зусиль з боку психолога, вихователя і батьків по входженню в нову соціальну ситуацію.

Аналізуючи особливості перебігу адаптаційного процесу, залучивши до аналізу відомості з літературних джерел та власний досвід роботи в дитячому дошкільному закладі, в цьому теоретичному дослідженні ми виділили такі групи чинників.

Я погоджуюсь з цими формами адаптації, адже у дошкільному віці дуже важливим аспектом розвитку дітей є емоційний і психологічний стан, який повинні підтримувати та розвивати в першу чергу батьки а потім вже інші люди, які знаходяться поруч з дитиною.

Гіперопіка батьків. Цей чинник пов'язаний із ситуацією, коли батьки значно обмежують отримання нового досвіду своєї дитини: вони самі обирають для неї друзів, іграшки, ігри, в які слід гратися дитині, батьки бояться делегувати дитині відповідальність за виконання навіть досить простих життєвих завдань (наприклад, «руки мити тільки з мамою, бо мило може потрапити в очі» тощо). В результаті дитина має бідний та обмежений життєвий досвід, в тому числі й соціальний.

Можливість брати до дитсадку свою іграшку. Роль своєї іграшки для дитини, яка почала відвідувати дитячий садочок, дуже важлива. Іграшка виконує функцію ключа від домівки. В групі може бути безліч яскравих та цікавих іграшок, але на жодну з них дитина

не проміняє улюбленого ведмедика чи машинку, які є символом власного дому та стабільності світу.

Передбачувана для дитини послідовність подій у дитсадочку. Цей чинник адаптації пов'язаний із стабільним режимом дня та можливістю передбачити події, які відбуватимуться в групі.

Індивідуальні психологічні особливості дитини. Це широка група чинників. Тут можна говорити і про індивідуально-типологічні характеристики, і про натренованість адаптаційних механізмів, і про особистісні властивості дитини. Так, М.С.Сосніна досліджувала процес адаптації залежно від особистісних властивостей на емоційному, конативному та когнітивному рівнях [6].

На мою думку, Наталія Булатевич виклала у своїй статті інформацію, яка є корисною для батьків та вихователів, оскільки правильно розвинутий психо-емоційний та адаптаційний стан дитини в ранньому віці є подальшим показником її майбутнього соціального розвитку.

Можна сподіватись, що успішність проходження адаптації в одному з перших інститутів соціалізації забезпечить не менш успішну адаптацію до наступного інституту — школи. Наукове осягнення проблеми адаптації до дошкільних закладів освіти може бути продовжене у напрямі вивчення індивідуальних адаптаційних стратегій, а також тих індивідуально-типологічних особливостей, які зумовлюють вибір цих стратегій.

Отже, в статті було узагальнено та проаналізовано чотири групи чинників адаптації дошкільнят до умов дитячого дошкільного закладу. Завершуючи виклад матеріалу, слід позначити основні критерії, орієнтуючись на які батьки, вихователі та практичні психологи можуть впевнено сказати: «Адаптація пройшла успішно». Це такі ознаки:

- дитина іде в садочок із задоволенням. Вона згадує, що в садочку є друзі і поспішає до них. Батькам розповідає про ті цікаві події, які трапились з нею протягом дня;
- дитина їсть та спить у садочку;
- гострі респіраторні захворювання стають рідшими (якщо були частими);
- у дитини з'явилося щось нове. Наприклад, нове слово, нова навичка.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, використовуючи весь арсенал набутих знань: психо-емоційного, соціального, розумового розвитку дітей, треба враховувати їхній тип характеру та тип темпераменту. Обов'язково враховувати дитячі бажання і розвивати їхні вміння. Привчати та адаптувати дитину до соціального життя.

Список використаної літератури:

1. Наталія Булатевич. Чинники адаптації дитини до дитячого дошкільного закладу. Український науковий журнал "ОСВІТА РЕГІОНУ".

*Гордієнко Надія Олександрівна
студентка магістратури I курсу,
спеціальності «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лисакова Ірина Василівна*

УДОСКОНАЛЕННЯ ІМІДЖУ РОЗВАЖАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

Діяльність соціокультурних закладів зорієнтована на виведення підприємства на дійсно сучасний рівень роботи. Це можливо лише за умови створення позитивного іміджу закладу культури, до якого охоче йдуть люди. На жаль, в бюджетних установах застарілі методи управління спонукають дотримуватися неефективних засобів просування закладу. Але вимогливість відвідувачів спонукає звертати увагу на створення та покращення іміджу організації.

Складність вивчення означеної проблеми полягає в тому, що сучасна бізнес-література з питань маркетингу, економіки та іміджології в переважній більшості не розглядає проблеми удосконалення іміджу соціокультурних організацій.

Питання розвитку соціокультурних організацій вивчали Г. Монастирський, С. Фролов, М. Аріарський, І. Івлієва, Л. Полагутіна, М. Асаїнова, О. Буянкіна, Ю. Дерябіна та ін. Соціокультурна організація – це спільність людей, що створюють певну систему відносин для досягнення взаємопов'язаних специфічних культурних цілей. Завданнями соціокультурних організацій є: цілеспрямоване залучення людей до багатств культури, формування їх ціннісних орієнтацій і піднесення духовних потреб; стимулювання соціальної активності, ініціативи і самодіяльності людини в сфері дозвілля, підвищення їх дозвіллевої кваліфікації, тобто вміння раціонально, змістовно і різноманітно організувати свій вільний час з метою підтримки фізичного і духовного здоров'я і самовдосконалення; створення умов для виявлення та розвитку здібностей особистості, реалізації її творчого потенціалу та позитивного самоствердження.

Загальні питання іміджу, його маркетингової ролі та впливу на конкурентоспроможність соціокультурної організації розглядалися в працях І. Важеніна, М. Дойла, Л. Дорошенко, М. Калініна, А. Панкрухіна, Г. Армстронга, Ф. Кузіна. Згідно цих досліджень, імідж – це суб'єктивно сприйнятий аудиторією образ, що містить сутнісні характеристики суб'єкта маркетингової комунікації (особистості, організації) і виражається в оцінках, судженнях, формах споживчої поведінки. Науково-методична література дозволяє розглянути основні підходи до поняття іміджу, виділити його види, а також розглянути процес впливу спеціальних подій на імідж організацій.

Створення, підтримання, удосконалення іміджу є невід'ємною частиною роботи будь-якої організації, незалежно від величини, форми власності, ролі в суспільстві. Це потрібно для спілкування з клієнтами, інвесторами, партнерами і співробітниками, для позиціонування на ринку. Необхідність використання сучасних засобів покращення іміджу спонукає до пошуків ефективних інструментів. Тому цілком природним є звернення до маркетингових стратегій, однією з яких є подієвий маркетинг.

Подієвий маркетинг - це ефективний формат просування організації та її послуг, що дозволяє не тільки підвищити конкурентоспроможність соціокультурної організації, підняти її рентабельність, але і разом з тим створити умови для більш позитивного сприйняття самої організації. На кінцевий результат подієвого маркетингу організації впливає багато чинників, а саме: ідея та місія організованої події, бюджет, мета проведення, якість реклами, інвестори тощо.

Одними з перших, хто використав таку ідею, була корпорація McDonald's, яка зв'язала образ мережі швидкого харчування з дитячим будинком Рональда Макдональда, де він влаштовував спеціальні події за участю клоуна Рональда. Таким чином був створений «ідеальний» імідж організації. Це й був один з перших прикладів застосування подієвого маркетингу [6].

Прикладом застосування подієвого маркетингу бізнесовими структурами в Україні є шоу Red Bull, що відбулося в червні 2010 року в Києві. За інформацією організаторів, подивитися «раллі на тарантасах» зібралось понад 30 тисяч уболівальників. У гонках брали участь майже 50 команд з різних куточків України з саморобними гоночними болідами. Таким чином компанія Red Bull намагалася удосконалити свій імідж, виходячи за межі реклами споживання напою, який багато хто визнає шкідливим для здоров'я [4].

Розважальні центри - це місце, де можна відпочити і відволіктися від буденності усією сім'єю. Однак такі центри - це водночас учасники процесів виховання та творчого розвитку дитини. На сьогоднішній день вони є дуже популярними у всьому світі. Розважальні центри для дітей також використовують подієвий маркетинг як засіб просування своїх послуг. Так, київський центр Joy Land проводить різноманітні відкриті безкоштовні майстер-класи, на яких діти можуть долучитися, наприклад, до приготування цікавих десертів за допомогою рідкого азоту [5]. Іншим прикладом є проведення у парку

«Молодіжний» дитячого фестивалю за участі розважального центру «Балу». Безкоштовні події не тільки знайомлять публіку з роботою центрів, а й виконують соціальне завдання, залучаючи дітей з малозабезпечених сімей, сиріт, дітей, що позбавлені батьківського піклування. Коли заклад заявляє про такі акції, до нього починають частіше звертатися батьки повних сімей, бо вважають, що діяльність цих установ дає їх дітям приклад соціальної поведінки, вчить бути небайдужими.

Це доводить, що саме подієвий маркетинг є на сьогодні ефективним інструментом для покращення іміджу соціокультурної організації. Використання подієвого маркетингу дозволяє зробити діяльність соціокультурної організації більш адаптованою до вимог сьогодення, направленою на активізацію соціокультурних функцій суспільства, на створення умов найбільшого сприяння для культурного розвитку людства.

Список використаної літератури:

1. Коварш І. С. Вплив іміджу фірми на споживача. / І. С. Коварш. // Проблеми іміджології. Збір. матер. IV Міжнародної конференції з іміджології. – 2003. – С.87- 88.
2. Лысикова О. В. Имиджология и паблик рилейшнз в социокультурной сфере: учеб.пособие / О. В. Лысикова, Н. П. Лысикова. // М.: Флинта: МПСИ. – 2006. – 162 с.
3. Орлова А. В. Подієвий маркетинг як інструмент просування національних брендів товарів і послуг [Електронний ресурс] / А. В. Орлова, Л. Д. Гармідер // Ефективна економіка. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3079>.
4. Електронний ресурс: <https://ukranews.com/news/2225-v-kyeve-proshlo-red-bull-rally-na-tarantasakh>
5. Електронний ресурс: <https://www.joyland.in.ua/kiev>
6. Електронний ресурс: <http://moyaosvita.com.ua/marketing/marketing-podij/>

*Демиденко Анастасія Юхимівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Соціологія»*

*Науковий керівник:
старший викладач кафедри соціальних та публічних комунікацій
Пиголенко Любов Вікторівна*

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Одним із пріоритетних напрямів освітньої системи вищих навчальних закладів є всебічний і гармонійний розвиток студента як особистості. Його реалізація неможлива без турботи про здоров'я та здоровий спосіб життя студентської молоді.

Дбайливе ставлення до власного здоров'я – це досить актуальна проблема сучасного суспільства, адже здоров'я вважається головною суспільною цінністю. Проте не всі люди достатньо проінформовані про здоровий спосіб життя, а деякі свідомо ним нехтують. На даний момент в Україні склалася критична ситуація із станом здоров'я людей. Майже 90% студентів мають відхилення у здоров'ї, понад 50% - незадовільну фізичну підготовку, близько 60% - мають низький рівень фізичного розвитку. [1]

Здоровий спосіб життя – активна діяльність людей, спрямована на збереження і поліпшення власного здоров'я, оздоровлення організму, боротьбу зі шкідливими звичками та факторами ризику для здоров'я, формування позитивної психологічної установки на збереження, зміцнення й примноження не тільки власного здоров'я, а й здоров'я оточуючих. Крім цього, слід враховувати фактори, що обумовлюють спосіб життя людини, а саме: ставлення до паління, алкоголю, наркотиків, дотримання режиму дня і харчування, загартування, фізичну активність, психологічний комфорт, рівень сексуальної культури тощо.

Формування здорового способу життя забезпечує людині фізичне, душевне, духовне і соціальне благополуччя в реальному навколишньому середовищі (природної, техногенної та соціальної) і активне довголіття. [5]

Стан здоров'я людини обумовлюється різноманітними соціальними, економічними, екологічними чинниками: якщо умовно прийняти вплив усіх чинників на здоров'я за 100%, то приблизно 20% залежить від спадковості, близько 20% – від екологічних умов, не більше 10% – від стану системи охорони здоров'я. Найбільш суттєва частка, котра за оцінками різних дослідників становить щонайменше 50% залежить від способу життя людини. [3]

Останнім часом активізувалась увага вчених до дослідження питань здорового способу життя. За висновками багатьох досліджень стверджується, що серед об'єктивних і суб'єктивних причин різкого зниження рівня здоров'я студентів основними є такі: глибока соціально-економічна криза; глобально-економічні проблеми; слабка матеріально-технічна база навчальних та оздоровчих закладів; недосконала структура системи охорони здоров'я; відсутність у багатьох людей пріоритету здоров'я та мотивації до ведення здорового способу життя як провідного чинника збереження й зміцнення здоров'я; фінансові труднощі, пов'язані з придбанням якісного шкільного обладнання; відсутність у навчальних закладах оптимального повітряно-теплого і світлового режимів; розумові і фізичні перевантаження розкладом занять тощо.[4]

Практика свідчить, що фізична культура об'єднує багато компонентів: культуру рухової активності, загартовування, дихання, харчування, масажу, медитації, використання факторів природи. Про фізичну культуру слід вести розмову в першу чергу саме в цьому розумінні. Тоді стає очевидним, що вона є основною рушійною силою формування здорового способу життя. Головним завданням цього напрямку виховання виявиться, скоріш за все, не тільки забезпечення необхідного рівня фізичної підготовленості студентів, але й і виховання усвідомленої потреби у фізичному вдосконаленні на все життя. [2]

Щоб зберегти і зміцнити здоров'я за час навчання у вищому навчальному закладі студентам необхідно постійно бути зорієнтованими на ведення здорового способу життя.

Список використаної літератури:

1. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту / Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту. Державно науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту. Збірник наукових праць. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apfks/index.html.
2. Земцов Й.Ф., Ландарь В.В. Здоровий спосіб життя та рухова активність в ієрархії потреб та цінностей студентської молоді //Матер. наук.-практ.конф. – К.: Нац. університет “Києво-Могилянська академія”, 2007. – С.150–152.
3. Кундиев К.И., Чернюк В.И., Добровольский Л.А. Обоснование Национальной программы «Здоровый способ жизни и профилактика заболеваний населения Украины» V/Zdrowie: istota, diagnostyka i strategia /drowotne: Materialy Miedzynarod. Konf. Nauk. — Radom, 2001. — S. 31-34.
4. Нестеренко В.В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя: Авторефр. дис.канд. пед. наук. – Одеса: Б.в., 2003. – 20 с.
5. Татарникова, Л. Г. Валеология в педагогическом пространстве / Л. Г. Татарникова. СПб, - 1999. -. 35с.

Діденко Ганна В
студентка 1мСРМ групи,
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи

ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗПЕРЕРВНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Україна крок за кроком наближається до спільноти європейських народів, намагається посісти між ними належне їй місце, засвоїти їхні найкращі здобутки, а також збагатити власними інтелектуально-творчими та духовно-моральними надбаннями. Безперечно, "зміна політики і соціальних пріоритетів в освіті незалежної України, сформувала принципово нову парадигму освіти та виховання – переходу від виховання громадянина країни до формування громадянина світу, людини відкритої, демократичної та відповідальної, освіченість, культура і мораль якої відповідатимуть складності завдань глобалізованого світу" [4, с. 7].

Як зазначається у Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, головна мета української освіти – створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя; сприяти інтеграції України до європейського і світового простору як конкурентоспроможної і процвітаючої держави [2].

Майбутнє будь-якої країни можуть забезпечити кваліфіковані, креативні та віддані її інтересам фахівці. Важливим показником розвитку суспільства є рівень освіченості дорослих. Освіта дорослих – це багато функціональна освіта, яка спрямована на здійснення таких функцій, як здобуття базової освіти, розвиток суспільно-політичних знань, удосконалення професійної кваліфікації та постійне розширення культурного та наукового світогляду.

Для приведення освіти до вимог часу, забезпечення вирішення цілого комплексу завдань узгодження міжнародних глобалізаційних процесів з національними інтересами та потребами галузі на основі гуманістично-інноваційної парадигми здійснюються сучасні методолого-теоретичні і практичні пошуки. У процесі таких пошуків у цілісну систему об'єднуються педагогічні традиції, здобутки освітніх реформ та прогресивний педагогічний досвід. Відтак, за слушним зауваженням Л. Кравченко, "освіта набуває значення фактора соціально-економічного, інтелектуального та духовного розвитку суспільства; однією з її провідних сутнісних ознак стає безперервність як логічний взаємозв'язок усіх ступенів, у тому числі – довузівської і післядипломної підготовки, як норма розвитку і самовдосконалення людини впродовж життя" [1, с. 4].

Неперервна освіта є головною умовою всебічного розвитку людини, збагачення її творчого потенціалу, засобом реалізації здібностей, а також зростання компетенції, удосконалення раніше здобутих знань, умінь та навичок.

Професійна компетентність як складова неперервного навчання базується на поглибленні кваліфікації, що сприяє розвитку творчого мислення і вимагає постійного удосконалення.

З огляду на це, система післядипломної освіти є гнучкою підсистемою неперервної освіти, а тому вона повинна оперативно реагувати на вимоги та запити суспільства, постійно пропонувати зростання фахової компетентності.

Післядипломна освіта передбачає не лише перехід спеціаліста на новий рівень професійної діяльності (підвищення рівня кваліфікації), а й суттєвий розвиток його здібностей, можливість якісно здійснювати нові види діяльності.

Першочерговою у цьому процесі є роль філологічної підготовки професійних якостей фахівців, адже культура мови починається з самоусвідомлення особистості, якій не байдуже, як вона говорить, пише, як сприймається її мовлення іншими членами суспільства.

У нашій державі створена система безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння державною мовою. Життя суспільства змінюється дуже швидко, тому важливо вчасно акцентувати увагу спеціаліста будь-якого фаху на стилістичному багатстві літературної мови, вміннях послуговуватися ними для активного спілкування з

діловими партнерами, ведення документації, під час публічних виступів, ведення нарад, переговорів тощо.

Одним із пріоритетів неперервного навчання є формування потреби й здатності особистості до самонавчання, самовдосконалення. Прагнення до самовдосконалення, до розвитку своїх інтелектуальних здібностей, до самоосвіти дає можливість бути корисним своїй державі та своєму народу.

Тож сучасний фахівець повинен постійно вдосконалювати отримані знання, уміти ставити перед собою проблему, вирішувати її, працювати з ініціативою, а не бути лише виконавцем.

Сучасна система базової освіти закладає фундамент розвитку мови професійного спрямування, опанування більш ґрунтовними знаннями відбувається у вишах. Тому перед викладачами-філологами стоїть не просте завдання: навчити студентів логічно мислити, вміти формувати й висловлювати думки, набувати креативності, здатності виявляти творчий підхід у своїй професійній діяльності.

Невід'ємним компонентом ділового спілкування є етика мовлення. Адже від того, якими лексичними засобами володіє мовець, яку має вимову, залежить рівень його освіченості й культури, що є критерієм професійної майстерності.

Сьогодні вітчизняні підприємства та організації інтегруються до економічного, політичного та культурного життя Європи, а тому велике значення для людей, які займаються бізнесом, має грамотне ведення не тільки ділового, але й протокольного боку спілкування, "успіх діяльності багато в чому залежить від того, наскільки учасники володіють наукою та мистецтвом спілкування, знають загальноприйняті правила та норми ділового спілкування, вміють проводити переговори та бесіди " [3, с. 87].

З огляду на це, на заняттях з української мови за професійним спрямуванням акцентуємо увагу на правилах мовленнєвої поведінки, бо правила мовного етикету залежать від конкретних ситуацій. За умови їх дотримання можливе змістовне спілкування, знання правил етикету є підґрунтям для формування іміджу працівника, тому що багато управлінських проблем часто є породженням саме непрофесійного, невмілого спілкування.

Кожному фахівцеві час від часу доводиться доповідати, інформувати, звітувати, виступати. Виступ – це один із видів усного ділового спілкування, діалог оратора й аудиторії. Готуватись до виступу слід ретельно, бо від цього залежить професійний успіх, досягнення поставлених завдань. Підготовка до публічного виступу є кропіткою працею, потрібно продумати: що сказати (зміст), для чого (мотивація, ціль), для кого сказати (аудиторія слухачів), як сказати, який спосіб і форму мовлення та спілкування обрати.

Для більшості людей виступ перед аудиторією є складним випробуванням. Це потребує від них немалих вольових зусиль, уміння чітко, аргументовано, яскраво висловлювати свої думки, утримуючи увагу слухачів. Адже на думку Ф. Хміля, "мистецтво публічного виступу, вміння переконати людей є однією із запорок успішної діяльності менеджера й очолюваної ним організації" [5, с. 198].

Тому до публічного виступу слід ґрунтовно готуватися, знати особливості своєї пам'яті (слухова, зорова, моторна), склад аудиторії, опрацювати ряд джерел, скласти конспект, план, тези, можна мати повний текст виступу. Для публічного виступу важливе значення має індивідуальний стиль промовця, в якому проявляється характер, світогляд, ерудиція, мовні здібності людини, загальна культура.

Освіта є запорукою збільшення зростання інтелектуального потенціалу нації. Чим вищий рівень культури і знань у державі, тим вищий рівень життя. У майбутньому лише високоосвічена людина зможе досягти вершин у професійній діяльності, управляти інфраструктурою нової цивілізації. Новий час висуває нові вимоги, за якими має змінюватись і система навчання та виховання у нашій державі. Неперервна освіта стане обов'язковою складовою життя кожної людини.

Список використаної літератури:

1. Кравченко Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти: Монографія. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 420 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. // Освіта. 24-31 жовтня 2001 року. – с. 2.
3. Осовська Г. В. Комунікації в менеджменті: Курс лекцій. – К.: "Кондор". – 2003. – 218 с.
4. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с.
5. Хміль Ф. І Ділове спілкування: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2004. – 280 с

*Єршикова Ольга Едуардівна
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Соціологія»*

*Науковий керівник:
старший викладач кафедри соціальних та публічних комунікацій
Пиголенко Любов Вікторівна*

ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-БЕРЕГІНИ У ВИМІРІ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІК

Гендерна проблематика у сучасній українській соціології належить до напрямку, що потребує ґрунтовного вивчення. Розроблення таких наукових напрямів свідчить про долучення вітчизняного громадянського суспільства до європейської феміністичної стратегії, спрямованої на зрівняння прав представників обох статей. Але збалансуванню ролей чоловіка і жінки в суспільстві перешкоджають численні гендерні стереотипи, що сформувалися в процесі еволюції статево-рольових ознак фемінності та маскуліності [3].

Аналізуючи питання фемінних стереотипів в українській культурі, так чи інакше дослідники стикаються із суперечливим феноменом жінки-берегині. Під впливом національних ідей цей символ жіноцтва трактується помилково, тобто часто нехтується його історична компонента, реальний зміст. Зазначена проблема побічно висвітлювалась у працях вітчизняних дослідників, але єдиної моделі пояснення цього феномену так і не було створено.

Засоби масової комунікації є тією важливою соціальною цариною, де закріплюються значущі концептуальні поняття (традиційні, нові, актуалізовані) і це стосується, зокрема, осмислення ролі й місця чоловіка та жінки у сучасному суспільстві. Залежно від виваженості, вдумливості, відповідального підбору гендерних характеристик, що подаються у журналістських текстах, формуються сучасні й майбутні погляди громадян на розуміння таких понять, як "гендерна рівність", "гендерна гармонія", "гендерна чуйність" тощо [2].

Українські медіа не завжди зображають жінок однаково. У радянський час осіб жіночої статі ЗМІ показували згідно з ідеологічним каноном фемінності – “радянською жінкою”. У 1990-х утворився новий зразок фемінності: за термінологією Оксани Кісь, Берегиня [1]. Образ Берегині утворився під впливом української національно державницької ідеї.

У образі Берегині абсолютизуються жіночі репродуктивні функції. Призначення жінки – народження дітей. Берегиня стає джерелом духовності, моральності для усього народу [4].

У образі Берегині абсолютизуються жіночі репродуктивні функції. Призначення жінки – народження дітей. Берегиня стає джерелом духовності, моральності для усього народу. Есенціалістичне розуміння основного “природного” покликання та, відповідно,

пріоритетності материнської ролі жінки, властиве патріархатному дискурсові, віддзеркалене у засобах масової інформації. Вони романтизують і сакралізують образ Українки-Матері або навіть недвозначно вимагають материнської самопошвяти від сучасної українки [6].

Додатковими складовими образу стають ролі домашньої господині, опікунки родини й хранительки домашнього вогнища. Остання складова часом вважається настільки значущою, що окремі дослідники виділяють її у окремий образ жіночої ідентичності – домогосподарка. У деяких працях віднаходимо особливий акцент на важливості господарсько-виробничих функцій жінки і, відповідно, особливих повноваженнях та певній економічній незалежності й авторитеті господині в межах традиційного селянського господарства. Відтак автори проводять пряму паралель до статусу жінки у сучасній українській родині, не беручи до уваги змін у структурі життєдіяльності сім'ї та функціях її членів [7]. У образі Березині зазвичай постають жінки середнього віку, що відмовилися від професійного та кар'єрного зростання й присвятили себе сімейним справам. Вони заперечують необхідність будь-якого фемінізму.

Проте традиційний образ господині дому у 2000-х роках зазнав значних трансформацій насамперед завдяки впливові ринкової ідеології масового споживання. Як слушно відзначає українська дослідниця Т. Журженко, реклама, пропонуючи силу-силенну цілковито нових для українських жінок товарів і послуг, перетворила сам процес їх споживання на справжнє мистецтво, що вимагає від жінки навичок, досвіду і навіть хисту [5, с.40].

На сьогодні можемо констатувати, що образ Березині наразі не є актуальним, натомість його все частіше замінює образ працюючої матері, який слід розглядати як симбіоз образу Ділової жінки та образу Березині.

В сучасному українському суспільстві продовжують домінувати ті моделі фемінності, що репродукують гендерні стереотипи та орієнтують жінку на самореалізацію через зв'язок із чоловіком, у межах традиційних ролей матері, домогосподарки, дружини/коханки. Вони не віддзеркалюють тих соціально-економічних змін, що відбулись у становищі жінки упродовж ХХ-ХХІ століття, і, по суті, є нерелевантними в сучасному українському суспільстві. Процес змін в основних ознаках образу Березині є недостатнім, щоб ми могли говорити про відхід цього образу у минуле.

Список використаної літератури:

1. Gender Issues in Ukraine: Challenges and Opportunities. United Nations Development Programme, UN in Ukraine, 2003.
2. Вороніна О., Кліменкова Т. Гендер и культура // Феминизм и гендерные исследования. Хрестоматия. - Тверь, 1999. - С.53-61
3. Гусева Ю.Е. Женщина на страницах женских изданий (Обзор журнальной прессы). 1999. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.a-z.ru/women/texts/guseva.htm>
4. Дударева А. Рекламный образ. Мужчина и женщина. - М., "РИП- холдинг", 2004. - 226 с.
5. Журженко Т. Маргінальна економічна діяльність і місце в ній жінок // Гендерний аналіз українського суспільства / ПРООН, Представництво в Україні. – К.: Златограф, 1999. – С.165-172.
6. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27/texts/kis.htm>
7. Кісь О. Етнічні гендерні стереотипи та джерела їх конструювання // Український жіночий рух: здобутки і проблеми: Зб. наук. праць. Вип. перший. Дрогобич: Коло, 2002. - С.26-43

Єфімовська Дар`я Семенівна
студент IV курсу
спеціальності «Менеджмент (управління персоналом)»
Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Седляр Михайло Олегович

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧОГО ТА ОБСЛУГОВУЮЧОГО ПРОЦЕСІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

Виробництво – це процес об'єднання різних матеріальних ресурсів та нематеріальних витрат (планів, ноу-хау), щоб зробити щось для споживання (вихід). Це акт створення результатів, товарів чи послуг, які мають цінність і сприяють корисності окремих осіб.

Коли промислова компанія починає виробництво нового матеріалу, вона має вибір щодо технологічного процесу, який буде використовувати. Тип процесу залежить від об'єкта, персоналу та наявних інформаційних систем. Кожен процес має свої переваги, а деякі з них найкраще виконують певні завдання, наприклад, великі партії готових виробів або невелика кількість спеціальних предметів. Коли розглядається рішення щодо того, який процес виробництва використовувати, існує ряд питань, які слід запитати; які обсяги повинні бути виготовлені, які вимоги до виготовлення продукту, а також чи виробляє компанія аналогічний продукт?

Існує низка основних виробничих процесів, з яких вони можуть вибрати: виробнича лінія, безперервний потік, виготовлення на замовлення та фіксоване виробництво.

Виробнича лінія. Виробнича лінія - це традиційний метод, який люди об'єднують із виробництвом. Виробнича лінія розташована так, що продукт послідовно переміщується вздовж лінії і зупиняється в робочих центрах уздовж лінії, де проводиться операція. Товар може рухатися уздовж певного конвеєра, або рухатися вручну персоналом або вилючним навантажувачем. Наприклад, операції по виробничій лінії можуть включати складання, фарбування, сушіння, тестування та упаковку. У разі потреби деякі частини можуть бути вилучені з виробничої лінії та зберігаються як напівфабрикати.

Процес виробничої лінії найбільше підходить для виробництва великого об'єму окремого продукту або групи товарів. Наприклад, виробнича лінія може бути використана для виготовлення ряду пирососів, коли лише різниця між моделями - це колір пластмасового зразка та вкладення, які входять до кінцевого продукту.

Недоліки використання технологічного процесу виробничої лінії. Той факт, що виробнича лінія виробляє окремий продукт або аналогічну продукцію, обмежує його здатність виробляти що-небудь ще. Наприклад, якщо компанія, що виробляє вакууми, хотіла зробити кухонні миски, вона не зможе використовувати ту ж виробничу лінію.

Друге питання, пов'язане з виробничими лініями, полягає в тому, що існує висока вартість, пов'язана з початковим встановленням виробничої лінії, і для цього необхідно вимагати великий обсяг товарів для виправдання капіталовкладень.

Постійний потік. Процес виробництва безперервного потоку схожий на виробничу лінію, але продукти, що виготовляються, не можуть бути вилучені з виробничої лінії та зберігаються, але вимагають проходження кожного процесу. Наприклад, матеріали, які підходять для безперервного потоку, включають хімікати, фармацевтичні препарати та пластмаси. Процес безперервного потоку є більш негнучким, ніж виробнича лінія, оскільки вона не дозволяє проводити інші матеріали на лінії без суттєвих змін та витрат.

Виготовлення на замовлення. Якщо компанія виробляє широкий спектр продуктів, які можуть бути модифіковані відповідно до вимог замовників, то підходящий процес виробництва є правильним. Індивідуальне виробниче підприємство має ряд кваліфікованих працівників та різноманітне обладнання, яке можна використовувати для виготовлення та модифікації широкого кола предметів. Об'єкт повинен бути встановлений у ряді

спеціальних областей, таких як зварювальний майданчик, токарний цех, зони розпилення фарби та площа упаковки.

Індивідуальне виробниче підприємство не призначене для продукції високого рівня, але ідеально підходить для індивідуальних продуктів.

Фіксована позиція. Виготовлення фіксованої позиції відрізняється від інших виробничих процесів, оскільки він включає готовий продукт, який не рухається з фіксованого положення від початку до кінця процесу. Це метод, який використовується у великомасштабному виробництві, такий як виробництво літального апарата або судна, але також використовується для виробів, які будуються на місці для замовника, наприклад конвеєрної системи.

Список використаної літератури:

1. Операційний менеджмент у виробництві і сфері послуг [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Волков [та ін.] ; Держ. вищ. навч. закл. "Запорізь. нац. ун-т" М-ва освіти і науки, молоді та спорту України. - Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2012. – 243 с.

2. Демченко М.И. Содержание подготовки квалифицированных рабочих кадров в средних профессионально-технических училищах. – М.: Высшая школа, 1975. – 200 с.

*Зайцева Ольга Ігорівна,
студентка II курсу,
спеціальності «Соціологія»
Науковий керівник:*

*кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології
Сюсель Юлія Володимирівна*

ПРОЯВИ ВОЄННОЇ ПРОПАГАНДИ У КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що у сучасному суспільстві інформація відіграє все більш важливу роль, а рівень розвитку інформаційних технологій дозволяє впливати на велику кількість людей одночасно. Оскільки під час військових конфліктів широко використовують різноманітні пропагандистські технології, які є важливою частиною сучасних військових конфліктів, то їх вивчення беззаперечно є актуальним.

Метою роботи є виявлення основних ознак та засобів воєнної пропаганди як складової воєнного конфлікту.

У будь-якій війні керівництво кожної з протилежних сторін (наприклад, держав чи, у випадку громадянської війни, політичних сил всередині країни) для досягнення своїх цілей потребує, окрім відповідного матеріального забезпечення, підтримки своїх дій армією та цивільним населенням. Для того, щоб отримати таку підтримку використовують різні засоби впливу. Одним із найголовніших із них є воєнна пропаганда.

Термін «пропаганда» має багато визначень. Спільним для більшості визначень є: 1) переконання людей у чомусь (певних ідеологічних постулатах, релігійних догмах, і, зрештою, будь-яких твердженнях, які вигідні пропагандистам) як основна мета будь-якої пропаганди; 2) масовість – пропаганда завжди спрямована на велику кількість людей (наприклад, цілу країну) [1, с. 150-151; 3].

Одним із різновидів пропаганди є воєнна пропаганда. Її використовують під час військових конфліктів для того, щоб переконати населення в тому, що цілі, які переслідує їхнє керівництво, є найбільш справедливими, створити «образ ворога», зобразити дії супротивника як наступальні, свої ж – виключно як оборонні. Це є одним із головних принципів воєнної пропаганди – стверджувати, що у розв'язуванні війни винні лише

супротивники. Навіть та сторона, яка нападає першою, переконує в тому, що лише наносить випереджуючий удар, намагаючись запобігти нападу на неї, що планується протилежною стороною.

У війсьній пропаганді використовують багато різноманітних маніпулятивних технологій, зокрема:

1) «Класифікація» – використання таких слів та виразів, які змальовують цілі та дії супротивника як агресивні й несправедливі, свої ж, на протигагу цьому, як справедливі та спрямовані лише на захист інтересів народу.

2) Звернення до авторитетів – поширення інформації про те, що відомі політики, науковці, діячі культури, громадські активісти та інші відомі особи, що мають авторитет у суспільстві, поділяють думки, нав'язані пропагандою.

3) «Зворотній зв'язок» – створення ілюзії того, що більшість поділяє ті переконання, які вигідні пропагандистові. Така ілюзія може бути створена шляхом організації штучних масових акцій на їхню підтримку або шляхом публікації «псевдосоціологічних» опитувань, результати яких подані так, ніби більша частина населення поділяє пропагандистські тези.

4) «Перспектива» – висвітлення конфлікту з точки зору лише однієї його сторони, що створює односторонню перспективу. При цьому всі висловлювання, що стосуються однієї сторони, можуть бути лише позитивними, ті, що стосуються іншої – лише негативними тощо [2, с. 8-17].

Таким чином, війсьна пропаганда є однією з найважливіших складових військового конфлікту, тому її вивчення необхідне для розуміння причин війни та можливих шляхів запобігання їй. Саме знання маніпулятивних технологій, які використовуються пропагандистами, допомагає запобігти впливу пропаганди.

Список використаної літератури:

1. Бевз Т. Українці і росіяни під прицілом російської пропаганди / Т. Бевз // Наукові записки. – Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – Випуск 1 (75). – С. 150-163.

2. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії : аналітична доповідь / за загальною редакцією А. Баровської. – К. : НІСД, 2016. – 109 с.

3. Колтик О. Підходи до визначення терміну «пропаганда» / О. Колтик // Лабораторія інформаційно-психологічних технологій Олександра Потеряхіна, 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://labipt.com/approaches-to-the-definition-of-propaganda/>

*Зулінська Марія Олександрівна
студент I курсу магістратури
спеціальність: Соціальна робота
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи
Савельчук І.Б.*

ІННОВАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ

В загальному розумінні, інноваційний процес - це сукупність послідовних дій, спрямованих на розробку та освоєння інноваційних змін [1], зокрема, у сфері соціальної роботи. Він передбачає цілеспрямовану зміну елементів соціальної роботи з метою її якісної трансформації. В основі такого процесу лежить осмислення і застосування нових ідей, теорій, концепцій, підходів, принципів організації соціальної роботи.

Появі інновацій у соціальній сфері можуть сприяти такі фактори, як: загострення соціальних проблем, що вимагає нових підходів до їх вирішення; відсутність необхідних ресурсів для розвитку соціальної сфери, що потребує більш дієвих способів їх пошуку; тенденція посилення вимог до якості послуг закладів соціальної сфери та приведення їх до міжнародних стандартів. Важливо відзначити, що в точному визначенні інновацій існує ряд методологічних розбіжностей - інновації представляють як процес, як результат, як ідея, як можливість [2].

Поняття “соціальна інновація” можна визначити як свідомо організоване нововведення або нове явище в практиці соціальної роботи, що формується на певному етапі розвитку суспільства відповідно до соціальних умов, що змінюються, і що має за мету ефективні позитивні перетворення в соціальній сфері. Соціальні інновації різноманітні. Це насамперед пов'язано з різноманіттям явищ соціального життя. Джерелами соціальних інновацій є зміни зовнішнього середовища, соціальні проблеми, що повсякчас виникають і які неможливо вирішити за допомогою традиційних методів, а також зміни потреб суспільства і його членів. Саме наявність тих або інших проблем у соціальній сфері дає поштовх до створення та розробки нових засобів та методів соціальної роботи. Для прикладу, так було створено “телефон довіри”, за допомогою якого надається людям у стресових ситуаціях анонімна психологічна допомога. Ще одним яскравим прикладом є створення соціальних служб і соціальних притулків. Застосування соціальних інноваційних методів дозволяє покращити процес соціальної мобільності, що не в змозі зробити за допомогою деяких традиційних форм і методів. Досить популярним за останні роки є застосування у практиці соціальної роботи нових методологічних підходів, таких як техніки втручання та психологічні моделі. У безпосередній роботі з клієнтами, наприклад, застосовують клієнтоцентричний підхід, групова робота базується на аналітичному підході, для роботи із сім'ями використовують системно-комунікативну теоретичну концепцію.

Оскільки інновація може вважатися такою тільки за умови, що її впровадження принесло результат, корисний для цільової групи, основна мета інноваційного процесу - отримати цінність від впровадження інноваційної ідеї. Цінність може визначатися якістю та унікальністю результату, а також тим, наскільки результат дій задовольняє потреби цільової групи або вирішує її проблеми. Цінністю можуть також виступати додаткові вигоди, пов'язані з реалізацією інновації. Для організації, що впроваджує інновацію, основним завданням є підвищення до максимуму цінності кінцевого результату, одержуваного від реалізації креативної ідеї.

Сьогодні практично немає жодної сфери в суспільстві, яка в тій чи іншій мірі не була б охоплена інноваційними процесами. Соціальна сфера, одна з тих сфер, де просто необхідні інновації. Адже інновації цей рух вперед, пошук нових більш ефективних, раціональних шляхів вирішення поставлених питань, без нових технологій не можливо розв'язувати складні питання вдосконалення соціальної роботи, що вимагають інноваційних підходів.

Список використаної літератури:

1. Технология социальной работы : Учебное пособие / под ред. И. Г. Зай-нышева. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 240 с.
2. Шахрай М. В. Технологии социальной работы : навчальний посібник / М. В. Шахрай – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

*Іллічова Емілія Іванівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Економічна теорія»
Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент*

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах економічної нестабільності базовим орієнтиром політики держави повинні бути інновації, які є значним поштовхом до подальшого прогресу і вдосконалення в різних сферах діяльності – починаючи від науково-технологічної закінчуючи соціально-економічною. Саме від впровадження інновацій залежить подальше місце України у світовому економічному просторі, основою якого є інноваційний розвиток. В недалекому майбутньому лідерами в економіці будуть саме ті країни, які змогли вчасно вловити цей імператив, використати весь свій науково-технічний потенціал.

Як бачимо, інноваційність – це не тільки ключ до динамічного розвитку, добробуту, особистого успіху, а й засіб забезпечення суверенітету країни, її конкурентоспроможності у сучасному надскладному світі. Одним з найперспективніших інноваційних механізмів в економіці є державно-приватне партнерство. Цей механізм вже загальновідомий і широко використовується у світовій практиці.

Під державно-приватним партнерством варто розуміти інституціональний і організаційний альянс між державою і бізнесом з метою реалізації національних і міжнародних, масштабних і локальних, але завжди суспільно значущих проектів у широкому спектрі сфер діяльності [2, с. 54]. Найкраще механізм ДПП описують його характерні ознаки, а саме: сторонами державно-приватного партнерства є держава, в особі органів державної або муніципальної влади і приватний бізнес, в особі виконавця і постачальника ресурсів; взаємодія сторін має рівноправний характер та довгострокову перспективу; державно-приватне партнерство має чітко виражену публічну, суспільну спрямованість; у процесі співпраці сторін об'єднуються їх ресурси і вклади; фінансові ризики і затрати, а також досягнуті результати розподіляються між сторонами у наперед визначених пропорціях; метою такого партнерства є реалізація суспільно-важливих проектів та програм у масштабах всієї країни або окремих регіонів [1, с. 37].

За індикаторами Євросоюзу, Україна – інноватор, який тільки формується, проте має достатньо потенціалу для того, щоб подолати всі несприятливі умови і здійснити економічний прорив, який здатний надати значну кількість переваг. Однак, варто зазначити, що є і певні загрози, адже чим швидше розвивається країна, тим більшим є ризик дестабілізації економіки країни. Щоб уникнути можливого негативного впливу зі сторони інноваційних змін необхідно забезпечити чітку законодавчу базу, що зможе вирішувати можливі конфлікти, які будуть неминучі між секторами приватного бізнесу, держави, різноманітних інститутів, інших країн. Це означає, що в будь-якій державі необхідно розробити послідовний міждисциплінарний гнучкий набір політичних інструментів у сфері інновацій та пов'язаної з ними діяльності [2, с. 5-6].

В Україні досить гостро стоїть питання щодо оновлення основного капіталу в інноваційній діяльності, через те що такий розвиток покладений на залучення іноземних інвестицій. Однак, іноземні інвестори, в свою чергу, використовуючи вітчизняний основний капітал, не вкладає фінансові ресурси в його оновлення та модернізацію в необхідному обсязі, їх вклади напряму стосуються продукції. Саме державно-приватне партнерство зможе допомогти в оновленні основного капіталу країни, бо однією з переваг цього механізму є саме розвиток інфраструктури.

Загальновідомо, що інноваційний розвиток потребує залучення досить значних фінансових ресурсів. Наприклад, лише для зміни структури економіки на 1% необхідні капіталовкладення, еквівалентні 2 – 3% ВВП. Дефіцит внутрішніх джерел формування фінансових потоків в інноваційній діяльності зумовлює шукати альтернативні методи вдосконалення економічної ситуації країни. В цьому розумінні, використання механізму державно-приватного партнерства, при якому використовується пропорційне розподіл витрат між державним та приватним секторами, є можливість досягти ефективних змін.

Такий інноваційний механізм не потребує технічного впровадження інновацій, він сам є нововведенням, однак для використання подібного виду співробітництва двох секторів необхідно вносити зміни в законодавчу базу України.

За умов використання механізму державно-приватного партнерства для активізації інноваційного розвитку України існує досить великий фінансовий ризик у випадку невиконання однією зі сторін умов, які були узгоджені при укладанні договору. Для того щоб такий інноваційний підхід досяг очікуваних результатів, треба захистити приватний бізнес, надати йому різноманітні способи підтримки. Основними серед них мають стати:

- законодавчий базис для запровадження у науково-технічну діяльність реальних механізмів державно-приватного партнерства, тобто включити можливість використання ДПП у сфері науки та інновацій наукових установ, університетів та інших навчальних закладів;
- запровадження некомерційних інноваційних партнерств (центрів), основними функціями яких мали б бути експертні оцінки інноваційної діяльності, а також підтримка проектів не тільки під час його розвитку, а й після реалізації;
- запровадження комерційного партнерства на базі освітніх та наукових центрів тощо [3].

Отже, одним з основних інноваційних механізмів в економіці є державно-приватне партнерство. Світовий досвід його використання має лише позитивні наслідки. В інноваційній діяльності такий механізм дозволить побудувати нові ланки співробітництва (бізнес-науковець, держава-науковець), залучити інвестиції на розробку інновацій, розширити інфраструктуру сучасними технологічними елементами, а також побудувати економічне співробітництво на основі інтелектуальної власності.

Список використаної літератури:

1. Біла І. С. Особливості державно-приватного партнерства в сучасних умовах в Україні / І. С. Біла, Н. В. Петришина // Сталій розвиток економіки. - 2012. - № 2. - С. 36-39.
2. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство: теория и практика / В. Г. Варнавский, А. В. Клименко, В. А. Королев и др. – М. : ИД Гос. ун-та – Высш. шк. экон., 2010. – 287 с.
3. Романець І. В. Державно-приватне партнерство в управлінні інноваційною діяльністю / І. В. Романець, О. О. Мороз, Т. В. Гончаренко // Вісник Вінницького політехнічного інституту. - 2015. - № 5. - С. 50-56. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2015_5_10.

Ковалено Леся Миколаївна
студент I курсу магістратури
спеціальності «Менеджмент організацій (управління навчальним закладом)»
Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Седляр Михайло Олегович

УПРАВЛІННЯ ДОШКІЛЬНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ НА ОСНОВІ ПРОЕКТНОГО ПІДХОДУ

Під час суверенності України певний порядок дошкільної освіти підлягав суттєвим змінам: напрацьовані особливі підходи до формування, покращення та популяризування дошкільної освіти на державному рівні не тільки як обов'язкової структурної складової освіти, а й як початковий нульовий підрозділ в системі загальної безперервної освіти людини, зросли вимоги до управління закладом дошкільної освіти.

Перебудова дошкільної освіти прогнозує найдієвішу реформу управління, її перерозподіл, перебудування стосунків керівника закладу на основі зміни стилю

спілкування з підлеглими – від авторитарного до демократичного, розуміння необхідності прогресування та зміна функцій управління сучасними закладами дошкільної освіти.

Як інновація, управління навчальним закладом може бути запроваджене за допомогою проектного підходу. Управління проектами (проектний менеджмент) на сьогодні є однією з найбільш сучасних та передових управлінських технологій.

Ми вважаємо, домогтися очікуваного привабливого результату в управлінні закладом дошкільної освіти, можливо саме тоді, коли керівник може володіти будь-якою ситуацією та є лідером інновацій, проявляє шанобливе поводження до працівників закладу дошкільної освіти, індивідуально підходить до кожного з них, враховуючи їх здібності, інтереси, можливості, поєднуючи з їх потенційним розумовим розвитком. І один із відмінних засобів привабливості в роботі та результативності, створення узгодженої команди – це повага до людей та покладання на них обов'язку відповідати за те, що вони виконують. І саме проектний підхід до управління може прийти в допомогу керівнику закладу.

Не дивлячись на довгі дослідження у сфері проектного підходу до управління організаціями та його розповсюдження у світовій практиці, в Україні проектний підхід до управління закладом дошкільної освіти не набув помітної популяризації. Ми вважаємо, що основними причинами можливо є недостатнє розуміння самої сутності поняття «проект», а також недостатній рівень ознайомлення із процесом проектування у вітчизняних управлінців. Більша кількість керівників закладів дошкільної освіти не повністю ознайомлювалася із сучасним проектним менеджментом та успіхами у цій сфері діяльності, а тому вони не готові впроваджувати даний підхід до управління закладами, вважаючи доречність застосування такого підходу виключно організаціями, які займаються саме проектами.

Ми вважаємо, що процес управління – це вплив на систему для сприяння їй в якомусь режимі, який був установлений, та переведення цієї системи в нове положення. Цей процес характеризується існуванням системи, взаємозв'язку причин між її аспектами, складових, що керують та якими керують, параметру управління та діяльного характеру цієї системи. Початковим пунктом управлінської діяльності є вибір і формування цілей, завершальним – досягнення цих цілей.

Управління закладом дошкільної освіти є послідовною діяльністю, що спрямована на впорядкування освітнього процесу та його покращення. На нашу думку, в управлінні організаціями «проектний підхід» можна розтлумачити як особливу форму управління, яка дає змогу організації зосереджувати увагу та засоби, на виконанні певного комплексу задач при конкретних межах, таких як терміни, джерела, бюджет.

Таким чином, управління дошкільним навчальним закладом на основі проектного підходу - це унікальне розпочинання, одноразова систематичність дій, план заходів для досягнення конкретної мети. Цей підхід об'єднує у собі як чітку ідею, задум, так і дії, які потрібні для втілення цього задуму у життя.

Ми вважаємо, що управління проектами в управлінні закладом освіти має значні плюси: швидкість та гнучкість реагування, скупчення активних професіоналів, підвищення відповідальності, здобування та розподіляння матеріально-технічних та фінансових ресурсів саме у час впровадження проекту.

Проектний менеджмент передбачає опрацювання, впровадження та розвиток проекту як складної системи, яка відновлюється та функціонує в активному зовнішньому середовищі. Головними складовими проекту в управлінні закладом дошкільної освіти є план, задум (проблема, завдання), способи їх впровадження (вирішення проблеми) та результати, що отримуються в процесі реалізації проекту. В статті Караїма О.А. [2, 193] «Інноваційні проекти модернізації» автор виділяє чотири фази проекту, що за період його життєвого циклу закономірно змінюються по черзі: ідейний задум проекту (формування концепції); опрацювання та підготовка проекту; впровадження проекту; довершення

проекту. Кожна з фаз, у свою чергу, окреслюється набором приблизно постійних аспектів та конкретною технологією впровадження проекту.

Отже, ми вважаємо, що управлінський проект керівника закладу дошкільної освіти може розглядатися як спосіб покращення рівня освіти та розвитку професійної інноваційної діяльності педагогів. Досягнення стійкого розвитку дошкільного навчального закладу сприяє застосуванню проектної організації до управління закладом; організації процесу освітньої діяльності; професійної діяльності педагога (проектування освітнього процесу); проектування освітнього процесу закладу дошкільної освіти в цілому (на рівні адміністраторів). Таким чином, проектна організація освітнього процесу та управління дошкільним навчальним закладом відповідають меті управління передбаченням та впливу на майбутнє, і відкривають можливість втілення, інтеграції та вироблення нових систем менеджменту закладів дошкільної освіти.

Список використаної літератури:

1. Безуглий Д.Г. Проектно-орієнтоване управління стратегічним розвитком територіальних громад : дис. ... канд. наук з державного управління. – Дніпро, 2017. – 204 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dridu.dp.ua/nauka/sv_rada_D/Bezugliy_aret.pdf.
2. Караїм О.А., Юхимюк І.М. Інноваційні проекти модернізації в умовах економічної нестабільності // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 189-204.

*Коритна Оксана Анатоліївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Бицюра Юрій Васильович*

ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИІНФЛЯЦІЙНОЇ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Держава через Центральний банк здатна регулювати емісію, загальну грошову масу, встановлювати граничні ставки банківського позичкового процента і впливати через облікову ставку, норму резервування та інші нормативи, що встановлюються Центральним банком, надавати пільгові позички, випускати облігації та інші цінні папери. Таке регулювання здатне змінити грошові потоки і нагромадження і, тим самим, впливати на економічні процеси, боротися з високим рівнем інфляції.

Облікова ставка Центрального банку — один з монетарних інструментів, за допомогою якого Центральний банк установлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів на відповідний період і є основною процентною ставкою, яка залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній, бюджетній сферах та на грошово-кредитному ринку.

Змінюючи рівень облікової ставки норми обов'язкових резервів, Центральний банк має змогу впливати на пропозицію грошей. Підвищення рівня облікової ставки та норми обов'язкових резервів призводить до зменшення грошової маси в обігу, подорожчання кредитних ресурсів і обмежує можливості отримання кредитів комерційними банками, що у свою чергу впливає на ринкову вартість кредитів роблячи їх менш доступними для реального виробництва. Це призводить до зменшення інвестиційного, а отже, й сукупного попиту, що зменшує інфляцію попиту.

Існують два підходи до боротьби з інфляцією - монетаристський та кейнсіанський. Обидва виходять з того, що інфляція може бути спричинена змінами в обсягах сукупного

попиту та пропозиції і що інфляція, яка викликана змінами в сукупній пропозиції, - найбільш вірогідна причина стійкої чи прискорюваної інфляції.

Основними факторами інфляції в Україні в 90-х роках стали: дефіцит держбюджету; інфляційні очікування споживачів; скорочення виробничих можливостей; зростання цін на енергоносії (нафту, газ); необґрунтоване завищення цін виробниками-монополістами. Основними факторами інфляції в Україні у 2013-2015 роках стали: девальвація національної валюти; падіння виробництва і зайнятості; скорочення внутрішнього платоспроможного споживчого попиту.

Аналіз антиінфляційної монетарної політики в Україні за статистичними даними показав, що використання норми обов'язкових резервів банків є вкрай неефективним. Зокрема, для боротьби з інфляцією в рамках політики «дорогих грошей» необхідно збільшувати норму обов'язкових резервів банків, тоді як НБУ в період 2006-2009 рр., коли темпи інфляції сягали 12-22%, зменшив норму з 8 до 0%. Протягом трьох останніх років норма обов'язкових резервів залишалася незмінною на рівні 6,5%, тоді як офіційні темпи інфляції сягали рівня 43,3% у 2015 р. У цілому неефективність використання норми обов'язкових резервів банків як засобу антиінфляційної монетарної політики підтверджується розрахованим нами коефіцієнтом кореляції який виявився досить низьким та від'ємним (-0,21).

Аналіз динаміки облікової ставки процента показав, що паралельно з підвищенням загального рівня цін, НБУ збільшує облікову ставку процента. В період відносної стабілізації, коли у 2002-2012 роках темпи інфляції були в межах 0 – 22%, облікова ставка не зазнала суттєвих змін і була на рівні 8 – 11%. В період нестабільної економічної і військово-політичної ситуації у 2013-2015 роках темпи інфляції зросли до 43%, Національний банк України вимушений був застосувати політику «дорогих грошей» і облікова ставка була різко збільшена з 7 до 22%. В цілому така динаміка показників свідчить про досить активне і ефективне використання облікової ставки процента для боротьби з інфляцією в Україні.

Ефективним є здійснення антиінфляційної монетарної політики шляхом застосування механізму монетарної трансмісії в рамках режиму інфляційного таргетування. Основним монетарним інструментом за такого монетарного режиму є облікова ставка процента. Якщо прогнозована інфляція знаходиться вище цільового рівня, то для її стримування проводиться політика «дорогих грошей», тобто облікова ставка процента повинна підвищуватися попереджуючи суттєве зростання рівня цін.

Проведення виваженої, цілеспрямованої та ефективною монетарної політики Національним банком України є одним із визначальних чинників боротьби з інфляцією, прискорення соціально-економічного розвитку держави, укріплення її позиції на міжнародному рівні, поліпшення інвестиційного клімату в країні, забезпечення стабільності банківської системи, фондового ринку та фіскально-бюджетної сфери.

Список використаної літератури:

1. Буковинський А.С. Монетарна політика в сучасних умовах “Економіка України”- 2014. - № 6. - С. 23-36.
2. Засоби та заходи Монетарної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com>
3. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua
4. Стельмах В.С. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

Коршун Дмитро Іванович

ОПЕРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Рівень життя населення характеризує його добробут нарівні із доходами та витратами. Також рівень життя відображає ступінь розвитку і задоволення потреб людини. Між рівнем життя населення і рівнем потреб та ступенем їх задоволення існує пряма залежність. Чим менший рівень життя – тим менші у людей потреби. Така залежність виникає механічно, сама по собі, без бажання людини. Оскільки рівень життя можна прирівняти до потреб, які виникають у людини, встановити між ними певний зв'язок, залежність одного показника від іншого, то, звичайно, можна відслідкувати тенденції виробничих пріоритетів українських підприємств залежно від рівня життя населення. Тут виникає аналогія з двома поняттями.

По-перше, з моделлю постійного покращення якості Шухарта-Демінга [2]. За аналогією до даної моделі, можна сказати, що чим вищий рівень життя населення, тим вищого рівня таке населення має потреби. Розвиток спонукає розвиток. Збільшення рівня життя породжує збільшення рівня потреб суспільства. Це все пояснюється «законом зростання потреб». Це прямо пропорційно впливає на операційні пріоритети підприємств, в тому числі в Україні. Наприклад: завод випускає звичайні ящики. Ящики невисокої якості, матеріал – картон низької щільності, попит на такі ящики є. Але виникає потреба у більш якісних ящиках, пластикових, наприклад. У зв'язку з тим, що у суспільства з'явилися потреби у виробі вищої якості (оскільки виріб існуючої якості перестав задовольняти потреби суспільства), підприємство з виготовлення ящиків змінює свої операційні пріоритети на користь потреб суспільства, оскільки для отримання прибутку підприємство має задовольнити потребу суспільства. Коли ця потреба буде повністю задоволена, у соціуму виникне нова, що знову вплине на операційні пріоритети. Тут ми побачили, що коли рівень життя людей зріс (або ж врівноважився), виникли нові потреби, що спонукало підприємство до зміни операційних пріоритетів. Прямий зв'язок простежується, ми побачили тенденцію зміни виробничого пріоритету підприємства в умовах підвищення рівня життя соціуму.

По-друге, з «доброчесним колом» [1, с. 263]. Коли соціум стає на шлях розвитку з інклюзивними інститутами влади та економіки, люди жадають подальшого розвитку. Виникають нові ідеї, потреби, поняття «творчої деструкції», і суспільство вимагає наступного покращення, наступного витка в розвитку. Коли підприємство не може задовольнити потреби людини, в ході прогресу виникає інше підприємство, яке задовольняє існуючі потреби. Старе підприємство руйнується за рахунок розвитку іншого, більш сильного і того, що може принести людям більшу користь. Це і називається – «творча деструкція». Тому підприємства мають змінювати свої операційні пріоритети задля того, аби витримати конкуренцію, щоб уникнути тиску інших, більш розвинених і потрібних суспільству організацій. Тут ми також простежуємо зв'язок між підвищенням рівня життя населення та зміною виробничих пріоритетів підприємств.

Але в Україні ситуація зовсім інакша. Розглянуті вище приклади стосуються постійного підвищення рівня життя суспільства. У нашій країні, на жаль, тенденція зворотна. Як ми можемо бачити, рівень життя в Україні за більш ніж 25 років незалежності мало підвищився. А якщо порівняти за останні 15 років, то і взагалі – трохи впав. Виходячи з того, що рівень життя і операційні пріоритети підприємства між собою взаємопов'язані, виникає питання: а як саме рівень життя населення країни впливає на виробничі пріоритети підприємств?

Справа у мотивації, яка пов'язана із «порочним колом» [1, с. 291]. Це поняття, дещо подібне до «доброчесного кола», але воно має рівно протилежну дію. Тобто зниження породжує зниження, падіння породжує падіння. Справа в тому, що криза рівня життя населення – це як болото. Коли в нього потрапляєш, то виникає така тенденція: чим глибше грузнеш, тим важче вибратися. Так пояснюється принцип дії «порочного кола». Звичайно, потреби у суспільства нікуди не зникають, але у думках соціуму можемо простежити таку послідовність із розвитком кризи: «ні» - «ну, можливо» - «добре, що хоч так». Тобто, спочатку відбувається боротьба за краще, відбувається заперечення того, що потребу можуть не задовольнити (на це дві причини: натуральна – немає товару, і грошова – немає грошей на товар). Наступним кроком іде послаблення протидії, людина йде на компроміс, бо у неї немає вибору. Коли в людини немає грошей на якісне задоволення потреб, то вона задовольняє її так, як може, бере той товар, на який грошей витрачає. Наступним кроком є абсолютне примирення із проблемою, людина погоджується із тим, як задовольняються її потреби за рахунок звички і просто не бажає погіршення задоволення потреб. Але ж принцип «порочного кола» - зниження породжує зниження.

Коли суспільство послаблює свій попит у якісному товарі через відсутність коштів (як приклад), у підприємця зникає мотивація виготовляти якісний і дорогий продукт, який ніхто не купить. Потрібно знижувати ціну для збереження прибутку і конкурентних переваг на ринку. Зниження ціни можна досягти заміною деяких елементів продукту елементами з іншою сировини, дешевшими, не такими якісними. Ось так і відбувається зміна операційних пріоритетів. Підприємство просто не мотивоване виготовляти якісну сировину оскільки для задоволення рівня потреб населення вистачає і такої – неякісної – продукції. А, як згадувалося вище, рівень потреб суспільства залежить від рівня його життя. Саме тому на українських підприємствах прослідковується негативна тенденція зміни операційних пріоритетів за умови зниження рівня життя населення.

Можна зробити висновок, що зниження рівня життя населення України має безпосередній негативний вплив на зміну операційних пріоритетів українських підприємств. Це пояснюється оберненою позицією закону зростання потреб, яка вказує на вплив рівня життя суспільства на зміну операційних пріоритетів підприємств через зміну рівня потреб населення та рівня їх задоволення.

Список використаної літератури:

1. Аджемоглу Д.; Робінсон Дж. Чому нації занепадають / Д. Аджемоглу; Дж. Робінсон / пер. з англ. Олександра Дем'янчука. – 2-ге вид., випр. – К.: Наш формат, 2017. – 440с.
2. Інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Цикл_Деминга.

*Кравченко Людмила Юріївна
студентка V курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Карпенко Олена Георгіївна*

ОСВІТА ОЧИМА СТУДЕНТІВ

Сучасний стан вищої освіти в Україні викликає занепокоєння в певних колах дослідників, законотворців, громадських діячів та простих громадян. Найбільш об'єктивною і загальною причиною цього занепокоєння є проблема «застою» у розвитку вищої освіти. Під цією проблемою варто розуміти низку загальновідомих, обговорюваних

та широко розрекламованих проблем вищої освіти в Україні, серед яких: відносно низький рівень якості вищої освіти, слабка конкурентоспроможність, недофінансування, формалізація навчального процесу тощо. Як конкретні вище зазначені проблеми, так і комплекс проблем вищої освіти взагалі обумовлюють необхідність реформування вищої освіти. Про шляхи реформування вищої освіти в суспільстві ведеться гостра дискусія, свідченням чого є популярність цієї теми у сучасному житті України. Проблеми освіти широко висвітлюються в працях та статтях, стають причинами народних протестів та дозволяють робити певні прогнози. На думку української вченої Н. Шульги, питання реформування вищої школи набуло в Україні статусу хронічного і невиліковного захворювання [6].

Визначаючи шляхи реформування вищої освіти в Україні, слід згадати до уваги те, що вища освіта потребує реформування не тільки на законодавчому, але й на соціокультурному рівні.

Однією з проблем сучасної вищої освіти є консервативне розуміння вищої освіти, чи просто консерватизм у вищій освіті, який не сприяє її розвитку та унеможливає відповідність європейським освітнім стандартам та реалізацію певних прогресивних запитів, що вимагають ставлення до освіти, як до процесу, що потребує не сталості, а постійного вдосконалення та інновацій. І ця проблема за своєю природою є переважно соціокультурною [2].

Сьогодні світоглядні позиції багатьох студентів характеризуються значним ступенем критицизму в поглядах на навколишню дійсність, що поєднується зі слабкою діловою активністю. Переважна частина студентів не ставить перед собою життєвих цілей, що виходять за межі повсякденності й мобілізують на високу якість підготовки до майбутньої професійної й цивільної діяльності. Також у більшій своїй мірі соціокультурною проблемою є низька вмотивованість студентів та викладачів навчального закладу [1].

Відсутність мотивації та зацікавленості в отриманні вищої освіти, але впевненість в необхідності її отримання приводить до того, що має місце комерціалізація вищої освіти.

Розповсюджений у навчальних закладах формальний підхід до навчального процесу, на жаль, не втрачає своєї актуальності. Неприйняття нових поглядів на освіту учасниками навчального процесу, відсутність бачення необхідності переходу відусталених та чітко регламентованих правил, яким мають слідувати викладачі та студенти, до нових, революційних, експериментальних методів та технологій навчання, формалізують навчальний процес, обмежують творчі можливості студентів та викладачів.

Ще одна проблема, безпосередньо пов'язана із попередніми – це формалізація навчального процесу.

Проблема автономізації університетів – наслідок очевидної необхідності її надання за відсутності чіткого уявлення про автономію університетів та її роль. Деякі законотворці сьогодні вже пропонують надати вищим навчальним закладам автономію та академічні свободи [3].

На жаль, студенти, ставлять отримання вищої освіти не на перше місце, оскільки немає зацікавленості. В пріоритеті залишається праця, гроші. Всі студенти прагнуть працювати на високооплачуваній роботі, і вони розуміють, що для цього диплом їм не потрібен. Ці висновки вони зробили з того, що наше законодавство не ставить освіту на першу планку суспільства, як це роблять інші країни. Здобуття освіти має бути бажанням кожного з нас.

Студенти мають розуміти, що освіта є невід'ємною складовою їхнього життя. Студенти вважають та переконані в тому, що якість навчання не зростає, а навпаки погіршується, чому сприяє реформування системи освіти. Це зумовлене насамперед тим, що студенти не адаптовані в повному сенсі до навчання ВНЗ з запровадженими змінами, зумовленими приєднанням України до Болонського процесу. Тому вони не сприймають у позитивному сенсі, у силу відсутності відповідного досвіду, та відповідного багажу знань

ті зміни, які відбуваються або повинні відбутися для змінення системи освіти в більш ефективне русло [5].

Одним із засадничих принципів сучасної освіти має бути дотримання принципу світоглядного та культурного самовизначення людини. Тобто в особистісному ракурсі відбувається заміна стереотипів поведінки й образів мислення, а моделлю сучасної особистості стає «інноваційна людина», що перебуває у стані пошуку. Провідною умовою навчання має стати формування в людині дослідницької позиції, а винахідливість - архетипом життєдіяльності.

Список використаної літератури :

1. Бех В. П., Малик І. В. Технократизм у дискурсі проблем вищої школи: Монографія / За ред. В. П. Бега. — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — 263 с.
2. Дробноход М. Сьогодення і проблеми вищої школи України. — Режим доступу : <http://anvsu.org.ua/index.files/Articles/Drobnokhod2.htm>.
3. Євдокимов В. І., Луценко В. В. Креативність як фактор гуманізації освіти. — Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06lvvfgo.pdf>.
4. Закон України Про вищу освіту. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2984-14>.
5. Квятковський Д. О. Роль ідеалів у формуванні морально-ціннісної орієнтації випускників. — Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06kdomov.pdf>.
6. Шульга Н. Яблукачи помаранчі, або Чому самим лише законом про вищу освіту не вирішити проблеми реформування наукової сфери? — Режим доступу : http://dt.ua/EDUCATION/yabluka_chi_pomaranchi,_abo_chomu_samim_lishe_zakonom_pro_vischu_osvitu_ne_virishiti_problemi_refor-88374.html.

*Малькова Аліна Сергіївна
студент 2 курсу*

спеціальності «Менеджмент та адміністрування»

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Седляр Михайло Олегович

СУТНІСТЬ ТА ЗАСОБИ ЗНИЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ВТОМИ

Втома є однією із особливостей людського організму, що стосується насамперед його фізіологічного та психологічного стану. На відмінну від машини, людина здатна втрачати свою працездатність. У виробничому процесі це відбувається внаслідок інтенсивної або тривалої роботи і завдяки чому знижується якість та продуктивність праці. Найбільш загальним є визначення втоми як тимчасового зниження працездатності внаслідок інтенсивної або тривалої роботи, яке виявляється в зниженні кількісних і якісних показників роботи і погіршенні координації робочих функцій. Фактори втоми різноманітні і пов'язані як з трудовою, так і позавиробничою діяльністю людини [1, с. 137].

Виробнича втома відрізняється від звичайної тим, що перша розвивається у процесі трудової діяльності, а не зумовлена життєдіяльністю людини. Розрізняють розумову та фізичну виробничу втому. На відміну від фізичної праці, розмова може виконуватися досить довго, вона не потребує фізичного навантаження всього організму, лише частина перебуває у процесі вироблення «продукту», але відновлювальний процес відбувається повільніше. Можливі такі випадки, коли нервові зрушення через розумову перевтому переростають у різні захворювання, такі як: хронічна втома, невроз, гіпертонія і т. д. Це виявляється у зниженні сконцентрованості, погіршенні логічного мислення та пам'яті, сповільненні реакції, застої у роботі мозку. Така втома шкідлива для людського організму, але існують методи боротьби з нею.

Сучасні інструменти зниження розумової виробничої втоми:

- Покращення санітарно-гігієнічних умов у виробничому середовищі (нормалізувати клімат, шум, правильне освітлення, колір стін, інтер'єр, робоче місце).
- Зміна виду роботи, що покращує процес відновлення працездатності, заряджання клітин енергією;
- Раціоналізувати свій відпочинок (науковці радять 50 хвилин працювати, 10 – відпочивати);
- Активний відпочинок, як розумове розвантаження (прискорює рух крові в організмі);
- Восьмигодинний сон, який значно покращує діяльність мозку (лікарі радять за 2-3 години перед відпочинком відкласти гаджети та не користуватися ними до наступного ранку);
- Хоча б на 1 годину відволікатися від електроніки, навіть якщо вона просто знаходиться поруч (оскільки вона негативно впливає на організм своїм біополем);
- Хоча б раз на годину випивати стакан прохолодної води, а також солодоці та горіхи (можуть допомогти роботі мозку);
- Обов'язково пити чай, що містить кофеїн та L-теанін, що у взаємодії покращують пам'ять, додають енергії та позбавляють від втоми;
- Також вважається що, під час відпочинку необхідно мовчати та глибоко дихати (обмінювати прохолодне повітря на гаряче);
- У деяких сучасних компаніях існують спеціальні кімнати для занять йогою. Вважається, що медитація найефективніший відпочинок для мозку та й тіла;
- При сильній втомі радять заснути на 20 хвилин, цього буде достатньо для того щоб почувати себе злагоджено ще декілька годин.

Фізична втома викликає напруження всього організму і при сильній млявості працездатність припиняється, а організм переходить у стадію відновлення. Ця стадія відбувається у короткий період і досить інтенсивна. Фізична втома не менш шкідлива для організму, ніж розумова. На підприємствах це явище спостерігається постійно, тому важливо запобігати цьому.

Ось кілька сучасних методів боротьби з фізичною втомою:

- Вдосконалення рухів та пози робітника, підбір більш зручних та невимушених;
- Відпочинок: окрім регламентованого відпочинку радять робити мікропаузу через кожні 15 хвилин;
- Замінити стару техніку на більш швидку та нову, що буде виконувати більше функцій, які призначаються для людини;
- При фізичній втомі навпаки краще відмовитися від солодкого, оскільки рівень цукру знижується, а організм відчуває себе більш мляво, ніж раніше;
- Краще вживати такі продукти як йогурт, ті овочі, що містять клітковину та молочні продукти, всі вони сприяють підвищенню енергії та кращій роботі м'язів;
- Не брати на себе більше роботи ніж можеш виконати, краще займатися однією діяльністю, але довше та краще;
- Використовувати вихідні та відпочинки за призначенням;
- Дотримуватися режиму дня, лягати спати та прокидатися у той самий час;
- Розподіляти роботу відповідно біоритмів, важку та об'ємну роботу залишати для часу найбільшої активності, а легку та незатратну на час зниження енергії;
- В деяких організаціях є кімнати з масажними кріслами або найманими працівниками, які роблять масаж;
- Психологи радять ставити робітників поруч один з одним, для того щоб вони мали можливість спілкуватися, таким чином людина менше помічає втоми;
- Наразі існують спеціальні вітаміни, що допомагають залишатися активним протягом дня (Леветон-П, Магній В6, Апітонус та інші);

- Збори слід проводити не в кінці чи на початку трудового дня, а в середині, таким чином давати відпочити робітникам і витратити час з користю для організації;
- Науковці радять вводити більше колективних робіт де це можливо – так продуктивність праці більша, а втома повільніша.

Отже, втома заважає виробництву та працездатності, тому менеджеру слід контролювати та розподіляти роботу між працівниками так, щоб не виникало перенавантаження. Робітнику, в свою чергу, необхідно перш за все стежити за своїм здоров'ям та психічним станом, тримаючи себе у формі. Разом з тим, з кожним роком технологічний прогрес допомагає більш якісно вирішити цю проблему.

Список використаної літератури:

1. Крушельницька Я. Фізіологія та психологія праці: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 232 с.

*Маржановська Інна Дмитрівна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Соціологія»*

*Науковий керівник:
старший викладач кафедри соціальних та публічних комунікацій
Пиголенко Любов Вікторівна*

АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Головний аспект проблеми полягає в тому, що багато випускників ВНЗ виїжджають за кордон, оскільки не можуть знайти можливості гідного застосування своїх здібностей в Україні. Низький рівень життя в порівнянні з розвиненими країнами, зростання безробіття, нестабільність в політиці і зумовлені ними недоліки у вихованні молоді – ось основні причини, що викликають міграцію української молоді. Внаслідок цього в нашій державі виникають проблеми демографічного, соціального та економічного характеру. Значна кількість молодих мігрантів прагне залишитись за кордоном назавжди.

Мета статті полягає у визначенні специфіки міграційних намірів та інтеграції студентської української молоді за кордоном.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед авторів, чії роботи формують сучасне наукове підґрунтя управління міграційними процесами є роботи провідних українських та зарубіжних дослідників: С.Макеєва, О. Малиновської, І. Прибиткової, О. Хомри, М. Шульги, Л.Рибаковського, Т.Юдіної, Е. Валерстайна, Д. Масає, Т. Файста та інших.

Виклад основного матеріалу. Трудова та освітня міграція молодого населення України до країн-сусідів, Європейського союзу, Америки на сьогоднішній день є однією із найбільш серйозних проблем. При цьому більша частина емігрантів працюють за кордоном нелегально. Велика кількість висококваліфікованої робочої сили щороку виїжджає за межі країни у пошуках кращого життя. При такій інтенсивній міграції, може настати момент, коли буде відчуватися значний брак робочої сили, особливо молоді. Виїжджають переважно молоді, освічені, активні люди, їхнє неповернення завдає великої шкоди демографічному, й освітньому, і трудовому потенціалу України. Факторами, що спонукають молодь до виїзду за кордон - це насамперед, невизначеність студентів щодо обрання роботи, низька оплата праці, незахищеність працівників, відсутність програм для молоді, і ті хто вже перебувають за кордоном, спонукають своїх знайомих, друзів, родичів

до виїзду за межі країни. Все це є вагомими чинниками трудової та освітньої міграції молодого покоління. І справді, якщо людина не спроможна реалізуватись у власній країні, є можливість покращити життя та кошти на виїзд за межі України, то чому б не скористатись цією можливістю. Тим більше, що під час кризи, коли іноземна валюта досягла досить високих позначок, вигідніше отримувати зарплатню в доларах або євро. Це стало ще однією з причин масового виїзду українського населення.

Динамічність міграції молоді спричиняють і швидкі зміни балансів вимог шукачів роботи та пропозицій роботодавців. Останнім часом простежується тенденція розриву між очікуваними пошуками роботи та пропонованими роботодавцями зарплатами, причому запити перших менші, ніж пропозиція других. Такий парадокс пояснюється значним дефіцитом професіоналів деяких спеціальностей. Нині найбільш затребуваними стали програмісти, спеціалісти телекомунікацій, інженери [1].

Саме непоганий заробіток, отримання іноземного громадянства, краще медичне обслуговування, придбання житла, поліпшення життєвих умов спонукають українське населення, що виїхало за межі України, залишитись там.

Аналіз еміграційних настроїв молоді України протягом останніх років свідчить про досить високий, і при цьому – стабільно високий рівень намірів серед молодих людей здійснити спроби виїхати за кордон, особливо на заробітки. Так, 53% молодих людей у віці 18-28 років погодилися б виїхати з України, якби у них була така можливість, натомість середній показник серед усіх опитаних становить 32% [1].

Вагомим чинником міграції молодих студентів-випускників, є неспроможність влаштуватися на роботу за обраним фахом. Хоча і молода кваліфікована робоча сила є найбільш привабливою, проте, коли стоїть вибір перед роботодавцем, обрати випускника з вузу чи старшу людину, яка має досвід роботи, як правило, обирають працівників зі стажем роботи. До того ж, державними органами влади не розроблено програм з підтримки молодих наукових кадрів. Тому більшість студентів, випускаючись з вищих навчальних закладів, не можуть влаштуватися по спеціальності, або їх не влаштовують умови праці та заробітна плата [2].

Висновки. Міграція населення залишається однією з основних проблем кожного держави, висловлюючись в різній формі. Виїжджають переважно молоді, освічені, активні люди, їхнє повернення завдає великої шкоди демографічному, й освітньому, і трудовому потенціалу України. Факторами, що спонукають молодь до виїзду за кордон – це насамперед, невизначеність студентів щодо обрання роботи, низька оплата праці, незахищеність працівників, відсутність програм для молоді, і ті хто вже перебувають за кордоном, спонукають своїх знайомих, друзів, родичів до виїзду за межі країни. Все це є вагомими чинниками міграції молодого покоління. Вагомим чинником міграції молодих студентів-випускників, є неспроможність влаштуватися на роботу за обраним фахом. Хоча і молода кваліфікована робоча сила є найбільш привабливою, проте, коли стоїть вибір перед роботодавцем, обрати випускника з ВНЗ чи людину з досвідом роботи, як правило, обирають потенційних працівників зі стажем роботи. Студентську міграцію не можна розглядати лише з негативної точки зору, як «витік кадрів», хоча і стає очевидним, що у випадку коли студенти не бажають повертатися, які навчаються і працюють на заході, наша країна губить частину свого інтелектуального потенціалу.

Список використаної літератури:

1. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової мірації в Україні/ Міжнародна організація праці, 2013. - 96 с.
2. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.

*Мельник Дар'я Віталіївна
студент IV курсу
спеціальності «Менеджмент (управління персоналом)»
Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Седляр Михайло Олегович*

ОПЕРАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК РІЗНОВИД ФУНКЦІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Операційний менеджмент - це сфера управління, пов'язана з проектуванням, організацією, контролем процесу виробництва та переробки бізнес-операцій у виробництві товарів або послуг. Він передбачає відповідальність за забезпечення ефективності ділових операцій з точки зору використання мінімальної кількості ресурсів, якщо це необхідно та ефективно з точки зору задоволення потреб клієнтів. Це пов'язано з управлінням цілою виробничою системою, та процесом, який перетворює матеріали(у формі сировини, робочої сили та енергії), у продукцію (у вигляді товарів або послуг), як актив або поставляє товар або послуги. Операції виробляють продукти, керують якістю та створюють сервіс. Операційний менеджмент охоплює такі сектори, як банківські системи, лікарні, компанії, робота з постачальниками, клієнтами та використання технологій. Операції є однією з головних функцій організації, а також ланцюгів постачання, маркетингу, фінансів та HR. Операційна функція вимагає управління як стратегічним, так і повсякденним виробництвом товарів і послуг.

У керуванні виробничими або сервісними операціями приймаються різноманітні рішення пов'язані з операційною стратегією, дизайном продукту, дизайном процесу, управлінням якістю, потужністю, плануванням об'єктів, плануванням виробництва та управління запасами. Кожна з них вимагає здатності аналізувати поточну ситуацію та знайти кращі рішення для підвищення ефективності виробничих чи сервісних операцій.

Незважаючи на те, що продуктивність значно виграла від технологічних винаходів та розподілу праці, проблема систематичного вимірювання характеристик та їх розрахунок за допомогою формул залишалася дещо невивченою до Ф. Тейлора, чия рання робота була спрямована на розробку того, що він назвав «швидкісна система» та серія експериментів, вимірювань та формул, що стосуються різання металів та ручної праці. Диференціальна система розподілу часток полягала в тому, щоб пропонувати дві різні ставки заробітної плати для виконання роботи: більш високі ставки для працівників з високою продуктивністю, які виробляли високоякісні товари та нижчу ставку для тих, хто не досягає стандарту. Одна з проблем, яку вважав Тейлор, можна було вирішити за допомогою цієї системи, це проблема військової служби. У 1911 Тейлор опублікував «Принципи наукового управління», в якому він характеризував наукове управління (відомого також як Тейлоризм), як: розвиток справжньої науки; науковий відбір працівника; наукову освіту та розвиток працівника; дружнє співробітництво між керівництвом та працівниками.

Операційний менеджмент на даний час є багатопрофільним функціональним сегментом в компанії, поряд з фінансами та маркетингом. Він гарантує, що матеріали та праця або будь-який інший матеріал використовується максимально ефективно в рамках організації - таким чином максимізуючи випуск.

Операційний менеджмент вимагає ознайомлення з широким колом дисциплін. Він включає в себе загальне управління, технічне обслуговування обладнання та устаткування. Менеджер операцій повинен знати про спільну стратегічну політику, основне планування матеріалу, виробничі системи та їх аналіз. Важливі також принципи управління виробництвом та витратами. І останнє, але не менш важливе, має бути хтось, хто здатний керувати промисловими трудовими відносинами.

Здібності та якості, необхідні для виконання такої роботи, настільки ж різноманітні, як сама функція. Найважливішими з них є:

- Організаційні здібності. Організація процесів в фірмі вимагає набору навичок від планування та визначення пріоритетів шляхом виконання до моніторингу. Ці здібності разом допомагають менеджеру досягти продуктивності та ефективності.
- Аналітичні можливості, розуміння процесу.
- Координація процесів. Коли процеси аналізуються та розуміються, їх можна оптимізувати для максимальної ефективності. Швидке прийняття рішень є реальною перевагою, як і чітке вирішення проблем.
- Навички людей. Недоліки у взаємодії з працівниками чи членами вищого керівництва можуть серйозно зашкодити продуктивності, тому керівник операцій повинен мати навички, щоб належним чином здійснювати переміщення між своїми колегами. Крім того, чітке спілкування завдань та цілей служить великою мотивацією та метою для всіх.
- Творчість. Знову ж таки, навички вирішення проблем важливі для творчого підходу, оскільки саме творчість допомагає знаходити нові способи для покращення корпоративної ефективності.
- Техніка-самозахоплення. Для того, щоб зрозуміти і розробляти процеси в той час, коли операції стають дедалі більш технологічними, спорідненість до технології - це майстерність, яку не можна недооцінювати. Менеджери операцій повинні бути ознайомлені з найпоширенішими технологіями, що використовуються в їх галузях, і ще глибше зрозуміти специфіку операційної технології в своїх організаціях.

Список використаної літератури:

1. Веснин В.Р. Основи менеджмента : Учебник. – М.: ТК Велби, Изд-во. Проспект, 2006. – 504 с.
2. Гончаров В.В. Специфика управления важнейшими ресурсами. – М. : МНИИПУ, 1998. – 176 с.
3. Гэлловэй Л. Операционный менеджмент. Принципы и практика. – СПб.: Питер, 2002. – 320 с.

*Мельниченко Яна Сергіївна,
студентка V курсу,
спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Синякова Віра Богданівна*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ

Постановка проблеми та визначення актуальності дослідження. В умовах складної соціально-економічної ситуації в сучасній Україні, що супроводжується різким зниженням рівня та якості життя населення, актуальним є питання підтримки та соціальної адаптації до ринкових умов населення країни і, особливо, найбільше соціально-уразливих груп. Зважаючи на скорочення фінансування більшості соціальних програм та збільшення потреби у соціальній допомозі з боку населення, актуальним є питання підвищення ефективності соціальної роботи, у першу чергу, у сфері зайнятості та на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань ефективності соціальної роботи займаються Є.І. Холостова, П.Д. Павленок, В.В. Колков, Є.І. Комаров, В.Г. Попов, А.І. Яковлев та інші. У їхніх роботах здійснюється комплексний аналіз оцінки ефективності соціальної роботи, визначаються методи оцінки ефективності, чинники ефективності діяльності закладів соціального обслуговування тощо.

Мета дослідження проаналізувати ефективність соціальної роботи в сфері зайнятості та ознайомитись з чинниками підвищення такої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливо відмітити, що ефективність соціальної роботи у сфері зайнятості та на ринку праці, зважаючи на широке визначення сутності поняття соціальна робота, по-перше, полягає у забезпеченні оптимальності зайнятості, регулюванні розподілу трудових ресурсів за видами занять, галузей, секторів економіки. По-друге, у забезпеченні відповідності професійно-кваліфікаційної структури пропозиції робочої сили структурі робочих місць, підготовки кадрів відповідно до потреб економіки. Але, цікавим є факт, що аналіз ефективності такої роботи проводиться за допомогою оцінки надання соціальних послуг (сукупність об'єктивних і суб'єктивних критеріальних показників), який може проводитись за стандартами або без. [1]

Розгляд проблеми ефективності практичної соціальної роботи у сфері зайнятості потребує визначення системи чинників та умов, що детермінують її ефективність, тобто характеристик, від яких вона залежить. Так, чинники ефективності соціальної роботи можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх умов слід віднести цивілізаційні, національні, регіональні та місцеві об'єктивні умови, які впливають на ефективність соціальної роботи, такі як: економічна ситуація, напрямки соціальної політики та соціального захисту населення, законодавчо-нормативне поле, екологічна ситуація тощо. До системи внутрішніх слід віднести об'єктивні умови, що детермінують ефективність соціальної роботи (структурно- організаційні), та суб'єктивні чинники, у ролі яких виступають властивості учасників соціальної взаємодії у процесі надання соціальних послуг.

Отже для того щоб проаналізувати ефективність соціальної роботи в сфері зайнятості, необхідно звернути увагу на те, що практична соціальна робота має бути спрямована на створення сприятливих умов для розвитку і мобілізації внутрішніх ресурсів клієнтів соціальних служб, активізації їх позитивного соціального досвіду і творчого потенціалу, прагнення до самоствердження і самореалізації. Умовою такої роботи є відмова від суб'єктивних взаємин соціального працівника і клієнта (у тих випадках, коли це можливо), що приведе до формування активної життєвої позиції у клієнта, а також прагнення самостійно долати свої життєві труднощі та допомагати іншим.[2]

Висновки з даного дослідження. Таким чином, використовуючи весь арсенал теоретичних, методичних, технологічних наробітків, соціальна робота спрямовує діяльність держави та суспільства на забезпечення ефективної та продуктивної зайнятості, соціально-значущої мотивації трудової діяльності, підвищення рівня кваліфікації, конкурентоздатності економічно- активних верств населення, їх соціального захисту у випадку втрати роботи, надання послуг у працевлаштуванні тощо. Ефективність надання соціальних послуг з працевлаштування в межах базових центрів зайнятості слід розглядати як один з індикаторів ефективності практичної соціальної роботи у сфері зайнятості та на ринку праці.

Список використаної літератури:

1. Инкижинова С.А. Об оценке эффективности социальных услуг / С.А. Инкижинова. – Офіційний сайт Інституту соціології РАН. – Режим доступу: http://www.isras.ru/abstract_bank/1209033706.pdf
2. В.В. Харабет, А.І. Андрющенко, В.М. Ніколаєвський. Соціальна робота у сфері зайнятості населення: навчальний посібник для студентів спеціальності соціальна робота — Маріуполь: Новий світ, 2012. —(452 с.)

*Мусаєва Лілія Андріївна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Соціологія»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології
Сюсель Юлія Володимирівна*

ЕТНІЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР ШЛЮБНОГО ВИБОРУ: РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що у сучасному етнічно диверсифікованому просторі зростає кількість етнічно змішаних шлюбів, що пов'язана не лише з розвитком культурної самобутності, але й зі взаємним пристосуванням етнічних спільнот. Збільшення частки укладених шлюбів з партнерами іншого етнічного походження стало одним з індикаторів трансформації шлюбного вибору в Україні. За даними перепису, на початку 1990-х рр., в Україні налічувалося близько 972 565 сімей, члени яких належать до різних національностей, або 27,4% від загальної кількості сімей в Україні. За даними Держкомстату України у 2016 р. міжнаціональні шлюби в Україні досягли показника 275 сімей на кожну тисячу шлюбів. Незважаючи на наявність низки наукових публікацій, у яких висвітлено різні аспекти міжетнічних відносин в українському суспільстві, феномен міжетнічної сім'ї залишається одним з найменш досліджених у вітчизняній етносоціології. Вивчення міжетнічних сімей продиктовано необхідністю створити позитивне міжетнічне спілкування, яке сприяє розвитку таких якостей як толерантність, інтернаціоналізм, громадянськість, взаєморозуміння тощо. *Метою дослідження* є виявлення критеріїв вибору шлюбного партнера за ознакою етнічної приналежності.

Міжетнічна (змішана, міжнаціональна) сім'я – це характерне явище для поліетнічної держави, що відображає глобальне прагнення людства до мультикультурності та мультирелігійності. Міжетнічна сім'я передбачає досвід міжетнічної взаємодії та взаємного пристосування на основі етнокультурних відмінностей.

Активному розвитку міжетнічних шлюбів з іноземним партнером як реального соціального явища пострадянського суспільства сприяють: економічні чинники (приплив іноземних інвестицій, ведення етнічного бізнесу на території країни), культурні чинники (інтенсифікація культурних обмінів та контактів), інформаційні (стрімке поширення інформаційних технологій та соціальних мереж), соціальні (нові можливості отримання освіти за кордоном, академічна мобільність, реалізація міжнародних програм працевлаштування за кордоном), а також доступність міжнародного туризму. Додатковою умовою став безвізовий режим, що суттєво розширив соціальний простір взаємодії індивідів різних держав.

За результатами репрезентативного дослідження становища молоді «Цінності української молоді» за 2016 р., проведеного Міністерством молоді та спорту України, більше половини опитаної молоді вважає, що для щасливого сімейного життя необхідний, перш за все, матеріальний добробут (63,9%), взаємне кохання (58,4%) та взаєморозуміння між подружжям (57,0%) [2, с. 15-19].

Такі ж критерії, що забезпечують успіх у міжетнічному шлюбі, виділив у своєму дослідженні А. Корнюх, який з'ясував ставлення молодих українок до міжетнічних шлюбів [1]. 54,6% респонденток готові укласти шлюб з іноземцем у тому випадку, коли між партнерами виникнуть щирі почуття та взаєморозуміння. Натомість 28,1% не готові до шлюбу з представником іншої національності, виключаючи саму можливість досягнути взаєморозуміння з шлюбним іноземним партнером через соціокультурні відмінності. 10,9% опитуваних виявляють готовність до серйозних стосунків з іноземцем, переслідуючи особисту вигоду від подальших перспектив укладання шлюбу. Серед причин, що вони називають – можливість виїзду за кордон та фінансова стабільність.

До переваг міжетнічного шлюбу відносять: – 39% жінок вважають головним «надбанням» такого шлюбу – фінансова стабільність; – 25% відмічають можливість легального проживання за кордоном; – 17,7% молодих українок готові укласти такий шлюб заради переживань гострих відчуттів; – 7,8% впевнені, що чоловіки-іноземці вигідно

відрізняються від українських представників сильної статі (фінансовою незалежністю, матеріальними можливостями, помірним ставленням до алкоголю тощо); – 4,7% вважають дітей, народжених у змішаному шлюбі, більш красивими та розумними. Окрім названих аспектів, невеликий відсоток відповідей отримали наступні позиції: – культурне взаємозбагачення подружжя у такому шлюбі (2,3%); – спосіб виховання толерантності по відношенню до інших національностей у суспільстві (1,8%). До негативних аспектів міжетнічного шлюбу респондентки віднесли високу вірогідність його розпаду – 36% відповідей. Найбільш очевидними причинами є: несумісність культур, релігій, труднощі у стосунках із родичами шлюбного партнера, генетична несумісність, відмінності у розумінні ведення домашнього господарства та виховання дітей [1, с. 145].

Таким чином, у міжетнічних сім'ях виникає багато ситуацій, що стосуються питань етнічної приналежності та національності. Ставлення до міжетнічного шлюбу, зокрема жінок, характеризується позитивним баченням, раціональним прагматизмом, романтизмом, ідеалістичним уявленням про чоловічу стать. Водночас, характер шлюбних намірів до міжетнічного шлюбу відображає побоювання щодо тривалості, безпечності, надійності шлюбу, які можуть виникати на ґрунті соціокультурних особливостей та відмінностей шлюбного партнера. Тому важливу роль у такій родині відіграє уміння знаходити компроміси, домовлятися і готовність бути толерантним один до одного.

Список використаної літератури:

1. Корнюх А.О. Ставлення українських жінок до міжнародного шлюбу / А.О. Корнюх // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – Вип. № 4 (21). – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – С. 140-145.

2. Цінності української молоді. Результати репрезентативного дослідження становища молоді. – Київ: Міністерство молоді та спорту України, 2016. – 90 с.

*Ніколюк Вікторія Іванівна
студентка II курсу ступеня магістра
спеціальності «Економіка»
Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Бицюра Юрій Васильович*

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Ринок цінних паперів є одним з найважливіших елементів ринкової економіки. Він як елемент фінансового ринку забезпечує зосередження та раціональне розміщення заощаджень в економіці, інвестування її пріоритетних галузей та об'єктів. Санація економіки України значною мірою залежить від розвитку та налагодженого функціонування фондового ринку, що підпорядковується державному регулюванню та інтегрується у світові фондові ринки.

За роки незалежності в Україні сформовані основні принципи функціонування ринку цінних паперів, прийнято пакет законодавчих актів. Однак, ефективність функціонування такого ринку поки що є низькою, а результати діяльності не задовольняють його основних учасників і суспільство в цілому [2].

Проаналізуємо ринок цінних паперів за даними звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України [1].

Фондовий ринок в тій чи іншій країні характеризується, насамперед, обсягом біржової торгівлі цінними паперами, кількістю цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах.

За результатами торгів на організованому ринку протягом січня-грудня 2016 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами склав 205,8 млрд грн. Протягом 2017 року

порівняно з даними аналогічного періоду 2016 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі зменшився на 14,4% (або на 38,1 млрд грн) (січень-грудень 2016 року – 235,4 млрд грн).

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом зазначеного періоду зафіксовано з державними облигаціями України – 189,6 млрд грн (92,1% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі протягом січня-грудня поточного року).

На організаційно оформленому ринку протягом 2017 року спостерігалася консолідація торгівлі цінними паперами на двох фондових біржах «Перспектива» та «ПФТС», що становило 96% вартості біржових контрактів. Обсяг біржових контрактів з цінними паперами протягом 2017 року на організаторах торгівлі на вторинному ринку становив 98,2% від загального обсягу біржових контрактів протягом зазначеного періоду.

Реєстрація випуску цінних паперів. Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку у січні-грудні 2017 року, становив 353,68 млрд грн, що більше на 132 млрд грн порівняно з відповідним періодом 2016 року (221,17 млрд грн).

Протягом січня-грудня 2017 року Комісією зареєстровано 118 випусків акцій на суму 324,8 млрд грн. Порівняно з аналогічним періодом 2016 року обсяг зареєстрованих випусків акцій збільшився на 125,5 млрд грн. Значні за обсягом випуски акцій, які суттєво вплинули на загальну структуру зареєстрованих випусків акцій протягом зазначеного періоду, зареєстровано наступним підприємствами з метою збільшення статутного капіталу, зокрема: ПАТ "ПРИВАТБАНК" та ПАТ "Ощадбанк".

Комісією протягом 2017 року зареєстровано 114 випусків облигацій підприємств на суму 8,35 млрд грн. Порівняно з аналогічним періодом 2016 року обсяг зареєстрованих випусків облигацій підприємств збільшився на 2,8 млрд грн.

Протягом 2017 року Комісією зареєстровано 2 випуски опціонних сертифікатів на загальну суму 32,45 млн грн. Протягом відповідного періоду 2016 року зареєстровано 9 випусків на суму 198,88 млн грн. Реєстрація випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування. Протягом 2017 року обсяг випусків інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів, зареєстрованих Комісією, становив 6,26 млрд грн, що більше на 0,89 млрд грн порівняно з даними за аналогічний період 2016 року. Протягом 2017 року обсяг випусків акцій корпоративних інвестиційних фондів, зареєстрованих Комісією, становив 13,71 млрд грн, що більше на 2,98 млрд грн порівняно з даними за аналогічний період 2016 року.

З початку реєстрації за станом на 31.12.2017 кількість зареєстрованих корпоративних та пайових інвестиційних фондів становила 2 337 інститутів спільного інвестування, з них: 539–корпоративних інвестиційних фондів, 1798–пайовий інвестиційний фонд.

Загальний аналіз ситуації на фондовому ринку України дозволяє зробити висновок, що він має потужний потенціал, який використовується далеко не в повному обсязі з багатьох причин економічного, політичного та організаційного характеру.

Для стимулювання діяльності ринку цінних паперів та створення умов для подальшого збільшення обсягів залучення довгострокових інвестицій резидентів та нерезидентів в економіку України необхідно здійснити низку заходів, спрямованих на вдосконалення його інституційних засад, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості фінансових інструментів.

Список використаної літератури:

1. Відомості про фондовий ринок України (2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/info>.
2. Руда О. Функціонування фондового ринку України: проблеми та перспективи розвитку / О. Руда // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв, 2015. – №6.

3. Терещенко Г.М. Концептуальні засади державного регулювання фондового ринку / Г.М. Терещенко // Фінанси України. – 2013. – №2.

*Панасенко Олена Вікторівна
студентка IV курсу
спеціальності «Соціальне забезпечення»
Науковий керівник:
викладач кафедри соціальної політики
Мариніч Оксана Миколаївна*

КОНЦЕПЦІЯ МЕНЕДЖЕРИЗМУ ЯК НАПРЯМКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ

Народження менеджеризму як напрямку збіглося в часі із кризовими потрясіннями 30-х років, і саме вони привернули суспільну увагу до ідей менеджеризму. Роботи найбільших теоретиків заходу Дж. Кейнса і Й. Шумпетера підготували ґрунт для подальших представників менеджеризму. Книжка А. Берлі і М. Мінза «Сучасна корпорація і приватна власність» (1933 р.) підсумувала розвиток ідей навколо нової ролі професійного менеджменту та акціонерної власності у великій корпорації, надавши їм закінченого систематизованого характеру. У цій роботі професійний менеджмент великих корпорацій як найдинамічніший і соціально однорідний чинник поставлено в центр змін, що виникають в економіці. У 40-50-х рр. менеджеризм (американський та європейський варіант) виділився як теорія, що поставила в центр аналізу проблему концентрації капіталу і відокремлення власності від контролю, і став самостійним пошуковим напрямком західної політичної економії. Численні різновиди менеджеризму були спрямовані на розвиток теорій і моделей «управлінської» фірми. Першим економістом, який розробив формальну модель «управлінської» фірми, був американський вчений В. Баумоль. Його модель передбачає як формується показник діяльності, що підлягає максимізації прибутку, яка лежить в основі традиційних моделей капіталістичної фірми. Школа А. Чендлера, що зародилась у 60-х роках, приділяла основну увагу теорії капіталістичного підприємства і мала великий успіх у західній економічній науці 1970-1980 рр. завдяки рішучій критиці традиційних теорій. У вітчизняній літературі упередженість до поняття менеджеризму не подолано й досі. Американський вчений Д. Едвардс, досліджуючи вживання терміну «менеджеризм», відзначає такі чотири компоненти цього поняття: □ прагнення до економічної ефективності, пошук шляхів максимального виробництва продукції з мінімальними затратами; □ віра в засоби і методи менеджменту як науки та у здатність менеджерів використовувати їх для розв'язання проблем; зокрема, така віра була поширена на управлінські структури щодо суспільства як цілого; □ свідомість «класу менеджерів», яка уніфікує значення менеджерів, покладає відповідальність за благополуччя організацій безпосередньо на плечі менеджерів; □ визнання менеджера моральним чинником досягнення найбільших результатів не лише їхніми організаціями, а й суспільством в

цілому. Отже, для України особливе значення має досвід формування і становлення концепції менеджеризму як особливого напрямку соціально-економічних теорій.

Список використаної літератури:

1. Корнійчук Б. У. Інформаційна економіка. Навчальне посібник.-СПб.:Питер, 2006 —400с.
2. ТагаровБ.Ж. Стадії становлення інформаційної економіки. Дата публікації 10.03.2010/infesopomy/- сайт «Інформаційна економіка: новини, теорії та практика»
3. ДроздовН.Д. . Інституціональна економіка:Учеб. Посібник - Твер:Твер. держ. ун-т, 2006. 156 з., рис. 13,наим. 29.
4. Стрелець І.А. Мережевий економіка : підручник / І.А. Стрелець. — М. :Ексмо, 2006. — 208 з.
5. Бугорский В.М. Мережевий економіка:учеб. посібник /В.М.Бугорский. - М.: Фінанси і статистика, 2008. — 256 з: мул.
6. Економіка /Під ред. проф. Л.Є. Басовського : Підручник — М.:ИНФРА-М, 2004 — 256 з.

*Прокопенко Євгенія Юрївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Соціологія»
Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальних та публічних комунікацій
Черній Людмила Віталіївна*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ В ОЗДОРОВЧИХ ЗАКЛАДАХ: ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ

Проблематика впливу соціального середовища на особистість дитини завжди була у полі досліджень науковців у сфері соціології, педагогіки, психології. Серед основних інститутів соціалізації сучасні науковці визначають сім'ю, навчальні заклади, групи однолітків, державні, релігійні, приватні організації тощо [2]. І лише деякі з них звертають увагу на такий виховний інститут як дитячий оздоровчий літній табір, соціально-виховну роль якого влітку складно переоцінити.

Актуальність вивчення особливостей соціалізації особистості дитини в умовах дитячих оздоровчих закладів (далі ДОЗ), у тому числі таборів відпочинку, визначається значним виховним та оздоровчим потенціалом даних соціально-культурних установ, що забезпечує зняття накопиченої за навчальний рік втоми, сприяє відновленню інтелектуальних і фізичних сил, розвитку і вдосконаленню творчих задатків, допомагає увійти в систему нових соціальних зв'язків, реалізувати особисті плани, задовольнити потреби в значущих сферах діяльності.

Метою дослідження є визначення основних концептів соціалізації дітей в оздоровчих закладах на основі аналізу літературних джерел та особистого досвіду роботи автора у дитячому закладі оздоровлення і відпочинку «Ерудит» Кременчуцького педагогічного коледжу імені А.С.Макаренка.

Існує багато визначень поняття «соціалізація», які різняться залежно від розуміння дослідниками сутності й структури особистості. Соціалізація – це процес засвоєння індивідом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, необхідних для його успішного функціонування в даному суспільстві. В літературних джерелах та словниках соціалізацію визначають як процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значущих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством [3, с.46].

Для створення умов для соціалізації особистості педагогічному колективу ДОЗ необхідно виробити загальну стратегію виховання, в основу якої покладено дві умови: 1) виховна діяльність повинна бути інструментована як самодіяльність вихованців; 2) в ході виховного процесу діти включаються в процес самопізнання і самовиховання.

Щодо першої умови, то вихователі й вожаті організують колективну творчу діяльність дітей, стимулюють їх самостійність, створюючи умови для саморозвитку кожної особистості. Реалізується ця ідея в різних формах: розподіл справ і доручень в загоні на основі індивідуальних особливостей дітей, їхніх інтересів, можливостей кожного до виконання справ; використання прийому колективної творчої діяльності; створення ситуацій вибору через різновікові об'єднання (гуртки, клуби за інтересами, спортивні секції).

Реалізація другої умови пов'язана зі стимулюванням самовиховання дітей, озброєння їх методами і прийомами самопізнання і самовиховання. З цією метою потрібно проводити анкетування дітей, групові та індивідуальні бесіди, загонні вогники, такі форми роботи як «алея перших вражень», «алея зізнань», «дівочі посиденьки» тощо.

В умовах табору можуть бути організовані всі провідні види діяльності, а взаємодія дітей носить нетрадиційний характер за змістом і формою включення їх у ті чи інші сфери діяльності, що сприяє прояві ініціативи та суб'єктної активності [1]. Соціалізація дітей у дитячому оздоровчому таборі – це продовження набуття дитиною досвіду соціальних відносин та засвоєння нових соціальних ролей, що відбуваються в умовах діяльності, спілкування та самопізнання [2].

Для організації діяльності ДОЗ пріоритетними є наступні положення: дитячі оздоровчі заклади є частиною соціального середовища, у якому діти реалізують свої можливості, потреби в індивідуальній, фізичній та соціальній компенсації; в основі діяльності ДОЗ лежать принципи масовості та загальнодоступності заходів за інтересами; розвитку творчості й самодіяльності, соціально значущої спрямованості діяльності; єдності оздоровчої та виховної роботи з дітьми; взаємозв'язку з сім'єю та соціальним середовищем; ДОЗ характеризують предметно-практичну діяльність, конкретні життєві ситуації, які допомагають пізнати дитину, вибудувати стосунки між дітьми, дітьми і дорослими.

Таким чином, ДОЗ як інститут соціалізації дає можливість дитині вибрати нову стратегію поведінки, апробувати нові відносини. У дитини формується готовність до самостійних соціальних дій. А застосування сучасних форм та методів педагогічного впливу робить процес соціалізації особистості дійсно безперервним та з соціально-педагогічної точки зору повноцінним.

Список використаної літератури:

1. Никулин С. К., Хомутова К. В. Летний детский лагерь технической направленности // Народное образование. – 2012. - № 3. - С. 234.
2. Рютін В. В. Педагогічні умови соціалізації підлітків у дитячому оздоровчому літньому таборі [Електронний ресурс] / В. В. Рютін // Десята Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасний соціокультурний простір 2013». – Режим доступу: <http://intkonf.org/kand-pedagog-nauk-ryutin-vv-pedagogichni-umovi-sotsializatsiyi-pidlitkiv-u-dityachomu-ozdorovchomu-litnomu-tabori/>
3. Соціальна педагогіка. Підручник / За ред. Капської А. Й. 5-те вид. перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488с. // Режим доступу: http://bahmat.at.ua/ZIT/kapska_soc.pedagogika.pdf

*Рокіцька Ульяна Миколаївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Математика»
Науковий керівник:*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

В Україні податково-бюджетна політика завжди знаходиться в центрі уваги, адже саме в ній жорстко конфліктують інтереси різних суспільних груп.

Бюджетна політика - це цілеспрямована діяльність держави з використанням бюджетної системи для реалізації завдань економічної політики. Країни намагаються обрати таку бюджетну політику, що забезпечила б стабільні темпи економічного зростання, необхідні обсяги доходів до бюджету та відповідні позиції національних виробників на національному та світовому ринках

Взаємозв'язок категорій "ефективність" та "бюджетна політика" можна розглядати як з точки зору ефективності бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави, так і з точки зору ефективності бюджетної політики як такої.

Для покращення ефективності бюджетної політики, необхідно:

- забезпечити високі темпи зростання національної економіки як основного чинника зниження фінансових ризиків під час розробки показників державного бюджету;
- мінімізувати фінансові втрати держави під час використання державної власності;
- забезпечити послідовність розвитку бюджетного процесу, достатність фінансових ресурсів для виконання бюджетних зобов'язань на кожному рівні на основі законодавчо затверджених мінімальних державних соціальних стандартів і обґрунтованих нормативів мінімальної бюджетної забезпеченості;
- оптимізувати функціонування системи управління державними фінансами;
- досягти надійності прогнозу основних макроекономічних показників (обсягів і темпів зростання ВВП, валютного курсу та темпів інфляції);
- регламентувати законодавчо процес руху фінансових потоків, забезпечення їх прозорості для суспільства;
- бути об'єктивним під час формування дохідної частини бюджету;
- створити систему управління державним боргом.

Вплив бюджетної політики на розвиток економіки та вирішення соціальних проблем в Україні за останні роки був різноплановим. Серед основних проблем соціального та економічного розвитку України є оптимізація структури доходів населення, подолання бідності, навантаження на бюджет та державні цільові фонди із фінансуванням соціальних програм, низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та нераціональна структура господарського комплексу. Тому необхідно сформувати нову модель соціального та економічного розвитку в якій рівень доходів громадян буде відповідати світовим стандартам. Отже, потрібно підвищити конкурентоспроможність вітчизняного бізнесу та вдосконалити зв'язки національної економіки зі світовим співтовариством. Багато перешкод виникають через низький рівень оплати праці.

Для того, щоб бюджетна політика була ефективною та сприяла економічному зростанню, а отже й підвищенню якості життя громадян, потрібно виконати наступні дії:

- створення міцного розвитку ринкової економіки інфраструктури;
- зміцнення потенціалу вітчизняного товаровиробника й посилення його конкурентоспроможності;
- підвищення ефективності державного регулювання розвитку економіки;
- послаблення централізації економічного розвитку й посилення економічного потенціалу регіонів;
- створення стабільної матеріальної бази, яка є основою конкурентоспроможності бізнесу;
- формування справедливих відносин між бізнесом і найманими працівниками стосовно умов праці, участі в управлінні підприємствами й розподілі доходів;

-забезпечення проведення структурної перебудови господарського комплексу з метою формування його раціональної структури, що відповідає вимогам розвитку соціальної ринкової економіки;

-підвищення стимулюючої ролі оплати праці для припинення відтоку кваліфікованих кадрів за кордон;

-підвищення якості людського капіталу, залученого до виробничої і посередницької діяльності;

-стимулювання й реалізація інноваційних та інвестиційних проектів.

Реформування податкової системи неможливе без відповідних змін бюджетної політики з соціальних фондів та бюджету.

Бюджетна політика потребує переорієнтації на забезпечення економічного зростання, яке посприє підвищенню рівня життя українців. Отже, необхідно поліпшити нормативно-правову базу шляхом її консолідації, уніфікації та спрощення. Важливим є і об'єднання цілей бюджетної, грошово-кредитної та фіскальної політики з пріоритетами та ідеологією соціально-економічної політики держави.

Список використаної літератури:

1. Політична економія: Навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; за ред. К.Т. Кривенка. – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 512 с.

2. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 631 с.

*Савченко Інна Олександрівна
студентка III курсу
спеціальності « Соціологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціології
Степико Валентина Порфиріївна*

СУЇЦИД ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Для України, яка прагне позиціонувати себе як сучасна, цивілізована та демократична соціальна система, великого значення набувають соціальні перетворення. Однак сьогодні, на превеликий жаль, Україна входить до групи країн із високим рівнем суїцидальної активності (більше 20 самогубств на 100 тис. населення). Саме тому проблема поведінки, що спрямована на фізичне знищення свого організму, достатньо актуальна і вимагає серйозних роздумів про реальні причини, що штовхають людей на самознищення [5].

Незважаючи на широкий інтерес до даної проблеми практично до початку XIX ст. фундаментального наукового вивчення самогубств не робилося. Лише в кінці XIX ст. з'явилися перші основоположні роботи із суїциду Е. Дюркгейма – автора першого соціологічного дослідження феномену самогубства. Він є першим вченим, який зайнявся саме соціальними проблемами самогубства. Дюркгейм пояснював явище позбавлення себе життя, враховуючи зовнішні обставини, особливості та умови суспільства, в яких живе людина[4].

Дюркгейм визначає самогубство – як будь-який смертний випадок, який прямим чи непрямим чином походить від позитивного чи негативного акту, здійсненого самою жертвою, котра наперед знала про можливі наслідки свого вчинку [1, с.9]. Еміль Дюркгейм не розглядав самогубство як прояв психічної або органічної патології, а шукав причини цього явища всередині суспільства. Соціолог вважав, що чинник, який спонукає до самогубства має не психологічний, а соціальний характер. Він пов'язував самовбивчий акт

із зовнішніми причинами, з порушенням соціальних зв'язків, соціальної інтеграції тому зупинив свою увагу на дослідженні соціального середовища. Поступово, Дюркгейм дійшов висновку, що рівень самогубств у суспільстві – це функція декількох соціальних змінних: релігійних, сімейних, політичних та національних. Соціолог доводив цю гіпотезу характерним для нього методом виключення: систематично розглядав і відкидав такі несоціальні фактори, як психоорганічна схильність індивідів (психопатичний, расовий стан та фактор наслідування), фізичне оточення (клімат, пора року, час дня) та імітація. Таким чином, самогубство він розглядав як соціальне явище, що є результатом впливу на індивіда зовнішніх чинників, окремих соціальних факторів і як наслідок дезінтеграції, розриву соціальних зв'язків, втрати соціальних контактів. Вчений також підкреслював другорядну роль індивідуальних факторів та їх залежність від загальних соціальних причин та стану суспільства [1].

Французький соціолог виділяє основні типи самогубств: егоїстичний, альтруїстичний, аномічний і четвертий тип фаталістичний. Дюркгейм писав, що егоїзмом можна назвати стан людини, коли індивідуальне «я» не знаючи міри й на шкоду іншим протиставляє себе суспільному організмові, то цим терміном можна назвати особливий вид самогубства [1].

На противагу егоїстичному суїциду, що характеризується, як правило, занепадом сил, альтруїстичний суїцид відбувається «з проявом енергії, з жагучим почуттям» [1]. Відірвавшись від суспільства, людина легко завдає собі смерть; так само легко вона накладає на себе руки, будучи аж занадто тісно з ним пов'язаною.

Третій вид самогубства – аномічний, який найбільше цікавить Дюркгейма. Такий тип самогубств часто зустрічається в часи великих суспільних потрясінь, економічних криз, коли індивід втрачає можливість пристосуватись до нових соціальних перетворень і втрачає зв'язок із суспільством.

Четвертий тип самогубства – фаталістичне. Такий суїцид виникає внаслідок надмірної дії регулятивного чинника – посиленого контролю над індивідом зі сторони суспільства [1].

Отже, вчений вважав, що чинник, котрий спонукає до самогубства лежить всередині соціального середовища, наслідками якого є саме соціальні причини. Такими соціальними причинами самогубства є суспільні сили, що змінюються від суспільства до суспільства, від спільноти до спільноти, від релігії до релігії. Вони походять від гуртів, а не від ізольованих індивідів.

Смерть від суїциду займає 3-є місце в Україні після природної смерті і смерті від зовнішніх причин. За останні роки Україну сколихнула низка самогубств: у Полтаві через конфлікт на роботі повісився журналіст Анатолій Малежик, у Києві викинувся з вікна оператор столичного телеканалу Артем Іноземцев, у Харкові молода жінка стрибнула під потяг метро разом з двома дітьми, проте дивом родина залишилася живою. Напередодні на Вінничині поховали молодого бійця АТО, який підірвав себе гранатою.

18 березня 2018 року, у Миколаєві у власній квартирі скоїв самогубство 29-річний військовий льотчик та виконувач обов'язків глави миколаївського аеропорту Владислав Волошин. За свідченнями родичів, загиблий останнім часом був у пригніченому стані та висловлював тривожні наміри. За фактом самогубства розпочато кримінальне провадження за ч. 1 ст. 115 ККУ "Умисне вбивство". Волошин був одним з героїв АТО, котрий нагороджений орденом "За мужність" III ступеня [3].

Соціологи пояснюють суїцид тим, що українці вже більше 3-ох років живуть в складній обстановці: військові дії, інфляція, безробіття, мізерні пенсії, відсутність медичної допомоги, викликають у людей депресію і штовхають на самогубство [2]. Проте, офіційна статистика самогубств значно відрізняється від реальних цифр у 2-4 рази, адже статистика ґрунтується тільки на явних випадках. Однак, існують випадки суїциду, які ніким не фіксуються – таких випадків, а також невдалих спроб самогубства, в 7-10 разів більше [2].

Саме тому, подальше вивчення проблем пов'язаних з суїцидом потребує детального розгляду та проведення соціологічних досліджень.

Список використаної літератури:

1. Дюркгейм Еміль Самогубство: соціологічне дослідження / Пер. з фр. Л.Кононович. – К.: Основи, 1998. – 519 с.
2. Україну накриває хвиля самогубств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://znaj.ua/news/regions/44490/ukrayinu-nakrila-hvilya-samogubstv.html>
3. У Миколаєві застрелився відомий військовий льотчик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ukrayina/u-mikolayevi-zastrelyvsya-vidomiy-viyskoviy-lotchik-1125900.html>
4. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд: Пер. с фр. Изд. В. А. Луков. – СПб.: Союз, 1998. – 496 с.
5. Суїцид серед молоді – це негативний вплив неформальних об'єднань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://meteosecrets.com/suyitsid-sered-molodi-tse-negativniy-vpliv-neformalnih-ob-yednan.html>

*Савченко Михайло Миколайович,
студент I курсу, магістратура
спеціальності «Соціологія»
Науковий керівник:
кандидат політичних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних та публічних комунікацій
Штепа Сергій Олександрович*

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ

Актуальність. Структура сучасного суспільства стає дедалі складнішою, зростає кількість населення та стрімко розвиваються цифрові технології, що актуалізує розвиток локальних спільнот у всьому світі. Зв'язок між людьми, що поділяють спільне середовище, стає простішим завдяки сучасним засобам комунікації, тоді як щільність населення міських районів зростає і локальні питання хвилюють все більше людей.

В Україні триває процес децентралізації, головною проблемою цієї політичної реформи стає накопичення і розподіл ресурсів у нових адміністративних кордонах об'єднаних територіальних громад. Важливим чинником раціонального та ефективного управління у місцевому самоврядуванні є сильні позиції громадського суспільства. Розвинуті локальні спільноти можуть стати платформою для розвитку громад та забезпечувати збереження, відновлення або встановлення контактів з місцевими елітами, управліннями та виборними посадовцями.

Локальну спільноту науковці визначають як групу людей, які поділяють спільне середовище і добровільно встановлюють між собою практичні зв'язки заради його розвитку. Локальна спільнота часто є ініціативною групою, яка намагається залучити людей до участі заради вирішення спільних проблем. Членом локальної спільноти є той, хто бере участь у її справах, відгукується на пропозиції та заклики з боку інших членів локальної спільноти. Основним призначенням локальних спільнот є ефективна інтеграція людей зі спільним середовищем, а середовища - зі світом, заради підвищення якості життя кожного члена спільноти. Дослідник локальних спільнот з Чикаго Р. Уоррен виділив п'ять функцій, які вони мають виконувати: виробництво - розподіл - споживання; соціалізація; соціальний контроль; соціальна участь; взаємна допомога.

Локальність спільноти, таким чином, визначається локальністю виконуваних нею функцій. Такі функції є доволі загальними, але відповідь на питання, що може запропонувати світові локальна спільнота, тобто її функції у глобальному вимірі, дадуть

саме локальні умови. Наприклад, будуючи локальну спільноту в межах політехнічного університету, слід говорити у першу чергу про те, які професіонали виходитимуть із даного середовища. Саме умови середовища, де виникає локальна спільнота, визначають її майбутню ідентичність.

Локальна ідентичність є невід'ємним чинником формування локальної спільноти. На прикладі російських міст Ярославля, Владимира і Смоленська вчений Р. Євстифеев дослідив процес створення локальної спільноти на основі міської ідентичності. У всіх трьох містах жителі надали перевагу баченню міста як міста з багатою стародавньою історією. Вчений описав становлення локальної ідентичності на прикладі кейсу міста Владимир. Він виділив такі базові структурні елементи локальної ідентичності: уявлення про локальну географію; значущі місця міста (або іншої структури, символічний центр); символічні цінності локальної ідентичності (предмети гордості, значущі історичні події); пантеон героїв - реальних і міфічних (почесні громадяни міста); міфи (головні уявлення про місто і громадян); уявлення про структуру суспільства: ядро ("еліта"), страти, сегменти, межі, диференціація «свій-чужий»; ритуали відтворення ідентичності; уявлення про майбутнє міста.

Зазначимо, що локальна ідентичність є первинною у ході формування локальної спільноти. Саме ідентичність об'єднує людей і тримає їх разом заради вирішення спільних проблем і розвитку свого середовища. Процес формування спільних знань описали П. Бергер і Т. Лукман у книзі «Конструювання соціальної реальності». З точки зору локальних спільнот, це відбувається у процесі повсякденної взаємодії людей, які поділяють спільне середовище і взаємодіють у ньому та з його приводу.

Таким чином, ми можемо виділити такі етапи формування локальної спільноти: 1) Створення соціальних передумов і поява волі людей до формування локальної спільноти, утворення ініціативної групи з числа індивідів, які поділяють спільне територіальне, організаційне, освітнє або інші види середовищ. 2) Накопичення ресурсів локальної спільноти у вигляді зв'язків між людьми та спільних знань і уявлень, соціальних структур, таких як інститути, традиції, ролі ідентичність і тексти. 3) Формування локальної ідентичності спільноти. 4) Самоорганізація структур, що будуть виконувати функції, необхідні для поширення знань і практик локальної спільноти (соціалізація, соціальний контроль і т.д.). 5) Підтримка функціонування локальної спільноти.

Список використаної літератури:

1. Warren. R..L. The Community in America. Chicago, 1978.
2. Евстифеев Р. В. Как и почему происходит самоорганизация граждан? [Електронний ресурс] / Роман Владимирович Евстифеев. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://grans.hse.ru/data/2017/04/11/1168121799/02.2%20Евстифеев_От%20локальной%20идентичности..роблема%20эффективного%20трансферта.pdf
3. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. — М.: “Медиум”, 1995. — 323 с.
4. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / Пер. с англ. В. Николаева; вступ. ст. С. П. Баньковской. — М.: Кучково поле, 2016. — 416 с.
5. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль) / Ярослав Котенко. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 44 с.

*Самченко Ольга Володимирівна,
студентка V курсу,
спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми та визначення актуальності дослідження. Специфіка сучасної соціальної роботи вимагає високого рівня професіоналізму. Професіоналізм конкретного працівника є результатом його самореалізації в ході тривалого процесу професійного становлення, для якого характерні індивідуальна своєрідність й унікальність умов протікання. Професійне становлення фахівця із соціальної роботи – цілісний і безперервний процес розвитку практичної, освітньої й дослідницької діяльності особистості у соціальній сфері, орієнтований на формування професійних знань, умінь, навичок і особистісних якостей, адекватних кваліфікаційним вимогам та етичному стандарту професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійного становлення і компетентності фахівця широко обговорюється у науково-професійній літературі. Методологічні й теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності розглянуті в роботах О.Г. Карпенко, Н.Ф. Романова, С. Харченко, Л.М. Завадська, Н. Краснової, Н. Ларіонової, Д. Разіної, Е. Зеєра, А. Маркової та інших авторів. Формуванню професійної компетентності соціального працівника присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, О.Г. Карпенко, Н.Ф. Романова, А.Й. Капська, А. Белінської, В. Бочарової, В. Сидорова, А. Ляшенка, І. Миговича, Г. Попович, Є. Холостової та інших.

Мета дослідження теоретично обґрунтувати особливості професійного становлення соціальних працівників в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професіоналізм фахівця із соціальної роботи обумовлює його роль в суспільстві. Він виступає як соціальний педагог, учитель, вихователь, експерт, консультант, коли надає поради, навчає різним умінням, ефективним методам родинного планування і господарювання, встановлює зворотній зв'язок, застосовує рольові ігри та інше. Фахівець виступає в ролі посередника, організатора, адміністратора, коли його діяльність спрямована на допомогу у подоланні проблем особи, що знаходиться у важкій життєвій ситуації. Він виступає в ролі соціального адвоката, коли представляє інтереси клієнта або групи клієнтів, наприклад при встановленні або позбавленні батьківських прав, опікунства, тощо. Виконуючи різні професійні ролі та функції, фахівець виробляє особливий стиль поведінки, систему власної унікальної діяльності з надання соціальної допомоги й підтримки клієнта. Велике значення для успішної професіоналізації має спрямованість фахівця із соціальної роботи, яка складається із системи цінностей та мотивації його діяльності. Вона обумовлює професійну придатність до практичної соціальної роботи. [1]

Окрім того, соціальний працівник повинен бути гуманістом, володіти організаторськими здібностями, мати високу загальну культуру, почуття такту, гумору, вміння аналізувати соціальні явища, соціальні та політичні процеси в країні, бачити своє місце і роль у суспільстві, мати чіткі ідеологічні моральні установки.

Отже професійна діяльність соціального працівника - це створення атмосфери довіри між людьми. Високий суспільний імідж соціального працівника складається із органічного сполучення особистісних якостей, широкої освіченості, всебічної підготовленості, глибоких знань у різних напрямках соціальної роботи. Такий статус забезпечується прийнятими стандартами, закладеними в професіограмах, кваліфікаційних характеристиках соціального працівника. [2]

Висновки з даного дослідження. Резюмуючи вищезазначене, можна стверджувати, що професійне становлення соціального працівника це цілісний і безперервний процес розвитку практичної, освітньої й дослідницької діяльності особистості у соціальній сфері, орієнтований на формування професійних знань, умінь, навичок і особистісних якостей, адекватних кваліфікаційним вимогам та етичному стандарту професії, де професійна

самосвідомість є провідним чинником, який зумовлює професіоналізація майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Список використаної літератури:

1. Васюта О.І. Професійне становлення фахівців із соціальної роботи Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка - Чернігів, 2010. Серія «Педагогічні науки». - С. 122-125.

2. Карпенко О.Г., Романова Н.Ф. Теорія і практика соціальної роботи Навчальний посібник-К.: Видавничий Дім «Слово» 2015-408с

*Середюк Володимир Олександрович
студент IV курсу, групи 47-СДМ
спеціальності: «Соціальне забезпечення»; спеціалізації: «Менеджмент у
соціальній сфері»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри соціальної політики
Ляднева-Ірлік Анастасія Вікторівна*

ПРАВОВИЙ ТА МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ РОЗГОЛОШЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ВІЛ/СНІД СТАТУСУ

Україна займає перше місце серед країн Європи де ВІЛ інфекція сягає найбільшої величини серед нашого населення.

В наші дні позитивний статус ВІЛ захищається законом, а розголошення конфіденційної інформації без згоди хворого тягне за собою адміністративну та кримінальну відповідальність, щодо осіб які працюють в медичних чи соціальних установах.

Толерантне відношення, повага і дотримання прав щодо люде, що живуть з ВІЛ забезпечує їх захист та гармонійний психологічний розвиток [5; 15].

Проте в наші дні також є і негативна сторона конфіденційності, яка аж ніяк не сприяє зменшенню кількості нових заражень на ВІЛ. Так серед ВІЛ позитивних осіб існують люди які не сприймають свій статус серйозно, або зовсім в це не вірять, вони називаються «ВІЛ-дисиденти», вони можуть практикувати не захищені статеві контакти із здоровими людьми тим самим порушувати статтю 130 Кримінального Кодексу України «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» [7; 64].

Притягнення до моральної і правової відповідальності стає вкрай складним із-за дотримання правил конфіденційності, толерантності і не компетентності створюючи за собою підґрунтя протиріч [3; 431].

У професійному етичному кодексі соціального працівника в Ізраїлі (а також в міжнародному етичному кодексі соціальних працівників і в кодексах, прийнятих в різних країнах) порушення конфіденційності вирішується лише в тих випадках, коли того вимагає обслуговування клієнта. Проект Закону про соціальну роботу передбачає шість видів обставин, кожен з яких дозволяє соціальному працівникові порушити конфіденційність переданою йому клієнтом інформації:

1. З відома самого клієнта і за умови, що соціальний працівник переконаний в тому, що розголошення інформації не заподіє якого-небудь збитку цьому клієнтові або іншій особі.

2. Порушення конфіденційності необхідне в цілях надання допомоги клієнтові.

3. Порушення конфіденційності необхідне для запобігання нанесенню збитку клієнтові або іншій особі (наприклад перспектива або саме діяння навмисного інфікування).

4. Закон передбачає право або обов'язок соціального працівника порушити конфіденційність інформації.

5. Дисциплінарна комісія вимагає від соціального працівника надати їй відповідну інформацію.

6. Окружний суд дозволив розголосити інформацію, переконавшись, що мають місце особливі обставини, які виправдовують даний крок [4; 200].

Бездіяльність з боку фахівця соціальної, психологічної чи медичної сфери, що в результаті може призвести до умисного інфікування на ВІЛ, розцінюється як правопорушення.

Таким чином, не дивлячись на всю важливість дотримання таємниці в професії соціального працівника, є достатньо місця для прояву гнучкості в даному питанні аж до порушення конфіденційності, за умови, що воно здійснюється продуманим і обережним чином і ставить за мету благо клієнта і суспільства в цілому [2; 133].

Зовсім не завжди існують однозначні і прості відповіді на етичні й моральні проблеми, що виникають у психологічній практиці. Про етичні принципи психологічного консультування й психотерапії написані цілі томи, у яких докладно обговорюються складні ситуації, у тому числі, як варто поводитися консультантові, якщо в ході прийому він довідається, що його клієнт замишляє якийсь асоціальний учинок, наприклад умисне зараження на ВІЛ.

Так принципи й умови психологічного консультування є забезпечення конфіденційності зустрічі. Цей принцип означає, що психолог зберігає у таємниці все, що стосується клієнта, його особистих проблем і життєвих обставин (крім випадків, передбачених законом, про що клієнт попереджається психологом/психотерапевтом) [1; 601].

Дані принципи торкаються і етичного кодексу лікаря. Розголошення лікарської таємниці Статтею 32 та частиною третьою статті 34 Конституції України передбачено умови, за яких відомості, що становлять лікарську таємницю, можуть бути розголошені, а саме — в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Таким чином, принципи етичного кодексу та права зобов'язують фахівця медичної, соціальної та психологічної установи повідомити у разі потреби про умисний або потенційний злочин [6; 122-125].

Моральність даного питання стоїть в тій площині де ми дійсно маємо за мету покарати винного не порушивши етичних принципів. Згідно умов які прописані в етичному кодексі, вирішення даного питання залишає контекст моралі і права водночас.

Особа яка не являється медичним працівником, психологом чи фахівцем соціальної служби може розкрити конфіденційну інформацію проте в вище зазначених особливих (виняткових) умовах, що прописані в етичному кодексі психолога, соціального і медичного працівника.

Саме компетентність в даному етичному, моральному і правовому питанні може сприяти уникненню протиріч та забезпечення справедливості шляхом розкриття конфіденційних даних, які можуть запобігти злочину, але при умові вище зазначених винятків етичного кодексу і законодавчого права, які прирівнюються також до пересічних громадян України.

Тому моральний і правовий аспект порушення конфіденційності стоїть в тій площині де ми дійсно маємо за мету покарати винного не порушивши етичних принципів. Згідно

умов які прописані в етичному кодексі, вирішення даного питання залишає контекст моралі і права водночас.

Список використаної літератури:

1. Levy J.A. HIV and the pathogenesis of AIDS. — Third edition. — ASM Press, 2007. — 644 с. — ISBN 978-1-55581-393-2.
2. Pepin J. The origins of AIDS. — New York, USA: Cambridge University Press, 2011. — 293 с. — ISBN 978-0-52118637-7.
3. Prasad V.R., Kalpana G.V. (Editors). HIV protocols. — Humana Press, 2009. — 457 с. — ISBN 978-1-58829-859-1.
4. Sax P.E., Cohen C.J., Kuritzkes D.R. (Editors). HIV essentials. — Jones and Bartlett Learning, 2012. — 248 с. — ISBN 978-1-4496-5092-6.
5. Spearman P., Freed E.O. (Editors). HIV interactions with host cell proteins. — Springer, 2009. — 204 с. — ISBN 978-3-642-02174-9.
6. Weeks B.B., Alcamo I.E. AIDS: The biological basis. — USA - Canada - UK: Jones and Bartlett Publishers, 2010. — 360 с. — ISBN 978-0-7637-6324-4.
7. Кримінальний Кодекс України — Редакція від 07.03.2018 – 131 ст.

*Сливченко Ірина Віталіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
старший викладач,
Манжула Євгенія Вікторівна*

ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Однією з найважливіших соціально-економічних проблем України – є зайнятість та безробіття населення. Ці питання на сьогоднішній день є досить актуальними, адже соціальна сутність зайнятості відображає потребу людини в самовираженні, а також задоволення матеріальних потреб через доходи, які особа отримує за свою працю. Надмірне безробіття має негативний вплив як на економіку країни, так і на суспільство загалом.

Дослідженню питання зайнятості та безробіття присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: С.І. Бандура, В.В. Близнюк, О.І. Бобруйко, І.Ю. Кочума, Е.М. Лібанової, Ю.М. Маршавіна, Ю.В. Машика, Л.В. Транченко, А. Оукен, Ж.Б. Сей, М.Я. Хомяк, Ю.С. Чернега та інші. Проте, незважаючи на значний науковий доробок названих учених, проблеми зайнятості та безробіття не в повній мірі висвітлені та потребують подальшого дослідження.

За визначенням Хомяка М.Я. «безробіття – це соціальне явище перевищення кількості бажаючих отримати роботу над кількістю робочих місць, проявом якого є стан незайнятості працездатного населення, яке характеризується кількістю безробітних та рівнем безробіття (відношення кількості офіційно зареєстрованих безробітних до кількості працездатного населення)» [1, с.141]. До основних причин безробіття, як зазначають в своїй роботі Машика Ю.В. та Бобруйко О.І., можна віднести спад економіки, технологічний процес, запровадження нових технологій, структурні зрушення тощо [2, с.123-124]. Однією з найгостріших проблем даної сфери, як зазначають науковці, є загроза скорочення трудового потенціалу та рівня зайнятості, а фінансово-економічна криза 2008 р., політична криза та військова агресія на Сході України 2014 р. ще більше загострили цю проблему [3, с.123]. В свою чергу, це проявляється у скороченні чисельності економічно активного населення починаючи з 2009 року, хоча раніше цей показник стабільно зростав. Так, за останні три роки кількість економічно активного населення у віці від 15 до 70 років скоротилась на 13,8% (з 20824,6 тис. осіб в 2013 році до 17955,1 тис с. осіб в 2016 році),

кількість зайнятого населення зменшилась на 15,8% (з 19314,2 тис. осіб в 2013 році до 16276,9 тис. осіб в 2016 році), а кількість безробітних зросла на 11,1% (з 1510,4 тис. осіб в 2013 році до 1678,2 тис. осіб в 2016 році)[4]. Також, слід зазначити, що рівень безробіття в Україні залежить від пори року: найнижчий - в жовтні, а найвищий – у лютому. Так, за даними державного комітету статистики станом на 2016 рік зареєстровано безробітних: з січня по березень 467,5 тис. осіб, з січня по червень 388,9 тис. осіб, з січня по вересень 341,5 тис. осіб, а також з січня по грудень 390,8 тис. осіб[5]. Це свідчить, про те, що сезонне безробіття в значній мірі впливає на формування загальних показників, особливо це стосується сільського населення та чоловіків. Щодо структури незайнятого населення, то протягом року абсолютні показники безробіття серед міського населення вищі, ніж серед сільського (рівень безробіття міського населення 9,2%, сільського – 9,7%)[6]. Таку динаміку можна пояснити тим, що влітку в сільській місцевості роботи значно більше ніж взимку, а чоловіки, які офіційно не працевлаштовані, у літню пору року займаються сезонними роботами та неофіційно працюють у різних галузях.

Подальший аналіз наукових робіт показав, що до основних причин зростання безробіття в Україні серед молоді є те, що значна частина випускників вищих навчальних закладів не може конкурувати з більш досвідченими претендентами на робочі місця, а це свідчить про невідповідність рівня підготовки фахівців в Україні потребам виробництва. Крім того, під скорочення, насамперед, потрапляють працівники з меншим досвідом роботи, більшість із яких – молоді люди[1,с.141-143].

Для зниження рівня безробіття і зростання добробуту населення, ряд науковців у своїх роботах, пропонують наступні кроки: створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу, особливу увагу тут слід приділити мікробізнесу, тобто приватним підприємцям; збільшення фінансування заходів спрямованих на пошук робочих місць для безробітних; надання податкових пільг для підприємств з високою часткою зайнятого сільського населення; надання додаткових кредитів підприємствам за кожне нове створене робоче місце; надання допомоги по безробіттю працівникам з тимчасовою зайнятістю тощо. [2,с.129]

Отже, проаналізувавши ряд досліджень, ми з'ясували, що зайнятість і безробіття – це основні характеристики ринку робочої сили, що взаємодоповнюють одна одну, оскільки обидві характеризують ступінь участі/неучасті активної частини населення в процесі праці. Проте обидві ці категорії, окрім економічного, мають і соціальний зміст. Зайнятість населення не тільки створює матеріальні й духовні блага, а й змінює природу людини, розвиває її здібності, нахили й соціально необхідні якості. Зайнятість населення виступає в суспільстві тим фундаментом, завдяки якому змінюється соціальне становище людини в суспільстві, а також формується її соціально-професійний портрет як особистості.

Список використаної літератури:

1. Хомяк М.Я. Аналіз сучасного стану зайнятості та безробіття в Україні/ М.Я.Хомяк// Актуальні проблеми філософії та соціології. - 2015. - Вип. 4. - С. 141-146.
2. Машика Ю.В., Бобруйко О.І. Стан та проблеми безробіття в Україні/Ю.В. Машика, О.І. Бобруйко//Економічний простір. – 2013. -№74. – С.122-130.
3. Кочума І.Ю. Стан зайнятості та безробіття в Україні на сучасному етапі/І.Ю.Кочума// Фінансовий простір. – 2011. - № 3 (3). – С.119-126.
4. Державна служба статистики України. Основні показники ринку праці (річні дані). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Державна служба статистики України. Кількість зареєстрованих безробітних за причинами незайнятості в 2016 році. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Державна служба статистики України. Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2016 році. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

*Телевань Марина Вячеславівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Адміністративний менеджмент»
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Бех Юлія Володимирівна*

ДО ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРОЮ МЕНЕДЖЕРІВ

Способи і методи управління кар'єрою менеджерів ґрунтуються на чітко визначених сутності, видах та етапах розвитку кар'єри менеджерів в умовах стабільного розвитку підприємства, проте зміни у ціннісно-сміслових орієнтаціях, як суспільства загалом, а конкретніше, в контексті теорії поколінь, так і в уявленнях менеджерів про сутність кар'єри сьогодні, потребує перегляду механізму управління кар'єрою менеджерів на сучасних підприємствах.

Темпи змін ціннісно-мотиваційних орієнтацій суспільства взагалі, і адміністративного персоналу зокрема, істотно випереджають темп адекватних змін у технології управління кар'єрою, що створює певний розрив між уявленнями про кар'єру менеджерів різних поколінь, спонукальними причинами кар'єрного зростання і способами управління нею на підприємстві. Якщо раніше кар'єра менеджера являла собою процес професійного, соціально-економічного розвитку людини, виражений у його просуванні по щаблях посад, кваліфікації, статусів, то сучасна тенденція розуміння кар'єри менеджера трактує її як важливий показник розвитку людини в соціальній системі, пов'язаний зі знаходженням професійної самоідентичності, мобільністю, відповідальністю, прийняттям культури, ціннісних орієнтацій професійного середовища, неперервної самоосвіти, саморозвитку, самоактуалізації в контексті теорії поколінь.

Управління кар'єрою менеджерів – це інструмент, за допомогою якого на етапі науково-технічного та соціального прогресу суспільства здійснюється ефективно використання найціннішого ресурсу будь-якого підприємства та суспільства в цілому – ресурсу робочої сили управлінського персоналу.

Покоління – це відносно автономні соціальні спільноти, об'єднані спільною історичною локалізацією і відповідно подібним історичним досвідом проживання значимих соціальних ситуацій, загальними характеристиками на індивідуальному та системному рівні, найбільш загальною конфігурацією життєвого шляху.

У питанні кар'єри адміністративного персоналу нас цікавлять біографічні характеристики покоління. На думку Л. Новікової, «біографічні характеристики покоління – це життєвий шлях, ціннісні орієнтації та поведінкові зразки. Цінності – це частина культурної підсистеми суспільства, а їх трансляція є системною характеристикою суспільства.

Вперше теорію поколінь описали британські вчені у 60-х рр. ХХ ст., визначаючи 3 основні групи людей: X, Y та Z. Розглянемо кожну із груп, виокремлюючи найбільш характерні риси в управлінні кар'єрою менеджерів цих поколінь.

Менеджери покоління X створюють кар'єру поступово, протягом всього життя, вони залюбки будуть рухатись в одному напрямку на одному й тому ж підприємстві, тобто їм властива внутрішня вертикальна кар'єра. Ікси протягом років накопичують досвід, щоб в майбутньому досягнути найвищих щаблів.

Ігрики мають власне розуміння успіху у кар'єрі: вони не готові починати кар'єру з низів і рости вгору повільно, поступово. Отже, їх цікавить горизонтальна кар'єра, орієнтована на швидку винагороду.

Як можна мотивувати зетів до кар'єрного зростання? Всі завдання, які ставляться перед цим поколінням, потрібно формулювати чітко та детально, тобто якщо це

кар'єрограма вашої організації, то вона має бути конкретно розписана для даного адміністративного персоналу із зазначеними цілями та термінами. За кожне виконане завдання – одразу давати винагороду, неважливо, матеріальну чи надання суспільної шани, головне – увага до їхньої особистості. Вони не люблять працювати на майбутній результат, їм необхідна мотивація за кожне виконане завдання, лише тоді можливе явище кар'єрного зростання у менеджера – зета. Тому можна сказати, що дане покоління, на відмінну від попередників, кар'єра як явище взагалі не цікавить. Для них є важливим успіх проекту, яким вони керують, в процесі розробки якого, вони можуть показати свої компетентні навички та отримати прибуток після реалізації проекту.

Список використаної літератури:

1. Вдовін К. В. Персонал: як керувати організацією / К. В. Вдовін. – Москва, 2003. – 322 с.
2. Веснін, В.Р. Практичний менеджмент персоналу / В.Р. Веснін. – М.: МАУП, 2003. – 298 с.
3. Новікова Л. О. Соціоструктурна диференціація ціннісних орієнтацій студентів університету // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2014. – Вип.5. – С.28- 34.
4. Теорія поколінь (x, y, z). – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.learning.ua/blog/201711/teoriia-pokolin-x-y-z/>
5. «Міленіум» - покоління перемін. – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2556
6. Міленіали у цифрах: Що насправді думає покоління «ігреків» про цінності, гендерну рівність та кар'єру. – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://womo.ua/shho-naspravdi-dumayut-mileniali-rezultati-globalnogo-doslidzhennya/>
7. Покоління X, Y, Z. Теорія поколінь. Кого і як брати на роботу?. – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.kalabukha.com.ua/pokolinnya-z-y-x-teoriya-pokolinkoho-i-yak-braty-na-robotu/>

*Трохимчук Євгенія Володимирівна
студентка V курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Савельчук Ірина Борисівна*

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА – НОВІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ Й ВИКЛАДАННЯ

Нинішня освітня реформа спрямована на підвищення якості освіти. Серед чинників, які цьому очікувано сприятимуть, — упровадження методик особистісно й компетентісно орієнтованого навчання, виховання та розвитку молодших учнів. Тому в ключових компонентах Формули Нової української школи — новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей.

Всі знають про масштабний проект Міністерства освіти і науки України “Нова українська школа”, і хоч концепція проекту все ще формується та може не один раз бути змінена – вже можна оцінити яких змін чекати від впровадження нових принципів та європейського підходу [3].

Головна мета – створити школу у якій буде приємно навчатись, і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті. Це школа до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятися висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. Водночас

батькам теж подобається відвідувати школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння. Реформа нової української школи розрахована на роки, адже не можливо швидко змінити освітні традиції, що плекалися в Україні протягом десятків років. Проте зміни вже розпочалися, зокрема, у вересні 2017 року було ухвалено новий закон про освіту. Відповідно до підпункту 3 пункту 3 прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про освіту» навчання учнів за програмами 12-річної повної загальної середньої освіти для початкової освіти починається з 1 вересня 20-18 року [4].

Кабінетом Міністрів України та Міністерством освіти України застосовується системний підхід для ефективної імплементації Закону України та реалізації Концепції, затверджено план заходів на 2017-2029 рр. із запровадження Концепції. Розроблено ряд заходів по впровадженню даної Концепції. На першому етапі основною проблемою буде навчання вчителів, які візьмуть 1 класи наступного року. Всі вчителі пройдуть дистанційне навчання з використання нових методик компетентнісного та інтегрованого навчання, управління класом, нейропсихології, яка дозволяє вчителю зрозуміти особливості функціонування мозку дитини, виявити причини труднощів у навчанні та виправити їх [1].

Одним із компонентів «Нової української школи» є створення сучасного освітнього середовища з мобільними робочими місцями, які легко трансформуються для командної проектної групової роботи. На переоснащення навчального простору в держбюджеті виділено 1 млрд. грн., на кожен школу з них припадає приблизно 79,2 млн. грн. на наступний рік. Звичайно, видатки здійснюватимуться на підставі відповідних бюджетних запитів, тож на практиці розподіл буде не рівномірний. Проблемою для директорів та управлінь освіти буде знайти пристойних підрядчиків [2].

Серед принципів Нової української школи Міністерство декларує педагогіку партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя та батьків. Батьки можуть створювати свої органи громадського самоврядування, а отже впливати на освітній та виховний процеси.

Прозорість та інформаційна відкритість на всіх етапах організації освітнього процесу, співпраця всіх його учасників – основна засада Нової української школи.

Основою всього буде практичне застосування одержаних знань, закріплення на практиці нових матеріалів в інтерактивні форми. Це не лише макети чи взірці наявність яких і так має бути забезпечена [3].

Нова інтерактивна форма включає дошки зі взаємодією як викладача так і учнів, презентаційні комплекси для подачі нових матеріалів поданих в цікавому форматі для запам'ятовування, системи голосування і групового навчання, персональні засоби взаємодії з повним переглядом всіх матеріалів та навчального плану.

Це не просто комп'ютерні класи, навіть не лише інтернет-бібліотеки – це масштабне технічне перетворення. Головним в ньому буде доступність вчителям будь кого предмету використовувати в своєму арсеналі засобів навчання передові технології з легкістю не використовуючи багато часу на те щоб оволодіти ними [1].

Компетентностей, потрібних учневі початкової школи для успішної самореалізації в суспільстві, визначено 10.

- 10 компетентностей Нової української школи
- Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами
- Спілкування іноземними мовами
- Математична грамотність
- Компетентності в природничих науках і технологіях
- Інформаційно-цифрова компетентність
- Уміння вчитися впродовж життя
- Соціальні і громадянські компетентності
- Підприємливість
- Загальнокультурна грамотність
- Екологічна грамотність і здорове життя [2].

Отже, декларуються фундаментальні зміни в школі, і це буде не просто впровадження європейського досвіду та практик – нові можливості дадуть якісні зміни та перетворення в різних сферах.

Реорганізація охопить і соціальні аспекти і проблеми взаємодії всіх учасників – включно з батьками, інновації як технічні так і в підході до глобальної політики в освіті, нові стандарти якості освіти і методи контролю результатів, більш широкі можливості з зонами відповідальності вчителів, а головне перегляд фінансування для уникнення проблем що зараз мають місце.

Ціль таких змін не лише акцент на патріотизмі і особистісному розвитку – скоріше потреба в висококваліфікованих фахівцях з різносторонньо розвинутим інтелектом які будуть здатні на інновації для стабільного розвитку як окремих напрямків, так і економіки в цілому [4].

Список використаної літератури:

1. <https://www.pedrada.com.ua/question/325-yak-klyuchov-kompetentnost-novo-ukrainsko-shkoli>
2. <https://osvita.ua/school/reform/58589/>
3. <https://dixi.education/new-ukrainian-school/>
4. <https://hromadske.ua/posts/nova-ukrainska-shkola-9-zmin-iaki-proponuie-minosvity>

*Федорова Вікторія Володимирівна,
студентка V курсу,
спеціальності «соціальна робота»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Артеменко Інна Едуардівна*

ПОТРЕБА ОСОБИСТОСТІ В ІНОВАЦІЙНИХ СТАНДАРТАХ ОСВІТИ

Одна із потужних проблем стандартизації освіти, на яку часто звертають увагу вітчизняні вчені, - це те, що інноваційні стандарти в освіті нині дещо диференційовано регламентуються стосовно навчальних закладів різних форм власності.

Знаючи реалізацію стандартів освіти в Україні сьогодні залишається дещо проблемною і це пов'язано з такими причинами:

✓ розірваність концептуальних напрямів регламентування освітнього процесу в окремих стандартах освіти, що стосується різних рівнів освіти (стандарт початкової загальної освіти, стандарт базової і повної загальної середньої освіти, стандарт професійно-технічної освіти, система стандартів вищої освіти, що охоплює стандарт вищої освіти, галузеві стандарти вищої освіти та стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів);

✓ часта змінність стандартів із непослідовним наслідуванням вимог Болонського процесу, в окремих випадках із прискореним неорганічним їх насадженням у вітчизняну систему освіти (регламентований термін перегляду стандартів – не рідше одного разу на 10 років- на практиці складає кілька років);

✓ слабка апробованість впроваджуваних стандартів освіти, зокрема через науково-технічну та підприємницьку діяльність закладів освіти, що б дало змогу посилити практичну складову навчального процесу;

✓ помітна відірваність науки і освіти, що суттєво впливає на якість освітніх послуг, їх фундаментальність та новизну;

✓ достатній суб'єктивізм і формалізм в оцінюванні закладів освіти згідно з регламентованими освітніми стандартами, зумовлений високим рівнем корумпованості спеціалізованих контрольних інстанцій;

✓ труднощі самих закладів освіти щодо якісного виконання регламентованих стандартів з огляду на часту невідповідність їх реалізації реальним ресурсним забезпеченням.

Розуміючи основні проблемні аспекти реалізації чинних на сьогодні в Україні стандартів освіти, конкретизуємо змістовну спрямованість державних освітніх стандартів як основних, які формують стандарти освіти, що важливо для виявлення напрямів їх інноваційності в контексті задоволення потреб особистості.

Стратегічна націленість інноваційних стандартів освіти повинна передбачати формування цілісної особистості, яка спроможна вступати в продуктивні соціальні взаємодії та своєю діяльністю поліпшувати як особистий добробут, так і добробут інших. Це дуже важливо для нового концептуального розуміння суспільства як особливої форми інтеграції життєдіяльності індивідів у цілісність, що може успішно функціонувати тільки завдяки участі духовної енергії кожного індивіда (супроти розгляду суспільства суто як система зв'язків і стосунків, в якій і завдяки якій люди, взаємодіючи між собою і природою, здійснюють свою життєдіяльність).

Отже, за таких умов на національному рівні варто окреслити подальші орієнтири інноваційних змін, що повинні бути чітко відображеними в державних освітніх стандартах як важливих інструментах нормативно- правового регулювання РОС. Водночас помітна територіальна специфіка розвитку освіти конкретнішого підходу до впровадження інновацій з прив'язкою до окремих регіонів.

Список використаної літератури:

1. Жилінська О.І. Науково- технічна діяльність як об'єкт дослідження / О. І. Жилінська // Наука та наукознавство.- 2011.- № 1(71).- с.16
2. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 року № 1060 – XII [Електронний ресурс] / / Законодавство України.- Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/10612>
3. Шевчук А. В. Взаємовплив розвитку регіональних освітніх систем та процесів модернізації економіки/ А. В. Шевчук// Модернізація економічного розвитку регіону: зб. наук. пр./ НАН України, Ін-т регіональних досліджень; ред. кол.: відп. ред. В. С. Кравців.- Львів, 2012.- Вип.4(94).- с.288-296

*Черних Анастасія Валеріївна
студентка III курсу
спеціальності «Соціологія»
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціології
Степико Валентина Порфиріївна*

ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ НАСЕЛЕННЯ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Ціннісна проблематика ґрунтовно вивчається науковцями гуманітарних та суспільствознавчих галузей знання вже протягом не менше як століття, однак досі залишаються маловивчені області, а нові умови суспільного життя та глобальної взаємодії надають передумови для осмислення й пояснення трансформацій ціннісних систем та механізмів їх регулятивного впливу. Наразі в академічній спільноті не існує єдиності у трактуванні таких базових понять, як «цінності» та «ціннісні орієнтації»: хтось інтерпретує їх в «атрибутивному» аспекті (як характеристики певних об'єктів, предметів дійсності), інші – як самі значення, ідеали, цілі (схиляючись більше до духовної сфери), а деякі соціологи та психологи наголошують на регулятивному, активізовуючому потенціалі цінностей як нормативних образів та смислів.

Цінність — феномен, який об'єктивно, за своєю природою є благом для людини, спрямованим на утвердженні її в бутті, реалізації її творчих можливостей. Однак таке визначення розкриває лише один аспект цінностей — об'єктивістський. Воно не бере до уваги суб'єкта, його свідомість. За цим визначенням, чисте повітря, здоров'я є цінностями, незалежно від того, усвідомлює це людина чи ні. У суб'єктивістському аспекті цінність залежить від свідомості суб'єкта, оскільки нею вважають лише те, що суб'єкт цінує, чому надає значення. Справді, можна вважати, що корисні копалини, здоров'я, відповідні душевні стани і феномени культури є цінностями, оскільки люди (суб'єкти) надають їм такого значення, вільно їх вибирають з-поміж інших з огляду на конкретні їх переваги. Тому з суб'єктивістської позиції, цінністю є все, що люди вибирають, чому свідомо надають перевагу [1].

В соціології проблему цінностей ввів Макс Вебер. Аналізуючи дії індивідів, Макс Вебер виходив з неокантіантської передумови, за якою кожний людський акт стає осмисленим лише у взаємодії з цінностями, у світлі яких визначаються норми поведінки людей та їх мета [2].

Класифікація цінностей залишається науковою проблемою. Єдиного підходу до вирішення питання немає. Вважається, що найзагальнішою основою класифікації цінностей виступають: сфери громадського життя, носії цінностей, ієрархія цінностей. Основні сфери громадського життя звичайно розрізняють три групи цінностей: матеріальні, соціально-політичні і духовні [2].

Основу культури будь-якого суспільства становлять *соціальні цінності*. Вони є одним з основних інтегруючих чинників суспільства, соціальної спільноти або групи, фактором, що визначає соціокультурну ідентичність. Одна із можливих дефініцій соціальних цінностей є такою: соціальні цінності – це ієрархічно розташовані значення, що впорядковують для людини Всесвіт, довкілля, соціальні відносини, речі тощо [3].

Зі зміною умов цінності можуть переходити з одного виду, з одного ряду значимості в інші. З розвитком суспільства виникають нові цінності і, навпаки, втрачають значимість або йдуть у небуття інші цінності. Цінності тісно взаємозв'язані і взаємодіють одна з одною не тільки в межах якого-небудь виду, але й між видами, у групах і між групами. Нарешті, у кожному з видів цінностей, у свою чергу, розрізняється безліч різновидів. Духовні цінності можна класифікувати відповідно до традиційних з нетрадиційними формами суспільної свідомості [2].

Список усіх життєвих цінностей величезний, але все занадто велике можна розділити на частини. У синтон-підході основні життєві цінності здорової особистості можуть бути згруповані в три основні кола цінностей:

- особисте життя і стосунки;
- справа, бізнес, робота;
- власне розвиток.

Отже, кожне нове покоління застає вже існуючий, сформований світ моральних цінностей. У соціально неоднорідному, класово антагоністичному суспільстві це навіть не один, а кілька світів, що лише частково перетинаються, роз'єднаних протилежними за своїм становим змістом моральними принципами і нормами. Природно, що кожна людина орієнтована на якийсь один історично конкретний моральний світ, що не витає десь у надхмар'ї, а повністю реально існує і виникає перед особою, яка формується, у вчинках навколишніх її людей, у вдачах і звичаях, у трудовому процесі, у діяльності соціальних інститутів, у мистецтві і літературі і взагалі в усій системі культури суспільства. Моральна культура і взагалі культура передаються з покоління в покоління не біологічно, а соціально, тобто формуються всіма умовами життя людей і спрямованим виховним впливом з боку суспільства.

Список використаної літератури:

1. Тема 12: Теорія цінностей/ Навчально-інформаційний портал ВП НУБІП України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle.nati.org.ua/mod/page/view.php?id=195>
2. М. Горлач. Основи філософських знань. Розділ 3. Основи соціальної філософії. Глава 3. Цінності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/philosophy/osnovi/151.html>
3. Аберкромби Н. Социологический словарь: [Пер. с англ.] / Н. Аберкромби, С. Хилл, Б. С. Тернер; под ред. С. А. Ерофеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. – 620 с.
4. Козлов Н. І. Основні життєві цінності. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://psychologis.com.ua/osnovnye_zhiznennye_cennosti.htm

*Чураченко Олександра Сергіївна,
студентка VI курсу,
спеціальності «Економіка»
Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Підпригоро Лариса Антонівна*

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Економічний розвиток є дуже важливим для кожної держави, адже основним завданням його є забезпечення незалежності країни від інших держав у внутрішніх справах і зовнішніх відносинах. Справжній суверенітет можливий тільки на засадах ефективної та конкурентоспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки. І саме за рівнем ефективності національної економіки визначається місце у світовому господарстві.

В Україні, починаючи з кінця 80-х років, економічні проблеми поєдналися з розгортанням глибокої трансформаційної кризи (1991–1999 рр.) та економічними кризами 1998 року і 2008–2009 роках Світова фінансово-економічна криза спричинила падіння реального ВВП у 2009 році на 14,8 %, суттєво погіршивши перспективи забезпечення економічного зростання в національній економіці [2]. У зв'язку з нестабільною військово-політичною та економічною ситуацією, падіння виробництва у 2015 році становило 13% [2]. Проте, такий спад не є приводом для послаблення зусиль, спрямованих на забезпечення економічного зростання. В січні 2018 року промислове виробництво в зросло на 3,6% в порівнянні з січнем 2017 року [2].

Одним із найважливіших завдань, які потребують постійного вирішення, є проблема економічного зростання, які дуже гостро постали перед людством у XX-XXI столітті. Метою нашого дослідження є з'ясування сутності економічного зростання, аналіз його якості в трансформаційній економіці України та забезпечення позитивного розвитку економічного зростання в Україні.

К. Т. Кривенко, В. С. Савчук, О. О. Беляєв та інші визначають сутність поняття «економічне зростання» як кількісне збільшення та якісне вдосконалення за відповідний період результатів виробництва (товарів, послуг) та його основних факторів [1, С. 316].

Ми пропонуємо визначити економічне зростання країни як стійке в часі, територіально збалансоване кількісне збільшення та структурно-інноваційне вдосконалення результатів виробництва у вигляді вироблених товарів і наданих послуг, що відбувається пропорційно за всіма галузями економіки та базується на оптимізації відтворювальних процесів.

Економіка нашої країни пройшла нелегкий шлях становлення за останні роки – від різкого падіння показників зростання ВВП (1991–1999 роки) до незначного та нетривалого

зростання. Однак, на сьогодні, в Україні, на жаль, не вдалось ще подолати стрімкий економічний спад і досягти значних темпів зростання реального ВВП. Так, у 2014 році індекс фізичного обсягу ВВП порівняно з 2010 роком впав на 2,2%, далі історія погіршилася і у 2016 році індекс фізичного обсягу ВВП знизився на 7,7% [2]. Такий спад пов'язаний із нестабільною військовою, політичною і економічною ситуацією. Поглиблення кризи також обумовлене різким збільшенням цін на енергоносії, погіршенням кон'юнктури на міжнародних ринках, популістськими діями урядів, неефективністю реформування економіки.

Для того, щоб Україна змогла вийти з економічної кризи і підняти індекс фізичного обсягу ВВП слід подолати ряд факторів, до яких належить: тіньова економіка, яка має об'єктивний характер та існує у всіх країнах, відрізняючись лише обсягами, формами та засобами контролю; високий рівень корупції; ще одним гальмуючим чинником є підвищення облікової ставки, що буде супроводжуватися підвищенням інших ставок, зокрема за депозитними сертифікатами [3]. Унаслідок цього виростуть відсоткові витрати Нацбанку за відповідними сертифікатами і впаде його прибуток, що підлягає перерахуванню до Державного бюджету України та інші фактори, які носять негативний вплив.

Отже, ВВП як головний показник соціально-економічного розвитку нашої країни та можливості реструктуризації економіки, відіграє надзвичайно важливу роль у визначенні економічного «здоров'я» суспільства. Оскільки він створює базу дослідження та аналізу соціально-економічного потенціалу країни в цілому.

Список використаної літератури:

1. Політична економія: Навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; за ред. К.Т. Кривенка. – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 512 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Шнайдер Ф. Рост теневой экономики во всём мире / Ф. Шнайдер, Д. Энсте // Экономическая теория преступлений и наказаний. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corruption.rsuh.ru/magazine/2/n2-18.shtml#1>.

Шандар Ірина Михайлівна
студентка ЗЗСР групи, спеціальність «Соціальна робота»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи
Голубенко Т. О.

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ ДЛЯ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави є розбудова системи розвитку обдарованої молоді. Зокрема, майбутнє держави залежить від ефективності використання творчих, інтелектуальних можливостей кожного. Саме тому набуває великого значення поглиблене вивчення соціально-гуманітарного циклу серед талановитої молоді.

Проблеми вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу молоддю було неодноразово висвітлено у працях В. Андрущенко, О. Безпалько, Р. Вайноли, Є. Горохової, А. Капської, О. Карпенко та ін..

Без сумніву, важливу роль у формуванні громадянського обліку обдарованої молоді відіграють соціально-гуманітарні науки, навіть не зважаючи на вид професійної підготовки

особистості, їх інтересів чи навіть майбутнього місця роботи. Адже саме ці дисципліни сприяють осмисленню особою значення своєї соціальної функції та виробничої діяльності; формують усвідомлення своєї суспільної ролі за межами виробництва, тобто характеру зв'язків із суспільством;

необхідні для розуміння людиною моральних норм та їх свідомого здійснення [1].

Гуманізація суспільної свідомості є основною метою соціально-гуманітарної освіти яка впливає на формування особистості, здатної діяти, виходячи з основоположних моральних цінностей. Досягнення цієї основної мети визначає перед соціально-гуманітарними навчальними дисциплінами рішення наступних завдань:

– допомогти молодій особистості усвідомити найважливіші гуманістичні цінності та традиції нашого суспільства;

– сприяти розумінню природи суспільних та міжособистісних відносин, їх соціокультурних та інших аспектів;

– оволодіти початковими знаннями про людину і суспільство (за допомогою таких навчальних дисциплін, як історія України, філософія, психологія, політологія, соціологія, культурологія студент формує своє особисте уявлення про світ та місце у ньому людини);

– зорієнтувати молодь на вивчення дисциплін, які формують у них розуміння себе як суб'єкта соціальних відносин, розкривають особливості взаємодії соціальних спільнот, сприяють самоідентифікації особистості, без якої неможливо досягнути успіхів в обраній професії і в житті в цілому;

– засвоїти певну суму знань, що лежать в основі формування особистої громадянської позиції, які допомагають виробити власну політичну позицію, активізують процеси залучення молоді до політичного життя країни, в умовах переоцінки цінностей перешкоджають падінню моралі та росту злочинності, формують морально стабільного та відповідального за свої вчинки громадянина;

– підготувати спеціаліста задля ефективної самостійної діяльності в сучасному економічно-правовому та соціокультурному середовищі;

– підготувати висококваліфікованого спеціаліста, компетентність якого буде сприяти процесам євроінтеграції України [3].

Зокрема, на думку українського психолога Г. Балла, у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу, які сприяють злиттю культури, науки і природи, особистості засвоюють систему базових загальнолюдських (духовно-моральних, історичних та культурно-гуманітарних) пріоритетів і цінностей, зокрема любов як принцип буття, сенс здорового способу життя людини, її місце та ціль у житті, саморозвиток та самовдосконалення, почуття обов'язку, свобода творчості [2].

Таким чином, саме соціально-гуманітарні науки доводять, що кожна особа пізнаючи ці знання може розвивати свої здібності та повністю реалізовувати свій творчий і особистий потенціал, але за однієї умови, якщо сама цього забажає.

Список використаної літератури:

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. – 456 с.

2. Балл Г.О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Балл Георгій Олексійович. – Київ : Педагогіка і психологія, 1994. – С. 3-4.

3. Ціпко В. Роль соціально-гуманітарних наук у формуванні особистості студента вищого навчального закладу / В. Ціпко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини; [голов.ред. – Побірченко Н. С.]. – Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 2006, Вип.15.

*Шилова Дар'я Сергіївна,
студентка I курсу магістратури,*

РЕЛІГІЯ ЯК СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ ЯВИЩЕ

Розвиток українського суспільства як демократичної, відкритої системи, що долає ідеологічні штампи минулого, значною мірою залежить від глибини теоретичного осмислення явищ і процесів його багатогранної, суперечливої реальності, в тому числі й духовної. Одним із виразників останньої є релігія як суспільно-історичне явище і релігійність як об'єктивізація цього надіндивідуального явища в свідомості, поведінці, способі життя окремих індивідів, які входять до певних релігійних спільнот.

Релігія являє собою складне багатогранне суспільно-історичне явище, вивчення якого стає особливо важливим у зв'язку з трансформаціями українського суспільства.

З історії відомо, що в моменти кризового стану суспільства зростає вплив релігії на суспільне і особисте життя людей, розширюється спектр їх релігійних і нерелігійних вірувань, спостерігається сплеск всякого роду забобонів, окультизму, містики. Дане явище ми спостерігаємо сьогодні в нашій країні. Приклади масового релігійного «звернення» ми спостерігаємо в групах населення різного віку та професій, воно помітно і серед молоді. У нового покоління молоді світоглядні та морально-ідеологічні орієнтири ще формуються[4].

Різко ослаблена роль інститутів соціалізації молоді, будь то сім'я, школа, система професійної освіти, суспільно-політичні організації, рухи, засоби масової інформації та комунікації. Своє місце в цьому ряду активно займає церква, вносячи в складний процес соціального становлення юнаків і дівчат свій світоглядний вплив[1, с.29].

Прагнення церкви перетворити релігію в істотний чинник суспільного і духовного життя ставить нові завдання перед наукою. І хоча в останній час релігієзнавча проблематика все частіше привертає увагу науковців, її ще не можна віднести до розвинутих напрямків досліджень соціологів.

Соціологія релігії - одна з багатьох наук, що займаються вивченням релігії в різних її аспектах. Розуміння релігії як соціального явища означало також, що релігія розглядається як важливий соціальний фактор, виконує цілком реальні функції в житті суспільства і задовольняє певні інтереси і потреби. Соціологія релігії приділяє велику увагу з'ясуванню соціальних функцій, що виконує релігія в суспільстві. В результаті соціологи сформулювали різні точки зору на релігію як соціальний інститут. До дослідження соціального життя можливо повернути індуктивні методи пізнання, що сприяє утвердженню такого підходу до релігії, який бачить в ній необхідний компонент суспільства, що дає людям почуття ідентичності, і забезпечує їх єдність у соціальному житті. Релігія як предмет соціологічного дослідження є соціальною поведінкою людини, яке включає відношення людей до інших людей, речей, явищ і цілком лежить в межах досвіду, доступного спостереженню. Розуміння релігії як соціального явища означає також, що релігія розглядалася як важливий соціальний фактор, виконує цілком реальні функції в житті суспільства і задовольняє певні інтереси і потреби[3, с.245].

На сьогодні можна говорити про дві основні концепції, до яких можуть бути зведені різні варіанти критеріїв релігійності, висунутих фахівцями. Перша, яка може бути позначена як «класична», заснована на виключно сторонньому, об'єктивованому погляді на релігію (будемо умовно називати даний підхід об'єктивним). Суворе дотримання канонічної чистоти і повноти образу дій і способу мислення, яке пропонує та чи інша релігійна традиція. Другу концепцію релігійності характеризує підвищена увага до особливостей конкретної релігії. В контексті даного підходу (який умовно можна назвати суб'єктивним) основним критерієм релігійності людини є її самоідентифікація як представника певної релігії. Для концепції релігійності першого типу характерно практичне ототожнення категорій «релігійність» і «включеність в релігійну культуру». Релігійність тут оцінюється

в позитивістському ключі, з точки зору виконання /невиконання віруючим певного комплексу норм і правил мислення і поведінки, який і являє собою репрезентативну релігійну культуру тієї чи іншої конфесії. Концепцію релігійності другого типу відрізняє виділення відповідних категорій, визнання того, що зв'язок між ними хоча і має місце, але не носить жорсткого лінійного характеру.[2, с.315]

Список використаної літератури:

1. Балакірева О.М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві / Балакірева О.М. // Український соціум – 2002. – №1. – С. 21-32.
2. Гидденс Э. Социология / Пер. с англ.; науч. ред. В.А. Ядов; общ. ред. Л.С. Гурьевой, Л.Н. Посилевича. — М.: Эдиториал УРСС, 1999. — 703 с.
3. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни // Социология религии. Хрестоматия. – М., 1994. – С. 367
4. СОЦИУМ – Воцерковленность православных в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rb.com.ua/rus/analitics/socyum/9101>

*Ягода Віра Миколаївна
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Кузьменко Віра Ульянівна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Нинішній стан сучасного українського суспільства ставить перед собою ряд невідкладних завдань, спрямованих на виховання молодого покоління у повазі до історії та традицій свого народу, формуванні патріотизму. Але цей процес має багато перешкод і проблемних питань [5]. Склалася думка, що шлях до виховання любові до Батьківщини формується за логікою «від близького до далекого» - від любові до батьків (точніше рідного дому), до дитячого садка, вулиці, міста, любов до рідної країни. Необхідно задуматися, чи дійсно цей «територіальний підхід» ефективний у вихованні такого складного і багатогранного соціального почуття, як любов до Батьківщини. Очевидно, справа не в розширенні «території», а в тому, щоб створити умови для вирішення завдань патріотичного виховання, для формування у дітей почуттів і відносин, що становлять у результаті патріотизм: дружба, вірність, почуття власності і усвідомлення того, що на своїй землі ти потрібен. Саме тому ми обрали темою дипломної роботи «Психологічні чинники патріотичного виховання дітей дошкільного віку». Метою даної статті є теоретичне дослідження проблеми психологічних чинників патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Теоретичною основою дослідження виступили: ідеї та погляди сучасних дослідників (В. Гонський, М. Дубина, Ю. Руденко, Д. Пащенко, І. Горбатюк), які обстоюють думку про те, що саме в дошкільному віці доцільно виховувати у дітей патріотичні почуття, так як саме на цьому етапі життя розпочинає формуватися культурно-ціннісна та морально-патріотична основа особистості, психічні процеси (мислення, пам'ять, увага), відбувається соціальна адаптація до вимог суспільства, починається процес національно-культурної ідентифікації, усвідомлення себе як частини навколишнього світу [4]. Такі вчені, як О. Любар, В. Мацюк, В. Пугач, М. Стельмахович, Д. Федоренко висвітлювали ідеал стародавньої епохи, складовою частиною якого виступає патріотичне виховання. У науковій літературі (Л. Бойко, В. Брюхова, Н. Бугасць, В. Вершинін, Т. Виноградова, О. Докукіна, В. Зікратов, О. Кіян, А. Кочетова, Т. Кравченко, Л. Обухова, Л. Панфілова, О.

Повалій, О. Пухта, А. Свиридов, Н. Толстоухова, Т. Фалькович, І. Хоменко, О. Хромова та інші) окреслено та обґрунтовано ряд чинників патріотичного виховання, зокрема, сформульовано ідею про важливість організації гармонійної взаємодії сім'ї та освітнього закладу як дієвого чинника виховання дитини, покликаною сприяти її успішній життєдіяльності в сучасній Україні [1]. Отже, на основі аналізу джерел ми встановили, що патріотичне виховання - це система поглядів, переконань, ідей, традицій, створених самим народом протягом свого існування; вона є невід'ємною частиною важливого суспільного механізму, передає соціальний досвід і досягнення попередніх поколінь нащадкам, формує світогляд, свідомість і ціннісні орієнтації, притаманні суспільству.

Вищезазначеними авторами доведено, що дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом психолого-педагогічного впливу на дитину, саме в цьому віці розвивається емоційно-ціннісний підхід до близьких людей, природи рідної землі, народних звичаїв [5]. У зв'язку з вищезазначеною метою нашого дослідження визначено теоретичне та емпіричне виявлення психологічних чинників патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Об'єкт дослідження – патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Предмет дослідження – психологічні чинники патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Патріотичне виховання дошкільників має специфічні особливості, оскільки здійснюється перш за все через впливи соціального середовища (батьків, психологів, педагогів), які у взаємодії з дитиною забезпечують поширення її уявлень про Батьківщину, підтримку інтересів, зміцнення уподобань, формування цінностей та прагнень відповідного спрямування, що у подальшому житті стане основою формування ідеалів та світогляду особистості.

Активізацію вищезазначених чинників має Сучасні вчені підтримують наукові погляди про те, що учасники педагогічного процесу (батьки, вихователі, психологи, держава, суспільство) мусять виховати в дитині найважливіші людські чесноти, закласти основи моральності, прагнення до краси і творчості [2]. Для досягнення результатів у вихованні доцільно організовувати спільні заходи відповідного змісту для дітей з батьками. Механізми впровадження співпраці з батьками відбуваються за допомогою різних форм роботи: засідання батьківського комітету, консультації, переговорів, виставок, свят тощо. В естетично оформленому батьківському куточку стенди мають постійно оновлюватися з інформацією з актуальних питань та надаватися поради та рекомендації щодо патріотичного виховання [3]. Перспективами нашого дослідження є проведення емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення чинників патріотичного виховання дошкільників.

Список використаної літератури:

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 3-8.
2. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Д. Пащенко. – Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 9-14.
3. Дергач, Л. Н. Современные подходы к патриотическому воспитанию дошкольников / Л. Н. Дергач // Дошкольная педагогика. – 2009. - N 2. - С. 21-26.
4. Дубина М. Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді // М. Дубина, Ю. Руденко. – Освіта України. – 2006. – №8. – С. 5.
5. Коркішко О. Становлення патріотичного виховання в 19–20 ст.: (Історичний аспект) // О. Коркішко. – Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 60-62.

*Яцюк Ірина Володимирівна,
студентка III курсу,
спеціальності «Соціологія»
Науковий керівник:*

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Інформація як засіб впливу на людину, суспільство, державу, світове співтовариство стає міцною зброєю в сучасному світі. В умовах становлення інформаційного суспільства, суспільства масової культури, в ході глобалізації інформаційних процесів та демократизації суспільства стало очевидним, що проблематика інформаційної війни є надзвичайно актуальною.

Вивченню поняття «інформаційна війна» сучасні дослідники приділяють чимало уваги. Першим автором, який ще у 1976 р. застосував термін «інформаційна війна» і сформулював основні положення її концепції, вважається американський учений Т. Рона. Сам термін «інформаційна війна» став широко застосовуватися американськими військовими фахівцями після завершення операції «Буря в пустелі», де інформаційна зброя показала свою високу ефективність і поступово набула популярності. У 1992 р. Пентагон видає директиву «Інформаційна війна» (TS 3600.1), в якій окреслювалися основні завдання з підготовки до подібного роду воєн. Дослідник Уін Швартоу зазначає, що «Інформаційна війна є електронним конфліктом, де інформація є стратегічним здобутком, який варто захопити чи знищити. Комп'ютери та інформаційні системи стають привабливим напрямком першого удару» [1].

Основним засобом ведення інформаційної війни є інформаційна зброя. У цьому сенсі крива технології вивела, нарешті, до безкровної і, в той же час, винятково ефективної зброї. Вона знищує не населення, а державний механізм. Під інформаційною зброєю необхідно розуміти сукупність організаційних та організаційно-технічних впливів на інформаційні системи, системи автоматизованого та автоматичного керування, системи та мережі зв'язку, тощо, здійснених з використанням: систем та засобів знищення, викривлення, розкриття, крадіжки, створення хибної інформації; систем та засобів подолання систем захисту; засобів обмеження або розширення доступу до інформації та ресурсів законних користувачів; систем та засобів протидії та дезорганізації роботи технічних засобів, комп'ютерних систем; систем та засобів управління ресурсами інформаційних систем [2].

Інформаційна зброя, створена в вигляді програмних або програмно-апаратних систем та засобів, може бути економічною, легко замаскованою під засоби захисту, може діяти анонімно без оголошення війни, володіючи в той же час такими властивостями як універсальність застосування, багатоваріантність побудови та використання, скритність та радикальність дії (у розумінні заподіяння максимальної шкоди) [3]. Основними складовими захищеного інформаційного простору держави можуть бути: національна інформаційна інфраструктура (НІІ) з відповідними показниками захищеності; національна оборонна інформаційна інфраструктура (НОІІ); елементи та засоби глобальної інформаційної інфраструктури (ГІІ) [4].

Науковці виділяють три покоління інформаційної війни: 1-е покоління – це РЕБ (радіоелектронна боротьба): дротовий, частотний, стільниковий зв'язок, підслуховування, глушилки, блокування, перешкоди тощо; 2-е покоління – це РЕБ плюс партизанська і контрпартизанських пропаганда (приклад Чечні), у сепаратистів-бойовиків були свої пропагандистські сайти в Інтернеті, вони поширювали газети і бойові листки, організували інтерв'ю для журналістів; 3-е покоління – це глобальна інформаційна війна, фахівці називають її «війною на ефектах» (приклад Південної Осетії) [5].

Таким чином, інформаційно-комп'ютерна революція відкрила широкі можливості для впливу та маніпулювання свідомістю та поведінкою людей навіть на віддалених просторах. Припускаємо, що саме інформаційним видам агресії буде наданий пріоритет у майбутньому. Саме увага науковців різного профілю до цього питання сприяє уникненню негативних наслідків цієї війни для всього людства [6]. Сучасні умови життя надають інформаційній війні статус нової ефективної війни, яка діє спрямовано та масово, може розв'язати класичну війну і водночас зруйнувати державу зсередини.

Список використаної літератури:

1. Schwartau W. An introduction to information warfare // War in the information age: new challenges for U.S. security policy. – Washington etc., 1997.
2. Завадский И. И. Информационная война – что это такое? – Конфидент, 1996, № 4, с. 13-20.
3. Бой без поля боя – война в 21 веке. [Електронний ресур] (По материалам корпорации RAND). Режим доступа: <http://www.wplus.net/~kvn/gensec.htm>
4. Присяжнюк М., Жарков Я. Аналіз засобів ведення інформаційної боротьби з використанням інформаційних технологій, форм і способів їх застосування // Центр воєнної політики та політики безпеки. — 2009. — 10 серпня.
5. Гриняев С. Взгляды военных экспертов США на ведение информационного противоборства. — Зарубежное военное обозрение. №8.
6. Малик Я. Інформаційна війна і Україна // Науковий вісник “Демократичне врядування”. – 2015. – Вип. 15.

Яшук Юлія Олексіївна
студентка IV курсу групи 46СД
спеціальності «Соціальне забезпечення»
Науковий керівник:
Кандидат філософських наук
Ляднева-Ірлик Анастасія Вікторівна

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Істотним моментом соціалізації людини є розвиток її соціальної активності, що виявляється у поведінці особистості та її діяльності.

Соціальна активність особистості — це системна соціальна якість, в якій виявляється та реалізується рівень її соціальності, тобто глибина та повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення особистості на суб'єкта суспільних відносин.

Соціальна активність є вихідною соціальною якістю, що відображає цілісне, стале активне ставлення до суспільства, проблем його розвитку та визначає якісні особливості свідомості, діяльності і становища особистості.

Соціальна активність характеризується не тільки усвідомленням та прийняттям інтересів суспільства і певних спільнот, а й готовністю та вмінням реалізовувати ці інтереси, активною діяльністю самостійного суб'єкта.

Важливими ознаками соціальної активності особистості є сильне, стале прагнення впливати на соціальні процеси та дієва участь у суспільних справах, прагнення змінити, перетворити або, навпаки, зберегти, зміцнити існуючий соціальний лад, його форми та елементи.

Процеси оновлення та розвитку суспільства неможливі, якщо до них не залучити основну масу населення, якщо соціальна активність має низький рівень, якщо відсутній розвиток її нових нетрадиційних форм. Однак ця потреба суспільства нині не задовольняється. Існує суперечність між необхідністю розвитку творчої активності та реальним станом активності мас, між цією потребою та деструктивними, негативними і дестабілізуючими факторами прояву активності.

Більше того, сучасні дослідники соціально-економічних процесів запровадили нове поняття «соціальне виключення» (social exclusion), яке відображає явище, що істотно перешкоджає розвитку соціальної активності. Безробіття та «нова бідність», що притаманні як промислово розвинутому світу, так і посткомуністичним країнам (хоч і різною мірою), а також соціальні наслідки глобалізації сприяють поширенню такого явища, як «соціальне

виключення». Перш за все це поняття стосується тривалого безробіття, некваліфікованої праці та статусу емігрантів.

Так чому власне ми звернулись до цієї теми і вирішили її досліджувати? Стало цікаво, наскільки соціально активно молодь України. На жаль, цифри не втішні: лише 2% молоді в Україні входять до молодіжних організацій, а 6% відвідують молодіжні заходи; 5% беруть участь в обговоренні законопроектів або бюджетів на місцевому чи національному рівні.

Кожен п'ятий представник молоді не вірить, що його її участь може щось змінити. Кожен третій не має часу на громадську активність (за результатами опитування GFK за 2015 рік - лише 6% молоді є активними) . Ми не можемо рухати країну вперед, коли 94 % цієї рушійної сили є пасивними. Якщо молодь - це майбутнє, як можна будувати країну якщо її авангард - пасивний? Тим не менш, ми не можемо лишати неактивну молодь позаду і не включати їх в процеси прийняття важливих для їх життя рішень.

Саме тому виникає необхідність виховувати соціальну активність в молоді, особливо, на нашу думку, необхідно робити акцент на фахівців соціальної сфери, адже по закінченню університету, вони йдуть в маси, де працюють з іншими людьми і можуть сіяти зерна соціальної активності. Окрім того, якщо починати працювати над цим зі студентами з перших курсів він набуде практичний досвід та навички обраної професії, що полегшить працевлаштування в майбутньому.

Це можливо реалізувати наступним чином:

- участь в існуючих, або створення власної громадської організації (ФРІ, ГО “Поруч”)
- допомагати Благодійним Фондом;
- “волонтерити” під час проведення акцій чи флешмобів;
- долучатись до парламентських слухань стосовно проблем молоді;
- вступити в органи студентського самоврядування;
- пасивна соціальна активність (мається на увазі соціально значуща робота в рамках сім'ї: сортування сміття, озеленення території і т.д).

Даний список може бути безкінечно довгим, адже можливостей для реалізації власного потенціалу безліч. Основною метою є виховання даного способу життєдіяльності людини, в нашому випадку студента соціальної сфери, що відображає рівень спрямованості його здібностей, знань, навичок, прагнень, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію нагальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів.

Список використаної літератури:

1. Бородін_Євгеній Іванович. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991-2004 рр.) : дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Бородін Євгеній Іванович ; Дніпропетровський національний ун-т. - Д., 2007. - 556 арк. - арк. 400-556.
2. Радул Валерій Вікторович. Соціальна активність у структурі соціальної зрілості (теоретико-методологічний аспект) [Текст] : [монографія] / В. В. Радул ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. - Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. - 256 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 232-255 . - 200 экз.

Наукове видання

Освіта та наука – 2018

Матеріали звітно-наукової конференції студентів

16-20 квітня 2018 року

Голова редакційної ради	Андрущенко В.П.
Відповідальний редактор	Торбін Г.М.
Відповідальний секретар	Волошин І. А.

Матеріали друкуються в авторській редакції

Програмний комітет залишає за собою право не завжди поділяти погляди авторів статей

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей

Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018